

7. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS May 17-18, 2023, IZMIR

Proceedings Book

EDITOR

Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU

ISBN: 978-625-367-129-7
İKSAD PUBLISHING HOUSE

7. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS

May 17-18, 2023, IZMIR

Proceedings Book

Editor

Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU

İKSAD PUBLISHING HOUSE®

(T.R. MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM PUBLISHING LICENSE NUMBER: 2014/31220)
TURKEY

TR: +90 342 606 06 75 USA: +1 631 685 0 853

E-mail: info@iksad.com

www.iksad.org.tr www.iksadkongre.org

All rights of this book belong to İKSAD Publishing House.

Authors are ethically and legally responsible for their works.

İKSAD Publications - 2022©

Release Date 15.06.2023

ISBN - 978-625-367-129-7

CONGRESS ID

CONGRESS NAME

7. INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS

DATE and PLACE

MAY 17-18, 2023

IZMIR

ORGANIZER

INSTITUTE OF ECONOMIC DEVELOPMENT AND SOCIAL
RESEARCHES
ATLAS JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Doç. Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Göktuğ KAYA
Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Başmüfettişi

Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet KARDAŞLAR
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇELİKDEMİR
Yaşar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ece DİZBAY
Yaşar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yeliz DEMİRKIRAN
Yaşar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖRS

Yaşar Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Ece İPEKOĞLU
Yaşar Üniversitesi

Dr. Öğr. Görevlisi Seher GÖREN YARGI,
Yaşar Üniversitesi

Dr. Bauyrzhan BOTAKARYEV
Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi
Dr. Mustafa Latif EMEK
İksad Enstitüsü

Dr. Elvan CAFEROV
Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Arş. Gör. Merve KESER
Yaşar Üniversitesi

THE NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

139 Papers

THE NUMBER OF REJECTED PAPERS

35 Papers

EVALUATION PROCESS

All Applications Have Gone Through the Double-Blind Peer Review Process

TOTAL NUMBER OF INTERNATIONAL PAPERS

Türkiye (55), Kosovo (1), Nigeria (9), Italy (1), India (12), Algeria (6), Russia (1), Indonesia (11), Great Britain (1), Pakistan (4), Uzbekistan (1), Hungary (2), Poland (2), Azerbaijan (1), Romania (3), Brazil (1), Vietnam (3), Albania (2), Serbia (4), Bulgaria (2), Georgia (1), Morocco (2), Argentina (1), Mexico (2), Iran (3), Kazakhstan (1), Moldova (1), Malaysia (2), Bosnia & Herzegovina (2), Canada (1), Ukraine (1)

SCIENCE AND ORGANISING COMMITTEE

Prof. Dr. Mehmet Cemal DİNÇER
Yaşar University, Vice-Chancellor
HONORARY PRESIDENT OF THE CONGRESS

Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU
Yaşar University, School Director
PRESIDENT OF THE CONGRESS

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
Tekirdağ Namık Kemal University

Assoc. Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli University

Assoc. Dr. Mustafa Göktuğ KAYA
Chief Tax Inspector of the Ministry of Treasury and Finance

Assist. Dr.. Ahmet KARDAŞLAR
Osmaniye Korkut Ata University

Assist. Dr. Deniz ÇELİKDEMİR
Yaşar University

Assist. Dr. Ece DİZBAY
Yaşar University

Assist. Dr. Yeliz DEMİRKIRAN
Yaşar University

Assist. Dr. Zeynep ÖRS
Yaşar University

Assist. Prof. Ece İPEKOĞLU
Yaşar University

Assist. Prof. Seher GÖREN YARGI,
Yaşar University

Dr. Bauyrzhan BOTAKARYEV
Yesevi Türk-Kazak University
Dr. Mustafa Latif EMEK
İksad Institute

Dr. Elvan CAFEROV
Azerbaijan State Pedagogical University

Res. Assist. Merve KESER
Yaşar University

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

Tekirdağ Namık Kemal University

Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR
Dokuz Eylül University

Prof. Dr. Aylin GÜNEY
Yaşar University

Prof. Dr. Çağrı BULUT
Yaşar University

Prof. Dr. Durmuş ÖZDEMİR
Yaşar University

Prof. Dr. Evrim TURGUTLU
Dokuz Eylül University

Prof. Dr. Fatma Dilvin TAŞKIN YEŞİLOVA
Yaşar University

Prof. Dr. Hasan Fehmi BAKLACI
Yaşar University

Prof. Dr. Mehmet UMUTLU
Yaşar University

Prof. Dr. Nazan GÜNAY
Ege University

Prof. Dr. Neşe KUMRAL
Ege University

Prof. Dr. Oğuz ESEN
Ekonomi University

Prof. Dr. Osman GÖK
Yaşar University

Prof. Dr. Sabah BALTA
Yaşar University

Prof. Dr. Yiğit KAZANÇOĞLU
Yaşar University

Assoc. Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli University

Assoc. Dr. Farhad MİKAYILOV
Azerbaycan Devlet İktisat University

Assoc. Dr. Mustafa METE
Gaziantep University

Assoc. Dr. Jose Hernandez CARRION
Valencia University

Assoc. Dr. Özlem ÜLGER
Batman Üniveristesi

Assoc. Dr. Bekir KOCADAŞ
Adıyaman University

Assoc. Dr. Gökhan OFLUOĞLU
Zonguldak Bülent Ecevit University

Assoc. Dr. Mustafa Göktuğ KAYA
Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Başmüfettişi

Assoc. Dr. Preeti TEWARY
Shri Guru Ram Rai University

Assoc. Dr. Aylin ÇALIŞKAN
Yaşar University

Assoc. Dr. Ruhan AŞKIN UZEL
Yaşar University

Assoc. Dr. Serpil KAHRAMAN
Yaşar University

Assoc. Dr. Umut HALAÇ
Yaşar University

Dr. Jitendra KUMAR
Maharshi Dayanand University

Dr. Jean ANDREI
Romanya Bilimler Akademisi

Dr. Murtaza HASANOV
The Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan

Dr. Ahmet KARDAŞLAR
Osmaniye Korkut Ata University

Assist. Dr. Deniz ÇELİKDEMİR
Yaşar University

7

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS

YASAR
ÜNİVERSİTESİ

İKSAD
ENSTİTÜSÜ

Congress Program

May 17-18, 2023

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The presentation will have **15 minutes** (including questions and answers).
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on at least %70 of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. Hall-1, Gökhan OFLUOĞLU

17.05.2023

10.00-10.30 Açılış Konuşmaları

(Yer: Yaşar Üniversitesi Konferans Salonu)

Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU (Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Müdürü ve KONGRE BAŞKANI)

Dr. Mustafa Latif EMEK (İKSAD Başkanı)

Prof. Dr. Cemali DİNÇER (Yaşar Üniversitesi Rektörü ve KONGRE ONURSAL BAŞKANI)

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi) “Milli Mücadele Sonrası Ekonomi Millileştirme Çabaları ve İzmir İktisat Kongresi”

10.30-12.30 Açılış Paneli

(Yer: Yaşar Üniversitesi Konferans Salonu)

“Dijital Dönüşüm Çağında Ekolojik Yeni Dünya Ekonomisi ve Stratejileri”

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Durmuş Özdemir (Yaşar Üniversitesi İşletme Fakültesi / Ekonomi Bölüm Başkanı)

Metin Akdaş - Ege Bölgesi Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

Avni Yelkenbiçer - EGIAD Yönetim Kurulu Başkanı

Sibel Zorlu - ESIAD Yönetim Kurulu Başkanı

Tunç Tuncer - Pınar Et ve Çamlı Yem Başkan Yardımcısı

12.30 – 13.30 Öğle Arası

13.30 – 14.30 Davetli Konuşma

(Yer: Yaşar Üniversitesi Konferans Salonu)

Aykut YENİ - EMEA Business Development Director

“Dijital Olgunluk ve Sürdürülebilirlik Modeli”

14.30 – 15.00 Ara

15.00 – 16.00 Meslek Yüksekokulu Öğrenci Toplulukları Paneli

(Yer: Yaşar Üniversitesi Konferans Salonu)

“Sürdürülebilir Dünyada Yeni Nesil Teknolojiler ve Ekonomi Etkileşimi”

Panel Başkanı: **Dr. Öğretim Üyesi Yeliz DEMİRKIRAN** (Meslek Yüksekokulu / Dış Ticaret Bölüm Başkanı)

Konuşmacılar: Öğrenci Topluluk Temsilcileri

FACE TO FACE PRESENTATIONS

17.05.2023

ANKARA LOCAL TIME

14 00 : 16 00

Yaşar Üniversitesi, Salon - F001

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Yusuf AKAN

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Dr. Ayşe ÇAY ATALAY	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	TÜRKİYE'DE SUÇ VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNE MEKANSAL BİR YAKLAŞIM
Alper DEMİRKOL Doç. Dr. Tuğba AKIN	<i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE GRUPLARINDA MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİN KIRILGAN DEVLETLER ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN PANEL VERİ YÖNTEMLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI
Araş. Gör. Sinem ATICI USTALAR Araş. Gör. Tuğba SALMAN Araş. Gör. Kerem Fırat COŞKUN	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	DEMOKRASİ İLE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE PORTFÖY YATIRIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ
Çağrı ÇOBAN Doç. Dr. Elvan HAYAT	<i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>	DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ VE DERİN ÖĞRENME METOTLARI İLE HİSSE SENEDİ FİYAT TAHMİNİ: SAVUNMA SANAYİNDE BİR UYGULAMA
Dr. Öğr. Üyesi Cevat SÖYLEMEZ Levent YAZICI	<i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</i>	İLAC SEKTÖRÜNDE GELENEKSEL VE GÜNCEL PAZARLAMA VE TANITIM FAALİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI
Prof. Dr. Ercan TAŞKIN Levent YAZICI	<i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi</i>	TÜRKİYE İLAC SANAYİ AR-GE YATIRIMLARININ İLAC İHRACATINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Anna Mila AYDIN	<i>Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi</i>	TİYATRO ALANINDA TİYATRO ÇALIŞANLARININ HABİTUSU

FACE TO FACE PRESENTATIONS

17.05.2023

ANKARA LOCAL TIME

14 00 : 16 00

Yaşar Üniversitesi, Salon - F002

HEAD OF SESSION: Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Ahmet TOPRAK	<i>İzmir Ticaret Odası İş Geliştirme Müdürlüğü</i>	UKRAYNA SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK YAKLAŞIMININ İNCELENMESİ
Engin ÖZTORNACI	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	KAMU POLİTİKALARINA VE GENÇ İŞSİZLİĞİNE ETKİLERİYLE DİJİTALLEŞEN EKONOMİ: GELECEĞE BAKIŞ
Erkan ERDİL	<i>Middle East Technical University</i>	TRANSFORMING DIGITALLY AND READINESS: TURKISH CASE
Dr. Öğr. Üyesi Yonca ALTINDAL	<i>Balıkesir Üniversitesi</i>	EMEĞİN KIYISINA İTİLEN KADINLAR: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öznur TAŞDÖKEN Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU	<i>Serbest Araştırmacı Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	KÜRESEL RİSKVE GIDA KRİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Dr. Öznur TAŞDÖKEN Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU	<i>Serbest Araştırmacı Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	YAPAY ZEKâ EKONOMİSİ ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ
Prof. Dr. Mahmut ÖZTÜRK	<i>Harran University</i>	KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE TÜKETİM AHLAKI

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-1 / Session-1

ANKARA LOCAL TIME

10 00 : 12 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Emine KILIÇASLAN

Authors	Affiliation	Topic title
Doç. Dr. Ömer YALÇINKAYA Prof. Dr. Vedat KAYA Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERKAL	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Ömer YALÇINKAYA Prof. Dr. Vedat KAYA Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERKAL	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	TÜRKİYE İÇİN EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN ÖLÇÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ:1990-2021
Dr.Öğr.Üyesi İrem ERASA AKÇA	<i>Hakkari Üniversitesi</i>	KATILIMCI BÜTÇELEME ANLAYIŞINDA KENT KONSEYLERİNİN ROLÜ: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME
Dr. Öğr. Üyesi Gizem KOLBAŞI-MUYAN	<i>İzmir Katip Çelebi Üniversitesi</i>	TÜRKİYE’NİN DİASPORA POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN EKONOMİK BAĞLAMDA İNCELEMESİ
Dr. Öğretim Üyesi Arzu BAYKARA TAŞKAYA	<i>Dumlupınar Üniversitesi</i>	CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD VİLAYETİNDE MERKEZ TAYİNİ VE VİLAYETİN VALİSİ SAFVETİ PAŞA’NIN LAYİHASI
Dr. Arş.Gör. Savaş GAYAKER Doç. Dr. Hasan TÜRE	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>	GOOGLE TRENDLER’İN TAHMİN GÜCÜNÜ KEŞFETMEK: TÜRKİYE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER İÇİN GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ
Doç. Dr. Emine KILIÇASLAN	<i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>	SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLETİN GELECEĞİNİ “EGEMENLİK” VE “DEMOKRASİ” KAVRAMLARI İLE ANLAMAK
Burhan ASLAN Prof. Dr. Ummuhan GÖKOVALI	<i>Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi</i>	AKADEMİK BİLGİNİN YAYILMASI VE YAYILMA KANALLARI

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-2 / Session-1

ANKARA LOCAL TIME

10 00 : 12 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Doç. Dr. Ayşegül GÜRSOY

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Dr. Fatih Volkan AYYILDIZ	<i>Ardahan Üniversitesi</i>	G-4 ÜLKELERİNDE EKONOMİK KARMAŞIKLIK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Serter ORAN	<i>Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi</i>	1938 CEMİYETLER KANUNU VE DÖNEMİN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ: SOSYOLOJİK BİR ANALİZ
Dr. Öğretim Görevlisi Hakan DALKILIÇ Prof. Dr. Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU	<i>Yaşar Üniversitesi</i>	KANIT BAZLI KARAR VERMEDE BÜYÜK VERİNİN ETKİSİ VE VERİNİN GÜVENLİĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Simge AKSU	<i>Yozgat Bozok Üniversitesi</i>	PAZARLAMA İLETİŞİMİN GELECEĞİ: YAPAY ZEKÂNIN MÜŞTERİ DENEYİMİ ÜZERİNE ETKİSİ
Dr. İŞİL CANDEMİR	<i>Boğaziçi University</i>	ANALYSIS OF TIME-VARYING PARAMETERS IN AN EMERGING ECONOMY: FINDINGS FROM A FOUR FACTOR MODEL
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Atilla GÜLER	<i>Aydın Adnan Menderes Üniversitesi</i>	CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ VE YAPISAL SORUNLARI
Prof. Dr. Selim ŞANLISOY Tuğberk ÇİLOĞLU	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	KOMPLEKSİTE İKTİSADI VE BÜYÜK VERİ: İKTİSATTA YENİ YAKLAŞIMLAR
Prof. Dr. Selim ŞANLISOY Tuğberk ÇİLOĞLU	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	BİR YENİLİK OLARAK METAVERSE: FIRSATLAR VE RİSKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Doç. Dr. Ayşegül GÜRSOY Dr. Gökçe Sinem ERBUĞA	<i>Dokuz Eylül Üniversitesi</i>	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI DOĞRULTUSUNDA 11.KALKINMA PLANI HEDEFLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-3 / Session-1

ANKARA LOCAL TIME

10 00 : 12 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi Neilan SOYLU

Authors	Affiliation	Topic title
Öğr. Gör. Dr. Canan ÇETİN Öğr. Gör. Dr. Ayşenur AYDINBAKAR	<i>Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi</i>	PREKARİTE ÇERÇEVESİNDE YEREL HALK VE SURİYELİ MÜLTECİLERİN EKONOMİK DURUMA YÖNELİK ALGI FARKLILIKLARI DEĞERLENDİRMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Neilan SOYLU	<i>Karabük Üniversitesi</i>	İŞLETMELERDE FİNANSAL PERFORMANS İLE ENTELEKTÜEL SERMAYE ETKİNLİĞİNİN BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ: ARAS YÖNTEMİ İLE BİR UYGULAMA
Merve GÜLAÇ	<i>Bursa Teknik Üniversitesi</i>	SCHWARTZ DEĞER KURAMINA GÖRE KİŞİLERİN DEĞER TİPLERİ E-TİCARET TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEMEKTE MİDİR?
Dr. Öğr. Üyesi Erhan ULUCEVİZ	<i>Gebze Teknik Üniversitesi</i>	MODELING TOURIST ARRIVALS TO TURKEY: AN OUT-OF-SAMPLE PREDICTION ANALYSIS
Dr. Öğr. Üyesi Sabiha OLTULULAR	<i>Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi</i>	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ: ÇEVRE VE ADALET BOYUTUNDA İNCELENMESİ
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAM	<i>Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi</i>	OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TARIMSAL BİRER İŞLETME OLARAK ÇİFTLİKLERİN İSTANBUL'DAKİ DAĞILIMI VE BİR DEĞERLENDİRME
Sine KONTBAY BUSUN Gonca KONYALI	<i>University of Bonn Dokuz Eylül University</i>	INEQUALITY AT THE TOP: MULTIDIMENSIONAL AFFLUENCE IN TURKEY

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-4 / Session-1

ANKARA LOCAL TIME

10 00 : 12 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi Yağmur TOKATLIOĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KORKMAZ Araş. Gör. İbrahim Tuğrul ÇINAR	<i>Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Anadolu Üniversitesi</i>	TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ VE EKONOMİK KARMAŞIKLIK: EĞİTİMLİ GÖÇMENLER ÖNEMLİ Mİ?
Dr. Aslı ÇETİNKAYA Araş. Gör. Yağmur RENÇBER	<i>Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Doğuş Üniversitesi</i>	TEMEL GIDA FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMİN ALIM GÜCÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Dr. Öğr. Üyesi Yağmur TOKATLIOĞLU	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>	EURO BÖLGESİ ENFLASYONU İLE HAM PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ
Öğr. Gör. Bilal ÖZDEN Ecem BÖREKÇİ DİLSİZLER	<i>Milli Savunma Üniversitesi Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>	TÜRK SAVUNMA SANAYİİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ
Ayşe Nur ÇIRAK	<i>Manisa Celal Bayar Üniversitesi</i>	KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMDEN ETKİLENEN İLLERDEKİ HAYVANSAL VE BİTKİSEL ÜRETİMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ
Gizel Busem SAYIL İsmail ALTAY Avni Önder HANEDAR	<i>Bağımsız Araştırmacı Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sakarya Üniversitesi</i>	KURULUŞTAN BÜYÜK SAVAŞA TÜRKİYE'NİN POLİTİK SERÜVENİ: DÖVİZ KURLARI ÜZERİNDEN BİR OKUMA
Araş. Gör. Dr. Sevda BORA ÇINAR	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>	SANAYİ TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞİN İLKELEİNİN İZMİR İKTİSAT KONGRESİ KARARLARI İŞİĞİNDA OLUŞTURMAK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-5 / Session-1

	ANKARA LOCAL TIME		MEETING ID: 823 2380 5816
	10 00 : 12 00		PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Adhy FIRDAUS

Authors	Affiliation	Topic title
Assist. Prof. Dr. Agim BERISHA	<i>College of Business</i>	PUBLIC EXPENDITURES AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMY - THE CASE OF KOSOVO
Samuel Akpadiagha ETUK	<i>Akwa Ibom State Polytechnic</i>	FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN NIGERIA; HOW EFFECTIVE IS THE IMPLEMENTATION?
Lorena SALIAJ	<i>Università degli studi "G. D'Annunzio"</i>	THE GENDER PAY GAP IN THE ITALIAN LABOR MARKET
Ekpo Ekefre ABAKASANGA	<i>Akwa Ibom State Polytechnic</i>	ECONOMIC DEVELOPMENT AND SELF SUFFICIENCY: AN EMPIRICAL ASSESSMENT OF SALIENT ISSUES
Palak DEVNATH Mr. J. JAYASHANKAR	<i>Hindustan Institute of Technology and Science</i>	AN OVERVIEW OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS AND INDIAN ACCOUNTING STANDARDS
Putri Noor RAMAYANTI Fisy AMALIA Ahmad FADLI Adhy FIRDAUS	<i>STIE GANESHA College of Economics</i>	FACTORS THAT ENCOURAGE COMPANIES MANAGEMENT TO CARRY OUT CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR): A QUALITATIVE STUDY OF CSR IN TANGSEL CITY
Aep SAEFULLAH Fahri Tohiroh Adhy FIRDAUS	<i>STIE GANESHA College of Economics</i>	THE INFLUENCE OF ENERGY CONSUMPTION ON ECONOMIC GROWTH IN INDONESIA: A QUALITATIVE STUDY ON STAKEHOLDER PERCEPTIONS AND ATTITUDES
Hendra Candra Fuad Gagarin Siregar Moh. Tahang Adhy Firdaus	<i>STIE GANESHA College of Economics</i>	FACTORS AFFECTING FINANCIAL DISTRESS IN MSME: A QUALITATIVE STUDY ON MSME CULINARY SECTOR IN JAKARTA AND ITS VICINITY
Adhy FIRDAUS Siti FATIMAH Paulus SUNARJO Noorwindy ZELANDIANA	<i>STIE GANESHA College of Economics</i>	LEADERSHIP STYLE WHICH DRIVES THE JOB SATISFACTION IN THE WORKSPACE: A QUALITATIVE STUDY OF CONSTRUCTION SERVICES COMPANY IN BEKASI, INDONESIA

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-1 / Session-2

ANKARA LOCAL TIME

12³⁰ : 14³⁰

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Dr. Öğr. Üyesi Kübra COŞAR

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Fehmi ATASAĞUN Dr. Öğr. Üyesi Hamide SELÇUK Araş. Gör. Ahmet AKAR	<i>KTO Karatay Üniversitesi</i>	KİT'ler YENİDEN KURULMALI MI?
Araş. Gör. Veysel KARAGÖL	<i>Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</i>	ENFLASYON GELİR EŞİTSİZLİĞİNE NEDEN OLUR MU? OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR
Dr. Öğr. Üyesi Kübra COŞAR	<i>Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>	YOKSULLUK VE MENTAL SAĞLIĞIN SOSYO EKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ
Öğr. Gör. Samet YAVUZ Dr. Öğr. Üyesi Banu SARIBAY	<i>Türk Hava Kurumu Üniversitesi</i>	OTONOM ARAÇLARIN İŞ DÜNYASI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ
Dr. Öğr. Üyesi Volkan TUNÇ	<i>Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</i>	TEK PARTİ DÖNEMİ DOĞU'DA İKTİSADİ ANALİZLER VE UYGULAMALAR
Dr. Öğr. Üyesi Erkan GÜRPINAR	<i>Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi</i>	YENİ KURUMSAL İKTİSATTA FİRMA TEORİSİ: ASİMETRİK BİLGİ, EKSİK SÖZLEŞMELER VE OYUN TEORİSİ
Gumru Vasif BALAKHANOVA	<i>Azerbaijan State Pedagogical University</i>	'MICOGENE LOAD"OF OBJECTS EXPOSED TO DIFFERENT ANTHROPOGENIC INFLUENCES IN THE URBAN ENVIRONMENT AND ITS CALCULATION
Öğr. Gör. Pınar EGELİ	<i>İzmir Meslek Yüksekokulu</i>	KAHRAMANMARAŞ DEPREMINİN EKONOMİK ETKİLERİ VE JAPONYA'DAN ALINACAK DERSLER

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-2 / Session-2

ANKARA LOCAL TIME

12³⁰ : 14³⁰

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Ananda MAJUMDAR

Authors	Affiliation	Topic title
Dinda Hasanatul JAMILA Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Happy Sista DEVY	<i>State Islamic University K.H.</i>	FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH BRANCH, PEKALONGAN REGENCY
Ridwan MUKAILA	<i>University of Nigeria</i>	EFFECT OF EQUILIBRIUM REAL EXCHANGE RATE ON COCOA EXPORT IN NIGERIA
Chems Eddine BOUKHEDIMI	<i>University of Tizi Ouzou</i>	IMPACT OF AGE ON THE WILLINGNESS TO PAY FOR ORGANIC FOOD IN THE FUTURE: TURKISH'S AND ALGERIANS EXPERIENCE
Muhammad Irzyad ARKAN Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Wilda Yulia RUSYIDA	<i>State Islamic University</i>	ANALYSIS OF MARKETING ASPECTS OF MASDA BARBERSHOPS IN MEDONO PEKALONGAN CITY
Anisa Septiana MUJAHIDAH Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Wilda Yulia RUSYIDA	<i>State Islamic University K.H Abdurrahman</i>	STUDIES APPROPRIATENESS BUSINESS ON BUSINESS BATIK (CASE STUDY IN TARY BATIK TEGAL BUSINESS)
Ananda MAJUMDAR	<i>University of Alberta</i>	EVALUATION OF ECONOMIC GLOBALIZATION AND SOCIAL SECURITY
Ezeodo Calista CHINWE	<i>University of Nigeria</i>	A CONTEMPORARY SURVEY ON THE ECONOMIC COSTS OF BOKO-HARAM INSURGENCY IN NORTHERN NIGERIA
Ridwan MUKAILA Ibrahim Isaac UMARU Festus EluwandeDurojaye AWOYELU	<i>University of Nigeria</i>	FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND TRADE OPENNESS'S INFLUENCE ON EXPORT PERFORMANCE IN NIGERIA

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-3 / Session-2

ANKARA LOCAL TIME

12³⁰ : 14³⁰

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Subhashish DEY

Authors	Affiliation	Topic title
Sabrina LADOUALI Hicham CHAFFAI Bachir SAKAA	<i>Badji Mokhtar University</i>	DROUGHT FORECASTING USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS AND TIME SERIES OF DROUGHT INDEX FOR THE STATION OF ELKANTARA.
Elizaveta VASILENKO Maria KOPYLOVA	<i>FGBOU VO RSU named after A.N. Kosygin</i>	ANALYSIS OF CONSUMER DEMAND FOR WOMEN'S OVERALLS
Subhashish DEY	<i>Gudlavalleru Engineering College</i>	APPLICATIONS OF CERAMIC _v S WASTE MATERIALS IN THE CONCRETE BY REPLACEMENT OF CEMENT FOR BETTER CONSTRUCTION PRACTICES
Prof.Dr. Salah BELAIDI Dr.Yassmine CHENNAI	<i>Mohamed Khaidhar University</i>	CONCEPTION OF NEW COUMARIN COMPOUND BY COMPUTATIONAL STUDY,DFT AND QSAR STUDY
Miss Hadia AZIZI	<i>Nottingham Trent University</i>	"FIGHTING AGAINST SEXUAL HARASSMENT OF WOMEN IN AFGHANISTAN FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW"
Dr Vaishali KRISHNA	<i>Jawaharlal Nehru university</i>	UNDERSTANDING MONGOLIA'S LANDLOCKED SITUATION IN THE EVOLUTION OF ITS FOREIGN POLICY
Dr. Muhammad FAISAL	<i>(HRIMS), Ministry of Human Rights Commission</i>	DR FAISAL DESIGN AND DEVELOPMENT OF THE IT INFRASTRUCTURE IN MINISTRY OF HUMAN RIGHTS PAKISTAN: A HEALTHY REVIEW
Dema Munef AHMAD László GÁSPÁR Zsolt BENCZE Ali SALEH	<i>Széchenyi István University KTI Institute for Transport Sciences</i>	RISK MANAGEMENT IN ROAD PROJECT SUSTAINABILITY: A SYRIAN CASE STUDY
HAMMADI AMINA	<i>University of Batna1</i>	BIOECOLOGICAL STUDY OF THE MEDITERRANEAN FRUIT FLY, CERATITIS CAPITATA (WEIDEMANN, 1824) (DIPTERA, TEPHRETIDAE) IN A FRUIT GROWING REGION (WILAYA OF BATNA).
HAMMADI AMINA ROUABHI AMAR	<i>University Ferhat ABBAS Sétif1</i>	STUDY OF THE BIODIVERSITY AND DISTRIBUTION OF CEREAL WEEDS IN THE CENTRAL AND NORTHERN REGION OF SETIF HIGH PLAINS (ALGERIA)
R.Malini Dr. PL.Meenakshi Devayani J	<i>Avinashilingam Institute for Home Science and Higher Education for Women</i>	J*P-CLOSED SETS IN TOPOLOGICAL SPACES

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-4 / Session-2

ANKARA LOCAL TIME

12³⁰ : 14³⁰

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Monika LOPUSZANSKA-DAWID

Authors	Affiliation	Topic title
M. Arzaqi NASSANI Amarul HAKIM	<i>K.H. State Islamic University</i>	FORM OF SOCIAL INTERACTION FOR RESIDENTS OF LINGGOASRI VILLAGE, KAJEN DISTRICT, PEKALONGAN REGENCY
Monika LOPUSZANSKA-DAWID	<i>Józef Piłsudski University of Physical Education</i>	HOW SOCIAL INDICATORS MODIFY THE LIFESTYLE OF THE POPULATION? THE CASE OF POLISH WOMEN
Mirna YUNITA Ananda Aprilia Aulia SYAHNA	<i>State Islamic University K.H.</i>	THE ROLE OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE LINGGOASRI VILLAGE COMMUNITY
Monika LOPUSZANSKA-DAWID Anna KOPICZKO Edyta SIENKIEWICZ-DIANZENZA Alicja SZKLARSKA	<i>Józef Piłsudski University of Physical Education</i>	RELATIONSHIP OF SOCIOECONOMIC FACTORS AND BASIC BIOLOGICAL VARIABLES. RESULTS FROM THE POLISH POPULATION
A. ABDULLAHI I.T. SALIHU H.U. MUHAMMAD S. JIBRIN I.I. AHMED H. A. MOHAMMED	<i>Federal University of Technology</i>	GENDER DYNAMICS OF LIVELIHOOD DIVERSIFICATION STRATEGIES AMONG RURAL HOUSEHOLDS OF NIGER STATE, NIGERIA
U. SHUAIBU A. ABDULLAHI I.T. SALIHU H.U. MUHAMMAD S. JIBRIN I.I. AHMED	<i>Federal University of Technology</i>	ASSESSMENT OF FARMERS' ADAPTATION STRATEGIES TO FLOOD RELATED LOSSES IN ONE AREA OF EKITI STATE, NIGERIA.
Doç. Dr. Dilshoda MUBARAKOVA	<i>Taşkent Devlet Şarkşunashlık Üniversitesi</i>	TERCÜMAN VE DİLİ
Sriram Assoc. prof. R. DEVI Prof. Dr.R. SRINIVASAN Assist. Prof. Parthasarathi. V S. KALAIVANAN "Mohamed Ashik Ali. M"	<i>Bharath Institute of Higher Education and Research</i>	NANOMATERIALS AS ANALYTICAL TOOLS FOR GENOSENSORS
Assoc. prof. R. DEVI Assist. Prof. Parthasarathi. V Prof. Dr.R. SRINIVASAN Assoc. Prof. Sri RAM. R S. KALAIVANAN	<i>Bharath Institute of Higher Education and Research</i>	STABILITY STUDIES OF NANOFUIDS -A SHORT REVIEW
Major Gheorghe GIURGIU Prof Dr Med Manole COJOCARU	<i>Deniplant-Aide Sante Medical Center Titu Maiorescu University</i>	NEW HORIZONS IN PSORIASIS MANAGEMENT: WHAT YOU NEED TO KNOW

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-5 / Session-2

ANKARA LOCAL TIME

12³⁰ : 14³⁰

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Zohaib Hassan SAIN

Authors	Affiliation	Topic title
Árpád BÁNHALMI Éva Réka KERESZTES	Árpád BÁNHALMI Éva Réka KERESZTES	LINEAR FRACTIONS IN ECONOMIC MODELLING: AN EXAMINATION OF SEQUENCES AND FUNCTIONS
Zohaib Hassan SAIN	Superior University	STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC
Zohaib Hassan SAIN	Superior University	BLENDED LEARNING: A NEW CHALLENGE FOR PAKISTANI UNIVERSITY STUDENTS
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	Lagos State University of Education	THE EFFICACY OF INFORMATION BACKUP AND RETRIEVAL SYSTEMS: AN INSIGHT FOR BUSINESS ORGANIZATION
Andréa Cristina Silva FALCÃO Jefferson Dangui da SILVA Cleunice ZANELLA Anderson CONTE Emanuele Deloni dos Santos FELIX	The Community University of the Chapecó Region (Unochapecó)	MANAGEMENT OF STAKEHOLDERS IN THE PREPARATION OF THE PROJECT OF THE MASTER PLAN FOR THE MUNICIPALITIES OF THE SOUTHWEST OF PARANÁ
Thi-Hoang-Anh TRAN	Can-Tho University	EVENT TOURISM IN HOI AN, VIETNAM: UNRAVELING THE IMPACTS ON LOCAL ECONOMIC GROWTH AND COMMUNITY ENGAGEMENT
Thi-Hoang-Anh TRAN	Can-Tho University	UNLEASHING INNOVATION AND SERVICE EXCELLENCE IN CAN THO'S TOURISM SECTOR: A HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PERSPECTIVE
Deepesh J SAI U ABHINAYA B BHASKAR Assoc. Prof. Dr. R. SHALINI	CMS B School	INVESTMENT IN EQUITY STOCKS AND GOLD DURING RECESSION: AN EMPIRICAL STUDY CONDUCTED IN INDIA

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-1 / Session-3

ANKARA LOCAL TIME

15 00 : 17 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Dr. Gökmen DURMUŞ

Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Teuta STAROVA Assoc. Prof. Dr. Mirela P. BOGDANI	<i>University of Tirana</i>	SHOULD GOVERNMENTS PROVIDE CONDITIONAL CASH TRANSFERS (CCTS) AS A MEANS TO ALLEVIATE POVERTY AND REDUCE INCOME INEQUALITY IN DEVELOPING COUNTRIES?
FIFI MAULANI ELIZATUNNISA Hendri Hermawan ADINUGRAHA HAPPY SISTA DEVY	<i>UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan</i>	THE ECONOMY DURING THE KHULAFURRASYIDIN ERA
Assist. Prof. Dr. Juanita GOICOVICI	<i>University Babes-Bolyai of Cluj-Napoca</i>	ASSESSMENT OF CONTRACTUAL REMEDIES FOR PRODUCT NON-CONFORMITY ACCORDING TO CONSUMERS' LEGITIMATE EXPECTATIONS
Associate Professor, Biljana BJELICA Associate Professor, Ognjen BAKMAZ Associate Professor, Slobodan POPOVIĆ	<i>High School for Service Business East Sarajevo</i>	MONITORING OF MANAGEMENT RESULTS AFTER INTRODUCING A REALLY APPLICABLE FORM OF INTERNAL CONTROL MECHANISMS IN THE OPERATIONS OF COMPANIES IN TRANSITION ECONOMIES
Associate Professor, Ognjen BAKMAZ Associate Professor, Biljana BJELICA Associate Professor, Slobodan POPOVIĆ	<i>High School for Service Business East Sarajevo</i>	INTERNAL AUDIT AS A FRAMEWORK FOR MAKING IMPORTANT BUSINESS DECISIONS IN ACCORDANCE WITH TOP MANAGEMENT FORECAST
Assoc. Prof. Michail MICHAILOV	<i>South-West University</i>	ENVIRONMENTAL PROTECTION, AS THE ESSENCE OF NATURE MANAGEMENT
Tamar BARBAKADZE	<i>Tbilisi State University</i>	ORGANIZATIONAL CULTURE AND MANAGING CHANGE
Mihaela-Georgiana OPREA Mihaela-Irma VLĂDESCU	<i>School of Advanced Studies of the Romanian Academy (SCOSAAR)</i>	SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND RURAL AREAS – A TOPIC OF INTEREST FOR OVER THREE DECADES
Dr. Gökmen DURMUŞ	<i>Gaziantep University</i>	WHY ISLAMIC BANKING FAILED IN TÜRKİYE? A QUALITATIVE STUDY AT AN ISLAMIC BANK
Dr. Gökmen DURMUŞ	<i>Gaziantep University</i>	RELIGIOUS CONSTRAINTS OF ISLAMIC BANKING IN TÜRKİYE: AN INSTITUTIONAL APPROACH TO UNDERSTAND MARKET DYNAMICS

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-2 / Session-3

ANKARA LOCAL TIME

15 00 : 17 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Fr. Baiju THOMAS

Authors	Affiliation	Topic title
M. OMARI Prof. H. NIA	<i>Economic and Social Sciences of Mohammedia, Hassan II University, Mohamed V University</i>	THE INFORMATION SYSTEM: IMPACT ON INDIVIDUAL AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE OF MEDICAL ANALYSIS LABORATORIES THROUGH PROCESSES.
M. OMARI	<i>Hassan II University</i>	THE USE OF LEAN MANAGEMENT TOOLS IN PROCESS IMPROVEMENT
Assoc. Prof. DR. RASHEEDUL HAQUE EKUA OYANA DEOGRACIAS NDONG	<i>MAHSA University</i>	STUDY ON FINANCIAL BEHAVIOR AMONG SELF-EMPLOYED IN MALAYSIA DURING COVID 19 PANDEMIC
Carolina Margarita Pérez GAMÓN	<i>Universidad Nacional del Nordeste</i>	THE ECONOMY IN THE PROVINCE OF CORRIENTES. DURING THE GOVERNMENT OF GENERAL FILOMENO VELAZCO
Fr. Baiju THOMAS	<i>Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute</i>	IMPACT OF COVID-19 ON THE INDIAN ECONOMY IN THE 21 ST CENTURY INCLUSIVE SOCIETY
Alfredo Guatemala MARIANO German Martínez PRATS Fabiola Mapén-FRANCO	<i>Universidad Juárez Autónoma de Tabasco</i>	EXPLORING THE KEY PILLARS OF DIGITAL TRANSFORMATION: IOT, CLOUD COMPUTING, AI, CYBERSECURITY, AND BLOCKCHAIN
Alfredo Guatemala MARIANO German Martínez PRATS Fabiola Mapén-FRANCO	<i>Universidad Juárez Autónoma de Tabasco</i>	TECHNOLOGICAL AND DIGITAL CAPABILITIES FOR SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGE IN DIGITAL PLATFORM CREATION: A RESOURCE-BASED VIEW ANALYSIS
Prof. Radoslav BALTEZAREVIĆ Asst. Prof. Ivana BALTEZAREVIĆ	<i>Megatrend University</i>	BENEFITS OF USING HOLOGRAMS IN MARKETING COMMUNICATION
Gajender KAUSHIK	<i>Gujarat University</i>	MAXIMIZING BUSINESS RETURNS TO CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR): THE ROLE OF CSR COMMUNICATION

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-3 / Session-3

ANKARA LOCAL TIME

15 00 : 17 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Öğr. Gör. Murat TOPALOĞLU

Authors	Affiliation	Topic title
Ekpo Ekefre ABAKASANGA	<i>School of Business and Management</i>	DEVELOPMENT SPENDING AND POVERTY ERADICATION: LESSONS FROM NIGERIA
Kazem GHOLIZADEH	<i>Technical and Vocational University</i>	INVESTIGATING THE STATUS OF HOUSING DEVELOPMENTS IN IRAN DURING THE LAST 5 YEARS - ARDABIL CASE STUDY
Askar DUISENBIYEV	<i>Kazakh-British Technical University</i>	MANAGEMENT IN THE MARITIME INDUSTRY: IMPROVING PERFORMANCE THROUGH PROFESSIONAL TRAINING AND EDUCATION
Associate Professor, Jelena LUTOVAC Associate Professor, Mladen MILIĆ	<i>Megatrend University</i>	ORGANIZATION OF FINANCIAL MANAGEMENT AND CONTROL OBSERVED THROUGH THE INTRODUCTION OF MARKETING ACTIVITIES IN HETEROGENEOUS COMPANIES
Dr. Cosmas Anayochukwu NWANKWO Eze Solomon UCHECHUKWU Dr. Emmanuel Chidozie NDUBUISI Dr. Nkoli Augustina CHENDO	<i>"Nnamdi Azikiwe University" Odumegwu Ojukwu University,</i>	CONSUMERISM AND THE FIGHT AGAINST SUBSTANDARD DRUGS IN ANAMBRA STATE, NIGERIA.
Assoc. Prof. Dr. Victoria POSTOLACHE	<i>Alecu Russo Balti State University</i>	METHODOLOGICAL ASPECTS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT AND RISK ANALYSIS IN THE ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS
Nguyen Thanh BINH Ho Thi Thu NGA Le Van Thuy TIEN Nguyen Hoang KHAI	<i>Can Tho University</i>	FINANCIAL EFFICIENCY OF DIFFERENT RICE PRODUCTION MODELS IN THE FLOODPLAINS OF VIETNAMESE MEKONG DELTA
M.K.GANESHAN Dr. C.VETHIRAJAN	<i>Alagappa University</i>	HUMAN CAPITAL TO PROMOTE KNOWLEDGE- BASED ECONOMY IN INDIA AND GLOBAL
Erika Dwi SEPTIANI Muhammad Taufiq ABADI	<i>UIN KH Abdurrahman Wahid Pekalongan</i>	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON "DASUKI" PATTERN CUTTING SERVICES
Öğr. Gör. Murat TOPALOĞLU	<i>Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi</i>	JOHN H. DUNNING'İN ULUSLARARASI İŞLETME ARAŞTIRMALARINA KATKILARI

ONLINE PRESENTATIONS

18.05.2023 / Hall-4 / Session-3

ANKARA LOCAL TIME

15 00 : 17 00

MEETING ID: 823 2380 5816

PASSCODE: 181818

HEAD OF SESSION: Stanislava STATEVA

Authors	Affiliation	Topic title
Ina ZELA Prof. Assoc. Dr. Alqi NAQELLARI	<i>Mediterranean University</i>	HIGH LEVELS OF INFORMALITY IN ALBANIA DISFAVOR THE LEGALIZATION OF CANNABIS
Sadia HUDA Asir AJMAL	<i>University of Management and Technology GIFT University</i>	PARENTS PERCEIVED PERCEPTION OF THEIR ROLE IN THE CAREER DECISION MAKING OF THEIR ADOLESCENTS: AN INDIGENOUS PERSPECTIVE
Assist. Prof. Priyanka DAS	<i>Malda Women's College</i>	SUITABLE LAND FOR CROPS COULD ENHANCE ECONOMIC TURNOVER: A CASE FROM BARIND TRACT OF WEST BENGAL, INDIA
Assist. Prof. Mohsen Mohammadi KHYAREH	<i>University of Gonbad-e- Kavus</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC DEVELOPMENT: CASE STUDY OF GEM COUNTRIES
Assist. Prof. Mohsen Mohammadi KHYAREH	<i>University of Gonbad-e- Kavus</i>	SOCIO-CULTURAL DETERMINANTS OF FEMALE ENTREPRENEURSHIP IN IRAN
Faten DJEDID PR Mohamed BOUNOUALA	<i>University of Badji Mokhtar</i>	THE ECONOMIC AND SOCIAL IMPACTS OF MINING AND QUARRYING INDUSTRIES
Stanislava STATEVA	<i>Institute of Plant Genetic Resources, „Konstantin Malkov” Sadovo</i>	INVESTMENTS IN INNOVATIONS AND MARKET FORECASTS IN THE CULTIVATION OF THE ASCLEPIAS TUBEROSA L.
L. ABDULLAH Noor Farahani Mohd LAZİM	<i>Universiti Malaysia Terengganu</i>	MEASURING PERFORMANCES OF FAST-FOOD RESTAURANTS: A DECISION-MAKING APPROACH
Mohammed Mohammed Sulaiman EBRAHIM	<i>Business of Administration</i>	THE ROLE OF FINANCIAL INCLUSION IN REDUCING POVERTY IN YEMEN
Prof. Dr. O. A. LYKHOLAT Associate professor, T. Y. LYKHOLAT M. O. KVITKO Prof. Dr. Y. V. LYKHOLAT	<i>University of Customs and Finance Oles Honchar Dnipro National University Kryvyi Rih State Pedagogical University Oles Honchar Dnipro National University</i>	THE OFFER OF FUNCTIONAL FOOD AS ONE OF THE WAYS OF DIVERSIFYING OF RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USTA	<i>Gebze Teknik Üniversitesi</i>	CONSIDERING GEOGRAPHICAL REGION FOR HOUSING MARKET EFFICIENCY IN TÜRKİYE: EVIDENCE FROM RALS-DF BASED UNIT ROOT TEST

7. ULUSLARARASI
İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
17-18 Mayıs 2023

7. ULUSLARARASI
İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
17-18 Mayıs 2023

7. ULUSLARARASI
İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
17-18 Mayıs 2023

İKSAD
ENSTİTÜSÜ

ASAR
ÜNİVERSİTESİ

AÇILIŞ PANELİ

Dijital Dönüşüm Çağında Ekolojik Yeni Dünya Ekonomisi ve Stratejileri

Metin Akdaş
-EBSO Yönetim Kurulu
Başkan Yardımcısı

Avni Yelkenbiçer
EGİAD Yönetim Kurulu
Başkanı

Sibel Zorlu
ESİAD Yönetim Kurulu
Başkanı

Tunç Tuncer
Pınar Et ve Çamlı Yem
Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Durmuş Özdemir
Yaşar Üniversitesi İşletme Fakültesi
Ekonomi Bölüm Başkanı

Oturum Başkanı

YASAR ÜNİVERSİTESİ

YASAR ÜNİVERSİTESİ

YASAR ÜNİVERSİTESİ

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:57 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:55 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:53 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:50 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:47 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:31:45 Görüntüle

Observer hall-3

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Şiine Kontbay Busun

hall 3 observer gonca konyali

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

10:23 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 07:55:31 Görüntüle

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Sine Kontbay Busun

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

hall 3 observer gonca konyali

Sabiha

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

11:59 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 07:55:37 Görüntüle

Hall-3, Neilan SOYLU

Observer hall-3

Hall-3, aysenuraydinbakar

Hall-3 - MERVE GÜLAÇ

Hall-3, ERTUĞRUL ÇAM

Hall-3, Sine Kontbay Busun

Hall-3, Erhan ULUCEVİZ

hall 3 observer gonca konyali

Sabiha

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

11:59 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:42:03 Görüntüle

Observer hall-3

Dr Faisal Moderator

Hall-4 Sabrina Ladouali

Hammadi amina

Vasilenko Elizave...

Dema

yasmine chenn...

yasmine chennai HALL3-session2

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 7 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

12:42 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... Kalan: 09:41:28 Görüntüle

Observer hall-3

Dr Faisal Moderator

Hall-4 Sabrina L...

Vasilenko Elizaveta. SESSION-2, HALL-3

Hammadi amina

Dema

Hall-4, Sabrina Ladouali

yasmine chenn...

yasmine chennai HALL3-session2

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 7 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

12:43 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor... | Kalan: 09:41:38 | Görüntüle

Hall-4, Sabrina Ladouali | Observer hall-3 | Dr Faisal Moderator

Hammadi amina | Dema

yassmine chenn... | yassmine chennai HALL3-session2

Sesi aç | Videoyu Başlat | Katılımcılar (7) | Sohbet | Ekran Paylaşımı | Kaydı Duraklat/Durdur | Ara Odalar | Reaksiyonlar | Uygulamalar | Odadan Çık

12:43 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kalan: 09:57:16 | Simge Durumuna

ABAKASANGA, EKPO | Observer hall-3

M K GANESHAN

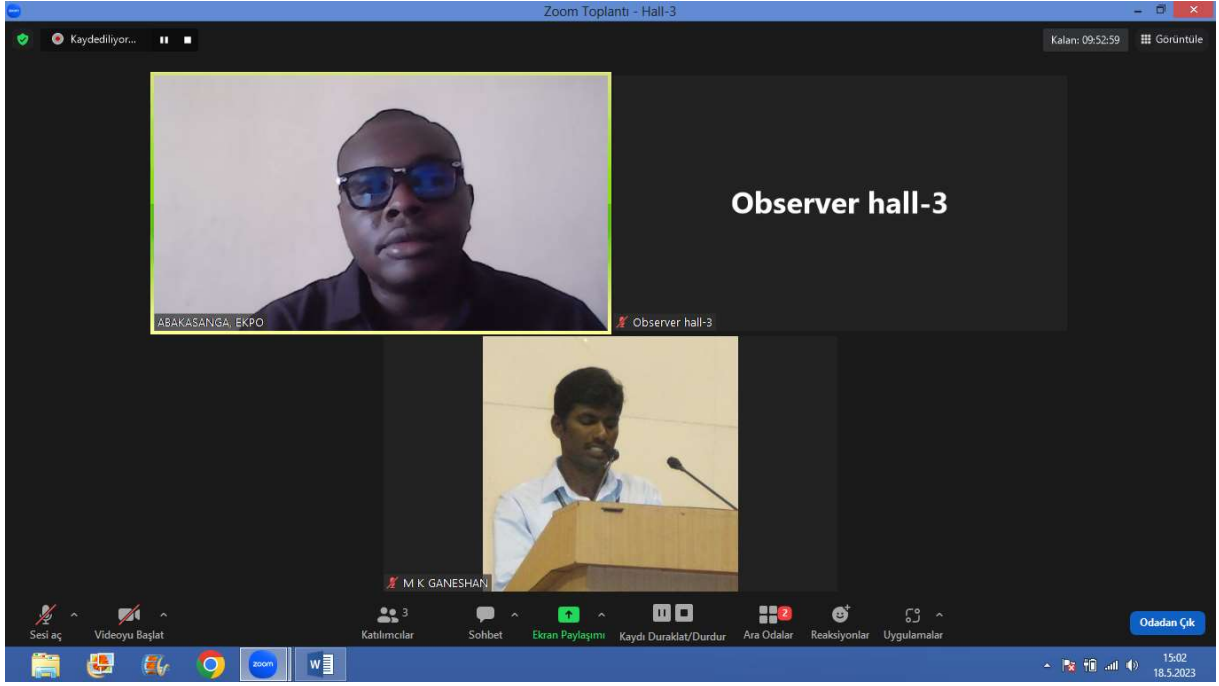
Sesi aç | Videoyu Başlat | Katılımcılar (3) | Sohbet | Ekran Paylaşımı | Kaydet | Ara Odalar | Reaksiyonlar | Uygulamalar | Odadan Çık

14:58 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor...

Kalan: 09:52:59 Görüntüle

ABAKASANGA, EKPO

Observer hall-3

M K GANESHAN

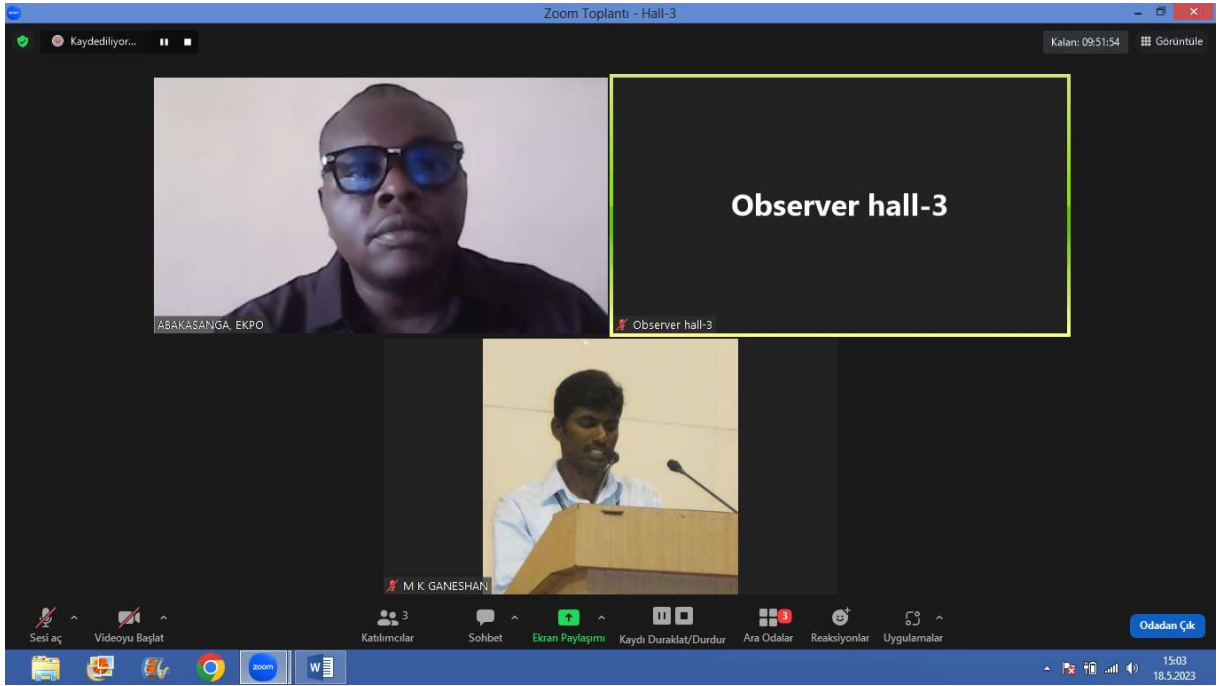
Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

15:02 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor...

Kalan: 09:51:54 Görüntüle

ABAKASANGA, EKPO

Observer hall-3

M K GANESHAN

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

15:03 18.5.2023

Zoom Toplantı - Hall-3

Kaydediliyor...

Kalan: 09:27:39 Görüntüle

Binh Nguyen Thanh

Observer hall-3

M K GANESHAN

M K GANESHAN

M K GANESHAN

Sessize al Videoyu Başlat Katılımcılar 5 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Ara Odalar Reaksiyonlar Uygulamalar Odadan Çık

15:27 18.5.2023

s1-h4

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 09:37:40 Görüntüle

Hall 4 - İbrahim Tuğrul Çınar

Observer Hall-4

Yağmur TOKATLIOĞLU

Hall 4 - İlhan Korkmaz

Sevda Bora Çınar-Hall 4

Hall-4, Aslı ÇETİNKAYA

Ecem Börekçi Dilsizler

Ayşe Nur Çırak

Ayşe Nur Çırak

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

10:19 18.05.2023

Zoom Toplantı

Kaydediliyor...

Kalan: 09:37:36

Observer Hall-4

Hall 4 - İbrahim Tuğrul Çınar

Observer Hall-4

Yağmur TOKATLIOĞLU

Hall 4 - İlhan Korkmaz

Sevda Bora Çınar-Hall 4

Hall-4, Aslı ÇETİNKAYA

Ecem Börekçi Dilsizler

Ayşe Nur Çırak

Ayşe Nur Çırak

10:19
18.05.2023

Zoom Toplantı

Kaydediliyor...

Kalan: 09:22:38

Observer Hall-4

Hall 4 - İbrahim Tuğrul Çınar

Observer Hall-4

Yağmur TOKATLIOĞLU

Sevda Bora Çınar-Hall 4

Hall-4, Aslı ÇETİNKAYA

Busem SAYIL

Hall 4 - İlhan Korkmaz

Ecem Börekçi Dilsizler

Ayşe Nur Çırak

Elvan Hayat

Seyhan Başarır

Ayşe Nur Çırak

Elvan Hayat

Seyhan Başarır

10:34
18.05.2023

Zoom Toplantı

Kaydediliyor...

Kalan: 09:22:34

Observer Hall-4

Hall 4 - İbrahim Tuğrul Çınar

Observer Hall-4

Yağmur TOKATLIOĞLU

Sevda Bora Çınar-Hall 4

Hall-4 - Aslı ÇETİNKAYA

Busem SAYIL

Hall 4 - İlhan Korkmaz

Ecem Börekçi Dilsizler

Ayşe Nur Çırak

Elvan Hayat

Seyhan Başarır

Ayşe Nur Çırak

Elvan Hayat

Seyhan Başarır

10:34
18.05.2023

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 08:52:44

Görüntüle

Observer Hall-4

Hall 4 - İbrahim Tuğrul Çınar

Observer Hall-4

Sevda Bora Çınar-Hall 4

Yağmur TOKATLIOĞLU

Hall 4 - İlhan Korkmaz

Hall-4, Aslı ÇETİNKAYA

Busem SAYIL

Ayşe Nur Çırak

Ecem Börekçi Dilsizler

Seyhan Başarır

Avni Önder Han...

Ecem Börekçi Dilsizler

Seyhan Başarır

Avni Önder Hanedar

Sesi aç

Videoyu Başlat

Katılımcılar

Sohbet

Ekran Paylaşımı

Kayı Duraklat/Durdur

Reaksiyonlar

Uygulamalar

Daha fazla

Odadan Çık

11:04
18.05.2023

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor... Kalan: 07:57:41 Görüntüle

Observer Hall-4

Yağmur TOKATLIOĞLU Observer Hall-4 Sevda Bora Çınar-Hall 4 Hall 4 - İlhan Korkmaz

Ayşe Nur Çirak Hall. 4. Aslı ÇETİNKAYA Busem SAYIL Ecem Börekçi Dilsizler

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 8 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık (Alt+Q) Oda dan Çık

11:59 18.05.2023

s2-h4

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor... Kalan: 09:59:08 Görüntüle

Observer Hall-4

Hall 4 Gheorghe Giurgiu Observer Hall-4

Hall4/Sess2_Monika Lopuszanska-Dawid

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar 3 Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

12:28 18.05.2023

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 09:57:20 Görüntüle

Hall4/Sess2_Monika Lopuszanska-Dawid

Observer Hall-4

Hall 4 Gheorghe Giurgiu

Sesimi (Alt+A) ile açın veya sesi geçici olarak açmak için BOŞLUK tuşunu basılı tutun.

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

12:30 18.05.2023

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 09:50:45 Görüntüle

Hall 4 Gheorghe Giurgiu

Observer Hall-4

Hall4/Sess2_Monika Lopuszanska-Dawid

Sesimi (Alt+A) ile açın veya sesi geçici olarak açmak için BOŞLUK tuşunu basılı tutun.

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

12:36 18.05.2023

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 09:50:40 Görüntüle

Hall 4 Gheorghe Giurgiu

Observer Hall-4

Hall4/Sess2_Monika Lopuszanska-Dawid

1 atanmamış katılımcı

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

TR 12:36 18.05.2023

Kaydediliyor...

Kalan: 09:43:32 Görüntüle

Hall-4,Session 3_Priyanka Das

Observer Hall-4

mohammed mohammed sulaiman

H-4 S-3 Maxim O. Kvitko

Djedid faten from hall 4

DJEDID Faten h...

DJEDID Faten hall 04

Lazim Abdullah

Lazim Abdullah

Sesimi Aç (Alt+A). Veya sesi geçici olarak açmak için boşluk tuşunu basılı tutabilirsiniz.

Sesi aç Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

Zoom Toplantı - Hall-4

Kaydediliyor...

Kalan: 09:24:15 Görüntüle

mohammed mohammed sulaiman

Observer Hall-4

Lazim Abdullah

H-4 S-3 Maxim O. Kvitko

Hall- 4,,Session...

DJEDID Faten h...

ahmetusta

Hall- 4,,Session 3 ,Priyanka Das

DJEDID Faten hall 04

ahmetusta

Sessize al Videoyu Başlat Katılımcılar Sohbet Ekran Paylaşımı Kaydı Duraklat/Durdur Reaksiyonlar Uygulamalar Daha fazla Odadan Çık

TR 15:33 18.05.2023

CONTENTS

CONFERENCE IDENTIFICATION	I
PROGRAM	II
GALLERY	III
CONTENTS	IV

AUTHOR	TITLE OF THE PAPER	No
Ayşe ÇAY ATALAY	TÜRKİYE'DE SUÇ VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNE MEKANSAL BİR YAKLAŞIM	1
Alper DEMİRKOL Tuğba AKIN	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE GRUPLARINDA MAKROEKONOMİK GÖSTERGELERİN KIRILGAN DEVLETLER ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN PANEL VERİ YÖNTEMLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI	26
Sinem ATICI USTALAR Tuğba SALMAN Kerem Fırat COŞKUN	DEMOKRASİ İLE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE PORTFÖY YATIRIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ	40
Çağrı ÇOBAN Elvan HAYAT	DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ VE DERİN ÖĞRENME METOTLARI İLE HİSSE SENEDİ FİYAT TAHMİNİ: SAVUNMA SANAYİNDE BİR UYGULAMA	42
Cevat SÖYLEMEZ Levent YAZICI	İLAÇ SEKTÖRÜNDE GELENEKSEL VE GÜNCEL PAZARLAMA VE TANITIM FAALİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	59
Ercan TAŞKIN Levent YAZICI	TÜRKİYE İLAÇ SANAYİ AR-GE YATIRIMLARININ İLAÇ İHRACATINA ETKİSİNİN İNCELENMESİ	61
Anna Mila AYDIN	TİYATRO ALANINDA TİYATRO ÇALIŞANLARININ HABİTUSU	63
Ahmet TOPRAK	UKRAYNA SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİNİN JEOPOLİTİK YAKLAŞIMININ İNCELENMESİ	65
Engin ÖZTORNACI	KAMU POLİTİKALARINA VE GENÇ İŞSİZLİĞİNE ETKİLERİYLE DİJİTALLEŞEN EKONOMİ: GELECEĞE BAKIŞ	78
Erkan ERDİL	TRANSFORMING DIGITALLY AND READINESS: TURKISH CASE	80
Yonca ALTINDAL	EMEĞİN KIYISINA İTİLEN KADINLAR: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME	82
Öznur TAŞDÖKEN Hakan KAHYAOĞLU	KÜRESEL RİSKVE GIDA KRİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	91
Öznur TAŞDÖKEN Hakan KAHYAOĞLU	YAPAY ZEKâ EKONOMİSİ ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ	103
Mahmut ÖZTÜRK	KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE TÜKETİM AHLAKI	118
YALÇINKAYA Vedat KAYA Gökhan ERKAL	EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	120
Ömer YALÇINKAYA Vedat KAYA Gökhan ERKAL	TÜRKİYE İÇİN EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN ÖLÇÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ:1990-2021	135
İrem ERASA AKÇA	KATILIMCI BÜTÇELEME ANLAYIŞINDA KENT KONSEYLERİNİN ROLÜ: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME	151
Gizem KOLBAŞI-MUYAN	TÜRKİYE'NİN DİASPORA POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN EKONOMİK BAĞLAMDA İNCELEMESİ	158
Arzu BAYKARA TAŞKAYA	CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD VİLAYETİNDE MERKEZ TAYİNİ VE VİLAYETİN VALİSİ SAFVETİ PAŞA'NIN LAYİHASI	168
Savaş GAYAKER Hasan TÜRE	GOOGLE TRENDLERİN TAHMİN GÜCÜNÜ KEŞFETMEK: TÜRKİYE EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER İÇİN GRANGER NEDENSELLİK ANALİZİ	205
Emine KILIÇASLAN	SIYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS DEVLETİN GELECEĞİNİ "EGEMENLİK" VE "DEMOKRASİ" KAVRAMLARI İLE ANLAMAK	208

Burhan ASLAN Ummuhan GÖKOVALI	AKADEMİK BİLGİNİN YAYILMASI VE YAYILMA KANALLARI	222
Fatih Volkan AYYILDIZ	G-4 ÜLKELERİNDE EKONOMİK KARMAŞIKLIK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ	224
Serter ORAN	1938 CEMİYETLER KANUNU VE DÖNEMİN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ: SOSYOLOJİK BİR ANALİZ	235
Hakan DALKILIÇ Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU	KANIT BAZLI KARAR VERMEDE BÜYÜK VERİNİN ETKİSİ VE VERİNİN GÜVENLİĞİ	243
Simge AKSU	PAZARLAMA İLETİŞİMİN GELECEĞİ: YAPAY ZEKÂNIN MÜŞTERİ DENEYİMİ ÜZERİNE ETKİSİ	254
IŞIL CANDEMİR	ANALYSIS OF TIME-VARYING PARAMETERS IN AN EMERGING ECONOMY: FINDINGS FROM A FOUR FACTOR MODEL	257
Mehmet Atilla GÜLER	CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL GÖRÜNÜMÜ VE YAPISAL SORUNLARI	258
Selim ŞANLISOY Tuğberk ÇİLOĞLU	KOMPLEKSİTE İKTİSADİ VE BÜYÜK VERİ: İKTİSATTA YENİ YAKLAŞIMLAR	271
Selim ŞANLISOY Tuğberk ÇİLOĞLU	BİR YENİLİK OLARAK METAVERSE: FIRSATLAR VE RİSKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	288
Ayşegül GÜRSOY Gökçe Sinem ERBUĞA	SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI DOĞRULTUSUNDA 11. KALKINMA PLANI HEDEFLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	300
Canan ÇETİN Ayşenur AYDINBAKAR	PREKARİTE ÇERÇEVESİNDE YEREL HALK VE SURIYELİ MÜLTECİLERİN EKONOMİK DURUMA YÖNELİK ALGI FARKLILIKLARI DEĞERLENDİRİLMESİ	323
Neilan SOYLU	İŞLETMELERDE FİNANSAL PERFORMANS İLE ENTELEKTÜEL SERMAYE ETKİNLİĞİNİN BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ: ARAS YÖNTEMİ İLE BİR UYGULAMA	328
Merve GÜLAÇ	SCHWARTZ DEĞER KURAMINA GÖRE KİŞİLERİN DEĞER TİPLERİ E-TİCARET TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEMEKTE MİDİR?	349
Erhan ULUCEVİZ	MODELING TOURIST ARRIVALS TO TURKEY: AN OUT-OF-SAMPLE PREDICTION ANALYSIS	351
Sabiha OLTULULAR	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ: ÇEVRE VE ADALET BOYUTUNDA İNCELENMESİ	353
Ertuğrul ÇAM	OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA TARIMSAL BİRER İŞLETME OLARAK ÇİFTLİKLERİN İSTANBUL'DAKİ DAĞILIMI VE BİR DEĞERLENDİRME	356
Sine KONTBAY BUSUN Gonca KONYALI	INEQUALITY AT THE TOP: MULTIDIMENSIONAL AFFLUENCE IN TURKEY	360
İlhan KORKMAZ İbrahim Tuğrul ÇINAR	TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ VE EKONOMİK KARMAŞIKLIK: EĞİTİMLİ GÖÇMENLER ÖNEMLİ Mİ?	375
Ash ÇETİNKAYA Yağmur RENÇBER	TEMEL GIDA FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMİN ALIM GÜCÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	377
Yağmur TOKATLIOĞLU	EURO BÖLGESİ ENFLASYONU İLE HAM PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ	380
Bilal ÖZDEN Ecem BÖREKÇİ DİLSİZLER	TÜRK SAVUNMA SANAYİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ	382
Ayşe Nur ÇIRAK	KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMDEN ETKİLENEN İLLERDEKİ HAYVANSAL VE BİTKİSEL ÜRETİMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ	398
Gizel Busem SAYIL İsmail ALTAY Avni Önder HANEDAR	KURULUŞTAN BÜYÜK SAVAŞA TÜRKİYE'NİN POLİTİK SERÜVENİ: DÖVİZ KURLARI ÜZERİNDEN BİR OKUMA	421
Sevda BORA ÇINAR	SANAYİ TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞİN İLKELERİNİ İZMİR İKTİSAT KONGRESİ KARARLARI İŞİĞİNDA OLUŞTURMAK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER	423
Agim BERISHA	PUBLIC EXPENDITURES AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMY - THE CASE OF KOSOVO	443
Samuel Akpadiagha ETUK	FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN NIGERIA: HOW EFFECTIVE IS THE IMPLEMENTATION?	444
Lorena SALIAJ	THE GENDER PAY GAP IN THE ITALIAN LABOR MARKET	445
Ekpo Ekefre ABAKASANGA	ECONOMIC DEVELOPMENT AND SELF SUFFICIENCY: AN EMPIRICAL ASSESSMENT OF SALIENT ISSUES	446

Palak DEVNATH J. JAYASHANKAR	AN OVERVIEW OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS AND INDIAN ACCOUNTING STANDARDS	447
Putri Noor RAMAYANTI Fisy AMALIA Ahmad FADLI Adhy FIRDAUS	FACTORS THAT ENCOURAGE COMPANIES MANAGEMENT TO CARRY OUT CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR): A QUALITATIVE STUDY OF CSR IN TANGSEL CITY	448
Aep SAEFULLAH Fahri Tohiroh Adhy FIRDAUS	THE INFLUENCE OF ENERGY CONSUMPTION ON ECONOMIC GROWTH IN INDONESIA: A QUALITATIVE STUDY ON STAKEHOLDER PERCEPTIONS AND ATTITUDES	458
Hendra Candra Fuad Gagarin Siregar Moh. Tahang Adhy Firdaus	FACTORS AFFECTING FINANCIAL DISTRESS IN MSME: A QUALITATIVE STUDY ON MSME CULINARY SECTOR IN JAKARTA AND ITS VICINITY	468
Adhy FIRDAUS Siti FATIMAH Paulus SUNARJO Noorwindy ZELANDIANA	LEADERSHIP STYLE WHICH DRIVES THE JOB SATISFACTION IN THE WORKSPACE: A QUALITATIVE STUDY OF CONSTRUCTION SERVICES COMPANY IN BEKASI, INDONESIA	478
Hasan Fehmi ATASAĞUN Hamide SELÇUK Ahmet AKAR	KİT'ler YENİDEN KURULMALI MI?	489
Veysel KARAGÖL	ENFLASYON GELİR EŞİTSİZLİĞİNE NEDEN OLUR MU? OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR	503
Kübra COŞAR	YOKSULLUK VE MENTAL SAĞLIĞIN SOSYO EKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ	517
Samet YAVUZ Banu SARIBAY	OTONOM ARAÇLARIN İŞ DÜNYASI ÜZERİNE OLASI ETKİLERİ	519
Volkan TUNÇ	TEK PARTİ DÖNEMİ DOĞU'DA İKTİSADİ ANALİZLER VE UYGULAMALAR	521
Erkan GÜRPINAR	YENİ KURUMSAL İKTİSATTA FİRMA TEORİSİ: ASİMETRİK BİLGİ, EKSİK SÖZLEŞMELER VE OYUN TEORİSİ	523
Gumru Vasif BALAKHANOVA	'MICOGENE LOAD'OF OBJECTS EXPOSED TO DIFFERENT ANTHROPOGENIC INFLUENCES IN THE URBAN ENVIRONMENT AND ITS CALCULATION	525
Pınar EGELİ	KAHRAMANMARAŞ DEPREMINİN EKONOMİK ETKİLERİ VE JAPONYA'DAN ALINACAK DERSLER	527
Dinda Hasanatul JAMILA Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Happy Sista DEVY	FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH BRANCH, PEKALONGAN REGENCY	529
Ridwan MUKAILA	EFFECT OF EQUILIBRIUM REAL EXCHANGE RATE ON COCOA EXPORT IN NIGERIA	530
Chems Eddine BOUKHEDIMI	IMPACT OF AGE ON THE WILLINGNESS TO PAY FOR ORGANIC FOOD IN THE FUTURE: TURKISH'S AND ALGERIANS EXPERIENCE	531
Muhammad Irzyad ARKAN Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Wilda Yulia RUSYIDA	ANALYSIS OF MARKETING ASPECTS OF MASDA BARBERSHOPS IN MEDONO PEKALONGAN CITY	532
Anisa Septiana MUJAHIDAH Muhammad Taufiq ABADI Muhammad Sultan MUBAROK Wilda Yulia RUSYIDA	STUDIES APPROPRIATENESS BUSINESS ON BUSINESS BATIK (CASE STUDY IN TARY BATIK TEGAL BUSINESS)	540
Ananda MAJUMDAR	EVALUATION OF ECONOMIC GLOBALIZATION AND SOCIAL SECURITY	549
Ezeodo Calista CHINWE	A CONTEMPORARY SURVEY ON THE ECONOMIC COSTS OF BOKO-HARAM INSURGENCY IN NORTHERN NIGERIA	558
Ridwan MUKAILA Ibrahim Isaac UMARU Festus EluwandeDurojaye AWOYELU	FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND TRADE OPENNESS'S INFLUENCE ON EXPORT PERFORMANCE IN NIGERIA	559
Sabrina LADOUALI Hicham CHAFFAI Bachir SAKAA	DROUGHT FORECASTING USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS AND TIME SERIES OF DROUGHT INDEX FOR THE STATION OF ELKANTARA.	560
Elizaveta VASILENKO Maria KOPYLOVA	ANALYSIS OF CONSUMER DEMAND FOR WOMEN'S OVERALLS	561

Subhashish DEY	APPLICATIONS OF CERAMICvs WASTE MATERIALS IN THE CONCRETE BY REPLACEMENT OF CEMENT FOR BETTER CONSTRUCTION PRACTICES	566
Salah BELAIDI Yasmine CHENNAI	CONCEPTION OF NEW COUMARIN COMPOUND BY COMPUTATIONAL STUDY,DFT AND QSAR STUDY	567
Miss Hadia AZIZI	"FIGHTING AGAINST SEXUAL HARASSMENT OF WOMEN IN AFGHANISTAN FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW"	569
Vaishali KRISHNA	UNDERSTANDING MONGOLIA'S LANDLOCKED SITUATION IN THE EVOLUTION OF ITS FOREIGN POLICY	571
Muhammad FAISAL	DR FAISAL DESIGN AND DEVELOPMENT OF THE IT INFRASTRUCTURE IN MINISTRY OF HUMAN RIGHTS PAKISTAN: A HEALTHY REVIEW	572
Dema Munef AHMAD László GÁSPÁR Zsolt BENCZE Ali SALEH	RISK MANAGEMENT IN ROAD PROJECT SUSTAINABILITY: A SYRIAN CASE STUDY	573
HAMMADI AMINA	BIOECOLOGICAL STUDY OF THE MEDITERRANEAN FRUIT FLY, CERATITIS CAPITATA (WEIDEMANN, 1824) (DIPTERA, TEPHRETIDAE) IN A FRUIT GROWING REGION (WILAYA OF BATNA).	597
HAMMADI AMINA ROUABHI AMAR	STUDY OF THE BIODIVERSITY AND DISTRIBUTION OF CEREAL WEEDS IN THE CENTRAL AND NORTHERN REGION OF SETIF HIGH PLAINS (ALGERIA)	598
R.Malini PL.Meenakshi Devayani J	J*P-CLOSED SETS IN TOPOLOGICAL SPACES	599
M. Arzaqi NASSANI Amarul HAKIM	FORM OF SOCIAL INTERACTION FOR RESIDENTS OF LINGGOASRI VILLAGE, KAJEN DISTRICT, PEKALONGAN REGENCY	601
Monika LOPUSZANSKA-DAWID	HOW SOCIAL INDICATORS MODIFY THE LIFESTYLE OF THE POPULATION? THE CASE OF POLISH WOMEN	602
Mirna YUNITA Ananda Aprilia Aulia SYAHNA	THE ROLE OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE LINGGOASRI VILLAGE COMMUNITY	603
Monika LOPUSZANSKA-DAWID Anna KOPICZKO Edyta SIENKIEWICZ-DIANZENZA Alicja SZKLARSKA	RELATIONSHIP OF SOCIOECONOMIC FACTORS AND BASIC BIOLOGICAL VARIABLES. RESULTS FROM THE POLISH POPULATION	604
A. ABDULLAHI I.T. SALIHU H.U. MUHAMMAD S. JIBRIN I.I. AHMED H. A. MOHAMMED	GENDER DYNAMICS OF LIVELIHOOD DIVERSIFICATION STRATEGIES AMONG RURAL HOUSEHOLDS OF NIGER STATE, NIGERIA	606
U. SHUAIBU A. ABDULLAHI I.T. SALIHU H.U. MUHAMMAD S. JIBRIN I.I. AHMED	ASSESSMENT OF FARMERS' ADAPTATION STRATEGIES TO FLOOD RELATED LOSSES IN ZONE ONE AREA OF EKITI STATE, NIGERIA.	614
Dilshoda MUBARAKOVA	TERCÜMAN VE DİLİ	616
Sriram R. DEVI R. SRINIVASAN Parthasarathi. V S. KALAIVANAN Mohamed Ashik Ali. M	NANOMATERIALS AS ANALYTICAL TOOLS FOR GENOSENSORS	618
R. DEVI Parthasarathi. V .R. SRINIVASAN Sri RAM. R S. KALAIVANAN	STABILITY STUDIES OF NANOFLUIDS -A SHORT REVIEW	620
Major Gheorghe GIURGIU Manole COJOCARU	NEW HORIZONS IN PSORIASIS MANAGEMENT: WHAT YOU NEED TO KNOW	621
Árpád BÁNHALMI Éva Réka KERESZTES	LINEAR FRACTIONS IN ECONOMIC MODELLING: AN EXAMINATION OF SEQUENCES AND FUNCTIONS	622
Zohaib Hassan SAIN	STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC	635

Zohaib Hassan SAIN	BLENDED LEARNING: A NEW CHALLENGE FOR PAKISTANI UNIVERSITY STUDENTS	636
Moses Adeolu AGOI Oluwakemi Racheal OSHINOWO	THE EFFICACY OF INFORMATION BACKUP AND RETRIEVAL SYSTEMS: AN INSIGHT FOR BUSINESS ORGANIZATION	637
Andréa Cristina Silva FALCÃO Jefferson Dangui da SILVA Cleunice ZANELLA Anderson CONTE Emanuele Deloni dos Santos FELIX	MANAGEMENT OF STAKEHOLDERS IN THE PREPARATION OF THE PROJECT OF THE MASTER PLAN FOR THE MUNICIPALITIES OF THE SOUTHWEST OF PARANÁ	645
Thi-Hoang-Anh TRAN	EVENT TOURISM IN HOI AN, VIETNAM: UNRAVELING THE IMPACTS ON LOCAL ECONOMIC GROWTH AND COMMUNITY ENGAGEMENT	648
Thi-Hoang-Anh TRAN	UNLEASHING INNOVATION AND SERVICE EXCELLENCE IN CAN THO'S TOURISM SECTOR: A HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PERSPECTIVE	668
Deepesh J SAI U ABHINAYA B BHASKAR R. SHALINI	INVESTMENT IN EQUITY STOCKS AND GOLD DURING RECESSION: AN EMPIRICAL STUDY CONDUCTED IN INDIA	693
Teuta STAROVA Assoc. Prof. Dr. Mirela P. BOGDANI	SHOULD GOVERNMENTS PROVIDE CONDITIONAL CASH TRANSFERS (CCTS) AS A MEANS TO ALLEVIATE POVERTY AND REDUCE INCOME INEQUALITY IN DEVELOPING COUNTRIES?	704
FIFI MAULANI ELIZATUNNISA Hendri Hermawan ADINUGRAHA HAPPY SISTA DEVY	THE ECONOMY DURING THE KHULAFAUURASYIDIN ERA	706
Juanita GOICOVICI	ASSESSMENT OF CONTRACTUAL REMEDIES FOR PRODUCT NON-CONFORMITY ACCORDING TO CONSUMERS' LEGITIMATE EXPECTATIONS	707
Biljana BJELIĆA Ognjen BAKMAZ Slobodan POPOVIĆ	MONITORING OF MANAGEMENT RESULTS AFTER INTRODUCING A REALLY APPLICABLE FORM OF INTERNAL CONTROL MECHANISMS IN THE OPERATIONS OF COMPANIES IN TRANSITION ECONOMIES	709
Ognjen BAKMAZ Biljana BJELIĆA Slobodan POPOVIĆ	INTERNAL AUDIT AS A FRAMEWORK FOR MAKING IMPORTANT BUSINESS DECISIONS IN ACCORDANCE WITH TOP MANAGEMENT FORECAST	717
Michail MICHAILOV	ENVIRONMENTAL PROTECTION, AS THE ESSENCE OF NATURE MANAGEMENT	723
Tamar BARBAKADZE	ORGANIZATIONAL CULTURE AND MANAGING CHANGE	734
Mihaela-Georgiana OPREA Mihaela-Irma VLĂDESCU	SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND RURAL AREAS – A TOPIC OF INTEREST FOR OVER THREE DECADES	740
Gökmen DURMUŞ	WHY ISLAMIC BANKING FAILED IN TÜRKIYE? A QUALITATIVE STUDY AT AN ISLAMIC BANK	754
Gökmen DURMUŞ	RELIGIOUS CONSTRAINTS OF ISLAMIC BANKING IN TÜRKIYE: AN INSTITUTIONAL APPROACH TO UNDERSTAND MARKET DYNAMICS	756
M.OMARI Prof. H. NIA	THE INFORMATION SYSTEM: IMPACT ON INDIVIDUAL AND ORGANIZATIONAL PERFORMANCE OF MEDICAL ANALYSIS LABORATORIES THROUGH PROCESSES.	758
M.OMARI	THE USE OF LEAN MANAGEMENT TOOLS IN PROCESS IMPROVEMENT	760
RASHEEDUL HAQUE EKUA OYANA DEOGRACIAS NDONG	STUDY ON FINANCIAL BEHAVIOR AMONG SELF-EMPLOYED IN MALAYSIA DURING COVID 19 PANDEMIC	761
Carolina Margarita Pérez GAMÓN	THE ECONOMY IN THE PROVINCE OF CORRIENTES. DURING THE GOVERNMENT OF GENERAL FILOMENO VELAZCO	762
Fr. Baiju THOMAS	IMPACT OF COVID-19 ON THE INDIAN ECONOMY IN THE 21 ST CENTURY INCLUSIVE SOCIETY	770
Alfredo Guatemala MARIANO German Martínez PRATS Fabiola Mapén-FRANCO	EXPLORING THE KEY PILLARS OF DIGITAL TRANSFORMATION: IOT, CLOUD COMPUTING, AI, CYBERSECURITY, AND BLOCKCHAIN	782
Alfredo Guatemala MARIANO German Martínez PRATS Fabiola Mapén-FRANCO	TECHNOLOGICAL AND DIGITAL CAPABILITIES FOR SUSTAINABLE COMPETITIVE ADVANTAGE IN DIGITAL PLATFORM CREATION: A RESOURCE-BASED VIEW ANALYSIS	783

Radoslav BALTEZAREVIĆ Ivana BALTEZAREVIĆ	BENEFITS OF USING HOLOGRAMS IN MARKETING COMMUNICATION	784
Gajender KAUSHIK	MAXIMIZING BUSINESS RETURNS TO CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR): THE ROLE OF CSR COMMUNICATION	792
Ekpo Ekefre ABAKASANGA	DEVELOPMENT SPENDING AND POVERTY ERADICATION: LESSONS FROM NIGERIA	813
Kazem GHOLIZADEH	INVESTIGATING THE STATUS OF HOUSING DEVELOPMENTS IN IRAN DURING THE LAST 5 YEARS - ARDABIL CASE STUDY	829
Askar DUISENBIYEV	MANAGEMENT IN THE MARITIME INDUSTRY: IMPROVING PERFORMANCE THROUGH PROFESSIONAL TRAINING AND EDUCATION	830
Jelena LUTOVAC Mladen MILIĆ	ORGANIZATION OF FINANCIAL MANAGEMENT AND CONTROL OBSERVED THROUGH THE INTRODUCTION OF MARKETING ACTIVITIES IN HETEROGENEOUS COMPANIES	831
Cosmas Anayochukwu NWANKWO Eze Solomon UCHECHUKWU Emmanuel Chidozie NDUBUISI Nkoli Augustina CHENDO	CONSUMERISM AND THE FIGHT AGAINST SUBSTANDARD DRUGS IN ANAMBRA STATE, NIGERIA.	837
Victoria POSTOLACHE	METHODOLOGICAL ASPECTS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT AND RISK ANALYSIS IN THE ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS	839
Nguyen Thanh BINH Ho Thi Thu NGA Le Van Thuy TIEN Nguyen Hoang KHAI	FINANCIAL EFFICIENCY OF DIFFERENT RICE PRODUCTION MODELS IN THE FLOODPLAINS OF VIETNAMESE MEKONG DELTA	840
M.K.GANESHAN C.VETHIRAJAN	HUMAN CAPITAL TO PROMOTE KNOWLEDGE-BASED ECONOMY IN INDIA AND GLOBAL	850
Erika Dwi SEPTIANI Muhammad Taufiq ABADI	ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON "DASUKI" PATTERN CUTTING SERVICES	860
Murat TOPALOĞLU	JOHN H. DUNNING'İN ULUSLARARASI İŞLETME ARAŞTIRMALARINA KATKILARI	868
Ina ZELA Alqi NAQELLARI	HIGH LEVELS OF INFORMALITY IN ALBANIA DISFAVOR THE LEGALIZATION OF CANNABIS	877
Sadia HUDA Asir AJMAL	PARENTS PERCEIVED PERCEPTION OF THEIR ROLE IN THE CAREER DECISION MAKING OF THEIR ADOLESCENTS: AN INDIGENOUS PERSPECTIVE	899
Priyanka DAS	SUITABLE LAND FOR CROPS COULD ENHANCE ECONOMIC TURNOVER: A CASE FROM BARIND TRACT OF WEST BENGAL, INDIA	900
Mohsen Mohammadi KHYAREH	THE RELATIONSHIP BETWEEN ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC DEVELOPMENT: CASE STUDY OF GEM COUNTRIES	901
Mohsen Mohammadi KHYAREH	SOCIO-CULTURAL DETERMINANTS OF FEMALE ENTREPRENEURSHIP IN IRAN	902
Faten DJEDID Mohamed BOUNOUALA	THE ECONOMIC AND SOCIAL IMPACTS OF MINING AND QUARRYING INDUSTRIES	903
Stanislava STATEVA	INVESTMENTS IN INNOVATIONS AND MARKET FORECASTS IN THE CULTIVATION OF THE ASCLEPIAS TUBEROSA L.	905
L. ABDULLAH Noor Farahani Mohd LAZİM	MEASURING PERFORMANCES OF FAST-FOOD RESTAURANTS: A DECISION-MAKING APPROACH	913
Mohammed Mohammed Sulaiman EBRAHIM	THE ROLE OF FINANCIAL INCLUSION IN REDUCING POVERTY IN YEMEN	929
O. A. LYKHOLAT T. Y. LYKHOLAT M. O. KVITKO Y. V. LYKHOLAT	THE OFFER OF FUNCTIONAL FOOD AS ONE OF THE WAYS OF DIVERSIFYING OF RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES	930
Ahmet USTA	CONSIDERING GEOGRAPHICAL REGION FOR HOUSING MARKET EFFICIENCY IN TÜRKİYE: EVIDENCE FROM RALS-DF BASED UNIT ROOT TEST	932

**TÜRKİYE’DE SUÇ VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİNE MEKANSAL BİR
YAKLAŞIM**

**A SPATIAL APPROACH TO THE RELATIONSHIP OF CRIME AND INCOME
DISTRIBUTION IN TURKEY**

Ayşe ÇAY ATALAY

*Öğr. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Rektörlük,
ayatalay@atauni.edu.tr*

(Sorumlu Yazar)

Yusuf AKAN

*Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
yusufakan@atauni.edu.tr*

ÖZET

İnsanoğlunun varoluşundan beri suç var olan bir kavramdır. Günümüze gelinceye kadar her toplumun kültürü, ahlakı, temel değerleri ile farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Suçun birçok farklı şekli ve cezası mevcuttur. Buna paralel olarakta birçok tanımı yapılmıştır. Türk Ceza Kanunu’nda; “Suç, hukuka aykırı ve cezai yaptırıma bağlanmış eylemlerdir.” Bir toplumdaki kişilerarası konum, sosyal statü, saygı, sosyal destek, kaygı, güven ve topluluk uyumu genellikle gelir eşitsizliği ile açıklanır. Bir bireyin bir veya birden fazla konuda eşitsizliğe uğradığına inanması suç işleme konusundaki çekingenliğini azaltır.

Bu çalışmada Türkiye’de 2004-2020 yılları arasında işlenen suç miktarı ile Kişi Başı Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) arasındaki ilişki, Mekansal analiz yöntemi ile test edilmiştir. Mekansal Analiz yöntemi coğrafi açıdan birbirine yakın olan birimler arasında, değişkenler arası etkileşimi ölçmeğe yardımcı olur. Çalışma sonucunda; Türkiye için belirlenen yıllar aralığında suç sayısı ve GSYH verileri arasında mekansal ilişkinin güçlü ve zayıf olduğu iller tespit edilmiştir. Her beş yıllık dönem için risk haritaları çıkarılmış ve Mekansal dağılım haritaları oluşturulmuştur. Mekansal otokorelasyonun olup olmadığını gösteren Moran I indeksi sonuçlarına göre, suç ve GSYH değerleri arasında pozitif otokorelasyon tespit edilmiştir. LISA (Local Indicator of Spatial Association) kümeleme haritaları ile iller arasındaki ilişki düşük, yüksek, ilişkisiz şekilde kümelenebilir. Ayrıca çalışmanın yapıldığı yıllar için, Covid 19 pandemisinin değişkenler üzerindeki etkisini gözlemlemekte mümkün olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suç, GSYH, Mekansal Analiz, Kümeleme Analizi, Covid 19 Pandemisi,

ABSTRACT

Crime is a concept that has existed since the existence of human beings. Until today, every society has emerged in different ways with its culture, morality and basic values. There are many different forms and punishments of crime. In parallel with this, many definitions have been made. In the Turkish Penal Code; “Crime is actions that are against the law and subject to criminal sanctions.” Interpersonal position, social status, respect, social support, anxiety, trust, and community cohesion in a society are often explained by income inequality. An individual's belief that he or she suffers from inequality in one or more issues reduces his shyness to commit a crime.

In this study, the relationship between the amount of crime committed in Turkey between 2004-2020 and the Real Gross Domestic Product (GDP) per Capita was tested with the Spatial analysis method. Spatial Analysis method helps to measure the interaction between variables between units that are geographically close to each other. In the results of working; The provinces with strong and weak spatial relationships between the number of crimes and GDP data in the specified years for Turkey were determined. Risk maps were prepared for each five-year period and Spatial distribution maps were created. According to the results of Moran I index, which shows whether there is spatial autocorrelation or not, a positive autocorrelation was found between crime and GDP values. With LISA (Local Indicator of Spatial Association) clustering maps, the relationship between provinces is low, high, and unrelated. In addition, for the years of the study, it was possible to observe the effect of the Covid 19 pandemic on the variables.

Keywords: Crime, GDP, Spatial Analysis, Cluster Analysis, Covid 19 Pandemic

1. Giriş

İnsan toplum halinde yaşayan bir varlıktır. Bu gerekliliğin devamı için insanlar belirli kurallar ile çevrilmiştir. Ancak akış daima böyle devam etmez. Toplumunda ortak yaşama ters düşen insan davranışları vardır. Suç da bu tür sapma gösteren davranışlardan biridir. Suç kavramı tabii ki hukuk kavramı ile özdeşleşmiştir. Bir yerde suç varsa, çözüm için hukuk devreye girer. Ancak suç kompleks bir yapıya sahiptir. Sonucundan ziyade meydana geliş nedenleri sadece hukuk ile açıklanmaz. Kavram olarak suç; dürüstlük, doğruluk, haklılık çizgisinin geometrik yapısı açısından bakıldığında, doğru çizgiden ayrılmak, doğru yoldan sapmak anlamına gelmektedir. Doğruluk ise, bu çizginin üzerinde yürümektir (Selçuk, 2014).

İnsanın var oluşundan beri var olan suç kavramı, zamanla suç ve suçluluğu açıklayan teorileri geliştirilerek birçok kuramın doğmasına yol açmıştır. Suç olgusunun karmaşıklığı ve suç işleyenlerin sahip oldukları farklı suç profilleri kuramları da artırmıştır. Diğer bir ifadeyle gerek çok sayıda suç türünün olması, gerekse suçluluğa yol açan çok sayıda değişkenin var olması gerekse de suç işleyenlerin sahip olduğu kişilik özelliklerinin farklılık göstermesi suç konusuna çoklu perspektiften bakmayı gerekli kılmıştır (Atış ve Ünsal, 2020).

Suç olgusu insanların yaşayarak öğrendikleri toplumsal hafızaları ile de yakından ilişkilidir. Bir toplumda suç sayılan eylemlere karşın, bazı toplumlarda suç bilinci oluşmamış olabilir. Aslında suç lokal olarak şekillenir. Bir toplumun kültürü, değer yargıları, coğrafi konumu, siyasi ve politik yapısı, ekonomisi vd. gibi birçok faktör suçun oluşumu üzerinde etkindir. Tüm bu faktörler göz önüne alındığı zaman suç olgusuna mekan faktörünün coğrafi etkisini de eklemek yanlış olmayacaktır. Şöyle ki; bir mekanın sahip olduğu konut özellikleri suç üzerinde itici ya da çekici bir etkiye sahip olduğu düşünülmesi gereken faktörlerdendir. Belirli bir mekanda gelir seviyesi yüksek insanların konutlarından oluşan kümelenme ile düşük gelir seviyesine sahip, gecekondular tarzı konutlardan oluşan kümeleme aynı zamanda gelir seviyesi dağılımının farklılığını da ortaya koymaktadır. Bu farklılık ve ekonomik yoksunluk beraberinde sosyal gerginlik hissiyatını oluşturup o mekân için suç eğilimine zemin hazırlayarak, suçu çeken bir ortama dönüşebilir (Atış ve Ünsal, 2020). Suçların, sosyal varlıklar olan insanlar tarafından belirli bir mekan üzerinde işlenmesi onun sosyal ve mekansal özelliğini ortaya koymaktadır. Böylece insan, mekan ve zaman faktörleri suçun coğrafi açıdan yakınlık uzaklık ilişkisi ile de ilgili olduğunu ortaya koymuştur (Başaran, 2022).

İktisat biliminin suç ile ilgili araştırmaları ise diğer bilimlere göre daha yenidir. Bunda hiç kuşkusuz son yıllarda özellikle insanlar arasındaki farklılıklarda ekonomik farklılıkların doğurduğu sorunlar yadsınamaz. İlk kez Adam Smith tarafından 1763 yılındaki ‘Adalet, Polis, Gelir ve Silahlar Konferansı’nda, suç ve ekonomik koşullar arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Daha sonra 1767’de Beccaria - Bonesana ise suçların umutsuzluk ve yoksulluk içindeki mutsuz insanlarca işlendiğini öne sürmüşlerdir (Pyle, 1983: 4-5). Bir kişi ihtiyaçlarını satın alma gücüyle destekleyemiyorsa, karşılanmayan her ihtiyaç birey için başkalarıyla olan yarışında geri kalmasına ve mutsuz olmasına neden olmaktadır. Kişiler arasındaki rekabette karşılanmayan ihtiyaçlar ve talepler ise yasal olmayan yollardan karşılanma dürtüsünü harekete

geçirebilmektedir. Kişilerin illegal eylemlere yönelmeleri, suç olgusunu belirleyen faktörlerin başında ise ekonomik nedenler gelmektedir (Çapar ve Yayla, 2020).

Suç olgusunun farklı bilim dallarının inceleme alanına girmesine rağmen, ekonomik koşulların kişiler arasında yarattığı eşitsizlik suçun iktisadi yönünü ele alırken, mekânsal yakınlık ve uzaklık ilişkisi suç olgusunun coğrafya ile olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Bu yüzden suçların farklı dağılış özellikler göstermesi, buldukları yere bağlı olarak artış ya da azalma eğilimi içine girmeleri konunun mekânsal açıdan da ele alınma gerekliliğini ortaya koymaktadır. (Özgen ve Bindak, 2017).

Bu çalışmada Türkiye’de kişi başına düşen gelir miktarı ile suç olgusu mekansal olarak test edilmiştir. Suç verileri genel olarak hepsi ele alınmış herhangi bir sınıflandırmaya gidilmemiştir. Suçun niteliği ne olursa olsun, bir bireyin bir veya birden fazla konuda eşitsizliğe uğradığına inanması suç işleme konusundaki çekingenliğini azaltır. Kendine göre adalet sağlama isteği bireyi suça yönlendirir (Murray ve diğerleri, 2001). Her durumda suç istenmeyen bir olgudur. Ancak suç ve coğrafya arasındaki ilişki uluslararası literatürde 150 yıllık bir geçmişe sahipken, ülkemizde son 20 yıldır üzerinde çalışılmaktadır (Başaran, 2022). Çalışmada, suçun mekansal ilişkisinin tespitinin yanı sıra iktisat ile de olan ilişkisi açısından değerlendirilmesi, literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

2. Literatür Taraması

Ulusal literatürde işlenen suçlar ve mekansal analiz konusu son yıllarda yaygınlık kazansa bile, uluslararası literatürde oldukça yaygın kullanılmaktadır. Her iki literatürden tarama örnekleri aşağıda sunulmuştur.

Günel ve Sait, (2009) yılında Şanlıurfa şehrindeki hırsızlık suçlarının mekânsal analizinin ele alındığı bu çalışmada, suçların dağılışını ve bu dağılışta rol oynayan etmenleri de dikkate almışlardır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular şehrin kuzeydoğusu ile merkezi iş alanını (M.İ.A) oluşturan yerlerde hırsızlık suçlarının yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Suçların dağılımı ve türleri de farklılık göstermektedir. Ayrıca, suçluların daha çok şehrin güneydoğusunda yerleşim gösterdiği tespit edilmiştir. Şehrin dağılış yapısına şehrsel arazi kullanımı ve mahallelerin sosyo-ekonomik özellikleri etki etmektedir. Öte yandan şehir içi sosyo-ekonomik farklılıklar şehir içi suç göçünü de beraberinde getirmiştir. Şöyle ki; suçlular şehrin güneydoğusunda oturup, suç işleme alanını şehrin kuzeyinden belirledikleri tespit edilmiştir.

Çildam (2019) yılında yaptığı çalışmada, Siirt ili için suçun mekansal dağılımını inlemiştir. Çalışma sonucunda Siirt’te 2018 yılı için toplam 1642 tane işlenen suçun türüne göre dağılımı Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile yapılmıştır. Suç türleri içinde ilk sırayı kasten yaralama suçu alırken, en az işlenen suç türü adam öldürme suçu olarak belirlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre zaman ve mekan kavramının suç üzerinde doğrudan etkili olduğunu gözlemlenmiştir. Mekansal dağılış da ki farklılıklar da ise sosyoekonomik farklılıklar dikkat çekicidir. Ayrıca suç miktarlarının yaz aylarında arttığı belirlenmiştir.

Dündar ve Kesbiç (2020) yılında yaptıkları çalışmanın konusunu malvarlığına karşı işlenen suçların, mekansal bağımlılığının suç teorilerine göre analizini yapmayı amaçlamışlardır. Malvarlığına karşı işlenen suçların mekansal bağımlılığı, Çalışmada hırsızlık, dolandırıcılık,

yağma ve mala zarar verme suçları için, coğrafi yakınlığın söz konusu suçlarda pozitif yönde etkilediğini gözlemlenmiştir. Bu nedenle analiz sonuçları suç teorileriyle ilişkilendirilmiş, malvarlığına karşı işlenen suçların ekonomik, sosyolojik ve psikolojik teorilerle ilişkili olduğu saptanmıştır.

Sevim (2018) yılında yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında; suç ekonomisinin unsurları, GSYH, işsizlik oranı arasındaki mekânsal ilişkiyi incelemiştir. GSYH'nın düşük olduğu ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu bölgelerde, suç ekonomisi kapsamındaki suçların yüksek olacağı tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, GSYH'nın Türkiye'nin doğu bölgelerinde belirgin şekilde düşük, işsizlik oranı değişkenine göre ise aynı bölgede yüksek kümelenme göstermiştir. Doğu Anadolu bölgesindeki bazı illerde uyuşturucu imalatı ve kaçakçılık suçları arasında mekansal bağımlılık tespit edilmiştir. GSYH'nın düşük kümelendiği illerde uyuşturucu, kaçakçılık ve işsizlik değişkenleri için yüksek kümelenmesi dikkat çekmiştir.

Özcan ve Şirin (2021) yılındaki çalışmalarında, suça neden olan psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. etkenlere ilaveten mekân faktörünün etkisini de araştırmışlardır. Coğrafyanın temel yasası olarak bilinen 'Her şey başka her şeyle ilişkilidir. Ancak yakın şeyler, uzak şeylere göre daha fazla ilişkilidir.' savından yola çıkarak, GSYH ve işsizlik oranları ile ekonomik suçlar arasındaki mekansal ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, suç tipine göre iller arasında mekansal bağımlılık tespit etmişlerdir.

Çakmakçı vd. (2021) yılında sadece kadın suçlular üzerine yaptıkları çalışmaları sonucunda, bölgeler arasındaki mekansal ilişkiyi incelemişlerdir. Kadın hükümlü oranlarındaki bölgelerarası etkileşimin tahmini için; bağımsız değişken olarak her bölgeye ait kadın iş gücüne katılım oranı, kadın okuma yazma oranı, bölgesel gayrisafi yurtiçi hâsıla, kadın boşanma sayısı ve kadın evlenme sayısı değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre; bölgeler arasında, kadınların suç işleme sayısı bakımından bölgelerarası pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı mekansal ilişki tespit edilmiştir. Başka bir ifade ile, bir bölgedeki artan kadın suçlu sayısı komşu bölgelerdeki kadın suçlu sayısı ile pozitif otokorelasyon göstermektedir.

Wang vd. (2019) yılında Kanada'nın en büyük şehir merkezi olan Toronto'daki mahalleler üzerine yaptıkları çalışmaları sonucunda suçun ortaya çıkmasının sıklıkla belirli mahallelerde yoğunlaştığını ve çeşitli sosyo-ekonomik nedenler ve suç faktörleriyle ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Toronto şehrinde, mahallelerin sosyo-ekonomik koşullarını ve suçla ilişkisini aynı zamanda suçluların bireysel özelliklerini inceleyerek, farklı sosyo-ekonomik katmanlar arasında ve mekan genelinde mülkiyet ve şiddet suçunun genişletilmiş modelini araştırmışlardır. Çalışmanın üç yılı boyunca mülk ve şiddet suçları açısından, şehrin merkezinde, kuzeybatı ve doğu ucunda önemli suç noktalarının benzer bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca suçluyla ilgili demografik (yaş, medeni durum vd.) özelliklerin her iki suç tipi (şiddet ve mülkiyet) için farklı şekillerde önemli bir belirleyici olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmada, suç kalıpları ve faktörlerinin daha iyi anlaşılması yoluyla suçun önlenmesi ve güvenliği için çıkarımlar sunmuşlardır.

Karadeniz (2020) yaptığı çalışmasında illerin nüfus miktarı ve kozmopolit yapısıyla suç üretme kapasitelerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. İllerin sahip olduğu zenginlik, yabancılaşma ve zayıflayan sosyal denetim mekanizmaları bu alanlarda ki suç işleme kapasitesine vurgu yapmıştır. Çalışmada Erzincan kentinde meydana gelen suç türleri arasında bulunan kişiye karşı işlenen suçların dağılımını incelenmiştir. Kişiye karşı işlenen suçların dağılımı ve bu dağılıma etki eden sosyo-mekansal farklılıklar ele alınmıştır. Kent içi arazi kullanımı ve sosyo-ekonomik özellikler arasındaki bağlantılar ele alınmıştır. Böylece suç üzerinde mekan faktörü irdelenmiştir.

Araştırma ve bulgular

Bu çalışmada Türkiye’de 2004-2020 yılları arasında işlenen suç miktarı ile Kişi Başı Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) arasındaki ilişki, Mekansal analiz yöntemi ile test edilmiştir. Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) sitesinden elde edilmiştir. Kullanılan verilerde 2001, 2011, 2018 yıllarında yaşanan ekonomik krizler ve 2019 Covid-19 pandemisinin etkilerini gözlemek açısından da elverişlidir. Mekansal Analiz yöntemi coğrafi açıdan birbirine yakın olan birimler arasında, değişkenler arası etkileşimi ölçmeğe yardımcı olur. Çalışma sonucunda; Türkiye için belirlenen yıllar aralığında suç sayısı ve GSYH verileri arasında mekansal ilişkinin güçlü ve zayıf olduğu iller tespit edilmiştir. Her beş yıllık dönem için ve Mekansal dağılım haritaları oluşturulmuştur.

Çalışma verilerin betimlenmesi için küresel mekansal otokorelasyonun kullanılan Moran I testi ve yerel mekansal otokorelasyon için kullanılan LISA (Local Indicator of Spatial Association) testi kullanılmıştır. Farkın gözlemlenebilmesi için her beş yıllık dönem için haritalar ayrı ayrı oluşturulmuştur. Mekansal verilerin görselleştirilmesi kapsamında, küresel ve yerel mekansal otokorelasyon hesaplamalarının yapılmasını sağlayan (Anselin, 1995; Anselin, 1996) Geo Da programı kullanılmıştır.

3. Mekansal Otokorelasyonda Küresel Ölçek: Moran I Testi

Mekansal otokorelasyon testi pozitif veya negatif otokorelasyonu ortaya koyar. Mekansal otokorelasyon için en yaygın kullanılan test Patrick Moran tarafından geliştirilen Moran I testidir (Yıldırım, 2019). Mekansal otokorelasyon mekansal benzerliklerin değerlere ilişkin benzerlikler ile çatışması olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda oluşan hataların mekansal otokorelasyonun test edilmesi için genellikle Moran I testi uygulanmaktadır. Moran I testi en küçük kareler (EKK) tahmininin, hata terimlerine bağlı olarak hesaplanır ve pozitif ise hata terimleri arasında doğrusal bir mekansal bağlılık, negatif ise ters yönlü bir mekansal bağlılık olduğu anlaşılır (Anselin ve Bera, 1998). Veriler arasında mekansal otokorelasyon olup olmadığı tespit edildikten sonra, mekansal otokorelasyon yoksa standart modeller kullanılabilir. Mekansal otokorelasyonun varlığı durumunda farklı modeller ve modellerin görsel olarak ifade eden otokorelasyon testleri uygulanır (Zeren,2011).

Moran’ın geliştirdiği Moran I testi, Durbin Watson test istatistiğinin mekansal bağımlılık için geliştirdiği özel bir durumdur. Genellikle Moran I indeksi olarak bilinir ve belirli bir veri grubu

veya belirli bir artık için ifade edilebilir. Başka bir deyişle bu istatistik belli veri veya artıklar vektörü olan X tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilir. Moran I katsayısı pozitif ise pozitif mekansal otokorelasyon negatif ise negatif bir otokorelasyondan bahsetmek mümkündür. Yani birbirine benzeyen veya benzemeyen alanları veya bölgelerin mekansal olarak kümelendiği ifade edilir, diğer bir ifade ile Moran testi bölgesel benzerlikleri ile değer benzerliklerinin uyuşup uyuşmadığını inceler (Moran 1948 ; Yılgör 2019).

Mekansal bağımlılık için Moran'ın 1948 testinin istatistikleri aşağıdaki şekilde hesaplanır.

$$I = \frac{n}{W_0} * \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n W_{ij} (z_i - \bar{z})(z_j - \bar{z})}{\sum_{i=1}^n (z_i - \bar{z})^2} \dots\dots\dots(1)$$

$$W_0 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n W_{ij} \dots\dots\dots(2)$$

Burada;

n : örnekleme ki konum sayısını,

i ve j : konumları

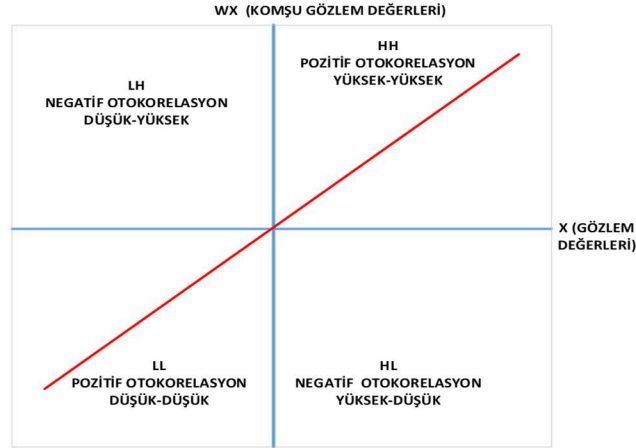
z_i : i. konumundaki değişkenin değerini,

W_{ij} : i ve j konumlarının benzerliğini gösterir. Aşağıdaki şekilde ifade edilir.

$$(z_i - \bar{z})(z_j - \bar{z}) = M_{ij} \dots\dots\dots(3)$$

Mekansal ilişkiyi belirlemede değişkenlerin benzerliği M_{ij} ile mekansal benzerlik kümesi W_{ij} birleştirilerek eşitlik 3'de belirtilen çapraz çarpım endeksi hesaplanır (Moran 1948 ; Zeren, 2010).

Moran saçılım diyagramı ile herhangi bir X gözlemleri ile bu X gözleminin komşu gözlemlerine göre ağırlıklı değeri WX arasındaki ilişkileri göstermektedir. Moran saçılım diyagramı aşağıdaki gibidir.

X gözlemlerinin ortalaması

Kaynak: Anselin, 1995

Şekil 1. Moran Saçılım Diyagramı

Anselin tarafından 1995 yılında geliştirilen bu diyagram, koordinat düzlemini dört eşit parçaya bölmektedir. Bu diyagram bir yerdeki değişken ile o yerdeki değişkenin komşuları arasındaki mekansal ilişkiyi ifade etmek için koordinat düzlemi dört bölgeye ayırmaktadır. Her bir bölge mekansal ilişki değerine göre konumlandırılmaktadır. Bu bölgelerde yer alan gözlemler aşağıdaki gibi sıralanıyor. Sıralama saat yönünün tersine yapılır.

- I. **Bölge:** (HH) Sağ üst bölge, yüksek gözlem değerine sahip olup ve komşuları yüksek gözlem değerlerine sahip olan, bölgeleri göstermektedir.
- II. **Bölge:** (LH) Sol üst bölge, düşük gözlem değerine sahip olup ve komşuları yüksek gözlem değerlerine sahip olan, bölgeleri göstermektedir.
- III. **Bölge:** (LL) Sol alt bölge, düşük gözlem değerine sahip olup ve komşuları düşük gözlem değerlerine sahip olan, bölgeleri göstermektedir.
- IV. **Bölge:** (HL) Sağ alt bölge, yüksek gözlem değerine sahip olup ve komşuları düşük gözlem değerlerine sahip olan, bölgeleri göstermektedir.

Mekansal Otokorelasyonda Yerel Ölçek: LISA Testi

Lokal mekansal otokorelasyon testi olan bu test, Lokal Moran I testi kısaca LISA testi olarak adlandırılır. LISA (Local Indicator of Spatial Association) testi, Anselin tarafından geliştirilmiştir. Moran I testi tek bir ülke, bölge, il, ilçe vb. gibi hesaplama yaparken, LISA testi her bölgenin komşuları ile olan istatistik sonuçlarını vermektedir. Komşu olmayan ülke, bölge,

il vb. coğrafi konumları dikkate almamaktadır. (Anselin1995; Yılgör 2019). Anselin'in geliştirdiği LISA istatistiği aşağıdaki gibi gösterilmiştir.

$$I_i = (z_i - \bar{z}) \cdot \sum_{j \in J_i}^n W_{ij} (z_j - \bar{z})$$

$$\sum_{j=1}^n M_{ij} W_{ij}$$

$$\sum_{i=1}^n I_i = \sum_{i=1}^n (z_i - \bar{z}) \cdot \sum_{j \in J_i}^n W_{ij} (z_j - \bar{z})$$

.....(4)

.....(5)

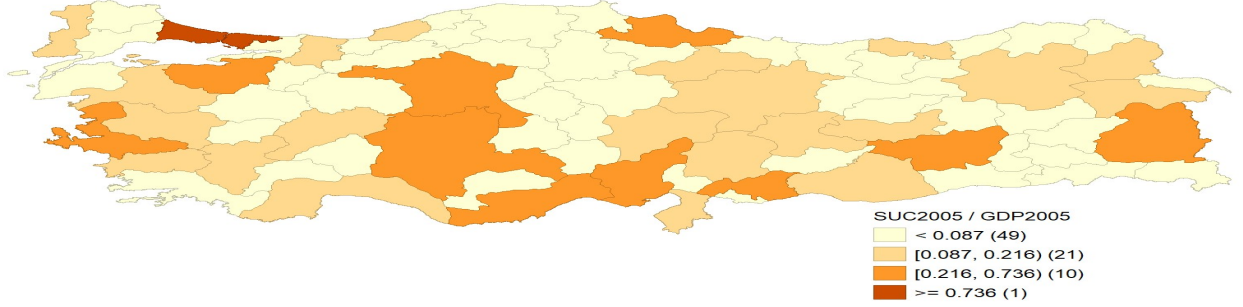
.....(6)

Bulgular

Verilerin mekansal örüntüsünü görselleştirme imkanı veren haritalar mekansal veri analizinde önemli bir yere sahiptir. Çalışmada kullanılan Türkiye'de işlenen ve kayıtlara geçen suç ve GSYH verilerine ait haritalar aşağıda sunulmuştur. Farklı gözlemlemek amacıyla beş yıllık aralıklarla oluşturulan haritalar verilmiştir. Haritalarda bulunan renkler açıktan koyuya doğru ise artışı, koyudan açığa doğru ise azalışı göstermektedir. Bu doğrultuda oluşturulan haritalar da Türkiye dört bölge ile ifade edilmiştir. 1. bölge en yüksek değeri alırken renk koyu, 2. ve 3. bölgelerde değer düştükçe renk açılmış, 4. bölge en düşük değeri alarak renk en açık olarak bölümlenmiştir. Böylece işlenen suç miktarı ve GSYH oranlamasından elde edilen kantil haritaları oluşturulmuştur.

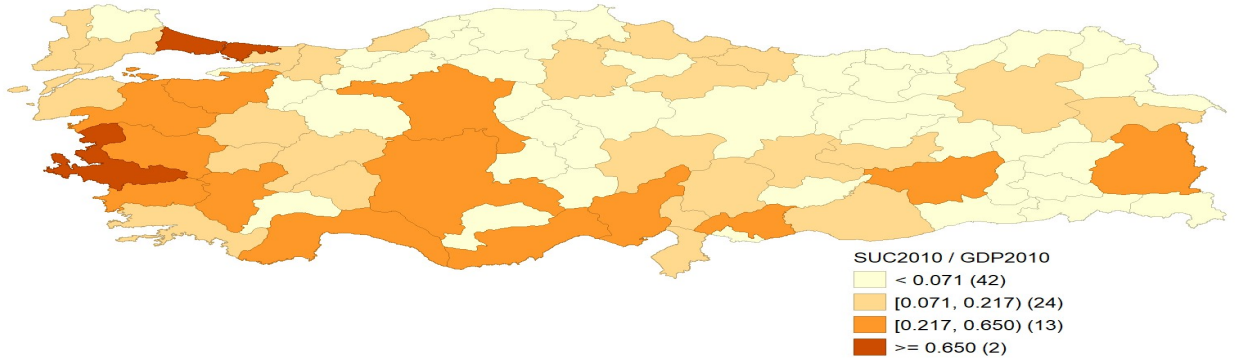

En Yüksek	Yüksek	Düşük	En Düşük
İstanbul	İzmir	Edirne, Kayseri	Ardahan
	Bursa	Balıkesir	Artvin
	Ankara	Manisa, Maraş,	Rize, Iğdır
	Konya	Aydın, Trabzon	Muş, Bitlis
	Gaziantep	Denizli, Erzurum	Kırıkkale, Kırşehir, Niğde
	Diyarbakır	Afyon, Kars	Bilecik, Kütahya,
	Van	Antalya, Ağrı	Eskişehir
	Samsun	Adapazarı	Isparta
		Zonguldak	Burdur
		Tokat	Tekirdağ
		Sivas	Muğla, Çanakkale

Harita 1. 2005 yılı Suç /GSYH Oran Haritası

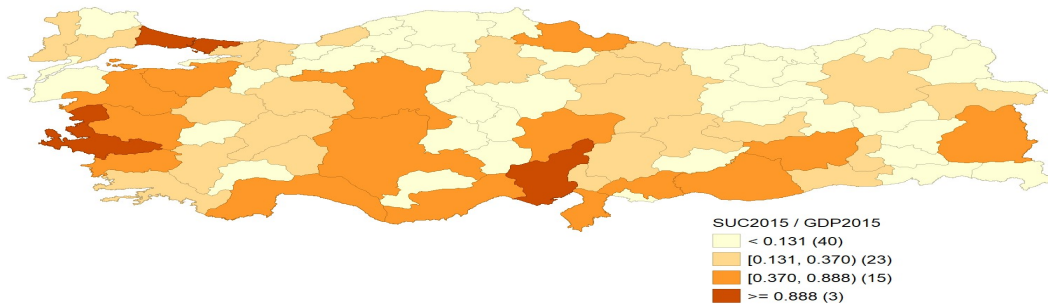
Tablo 1. 1 No'lu Haritanın illere göre dağılım tablosu (dağılımlarda tüm iller yerine örnekler sunulmuştur.)

Harita 2. 2010 yılı Suç/GSYH oran haritası

En Yüksek	Yüksek	Düşük	En Düşük
İstanbul İzmir	Samsun	Edirne, Kayseri	Ardahan
	Bursa	Balıkesir	Artvin
	Ankara	Manisa, Maraş,	Rize, Iğdır
	Konya	Aydın, Trabzon	Muş, Bitlis
	Gaziantep	Denizli, Erzurum	Kırıkkale, Kırşehir, Niğde
	Diyarbakır	Afyon, Kars	Bilecik, Kütahya,
	Van	Antalya, Ağrı	Eskişehir
		Adapazarı	Isparta
		Zonguldak	Burdur
		Tokat	Tekirdağ
		Sivas	Muğla, Çanakkale

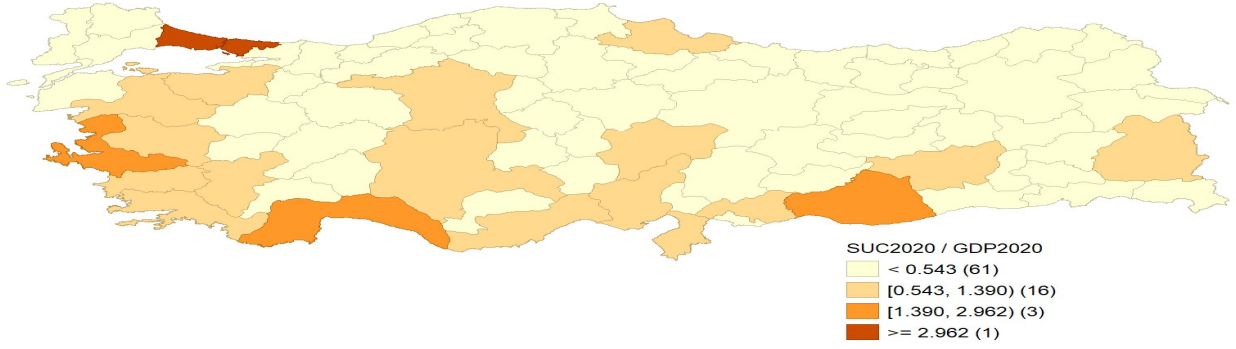
Tablo 2. 2 No'lu Haritanın illere göre dağılım tablosu (Dağılımlarda tüm iller yerine örnekler sunulmuştur.)

Harita 3. 2015 yılı Suç / GSYH oran haritası

En Yüksek	Yüksek	Düşük	En Düşük
İstanbul	Bursa	Edirne,	Kırklareli
İzmir	Balıkesir	Tekirdağ	Çanakkale
Adana	Manisa	Kütahya	Uşak
	Aydın, Antalya	Sivas	Burdur
	Konya, Ankara, Mersin, Antalya	Maraş, Malatya	Karaman
	Kayseri	Erzurum	Bilecik, Uşak
	Hatay, Kilis	Ağrı	Ordu
	Antep,	Batman	Giresun
	Diyarbakır	Mardin	Muş
	Van	Tokat, Ordu	Ardahan
		Bartın, Düzce	Kars, Ağrı

Tablo 3. 3 No'lu Haritanın illere göre dağılım tablosu (Dağılımlarda tüm iller yerine örnekler sunulmuştur.)

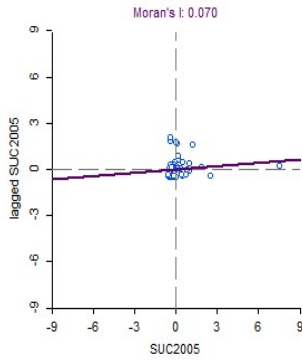
Harita 4. 2020 Yılı Suç / GSYH Oran Haritası

En Yüksek	Yüksek	Düşük	En Düşük
İstanbul	İzmir	Ankara	Erzurum
	Antalya	Konya	Tunceli
	Şanlıurfa	Şanlıurfa	Sivas
		Mersin	Yozgat
		Adana	Kastamonu
		Kayseri	Zonguldak
		Samsun	Eskişehir
			Kütahya
			Mardin
			Urfa
			Kars, Ağrı

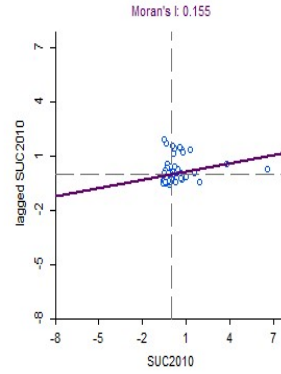
Tablo 4. 4 No'lu Haritanın illere göre dağılım tablosu (Dağılımlarda tüm iller yerine örnekler sunulmuştur.)

Türkiye’de İşlenen Suç Miktarı Moran Saçılım Diyagramları

Mekansal dağılım haritaları oluşturulduktan sonra, değişkenler için mekansal otokorelasyonun olup olmadığını görmek için Moran Saçılım diyagramları hazırlanmıştır. Moran saçılım diyagramı, koordinat düzlemini üzerindeki dört bölgeden oluşur. Bir konum ile komşuları arasındaki mekansal birlikteliği ifade eder. Her parça daha sonra otokorelasyon değerine göre konumlandırılır.

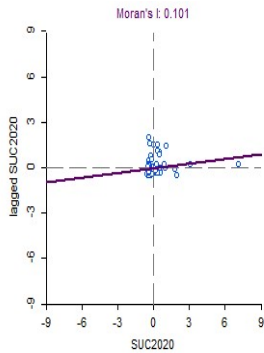

Şekil 2. 2005 yılı Moran Saçılım Diyagramı

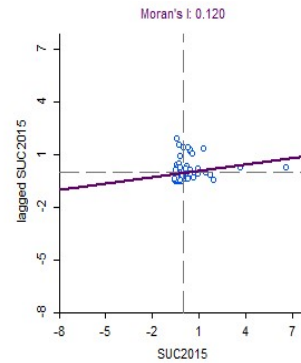

Şekil 3. 2010 yılı Moran Saçılım Diyagramı

Şekil 2 ve Şekil 3 için elde edilen bulgulara göre, 2005 ve 2010 yılları arasında işlenen suç miktarı için Moran I indeks değeri 0,070 ve 0,155 olarak bulunmuştur. Her iki diyagramda pozitif otokorelasyon gözlemlenmiştir. Ancak 2010 yılındaki otokorelasyon değerindeki artış nedeni aynı dönemde yaşanan ekonomik krizlerle ilişkili olacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 4. 2015 yılı Moran Saçılım Diyagramı

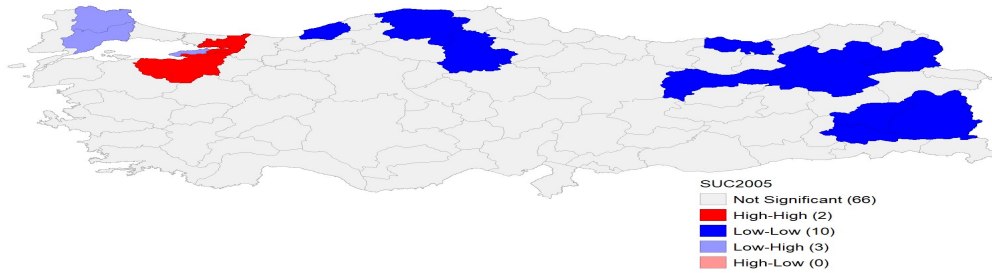
Şekil 5. 2020 yılı Moran Saçılım Diyagramı

Türkiye için Şekil 4 ve Şekil 5’de bulunan Moran saçılım diyagramları incelendiği zaman 2015 ve 2020 yılları arasında suç miktarları pozitif otokorelasyon gösterirken, Moran I indeks değeri sırasıyla 0,120 ve 0,101 olarak bulunmuştur. Başka bir ifade ile illerin mekansal yakınlık

nedeniyle, suç işleme değerleri arasında pozitif otokorelasyon gözlemlenmiştir. Burada 2020 yılı için otokorelasyon değerindeki azalma Covid-19 Pandemisi' yle ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye için LISA kümeleme haritaları

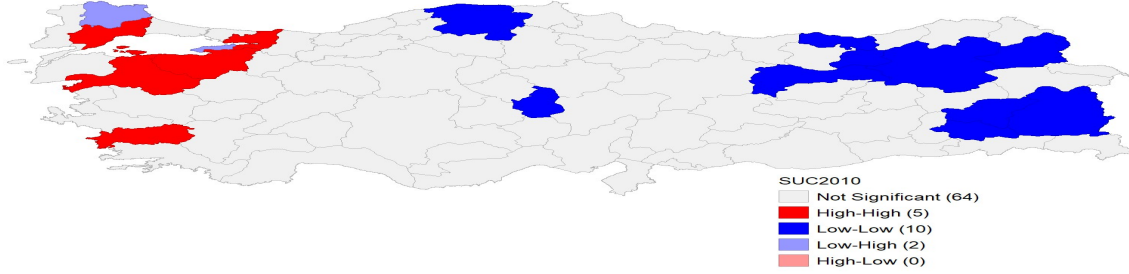
Moran I testi ile hesaplama yaparken her il için tek tek değerlendirme yapılırken, LISA testi her ilin komşuları ile olan istatistik sonuçlarını dikkate alınır. Komşuluk ilişkisi; kale, fil ve vezir komşuluk olarak nitelendirilen, kenar komşuluk, köşe komşuluk ya da kenar-köşe komşuluk olarak dikkate alınır. Bir il için bu üç durumdan biri mevcut değil ise komşusuz (ilişkisiz) olarak kabul edilir.

Harita 5. 2005 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası

Yüksek-Yüksek (H-H)	Düşük-Düşük (L-L)	Düşük- Yüksek (L-H)	Yüksek- Düşük (L-H)
İzmit	Bitlis	Yalova	İlişki yok
Bursa	Siirt	Kırklareli	
	Van	Tekirdağ	
	Kars Erzurum		
	Erzincan		
	Trabzon		
	Zonguldak		
	Kastamonu		
	Çorum		

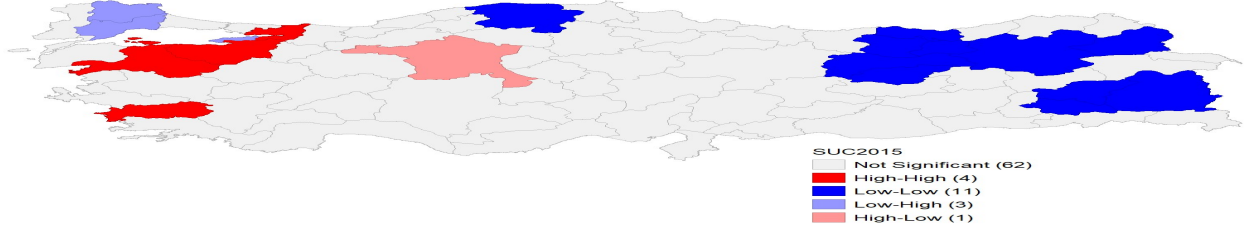
Tablo 5. 2005 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası il dağılımı

Harita 6. 2010 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası

Yüksek- Yüksek (H- H)	Düşük-Düşük (L-L)	Düşük- Yüksek (L- H)	Yüksek- (L-H)	Düşük
İzmit	Bitlis	Yalova		
Bursa	Siirt	Kırklareli		
Aydın	Van	Tekirdağ		
Balıkesir	Kars Erzurum	Nevşehir		
Tekirdağ	Erzincan			
	Trabzon			
	Zonguldak			
	Kastamonu			

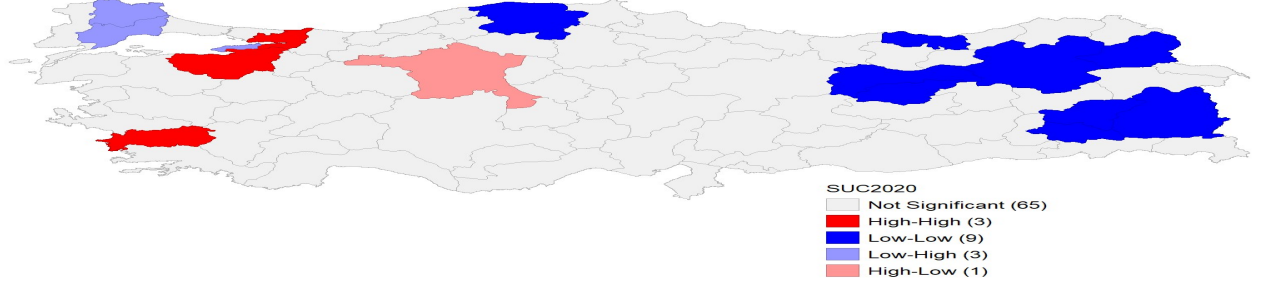
Tablo 6. 2010 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası il dağılımı

Harita 7. 2015 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası

Yüksek-Yüksek (H-H)	Düşük-Düşük (L-L)	Düşük-Yüksek (L-H)	Yüksek-Düşük (L-H)
İzmit	Bitlis	Yalova	Ankara
Bursa	Siirt	Kırklareli	
Aydın	Van	Tekirdağ	
Balıkesir	Kars		
	Erzurum		
	Erzincan		
	Trabzon		
	Zonguldak		
	Kastamonu		
	Gümüşhane		
	Bayburt		

Tablo 7. 2015 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası il dağılımı

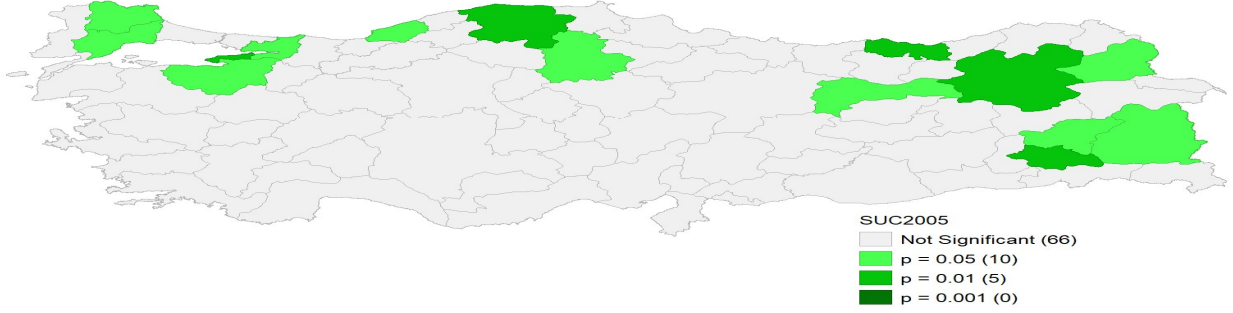
Harita 8. 2020 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası

Yüksek- Yüksek (H- H)	Düşük-Düşük (L-L)	Düşük- Yüksek (L- H)	Yüksek- Düşük (L-H)
İzmit	Bitlis	Yalova	Ankara
Bursa	Siirt	Kırklareli	
Aydın	Van	Tekirdağ	
	Kars Erzurum		
	Erzincan		
	Trabzon		
	Zonguldak		
	Kastamonu		

Tablo 8. 2020 yılı Türkiye için LISA kümeleme haritası il dağılımı

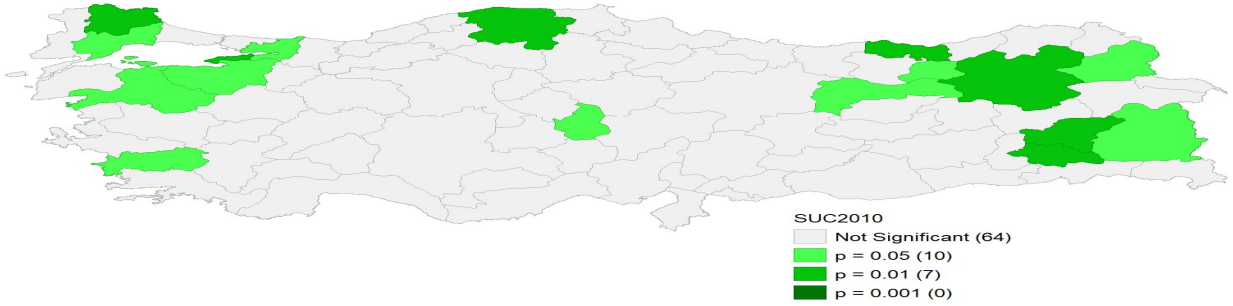
Türkiye için LISA anlamlılık haritaları

2005 ve 2020 yılları için suç ve GSYH ilişkisini LISA analizinde yer alan illere ait kümelenmelerin anlamlılık düzeyine göre yorumunu da yapabiliriz. Anlamlılık haritaları da beşer yıllık dönemler için ayrı hazırlanmıştır. 2020 yılında 0,05 anlamlılık düzeyinde 11 il, 0,01 anlamlılık düzeyinde 5 il, 0,001 anlamlılık düzeyinde ilişki saptanamamıştır. 65 il ilişkisizdir.

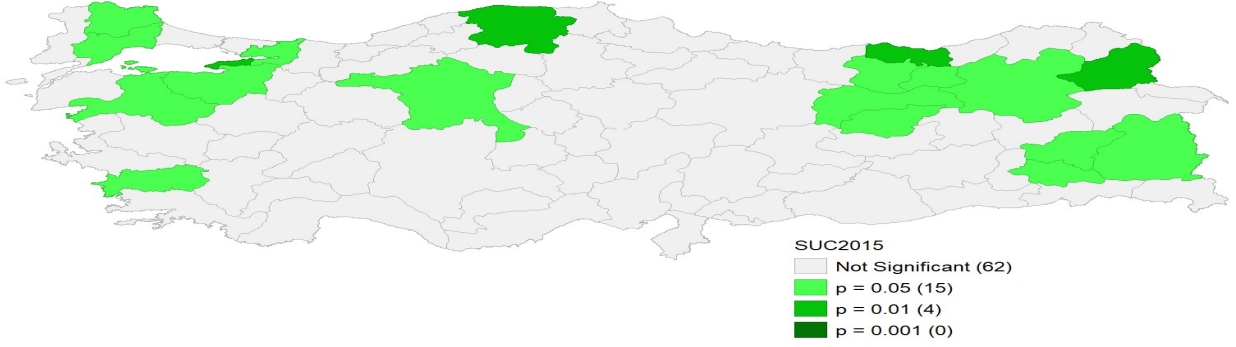
Harita 9. 2005 yılı Türkiye için LISA anlamlılık haritası

Harita 9’da 2005 yılında 0,05 anlamlılık düzeyinde 10 il, 0,01 anlamlılık düzeyinde 5 il, 0,001 anlamlılık düzeyinde ilişki saptanamamıştır. 66 il ilişkisiz olarak bulunmuştur.

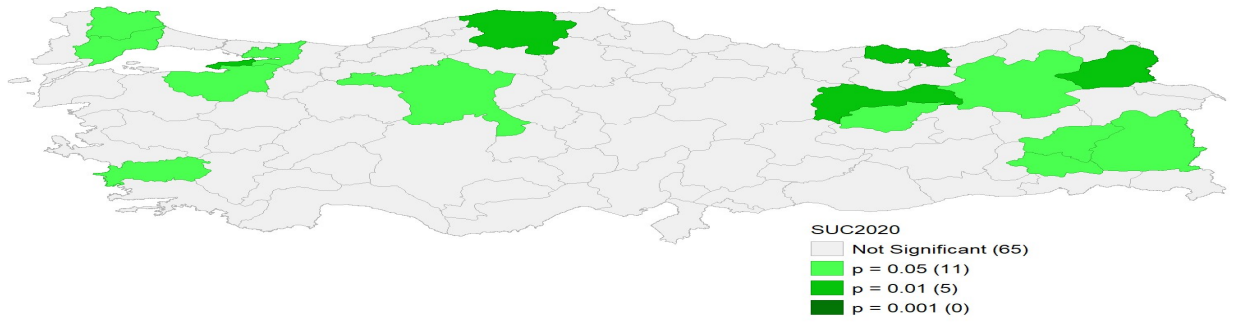
Harita 10. 2010 yılı Türkiye için LISA anlamlılık haritası

Harita 10’da 2010 yılında 0,05 anlamlılık düzeyinde 10 il, 0,01 anlamlılık düzeyinde 7 il, 0,001 anlamlılık düzeyinde ilişki saptanamamıştır. 64 il ilişkisiz olarak bulunmuştur.

Harita 11. 2015 yılı Türkiye için LISA anlamlılık haritası

Harita 11’de 2015 yılında 0,05 anlamlılık düzeyinde 15 il, 0,01 anlamlılık düzeyinde 4 il, 0,001 anlamlılık düzeyinde ilişki saptanamamıştır. 62 il ilişkisiz olarak bulunmuştur.

Harita 12. 2020 yılı Türkiye için LISA anlamlılık haritası

Harita 12’de 2020 yılında 0,05 anlamlılık düzeyinde 11 il, 0,01 anlamlılık düzeyinde 5 il, 0,001 anlamlılık düzeyinde ilişki saptanamamıştır. 65 il ilişkisiz olarak bulunmuştur.

Değerlendirme ve sonuç

Ülkemizde suç işleme nedenleriyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalar sonucunda bir dizi dikkat çeken değişkenin suç üzerindeki etkisi gözlemlenmiştir. Bu çalışmada suçun mekansal etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buradaki amaç tamamen yakınlık uzaklık ilişkisinin suç olgusu üzerindeki etkisini gözlemlemektir. Böylece iller arasında işlenen suç oranlarının coğrafi etkisi izlenmiştir.

Elde edilen bulgular ile suç miktarı ve GSYH değişkenleri için mekansal bağımlılığın olduğu gözlemlenmiştir. Aynı bulgulara dayanılarak, suçun nedenleri arasında mekan etkisinin de göz önünde tutulması gerektiğini göstermiştir. İşlenen suç sayısı ve türü sadece bir yerleşim biriminin kendi özellikleriyle ilintili olmayıp, komşu yerleşim birimlerinin de etkilenmektedir. Bölgesel eşitsizliklerin yarattığı mekansal kutuplaşma ya da ayrışmalar illerin suç sayısı ve türü için de geçerlidir.

Çalışmanın yapıldığı yıllar dikkate alındığı zaman 2008 ve 2011 yıllarında yaşanan krizler ayrıca 2019 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin etkilerinin suç ve gelir ilişkisine etkilerini de gözlemlemek mümkündür. Haritalar detaylı incelendiği zaman 2010 yılında suç ve GSYİH oranlamasında artış gözlemlenmiştir. 2020 haritalarında ise pandemi nedeniyle sürekli uygulanan yasakların da etkisi ile suç ve GSYİH oranlamasında düşüş gözlemlenmiştir.

Suç aslında istenmeyen aynı zamanda önlenemeyen bir olgudur. Türkiye için suç işleme sayısı, özellikle nüfusun fazla olduğu illerde nüfus artışı ile doğru orantılıdır. İstanbul ve 2020’de İzmir’de de ciddi şekilde suç artışı gözlemlenmiştir. Suçun tek nedeni daima ekonomik koşullar değildir. Ancak önemli bir enstrümandır. Elde edilen bulgular ile suç miktarındaki hızlı artış, ilerleyen yıllarda sosyal, ekonomik, ahlaki birçok sorunu beraberinde taşıyabilir. Bunun için aşağıda bazı politika önerileri sunulmuştur.

- Suç olgusunun nedenlerini araştırırken hem toplumsal hem bireysel hem de mekan ile ilgili faktörlerin göz önünde bulundurulduğu bütüncül bir yaklaşımın gerekliliği şüphesizdir (Yıldırım, 2014).

- Nüfusu hızla artan şehirlerde suç dahil birçok sorun hızla artmaktadır. Gerekiyorsa bu şehirlere izinle giriş, şartlı kalma gibi önlemler ile nüfus artışı en kısa zamanda kontrol altına alınmalıdır.

-Sosyal devlet anlayışı ile devlet geliri düşük vatandaşları desteklemesi kişiler üzerindeki ekonomik baskıyı kıracaktır,

-Ancak karşılıksız yapılan ve herhangi bir çalışma gerektirmeyen ödemeler, kişilerde aşırı boş zaman nedeniyle yine suça yönelimi artırmaktadır.

- Son yıllarda özellikle kadınlar ve gençleri yatırım anlamında desteklemek ve kendi işlerini yapma fırsatı sunan ‘Girişimcilik Destek Projeleri’ gibi çalışmalar toplumun tüm katmanlarına yayılmalıdır.

-Suça yönelimi engellemek için her türlü eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetler yaygınlaştırılmalıdır. Katılımı artırmak için sağlanacak sosyal yardımlar bu faaliyetler aracılığı ile kanalize edilmelidir.

-Her bölgenin hatta ilin lokal özellikleri o yöredeki suç demografisini etkilediği bir gerçektir. Bu açıdan iller ve illere ait suç nedenleri tespit edilip, bu bölgelerde farklı önlemler alınması suç sayısının düşmesine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Anselin, L., (1995), "Local Indicators Of Spatial Association -LISA", [Mekansal İlişkinin Yerel Göstergeleri]. *Geographical Analysis*, 27, 2, 93-115.
- Anselin, L. (1996). The Moran Scatterplot As An ESDA Tool To Assess Local Instability In Spatial. *Spatial Analytical*, 4(111), 9780203739051-8.
- Anselin, L. And Bera, A.K. (1998) Spatial Dependence In Linear Regression Models With An Introduction To Spatial Econometrics. *Statistics: Textbooks And Monographs*, 155, 237-289.
- Atış, E. & Ünsal, H. (2020). Suç Ve Mekân İlişkinine Coğrafi Bir Yaklaşım: Taşköprü Şehri (Kastamonu) Örneği . *Doğu Coğrafya Dergisi* , 25 (43) , 49-72 .
- Başaran, E. (2022). Türkiye’de Suç Coğrafyası Araştırmaları: Bir Literatür Değerlendirmesi . *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 23 (42) , 625-667 .
- Çakmakçı, E. K., Yaiçın, Y., & Arıkan, C. (2021). Türkiye’de Kadın Hükümlü Oranlarının Mekânsal Ekonometrik Analizi. *Journal Of Economy Culture And Society*.
- Çapar, U. & Yayla, N. (2020). Suç-Gelir Dağılımı İlişkisinde Mekansallığın Etkisi: Türkiye’de Düzey 2 Bölgeleri İçin Bir Analiz . *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 11 (3) , 699-710 .
- Dündar, Ö. & Kesbiç, C. (2020). Malvarlığına Karşı İşlenen Suçların Suç Teorilerine Göre Mekansal Analizi . *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 23 (44) , 911-936 .
- Günel, V., & Sait, M. (2009). Şanlıurfa Şehrindeki Hırsızlık Suçlarının Mekânsal Analizi, *Polis Bilimleri Dergisi*, 11(1), 100-148.
- Moran, P. A. (1948). The Interpretation Of Statistical Maps. *Journal Of The Royal Statistical Society. Series B (Methodological)*, 10(2), 243-251.
- Murray, A. T., McGuffog, I., Western, J. S., & Mullins, P. (2001). Exploratory Spatial Data Analysis Techniques For Examining Urban Crime: Implications For Evaluating Treatment. *British Journal Of Criminology*, 41(2), 309-329
- Özcan, S. E. & Şirin, F. Ö. (2021). Ekonomik Suçlar, Gelir Ve İşsizliğin Mekânsal İlişkisi: 2014 Türkiye İncelemesi . *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 19 (4) , 79-100.
- Özgen, N. & Bindak, R. (2017). Mekân-Cinayet Bağıntısına Küresel Bir Bakış: Bir Davranışsal Coğrafya Çalışması. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1070-1087.
- Pyle, David, J. (1983), *The Economics Of Crime And Law Enforcement*. Mcmillian Press, London.
- Selçuk, S. (2014). Suç, Suçun Öz Nitelikleri Ve Tanımı. In *Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan* (Vol. 1, Pp. 85-106). Beta Yayınevi.
- Sevim, F. Ö. (2018). Türkiye’de Suç Ekonomisinin Mekânsal Analizi (Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya).
- Tüik, Türkiye İstatistik Kurumu <https://www.Tuik.Gov.Tr> (Erişim Tarihi: 15.03.2023)
- V. Karadeniz, "Erzincan Kentinde Kişiyeye Karşı İşlenen Suçların Mekansal Analizi (2017)," *Jass Studies-The Journal Of Academic Social Science Studies* , No.80, Pp.447-468, 2020
- Wang, L., Lee, G., & Williams, I. (2019). The Spatial And Social Patterning Of Property And Violent Crime In Toronto Neighbourhoods: A Spatial-Quantitative Approach. *ISPRS International Journal Of Geo-Information*, 8(1), 51.
- Yıldırım, A. (2014). Sosyo-Kültürel Yapı ve Suç Olgusu Arasındaki İlişki: Malatya İli Örneği . *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 2014 (3) , 1-7 .

- Yıldız, F. (2020). Türkiye’de Gelir Eşitsizliği Suç İlişkisi: Panel Veri Analizi Yaklaşımı . İnsan ve Toplum , Sosyoekonomik Eşitsizlikler , 111-144 . Retrieved From
- Yılgör, M., (2019). *Mekansal Ekonometri*. İstanbul: Der Yayınları
- Yılmaz Çildam, S. (2019). Siirt Şehrinde Kişilere Karşı İşlenen Suçların Coğrafi Analizi . Türk Coğrafya Dergisi , (73) , 41-51 .
- Yılmaz, M. (2020). Suç Ekonomisi ve İşsizlik Üzerine Bir Uygulama . 19 Mayıs Sosyal Bilimler Dergisi , 1 (2) , 103-124 .
- Zeren F. (2010). Zeren, F. (2011). “Mekansal Etkileşim Analizi”.*Istanbul University Econometrics And Statistics E-Journal*, 0(12), 18-39.
- Zeren, F., (2011). *Mekansal Ekonometri ve Mekansal Panel Ekonometri Yaklaşımları: AB Üye Ülkeleri İçin Gelir Yakınsama Hipotezi Üzerine Bir Uygulama*, (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE GRUPLARINDA MAKROEKONOMİK
GÖSTERGELERİN KIRILGAN DEVLETLER ENDEKSİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN PANEL VERİ YÖNTEMLER İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

COMPARING THE IMPACT OF MACROECONOMIC INDICATORS ON THE
FRAGILE STATES INDEX IN DEVELOPING COUNTRY GROUPS WITH PANEL
DATA METHODS

Alper DEMİRKOL

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Ekonometri Anabilim Dalı,
(Sorumlu Yazar)*

Tuğba AKIN

Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ekonometri Bölümü, tugba.akin@adu.edu.tr

ÖZET

Ülkelerin yapısal kırılmalıklarına temelde birçok faktör neden olmaktadır. Bu unsurların tespiti, ülkelerin mevcut kırılmalıklık ve ortaya çıkan olumsuzluklar ile başa çıkabilmeleri için kritik öneme sahiptir. Ülkelerin kırılmalıklık ölçütünün artması sadece söz konusu ülkeler için baskı unsuru oluşturmamaktadır. Komşu ülkeler veya ticari etkileşimde bulunduğu ülkeler de bu durumdan negatif etkilenebilmektedir. Bu nedenle, kırılmalıklığa katkıda bulunan faktörlerin belirlenmesi ve ele alınması küresel bir meseledir. Kırılmalıklık Devletler Endeksi (Fragile State Index) The Fund for Peace tarafından 179 ülke için 12 adet gösterge ile hesaplanan bir ölçüttür. Söz konusu endeks çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi ve uyum göstergeleri değerlendirilerek hesaplanmaktadır. Sosyal göstergeler mülteci krizi ve demografik baskılar gibi faktörleri kapsamaktadır. Ekonomik göstergeler eşitsiz ekonomi ve vasıflı bireylerin göçü gibi konuları içermektedir. Siyasi göstergeler devletin meşruiyetini, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü değerlendirir. Son olarak, uyum göstergeleri güvenlik ve fraksiyonel elitlerin varlığını incelemektedir. Yüksek kırılmalıklık özelliği gösteren ülkeler genellikle düşük yönetim, ekonomik ve siyasi performansa sahip, içsel ve dışsal çatışma düzeyi yüksek ülkelerdir.

Bu çalışma, temel düzeyde ekonomik performansın makroekonomik çıktıları olan enflasyon, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı gibi göstergelerin ülkelerin kırılmalıklığını nasıl etkilediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada gelişmekte olan ülkeler beş ayrı grup olarak sınıflandırılarak (Yükselen ve Gelişmekte olan Avrupa ve Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya, Sahra altı Afrika) değişkenler arasındaki ilişki Panel EKK, Sabit etkiler ve Tesadüfi etkiler modelleri ile analiz edilmiştir. Ayrıca değişkenler arasında içsellik problemi olasılığı da dikkate alınarak araç değişkenler yöntemi ile aynı analizler tekrar edilmiştir. Son analiz yöntemi olarak durağanlık sınırlamasını da dikkate alan interaktif sabit etkiler (IFE-interactive fixed effects) modeli kullanılmış ve değişkenler arasındaki ilişki çok yönlü irdelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; enflasyonun Sahra altı Afrika ülkeleri dışında diğer ülke gruplarında kırılmalıklık üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiki açıdan anlamlıdır. Döviz kuru oynaklığının kırılmalıklık üzerindeki etkisi Yükselen ve

Gelişmekte olan Avrupa ve Sahra altı Afrika ülkeleri için negatif, Yükselen ve Gelişmekte olan Asya ülkeleri için pozitifdir. İşsizlik oranlarındaki artış ülkelerin kırılganlığını Yükselen ve Gelişmekte olan Asya, Latin Amerika ve Karayipler ile Orta Doğu ve Merkez Asya ülkelerinde artırırken Yükselen ve Gelişmekte olan Avrupa ülkelerinde azaltmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırılgan Devletler Endeksi, Enflasyon, İşsizlik, Döviz Kuru Oynaklığı, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

Many factors mainly cause the structural fragilities of countries. Identifying these factors is critical for countries to cope with existing fragilities and anticipating future adversities. An increase in countries' fragility does not only put pressure on these countries. Neighboring or trading countries can also be negatively affected by this situation. Thus, identifying and addressing the factors that contribute to fragility is a global concern. The Fragile State Index is a measure of The Fund for Peace calculated with 12 indicators for 179 countries. The index is computed by evaluating various social, economic, political, and cohesion indicators. Social indicators encompass factors such as the refugee crisis and demographic pressures. Economic indicators include issues like an uneven economy and the emigration of skilled individuals. Political indicators assess state legitimacy, human rights, and the rule of law. Finally, cohesion indicators examine security and the presence of fractional elites. Countries that exhibit high levels of fragility typically display poor governance, economic and political performance, and heightened levels of internal and external conflict.

In the present study, developing countries are classified into five different groups countries (Emerging and developing Europe and Asia, Latin America and the Caribbean, Middle East and Central Asia, and Sub-Saharan countries), and the relationship between the variables is analyzed with Panel OLS, Fixed effects and Random effects models. In addition, considering the endogeneity problem among the variables, the same analyses were repeated with the instrumental variables method. Furthermore, the same analyses are repeated with the instrumental variables method, taking into account the possibility of endogeneity problems among the variables. Additionally, the interactive fixed effects (IFE) model, which incorporates the stationarity constraint, is employed as a final analysis method to enable an examination of the relationship between the variables from various perspectives. According to the findings, the effect of inflation on fragility is positive and statistically significant in all country groups except for those in Sub-Saharan Africa. The impact of exchange rate volatility on vulnerability is negative for Emerging and Developing European and Sub-Saharan African countries but positive for Emerging and Developing Asian countries. Rising unemployment rates in Emerging and Developing Asia, Latin America and the Caribbean, and the Middle East and Central Asia increase a country's fragility while reducing it in Emerging and Developing Europe.

Keywords: Fragile State Index, Inflation, Unemployment, Exchange Rate Volatility, Panel Data Analysis

1. GİRİŞ

2020 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ile birlikte hali hazırda sosyal, ekonomik ve politik açıdan kırılgan olan ülkeler, küresel ticaret ve tedarik zincirlerinin durma noktasına gelmesi sebebiyle ekonomik açıdan daha kırılgan bir noktaya gelmiştir. Covid-19 pandemisinin olumsuz etkileri devam ederken, 2022 yılında yaşanan ve devam etmekte olan Rusya-Ukrayna savaşına bağlı olarak petrol ve gıda fiyatlarının yükselmesi sebebiyle ülkeler üzerindeki enflasyonist baskı artmıştır. Taylor (1993) kuralına göre ülkelerde borçlanma faiz oranları, gerçekleşen-hedeflenen enflasyon arasındaki fark ve gerçekleşen-potansiyel büyüme arasındaki fark ile aynı yönde değişmesi gerekmektedir. Ancak pandemi sebebiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme, potansiyel büyümelerinin çok altında kalmıştır. 2023 sonrasında küresel büyümenin orta vadede yaklaşık yüzde 3.3'e gerileyeceği tahmin edilmektedir (IMF, 2022). Bu durum birçok ülkenin sıkılaştırıcı para politikası uygulayarak faiz arttırmasına neden olmuştur. Nitekim ABD Merkez Bankası (FED) 03.05.2023 tarihinde 25 baz puan faiz artırımını yaparak gösterge faiz oranını %5.25 seviyesine çıkarmıştır. FED'in faiz artırımına devam edeceği sinyali, özellikle yurt dışı finansmanda dışa bağımlı, dış borç ve USD kuru duyarlılığı yüksek ülkelerin ekonomik kırılganlığını olumsuz etkilemektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik çıktı düzeyinin ve dolayısıyla ekonomik büyümenin potansiyelin altında kalması ülkelerin işsizlik rakamlarının artmasına neden olmuştur (Chong, Li ve Yip, 2021; Su vd., 2022). Pandemi krizinin olası etkileri net olmak ile birlikte ülkelerin işsizlik rakamlarının gelecekte izleyeceği yol konusunda ciddi bir belirsizlik bulunmaktadır (Petrosky-Nadeau ve Valetta, 2020). Bu belirsizlik ekonomik kırılganlığı yüksek olan ülkelerde uzun vadede toplumsal refahın ve ülke kırılganlığının olumsuz etkileneceği beklentisini de arttırmaktadır.

Ülkelerin yapısal kırılganlıklarına, temelde birçok faktör neden olmaktadır. Bu unsurların tespiti, ülkelerin mevcut kırılganlık ve ortaya çıkan olumsuzluklar ile başa çıkabilmeleri için kritik öneme sahiptir. Genelde düşük yönetim kapasitesine sahip olan kırılgan devletlerin para politikası çıktıları olan enflasyon, döviz kuru oynaklığı, işsizlik ve ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergelerin istikrarında zayıf kalmaktadır (Diallo, Gui-Diby ve İmam, 2023). Bu ülkeler çoğunlukla yurtiçi finansman ihtiyacı dış finansman ile sağlamaktadır. Bu sebeple dış finansman yaratan gelişmiş ülkelerin para politikası uygulamaları parasal yayılmaya sebep olmakta (monetary spillover) ve gelişmekte olan ülkelerin para politikalarını etkilemektedir (Aysan, Fendoğlu ve Kılınç, 2013; Takáts ve Vela, 2014). Aynı zamanda bu bağımlılık söz konusu ülkelerin döviz kuru oynaklığının da artmasına neden olmaktadır. Ülkelerin kırılganlık ölçütünün artması sadece söz konusu ülkeler için baskı unsuru oluşturmamaktadır. Komşu ülkeler veya ticari etkileşimde bulunduğu ülkeler de bu durumdan negatif etkilenebilmektedir. Bu nedenle, kırılganlığa katkıda bulunan faktörlerin belirlenmesi ve ele alınması küresel bir meseledir.

Yüksek kırılganlık özelliği gösteren ülkeler genellikle düşük yönetim, ekonomik ve siyasi performansa sahip, içsel ve dışsal çatışma düzeyi yüksek ülkelerdir. Ülkelerin para politikası hedefleri olan fiyat ve döviz kuru istikrarı ile tam istihdam düzeyini sağlamada yaşadığı sapmalar, söz konusu ülkelerin kırılganlığını ne düzeyde etkilemektedir? Bu çalışma ile bu soruya ekonometrik yöntemler aracılığıyla cevap bulmaya çalışılacaktır. Bu amaçla çalışmada ekonomik performansın makroekonomik çıktıları olan enflasyon, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı gibi göstergelerin ülkelerin kırılganlığı üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Çalışmada gelişmekte olan ülkeler beş ayrı grup olarak sınıflandırılarak (Yükselen ve

Gelişmekte olan Avrupa ve Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya, Sahra altı Afrika) değişkenler arasındaki ilişki Panel EKK, Sabit etkiler ve Tesadüfi etkiler modelleri ile test edilmiştir. Ayrıca değişkenler arasında içsellik problemi olasılığı da dikkate alınarak araç değişkenler yöntemi ile aynı analizler tekrar edilmiştir. Son analiz yöntemi olarak durağanlık sınırlamasını da dikkate alan interaktif sabit etkiler (IFE-interactive fixed effects) modeli kullanılmış ve değişkenler arasındaki ilişki çok yönlü irdelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde çalışmaya konu olan kırılğan devletler indeksi açıklanarak, ülkelerin kırılğanlık verileri irdelenmiş; üçüncü bölümde ise konuya ilişkin literatür özeti sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise ekonometrik yöntemler uygulanarak, sonuçlar raporlanmıştır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular tartışılmıştır.

2. KIRILGAN DEVLETLER ENDEKSİ

The Fund for Peace kuruluşu tarafından 179 ülke için 12 adet gösterge ile Çatışma Değerlendirme Yazılım Aracı (Conflict Assesment Software Tool-CAST) analiz platformu temel alınarak hesaplanan Kırılğan Devletler Endeksi (Fragile State Index)¹, söz konusu ülkelerin çeşitli sosyal, ekonomik, siyasi ve uyum göstergeleri değerlendirilerek hesaplanmaktadır. Kırılan Devletler Endeksinde düşük puan iyileşmeyi ifade ederken, yüksek puan ise daha fazla istikrarsızlığı işaret etmektedir (Fragile State Index, 2015). Göstergelerde ülkelerin 1 ve 1'e yakın puan almaları halinde düşük kırılğanlık, 10 ve 10'a yakın puan almaları halinde ise yüksek kırılğanlık ifade edilmektedir. Örneğin; Somali ülkesinde, kamu harcamaları yetersizliği ile birlikte para politikası uygulamasının olmaması durumu bu ülkeyi 8 puan ile yüksek kırılğan, İsveç ülkesinde eğitim, sağlık ve kamu harcamalarının yeterli düzeyde uygulanması 2 puan ile değerlendirilerek bu ülkeyi düşük kırılğan ülke statüsünde göstermektedir (CAST, 2014).

Tablo 1: Kırılğan Devletler Endeksi Bileşenleri

UYUM GÖSTERGELERİ	<i>Güvenlik Sistemi Fraksiyonel Seçkinler Toplumdaki Farklı Gruplar Arasındaki Bölünme ve Ayrışmalar</i>
EKONOMİK GÖSTERGELER	<i>Ekonomik Gerileme Ekonomik Eşitsizlik Vasıflı Bireylerin Göçü</i>
SİYASİ GÖSTERGELER	<i>Devlet Düzeni Kamu Hizmetleri İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü</i>
SOSYAL GÖSTERGELER	<i>Demografik Baskılar Göçmenler ve Ülke İçi Göç Durumu Dış Müdahale</i>

¹ Diallo, Gui-Diby ve İmam (2023) çalışmalarında kırılğanlık göstergesi olarak Sistemik Barış Merkezinin (The Center for Systemic Peace) yayınlamış olduğu Şiddet Olaylarının Büyüklüğü (The Magnitude of Episodes of Violence) göstergesini kullanmış; bu çalışmada ise farklı olarak yazarlar tarafından ayrıntılı incelenen ve literatürde geniş yer bulacağı değerlendirilen Kırılğan Devletler Endeksi kullanılmıştır.

3. LİTERATÜR ÖZETİ

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kırılganlık düzeyleri daha çok sermaye girişlerine olan bağımlılığı ve cari açık/ GSYİH oranı gibi makroekonomik göstergelerin istikrarsızlığı üzerine değerlendirilmekte çoğunlukla ekonomik göstergelere göre ölçümlenmektedir. Morgan Stanley (2013) tarafından yayımlanan raporda ülkeler cari işlemler açığı, zayıf ekonomik büyüme, enflasyon riski, yabancı sermayeye bağımlılık ve döviz kuru riski gibi göstergeler incelenerek analiz edilmiş ve en kırılgan beş ülke (Hindistan, Endonezya, Brezilya, Türkiye ve Güney Afrika) belirlenmiştir (Göçer ve Akın, 2016). Söz konusu göstergeler özelinde kırılgan kabul edilen ülkeler için kırılganlığı etkileyen faktörlerin neler olduğu ile ilgili literatürde önemli ölçüde çalışma bulmak mümkündür (Önder, Taş ve Hepşen, 2014; Ünver ve Doğru, 2015; Göçer ve Akın, 2016; Şen, Kaya, Kaptan ve Cömert, 2019; Akın ve Güneş, 2022). Ancak devletlerin kırılgan olma durumunu sadece ekonomik ve finansal göstergeler ile değerlendirmek konunun kapsamını daraltmaktadır. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi koşullarını da dikkate alan endekslerin incelenmesi daha kapsamlı sonuçlar elde etmeye yardımcı olacaktır. Nitekim Suriye iç savaşı, Covid-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi sağlık krizleri, iç ve dış çatışmalar sonucu oluşan olumsuzluklar ülkeleri sadece bireysel olarak değil küresel açıdan tüm ülkeleri etkiler duruma gelmiştir.

Bertocchi ve Guerzoni (2012) 1992-2007 döneminde Sahra-altı Afrika ülkelerinde devlet kırılganlığının ampirik belirleyicilerini probit ve araç değişkenler probit regresyon yöntemi ile araştırmıştır. Kırılganlık endeksi olarak Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme (CPIA) endeksi kullanılmış ve ekonomik faktörler özelinde enflasyonun artmasının söz konusu ülkelerde kırılganlığı arttırdığı, büyümenin ise kırılganlığı azalttığı ancak araç değişkenler yönteminde büyümenin kırılganlık üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Baten ve Mumma (2013) Asya, Batı ve Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Sahra Altı Afrika ülkelerinde 1816-1999 döneminde yaşanan İç Savaşları Araç Değişkenler EKK yöntemi ile incelemiş ve nüfus içindeki göreceli ekonomik yoksunluğun (yani eşitsizliğin) iç savaş başlatma eğilimi üzerinde güçlü ve tutarlı bir etkisi olduğunu bulmuştur. Feeny, Posso ve Regan-Beasley (2015) çalışmasında Gelişmekte olan 82 Küçük Ada ülkesinde 2005-2011 dönemi için devletlerin kırılganlığını belirleyen faktörleri Logit ve OLS modelleri ile incelemiştir. Kırılganlık endeksi olarak Bertocchi ve Guerzoni'de (2012) olduğu gibi Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme (CPIA) endeksi kullanılmış ve ülkelerin demokrasi, eğitim, ekonomik büyüme düzeyleri ile ülke yüzölçümü ve doğal kaynakların kırılganlık düzeyinde önemli ölçüde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Collier ve Hoeffler (2018) gelişmekte olan ülkelere OECD ülkelerine olan insan göçünü iten ve çeken faktörleri 1960-2000 dönemi için panel veri analiz yöntemi ile incelemiş; kültürel farklılıkların ve gelir durumunun göçün önemli faktörlerden biri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diallo, Gui-Diby ve İmam (2023) çalışmasında 110 gelişmekte olan ülke ve 1980-2018 dönemi için ülkelerde şiddet olaylarının büyüklüğü ile makroekonomik değişkenler, ülkeler için dezavantaj ve avantaj yaratan faktörlerin ilişkisini Panel sabit etkiler ve araç değişkenler yöntemi ile analiz etmiştir. Temel modelinde döviz kuru oynaklığı, enflasyon ve işsizlikte meydana gelen artışın ülke kırılganlığını pozitif etkilediği sonucu bulunmuştur. Konu ile ilgili ampirik literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların kısıtlı olduğu endeksleme yöntemi ile elde edilen kırılganlık ölçütlerini etkileyen faktörler ile ilgili çalışmaların az olduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın hem kullanılan bağımlı değişken hem de seçilen karşılaştırmalı

panel analiz yöntemleri sebebiyle literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

4. AMPİRİK ANALİZ

4.1. Veri Seti

Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler, International Monetary Fund (IMF) verilerine göre beş ayrı grup olarak sınıflandırılarak (Yükselen ve Gelişmekte olan Avrupa ve Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya, Sahra altı Afrika) ekonomik performansın makroekonomik çıktıları olan enflasyon, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı gibi göstergelerin ülkelerin kırılğanlığını nasıl etkilediğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. 80 ülkenin² 2007-2021 dönemi için Kırılğan Devletler Endeksi (FSI-endeks), Enflasyon (INF-%), işsizlik (UNP-%) ve döviz kuru oynaklığı (EXCHR-USD döviz kuru oynaklığı³) değişkenleri The Global Economy (www.theglobaleconomy.com) veri sisteminden yıllık veriler olarak elde edilmiştir. Analizler E-views12 ve Stata15 paket programları aracılığıyla test edilmiştir.

4.2. Model

Bu çalışmada ekonomik performansı ölçmekte olan makroekonomik çıktılar; enflasyon, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı göstergelerinin Kırılğan Devletler Endeksi üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Makroekonomik çıktılar ile Kırılğan Devletler Endeksi arasındaki ilişkinin açıklanabilmesi için Yükselen ve Gelişen Asya, Yükselen ve Gelişen Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya ve Sahra-Altı Afrika ülkeleri olarak 5 ayrı grupta topladığımız ülke grupları için kurulan modeller aşağıda tanımlanmıştır:

$$f_{si_{it}}^{asya} = \beta_0 + \beta_1 inf_{it} + \beta_2 exchr_{it} + \beta_3 unp_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$f_{si_{it}}^{avrupa} = \alpha_0 + \alpha_1 inf_{it} + \alpha_2 exchr_{it} + \alpha_3 unp_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$f_{si_{it}}^{lat.amr.kar} = \theta_0 + \theta_1 inf_{it} + \theta_2 exchr_{it} + \theta_3 unp_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$f_{si_{it}}^{ort.doğ-m.asya} = \partial_0 + \partial_1 inf_{it} + \partial_2 exchr_{it} + \partial_3 unp_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$f_{si_{it}}^{afrika} = \sigma_0 + \sigma_1 inf_{it} + \sigma_2 exchr_{it} + \sigma_3 unp_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

4.3. Yöntem

Çalışmada kesitlerin zaman boyutu mikro düzeyde olduğu için (2007-2021) mikro panel veri analiz yöntemleri olan Havuzlanmış EKK, Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler Modelleri test edilmiştir. Panel veri analiz yöntemlerinde değişen varyans ve otokorelasyon problemi sıklıkla

² Yükselen ve gelişmekte olan Asya ülkeleri (Bangladesh, Brunei, Bhutan, China, India, Malaysia, Maldives, Nepal, Philippines, Papua New Guinea, Sri Lanka, Thailand, Vietnam,); Yükselen ve gelişmekte olan Avrupa ülkeleri (Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, Hungary, Moldova, Montenegro, North Macedonia, Poland, Romania, Russia, Serbia, Turkey, Ukraine); Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri (Belize, Bolivia, Brazil, Chile, Colombia, Dominican Republic, Haiti, Honduras, Jamaica, Mexico, Nicaragua, Paraguay, Peru, Trinidad and Tobago, Uruguay); Orta Doğu ve Merkez Asya ülkeleri (Algeria, Azerbaijan, Bahrain, Egypt, Georgia, Iran, Jordan, Kazakhstan, Morocco, Oman, Pakistan, Qatar, Saudi Arabia, Tunisia); Sagra-Altı Afrika ülkeleri (Angola, Benin, Burkina Faso, Cameroon, Chad, Equatorial Guinea, Ethiopia, Gabon, Guinea-Bissau, Kenya, Lesotho, Mali, Mauritius, Namibia, Niger, Nigeria, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, South Africa, Tanzania, Togo)

³ Ülkelerin USD kuru oynaklığı Afonso ve Jalles (2012) çalışmaları izlenerek her ülke için USD kurunun 5 yıllık periyotlar için standart sapmaları hesaplanarak elde edilmiştir.

karşılaşılan sorunlardır. Bu sebeple analizlerde değişen varyans ve otokorelasyon problemine karşı dirençli standart hatalar hesaplayan Period-SUR yöntemi kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenlerin içsel (endogeneity) olma durumunda Araç Değişkenler Yöntemi (Instrumental variables) genel bir çözüm sağlamaktadır (Wooldridge, 2002:83). Bu çalışmada panel regresyon modelleri içsellik problemi de dikkate alınarak etkili bir araç değişkenler yöntemi olan İki Aşamalı EKK tahmincisi ile tekrar analiz edilmiştir. İçsellik olasılığını da dikkate almak için ikinci aşamada bağımsız değişkenlerin bir gecikmeli değerleri modele dahil edilmiştir. Kullanılan bu yöntemler veri setini oluşturan değişkenlerin durağan olma koşulunu dikkate almamaktadır. Bu sebeple parametre tahmincileri test edilirken elde edilen sonuçların daha güçlü (robust) yorumlanabilmesi için eş bütünleşme tahminci olan İnteraktif Sabit Etkiler (Interactive Fixed Effect-IFE) yöntemi test edilmiştir. Bai (2009) tarafından geliştirilen ve temel bileşenler analizine dayanan IFE yöntemi, açıklayıcı değişkenlerin içselliği ve gözlemlenemeyen ülkeye özgü etkilerin neden olduğu sorunlarla ilişkili yanlışlıkları düzelteren bir modeldir (Kassouri ve Altıntaş, 2020:7) Aynı zamanda IFE modeli gözlenemeyen heterojenliğin daha genel bir formunu dikkate almaktadır (Kim ve Oka, 2014). IFE yöntemi değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon probleminden kaynaklanan yanlışlığı düzeltmektedir.

4.4.Ön Testler

4.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Analizleri

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Yükselen ve Gelişen Asya Ülkeleri					
	<i>fsi</i>	<i>exchr</i>	<i>inf</i>	<i>unp</i>	
Mean	78.85	72.57	4.67	4.01	
Median	79.0	2.0	4.0	3.7	
Maximum	100.3	2013.4	23.1	11.7	
Minimum	56.3	0.001	-1.4	0.25	
Std. Dev.	9.699	296.89	3.85	2.21	
Yükselen ve Gelişen Avrupa Ülkeleri					
Mean	64.18	3.70	4.54	12.01	
Median	65.95	0.78	3.3	9.79	
Maximum	85.7	38.57	48.7	34.93	
Minimum	39.8	0.021	-1.6	3.16	
Std. Dev.	11.93	6.32	5.27	7.26	
Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri					
Mean	70.51	50.04	5.12	6.95	
Median	72.15	1.37	4.3	6.47	
Maximum	108.0	639.1	22.8	16.8	
Minimum	33.4	0.001	-1.1	2.02	
Std. Dev.	15.48	132.0	3.57	3.53	
Orta Asya ve Merkez Asya Ülkeleri					
Mean	74.6	1697.24	6.27	8.09	
Median	75.9	0.25	4.35	8.1	
Maximum	104.1	114589.5	43.4	20.71	
Minimum	43.7	0.0	-4.9	0.1	
Std. Dev.	13.78	11744.6	7.04	5.23	
Sub-Saharan Afrika Ülkeleri					
Mean	85.10	75.28	5.53	7.78	
Median	87.45	16.77	4.05	4.5	
Maximum	113.3	2262.72	44.4	33.56	
Minimum	37.2	0.54	-9.0	0.32	
Std. Dev.	14.11	276.30	6.11	7.79	

2007-2021 yıllarına ait 5 ayrı grupta analiz edilen ülkeler için betimleyici istatistikler Tablo 2’de gösterilmektedir. FSI bağımlı değişeni için Yükselen ve Gelişen Asya ülkeleri, Yükselen ve Gelişen Avrupa ülkeleri, Latin Amerika ve Karayipler ülkeleri, Orta Doğu ve Merkez Asya ülkeleri ve Sahra-Altı Afrika ülkelerinin maksimum, minimum ve standart sapma değerleri incelendiğinde bu ülkeler düşük bir standart sapma değerine sahiptir. Bu ülkelere ait bağımlı değişkenlerin verileri ortalamaya yakınsama eğilimindedir. Bağımsız değişkenler incelendiğinde EXCHR değişkeni ülke gruplarından yüksek standart sapma ile geniş bir dağılım sergilerken, INF ve UNP değişkenleri daha düşük bir standart sapma ile ortalamaya yakınsamaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenlerimizin standart sapmaları dikkate alındığında modelimizin heterojen bir yapıya sahip olduğunu görülmektedir.

Tablo 3: Korelasyon Analizi Sonuçları

Yükselen ve Gelişen Asya Ülkeleri				
	<i>fsi</i>	<i>exchr</i>	<i>inf</i>	<i>unp</i>
<i>fsi</i>	1.0			
<i>exchr</i>	-0.099	1.0		
<i>inf</i>	0.49***	0.28***	1.0	
<i>unp</i>	- 0.21***	- 0.26***	-0.03	1.0
Yükselen ve Gelişen Avrupa Ülkeleri				
<i>fsi</i>	1.0			
<i>exchr</i>	-0.08	1.0		
<i>inf</i>	0.41***	0.05	1.0	
<i>unp</i>	0.27***	-0.11	- 0.22***	1.0
Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri				
<i>fsi</i>	1.0			
<i>exchr</i>	0.06	1.0		
<i>inf</i>	0.13***	-0.07	1.0	
<i>unp</i>	0.13***	0.05	0.24***	1.0
Orta Doğu ve Merkez Asya Ülkeleri				
<i>fsi</i>	1.0			
<i>exchr</i>	0.10	1.0		
<i>inf</i>	0.42***	0.49***	1.0	
<i>unp</i>	0.39***	0.09	0.13*	1.0
Sub-Saharan Afrika Ülkeleri				
<i>fsi</i>	1.0			
<i>exchr</i>	0.05	1.0		
<i>inf</i>	0.12***	0.20***	1.0	
<i>unp</i>	- 0.48***	- 0.10***	-0.02	1.0

Tablo 3’te modele dahil edilen değişkenlerin korelasyon analizi sonuçları gösterilmektedir. Korelasyon analizi sonuçlarına göre değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır. Ülke grupları arasındaki zayıf korelasyon ilişkisi modelde çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığını göstermektedir.

4.1. Analiz Sonuçları

Her ülke grubu için enflasyon, döviz kuru oynaklığı ve işsizlik ile kırılan devletler indeksi değişkenleri arasındaki ilişki Panel EKK, Araç değişkenler ve İnteraktif sabit etkiler yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 4-Tablo 8’ de ayrı ayrı raporlanmıştır.

Tablo 4: Yükselen ve Gelişmekte Olan Asya ülkeleri analiz sonuçları

	<i>POOLED OLS</i>	<i>REM OLS</i>	<i>FEM OLS</i>	<i>POOLED OLS-IV</i>	<i>FEM OLS-IV</i>	<i>REM OLS-IV</i>	<i>IFE</i>
<i>exchr</i>	-0.011** (0.03)	0.002 (0.59)	0.003 (0.47)	-0.02*** (0.00)	-0.03 (0.24)	-0.02** (0.02)	0.065 (0.4)
<i>inf</i>	1.46*** (0.00)	0.51*** (0.00)	0.45*** (0.00)	2.94*** (0.00)	3.28 (0.11)	2.97*** (0.00)	- 0.0014 (0.17)
<i>unf</i>	-1.21* (0.0968)	-0.63 (0.3934)	-0.54 (0.5380)	-1.41** (0.0328)	-2.95 (0.2236)	-1.94** (0.0247)	-0.055 (0.799)
<i>F</i>			50.53 (0.0000)				
<i>BP_{LM}</i>		423.49 (0.0000)					
<i>HAUSMAN</i>		1.90 (0.5914)					
<i>HAUSMAN_{IV}</i>						0.60 (0.8968)	

Not: Değişken varyans ve otokorelasyon problemi regresyon analizlerinde Newey-West çekirdek tahmincisi ile IFE analizinde “Period Sur” yöntemi ile düzeltilmiştir. () içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 4’deki sonuçlara göre Yükselen ve Gelişmekte olan Asya ülkelerinde REMOLS-IV modeline göre enflasyondaki artış ülkelerin kırılma eğilimini artırırken, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı azaltmaktadır. IFE modelinde ise değişkenler istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur.

Tablo 5: Yükselen ve Gelişmekte Olan Avrupa ülkeleri analiz sonuçları

	<i>POOLED OLS</i>	<i>REM OLS</i>	<i>FEM OLS</i>	<i>POOLED OLS-IV</i>	<i>FEM OLS-IV</i>	<i>REM OLS-IV</i>	<i>IFE</i>
<i>exchr</i>	-0.12 (0.7085)	-0.03 (0.7721)	-0.02 (0.8128)	-0.11 (0.7436)	-0.11 (0.7116)	-0.12 (0.6491)	0.207*** (0.000)
<i>inf</i>	1.12 (0.7085)	0.35*** (0.0000)	0.34*** (0.0001)	1.91*** (0.0001)	1.10*** (0.0028)	1.13*** (0.0009)	0.173*** (0.008)
<i>unf</i>	0.61** (0.0514)	0.54*** (0.0019)	0.54*** (0.0031)	0.75** (0.0129)	0.42** (0.0347)	0.44** (0.0163)	0.281*** (0.000)
<i>F</i>			121.03 (0.0000)				
<i>BP_{LM}</i>		884.22 (0.0000)					
<i>HAUSMAN</i>		0.42 (0.9361)					
<i>HAUSMAN_{IV}</i>						0.175 (0.9815)	

Not: Değişken varyans ve otokorelasyon problemi regresyon analizlerinde Newey-West çekirdek tahmincisi ile IFE analizinde "Period Sur" yöntemi ile düzeltilmiştir. () içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***,** ve * sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 5'de, tüm analiz sonuçların beklentilerle uyumlu şekilde hareket etmektedir. Döviz kuru oynaklığı, enflasyon ve işsizlik değişkenlerinin kırılma eğilimi pozitif etkilediği görülmüştür.

Tablo 6: Latin Amerika ve Karayip ülkeleri analiz sonuçları

	<i>POOLED OLS</i>	<i>REM OLS</i>	<i>FEM OLS</i>	<i>POOLED OLS-IV</i>	<i>FEM OLS-IV</i>	<i>REM OLS-IV</i>	<i>IFE</i>
<i>exchr</i>	0.007 (0.7745)	-0.007*** (0.2038)	-0.008 (0.2062)	0.007 (0.7879)	-0.02* (0.0643)	-0.02* (0.0604)	0.146* (0.052)
<i>inf</i>	0.47 (0.4019)	0.19 (0.2297)	0.19 (0.4614)	0.78 (0.2901)	0.54 (0.1757)	0.55 (0.1757)	-0.0017 (0.628)
<i>unf</i>	0.44 (0.6582)	0.03 (0.9265)	0.02 (0.9483)	0.44 (0.6865)	0.50 (0.2901)	0.51 (0.2540)	0.425*** (0.002)
<i>F</i>			316.64 (0.0000)				
<i>BP_{LM}</i>		1499.36 (0.0000)					
<i>HAUSMAN</i>		0.025 (0.9989)					
<i>HAUSMAN_{IV}</i>						0.069 (0.9953)	

Not: Değişken varyans ve otokorelasyon problemi regresyon analizlerinde Newey-West çekirdek tahmincisi ile IFE analizinde "Period Sur" yöntemi ile düzeltilmiştir. () içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***,** ve * sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 6'da döviz kuru oynaklığı ve işsizlik beklenen şekilde kırılma eğilimi artırırken enflasyon beklentinin aksine istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır.

Tablo 7: Orta Doğu ve Merkez Asya ülkeleri analiz sonuçları

	<i>POOLED OLS</i>	<i>REM OLS</i>	<i>FEM OLS</i>	<i>POOLED OLS-IV</i>	<i>FEM OLS-IV</i>	<i>REM OLS-IV</i>	<i>IFE</i>
<i>exchr</i>	-0.0001 (0.0445)	0.00006 (0.2873)	0.00006 (0.3131)	-0.0006*** (0.0007)	-0.0002** (0.0348)	-0.0002** (0.0222)	0.0888** (0.042)
<i>inf</i>	0.90 (0.0020)	0.15*** (0.0064)	0.14** (0.0182)	1.73*** (0.0004)	0.74** (0.0116)	0.80*** (0.0044)	0.000005 (0.773)
<i>unf</i>	0.92* (0.0720)	0.62* (0.0603)	0.58 (0.1206)	0.80* (0.0874)	0.77 (0.2096)	0.80* (0.0956)	0.793*** (0.000)
<i>F</i>			156.33 (0.0000)				
<i>BP_{LM}</i>		1021.67 (0.0000)					
<i>HAUSMAN</i>		0.613 (0.8934)					
<i>HAUSMAN_{IV}</i>						0.50 (0.9196)	

Not: Değişken varyans ve otokorelasyon problemi regresyon analizlerinde Newey-West çekirdek tahmincisi ile IFE analizinde "Period Sur" yöntemi ile düzeltilmiştir. () içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***,** ve * sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 7'de yer alan IFE yöntemi sonuçlarına göre döviz kuru oynaklığı ve işsizlik kırılmanlığı pozitif etkilemektedir. Enflasyon değişkeninin ise istatistiksel olarak anlamsız çıktığı görülmektedir.

Tablo 8: Sahra-Altı Afrika ülkeleri analiz sonuçları

	<i>POOLED OLS</i>	<i>REM OLS</i>	<i>FEM OLS</i>	<i>POOLED OLS-IV</i>	<i>FEM OLS-IV</i>	<i>REM OLS-IV</i>	<i>IFE</i>
<i>exchr</i>	-0.0007 (0.9230)	-0.001 (0.4377)	-0.001 (0.4383)	-0.002 (0.7887)	-0.004 (0.1980)	-0.004 (0.1821)	0.06 (0.193)
<i>inf</i>	0.26 (0.4248)	-0.02 (0.7314)	-0.03 (0.6862)	0.46 (0.3761)	0.31 (0.4129)	0.32 (0.3654)	- 0.002*** (0.010)
<i>unf</i>	-0.87*** (0.0092)	-0.36 (0.1926)	-0.28 (0.3701)	-0.88*** (0.0091)	-0.41 (0.3082)	-0.49 (0.1375)	-0.1616 (0.208)
<i>F</i>			224.74 (0.0000)				
<i>BP_{LM}</i>		1960.47 (0.0000)					
<i>HAUSMAN</i>		0.28 (0.9641)					
<i>HAUSMAN_{IV}</i>						0.278 (0.9641)	

Not: Değişken varyans ve otokorelasyon problemi regresyon analizlerinde Newey-West çekirdek tahmincisi ile IFE analizinde "Period Sur" yöntemi ile düzeltilmiştir. () içi değerler olasılık değerlerini ifade etmektedir. ***,** ve * sırasıyla %1,%5 ve %10 anlamlılık düzeylerini ifade etmektedir.

Tablo 8'de tüm analiz yöntemleri dikkate alındığında kırılmanlık endeksi üzerinde döviz kuru oynaklığı ve işsizliğin etkisinin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Enflasyonun ise IFE modelinde anlamlı olduğu ve kırılmanlığı azalttığı görülmektedir.

5. SONUÇ

Kırılman Devletler Endeksi, çeşitli sosyal, ekonomik ve siyasi göstergelere bağlı olarak bir ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığa karşı kırılmanlığının bir ölçüsüdür. Söz konusu endeks demografik baskılar, göçmenler ve ülke içi göç edenler, insan hakları ihlalleri, ekonomik gerileme ve devletin devamlılığı gibi birçok faktörü dikkate almaktadır. Ayrıca endeksin, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı karmaşık zorlukları anlamak; barış, güvenlik ve kalkınmayı teşvik edecek etkili politikalar geliştirmek içinde önemli bir araç olduğu

değerlendirilmektedir. Covid-19 pandemisi ile birlikte sağlık riski de ülkelerin kırılganlığını etkileyen bir başka faktör olmuştur. Ülkeler pandeminin etkisini ekonomik ve sosyal açıdan azaltmaya çalışırken 2022 yılının başında ortaya çıkan ve etkileri hala devam eden Rusya-Ukrayna savaşının ekonomik ve siyasi sonuçları gelişmekte olan ülkeler ile birlikte gelişmiş ülkeleri de etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışmada gelişmekte olan ülkelerin kırılganlık düzeyi ile enflasyon, döviz kuru oynaklığı ve işsizlik gibi para politikası çıktıları arasındaki ilişki irdelenmiştir. Çalışmada gelişmekte olan ülkeler Yükselen ve Gelişmekte olan Avrupa ve Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Merkez Asya ve Sahra altı Afrika ülkeleri olmak üzere 5 ayrı grupta incelenmiştir. Ampirik analizde ülke grupları arasındaki farklılıkları daha iyi ortaya koyabilmek için farklı varsayımları dikkate alan panel veri yöntemleri (Havuzlanmış EKK, Sabit Etkiler, Tesadüfi Etkiler, Araç Değişkenler Yöntemi, İnteraktif Sabit Etkiler gibi) kullanılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde, Yükselen ve Gelişmekte olan Avrupa ve Orta Doğu ve Merkez Asya ülkelerinde beklentiler ile uyumlu olarak enflasyon, döviz kuru oynaklığı ve işsizlik değişkenlerinin kırılganlığı pozitif etkilediği görülmüştür. Yükselen ve Gelişmekte olan Asya ülkelerinde ise araç değişkenler tesadüfi etkiler modeline göre enflasyondaki artış ülkelerin kırılganlığını arttırırken, işsizlik ve döviz kuru oynaklığı azaltmaktadır. Söz konusu ülke grubu için interaktif sabit etkiler modeli için değişkenler istatistiksel açıdan anlamsız bulunmuştur. Latin Amerika ve Karayipler’de işsizlik ve döviz kuru oynaklığının kırılganlık üzerindeki etkisi beklenti ile uyumlu iken enflasyon değişkeninin etkisi istatistiksel açıdan anlamsız çıkmıştır. Sahra altı Afrika ülkelerinde ise değişkenler arasında istatistiksel açıdan güçlü ve anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Elde edilen bulgular genel olarak irdelendiğinde kırılganlık endeksi ile para politikası çıktıları arasındaki ilişki ülkeler arası karmaşık olup, birkaç değişken ile açıklanamamaktadır. Siyasi istikrar, ekonomik büyüme, eğitim ve demografi gibi ülkelere özgü avantaj ve dezavantaj yaratan faktörlerin hepsi bu eğilimlerin şekillenmesinde rol oynamaktadır. Çalışmanın bu değişkenlerde dâhil edilerek genişletilmesi planlanmaktadır. Para politikası çıktıları özelinde gelişmekte olan ülkelerin kırılganlık düzeylerini azaltmak için; istihdam yaratmaları, ekonomik büyümeyi teşvik ederek yoksulluğu azaltmaları, üretimde çeşitliliği artırarak yurt içi üretimi teşvik etmeleri önerilebilir. Genel olarak kırılganlığın azaltılması, iyi yönetim, ekonomik kalkınma, sosyal katılım, güvenlik, çatışmaların önlenmesi ve çevresel sürdürülebilirlik konularında sürekli bir kararlılık gerektiren karmaşık ve çok yönlü bir süreçtir. Tüm bu hususları genelinde ele alan gelişmekte olan ülkeler toplumsal refahı arttırarak ülkelerinde istikrar ve düzeni sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

- Afonso, A., & Jalles, J. T. (2012). "Fiscal volatility, financial crises and growth". *Applied Economics Letters*, 19(18), 1821-1826.
- Akin, T., & Gunes, S. (2022). "Sustainability of External Debt: Panel Cointegration Analysis of The Fragile Five". *Journal of Mehmet Akif Ersoy University, Economics And Administrative Sciences Faculty*.
- Aysan, A. F., Fendoğlu, S., & Kilinc, M. (2015). "Macroprudential policies as buffer against volatile cross-border capital flows." *The Singapore Economic Review*, 60(01), 1550001.
- Bai, J. (2009). "Panel data models with interactive fixed effects". *Econometrica*, 77(4), 1229-1279.
- Baten, J. and Mumme, C. (2013) "Does inequality lead to civil wars? A global long-term study using anthropometric indicators (1816–1999)," *European Journal of Political Economy*, 32, 56–79. doi:10.1016/j.ejpoleco.2013.06.007
- Bertocchi, G., and A. Guerzoni. 2012. "Growth, History, or Institutions: What Explains State Fragility in Sub-Saharan Africa?" *Journal of Peace Research* 49: 769–783. doi:10.1177/0022343312452420.
- Chong, T. T. L., Li, X., & Yip, C. (2021). "The impact of COVID-19 on ASEAN." *Economic and Political Studies*, 9(2), 166-185.
- Collier, P., and A. Hoeffler. 2018. "Migration, Diasporas and Culture: An Empirical Investigation." *Kyklos* 71 (1): 86–109. doi:10.1111/kykl.12163
- Diallo, O., Gui-Diby, S. L., & Imam, P. A. (2023). "Do monetary policy outcomes promote stability in fragile settings?". *Applied Economics*, 1-17.
- Feeny, S., Posso, A., & Regan-Beasley, J. (2015). "Handle with care: fragile states and the determinants of fragility". *Applied Economics*, 47(11), 1073-1085.
- Fragile State Index (2015), "Fragile States Index Annual Report 2015", The Fund for The Peace, <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2017/05/Fragile-States-Index-Annual-Report-2015-ver-9.pdf>, Erişim Tarihi: 23.04.2023.
- Göçer, I., & AKIN, T. (2016). "Kırılgan Beşlide Tasarruf-Yatırım Açığının Ekonomik Büyümeye Etkileri: Yeni Nesil Bir Ekonometrik Analiz". *Ege Academic Review*, 16(2).
- IMF (2022), World Economic Outlook, April 2022 "War sets back the global recovery", <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022> Erişim Tarihi: 04.05.2023.
- Kassouri, Y., & Altıntaş, H. (2020). "Human well-being versus ecological footprint in MENA countries: a trade-off?". *Journal of environmental management*, 263, 110405.
- Kim, D., & Oka, T. (2014). "Divorce law reforms and divorce rates in the USA: an interactive fixed-effects approach". *Journal of Applied Econometrics*, 29(2), 231-245.
- Morgan Stanley (2013) "FX Pulse Preparing for Volatility" Global Outlook, 01.08.2013 <http://www.morganstanleyfa.com/public/projectfiles/dce4d168-15f9-4245-9605-e37e2caf114c.pdf> (05.02.2015)
- Önder, E., Taş, N., & Hepsen, A. (2015). "Economic performance evaluation of Fragile 5 Countries after the Great Recession of 2008-2009 using analytic network process and TOPSIS methods." *Journal of Applied Finance & Banking*, 5(1), 1-17.
- Petrosky-Nadeau, N., & Valletta, R. G. (2020). "An unemployment crisis after the onset of COVID-19." *FRBSF Economic Letter*, 12, 1-5.
- Su, C. W., Dai, K., Ullah, S., & Andlib, Z. (2022). "COVID-19 pandemic and unemployment dynamics in European economies." *Economic Research-Ekonomska Istraşivanja*, 35(1), 1752-1764.
- şen, H., Kaya, A., Kaptan, S., & Cömert, M. (2020). "Interest rates, inflation, and exchange rates in fragile EMEs: A fresh look at the long-run interrelationships." *The journal of international trade & economic development*, 29(3), 289-318.
- Takáts, E., & Vela, A. (2014). "International monetary policy transmission". *BIS paper*, (78b).
- Taylor, J. B. (1993, December). "Discretion versus policy rules in practice. In *Carnegie-Rochester conference series on public policy* (Vol. 39, pp. 195-214)." North-Holland.
- Ünver, Mustafa and Dogru, Bulent (2015): "The Determinants of Economic Fragility: Case of the Fragile Five Countries." Published in: Akdeniz İİBF Dergisi , Vol. 15, No. 31 (May 2015): pp. 1-24.
- Wooldridge, J.M. (2002). "Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data" . Massachusetts Institute of Technology. ISBN 0-262-23219-7. London, England.

**DEMOKRASİ İLE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE PORTFÖY
YATIRIMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN ANALİZİ**

ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOCRACY AND
FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND PORTFOLIO INVESTMENTS

Sinem ATICI USTALAR

Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., sinem.ustalar@atauni.edu.tr

(Sorumlu Yazar)

Tuğba SALMAN

Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., tugba.salman@atauni.edu.tr

Kerem Fırat COŞKUN

Araştırma Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F., keremfirat.coskun@atauni.edu.tr

ÖZET

Devletler kendi sahip oldukları hukuksal, sosyal ve ekonomik şartlara göre demokrasiyi farklı biçimlerde uygulamaktadır. Demokrasi kişisel hak ve hürriyetleri temel alan liberal demokrasi, tüm siyasi süreçlere hem bireyler hem de sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımını temel alan katılımcı demokrasi ve toplumdaki kararların alım sürecinde saygılı bir diyalogu temel alan müzakereci demokrasi gibi farklı görünümsergilemektedir. Demokrasi seviyesindeki artışın yatırım sürecini kolaylaştırdığı ve ülkeler arasındaki yabancı yatırımları arttırdığı bilinen bir gerçekliktir. Bununla birlikte ülkelerin demokrasiyi uygulama biçimlerindeki farklılıklar, ülkeler arasındaki yabancı yatırımların düzeyinin farklılaşmasına neden olabilir. Bu bağlamda çalışmada liberal, katılımcı ve müzakereci demokrasinin ikili doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları üzerindeki etkisi finansal çekim modeli yardımıyla analiz edilmektedir. Finansal çekim modeli 119 ülkenin 2010-2020 yılları arasındaki ikili doğrudan yabancı yatırımları ve portföy yatırımları kullanılarak tahmin edilmektedir. İkili yatırımlardaki sıfır yatırım verileri dikkate alınarak, finansal çekim modeli tahmininde Poisson Pseudo Maximum Likelihood (PPML) tahminci kullanılmaktadır. Finansal çekim modeli sonuçlarına göre, demokrasi ülkeler arasındaki doğrudan yabancı yatırımların ve portföy yatırımlarının önemli bir belirleyendir. Bununla birlikte modelde demokrasi türlerinden liberal, katılımcı ve müzakereci demokrasinin etkisi incelendiğinde, müzakereci demokrasinin ikili yatırımlar üzerindeki etkisi, diğer demokrasi türlerine göre, daha yüksektir. Müzakereci demokrasiye sahip olan ülkelerin yatırım ortakları ile doğrudan yabancı yatırımlarını %73 artırırken iken, portföy yatırımlarının %72 artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Portföy Yatırımları, Finansal Çekim Modeli

ABSTRACT

States implement democracy in different ways according to their legal, social and economic conditions. Democracy shows different aspects such as liberal democracy based on personal rights and freedoms, participatory democracy based on active participation of both individuals and non-governmental organizations in all political processes, and deliberative democracy based on respectful dialogue in the decision-making process in society. It is a known fact that the increase in the level of democracy facilitates the investment process and increases foreign investments between countries. However, differences in the way countries practice democracy may cause the level of foreign investment between countries to differ. In this context, the effect of liberal, participatory and deliberative democracy on bilateral foreign direct investments and portfolio investments is analyzed with the help of the financial gravity model. The financial gravity model is estimated using bilateral foreign direct investments and portfolio investments of 119 countries between 2010-2020. Considering the zero investment data in bilateral investments, the Poisson Pseudo Maximum Likelihood (PPML) estimator is used in estimating the financial gravity model. According to the results of the financial gravity model, democracy is an important determinant of foreign direct investments and portfolio investments between countries. However, when the effect of liberal, participatory and deliberative democracy, which is one of the democracy types, is examined in the model, the effect of deliberative democracy on bilateral investments is higher than other types of democracy. While it increases foreign direct investments with investment partners of countries with deliberative democracy by 73%, portfolio investments increase by 72%.

Keywords: Democracy, Foreign Direct Investments, Portfolio Investments, Financial Gravity Model

**DALGACIK DÖNÜŞÜMÜ VE DERİN ÖĞRENME METOTLARI İLE HİSSE
SENEDİ FİYAT TAHMİNİ: SAVUNMA SANAYİİNDE BİR UYGULAMA**

STOCK PRICE PREDICTION WITH WAVELET TRANSFORM AND DEEP LEARNING
METHODS: AN APPLICATION IN THE DEFENSE INDUSTRY

Çağrı ÇOBAN

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri
Anabilim Dalı, cagricobaan@gmail.com*

Elvan HAYAT

*Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü,
elvan.hayat@adu.edu.tr*

(Sorumlu Yazar)

ÖZET

Ülkelerin sanayileşmesinde ve ekonomik kalkınmasında önemli bir rolü olan savunma sanayii diğer sektörlerle de güçlü ilişkileri olan anahtar bir sektör konumundadır. Savunma sanayi sektöründe hisse senedi fiyatlarının doğru tahmin edilmesi de yatırımcıların risklerini azaltacağından önem arz eden bir konudur. Hisse senedi fiyatlarını tahmin etmek de birçok değişkenden etkilendiği için oldukça karmaşık bir süreçtir. Son yıllarda hisse senedi tahminlerinde oldukça başarılı sonuçlar veren çok sayıda derin öğrenme metodu geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir.

Savunma ve güvenlik sektörüne yönelik sistem, alt sistem, ürün ve hizmetler geliştiren ve üreten Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş., Türkiye'nin en büyük savunma elektroniği şirkettir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, Türk Savunma Sanayii'nin lokomotif şirketlerinden biri olan Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin ASELS hisse senetlerinin kapanış fiyatlarının derin öğrenme yöntemleri kullanılarak tahmin edilmesidir. ASELS hisse senedi kapanış fiyatlarının tahmini için 03/06/2013-01/06/2021 tarihleri arasında günlük değerler ile 6 bağımsız değişken kullanılarak Yapay Sinir Ağları (YSA), Evrimsel Sinir Ağları (CNN), Uzun kısa süreli bellek (LSTM) gibi derin öğrenme yöntemleriyle analiz gerçekleştirilmiştir. Analizde öncelikle hisse senedi verilerinin gürültüden ayrıştırılması için dalgacık dönüşümü kullanılmıştır. TensorFlow kütüphanesi kullanılarak derin öğrenme yöntemleri uygulanmıştır. Analiz sonucunda, en iyi performans gösteren modelin LSTM modeli olduğu belirlenmiş ve RMSE değeri 0.0151 olarak hesaplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dalgacık dönüşümü, derin öğrenme, hisse senedi fiyat indeksi

ABSTRACT

The defense industry, which plays a significant role in countries' industrialization and economic development, is a key sector with strong relationships to other industries. Predicting stock prices in the defense industry is important for reducing investors' risks. However, predicting stock prices is a complex process due to the influence of multiple variables. In recent years, numerous successful deep learning methods have been developed for stock price predictions and continue to be improved.

Aselsan Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş., which develops and produces systems, subsystems, products, and services for the defense and security sector, is Turkey's largest defense electronics company. In this context, the aim of this study is to predict the closing prices of ASELS shares, one of the leading companies in the Turkish defense industry, using deep learning methods. Artificial Neural Networks (ANN), Convolutional Neural Networks (CNN), Long Short-Term Memory (LSTM), and other deep learning methods were employed to analyze the ASELS stock's closing prices using daily values and six independent variables between 03/06/2013 and 01/06/2021. Wavelet transformation was used to separate the stock data from noise in the analysis. Deep learning methods were implemented using the TensorFlow library. The analysis determined that the LSTM model performed the best, with an RMSE value of 0.0151."

Keywords: Wavelet transform, deep learning, stock price index

1. GİRİŞ

Savunma sanayii sektörü, bir ülkenin milli güvenliği açısından son derece önemli bir rol oynamaktadır (Altunışık, 2014). Bu sektör, askeri teçhizatın geliştirilmesi, silah sistemlerinin üretimi ve savunma teknolojilerinin ilerlemesi gibi alanlarda faaliyet gösterir. Milli güvenlik, iç ve dış tehditlere karşı etkili bir koruma gerektirir ve savunma sanayii, bu tehditlere karşı etkili savunma sağlamak için askeri teçhizatın, silah sistemlerinin ve lojistik altyapının geliştirilmesini sağlar. Güçlü bir savunma sanayii, ülkenin askeri gücünü artırır ve potansiyel düşmanları caydırır. Savunma sanayii sektörü ayrıca yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin tasarımı, üretimi ve satışını içeren çeşitli alt sektörlerle de sahiptir. Savunma sanayii projeleri, bilim ve teknolojiye dayalı yenilikçi çözümleri teşvik ederek araştırma ve geliştirmeye yapılan yatırımları artırır. Yüksek kalitede ve karmaşık ürünlerin üretimi, ileri üretim teknolojilerinin kullanımını teşvik eder ve yerli üretim yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlar. Savunma sanayii ürünleri, ihracat yoluyla dış ticaret dengesine olumlu katkıda bulunur ve uluslararası rekabette güçlü bir konuma gelmeyi sağlar. Bu şekilde savunma sektörü, ekonomik büyüme, istihdam yaratma, yerli üretim yeteneklerinin geliştirilmesi ve dış ticaret dengesinin iyileştirilmesi gibi birçok alanda olumlu etkiler sunar (Ünalın, 2016).

Savunma sanayii, teknolojik ilerlemelerin itici gücü olarak kabul edilmektedir. Bu sektör, yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin tasarımı, üretimi ve uygulanmasında öncü bir rol oynamaktadır. Savunma sanayii projeleri, bilim ve teknoloji temelli yenilikçi çözümleri teşvik ederek, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine yapılan yatırımları artırır. Bu projeler, ileri mühendislik, malzeme bilimi, elektronik, haberleşme, otomasyon ve savunma teknolojileri gibi birçok alanda inovatif çalışmaların gerçekleştirilmesine olanak sağlar (Kaytaz, 2019).

Pek çok sektörde olduğu gibi savunma sanayii sektöründe de hisse senedi fiyat tahminleri, yatırımcıların ve analistlerin en çok ilgilendiği konulardan biridir. Bu tahminlerin doğru ve güvenilir olması, hisse senetleriyle ilgilenen kişilerin yatırım kararlarını verirken önemli bir rol oynamasının yanında, yatırımcıların kar elde etmesine ve risklerini minimize etmesine yardımcı olmaktadır. Hisse senedi fiyat tahmini çok sayıda değişkene bağlı olduğu için kolay değildir. Yanlış hisse senedi tahminleri, yatırımcıların karlılığını düşürebilir veya zarar etmelerine neden olabilir. Yüksek riskli yatırımlarda yapılan yanlış tahminler, daha büyük

kayıplara yol açabilir. Ayrıca yanıtıcı bilgilere dayanarak yatırım yapmak, yatırım kararlarının alınmasını zorlaştırabilir ve şirketlerin finansal planlamalarını ve yatırımlarını etkileyebilir (Chong, 2016).

Günümüzde bilgisayar teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak hisse senedi verilerinin analizinde başarılı sonuçlar veren pek çok derin öğrenme metodu geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Literatürde dalgacık dönüşümü ve derin öğrenme metotlarını birlikte kullanarak hisse senedi tahmini yapılan sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Karaboğa (2015) tez çalışmasında, BIST30 hisse senetlerinden rastgele seçilen altı hisse üzerinde dalgacık dönüşümü ve yapay sinir ağları (YSA) kullanarak hisse senetlerinin fiyat hareketlerinin tahmin edilebilir olup olmadığı araştırılmıştır. Sakarya ve Yıldırım (2019) , BİST 30 Endeksini dalgacık dönüşümü uygulayarak veri işleme faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Bu yöntemle gürültülerin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Elde edilen veriler, derin öğrenme modelleri ile eğitilmiştir. Nguyen vd. (2019) çalışmasında, finansal verileri gürültüden ayırtmak için Dalgacık Dönüşümü kullanılmıştır. Bu dönüşüm sayesinde, dönüştürülmüş ve gürültüden arındırılmış hisse senedi fiyatları için daha istikrarlı bir dizi elde edilmiştir. Dönüştürülmüş hisse senedi fiyatları, Destek Vektör Regresyonu (SVR) ve Yinelemeli Sinir Ağı (RNN) tabanlı Uzun Kısa Süreli Hafıza (Long Short-Term Memory-LSTM) gibi parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanılarak gelecekteki hisse senedi fiyatlarının tahmin edilmesi amaçlanmıştır. Peng vd. (2021) çalışmasında, hisse senedi hareket yönü tahmini için sinir ağları ve dalgacık dönüşümünün birleşiminden oluşan bir yöntemle analizi gerçekleştirmiştir. Çalışmada, zaman serisine bağlı olan hisse senedi fiyatları tahmini için çoklu ölçeklerde sinyallerin yeniden oluşturulması ve ölçüm gürültüsünün filtrelenmesi için çoklu çözünürlük analizi (MRA) kullanılmıştır. Daha sonra, derin öğrenme yöntemleri ile eğitilen modeller test edilmiştir. Test sonuçları, FORTUNE Global 500'deki ABD hisseleri için tüm endüstrilerde ortalama olarak %75 isabet oranı göstermiştir.

Bu çalışmada ise, savunma sanayisinde önde gelen firmalardan olan Aselsan şirketine ait hisse senedi verilerinin dalgacık dönüşümü ve derin öğrenme metotları kullanılarak analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, 03/06/2013-01/06/2021 tarihleri arasında günlük hisse senedi verileri elde edilerek öncelikle bu veriler dalgacık dönüşümü ile gürültüden ayıştırılmıştır. Dalgacık dönüşümü uygulanmış verilere Yapay Sinir Ağları (YSA-Artificial Neural Network-

ANN), Evrişimsel Sinir Ağları (Convolutional Neural Network-CNN), LSTM gibi derin öğrenme yöntemleri uygulanarak bulgular yorumlanmıştır.

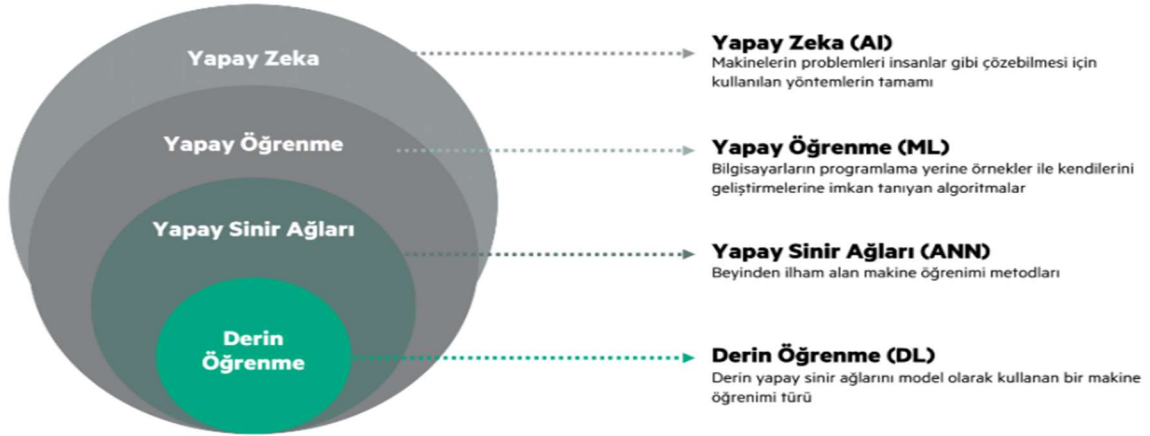
2. YÖNTEM

2.1. Dalgacık Dönüşümü

Dalgacık dönüşümü, bir sinyalin zaman ve frekans alanında temsil edilmesine olanak sağlayan matematiksel bir işlemdir. Bu işlem, özellikle sinyal işleme ve görüntü işleme alanlarında sıkça kullanılmaktadır. Dalgacık dönüşümü, bir sinyalin frekans bileşenlerini çözümler ve bu bileşenlerin zamanla nasıl değiştiğini gösterir. Bu nedenle, bir sinyalin daha ayrıntılı analizi için kullanılabilir. Ayrıca, gürültü azaltma, sıkıştırma, özellik çıkarımı gibi birçok uygulama alanı vardır. Dalgacık dönüşümü için kullanılan Haar Dalgacığı, Daubechies Dalgacıkları, Symlet Dalgacıkları, Coiflet Dalgacıkları, Biyortogonal dalgacıkları gibi yöntemler mevcuttur. Bu çalışmada Daubechies dalgacık dönüşümü kullanılmıştır.

2.2. Yapay Zeka ile Derin Öğrenme İlişkisi

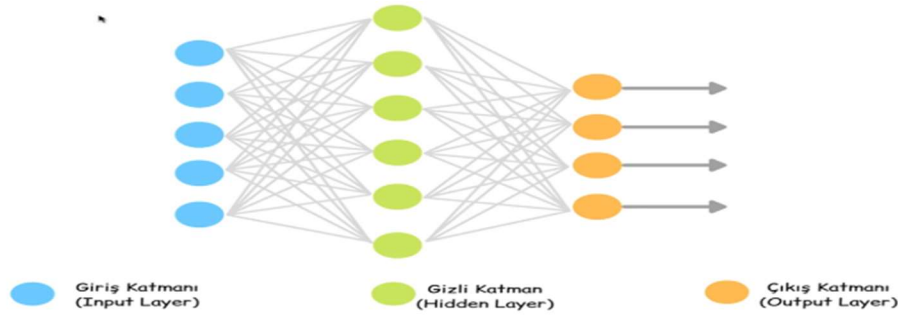
Yapay Zeka (YZ) ve Derin Öğrenme (DO) arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Derin öğrenme, yapay zekanın bir alt alanıdır ve yapay sinir ağlarına dayalı bir öğrenme yöntemidir. YZ, bilgisayar sistemlerine insan benzeri zekâ ve yetenekler kazandırmayı hedefleyen bir disiplindir. Derin öğrenme ise bu hedefe ulaşmak için kullanılan bir araçtır. Derin öğrenme, yapay sinir ağlarının çok katmanlı yapısını kullanarak karmaşık veri setlerinden otomatik olarak özellikler çıkarabilen bir öğrenme yöntemidir. Bu teknik, büyük veri setlerini kullanarak karmaşık problemleri çözmek ve desenleri tanımak için kullanılır. Şekil 1'de yapay zekanın alt kolları olan yapay öğrenme (Makine öğrenmesi), yapay sinir ağları ve derin öğrenmenin birbirleri ile ilişkisini gösterilmektedir.

Şekil 1. Yapay zekadan derin öğrenmeye giden yol

YSA, insan beyninin çalışma prensiplerinden esinlenerek oluşturulan matematiksel modellerdir. Bu modeller, bilgisayar sistemlerinde karmaşık problemleri çözmek için kullanılan bir yapay zeka ve makine öğrenmesi tekniğidir.

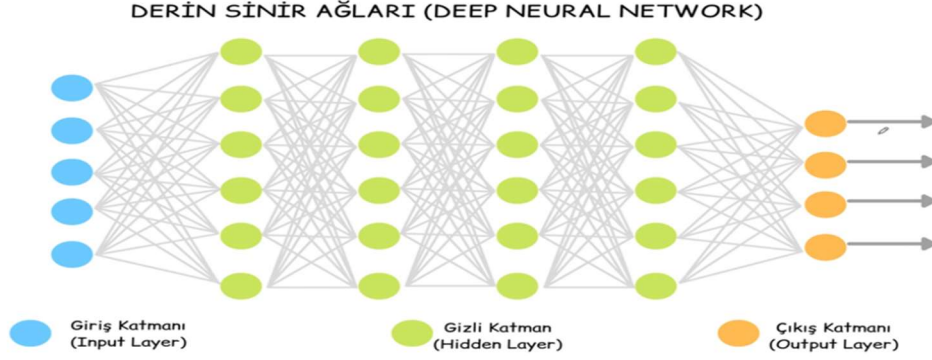
YSA, sinir hücrelerine benzer şekilde düşünülür ve bu sinir hücreleri, nöronlar olarak adlandırılır. Bir YSA, genellikle birçok nöron veya bilgi işlem birimi (unit) adı verilen basit birimlerden oluşur. Her bir nöron, girdi verilerini alır, bu girdileri işler ve bir çıktı üretir. Bu çıktılar, ağdaki diğer nöronlara aktarılır ve bilgi işleme süreci ilerler (Hamzaçebi, 2011). Şekil 2’de yapay sinir ağlarının katman yapısı ve bağlantılarını göstermektedir.

Şekil 2. Yapay Sinir Ağı katman yapısı

Derin öğrenme algoritmaları ise, birçok katmandan oluşan yapay sinir ağlarından oluşur. Bu katmanlar arasında giriş katmanı, gizli katmanlar ve çıkış katmanı bulunur. Veriler, ağın giriş katmanına verilir ve ardışık katmanlarda işlenir. Her katman, girdi verilerini temsil eden ağırlıklar ve aktivasyon fonksiyonları kullanarak çıktıları hesaplar. Ağ, girdi verileri ile beklenen çıktı arasındaki farkı azaltmak için tekrar tekrar eğitilir (Goodfellow, 2016). Şekil 3

derin öğrenme katman yapısı ve bağlantılarını göstermektedir.

Şekil 3. Derin Öğrenme katman yapısı

2.3. Derin Öğrenme Mimarileri

ANN ve CNN ağları

ANN ve CNN, yapay sinir ağlarına dayalı iki farklı makine öğrenmesi yöntemidir. ANN, genel amaçlı bir yapay sinir ağı yöntemidir ve çeşitli veri türleri için kullanılabilir. ANN, katmanlardan ve nöronlardan oluşan bir ağ kullanır ve özellikle sınıflandırma, regresyon ve tahmin gibi problemler için etkilidir (Haykin, 1999).

CNN ise, özellikle görüntü işleme ve tanıma konularında etkili olan bir yöntemdir. Bu yöntem, görüntülerin özelliklerini öğrenmek için birbirine bağlı katmanlardan oluşan bir ağ kullanır (LeCun, 2015).

RNN, LSTM ve GRU Ağları

RNN (Recurrent Neural Network), LSTM ve GRU (Gated Recurrent Unit) gibi derin öğrenme ağları, ardışık verilerin işlenmesinde kullanılan yapay sinir ağlarıdır. RNN, girdileri önceki çıktılara bağlı olarak işler ve bu nedenle zaman serileri, doğal dil işleme ve müzik gibi ardışık verilerin işlenmesinde sıklıkla kullanılır (Graves, 2013). LSTM, RNN'in aksine uzun süreli bağımlılıkların öğrenilmesine olanak tanır ve aşırı öğrenmeyi önlemek için girdilerin unutulmasına izin verir. GRU, LSTM ile benzer özelliklere sahip olmasına rağmen daha az hesaplama gerektirir.

3. ANALİZ VE BULGULAR

3.1. Veri Seti

Bu çalışmada veri seti, 03.06.2013-31.05.2021 tarihleri arasında seçilen Savunma sanayii sektörüne ait ASELS hisse senedinin hafta içi günlük kapanış, açılış, en yüksek ve en düşük değerlerini içermektedir. Bunun yanı sıra, aynı tarih aralığı baz alınarak dolar kuru, Brent petrol ve gram altın fiyatları da veri setinde kullanılmıştır. Bu veriler, finansal analizlerde önemli bir rol oynamakta ve yatırımcıların karar verme süreçlerinde dikkate alınmaktadır. Analizde kullanılan tüm veriler “www.investing.com” adresinden çekilmiştir.

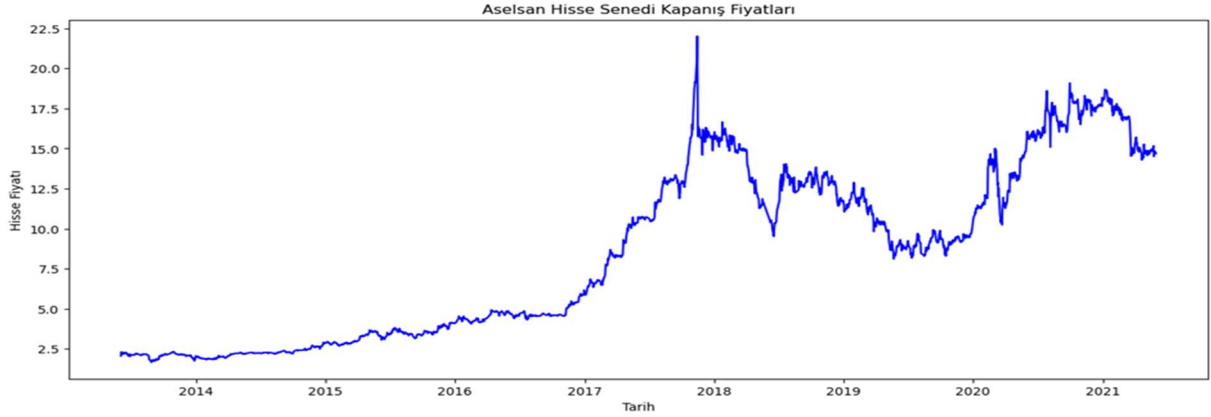
3.2. Analizin yapıldığı yazılım dili ve kütüphane

Bu çalışma, Python programlama dili ve TensorFlow kütüphanesi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. TensorFlow, açık kaynak kodlu bir makine öğrenimi ve derin öğrenme kütüphanesidir ve Google tarafından geliştirilmiştir (Abadi, 2016). Özellikle büyük ölçekli sayısal hesaplamaların hızlandırılması ve makine öğrenimi modellerinin oluşturulması için günümüzde analistler tarafından sıkça tercih edilen bir kütüphanedir. Ayrıca GPU hızlandırmasını destekleyerek, paralel hesaplama yeteneği ile birden çok cihazda etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu özellikleri sayesinde, büyük veri kümeleri üzerinde verimli bir şekilde işlem yapabilme kabiliyetine sahiptir.

3.3. Hisse Senedi Fiyat Tahmini Sonuçları

Bu bölümde analiz bulgularına yer verilmiştir. Öncelikle veri setindeki her bir değişkene ilişkin zaman serisi grafikleri çizdirilerek incelenmiştir. Tüm serilerin trend içerdiği tespit edilmiştir. Daha sonra her bir seriyeye Daubechies dalgacık dönüşümü uygulanarak serilerin gürültüden ayrıştırılması sağlanmıştır.

Grafik 1’de ASELS hisse senedi kapanış fiyatlarına ait zaman serisi grafiği sunulmuştur.

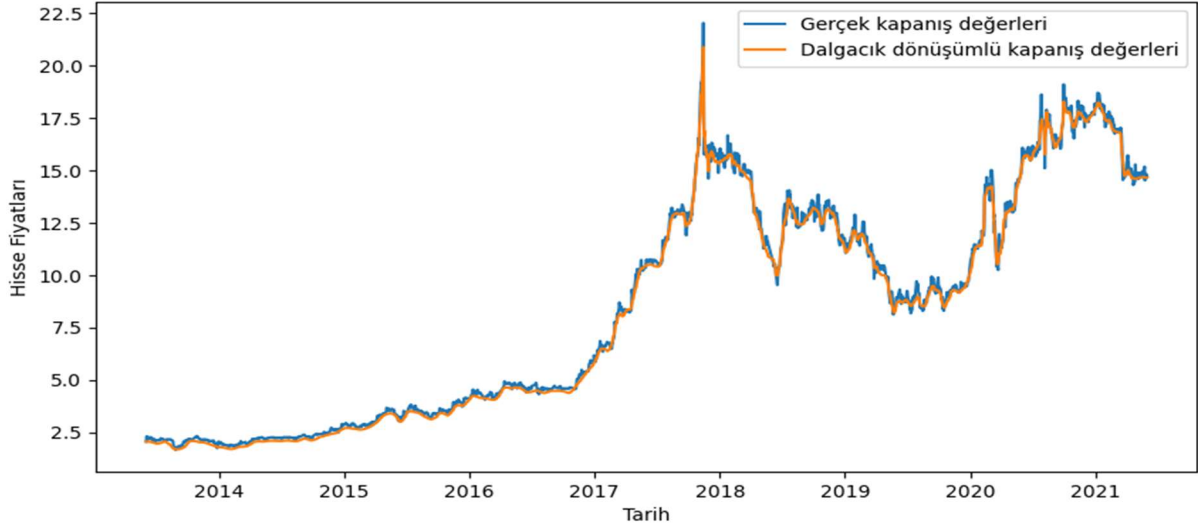

Grafik 1. ASELS hisse senedi kapanış fiyatları serisi

ASELS hisse senedi fiyatlarının 2017 yılından itibaren ve 2018 yılının başına doğru yükseliş eğiliminde olduğu Grafik 1’den görülmektedir. Bu yükselişin sebepleri üç ana başlık altında yorumlanabilir: Birincisi, Aselsan'ın 2017 yılında önemli bir büyüme kaydederek finansal performansının iyileşmesi, yatırımcıların ilgisini çekmiş ve hisse senedi fiyatlarını olumlu yönde etkilemiştir. İkinci olarak, savunma sanayii şirketlerinin hisse senedi fiyatları, sektördeki olumlu piyasa koşullarından pozitif yönde etkilenerek bir trend yakalamıştır. Türkiye'nin savunma sanayii sektöründe yaşadığı gelişmeler ve hükümetin bu sektöre yaptığı yatırımlar, Aselsan hisse senedi fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Son olarak, Aselsan uluslararası pazarda yaptığı girişim ve atılımlar ile yatırımcıların ilgisini çekmektedir. Bu da yatırımcıların Aselsan'a olan güvenini arttırmış ve hisse senedi fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur.

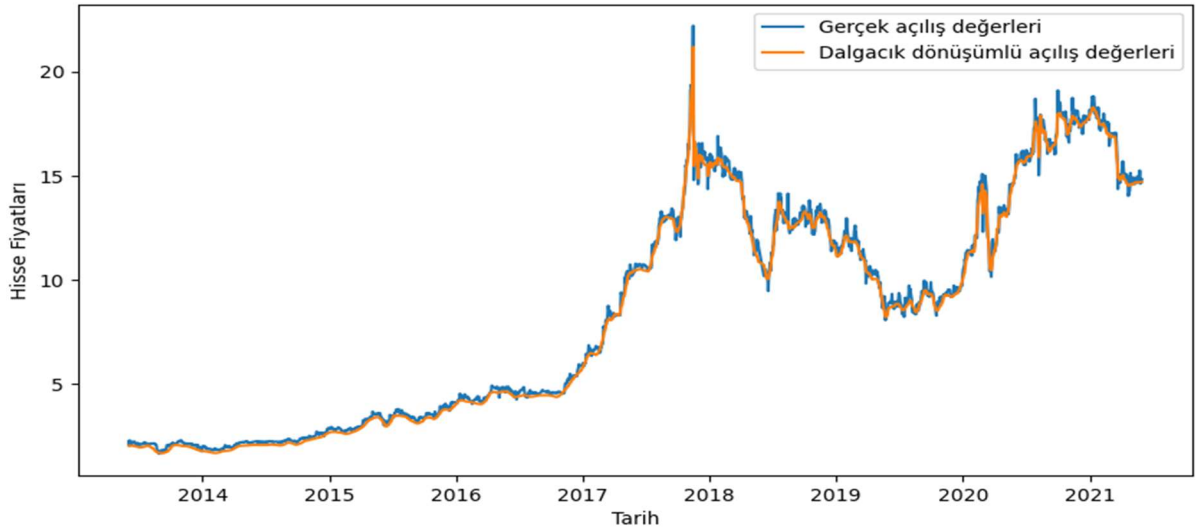
Veri setindeki tüm verilerin zaman serisi grafikleri incelendikten sonra, 03.06.2013-31.05.2021 tarihleri arasında Savunma Sanayii sektörüne ait ASELS hisse senedinin hafta içi günlük kapanış, açılış, en yüksek ve en düşük değerleri ile aynı tarih aralığına ait makro ekonomik değişkenler olan dolar kuru, Brent petrol ve gram altın fiyatlarının Daubechies dalgacık dönüşümüyle gürültüden arındırılması sağlanmıştır.

ASELS hisse senedinin günlük kapanış fiyatlarının orijinal gözlem değerleri ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş halleri Grafik 2’de verilmiştir.

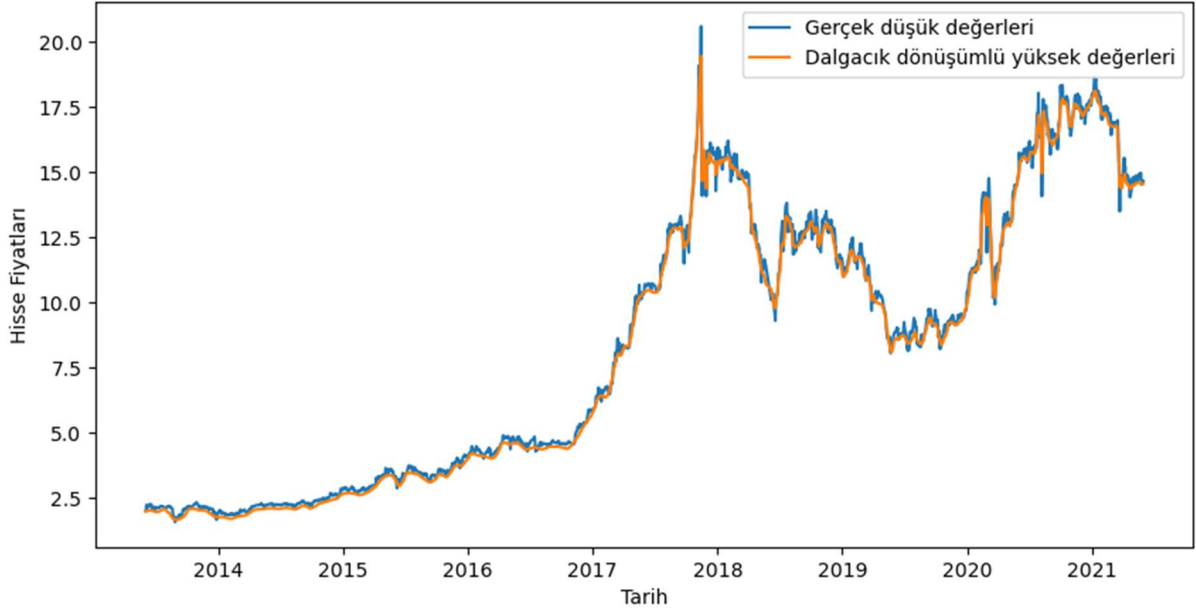
Grafik 2. ASELS hisse senedi kapanış fiyatları serisi ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden arındırılmış hali

ASELS hisse senedinin işlem günü açılış fiyatlarının orijinal gözlem değerleri ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş halleri Grafik 3’de verilmiştir.

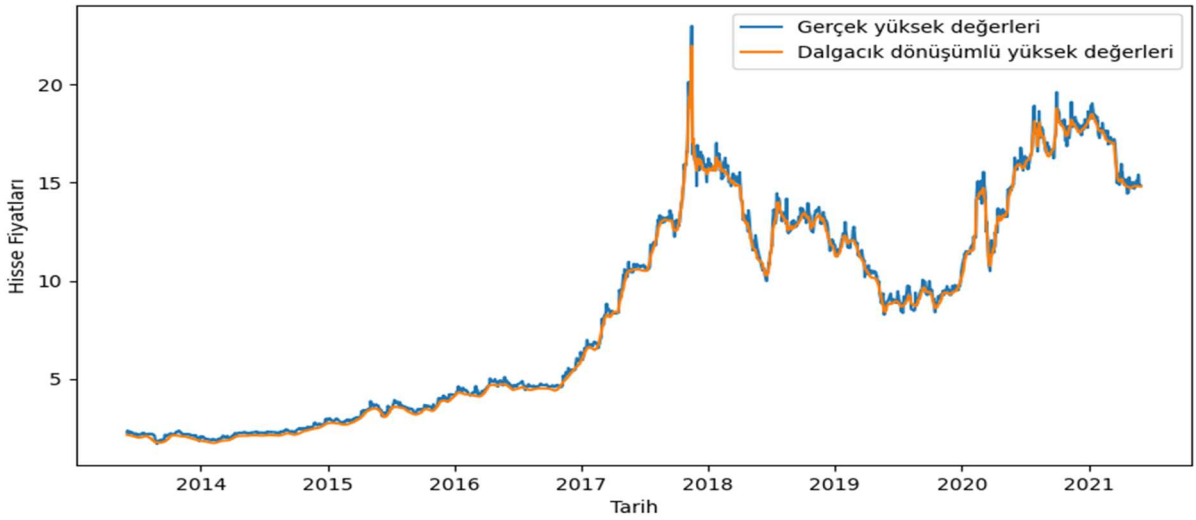
Grafik 3. ASELS hisse senedi işlem günü açılış fiyatları ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden arındırılmış hali

ASELS hisse senedinin işlem gününün en düşük fiyatına ait gözlem değerleri ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş değerleri Grafik 4’te verilmiştir.

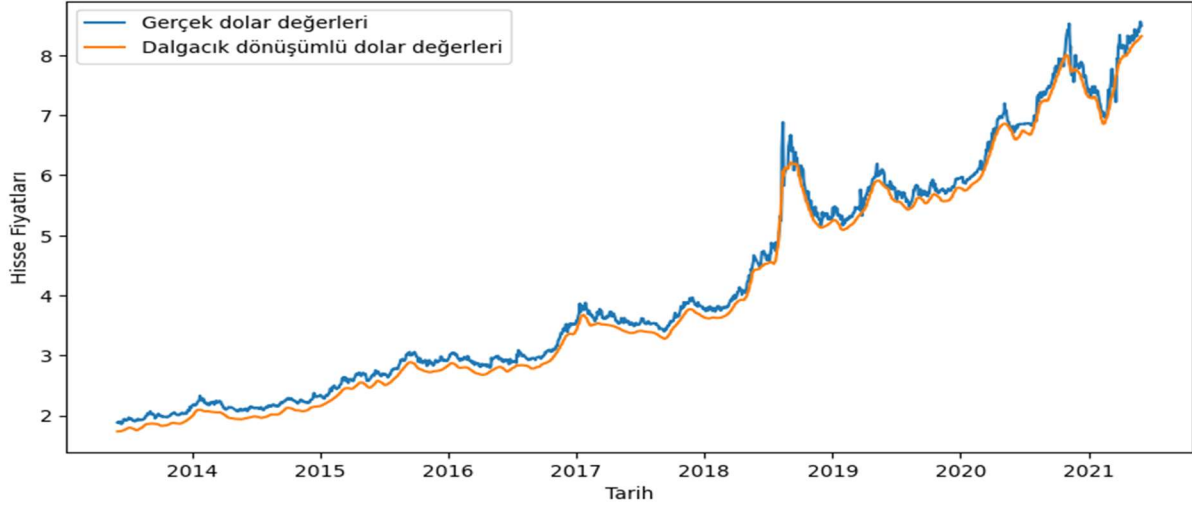
Grafik 4. ASELS hisse senedi işlem gününün en düşük fiyatları ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden arındırılmış hali

ASELS hisse senedinin işlem gününün en yüksek fiyatına ait gözlem değerleri ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden arındırılmış değerleri Grafik 5’te verilmiştir.

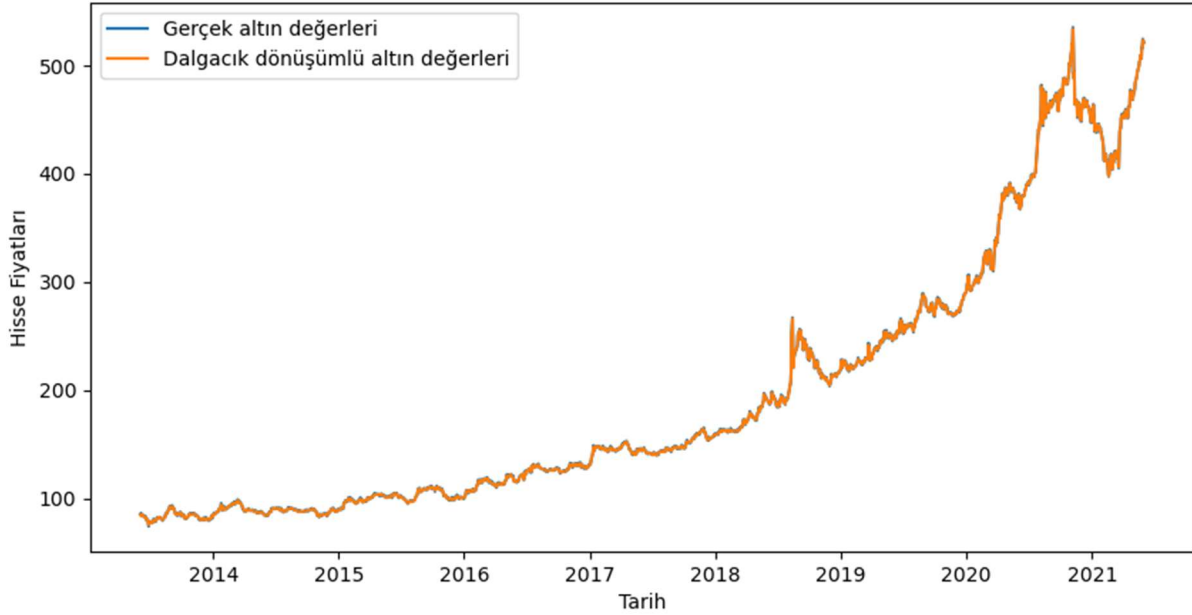
Grafik 5. ASELS hisse senedi işlem gününün en yüksek fiyatları ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden arındırılmış hali

İşlem günündeki dolar kapanış fiyatları serisi ve Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş hali Grafik 6’da gösterilmiştir.

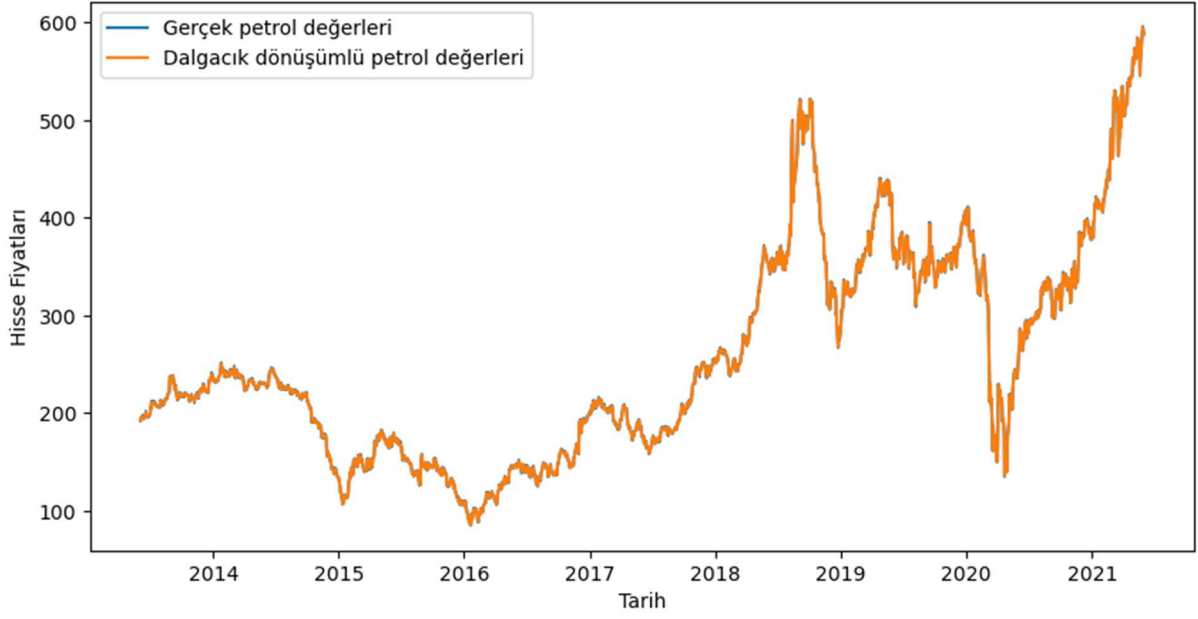
Grafik 6. İşlem günündeki dolar kapanış fiyatları serisi ve Daubechies dalgacık dönüşümü yapılmış hali

İşlem günündeki gram altın kapanış fiyatlarına Daubechies dalgacık dönüşümü yapılarak gram altın serisinin orijinal gözlem değerleri ve gürültüden temizlenmiş halleri Grafik 7’de gösterilmiştir.

Grafik 7. İşlem günündeki gram altın kapanış fiyatları ve Daubechies dalgacık dönüşümü yapılmış hali

İşlem günündeki Brent petrol kapanış fiyatlarına Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş veriler Grafik 8’de verilmiştir.

Grafik 8. İşlem günündeki Brent petrol kapanış fiyatları serisi ve Daubechies dalgacık dönüşümü yapılmış hali

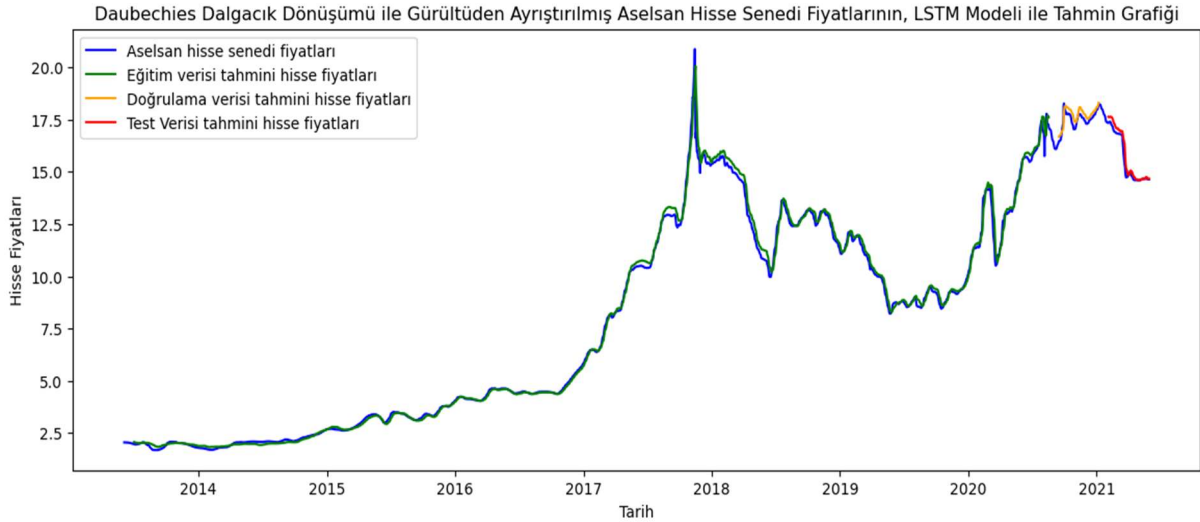

ASELSAN HİSSE SENEDİ FİYAT TAHMİN RAPORLAMASI										
Derin Öğrenme Metodu	Dalgacık türü	İdeal parametreler			Hata Metrikleri					
		Pencere genişliği	İterasyon sayısı	Optimizasyon	Eğitim veri seti		Doğrulama veri seti		Test Veri seti	
					ME	RME	ME	RME	ME	RME
ANN	Daubechies	4	50	Adadelta	0.0218	0.1475	0.0535	0.2313	0.0202	0.1428
CNN	Daubechies	20	50	Adam	0.0001	0.0130	0.0006	0.0243	0.0004	0.0196
LSTM	Daubechies	4	50	Adam	0.0002	0.0125	0.0002	0.0148	0.0002	0.0151

Tablo 1. İdeal parametrelerle eğitilen modellere ait sonuçların tablosu

Veri setinde yer alan tüm değişkenler için dalgacık dönüşümü yapılarak gürültüden arındırılmış seriler elde edildikten sonra model kurma aşamasına geçilmiştir. Tablo 1’de, veri setinin Daubechies dalgacık dönüşümü uygulanmış hali için ANN, CNN ve LSTM derin öğrenme mimarileri kullanılarak, Izgara arama (Grid search) yöntemiyle belirlenen ideal parametrelerle eğitilen modellere ait sonuçlar verilmiştir.

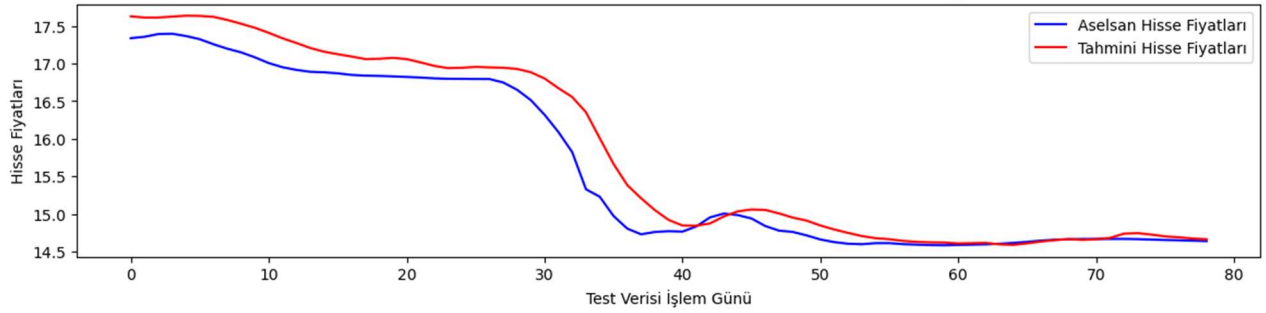
Elde edilen 6 model sonucunda, test veri seti için RMSE değeri 0.0151 olarak hesaplanmıştır. En başarılı model ise, Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş verileri kullanarak eğitilen LSTM derin öğrenme mimarisi olmuştur. En başarılı model olan Daubechies dalgacık dönüşümü metoduyla gürültüden temizlenmiş verileri kullanarak eğitilen LSTM derin öğrenme mimarisi ile tahmin edilen ASELS firmasının hisse senedi kapanış değerlerinin zaman serisi grafiği, Grafik 9’da gösterilmektedir.

Grafik 9. LSTM modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Grafikteki mavi çizgiler, Daubechies dalgacık dönüşümü ile gürültüden temizlenmiş ASELS hisse senedi kapanış fiyatlarını temsil etmektedir. Yeşil çizgi, tüm veri setinin ilk %90'ini oluşturan eğitim veri setindeki tahmini hisse senedi kapanış değerlerini göstermektedir. Sarı çizgi ise tüm veri setinin ilk %90-%95'lik kısmındaki doğrulama veri setindeki tahmini hisse senedi kapanış değerlerini göstermektedir. Son olarak, kırmızı çizgilerle gösterilen bölüm, veri setinin son %5'lik kısmını oluşturan test veri setindeki tahmini hisse senedi kapanış fiyatlarını göstermektedir.

Tüm veri setinin son %5'lik kısmını oluşturan test veri setinin hisse senedi kapanış fiyatları ve tahmini kapanış fiyatları Grafik 10'da gösterilmektedir.

Grafik 10. ASELS hisse senedi test verisinin tahmin grafiği

Grafik 10'da, test veri seti için yapılan tahmin değerleri görülmektedir. Dikkat çekici bir şekilde, 28 ile 40. işlem günleri arasında tahmininde ters yönlü bir düşüş gözlemlenmesine rağmen, modelimiz bu düşüşü oldukça başarılı bir şekilde tahmin etmiştir. Model, trendi başarılı bir şekilde yakalamış ve düşüşün sonlandığı zamanı doğru bir şekilde tespit etmiştir

4. SONUÇ

Veri setindeki 7 değişkendeki gürültünün temizlenmesi için Daubechies dalgacık dönüşümü uygulanmıştır. Bu dönüşümler sonrasında ANN, CNN ve LSTM derin öğrenme mimarileri kullanılarak ızgara arama yöntemi ile ideal pencere genişliği, iterasyon sayısı ve optimizasyon parametreleri belirlenmiştir. Dalgacık dönüşümü uygulandıktan sonra gürültü temizleme işlemi yapılan veriler, ideal parametrelerle eğitilen derin öğrenme modellerine verilmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda, dalgacık dönüşümü daubechies kullanılarak gürültüden ayrıştırılmış LSTM derin öğrenme modeli 0.0151 RMSE değeri ile en başarılı sonuç olarak belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

1. Abadi, M. A. (2016). TensorFlow: Large-scale machine learning on heterogeneous systems.
2. Altunışık, R. C. (2014). Savunma sanayi sektörünün ekonomik büyüme üzerine etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 113-133.
3. Chong, E. K. (2016). Stock price prediction using artificial neural networks. *International Journal of Management Science and Engineering Management*, 45-52.
4. Goodfellow, I. B. (2016). Deep Learning. *MIT press*.
5. Graves, A. (2013). Generating sequences with recurrent neural networks.
6. Hamzaçebi, C. (2011). *Yapay Sinir Ağları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
7. Haykin, S. (1999). Neural Networks: A Comprehensive Foundation. *Prentice Hall*.
8. Kaytaç, M. (2019). Türkiye savunma sanayii teknolojik ilerlemeleri ve etkileri. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 369-383.
9. Karaboğa, H. A. (2022). Dalgacık dönüşümü kullanılarak hisse senedi fiyat tahmini üzerine bir uygulama (Tez No. 406272) [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]
10. Nguyen H.Q, Rahimyar, A.H. and Wang, X. (2019). Stock Forecasting using M-Band Wavelet-Based SVR and RNN-LSTMs Models, Papers 1904.08459, arXiv.org.
11. LeCun, Y. B. (2015). Deep learning. *Nature*, 436-444.
12. Peng L, Chen K, Li N. Predicting Stock Movements: Using Multiresolution Wavelet Reconstruction and Deep Learning in Neural Networks. *Information*. 2021; 12(10):388. <https://doi.org/10.3390/info12100388>
13. Sakarya, Ş. & Yılmaz, U.(2019). Derin öğrenme mimarisi kullanarak BIST30 indeksinin tahmini. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 4 (2), 106 – 121
14. Ünalın, M. (2016). Savunma sanayii projelerinin ekonomik etkileri. *Türkiye örneği. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 119-134.

**İLAÇ SEKTÖRÜNDE GELENEKSEL VE GÜNCEL PAZARLAMA VE TANITIM
FAALİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**COMPARISON OF TRADITIONAL AND CURRENT MARKETING AND
PROMOTION ACTIVITIES IN THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY**

Cevat SÖYLEMEZ

*Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, cevat.soylemez@dpu.edu.tr*

Levent YAZICI

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, leventyazici1978@gmail.com
(sorumlu yazar)*

Özet

İnsan varoluşundan günümüze hastalıklar ve hastalıkların getirdiği kalıcı ve geçici etkiler ve hatta ölümler insanlığın yaşamla ilgili en önemli gerçeklerinden biri olmuştur.

Hastalıkların var oluşu ve yaşanması insanların sağlık arayışına ve bu arayışla beraber kendilerine şifa verecek veya verdiğine inanılan farklı bitkisel ve kimyasal ilaçların üretilmesine ve uygulamasına yol açmıştır.

Geçmişten günümüze her alanda sanayileşen toplumlar ilaç sanayinde de büyük ilerlemeler kat ederek, bilimin güncel etkilerini insan sağlığı ve geleceği için kullanmak suretiyle büyük ilerlemeler sağlamıştır. Geçmişte ölümle sonuçlanan hastalıklar günümüzde artık sadece bir tablet ilaç ile iyileşir duruma gelmiştir. Bununla beraber insanlığın geçmişinden günümüze çok yeni hastalıklarda insan sağlığı için tehdit oluşturmaktadır.

Geçmişten bugüne var olan ve bilinen hastalıkların iyileştirilmesi ve insanlara sağlık açısından katkı sağlaması ve yeni çıkabilecek farklı hastalıklara karşı mücadele etmek amacıyla ilaç sektörü tüm insanlık için büyük önem arz etmektedir.

Hızla değişen ve gelişen ilaç sektörü güncel ve en yeni tedavi yaklaşımlarını ve uygulamalarını sağlık uzmanlarıyla (Doktor, Eczacı, Hemşire) beraber koordineli bir şekilde ilerletmesi her ne kadar sağlık uzmanlarının güncel bilgileri hızlı takip etse de, ilaç sanayinin bu anlamda tanıtım faaliyetleri yürütmesinin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Bu yaklaşıma ve sorumluluğa istinaden ilaç firmaları kendi bünyelerinde tanıtım ve pazarlama faaliyetlerini yürütmek için pazarlama tanıtım departmanları kurarak gerekli çalışma modelini ilaç sektörü içerisinde yürütmektedir.

Bu makalede ilaç sektörü tanıtım faaliyetlerinin geçmişten günümüze nasıl geldiği nelerin yapıldığı ve halen nelerin yapılmakta olduğu konusunda ki yaklaşımlar ve uygulamalar hakkında ki bilgileri bulabilirsiniz.

Anahtar kelimeler: İlaç sanayi, İlaç sektörü, İlaç sektöründe tanıtım, İlaç sektöründe pazarlama, Tıbbi Mümessil

Abstract

Since human existence, diseases and the permanent and temporary effects of diseases and even deaths have been one of the most important facts of humanity about life.

The existence and living of diseases have led people to seek health, and with this search, the production and application of different herbal and chemical drugs that will heal or are believed to give them.

From the past to the present, industrializing societies in every field have made great progress in the pharmaceutical industry by using the current effects of science for human health and its future. Diseases that resulted in death in the past are now cured with just one tablet of medicine. However, very new diseases from the past of humanity to the present pose a threat to human health.

Pharmaceutical industry is of great importance for all humanity in order to cure known and existing diseases from the past, to contribute to people's health and to fight against different diseases that may arise.

Although the rapidly changing and developing pharmaceutical industry coordinates the current and latest treatment approaches and practices with healthcare professionals (Doctor, Pharmacist, Nurse), it is of great importance for the pharmaceutical industry to carry out promotional activities in this sense. is seen. Based on this approach and responsibility, pharmaceutical companies establish marketing promotion departments to carry out their own promotion and marketing activities and carry out the necessary working model within the pharmaceutical industry.

In this article, you can find information about how the promotional activities of the pharmaceutical industry have come from the past, what has been done and what is still being done, about the approaches and practices.

Keywords: Pharmaceutical industry, Promotion in the pharmaceutical industry, Marketing in the pharmaceutical industry, Medical Representative

**TÜRKİYE İLAÇ SANAYİ AR-GE YATIRIMLARININ İLAÇ İHRACATINA
ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

**INVESTIGATION OF THE EFFECT OF TURKISH PHARMACEUTICAL INDUSTRY
R&D INVESTMENTS ON PHARMACEUTICAL EXPORTS**

Ercan TAŞKIN

*Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, ercan.taskin@dpu.edu.tr*

Levent YAZICI

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, leventyazici1978@gmail.com
(sorumlu yazar)*

ÖZET

İnsan sağlığı insanlığın varoluşundan günümüze yaşam kalitesini en yakından ilgilendiren bir konu olmuştur. İnsanların sağlık düzenini bozan hastalıklar geçmişten günümüze bitkisel, kimyasal veya psikolojik olarak farklı şekilde yaklaşımlar ile iyileştirmek istenmiş ve bu yönde araştırmalar yapılmış ve çokça gelişme kaydedilmiş diyebiliriz.

Hastalıkların değişiklik göstererek insan sağlığına olumsuz etkileri sonucu yaşam kalitesi hafif, orta veya ciddi bir şekilde etkilenmiş ve daha kötüsü ölümle sonuçlanan hastalıklar da yaşanmıştır ve halen yaşanmaktadır. İnsan sağlığına olumlu katkı sağlamak ve insan hayatının yaşam kalitesini artırmak için ilaçlar üretilmeye başlamış ve sanayileşmenin ilerlemesiyle birlikte ilaç üretimi de sanayileşerek dünyada ki yerini almıştır.

Geçmişten günümüze yaşanan hastalıkların tedavisine yönelik en etkin sonuçları bulmak adına araştırma faaliyetleri yürütülmekte ve hatta yeni çıkan hastalıklarında insan sağlığına olan etkisinin en az'a indirilmesi adına yeni veya geliştirilmiş ilaçlar üretilmektedir. Bu süreci yakından takip eden ilaç firmalarının Ar-Ge (Araştırma Geliştirme) departmanlarının varlığı ve Ar-Ge yatırımlarının devamlılığı ilaç sektörü ve insan sağlığı için büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde ilaç sanayide ham madde üretimi, etken madde üretimi veya ilaç üretimi konusunda çok iyi tesisleri olan ilaç firmaları olduğu gibi ilaç sanayi de geri kalmış veya ekonomik avantaj açısından ilaç ithal eden ülkelerin olduğu bir gerçektir diyebiliriz. Türkiye ilaç sanayi, ilaç üretimi konusunda dünya standartlarında üretim yapan teknolojiyi ve yeniliği yakından takip ederek ilaç sanayine adapte eden ve Ar-Ge faaliyetlerini sürekli hale getirerek büyüyen bir yapıya sahiptir diyebiliriz. ‘*Türkiye ilaç ihracatı konusunda dünyada 29. sırada yer almaktadır*’ (STB, İlaç Sektörü Raporu 2020)

İlaç ihracatı aynı zaman da ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli bir sektördür ve bu nedenle Ar-Ge çalışmaları da büyük önem taşımaktadır. Ar-Ge faaliyetleri ve bununla beraber gelişen ilaç üretimleri, ilaç ihracatının artmasına neden olabilecek önemli bir konu olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu makalede Ar-Ge yatırımlarının ilaç ihracatına etkisinin incelenmesi konusunda bilgiler ve hipotezler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler; İlaç Sanayi, İlaç İhracatı, İlaç Ar-Ge, İlaç Üretim

ABSTRACT

Human health has been a subject that most closely concerns the quality of life since the existence of humanity. We can say that from past to present, it has been desired to heal diseases that disrupt people's health order with different approaches, such as herbal, chemical or psychological, and researches have been made in this direction and a lot of progress has been made.

As a result of the negative effects of the diseases on human health, the quality of life was mildly, moderately or severely affected, and worse, diseases that resulted in death have also been experienced and are still being experienced. In order to make a positive contribution to human health and to increase the quality of life of human beings, drugs have begun to be produced, and with the progress of industrialization, drug production has also industrialized and took its place in the world.

Research activities are carried out in order to find the most effective results for the treatment of diseases experienced from the past to the present, and even new or improved drugs are produced in order to minimize the effect on human health in newly emerging diseases. The existence of R&D (Research and Development) departments of pharmaceutical companies that closely follow this process and the continuity of R&D investments are of great importance for the pharmaceutical industry and human health.

Today, we can say that there are pharmaceutical companies that have very good facilities in raw material production, active ingredient production or drug production in the pharmaceutical industry, as well as countries that are behind in the pharmaceutical industry or import drugs in terms of economic advantage. We can say that the Turkish pharmaceutical industry has a structure that produces world-class pharmaceuticals, follows closely the technology and innovation, adapts it to the pharmaceutical industry and continues its R&D activities. "*Turkey ranks 29th in the world in pharmaceutical exports*" (Industrial Efficiency G.M. Pharmaceutical Industry Report 2020)

Pharmaceutical exports are also an important sector that contributes to the country's economy, and therefore R&D studies are of great importance. R&D activities and pharmaceutical productions that develop along with it can be an important issue that can cause an increase in drug exports. In this article, information and hypotheses will be presented on the analysis of the effect of R&D investments on pharmaceutical exports.

Keywords; Pharmaceuticals, Pharmaceutical Export, Pharmaceutical R&D, Pharmaceutical Production

TİYATRO ALANINDA TİYATRO ÇALIŞANLARININ HABİTUSU

THE HABITU OF THE THEATER EMPLOYEES IN THE THEATER AREA

Anna Mila AYDIN

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı,
annamilaaydin@gmail.com*

ÖZET

TÜİK, verilerine göre tiyatro alanındaki salon, seyirci ve gösterime çıkan oyun sayısı kovid-19 pandemi dönemi ile birlikte önemli ölçüde azalmıştır. Tiyatro alanındaki istihdama ilişkin verilere ulaşmak mümkün olmasa da istihdam ilişkilerinin olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Tiyatro çalışanlarının mesleki ilişkilerde yaşadıkları sorunların çözümü önemlidir. Bu çalışmada tiyatro çalışanlarının mesleki, ekonomik ve mesleki örgütlenmeler alanındaki ilişkilerindeki deneyimleri ile kültürel eğilimleri diğer bir ifade ile habitusları araştırılmıştır. Böylece toplumsal sınıf yapılarına ulaşılması amaçlanmıştır. İstanbul'daki özel tiyatrolarla çalışan 25 tiyatro çalışanı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Pierre Bourdieu sosyolojisi ile analiz edilmiştir.

Tiyatro çalışanlarında, işverenlerinin ücret ödeme ve iş sözleşmesi yapabilecek ekonomik sermayesi olmadığı düşüncesi yaygındır. Aynı zamanda tiyatro alanına girebilmek için ücretsiz ilişkilerin kabullenildiği anlaşılmaktadır. Mesleki örgütler alanında ise örgütlerin talep ettiği aidatların yüksek olduğu ve aidatların kullanım alanları hakkında yeterince bilgilendirici olunmadığı düşüncesine ulaşılmıştır. Tiyatro alanındaki mesleki örgütlere hem tiyatro işletmelerindeki işverenler hem de çalışanlarının üye olabilmeleri nedeniyle mesleki sorunların çözüm sürecinde adil olunmadığı ve üyelerine eşit derecede fayda sağlayamadığı düşüncesi yaygındır. Görüşmeciler, ekonomik kısıtları nedeniyle yetersiz de olsa tiyatro alanında eğitim, oyun bileti alma vb. faaliyetlere sıkça katıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak son 2-20 yıl içinde beslenme, barınma, ulaşım ve ailevi yükleri yerine getirmekte zorlandıklarını belirttikleri için ve aylık kazançlarının yoksulluk sınırının altında olmasından dolayı sahip oldukları habituslarının düşük bir toplumsal sınıf konuma ait oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Tiyatrolar, Tiyatro Çalışanları, Pierre Bourdieu, Habitus, Sınıf

ABSTRACT

According to the data of TUIK, the number of halls, spectators and performances in the theater area decreased significantly with the covid-19 pandemic period. Although it is not possible to reach data on employment in the theater field, it is understood that employment relations are adversely affected. It is important to solve the problems experienced by theater workers in their professional relationships. In this study, the experience of theater workers in their relations with professional, economic and professional organizations and their cultural tendencies, in other words their habitus, were investigated. Thus, it is aimed to reach social class structures. Semi-structured interviews were conducted with 25 theater employees working with private theaters in Istanbul. Qualitative research methods were used. The findings were analyzed with the sociology of Pierre Bourdieu.

It is common among theater workers to think that their employers do not have the economic capital to pay wages and work contracts. At the same time, it is understood that free relations are accepted in order to enter the theater field. In the field of professional organizations, it has been concluded that the dues demanded by the organizations are high and there is not enough information about the usage areas of the dues. Since both employers and employees in theater enterprises can become members of professional organizations in the field of theater, it is common to think that the solution process of professional problems is not fair and cannot provide equal benefits to their members. The interviewees, although insufficient due to economic constraints, received training in the field of theater, buying game tickets, etc. stated that they frequently participate in the activities. However, it was determined that their habitus belonged to a low social class position because they stated that they had difficulty in fulfilling their nutrition, shelter, transportation and family burdens in the last 2-20 years and their monthly earnings were below the poverty line.

Keywords: Private Theatres, Theater Staff, Pierre Bourdieu, Habitus, Classroom

**UKRAYNA SAVAŞI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN JEOPOLİTİK
YAKLAŞIMININ İNCELENMESİ**

**ANALYZING THE EUROPEAN UNION'S GEOPOLITICAL APPROACH IN THE
FRAMEWORK OF THE UKRAINE WAR**

Ahmet TOPRAK

Dr., İzmir Ticaret Odası İş Geliştirme Müdürlüğü Uzman, ahmet.toprak@izto.org.tr

ÖZET

Jeopolitik, antik çağlardan bu yana, siyasi toplulukların karar alma süreçlerinde bir araç olarak kullanılmış; fiziki ve insani kaynakların analiz edilmesi çerçevesinde uluslararası aktörlerin dış politika yaklaşımlarının belirlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. İlk dönemde, doğal ortam ve devletler arasındaki siyasal etkileşim üzerine odaklanan jeopolitik; çevresel determinizm ve güç kavramlarının etkisi altında realizm ekseninde kendisine yer bulmuş ve klasik jeopolitik teoriler ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın bitişi ile uluslararası sistemde yaşanan değişimlere paralel bir dönüşüm geçiren jeopolitik çerçevesinde coğrafi faktörlerin stratejik değerleri yoğunluk kazanmış; jeokültürel ve jeoekonomik duyarlılıkların ön planda tutulduğu neoklasik jeopolitik yaklaşımlar benimsenmeye başlanmıştır. Çevre ve coğrafyanın sadece kısıtlamaları değil fırsatları da beraberinde getirdiği düşüncesiyle çok yönlü bir yaklaşım geliştiren neoklasik jeopolitikte ekonomik gücün askeri güç kadar önem arz eden bir unsur olduğu görüşü benimsenmiş ve araştırmacıların çalışmalarında yer bulmuştur.

Çalışmada, Ukrayna Savaşı ve Rusya ile ilişkiler bağlamında, Avrupa Birliği'nin jeopolitik değerler çerçevesinde şekillendirdiği dış politika yaklaşımı tartışılmıştır. Söylem analizi olarak, Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Josep Borrell tarafından yayımlanan, 2022 yılına ait blog yazıları, makaleler ve konuşmalarına yer verilen, "Savaşın Avrupa'ya Döndüğü Yıl – 2022 Yılında Avrupa Dış Politikası" isimli kitabı incelenmiştir. Konu ile ilgili gerçekleştirilen analizde, Henry A. Kissinger tarafından ortaya koyulan jeopolitik yaklaşım ön plana çıkartılmış; Kissinger'in analizinde önem atfedilen, sert (askeri) güç yanında diğer güç bağlantılarının da dahil edildiği, güç dengesi konusuna vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna Savaşı, Avrupa Birliği, Rusya, AB-Rusya İlişkileri, Jeopolitik Yaklaşım.

ABSTRACT

Geopolitics has used as a tool in the decision-making processes of political communities since ancient times. It has played an important role in determining the foreign policy approach of international actors within the framework of physical and human resource analysis. In the early period, geopolitics focused on the natural environment and the political interaction between states. Under the influence of environmental determinism and power concepts, it took its place in the axis of realism and classical geopolitical theories emerged. With the end of the Cold War, geopolitics underwent a transformation in parallel with the changes in the international system in which the strategic values of geographical factors have intensified. Within this framework, neoclassical geopolitical approaches that prioritize geocultural and geoeconomic sensitivities have adopted. Neoclassical geopolitics developed a multi-faceted approach with the thought that the environment and geography not only bring restrictions but also opportunities. In addition, besides military power, importance of economic power has also highlighted and included in the studies of researchers.

This study examines the EU's geopolitical foreign policy approach in the context of the Ukraine War and relations with Russia. As a discourse analysis, this study examined the book titled "The Year the War Returned to Europe – European Foreign Policy in 2022" that consist of blog posts, articles and speeches of Josep Borrell, the High Representative of the European Union for Foreign Relations and Security Policy and Vice-President of the Commission. Regarding the analysis carried out, geopolitical approach of Henry A. Kissinger highlighted that placed emphasis on the balance of power that includes other power connections besides hard power.

Keywords: Ukraine War, European Union, Russia, EU-Russia Relations, Geopolitical Approach.

GİRİŞ

Avrupa Birliği'nin (AB) dış politika yaklaşımının açıklanmasında jeopolitik teoriler önemli bir rol üstlenmektedir. Özellikle, Rusya-Ukrayna savaşı ve Birliğin Rusya ile ilişkileri incelendiğinde, AB'nin, jeopolitik değerler çerçevesinde şekillendirdiği dış politika yaklaşımının öne çıktığı görülmektedir.

AB'nin derinlik kazanan jeopolitik yaklaşımı, Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Josep Borrell tarafından yayımlanan, 2022 yılına ait blog yazıları, makaleler ve konuşmalarına yer verilen, "Savaşın Avrupa'ya Döndüğü Yıl – 2022 Yılında Avrupa Dış Politikası" isimli kitabında yer almıştır. Konu ile ilgili, uzun yıllar boyunca Avrupalıların, AB'nin nasıl daha dirençli ve güvenlik bilincine sahip bir aktör haline gelebileceğini tartıştığı; Ukrayna savaşıyla atılan adımlar çerçevesinde Birliğin on yılda yakalayamadığı gelişmeyi bir haftada sağladığının altı çizilmiştir. Ukrayna Savaşı'nın AB'nin gecikmiş de olsa jeopolitik yaklaşımının doğumuna tanıklık ettiği belirtilmiştir.⁴

Çalışma çerçevesinde, Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Josep Borrell'ın blog yazıları, makaleler ve konuşmaları üzerine, Henry A. Kissinger tarafından ortaya koyulan jeopolitik yaklaşım ön plana çıkartılarak analiz gerçekleştirilmiştir; AB'nin güç ve güç dengesini öncelediği dış politika yaklaşımına vurgu yapılmıştır.

ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Jeopolitik, antik çağlardan bu yana, değişik isimler altında da olsa, siyasi toplulukların karar alma süreçlerinde bir araç olarak kullanılmış; fiziki ve insani kaynakların analiz edilmesi ile dış politika yaklaşımının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. İlk dönemde, doğal ortam ve devletler arasındaki siyasal etkileşim üzerine odaklanan jeopolitik; çevresel determinizm ve güç kavramlarının etkisi altında kalmıştır. Dünya siyasal ortamında yaşanan değişimlere paralel, jeopolitik de, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında başlayarak farklı teorik yaklaşımlar çerçevesinde düzenlenerek ortaya koyulmaya başlanmıştır.⁵

Kavram, 20. yüzyılın başlarında anlam kazanmaya başlamış, Birinci ve İkinci Dünya savaşları arasında da özellikle Uluslararası İlişkiler disiplininin doğuşu ile realist teori ekseninde geliştirilmiş ve yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Öyle ki, söz konusu dönemde,

⁴ Josep Borrell Fontelles, **The Year That War Returned to Europe – EU Foreign Policy in 2022**, European Union External Action, s.53, https://www.ecas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/20230369_PDF_OF0323029ENN_002.pdf, (11.04.2023).

⁵ Alexandre Defay, **Jeopolitik**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Kasım 2005, ss.13-14, 43; Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, ss.45-46.

“...kavramının aşırı kullanımı, onu bir analiz düzeyi olmaktan çıkarmış, herhangi bir dış politika olayının açıklanmasında temel öge haline”⁶ dönüştürmüştür. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya’daki Nazi iktidarının savaşı haklı çıkartmak için kullandığı jeopolitik kavramı popülerliğini kaybetmiş,⁷ araştırmacıların kavrama kuşkuyla yaklaşması sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte, SSCB’nin dağılması ve sonrasında yaşanan süreç, tüm dünya devletlerinin gözünü Avrasya coğrafyasına çevirmesine neden olmuş; söz konusu süreçte de jeopolitik kavramı Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) dış politika yaklaşımında önemli bir yere sahip olmuş ve 19. yüzyıldaki popülerliğine yeniden sahip olmaya başlamıştır.⁸

Kimi araştırmacılar, jeopolitik düşünce ve analizlerin temellerinin oluşturulması ve bir sistem çerçevesinde geliştirilmelerinde özellikle üç ülkenin – Almanya, İngiltere ve ABD’nin – büyük öneme sahip olduğunu tartışmış;⁹ bu çerçevede de, jeopolitik düşünceyi Alman, İngiliz ve Amerikan olmak üzere üç ekol¹⁰ altında sınıflandırmıştır. Konu ile ilgili, her üç ekolün kuramcılarının;

- Alman Ekolü için; Friedrich Ratzel, Johan Rudolf Kjellen¹¹, Karl Ernst Haushofer,
- İngiliz Ekolü için; Halford John Mackinder ve
- Amerikan Ekolü için; Alfred T. Mahan ve Nicholas John Spykman

olduğu; söz konusu kuramcılarının görüşlerinin ülkelerinin ulusal karakterleri ve kültürel düzeyleri çerçevesinde ortaya çıktığı ve gelişme gösterdiği üzerinde durulmuştur.¹² Realist teori ekseninde, dönemin büyük güçlerinin amaçlarına yönelik olarak şekillendirilen – özellikle doğal ortamın siyasete etkisi çerçevesinde genelgeçer yasaların belirlenmesi konusuna yoğunlaşan – klasik jeopolitik teoriler;¹³ Deniz Hakimiyet Teorisi, Kara Hakimiyet

⁶ Francis P. Sempa, **Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century**, Transaction Publishers, London, 2008, s.3’den aktaran Göknil Erbaş, **Klasikten Eleştirel Jeopolitiğe Karadeniz Jeopolitiğinin Dönüşümü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012, s.4.

⁷ Kimi araştırmacılar, jeopolitiğin Nazi Almanyası tarafından yanlış bir şekilde kullanıldığı konusunun kavramı literatüre kazandıran Johan Rudolf Kjellen tarafından dahi tartışıldığını belirtmiştir. Erbaş, s.5.

⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri-Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, Alfa Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2004, s.214; Mustafa Erdal Hamzaoğlu, **Jeopolitik Kavramı ve Günümüz Jeopolitiği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1996, ss.1-5.

⁹ Defay, ss.16-18.

¹⁰ Konu ile ilgili kimi araştırmacılar ise dördüncü bir ekol olarak Fransız Ekolünden ve söz konusu ekolün önde gelen ismi olarak P. Vidal de la Blache’den (1845-1915) bahsetmektedir. Bkz., Cezmi Sevgi, “Jeopolitik ve jeostratejinin tarihsel gelişimi açısından Türkiye’nin stratejik konumu”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ege Coğrafya Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1988, s. 218.

¹¹ İsveç vatandaşı olan Johan Rudolf Kjellen, Alman Ekolünün gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Ortaya koyduğu kuramını İsveç gerçeğine uyarlamaya çalışan Kjellen’in eserleri İsveç’ten çok Almanya’da tanınmış ve ilgi uyandırmıştır. Jeopolitik kavramının bir kitapta ilk defa kullanıldığı Canlı Bir Organizma Olarak Devlet isimli eseri, 1917 yılı Nisan ayında Almanya’da yayımlanmıştır. Konu ile ilgili bkz., Ahmet Gözlü, **Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitik**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2011, ss.69-71.

¹² Sevgi, ss.217-218.

¹³ Defay, s.43.

Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi ve Hava Hakimiyet Teorisi olmak üzere 4 başlık altında şekillenmiştir.

Bu çerçevede;

- Devletlerin uluslararası politikalarının başarıya ulaşmasında deniz gücünün büyük önem arz ettiğine ve kilit bir etken olduğuna değinen Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi,¹⁴
- Halford John Mackinder tarafından ortaya koyulan ve ana hatlarıyla teknoloji ile coğrafya arasındaki ilişkiye dikkat çeken ve deniz gücünün yerini kara gücünün aldığını tartışan – stratejik öneme sahip Mihver Bölge'nin (Heartland) önemini vurgulayan – Kara Hakimiyet Teorisi,¹⁵
- Mackinder'in çalışmalarından yola çıkan Nicholas J. Spykman'ın, Kara Hakimiyet Teorisi'nde olduğu gibi dünyayı jeopolitik bölgelere ayırdığı – Mihver Bölge yerine Kenar Kuşak (Rimland) olarak isimlendirdiği alanın önemini vurgulayan – Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi,¹⁶
- Farklı araştırmacıların çalışmalarının ön plana çıkartıldığı, hava gücünün varlığı ve etkisinin işaret eden Hava Hakimiyet Teorisi¹⁷

Soğuk Savaş'ın çözülmeye başladığı 1970'li yıllara kadar ülkelerin dış politika tercihlerin şekillenmesinde önemli rol üstlenmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası sistemde yaşanan değişimlere paralel klasik jeopolitik teoriler de dönüşüm geçirmiştir. İdeoloji temelli rekabetin son bulması ve dönemin hakim paradigması olan realizme yöneltilen eleştirilerden büyük oranda etkilenen jeopolitik, realist teoride de görüldüğü üzere, yeni bir döneme girmiş ve neoklasik jeopolitik yaklaşımlar öne çıkmaya başlamıştır.¹⁸ Klasik yaklaşıma kıyasla neoklasik jeopolitikte devletlerin yaşayan bir organizmaya benzedikleri görüşü terk edilmiş; bu çerçevede de, sınırların devletin büyüyen gücünü ortaya koyduğu ve genişletilmeleri gerektiği görüşünden uzaklaşmıştır. Sınırlar, stratejik değere sahip, yönlendirilebilir ve çıkarlar doğrultusunda değiştirilebilir bir unsur konumunda ele alınmıştır. Coğrafi faktörlerin stratejik değerlerine yoğunlaşmış; sınırların stratejik konumunun politika oluşum sürecinde birincil unsur olduğuna işaret edilmiştir. İç ve dış politika ayrımının giderek netleştiği neoklasik jeopolitikte devlet, tıpkı insanlar gibi,

¹⁴ Seçkin Barış Gülmez, "Denizlerin Jeopolitiği: Alfred Thayer Mahan", **Batı'da Jeopolitik Düşünce**, (Der. Mustafa Serdar Palabıyık), Orion Kitabevi, 2009, ss.21-34.

¹⁵ Suat Taşkesen, "Dünyanın Kalbini Arayan Adam: Halford John Mackinder", **Batı'da Jeopolitik Düşünce**, (Der. Mustafa Serdar Palabıyık), Orion Kitabevi, 2009, ss.55-76.

¹⁶ İsmail Hakkı İçsan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teorileri ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 1, Sayı: 2, Yaz 2004, s.63-64; Şaban H. Çalış, Erdem Özlük. "Jeo-Politik: Mekanın Siyasallaştırılması ve Suistimali", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus Devlet'ten Küreselleşmeye**, Der. Zeynep Dağı, Alfa, Şubat 2007, s.183.

¹⁷ Çalış, Özlük, s.184-186; İçsan, s.64-68.

¹⁸ Yaşar Hacısalıhoğlu, "Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan-Güç-Çatışma ve Jeopolitik", **Türk Coğrafya Dergisi**, Cilt: 0, Sayı: 47, İstanbul, 2006, s.4; Defay, s.37; Çalış, Özlük, s.155, 189.

çıkarlarını gözeten ve güvenliğinin sağlanması yönünde hareket eden bir varlık konumuna getirilmiştir.¹⁹

Bu çerçevede, çevre ve coğrafyanın sadece kısıtlamaları değil fırsatları da beraberinde getirdiği düşüncesiyle uyumlu olarak farklı bakış açılarına ve çok yönlü bir yaklaşıma sahip neoklasik jeopolitikte, jeokültürel ve jeoekonomik duyarlılıkları ön planda tutan;

- George F. Kennan'ın jeopolitik ile pekiştirdiği Çevreleme Politikasının,²⁰
- ABD'nin Wilsoncu dış politika yaklaşımına rasyonel bir boyut getirmek isteyen Henry A. Kissinger'in jeopolitik yaklaşımının,²¹
- ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dış politika yaklaşımının belirlenmesinde etkin bir yere sahip olan Tarihin Sonu Tezi ile Francis Fukuyama'nın,²²
- 'Yeni Dünya Düzeni'nde jeopolitiğin kültürel yönüne ağırlık veren Samuel Huntington'ın Medeniyetler Çatışmasının²³ ve
- Avrasya kıtasını Satranç Tahtasına benzeten Zbigniew Brzezinski'nin²⁴

yaklaşımları benimsenmeye başlanmıştır.

Henry A. Kissinger'in Jeopolitik Yaklaşımı

Kissinger'in jeopolitiğe yaklaşımı coğrafyanın politikaya yön verdiği düşüncesinden ziyade 'güç ilişkilerine' odaklanmıştır. Güç dengesi kavramına önemle vurgu yapan diplomat, söz konusu kavramın, ulusal güvenliğin oluşturulması ve uluslararası sistemdeki istikrarın sağlanması için olmazsa olmaz olduğuna işaret etmiş; jeopolitiği, "...denge gereksinimlerine dikkat eden bir yaklaşım"²⁵ olarak tanımlamıştır.²⁶ Ülkelerin iç siyasi dengelerinin ve uluslararası arenadaki, askeri ve diğer güç bağlantılarının da dahil olduğu, birçok türden dengenin sürekli olarak değerlendirilmesi gerektiğine değinen Kissinger; ekonomik karşılaştırmalara da – siyasi bir mercekle aracılığıyla – önem atfetmiştir.²⁷

Güç politikasının, sadece – gereksinimler çerçevesinde – fiziksel gücün kullanılması ya da pratik ihtiyaçlara yönelik uygulamaya konulan bir yaklaşım olmadığına değinen Kissinger,

¹⁹ Erbaş, ss.9-10.

²⁰ Engin Yüksel, "Soğuk Savaş'ın Kuramsal Doğuşu: George Kennan", **Batı'da Jeopolitik Düşünce**, (Der. Mustafa Serdar Palabıyık), Orion Kitabevi, 2009, ss.145-162.

²¹ Olcay Sezenler, "Yumuşama Dönemi ve Jeopolitik: Henry Alfred Kissinger", **Batı'da Jeopolitik Düşünce**, (Der. Mustafa Serdar Palabıyık), Orion Kitabevi, 2009, ss.163-180.

²² Francis Fukuyama, "The End of History?", **The National Interest**, Cilt: 16, Yaz 1989, ss.3-18.

²³ Samuel P. Huntington, "Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Cilt: 72, Sayı: 3, 1993, ss.22-49.

²⁴ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gereklere**, Sabah Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, Aralık 1998.

²⁵ Geoffrey Sloan, Colin S. Gray, "Why Geopolitics?", **The Journal of Strategic Studies**, Cilt: 22, Sayı: 2-3, 1999, s.1.

²⁶ Sezenler, ss.166-169.

²⁷ Alan K. Henrikson, "Henry Kissinger, Geopolitics, and Globalization", **The Fletcher Forum of World Affairs**, Cilt: 27, Sayı: 1, Winter/Spring 2003, s.95.

gücün sınırlarının kabul edilmesinin ve bu sınırlar çerçevesinde politikalar belirlenmesinin de büyük önem arz ettiğini tartışılmıştır. Var olan kaynakların ve ulusal çıkarların gerçeğe uygun biçimde analiz edilmesi gerektiğinin altını çizen diplomat, söz konusu analizler çerçevesinde rakip devletlerin kaynak ve çıkarlarının da göz önünde tutulması gerektiğini belirtmiştir.²⁸

Uluslararası barışın sağlanmasının dış politikanın olmazsa olmazı olduğunu belirten Kissinger, yaklaşımında faydacılık ve ahlaki değerleri aynı potada eritmiş; jeopolitik anlayışı çerçevesinde sadece güç dengesinin sağlanmasının değil ahlaki bilince de sahip olunmasının önem taşıdığını işaret etmiştir.²⁹ Bu bağlamda Kissinger, jeopolitik yaklaşımı çerçevesinde, dünyanın farklı bölgeleri için farklı dış politika yaklaşımlarına ihtiyaç olduğunu belirtmiş; dünyanın büyük bölümündeki sınırların geçişken olduğu göz önüne alındığında bunun gerekli olduğuna işaret etmiştir.

Ayrı bölgelerin tarihsel gelişimlerinin birbirlerinden farklı aşamalarda olduğunu; bununla birlikte, coğrafi konumları bağlamında, farklı kültürel özellikler de barındırdıklarına değinmiştir. Neticede, söz konusu bölgelerin sahip oldukları farklı durumlarından bağımsız tek bir uluslararası yaklaşımın geçerli olmasının beklenemeyeceğini tartışmıştır.³⁰

Avrupa Birliği'nin Dış Politika Tercihindeki Dönüşüm

Soğuk Savaş sonrası dönemde, AB'nin dış politika tercihinin açıklanmasında jeopolitik yaklaşımlar önemli bir rol üstlenmiştir. Jeopolitik yaklaşımların öne çıkması ve Birliğin dış politika tercihinde etkinlik kazanmasında Avrupa Komşuluk Politikasının önemli bir dönüm noktası olduğu görülmüştür. AB'nin dış politika tercihindeki değişim ve – Rusya ile ilişkiler ağırlıkta olmak üzere – jeopolitik hususların öne çıkmaya başladığı konusu Avrupa Birliği Zirve kararları ve söz konusu zirve kararları çerçevesinde atıfta bulunulan Birlik dokümanlarına yansımıştır. Özellikle, 2006/2009 Rusya – Ukrayna enerji krizleri ve 2014 Rusya – Ukrayna Krizi gibi dönüm noktası niteliğindeki olaylar yanında Birliğin, söz konusu dönemde, yaşanan küresel meselelere daha kuvvetli bir şekilde müdahil olması ve nüfuzunun azami seviyeye çıkartılması söylemi,³¹ AB'nin güç ilişkilerine verdiği önemi ortaya koymuş ve söz konusu değişimi gözler önüne sermiştir.³²

²⁸ Sezenler, s.170.

²⁹ a.g.e., ss.171-172.

³⁰ Henrikson, s.98.

³¹European Council, “Conclusion, 20-21 March 2014”, ss.7-11, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2014-REV-1/en/pdf>, (10.04.2023); European Council, “Conclusion, 26-27 June 2014”, ss.14,17, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-79-2014-INIT/en/pdf>, (10.04.2023).

³² Ahmet Toprak, **Rusya – AB İlişkilerindeki Dönüşüm**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İzmir, 2022.

Son dönemde, AB'nin jeopolitik motivasyona sahip dış politika yaklaşımının ortaya koyulması çerçevesinde, 2022 Rusya – Ukrayna Savaşı incelenmiştir. Konu ile ilgili, diğer çalışma ve kaynakların önemi göz ardı edilmeksizin, Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve Komisyon Başkan Yardımcısı Josep Borrell tarafından yayımlanan, 2022 yılına ait blog yazıları, makaleler ve konuşmalarına yer verilen, “Savaşın Avrupa'ya Döndüğü Yıl – 2022 Yılında Avrupa Dış Politikası” isimli kitabın incelenmesinin önem taşıdığı görülmüştür. Söz konusu çalışmanın incelenmesinde, Kissinger'ın jeopolitik yaklaşımında altını çizdiği, (1) Güç, (2) Denge / Güç Dengesi ve (3) Ayrışmış Dış Politika başlıkları ışığında değerlendirmeler gerçekleştirilmiş ve Birliğin jeopolitik yaklaşımı ortaya koyulmuştur.

Güç kavramı özelinde incelendiğinde; Rusya-Ukrayna savaşı çerçevesinde ivme kazanan güç politikalarına yönelik olarak Birliğin de ‘tepkilerinin’ aynı oranda ivme kazanmasının gerektiği ve bu süreçte, eşi görülmemiş yaptırımlar ve saldırı altındaki bir ülkeye askeri ekipman finansmanın da yer aldığı destekler ile birçok tabunun AB için yıkıldığı belirtilmiştir. Neticede, Rusya-Ukrayna savaşının AB'nin gecikmiş de olsa jeopolitik yaklaşımının doğumuna tanıklık ettiği ve söz konusu jeopolitik doğumun – süreç dahilinde – kalıcı stratejik bir duruşa dönüştüğü; Ukrayna’da olduğu gibi dünyanın farklı bölgelerinde de hayata geçirilmesi önem taşıyan birçok konu olduğu ifade edilmiştir. Avrupalıların her ne kadar, çatışma yerine diyalogu, güç yerine diplomasiyi, tek taraflılık yerine çok taraflılığı tercih etmeye devam ettiği ifade edilse de, her üç yaklaşımın başarıya ulaşması için ‘güç’ ve ‘kaynaklar’ tarafından desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir.³³

AB'nin yumuşak güç unsurlarının yanında sert (askeri) güç unsurlarını da ön planda tutması gerektiği tartışılmış; bununla birlikte, sert güç unsurlarının yalnız askeri vasıtalara indirgenemeyeceği, Kissinger'in yaklaşımı ile paralel, hedeflere ulaşmak için tüm araçların kullanılması, özet bir anlatım ile ‘güç’ çerçevesinde düşünmek ve hareket etmek gerektiği belirtilmiştir. Güç kavramı ve güç kullanımının önemine yönelik iki nokta öne çıkartılmıştır. Bunlardan ilki, Avrupalı aktörlerin, karşılaşılan tehditler konusunda artan bir farkındalığa sahip oldukları ve kaderlerinin birbirlerine bağlı olduğunun bilinci ile hareket ettikleri konusudur. Bu bağlamda, Ukrayna savaşına yönelik gösterilen beraberliğin salt dayanışma örneği olmanın ötesinde ortak çıkarların savunulması ve saldırgan bir aktöre karşı nefsi müdafaa olduğu üzerinde durulmuştur. Bir diğer nokta, benzeri görülmemiş bir sosyal refah ve varlık düzeyine sahip olan Avrupa kıtasının karşılıklı bağımlılık fikri etrafında oluşturduğu barış ortamının yalnız ekonomik bağımlılık çerçevesinde korunamayacağıdır. Daha da önemlisi ekonomik bağımlılığın – AB-Rusya ilişkileri özelinde enerji konusunun – siyasal bir

³³ Borrell Fontelles, ss.53, 60-62.

silah³⁴ olarak da kullanılabilmesi belirtilmiştir. Sonuçta, Ukrayna savaşı çerçevesinde yaşandığı gibi dünya genelinde de karşı karşıya kalınması muhtemel olaylarda gücün kaynağının sadece askerler, tanklar ve uçakları değil, tüm bunların yanında, mali yaptırımlar, ithalat ve ihracat yasakları, enerji, dezenformasyon ve dış müdahaleye yönelik operasyonları da kapsadığının altı çizilmiştir. Birliğin, barışa hizmet eden bir araç olmanın yanında savaş durumlarıyla da başa çıkabilmesi çerçevesinde zorlayıcı gücün unsurlarına da ihtiyaç duyduğu dile getirilmiştir.³⁵

Güç dengesinin oluşturulmasına yönelik, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ile ilişkilerin konu edildiği bölümlerin önem taşıdığı görülmüştür. NATO'nun Avrupa'nın bölgesel savunmasının kalbinde yer aldığı ifade edilmiş; bununla birlikte, söz konusu durumun, Avrupa ülkelerinin yeteneklerini geliştirmelerine, komşu bölgeler ve ötesinde – askeri – operasyonlar yürütmelerine engel olmaması gerektiğine değinilmiştir. Transatlantik dayanışmanın pekiştirilmesine yönelik Avrupa'nın stratejik anlamda daha fazla sorumluluk alması gerektiğine vurgu yapılarak, konu ile ilgili, ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken ile Borrell'in 3 Aralık 2021 tarihinde ortak gerçekleştirmiş oldukları açıklamaya³⁶ atıfta bulunulmuştur. Bu bağlamda, ABD'nin küresel ve Transatlantik güvenliğe katkıda bulunan daha güçlü ve daha yetenekli bir Avrupa savunması talebi dile getirilmiştir, ABD'nin üstlenmiş olduğu güvenlik yükünün paylaşılması konusu öne çıkartılmıştır. Güvenlik ve savunma konularının AB'nin entegrasyon sürecindeki hassas konumu göz ardı edilmeksizin, değişmekte ve kötüleşmekte olan küresel trendler ve jeopolitik şartlar işaret edilmiş ve söz konusu alanlarda işbirliğinin – Stratejik Pusulaya³⁷ atıfla – güçlendirilmesinin önemi vurgulanmıştır.³⁸ Birliğin güvenlik ve savunma konularına yönelik alması öngörülen sorumluluk çerçevesinde; (1) tehdit ve risklere yönelik uyum halinde çalışacak ve konuşlandırılabilir kuvvetlere, (2) güvenlik sağlayıcısı olarak hareket etmeye ve (3) değişen dünyaya ayak uydurulmasına yönelik doğru dersleri uyarılma ve çıkarılma becerisine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.³⁹

³⁴ Enerji krizi ve enerjinin siyasi bir silah olarak kullanılmasıyla ilgili bölüm için Bkz., a.g.e., ss.183-197.

³⁵ a.g.e., ss.54-55, 105, 125.

³⁶ U.S. Department of State, "Joint Statement by the Secretary of State of the United States of America and the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy/Vice President of the European Commission", Media Note, 03.12.2021, <https://www.state.gov/joint-statement-by-the-secretary-of-state-of-the-united-states-of-america-and-the-eu-high-representative-for-foreign-affairs-and-security-policy-vice-president-of-the-european-commission-2/>, (12.04.2023).

³⁷ 2022 Mart ayında nihai hali açıklanan ve Birliğin güvenlik ve savunma politikasının 2030 yılına kadar izleyeceği yol haritasını oluşturan Güvenlik ve Savunma için Stratejik Pusula çerçevesinde başta Rusya-Ukrayna savaşı olmak üzere dünya genelinde yaşanan güvenlik tehditlerine değinilmiş; uluslararası ilişkilerde önemli bir dönüşüm yaşandığı, güç politikalarına ve silahlı saldırganlığa varan bir değişimin hakim olduğu üzerinde durulmuştur. AB'nin geçmiş yıllara kıyasla kaydettiği ilerlemeye rağmen, rakipleri tarafından geride bırakılmasına yönelik bir risk bulunduğu ve AB'nin jeopolitik duruşunu güçlendirmesi konusu ifade edilmiştir. Konu ile ilgili bkz., European Union External Actions, "A Strategic Compass for Security and Defence", 24 March 2022, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (12.04.2023).

³⁸ Borrell Fontelles, ss.57-58.

³⁹ a.g.e., ss.167-169.

Bununla birlikte, Birliğin diğer aktörlerin plan ve kararlarına yönelik çok fazla duyarlılık gösterdiği ifade edilmiş; halihazırda rutine dönüşmüş bürokrasiden vazgeçilmesi ve inisiyatif alınmasına yönelik eğilimin yeniden kazanılmasının önem taşıdığı vurgulanmıştır. Hedef odaklı yaklaşım çerçevesinde paydaşların AB'nin önceliklerine göre harekete geçirilmelerinin önem taşıdığı, merkezi hükümet, yerel güçler ya da sivil toplum kuruluşları olsun farklı seviyeden gruplarla iş birliği gerçekleştirilmesi konusu üzerinde durulmuştur.⁴⁰

Küresel güvenlik çerçevesinde etkin bir role sahip olunması ve Avrupa kıtasının savunulmasına yönelik NATO ile gerçekleştirilecek iş birliğini öne çıkartan Birliğin, Kissinger'ın jeopolitik analizinde de yer aldığı üzere, sahip olduğu gücün sınırları çerçevesinde politikalar belirlediği görülmüştür. Hem kendi hem de NATO'nun kaynaklarını gerçeğe uygun olarak analiz eden AB'nin, halihazırda sahip olduğu güç ile orantılı ve çıkarlarını maksimum seviyeye taşıyan – güç dengesinin oluşturulmasına yönelik – bir yaklaşım sergilediği düşünülmüştür.

Ayrılaşmış dış politika yaklaşımı ve Birliğin uluslararası istikrarın sağlanmasındaki rolü çerçevesinde, Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilerin konu edildiği bölümlere ayrı bir önem verilmiş; tüm aktörleri kapsayan bağımsız tek bir uluslararası yaklaşımın mümkün olmayacağı vurgusu bağlamında farklı bölgelere yönelik farklı politikaların Çin ile ilişkiler örneğinde uygulamaya alındığı gözlemlenmiştir. Konu ile ilgili, uzun yıllar, AB-Çin ilişkilerinin zor bir dönemden geçtiği; insan hakları, bölgesel politikalar, ticari ilişkilere yönelik uygulamalar gibi konularda yaşanan uyuşmazlıklara değinilmiş ve ülkenin, Ukrayna savaşı çerçevesinde Rusya lehine sergilediği nötr yaklaşımına vurgu yapılmıştır. Gerek Ukrayna savaşı gerekse diğer keskin anlaşmazlıklara rağmen Çin ile iletişim kanallarının her daim açık tutulması gerektiği belirtilmiş, işaret edilen tüm zorluklara rağmen taraflar arasındaki ilişkilerde yönetilmesi zaruri ortak çıkarlar olduğu ve söz konusu çıkarlara odaklanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Konu ile ilgili, ilişkilerde, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik, Afrika'da artan gıda güvensizliği tehdidi ya da Afganistan gibi ülkelerde yaşanan bölgesel krizler çerçevesinde işbirliği gerçekleştirilmesinin önemine değinilmiştir. AB için Çin'in hem kilit bir ekonomik ortak hem de önemli bir rakip olduğunun altı çizilmiştir. Ülke ile tüm alanlarda rekabetin yönetilmesi ve Birliğin çıkarının üst düzeyde tutulduğu iş birliğinin amaçlandığı belirtilmiş; AB'nin ilişkilerde gücün dilinden konuştuğu ifade edilmiştir.⁴¹

Çin özelinde ilişkilerin irdelenmesi yanında, genel çerçevede izlenmesi gerekli yaklaşımlara da çalışmada yer verilmiştir. Konuya yönelik, dış politikanın amacının, uluslararası

⁴⁰ a.g.e., ss.61-62.

⁴¹ a.g.e., ss.63-66, 244.

oyuncuların tercihlerini şekillendirmek olduğu işaret edilmiş; söz konusu amaç doğrultusunda, AB için gerçekçi, kararlı ve birliktelik içinde olmanın önem taşıdığına değinilmiştir. Diplomasinin, keskin anlaşmazlıklar yaşanan aktörlerde de dahil olmak üzere, tüm paydaşlarla iletişim halinde olmayı gerektirdiği konusu vurgulanmıştır.⁴²

SONUÇ

Borrell'in 2022 yılına ait blog yazıları, makaleleri ve konuşmalarına yer verilen kitabında, Rusya-Ukrayna savaşının, Avrupa'yı, düşünülenden çok daha büyük bir tehdit ile karşı karşıya bıraktığı üzerinde durulmuştur. Rusya'nın Ukrayna'yı istilasının Avrupa'nın güvenliğine yönelik İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleştirilmiş en büyük meydan okuma olduğu ve uluslararası ilişkilerin üzerine inşa edildiği ilkeleri riske attığı ifade edilmiştir. Jeopolitik bir bakış açısıyla, Ukrayna savaşının, bir tarafta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve AB ile diğer tarafta Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin yer aldığı, kalıcı rekabet ve hatta cepheleşmeye varacak iki kutuplu bir dünya yaratma riskini taşıdığı dahi öne sürülmüştür.⁴³

Kissinger'in jeopolitik yaklaşımında altı çizildiği üzere, güç, güç dengesi ve ayrılaşmış dış politika olmak üzere üç başlık altında incelenen Borrell'in çalışmasında, Birliğin, (1) yumuşak güç unsurlarının yanında sert (askeri) güç unsurlarını da aynı ölçüde ön planda tutması gerektiği, (2) güç dengesinin oluşturulmasına yönelik – NATO ile iş birliği çerçevesinde – güvenlik ve savunma konularına yönelik etkin bir rol üstlenmesi ve (3) ayrılaşmış dış politika yaklaşımı çerçevesinde anlaşmazlıklar yaşanan aktörlerde de dahil olmak üzere, tüm paydaşlarla iletişim halinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Neticede, Birliğin, güç ve güç dengesini öncelediği, jeopolitik bir yaklaşıma odaklandığı görülmüştür.

⁴² a.g.e., s.66.

⁴³ a.g.e., ss.53, 86, 178

KAYNAKÇA

- Arı, Tayyar. Uluslararası İlişkiler Teorileri-Çatışma, Hegemonya, İşbirliği, **Alfa Yayınları**, 3. Baskı, İstanbul, Ekim 2004.
- Borrell Fontelles, Josep. **The Year That War Returned to Europe – EU Foreign Policy in 2022**, European Union External Action, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2023/20230369_PDF_OF0323029ENN_002.pdf, (11.04.2023).
- Brzezinski, Zbigniew. **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri**, Sabah Kitapları, 2. Baskı, İstanbul, Aralık 1998.
- Çalış, Şaban H., Erdem Özlük. "Jeo-Politik: Mekanın Siyasallaştırılması ve Suistimali", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus Devlet'ten Küreselleşmeye**, Der. Zeynep Dağı, Alfa, Şubat 2007, ss.153-211.
- Defay, Alexandre. **Jeopolitik**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Kasım 2005.
- Erbaş, Göknil. **Klasikten Eleştirel Jeopolitiğe Karadeniz Jeopolitiğinin Dönüşümü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2012.
- European Council, "Conclusion, 20-21 March 2014", <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2014-REV-1/en/pdf>, (10.04.2023).
- European Council, "Conclusion, 26-27 June 2014", <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-79-2014-INIT/en/pdf>, (10.04.2023).
- European Union External Actions, "A Strategic Compass for Security and Defence", 24 March 2022, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf, (12.04.2023).
- Fukuyama, Francis. "The End of History?", **The National Interest**, Cilt: 16, Yaz 1989, ss.3-18.
- Gözlü, Ahmet. **Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitik**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2011.
- Gülmez, Seçkin Barış. "Denizlerin Jeopolitiği: Alfred Thayer Mahan", **Batı'da Jeopolitik Düşünce**, Der. Mustafa Serdar Palabıyık, Orion Kitabevi, 2009, ss.21-34.
- Hacısalıhoğlu, Yaşar. "Kuramsal ve Kavramsal Bir Çözümleme: Mekan-Güç-Çatışma ve Jeopolitik", **Türk Coğrafya Dergisi**, Cilt: 0, Sayı: 47, İstanbul, 2006, ss.1-14.
- Hamzaoğlu, Mustafa Erdal. **Jeopolitik Kavramı ve Günümüz Jeopolitiği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 1996.
- Henrikson, Alan K. "Henry Kissinger, Geopolitics, and Globalization", **The Fletcher Forum of World Affairs**, Cilt: 27, Sayı: 1, Kış/Bahar 2003, ss. 95-123.
- Huntington, Samuel P. "Clash of Civilizations?", **Foreign Affairs**, Cilt: 72, Sayı: 3, 1993, ss.22-49.
- İlhan, Suat. **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.
- İşcan, İsmail Hakkı. "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teorileri ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt: 1, Sayı: 2, Yaz 2004, ss.47-79.
- Sevgi, Cezmi. "Jeopolitik ve jeostratejinin tarihsel gelişimi açısından Türkiye'nin stratejik konumu", **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ege Coğrafya Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1988, ss. 214-249.

- Sezenler, Olcay. “Yumuşama Dönemi ve Jeopolitik: Henry Alfred Kissinger”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Der. Mustafa Serdar Palabıyık, Orion Kitabevi, 2009, ss.163-180.
- Sloan, Geoffrey, Colin S. Gray, “Why Geopolitics?”, **The Journal of Strategic Studies**, Cilt: 22, Sayı: 2-3, 1999, ss.1-11.
- Taşkesen, Suat. “Dünyanın Kalbini Arayan Adam: Halford John Mackinder”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Der. Mustafa Serdar Palabıyık, Orion Kitabevi, 2009, ss.55-76.
- Toprak, Ahmet. **Rusya – AB İlişkilerindeki Dönüşüm**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İzmir, 2022.
- U.S. Department of State, “Joint Statement by the Secretary of State of the United States of America and the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy/Vice President of the European Commission”, Media Note, 03.12.2021, <https://www.state.gov/joint-statement-by-the-secretary-of-state-of-the-united-states-of-america-and-the-eu-high-representative-for-foreign-affairs-and-security-policy-vice-president-of-the-european-commission-2/>, (12.04.2023).
- Yüksel, Engin. “Soğuk Savaş’ın Kuramsal Doğuşu: George Kennan”, **Batı’da Jeopolitik Düşünce**, Der. Mustafa Serdar Palabıyık, Orion Kitabevi, 2009, ss.145-162.

**KAMU POLİTİKALARINA VE GENÇ İŞSİZLİĞİNE ETKİLERİYLE
DİJİTALLEŞEN EKONOMİ:****GELECEĞE BAKIŞ**

DIGITIZED ECONOMY WITH ITS EFFECTS ON PUBLIC POLICIES AND YOUTH
UNEMPLOYMENT: LOOKING TO THE FUTURE

EngIn ÖZTORNACI

Dokuz Eylül Üniversitesi

oztornaci@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0095-8916

ÖZET

Bu çalışma, dijitalleşen ekonominin kamu politikaları ve genç işsizliği üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Dijital teknolojilerin iş dünyasını ve istihdamı nasıl etkilediği, genç işsizliğinin nedenleri ve sonuçları, genç işsizliğiyle mücadele stratejileri ve kamu politikalarının genç işsizliği üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Ayrıca, dijitalleşen ekonominin geleceği ile kamu maliyesi ve genç işsizliği üzerindeki olası etkileri de tartışılmaktadır.

Dijitalleşen ekonominin iş dünyasında yarattığı dönüşümün, hali hazırda yaşanan genç işsizliği sorununun çözümünde yeni fırsatlar yaratabilme potansiyeli bulunmakla birlikte dezavantajları ve sınırlamaları da dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, kamu politikalarının dijitalleşen ekonominin getirdiği fırsatları en iyi şekilde değerlendirmesi ve genç işsizliğiyle mücadele stratejilerinin bu fırsatlara uygun şekilde şekillendirilmesi bütüncül bir yaklaşım ve tüm paydaşların katılımını gerektirmektedir.

Çalışmada dijitalleşen ekonominin kamu mali politikaları üzerindeki etkileri ve kamu maliyesi politikalarının dijitalleşen ekonomiye uygun hale getirilmesi gerekliliği de ele alınmaktadır. Ayrıca, kamu maliyesi politikalarının dijitalleşen ekonominin gelecekteki senaryolarına uygun şekilde biçimlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda dijitalleşen ekonominin gelecekteki senaryolarına uygun şekilde şekillendirilmesi için kamu maliyesi politikalarının nasıl uygun hale getirilebileceği ve dijitalleşen ekonominin sağlayabileceği fırsatların nasıl en iyi şekilde kullanılabileceğine dair öneriler de sunulmaktadır.

Sonuç olarak, çalışmada, dijitalleşen ekonominin kamu politikaları ve genç işsizliği üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve gelecekteki olası senaryoların tartışılmasıyla, bu alanlarda çalışan araştırmacılara ve karar vericilere yol gösterici olmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşen Ekonomi, Kamu Politikaları, Genç İşsizlik, İstihdam, İş Dünyası, Kamu Maliyesi

ABSTRACT

This study focuses on the effects of the digitalized economy on public policies and youth unemployment. How digital technologies affect the business world and employment, the causes and consequences of youth unemployment, strategies to combat youth unemployment, and the effects of public policies on youth unemployment are discussed. In addition, the future of the digitalized economy and its possible effects on public finance and youth unemployment are also discussed.

Although the transformation created by the digitalized economy in the business world has the potential to create new opportunities in solving the current youth unemployment problem, its disadvantages and limitations should also be taken into account. Therefore, making the best use of the opportunities brought by the digitalized economy in public policies and shaping the strategies to combat youth unemployment in accordance with these opportunities requires a holistic approach and the participation of all stakeholders.

In the study, the effects of the digitalized economy on public financial policies and the necessity of adapting public finance policies to the digitalized economy are also discussed. In addition, it is emphasized that public finance policies should be shaped in accordance with the future scenarios of the digitalized economy. In this context, suggestions are also presented on how public finance policies can be adapted to shape the digitalized economy in accordance with its future scenarios and how to best use the opportunities that the digitalized economy can provide.

As a result, the study aims to guide researchers and decision makers working in these fields by examining the effects of the digitalized economy on public policies and youth unemployment and discussing possible future scenarios.

Keywords: Digitizing Economy, Public Policies, Youth Unemployment, Employment, Business World, Public Finance

TRANSFORMING DIGITALLY AND READINESS: TURKISH CASE

Erkan ERDİL

*Department of Economics and Science and Technology Policies Research Center (METU-TEKPOL),
Middle East Technical University*

erdil@metu.edu.tr

ABSTRACT

The unavoidable introduction of technological changes in the life of modern *homo sapiens* not only alters the humanity itself but it also transforms societies and socio-economic structure in a drastic manner. The witnessed technological dynamism also seems to have context-specific repercussions. The recent discussions reveal that the so-called industry 4.0 or digital transformation seems to have such a capacity. Its main peculiarity is on the production, consumption and marketing of the goods and services. However, what is deep inside is the restructuring of human-to-human and human-to-machine interactions in a wider context. In this study, we aim to provide a brief examination on policy impacts of the possible reorganization of industry in the context of an emerging economy with a sectoral example.

The use of ICTs is almost unlimited in our daily lives. The users of these technologies are expected to have some degree of “easiness” yet at the same time provide a big data to the suppliers of these technologies. The provided information has an exchange value as a commodity. When this process is considered as a whole, the production, distribution and consumption of this value and interactions embedded in this process are indispensable elements of modern capitalism.

The rising significance of service sector against manufacturing industry in the second half of the 20th century and connected ICTs in the last decades have reshaped the economic dynamics at a great extent. We have recently witnessed a new era, the so-called “new industrial revolution”, within which a manufacturing industry emanates from this change . In this new age, the attention directed towards the consumption economy enlarges in a way to include the production processes.

Through the introduction of hi-tech products in our lives, the typology of social relations has been changed irreversibly. However, to evaluate technology and technological change as the

sole determinant of social change is not an acceptable approach. If what defines capitalism is surplus value and the transfer of seized surplus value to reproduce the capital in the context of the spiral development of capital, scientific and technological change is not a cause behind this process, but a result of it.

Scientific and technological change is the product of a motivation inside the necessary accumulation of capital. Therefore, between capital accumulation, science/technology, and society, it makes more sense to think of the former as causally impacting the latter two, as compared to formulating the relationship the other way around. A social life intertwined with new technologies naturally calls for a discussion on new interaction types and new problem areas. This discussion genuinely forces us to rethink interactions among people, as well as people and machines in the context of the capital accumulation regime. In the framework of digital transformation, the problems of developing countries like Turkey are especially different from the problem areas of developed countries. Among these problems, one of the most important infrastructural problems is the weak innovation systems of these countries (OECD, 2005). Another directly connected issue with this point is the (non)existence of skilled labor capacity and capabilities for digital transformation. According to available data, developing countries like Turkey have serious problems concerning the education systems.⁴⁴ The claim that the integration of digital transformation and related technologies to the manufacturing industry would increase the competitiveness and social welfare may not be that easy to support in case of the developing countries as compared to the developed ones.

The ultimate aim of this paper is to investigate, in the context of the above-mentioned discussion, the insights on digital transformation in Turkey by focusing on a particular manufacturing sector and going through policy documents. Before moving on to discussing the case of Turkey, digital transformation and Industry 4.0 concepts will be critically evaluated in a historical context. Our foremost hypothesis in this sense is that Industry 4.0 is a new business model connected to existing capital accumulation model in conformity with the neoliberal economic policies as opposed to widely claimed view of its transforming potential of capitalism and being the new industrial revolution. In our opinion, analyzing the issue in his context would help us better understand the digital transformation and its practices in Turkey.

⁴⁴ For a larger data set, see <http://datatopics.worldbank.org/education/>

EMEĞİN KIYISINA İTİLEN KADINLAR: SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

WOMEN PUSHED TO THE FRONT OF LABOR: A SOCIOLOGICAL EVALUATION

Yonca ALTINDAL

*Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
Uygulamalı Sosyoloji ABD,
e-mail: yoncaaltindal@yahoo.com.tr, yoncaaltindal@balikesir.edu.tr*

ÖZET

Kadın emeğinin tarihsel süreçteki görüngüleri ve içerimleri verilen yoğun mücadelenin gerçekleşmesiyle var olmuştur. Sancılı dönemler geçiren kadın hareketinin en önemli konulardan birisi olan kadın emeğinin Sanayi Devrimi ile başlayan etkisi I. ve II. Dünya savaşlarının ekonomik, politik ve toplumsal havasıyla da şekillenmiştir. Özellikle bu üç büyük olgu kadın emeğinin yönünü ve kapsamının evrilmesine yol açmıştır. Kadınların emek piyasasındaki rolleri ve konumları görünür kılınmaya ya da mış gibi politikalarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Kadınlar özellikle fabrikalar ve atölyeler gibi üretim mekânlarında çalışmaya başlamışlardır. Ancak zamanla aynen I. ve II. Dünya savaşları sonrasında görüldüğü gibi kadınlar çalışma yaşamından da ilk çıkartılan ve gözden çıkarılan kesim olmuştur.

Dünya genelinde emeğin feminizasyonu ülkelerin kalkınmışlık göstergeleri ise birbirinden farklılık göstermektedir. Kadınların çalışma koşulları, çalışma alanları, karşılaşmış oldukları sorunlar ile iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması gibi pek çok sosyolojik olgu söz konusudur. Bu noktada kadınların etkin özne olarak var olabilmeleri çok da kolay olmamaktadır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde ya da gelişmekte olan ülkelerde aktif olarak kamusal alana katılımları ve özgürce karar verebilmeleri mümkün değildir. Kadın politikalarının yerine aile politikalarının öncelendiği eril, cinsiyetçi ve muhafazakâr toplum yapılarında gerçek anlamda kalkınmadan bahsetmek olanaklı değildir. Bu bağlamda kadınlara yönelik kadın dayanışmasına dayalı kadınları özellikle ekonomik, toplumsal ve kolektif anlamda güçlendirme olgusuna ve bu yönde üretilecek geliştirici politika ve projeler üretilmelidir.

Bu çalışmada dünyada genelinde ve Türkiye özelinde kadın emeğinin sosyolojik fotoğrafı çekilecektir. Kadınların niceliksel ve niteliksel olarak istihdama yön vericiler olmalarına rağmen karar vericiler olma yolundaki olumsuzluklar sosyolojik olgular bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektifle analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Emek, Kadın Emeği, İstihdam, Emeğin Feminizasyonu, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

ABSTRACT

The phenomena and implications of women's labor in the historical process have existed with the realization of the intense struggle. The effect of women's labor, which is one of the most important issues of the women's movement, which went through painful periods, started with the Industrial Revolution. It has also been shaped by the economic, political and social atmosphere of the world wars. In particular, these three major phenomena have led to the evolution of the direction and scope of women's labor. The roles and positions of women in the labor market have been tried to be made visible or to be revealed with pretend policies. Women began to work in production spaces, especially factories and workshops. However, over time, the same as I. and II. As seen after the World Wars, women were the first to be expelled from working life and sacrificed.

Feminization of labor and development indicators of countries differ from each other. There are many sociological facts such as women's working conditions, working areas, the problems they face, and the harmonization of work and family life. At this point, it is not easy for women to exist as active subjects. Particularly in underdeveloped or developing countries, it is not possible for them to actively participate in the public sphere and make decisions freely. It is not possible to talk about real development in masculine, sexist and conservative social structures where family policies are prioritized over women's policies. In this context, it is necessary to develop policies and projects based on women's solidarity towards women, to empower women, especially in economic, social and collective sense, and to be produced in this direction.

In this study, a sociological photograph of women's labor in the world and in Turkey will be taken. Although women are quantitative and qualitative guides to employment, the negative aspects of being decision makers will be analyzed with a gender equality-based perspective in the context of sociological phenomena.

Keywords: Labor, Women's Labor, Employment, Feminisation of Labor, Gender Equality.

1.GİRİŞ

Dünya genelinde kadın emeğinin serüveni önemli dönemeçler geçirmesiyle şekillenmiştir. Sanayi Devrimi'nin başlangıcından itibaren kadınlar, emek piyasasına geniş çapta katılmaya başlamışlardır. Ardından I. ve II. Dünya Savaşlarıyla birlikte de çalışma hayatında yer almışlardır. Ancak gerek toplumsal olarak inşa edilen ataerkil ideoloji gerekse kapitalizm kadınların görünürlüğünü büyük ölçüde kısıtlamıştır. Ucuz emeğin biçimleri ve içerimleri kırılğan grupların içerisinde kadınların asıl olarak pasifize edilmelerine yol açmıştır. Kadınlar yedek sanayi işçi ordusu olarak eve dönüş politikalarıyla silinmişler ve daima erkeklerin gerisinde yer aldıkları için konumsuzlaştırılmışlardır.

Kapitalizmin kriz dönemlerinde kadınların yüksek oranlarda yer alması ise emeğin değer yitimine uğratıldığı kadınsı iş kollarında kendisini gösterebilmiştir. Emeğin kadınsı yapılanması cinsiyetçi nüvelerle inşa edildiği için eşitlikten uzak görünüme sahiptir. Eril izinlerle dışlanan ve eril tahakküm mekanizmalarıyla sınırları çizilen kadın emeği, zaman içerisinde olumlu değişim ve dönüşümlere sahne olmakla birlikte tam anlamıyla istenilen düzeyde olduğunu ifade etmek mümkün görünmemektedir.

Türkiye özelinde de kadınların kamusal alanda ve istihdamın çeşitli alanlarında güçlenmeleri Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün lider kişiliği ve eşit vatandaş eşit yurttaş ilkesiyle yaygınlık göstermeye başlamıştır. Kadınların birey olarak kabul edilmesi Atatürk sayesinde gerçekleşmiş kadınlar kamusalın pek çok alanında aktif olarak yer almaya başlamışlardır. Ancak ilerleme günümüze kadar hedeflenen cumhuriyetin hedefleri ile benzer doğrultuda olmamıştır. Kadınların etkinliği bazı dönemlerde artmakla birlikte her alanda eşit olmalarından uzak bir toplumsal yapı söz konusudur. Eşit işe eşit ücret politikalarının hala tartışıldığı, kadınların “dişil beceri” alanlarına yönlendirildiği, çalışma hayatlarında olmalarının çok daha gerekli olmadığı yönündeki cinsiyetçi anlayış hâkimdir. Bu olumsuzlukların yanı sıra cam tavan sendromlarından dolayı kadınların kariyerlerinde yükselmedikleri; eril, cinsiyetçi ve muhafazakâr görüşler, varlığını sürdürmektedir.

2. EŞİTLİĞE DİRENEN EMEK PİYASASININ KADIN AKTÖRLERİ

Toplum içinde kadın emeği ve konumu toplumsal ve kültürel olarak inşa edilen olgusal düzlem tarafından belirlenir. Eril egemen yapının kadınları piyasaya dahil etmesi de piyasanın koşullarından dışlaması da eşitlikten uzak görünüm ve içerimlerle karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin kadınlar üzerindeki hegemonik güç ilişkileri Hartmann'ın da belirttiği gibi, erkeklerin kadınların emek gücü üzerindeki denetimleri, kadınların temel öneme sahip üretken kaynaklara (örneğin, kapitalist toplumda geçimi sağlayacak kadar ücret getiren işler) ulaşmalarını önemli ölçüde önlemektedir (1992:142-145). Moser'ın da dikkat çektiği gibi geniş bir "kadın çıkarı" ve "kadın" tanımlamasından kaçınılarak, sınıfsal, etnik ve kültürel farklılıkları da göz önünde bulundurmak gerekir (1993:38). Emeğin kadınlar açısından olumlu yansımaları hem çalışma yaşamına eşit bir şekilde katılmaları hem de ekonomik, psikolojik, toplumsal ve kolektif anlamda güçlenerek özgürleşme olanaklarına kavuşmaları ile gerçekleşebilecektir. Walby de benzer noktalara temas etmektedir. Walby için işgücüne katılmanın, kadınları özgürleştirebildiği tarihsel dönemler, kadınların yurttaşlık hakları için mücadele ettikleri ve politik haklarını kazandıkları dönemler olmuş ve çalışma onlar için ancak bu tür dönemlerde külfet olmaktan çıkmıştır (1996:27-28). Cinsiyetçi yapılanma, kadınları erkeklere bağımlı ve edilgen bireyler olarak değerlendirirken, ataerkil kurgulanma da özel alanın yani ev içinin sadece kadının sorumluluğunda olduğunu kabul ederek, ücretsiz ev işçiliğinde kadın emeğini değersizleştirmektedir.

Kadınlar kamusal alanda yer edinmeye başlamışlarsa da eril cinsiyetçi nüveler nedeniyle genellikle ucuz işgücü olarak çalıştırmışlar ve emeğin feminizasyonu derinleşmeye başlamıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar kırılğan grup olarak kadınları en derinden etkilemiş ve yoksulluğun kadınsılaşması kendisini özellikle kalkınmamış ülkelerde hissettirmiştir. Kadınların emek piyasasındaki aktör olmaları istenen ya da arzu edilenden çok var olan işçi pozisyonunun olmadığı savaş dönemlerinde olmayanı doldurma ve geçicilik gözüyle bakıldığı için değer yitimine uğrayan ve hafifsenen pozisyonuzluklara itilmişlerdir. Böylece kadın emeği özü gereği pasifize edilen aslında görünmeyen emek olma yolunda cinsiyetçi hükümetler ve toplumlar tarafından kanıksanmıştır. Bu damgalanmayı değiştirmek ise hiç de kolay olmadığı için kadınlar kamusalın esas yönetici ve etkin gücü olmak yerine verilen kurallara uymak zorunda bırakılan eril yapı ve nüvelerle örüldüğü sınırlarda yaşamak zorunda bırakılmışlardır.

Cinsiyetçi açıdan pek çok sınıflandırmaların da yapıldığı 1920’li yıllarda işlerin niteliği bakımından incelik, kıvraklık, sabır ve dayanıklılık gerektiren işler ‘kadınsı’ olarak tanımlanırken; kas gücü, hız ve beceri gerektiren işler ise ‘erkeksi’ olarak kabul edilmiştir (Ansal, 1995:19; Humphries, 2001:3). Kadınlar, 1914’e kadar geleneksel sektörlerin arka planlarında kalırken, 1914-1918 arasındaki savaş döneminde, erkeklerin hâkim olduğu sektörlerde istihdam edilebilme imkânına ulaşırsalar da (Makal, 2001; Kocacık ve Gökkaya, 2005; Çotuk, 2014) tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

Kadınların emek piyasasında sayıları artmakla nitelik açısından hafiflenen informel sektörlerde ya da kapitalizmin yıkıcı senaryolarında etkisizleştirilen ve damgalanan alana itilmişlerdir. Çalışma koşullarının insani olmaktan uzak yapısında kadınlar savaş sonrasında da evlerine geri döndürülmüş ve ekonomik anlamdaki kazanımlarını kaybetmişlerdir. Birey olmaları aşamasındaki geçicilik erilliğin keskinliği ile kesintiye uğramıştır. Bunu baştan aşağıya değiştiren yapı ise kalkınma söylemi içerisinde başarılı örnekler sergileyen ülkelerde uygulanan sosyal politikanın eşitliğe dayalı uygulamalarda görülmüştür. 1929 Dünya ekonomik buhranından sonra benimsenen Keynesyen politikaları bunda adeta bir milattır. 1940’ların sonlarından itibaren kadının ‘yuvayı yapan dişi kuş’ imajı yeniden gündeme getirilmiştir. Vogel’in da belirttiği gibi, nüfus ve doğurganlık politikaları doğrultusunda erilliğin yaygınlaşması söz konusudur. Pasifize edilen evin temel bakımını sağlayıcı olarak kadınlar, karar verici olmaktan ve de haliyle kamusal alandan bir anlamda uzaklaştırılmışlardır (2003:16).

Kapitalizmin ilerleyişi, özellikle 20. yy.’ın son çeyreğinde gerçekleşen 1973 petrol krizi nedeniyle yeni bir aşamaya girilerek post-fordist döneme geçilmiştir (Palmer ve Hymen, 1993:33). 1970’lerle birlikte kapitalizmde emek süreci yeniden dönüşmeye başlamıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, üretimde yaşanan verimlilik düşüşleri, kar azalmaları, sermayenin değerlenmesinin önündeki engeller, enflasyon ve işsizlik gibi içine düştükleri bunalım koşullarından çıkmak için yeni liberalizm yaklaşım çözüm yolu olarak kullanılmıştır (Ecevit, 1998:31). Aile odaklı politikalarının kadın odaklı politikalarının önüne geçmeye başlaması neoliberal muhafazakâr politikalarla birlikte etkili olmaya başlamış ise de bir yandan özellikle son yıllarda sürdürülebilir kalkınma ilkeleri etrafında kadınların güçlü bireyler olarak kalkınma sürecinde dâhil edilmesi tartışmaları gündeme oturmuştur. Bu

aşamada sosyal devletin kadın istihdamını etkin kılıcı politik süreçlerine etkisi ve üretilecek eşitlikçi projelerin toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi ile geniş yankı bulmaya başlamıştır. Böylelikle kadın emeği farklı aşama ve dönemeçlerden geçmekle birlikte kalkınmış ülkelerde daha ön planda olduğu ve gerek nicelik gerek nitelik anlamında görünür kılındığı emek piyasaları söz konusudur. Oysa kalkınmaya çalışan ülkelerde henüz kamusal alanın en üst düzeylerinde hala erkekler bulunmamaktadır. Aynı zamanda kadınlara belirlenen “kadınsı iş”lerin varlığını da sürdürmesi söz konusudur. Gelişme yazını içerisinde yer almayan ülkeler açısından ise kadın görünürlüğü kavramından bahsetmek bile olanaklı gözükmemektedir.

3. TÜRKİYE EMEK PİYASASINDA KADIN OLMAK

Türkiye kalkınmaya çalışan bir ülke olarak farklı toplumsallıklara gebe olmuştur. Politik yapılanmasında kadınların gerçek anlamda var olması sosyal hukuk devleti olmasına dair hazırlanan ilk anayasa ile garanti alınmakla birlikte çok partili döneme geçişle birlikte azalmıştır. Tarihsel dönemeçlerde kadın emeği güçlenmeye dair profil sergilemekte ise de nitelik açısından gelişmiş ülkeleri yakalamakta cılız kalmıştır. Karar verici egemen rol ve konumlara cinsiyetçi eril egemen yapı ve davranış örüntülerinin temelindeki kadınların dışlanması Türkiye emek piyasasında da bulunmaktadır.

Kadınların işgücü piyasasına dâhil olmalarına tarihsel açıdan bakıldığında 1915 Balkan Savaşı sırasında erkeklerin orduya katılması sonucu azalan işgücünü takviye etmek amacıyla başladığını söylemek mümkündür. I. Dünya, Kurtuluş ve II. Dünya Savaşları sırasında ise gittikçe artmış göstermiştir (Bekata, Mardin ve Torun, 2000:14). Bu noktadan bakıldığında dünya genelinde kadınların istihdam alanına dâhil olması süreçlerinden farklı olmadığını ifade etmek olanaklıdır. Kadınlar Çakır’ın belirttiği üzere I. Dünya Savaşı sonrasında ise, kamusal alanının hemen hemen her iş kolunda etkinlik göstermişlerdir (2010:346-386). Osmanlı İmparatorluğu’nda kadınlar kamusal alanda girişimleri olmuş ise de tüm kadınların aktif şekilde çalışma hayatına emek sürecinde var olmaları 1923 ile birlikte gerçekleşmiştir.

Çalışma yaşamında her kadının olması gerektiği anlayışı özellikle Atatürk’ün çağdaş Türk kadının ilerlemesi ilkesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Böylelikle kadınların erkeklerle eğitim hayatına dâhil edilmesi teşvik edilmiştir. Aynı zamanda tarımda aile işçisi olmanın yanı sıra

hatta dışında kentli başarılı ve üreten söz sahibi kadın olarak çalışma yaşamında güçlü kılınması fırsat eşitliği ilkesinin ve demokrasinin en önemli gösterenleri olarak uygulamalara açıkça yansımıştır.

Tarımın sektörler arasındaki payının hızla azalması, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmesi sonucunda kadınların istihdamdaki payında 1950’li yıllardan itibaren ciddi anlamda düşüşler yaşanmıştır (Bildirici ve Anafarta, 2001:58). 1970’lere kadar gel gitlerle dolu emek piyasasının kadın görünümüleri yoksulluğa adeta bir çözüm olarak sunulan liberal ilkelerle çıkış yolu bulunmaya çalışmıştır. Kadın girişimciliği adı verilen olgu zamanla etki alanını genişletmiş ise de aile odaklı politikaların egemen olması sosyal devletin temel sorumluluğundan yerine piyasa koşullarında yalnız bırakılan kadınların güçlenmeleri ve özgürleşmeleri devlet politikalarından ziyade risk alıp var olabilen yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Oysa devletin sosyal politikalarla donanmış olması kadınları güvence altına alan ve işe alımlarda cinsiyet eşitsizliğinden uzak olması temel alınmalıdır. Böylelikle kadınların yükselme hedefleri erkeklerle kıyaslandığında geride kalmayarak artış gösterecektir.

Günümüze gelindiğinde ise kadınların kamusal alandaki etkin özne olma hikâyeleri mavi yakalı ve beyaz yakalı olma bakımından farklılık göstermekle birlikte temelinde erilliğin piyasa yapısında çoğunlukla vitrin olabilmekten geçmektedir. Etkili olabilen şanslı kadınların ise sınıfsal düzlemde orta üst ya da üst sınıfa mensup olmaları önemli bir belirleyicidir. Ancak yine de eril iknalarla ve izinlerle kadınların etkin kılınabilmesi söz konusu olduğu için sosyolojik bir okuma ile olgusalılığı açıklanabilir. Cam tavanların kadınlar açısından engeller oluşturması başarı grafiklerini de etkilemekte ve ev içi rolleri ve davranış örüntüleri toplumsal ve kültürel olarak belirlenmektedir. Kendilerine atfedilen ve gür bir sesle ikincilleştirilmeye bir anlamda rest çekebilmiş güçlenebilmiş kadınların varlığı eşitliğe doğru yol alıp yürüyebilmenin olanaklarını sunabilmesinde yatmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadın emeği dünya genelinde ve Türkiye özelinde benzer toplumsallıklarda var olmuştur. Fabrika ve atölyelerde çalışarak istihdam alanında yer edinebilen ve böylelikle aslında adım atabilen kadınların Sanayi Devrimi ile birlikte başlayan öyküleri dünya savaşları ile birlikte

sürmüştür. Kadınlar uzun ve kötü çalışma koşulları içerisinde ucuz emeğin vazgeçilmezleri olmuşlardır. Kapitalizmin sömürüye dayalı yapısı kadınlar, emekleri karşısında güvencesiz ve hak temelli olmaktan uzak bir şekilde çalıştırılmaya mecbur bırakmışlardır. Savaş dönemlerinde de işçi yoksunluğuna geçici çözümlerle kadın emeği boşluğu doldurma rolünü üstlenmiştir.

Kadın emeğinin görünümüne bakıldığında esas rolünün özel alan olarak tanımlanması söz konusudur. Dolayısıyla emek piyasasına eklenen ya da entegre edilen cinsiyet olarak kabul edilmesinden dolayı aktör olarak etkin kılınması adına uzun yıllar mücadele verilmesi söz konusudur. Mücadelede başarılı olabilenler sosyal devlet ilkeleri etrafında hazırlanan eşitlikçi kadın odaklı politikaların geçerli olduğu İskandinavya ülke örneklerinde görülmekle birlikte kalkınmadan yoksun ülkelerde hikâye tam tersi yönde okunmaktadır. Kadın erkek eşitliğine dayalı olmayan kadın emeğinin değer yitimine uğradığı ve hafıfsendiği post fordist emek süreçlerinin part time iş kollarının hapsedildiği ev bakımının ve bakım emeğinin kadına dayalı olarak görüldüğü çocuk sorumluluğunun eşlerle birlikte ortak kabul edilmesinin yerine kadınlara atfeden cinsiyetçi nüveler kadınları ister istemez pasifize etmekte ve dışlamaktadır.

Prekaryanın savunmasızlığında kadın emeği kriz dönemlerinde ilk işten çıkartılan, sigortası yatırılmayan, sendikalı olduğu için işlerine son verilen ve mesleki yükselmelerde erkeklerin öncelikli olarak seçildiği engellerin ağırlaştığı çalışma koşullarında kadınların güçlenebil(me)mesini tartışmak elzemdir. Bu güçlenme görüngüleri ise gerek kapitalizmin hırçın ve acımasız doğası gerekse erkek egemen yapının damgalayıcı özellikleri nedeniyle kolay değildir. Güçlenmenin anahtarı ise kadın dayanışması ile üretilecek politikalarda cinsiyetçilik yerine toplumsal cinsiyet eşitliği temelli perspektife dayalı uygulamaları ile mümkün olabilecektir. Böylelikle emeğin kıyısındaki kadın profilinden emeğin başat aktörleri halinde var olabilen güçlü kadın profiline evrilebilir.

KAYNAKLAR

- Ansal, H. (1995), “Çalışma Hayatında Cinsiyetçilik ve 1980’lerde Türk Sanayinde Ücretli Kadın Emeginin Değişen Konumu”, *Toplum ve Bilim*, 66, Bahar.
- Bekata, A., Mardin, N. ve Torun, M., (2000), *Sağlık Sektöründe Kadın*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Bildirici, M. ve Anafarta, N., (2001), “Türkiye’de Kadın Emegi”, *İşletme ve Finans Dergisi*, 179, ss. 54-72.
- Çakır, S., (2010), *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Çotuk, M., (2014), “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Kurulan Kalkınma Ajansları ve Kadın İstihdamının Rolü”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Politikası Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ecevit, Y., (1998), *Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeginin Kullanımında Değişmeler*, Ed: İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı, Küresel Pazar Açısından Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişmeler, Türkiye Örneği, İstanbul, İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı.
- Hartmann, H., (1992), *Marksizm’l Feminizmin Mutsuz Evliliği*, Çev: G. Aygen Kadının Görünmeyen Emegi Maddeci Bir feminizm Üzerinde, Der: G. Savran, N. Tura, İstanbul, Kardelen Yayınları.
- Humphries, B. (2011)., “Kadın ve Kapitalizm”, <http://www.marksist.com/kad/kadin%20ve%20kapitalizm.htm>, 01.12.2011.
- Kocacık, F. ve Gökkaya, V. B., (2005), “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, ss.195-201.
- Makal, A., (2001), “Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Ücretli Kadın Emegine İlişkin Gelişmeler”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 2, Nisan-Mayıs-Haziran, ss. 117-155.
- Moser, C., (1993), *Gender Planning and Development: Theory, Practice and Training*, USA: Routledge.
- Palmer, M. ve Hyman, B. (1993), *Yönetimde Kadınlar*, (Çev. Vedat Üner) İstanbul, Rota Yayınları.
- Vogel, L., (2003), *Marksist Teoride Kadın*, İstanbul, Pencere Yayınları.
- Walby, S., (1996), *Key Concepts in Feminist Theory*.

KÜRESEL RISK VE GIDA KRİZİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON GLOBAL RISK AND FOOD CRISIS

Dr. Öznur TAŞDÖKEN

oznur.tasdoken@ogr.deu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7381-4361

(Sorumlu Yazar)

Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU

hakan.kahyaoglu@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6031-7494

ÖZET

Küreselleşme süreciyle dünya piyasalarında ülkelerin dışa açıklığına bağlı olarak mal piyasalarındaki fiyat oluşumlarının arz ve talebe göre gerçekleşmektedir. Ancak 2016 sonrası ABD-Çin dış ticaret kısıtlamaları sonucu ortaya çıkan yeni ticaret süreci ülkeler arası fiyat oluşumunu bozmuştur. Covid ve sonrası dönemde artan jeopolitik riskler yeni bir risk kaynağı olarak mal piyasası üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Mal piyasasının göstergeleri ile jeopolitik risklerin yaşanan süreçte karşılıklı olarak etkileşimi uluslararası piyasalarda fiyat oluşumunun ve aynı zamanda ülkelerin olası dış ticaret hadlerindeki gelişmeler hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu bilginin ortaya konulması amacıyla jeopolitik risklerin göstergesiyle uluslararası gıda fiyatlarını temsil eden değişken arasındaki şokların aktarım süreci için bağlantılılık yaklaşımı kullanılmıştır. Bu bağlamda çalışmada 1990:1 ile 2023:2 dönemleri arasında aylık veriler kullanılarak şokun ortaya çıkmasına bağlı olarak jeopolitik risk değeri ile beş farklı emtia piyasaları arasında yayılım etkisi incelenmektedir. Bu inceleme yapılırken Diebold ve Yılmaz (2009, 2012, 2014) metodolojine dayalı olarak geliştirilen bağlantılılık yaklaşımı kullanılmaktadır. Bu yaklaşımın kullanılmasındaki amaç, jeopolitik risk değerlerinin yüksek olduğu ülkeler ve bölgeler arasına meydana gelen bir olayın farklı emtia piyasaları üzerindeki etkisini araştırmaktır. Yapılan analiz sonucunda, emtia piyasaları ile jeopolitik risk değerleri arasında yüksek dereceli bir bağlantılılık ilişkisi bulunmuştur. Bu parametreye dayalı olarak jeopolitik risklerden kaynaklı belirsizlik şokunun ticarete konu olan malların fiyatlarında meydana gelen değişimin temel nedeni olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde jeopolitik risklerin dünya ekonomisinin bugünkü konjonktürde arz yönlü bir etki olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Emtia Piyasaları, Küresel Risk, Bağlantılılık yaklaşımı

ABSTRACT

With the globalization process, depending on the openness of the countries in the world markets, the price formations in the goods markets are realized according to the supply and demand. However, the new trade process that emerged as a result of the US-China foreign trade restrictions after 2016 distorted the price formation between countries. Increasing geopolitical risks in the Covid and post-Covid period started to have an impact on the commodity market as a new source of risk. The mutual interaction of the indicators of the goods market and geopolitical risks in the process gives information about the price formation in the international markets and also the developments in the possible foreign trade terms of the countries. In order to reveal this information, the connectedness approach was used for the transfer process of shocks between the indicator of geopolitical risks and the variable representing international food prices. In this context, this study examines the spillover effect between the value of geopolitical risk and five different commodity markets depending on the occurrence of the shock using monthly data between 1990:1 and 2023:2. This examination is based on the connectedness approach developed based on the methodology of Diebold and Yilmaz (2009, 2012, 2014). The purpose of using this approach is to investigate the impact of an event occurring between countries and regions with high geopolitical risk on different commodity markets. The analysis reveals a high degree of connectedness between commodity markets and geopolitical risk. Based on this parameter, it is found that the uncertainty shock stemming from geopolitical risks is the main reason for the change in the prices of tradable goods. In this respect, it is concluded that geopolitical risks have a supply-side effect on the world economy in the current conjuncture.

Keywords: Commodity Markets, Global Risk, Connectedness approach

1.GİRİŞ

21.yüzyılda artan siyasi çatışmalar, iç savaşlar, salgınlar, uluslararası savaşlar ve terör saldırıları nedeniyle jeopolitik risklerin (GPR) ekonomi üzerindeki etkisinin incelenmesi yönündeki çalışmalar artmıştır. Başka bir deyişle, son yıllarda küresel olaylarda artışların olmasının bir sonucu olarak, bir ülkenin diğer ülkelerde meydana gelen savaş veya siyasi olaylar nedeniyle piyasalarında meydana gelen dalgalanmalar jeopolitik risk olarak ifade edilmektedir. (Engle & Campos-Martins, 2020) Bu bağlamda, jeopolitik riskin artmasına bağlı olarak meydana gelen değişimler bir ülkenin iç piyasalarında etkili olurken, bu etki aynı zamanda dış piyasalara da yansımaktadır. Dolayısıyla, bir ülkede veya bölgede olayların artması beraberinde ülkelerin GPR değerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle, GPR değerinin yüksek olması hem olayların gerçekleşme riskini hem de mevcut olayların gerçekleşmesine bağlı olarak ortaya çıkabilecek yeni risklerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu riskleri belirlemek amacıyla Dario Caldara ve Matteo Iacoviello tarafından geliştirilen ülkeye özgü GPR indeksi, 43 ülkenin her biri için ABD, Birleşik Krallık ve Kanada'da önde gelen gazetelerin elektronik arşivlerinin otomatik metin aramalarına dayalı olarak geliştirilmiştir. GPR endeksini, her ay olumsuz jeopolitik olayları ve ilgili tehditleri tartışan makaleler dikkate alınarak oluşturulmaktadır.(Caldara & Iacoviello, 2022)

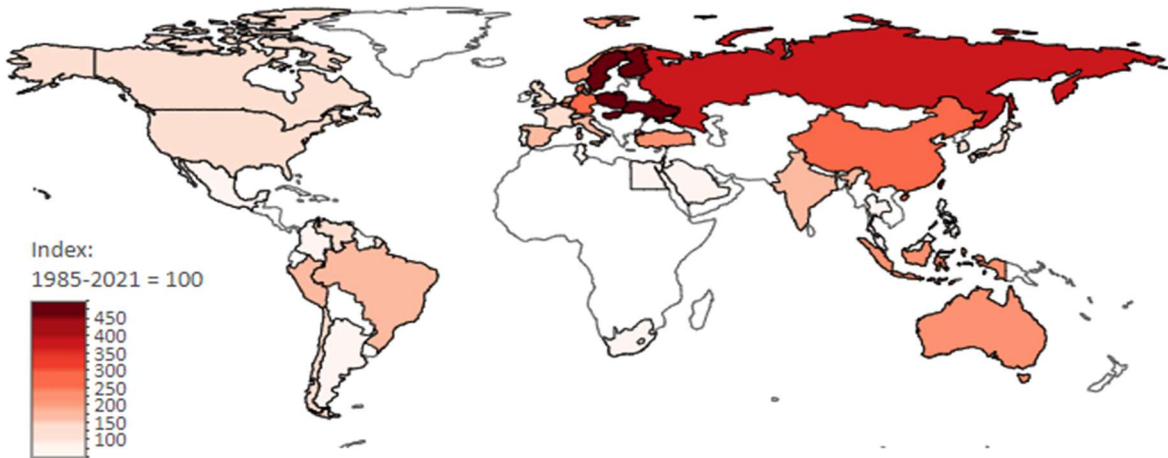
2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının özellikle enerji fiyatlarında meydana gelen artış ve savaşın emtia piyasalarındaki etkisi gıda fiyatlarının ve üretim maliyetlerinde meydana gelen artışların temel nedeni olmuştur. Başka bir deyişle, jeopolitik olaylar nispi fiyatların değişmesine neden olmaktadır. Nispi fiyatların bozulması arz ve talepte bir değişime neden olmakta ve bu değişim aynı zamanda uzun dönemde bu piyasalarda fiyat dalgalanmalarının temelini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, ithalat ve ihracatta emtia fiyatlarında meydana gelen değişime bağlı olarak ülkelerin uluslararası ticarete piyasa yapısının ve pazar paylarının değişmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, endüstriler için hammadde veya temel girdiler olan emtia fiyatlarındaki bir değişim bütün piyasalar üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle, literatürde birçok araştırmacı GPR endeksi, emtia fiyatları ve farklı makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu araştırmada uzun ve kısa dönemde emtia fiyatları ile petrol şokları arasında yayılım ilişkisi olduğu(Naeem et al., 2022), jeopolitik riskin emtia piyasaları üzerinde etkili olduğu (Gong & Xu, 2022; Wang et al., 2022),jeopolitik risk yenilenebilir ve yeşil enerjiyi olumsuz etkilediği(Ha, 2023), gıda fiyatlarını önemli ölçüde etkileyen jeopolitik faktörlerle tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğunu (Saâdaoui et al., 2022), jeopolitik risk faktörlerinin değişmesine bağlı olarak enflasyon oranının değiştiği gibi sonuçlar elde edilmiştir(Sohag et al., 2022). Bu çerçevede literatürde yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular dikkate alındığında, jeopolitik risk değerlerinin yüksek olduğu ülke piyasalarında risk ve dalgalanmaların da yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum hem iç piyasaları etkilemekte hem de uluslararası ticarete lojistik sektöründe aksamalara ve emtia fiyatları üzerinde değişimlere neden olmaktadır.

Çalışmanın ana amacı, 1990-2023 yılları arasında meydana gelen savaşlar, salgınlar ve terör saldırıları gibi olayların neden olduğu şokların, yani jeopolitik risklerin etkisine bağlı olarak farklı emtia piyasaları üzerindeki yayılım etkisi analiz edilmektedir. Bu analizde ilk olarak, GPR endeksi ile emtia piyasaları arasındaki yayılım ilişkisi hem farklı ülkelerde hem de farklı bölgeler dikkate alınarak tahmin edilmektedir. Böylece, farklı jeopolitik bölgelerde bulunan ülkelerde meydana gelen iç savaş, uluslararası savaşlar, siyasi huzursuzluk ve terör saldırıları gibi olayların piyasalar üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Elde edilen sonuçla birlikte

ülkelerin jeopolitik özelliklerinin emtia fiyatları üzerindeki etkisi tahmin edilmektedir. İkinci olarak, ele alınan zaman dönemi covid19 ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi tüm piyasaları etkisi altına alan bir kriz döneminde jeopolitik risk ile emtia fiyatları arasındaki yayılım etkisi de dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, emtia piyasasının dinamik dalgalanma bağlantılılığı tüm ülkeler için ölçülmekte ve bu dalgalanmaların etkileri araştırılmaktadır. Üçüncü olarak, çalışmada farklı emtia piyasalarının kullanılması aynı zamanda küresel olayların hangi emtia piyasası üzerinde etkisinin daha güçlü olduğunun anlaşılmasına olanak sağlamaktadır. Dördüncü olarak, GPR'nin durgunluklar ve genişlemeler boyunca farklı emtia piyasaları üzerindeki etkilerini 1990-2023 dönemini dikkate alarak hem bölge hem de ülke bazında araştıran başka bir çalışma bulunmamaktadır. Bu bağlamda, jeopolitik risk faktörlerinin değişmesine bağlı olarak ticarete konu olan mal piyasalarında meydana gelen değişkenliğin yayılma etkisinin araştırılması gerekmektedir.

Çalışmada ele alınan zaman döneminde Körfez savaşı(1990-1991), Irak işgali(2003), küresel mali kriz (2008), Avrupa devlet borç krizi (2009–2012), Çin borsa çöküşü ve Brezilya krizi (2015–2016) ve Covid19 dönemi (2020) ve Rusya-Ukrayna savaşı(2022) gibi birkaç önemli uluslararası krizin olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Dolayısıyla, ele alınan dönemde GPR endeksi farklı bölgelerde en yüksek olduğu ve bu olayların küresel emtia fiyatları üzerinde etkisinin en yüksek olduğu dönemdir. Bu bağlamda Şekil 1'de 2022 yılı ülkelere özgü GPR endeksi gösterilmektedir. Şekil 1 dikkate alındığında Avrupa ülkelerinde GPR risk değerinin en yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Ukrayna-Rusya savaşının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Ünelere Özgü GPR Endeks

Kaynak: https://www.matteoiacoviello.com/gpr_country.htm

2.EKONOMETRİK YÖNTEM VE VERİ SETİ

Bu çalışmada 1990:1 ile 2023:2 dönemlerine ait aylık veriler kullanılarak ülkeye özgü GPR değerleri dikkate alınarak 2022 yılında en yüksek risk değerlerine sahip olan ülkeler kullanılmıştır. Bu ülkelerin bulunduğu bölgeler, Avrupa (Kuzey ve Doğu): Danimarka (DNK),

Finlandiya (FIN), Macaristan (HUN), Norveç (NOR), Polonya(POL), Rusya (RUS), İsveç (SWE), Ukrayna (UKR), Avrupa (Güney ve Batı): Belçika (BEL), Fransa (FRA), Almanya (DEU), İtalya (ITA), Hollanda (NLD), Portekiz (PRT), İspanya (ESP), İsviçre (CHE), Orta Doğu ve Afrika: Türkiye (TUR) ve Asya ve Okyanusya: Avustralya (AUS), Çin(CHN), Hong Kong (HKG), Tayvan (TWN), Endonezya (IDN) ve Hindistan (IND)şeklinde belirlenmektedir.

Çalışmamızda Türkiye'ye ait jeopolitik risk endeksini Avrupa (Güney ve Batı) bölgesinde değerlendirmeye alınmıştır. Bunun nedeni ise, 2022 yılında Türkiye'nin bulunduğu bölge içerisinde jeopolitik risk değeri yüksek olan başka bir ülke bulunmamaktadır. Gıda fiyatları ise, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü tarafından beş farklı kategoriye ayırdığı emtia (tahıl, bitkisel yağ, süt ürünleri, et ve şeker) fiyatları kullanılmıştır. Çalışmada GPR endeksi ekonomik politik belirsizlik veri tabanından ve emtia fiyatları endeksi de Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü veri tabanından elde edilmiştir.

Bu çalışmada GPR endeksi ile emtia fiyatları endeksi arasındaki ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan şokun ülkeler üzerindeki yayılım etkisinin incelenmesi amacıyla bağlantılılık yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım Diebold & Yilmaz (2009, 2012, 2014) metodolojine dayalı olarak Stenfors et al., (2022) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşımla birlikte farklı ülkelerde meydana gelen bir şok olduğunda bunun hem bölgesel hem de ülkeler arasındaki etkisi dikkate alınmakta ve aynı zamanda bu etkinin farklı bölgeler arasındaki yayılımın analiz etmeye yardımcı olmaktadır. Böylece, ülkeler arasında yayılmaların izlenmesi ve yorumlanması çok sayıda serinin kullanılmasının yorumlama karmaşıklığına neden olmayacaktır.

3.AMPİRİK BULGULAR

Çalışmanın ilk aşamasında tüm seriler için tanımlayıcı istatistiklere ait ön testler ekler kısmında Tablo 1'de gösterilmektedir. Temel istatistiklere göre, modelde kullanılan bütün değişkenler istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ortalamaya sahiptir. Çarpıklık PRT, POL, FIN, Yağ fiyatı, et fiyatı ve süt ürünleri fiyatı haricinde diğer bütün ülkelerde ve emtia piyasalarında pozitifdir. Basıklık değeri ise, POL, RUS, ITA, NLD ve PRT ülkelerinde istatistiksel olarak anlamsızdır. Bu ülkeler dışında bütün ülke ve emtia piyasalarında istatistiksel olarak anlamlı ve IND, GBR, Süt ürünleri fiyatı ve tahıl fiyatında basıklık değeri üçten büyüktür. Aynı zamanda NLD, IDN, PRT, POL ve BEL ülkeleri dışında bütün ülkelerde Jarque-Berra istatistiği seriler için %5 anlamlılık düzeyinde boş hipotez reddedilir. Başka bir deyişle, NLD, IDN, PRT, POL ve BEL ülkeler dışındaki bütün ülke ve emtia piyasalarına ait serilerin normal dağılmadığını gösteren test istatistiklerini desteklemektedir. Varyans değerlerine baktığımızda, emtia piyasaları ile GPR değerleri arasındaki bağlantılılık ilişkisine bağlı olarak değişkenlik yayılımının etkisini göstermektedir. Bu bağlamda, bütün değişkenlere ait varyans değerleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Serilerin otokorelasyonu için LjungBox (Q(20)) testinin sonuçları, bütün ülkelerde otokorelasyonun olmadığı sıfır hipotezini reddeder. $Q^2(20)$ dikkate alındığında ise, bütün değişkenler için istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bağlamda, bütün değişkenler üzerinde dalgalanmaların belirli bir süre etkisinin olduğunu ifade etmektedir.

Serilerin durağanlığını test etmek amacıyla ekler kısmında tablo 2'de gösterilen KPSS durağanlık testinde boş hipotez 'seriler durağandır' şeklinde oluşturulmaktadır. Elde edilen bulgular dikkate alındığında, modeli oluşturan bütün seriler için sabitin olduğu modelde seriler

durağan iken, sabit ve trendin olduğu modelde IND ve NLD serileri dışındaki bütün serilerde seriler durağan olduğunu ifade eden boş hipotez kabul edilmiştir.

Tablo 1: Avrupa (Kuzey ve Doğu) Ülkelerine ait Bağlantılılık Tahmini Sonuçları

	Et F.	Ü.F.	Süt F.	Tahıl	Yağ F.	Şeker F.	DNK	FIN	HUN	NOR	POL	RUS	SWE	UKR	FROM
Et															
Fiyatı	8,02		6,53	6,84	4,63	4,13	12,64	9,52	8,99	9,34	11,05	2,79	7,15	8,36	91,98
Süt Ü.F.	5,97		8,23	7,03	4,67	4,65	12,44	8,69	8,57	8,63	12,97	3,12	7,20	7,81	91,77
Tahıl F.	4,80		8,17	7,67	4,83	5,02	12,06	10,22	6,61	6,97	12,47	2,48	11,35	7,36	92,33
Yağ F.	5,46		9,29	5,83	4,71	3,67	10,87	7,16	13,00	10,34	11,61	3,53	7,73	6,81	95,29
Şeker F.	5,06		7,94	6,71	4,57	6,36	11,54	9,51	9,49	8,90	11,36	2,90	8,94	6,72	93,64
DNK	6,21		8,43	7,01	4,22	5,04	12,65	9,01	9,24	6,90	14,04	2,91	6,69	7,64	87,35
FIN	7,50		8,09	8,77	5,05	6,34	11,37	11,15	4,23	5,42	10,87	3,23	8,96	9,02	88,85
HUN	3,71		9,58	5,06	4,95	3,15	9,89	7,84	14,36	11,15	11,10	4,02	9,27	5,92	85,64
NOR	6,42		9,55	7,36	5,21	5,32	11,54	9,78	6,79	5,15	13,36	2,96	8,13	8,41	94,85
POL	5,48		9,56	6,76	5,66	4,58	12,17	10,50	5,82	5,99	13,68	3,02	9,24	7,55	86,32
RUS	5,24		10,52	6,44	6,32	5,72	12,10	10,89	4,27	3,29	14,25	3,13	10,23	7,58	96,87
SWE	6,15		8,58	7,24	5,34	5,93	12,02	10,39	5,71	3,79	13,10	3,13	10,26	8,36	89,74
UKR	6,06		8,85	7,42	4,76	6,67	11,29	9,36	7,28	5,01	13,00	3,51	8,46	8,33	91,67
TO	68,05		105,10	82,47	60,20	60,22	139,92	112,87	90,01	85,75	149,19	37,61	103,37	91,53	1186,29
Inc.Own	76,07		113,33	90,14	64,91	66,58	152,57	124,02	104,36	90,90	162,88	40,74	113,63	99,86	cTCI/TCI
NET	23,93		13,33	-9,86	35,09	-33,42	52,57	24,02	4,36	-9,10	62,88	59,26	13,63	-0,14	98,86/91,25
NPT	3,00		9,00	6,00	2,00	1,00	11,00	10,00	6,00	5,00	12,00	0,00	8,00	5,00	

Notlar: Sonuçlar, gecikme uzunluğu 1 (BIC) ve 10 adım ileri tahmini olan bir TVP-VAR(0.99,0.99) modeline dayalıdır.

Tablo 1 jeopolitik risk ile emtia fiyatları arasındaki ilişkinin zamana göre değişen yayımları gösterilmektedir. Bu bağlamda Avrupa(kuzey ve doğu) ülkeleri için bağlantılılık değerlerine baktığımızda, et fiyatı varyansı kendi varyansının %8,02'sini açıklamaktadır. Et fiyatları en yüksek DNK (%12,64), POL (%11,05), NOR (%9,34), FIN (%9,52) ve UKR (%8,36) üzerinde bağlantılılık etkisi var iken, et fiyatı üzerinde en yüksek bağlantılılık etkisi FIN (%7,50), NOR (%6,42), DNK (%6,21), SWE (%6,15) ve UKR (%6,06) ülkelerinden gelmektedir. Bunun anlamı, bu ülke piyasalarında meydana gelen bir değişim et piyasaları üzerinde önemli etkileri olmaktadır.

TO değerine baktığımızda piyasalar arasında değişimin yayılımın etkisini göstermektedir. Dolayısıyla, süt ürünleri fiyatı, tahıl fiyatı, DNK, FIN, HUN, POL, SWE ve UKR serilerinde yayılım ilişkisinin yüksek olduğu söylenebilir. FROM değerine baktığımızda ise, bir ülkenin diğer ülke piyasasından almış olduğu değişimin etkisini göstermektedir. Bu bağlamda, modeli oluşturan bütün ülkelerde yayılım etkisinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu durum, ülkeler arasında ticarete konu olan mallara bağımlılığın yüksek olmasından ve AB üye ülkeler

olmasından kaynaklanmaktadır. Net yayılma değeri, bir ülkede veya bölgede meydana gelen olaylara bağlı olarak diğer ülke piyasalarına yayılan veya alınan bilgi/şok arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Net değeri pozitif olan bir ülkenin şoku aktarıcı rol oynadığını ve negatif olan ülkenin ise net alıcı olarak hareket ettiği göstermektedir. Bu bağlamda, et fiyatı, tahıl fiyatı, yağ fiyatı, şeker fiyatı piyasaları ile NOR ve RUS ülkeleri net değerleri negatif olduğundan dolayı şokun net alıcısı olan ülke ve piyasalardır. NPT değerine ise, bir ülke piyasasında meydana gelen şokları göstermektedir. Bu bağlamda, en yüksek şoklar DNK, FIN, POL, SWE ülkelerinde ve süt ürünleri piyasasına meydana gelmiştir. Başka bir deyişle, emtia fiyatları GPR değerine bağlı olarak bir değişim meydana geldiğinde ticarete konu olan mallarının hem ihracatçı ülkeler hem de ithalatçı ülkeler üzerindeki ekonomik etkileri güçlü olmaktadır. Bu etkilerin en önemli sonucu ise, enflasyon oranlarında artışlar meydana gelmektedir.

Tablo 4: Farklı Bölgeler Arasındaki Toplu Bağlantılılık Sonuçları

	Gıda	Avrupa(KuzeyveDoğu)	Avrupa(GüneyveBatı)	Asya	FROM
Gıda	13,28	30,52	29,69	26,51	86,72
Avrupa(Kuzey ve Doğu)	15,65	32,16	29,43	22,76	67,84
Avrupa (Güney ve Batı)	15,68	31,08	30,18	23,06	69,82
Asya	14,55	31,04	29,97	24,44	75,56
TO	45,88	92,64	89,10	72,32	299,94
Inc,Own	59,16	124,80	119,27	96,76	cTCI/TCI
NET	-				99,98/74,9
NPT	40,84	24,80	19,27	-3,24	9
	0,00	3,00	2,00	1,00	

Notlar: Sonuçlar, gecikme uzunluğu 1 (BIC) ve 10 adım ileri tahmini olan bir TVP-VAR(0.99,0.99) modeline dayalıdır.

Tablo 4’de farklı bölgeler arasında toplu bağlantılılık tahmini sonuçları dikkate alındığında, gıda fiyatları için bağlantılılık değerlerine baktığımızda, gıda fiyatları varyansı kendi varyansının %13,28’sini açıklamaktadır. Gıda fiyatları üç bölge üzerinde en yüksek bağlantılılık etkisi var iken, gıda fiyatları üzerinde üç bölge için en yüksek bağlantılılık etkisi bulunmaktadır. Bunun anlamı, üç bölge de değerlendirmeye alınan ülkelerin hepsinin gıda fiyatları üzerinde yüksek bir etkiye sahip olması, aynı zamanda gıda üretiminin büyük bir çoğunluğunun bu ülkeler de olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, ilk olarak genel olarak bütün ülkelerde yerel mahsul kayıplarına neden olan sıcak hava dalgalarının ve fırtınaların olumsuz etkilerinin olması, ikinci olarak bu dönemde farklı bölgelerde ekili alanların genişlemesinde farklılıkların olması, Üçüncü olarak, hayvan hastalıklarının artması gibi nedenlerden dolayı gıda fiyatlarında istikrarsızlıklar meydana gelmektedir.

TO değerine baktığımızda Avrupa ülkelerinde yayılım ilişkisinin yüksek olduğu söylenebilir. FROM değerine baktığımızda, gıda fiyatlarında ve Asya ülkelerinde yayılım etkisinin yüksek olduğu söylenebilir. Net değeri pozitif olan bir ülkenin şoku aktarıcı rol oynadığını ve negatif olan ülkenin ise net alıcı olarak hareket ettiği göstermektedir. Bu bağlamda, Gıda fiyatları ile

Asya ülkelerinde net değerleri negatif olduğundan dolayı şokun net alıcısı olan ülke ve piyasalardır. NPT değerine ise, en yüksek şoklar Avrupa(Kuzey ve Doğu) ülkelerinde meydana gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, Rusya-Ukrayna savaşının neden olduğu lojistik sektöründeki akmasalar ve tahıl üretiminde meydana gelen sorunlar olduğu söylenebilir.

4.SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı 1990-2023 yılları arasında aylık veriler kullanılarak jeopolitik risk ile emtia fiyatları arasındaki yayılım ilişkisini analiz etmektir. Bu analiz yapılırken Diebold ve Yılmaz (2009, 2012, 2014) metodolojisi çerçevesinde Stenfors et al., (2022) tarafından geliştirilen bağlantılılık yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşımla birlikte hem ülkelerin jeopolitik riski hem de farklı bölgelerdeki jeopolitik riskin farklı emtia fiyatları üzerindeki yayılım etkisi araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda elde edilen bulgular dikkate alındığında ilk olarak, gıda fiyatlarında küresel risk değerine bağlı olarak bir değişim meydana geldiğinde ticarete konu olan mallarının hem ihracat yapan ülkeler hem de ithalat yapan ülkeler üzerindeki ekonomik etkileri güçlü olmaktadır. Bu etkilerin en önemli sonucu ise, enflasyon oranı yükselmektedir. Bu bağlamda enflasyon oranı merkez bankaları tarafından uygun politikalar ile doğru bir şekilde ele alınmadığında ise kronik enflasyon sorununa neden olmaktadır. İkinci olarak, Covid19'un piyasalar üzerindeki etkisi ve Rusya-Ukrayna savaşının yaratmış olduğu enerji krizi ve emtia fiyatlarındaki değişimler yani, jeopolitik olayların finansal ve makro ekonomik değişkenler üzerinde değişime neden olmaktadır. Bu bağlamda, politika yapıcıların uygun para ve maliye politikalarıyla makro ekonomik değişkenlerdeki istikrarsızlığı ele almaları gerekmektedir. Üçüncü olarak, 2022 yılında başlayan Rusya-Ukrayna savaşının özellikle enerji fiyatlarında artışı ve savaşın emtia piyasalarındaki etkisi gıda fiyatlarının ve üretim maliyetleri artışlarının temel nedeni olmuştur. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri de yaşam maliyetlerinin artmasıdır. Dördüncü olarak, genel olarak bütün bölgelerde küresel risk değerinin yüksek olması aynı zamanda ülkelerin gıdaya erişiminin ve gıda güvenliğinde sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Caldara, B. D., & Iacoviello, M. (2022). Measuring Geopolitical Risk. *American Economic Review*, 112(4), 1194–1225.
- Diebold, F. X., & Yilmaz, K. (2009). Measuring Financial Asset Return and Volatility Spillovers, with Application to Global Equity Markets. *Economic Journal*, 119(534), 158–171. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02208.x>
- Diebold, F. X., & Yilmaz, K. (2012). Better to Give than to Receive: Predictive Directional Measurement of Volatility Spillovers. *International Journal of Forecasting*, 28(1), 57–66. <https://doi.org/10.1016/j.ijforecast.2011.02.006>
- Diebold, F. X., & Yilmaz, K. (2014). On the Network Topology of Variance Decompositions: Measuring the Connectedness of Financial Firms. *Journal of Econometrics*, 182(1), 119–134. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2014.04.012>
- Engle, R. F., & Campos-Martins, S. (2020). Measuring and Hedging Geopolitical Risk. *SSRN Electronic Journal*, 1–27. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3685213>
- Gong, X., & Xu, J. (2022). Geopolitical risk and dynamic connectedness between commodity markets. *Energy Economics*, 110(2072019029). <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106028>
- Ha, L. T. (2023). A wavelet analysis of dynamic connectedness between geopolitical risk and renewable energy volatility during the COVID-19 pandemic and Ukraine-Russia conflicts. *Environmental Science and Pollution Research*, 0123456789. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-26033-1>
- Naeem, M. A., Karim, S., Hasan, M., Lucey, B. M., & Kang, S. H. (2022). Nexus between oil shocks and agriculture commodities: Evidence from time and frequency domain. *Energy Economics*, 112(December 2021), 106148. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.106148>
- Saâdaoui, F., Ben Jabeur, S., & Goodell, J. W. (2022). Causality of geopolitical risk on food prices: Considering the Russo–Ukrainian conflict. *Finance Research Letters*, 49(May), 103103. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103103>
- Sohag, K., Islam, M. M., Tomas Žiković, I., & Mansour, H. (2022). Food inflation and geopolitical risks: analyzing European regions amid the Russia-Ukraine war. *British Food Journal*. <https://doi.org/10.1108/BFJ-09-2022-0793>
- Stenfors, A., Chatziantoniou, I., & Gabauer, D. (2022). Independent policy, dependent outcomes: A game of cross-country dominoes across European yield curves. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 81(April), 101658. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2022.101658>
- Wang, Y., Bouri, E., Fareed, Z., & Dai, Y. (2022). Geopolitical risk and the systemic risk in the commodity markets under the war in Ukraine. *Finance Research Letters*, 49(June), 0–29. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103066>

6.EKLER

Tablo 1: Temel İstatistik Tablosu

	Et fiyatı	Süt Ü. F.	Tahıl fiyatı	Yağ fiyatı	Şeker Fiyatı	DNK	FIN	HUN	NOR	POL	RUS	SWE	UKR	BEL	FRA
Mean	1.001** *	1.002** *	1.002** *	1.003** *	1.001** *	1.014** *	1.006** *	0.996** *	1.005** *	1.001** *	1.002** *	1.004** *	1.012** *	1.006** *	1.002** *
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Variance	0.001** *	0.002** *	0.001** *	0.003** *	0.005** *	0.845** *	0.732** *	0.639** *	0.601** *	0.564** *	0.153** *	0.630** *	0.616** *	0.374** *	0.174** *
Skewnes	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.829** *
s	-0.181 (0.136)	0.622*** (0.000)	0.291** (0.018)	-0.304** (0.014)	0.006 (0.960)	0.212* (0.081)	-0.114 (0.347)	0.061 (0.615)	0.108 (0.371)	-0.005 (0.964)	0.277** (0.024)	0.114 (0.345)	0.202* (0.097)	0.152 (0.210)	0.152 (0.000)
Ex.Kurtosis	0.803** *	5.629** *	3.237** *	2.866** *	0.963** *	0.442* 	0.702** 	0.869** 	1.162** 	-0.204 (0.443)	0.529* (0.051)	1.211** 	0.641** (0.024)	0.319 (0.182)	2.739** (0.000)
JB	12.880** **	551.159 ***	179.383 ***	142.305 ***	15.381* **	6.226** 	9.020** 	12.754* **	23.181* **	0.692 	* 	** 	* 	3.222 	***
	(0.002)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.044)	(0.011)	(0.002)	(0.000)	(0.708)	(0.008)	(0.000)	(0.009)	(0.200)	(0.000)
ERS	9.742** *	6.969*** *	7.978*** *	7.284*** *	8.982*** *	13.508** *	13.360** *	13.181** *	12.930** *	13.723** *	12.132** *	14.072** *	11.476** *	12.217** *	12.823** *
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Q(20)	85.776* **	133.400 ***	90.956* **	62.746* **	37.940* **	91.888* **	64.123* **	88.168* **	86.368* **	78.607* **	44.167* **	94.772* **	57.713* **	56.818* **	42.614* **
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)
Q2(20)	84.599* **	135.505 ***	88.569* **	60.746* **	38.476* **	26.104* **	29.755* **	19.297* *	26.972* **	44.320* **	41.070* **	28.305* **	19.626* *	30.615* **	30.350* **
	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.001)	(0.000)	(0.023)	(0.001)	(0.000)	(0.000)	(0.000)	(0.020)	(0.000)	(0.000)

	DEU	ITA	NLD	PRT	CHE	ESP	TUR	AUS	GBR	HKG	IDN	TWN	CHN	IND
Mean	1.004*** (0.000)	1.002*** (0.000)	1.004*** (0.000)	0.996*** (0.000)	1.004*** (0.000)	1.002*** (0.000)	1.004*** (0.000)	1.003*** (0.000)	1.003*** (0.000)	1.001*** (0.000)	1.005*** (0.000)	1.008*** (0.000)	1.005*** (0.000)	1.003*** (0.000)
Variance	0.171***	0.286***	0.347***	0.780***	0.586***	0.337***	0.327***	0.416***	0.109***	0.635***	0.708***	0.574***	0.147***	0.238***
Skewness	0.502*** (0.000)	0.307** (0.013)	0.131 (0.279)	-0.021 (0.859)	0.329*** (0.008)	0.467*** (0.000)	0.425*** (0.001)	0.187 (0.125)	1.013*** (0.000)	0.291** (0.018)	0.119 (0.326)	0.123 (0.311)	0.316*** (0.010)	0.880*** (0.000)
Ex.Kurtosis	1.681*** (0.000)	-0.040 (0.994)	0.182 (0.382)	-0.088 (0.835)	1.569*** (0.000)	1.751*** (0.000)	2.121*** (0.000)	0.642** (0.024)	4.932*** (0.000)	0.953*** (0.003)	0.454* (0.081)	0.629** (0.027)	0.795*** (0.009)	3.008*** (0.000)
JB	63.605*** (0.000)	6.259** (0.044)	1.687 (0.430)	0.160 (0.923)	47.983*** (0.000)	65.350*** (0.000)	86.573*** (0.000)	9.135*** (0.010)	471.402*** (0.000)	20.697*** (0.000)	4.356 (0.113)	7.551** (0.023)	17.121*** (0.000)	201.389*** (0.000)
ERS	-12.989*** (0.000)	-11.738*** (0.000)	-13.479*** (0.000)	-12.881*** (0.000)	-13.008*** (0.000)	-12.930*** (0.000)	-11.308*** (0.000)	-12.468*** (0.000)	-12.256*** (0.000)	-13.434*** (0.000)	-14.085*** (0.000)	-13.594*** (0.000)	-12.829*** (0.000)	-13.146*** (0.000)
Q(20)	44.776*** (0.000)	60.781*** (0.000)	63.419*** (0.000)	81.492*** (0.000)	94.802*** (0.000)	66.538*** (0.000)	63.101*** (0.000)	88.126*** (0.000)	42.266*** (0.000)	72.651*** (0.000)	72.525*** (0.000)	66.818*** (0.000)	62.440*** (0.000)	62.397*** (0.000)
Q2(20)	32.999*** (0.000)	40.279*** (0.000)	36.811*** (0.000)	32.069*** (0.000)	30.135*** (0.000)	27.838*** (0.000)	31.433*** (0.000)	42.783*** (0.000)	22.881*** (0.005)	27.545*** (0.000)	28.546*** (0.000)	23.293*** (0.004)	45.422*** (0.000)	30.246*** (0.000)

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2: KPSS durağanlık Testi Tahmin Sonuçları

Durağanlık Testi	AUS	BEL	CHE	CHN	DEU	DNK	ESP	FIN	FRA	GBR	HKG	HUN
KPSS												
sabitli	0,0898	0,0486	0,2985	0,3334	0,0919	0,0987	0,0485	0,3263	0,0749	0,1457	0,3544	0,3846
sabit ve trendli	0,0745	0,4933	0,2794	0,2134	0,0791	0,0871	0,0484	0,1285	0,0741	0,0879	0,3535	0,3041
Durağanlık Testi	IDN	IND	ITA	NLD	NOR	PHL	POL	PRT	RUS	TUR	TWN	UKR
KPSS												
sabitli	0,1240	0,2604	0,0195	0,1627	0,0354	0,0799	0,3352	0,2556	0,2175	0,0266	0,2102	0,0978
sabit ve trendli	0,0628	0,2396	0,0195	0,1627	0,3522	0,0291	0,1014	0,0419	0,0654	0,0220	0,1392	0,0456
Durağanlık Testi	Tahıl Fiyatı	Et fiyatı	Yağ Fiyatı	Şeker fiyatı	Süt ürünleri Fiyatı							
KPSS												
sabitli	0,0667	0,0871	0,0365	0,0842	0,0315							
sabit ve trendli	0,0453	0,0517	0,0354	0,0440	0,0307							

KPSS testi için sabitli model için 10%, 5% ve 1% anlamlılık düzeyi için sırasıyla 0,3470, 0,4630 ve 0,7390 kritik değerleri ve sabitin ve trendin olduğu model için sırasıyla 0,1190, 0,1460 ve 0,2160 kritik değerleri kullanılmaktadır. Bu değerler Eviews12 programında yapılan tahminlerde elde edilmiştir.

YAPAY ZEKÂ EKONOMİSİ ÜZERİNE BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS ON THE ECONOMY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Dr. Öznur TAŞDÖKEN

oznur.tasdoken@ogr.deu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7381-4361

(Sorumlu Yazar)

Prof. Dr. Hakan KAHYAOĞLU

hakan.kahyaoglu@deu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6031-7494

ÖZET

Yapay zekanın gelişim hızı son 20 yılda artmıştır. Bu artış hızını belirleyen temel faktörler bilgi birikimi, internet ve bilgisayar teknolojisindeki bilgi işlem hızıdır. Söz konusu iletişim teknolojilerinin internet yoluyla ortaya çıkarmış olduğu gelişmeler sosyolojik, iktisadi ve bireysel düzeyde psikolojik değişikliklerinde ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yeni süreç dijital küreselleşme olarak tanımlanabilecek bir dönem olarak da ifade edilmektedir. Ancak, söz konusu gelişmelerin ele alınan etkilerine karşın bilimsel düzlemde konular aynı hızda literatür çerçevesinde bir gelişme hızına sahip değildir. Bu değerlendirme çerçevesinde yapay zekânın uygulamalarının ekonomi üzerinde etkileri artmıştır. Bu bağlamda, bu makale, ekonomi çerçevesinde yapay zekâ ile ilgili yapılan bütün çalışmalar dikkate alınarak, farklı zaman ve mekanlarda yapay zekâ uygulamalarının ekonomi literatürü üzerindeki etkisi ve bunun literatürdeki gelişimi analiz edilmeye çalışılmıştır. Böylece, ekonomi literatürü kapsamında yapay zekâ uygulamalarının farklı alt alanlarda kavramsal yapısını ve tematik gelişimini incelemektir. Bu bağlamda çalışmada, 1988'ten 2023'e kadar yayınlanan çalışmalar dikkate alınarak PRISMA yaklaşımı ve bibliometrik performans analizi yapılmıştır. Bu analizde araştırmayla ilgili makaleler SCOPUS ve Web of Science veri tabanlarından elde edilmiştir. Elde edilen makaleler çalışmada PRISMA yaklaşımı kullanılarak belirlenmiş ve bibliometrik yaklaşımla analiz edilmiştir. Analizlerde, araştırmacıların verileri seçilen bibliyometrik analiz teknikleri için gereken formata göre temizlemesi ve hazırlaması gerekmektedir. Bu çerçevede verilerin düzenlenmesi amacıyla PRISMA yaklaşımı kullanılmıştır. PRISMA yaklaşımıyla elde edilen verilerin değerlendirilmesi amacıyla bibliometrik performans analizi kullanılmıştır. Bu araştırma sonucunda Yapay zekâ yöntemlerinin ekonominin farklı alt alanlarında nasıl yayıldığını karakterize edilmektedir. Dolayısıyla, bibliometrik bir analizle birlikte ekonomi içerisinde yapay zekâ kullanım alanlarını ve evrimini haritalandırmak ve dolayısıyla bunun toplumu nasıl etkilediği belirlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ ve ekonomi, PRISMA yaklaşımı, Bibliometrik Yaklaşım

ABSTRACT

The pace of development of artificial intelligence has increased in the last 20 years. The main factors that determine this increased rate are the speed of information processing on the internet, and computer technology. The developments brought about by the mentioned communication technologies through the internet have led to the emergence of psychological changes at the sociological, economic, and individual levels. The new process is also expressed as a period that can be defined as digital globalization. However, despite the effects of these developments, scientific issues do not have the same speed of development within the framework of the literature. Within the framework of this evaluation, the effects of artificial intelligence applications on the economy have increased. In this context, this article has tried to show the effect of artificial intelligence applications on the economy in different times and places, taking into account all the studies on artificial intelligence within the framework of the economy. Thus, it is to examine the conceptual structure and thematic development of artificial intelligence applications in economics in different sub-fields. In this context, the PRISMA approach and bibliometric performance analysis were carried out, taking into account the studies published from 1988 to 2023. In this analysis, research-related articles were obtained from SCOPUS and Web of Science databases. The obtained articles were determined using the PRISMA approach in the study and analyzed with the bibliometric approach. In the analyses, researchers need to clean and prepare the data according to the format required for the selected bibliometric analysis techniques. In this framework, the PRISMA approach was used to organize the data. Bibliometric performance analysis was used to evaluate the data obtained with the PRISMA approach. As a result of this research, it is characterized how artificial intelligence methods spread in different sub-areas of the economy. Therefore, with a bibliometric analysis, it is to map the usage areas and evolution of artificial intelligence in the economy and thus to determine how it affects society.

Keywords: Artificial intelligence and economics, PRISMA approach, Bibliometric Approach

1.Giriş

İktisadi büyümeyle ilgili literatürün gelişim süreci içerisinde teknolojinin dışsal olarak etkisiyle başlayan ve içsel büyüme teorileriyle, büyüme teknolojisini gelişimini içselleştiren beşeri sermaye ve AR-GE belirleyici değişkenler olarak önem kazanmıştır(Romer, 1986; Lucas, 1988; Mankiw Gregory et al., 1992). Başka bir deyişle, AR-GE yatırımlarının temelini oluşturan inovasyonu nitelikli beşeri sermaye ile destekleyen ülkelerin iktisadi büyümesi ve iktisadi kalkınması yani, gelişim süreci diğer ülkelerden daha hızlı olmaktadır. Bunun temelinde ise, AR-GE yatırımlarının yaratmış olduğu inovasyonların beraberinde verimlilik artışlarına neden olmasıdır. Verimlilik artışlarının toplam üretkenliği artırması, aynı zamanda toplam faydayı artırmakta ve toplumsal refah artışlarının da temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle 1950'li yıllardan itibaren başta ABD olmak üzere bir çok ülkede yapay zeka teknolojilerine yapılan yatırımların bir sonucu olarak farklı bilimsel alanlarda yapay zeka büyük gelişim göstermiştir. Bu gelişim hem toplumsal yapı içerisinde bir dönüşüm yaratmış hemde ekonomik alanda bir gelişmeye neden olmuştur. Ayrıca, bu gelişim ekonominin bir çok farklı alanında meydana gelmiştir.

Yapay zekanın günümüzde ekonominin farklı bir çok alanında kullanılması veya büyük veriye bağlı olarak ekonomi ile ilgili yapılan çalışmaların tahminlemede yapay zekanın kullanılması, beraberinde yapay zeka ekonomisi ile ilgili çalışmaların sayısında artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada literatürde yapay zeka ekonomisi ile ilgili olarak 1987-2023 yılları arasında yayınlanan çalışmaların bibliometrix bir analizi yapılmaktadır. Bu analizle birlikte yapay zeka ekonomisinin farklı zaman dönemleri arasında gelişim süreci ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, bibliometrix analizde elde edilen bulgular yapay zeka ekonomisinin araştırma yönünün gelişimi, bibliyometrik göstergeler kullanılarak daha iyi ortaya çıkarılmaktadır. Bu nedenle bibliometrix analiz literatürde ekonominin farklı alt dallarında geniş bir uygulama alanına sahiptir (Liu & Liao, 2017; Azevedo et al., 2019;Zhang et al., 2022).

2. Veri Seti Ve Ekonometrik Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde veri tabanlarının belirlenmesi, veri analizinde kullanılan kriterlerin belirlenmesi, ekonometrik yöntem ve veri setinin belirlenmesi ele alınacaktır.

2.1.Araştırma Sorularının Belirlenmesi

Çalışmanın bu bölümünde yapay zeka ekonomisi ile ilgili yapılan bütün çalışmalar dikkate alınarak, farklı zaman ve mekanlarda yapay zekâ uygulamalarının ekonomi üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın yürütülme sürecine rehberlik eden araştırma soruları aşağıda önerilmektedir.

- S1:Yapay zeka ekonomisinin farklı zaman dönemlerinde gelişim süreci nasıldır?
- S2: Yapay zeka ekonomisi araştırma alanında önde gelen ülkeler hangileridir?
- S3: Yapay zeka ekonomisi literatüründe yayın sayısındaki gelişme nedir?
- S4: Yapay zeka ekonomisi çalışmalarında tekrarlanan anahtar kelimelerin sıklığı nedir?

2.2. Veri Analizinde Kullanılacak Veri Tabanlarının Belirlenmesi

Çalışmada WOS ve SCOPUS veri tabanları birleştirilerek kullanılmıştır (Kumpulainen & Seppänen, 2022; Kasaraneni & Rosaline, 2022; Caputo & Kargina, 2022). Bunun nedeni yapılacak analizde her bir veri tabanından elde edilecek sonuçların analiz sonuçlarını etkileyebilir nitelikte olmasıdır (Echchakoui, 2020). Dolayısıyla, bu veri tabanlarının birleştirilmesiyle elde edilen veri kümesinde literatürle ilgili daha kapsamlı bilgi sağlamaktadır. Ayrıca, bu veri tabanlarının birleştirilmesiyle birlikte ilk olarak, SCOPUS veri tabanının yayın sayısının fazla olması ve makalelere ek olarak konferans tutanakları ve kitap bölümü gibi diğer belgeleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla, konuyla ilgili olarak elde edilen veri sayısı artmaktadır. Bunun anlamı ise, literatürle ilgili güvenilir veri setleri elde edilmektedir. İkinci olarak, bu veri tabanlarında yayınlanan çalışmaların farklı bilimsel disiplinler arasında kapsamlı bir analiz yapılması için uygun sayıda çalışma bulunmaktadır. Başka bir deyişle, yayın sayısının en çok olduğu iki farklı veri tabanı kullanılarak veri seti oluşturulmaktadır. Üçüncü olarak, bu veri tabanları bibliyometrik araçlar temelinde yürütülen araştırmalar için varsayılan olarak tercih edilen veri kaynağı olmasıdır. Başka bir deyişle, Scopus ve WOS gibi bilimsel veritabanlarının ortaya çıkışının büyük hacimli bibliyometrik verilerin elde edilmesini kolaylaştırmaktadır.

2.3. Veri Analizinde Kriterlerin Belirlenmesi

Araştırma sorularının değerlendirilmesi için aşağıdaki kriterleri karşılayan makaleler ve kitap bölümleri bu çalışmaya dahil edilmek üzere değerlendirilmiştir:

- İngilizce yazılmış ve hakem değerlendirilmesi yapılmış makaleler ve kitap bölümleri kullanılmıştır. Dolayısıyla, konuyla ilgili farklı dillerin kullanımından dolayı ortaya çıkabilecek anlamsal karmaşa ortadan kalkmış olmaktadır.
 - 1987-2023 yılları arasında hakemli bir dergide yayınlanan makaleler ve kitap bölümleri kullanılmıştır. Dolayısıyla, konuyla ilgili literatürde yapılan güncel çalışmalar dikkate alınmıştır.
 - Çalışmaların belirlenme sürecinde konferans bildirileri dikkate alınmamıştır.
- Yukarıda belirlenen kriterler doğrusunda WOS ve SCOPUS veri tabanlarından makaleler ve kitap bölümleri elde edilmiştir.

2.3. Ekonometrik Yöntem

Bu çalışmada yapay zeka ekonomisi üzerine literatürde yapılan çalışmaları analiz etmek amacıyla Sistematik İncelemeler ve Meta-Analizler için Tercih Edilen Raporlama Öğeleri (PRISMA) ve Bibliometrix yaklaşımları kullanılmıştır. Bu yaklaşımlardan PRISMA yöntemi, farklı veri tabanlarından elde edilen makalelerin raporlama aşamasında kullanılan karar akış şemasını göstermektedir. (Moher et al., 2009) Başka bir deyişle, sistematik inceleme yapan araştırmacıların incelemenin neden yapıldığını, yazarların ne yaptığını ve ne bulduklarını raporlamasına yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, bu karar akış şeması yapılan çalışmaların veri kümesini belirleme sürecinde hatalı raporlanma riskini azaltmaktadır. Bu nedenle, nitel araştırmalarda farklı bilimsel disiplinlerde çalışan birçok araştırmacının kullandığı en yaygın yaklaşımdır.

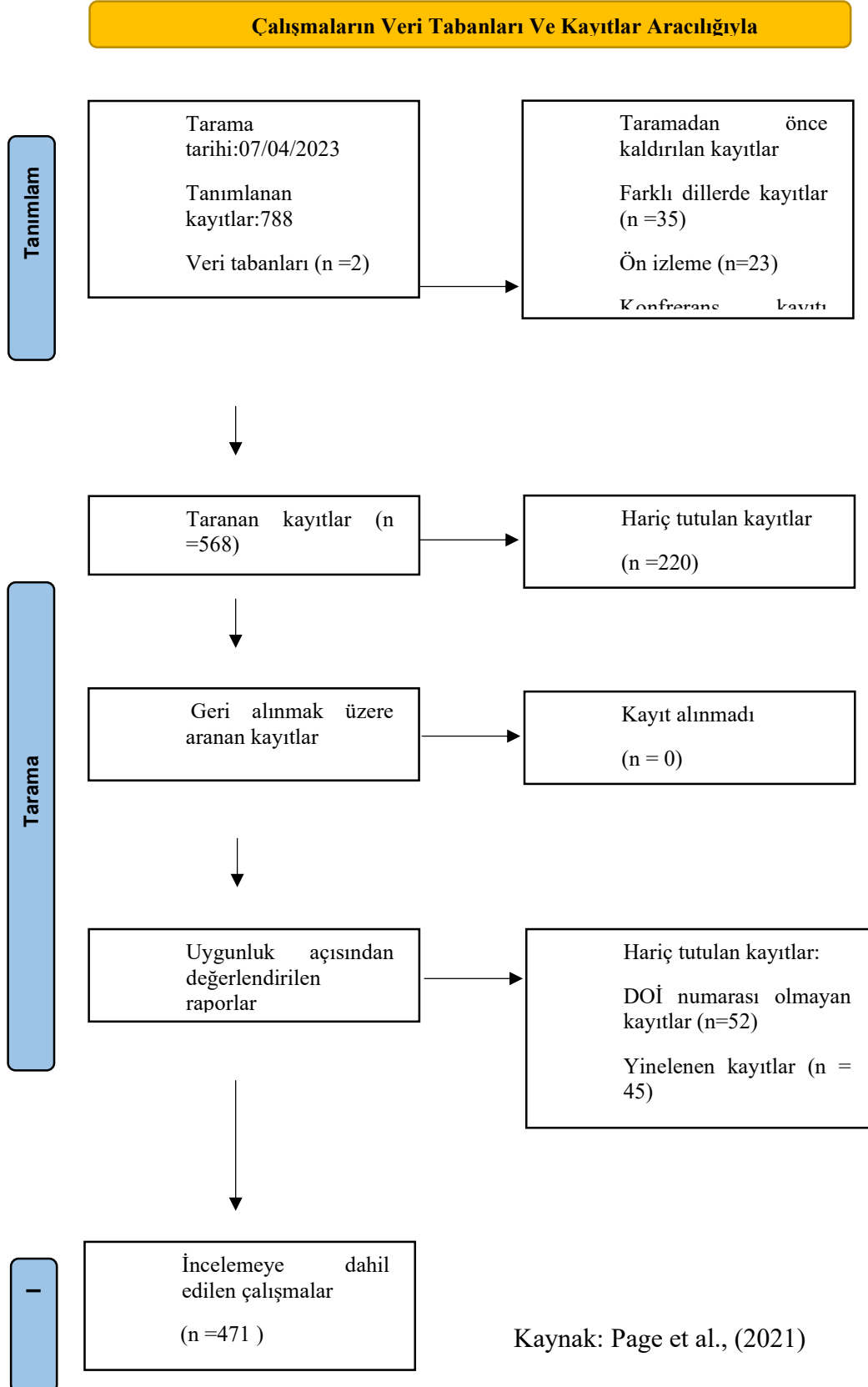
Bu çalışmada PRISMA yaklaşımının kullanılmasının temel amacı, ilk olarak veri setini elde etmek için sistematik bir yaklaşım önermektedir. Başka bir deyişle, farklı bilimsel disiplinlerde birçok araştırmacının benzer konular üzerinde çalışırken rasyonel karar almasına olanak sağlamaktadır. Araştırmacıların rasyonel olması beraberinde ön yargılarının değerlendirme sürecindeki etkileri ortadan kalkmakta ve araştırma sonuçlarından güvenilir ve şeffaf bulgular elde edilmesine olanak sağlamaktadır. İkinci olarak, araştırma sonuçlarını raporlama aşamasında ortaya çıkabilecek olan riskleri azaltmaktadır.

PRISMA yaklaşımıyla elde edilen veri kümesinde araştırma soruları çerçevesinde analiz yapmak amacıyla Bibliometrix yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşım yapay zeka ekonomisi üzerine literatürde yapılan çalışmalar için sistematik, şeffaf ve tutarlı bir inceleme sağlamaktadır. Başka bir deyişle, nitel çalışmalarda araştırmacıların öznelliğini ve önyargılarını azaltmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Bibliometrix yaklaşımının kullanılmasının amacı, yapay zeka ekonomisi için farklı mekan ve zaman dönemlerinde yapılan çalışmaların değerlendirilmesinde ve gelişmekte olan alt alanlarda bilimsel yayınları değerlendirmek için olanak sağlamaktadır. Bunun anlamı ise, yapay zeka ekonomisinin 1980'li yıllardan itibaren literatürde geçirdiği evrimi göstermektedir.

2.4. Veri Setinin Belirlenmesi

Bu çalışmada 07/04/2023 tarihinde yapılan literatür araştırmasında 1987-2023 yılları arasında konuyla ilgili olarak yapılmış çalışmalar WOS ve SCOPUS veri tabanlarından elde edilmiştir. Bu çalışmada İngilizce olarak yayınlanmış hakemli makaleler ve kitap bölümleri dikkate alınmıştır. Veri kümesinin düzenlenmesine yönelik uygulanacak PRISMA akış diyagramı aşağıdaki şekil 1'de gösterilmektedir.

Table: PRISMA 2020 Akış Diyagramı

WOS ve SCOPUS veri tabanında yapay zeka ve ekonomi kelimeleri dikkate alınarak yapılan taramada ilk belirlemede tanımlanan makale sayısı 788'dir. Bu makalelerden SCOPUS veri tabanından 326 makale ve WOS veri tabanından 462 makale elde edilmiştir. Belirlenen kriterler dikkate alındığında ilk olarak, farklı dillerde yayınlanan Çince 12, İspanyolca 6, Almanca 3, italyanca 1, Rusça 9, Portekizce 2, Fransızca 1, Polonya 1, Ukranya 1 ve Slovak 1 ülkelerine ait toplamda 35 makale veri setinden çıkarılmıştır. İkinci olarak, tam metin olmayan(ön izlemeye) 23 makale ve 162 konferans metni çalışma veri setinden çıkarılmıştır. Bu bağlamda, belirlenen kriterlere uygun toplamda 568 makale elde edilmiştir. Veri setinde yapılan kontroller sonucunda 45 tane makalenin aynı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, veri seti içerisinde 52 makalenin DOI numarası olmadığı için çalışmaya dahil edilmemiştir. Bunun nedeni Gavel ve Iselid (2008) çalışmasında WOS'un Scopus'un dergi başlıklarının %54'ünü içerdiğini ve Scopus'un WOS'un başlıklarının %84'ünü kapsadığını iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda analiz sonucunda elde edilen bulgular bu iddiayı desteklemektedir. Veri seti içerisinde DOI numarası olmayan çalışmaların çıkarılmasının bir diğer nedeni ise, Doi numarası olmayan makalelerin büyük çoğunluğu 1980'li yıllarda basılan makaleler ve konferans bildirimleri oluşturmaktadır. İkinci olarak, benzer makalelerin kontrol edilmesinde en güvenilir yöntem DOI numarası ile kontrol etmek olduğundan dolayı bu 52 makale çıkarılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın kriterlerine uygun olmayan toplamda 317 makale veri tabanından çıkarılmıştır. Bu çerçevede WOS ve SCOPUS veri tabanlarında toplam 471 makale elde edilmiştir.

3.Ampirik Bulgular

Araştırmacılar tarafından Bibliyometrik analiz için zaman aralığı 1987'den 2023'e olarak belirlenmiştir. Bunun en önemli nedeni 1940-1980 yılları arasındaki dönem yapay zekanın kara kışı olarak ifade edilmektedir. Bunun anlamı ise, 1940-1960 yıllarında 2.dünya savaşı nedeniyle soğuk savaş döneminin başlangıcının olması araştırma kaynaklarının farklı alanlarda kullanılması ve gerekli bilişim sistemlerinin pahalı olması araştırmaların daha çok askeri amaçlara yönelik yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca, 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, Yapay zekâ araştırma, algoritmalarla ziyade mantıksal, bilgiye dayalı yaklaşımları kullanmaya odaklanmıştır. 1980'lerden sonra derin öğrenme gibi alanlardaki ilerlemeler, daha hızlı bilgisayarlar, daha fazla veriyle desteklenen algoritmalar ve daha fazla araştırmacının bu alana yönelmesine katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda 1940-1980 yılları arasında yayınlanan çalışmaların büyük çoğunluğu yapay zekanın gelişimine yönelik yapılan çalışmalardır. Bu bağlamda Tablo 2'de makaleler hakkında temel bilgiler verilmektedir.

Tablo 1:Veri Setinin İle İlgili Temel Bilgiler

Temel Bilgiler		Yazar Bilgileri	
Zaman aralığı	1987-2023	Yazarlar	1395
Kaynaklar (Dergiler, kitaplar vb.)	363	Tek yazarlı dokümanların yazarları	125
Belgeler	471		
Yayımdan itibaren ortalama yıl	%9,35		
Doküman başına ortalama alıntı	5,79		
Doküman başına yıllık ortalama alıntı sayısı	13,34		
Referanslar	25950		

Belge Bilgileri

Makaleler	436
Kitap Bölümleri	35
Anahtar Kelimeler(ID)	1300
Yazarın Anahtar Kelimeleri(DE)	1974

Yazar İşbirliği

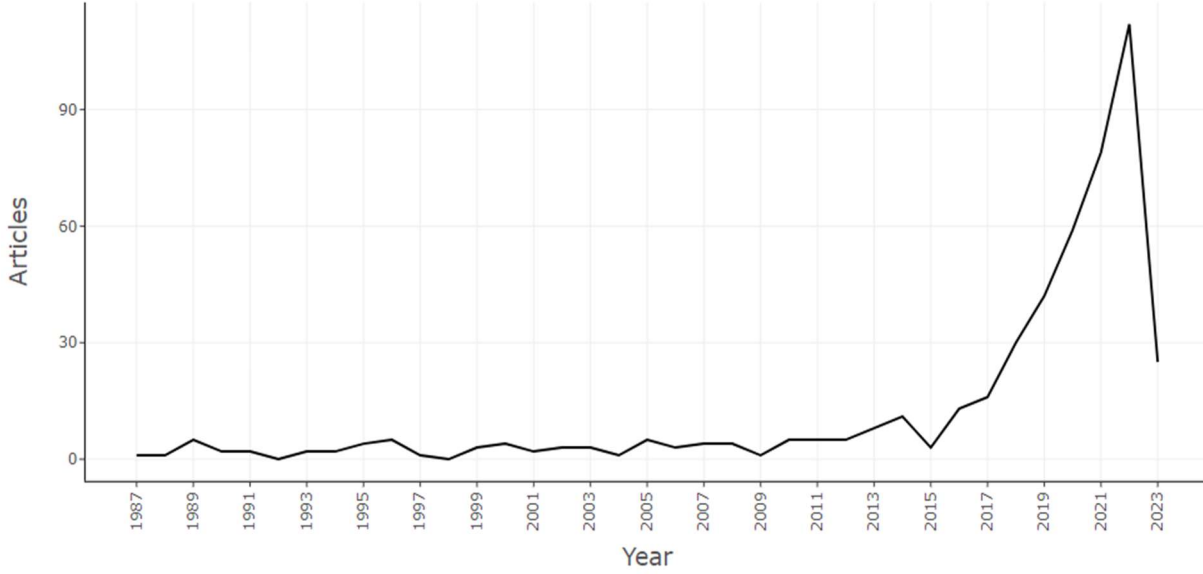
Doküman başına ortak yazar sayısı	3,17
Uluslararası ortak yazarlık %	22,29

Kaynak:Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çalışmada kullanılan mevcut veri setiyle ilgili temel bilgiler ülke, kurum ve yazar düzeyinde yayın durumu da dahil olmak üzere literatürün temel istatistiksel özelliklerini tanıtmaktadır. Bu bağlamda, konuyla ilgili farklı veri tabanlarından seçilen makaleler farklı kaynaklarda geniş bir alana yayılmıştır ve toplam yazar sayısı 1395'dir. Bu sayının 125'ü tek yazarlı yayınlardır. Ortalama yayın tarihinden itibaren 9,35 yıl, belge başına ortalama atıf 5,79, belge başına ortalama yıllık atıf 13,34 ve toplam referansın 25950 olduğunu gözlemliyoruz. İncelenen belgelerdeki bilgilere dayanarak, toplam makale sayısı 471 iken sadece 35 belge kitap bölümüdür. Başka bir deyişle, genel olarak veri kümesinin 3/4'ünden fazlası makaleler oluşturmaktadır. Ortak yazarlı çalışmalar yüzde 22,29'dur. Dolayısıyla, değerlendirme

göstergeleri açısından, en çok atıf yapılan yayının işbirliğine dayalı olduğu yönünde bir eğilim vardır. Çünkü iletişim ve işbirliği, yayın kalitesini artırmanın iyi bir yoludur. Yayınların yıllık büyüme oranı %9,35 göstermektedir. Mevcut bulgular ve ele alınan zaman dönemi dikkate alındığında yapay zeka ekonomisinin gelişim sürecinin yavaş olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Yapay Zeka Ekonomisi ile ilgili Çalışmaların Gelişim Süreci

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Konuyla ilgili çalışmalarda ilk yayınların 1987'de ortaya çıktığı ve 2015 yılına kadar yavaş bir artış meydana gelmiştir. Bu çerçevede de 2016 yılı yayın sayısı 13, 2017 yılı yayın sayısı 16, 2018 yılı yayın sayısı 30, 2019 yılı yayın sayısı 42, 2020 yılı yayın sayısı 59, 2021 yılı yayın sayısı 79 ve 2022 yılı yayın sayısı 112'dir. Bu bağlamda 2016 yılından sonra yayın sayısında artış meydana gelmiştir. Bunun anlamı, son yıllarda meydana gelen yayın sayısındaki hızlı artışla birlikte, giderek daha fazla araştırmacı bu alana ilgi göstermektedir. Yayın sayısındaki hızlı artışa bakılırsa, 2023'deki yayın sayısı önceki yıllardan daha fazla olması beklenmektedir. Başka bir deyişle, yapay zeka ekonomisi araştırma alanının hızlı bir büyüme döneminde olduğu ifade edilebilir. Elde edilen bulgular dikkate alındığında ilk olarak, yayın sayısında özellikle 2016 yılından sonra meydana gelen hızlı artışın en önemli nedeni IBM tarafından geliştirilen santraç oynayabilen Deep Blue ile dünya santraç şampiyonu Garry Kasparov'u yenmesiyle birlikte yapay zeka alanında meydana gelen gelişmelerin bir yansıması olduğu söylenebilir. İkinci ise, son yıllarda geliştirilen algoritmaların küçük örneklem kümeleriyle kullanılarak tahmin yapabilmeleri, genel olarak küçük örneklem kümelerine sahip olan ekonomi verilerinin de yapay zeka temelli algoritmalar kullanılarak ekonometrik analiz yapılmasına olanak tanımıştır. Başka bir deyişle, ekonomi verilerinde yapay zeka temelli tahminlemenin yapılması bu alanda yayınlanan çalışmaları artırmıştır.

Tablo 2'te gösterildiği gibi, ülkelerin toplam yayın sayısı (TP), toplam alıntı sayısı (TC) ve yayın başına ortalama alıntıları (AC) göstermektedir. Bu değerler aynı zamanda bir alanın gelişme eğilimini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, bir belgenin alıntı sayısı, onun literatürde tanınırlığını göstermektedir. Bu bağlamda yapay zeka ekonomisi alanındaki gelişme eğilimlerini belirlemek için, yüksek atıflı belgelerin araştırılması gerekmektedir. Bu nedenle, atıf sayısı bir yayının etkisini ölçmek için önemli bir göstergedir. Bu bağlamda elde edilen bulgular dikkate alındığında, TC'ye dayalı olarak en üretken ilk 30 ülke gösterilmektedir. Görüldüğü gibi ABD 2325 atıf ile en etkili ülke, 403 atıf ile Almanya ikinci sırada yer alırken, onu 358 atıf ile Çin takip etmektedir. Dolayısıyla, ABD'nin en yüksek TP'ye ve en yüksek TC'ye sahip olması, araştırma sonuçlarının bu alana büyük katkılar sağladığını göstermektedir. Ayrıca, TP'e göre Çin dünyada ABD'den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

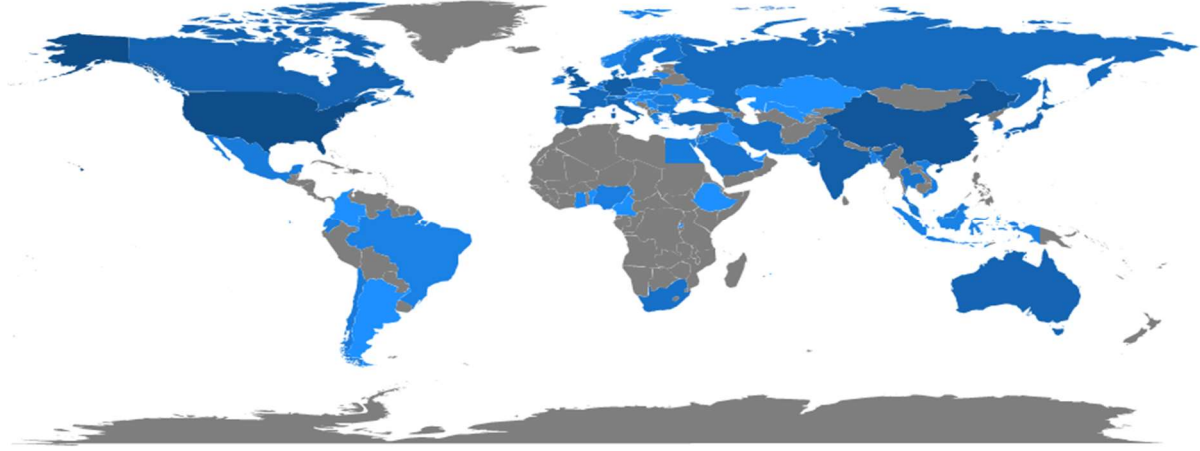

Tablo 2:Toplam Alıntı Sayısına Göre Ülkeler

Rank	Ülke/Bölge	TC	TP	AC	Rank	Ülke/Bölge	TC	TP	AC
1	ABD	2325	226	21,70	17	Macaristan	71	3	35,50
2	Almanya	403	63	20,10	18	Hindistan	66	48	5,10
3	Çin	358	101	7,00	19	İsviçre	58	17	14,50
4	Birleşik Krallık	329	79	11,30	20	Japonya	53	34	4,80
5	İspanya	264	44	14,70	21	Bulgaristan	52	6	13,00
6	Polonya	263	17	26,30	22	İsveç	43	17	14,30
7	Danimarka	238	19	39,70	23	Brezilya	39	3	13,00
9	Kanada	209	34	16,10	24	Portekiz	34	5	11,30
10	Avustralya	203	31	13,50	25	Rusya	34	18	3,80
11	Singapur	198	20	49,50	26	Malta	33	1	33,00
12	İtalya	156	35	13,00	27	Fransa	32	22	3,60
13	Suudi Arabistan	112	9	28,00	28	Bangladeş	30	4	15,00
14	İran	103	12	11,40	29	Avusturya	28	3	28,00
15	Türkiye	84	17	12,00	30	Romanya	25	5	8,30

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2: Farklı Ülkelerdeki/Bölgelerdeki Yayınların Yoğunluk Haritası

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Ülke tarafından yayınlanan makale sayısı, ülkenin bu alana olan ilgi derecesini göstermekte ve belirli bir araştırma konusundaki üretkenliğini doğrudan yansıtan önemli göstergelerden biridir. Şekil 2’de gösterildiği gibi, mavi renk ne kadar koyuysa, ülke/bölgenin o kadar çok yayını olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, yoğunluk haritasında toplamda 74 ülkede yayınlanan çalışmalar gösterilmektedir. Bu ülkelerin başında ABD(yayın sayısı 226) ile yeni dünya düzeninde önemli bir yere sahip olan Çin’in(yayın sayısı 101) en yüksek bilimsel üretime sahip olan ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin ardından İngiltere (yayın sayısı 79) ve Almanya (yayın sayısı 63) gelmektedir. Dolayısıyla, yapay zeka ekonomisi ile ilgili yayınlar coğrafi olarak Asya, Amerika ve Avrupa’da yoğunlaştığı söylenebilir. Elde edilen bu bulgularla birlikte ABD ile Çin arasında yapay zeka alanında ve alt dallarında yayın sayısı arasındaki farkın gelecek yıllarda azalacağı söylenebilir. Bunun en önemli nedeni ise, ABD’ye giden Çin’li öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendi ülkelerine geri dönmeye bağlı olarak küresel bilgi akışının ABD’den Çin’e doğru transfer edilmesidir. Ancak, ABD’de üniversitelerde sürekli olarak diğer ülkelerden gelen yetenekli ve zeki öğrencilerin olmasına bağlı olarak mucitlerin yüzde 27’sinin ABD dışında doğmuş olması uzun bir süre boyunca ABD’nin dünyanın teknoloji üretiminde lider konumda olacağını göstermektedir. (Akcigit & Goldschlag, 2023:12)

kelimeleri analize dahil edilen makalelerde öne çıkmıştır. Elde edilen bu bulgu yapay zeka ekonomisinde ortaya çıkan eğilimleri ve araştırma boşluklarını belirlemek için kullanılabilir.

4.Sonuç

Bu çalışma, Scopus ve WOS veritabanındaki kitap bölümü ve dergi yayınlarının 36 yıllık (1987-2023) analizine dayalı olarak yapay zeka ekonomisi araştırmalarının temel özelliklerini, ve gelişme eğilimlerini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada yapay zeka ekonomisi araştırmalarının elde edilmesi için bibliyometrik ve PRISMA 2020 yaklaşımları kullanılmıştır. Bu analizde yayınlarının çıktısındaki artış, araştırma üretkenliğinin dağılımı ve ana temalar ele alınmıştır. Bu çalışmayla elde edilen bulgular ilk olarak, yayınların ve alıntılarının sayısında genel bir artış eğilimi olduğunu göstermektedir. Bu durum, araştırmacıların alanın gelişimini daha iyi anlamalarına ve birçok açıdan yansıtımalarına yardımcı olabilir. İkinci olarak, Bu alanda öncü olan Çin, ABD'den sonra en çok yayın yapan ikinci ülke olmuştur. Üçüncü olarak, yayınlar yaklaşık 74 ülkeyi/bölgeyi kapsamaktadır ve üretken ülkeler/bölgeler çoğunlukla Amerika, Avrupa ve Asya'dandır.

Bu araştırmanın ilk sınırı, yapay zeka ekonomisi literatürü için bibliyometrik analiz yapmak için yalnızca Scopus ve WOS veri tabanları kullanılmıştır. Gelecekteki araştırmacılar, ProQuest ve Google Scholar gibi diğer veri tabanlarını değerlendirmelidir. İkinci olarak, çalışmada yalnızca iki tür belgeyi, makaleleri ve kitap bölümleri değerlendirilmiştir. Gelecekteki araştırmacıların, belge türlerini, kitapları, firma raporları, araştırma notlarını ve tezleri içerecek şekilde genişletmeleri çalışmaların daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- “Akcigit, U., & Goldschlag, N. (2023). *Where have the “creative talents” gone? employment dynamics of inventors.*”
- “Azevedo, S. G., Santos, M., & Antón, J. R. (2019). Supply chain of renewable energy: A bibliometric review approach. *Biomass and Bioenergy*, 126 (February), 70–83. <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2019.04.022>”
- “Caputo, A., & Kargina, M. (2022). A user - friendly method to merge Scopus and Web of Science data during bibliometric analysis. *Journal of Marketing Analytics*, 10 (1), 82–88. <https://doi.org/10.1057/s41270-021-00142-7>”
- “Echchakoui, S. (2020). Why and how to merge Scopus and Web of Science during bibliometric analysis : the case of sales force literature from 1912 to 2019. *Journal of Marketing Analytics*, 8 (3), 165–184. <https://doi.org/10.1057/s41270-020-00081-9>”
- “Gavel, Y., & Iselid, L. (2008). Web of Science and Scopus : a journal title overlap study. *Online Information Review*, 32 (1), 8–21. <https://doi.org/10.1108/14684520810865958>”
- “Kasaraneni, H., & Rosaline, S. (2022). Automatic Merging of Scopus and Web of Science Data for Simplified and Effective Bibliometric Analysis. *Annals of Data Science*. <https://doi.org/10.1007/s40745-022-00438-0>”
- “Kumpulainen, M., & Seppänen, M. (2022). Combining Web of Science and Scopus datasets in citation - based literature study. *Scientometrics*, 127 (10), 5613–5631. <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04475-7>”
- “Liu, W., & Liao, H. (2017). A Bibliometric Analysis of Fuzzy Decision Research During 1970–2015. *International Journal of Fuzzy Systems*, 19(1), 1–14. <https://doi.org/10.1007/s40815-016-0272-z>”
- “Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)”
- “Mankiw Gregory, N., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437. <https://doi.org/10.2307/2118477>”
- “Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G. (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264–269.”
- “Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *The BMJ*, 372. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>”
- “Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002–1037.”
- “Zhang, L., Ling, J., & Lin, M. (2022). Artificial intelligence in renewable energy: A comprehensive bibliometric analysis. *Energy Reports*, 8, 14072–14088. <https://doi.org/10.1016/j.egy.2022.10.347>”

KUR'AN VE SÜNNETE GÖRE TÜKETİM AHLAKI

CONSUMPTION ETHICS ACCORDING TO THE QUR'AN AND SUNNA

Prof. Dr. Mahmut ÖZTRK

Harran University Faculty of Theology, Şanlıurfa, Türkiye

www.orcid.org/0000-0002-5846-7135

ÖZET

Kur'an insan ve tabiat ilişkisine özel bir önem atfeder. Kur'an'a göre Yüce Allah'ın varlığının ve birliğinin göstergelerini barındıran tabiat bütün imkanlarıyla insanın hizmetine sunulmuştur. İlk insanların (Hz. Âdem ve eşi Havva) bütün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanan dünyada bitki örtüsü ve hayvanlar başta olmak üzere bütün kaynaklar insan içindir. Ancak insan bu geniş yetkileri yanında yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak iş gördüğünü hiçbir zaman aklından çıkarmamak sorumluluğuna da sahiptir. Tabiata karşı son derece nazik ve saygılı olmak zorundadır. Bitki örtüsünün genleriyle oynayamaz ve onları yaratılış amacı dışında kullanamaz. Gıda olarak kendisine tahsisi edilen temiz olan yiyecekleri tüketebilir. Zaman ve sağlık dahil olmak üzere kendisine verilen her türlü nimet bir emanettir ve bunları yerinde kullanmak zorundadır. Daha da önemlisi bu maddi ve manevi imkanların bir kısmını başkalarıyla paylaşmak zorundadır. Bu paylaşmada aşırıya kaçma (israf) ve tamamını elde tutma (cimrilik) arasında bir yol tutmak zorundadır. Kur'an'da bu şekilde orta yolu bulmak İslam toplumun temel karakteri olarak vurgulanır. Buna göre İslam toplumunun bireyi kişisel temizliğini yapmak ve ibadetlerinde kullanmak üzere belli düzeyde su tüketmek zorundadır ama deniz kenarında bile olsa suyu idareli kullanmak zorundadır. Bir Müslüman Allah'ın kendisine verdiği 24 saatlik zamanın bir kısmını ibadete, bir kısmını sosyal çevresine ayırmak şartıyla serbest kullanım hakkına sahiptir. Ancak bu noktada bile bütün zamanını ibadete ayırmayacağı gibi, dünya ve ahiretine yarar sağlamayacak şekilde tüketme hakkına da sahip değildir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Kur'an ve sünnetin öngördüğü bu ilkesel yaklaşımlar bireyin sağlıklı ve çevresiyle uyumlu olmasına da imkân sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Müslüman Ahlakı, Tüketim, İsraf, Cimrilik

ABSTRACT

The Qur'an attaches special importance to the relationship between man and nature. According to the Qur'an, nature, which contains the indicators of the existence and unity of Almighty Allah, has been put at the service of man with all its possibilities. In the world, which was prepared to meet all the needs of the first people (Hz. Adam and his wife Eve), all resources, especially vegetation and animals, are for humans. However, in addition to these broad powers, man also has the responsibility to never forget that he acts as the vicegerent of Allah on earth. It has to be extremely gentle and respectful towards nature. It cannot play with the genes of the vegetation and cannot use them for purposes other than their creation. He can consume clean food allocated to him as food. Any blessing given to him, including time and health, is a trust and he has to use them appropriately. More importantly, he has to share some of these material and spiritual opportunities with others. In this sharing, it has to find a way between overdoing (waste) and keeping it all (stingy). In the Qur'an, finding the middle way in this way is emphasized as the basic character of the Islamic society. According to this, the individual of the Islamic society has to consume a certain amount of water in order to do his personal cleaning and to use it in his worship, but he has to use the water sparingly, even at the seaside. A Muslim has the right to free use of the 24-hour time that Allah has given him, provided that some of it is reserved for worship and some for his social environment. However, even at this point, he does not have the right to devote all his time to worship, nor does he have the right to spend it in a way that will not benefit the world and the hereafter. It is possible to multiply these examples. These principled approaches envisaged by the Qur'an and the Sunnah will also enable the individual to be healthy and in harmony with his environment.

Keywords: The Qur'an, Muslim Ethics, Consumption, Waste, Miserliness

**EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ⁴⁵**

*THE EFFECTS OF ECONOMIC STRUCTURAL REFORMS ON GROWTH: THE CASE OF
TURKEY*

Ömer YALÇINKAYA

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, oyalcinkaya@atauni.edu.tr(Sorumlu Yazar)

Vedat KAYA

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, vkaya@atauni.edu.tr

Gökhan ERKAL

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, gerkal@atauni.edu.tr

ÖZET

Bilindiği üzere ekonomik yapısal reform(EYR)lar, ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasına odaklanan reformlar olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle EYR'ler, sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralısızlaştırma başlıklarında gerçekleştirilerek büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan mikro-makro düzeyli politikaları kapsamaktadır. Bu türden politikalar mikro düzeyde firmaların üretim kapasitelerinin ve makro düzeyde ise bir bütün olarak hasılanın arttırılmasına odaklanmaktadır.

Bu çalışmada piyasalarda ve/ya sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen EYR sayıları üzerinden endeks biçiminde ölçümlenen göstergeler kullanılarak Türkiye'de EYR'lerin büyüme üzerindeki muhtemel etkilerinin ARDL(Autoregressive Distributive Lag)modeliyle incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun genişletilmesine dayanan ekonometrik modellerin çözümlenmesi sonucunda, 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR'lerin Türkiye'nin büyümesi üzerinde pozitif/anlamli etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, örneklem döneminde EYR'lerin sayısında meydana gelen artışların, Türkiye'nin büyümesi üzerinde uzun dönemde artırıcı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de politika yapıcılar tarafından ekonomik sistemin arz-talep yapısından kaynaklı sorunların doğru bir şekilde belirlenebilmesi ve kapsamlı iyileştirmeleri içeren reform programlarıyla düzenlenmesi gereklilik arz etmektedir. Bu amaçla, Türkiye'de ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin kurumsal yapısındaki zayıflıkların ve piyasaların işleyişindeki aksaklıkların ihtiyaçları önceliklendiren bir planlama dahilinde çözümlenmesini hedefleyen reform programlarının tasarlanması ve düzenli bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Yapısal Reformlar, Zaman Serisi Analizi, Türkiye. ARDL.

⁴⁵Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen 121K526 No'lu projeye dayalı olarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

As it is known, economic structural reforms (EYRs) are defined as reforms that focus on removing the obstacles in front of the effective functioning of markets and the legal sectors that make up the economic system. In this respect, EYRs cover micro-macro level policies aimed at ensuring the sustainability of growth by implementing privatization, flexibility, liberalization, financialization, and deregulation in the institutional structure of the sectors and the functioning of the markets. This study, it is aimed to examine the possible effects of EYRs on growth in Turkey with the ARDL(Autoregressive Distributive Lag) model, using indicators measured in the form of an index over the number of EYRs directly realized in the markets and/or sectors.

As a result of the analysis of econometric models based on the extension of the Cobb-Douglas production function in the study, it was determined that the EYRs carried out in the 1990-2021 period had positive or significant effects on Turkey's growth. These results show that the increases in the number of EYRs in the sample period have long-term enhancing effects on Turkey's growth. It is necessary for policymakers in Turkey to accurately determine the problems arising from the supply-demand structure of the economic system and to regulate them with reform programs that include comprehensive improvements. For this purpose, it is important to design and implement reform programs that aim to solve the problems in the functioning of the markets and the weaknesses in the institutional structure of the sectors that make up the economic system in Turkey, within a plan that prioritizes needs.

Keywords: Economic Structural Reforms, Time Series Analysis, Turkey. ARDL.

1. GİRİŞ

Bilindiği üzere ekonomik yapısal reform(EYR)lar, ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasına odaklanan reformlar olarak tanımlanmaktadır (Ilzkovitz ve Dierx, 2011:15). Bu yönüyle EYR'ler sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralsızlaştırma başlıklarında gerçekleştirilerek büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan mikro-makro düzeyli politikaları kapsamaktadır (Swaroop, 2016:2-5). Bu türden politikalar mikro düzeyde firmaların üretim kapasitelerinin ve makro düzeyde ise bir bütün olarak hasılanın arttırılmasına odaklanmaktadır. Firmaların kaynak tahsisinde ve piyasaya giriş-çıkışlarında karşılaştıkları engellerin azaltılması mikro düzeyli politikalara örnek oluştururken (Canton, 2014:1-2), piyasalarda rekabeti ve esnekliği engelleyici katılıkların azaltılması makro düzeyli politikalar arasında sayılmaktadır (Campos, 2017:2-5).

EYR'lerin mikro-makro düzeyli politikalarla büyüme üzerinde etkili olduğuna yönelik bu bakış açısı ise teorik literatürde 1970'lerde EYR'ler ile büyüme arasındaki mikro-makro düzeyli etkileşim kanallarının açıklanmasına odaklanan Mayhew (1970), Barraclough (1972), Hunt (1974), Girth (1975) çalışmalarından itibaren bilinmektedir. Bu durum ampirik literatürde 1990'lardan itibaren EYR'lerin büyüme üzerindeki etkilerini konu edinen çalışmalar tarafından da desteklemekte ve gelişmiş (G) ve gelişmekte olan (GO) ülkelerde EYR'lerin büyüme üzerinde genellikle pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. (Escaith ve Morley (2000), Greenaway vd., (2002), Loayza vd., (2005), Ostry vd., (2009), Bouis vd., (2012), Sertić vd., (2015), Marrazzo ve Terzi (2017), Brancaccio vd., (2018), Ostry vd., (2021)). Genellikle Latin/Orta Amerika, Batı/Doğu Avrupa, Geçiş Ekonomileri ve OECD ülkeleri şeklinde gruplandırılan G ve GO ülkeler üzerinde yapılan bu çalışmalarda, metodolojisi yazarları veya IMF, WB, OECD ve EBRD şeklindeki uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen ve piyasalara ilişkin (para-sermaye ve mal-emek) belirli değişkenler üzerinden endeks biçiminde hesaplanan reform göstergeleri kullanılmaktadır⁴⁶. Finansal, reel, mali ve ticari sektörlerdeki belirli değişkenlerin kullanılmasıyla ve EYR'leri genellikle Serbestleştirme (Liberalization), Denetleme (Legislation), Düzenleme (Regulation) ve Özelleştirme (Privatization) uygulamaları üzerinden endeks biçiminde ölçmek üzere geliştirilen bu göstergeler, IMF Serbestleştirme Endeksleri, OECD Denetleme ve Düzenleme Endeksleri, WB Serbestleştirme, Özelleştirme ve Düzenleme Endeksleri ve EBRD Serbestleştirme ve Özelleştirme Endeksleri şeklinde sıralanabilmektedir. Finansal, reel, mali ve ticari sektörlerdeki belirli değişkenlerin kullanılmasıyla Serbestleştirme, Denetleme, Düzenleme ve Özelleştirme uygulamaları üzerinden endeks biçiminde hesaplanan bu göstergeler, EYR'leri belirli ölçüde temsil etmekle birlikte dolaylı bir şekilde ölçülebilen vekil göstergeler olarak tanımlanmaktadır.

⁴⁶Bu Uluslararası kuruluşlardan IMF (International Monetary Fund), WB (World Bank), OECD (Organisation for Economic Co-Operation and Development) ve EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) belirtmektedir.

Bu çalışmada ise piyasalarda ve/ya sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen (uygulamaya konulan) EYR sayıları üzerinden endeks biçiminde ölçümlenen göstergeler kullanılarak Türkiye’de EYR’lerin büyüme üzerindeki muhtemel etkileri inceleme konusu yapılmaktadır. Bu amaçla çalışmada, piyasalarda ve/ya sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen EYR sayıları üzerinden endeks biçiminde hesaplanan EYR göstergelerinin, Türkiye’nin büyümesi üzerindeki etkilerinin ARDL(Autoregressive Distributive Lag) modeliyle ve 1990-2021 dönemine ait veri setiyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen reform önerilerinin sayısal verileri üzerinden endeks biçiminde ölçümlenen EYR göstergeleri kullanılarak Türkiye üzerine yürütülen çalışma bulgularının, kapsadığı EYR göstergeleri ve ekonometrik yöntemleri itibarıyla ilgili literatürün gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Girişi izleyen ikinci bölümde, çalışmanın verileri tanıtılmakta, modelleri ve ekonometrik metodolojisi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde ekonometrik modellerinin bulguları tartışılmaktadır. Çalışma bulgularına önerilerin sunulduğu sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2. VERİ VE METODOLOJİ

2.1 Veri Seti ve Modellerin Tanımlaması

Bu bölümde, Türkiye’de EYR’lerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlayan çalışmanın, ekonometrik analizlerinde kullanılan verileri ile tahmin edilen modelleri tanımlanmaktadır. Çalışmanın ekonometrik analizlerinde kullanılan değişkenlerine ait veri setleri Tablo 1’de açıklanmaktadır⁴⁷.

Tablo 1:Değişkenlerin Tanımlanması

Kısaltma	Tanımlama	Veri Kaynağı
RGDP	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla (Türk Lirası).	Dünya Bankası (Dünya Kalkınma Göstergeleri-WDI-2022) ¹
RGFI	Reel Sabit Sermaye Yatırımları (Türk Lirası).	
EMP	İstihdam Edilen İşgücü (Milyon Kişi).	Groningen Üniversitesi Büyüme ve Kalkınma Merkezi (Penn Dünya Tabloları-PWT-10-2022) ²
TFP	Toplam Faktör Verimliliği (Türk Lirası).	Konferans Kurulu Toplam Ekonomi Veri Tabanı-(TED-2022) ³
EYR	Ekonomik Yapısal Reform Endeksi	eyr.atauni.edu.tr

Not: Tablodaki veri kaynaklarından “1” The World Bank (World Development Indicators-WDI-2022), “2” University of Groningen Growth and Development Centre (Penn World Table-PWT-10-2022) ve “3” The Total Economy Database of The Conference Board-(TED- 2022) belirtmektedir.

⁴⁷Çalışmada örneklem döneminin belirlenmesinde EYR değişkenine ait verilerin ilgili web sayfasından 1990-2021 dönemi aralığında temin edilmesi etkili olmaktadır.

Tablo 1’de tanımlanan değişkenlerin türetilmesinde ve ekonometrik analizlerde kullanılan formlarına dönüştürülebilmesinde işletilen süreç aşağıdaki gibi açıklanabilmektedir: Ekonomik büyümeyi, fiziki-beşeri sermaye birikimini ve teknolojik gelişmişlik düzeyini temsilen kullanılan RGDP, RGFI, EMP ve TFP değişkenlerinin örneklem dönemindeki değerlerine ait veriler ilgili veri tabanlarından hazır veriler olarak derlenmiştir. Ekonomik yapısal reformları temsilen kullanılan EYR değişkeninin verileri ise ilgili web sayfasından alınan ve Türkiye için IMF-MONA programındaki sınıflandırmalar eşliğinde TCRG (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete) arşivinden derlenen EYR’lerin sayısal verileri kullanılarak yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Bu kapsamda çalışmada EYR olarak sembolize edilen ekonomik yapısal reform değişkeni, ilgili web sayfasından alınan gerçekleştirilen(yürürlüğe konulan) EYR sayısal verileri kullanılarak Min-Max(MM) yaklaşımıyla endeks biçiminde türetilmiştir. Normalleştirme yöntemine dayanan MM yaklaşımı, EYR verilerinde olduğu gibi sayısal farklılıkların fazla olduğu veri setlerinde kullanılarak verilerin belli bir düzen içerisinde dağılım gösterecek şekilde sınıflandırılmasına olanak sağlamaktadır. Belli bir dönemdeki Minimum Değeri (X_{Min}) ve Maksimum Değeri (X_{Max}) ile gösterilen (X) değişkeninin minimum ve maksimum değerlerine göre normalleştirilerek endeks biçimindeki bir değişkene dönüştürülmesine imkan veren ve uygulamalı literatürde sıklıkla kullanılan MM yaklaşımında ham verilerin normalizasyonu aşağıdaki denkleme dayanmaktadır:(Nardo et al., 2005: 61-62).

$$EYR \text{ Endeksi}_t = \left(\frac{EYR_t - EYR_{Min}}{EYR_{Max} - EYR_{Min}} \right) \quad (1)$$

Eşitlik 1’deki denklemde (EYR_t) değişkeni minimum ve maksimum değerlerine göre indirgenerek 0 ile 1 arasında değerler alacak şekilde normalize edilmekte, aynı birimde ve benzer büyüklükte hesaplanabilmekte ve etkileri açısından istatistiki olarak anlamlı bir şekilde karşılaştırılabilmektedir. Denklemde (EYR_t) terimi Türkiye’de belirli bir (t) yılında gerçekleştirilen EYR sayısal verilerinin toplamını göstermektedir. Denklemdeki (EYR_{Max}) ve (EYR_{Min}) terimleri ise sırasıyla Türkiye’de örneklem döneminde gerçekleştirilen EYR sayısal verilerinin maksimum ve minimum sayısını belirtmektedir. EYR Endeksi 0 ile 1 arasında değerler almakta ve EYR Endeksinin 0’dan 1 değerine doğru yaklaşması Türkiye’de (t) yılında gerçekleştirilen EYR’lerin sayısının arttığını göstermektedir.

Bu kapsamda, Türkiye’de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR’lere ilişkin yıllık bazlı sayısal verilerin yürürlük sürecindeki dönem aralıkları (bütün EYR’ler için 3’er yıllık olarak belirlenen) gözetilerek MM yaklaşımıyla hesaplanan EYR endeksi sırasıyla aşağıdaki aşamalar takip edilerek türetilmiştir: İlk aşamada, Türkiye’de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen

EYR'lerin yürürlük sürecindeki dönem aralıkları (bütün EYR'lerde 3'er yıllık olduğu kabul edilen) belirlenmiş ve bu dönem aralığında gerçekleştirilen EYR'lerin sayıları toplanmıştır. İkinci aşamada, toplanan EYR'ler, yürürlük sürecinde 3'er yıllık olduğu kabul edilen dönem aralıklarında ileriye doğru aynı değerleri alacak şekilde genişletilmiştir. Bu ilk iki aşama 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen bütün EYR'ler açısından işletilmiş ve yürürlük sürecindeki dönem aralıkları temel alınarak Türkiye'nin yıllık bazlı toplam EYR sayıları kümülatif olarak elde edilmiştir. (Kouamé ve Tapsoba (2019), Yalçınkaya vd., (2021) EYR'leri konu edinen çalışmalarına dayandırılan bu yöntemle, EYR'lerin yürürlük sürecindeki (ileriye dönük belirli bir dönem aralığındaki) etkilerinin gözetilerek hesaplanması amaçlanmıştır). Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR sayılarının elde edilmesinin ardından üçüncü ve son aşamada, EYR endeksi MM yaklaşımıyla Eşitlik 1'deki denklem üzerinden hesaplanmıştır. Tüm bu veri dönüştürme sürecinin ardından ekonometrik analizlerde makroekonomik RGDP, RGFI, EMP ve TFP değişkenlerinin doğal logaritmik değerleri ve endeks biçimindeki EYR değişkeninin ise düzey değerleri kullanılmaktadır.

EYR'lerin Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini belirlemek üzere zaman serisi metodolojisiyle tahmin edilecek ekonometrik modeller, Solow (1956) öncülüğünde geliştirilen Neo-Klasik büyüme modeli kapsamındaki Cobb-Douglas (CD) stokastik üretim fonksiyonunun genişletilmesine dayanmaktadır. Büyüme teorilerinin ekonomik büyümenin belirleyicileri konusundaki evrimi gözetildiğinde CD üretim fonksiyonu, Romer (1986) ve Lucas (1988) öncülüğünde geliştirilen İçsel büyüme teorileri kapsamında teknolojik gelişmişlik düzeyi ile diğer muhtemel belirleyicileri (ekonomik yapısal reformları) içermek üzere genişletilerek Eşitlik 2'teki gibi düzenlenebilmektedir:

$$Y_t = A_t K_t^\alpha L_t^\gamma EYR_t^\gamma \mu_t^\varepsilon \quad (2)$$

Eşitlik 2'deki terimlerden; Y_t ekonomik büyümeyi (RGDP), K_t fiziki sermaye birikimini (RGFI), L_t beşeri sermaye birikimini (EMP) ve EYR_t (EYR) endeksini göstermektedir. CD üretim fonksiyonundaki (A_t) teriminin ise büyüme teorilerinin teknolojik gelişmişlik düzeyini açıklama noktasındaki gelişim süreci gözetilerek toplam faktör verimliliğinden (TFP) oluştuğu kabul edilmektedir (Solow, 1956:85-91). Bu varsayımlar altında Eşitlik 2'de tanımlanan CD üretim fonksiyonunun doğal logaritmasının alınmasıyla birlikte genişletilerek aşağıdaki gibi yeniden düzenlenebilmektedir:

$$\text{RGDP}_t = \alpha_0 + \alpha_1 \text{RGFI}_t + \alpha_2 \text{EMP}_t + \alpha_3 \text{TFP}_t + \alpha_4 \text{EYR}_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

Zaman serisi analiz metodoloji izlenilerek çalışmada 1990-2021 dönemi için kısmi logaritmik düzende tahmin edilecek ekonometrik modeldeki terimlerden; (α_0), (α), (ε) ve (t) sabit parametreyi, eğim parametrelerini, normal dağılımlı hataları ve zamanı göstermektedir.

2.2 Ekonometrik Metodoloji ve Analiz Süreci

EYR'lerin Türkiye'nin 1990-2021 dönemindeki ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerini incelemek üzere Eşitlik 3'te tanımlanan denklem ARDL modeliyle tahmin edilmektedir. Farklı derecelerden $[I(0)]$ - $[I(1)]$ ve en fazla $[I(1)]$ düzeyinde durağan (bütünleşik) değişkenler arasındaki kısa-uzun dönemli ilişkileri incelemek üzere geliştirilen ARDL modeli, Pesaran vd., (2001) çalışmalarına dayanmaktadır. Model tahminlerindeki otokorelasyon ve içsellik sorunlarını giderebilmek üzere bağımlı ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri kullandığından ARDL modeli, gecikmesi dağıtılmış doğrusal ve doğrusal olmayan otoregresif model olarak da adlandırılmaktadır (Pesaran vd., 2001: 290-310). Kısıtsız Hata Düzeltme Modeline (UECM) dayanan ARDL (p, q) modelinde, (y_t) ve (x_t) olarak ifade edilen iki değişken arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler aşağıdaki regresyon denklemi üzerinden araştırılabilmektedir:

$$y_t = \sum_{i=1}^p \lambda_i y_{t-i} + \sum_{i=0}^q \delta_i^* x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (4)$$

Burada; (y_t) bağımlı değişkeni ve (x_t) , $(k \times 1)$ boyutlu dışsal değişkenler vektörünü gösterirken, (p, q) sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerinin dağıtılmış gecikmeli değerlerini belirtmektedir. Eşitlikteki (δ_i^*) dışsal değişkenlerin $(k \times 1)$ boyutlu katsayılar vektörünü, (λ_i) scalar vektörünü ve (ε_t) sıfır ortalamaya ve sonlu varyansa sahip olan hata terimini göstermektedir. Eşitlik 4'teki denklem UECM formatında aşağıdaki gibi yazılabilmektedir:

$$\Delta y = \phi y_{t-1} + \beta_i' x_t + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^* \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (5)$$

Burada; $\phi = -1(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_j)$; $\beta_i = \sum_{i=0}^q \delta_i$, $\lambda_i^* = \sum_{m=i+1}^p \lambda_m$, $i = 1, 2, \dots, p-1$, $\delta_i^* = \sum_{m=i+1}^q \delta_m$ ve $i = 1, 2, \dots, q-1$ göstermek üzere Eşitlik 5'teki denklem gruplandırıldığında aşağıdaki gibi kısaca yeniden yazılabilmektedir:

$$\Delta y_t = \phi (y_{t-1} - \theta_i' x_t) + \sum_{i=1}^{p-1} \lambda_i^* \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i^* \Delta x_{t-i} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Eşitlik 6'daki denklemde; $(\theta = -(\frac{\beta}{\phi}))$, (y_t) ve (x_t) değişkenleri arasındaki uzun dönemli denge ilişkileri için hesaplanan katsayıları belirtirken, (λ_i^*) ve (δ_i^*) ise sırasıyla (y_t) ve (x_t) değişkenlerindeki değişimlerin gecikmeli değerleri için hesaplanan kısa dönemli katsayıları göstermektedir. Denklemdeki (ϕ) ise (x_t) değişkenindeki değişimler sonucunda (y_t) değişkeninin uzun dönemli ilişkide dengeye yakınsama hızını gösteren ve her zaman negatif değerler alan hata düzeltme katsayısını belirtmektedir (Pesaran vd., 2001: 290-310).

Eşitlik 6'da tanımlanan ARDL modeli tahmin edilirken, sırasıyla birbirini takip eden aşağıdaki beş adımın izlenmesi gerekmektedir. İlk adımda, modeldeki değişkenlerin durağanlık

koşullarının birim kök testleriyle incelenmesi ve en fazla $[I(1)]$ düzeyinde durağan olduklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu adımda, ARDL modelindeki değişkenlerin durağanlığı, ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) birim kök testleriyle araştırılmaktadır. Dickey ve Fuller (1976-1979) ve Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen ADF ve PP birim kök testleri, değişkenlerdeki otokorelasyonun giderilebilmesine yönelik çeşitli varsayımlar altında durağanlık analizi yapabilmektedir. ADF birim kök testinde, hata terimlerindeki otokorelasyonun bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin modele eklenmesiyle giderildiği varsayılmakta ve testin uygulanabilmesi için hata terimlerindeki otokorelasyonun doğru derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. PP birim kök testinde ise ADF testindeki rassal şokların dağılımları ile ilgili olan bu varsayım geliştirilerek zaman serilerindeki yüksek derecedeki korelasyonu kontrol etmek için parametrik olmayan bir yöntemle durağanlık analizi yapılmaktadır (Phillips ve Perron, 1988: 335-46). Bununla birlikte, ADF ve PP birim kök testlerinde serilerin durağanlığı “seride birim kök bulunmaktadır” temel hipoteziyle araştırılmakta ve sabitli ve trendli-CT formlarda hesaplanan test istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden (MacKinnon (1996) tarafından hesaplanan) mutlak olarak büyük olması durumunda, temel hipotez reddedilmektedir. Modeldeki değişkenlerin en fazla $[I(1)]$ düzeyinde bütünlük olduğunun belirlenmesinin ardından ikinci adımda, ARDL modeline ait uygun spesifikasyonların (optimal gecikme uzunluklarının) Schwarz Bilgi Kriteri (SIC) eşliğinde tespit edilmesi gerekmektedir. Üçüncü adımda, ARDL modelinin bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasındaki uzun dönemli eş-bütünlük ilişkiler, Sınır (FPSS) Testi yardımıyla araştırılmaktadır. Burada, hesaplanan FPSS Sınır testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden büyük olması durumunda, “model değişkenleri arasında eş-bütünlük ilişkisi bulunmamaktadır” şeklindeki temel hipotez reddedilmektedir. ARDL modelindeki değişkenler arasında uzun dönemli ilişkilerin bulunması durumunda, dördüncü aşamada Eşitlik 6’daki denklem SIC eşliğinde belirlenen spesifikasyon ile OLS(Ordinary Least Squares) yöntemiyle tahmin edilmekte ve bağımsız değişkenler için kısa-uzun dönemli ARDL katsayıları hesaplanmaktadır. Beşinci ve son aşamada tahmin edilen ARDL modeli, değişen varyans, otokorelasyon, normallik vb., gibi tanısallık testlerden geçirilmekte ve modelin istikrarlılık koşullarını sağlayıp sağlamadığı araştırılmaktadır (Sek, 2017: 209; Lacheheb ve Sirag, 2019: 219).

3.BULGULAR

1990-2021 döneminde EYR’lerin Türkiye’nin ekonomik büyümesi üzerindeki etkilerinin incelenmesinin amaçlandığı çalışmanın ampirik analizlerinin ilk aşamasında, ARDL modelindeki değişkenlerin durağanlık analizleri ADF ve PP testleriyle gerçekleştirilmekte ve bulguları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2: Birim Kök Testleri Bulguları

C+T		ADF			PP		
Değişken	Seviye	Birinci Fark	p	Seviye	Birinci Fark	p	
RGDP	-2.58	- 5.49 ^a	0[- 3.2 1]	-2.60	- 7.26 ^a	3[- 3.2 1]	
RGFI	-2.63	- 5.85 ^a	0[- 3.2 1]	-2.69	- 5.94 ^a	1[- 3.2 1]	
EMP	-1.58	- 4.97 ^a	0[- 3.2 1]	-1.61	- 4.96 ^a	1[- 3.2 1]	
TFP	- 3.83 ^b	—	3[- 3.2 1]	- 6.74 ^a	—	2[- 3.2 1]	
EYR	-1.84	- 3.72 ^b	3[- 3.2 1]	-1.68	- 4.65 ^a	1[- 3.2 1]	

Not: Tablodaki “p” SIC eşliğinde belirlenen optimal gecikme uzunluklarını göstermektedir. ADF ve PP testlerinde “[]” parantezi içerisindeki değerler %10 önem düzeyindeki kritik tablo değerlerini ve sembollerden “^a”(%) ve “^b”(%) önem düzeyinde durağanlığı belirtmektedir.

Tablo 2’deki ADF ve PP birim kök testleri bulguları incelendiğinde, %1 veya %5 önem düzeyinde ARDL modelindeki TFP değişkeninin seviye değerinde [I(0)], diğer değişkenlerin ise birinci farklarında [I(0)] durağanlaştıkları izlenmektedir. Bu durum, ARDL modelindeki değişkenler için durağanlaştıkları [I(0)] veya [I(1)] düzeyinde hesaplanan ADF ve PP birim kök testi istatistiklerinin kritik tablo değerlerinden mutlak olarak büyük olmasından anlaşılabilir.

Değişkenlerinin farklı derecelerde ve en fazla [I(1)] düzeyinde bütünleşik olduklarının belirlenmesinin ardından diğer aşamaları takip edilerek tahmin edilen ARDL modelinin bulguları Tablo 3’te sunulmaktadır. ARDL modelinin kısa ve uzun dönemli katsayılarına ve sınır (FPSS) ile tanısal test istatistiklerine ilişkin bulguları Tablo 3’ün sırasıyla A, B ve C şeklindeki panellerinde gösterilmektedir: Panel C bulguları, ARDL modelinin bağımlı (RGDP) ve bağımsız (RGFI, EMP, TFP ve EYR) değişkenleri için genelden özele yaklaşımı ve SIC bilgi kriteri eşliğindeki spesifikasyonlarla (maksimum 4 gecikmede) belirlenen sınır (FPSS) ve tanısal test istatistiklerini göstermektedir. Panel C’deki sınır (FPSS) testi bulguları incelendiğinde, ARDL modelinin farklı derecelerden bütünleşik olan değişkenlerinin eş-bütünleşik olduğu görülmektedir. Bu bulgulara, ARDL modeli için hesaplanan FPSS Sınır testi istatistiklerinin,

Pesaran vd., (2001) çalışmalarından alınan kritik tablo değerlerinin Alt ve Üst sınırlarından %1 önem düzeyinde büyük olmasıyla ve temel hipotezlerin reddedilmesiyle ulaşılmaktadır. (Alt ve Üst sınırlarındaki kritik tablo değerleri ARDL modeli için 2.20 ve 3.09 olarak belirlenmektedir).

Panel C bulgularında ayrıca, ARDL modeli için tanımlama hatası (Ramsey Reset-RR), otokorelasyon (Lagrange Multiplier-LM), değişen varyans (Autoregressive Conditional Heteroscedasticity-ARCH), normallik (Jarque-Bera-JB), F ve R^2 şeklindeki tanısal test istatistikleri raporlanmaktadır. Panel C'deki bulgular tanısal test istatistikleri açısından incelendiğinde, ARDL modelinin açıklanma gücünü/anlamlılığını gösteren R^2 değerlerinin yüksek/F testi istatistikleri olasılık değerlerinin anlamlı olduğu ve tanısal açıdan istikrarlılık koşullarını büyük ölçüde karşıladığı görülmektedir. Nitekim Panel C'deki bulgular incelendiğinde ARDL modelinde, tanımlama hatalarının, otokorelasyonun ve değişen varyansın bulunmadığı anlaşılabilir. Bu bulgulara RR, LM ve ARCH tanısal testleri için hesaplanan test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.010'dan büyük olduğunun belirlenmesiyle ulaşılmaktadır. Buna karşılık Panel C'deki JB test istatistikleri incelendiğinde, ARDL modelinde kalıntıların normal bir dağılım göstermediği görülmektedir. Bu bulgulara ARDL modeli için hesaplanan JB test istatistikleri olasılık değerlerinin 0.010'dan küçük olmasıyla ulaşılabilmektedir. Uzun dönemde eş-bütünleşik ve tanısal istikrarlılık koşullarını büyük ölçüde karşılayarak güvenilir olduğu belirlenen ARDL modelinin, açıklayıcı değişkenlerine ait kısa ve uzun dönemli katsayılar ise Tablo 3'ün sırasıyla A ve B panellerinde sunulmaktadır.

Panel A bulguları incelendiğinde, ARDL modelinde kısa dönemli katsayıların sadece RGDP, EMP ve TFP değişkenleri için hesaplandığı görülmektedir. Panel A'daki bulgular incelendiğinde, RGDP, EMP ve TFP değişkenlerinin gecikmeli değerlerine ait kısa dönemli katsayıların pozitif/negatif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olacak bir şekilde hesaplandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgular, örneklem döneminde Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde beşeri sermaye birikimi ile teknolojik gelişmişlik düzeyindeki artışların, kısa dönemde gecikmelere göre azaltıcı etkiler meydana getirdiğini göstermektedir.

Panel B bulguları incelendiğinde, ARDL modelinde ekonomik büyümenin temel belirleyicisi niteliğindeki RGFI, EMP ve TFP değişkenlerine ait uzun dönemli katsayıların beklentilerle uyumlu olarak pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olarak hesaplandıkları görülmektedir. Bu bulgular, örneklem döneminde fiziki-beşerî sermaye birikimi ile teknolojik gelişmişlik düzeyinde meydana gelen artışların, Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde uzun dönemde artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Panel B bulguları incelendiğinde, ARDL modelinde ekonomik büyümenin temel belirleyicisi niteliğindeki değişkenlerin pozitif/istatistiki açıdan anlamlı olan uzun dönemli katsayılarının fiziki sermaye değişkeni için(RGFI:0.0815), beşeri sermaye değişkeni için(EMP:0.5846) ve teknolojik

gelişmişlik düzeyi değişkeni için (TFP:0.9338) olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu bulgular, örneklem döneminde fiziki-beşerî sermaye birikimi ile teknolojik gelişmişlik düzeyinde meydana gelen birimlik (%1'lik) bir artışın uzun dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde sırasıyla yaklaşık(0.0815), (0.5846) ve (0.9338) aralığında birimlik(% cinsinden) artışlar meydana getirdiğini göstermektedir.

Panel B bulguları araştırmanın özünü oluşturan ve ekonomik büyümenin muhtemel belirleyicisi niteliğindeki EYR değişkeni açısından incelendiğinde ise EYR değişkenine ait uzun dönemli katsayının beklentilerle uyumlu pozitif yönlü ve istatistiki açıdan anlamlı olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu bulgular, örneklem döneminde EYR'lerin sayısında meydana gelen artışların, Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde uzun dönemde artırıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Panel B bulguları incelendiğinde, ARDL modelinde EYR değişkeninin pozitif/istatistiki açıdan anlamlı olan uzun dönemli katsayısının (0.0236) olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu bulgular, örneklem döneminde EYR'lerin sayısında meydana gelen birimlik(%1'lik) bir artışın uzun dönemde Türkiye'nin ekonomik büyümesi üzerinde yaklaşık(0.0236) birimlik(% cinsinden) artışlar meydana getirdiğini göstermektedir.

Panel B bulguları ARDL modelinde değişkenler arasındaki uzun dönemli yakınsamanın düzeyini gösteren (ECM_{t-1}) katsayısı açısından incelendiğinde ise istatistiki açıdan anlamlı olan (ECM_{t-1}) katsayısının (-0.1602) olarak hesaplandığı görülmektedir. Bu durum, ARDL modelinde değişkenler arasında kısa dönemli şokların etkilerinin uzun dönemde ortadan kalkacağını ve değişkenlerin birlikte yürüyüşlerinin yaklaşık altı dönem içerisinde tekrar dengeye geleceğini göstermektedir.

Tablo 3: ARDL Modeli Bulguları

Katsayı Tahminleri	Model	
	(1.0.1.1.0)	
Panel A: Kısa Dönemli Katsayılar	Katsayı	Standard Hata
<i>RGDP</i> _{t-1}	0.8398 ^a	0.0372(0.000)
<i>EMP</i> _{t-1}	-0.4535 ^a	0.0826(0.000)
<i>TFP</i> _{t-1}	-0.8213 ^a	0.0703(0.000)
Panel B: Uzun Dönemli Katsayılar	Katsayı	Standard Hata
<i>RGFI</i>	0.0815 ^a	0.0189(0.000)
<i>EMP</i>	0.5846 ^a	0.0736(0.000)
<i>TFP</i>	0.9338 ^a	0.0818(0.000)
<i>EYR</i>	0.0236 ^b	0.0107(0.038)
<i>C</i>	1.9111 ^a	0.4862(0.001)
<i>ECM</i> _{t-1}	-0.1602 ^a	0.0090(0.000)
Panel C: Sınır ve Tanısal Test İstatistikleri		
FPSS	43.47*	
R²	F	0.99
RR	ARCH	0.852(0.365)
LM	JB	1.941(0.131)
		5783.356(0.000)
		1.532(0.256)
		13.778(0.001)

Not: Tablodaki ^a ve ^b simgeleri katsayılara ait t-istatistiklerinin sırasıyla %1 ve %5 önem düzeyinde anlamlı olduğunu belirtmektedir. Tabloda “()” parantezi içindeki değerler katsayılara ait olasılıkları ve “t” simgesi (t=0) olmak üzere katsayıların SIC ile belirlenen gecikme düzenini göstermektedir. Tablodaki FPSS test istatistiklerinin önündeki “*” simgesi model değişkenleri arasında %1 anlamlılık düzeyinde eş-bütünleşme ilişkisinin bulunduğunu belirtmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada piyasalarda ve/ya sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen EYR sayıları üzerinden endeks biçiminde ölçümlenen göstergeler kullanılarak Türkiye’de EYR’lerin büyüme üzerindeki muhtemel etkilerinin ARDL modeliyle incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada ARDL modelinin çözümlenmesiyle ulaşılan bulgular şu şekilde özetlenebilmektedir: Çalışma sonucunda, genişletilmiş CD üretim fonksiyonunda ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olarak tanımlanan fiziki-beşeri sermaye ve teknolojik gelişmişlik düzeyi değişkenlerinin Türkiye’nin büyümesi üzerinde pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilere sahip oldukları belirlenmiştir. Teorik açıdan genişletilmiş CD üretim fonksiyonunun beklentileriyle örtüşen bu bulgular, örneklem döneminde fiziki-beşeri sermaye birikimi ile teknolojik gelişmişlik düzeyinde meydana gelen artışların, Türkiye’nin büyümesi üzerinde uzun dönemde artırıcı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Genişletilmiş CD üretim fonksiyonunda ekonomik büyümenin muhtemel belirleyicileri olarak tanımlanan EYR değişkeninin de Türkiye’nin büyümesi üzerinde

pozitif ve istatistiki açıdan anlamlı etkilere sahip olduğu belirlenmiştir. Ampirik açıdan Ostry vd., (2009), Marrazzo ve Terzi (2017) çalışmalarıyla uyumlu bu bulgular, örneklem döneminde EYR'lerin sayısında meydana gelen artışların, Türkiye'nin büyümesi üzerinde uzun dönemde artırıcı etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular, örneklem döneminde Türkiye'de gerçekleştirilen EYR'lerin ekonomik büyümeyi desteklediğini göstermekte ve sürdürülebilmesinde önemli bir potansiyele sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de politika yapıcılar tarafından ekonomik sistemin arz-talep yapısından kaynaklı sorunların doğru bir şekilde belirlenebilmesi ve kapsamlı iyileştirmeleri içeren reform programlarıyla düzenlenmesi gereklilik arz etmektedir. Bu amaçla, Türkiye'de ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin kurumsal yapısındaki zayıflıkların ve piyasaların işleyişindeki aksaklıkların ihtiyaçları önceliklendiren bir planlama dahilinde çözümlenmesini hedefleyen reform programlarının tasarlanması ve düzenli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Ekonomik sistemin işleyişine yönelik bu türden reform programlarının öngörülen etkilerinin güçlendirilip kalıcı hale getirilebilmesi için ise eğitim, sağlık, hukuk, siyasal vb., diğer alanlardaki reform programlarıyla da desteklenmesi önem arz etmektedir. Diğer yandan bu reform sürecinin küresel ekonomik gelişmelerin yönlendirmesine olan bağımlılığının azaltılması ve ekonomik sistemin arz-talep yapısından kaynaklı muhtemel bütün sorunların çözümlenebilmesine kadar kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir. Reform sürecinin sürekliliğinin sağlanmasıyla ekonomik sistemin içsel-dışsal şoklar karşısındaki direnç düzeyinin artırılması ve böylece Türkiye'de ekonomik büyümeyi desteklemenin yanında güçlendirerek sürdürülebilirliğini sağlaması(büyümenin diğer potansiyel belirleyicileri sabitken) güçlü bir olasılık olarak görünmektedir. Türkiye'de yakın gelecekte yapılacak çalışmalarda, endeks biçimindeki göstergeler kullanılarak EYR'lerin makro düzeyde ilişkili olduğu diğer değişkenler arasındaki ilişkilerin ampirik açıdan sınanmasının, ilgili literatürün gelişimine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Barraclough, S., (1972), "Agrarian Reform And Structural Change in Latin America: The Chilean Case", *The Journal Of Development Studies*, 8(2), 163-181.
2. Bouis, R., Causa, O., Demmou, L., Duval, R. ve Zdzienicka, A. (2012), *The Short-Term Effects of Structural Reforms*, OECD Economics Department Working Papers No:949, 2-62.
3. Brancaccio, E., Garbellini, N. ve Giametti, R. (2018), "Structural Labour Market Reforms, GDP Growth and the Functional Distribution of Income", *Structural Change and Economic Dynamics*, 44, 34-45.
4. Campos, N. F., De Grauwe, P., Ji, Y., (2017). "Structural Reforms, Growth and Inequality: An of Theory, Measurement and Evidence", IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series, No: 11159.
5. Canton, E., Grilo, I., Monteagudo, J., Pierini, F., Turrini, A., (2014), "The Role of Structural Reform for Adjustment and Growth", *ECFIN Economic Brief*, 34, 1-6.
6. Escaith, H., Morley, S. (2000), *The Impact of Structural Reforms on Growth in Latin America and the Caribbean: An Empirical Estimation*, CEPAL Macroeconomia.
7. Girth, M., (1975), "Prospects For Structural Reform Of The Bankruptcy System", *California Law Review*, 63(6), 1546-1562.
8. Greenaway, D., Morgan, W. ve Wright, P. (2002), "Trade Liberalisation and Growth in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 67, 229-244.
9. Hunt, D., (1974), "Structural Reform in Tunisian Agriculture: The Producer Co-Operatives Programme, 1962-69", School Of African and Asian Studies, University Of Sussex, Sussex, Great Britain.
10. Ilzkovitz, F., Dierx, A., (2011), "Structural Reforms: A European Perspective", *Reflets et Perspectives*, 3, 13-26.
11. Kouamé, W.A. ve Tapsoba, S.J.A. (2019), "Structural reforms and firms' productivity: evidence from developing countries", *World Development*, 113, 157-171.
12. Lacheheb, M., and Sirag, A. (2019). Oil price and inflation in Algeria: A nonlinear ARDL approach, *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 73, 217-222.
13. Loayza, N.V., Oviedo, A.M. ve Serven, L. (2005), *Regulation and macroeconomic performance*, Washington, DC: World Bank.
14. Lucas, R. E. (1988). On the Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3-42.
15. Marrazzo, P.M. ve Terzi, A. (2017), *Structural reform waves and economic growth*, European Central Bank Working Paper, No: 2111.
16. Mayhew, A., (1970), "Structural Reform and The Future Of West German Agriculture", *Geographical Review*, 60(1), 54-68.
17. Nardo, M., Saisana, M. Saltelli, A. Tarantola, S. Hoffman, A. ve Giovannini, E. (2005), *Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide*, OECD statistics working papers, No. 2005/03.
18. Ostry, J.D., Berg, A. ve Kothari, S. (2021), "Growth-equity trade-offs in structural reforms", *Scottish Journal of Political Economy*, 68(2), 209-237.
19. Ostry, J.D., Prati, A. ve Spilimbergo, A. (2009), *Structural reforms and economic performance in advanced and developing countries*, IMF. Occasional Paper No: 268.
20. Pesaran, M.H., Shin, Y. ve Smith, R.J. (2001), "Bounds testing approaches to the analysis of level relationships", *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
21. Phillips, P. C. B. and Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.
22. Romer, P.M. (1986), "Increasing Returns and Long-Run Growth", *The Journal of Political Economy*, 194(5), 1002-1037.
23. Sek, S. K. (2017). Impact of oil price changes on domestic price inflation at disaggregated levels: Evidence from linear and nonlinear ARDL modeling, *Energy*, 130, 204-217.
24. Sertić, M.B., Časni, A.Č. ve Vučković, V., (2015), "Impact of Labour Market Reforms On Economic Activity in European Union: Short Term Costs and Long Term Benefits", *Financial Theory and Practice*, 39(1), 83-107
25. Solow, R.M. (1956), "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
26. Swaroop, V. (2016), *World Bank's experience with structural reforms for growth and development*, World Bank, MFM Discussion Paper No:11.

27. Yalçınkaya, Ö., Daştan, M. ve Karabulut, K. (2021), “The Impact of Structural Reforms on Economic Growth in Turkey: Evidence from Linear and Nonlinear ARDL Modeling” *Estudios de Economía*, 48(1), 59-87.

TÜRKİYE İÇİN EKONOMİK YAPISAL REFORMLARIN ÖLÇÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ:1990-2021⁴⁸

MEASUREMENT AND EVALUATION OF ECONOMIC STRUCTURAL REFORMS FOR TURKEY: 1990-2021

Ömer YALÇINKAYA

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, oyalcinkaya@atauni.edu.tr(Sorumlu Yazar)

Vedat KAYA

Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İİBF, İktisat Bölümü, vkaya@atauni.edu.tr

Gökhan ERKAL

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, gerkal@atauni.edu.tr

ÖZET

Ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan ekonomik yapısal reform(EYR)lar, sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralsızlaştırma başlıkları altında değişiklik öngören mikro-makro düzeyli politikalardan oluşmaktadır. Mikro düzeyde firmaların üretim kapasitelerinin genişletilmesine imkan veren bu türden politikalar makro düzeyde ise bir bütün olarak hasılanın arttırılmasına odaklanmaktadır. Bu çalışmada mikro-makro düzeydeki etkileri açısından 2008 küresel ekonomik krizinin ardından yeniden dünya ekonomisinin gündemine gelen EYR'lere odaklanılmış ve literatürdeki gelişmeler gözetilerek Türkiye için EYR'lerin tanımlanması, ölçümlenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada, IMF-MONA(Monitoring of Fund Arrangements) programında EYR'lerin tanımlanma ve doğrudan gerçekleştirilen reform önerilerinin sayısal verileri üzerinden ölçümlenmesi konusundaki üstünlüğü gözetilerek 1990-2021 döneminde Türkiye için sektörel EYR'ler tanımlanmış, TCRG (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete) arşivinden ölçümlenmiş ve kapsamı ile içeriği açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma sonucunda IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalar eşliğinde Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal(22), mali(40), reel(39) ve ticari(1) sektörlerde toplam(102) adet EYR önerisinin gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu sonuçlar, IMF-MONA programı sınıflandırmaları referansında Türkiye'de inceleme döneminde ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan önemli EYR önerilerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, Türkiye'de IMF-MONA programı

⁴⁸Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen 121K526 No'lu projeye dayalı olarak hazırlanmıştır.

kapsamında sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde mikro-makro düzeyli politika düzenlemeleri getiren EYR'ler konusunda önemli bir birikimin oluştuğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye'de politika yapıcıları tarafından ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin kurumsal yapısındaki zayıflıkların ve piyasaların işleyişindeki aksaklıkların ihtiyaçları önceliklendiren bir planlama dahilinde çözümlenmesini hedefleyen reform programlarının tasarlanması ve düzenli bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: IMF-MONA, Ekonomik Sistem, Ekonomik Yapısal Reformlar, Türkiye.

ABSTRACT

The economic structural reforms (ESRs), which aim to remove the obstacles to the effective functioning of markets and the legal sectors that make up the economic system and to ensure the sustainability of growth, consist of micro-macro-level policies that envisage changes in the institutional structure of sectors and the functioning of markets under the headings of privatization, flexibility, liberalization, financialization, and deregulation. Such policies, which allow the expansion of production capacities of firms at the micro level, focus on increasing the output as a whole at the macro level. In this study, it is focused on the ESRs, which came to the agenda of the world economy again after the global economic crisis of 2008 in terms of their micro-macro level effects, and it is aimed to define, measure and evaluate the ESRs for Turkey by considering the developments in the literature. In the study for this purpose, the sectoral ESRs for Turkey in the 1990-2021 period were defined, measured from archive of The Presidency of the Republic of Turkey the Official Newspaper, and evaluated in terms of scope and content, taking into account the superiority of defining ESRs in the IMF-MONA (Monitoring of Fund Arrangements) program and measuring directly implemented reform proposals over numerical data.

As a result of the study, it was determined that a total of (102) ESR proposals were carried out in the financial(22), fiscal(40), real(39), and trade(1) sectors in Turkey in the 1990-2021 period, accompanied by the IMF-MONA program and the classifications in the database. These results show that important the ESR proposals aiming to ensure the sustainability of growth and to remove the obstacles in front of the effective functioning of markets and the legal sectors that make up the economic system were implemented in Turkey during the review period in reference to the IMF-MONA program classifications. However, the results indicate that a significant accumulation has been formed in Turkey in terms of the ESRs, which introduce micro-macro-level policy regulations in the institutional structure of sectors and the functioning of markets within the scope of the IMF-MONA program. In this context, it is necessary to design and implement reform programs that aim to solve the disruptions in the functioning of the markets and the weaknesses in the institutional structure of the sectors that make up the economic system, within planning that prioritizes needs, by policymakers in Turkey.

Keywords: IMF-MONA, Economic System, Economic Structural Reforms, Turkey.

1. GİRİŞ

En genel ifadesiyle ekonomik yapısal reform(EYR)lar ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engelleri kaldıran ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkıda bulunan reformlar olarak tanımlanmaktadır (Ilzkovitz ve Dierx, 2011:15). Bu kapsamda EYR'ler, ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralsızlaştırma başlıkları altında değişiklik öngören mikro ve makro düzeyli politikalardan oluşmaktadır. Ekonomik sisteminin bütünü, belirli bir sektörü veya piyasayı konu edinen bu politikalardan; özelleştirme ile çeşitli kamu hizmetlerinin mülkiyetinin devredilmesi, esnekleştirme ile iş ortamının iyileştirilmesi, serbestleşme ile tarife, kota vb., engellerin ortadan kaldırılması, finansallaşma ile sermaye piyasalarının sağlamlığının artırılması ve kuralsızlaştırma ile bu türden politikaları engelleyen yasal düzenlemelerin kaldırılması amaçlanmaktadır (TCMB, 2016:2-5; Swaroop, 2016:2-5). Mikro düzeyde firmaların üretim kapasitelerinin genişletilmesine imkan veren bu türden politikalar makro düzeyde ise bir bütün olarak hasılanın artırılmasına odaklanmaktadır. Firmaların kaynak tahsisinde ve piyasaya giriş-çıkışlarında karşılaştıkları engellerin azaltılması mikro düzeyli politikalara örnek oluştururken (Canton, 2014:1-2), piyasalarda rekabeti ve esnekliği engelleyici katılıkların azaltılması makro düzeyli politikalar arasında sayılmaktadır (Campos, 2017:2-5).

2008 küresel ekonomik krizinin ardından yeniden dünya ekonomisinin gündemine gelen EYR'lerin literatürde konu edinilmesinin ise 1970'li yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik koşullarında meydana gelen bozulmaların giderilebilmesi için IMF(International Monetary Fund) ve WB(World Bank) tarafından geliştirilen yapısal uyum programlarıyla birlikte başladığı görülmektedir. Bununla birlikte 1970'lerden itibaren EYR'leri konu edinen öncü çalışmalarda, EYR'lerin tanımlanmasına ve mikro-makro düzeyde ilişkili olduğu değişkenler arasındaki etkileşim kanallarının teorik açıdan açıklanmasına odaklanıldığı izlenmektedir (Mayhew (1970), Barraclough (1972), Hunt (1974), Girth (1975)). EYR'leri konu edinen ve 1990'lı yıllardan itibaren yapılan çalışmalarda ise EYR'lerin ölçümlenmesine ve/ya mikro-makro düzeyde ilişkili olduğu değişkenler üzerindeki etkilerinin ampirik açıdan sınanmasına yoğunlaşılmaktadır. (Lora ve Barrera (1997), Havrylyshyn vd., (1998) Abed ve Davoodi (2000), Greenaway vd., (2002) Loayza vd., (2005), Ostry vd., (2009).Campos ve Horváth (2012), Sertić vd., (2015), Brancaccio vd. (2018), Ostry vd., (2021)).

1990'lı yıllardan itibaren yapılan ve EYR'lerin ölçümlenmesini amaçlayan bu ampirik çalışmalarda, metodolojisi yazarları veya IMF, WB, OECD (Organisation for Economic Co-Operation and Development), EBRD (European Bank for Reconstruction and Development) şeklindeki uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen ve piyasalara ilişkin (para-sermaye ve mal-emek,) belirli değişkenler üzerinden endeks biçiminde hesaplanan reform göstergelerinin

kullanıldığı izlenmektedir. Finansal, reel, mali ve ticari sektörlerdeki belirli değişkenlerin kullanılmasıyla ve EYR'leri genellikle Serbestleştirme (Liberalization), Denetleme (Legislation), Düzenleme (Regulation) ve Özelleştirme (Privatization) uygulamaları üzerinden endeks biçiminde ölçmek üzere geliştirilen bu göstergeler, IMF Serbestleştirme Endeksleri, OECD Denetleme ve Düzenleme Endeksleri, WB Serbestleştirme, Özelleştirme ve Düzenleme Endeksleri ve EBRD Serbestleştirme ve Özelleştirme Endeksleri şeklinde sıralanabilmektedir. (Metodolojisi yazarları veya uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen bu göstergeler ile alt bileşenleri Ekteki Tablo 1'de sunulmaktadır). Finansal, reel, mali ve ticari sektörlerdeki belirli değişkenlerin kullanılmasıyla Serbestleştirme, Denetleme, Düzenleme ve Özelleştirme uygulamaları üzerinden endeks biçiminde hesaplanan bu göstergeler, EYR'leri belirli ölçüde temsil etmekle birlikte dolaylı bir şekilde ölçülebilen vekil göstergeler olmaktadır. Bu göstergelerin EYR'leri temsil etme derecelerindeki eksikliklerin gözetildiği son yıllardaki bazı çalışmalarda ise EYR'leri temsilen IMF-Monitoring of Fund Arrangements (MONA) programı ile veri tabanına dayalı olarak piyasalarda ve/ya sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen (uygulamaya konulan) EYR sayıları üzerinden ölçülen göstergeler kullanılmaktadır (Kouamé ve Tapsoba, 2019:158). IMF-MONA programı ile veri tabanına dayalı olarak ölçülen bu EYR göstergeleri, EYR'leri Serbestleştirme, Denetleme, Düzenleme ve Özelleştirme uygulamaları üzerinden dolaylı bir şekilde ölçülebilen diğer vekil göstergelere kıyasla doğrudan gerçekleştirilen EYR sayıları üzerinden daha gerçekçi bir şekilde ölçülmesine olanak sağlamaktadır (Yalçınkaya vd., 2021:61).

Literatürde EYR'lerin tanımlanma ve ölçülme konusundaki gelişimi dikkate alınarak bu çalışmada, ulusal kaynaklar temelinde Türkiye için EYR'lerin tanımlanması, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada, IMF-MONA programında EYR'lerin tanımlanma ve doğrudan gerçekleştirilen reform önerilerinin sayısal verileri üzerinden ölçülmesi konusundaki üstünlüğü gözetilerek, 1990-2021 döneminde Türkiye için sektörel EYR'ler tanımlanmakta, TCRG (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete) arşivinden ölçülmemekte ve kapsamı ile içeriği açısından değerlendirilmektedir.

Girişi izleyen ikinci bölümde, EYR'lerin tanımlanıp ölçülmesine yönelik çalışma kapsamındaki metodoloji açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye için sektörel düzeyde tanımlanıp ölçülen EYR'lerin kapsamı ve içeriği hakkındaki özet bulgular tartışılmaktadır. Çalışma bulgulara dayalı önerilerin sunulduğu sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

2. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ VE VERİLERİ: EYR'LERİN ÖLÇÜLMESİ

Bu bölümde, literatürde EYR'lerin tanımlanma ve ölçülme konusundaki gelişimi dikkate alınarak ulusal kaynaklar temelinde Türkiye için sektörel EYR'lerin tanımlanması ve ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla bölümde, öncelikle IMF-MONA programı

tanıtılmakta ve IMF-MONA veri tabanı sınıflandırmalarında EYR'lerin nasıl tanımlandığı ve ölçümlendiği konuları açıklanmaktadır. Akabinde IMF-MONA programı ile veri tabanındaki EYR sınıflandırmaları eşliğinde 1990-2021 döneminde TCRG arşivinin nasıl tarandığı ve Türkiye için finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde doğrudan gerçekleştirilen reform önerilerinin sayısal verilerinin nasıl ölçümlendiği konuları anlatılmaktadır. (Çalışmada Türkiye için sektörel EYR göstergelerinin 1990-2021 dönemi aralığında oluşturulmasında, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde EYR programlarının ekonomik koşullardaki bozulmaların arttığı 1990'lardan itibaren yaygınlık kazandığı görüşünün iktisat literatüründe kabul görmesi etkili olmaktadır).

2.1. MONA Programı ve Ekonomik Yapısal Reformlar

IMF tarafından geliştirilen MONA programı, programa katılan üye ülkelerde Fon destekli düzenlemelerin ekonomik amaçlarını, hedeflerini ve sonuçlarını değerlendirebilmek üzere hazırlanan karşılaştırılabilir performans bilgilerini içermektedir. IMF-MONA programının performans bilgilerini içeren veri tabanı ise programa katılan ülkelerde Fon destekli düzenlemelere dayanan finansal, mali, reel ve ticari sektörlerdeki EYR tanımlamaları, türleri, önerileri, sayıları vb., hakkındaki nicel ve nitel verileri kapsamaktadır. IMF-MONA veri tabanı, 2002 yılından itibaren finansal, mali, reel ve ticari sektörlerdeki EYR önerilerinin onaylanma ve incelenme tarihi sırasında toplanan verilere dayanmakta ve programa katılan Fon üyesi 106 ülkenin 2002-2021 dönemindeki verilerini kapsamaktadır. Bununla birlikte IMF-MONA veri tabanı, Fon üyesi 106 ülkeden 91'inin 1993-2003 dönemindeki arşiv verilerini de içermektedir. (Bu ülkeler hakkında bakınız: IMF-MONA, 2022).

IMF-MONA veri tabanındaki EYR önerilerinin onaylanması ve incelenmesi, programa katılan ülkelerin yetkilileri ile IMF yönetim kurulu tarafından kararlaştırılan ve tamamlayıcı dört farklı politika taahhüdüne dayanmaktadır. Bu politika taahhütleri, Öncelikli Eylemler (Prior Actions-PA), Nicel Performans Kriterleri (Quantitative Performance Criteria-QPC), Gösterge Niteliğindeki Hedefler (Indicative Targets-IT) ve Yapısal Standartlar (Structural Benchmarks-SB) şeklinde sınıflandırılmaktadır. (SB'lerin oluşturulmasına katkı sağlayan tamamlayıcı nitelikteki bu politika taahhütleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: IMF-MONA, 2022). Bu politika taahhütleri içerisinde SB'ler, IMF yönetim kurulu tarafından ülkelerin EYR taahhütlerini değerlendirebilmek üzere belirteçler olarak tasarlanan ve nitel formdaki verilerden oluşan EYR önerilerine karşılık gelmektedir. MONA programına katılan ülkelerde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde göre farklılıklar gösteren SB'lerin, makroekonomik göstergelerde dengenin yeniden sağlanabilmesinde önemli görülen EYR önerilerini içerdiği ve karşılanması durumunda gerçekleştirilen EYR'ler olarak tanımlanıp sayılabileceği kabul edilmektedir (IMF-MONA, 2022). IMF-MONA programında para, sermaye, mal ve emek piyasalarını kapsayan EYR önerilerini gösteren SB'ler, ilgili sektörlerdeki tanımlama ve kodlarına göre otuz üç (33) başlıkta Tablo 2'deki gibi sınıflandırılmaktadır.

Tablo 2: IMF-MONA Programı EYR Tanımlamaları ile Kodlamaları

EYR Sektörleri	EYR Kodları ve Tanımlamaları	
Finansal	2.	Merkez bankası
	2.1.	Merkez bankası operasyonları ve reformları
	2.2.	Merkez bankası denetimi, şeffaflık ve finansal kontroller
	6.	Finansal sektör
	6.1.	Finansal sektör yasal reformları, regülasyon ve denetlemeler
	6.2.	Yeniden yapılandırma ve finansal kurumların özelleştirilmesi
Mali	1.	Genel hükümet
	1.1.	Gelir ölçümleri (ticaret politikası dışındaki)
	1.2.	Gelir yönetimi (gümrükler dâhil)
	1.3.	Harcama önlemleri (borç ödemeleri dahil)
	1.4.	Kombine harcamalar ve hasılat
	1.5.	Borç yönetimi
	1.6.	Harcama denetimi, harcama muhasebesi ve finansal kontroller
	1.7.	Mali şeffaflık (ilan, parlamento denetimi)
	1.8.	Bütçe hazırlama (bütçe teklifleri veya onaylama)
	1.9.	Hükümetler arası ilişkiler
	4.	Emeklilik ve diğer sosyal sektör reformları
	4.1.	Emeklilik reformları
	4.2.	Diğer sosyal sektör reformları (örneğin, sosyal güvenlik ağları, sağlık ve eğitim reformları)
	10.	Ekonomik istatistikler (mali, merkez bankası şeffaflığı ve benzeri önlemler dışındaki)
11.4.	Yolsuzlukla mücadele mevzuatı/politikası	
Reel	3.	Kamu hizmeti, kamu istihdam reformları ve ücretler
	5.	Kamu teşebbüsü reformları ve fiyatlandırma (finansal sektör dışındaki)
	5.1.	Kamu teşebbüslerinde fiyatlama ve sübvansiyonlar
	5.2.	Özelleştirme, kamu teşebbüsü reformları ve yeniden yapılandırma (fiyatlandırma dışındaki)
	5.3.	Fiyat kontrolleri ve pazarlama kısıtlamaları
	9.	İş gücü piyasası (kamu sektörü istihdamı dışındaki)
	11.	Diğer yapısal önlemler
	11.1.	Özel sektör yasal ve düzenleyici çevre reformu (finansal sektör dışındaki)
	11.2.	Doğal kaynaklar ve tarım politikaları (kamu teşebbüsleri ve fiyatlandırma dışındaki)
Ticari	7.	Kur sistemleri ve kısıtlamalar (para ve sermaye)
	8.	Uluslararası ticaret politikası (gümrük reformları dışındaki)

Not: Tablodaki EYR tanımlamaları ve kodlamaları IMF-MONA veri tabanına dayalı olarak yazarlar tarafından oluşturulmaktadır.

Kaynak: MONA Database.

Tablo 2 incelendiğinde, IMF-MONA programındaki EYR önerilerinin para, sermaye, mal ve emek şeklindeki tüm piyasaları kapsadığı, ilgili oldukları piyasalara (sektörlere) göre finansal, mali, reel ve ticari olarak dört (4) grupta tanımlandığı ve otuz üç (33) başlıkta kodlandığı görülmektedir. Tablo 2’de 4 sektörde ve 33 başlıkta gruplandırılan EYR’lerden, finansal sektör EYR’leri merkez bankalarının düzenlenmesini ve denetlenmesini amaçlayan merkez bankacılığı reformları ile finansal aracı kurumların denetlenmesini, yeniden yapılandırılabilmesini ve finansal piyasalarda regülasyonun azaltılabilmesini amaçlayan finansal piyasalara yönelik reformları kapsamaktadır. Mali sektör EYR’leri, kamu kesiminin gelirlerinin ve harcamalarının düzenlenmesi, denetlenmesi, kamu kesimi dış borçlarının yönetimi, sosyal güvenlik sisteminin

düzenlenmesi ve kontrolü, ekonomik istatistiklerin şeffaflığının artırılması vb. gibi mali piyasalara yönelik reformları içermektedir. Reel sektör EYR'leri, kamu hizmeti ile teşebbüslerinin düzenlenmesi, emek-mal piyasalarının ücret, fiyat, yönetim vb. açılardan denetimine ve kontrolüne, yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine vb. dönük emek-mal piyasası reformlarından oluşmaktadır. Ticari sektör EYR'leri ise uluslararası ticaret politikalarının serbestleştirilmesine ve döviz-sermaye sistemlerinin kontrolüne ve düzenlenmesine yönelik para, sermaye ve mal piyasası reformlarını hesaba katmaktadır (MONA, 2022).

2.2. TCRG Arşivi ve Ekonomik Yapısal Reformların Ölçümlenmesi

7/10/1920 Tarihinde kurulan ve 07/02/1921 Tarihinde yayın hayatına başlayan TCRG'si, 21/6/1970 tarihinden bu yana ulusal bayram ve genel tatil günleri dışında günlük bazda yayınlanmakta ve 27/6/2000 tarihinden itibaren açık erişimli olarak hizmet sunmaktadır. TCRG'sinde, Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi-TBMM, Bakanlıklar ile Bakanlıklara bağlı tüm kamu kurum ve kuruluşları tarafından hazırlanarak Anayasaya, Kanunlara, Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerine, Genel Hukuk Kurallarına, Cumhurbaşkanlığı Programına, Kalkınma Plan ve Programlarına uygun bulunan; kanunlar, TBMM iç tüzüğü, milletlerarası antlaşmalar-sözleşmeler, cumhurbaşkanlığı/bakanlar kurulu kararnameleri-kararları, cumhurbaşkanlığı kararnameleri-kararları, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler ve diğer düzenleyici idari işlemlere ilişkin gerçekleştirilen düzenlemeler, değişiklikler vb., yayınlanmaktadır. (TCRG içeriği hakkında detaylı bilgi için bakınız: <https://www.resmigazete.gov.tr.>). Bu kapsamda TCRG'sinin, Türkiye'de ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin ve piyasaların yasal çerçevesine, kurumsal yapısına ve işleyişine ilişkin değişiklikler, dönüşümler, iyileştirmeler, düzenlemeler vb., yapılması amacıyla gerçekleştirilen EYR önerilerini Tablo 2'deki IMF-MONA sınıflandırmalarıyla uyumlu bir şekilde içerdiği noktasından hareket edilmektedir. Bu hareket noktasından başlanılarak bölümde sırasıyla IMF-MONA sınıflandırmaları eşliğinde Türkiye için EYR'ler tanımlanıp kodlanmakta, 1990-2021 döneminde TCRG arşivi taranarak doğrudan gerçekleştirilen (yürürlüğe konulan) reform önerilerinin sayısal verileri üzerinden ölçümlenmektedir.

Türkiye'de EYR'lerin IMF-MONA sınıflandırmaları eşliğinde tanımlanıp kodlanmasının amaçlandığı ilk aşamada, öncelikle IMF-MONA veri tabanı 1993-2021 döneminde 106 ülkenin tamamı için EYR önerilerinin tanımlamaları ve kodlamaları açısından incelenmiş ve EYR önerileri Tablo 2'deki başlıklar altında tasnif edilip derlenmiştir. Akabinde bu analiz süreci sadece Türkiye için işletilmiş ve IMF-MONA veri tabanı Türkiye'nin programa dahil olduğu 1993-2008 döneminde EYR önerilerinin tanımlamaları ve kodlamaları açısından incelenerek Tablo 2'deki sınıflandırmalara göre tasnif edilip derlenmiştir. Böylelikle bu aşamada, IMF-MONA programına katılan 106 ülkede ilgili sektörlerdeki tanımlamalar ve kodlamalar altında önerilen EYR'lerin kapsamı ve içeriği belirlenebilmiştir. Bu aşamada ayrıca, Türkiye için

EYR'lerin, Tablo 2'deki IMF-MONA sınıflandırmaları eşliğinde 4 sektörde ve 33 başlıkta tanımlanıp kodlanabileceği tespit edilmiştir.

Türkiye'de finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen EYR önerilerinin sayısal verilerinin ölçülmesinin amaçlandığı ikinci aşamada, IMF-MONA sınıflandırmaları eşliğinde ulusal bir kaynak olan TCRG arşivi taranmakta ve ilgili sektörlerde gerçekleştirilen EYR önerilerinin sayıları belirlenmektedir. Bu aşamada, öncelikle TCRG arşivi 1990-2021 dönemindeki 01/01/1990-31/12/2021 tarihleri aralığında günlük bazda taranmış, ulusal bayram ve genel tatil günleri dışında yayımlanan bütün TCRG sayıları temin edilmiş ve incelenmek üzere tasnif edilmiştir. Akabinde IMF-MONA programına katılan 106 ülkedeki ve Türkiye özelindeki EYR tanımlamaları gözetilerek günlük bazdaki TCRG sayıları taranmış ve Tablo 2'deki IMF-MONA sınıflandırmalarını içeren kanunlar, kanun hükmünde kararnameler ve kararlar (cumhurbaşkanlığı kararları-kararnameleri, bakanlar kurulu kararları-kararnameleri) tahlil edilerek EYR tanımlamalarını içeren ilgili mevzuatlar belirlenmiştir. Daha sonra ise IMF-MONA programına katılan 106 ülkedeki ve Türkiye özelindeki EYR tanımlamalarını içerdiği belirlenen ilgili mevzuatlardaki EYR'ler, Tablo 2'deki IMF-MONA sınıflandırmaları referansında eşleştirilmiş ve tanımlanıp kodlanmıştır. Bu aşamada son olarak IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalarla uyumlu olarak Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen ve TCRG arşivinden günlük bazda ölçümlenen EYR'lerin sayısal verileri, ilgili oldukları sektörler göre toplulaştırmış ve yıllık bazlı değerlere dönüştürülmüştür. Böylelikle bu aşamada IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalar eşliğinde Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR'ler tanımlanıp kodlanabilmiş ve gerçekleştirilen EYR'lerin sayısal verileri ilgili oldukları sektörler göre ölçümlenebilmiştir. IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalar eşliğinde TCRG arşivinden ölçümlenen ve Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR'lerin sayısal verileri; EYR sayıları, sektörleri, kodlamaları, tanımlamaları, açıklamaları ve TCRG arşiv taraması bilgilerini içerecek şekilde tablo halinde hazırlanmıştır. Çalışmada raporlanmayan Excel formatında hazırlanan bu tablo ve içeriği doğrudan web sayfasından(eyr.atauni.edu.tr) veya iletişim kurulması(istenilmesi) durumunda yazarlardan temin edilebilir.

3. ÇALIŞMANIN BULGULARI

IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalar eşliğinde TCRG arşivinden ölçümlenen ve Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR'lere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde toplam(102) adet EYR gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Gerçekleştirilen bu EYR'lerin sektörler göre dağılımının ise finansal(22), mali(40), reel(39) ve ticari(1) şeklinde olduğu da tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen 102 adet EYR önerisinden 45'inin, Türkiye'nin IMF-MONA

programına dahil olduğu 1992-2008 döneminde ilgili sektörlerde Türkiye'ye özgü olarak önerilen ve süreç içerisinde (program döneminde veya sonrasında) gerçekleştirilen EYR önerilerinden oluştuğu belirlenmiştir.

Finansal sektördeki EYR'lere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, 22 adet EYR'nin merkez bankası operasyonları ve reformları, yeniden yapılandırma ve finansal kurumların özelleştirilmesi ve finansal sektör yasal reformları, regülasyon ve denetlemeler tanımlamaları altında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca finansal sektördeki bu 22 adet EYR'nin merkez bankasının düzenlenmesini ve denetlenmesini amaçlayan merkez bankacılığı reformları ile finansal aracı kurumların denetlenmesini, yeniden yapılandırılabilmesini ve finansal piyasalarda regülasyonun azaltılabilmesini amaçlayan çeşitli finansal piyasa reformlarından oluştuğu tespit edilmiştir. Mali sektördeki EYR'lere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, 40 adet EYR'nin borç yönetimi, emeklilik ve diğer sosyal reformlar, ekonomik istatistikler, gelir ölçümleri ve yönetimi, harcama önlemleri ve denetimi, hükümetler arası ilişkiler, mali şeffaflık ve yolsuzlukla mücadele mevzuatı/politikası tanımlamaları altında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca mali sektördeki bu 40 adet EYR'nin kamu kesiminin gelirlerinin ve harcamalarının düzenlenmesi, denetlenmesi, kamu kesimi dış borçlarının yönetimi, sosyal güvenlik sisteminin düzenlenmesi ve kontrolü, ekonomik istatistiklerin şeffaflığının artırılması vb. gibi mali piyasalara yönelik çeşitli reformları içerdiği belirlenmiştir. Reel sektördeki EYR'lere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, 39 adet EYR'nin özelleştirme, kamu teşebbüsü reformları ve yeniden yapılandırma, özel sektör yasal ve düzenleyici çevre reformu, kamu hizmeti, kamu istihdam reformları ve ücretler, fiyat kontrolleri ve pazarlama kısıtlamaları, iş gücü piyasası, yoksullukla mücadele stratejileri geliştirme ve uygulama tanımlamaları altında gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca reel sektördeki bu 39 adet EYR'nin kamu hizmeti ile teşebbüslerinin düzenlenmesi, emek-mal piyasalarının ücret, fiyat, yönetim vb. açılardan denetimine ve kontrolüne, yoksullukla mücadele stratejilerinin geliştirilmesine vb. dönük çeşitli emek-mal piyasası reformlarından oluştuğu belirlenmiştir. Ticari sektördeki EYR'lere ilişkin sayısal veriler incelendiğinde, 1 adet EYR'nin kur sistemleri ve kısıtlamaları tanımlaması altında gerçekleştirilen uluslararası ticaret politikalarının serbestleştirilmesini amaçlayan reformdan oluştuğu tespit edilmiştir.

Bu bulgular, Türkiye'nin EYR konusunda inceleme dönemindeki gelişim sürecini değerlendirebilmek üzere aşağıdaki tespitleri yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Bunlardan birincisini, IMF-MONA programı kapsamında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 106 ülkeye finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde önerilen EYR'lerin, benzer nitelikte düzenlemeler getirmesi ve önemli ölçüde örtüşmesi oluşturmaktadır. İkincisini, Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen EYR'lerin önemli bir bölümünün IMF-MONA programına dahil olunan 1992-2008 döneminde hayata geçirilmiş olması oluşturmaktadır. Üçüncüsünü, Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve

ticari sektörlerdeki EYR'lerin para-sermaye ve mal-emek piyasalarının çeşitli boyutlarını kapsayacak şekilde gerçekleştirilen reformları içermesi oluşturmaktadır. Dördüncüsünü Türkiye'de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR'lerin en fazla mali ve reel sektörlerde en az ise ticari sektörde hayata geçirilmiş olması oluşturmaktadır. Beşincisini, Türkiye'de inceleme döneminde gerçekleştirilen toplam 102 adet EYR'nin dönem boyunca normal bir dağılım sergilememesi, 1990-1999 dönemi aralığında durağan, 2000-2008 dönemi aralığında artan ve 2009-2021 dönemi aralığında ise azalan bir trend izlemesi ve konjonktürelilik taşıması oluşturmaktadır. Son olarak altıncısını, Türkiye'de 2009-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen EYR'lerin bir bölümünün ise IMF-MONA programına dahil olunan dönemde gerçekleştirilemeyip program sonrasında gerçekleştirilen önerilerinden meydana gelmesi oluşturmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan EYR'ler, sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralsızlaştırma başlıkları altında değişiklik öngören mikro ve makro düzeyli politikalardan oluşmaktadır. Mikro düzeyde firmaların üretim kapasitelerinin genişletilmesine imkan veren bu türden politikalar makro düzeyde ise bir bütün olarak hasılanın arttırılmasına odaklanmaktadır. Bu çalışmada mikro-makro düzeydeki etkileri açısından 2008 küresel ekonomik krizinin ardından yeniden dünya ekonomisinin gündemine gelen EYR'lere odaklanılmış ve literatürdeki gelişmeler dikkate alınarak Türkiye için EYR'lerin tanımlanması, ölçülmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada, IMF-MONA programında EYR'lerin tanımlanma ve doğrudan gerçekleştirilen reform önerilerinin sayısal verileri üzerinden ölçülmesi konusundaki üstünlüğü gözetilerek, 1990-2021 döneminde Türkiye için sektörel EYR'ler tanımlanmış, TCRG arşivinden ölçülmesi ve kapsamı ile içeriği açısından değerlendirilmiştir.

IMF-MONA programı ve veri tabanındaki sınıflandırmalar eşliğinde Türkiye'de 1990-2021 döneminde finansal(22), mali(40), reel(39) ve ticari(1) sektörlerde toplam(102) adet EYR gerçekleştirildiğinin belirlendiği çalışmanın bulguları, Türkiye'nin EYR konusunda inceleme dönemindeki gelişim sürecini değerlendirebilmek üzere aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

Çalışma sonucunda ilk olarak IMF-MONA programı kapsamında Türkiye'nin de içinde bulunduğu 106 ülkeye finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde önerilen EYR'lerin, para-sermaye ve mal-emek piyasalarına ilişkin benzer nitelikte düzenlemeler getirdiği ve önemli ölçüde örtüştüğü belirlenmiştir. Bu sonuçlar, IMF-MONA programı kapsamında ülkelere ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla benzer nitelikte EYR önerilerinin getirildiğini göstermektedir. İkinci

olarak Türkiye’de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen EYR’lerin önemli bir bölümünün IMF-MONA programına dahil olunan 1992-2008 döneminde hayata geçirilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de inceleme döneminde gerçekleştirilen EYR’lerde IMF-MONA programının önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Üçüncü olarak Türkiye’de 1990-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerdeki EYR’lerin para-sermaye ve mal-emek piyasalarının çeşitli boyutlarını kapsayacak şekilde gerçekleştirilen reformlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de inceleme döneminde gerçekleştirilen EYR’lerin sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde özelleştirme, esnekleştirme, serbestleştirme, finansallaştırma ve kuralsızlaştırma başlıkları altındaki çeşitli mikro-makro düzeyli politikalarından oluştuğunu göstermektedir. Dördüncü olarak Türkiye’de 1990-2021 döneminde gerçekleştirilen EYR’lerin en fazla mali ve reel sektörlerde en az ise ticari sektörde hayata geçirilen reformlardan oluştuğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de inceleme döneminde gerçekleştirilen EYR’lerde ihtiyaçlara dayalı bir önceliklendirme yapıldığını ve sektörel bir dengenin gözetilmediğini işaret etmektedir. Beşinci olarak Türkiye’de inceleme döneminde gerçekleştirilen toplam 102 adet EYR’nin dönem boyunca normal bir dağılım sergilemediği, 1990-1999 dönemi aralığında durağan, 2000-2008 dönemi aralığında artan ve 2009-2021 dönemi aralığında ise azalan bir trend izlediği tespit edilmiştir. Bu bulgular, Türkiye’de inceleme döneminde gerçekleştirilen EYR’lerin önemli ölçüde IMF-MONA programına bağlı kalınarak gerçekleştirildiğini göstermekte ve konjonktürelilik taşıdığına işaret etmektedir. Son ve altıncı olarak Türkiye’de 2009-2021 döneminde finansal, mali, reel ve ticari sektörlerde gerçekleştirilen EYR’lerin bir bölümünün IMF-MONA programına dahil olunan dönemde gerçekleştirilemeyip program sonrasında revizyonlarla gerçekleştirilen önerilerden oluştuğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye’de IMF-MONA programı kapsamında getirilen EYR önerilerinin belirli bir gecikmeyle de olsa kararlılıkla sürdürüldüğünü göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen bu sonuçlar, IMF-MONA programı eşliğinde Türkiye’de inceleme döneminde ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin yasal ve piyasaların etkin işleyişinin önündeki engellerin kaldırılmasını ve büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasını amaçlayan önemli EYR önerilerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte sonuçlar, Türkiye’de IMF-MONA programı kapsamında sektörlerin kurumsal yapısında ve piyasaların işleyişinde mikro-makro düzeyli politika düzenlemeleri getiren EYR’ler konusunda önemli bir birikimin oluştuğuna işaret etmektedir. Bu kapsamda, Türkiye’de politika yapıcılar tarafından ekonomik sistemi oluşturan sektörlerin kurumsal yapısındaki zayıflıkların ve piyasaların işleyişindeki aksaklıkların ihtiyaçları önceliklendiren bir planlama dahilinde çözümlenmesini hedefleyen reform programlarının tasarlanması ve düzenli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu türden reform programlarının tasarımı ve uygulanmasında, IMF-MONA programı kapsamında Türkiye’nin birikimlerinden ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için sektörel düzeyde önerilen

EYR örneklerinden azami ölçüde faydalanılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Ekonomik sistemin işleyişine yönelik bu türden reform programlarının öngörülen etkilerinin güçlendirilip kalıcı hale getirilebilmesi için ise eğitim, sağlık, hukuk, siyasal vb., diğer alanlardaki reform programlarıyla da desteklenmesi önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bu reform sürecinin küresel ekonomik gelişmeler ile uluslararası kuruluşların yönlendirmesine olan bağımlılığının azaltılması ve ekonomik sistemin arz-talep yapısından kaynaklı muhtemel bütün sorunların çözümlenebilmesine kadar kararlılıkla sürdürülmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, yapısal reformlar ekonomi, eğitim, sağlık, hukuk, siyasal vb., boyutları olan geniş kapsamlı bir kavram olmasına rağmen, bu çalışmada belirli bir metodoloji ile salt ekonomik boyutta sınırlandırılmaktadır. Türkiye’de yapısal reformların bu çalışmanın sınırlarının dışında kalan boyutlarını konu edinen ve belirli bir metodoloji ile ölçümlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasının, önemli bir boşluğu doldurabileceği ve politika yapıcılarını yönlendirmesi bakımından önemli bilgiler sunabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abed, G.T. ve Davoodi, H.R. (2000), *Corruption, Structural Reforms, and Economic Performans in the Transition Economies*, IMF Working Paper, 00/132.
- Barracough, S., (1972), "Agrarian Reform And Structural Change in Latin America: The Chilean Case", *The Journal Of Development Studies*, 8(2), 163-181.
- Bouis, R., Causa, O., Demmou, L., Duval, R. ve Zdzienicka, A. (2012), *The Short-Term Effects of Structural Reforms*, OECD Economics Department Working Papers No:949, 2-62.
- Brancaccio, E., Garbellini, N. ve Giametti, R. (2018), "Structural Labour Market Reforms, GDP Growth and the Functional Distribution of Income", *Structural Change and Economic Dynamics*, 44, 34-45.
- Campos, N. F., De Grauwe, P., Ji, Y., (2017). "Structural Reforms, Growth and Inequality: An of Theory, Measurement and Evidence", IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series, No: 11159.
- Campos, N.F. ve Horváth, R. (2012), Reform redux: Measurement, determinants and growth implications. *European Journal of Political Economy*, 28(2), 227-237.
- Canton, E., Grilo, I., Montegudo, J., Pierini, F., Turrini, A., (2014), "The Role of Structural Reform for Adjustment and Growth", *ECFIN Economic Brief*, 34, 1-6.
- EBRD. (2010), *Transition Report 2010: Recovery and Reform*, European Bank for Reconstruction and Development, 1-163. <https://www.ebrd.com>.
- Girth, M., (1975), "Prospects For Structural Reform Of The Bankruptcy System", *California Law Review*, 63(6), 1546-1562.
- Greenaway, D., Morgan, W. ve Wright, P. (2002), "Trade Liberalisation and Growth in Developing Countries", *Journal of Development Economics*, 67, 229-244.
- Havrylyshyn, O., Izvorski, I. ve Van Rooden, R. (1998), *Recovery and Growth in Transition Economies 1990-97: A Stylized Regression Analysis*, IMF Working Paper, 48/141.
- Hunt, D., (1974), "Structural Reform in Tunisian Agriculture: The Producer Co-Operatives Programme, 1962-69", School Of African and Asian Studies, University Of Sussex, Sussex, Great Britain.
- Ilzkovitz, F., Dierx, A., (2011), "Structural Reforms: A European Perspective", *Reflets et Perspectives*, 3, 13-26.
- IMF. (2015), *Structural Reforms and Macroeconomic Performance: Initial Considerations For The Fund*, International Monetary Fund Policy Papers, <http://www.imf.org>.
- MF-International Monetary Fund. 2008. "Structural Reforms and Economic Performance in Advanced and Developing Countries". International Monetary Fund Policy Papers. <https://www.imf.org/external/np/res/docs/2008/pdf/061008.pdf>
- IMF-MONA. (2022), *Monitoring of Fund Arrangements (MONA) Database*, <https://www.imf.org>.
- Kouamé, W.A. ve Tapsoba, S.J.A. (2019), "Structural reforms and firms' productivity: evidence from developing countries", *World Development*, 113, 157-171.
- Loayza, N.V., Oviedo, A.M. ve Serven, L. (2005), *Regulation and macroeconomic performance*, Washington, DC: World Bank.
- Lora, E. ve Barrera, F. (1997), *A Decade of Structural Reform in Latin America: Growth, Productivity, and Investment are not What They Used to Be*, Inter American Development Bank Office Working Paper, Green Series No: 350.
- Mayhew, A., (1970), "Structural Reform and The Future Of West German Agriculture", *Geographical Review*, 60(1), 54-68.
- Ostry, J.D., Berg, A. ve Kothari, S. (2021), "Growth-equity trade-offs in structural reforms", *Scottish Journal of Political Economy*, 68(2), 209-237.

- Ostry, J.D., Prati, A. ve Spilimbergo, A. (2009), *Structural reforms and economic performance in advanced and developing countries*, International Monetary Fund. Occasional Paper No: 268, 1-53.
- Sertić, M.B., Časni, A.Č. ve Vučković, V., (2015), “Impact of Labour Market Reforms On Economic Activity in European Union: Short Term Costs and Long Term Benefits”, *Financial Theory and Practice*, 39(1), 83-107.
- Swaroop, V. (2016), *World Bank's experience with structural reforms for growth and development*, World Bank, MFM Discussion Paper No:11.
- TCMB. (2016), *Yapısal Reformlar ve Büyüme Üzerindeki Etkileri*, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Raporları, 978-605-491.
- TCRG. (2022), Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete. 2022. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- WB. (1996), *World Development Report 1996: From Plan to Market*, The International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, www.worldbank.org.
- WB-World Bank. 2020. “Doing Business 2020”. The International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank, USA Washington, DC, 1-135. www.worldbank.org.
- Yalçinkaya, Ö., Daştan, M. ve Karabulut, K. (2021), “The Impact of Structural Reforms on Economic Growth in Turkey: Evidence from Linear and Nonlinear ARDL Modeling” *Estudios de Economía*, 48(1), 59-87.

EK

Tablo 1: Literatürdeki EYR Göstergeleri

Kuruluş	EYR Endeksleri	Açıklama
IMF	Ekonomik Serbestleştirme Endeksi	Metodolojisi Quinn (1997), Abiad ve Mody (2005), Abiad vd., (2008), Ostry vd., (2009) ve Prati vd., (2012) tarafından geliştirilen bu endeksleri ile alt bileşenleri ve hesaplanma yöntemleri hakkında kapsamlı bilgi için bakınız: (IMF-2008), (IMF-2015).
	Finansal Sektör Serbestleştirme Endeksi	
	Sermaye Hesabı Serbestleştirme Endeksi	
	Ticari Serbestleştirme Endeksi	
	Ürün Piyasası Serbestleştirme Endeksi	
OECD	İstihdamı Koruma Denetim Endeksi	Metodolojisi OECD tarafından geliştirilen yapısal reform endeksler ile alt bileşenleri ve hesaplanma yöntemleri hakkında kapsamlı bilgi için bakınız:(Bouis vd., (2012).
	Ürün Piyasası Düzenlemeleri Endeksi	
	Enerji, Ulaşım ve İletişim Düzenleme Endeksleri	
WB	İç ve Dış Piyasaları Serbestleştirme Endeksi	Metodolojisi WB tarafından geliştirilen yapısal reform endeksleri ile alt bileşenleri ve hesaplanma yöntemleri hakkında kapsamlı bilgi için bakınız:(World Development Report-1996, Doing Business Report-2020).
	Özelleştirme Endeksi	
	Bankacılık Düzenleme Endeksi	
	İşgücü Piyasası Düzenleme Endeksi	
EBRD	Serbestleştirme Endeksi	Metodolojisi EBRD tarafından geliştirilen yapısal reform endeksleri ile alt bileşenleri ve hesaplanma yöntemleri hakkında kapsamlı bilgi için bakınız:(EBRD Transition Report-2010).
	Özelleştirme Endeksi	

Kaynak: EYR'leri konu edinen literatüre dayalı olarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

**KATILIMCI BÜTÇELEME ANLAYIŞINDA KENT KONSEYLERİNİN ROLÜ:
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME**

**THE ROLE OF CITY COUNCILS IN PARTICIPANT BUDGETING APPROACH: AN
ASSESSMENT FOR ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY**

İrem ERASA AKÇA

*Dr.Öğr.Üyesi, Hakkari Üniversitesi Çölemerik MYO Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü,
iremakca@hakkari.edu.tr*

ÖZET

Demokrasinin halkın devlet organizasyonunda söz hakkı sahibi olmasının tanımı olduğundan yola çıkılarak bir diğer anlamda katılımın gerçekleştiği en aktif alanın yerel yönetimler olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Kent konseylerinin oluşturularak katılımın gücünü arttırmak suretiyle yüklenilen kamu hizmetlerinin halkın arzusu göz önüne alınarak belirlemek ve belediyelerin bir parçası olan konseyin görüşüne paralel gelir ve finansmanda kent sakinine söz hakkı tanımış olmak yerel demokrasinin en güzel örneğini temsil etmektedir. Bu çalışmanın amacı bütçelemeye yenilikçi anlayışlar doğrultusunda gelişim gösteren katılımcılığın yerel yönetim bütçelerine yansımalarını kent konseyleri bağlamında ortaya koymaktır. İlk olarak katılımcı bütçeleme dünya genelinde ortaya çıkışı ile birlikte Türkiye’de yerel yönetimler bağlamında varlığını ne şekilde sürdürdüğüne değinilecektir. Devamında yerel demokrasinin yaşam bulduğu kent konseylerine ilişkin mevcut yapıdan söz edilecek, son olarak 2023 yılı bütçesinin katılımcı bütçe uygulamasına imkan tanıyarak düzenlendiği İstanbul Büyükşehir Belediyesi bütçe uygulamalarına ana başlıklar halinde yer verilecektir. Bununla birlikte çalışmada 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Hakkında Kanunda yer alan birtakım ilkeler ve 5393 sayılı Belediye Kanununda yer alan yerel düzeyde toplumsal katılım olarak tanıyan maddelerden yararlanılacaktır. Böylelikle Türkiye’de yerel yönetim düzeyinde mali özerkliğin gerçekleşmesinin yasal düzeyde mümkün olup olmadığı sorusu yanıtlanarak mevcut aksaklıklara yapıcı önerilerde bulunma şansı elde edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Katılımcı Bütçeleme, Belediye Bütçeleri, Mali Demokrasi

ABSTRACT

Based on the fact that democracy is the definition of people having a say in the organization of the state, it is possible to state that the most active area where participation takes place is local governments. It is the best example of local democracy to determine the public services undertaken by increasing the power of participation by establishing city councils, taking into account the desire of the people, and giving the right to speak to the residents of the city in revenue and financing in parallel with the opinion of the council, which is a part of the municipalities. The aim of this study is to reveal the reflections of participation, which has developed in line with innovative approaches in budgeting, on local government budgets in the context of city councils. First of all, it will be mentioned how participatory budgeting continues its existence in the context of local governments in Turkey with its emergence around the world. Afterwards, the current structure of city councils, where local democracy comes to life, will be mentioned, and finally, the budget practices of Istanbul Metropolitan Municipality, in which the 2023 budget is prepared by allowing participatory budgeting, will be given under the main headings. In addition, some principles in the Law No. 5018 on Public Financial Management and Control and the articles in the Municipal Law No. 5393 that allow social participation at the local level will be used in the study. In this way, the question of whether financial autonomy at the local government level in Turkey is legally possible will be answered, and a chance to make constructive suggestions for existing problems will be obtained.

Keywords: Participation Budgeting, Municipal Budgets, Fiscal Democracy

1) GİRİŞ

Tüzel kişiliğe haiz olan devletin asli fonksiyonları güvenlik ve adalettir. Güvenlik tesisi, iç ve dış savunma olarak kendi içerisinde ayrılmaktadır. Zaman içerisinde devletin asli görevlerine ilave fonksiyonlar eklenmiş, yarı kamusal nitelikli mal ve hizmet üretiminde yer almıştır. Bunun yanı sıra temel metin olarak bilinen anayasasında belirtmek suretiyle demokrasinin tesisi ile görevlendirilmiştir.

Sanayileşme hareketlerinin beraberinde getirdiği köylerden kente göç olgusu beraberinde kent yaşamına ilişkin pek çok sorunu doğurmuştur. Merkezi idare kentlerin sorunlarına yönelik proje üretiminde yetersiz kalmış, hizmet ve kaynak bölüşümünde rasyonel tutumla ön plana çıkmıştır. Yerinden yönetime devredilmesi gereken hizmetler beraberinde kaynak sorununu da getirmiştir. Gündeme gelen mali özerklik ve yerel demokrasi kavramları merkezi yönetimi bu konuda alt yapı çalışmaları gerçekleştirmeye mecbur bırakmıştır. Bu doğrultuda katılım kavramı ve gelişim süreci baş göstermiş, aynı yerleşim yerini paylaşan vatandaşların hemşehrilik paydasında toplanarak kendi yerel nitelikli ihtiyaçlarında söz hakkı alması desteklenmiştir. Katılımcılık hemen her gündem maddesinde olmakla birlikte en önemli varlığını bütçe sürecinde yansıtmaktadır.

2) KATILIMCI BÜTÇELEME

Bütçe, siyasi erk tarafından ileri bir döneme yönelik, gelir ve harcama tahminlerinin sayısal düzeyde yer aldığı, bunların gerçekleştirilme aşamasında parlamentonun tasarrufta bulunduğu bir kanun olarak tanımlanmaktadır (Tüğen, 1997: 2). Kavrama ilişkin yapılan tanımlamalarda bütçenin; kanun, finansal planlama, metin, cetvel ve belge olarak nitelendirildiği görülmektedir. Zaman içerisinde değişim gereği bütçenin klasik fonksiyonlarına ilave işlevlerde yüklense aracı olduğu politikalarda ekonomik, mali ve sosyal işlevler her dönem geçerliliğini korumuştur (Bülbül, 2014: 3).

Bütçeleme geleneksel yapı itibariyle, harcamaları mevcut gelirlerle sınırlayarak dengeyi muhafaza etmek, fazla harcamayı önleyerek hükümetlerin nereye, ne kadar harcama yapacaklarına karar verdiği bir süreç olmuştur. Zamanla, kamu bütçeleri farklı roller üstlenmiş, pazarlık ve güç tahsisi, planlama ve kontrol, ekonomik ve sosyal çevreye itici güç sağlama ile şeffaflığı ve paydaş katılımını sağlama araçları haline gelmiştir (Sicilia and Steccolini, 2017: 905).

Katılımcı bütçeleme, vatandaşların sınırlı kullanımlı kamu kaynaklarıyla nasıl başa çıkacaklarına karar vermelerini veya karar vermelerine yardımcı olmalarını kapsayan yaratıcı bir karar alma sürecidir. Vatandaşlar, karar alma süreçlerine katılımları ve ilgili forum ve toplantılara katılımları ile kaynak tahsisinde, sosyal politika programlarına öncelik verilmesinde ve kamu harcamalarının kullanımının denetlenmesinde rol oynama fırsatlarına dahil olacaklardır. Ayrıca bu sistem sayesinde, yerel vatandaşlar hükümetin işleyişi hakkında ilk elden bilgi edinebilecek ve politika oluşturmayı doğrudan etkileyebilecektir (Ahah, 2007; Chen, Jiagang, 2007;

Participatory Budgeting Unit, 2009; Wampler, 2000). Ayrıca bu doğrultuda oluşturulan bütçelerin temel amaçları; mali saydamlık, hesap verilebilirlik ve yönetişimin yerel düzeyde mevcudiyeti olduğu ifade edilmektedir (MDPESA, 2006: 4).

Katılımcı bütçelemelerde, vatandaşlar, kamu görevlileri, politika yürütücüleri ve politikacılar yerel yönetimde oynadıkları rol için yeni anlamlar kazanırlar ve bu şekilde temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye ve ontolojik dönüşüm yoluyla demokrasiye yeniden bağlanmış olmaktadır (Bocatto and Perez-de-Toledo, 2020: 149). Demokrasiye katkısı yadsınamaz düzeyde olan bu yeni sistemde bütçenin özünden uzaklaşma söz konusu değildir. Benimsenen düzen devam etmekle birlikte bütçe kurumları, bütçelerin tasarlanması, onaylanması ve uygulanmasına uygun tüm kural ve yönetmelikler olarak tanımlanmaktadır. Şematik olarak üç çeşit kural ve düzenleme belirginlik göstermektedir (Alesina and Perotti, 1996: 401);

*Denk bütçe kanunu örneği; bütçede yer alan sayısal hedefler,

*Bütçelerin hazırlanmasını ve yasama onayını düzenleyen şekli kurallar,

*Bütçe şeffaflığına dair kurallar.

Vatandaşların kamu bütçesi süreçlerine katılımına dair ilk çalışma ilk kez Brezilya'da ortaya çıkmıştır. 1989 yılında Porto Alegre'deki ilk uygulamasından sonra gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke bu modeli benimsemeye başlamıştır (Chen, 2007). Değişen yönetim şekillerinin beraberinde getirdiği yenilikçi kavramlardan biri olan katılımcı bütçeleme sistemi hala önemli sınırlamalara sahip olmakla birlikte, ülkemizde pilot uygulamalarla varlığını göstermektedir.

3) YEREL DEMOKRASİ BAĞLAMINDA KENT KONSEYLERİ

Yerel yönetim ve bu bağlamda demokrasi, gücün ademi merkeziyetçiliğini ve ortak nitelikli yerel düzeyde gereksinimlerin karşılanmasına yönelik yerel bilgiyi kullanma olanağını içerdiği için cezbedici bulunmaktadır. Yerel demokrasi, siyasi katılım için en ulaşılabilir yol olmaya dayalı bir iddia barındırmaktadır. Vatandaşlar kendilerini en yetkin hissettikleri ve en hızlı dâhil oldukları yer olarak yerel düzeyde siyaseti benimsemektedir (Stoker, 1996: 188). Ülkemizde katılımcılığın varlığına dair çeşitli düzenlemeler 5393 sayılı Belediye Kanununun 9-15-20-21-23-24-41 ve 77. Maddelerinde yer almaktadır. Bu maddeler toplumsal katılımı hedefleyen niteliktedir (Doğan, 2019: 263).

Yerel demokrasinin tesisi ve devamlılığı için gerekli olan unsurların belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda demokratik bir hükümet modeline ve demokratik uygulamaları destekleyen cinsten bir sosyal ve ekonomik bağlam fikrine ihtiyaç duyulmaktadır. Yerel demokrasinin, liberal demokratik bir yerel yönetim modeli ile demokratik istikrarın önkoşullarının bir kombinasyonu olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu kombinasyonun unsurları; ekonomik kalkınma, eşitlik, siyasi kültür ve sivil toplumun gelişiminden oluşmaktadır (Smith, 1996: 163).

International Monetary Fund (IMF), Temmuz 1997'de yönetim kavramını ön plana çıkaran klavuz niteliğinde bir metin yayımlamıştır. Bu metinde ekonomik verimlilik ve büyüme için iyi yönetişimin önemi konusunda çeşitli tavsiyelere yer verilmiştir. Sürdürülebilir büyümenin temelini atılması için çok daha geniş bir kurumsal reformlar yelpazesine ihtiyaç duyulduğunu, iyi bir yönetimle bunun mümkün olabileceği, iyi bir yönetim içinde hükümetle birlikte aktif görev yapan sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duyulduğuna değinilmiştir (IMF, 1997: 1-2).

Ülkemizde yukarıda bahsedilen iyi yönetişimin gerekliliğine önem atfedilen aynı sene itibariye Yerel Gündem 21 isimli bir evrim gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile istişare edilerek katılımcı demokrasi gelişiminin sağlanması adına yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları ortak nitelikli sıkıntı ve ihtiyaçların belirlenmesi amacı etrafında bir araya getirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda oluşturulan en önemli yerel yönetim birimi kent konseyleridir. (WEB_1).

Ülkemizde kent konseylerinin hukuki boyut kazanması 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesi çerçevesinde değerlendirilmesi nihayetinde gerçekleşmiştir. Kuruluşuna ait yasal dayanaklar söz konusu kanunda yer almakla birlikte, Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca oluşturulmuş "Kent Konseyi Yönetmeliği" dikkate alınarak faaliyet göstermektedirler. Kent konseyleri belediyelerin herhangi bir alt birimi olmamakla birlikte yalnızca danışma ve tavsiye aşamasında başvurulabilecek pozisyonda bulunmaktadırlar. Her belediyede bulunması zorunlu olmamakta, mevcut olduğu yerleşim yerlerinde de yalnızca yol gösterici politikaların oluşumunda yer almaktadırlar (WEB_2).

Belediyelerin bir organı olarak görülmemekle birlikte mali özerklik bakımından da yoksun tutulan kent konseyleri, 'Kent Konseyi Yönetmeliği' 16. Maddenin a fıkrası çerçevesinde belediyelerin sahip oldukları bütçe içerisinde kendilerine ödenek aktarımı yoluyla varlıklarını idame ettirmelerine hükmedilmiştir. Ödenek aktarımının ne şekilde gerçekleştirileceğine dair herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte en azından gelir kaynaklarına belediye bütçesi içerisinde pay edinmişlerdir (Emeralp, 2010: 29).

4) İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

İyi bir yönetim sağlanmasının kalkınmayı sürdürülebilir hale getirmenin bir şartı olarak görüldüğü anlayış doğrultusunda İstanbul ili içerisinde şehrin ortak nitelikli talep ve ihtiyaçlarının konuşulup tartışılması, iyileştirici politikalar oluşturulması, mevcut sorunlara yönelik çözümlerin belirlenmesi adına gerekli yönetmelikten faydalanılması suretiyle 2022 yılında 3 meclis, 21 çalışma grubu faaliyete geçirilmiştir. Meclisler; kadın, gençlik ve çocuk meclisi olmak üzere, oluşumu planlananlar ise engelliler, +65 ve yükseköğretim meclisi şeklinde yer almaktadır.

İstanbul Kent Konseyi, faaliyetlerini yürütürken yerellik ilkesini göz önüne alarak demokrasinin yerel düzeyde vücut bulmuş halini ortaya koymak suretiyle akademik camia, gönüllü sivil toplum örgütleri ve yerinden yönetim idareleri ile ortaklaşa projeler üretmek şehre katkı sağlayıcı faaliyetler üstlenmektedir. Bunlardan biri Katılım Okulu'dur. Şehrin çeşitli noktalarında

toplumsal bilinçlendirme amaçlı konferansla düzenlemekte, yerel demokrasiye dair çalışmaları olan akademik kişilerin yardımını alarak eğitimler vermektedir. Ayrıca bu proje kapsamında İstanbul'da bulunan özel yükseköğretim kurumlarından yardım almaktadır.

Katılımcı Demokrasi adına gerçekleştirilen bir diğer önemli uygulama; Katılım Kafe adı altında 11 ilçede buluşulan toplantılardır. Bu toplantılarda katılım sağlayanlar ilçede ikamet edenler olmakla birlikte 5 alt gündem maddesi önceden belirlenerek cinsiyet ve yaş kriterli katılımcılarla tartışma ortamı sağlanmış ve sonuçlar raporlar halinde kamuoyuna aktarılmıştır.

Demokrasinin yerelde yaşadığı gerçeğinin öngördüğü sistemde vatandaşların katılımının gerçekleştiği en önemli alan bütçe uygulamalarında görülmektedir. Aktif katılımın sağlanması, İstanbul kentinde yaşayan bireylerin yatırım bütçeleri başta olmak üzere mevcut gelirlerin hangi öncelikli alanlara kaydırıldığına dair söz sahibi olmasının yanı sıra kaynakların aktarıldığı projelerin başarı durumunu izleme hakkı da mevcut tutulmaktadır. Bu doğrultuda İBB Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, İstanbul Planlama Ajansı (İPA) ve İstanbul Kent Konseyi (İKK) bir arada “Bütçe Senin İstanbul Senin” uygulamasını hayata geçirerek 2023 yılı bütçesinin oluşumunda İstanbulluların aktif katılımını meşrulaştırmıştır.

5) SONUÇ'

Değişen dünya düzeni ve Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde kamu mali yönetim yapısında değişim gereği kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen ön hazırlıklar tamamlanarak 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu 2006 yılında yasallaştırılmıştır. Böylelikle mevcut bütçe sistemi değiştirilmiş ve hayatımıza iki yeni ilke getirilmiştir. Bunlar hesap verilebilirlik, mali saydamlık ve şeffaflıktır. Hazırlanacak bütçeler bu ilkelerden yararlandığı takdirde istenilen bütçe reformu gerçekleşmiş sayılmaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda IMF tarafından da önem vurgusu yapılarak mali ve kurumsal reformun sağlanarak iyi bir yönetişimin oluşturulabileceği belirtilmiştir. Dünya genelinde yerel demokrasi, yerellik, temsili demokrasi ve katılımcılık gibi kavramlar popülerlik kazanmış, hizmet ve görev paylaşımında yerinden yönetimlerin ön plana çıkartılması gereğine yer verilmiştir. Bu doğrultuda ülkemizde atılan adımlar katılımcılığın bütçe sürecine yansıtılması şeklinde gerçekleşmiştir. İlgili belde/kentte yaşayan vatandaşlar kendilerine yarar sağlayacak projelere kaynak aktarımında söz sahibi olabilecektir. Burada bahsedilen yarar sağlayıcı projelerin oluşumu ve kentin sorunlarına yönelik çözüm önerileri için kent konseyleri kurulmuştur. Kent konseyleri katılımcılık için son derece yararlı bir oluşum olmakla birlikte mali özerklik tanınmadığı için sorun yaşamaktadır. Çalışmada Türkiye'nin nüfus bakımından en kalabalık olan İstanbul BB kent konseyleri faaliyetleri ve katılımcı bütçeleme uygulamasına yer verilmiştir. Bu haliyle iyi bir yönetişim mekanizmasının varlığından söz etmek mümkün olmuştur.

KAYNAKÇA

- Alesini A. , Perotti R. (1996). Vol. 86, No. 2, Papers and Proceedings of the Hundredth and Eighth Annual Meeting of the American Economic Association San Francisco, CA, January 5-7, 1996 (May, 1996), pp. 401-407 (7 pages).
- Ahah, Anwar, Ed. (c2007) Participatory Budgeting, Washington, D.C.: World Bank.
- Bülbül D. (2014). Bütçe, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Bocatto, E., and Perez-de-Toledo, E., (2020). Knowledge Acquisition and Meaning-making in the Participatory Budgeting of Local Governments. *The Electronic Journal of Knowledge Management*, 18(2), pp. 149-160.
- Chen, Jiagang (2007) “Canyushi Yusuan De Lilun Yu Shijian”, *Comparative Economic and Social Systems* Vol.2, No.130, pp. 52-57.
- Doğan E. (2019). Toplumsal Deneyim Olarak Katılımcı Bütçeleme: Türkiye Uygulamasına Yönelik Teorik Temelli Bir Sorgulama, *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 253-270.
- Emeralp S. (2010), Türkiye'nin Katılımcı-Demokratik Yerel Yönetişim Modeli Olarak Dünyaya Armağanı: Kent Konseyleri, UCLG MEWA Yayını, İstanbul.
- International Monetary Fund (1997). *Good Governance*, Publication Services 700 19th Street, N.W., Washington, D.C. 20431, U.S.A.
- Municipal Development Partnership for Eastern And Southern Africa (2006), Report on the Special Session on Participatory Building: Inclusiveness in Policy Making and Municipal Finance for the Implementation of the Millennium Development Goals (MDGs), Room T5 Kenyatta International Conference Centre (KICC), Nairobi-Kenya .
- Sicilia M. , Steccolini I. (2017). Public budgeting in search for an identity: state of the art and future challenges, *Public Management Review*, 2017 Vol. 19, No. 7, 905–910.
- Smith B.C. (1996). Sustainable local democracy, *Public Administration and Development*, Vol: 16, Issue 2, pp. 163-178.
- Stoker G. (1996). Redefining Local Democracy, *Local Democracy and Local Governmen*, pp 188–209.
- Tüğen, Kamil (1997). Devlet Bütçesi, Başsaray Matbaası, Yedinci Baskı, İzmir.
- Wampler, Brian (2000) “A Guide to Participatory Budgeting”, <http://www.internationalbudget.org/resources/library/GPB.pdf>. (14.05.2023).
- WEB_1. <https://www.mfa.gov.tr/yerel-gundem-21.tr.mfa> (16.05.2023).
- WEB_2. <https://ankarakentkonseyi.org.tr/tr/kurumsal/kent-konseyi-nedir> (16.05.2023).

TÜRKİYE’NİN DIASPORA POLİTİKASINDAKİ DÖNÜŞÜMÜN EKONOMİK BAĞLAMDA İNCELEMESİ

EXAMINATION OF THE TRANSFORMATION IN TURKIYE’S DIASPORA ENGAGEMENT POLICY IN AN ECONOMIC CONTEXT

Gizem KOLBAŞI-MUYAN

Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, gkolbasi@gmail.com (Sorumlu Yazar) ORCID: 0000-0003-0403-5836

ÖZET

Türkiye’nin yurtdışında yaşayan vatandaşları ile ilişkileri 1960’lardan bugüne dönüşüm göstermiştir (Abadan Unat, 2002; Ünver, 2013). 1960’larda özellikle Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçünü yönetmeye odaklanan ve işçi dövizlerini Türkiye’ye çekmeye yönelik politikalar zamanla Türk vatandaşlarının çalışmaya gittikleri ülkelere yerleşmesi ve ulusötesi aidiyet ve yaşamlar geliştirmeleri ile değişmiştir (Artukoğlu, 2005). Bu durum hem politikaların hem de söylemlerin değişmesi ile farkedilir hale gelmiştir. Yurtdışında yaşayan vatandaşlar ifadesi yerine Türk diasporası ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Politikalarda ekonomik beklentilerin yanısıra kültürel ve dini aidiyeti korumaya yönelik amaçlar da yer almaya başlamıştır. Çalışma, Türkiye’nin yurtdışındaki Türk vatandaşlarına yönelik 1960’lardan bu yana ekonomik alandaki politikalarının nasıl ve neden değiştiği sorularına yanıt aramaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin yurtdışındaki vatandaşlarına yönelik ekonomik alandaki politikaları, diaspora politikalarının temel motivasyonuna ilişkin ortaya konan faydacı, kimlik temelli/kucaklayıcı ve yönetsel yaklaşımlar (Delano ve Gamlen, 2014; Koinova ve Tsourapas, 2018; Gamlen vd., 2019) bağlamında incelenecektir. İlk bölümünde Türkiye’den yurtdışına göçün kısa tarihçesi ele alınacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye’nin yurtdışındaki vatandaşlarına yönelik politikasındaki dönüşüm teorik çerçevede incelenecektir. Son bölümde ise, Türkiye’nin yurtdışındaki vatandaşları ile ekonomik ilişkisi tartışılacaktır. Çalışmada, diaspora politikaları bağlamında Türkiye’nin zamanla yurtdışındaki vatandaşları ile ekonomik ilişkisinin işçi dövizleri yerine turizm gelirleri ve ekonomik işbirlikleri çerçevesinde şekillendiği sonucuna varılmıştır. Ekonomik alandaki diaspora politikasındaki bu dönüşüm, yurtdışındaki vatandaşlarının zamanla ulusötesi aidiyetleri ve yaşamlarının Türkiye tarafından kabul edilmesi ve onlara yönelik geliştirilen politikalarda faydacı yaklaşımın etkisini kaybederek kucaklayıcı yaklaşımın ağırlık kazanması ile ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk diasporası, yurtdışındaki Türk vatandaşları, diaspora politikaları, diasporanın anavatana ekonomik katkısı, ulusötecilik

ABSTRACT

Turkey's relationship with its citizens living abroad has undergone a transformation from the 1960s to the present (Abadan Unat 2012; Ünver 2013). In the 1960s, policies focused on managing labor migration to Western European countries and attracting worker remittances to Turkey have gradually changed to allow Turkish citizens to settle in the countries they work in and develop transnational belongings and lives (Artukoğlu 2005). This has been evident both in the changing policies and discourses. The phrase "citizens living abroad" has been replaced by the term "Turkish diaspora". In addition to economic expectations, policies have started to include objectives to protect cultural and religious affiliations. This study seeks to answer questions about how and why Turkey's policies in the economic field towards its citizens abroad have changed since the 1960s. In this study, Turkey's economic policies towards its citizens abroad will be examined in the context of the utilitarian/tapping, identity-based/embracing and governing approaches (Delano and Gamlen 2014; Koinova and Tsourapas, 2018 Gamlen et al., 2019) proposed in relation to the basic motivation of states in their diaspora engagement policies. In the first section, the short history of emigration from Turkey to abroad will be discussed. In the second section, the transformation of Turkey's policy towards its citizens abroad will be examined in a theoretical framework. In the last section, Turkey's economic relations with its citizens abroad will be discussed. In the study, it was concluded that in the context of diaspora policies, Turkey's economic relations with its citizens abroad over time have been shaped in the framework of tourism revenues and economic cooperation rather than worker remittances. This transformation in the economic dimension of diaspora engagement policy has been associated with the gradual loss of the influence of the tapping approach in the policies developed for its citizens abroad and the increasing weight of the embracing approach.

Keywords: Turkish diaspora, Turkish citizens living abroad, economic contribution of diaspora to homeland, diaspora engagement policies, transnationalism

1. Giriş

1960’larda Türkiyeden göç daha çok ekonomik kaygılar çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye’deki işsizlik ve ekonomik krizin çözümü için 1960’lar ve 1970’lerde başta Almanya, Fransa, Avusturya ve Hollanda olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesi ve Avustralya ile ikili işgücü anlaşmaları imzalanarak Türkiye’den göç süreci yönetilmiştir. Bu yıllarda işgücü göçünün temel amacı Türkiye açısından işgücü fazlası ve döviz sıkıntısı ile mücadeledir. Yurtdışındaki Türk işçilerin gönderecekleri dövizlerle Türkiye’ye ekonomik olarak katkı sunması beklenmektedir. İşçiler için ise göç amaç değil araçtır. Amaç ise ekonomik anlamda daha rahat bir hayata kavuşmak ya da anavatanda hayal ettikleri hayata sahip olabilmek için para biriktirmektir. Süreç uzadıkça Türkiye’nin beklentileri ve bu çerçevede belirlenen politikaları değişmiştir. Bu çalışma, Türkiye’nin yurtdışındaki Türk vatandaşlarına yönelik 1960’lardan bu yana ekonomik alandaki politikalarının nasıl ve neden değiştiği sorusuna yanıt aramayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Türk diasporası ile kastedilen grup tanımlanmakta ve Türk diasporasının oluşumu ve yurtdışındaki Türk varlığının boyutları ortaya konmaktadır. İkinci bölümde ise diaspora politikalarına ilişkin teorik yaklaşımlar çerçevesinde faydacı yaklaşım bağlamında ekonomik katkı perspektifi açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise çalışmanın amacı ve yöntemi ortaya konmaktadır. Son bölümde ise Türkiye’nin diaspora politikalarında ekonomik alandaki beklentilerdeki dönüşüm ve nedenleri incelenmiştir.

2. Türk Diasporası

Türkiye’nin diasporadan sorumlu kurumu olarak görülen ve 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından 2019-2023 Stratejik Planında diaspora kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Herhangi bir milletin ya da inanç grubunun, anavatanlarının dışında yerleştikleri ülkelerde, bir topluluk bilinci ve kökenlerine ilişkin güçlü bir aidiyet duygusu ile kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal etkileşimlerini sürdürerek hakların ve ortak çıkarların savunulmasında birlikte hareket edebilen üyelerine denir” (YTB, 2019)

Türkiye’nin diaspora politikasının hedef grupları ise YTB tarafından katmanlı bir yapıda açıklanmaktadır. Bu çerçevede ilk katmanda ve Türkiye’nin diaspora politikasının merkezinde vatandaş diasporası bulunmaktadır. Vatandaş diasporasını, yurtdışına farklı motivasyonlarla göç eden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile izinle Türk vatandaşlığından çıkanlar ve onların alt soyları (Mavi Kart sahipleri) oluşturmaktadır. İkinci katmanda ise soydaş ve akraba toplulukların yer aldığı kültürel diaspora yer almaktadır. Son katmanda ise Türkiye’de öğrenim gören uluslararası öğrencilerin yer aldığı sempati diasporası vardır (Eren, 2020).

Bu çalışmada Türk diasporası ifadesi sadece Türkiye’nin diaspora politikalarının merkezinde yer alan vatandaş diasporası için kullanılmaktadır. Bu çalışmada Türk ifadesi etnik köken bağlamında değil Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için kullanılmaktadır.

Türkiye’den Yurtdışına Göç ve Türk Diasporasının Oluşumu

1961 Anayasası ile tüm vatandaşlara sağlanan seyahat özgürlüğüyle Türk işçilerinin yurt dışına göç etmeleri kolaylaştırılmıştır (Abadan-Unat, 2002). 1960’larda işgücü göçünün odağında Batı Avrupa ülkeleri yer almaktadır. Bu dönemde işçiler belirli bir süre çalışarak para biriktirdikten

sonra Türkiye'ye dönmek amacıyla göç etmiştir. Ancak kalış sürelerinin uzaması ile 1970'lerde sosyal güvenlik anlaşmaları imzalanmış ve göçmen işçilerin haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren konuk/misafir işçi olarak kabul edilen Türk işçiler çalıştıkları ülkelerde daha fazla hakka sahip olmaya ve ailelerini de yanlarına alarak bu ülkelere yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemden itibaren Türk işçiler Batı ülkelerinin (Avrupa, Avustralya, ABD) yanısıra başka ülkelere de çalışmak için göç etmeye başlamıştır.⁴⁹ 1980'lere ise Türkiye'den siyasi ilticalar ve Türkiye'ye geri dönüş göçü damgasını vurmuştur. Bu dönemde Türk devletinin yurtdışındaki Türk vatandaşlarına yönelik daha fazla hizmet götürme çabası dikkat çekmiştir. Bu durum 1982 Anayasası Madde 62'de yer verilen ifadelerle de ilişkilidir: "Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır" (1982 Anayasası, Madde 62).

Bu dönemde yurtdışında yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının gümrüklerde oy kullanması, Türkiye'den Türkçe öğretmenleri ve din görevlilerinin gönderilmesi sunulan hizmetler arasında yer almaktadır (Kolbaşı-Muyan, 2023). 1990'larda ise yurtdışındaki Türk varlığının gierek artması ve yabancı düşmanlığının artması ile Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkelerde daha fazla haktan yararlanmasının sağlanması için çalışmalar başlamıştır. Bu çerçevede çifte vatandaşlığa izin vermeyen ülkelerde, yaşanan ülke vatandaşlığına geçişi arttırmak amacıyla Pembe Kart uygulaması başlamıştır. Bu uygulama ile yaşadıkları ülke vatandaşlığına geçen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının, Türk vatandaşlığından izinle çıkmaları halinde Türkiye'de yabancı gibi muamele görmelerinin engellenmesi amaçlanmıştır. Daha sonra Mavi Kart adını alan bu uygulama ile doğumla Türk vatandaşlığına sahip kişiler izinle Türk vatandaşlığından çıktıktan sonra da bazı istisnalar dışında (Türkiye'deki seçimlerde seçme ve seçilme hakkı, askerlik yükümlülüğü, memuriyet hakkı) Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklardan yararlanabilmektedir.

2000'lerde yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları, 11 Eylül saldırıları sonrasında Müslüman düşmanlığı ve İslamofobiden etkilenmiştir. Bu dönemde kendilerini daha fazla Müslüman kimliği ile ifade etmeye başlamışlardır (Kolbaşı- Muyan, 2022). İkinci ve üçüncü nesillerin nüfus içerisindeki yoğunluğunun da artması ile birlikte hibrit kimlikler dikkat çekmektedir. Bu dönemde göç sonrası nesillere ulaşma ihtiyacı gündeme gelmiştir. Onların ulusötesi yaşam ve aidiyetlerini dikkate alan politikalar üretme ihtiyacını karşılamak için kurumsallaşma süreci başlamıştır. BU çerçevede Türkiye'nin diaspora kurumu olarak kabul edilen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), 2010 yılında Başbakanlığa bağlı bir kurum olarak kurulmuştur. Bu kurumsallaşma, diasporaya yönelik çalışmalara da ivme kazandırmıştır. Yurtdışındaki Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkelerde oy kullanmasının sağlanması, Mavi kartın içeriğinin geliştirilmesi, diaspora kavramının kullanımı, göç sonrası nesillere yönelik çalışmalar bu dönemde öne çıkmıştır.

Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarına ilişkin kesin sayılara ulaşmak mümkün görülmemektedir. Bu durum göç sonrası nesillerin artışı ve Türk vatandaşlığından izinle çıkan kişilerin yoğunluğuyla da ilişkilidir. Dışişleri Bakanlığı internet sitesinde, yurtdışında yaşayan 6,7 milyon vatandaşımız bulunduğu bunların yaklaşık 5,7 milyonunun Batı Avrupa ülkelerinde yaşadığı belirtilmektedir. 2019 yılında CHP milletvekili Sayın Tanrıkulu'nun soru önermesine

⁴⁹ İşgücü göçü Petrol krizi sonrasında Batı Avrupa ülkeleri işgücü göçü anlaşmalarının sonlanması ile 1974'lerden itibaren Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Körfez ülkelerine, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkelerine yönelmiştir.

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu imzalı yanıtta yurtdışında yaşayan yaklaşık 5 milyon Türk vatandaşı olduğu ve vatandaşların ülkelere göre dağılımı belirtilmiştir.⁵⁰ Türk vatandaşlığına sahip olmayanlar Mavi kartlılar ve onların alt soyları kapsam dışında bırakılmıştır.

3. Diaspora Politikalarına İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Diaspora politikalarına ilişkin teorik yaklaşımlar devletlerin neden diasporaları ile ilgilendiği sorusuna verilen yanıt çerçevesinde şekillenmektedir (Koinova ve Tsourapas, 2018; Gamlen vd. 2019). Genel olarak soruya verilen yanıtta iç içe geçmiş üç yaklaşım öne çıkmaktadır: faydacı (“tapping” ya da “utilitarian”), benimseyici ya da kimlik temelli (“embracing” ya da “identity based”) ve yönetsel (“governance”) yaklaşım (Koinova ve Tsourapas, 2018; Gamlen vd. 2019). Faydacı yaklaşımda devletlerin diasporaları ile ilgilenmesinde çıkar motivasyonuna vurgu yapılmaktadır. Bu çıkar, işçi dövizlerinin yatırım ve kalkınmaya etkisi gibi ekonomik temelli beklenti olabildiği gibi diasporaların lobi gücünden dış politikada yarar sağlamaya yönelik çalışmalar da olabilmektedir (Adamson ve Demetriou, 2007; Gamlen vd., 2019; Shain ve Barth, 2003). Bu yaklaşımı destekler nitelikte diaspora politikaları sık sık ekonomik kalkınma ile ilişkili şekilde uluslararası yazında ele alınmaktadır (Nyberg-Sørensen, Van Hear ve Engberg-Pedersen 2002; Brinkerhoff 2008; Escriba-Folch, Meseguer ve Wright 2015). İkinci yaklaşım ise diaspora politikalarını kimlik temelli bakış açısıyla açıklamakta ve anavatanın diaspora ile bağı güçlendirmek ya da bağ kurmak için kimlik ve kültür ile ilişkili çalışmalarına odaklanmaktadır. (Arkılıç, 2020; Gamlen vd., 2019). Son olarak yönetsel yaklaşım ise anavatanın ikili, çok taraflı ya da uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde uluslararası göçü yönetme çabasını açıklamaktadır. Devletlerin diasporaları ile ilgilenmelerinde bu üç motivasyondan biri ya da her üçünün de aynı anda ya da farklı zamanlarda etkili olabilmektedir (Koinova ve Tsourapas, 2018). Yurtdışına işgücü göçünün başladığı ilk dönemde Türkiye’nin politika motivasyonlarında faydacı (ekonomik çıkar) ve yönetsel (ikili işgücü anlaşmaları) yaklaşımlar ön plandayken zaman içerisinde motivasyonlarında değişiklik olduğu dikkat çekmektedir. Göç sonrası nesillerin diaspora içerisinde yoğunluğunun artması ile faydacı (lobi grupları), kimlik temelli (uzak mesafe milliyetçi politikalar) ve yönetsel motivasyonları (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı, Türk Devletleri Teşkilatı içerisindeki faaliyetleri, işgücü anlaşmaları) bulunmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin diaspora politikası faydacı bakış açısı altında ekonomik ilişkiler bağlamında incelenmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, Türkiye’nin yurtdışındaki Türk vatandaşlarına yönelik 1960’lardan bu yana ekonomik alandaki politikalarının nasıl ve neden değiştiği sorusuna yanıt aramayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın sonuçları ikincil kaynaklar ile mevcut istatistiklere, ilgili kurumların raporlarına dayanmaktadır.

4. Bulgular

1964-1972 yılları arasında toplam 2 milyar ABD dolarının üzerinde işçi dövizinin Türkiye’ye girdiği ve Türkiye’de 75 işçi şirketi ve halka açık şirket kurulduğu istatistiklere yansımıştır

50 Yazıda en fazla Türk vatandaşının yaşadığı on ülke şu şekilde belirtilmiştir: Almanya (2 milyon), Fransa (700 bin), Hollanda (500 bin), İngiltere (400 bin), ABD (300 bin), Avusturya (250 bin), Belçika (240 bin), Avustralya (150 bin), İsviçre (130 bin) ve Danimarka (75 bin). Dışişleri Bakanlığı’nın Milletvekili Mustafa Sezgin Tanrıkulu’nun yazılı soru önergelerine cevabi yazısı, 9 Ocak 2019, <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/7/7-2958sgc.pdf> (Erişim: Mart 2023)

(Alper, 2005: 30). Bu dönemde işçi dövizleri kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli rol oynamıştır. Ancak işçi dövizlerinin bölgesel ve sektörel bazda verimli şekilde kullanımına yönelik politikaların bu dönemde üretilmediği dikkat çekmektedir. Konu, ilk kez 1973-1978 yıllarını kapsayan Üçüncü Kalkınma Planı'nda gündeme gelmiştir (Şahinkaya, 2001). Bu durum, Türkiye'nin işgücü göçünün ve işçi dövizlerinin önemini, petrol krizi sonrası yabancı işçi alımlarının durdurulmasıyla farketdiği şeklinde yorumlanmaktadır (Martin, 1991). Bu dönemde yurtdışındaki işçi dövizlerine yönelik geliştirilen politikalar çerçevesinde yurtdışındaki işçilere özel krediler (konut, tarım, işyeri açma vb.) verilmiş, özel hesaplar açtırmalarına (Döviz Çevrilebilir Mevduat Hesabı - 1967, Kredi Mektuplu Döviz Tevdiat Hesabı -1980, Süper Döviz Hesabı -1994) imkan sağlanmış, köy kalkınma kooperatifleri ve işçi şirketleri yolu ile yatırım imkanları sağlanmıştır. Kısacası 1965'den itibaren Türkiye, ekonomik çıkar odaklı faydacı motivasyon ile diaspora politikaları geliştirmiştir (TCMB, 2000; Abadan Unat, 2002; Akgündüz, 2008; Bayraktar-Aksel, 2016)

1980'lerden itibaren Türk işçilerinin çalıştıkları ülkelerde kalıcılıklarının kabul edilmesi ve aile birleşimi ile birlikte faydacı yaklaşımın yanısıra kimlik temelli yaklaşım da diaspora politikalarında etkili olmaya başlamıştır. 2000'lerle birlikte hibrit kimlikler ve ulusötesi yaşam pratikleri ve aidiyetlerin tanınması ile Türkiye'nin diaspora politikasında faydacı yaklaşımda ekonomik yerine siyasi çıkar odak olmuştur. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarından döviz göndermeleri yerine Türkiye'nin siyasi çıkarları için lobi yapmaları beklentisi politikalara damgasını vurmuştur (Akçapar ve Aksel, 2017; Mencutek ve Baser, 2018: 99-100).

Dünya Bankası verilerine göre, 2002 yılında Türkiye, işçi dövizleri alanında gelişmekte olan ülkeler arasında 1,9 milyar ABD doları ile on yedinci sırada yer almıştır (Alper, 2005:35-36). 1980 yılında ise üçüncü sırada yer alan Türkiye, giderek sıralamada gerilemiştir. Alper (2005) bu durumu işçi dövizlerine yönelik geliştirilen politikaların yetersiz kalması ile ilişkilendirmektedir. Ancak diaspora içerisindeki göç sonrası nesillerin artışı, beklentilerin değişmesi (geri sönüş mitinin ortaadn kalkarak ulusötesi yaşam pratiklerinin artması) ve anavatana yönelik ekonomik ilişkilerin ve yasal bağların (vatandaşlık yerine pembe kart sahibi diaspora üyeleri) dönüşümünün de bu durumdaki etkisini değerlendirmek gerektiği düşünülmektedir.

Giderek azalan işçi dövizlerini 2003 yılından itibaren takip etmek mümkün değildir. Zira ödemeler dengesi tablosunda yapılan tasnif değişikliği nedeniyle bu tarihten itibaren işçi dövizleri turizm harcaması olarak yansıtılmaktadır. Bu durum Türk diasporasının anavatana ekonomik katkısını değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Aşağıdaki iki tabloda TUİK verileri çerçevesinde 2018 ve 2019 yıllarına ait turizm başlığındaki veriler sunulmaktadır. 2020-2021 ve 2022 yıllarına ait veriler de TUİK internet sayfasında bulunmak ile beraber COVID-19 seyahat kısıtlamaları ve kaygıları nedeniyle son üç yılın verileri yerine COVID-19 öncesi verileri incelemek daha anlamlı bulunmuştur. Tablo 1'de 2018 ve 2019 yıllarında yıllık turizm gelirleri, çıkış yapan ziyaretçi sayısı bağlamında yansıtılmıştır. Yurtdışı ikametli çıkış yapan vatandaşların kişi başı ortalama harcamasının çıkış yapan yabancılara göre daha yüksek olması dikkat çekicidir.

Tablo 1: Yıllık Turizm Geliri, 2018-2019

Yıllık Turizm Geliri, 2018-2019

	Toplam			Çıkış yapan yabancı		Çıkış yapan vatandaş (yurt dışı ikametli)			
	Toplam turizm geliri (Bin \$)	Çıkış yapan ziyaretçi sayısı	Kişi başı ortalama harcama (\$)	Turizm geliri (Bin \$)	Ziyaretçi sayısı	Kişi başı ortalama harcama (\$)	Turizm geliri (Bin \$)	Ziyaretçi sayısı	Kişi başı ortalama harcama (\$)
2018	29 512 926	45 628 673	647	24 028 311	38 951 902	617	5 345 472	6 676 771	801
2019	34 520 332	51 860 042	666	28 704 946	44 712 970	642	5 688 271	7 147 072	796

Kaynak: TÜİK

İkinci tabloya geliş amacına göre çıkış yapan ziyaretçilerin sayısını aktarmaktadır. Burda dikkat çekici olan ise çıkan yabancıların Türkiye'ye temel geliş amacı, gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlerken, çıkan yurtdışı ikametli vatandaşların temel geliş motivasyonunun akraba ve arkadaş ziyareti olmasıdır. Bu durum Türk diasporası içerisinde göç sonrası nesillerin nüfus yoğunluğunun artmasına rağmen anavatan ile ulusötesi ilişkilerinin ve yaşam pratiklerinin hala devam ettiğini göstermektedir. Ancak yine de göç sonrası nesillerin ulusötesi yaşam pratiklerini ve hibrit kimliklerini çifte aidiyetlerini yansıtabilecekleri ekonomik alternatiflerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 2: Geliş Amacına Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler, 2018-2019

Geliş amacına göre çıkış yapan ziyaretçiler, 2018- 2019

Geliş amacı	2018				2019			
	Yıllık				Yıllık			
	Çıkış yapan yabancı	(%)	Çıkış yapan vatandaş (yurt dışı ikametli)	(%)	Çıkış yapan yabancı	(%)	Çıkış yapan vatandaş (yurt dışı ikametli)	(%)
Toplam	38 951 902	100,0	6 676 771	100,0	44 712 970	100,0	7 147 072	100,0
Gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler	23 567 646	60,5	1 787 766	26,8	28 062 125	62,8	1 903 545	26,6
Akraba ve arkadaş ziyareti	4 688 850	12,0	3 361 934	50,4	4 965 261	11,1	3 747 546	52,4
Eğitim staj (1 yıldan az)	100 424	0,3	13 611	0,2	115 566	0,3	20 364	0,3
Sağlık ve tıbbi nedenler (1 yıldan az)	437 925	1,1	113 822	1,7	560 520	1,3	101 567	1,4
Dini/hac	26 597	0,1	2 475	0,0	78 477	0,2	2 166	0,0
Alışveriş	1 389 328	3,6	44 448	0,7	1 570 127	3,5	62 690	0,9
Transit	55 154	0,1	-	-	94 272	0,2	-	-
İş amaçlı (konferans, seminer, görev vb.)	1 681 825	4,3	220 265	3,3	1 617 561	3,6	232 646	3,3
Diğer	1 215 270	3,1	2 758	0,0	1 071 744	2,4	2 709	0,0
Beraberinde giden	5 788 884	14,9	1 129 692	16,9	6 577 317	14,7	1 073 840	15,0

Kaynak: TÜİK, 31 Ocak 2020.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK, 2011) "Dünyada Diaspora Stratejileri: Türk diasporası için öneriler" başlıklı çalışması, bu ihtiyaca yanıt verme iddiası taşımaya da alternatifler sunmaktadır. Çalışmada anavatanın diasporaya ve diasporanın anavatanına yapacakları başlıklarında öneriler sunulmuştur. Tablo 3'de başlıkları belirtilen öneriler çerçevesinde kuşkusuz çalışmalar da yürütülmektedir. Ancak yürütülen çalışmalar ve sonuçlarına ilişkin analiz yapabilmeyi mümkün kılacak istatistikler sınırlıdır.

Tablo 3: Türk Diasporası İçin Önerileri

Anavatanın diasporaya yapacakları	Diasporanın anavatana yapacakları
<ul style="list-style-type: none"> Girişimci diasporanın desteklenmesi Hizmetlere karşı ödül vermek Diaspora stratejilerini genişletmek Vatandaşlık mekanizmasında genişletilmiş yapı Kilit sanayide ortak girişimler yapmak 	<ul style="list-style-type: none"> Markalaşmada anavatani merkeze almak Projelerde anavatani paydaş yapmak Anavatana doğrudan diaspora yatırımı yapmak Para transferinde anavatana yönlendirme yapmak Anavatanın geleceğine yönelik planlar yapmak

Kaynak: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK, 2011) Türk diasporasına öneriler

Yine de bu başlıklar, ekonomik alanda yürütülen çalışmalar ve diaspora anavatan arasındaki ekonomik ilişkinin yeni dönemde başlıklarını ortaya koyması bakımından önemlidir. 2000'lerin ortasından itibaren işçi dövizinden turizm gelirine kaydırılması, Türkiye'nin Türk diasporasını konumlandırması ile ilişkili şekilde yorumlanabilmektedir. Bu konumlandırma beraberinde Türk diasporasına farklı yaklaşımı da ortaya koymaktadır. Onların yurtdışındaki varlığı ve ulusötesi yaşam ve aidiyetleri hibrit kimlikleri ile kabul edilmektedir. Anavatanın kalkınmasında oynayacakları role ilişkin beklentiler de bu bağlamda dönüşüm geçirmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Türk diasporasının Türkiye'ye ekonomik katkısındaki zaman içerisindeki dönüşüm ve politikaları nedenleri ile birlikte incelenmiştir. Türkiye'nin işgücü göçünün başlarında faydacı yaklaşımla ve ekonomik beklenti ile yurtdışında yaşayan vatandaşlarına yönelik politikalar ürettiği sonucuna varılmıştır. Ancak zaman içerisinde beklentilerin değişmesi ile birlikte politikalarda da değişiklik yaşanmıştır. Göç sonrası nesillerin artması, yurtdışındaki Türk vatandaşlarının yaşadıkları ülkelerdeki varlıklarının kabulü ve onların hibrit kimlik ulusötesi yaşam ve aidiyetlerini benimseyen yaklaşımla ile birlikte beklenti değişmiştir. Anavatana ekonomik yerine siyasi katkıları ve destekleri temel hedef haline gelmiştir. Ancak yine de ekonomik katkı da gündemdeki yerini korumaktadır.

İşçi dövizlerinin, turizm gelirleri başlığında ele alınması ile diasporanın anavatana ekonomik katkısını ölçülmesini zorlaştırdığı sonucuna varılmıştır. Ancak bu değişiklik, zaman içerisinde Türk diasporasında göç sonrası nesillerin artması, Türk vatandaşlığına sahip kişilerin azalması ve çifte vatandaşların artması ile de ilişkilidir. İstatistikler, araştırmalar ve ikincil kaynaklara dayalı araştırma sonucunda Türkiye ile diasporası arasında ekonomik ilişkilerin devam ettiği ancak boyut değiştirdiği sonucuna varılmıştır.

Bu boyut değişikliği sonucunda ekonomik ilişkileri net olarak ortaya koyacak istatistiklerin yeterli olmadığı düşünülmektedir. Türkiye ile diaspora arasında daha somut ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve var olan ekonomik ilişkilerin analizi için açık kaynaklarda veri sunulması, mavi kartlıların ekonomik faaliyetlerine ilişkin ayrıca istatistik tutulmasının faydalı olacağı

değerlendirilmektedir. Söz konusu istatistikler aynı zamanda Türkiye'nin diaspora yaklaşımını da diasporanın anavatanın kalkınmasına sunduğu katkıyı da daha fazla yansıtacaktır.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adamson, F. B. Ve Demetriou, M. (2007). Remapping the Boundaries of 'State' and 'National Identity': Incorporating Diasporas into IR Theorizing. *European Journal of International Relations*, 13(4), 489–526. <https://doi.org/10.1177/1354066107083145>
- Akçapar Ş. ve Bayraktar-Aksel D. (2017). Public diplomacy through diaspora engagement: The case of Turkey. *Perceptions*, 12 (4), 135-160.
- Akgündüz, A. (2008). *Labour migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974: A multidisciplinary analysis*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Alper, A. M. (2005). *İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi
- Arıklıç, A. (2020). Explaining the Evolution of Turkey's Diaspora Engagement Policy: A Holistic Approach, *Diaspora Studies*. DOI: 10.1080/09739572.2020.1839688
- Artukoğlu, O. S. (2005). *Yurt dışı işçi tasarruflarının Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, banka sistemi ve Türkiye üzerine etkileri*. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Bayraktar-Aksel, D. (2016). *Home States And Homeland Politics: Interactions between the Turkish State and its Emigrants in France and the United States*. Koç University Graduate School of Social Sciences and Humanities, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Délando, A. ve Gamlen, A. (2014). Comparing and theorizing state–diaspora relations, *Political Geography* 42, 43–53. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2014.05.005>.
- DEİK (2011). *Dünyada Diaspora Stratejileri: Türk diasporası için öneriler*. Erişim: Mayıs 2023 https://tasam.org/tr-TR/Icerik/25731/dunyada_diaspora_stratejileri_turk_diasporasi_icin_oneriler
- Eren, A. (2020). YTB'nin 10. Yılı Güçlü Diaspora Güçlü Türkiye, *Memleketim* 1, 1-2. Erişim: Mayıs 2023. <https://ytbweb1.blob.core.windows.net/files/2020/2020Belgeler/Memleketim%20S01.pdf>.
- Escribà-Folch, A., Meseguer, C. and Wright, J. (2015). Remittances and democratization. *International Studies Quarterly* 59(3): 571-86.
- Gamlen, A., Cummings, M.E. ve Vaaler, P.M. (2019). Explaining the Rise of Diaspora Institutions, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 45(4), 492-516.
- Koinova, M. ve Tsurapas, G. (2018). How Do Countries of Origin Engage Migrants and Diasporas? Multiple Actors and Comparative Perspectives, *International Political Science Review* 39 (3), s. 311–321.
- Kolbaşı-Muyan, G. (2022). “Türk Diasporası”, M. T. Üstün (Der.), *Diaspora Çalışmaları* (189-224), Orion Akademi.
- Kolbaşı-Muyan, G. (2023). “Türkiye's Diaspora Engagement Policy: Change in Perspective Since 2010”, *Bilig*, 105: pp. 99-128. DOI: 10.12995/bilig.10505
- Martin, P. (1991). Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa'ya Türk İşçi Göçü-Özellikle Federal Alman Cumhuriyeti'ne. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Mencutek, Z. S. ve Baser, B. (2018). Mobilizing diasporas: Insights from Turkey's attempts to reach Turkish citizens abroad, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 20 (1), 86-105. Doi: 10.1080/19448953.2017.1375269
- Nyberg–Sørensen, N., Hear, N.V. and Engberg–Pedersen, P. (2002). The Migration–Development Nexus: Evidence and Policy Options. *International Migration* 40, 49-73. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00211>
- Shain, Y. ve Barth, A. (2003). Diasporas and International Relations Theory. *International Organization*, 57(3), 449–479. <http://www.jstor.org/stable/3594834>
- Şahinkaya, S. (2001), *Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası'ndan Türkiye Kalkınma Bankası'na: 1975-2001 Döneminde Kurumsal Yapıdaki Temel Dönüşümler Üzerine Düşünceler ve Bazı Öneriler*. Erişim: Mayıs 2023, Department of Economics, University of Utah, <https://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P139.pdf>
- TCMB (2000), *Yurt Dışında Çalışan Vatandaşlarımıza Çeşitli Kurumlar Tarafından Sunulan Hizmetler ve Açıklaması*, Ankara.
- Ünver, C. (2013). Changing diaspora politics of Turkey and public diplomacy. *Turkish Policy Quarterly*, 12 (1), ss. 181-189
- YTB (2019) *Stratejik Plan 2019-2023*. Erişim: Aralık 2022 <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/stratejik-plan/>

**CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD VİLAYETİ'NDE MERKEZ TAYİNİ VE
VİLAYETİN VALİSİ MUSA SAFVETİ PAŞA'NIN LAYİHASI**

APPOINTMENT OF THE CENTER IN THE PROVINCE OF ALGERIA-I BAHR-I SEFID
AND THE DECLARATION OF THE GOVERNOR OF THE PROVINCE MUSA SAFVETI
PASHA

Arzu BAYKARA TAŞKAYA

*Dr. Öğretim Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu,
Dış Ticaret Bölümü (Kütahya), Türkiye
a.baykara20@gmail.com- arzu.bkaya@dpu.edu.tr, Orchid No: 0000-0002-1712-4881*

ÖZET

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti zaman içinde değişiklik göstermekle beraber Limni ,Midilli ,Rodos ve Sakız Sancaklarından oluşmuştur. Limni Adası hariç tutulursa diğer bütün adaların vilayet merkezi yapıldığını görüyoruz. Osmanlı Devletinin bu adalardaki Müslüman nüfusunun varlığı oldukça azdır. Midilli Adası, hem boğazda yer alan stratejik yapısıyla hem de ekonomik açıdan kuvvetli durumuyla vilayetin merkezi yapılmış; diğer adalara göre Müslüman nüfusunun fazla oluşu nedeniyle merkez seçilmiştir. Sakız Adasının ,Müslüman nüfusu az olduğu için merkez olarak pek tercih edilmese de bulunduğu konum itibariyle Adalar Denizinin ortasında oluşu burayı vilayetin merkezi haline getirmiştir. Rodos ise özellikle yabancı devletlerin konsoloslarının varlığıyla ön plana çıkarken ayrıca Kıbrıs ve Girit Adalarının stratejileri için vilayete üç kez merkez yapılmıştır. 1849 yılında Rodos merkez olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli ve İstanköy adaları eyalet olarak birleştirilmiş, Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği ünvanıyla Musa Safveti Paşa verilmiştir. Paşanın vilayet hakkında yazdığı lahiya göreve başladığı yıl kaleme alınmış ,genellikle vilayetin ekonomik yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Midilli ve İstanköy limanlarının temizlenmesi ,gemilerin bu limanlarda barınabileceği ,Yunanistan'a kayan gemi ticaretinin bu şekilde önleneceği ,vilayetin ticaretinin daha iyi hale geleceği belirtilmiştir. Sakız ve Kaşot ,hatta Rodos Adası civarında bulunan gemi yapım tezgahlarının daha verimli hale getirilmesi, gemi yapımında kullanılacak keresteye ruhsat verilmesi paşanın çözülmesini önerdiği konulardır. Devletin bu önemli sorunlarının çözümüne kaynağı ise tamamen ekonomiktir. TC Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivinden yazdığımız makalel vilayetin merkezinin ne gibi faktörlerle değiştirildiğini ve 1849 yılında vilayette huzur ve refahın sağlanması için vilayet valisi Musa Safveti Paşa'nın kaleme aldığı lahiyasında önerdiği çözüm önerileri ve bu önerilerin ne kadarının devletçe uygulamaya konulduğunu açıklamıştır.

Anahtar Sözcükler: Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti , Limni -Midilli -Rodos ve Sakız Sancakları, Musa Safveti Paşa , Lahiya ,Ekonomi .

ABSTRACT

Although Eyālet-i Cezāyir-i Baħr-i Sefid, changed over time, it was composed of the Sanjaks of Lemnos, Lesbos, Rhodes and Chios. Except for the island of Limnos, we see that all other islands have been made provincial centres. The presence of the Muslim population of the Ottoman Empire in these islands is very low. Lesbos Island was made the center of the province with its strategic structure in the Bosphorus and its economically strong situation; The center was chosen due to the fact that the Muslim population is higher than the other islands. Although Chios is not preferred as a center because of its low Muslim population, its location in the middle of the Sea of Islands has made it the center of the province. Rhodes, on the other hand, came to the fore with the presence of the consuls of foreign states, and it was also made three times a center for the strategies of Cyprus and Crete Islands. In 1849, with Rhodes as the center, Cyprus, Chios, Lesbos and Kos islands were united as provinces, and Musa Safveti Pasha was given the title of Governor of Eyālet-i Cezāyir-i Baħr-i Sefid,. The epitaph that the Pasha wrote about the province was written in the year he took office, and generally gave detailed information about the economic structure of the province. It has been stated that the ports of Lesbos and Kos will be cleaned, ships can take shelter in these ports, the trade of ships floating to Greece will be prevented in this way, and the trade of the province will become better. Making the shipbuilding benches in Chios and Kasot, and even around Rhodes Island more efficient, and licensing the timber to be used in shipbuilding are the issues that the pasha suggested to be resolved. The source of the solution of these important problems of the state is purely economic. The article we wrote from the Presidency of the Republic of Turkey, Prime Ministry Ottoman Archives, explains what kind of factors the center of the province was changed and in 1849, the solution proposals proposed by the provincial governor Musa Safveti Pasha in his eulogy to ensure peace and prosperity in the province and how many of these proposals were put into practice by the state.

Keywords: Eyālet-i Cezāyir-i Baħr-i Sefid, Limnos-Midilli-Rhodes and Chios Sanjaks, Musa Safveti Pasha, Lahiya, Economy.

GİRİŞ

Cezayir- Bahri Sefid Vilayetinin oluşturulması 1534 yılına kadar uzanır(Bostan, 2003,61 – 78). XVI. yüzyıl başlarına ait Osmanlı idarî teşkilâtını gösteren listelerde adı geçmemekle birlikte buranın Gelibolu merkez olmak üzere bir eyalet halinde teşkilâtlanması 1533'ten sonra oldu. 1568-1574 tarihli listelerde Cezâyir-i Bahr-i Sefid veya Kaptanpaşa eyaletinin yedi idarî birime ayrıldığı görülmektedir. Bunlar Gelibolu, Eğriboz, Karlı-ili, İnebahtı, Rodos, Midilli, Sakız ve Cezâyir-i Mağrib'den ibaretti. Daha sonraki listelere göre Cezâyir-i Mağrib, Midilli ve Sakız eyalet içinde gösterilmezken buraya Mizistre, Koca-eli, Biga, İzmir ve civarını ihtiva eden Sığla sancakları bağlanmıştı. XVII. yüzyıl ortalarına ait listelerde ise Koca-eli yer almıyor, buna karşılık Sakız, Nakşa ve Mehdiye eyalete dahil bulunuyordu. Bu listelere göre eyaletin on sancağı has, üçü ise sâlyâneliydi. Sâlyâneliler Sakız, Nakşa ve Mehdiye idi.(Şakiroğlu, 1993 ,C.7, 500-501).Sakız XIX. yüzyıl ortalarına kadar sancak olma özelliğini sürdürdü(Dal ,2008). Yüzyılın başında Kaptan paşa denetiminde olmak üzere bir muhassıl eliyle idare ediliyordu. Tanzimat reformlarıyla birlikte diğer Ege adalarında olduğu gibi Sakız'da da çok kapsamlı idarî düzenlemelere gidildi.

1849'da Rodos adası merkez olmak üzere Cezâyir-i Bahr-i Sefid Eyaleti yeniden yapılandırıldı. Eyalet bünyesinde Sakız sancak/livâ statüsünde idareye, İpsara, İstanköy ve Sisam da Sakız'a bağlandı. Eyaletin yapısı 1862'de tekrar değişikliğe uğrayıp merkez Midilli'ye taşınınca Sakız kaymakamlığı Mastaki ve İpsara kazalarından oluştu (1283 yılı Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi, 160-1284 yılı *Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi*, 171).

Osmanlı vilâyet idaresinde 1864 ve 1867 düzenlemelerinin ardından Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti teşkil edilince sancak olarak buraya dahil edildi. Bir yıl sonra Kıbrıs sınırları içine alındı. Sakız sancağında İpsara, Antiipsara, Koyun adaları (iki adet), Taşçıftlığı (Paşa) adası ile bitişindeki iki ada yer aldı. Bu dönemde Sakız'da belediye idaresi oluşturuldu ve 1880'de Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin merkezi haline geldi. Sakız sancağı Mastaki, İstanköy, İpsara, Karyot, Leryoz, İncirli, İstanpulya ve Batnoz kazalarıyla Kelemiz nahiyesinden meydana geliyordu. 1883'te yapılan bir düzenleme ile Sakız sancağının kazalarını İstanköy, Kalimnos, Karpot ve İpsara adaları oluşturdu(Şemsettin Sami ,1306,882). İncirli ve Astropalya ile Sakız'ın güneyinde bulunan Kalamoti ve kuzeyindeki Kardamila nahiye haline getirildi.1880'de Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin merkezi haline geldi. 20 Kasım 1887 tarihli bir kararla vilâyetin merkezi tekrar Rodos'a taşındı(Örenç,2009 C. 36, 6-10 ve Namık Kemal'in Hususi Mektupları, 2013, 488-489).

Samos Adası da idare olarak bölge coğrafyasında yer aldığından bu vilayetin sınırları içinde yer almıştır. Daha evvel çoğu kez çalışılan bu vilayetin bu kez merkez tayininde hangi hususlar rol oynamıştır ? bu sorunun cevabı aranmaya çalışılmıştır. Stratejik ve ekonomik yapının , hatta dış faktörlerin etki ettiği vilayetteki merkez tayini birçok faktörü de içerisinde barındırmaktadır. 1832 yılında Samos Adası 'nın beylik haline çevrilmesi ile vilayetten ilk kopuş maalesef başlamıştır. Namık Kemal'in mektupları aslında bu eyaletin nasıl elde tutulacağı ve tabii ki nasıl yavaş yavaş elden gittiği ile alakalıdır. Ekonomisi tarım ve ticaret üzerine kurulu olan bu adalardan Osmanlı Devletinin çeşitli alanlarından gelir elde ettiğini de biliyoruz. Vilayet merkezinin değişimi ekonomi, ulaşım ,devletin siyasi ve fiziki yapısı içinde sıkıntıları beraberinde getirmiştir. TC Devlet Arşivleri başkanlığındaki seksene yakın Arşiv belgesinden ve inceleme eserlerinden yazdığımız makale Adalar denizinde bulunan Sakız ,Midilli, Limni ve

Rodos ile birlikte bu vilayette bulunan Sisam adasının ekonomik ve stratejik olarak nasıl önemli olduğunu da ortaya koymaktadır.

Makalede açıklanan diğer bir husus da 8 Mart 1849 tarihinde Rodos merkez olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli ve İstanköy adalarının eyalet olarak birleştirilerek Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği unvanıyla Musa Safveti Paşa'ya verilmesinin ardından paşanın atandığı vilayet hakkında kaleme aldığı lahiyadır⁵¹. Musa Saffet Paşanın atandığı yıl layiha düzenleyerek vilayetteki eksiklikleri devlete sunmuştur. Özellikle vilayetin ekonomik olarak kalkınmasında paşanın oldukça önemli gördüğü iki husus vardır. Limanların temizlenmesi ve açılması ile vilayet içinde bulunan gemi yapımına ait tezgahlarının tekrar işler hale getirilmesidir. Dört yıl kadar göreve devam eden paşanın Tekirdağ'a tayin edilmesiyle görevi sona ermiştir.

1-VİLAYETİN MERKEZİNİN DEĞİŞİMİ

Vilayetin merkezi ilk olarak 1849 'da Rodos olmuştur. 1877 ve 1880 yıllarında iki kez daha Midilli merkez yapılır. Bu sürekli değişim idare-yönetim ve ulaşım, güvenlik gibi birçok faktöründe yeniden düzenlenmesine sebep olmuştur. Vilayetin merkezinin değiştirmesi ile alakalı Osmanlı arşiv belgelerinin birçoğu tavsiye yönünde yapılan değerlendirme ve önerilerden oluşmaktadır.

A- UZAK VE GELİRSİZ RODOS SANCAĞI

Rodos Adası ilk olarak 1849 yılında Musa Safveti Paşanın atanmasıyla merkez yapılmış 1877 ve 1887 'de yine vilayet merkezi yapılmasının ardından 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşında Rodos ve 12 Adanın İtalyanlarca işgaline kadar durum devam etmiştir(Örenç, 2006,117-123)), 1880 yılında eyaletin Rodos seçilmesinde daha çok bu bölgelerin muhafaza edilmesinin amaçlandığını görüyoruz(Namık Kemal'in Hususi Mektupları, 2013,96).

1849 yılında Musa Safveti Paşanın vali olmasından sonra ikinci kez 1877 de Rodos Sancak merkezi olmuştur. Bu amaçla da devlet binalarının inşası ve memurların bu binalara yerleştiğini görürüz. Vilayet merkezinin değiştirilmesiyle idarede görev alan memurlara yer temin etmek de sıkıntı yaratmıştır. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 'ne merkez yapılan Rodos'un 8 Nisan 1878 (5 Rabiulahir 1295) tarihli evrakta Hükümet Konağı'nın harap olduğu vilayet heyetince 12 Osmanlı altununa bir yer kiralanarak işlere devam edilmesinin sağlandığı belirtilir. Kiralanan yerin memurlara yetmediği bazı memurlar açıkta kaldığından 350 kuruş harcanarak yeniden bir hükümet konağı inşası istenir. Masrafın 94 sene muvazene-yi ummiyesinden alınması 12 Osmanlı altununun kiralama tarihinden itibaren yeni konağın inşasına kadar olan ücretinin Maliye Nezaretine bildirilmesi istenir. (BOA İ.ŞD..39 – 2001). 21 Ocak 1888(7 Cemazieylevvel 1305) tarihli evrakta Rodos, vilayet merkezi yapıldığından mahkeme heyetinin de oraya nakli istenir. (BOA, İ.DH..1066 -83572).10 Kasım 1888(6 Rabiulevvel 1306) tarihli

⁵¹ Lahiya zaman zaman devlet görevlilerinin ülke meseleleri ile ilgili olarak hazırlayıp tespit ve çözümleri ifade ettikleri belgelerdir Vilayet hakkında diğer lahiya veren kişi de Sakız Mutasarrıfı Miltiyadi Paşa'dır. Aynı ekonomik sıkıntıları o da kaydetmiştir. Baykara Taşkaya ,2023 ,359-375 .

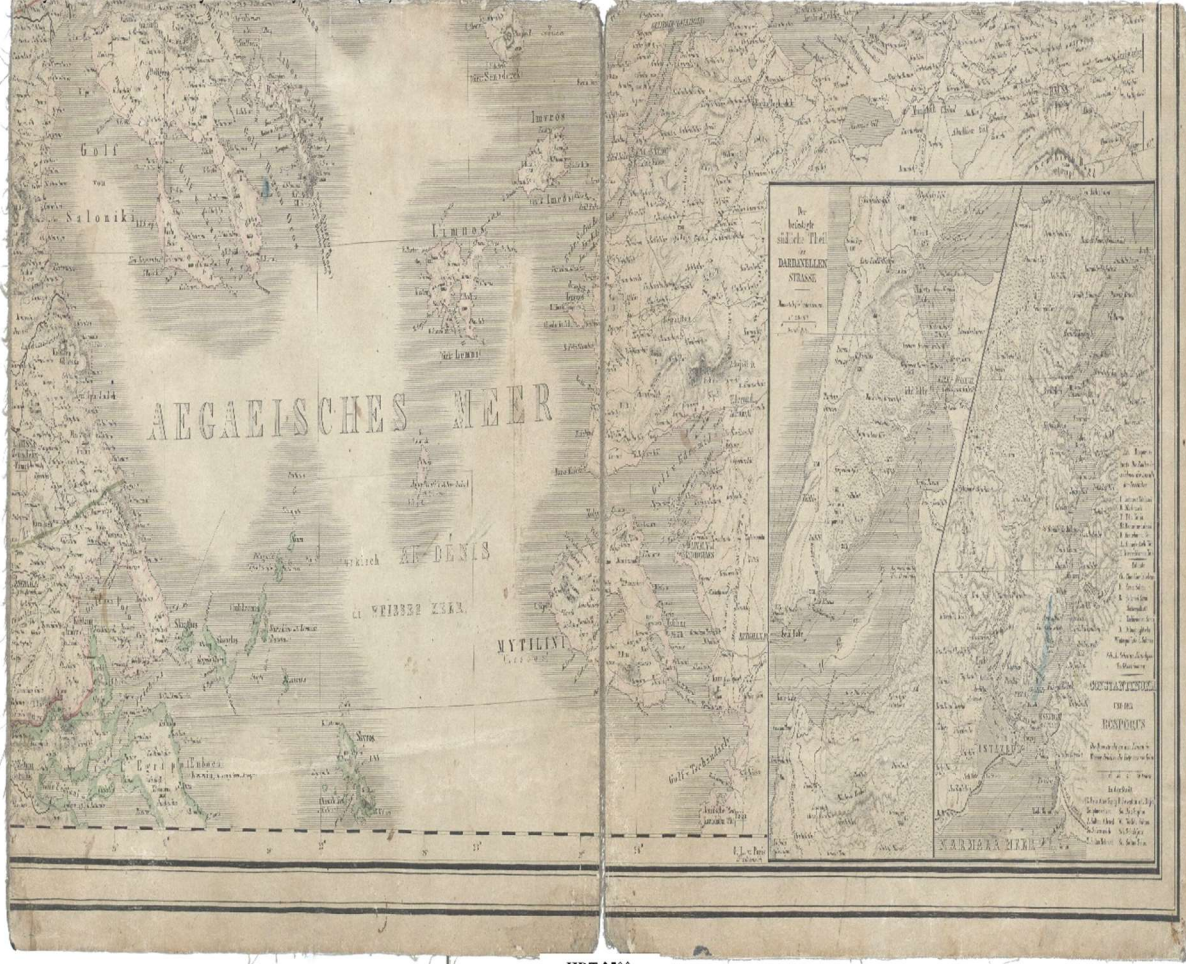
evrakta ise Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Sakız'dan Rodos'a taşınmasıyla hükümet konağı yapımına başlandığı, inşaat bitinceye kadar hükümet konağı olarak kullanılmak üzere kiralanmış evin birikmiş kirasının ödenmesi istenir. Vilayet dairesi için 1500 kuruş kira bedelinin ödenerek mukavelesiyle ve Beştarlası olarak anılan yerde Rodos cemiyeti tarafından yeni bir hükümet konağı inşasına başlanıldığının hazineye bildirilmesi ,inşaatın bitişine kadar belli bir dönem için hane kiralandığından bu hanenin biriken kira tutarının nasıl ödeneceğinin bildirilmesi belirtilir. Vilayetten alınan evrakla nezarete aid muamelelerin uygulanmak üzere hazineye gelen evrakla muhasebe nezaretine gönderildiği bildirilir. (BOA, DH.MKT.1563 -4).Maliye Nezaretine yazılan 3 Aralık 1888 (29 Rabiulevvel 1306) tarihli evrakta merkez vilayetin Sakız'dan Rodos'a nakli üzerine yeniden inşa olunan hükümet konağı tamamlanana kadar kiralanmış hanenin biriken kira bedelinin ödenmesi , gerekenin yapılması için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne evrak gönderilir. (BOA, DH.MKT.1570 -93). Yine biriken 2500 kuruş kira bedelinin muhasebeye tekrar gönderilen evrakının bildiriyle gelen telgraf üzerine durumunun Maliye Nezaretine yazılması sağlanır(BOA, DH.MKT.1570 -78).Nazırı Evrak-ı Hümayun 22 Nisan 1893 (5 Şevval 1310) tarihli yazdığı evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid merkezinin Rodos'a nakil olunacağı hükümet konağının harap olmasından dolayı hükümete 1500 kusur kuruşa kiralanmış olan mülkiye dairesine nakil edilmiş olduğu bildirilir. Dairenin kira bedelinden evkaf idaresi hissesine düşen 60 kuruşunun daireye nakil tarihi olan 1307 seneni maliyesi mayıs başından itibaren 12.000 kuruş olan biriken paranın bundan sonrasının dahi ay ve ay ödenmesi istenmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti evkaf muhasebesinden gelen şukka meclis-i idare-yi evkafa gönderilen durum nedeniyle evkaf idaresiyle anlaşmaya tahsis olunan mahal için kira bedelinin evkaf hissesine kalan 60 kuruşun kullanılması gerekli olmasına rağmen biriken borçla

beraber bundan böyle işleyeceklerin ay ve ay mahal hasılatından alınması ve 1309 bütçesi açığına ilavesine mahallin meclisi karar vermiştir. (BOA, ŞD.125 -58).

Harita 1 12 Ağustos 1923 tarihli Marmara denizi ve İstanbul Boğazı Haritası HRT.h. 2500

Rodos Adasının ehemmiyeti nedeniyle şu aralık vilayetin merkezi olmağa elverişli olduğu, bu yönde Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi Akif Paşaya dahi tebligat yapılması ve gereğinin yapılması istenmiştir . Ekim –kasım 1887 (selh -Safer -1305) tarihli evrakta Rodos'taki İngiliz konsolosunun Dersaadet'e gideceği ve Sakız'a döneceği, Rodos'un önemi dolayısıyla vilayet merkezi yapılmasının uygun olacağından gereğinin yapılması ve yeni bir emre kadar konsolosun Rodos'tan ayrılmamasının temini için durum Vali Akif Paşa'ya bildirilmiştir. (BOA, İ..HR..338 – 21871).⁵²

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

⁵² Namık Kemal , Rodos Adasının merkez seçilmesinde İngiliz etkisinin de fazla olduğunu belirtmekten çekinmez. Namık Kemal'in Hususi Mektupları, 2013,489).

20 Kasım 1887 (4 Rabiülevvel 1305) tarihli evrakta **Rodos adasının mevkiinin önemine binaen merkez vilayet yapılmasına dair durumun sorulması istenmiştir. Bir aralık Kale-yi Sultaniye'nin (Çanakkale)daha sonra ise Sakız Adasının vilayet merkezi yapıldığı belirtilir. Şu zamanlarda ecnebi harp gemilerinin fazlaştığı adalarda gezdiği belirtilmiştir.** Rodos adasının etrafında bulunan adaların çoğunun da bu amaçla koruma altına alınacağı vilayet heyetinin Rodos'a Rodos mutasarrıflığı heyetinin dahi Sakız'a naklinin istendiği belirtilir(BOA, MV. / 26 -35)⁵³.

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi 14 Ocak 1888((29 Rebiülahir 1305) tarihli evrakta vilayet içinde en fazla imara ihtiyaç olan sancağın Rodos olduğu bildirilmiş, Rodos'un vilayet yapılması dolayısıyla halkın da minnettar olduğu belirtilmiştir. (BOA, Y..PRK.UM.. 10 -91).

Dahiliye Nezaretine yazılan vilayet valisinin 7 Şubat 1888 (24 Cemazielevvel 1305)tarihli evrakında **Rodos'un merkez vilayet seçiminden dolayı meclis-i idare-i vilayet azalığını kazanan şahısların memuriyetlerinin onaylanması gerekir. Vilayet azalığına Rarpelizade Arnavut Mehmet Ali Efendi ile Hacı Bendeli Buvanidi Efendi ,Filibeli Şeyh Abdullah Efendi ile Refiklü Hacı ve Vasilaki Efendi seçilmiştir** (BOA, ŞD. / 2347 - 26).15 Mart 1888 (2 Recep 1305) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayet merkezinin Rodos olmasıyla yeniden meclis-i idare-i vilayet azalığı seçimi yapılmak durumunda kalmıştır. Dadiyelizade Mehmed Ali Efendi ile Yovonidi Efendiler yeni Şeyh Abdullah Efendi ile Hacı Vasilaki Efendi tekrar seçilmesiyle memuriyetlerinin tasdik edildiği belirtilir. Seçilen adayların durumunun da Şurayı devlete bildirilmesi ,usul ve kanun olarak işin uygunluğu , memurlukların şuranın Tanzimat Dairesinden onaylandığı bildirilmiştir(BOA, DH.MKT.1494 -79). Vilayet merkezinin değişimiyle meclislerinin yeniden seçimi gerekmiştir. Adliye Nezaretine yazılan evrakta 11 Ocak 1890 (19 Cemazieyellvel 1307) tarihli evrakta **Merkez vilayetin Rodos'tan Sakız'a naklinden dolayı Rodos'ta idare-i vilayet azaları zaten adalarca vilayet idaresi için seçilmediği belirtilir. Rodos Sancağı meclis idaresi için seçildikleri halde merkezin Kaleyi Sultaniye' den Rodos'a naklinde meclisi idareye alınması bu kerede yine de oluşturulan yeni meclis azalarının ise idareyi vilayet heyetleri için yeniden aza seçilmesi gerekeceğinden oluşturulan meclis azalarının mühürleri verilmiştir.** (BOA, ŞD. / 2342 – 22-5).Azaların usul ve nizam gereği Müslüman ve gayri müslim olarak ayarlanması da sağlanmıştır. Vilayet dahilinde Müslümanların gayri müslim nispetle % 5-6 oranında bulunduğu bilindiğinden azanın 3'ü Hristiyan ve 1 'inin İslam'dan seçildiği, işin tasdiki için telgraf gönderildiği belirtilir.

Vilayet merkezinin değişimiyle her türlü evrak ve kayıtların yeni merkeze taşınmak zorunda kaldığını görüyoruz. 26 Haziran 1888(16 Şevval 1305) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti merkezinin Rodos'a nakli kararı üzerine, vilayet merkezi ve livanın dahiliyeye ait maaş ve masraflarını gösteren defterin gönderilmesinin istendiği belirtilir. Bu şekilde düzenlenmesi

⁵³ XIX. yüzyılda Mutasarrıfların öncelikli görevi asayişin temin etme ve vergileri toplamaktı. Ayrıca emlak-i hümayunu idare etmek, sancağı şenlendirmek, halka iyi muamele etmek, bölgesini düşmandan korumak ve sefer durumunda maiyetle birlikte savaşa katılmak diğer önemli vazifelerindendi. Sancaklardaki inşaat ve bayındırlık işleri, bazı dinî ve içtimâî yapıların ve su yollarının tamiri de görevleri arasındaydı.Öreñ, 2020, 377-379.

yapılan kayıtların yollanması bir daha evrak gönderilmesine gerek bırakılmaması istenir(BOA,, DH.MKT. 1516 -20).

Merkezin değişmesi etrafta bulunan adaların güvenlik ve stratejik faktörlerinin de değiştirilmesine neden olmuştur. Namık Kemal de Rodos'un bütçesinin öteden beri açık verdiğini belirterek İstanköy Adası'nın Sakız'a bağlanmasına karşı çıkmıştır (Namık Kemal'in Hususi Mektupları, 2013,106) Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinden Dahiliye Nezaretine yazılan 10 Ağustos 1888(2 Zilhicce 1305) tarihli tahrirat Şura-yı Devlete gönderilerek Dahiliye Dairesinde okundu. İstanköy Adasının Sakız'dan ayrılarak merkez vilayetine bağlanması vaktiyle mutasarrıflık merkezi iken daha sonra mutasarrıflık olarak kaza haline bırakılması ,idaresinin Sakız sancağına bağlı iken Rodos'a geçirilmesi istenmiştir. İstanköy Adasının denizden 100 ve merkez vilayet olan Rodos'a ise 6 mil uzaklıkta bulunması nedeniyle ticaretinin daha da artacağı Rodos'a bağlanması belirtilir. Ulaşım ve haberleşme açısından daha iyi olması dolayısıyla bu adanın Sakız sancağıyla irtibatının sancak için mutasarrıfı daimi olduğu gibi doğrudan doğruya Rodos'a bağlanması istenir. Gerek genel idaresi ve gerekse mali durumu nedeniyle ahaliye ulaşım kolaylığı sağlaması yanında ticari muamelelerin kolaylaşması gibi birçok olumlu faktör bulunduğu belirtilir. Yine Sakız sancağının emvali teşrifattan 5-6 bin lira fazla iken Rodos sancağı mesarifatına nakil edecek raddede olmadığı ;kazanın 2000 lira kadar fazla hususati bulunduğu için kazanın Rodos livasına bağlanması daha uygun bulunur. Sakız idareyi maliyesini müşkülata sokmayacağı ayrıca vurgulanır. 9 Eylül 1888(3 Muharrem 1306) tarihli evrakta istek **tekrarlanır**. (BOA, ŞD. / 2347 – 37). Ahalinin genel idare yönetimi ve mercileri adanın Sakızdan irtibatının kesilip Rodos'a bağlanmasını olumlu bulmuştur. Muamelenin yapılması ve durumun vilayetin merkezine tebliği maliye ve Defter-i Hakani nezaretlerinin memur seçimi komisyonu ile vesait-i nüfus idaresine bilgilendirme yapılması ve işin Dâhiliye nezaretine bildirilmesi istenmiştir(BOA, İ.MMS. / 101 – 4263).Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi Akif'in merkezi yeniden Sakız'a veya Midilli'ye nakli ya da Rodos'ta kalması hususunda yapılan bazı teşebbüsler hakkında karar vermeden önce valiliğin görüşünün alınması gerektiğini 11 Ekim 1888 (29 Eylül 1304) tarihli evrakta bildirdiğini görüyoruz. Limni ve Midilli ada ahalisinin de merkez olmak için talebinin olduğu ayrıca belirtilir. (BOA, DH.ŞFR.137 – 132). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti ,Maliye Nezareti ve Defteri hakani intihab-ı memureyn komisyonu ve sicil-i nüfus idaresi umumiyesi 'ne Şura-yı Devlet tarafından verilen 14 Ekim 1888 (8 Safer 1306) tarihli kararla İstanköy Adası'nın bağlı bulunduğu Sakız'dan ayrılarak Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin merkezi olan Rodos'a bağlandığını bildirir . (BOA, DH.MKT.1563 -62). 13 Mart 1889 (11 Recep 1306) tarihli evrakta İstanköy kazasının Sakız'dan ayrılarak merkez vilayet olan Rodos'a bağlanması için Adliye Nezaretine bilgi verilmiştir..(BOA, DH.MKT.1604 -120).

Rodos'ta vilayet olarak kabul edilmesiyle vilayet dairesinin uygun hale getirilmesi de sıkıntı yaratmıştır. Önce kiralanan konağın terk edilerek eski hükümet konağına nakil edilmemesi ,orasının zaten ikamet için uygun bulunmadığı belirtilir. Keşif masrafı için 8545 kuruş harcanarak tamir edileceği ve konağın 400 bin kuruşa yakın akçe harcanarak bitirileceği, gereğinin Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nden Şura-yı Devlete havale olunan tahriratla Rodos sancağı idare meclisinde mazbatayla yollandığı belirtilir. Harcamaların nereye yapılacağını içeren keşif defteri ve resimler Şuranın maliye Dairesinde okundu ve durum Maliye Nezaretine yollandı. Nezaret cevabında konağın inşa ve mefruşat masrafı için 350 bin kuruş tutan parayı 94 senesi muvazene-yi umumiyesinde kayıtlı olan teminat tertibatından karşılanmasına karar

vermiştir. Bu işe harcanacak olan meblağ senesi içinde ödenmez ise başka bir masrafa kullanılmayacağından vilayet genel masrafları hakkında olan talimatın kanun nedeniyle uygulanması istenir. Erteleme olursa konak harap olduğundan kış gelmeden tamirin yapılması gerekmektedir. Ücretin 95 senesi muvazenesinden inşaat ve imarat tertibinin karşılanmasının ise mümkün olmadığı ; merkezdeki ıslahat-ı maliye komisyonun muvazenesi umumi içinde gösterilmesi kararının ise *“icar(kira) edilen tenzilat tamir ve tertibinden tutulacağı”* gerekçesiyle hazineyi sıkıntıya sokmaktan başka bir işe yaramayacağı belirtilir. 11 Ocak 1890 (19 Cemaziyilevvel 1307) tarihli evrakta **merkez vilayetin Rodos'tan Sakız'a naklinde vilayet dairesi için satın alınan konağın tamirinin yapılmaması sıkıntılı mahallerin 5-10 bin kuruşla tamiri istenmiştir. Hükümet konağı ve hapishanelerin tamirat masraflarının Şuray-ı Devlette onaylandığı bilinse de , bunların az miktar olması dolayısıyla muvazenenin ne olacağı belli olmadığından telgrafla vilayete durum tekrar yazılmıştır.** (BOA,ŞD. / 2342 – 26).

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 11 Nisan 1891 (2 Ramazan 1308) tarihli evrakta **Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği'nin merkezi Rodos'a nakledildiğinde valilik dairesi olarak kullanmak üzere kiralanan mahallerin ücretini ödemek üzere hisse ayrılması** istenir. Ücretin dahilîyeye aid olan miktarının kira bedeliyle Maliye nezaretinden istendiği belirtilir. Meclis-i idareyi vilayete cevaben gönderilen mazbata muhasebe nezaretinden gönderilmiştir.Kiralanan yere çeşitli dairelerde görev yapan memurların ikamet etmesi normal olduğu halde ücretin ödenmesi için sadece Maliye Nezaretine hisse ayrılmamıştır. Bu iş muvazene kanun hükmüne aykırı olduğundan ,kira bedelinin çeşitli daireler için de hisse ayrılması ona göre gerekli olan diğer pusulasının düzenlenmesi bildirilmiştir(BOA, DH.MKT. / 1827 - 79). Seraskeriyle Maliye Ve Ticaret Ve Nafia Ve Evkaf –Hümayun Nezaretine yazılan 27 Ocak 1901 (6 Şevval 1318) tarihli evrakta **Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Rodos'a nakli için, yeni bina yapıncaya kadar, Süleymaniye Medresesi'ne ait gelir sağlamayan bir takım emlakın satılmasıyla medresenin gelirin 1500 kuruş kirayla bir senelik olan ücretinin peşin verilmesi istenir. Bu iş için cemiyetle belediye arasında mukavele yapılmıştır. Hükümet dairesinin çeşitli dairelere ait memur masraflarının dahi dairelere göre kendi tahsisatından alınması meblağın daireler üzerine bölüştürülmesi için pusula(evrak) gönderilmiştir. Dairenin inşa edilmesine değin 1303 senesi kanuni evvelin ortasından itibaren kiralanan hanenin bedeli 1000 kuruşun 350 kuruşunun ve inşaatın tamamlanmasıyla hükümetin nakil tarihi 1304 senesi teşrini evvelin 15'inden itibaren bedelinin 500 kuruş olan kirasının 420 kuruşunun hazineden alındığı belirtilir . Medresenin yeniden inşa olunan daireye nakli tarihi olan 1304 senesi teşrini evvelinin 15'inden itibaren cemiyet ile mukavele gereğince kira bedeli olarak tahsis edilen 1500 kuruşun 120 kuruşunun jandarma dairesi hissesine ayrıldığı anlaşılmış; kiranın 1315 senesi sonuna kadar alınması ile miktar pusulasının mabeyne gönderilmesi istenir. Biriken kira bedelinin ise 1316 senesinden itibaren alınması lazım olan bilgilerin verilmesi bildirilir.** (BOA, DH.MKT. / 2446 – 71).Görüldüğü gibi devlet işlerinin görüldüğü devlet dairelerine bile yer tahsisi sıkıntı olurken ;memurların kalması için tutulan kiralık yerlerin ücretinin ödenmesi de sıkıntı yaratmıştır.

Vilayetin değişimi aynı zamanda evrakların tasdik merkezinin değişmesine de neden olacağından pasaport ve nüfus kayıtlarının mühürleri değişmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti yazılan evrakta 12 Mart 1889(10 Recep 1306) tarihli evrakta Sakız'da bulunan Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Rodos'a naklinden dolayı Sakız sancağından verilecek pasaportlar ile nüfus memurluğunca kullanılmak üzere talep olunan iki adet mührün oyulması ve imal edilerek gönderildiği vilayetten çekilen telgrafnamede sicill-i nüfus idare-yi umumisine gönderildiği belirtilir. Nüfus memurluğuna ait olan mührün daha evvelce oyularak gönderileceği ;bu defa da pasaport işlemlerinde kullanılan mührün dahi kazanıp yapılmasının ardından postaya verilerek gönderileceğinin bildirilmesi istenir. (BOA, DH.MKT.1603 -94).

Vilayet merkezi değişimiyle bazı memur kadro yerlerinin ve maaşlarının da değiştiği görülür. . 15 Ocak 1890 (23 Cemazielevvel 1307) tarihli evrakta Rodos'un, vilayet merkezi yapılmasından dolayı belediye tabipliğinde bulunan İspiro Karavokiros Efendi'nin vilayet tabiplerinden sayılarak maaşına had nizamisine olan 1200 kuruşta çıkarılması ve kendine 3.rütbe(rütbe-yi salise)nişanı verilmesi vilayete yazılmıştır. Tabibin 500 kuruş olan maaşının şimdiki haliyle belediye bütçesi için uygun olmasıyla ödeneceği ;fakat belediyenin daha da büyümesiyle şahsın maaşına zam yapılması istenmiştir. DH.MKT.1689 -131).

Nisan 1891 yılından adanın elden çıktığı tarih olan 1911 ve daha sonrasında da vilayet merkezinin Rodos'tan başka yere taşınması ile ilgili olarak spekülasyonların devam ettiğini görürüz. 3 Nisan 1891 (23 Şaban 1308) tarihli evrakta adanın mebus meclisi idaresi heyetinden düzenlen livanın müfettişliği tarafından yazılan tahriratında Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti merkezinin Rodos'ta devam ettirilmesini vurgular. (BOA, İ.MMS. / 119 – 5130). Karar ve evraka cevaben Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valiliğinden gelen tahriratta tam tersi Sakızın sahip olduğu önem dolayısıyla vilayetin merkezi yapılmak istenir. Rodos'ta ulaşım sıkıntısı olduğu bildirilerek vilayetin yeniden Sakıza nakli istenmiş, merkezin değiştirilmesinden sonra oluşan zorluklarla Sakızın bulunduğu yer önemli adaların ortasında olduğundan merkez yapılması durumunda adanın çevresindeki yerlerinde önemli kazanacağı belirtilir. Aslında aynı durum Rodos Adası içinde geçerlidir. 28 Temmuz 1896 (17 Safer 1314) tarihli evrakta **Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti merkezini Rodos'tan Midilli'ye ya da Sakıza sevki için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti gelen telgraf Dahiliye nezaretine gönderilmiş ,vilayetin diğer telgrafı da okunmuştur.** Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayeti Merkezi'nin değişiminin istenmediği belirtilir. (BOA, MV. / 91 - 48).

Dahiliye Nezaretine Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisinin yazdığı 2 Aralık 1903(19 Teşrin-i Sani 1319)tarihli evrakta Bahr-i Sefid Vilayeti merkezini Rodos'tan Sakız'a alınmasının her açıdan yararlı olacağı belirtilir ve özellikle limanı olmayan tarım ürünleri açısından oldukça fakir olan Rodos'un vapurların da uğrak noktası olmayışı nedeniyle ulaşım açısından kötü durumda olduğu tekrarlanır. Sakızın vilayetin merkezi olmasıyla Midilli'ye 4, Limni'ye 12 saat uzaklıkta olduğu ve Midilli ve Sakız'a yabancı postalarının uğradığı ,icabında valilerin de Limniye gitmelerinin mümkün olduğu ve yine sürekli memurlar getirilmesi istenmiştir. Rodos'a nakil olursa bütün ehil kişilerin merkez vilayete gideceği ve oraya gitmek isteyecekleri belirtilir. (BOA, DH.ŞFR.318 -64).

29 Kasım 1908(5 Zilkade 1326) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Rodos Adası'ndan kaldırılması için yapılan teşebbüslere itiraz edildiği belirtilir. Midilli ve Sakız'a vilayet merkezinin nakil olmasıyla ecnebi filolarının Marmaris limanına Kıbrıs'ın doğu kısmıyla Girit'in batısında siyasetlerini artıracakları bu durumun ise vilayetin parçası olmaktan Rodos'u çıkartacağı belirtilir. Şu esnada vali esbak Abidin Paşa'nın nakil emrine karşın merkezin Rodos'tan kaldırılması işinin siyaseten de olacak bir durum olmadığı belirtilir. Kendisinin vilayetin neresinde isterse kalabilmesine karşın Rodos'un merkezlikten kaldırılması ve kanuni esasi hükümlerince meclisi-i umumi dahi merkezde toplanması istenmiştir. (BOA, DH.MKT.2670 -64).

Merkez vilayetin Rodos'tan Muğla'ya nakledileceği yolundaki haberlerin asılsız olduğu gelen 5 Şubat 1910(23 kanuni sani 1325) tarihli telgraf gereğince meclis-i umumi vilayetin bu düşünceden vazgeçmesi ,bu yüzden halkın telaşa kapılmaması istenir. (BOA, DH.MUİ. / 23 – 19). Dâhiliye nezaretine yazılan 2 Mayıs 1912 (15 Cemazielevel 1330) tarihli evrakta ise Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Rodos'tan Midilli'ye taşınmasının ulaşım ve haberleşme durumunun uygun olmaması nedeniyle mümkün olmayacağı ; İtalya komiserliğinden ve vilayetin çeşitli durumundan haber alınmadığı belirtilmiştir(BOA, DH.İD. / 144 - 3).

1880 de üçüncü ve son kez bir daha değişmemek üzere Rodos Sancağı merkez yapılınc ;1890 dan sonra sürekli başka adalara ve hatta Muğla'ya vilayet merkezinin nakli için istekler yapılmış fakat Rodos sancağının merkez olma durumu değiştirilmemiştir.

B-ULAŞILABİLİR VE VERİMLİ MİDİLLİ SANCAĞI

1862 yılında vilayet merkezi Midilli olur. Ekonomisi ve coğrafyası bir yana Yunan taraftarlığını bastırmak amaçlı da merkez burası tercih seçilmiştir. 30 Mayıs 1854(3 Ramazan 1270)tarihli evrakta Rodos'un ne tipte sıkıntılar barındırdığı da açıklanır. Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletinin merkezi olan Rodos Adası stratejik konum olarak eyaletin tam bitiş noktasında bulunması sebebiyle gerekli olan haberleşme açısından da uzak olması ve haberleşmede gecikmelerin oluşu yanında güvenlik açısından da sıkıntılarının olduğu belirtilir. İngiltere devletinin burada bulunan konsoloslarının da bu düşünceye razı gelmesi istenirken ; konsolosun kendisinin de durumu sefarete yazacağını belirttiği vurgulanır. Midilli veya Sakız'ın merkez kabul edilmesine izin verilmesi istenir. (BOA, MVL 277 – 18).

Vilayet tayini yapılırken vilayetin hem kara hem de denizden muhafaza altına alınmasına dikkat edilmiştir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi 9 Kasım 1862 (16 Cemazielevvel 1279) tarihli evrakta ise Midilli'nin Cezayir-i Bahr-i Sefid Mutasarrıflığı'nın merkezi yapılması sebebiyle üç yelken gemisi ve büyük bir vapurun adaya nakli, orada bulunan Trablusşam Vapurunun İstanbul'a gönderilmesi, istenir(BOA, A.}MKT.MHM 246-5).21 Kasım 1862 (28 Cemazielevvel 1279) tarihli evrakt diğer vapurların gönderilmesine gerek kalmadığı ,Adanın muhafazası için on gemi mevcut olduğu asayişinin temininin sağlandığı belirtilir. Menteşe sahillerinde de vapur bulundurulması gerekli olduğu takdirde Menteşe sancağında zabitan ve neferatın mükemmel olmasına nazaran denizden kuvvetin gerekli olmayacağı karadan kuvvet

gerekirse seraskerlikten izin alınması istenir. Sakız ve Limnideki korvetlerin dahi İşkodra'ya gönderilmesi hakkında eyalet mutasarrıfına yazılan tavrile istek tekrarlanmıştır. (BOA, A.}MKT.MHM.251 -52).

Devletin Rodos ve çevresinde yaptığı hamle Midilli ve çevresi içinde geçerlidir. Midillide de Rumların huzursuzluk çıkardığını bu sefer Rodos Adası çevresi savunmasız kaldığını görüyoruz.Rodos kaymakamı 30 Mart 1863 (9 Şevval 1279) tarihli evrakında Rodos adasının vilayetin büyük bir kilidi olduğu Hükümet merkezinin Midilli'ye naklinden dolayı Midilli bulunan Trablıs adlı vapuru hümayunun tamire ihtiyacı olduğunda buraya bağlı olan adalarda mesafenin ve denizin şartlarının fırtınada olursa buna elvermeyeceğinin meydana olduğunu belirtir. Vapurun Eşref kaptandan alınan emir üzerine Midilliye geldiği Rodos'a ayrılan vapurun da Midilliye gitmiş olduğu buranın limanında bulunan birçok vapurun da Ayvalık ve İzmir'de ortaya çıkan hırsızlık olayları nedeniyle gittiğini belirtmiştir. Midillide yalnız ufak işler için bir adet müsniden başka bir şey kalmamıştır. Meis Adasında meydana gelen olaylarda içlerinden biri parçalanınca memurlar ve zabitanlar gönderilmiştir. Memurlarında bu işi hal edememesi üzerine Sömbeki Adasında da bu iş için gemi olmadığı belirtilir. Kale, zindan ve liman tamirat ecnebi memurlarının bu kadar işi şimdilik hükümete 500 kuruş masrafla yapmakta olduğu tahrirat katibi ve bir mal katibinden başka kimsenin kalmadığı , ıslahat ile ilgili alınacak kararlarda Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Osman Paşa ile koordineli çalışılması istenmiştir. (BOA,A.}MKT.MHM.258 -76).Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey Efendi 21 Kasım 1862 (28 Cemazievvel 1279) tarihli evrakta Midilli adasının ahalisinden gayri Müslimler tarafından meydana gelen karışıklık nedeniyle kaymakam Sabık Hüsnü Bey Efendinin müsteşarına yollanan tahriratı gönderilmiştir. Rodos'un Cezayir-i Bahr-i Sefid'e bağlanmasıyla eyalet merkezi haline getirilmesi kaymakamın dahi Rodos'a nakil ve memuriyetlerinin gönderilmesi sağlanmadığından buradaki karışıklıkların mutasarrıfça halledilmesi gerektiği belirtilir. (BOA, A.}MKT.MHM.247 -10).

Midilli Sancağı halkının büyük bir kısmının Rum olması dolayısıyla Yunanistan meydana gelen her türlü faaliyetten etkilenmiştir(Namık Kemal'in Hususi Mektupları IV ,2013,29). Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti Mutasarrıfı Ahmet Ata Bey eyaleti dolaşarak zabıt ve idareyi kontrol etmek istemiş ,bazı yeni gelir kaynakları için Midiliye de gelmek istemiş Bozacada'ya kadar gelip Dersaadete gitmiştir. Yunanistan'la şu aralık huzursuzluk oluşmuş kral ve kraliçe merkezi hükümetten düşmüş ve bir hükümet kurulmuşsa da Yunan hududunda bulunan yerlerin güvenliği ve muhafazası için emniyet alınmıştır. 27 Ekim 1862(3 Cemazeyievvel 1279) tarihli evrakta Midilli Kaymakamlığı'nın Rodos'a nakli, Midilli kaymakamı olan Hasan Beyin ise Rodos kaymakamlığına nakil edilmesi eyalet muhasebeciliğinin ve kaleminin Midilliye gönderildiği ve eyaletin memuriyetinin gerekli olduğu için aralık aralık devri mecbur bulunulduğundan maaş alan memurlara verilen 17.500 kuruşun idareye kafi gelemeyeceği belirtilir. Ödeme yapılacak olan meblağın fazlalığı dolayısıyla da şimdiden bu maaşlara 5000 kuruş daha ekleneceği ödeneğin 22.500 kuruşa yükseltilmesi talep edilir. Bu şahsın gayretlerinden dolayı kendisine mükafatı için 2.rütbeden mecidiye nişanı verilmesi istenir. Cezayir-i Bahr -i Sefid eyaleti için Midilli'nin merkez yapılması ve mutasarrıflık maaşına zam yapılması ,memurların ücretlerinin Maliye Nezaretine havale edilmesi istenir (BOA, İ.DH.. 498 – 33861).

1887 yılında vilayetin merkezi Rodos'a nakledilince Midillinin neden merkez yapılmak durumunda olduğu ile alakalı evraklar gelmeye başlar. 15 Nisan 1894(9 Şevval 1311) tarihli evrakta İngiliz Donamasının ara sıra Midilliye gidip gelmesi dolayısıyla adaya çok fazla önem verdiği Midillinin efkarının da Yunanistan'ın ilerlemesine meyilli olması hatta başta azaların olmak üzere hükümet-i sabıka ile devam edilmesi dolayısıyla merkez vilayetin Midilliye nakli 'nin uygun olmayacağı belirtilir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti gönderilen telgarnamede mahalli hükümetin vazifesini yapması gerektiği ,vilayetin idaresi teftişinin zaten idare gereğince yapılmasının lazım geldiği vilayetin valisi olan paşanın her türlü tedbiri alması istenir(BOA, MV. / 79 - 97).

Midilli ve Sakızın birbirine yakın olması nedeniyle 1 Mart 1897 (11 Şevval 1314) tarihli evrakta Rum fedailerinin Yunanistan'a gitmesini engellemek için merkez vilayetin Sakız ve Midilli'ye nakli istenir (BOA, Y..PRK.UM..37-50). Dahiliye Nezaretine yazılan 15 Mart 1897 (3 Mart 1313) tarihli evrakta Sakız ve Midilli Adaları Cezayir-i Bahri Sefid Vilayeti adalarında olduğundan vilayet merkezinin değiştirilmesine lüzum olmadığı yapılan bir aylık incelemeden sonra Sakız'a gelen zabıt kaymakamı paşanın verdiği bilgilerin bu konuyu doğruladığı belirtilir. Yunanistan'a meydan verilmemesi ve Yunanistan'a gitmek arzusunda bulunan sefil fedailerin işinin bu şekilde engellenmesi bildirilir. Midilli'nin Atina'ya olan yakınlığı nüfusun fazlalığı ve mevkilerinin de müsait olması dolayısıyla Yunan fedailerin bulunmasına elverişli bir ortam yaratmıştır. Silah saklanması ve yasak maddelerin kaçakçılığının yapılmasının önünün alınması için daha uygun yerlerden biri olan Midilli ve Sakız'ın incelenmesi istenir. (BOA, BEO / 925 - 69363). Rodos merkez yapılıncaya yeni bir fikir daha ortaya atılır. Sakız ve Midilli adalarının vilayette dönüşümlü kullanılabileceği de belirtilir. (BOA, BEO / 925 - 69363 -3). Dahiliye Nezaretine yazılan 15 Ocak 1898(3Kanuni Sani 1313) tarihli şifreli telgrafta Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi Abidin Yunanistan'ın Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Atina'ya yakınlığı, Rum nüfusun fazlalığı ,kaçak silah ve yasak madde ithalatına müsait bir ortam hazırlamakta olduğundan Sakız & Midilli adalarında da bir ay önce Sakıza giden Zabıta kumandanı Şahin Paşanın yaptığı incelemelerde hakikatin doğrulandığını bildirir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Valisi Abidin ve Zabıt Kumandanı Şahin ,Naib Bey tarafından da asayişte oluşan sıkıntı doğrulanmaktadır. Gönüllü asker olarak Sakız ve Midilli'den giden Rumların bu gidişlerinin önlenmesi için vilayet merkezinin ya Sakız'a ya da Midilli'ye nakli istenir. (BOA, DH.ŞFR.205 – 26). Dahiliye Nezaretine yazılan 27 Kasım 1900(4 Şaban 1318)tarihli evrakta merkezin değiştirilmesi yinelenir. (BOA DH.ŞFR.295 – 46).

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti yazılan evrakta 23 Şubat 1902 (15 Zilkade 1319) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid Merkez Vilayetinin önce Sakız'a sonra da Midilli'ye nakledilmek istenmesinin idare açısından nasıl sıkıntılar doğuracağını merkezin Sakız olmasının düşünülmesine rağmen şimdi Midilliye nakil istenmesinin ne gibi yararı olacağını sebeplerinin bildirilmesi istenir. Bu verilen bilgelerin padişaha sunulacağı bildirilir. (BOA, DH.MKT.2592 –20).

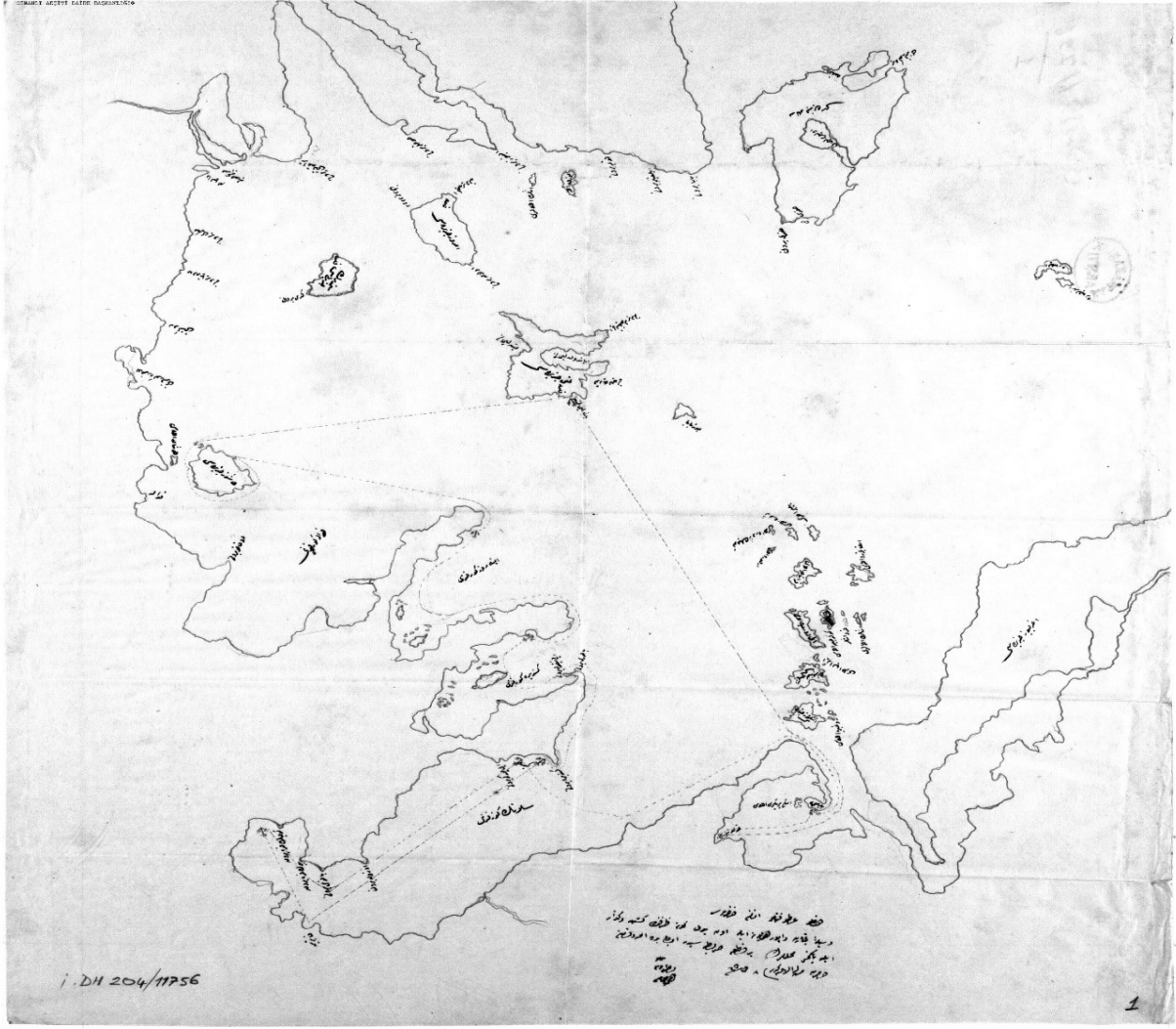
Dahiliye nezaretine yazılan Cezayir-i Bahr-i Sefid valisinin 11 Temmuz 1902 (4 Rebiüahir 1320) tarihli evrakında merkez vilayet'in Midilli'ye nakline müsaade istendiği belirtilir(BOA, DH.MUİ.156 -70). Vilayeti teşkil eden adalardan en mühimi ve en çok mahsul vereni en mamuru

olan ve bunlardan dolayı da vergi veren yine merkezi başkente de yakın olması dolayısıyla haberleşmenin de kolay olduğu belirtilir. Siyasi ve ekonomik yapısı önemli olan Midillinin tersine önemli bir mevkide olmaması bir yana vilayet hudutlarının sonunda olduğu da İstanbul'dan hareket eden her posta vapurlarının Midilliye uğradığı halde Rodos'a uğramadığı belirtilir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisi vilayetin haritasına bakıldığında Midilli'nin Rodos'a göre daha geniş bulunduğu ,Sakız limanından Midilliye gitmek ve bilhassa Limni'den Rodos'a gelmek pek uzak olacağı bu şekilde halkın daha çok memnun olacağı da bilindiğinden merkezin Midilliye naklin uygun olduğunu bildirilir.

Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayet merkezinin Midilli'ye nakledilmesi için Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti çekilen 16 Kasım 1902 (14 Şaban 1320) tarihli telgrafnamede de belirtilir. Sakız ve Midilli hakkında vilayetten alınan bilgi sonucu bu adalarda belli müddetlerle ikamet olunabileceği vilayetin değiştirmesine gerek olmadığı ve huzurun temin edilmesi istenir. Midilli Adasının sosyal yapısının farklılığıyla ahalisinin Rum olduğu ,Rum mekteplerinin fazlalığıyla genelde Rumlardan oluşan zengin ailelerin mahalli duruma etki ettiği belirtilir. Yabancıların etkisinin ve Yunan entrikalarının da devletçe göz önüne alınması istenmiştir. Sakız adasının öneminin artmakta olduğu, ara sıra gidilmesine rağmen merkez vilayet heyet ve erkanının daimi idaresinin burada bulunması ,Rodos'un ise birkaç hakim Müslüman aile ve birkaç Musevi ile Rumlardan meydana geldiği halde şimdiki halde bir önemi olmadığı I. Sınıf olan Midilli mutasarrıflığı heyeti ile Rodos ve merkez vilayetin Midilliye naklinin gerektiği belirtilir. (BOA, DH.MKT.612 – 67).⁵⁴ Sadrazamın Dahiliye Nezaretine yolladığı evrakta merkezin Midilliye nakli hakkında vilayetten gelen evrak uygun görülmemiş meclis-i mahsus-u vükela kararıyla vilayet valisinin oraya bağlı adalara gelerek bir müddet kalabileceği belirtilmiştir. 25 Kasım 1902 (23 Şaban 1320) evrakla da durum uygun bulunmuştur. (BOA, DH.MKT.612 – 67-6).

Bazı devlet dairelerinden Sakız ve Midilli Mutasarrıflığına tebligat yapılmıştır. Rodos ' merkezin naklinin ertelenmesinin mümkün olup olmadığı sorulmuştur.29 Kasım 1913 (29 Zilhicce 1331) tarihli evrakta ise Cezayir-i Bahr-i Sefid için Midilli'nin geçici olarak merkez kabulü istenmiştir(BOA, DH.MUİ.168 – 35 ve BOA DH.MUİ.168 – 37).

⁵⁴ Vilayetin nüfusu için: Arzu Baykara Taşkaya ,2022, 513-,551 .

i.DH.00204

Harita 2 1849 yılında Ege Adaları -Midilli ve Limni (BOA, İ..DH.. 204-11756) .

C-STRATEJİK KONUM VE GÜÇLÜ EKONOMİ İLE SAKIZ

1880 yılında Midilli'den Sakız'a vilayet merkezi geçirilir ve bu durum Sakız yıl devam eder. Fakat 1877 'de Rodos'un vilayet yapıldığı yıl merkez tartışması sürmüştür. Bu seçim yapılmadan evvel 14 Eylül 1878 (17 Ramazan 1295) tarihli evrakta Sakız ya da Midilli adasından hangisi vilayet olacaksa merkez vilayetin valiye bildirilmesi istenir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayetinden Şura-yı Devlet'e 24 Ağustos 1878 (25 Şaban 1295) tarihli yazılan evrak Mülkiye Dairesinde okundu. Rodos'un merkez olmasına hiçbir neden olmadığı Midilli'nin yapılması için Midilli ahalisinin Sakız a göre daha fazla Müslüman varlığı olduğu, Sakızın % 5 Müslüman nüfusu içerdiği,Kıbrıs Adasının Osmanlı devleti'nden ayrılmasıyla Rodos Adasıyla münasebetiyle

kalmadığı belirtilir. Sakız Adasının vilayet merkezi olması istenir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 'nin Şura-yı Devlete havale olunan Mülkiye dairesinde düzenlenen evrakta açıklanan sebeplerin de göz önüne alınarak merkezin Rodos 'ta kalmasına hiçbir sebep kalmadığı belirtilmiştir. 22 Eylül 1878 (25 Ramazan 1295) tarihli evrakta Sakız adasının vilayet merkezi olması istenir. (BOA, İ..MMS.59 - 2793). Midilli 'den Sakız'a geçiş yapılması buranın Müslüman nüfusunun daha fazla olduğu vilayetin genel ahalisi içinde % 5 raddesinde Müslüman barındırdığı , Hristiyan ahalisinin maarif ve servetçe halleri ise malum olduğundan ticari yapının daha iyi olduğu belirtilir. İsporat adalarının üzerinde Sakız adasının nüfusunun etkili olduğu ,vilayet heyetinin de Sakız Adasının tam ortada bulunan konumundan yararlanacağı , adada Tanzimat ve ıslahat yolunda pek çok kolaylık görüldüğü de belirtilir.

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nden Şura-yı Devlete havale olunan 24 Ağustos 1878 (25 Şaban 1295) tarihli evrak Mülkiye dairesinde okundu. Vilayet merkezinin Rodos 'ta kalmasına hiçbir sebep olmadığı ;merkezin Midilli 'nin İsporat adalarının işlemlerini kabul etmesi ve gerçekleştirilmesi , ticaret ve bu adalarla alakasının olmasıyla etkisini daha da artırmış OLAN Sakız'a taşınması belirtilir. (BOA, ŞD. 2342 – 14). Dahiliye Nezaretine yazılan 23 Eylül 1878 (26 Ramazan 1295) tarihli evrakta vilayet merkezinin Sakız Adasına nakledilmesi hem kalıcı hem de faydalı olacağından buranın güvenli olduğu da belirtilmiş izin istenmiştir. (BOA, MB.İ... 47 -103).

1877 yılından sonra Merkez vilayetin neden Rodos olmaması gerektiği üzerine spekülasyonlar başlar. Merkez Rodos' gidince Kaleyi Sultaniye İstanbul' bağlanır ve halkı müstakil bir vilayet olarak kalmak ister. 8 Mart 1880 (26 Şubat 1295) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti merkezinin Rodos'a nakli nedeniyle idaresi Şehremaneti'ne devredilen Kale-i Sultaniye'nin müstakil bir vilayet haline getirilmesi istenir. Buranın ahalisi tarafından davaların takibi için Dersaadet'e gitmek masraflı olacağından ve hazinenin gelirlerinin ahaliye darbe vuracağı belirtilmiştir. Bazı nahiyelerin kazaya döndürülebilmesi ;Karesi ,Gelibolu ve Biga sancağından ibaret olan Kaleyi Sultaniye'nin merkez olması veya uygun bulunacak olan diğer bir adla başka vilayetin kurulması istenmiştir. Biga Sancağı Mutasarrıfı paşanın ise bu vilayete tayin edilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT.1330 -78).

1877 'de Rodos'un merkez olarak devamıyla Şura-yı Devlet yazılan 11 Ocak 1890 (19 Cemazeyilevvel 1307) tarihli evrakta **vilayet merkezinin Kaleyi Sultaniye gibi müstesna bir boğaz veya Sakız'a taşınması isteklerine rağmen Rodos'ta devam etmesi sağlanır.** (BOA, ŞD. / 2342 - 20).

Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti 4 Nisan 1897 (23 Mart 1313)tarihli telgrafında Sakız ve Midilli Vilayetlerinden oluşan adalarda ihtiyaç anında oralara gidip kalınabileceğinden, vilayet merkezinin değiştirilmesine gerek olmadığı belirtilir. Sakızda daha bir bir hayat sürüleceği meclis-i mahsusu vükela kararıyla Dahiliye Nezareti'ne yollanır (BOA, BEO 930 -69719 VE Namık Kemal'in Hususi Mektupları, 2013, XXXIV).

Rodos'un seçkinlerinin yazdığı 31 Aralık 1877 (19 Kanuni evvel 1293) tarihli telgrafname merkezin Rodos'ta kalması için Şura-yı Devlete yollanmıştır. Evrak

Mülkiye Dairesinde okunmuş ,boğaz gibi alışan bir mahal olan Sakızdan Rodos'a vilayetin geçirilmesi ahaliyi telaşlandırmış Sakız Adasının her türlü islahata muhtaç olduğu bilindiğinden Sakız'a nakli hayretle karşılanmıştır(BOA, ŞD. / 2372 – 53-3).

Vilayet valisinin de maalesef ortalığı karıştırıcı içerikte mesajları olduğunu görüyoruz. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti valisinin 4 Nisan 1897 (23 Mart 1313) tarihli evrakı Cezayir-i Bahr-i Sefid merkezinin Sakız'a nakledilmesiyle İslam ahalisinin hayat tarzının daha iyi olabileceği belirtilmiştir. (BOA, Y..PRK.UM..37 -114).Yine valinin Dahiliye Nezaretine yazdığı 4 Şubat 1898 (23 Kanuni Sani 1313) tarihli evrakta da durum tekrarlanır. Sakız üzerine yoğunlaşan yalan ve dedikodular üzerine vilayet merkezinin Sakız'a nakil olunduğu haberi telgrafla bildirilecek olsa bütün ahali ve özellikle Müslümanların taze bir hayata nail olacakları belirtilmiştir. (BOA, DH.ŞFR.206 -69).

Vilayetin Sakız'a nakli için de birçok uygun sebep bulunmuştur. Sakız Mutasarrıfına yapılan tebliğle Dahiliye Nezareti ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne yazılan evrakta Sakız ve Midilli olduğu gibi bu defa olarak da Rodos'a İngiltere ve Fransa devletleri Yunanlılara destek vermek ilgilendiklerinden Girit'in de siyasal amaçlara alet olduğu belirtilmiştir. Sakız limanının inşasından sonra adaya pek çok yabancı geldiği ve bununla birlikte Yunan zabıtanlarının da mümkün mertebe bu amaçla Sakız'a geldikleri belirtilir. 24 Şubat 1899(12 Şubat 1314) tarihli evrakta Devlet-i Aliyye'nin Sakız Adasına verdiği önemi herkese bildirmek üzere merkez-i vilayetin Sakız'a nakli istenmiştir. (BOA DH.ŞFR.223 -65)22 Haziran 1899 (10 Haziran 1315) tarihli evrakta ise Pandalion Yunan kumpanyası vapurları Sakız Adasına silah ve mühimmat naklettiğinden ve Rumların yaşadığı yerlerde Yunanlılar muzır faaliyetlerde bulduklarından, etkili bir tedbir olarak vilayet merkezinin Sakız'a naklinin uygun olacağı belirtilir. (BOA, DH.ŞFR. 239 – 97).

Rodos'ta vilayetin bırakılması istenmemiştir. Ulaşım ve haberleşmenin kötülüğü ve en önemlisi ekonominin de fenalığı göz önüne alındığında Rodos istenilmeyen yer ilan edilmiştir. 1 Ekim 1903(9 Recep 1321) tarihli evrakta fırtınalar nedeniyle telgraf hatlarının sık sık bozulduğu Rodos Adası'nın merkezinde liman olmayışı ve tarım ürünlerinin de az olduğu belirtilerek vilayet merkezinin Sakız veya Midilli Adası'na alınmasına istenir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nden alınan telgrafın takdimi istenmiştir. (BOA, DH.MKT.772 – 19-2). Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin Valisi Abidin'in 2 Aralık 1903 (19 Teşrin Sani 1319) tarihli yazdığı evrakta Rodos'un ticari yapısını kötü olduğunu belirttiğini görürüz. Ahaliyi Avrupa ve Yunanistan ile münasebetleri bulunan Midilli ve Sakız Adasına merkezin nakli istenmiştir. Yine aynı evrakın başka bir bölümünde merkezin oldukça kenarda oluşundan bahsedilmiş Rodos'un olumsuz tarafı bir kere daha vurgulanmıştır. Sakızın veya Midillinin vilayet olması durumunda ise valilerin Limni'ye gitmeleri veya icabına göre sürekli memurlar gönderilmesi istenmiştir. Vilayetin Rodos 'a naklinde Sakızın da eski mamuriyetinin kalmayacağı ne kadar ehli namus ve sadakattan ahali var ise merkeze gideceği belirtilir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti dağılmaya başlamış olduğu bir dönemde Adalar Denizi'nde de Yunanistan kaynaklı ayaklanmalar başlamıştır. Gerek siyasi gerek

ekonomik nedenlerle başkent değişiklikleri yaşanmış ama devlet maalesef dağılmayı önleyememiştir.

II-1 CEZAYİR-İ BAHR-İ SEFİD VALİSİ MUSA SAFVETİ PAŞA VE LAHİYASI

Musa Safveti Paşa'nın göreve geldiği tarih vilayette karışıklıkların arttığı, asayişin ve huzurun temin edilmesine çalışıldığı bir dönemdir. 8 Mart 1849(13 Rabiulahir 1265) tarihli evrakta Rodos merkez olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli ve İstanköy adalarının eyalet olarak birleştirilerek Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği unvanıyla Musa Safveti Paşa'ya verildiği belirtilir. Rodos Kaymakamı Mefşük Paşa 'nın görevinden ayrıldığı Divan-ı Hümayun odasına ilm-ü haberle gönderilir. (BOA, A.}TŞF.6 -42). Yine 22 Haziran 1849 (13 Şaban 1265) tarihli evrakta Rodos merkez olmak üzere tevabi ve liva hakkıyla Kıbrıs, Sakız, Midilli ve İstanköy adalarının bir eyalet oluşturularak Cezayir-i Bahr-i Sefid valiliğinin Musa Safveti Paşa'ya verildiği ; Rodos Kaymakamı Maşuk Paşa'nın da azledildiğine dair Mektubi Odası'na ilmühaberle tekrar bildirim yapılır (BOA, A.}MKT.211 -10).

Vilayet içinde asayiş ve düzenin sağlanması için de çeşitli önlemler alınmıştır. 12 Mart 1849 (17 Rabiülahir 1265) tarihli evrakta **yerli olup Yunanlı olduğunu iddia edenlerle ecnebi tüccarlara nasıl davranılacağına dair Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Musa Safvet Paşa'ya ve bazı vükelaya talimat** yollanmıştır. Memlekette bulunan konsoloslukların lüzumundan fazla tercüman aldıkları bilindiğinden ekseriyetle tercüman olarak hareket ederek vergi vermek istemedikleri, bu durumun kabul edilmemesi ve kontrol altında alınması istenmiştir. Musa Safveti Paşa'dan başta ecnebi tüccar ve konsoloslar ile Yunanistan'a iadesi olacak şahıslar hakkında devletçe uygulaması istenen genel ticaret ve çeşitli engellemeler hakkında uygulanacak işlemleri yapması istenmiştir. Sakız sancağında Yunan taraftarı olan bir takım şahıslar bulunduğundan bunların ayrılması istenmiş ; bu iş için Tercüme Odasının ileri gelenlerinden biri olan Behçet Efendi memur tayin edilmiştir. Devlet tarafından bu şahsa verilecek talimatın takip edilmesi istenir. (BOA, A.}DVN. / 45 - 17).

16 Haziran 1849(27 Recep 1265) tarihli evrakta Cezayir-i Bahr-i Sefid'de Rodos ve ona bağlı bulunan adalar için idarenin istikrarı asayişin sağlanması için alınacak tedbirlerin kaleme alınarak takdim edildiği belirtilir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti Müşiri Musa Safveti Paşa'nın Serkurna-yı hazret-i şehriyari Selim Bey'e gönderdiği mektubunda hazırladığı lahiyayı vermek için Mabeyn-i Himayunu Şahane ve Babıali'ye gelmek için izin istemiştir. Meclisi Vala-da verilecek olan kararın beklendiği belirtilir. (BOA, TS.MA.e / 886 - 44).Daha sonra verilen izinle İstanbul'a gelen paşa lahiyasını sunmuştur. (BOA MVL ,228-30).

Vilayetin valiliğine Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Mehmet Ragıb'ın, vilayetin umur-ı maliye ve hariciyesi hakkındaki talimatları kendinden evvel görev yapan Musa Safveti Paşa'dan teslim aldığına dair 4 Ekim 1849(17 Zilkade 1265) tarihli evrak gönderilir.Burada şartıtcı olan valilik görevi devam eden Musa Safveti Paşanın görevi devrettiği ile alakalı bilgi verilmesidir. (BOA, A.}MKT,228 -18). 6 Ekim 1849(19 Zilkade 1265) tarihli evrakta Sabık Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Musa Safveti Paşa'ya

verilmesi için vükelalık nişanının yeni imal edildiği belirtilir. Nişanın maliye hazinesi malı olmasından Darphane-yi Amire-ye teslim edildiğine dair Dahiliye katibine ilmühaber gönderilmiştir. (BOA, A.}MKT.228 -53).

1852 yılında tekrar Musa Safveti Paşa'ya valilik görevi verilir. Hüdavendigâr Eyaleti Valisi Süleyman Paşa'nın İstanbul'a gelmek üzere valiliği bırakması Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Halil Paşa'nın Hüdavendigâr Eyaleti'ne vali olması, Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği'nin Musa Safveti Paşa'ya verilmesi 12 Eylül 1852 (27 Zilkade 1268) tarihli evrakta belirtilmiştir (BOA, MB.İ...8 -142 ve BOA, A.}MKT.NZD. / 58 - 91).

Musa Safveti Paşa'nın 1849 da başladığı ve bu görevini beş yıl kadar devam ettirdiğini Daha sonra Tekirdağ'a yollandığını görüyoruz. Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği'nden alınmasıyla Tekfurdağı'nda (Tekirdağ) ikamete memur edilmesi için gerekli olan emri alının 31 Ağustos 1852 (15 Zilhicce 1268) tarihli evrakta hemen yazılması istenir. (BOA, MB.İ... / 9 – 22). Eyaletin valisi 2 Ekim 1852 (17 zilhicce 1268) tarihli evrakta Tekirdağ'da ikamete memur edilen sabık Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Musa Safveti Paşa'nın bu ayın 17.Cuma günü şehre geldiği bildirilmiştir (BOA, C..DH..61 – 3003).

Musa Safveti Paşa'nın lahiyasında değindiği ilk konu vilayetin ekonomik durumudur. Tersane-yi Amire'ye ve Kaptan Paşa 'ya da iş ile alakalı olarak bilgi verilmiştir. (BOA MVL ,228-30). Limanların temizlenmesi için halkın maddi anlamda destek veremeyeceği işin devletçe yapılması istenmiştir. Ticaretin kötüleşmesi nedeniyle Midilli ve İstanköy limanlarının biran evvel temizlenmesi gerekmektedir. Bu işin maddi bütçesinin de adaya gelen limanlardaki gemilerden vergi alınarak karşılanması istenmiştir. Limanlara ne kadar masraf olacağını belirlemek için Mekatib-i Bahriye hocalarından Emin Efendinin ve asakir-i berri mühendislerinin birinin buraya gelerek keşif masrafı çıkarılması istenir. (BOA MVL ,228-30-2).

Midilli Adasındaki limana fırkateyn ve korvet tipindeki büyük gemilerin giremediği zaten bilinmekteyken ; normal bir tüccar gemisinin de limanda kalamadığı belirtilir. Limanın bu haliyle bırakılması mümkün görülmemiştir. İstanköy Limanın taş ve balçık dolu olması sebebiyle gemilerin Anadolu tarafına geçerek barındıkları bildirilir. Tüccar gemilerinin limana gelmediği ticaretin de gelişmediği ;yine halkın balık avlayamadığı ,yetiştirmediği tarım ürünlerini adadan çıkaramadığından satamadığı belirtilmiştir. Özellikle mevsimin şiddetli geçtiği yıllarda devlet memurlarının (kale mustahfizları) dahi burada kalmak istemedikleri limanın sıkıntı yarattığı ve bu tamir işinin 10.000 kuruşla halledilmesinin oldukça güç olduğu vurgulanmıştır. İşin 200 -250 bin kuruşa dahi ancak yapılabileceği bildirilir. Bu ücreti de halkın karşılamasının mümkün görünmediği belirtilir. (BOA MVL ,228-30-3).

Valinin belirttiği diğer bir konu da ruhsatsız gemi imali meselesidir. Rodos adasının güneyinde bulunan Kaşot Adası'nda inşa edilen gemilerin birçoğunun ruhsatsız olarak imali sebebiyle Tersane-yi Amire 'den ruhsat alınması istenmiştir. Yapılan ruhsatsız gemilerin ise Yunanistan 'a satıldığı ,Yunanistan bandırası adıyla ruhsat aldığı belirtilmiştir. Burada imal edilen gemilerin kerestesinin yine Menteşe, Alaiye'den temin edilmesi nedeniyle bu adalara gönderilecek kerestenin de ruhsatlı bir şekilde verilmesi istenmiştir. (BOA MVL ,228-30-3).

Valinin değindiği en önemli konulardan biri bu adaların ihmal edilmesidir. Kaçak gemi imali için düşünülen tedbir bu bölgelerin zaten önemsenmediği gerçeğinin kabul edilmesi ve asker açısından kuvvetli bir güvenlik sisteminin kurulmasıdır. Rodos merkez olarak kabul edilirse güvenliği sağlamak ve kaçakları önlemek amacıyla üç gulet gemisinin bu işe hazır hale getirilmesi ve hizmet vermesidir. (BOA MVL ,228-30-3).

İstanköy’de Narince kalesindeki limanda iki geminin zor barındığı belirtilir. İstanköy Limanının keşif masrafının çıkarılması oldukça basit bir iş olmasına rağmen ;yapılması düşünülmendiğinden keşif defterinin çıkarılmasına gerek olmadığı belirtilir. İstanköy limanının temizlenmesine hazinenin maddi kuvveti olmasına rağmen; işin oldukça pahalı olacağı düşünüldüğünden yapılmayacağı belirtilir. (BOA MVL ,228-30-4). Valinin layihasında belirttiği Midilli ⁵⁵ve İstanköy limanlarının temizlendiğini; arşiv belgelerinden sürekli dolaşan gemiler vasıtasıyla kaçakçılık faaliyetlerinin önlenemeye çalışıldığını da biliyoruz. Asıl sorun ekonomik sıkıntıların birçoğunun çözülmüş olmasına rağmen; bu vilayetin elden çıkmış olmasıdır.

SONUÇ

Osmanlı Devletinin Adalar Denizindeki vilayetinin Midilli, Rodos ve Sakız, Limni Sancaklarından oluşan önemli merkezlerinin merkez seçimi açıklanmıştır. Vilayetin merkezinin değiştirilmesinde siyasi -sosyal ve ekonomik faktörlerden hangileri rol oynamıştır ve değişimin ne gibi sıkıntıları beraberinde getirmiş olduğu verilmiştir. Rodos Sancağında yabancı elçiliklerin baskısı da oldukça kendisini hissettirirken, Rodos’un Kıbrıs ve Girit adalarının da güvenlik noktası olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Sadece Rodos üç defa sancak merkezi ilan edilmiştir. Özellikle Girit ve Kıbrıs Adasının muhafaza edilmek istenmesi nedeniyle Rodos’un siyasi amaçlarla da merkeze çevrildiğini görüyoruz.

Midilli hem coğrafi konumu hem de ekonomisinin kuvvetli oluşu nedeniyle Yunanistan’a Rumların firar etmesini, Midillinin efkârının da Yunanistan’ın ilerlemesine meyilli olması nedeniyle,halkı Osmanlı Hükümeti tarafına çekilmek istendiğinden merkez seçilmiştir. Aynı durum Sakız Adası için de geçerlidir. Sakız Adası ve Midilli aynı derecede kıymetli görülürken Rodos için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Sakız adası ekonomisiyle güçlü bulunduğu kadar Müslüman nüfusun az oluşu nedeniyle pek de takdir edilmemiştir. Vilayetdeki beş defa yapılan merkez değişiminin her türlü siyasi ekonomik ve idari nedeni olduğu gibi ,yapılan merkez değişiminin birçok sorunu da gündeme getirdiğini görürüz. Merkez vilayetin idaresi için hükümet konağı ve devlet dairelerinin tesis edilmesi , bazı yerlerin idari olarak başka adalara bağlanmak zorunda olması ve güvenliğin temini gibi birçok faktörün tesis edilmesi Osmanlı Devletinin maddi anlamda kötü olduğu bir dönemde sıkıntılı olmuştur. Ekonomi bu sorunların birçoğunda temel neden olmuştur.

⁵⁵ Midilli limanı için: Namık Kemal’in Hususi Mektupları IV ,2013,40.

Musa Safveti Paşa'nın lahiyasında değindiği tek konu vilayetin ekonomik durumudur. 1849 yılında Rodos merkez olmak üzere Kıbrıs, Sakız, Midilli ve İstanköy adaları eyalet olarak birleştirilmiş, Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği Musa Safveti Paşa'ya verilmiştir. Paşanın vilayet hakkında yazdığı lahiya vilayetin ekonomik sıkıntıları hakkındadır. Midilli ve İstanköy limanlarının temizlenmesiyle limanların ticaretin canlanmasına yol açacağı düşünöldüğünden liman yapımı ve temizlenmesi başlıca mesele olmuştur. Yine adalardan başta Kaşot Adası olmak üzere kaçak gemi yapımının önlenmesi ;milletin sermayesinin yine Osmanlı Devletinde kalması için çare olarak görölmüştür. Özellikle kaçak gemi imali ve ruhsatsız kereste taşınmasının önlenmesi istenirken ; adaların güvenliği için Rodos'ta birkaç gemi bulundurulması istenmiştir.

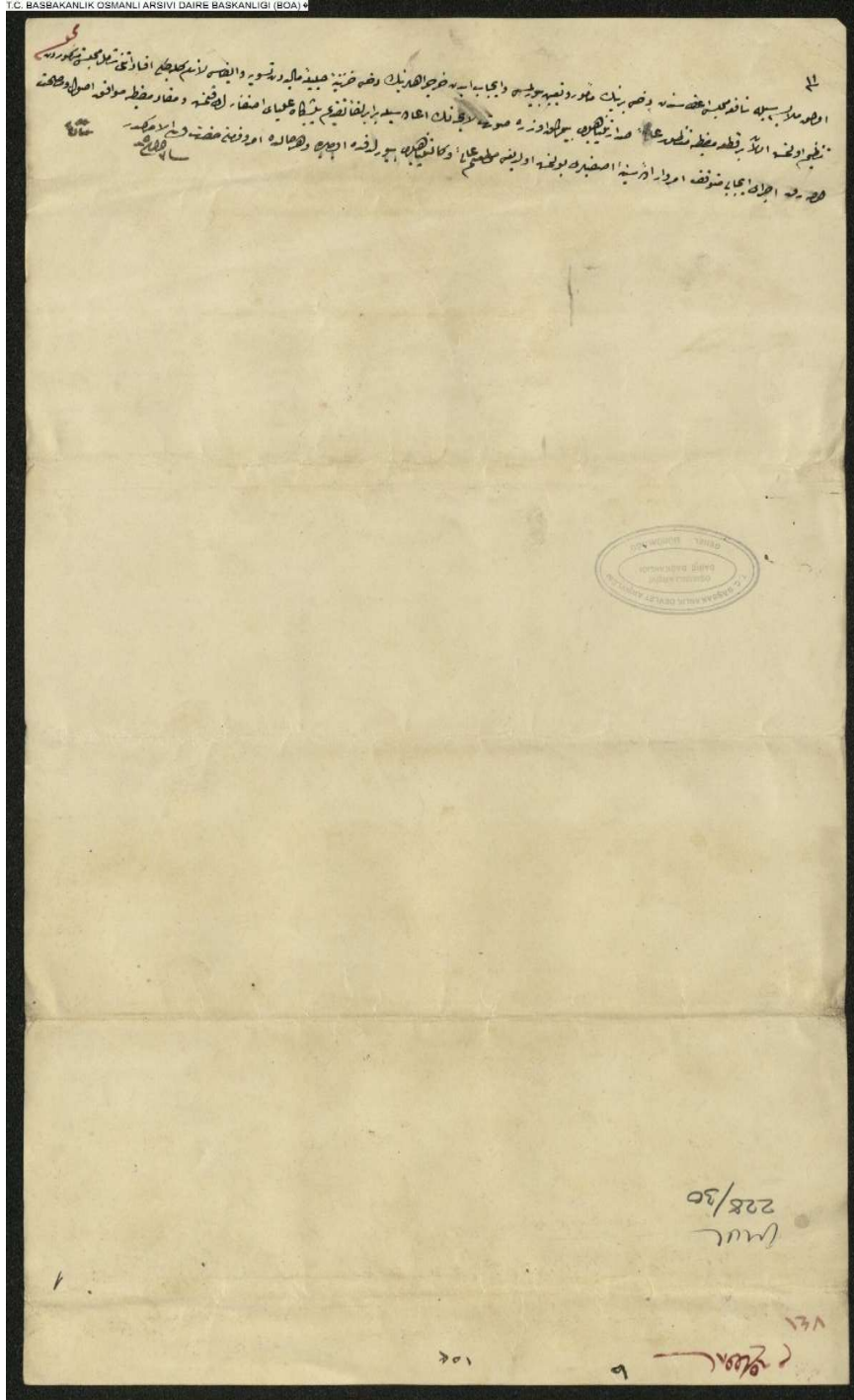

KAYNAKÇA

- [1]-Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA).
Babralı Evrak Odası BEO 930 -69719 BEO / 925 - 69363
Cevdet Tasnifi(Dahiliye) C..DH..61 - 3003
Dahiliye Nezareti (Şifre)DH.ŞFR.223 -65 DH.ŞFR.295 – 46 DH.ŞFR.295 – 46 DH.ŞFR.318 -64 DH.ŞFR.137 – 132,DH.ŞFR. / 239 – 97, DH.ŞFR.205 – 26 , DH.ŞFR.206 -69 DH.ŞFR.318 -64
Dahiliye Nezareti(Mektubi) DH.MKT.1330 -78 DH.MKT.1570 -93 DH.MKT.1494 -79, DH.MKT.1689 -131 DH.MKT.2592 –20 DH.MKT.1563 -62 DH.MKT.1570 -78 DH.MKT.1604 -120 DH.MKT. / 1827 - 79 DH.MKT.2670 DH.MKT.1563 -4 DH.MKT. / 2446 – 71 DH.MUİ. / 23 - 19 DH.MKT.612 – 67 DH.MKT.1603 -94 DH.MKT. 1516 -20DH.MKT.772 – 19,
Dahiliye Nezareti((Muhaberat-ı Umumiye İdaresi) DH.MUİ.156 -70 DH.MUİ.168 – 37 DH.MUİ.168 – 35.
Dahiliye Nezareti(İrade) DH.İD.. / 144 - 3
HR.th 2500
İrade (Hariciye) İ..HR..338 – 21871
İrade (Dahiliye)İ..DH..1066 -83572 İ..DH.. 204-11756 İ.DH.. 498 – 33861,
İrade Şura-yı Devlet İ..ŞD..39 –2001
İrade (Meclisi-i Mahsus) İ..MMS. / 101 – 4263 İ..MMS. 59 – 2793 İ..MMS. / 119 – 5130 İ..MMS.59 – 2793
Meclis-i Vala MVL 277 – 18 MVL ,228-30.
Meclisi Vükela Mazbataları MV. / 79 - 97 MV. / 26 -35 ,MV. / 91 - 48
Mabeyn-i Hümayun Evrakı (İradeleri) MB.İ... 47 -103 MB.İ... / 9 – 22 ,MB.İ...8 -142
Şurayı Devlet ŞD. / 2347 - 37 ŞD. / 2342 - 20 ŞD. / 2342 – 22 ŞD.125 -58, ŞD. / 2372 – 53 ŞD. / 2347 - 26 ŞD. 2342 – 14 ŞD. / 2342 – 26
Sadaret (Mektubi Kalemi Evrakı) A.}MKT.228 -53 A.}MKT.211 -10 A.}MKT.228 -18
Sadaret (Divan Kalemi Evrakı) A.}DVN. / 45 - 17
Sadaret (Muhimme Evrakı) A.}MKT.MHM.247 -10 , A.}MKT.MHM.258 –76 A.}MKT.MHM 246-5 A.}MKT.MHM.251 -52
Sadaret (Nezaret ve Devair Evrakı)A.}MKT.NZD. / 58 - 91
Sadaret (Teşrifat Kalemi evrakı) A.}TŞF.6 -42
Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı TS.MA.e / 886 - 44 ,
Yıldız(Umumi)Y..PRK.UM..37 -114 Y..PRK.UM..37-50 Y..PRK.UM.. 10 -91
- [2] 1283 ve 1284 Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi.
[3] Baykara Taşkaya Arzu ,(2022),“Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilayeti’nde Tahrir-i Nüfus Çalışmaları (1830-1907)”,Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar ,XVIII ,Editör: Dr. Öğr. Üyesi Murat Baş,Eylül –Ekim 2022, Eğitim Yayınevi, Konya , 513-,551 .
[4] Baykara Taşkaya ,Arzu, (2023),The Reform Lahiya Of The Governor Of Chios Miltiyadi Pasha On The Sanjak Of Chios, International Topkapı Congress March 15-16, 2023 – Istanbul,359-375.
[5] Bostan İdris,(2003),” Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaletinin Kuruluşu 1534 “,”Tarih Dergisi , İstanbul, 2003, Sayı: 38, 61 – 78.
[6] Dal ,Dilara ,(2008) , XVIII. Yüzyılda Sakız Adası, Adnan Menderes Üniversitesi, Basılmamış Yüksek lisans Tezi ,Aydın.
[7] Namık Kemal’in Hususi Mektupları IV , VII-VIII,Rodos ve Sakız Mektupları ,(2013),Yay: Fevziye Abdullah Tansel, Ankara TTK.
[8] Öreñç, Ali Fuat,(2006), *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada* , İstanbul :Doğu Kütüphanesi
[9] Öreñç, Ali Fuat,(2009),”Sakız Adası”,TDV İslâm Ansiklopedisi , İstanbul, c. 36, 6-10.
[10] Öreñç Ali Fuat,(2020), “Mutasarrıf” ,TDVİA, Ankara,Vol , 31, 377-379.
[11] Şemsettin Sami ,(1306), *Kâmûsü’l-A’lâm*,İstanbul: Mihran Matbaası, Vol.2.
[12] Şakiroğlu, Mahmut, “Cezâyir-İ Bahr-İ Sefid”,1993 yılında İstanbul,C. 7., 500-501.

LAHİYA

- 1- BOA MVL ,228-30.

MVL.00228.00030.001

1-BOA MVL ,228-30

Hu

Devletli Efendim Hazretleri

Cezayir-i Bahri Sefid Valisi sabık devletli paşa hazretlerinin hin-i memuriyetinde bazı tahkikat ve meşhudatı mutazammın takdim eylediği bir kıta lahiya mevad-ı saire ile beraber İstanköy ve sair malum-ül esami cezire ve limanlarının tathiri maddesi beyan ve

işar kılınmış olduğun keyfiyet meclis-i livaya la'del havale lahiya-yı mezkurenin balasında muharrer serhadde gösterildiği üzere Midilli Ceziresinde liman bir müddet dahi hali üzere terk olunduğu halde bütün bütün dolarak cezire –yi merkume ahalsi ve reayanın temettü ve tüccarına hanel gelecek ve bunun tathiri masraflarının tesviyesinde ahali-yi merkume pekde ihtar rıza edemeyeceği anlaşılmiş olub vaki liman mezkurun şu halde bırakılması caiz olmayup tesviye ve tathiri umur-u mülkiyeden ise de bunun taraf-ı devlet-i aliyyeden tathiri takdirinde ne miktar akçeye husüle geleceğinin evvel emirde bildirilmesi iktiza edeceği misüllü bade'l tehir gelip gidecek sefaine tahsis-i işar olunan vergiden ne miktar temettü vuku bulacağıının anlaşılması lazımdan olduğuna ve bu halde mukaddema makam-ı alilerine işar kılınmış olmasıyla buna tersanece malumat olması melhuz edeceğine mukadder masarifat-ı keyfiyetin taraf-ı senaverilerinden ve ba'tathir gelip gidecek sefaine tahsisi –i işar olunan virgüden ne kadar temettü vuku bulacağıının vel'hasıl atufetlileri hazretlerinden istifsar ve istizaniyla bazı icra iktizasına bakılması lazım geleceği tezkir ile tensib olarak keyfiyet hakpayı hümayun hazret-i padişahiden lede'l istizan icar icab-ı hususunun irade-yi seniyye canab-ı mülukane müteallik buyurulması ve icabı bi'l icra lahiya merkumda limanlara dair olan yerlerin ihraç ettirilen bir kıta sureti leffen taraf-ı valalarına işar kılınmış olmağla ber mantuk-u irade-yi seniyye icabının icra ve ifadesi mütevakkıf himem aliyyeleridir.

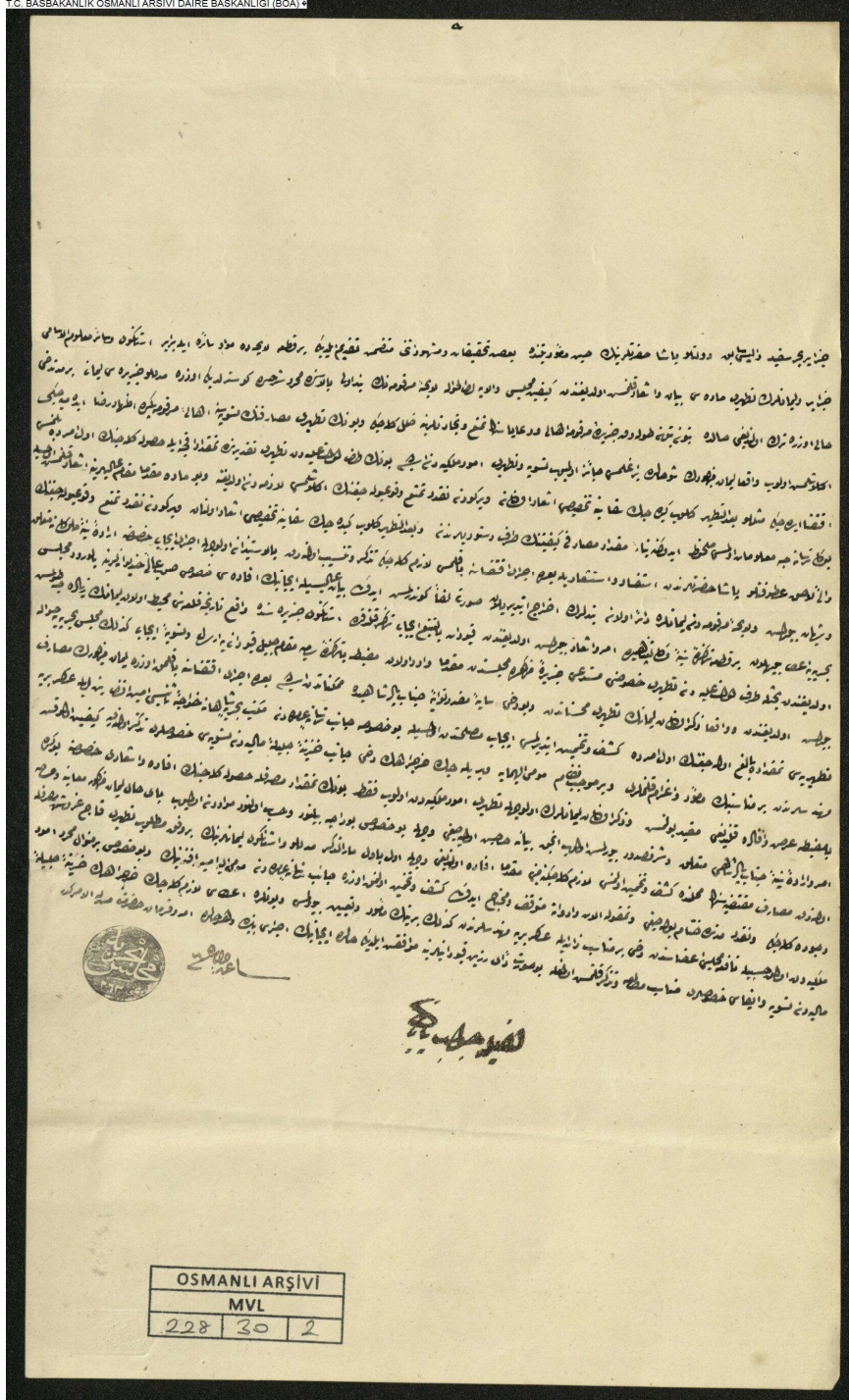
Fi 23 Şevval sene 65

Maruz-u çakerilerine

Peydayen dest-i tekrım ve icab olan işbu tezkere-i seniyye sadaretpenahileri mealı aliyyesi karin-i itla ' çaker-i ve suret-i lahiya dahi mütalagüzar –ı acizi olduğu sonra bahriye meclisinde lede'l ita saye-yi ihsaniyet hazret-i şahane ve zıkr olunan limanların tathiriyle cezire-yi mezkure ahalsinin arz-ı saadeti ve ticaretleri esbab vesaitleri istihsali lazımdan olub fakat bunların ne miktar masrafları vücuda geldiği buraca bilinmek mevaddan olduğundan mahallince muayene mesah olunarak miktar-ı masraflarının keşf ve tahmil olması iktiza-yı maslahattan olduğu ve İstanköy ceziresinde vaki tarihi kalesi muhit olan limanın ziyadece dolmuş olması cihetle taraf-ı devlet-i aliyyeden tathir hususu cezire-yi merkume ahalsi tarafından mukaddema istida ve tesviye icabı meclis-i mezkure havale olunarak bade'l icra icabı zımında mesarif-i tathiriyesi keşf ve tahmin etmek üzere mekatib-i bahriye-yi şahane Hocayı sanisi Emin Efendi bendeleriyle birer mühendisten bir münasebetle memur ve iğram kılınması ol vakt ba mukayyit beyan ve inba olunması idüğüne mebni ol veçhile mümaileyh Emin Efendi ile bir mutallib mühendisin umur-u mülkiyeden olmak mulasebesiyle Nafia Meclisine itasından dahi birinin memur ve tayin buyurulması icabından harcırahların dahi hazineyi celile-yi maliyeden tesviye ve itası lazım geleceği ifadatını şamil meclis-i mezkurdan tanzim olunan olan bir kıta mazbata tanzim olunmuş aliye sadaratpenahiri buyurulmak üzere suret-i lahiyanın itasıyla beraber leffen takdim pişigah-ı aliye asafaneleri kılınmış mukad mazbata muvafık usul-ü maslahat olunarak icra icabı mevakıf-ı emr-i irade-yi seniyye asafaneleri bulunmuş olduğu muhatim al-i vekaletpenahileri buyuruldukça ol babda her halde emr-ü ferman hazret-ül menlehül emrindir

Sene 7 Receb 65

2-BOA,MVL,228-30-2 .

MVL.00228.00030.002

2-BOA,MVL,228-30-2 .

Hu

Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi sabık devletli paşa hazretlerinin hin-i memuriyetlerinde bazı tahkikat ve meşhudatını mutazammın takdim eylediği bir kıta lahiyada mevad-ı saire ile beraber İstanköy ve saire malum-u sami Cezayir ve limanlarının tathir maddesi beyan ve işar kılınmış olduğundan keyfiyet meclis-i valaya le'del havale merkumenin bend-i evvel balasına muharrer terhisi gönderildiği üzere Midilli Ceziresi limanı bir müddettir hali üzere terk olduğu halde bütün bütün dolarak cezire-yi merkume ahaliden ayanın temettü ve ticaretlerine hanel geldiği ve bunun tathir-i mesarifinin tesviyesine ahali-yi merkume pek de izhar rıza edemeyeceği anlaşılması olub vaki' liman-ı mezburun şu halde bırakılması caiz olmayup tesviye ve tathirin umur-u mülkiyeden ise de bunun taraf-ı devlet-i aliyyeden tathir ve tefrikinin ne miktar oldukça ile husule gelecek evvel emirde bilinmesi iktiza edeceği misüllü bad'el tathir gelip gidecek sefaine tahsis-i işar olunan vergüden nukud-u temettü vuku bulacağından anlaşılması lazım gelen olduğu bu madde mukaddema makam-ı aliyyelerine işar kılınmış olmasıyla buna tersanece malumat olması melhuz ideceğine binaen miktar-ı mesarif-i keyfiyetin taraf-ı düsturlarından bade'l tathir gelip gidecek sefaine tahsis -i işar olunan vergiden ne miktar temettü vuku bulacağına vali-yi atufetli paşa hazretlerinden istifsar ve istişarıyla bazı icra iktizasına bakılması lazım gelecek tezkir ve tensib olunarak bi'l istizan olvehile icra icabı hususuna irade-yi seniyye mülukane müteallik ve şayan buyurulmuş lahiya-yi merkumenin limanlara dair olan bendlerde ihraç ettirelebilen sureti leffen gönderilmiş idüğün beyan-ı aliyyesiyle icabının ifadesi husus-u savb-ı ali hidivanlarına bi'l vürud meclis-i behiyye ita buyurulan bir kıta tezkere-yi sami mülukaneye vekaletpenahi emr-i işar buyurulmuş olduğundan Kapudaniya bizzat icab-ı tezkir kılınmakta İstanköy Ceziresinde vaki Narince Kalesi muhit olan limanın ziyadece dolmuş olduğundan bahisle taraf-ı devlet-i aliyyeden tathir hususu müstedi cezire-yi mezkure mahalliyesinde mukaddema varid olan mazbata bi'l tezkereyi sami makam-ı celili kapudaniye irsal ve tesviyesi icab kezalik meclis-i bahriyeye cedvel buyurulmuş olduğundan ve vakta zikr olunan limanın tathir-i mihnetinden ve bu dahi saye-yi medar mukadderatvaya cenab-ı padişahide mümkünattan ise de bazı icra iktizasından bakılmak üzere liman mezkurun mesarif-i tathiri ne miktara baliğ olacağına evvel emirde keşf ve tahmin ettirilmesi icab-ı maslahattan olmasıyla bu hususu cenab-ı senaveriden mekteb-i bahriyeyi şahane hüdacı şinası Emin Efendi beyleriyle asker-i berriye mühendislerinden bir münasebetin memur ve iğram kılınmaları ve ber muceb-i nizam mumaileyhe verilecek harcırahın dahi canib-i hazineyi celileyi maliyeden tesviyesi hususları tezkir olunarak keyfiyet olvakit ba zapt arz ve ifade kılındığı mukayyit bulunmuş zikr olunan limanların olvehile tathiri umur-u mülkiyeden olub fakat bunun ne miktar masrafla geleceğinin ifade ve işarı hususu buraca bilinir ve hesap olunur muvazene olmayıp ca-i hal-i liman-ı mezkur muayene veçhile olunarak mesarif-i mukteziyyesinin mahallinde keşif ve tahmin olunması lazım geleceğine mebni mukaddema ifade olduğu veçhile evel badel mar'ül zikr Midilli ve İstanköy limanlarının bir defa matlub tathir kaç azimet masrafla vücuda geleceği ve nukud-u müddetinde hitam bulacağı ve ne makule

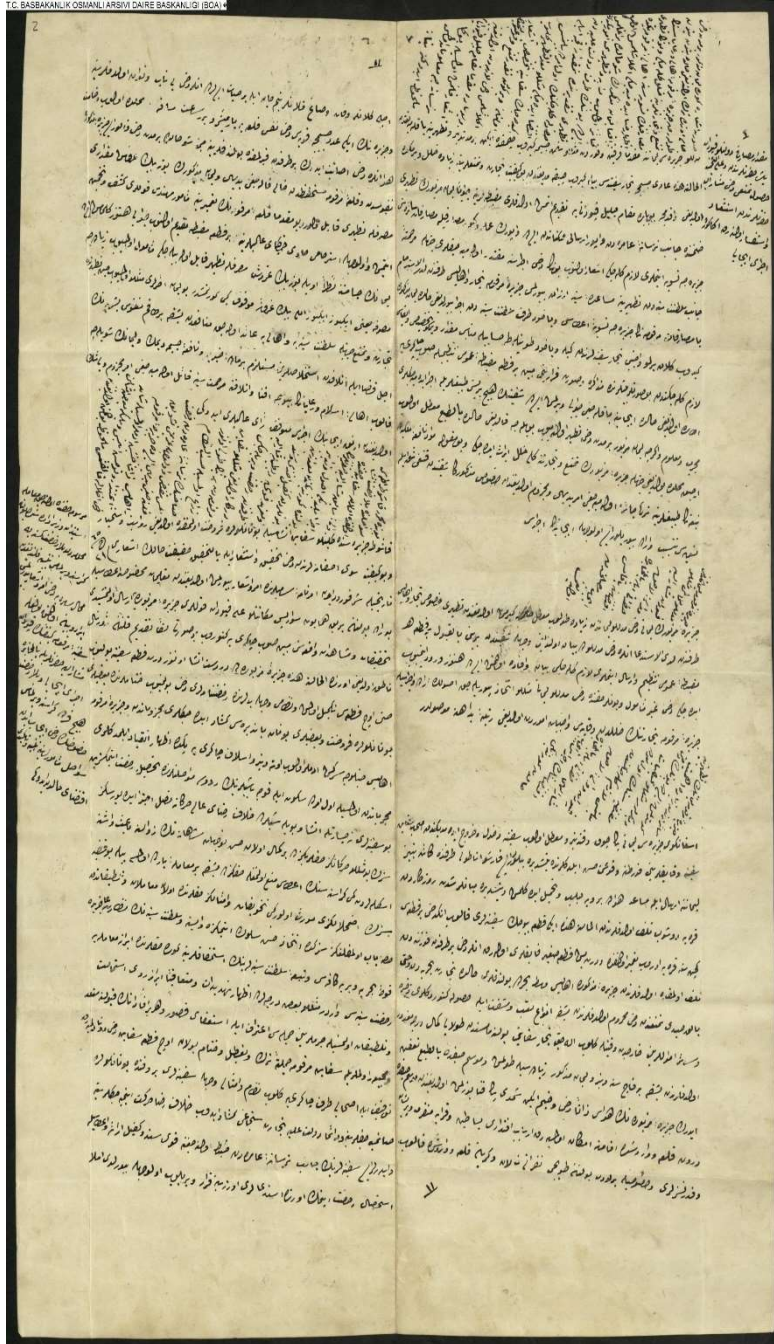

olan varidata mütevakkıf ve muhtaç edecek keşf ve tahmim olunmak üzere canib-i tersane-yi amireden mümaileyh Emin Efendinin ve bu hususu bir minval muharrer umuru mülkiyeden olmak hasebiyle nafia meclis azasından dahi bir münasib zat ile askeriye mühendislerinden birinin memur ve tayin buyurulması ve bunlara itası lazım gelecek harcırahın hazine-yi celil-i maliyeden tesviyesi ve itası hususu münasib mütalaa ve tezkir kılınmış olmağla bu suret-i re'y kapudanlarına müvafakat idüğü halde icabının icrası babında ve her halde emr-ü ferman hazretü menlehül emründür

Leffiyle celb Recep 65

3-BOA MVL ,228-30

-3-

MVL.00228.0030.003

tathir gelip gidecek sefain tahsis-i işar olunan vergiden takdir-i temettü vuku bulmakta anlaşılması dahi lazımdan olacağından ve bu madde mukaddema makamı Halil Kapudana işarı kılınmış olmasıyla buna tersanece malumat olması melhuz idüğüne binaen (1) Miktar-ı mesarif devletlü kapudan paşa hazretlerinin ve al'el tahsin husul-u temettü dahi muşeran hazretlerinden istişar ve istifsar olunarak ona göre icra icabı

Midilli Ceziresi limanına mukaddema firkatayn ve korvet misüllü sagir ve cesim girüb çıkmakta iken bir müddetten beri tathirine bakılmadığından el-hâletü hâzihi adi cesimce tüccar sefinesi bile girüb çıkmadığından bu keyfiyet ücarat ve temennilere ziyade hâlel vermekte olmadığı ve akdemce bu babda makam-ı Halil kapudana takdim etmiş oldukları mazbataları cevaben liman-ı mezburun tathiri zimminde canib-i Tersane-yi Amire'den vapur irsali sekenattan ise de vapurun imar ve kusur mesarifiyle sairesi tesviye etmeleri lazım geleceği işar olunub bunun dahi icrasına miktarın olmayub çıkarları cihetle merhamet canib -i seniyyeden tathirine müsaadesine irzan buyurulması cezire-yi merkume tüccarı ahalisi tarafından l'edel istirham ba mesarifa-ı tathiri cezirece tesviyesine itasıyla veyahud taraf-ı salatanat-ı seniyyeden icra buyurulduğu halde liman-ı mezkurun gidip gelen yerli ve encebi ticaret sefinelerinden kilo ve tonlito hesabıyla münasib miktar vergi tahsis ve ikası lazım geleceğinden bu suretle beynlerinde müzakere sureti kararınca mabeyne bir kıta mazbata-yı umumi tanzimiyle savb-ı çakeriye itasında olduğu halde icabına bakılacağı cevabı verilmiş ise de sefienin bir şey tabiyetleri ile icra edemeyecekleri mücerreb ve malum ve eğerçi liman-ı mezbur bir suret dahi tathir olmayub böylece kaldığı halde bittabi muattal olub açık mahallerde bulunduğu cihetle cezire-yi mezburun temettü ve ticaretinde külli hâlel ibraz edeceği ve bu makule mevad nafia memlekette tebaanın tabiyetlerine terke caiz olmayacağı emriyle beheri ve meczum olduğun husus-u mezkurana şikayetten hangi şu ile tesviyesi tensib ve irade buyurulur ise ol veçhile icabının icrası

Cezire-yi merkume limanımız Midüllü Limanı misüllü kapudan müşarünileyh ve hazret taraf-ı lâhık ile bi' muharebe iktizasına bakılması icabı maslahattan olduğu

Cezire-yi mezburun liman dahi Midüllü ilzamından ziyade dolup muattal haline girmiş olduğundan tathiri hususu ticaret ve ahalisi tarafından ledel istidanlara dahi Midüllüde beyan olduğu cihetle şikayetten birini bi'l kabül bir katiye her mazbata umumi tanzimi ve irsal etmeleri lazım geleceği beyan ve ifade olunmuş ise de henüz vürud etmeyüb edecek dahi gayr-i mêmûl ve bunlar hakkında dahi Midilli limanı misüllü ittihaz buyurulacak olan usülün irade ve icrasıyla cezire-yi merkume ticaretinin halelli vakayası vacibat-ı umurdan olduğu rütbe-yi bidahet mevsuldur.

Cezire-yi merkum limanın tathiri sair emrinden ziyade ehemmiyet gösterilmiş ise de bunun dahi diğerleri misüllü tahkikat teftişiyesinin evvel emirde beyanı lazım geleceğinden kapudan ve vali-yi lâhık hazretleri ile bi'l muhabere iktizasının icrasına icab halinden görüldüğü

İstanköy Ceziresi liman balçık ve kaziz ve muattal olub sefine ve zul ve huruç edemeyeceğın ashab-ı sefain setre ve kayıklarıyla fırtına vukuun hüsn eyleyeceklere

teşdide buyursa karşı Anadolu tarafında kain tebyiz limanına ishal ve müsaid havada bir ve celb ve tahmis edegelmiş şileblere meyanlar şedid-i rüzgardan karaya düşüb telef olduklarından olması hem de iki kıta büyücek sefinelere kalıp onlar dahi bir kıtası geçen sene karaya oturub tamir olunmakta ve 4-5 kıta sefine kayıkları olarak onlar dahi bir taraftan fırtınadan telef olmakta olduklarından cezire-yi mezkur ahalisi vüsat-i bahriyede buldukları halde ticaret-i bahriye ve hatta balık saydı temininden dahi mahrum olduklarından başka envai taab ve tefferiat ile husule getirdikleri zahire ve sair envallerin haricтен vaktiyle gelip alacağı tüccar sefaini bulunamamasından dolayı kemal derece mağdur olduklarından başka birçok seneden beri liman-ı mezkur ziyadesiyle dolmuş ve mevsim sagire bittabi tufan ederek cezire-yi mezburenin havası zaten dahl ve cesim iken şimdi pek fena bozulmuş olduğundan mevsim-i sagire vürud kale mevaridinde ikamesine imkan olmayarak erbab -ı iktidarı bil'tabi ve kuraya müteferri perişan ve kudretsizleri ve hususiyetle yerlüden bulunan topçu neferatı ve diğeri kale ve varoşları kalıp acılı kalanlar vefat ve sağ kalanlar nim- hab ile berhayat iseler de onlar dahi bi -nab ve tadad olduklarına ve cezirenin iki aded cebeci kubbesi dahi nefsi kaleye yarım ve birer saat mesafede mahallinde olub rehamet hava onlara dahi isabet ederek bir taraftan kırılmakta bulunan kaldığına mebni şu halde bir müddet dahi kalur ise cezireyi mezkur nüfustan ve kaleyi mezkur mastahfizdan hali kalacağı bedihi ve limanı mezkurun 10.0000 kuruş miktarı masrafla tathiri kabil-i mezkur bu mukaddema kale-yi merkumun tamirine memur mühendisat kulları keşif ve tahmin etmiş ol veçhile istirham-ı havi hakpa-yı alilerine bir kıta mazbata takdim olunup cevap henüz gelmemiş ise limanın cesametine nazaran öyle 10.0000 kuruş mesarifle tathiri kabil olabileceği memuren olmayub ziyadece masraf-ı muayyeni 200- 250 bin kuruş mevkuf gibi görünmüştür bu liman aherleri misüllü olmayub hin-i nezaretten ticaret ve temettü cihetiyle saltanat-ı seniyye ve ahaliye aid olacak menafiyadyla başka bir takım nüfus-u beşeriyenin ecl kaza ile itlaftan istihlaslarıyla .müstelzim bir madde hayr ve nafla cesime demek ve limanın şöylece kalıp ahali-yi İslam ve reayanın boyunca ikna ve iltifat-ı merhameti seniyye kail olmayacağı emr-i meczum veya şek olduğundan artık icabının icrası muvafaza alileri idüğü

Bunda muharrer Kaşot Adası sevhilinde bi'l ruhsat inşa olmakta olan sefain hakkında vali sabık müşarünileyh hazretleri icra eylediği usul-ü tedabir yolunda görüldüğünden bade'l izin bunlardan kefil ahzı ve sened ve taahüd-ü koy rabtıyla müşarünileh tarafından ruhsat verilebileceği derkar olduğu misüllü sefain-i merkumeden birinin tulu otuz zira olmasıyla hasb'el nizam sahibinin Tersane-yi Amire-den ruhsat alması muktezi olub azimi tasdik kılınacağı bedihi ise de Cezayir merkum ahalisi zaten haşin ademler olmasıyla şayet inzar ve tevsi eylemiş ve belki bazı emsalini dahi ihale halifemiz melhuz bulunmuş olduğundan

Kaşot Ceziresinde külliyetli sefain inşasıyla Yunanlılara fūruht olmakta olduğu revabit ve istihbar ve bu keyfiyet su-i asafanelerinden dahi tahkik ve istişarıyla ba tahkik hakikat halinde işarı 65 tarihli şerefvarid daveriden emirane samilerinde emr-ü işar buyurulması olduğundan talimat-ı mahsusa itasıyla burada bulunan birçok hümayun süvarisi hakkanelü ali kapudan kulları cezire-yi mezkurede irsal olunmuştu tahkikat ve müşahidat vakıasını mübeyyin savb-ı çakeriye götürüp bir sureti leffen takdim kılınan

jurnal natuk olduğu arzusuna elhaliyle Here Ceziresi mezburda derdest inşa 34 kıta sefine bulunduğu üç kıtası tekmil olması ve nizamı veçhile yerlerinde ruhsatnameleri dahi bulunmayub hitamlarında bazıları Yunanistan'a fûruht ve bazıları Yunanistan bandırası küşad edecekleri meczumandan .ve cezire-yi merkume ahalisi haylice serkeş ademler olub ötedenberi İslam çakeriye pek de izhar inkiyad eylemedikleri mücrebandan olmasıyla evvel emirde sükun ile kocabaşlarının Rodos müvasalatında tahsil-i ruhsat etmeksizin sefineleri ne hararetle inşa ve böyle şeylerde hilaf-ı rıza-yı ali sirkat nasıl icza ediyor sekiz senede bu misüllü sirkatsiz saflarımızda ber kemal olan hin-i tevcihat-ı şahanenin zevaline bais ve işin iskelelerden gemi kerestesinin itası men olunmağla sefinelerde başka bir muameleyi barde olması bile bu kaffe bizde izmihlalliğini suret olur gibi tahvizat emsaliniz haklarında olan muamelat vazifasında hisse bab olmaklığımız sizinde ittihaz-ı hüsnü salat etmeksiz vasıta ve saltanat-ı seniyyenin nezaret-i acizi kuvveyi bahriye ve beraber kaffesi ve tebaa-yı saltanat-ı seniyyelerin istihkaklarına göre haklarında ibraz-ı muamelat ruhsat-ı seniyyesi varidat müsillü bazı derecelerde izhar-ı seniyye berat ve müteakiben ibraz ru-i istimalet ve teltifat olmasıyla armalarını cümlesi izaf ile istifa-yı kusur ve her bir ifadatin kabulüne müteallik ve mücbire olmalarıyla sefain-i merkume cümlesine terk ve tatil ve hitam bulan üç kıta sefine dahi durdurularak tevkif ile ashab-ı taraf-ı çakerileri gelip nizam ve emsal veçhile veçhile sefainleri bir vaktiyle Yunanlılara satmayacaklarına ve daima devlet-i aliyye tüccarının sancağı küşad edüb hilaf-ı rıza hareket etmeyeceklerine ve ederlerse sefinelerinin canib-i Tersane-yi Amire'den zabt olunacağına kuvviyesinde kefil irade itasıyla istihsal ruhsat etmek üzere istidaları üzere karar verilip olveçhile buyruldu imla mersum hakkında olunacak muamele istizan ve zirde irade-yi seniyye devletlü mahaller bi'l ruhsatsız kereste verilmemesi tenbih kılındığından mahal-i saireden dahi emr-ü işar buyurulması irad ve beyan olunmuş olmağla sefine-yi merkume keyfiyetin kapudan müşarünileyh hazretleriyle bi'l muhabere icra icabı ve bi'l ruhsat hiçbir ferde kereste verilmemesi hususunun dahi icab eden sevahil memurlarına tebligat ve tekidi iktiza halde bulunduğu emsal veçhile vesaya-yı saire lazım ba beyan talimat-ı mukteziye itasıyla mahalline iade olunması ve henüz vakti olub zühur edeni dahi bulunmamış ve bunlarıda ve civarda kain Kerpe Adasının basiretleri hesabıyla Rodos'a gelip avdetleri on beş gün kadar olub emsalleri veçhile teskir mazbataları gelmemiş ise de tahkikat-ı vakiyaya nazaran vesaya vermeyen vakiyaya icar etmekte olduklarından ashab-ı sefainin dahi ol veçhile gelecekleri derkar ve bunları iskeleden dahi 100 paradan mütecaviz sefineler olub ekseri bulunan bandırası küşad edegeldiğinden onların dahi Yunanlı cemayetini bittabi suhuletle terk etmeyenlerine kocabaşlarında niza maiyetinde müdürlerinde teşvikat-ı vakıaların tesir ettirebilmelerine medar-ı suhulet olmak üzere buraya gelecek ashab-ı sefain haklarına nizamına halel getirmeksizin teshilat lazımın icrasıyla kuvve-yi kefil senedleri alınarak emsal ve nizamı veçhile ruhsata havi buyuruldukları imal ve kereste ahzı için ruhsat ita olmak lazımdan ve bu yolda icab-ı vakti hal ve nezaket mevkine göre hareket olacağı umur-u müslimden ise de jurnal mezbur natık olduğu üzere sefain-i merkumenin kusurları muvafık nizam olarak fakat bir kıtası 30 zira tulunda olub nizamına adem-i muvaffaki hasebiyle burada ruhsat itasına mesağ olmayarak sahibinin Tersane-yi Amire'ye gidip nizam üzere ruhsat alması muktezi ve sefineyi merkume sahibinin dahi olveçhile teşvik

olunacağı emr-i bedihi ise de bunlar haşiyet ademler olduklarından şayet itizar ve tevsi etmesi melhuz ve belki bazı emsal dahi ihlal kalması emsalin dahi melhuz olmasıyla o halde mersum hakkında tevcihıyla muamele olunmak icab edeceğinin emr-ü işarı ve zira idare çakerleri bulunan mahallerden ruhsat çakeri olmadıkça bir ferde kereste verilmemesi memurlarına tebligat ve işar müdirlere verilen talimatnamelerde dahi derece izbar olunması ise de bu kazibenin müekkiden emir-i samilerine Menteşe ve Alaiye ve İçil Sancaklarında kereste her çıkan mahallerin memurlarına dahi tekid olunması hususatına vala-yı fehâmı hazreti emrî'l işarıyla Dersaadet kereste gümrük memurlarına dahi emr-ü ferman buyurulması

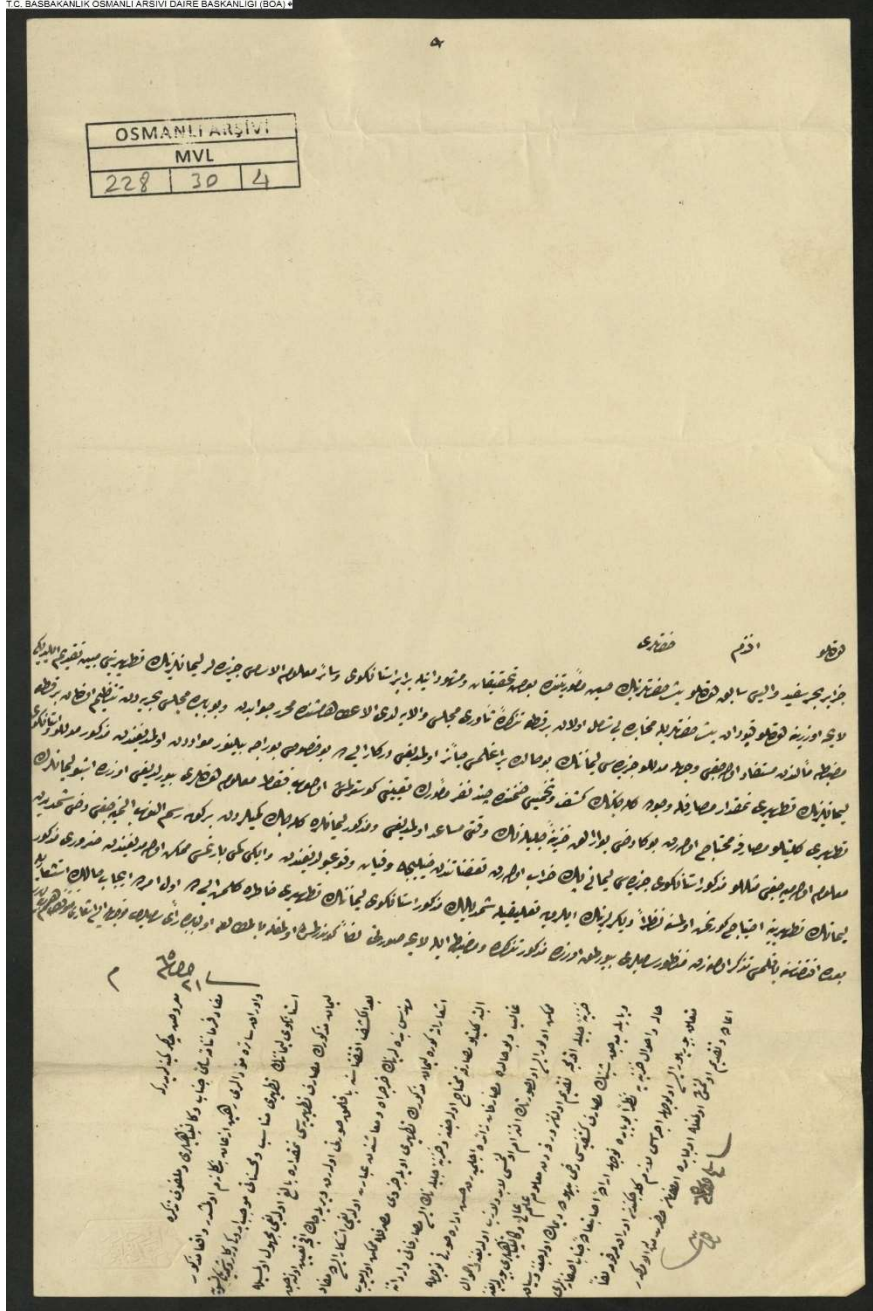
Suret-i işara göre cezayir-i merkumenin irade-yi mülkiye ve mazbatası şimdilik bu usule konulması vali mezburde cezayir merkumenin umur-u maliyesinde olan uygunsuzluğun usulleri rüesayı reaya bir tarafından bu halde bir kuvve-yi marifete kaffe olmadıkça bunların efsad vukuuna melhuz olmadığının cezayir-i merkume mevad-ı mülkiye ve maliye ve dahiliye ve sairlerin bir defa ve ehven amne taht-ı nizam idhal olunarak istifsarı orada bulunan vapur ve birçok hümayunlardan başka üç kıta birçok veyahut galat-ı hümayun ile daima Rodos'ta bulunmak ve icab eden mahalle sevk olunmak üzere bir vapur asker-i nizami irsaline menut olduğu anlaşılmuş olup vakta bu efendisiz adaları Yunanistan efsadiyle biraz vakitten beri cezayir merkume usulüne 36 seneden beri hakkı nizamı bakılamayarak yine üzere kalması ve neyle sabıkta beyan olunduğu veçhile ekser halinin erbab-ı iktidar ve yetimler takımı ahval-i ecnebiye himayesine girmesine ve bunların cümlesi nüfusça külliyetli ise de Kaşot ve Leryoz ve Kalimnoz Sömbeki ve Meis Adalarının her biri tahminen 8- 10 bin belki daha ziyade nüfusu cami olub Rum fetret esnasında bazıları Arab-ı sami olması mücerrer kuvve-yi karibe-yi huzur-u cihanyani asar ile bunların iflası ifade ve ilam olunan hüsn-ü eftar muadilat-ı efsar huzur-u şehriyari ismi kabul ile bil'a istisna müflehir ve mesrur sebkehfiz veçhile takımı bundan sonra burada müteveffa sefain ve tazim asker-i şahane gelecek ehl-i ırz ve servet-i himayat ve harekette bulunanları tertip olunan çıkarlarına dair intisar ile sükuta mecbur olmaları tertip olunan çıkarlarına dair esas olunan makalattan avakıb-ı emirde .intizar ile sükuta mecbur olmaları hasebiyle mecrur ve sari saniyen tahrir bir ile cezayir merkumenin idare-yi mülkiye ve zabtiyesi saye -yi muvaffakiyet ve yine şahanede mubin himem-i seniyyeleri balada muharrer usüle girib şimdilik asar-ı emniyet ve istirahat müşahide olunmakta bulunmuş ise de bu usülün istikrarıyla mehma -emken ilerlemesi mukaddem muahharen işar olduğu veçhile burada bulunan vapur ve birçok hümayunlardan başka üç kıta birçok veyahud gulet-i hümayunlarıyla daima Rodos'ta bulunan ve icab eden mahalle sevk olunmak üzere bir de bir tabur asker-i muntazam-ı şahanenin irsaline muvaffakat olunduğundan icra iktizası menut irade-yi seniyye olunmuştur.

Usul-ü idareden çıkmış ve bunlarda saye-yi mukadder liva-yı hazreti padişahiden bulunan kutlaması her takdir hüsn-ü idare celb kılınır mütevakıf ise de kuvve-yi kamileyi haziranın dahi ibrazı lazımeleriyle şerait-i mülkidadan bulunduğundan müşariünileyh haziranlarının işarları cihetiyle orada biraz münasib sefine ile askerinin bulunmasında beher halde fark başka olacağına ve Cezayir-i merkum birinin fırsat olunarak hüsn-ü

idare ve inzibatı mülahaza-yı hayriyesiyle vali tayin kılınmış idüğüne binaen bu babda matlub-u asliyesinin icrası hususuna mütefferi mevadın dahi ifa ve teshili lazımdan olunmağla işbu asakir ve sefine maddelerinin emr-ü tesviyesi himmet olunmakta üzere canib-i mütefferi-yi askeri ve makam-ı celil Halil Kapudaniye havalesi lazım geleceği

4-MVL ,228-30-4.

MVL.00228.00030.004

4-BOA, MVL ,228-30-4

Hu

Devletli Efendim Hazretleri

Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi sabık devletli paşa hazretlerinin hin-i mahiyetinde bazı tahkikat ve meşhudatıyla beraber İstanköy ve saire malum 'ul esami cezirelerinde limanlarının tathirini mübeyyin takdim eylediği lahiya üzerine devletli kapudan hazretlerine muhaberele şamil olan bir kıta tezkereyi senaveri meclis-i valaya lede'l ita hamisinde muharrer cevabtan ve bu babda meclis-i bahriyeden tanzim olunan bir kıta mazbata mealinden müstefad olunacağı cihetle Midilli ceziresi limanının bu halde bırakılması caiz olmadığı derkar ise de ba hususu buraca bilinir mevaddan olmasından mezkur Midilli İstanköy limanlarının tathiri ne mikdar masrafla vücuda geleceğinin keşf ve tahmini zimninde çend nefer memurun tayini gösterilmiş olup fakat malum-u devletleri buyurulduğu üzere işbu limanın tathiri külliyetli mesarife muhtaç olarak buna dahi bu aralık hazine-yi celilerinin vakti müsaid olmadığı ve mezkur limanlara gelecek gemilerden bir guna resim alınıp alınmayacağı dahi şimdiden malum olmayacağı misüllü mezkur İstanköy ceziresi limanının harap olarak tasnifattan haylice ve fiyat vuku bulduğundan ve iki gemi barınması mümkün olmadığından zaruri mezkur limanın tathiri ihtiyaç görünmüş olmasına nazaran diğerlerinin ileriye talikiyle şimdilik mezkur İstanköy limanın tathiri hatıra gelinmiş ise de evvel emirde icab-ı halin işarıyla bazı iktizasına bakılması mezkur olunarak mazur-u samileri buyurulmak üzere mezkur tezkerede ve mazbata ile lahiya sureti leffen gönderilmiş olmağla ba mütalaa olbabda reyi samileri tevcihiyle ise işarı senaverileri himemleridir

21 Ramazan 65

Maruzu çaker-i kemineleridir ki

Mefad – Fermanname-yi sami cenab vekaletpenahi ve melfuf tezkire ve evrak –ı saire muradları rehin izan bendeganem olmuştur vakia mezkur İstanköy limanının tathiri münasib ve mihnatı mucibi idüğü derkar ve şimdiki tesviye-yi liman-ı mezkurun mesarifi-i tathiresi ne miktara baliğ olduğu meçhul olmasıyla bade'l keşif iktizasına bakılmak sureti olarak verilecek akçe tayin olunacak mühendis in harcırah ve maaşından ibaret olduğu aşıkâr ise ede mukad işarata göre liman mezkurun tathiri öyle cüzzi masrafla mümkün olmayup elbette külliyetli mesarif muhtaç olacağına ve hazine-yi celil ise mesarifatı varidatına galip ve bu halde mesarifat-ı zaire açılmayarak hüsnü idare sarfi tevcihle mümkün olunur ise ol suretin ilzam olunmasına labir ve lazeb olduğun ve ahval-i hazineyi celile akdemce takdim olunan varakadan malum ilm-ü ali vekaletpenahileri buyurulduğundan ve yapılmayacak şeyinin mesarif –ı keşfiyesi dahi beyhude demek olacağına ve şayan-ı hal ve usül hazineye nazaran bu babda tevcih-i irade asabitade cenab-ı asafaneleri talik buyurulursa ol cihetle icrası lazım geleceğine evrakı merkume leffen irade ve takdim olunmuş olmağla olbabda

Fi selh Safer 65

GOOGLE TRENDLER'İN TAHMİN GÜCÜNÜ KEŞFETMEK: TÜRKİYE
EKONOMİSİNDE MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER İÇİN GRANGER
NEDENSELLİK ANALİZİ

EXPLORING THE PREDICTIVE POWER OF GOOGLE TRENDS: GRANGER
CAUSALITY ANALYSIS OF MACROECONOMIC INDICATORS IN THE
TÜRKİYE'S ECONOMY

Savaş GAYAKER

*Dr. Arş.Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Ekonometri Bölümü, savas.gayaker@hbv.edu.tr*

(sorumlu yazar)

Hasan TÜRE

*Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri
Bölümü, hasan.ture@hbv.edu.tr*

ÖZET

Günümüzde veri hacmi ve çeşitliliğinde yaşanan büyük artışlarla birlikte veriye daha kolay erişebilme imkanları Büyük Veri kavramını ortaya çıkarmıştır. Verinin daha kolay kullanılabilir hale gelmesi, araştırmacılara internet tabanlı veriler ile farklı birçok alandaki göstergeler arasındaki ilişkileri keşfedebilme olanağı sağlamıştır. Arama sorgusu hacimleri hakkında bilgi sağlayan araçların başında gelen Google Trendler, son yıllarda gerçek zamanlı ekonomik göstergeler için potansiyel bir kaynak olarak büyük ilgi görmektedir. Literatür incelendiğinde Google Trendler verileri ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmaların sayısında bir artış yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte Google Trendlerin Türkiye ekonomisinde kullanılabilirliği üzerine yapılmış çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmada, Google Trendler ile Türkiye'deki temel makroekonomik değişkenlerden döviz kuru, faiz oranı, işsizlik oranı, sanayi üretim endeksi ve tüketici fiyat endeksi arasındaki ilişkiyi araştırmak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda arama sorguları ve makroekonomik değişkenler arasındaki Granger nedensellik ilişkisi Toda-Yamamoto testi ile incelenmiştir. Toda-Yamamoto Granger nedensellik testi, durağan olmama ve sahte regresyon gibi potansiyel sorunları etkin bir şekilde ele alarak daha robust sonuçlar üretebildiği için tercih edilmiştir. Ayrıca yöntemin, test değişkenlerinin eşbütünleşik yapıda olmasını gerektirmemesi ve birden fazla makroekonomik değişken arasındaki nedensel ilişkilerin incelenmesine olanak sağlaması tercih edilmesindeki diğer bir önemli sebeptir. Elde edilen bulgular Google Trendlerin beş makro ekonomik değişkenin de Granger nedeni

olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle döviz kuru, tüketici fiyat endeksi, işsizlik oranı, sanayi üretim endeksi ve faiz oranı öngörülerinde Google Trendlerin kullanılmasının öngörü performansını arttıracakı söylenebilir. Bu araştırma, internet tabanlı verilerin ekonomik tahminler için kullanılabilirliğini inceleyen ve bu kapsamda giderek büyüyen literatüre katkı sağlamakla birlikte Google Trendlerin Türkiye'deki makroekonomik koşulların gerçek zamanlı bir göstergesi olma potansiyelinin altını da çizmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalar, ilave makroekonomik değişkenlerin de dikkate alınmasıyla veya farklı ülkeler ve bölgeler arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalarla geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Google Trendler; Granger nedensellik; Makroekonomik değişkenler

ABSTRACT

In recent years, the substantial increase in data volume, diversity, and accessibility has given rise to the concept of Big Data. As data becomes more readily available, researchers are exploring associations between web-based data and various indicators across multiple fields. Google Trends, a prominent tool providing information on search query volumes, has garnered significant interest as a potential source of real-time economic indicators. A review of the literature reveals a growing number of studies investigating the relationship between Google Trends data and macroeconomic variables. However, research focusing on the applicability of Google Trends within the Türkiye's economy remains limited. This study aims to examine the relationship between Google Trends and key macroeconomic variables in Türkiye, including exchange rate, interest rate, unemployment rate, industrial production index, and consumer price index. The Toda-Yamamoto test is utilized to analyze the Granger causality relationship between search queries and macroeconomic variables. This method effectively addresses potential issues such as non-stationarity and spurious regression while producing more robust results. Moreover, it does not necessitate cointegration of the test variables and permits the investigation of causal relationships among multiple macroeconomic variables. The findings indicate that Google Trends serves as the Granger cause for all five macroeconomic variables, suggesting that incorporating Google Trends into the forecasting process may enhance forecasting performance. This study contributes to the expanding literature on the utility of internet-based data for economic forecasting and highlights the potential of Google Trends as a real-time indicator of macroeconomic conditions in Türkiye. Future research could be further enhanced by considering additional macroeconomic variables or conducting comparative studies across various countries and regions.

Keywords: Google Trends; Granger causality; Macroeconomic variables

SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS
DEVLETİN GELECEĞİNİ “EGEMENLİK” VE “DEMOKRASİ”
KAVRAMLARI İLE ANLAMAK

UNDERSTANDING THE FUTURE OF NATION-STATE IN THE PROCESS OF
GLOBALIZATION IN THE CONTEXT OF POLITICAL COMMUNICATION WITH
THE CONCEPTS OF “SOVEREIGNTY” AND “DEMOCRACY”

Doç. Dr. Emine KILIÇASLAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4226-9409, emine.kilicaslan@adu.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme süreciyle birlikte devlet, toplum ve birey ilişkisi yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. Devlet ve ulus devletin toplum ve birey üzerindeki egemenlik algısı değişmiştir. Bu bağlamda devletin hâkimiyet alanları da değişim geçirmiştir. Küreselleşme süreci, merkezi devletin gücünü ve onun elindeki en önemli aracı olan bürokratik yapılanmayı sorgulamaya açarak devletin siyasi ve yönetsel karar alanlarını zayıflatmıştır. Bu zayıflatmayı “demokrasi” kavramı ile yapmıştır. Bu nedenle küreselleşme süreci ile birlikte devletin yetkilerinin bir kısmı uluslararası örgütlere geçerken, bir kısmı da yerel yönetimlere bırakılmaktadır. Oysa ki, egemenlik kavramı, devletin veya hükümetin sahip olduğu en yüksek otoriteyi ifade eder. Bu bağlamda, egemenlik, devlet yönetiminde içerde toplumsal düzenin sağlanmasında dışarıda ise diğer devletlerle ilişki dengesinin kurulmasında rol oynayan ve devletin gücünü belirleyen en temel kavramlardan birdir. Egemenlik, devletin yasal düzenlemelerine ve kararlarına kaynaklık eder ve devletin iç ve dış politikalarında belirleyici rol oynar.

Siyasal iletişim bağlamında küreselleşme sürecinde ulus devletin geçirdiği evrimsel değişim açısından egemenlik kavramına bakıldığında, devletin sahip olduğu en yüksek

otoritenin nasıl ifade edildiğinin ve nasıl kullanıldığının göstergesidir. Bu nedenle egemenlik ve siyasal iletişim kavramları, siyasal iletişim sürecinde karşılıklı etkileşim içindedir ve bu etkileşim sürekli birbirini döngüsel olarak dönüştürme halindedir. Bu dönüştürme sürecin de kullanılan bir diğer kavram ise “demokrasi” dir. Bu çalışmanın amacı siyasal iletişim bağlamında egemenlik ve demokrasi kavramını küreselleşme sürecinde ulus devletin geleceği açısından göstermektir.

Anahtar Kavramlar: Küreselleşme, Ulus Devlet, Siyasal İletişim, Egemenlik, Demokrasi.

ABSTRACT

With the globalization process, the relationship between state, society and individual has started to be redefined. The perception of sovereignty of the state and the state on society and the individual has changed. In this context, the domination of the state has also changed. The process of globalization has weakened the political and managerial decisions of the state by opening the power of the central state and the bureaucratic structure, which is the most important tool in its hands. He made this weakening with the concept of “democracy .. For this reason, with the process of globalization, some of the powers of the state transition to international organizations and some of them are left to local governments. However, the concept of sovereignty refers to the highest authority of the state or the government. In this context, sovereignty is one of the most fundamental concepts that play a role in establishing the balance of relationship with other states in the provision of social order in the state administration and determine the power of the state. Sovereignty is the source of the legal regulations and decisions of the state and plays a decisive role in the domestic and foreign policies of the state.

When the concept of sovereignty in terms of evolutionary change in the globalization process in the context of political communication is examined, it is an indication of how the highest authority of the state is expressed and used. For this reason, the concepts of sovereignty and political communication are interacting in the process of political communication, and this interaction is constantly transformed into each other cyclical. Another concept used in this transformation process is “democracy .. The aim of this study is to show the concept of sovereignty and democracy in the context of political communication for the future of the nation state in the process of globalization.

Key Concepts: Globalization, Nation State, Political Communication, Sovereignty, Democracy.

GİRİŞ

Modern devlete geçişin en önemli unsurlarından olan kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler küreselleşme sürecini de hızlandırmıştır. Küreselleşme sürecinin tetikleyicisi olan Birinci sanayi Devrimi ile birlikte fabrikalarda üretimin buhar gücü ile çalışan makinalarla yapılması yeni dünyanın habercisi olmuştur. Bu süreç ile birlikte bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler küreselleşme sürecine ivme kazandırmıştır. “Küreselleşme, ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesi ile doğru orantılı olarak dünya çapında farklı aktörler arasındaki etkileşimin arttığı, bilgi, kültür ve ekonomik kaynaklar gibi unsurların sınır tanımayan bir şekilde hareketliliğinin mümkün olduğu ve politik karar verme süreçlerinde ulus-devletler kadar bireylerden uluslararası örgüt ve şirketlere uzanan geniş bir alanda yer alan aktörlerin de söz sahibi olduğu bir süreci ifade etmektedir (Özdemir, 2019:95).

Modern devletin tanımlanmasında kullanılan egemenlik, toprak ve insan üçlemesinde dikkat edilirse egemenlik diğer iki unsurdan daha farklı bir kavramdır. İnsanların yaşayacağı bir toprak parçası (ülke) ve insan unsuru somut unsurlar iken egemenlik unsuru soyut bir unsurdur. Teknolojik gelişmelerle birlikte ulus devletin en önemli iki unsuru sıkıntı yaşamaya başladı. Bu unsurlar sınırların muğlaklaşması ve egemenlik kavramıdır. Küreselleşme sürecinde gelişen bilgi iletişim teknolojisi sınırları zayıflatmıştır. Dünya McLuhan’ın deyimiyle “küresel köy” haline gelmiştir.

Küreselleşme süreci, dünya ekonomisi, iletişim teknolojileri, kültür ve siyasal ilişkiler gibi alanlarda giderek artan bir entegrasyon ve birlikte çalışma eğilimini ifade eder. Bu süreçte, sınır ötesi faaliyetler, ulusal ekonomilerin çıkarlarından daha önemli hale gelirken, kültürler ve insanlar arasındaki etkileşim artmaktadır. Bu bağlamda ulus devlet olgusuna bakıldığında, egemenliği kendi vatandaşlarına yönelik bir şekilde kullanan devlet yapısını anlatmaktadır. Ulus devlet, tarihsel olarak, sınırları içindeki vatandaşlarına hizmet etmek onları korumak ve yönetmek için var olmuş olan bir devlet yapısıdır.

Küreselleşme süreci ile birlikte, ulus devletlerin egemenliği sınır ötesi faaliyetler ve küresel kuruluşlar tarafından giderek daha fazla sorgulanmaktadır. Ulus devletlerin, küresel ekonomide ve politik arenada giderek daha az etkili hale geldiği ve yerel politikalarını uygulamakta kısıtlandığı görülmektedir. Ulus devletler ulusal çıkar odaklı devlet yapılarıdır. Bu nedenle egemenlik kavramı ulus devletler için oldukça önemlidir. Küreselleşme sürecinde, ulus devletler kendi ekonomik, siyasi ve kültürel çıkarlarını korumak için küresel kuruluşlarla iş birliği yapmak zorunda kalmışlardır. Bu durum ulus devletlerin kültürel çeşitlilik ve ulusal kimliklerinin korunmasına zarar vermiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte “egemenlik” kavramının yerini “demokrasi” kavramı almaya başlamıştır.

Sonuç olarak küreselleşme süreci ve ulus devletler arasındaki ilişki karmaşık olarak görünmektedir. Küreselleşme süreci ulus devletlerin gücünü sorgularken, ulus devletler küreselleşme sürecinde kendilerini ve ulusal çıkarlarını korumak bağlamında hareket etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum doğal olarak ulus devlet olgusuna zarar vermektedir.

1. TARİHSEL SÜREÇTE ULUS DEVLET YAPISININ ORTAYA ÇIKIŞI VE EGEMENLİK KAVRAMI

Birinci Sanayi Devrimine giden süreçte feodal devlet sisteminde; kilise, tüccarlar ve sermaye sahipleri üzerine güç dengesi kurulmuştur. Tüccarların ticari faaliyetlerinin korunması farklı sınırlar içerisinde devletlerin himayesini gerektirmiştir (Tilly,1985:172). Bu bağlamda ticari faaliyetlerini sürdürmek isteyen tüccar sınıfı modern devletin kuruluş sürecinde anlaşmaya varmıştır.

Ulus devlet kavramının kökleri 1648 Westphalia Antlaşmasında atılmıştır. Birinci Sanayi Devrimine giden yolda pazar ihtiyacı sonucunda değişen ekonomik sisteme uygun yeni siyasal sistemler ulus devletlerin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Ulus-devleti siyasi anlamda bir bütünlük haline getiren ve tarihsel süreçte farklılığını ortaya koyan unsuru, yurttaşlık oluşturmaktadır (Örsan, 2007: 256). Modern devletin doğuş tarihi olarak 1648 kabul edilse de Otuz Yıl Savaşları sonrası ortaya çıkan devlet yapıları, Britanya, Fransa, İspanya ve Portekiz gibi teritoryal anlamda sınırları belirlenmiş monarşiler halindedir

(Walby,2003:533). Ulus-devletin asıl ortaya çıkışı 1776 Amerikan Bağımsızlık mücadelesinin kazanılması ve 1789 Fransız İhtilali ile beliren milliyetçilik akımı ve endüstriyel kapitalizmin doğuşu ile gerçekleşmiştir (Mann, 1993:117).

Modern devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte burjuva sınıfının yeni siyasal sistemine uygun yeni devlet modelinin adı ulus devlet olmuştur. Avrupa’da ortaya çıkan ulus devlet modeli sonrasında tüm dünyaya yayılmıştır. Ulus devletin yaşadığı en büyük siyasal sıkıntı ise farklı etnik ve kültürel gruplar açısından olmuştur. Çok kültürlü ve çok etnik yapıları devletler bu duruma çözüm olarak federatif yapılar oluşturmayı seçmişlerdir. Weberci anlayış ulus devletleri devlet yapan en önemli kriterin, belirlenmiş sınırlar içerisinde meşru şiddet kullanımının tekelleştirilmesi olduğunu (Gidens,1985:121) iddia etmiştir. Bunu bir sorun olarak gören Weber ulus devlet olgusunda halk iradesinin devleti güçlendireceğini söylemiştir.

Ulus devletin tarihsel süreci yukarıda anlattığımız olaylarla şekillenirken tanım olarak ulus devletin en önemli kriteri kültürel ve tarihsel ortaklıklarla üzerine yapılmaktadır. Bu bağlamda egemenlik kavramının tek kullanıcısı da ulus devlet olmaktadır. Ulus devlet, genellikle ortak kültür, dil, tarih ve coğrafya gibi faktörlerin bir araya gelerek belirli bir topluluğun oluşturduğu ve kendini yönetebilen bir devlet yapısıdır. Kendine özgü bir hükümeti, yasama organı, yargı organı, vatandaşları ve sınırları olan bir devlet yapısıdır. Bir ulusun egemen olduğu ve bağımsız bir devlet olarak yönetildiği bir devlet modelini ifade etmektedir. Bu modelde, devletin otoritesi bir ulusun ortak siyasi iradesine dayanmaktadır ve vatandaşlar, belirli bir coğrafi bölgede yaşayan insanlar değil bir ulusun üyeleridir. Bu nedenlerle ulus devletler için bağımsızlık ve egemenlik önemli unsurlardır. Bir ulus devlet bağımsız olabildiği sürece egemen olabilir. Buradan hareketle egemenlik kavramına bir devletin kendi iç işlerinde ve uluslararası alanda bağımsız bir şekilde hareket etme yeteneği diyebiliriz. Egemen devlet başka bir devletin müdahalesine izin vermeden, kendi hukuk kurallarını belirleyebilir, ekonomik ve askeri kararlar alabilir ve yargı sistemini yönetebilir. Bu bağlamda, bir devletin kendisini bağımsız ve özerk bir şekilde yönetebilme yeteneğini ifade ettiğini siyasal açıdan vurgulamak gereklidir. Bir devlet, egemen olmak için diğer devletlerin müdahalesine izin vermeden kendi iç işlerini belirleyebilmelidir. Egemenlik genellikle hukukun üstünlüğü, vatandaş hakları, seçim

özgürlüğü ve adil yargılanma gibi temel değerleri korumak için kullanılmaktadır. Bu durum devletlerin hem iç hem de dış işlerinde güçlü olması açısından önemli bir göstergedir.

1.1. Ulus devleti zayıflatan nedenler

- Kitle iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve kolaylaşan ulaşım sistemi hızlanan küreselleşme süreci, zayıflayan ulus devlet yapısı. Güçlenen uluslararası sermaye.
- Diyalektik. Doğanın kanunu olarak sürekli her şeyin devinim halinde olması durumu. Doğanın ve tarihin doğal akışı yeni dünyanın evrimsel bağlamda gelişi.

Ulus devlet ve egemenlik kavramı ilişkisi, her iki kavramın birbiri ile iç içe geçtiği ve yakın ilişkili olduğu görülür. Bir ulus devlet, kendisini yönetmek için egemen olmak zorundadır. Ulus devletler, kendi vatandaşlarına karşı sorumlu olan bir hükümet tarafından yönetilirler ve diğer ulus devletlerle eşit bir statüye sahiptirler. Ulus devletler, egemenliklerini koruyarak ve uluslararası hukuka uyarak, uluslararası toplumda saygın bir konum elde ederler.

2. ULUS DEVLETEN KÜRESEL DEVLETE DEĞİŞEN DEVLET YAPILARI

Birinci Sanayi Devrimi sonrası yaşanan hızlı teknolojik ve bilimsel gelişmeler sonucu elektrik dalgalarının keşfi İkinci Sanayi Devriminin yolunu açmıştır. İkinci Sanayi Devrimi ile birlikte elektrikli üretim sürecine geçilmiştir. Ekonomi elektrikli üretim sürecine göre şekillenmiştir. Ulus devletler bu yeni üretim sürecine göre kendi siyasal şekillenmesini yapmıştır. Hızla ilerleyen teknoloji elektronik çağını başlatmıştır. Sanayi 3.0 olarak kabul edilen bu dönemin en önemli keşfi elektronik alt yapıları bilgisayarlar olmuştur. Sanayi 3.0 dönemi ile birlikte küreselleşme süreci hızlanmaya başlamıştır.

Sanayi 3.0 elektrifikasyon dönemi ile birlikte bilgisayarların kullanımı ulus devlet ve egemenlik kavramının yerini küreselleşme ve demokrasi söylemlerine bıraktığı zamana denk gelmektedir. Özellikle 1970'li yıllarla birlikte küreselleşme süreci yükselişe geçmeye başlamıştır. Küreselleşme sürecinin en önemli yaygınlaştırıcı unsuru ise hızla gelişen kitle iletişim araçları olmuştur. Değişimin asıl nedeni ise elektrifikasyon dönemi

ile birlikte değişen üretim biçimi ve değişen ekonomik ilişkilerin yeni pazar arayışlarını ortaya çıkarmasından kaynaklanmıştır. Bu yeni pazar arayışları ulus devletlerin ve egemenlik kavramının temellerini sarsmaya başlamıştır.

Yaşanan bu değişim süreci ulus devlet ve onun temel dayanağı egemenlik kavramını sarsarken, yeni kamu yönetimi anlayışını ortaya çıkarmıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışının dayandığı temel yönetim kavramı olmuştur. Egemenlik kavramının yaşadığı sarsıntı ise kitle iletişim araçlarının sıklıkla kullandığı demokrasi kavramının öne çıkmasını sağlamıştır.

Siyaset biliminde, devlet yapıları canlı sistemler olarak kabul edildiği için ulus devlet yapısı kendini değiştirme sürecine girmiştir. Ulus devlet yapısının temel unsurları olan egemenlik kavramının dışında diğer unsurlar olan; milli egemenlik ve milli kimlik yapılanmasına damga vuran bütüncül mantık tartışılmakta, ulus-devlet modeli işlevsel açıdan yetersizlikle eleştirilmeye (Jameson,2000:39) başlanmıştır.

Ulus devletin yaşadığı sarsıntı aynı zamanda küreselleşme sürecini hızlandıran faktörlerdir. Bu faktörlerde teknolojinin belirleyici olmasının dışında devletlerarası ilişkilerde bağımlılığın artması da gösterilmektedir. Ülkelerin milli sınırlarının aşınması ve kitle iletişim araçlarının oluşturduğu küresel köy algısı milli kimlik unsurunu da zayıflatmaya başlamıştır. Kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerle hızlanan küreselleşme süreci ile birlikte ulus devletler de yönetim anlayışlarında çeşitli reformlara gitmişlerdir. Bu reformlar arasında yukarıda da belirttiğimiz “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışının gelmesi, “Yönetişim” kavramının devletlerin yönetim biçimleri arasında dillendirilmeye başlaması ve sıklıkla duyulmaya başlayan “Demokrasi” kavramı olmuştur.

Değişim tetikleyen en önemli unsur bilindiği gibi ya da başka bir deyişle teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin ekonomik sistemin temel unsurlarında oluşturduğu değişim sürecidir. Bu sürecin en önemli tetikleyicisi ise yeni pazar ihtiyacı olmuştur. Ulus devletin temel unsurları olan kültür ve dil olgusu yaygın kullanılmaya başlayan kitle iletişim araçları nedeniyle dejenerasyon yaşamaya başlamıştır.

Ulus devletlerin güç aldığı temel unsurları olan “egemenlik”, “milli kimlik”, “milli dil” yerini “çok kültürlülük”, “dünya vatandaşı”, “demokrasi”, “özgürlük”, gibi yeni kavramlara yerini bırakmaya başlamıştır. Küreselleşme ve küresel pazar olgusu ulus ötesi şirketlerin önünü açmış güçlenmelerini sağlamıştır. Ulus devletlerin kaybetme süreci ulusötesi şirketlerin kazanma sürecini başlatmıştır. Bu durumun doğal sonucu yine ulusötesi şirketlerin yönettiği medya sektörü yeni sürecin önünü açmak için ve meşruiyetini sağlamak için yeni kavramlarla yeni ekonomik, siyasal ve kültürel süreci oluşturma sürecine girmiştir. Küreselleşmenin ulusal devleti aşındırıp aşındırmadığı konusunda Robert Cox küresel bir “Prestroika”ya atıfta bulunarak Westphalia’nın mirası olan bağımsız devletler sisteminin çöktüğünü ve bunun yerini Orta çağ Avrupa’sının çok düzeyli (multi-level) düzeninin aldığını belirtmektedir (Payne, 2003: 215).

Değişim doğanın ve tarihin dayattığı zorunlu evrimsel bir süreçtir. Bu bağlamda yaşanan gelişmeler küreselleşme sürecini hızlandırırken ulus devletin kendini değiştirme sürecini tetiklemiştir. Bu süreç kapitalizmin siyasal sisteminin kendi iç dinamikleri sürecinde neoliberalizm ekonomi anlayışı ile birlikte geldiği tarihsel doğal sonucudur. Bilindiği gibi bu sürecin doğal tarihsel işleyişi kapitalizmin ilk çıkış noktasında Pazar arayışı ve sonucunda ulus devletlerin kuruluşu. Bu sürecin doğal işleyişi gereği yaşanan teknolojik, bilimsel ve ekonomik gelişmeler küreselleşme süreci ile birlikte yeni arayışlara neden olmuştur.

Bu süreçte karşılaşılan iki probleme Behr dikkat çekmektedir. Bu problemler;

- **Birincisi Küreselleşme Paradoksu:** küreselleşme sürecinde ulus ötesi şirketlerin dünyayı yönetme çabası, ülke ve egemenlik kavramlarını zayıflatmıştır.
- **İkincisi Güvenlik:** Güvenlik konusunda da yine sınırların öneminin kalmadığı tehditlerin ulusları aşan bir formda karşımıza çıkmakta olduğu (Behr, 2008: 360) belirtilmiştir.

Habermas’a göre, devletler özerkliklerini kaybetmiştir. Bu kaybediş devlette özellikle güvenlik zafiyetleri yaratmıştır. Ulusal hükümetlerin, yurtiçi ekonomiyi idare etmeye yönelik var olan mekanizmaların tümünü seferber etme, ekonomik büyümeyi hızlandırma ve meşruiyetleri için gerekli temelleri sağlama gücünü kaybetmesine neden olmaktadır (Habermas, 2000: 206).

3. SİYASAL İLETİŞİM SÜRECİNİN İŞLEYİŞİ

Siyasal iletişim siyasal aktörlerin kamuoyu ile kurdukları iletişim biçimini anlatmaktadır. Siyasal iletişim süreci siyasi partilerin, hükümetlerin, seçmenlerin, sivil toplum kuruluşlarının, medyanın ve diğer ilgili aktörlerin birbirleriyle etkileşimini kapsamaktadır. Siyasal iletişim, siyasi mesajların, politikaların ve görüşlerin toplumda nasıl yayıldığına ve anlaşıldığına ilişkin bir anlayış sağlar.

Siyasal iletişim, politik liderlerin, siyasi partilerin ve kamuoyunun birbirleriyle iletişim kurması için kullandıkları iletişim sürecidir. Bu süreçte, siyasal aktörler mesajlarını seçer, bunları hedef kitlelerine iletir ve bu mesajların nasıl algılandığını ve etkilendiğini izlerler. Siyasal iletişim, demokratik bir toplumda siyasi süreçlerin şeffaflığı ve açıklığı için de önemlidir. Medya kampanyalar, tartışmalar, konuşmalar, açıklamalar, bildirimler ve diğer iletişim araçları, siyasal iletişimin temel öğeleridir.

Siyasal iletişim, seçimler öncesinde ve sonrasında politikacıların, parti liderlerinin ve seçmenlerin birbirleriyle iletişim kurdukları ve fikirlerini paylaştıkları bir süreçtir. Bu süreç, seçimlerde oy verenlerin kararını etkileyebilir ve seçmenlerin siyasi sürece katılımını artırabilir. Ayrıca, siyasal iletişim, politikacıların halkı bilgilendirmesi, halkın taleplerini anlaması ve siyasi kararlarını halka açıklaması açısından da önem taşımaktadır.

Siyasal iletişim, güçlü liderlerin ortaya çıkması, seçmenlerin politikalar hakkında daha bilinçli bir şekilde düşünmesi ve toplumda daha fazla siyasi katılımın sağlanmasını sağlayan demokrasi bağlamında gerekli bir süreçtir. Ancak, siyasal iletişim de yanıltıcı ve manipülatif olabilir, bu nedenle siyasal iletişimde dürüstlük ve şeffaflık ikna edicilik ve inandırıcılık nedeniyle gereklidir. Siyasal iletişim süreci demokrasi kavramı ile doğrudan bağlantılıdır. Kitle iletişim teknolojilerine yaşanan gelişmelerle birlikte önemi artan siyasal iletişim seçim ve siyasal aktörlerin seçim propagandası ile anlam kazanmaya başlamıştır. Siyasal iletişim kavram ve uygulaması, İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nde doğup gelişmiş, 1960'lı yıllarda da Batı Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Topuz,1991:7). 1990'larla birlikte Türkiye'de iletişim fakültelerinde ders olarak okutulmaya başlandı. Amatör anlamda 1980'lerde siyasal partiler propaganda tarzında siyasal iletişim yürütmüşlerdir.

Profesyonel anlamda 1990'lar sonrası şirketler ve medya sektörü siyasal iletişim sürecini siyasal aktörlerle yürütmeye başlamıştır.

Siyasal iletişim ağırlıklı olarak seçim iletişim süreci olarak algılanmaktadır. Siyasal iletişim süreci sadece seçim iletişimine indirgenemez siyasal aktörler tarafından daha geniş kapsamlı olarak sürdürülen bir iletişim biçimidir. Çünkü siyasal iletişim günlük hayata ilişkin, sosyal, kültürel, ekonomik tüm boyutları içeren oldukça geniş bir yelpazede faaliyet gösteren bir alandır. Buna rağmen siyasal iletişim çoğunlukla seçimler, seçim propagandası, adayların ve partilerin mesajlarının etkililiği, siyasal tutumlar ve oy verme, aday seçme tutumları ve davranışların incelendiği tartışıldığı bir alan olarak görülmeye devam eder. Bu şekilde siyasal iletişim, kasten seçim süreci içine indirgenir. Erdoğan'a göre, "böylece, sistemi meşrulaştırma amaçlı siyasal üst yapı faaliyetleri egemen gündemde tutulur. Siyasal ideoloji, sistem sürdürme, siyasal karşılık ve mücadele gibi seçim dışındaki faaliyetler gündem dışı alınır, önemsiz, bir kenara itilir" (Erdoğan,1997:190).

Siyasal iletişim siyasal aktörlerin kamuoyunun güvenini kazanma faaliyetlerinin tümünü içermektedir. Bu güven sağlama süreci amaçlı bir süreçtir ve siyasal aktörlerin iktidar olma amacı ile bağlantılıdır.

4. SİYASAL İLETİŞİM BAĞLAMINDA EGEMENLİK VE DEMOKRASİ İLİŞKİSİ

Her siyasal ilişki bir egemenlik ilişkisidir ve bu nedenle de egemenlik ve demokrasi arasındaki denge ulus devlet ya da küreselleşen devlet olmanın dışında kendi içinde farklı dinamikler barındırmaktadır. Devletler için kendi içinde egemenlik kurmak şiddet ile bağlantılandırılmayacağı gibi küresel devlet olduğunda ve sınırlar kaldırıldığında demokratik olacağı anlamı da çıkmaz.

Egemenlik ve demokrasi kavramları devletlerin benimsediği ideolojiler ile ilintilidir. İdeolojiler devletlerin siyasal rejimleridir. Bu rejimlerin uygulanma süreci egemenlik ve demokrasi kavramlarının meşrulaştığı anlam haritalarıdır.

Herhangi bir devletin benimsediği siyasal ideolojik yapı kendi düzenini haklılaştırmak ve uygulamak için doğal olarak demokrasi kavramından yararlanır. Liberal siyasi düzeni

liberalizmden, sosyalist siyasi düzeni sosyalizmden bağımsız düşünülemez. İdeolojilerin egemenliği pekiştirme süreçleri ya da meşrulaştırma biçimleri farklıdır. Liberalizm egemenliği meşrulaştırma işlevini demokrasi, özgürlük, eşitlik kavramları ile söylem bulmaktadır. Liberal siyasal eşitlik, özgürlük ve demokrasi kavramları sınıflı bir toplumun göstergesi olarak sınıflar arası dengeyi sağlamak bağlamında kullanılır. Sosyalist siyasal sistemde ise sınıfsız bir toplum adına tam eşitlik olursa özgürlük olur bunların gerçekleşmesi için de sınıfsız bir topluma ihtiyaç olduğu iddia edilmektedir. Bunların gerçekleşmesi devletin egemenliği ile bağlantılandırılır. Devlet tam bağımsız ve egemenlik gücüne sahip olursa sınıfsız bir toplumda demokrasi gerçekleşir.

Liberalizmin özgürlük anlayışı devletin egemenliğini minimal düzeye indirmektedir. Devletin ekonomi sektörüne sadece güvenlik bağlamında koruyucu olmalı başka hiçbir şeye karışmamalı demektir. Bu durum devleti hukuk devlet ve sınırlı bir egemenlikle kısıtlamaktadır. Her şey serbest piyasa ekonomisine göre belirlenmektedir. Sosyalist siyasal rejimde ise devlet hem ekonomiyi hem de siyaseti halk adına kontrol ettiği için. Her şeye hakimdir yani egemendir. Bu bağlamda da eşit paylaşım ve eşit yaşam koşulları, herkesin birbirinin haklarına saygı duyduğu ve koruduğu hukuk sistemi ile özgürlük olacağı vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Sonuç olarak egemenlik kavramı hakimiyeti içermesi bağlamında en üstün iktidar anlamına gelmektedir. En üst iktidarın devlete verilmesi devletin gücünün sınırlandırılmamasıdır. Schmitt'e göre, egemenlik istisnai olanın ne olduğuna karar verme dolayısıyla da verili hukuksal düzeni askıya alma gücüne işaret eder. Schmitt için egemen karar verendir ve söz konusu kararın en temel özelliği herhangi bir şey (akıl, ahlak, hukuk vb.) tarafından belirlenmemektir(Schmitt,2002:23).

Bu bağlamda ulus devlet açısından egemenliğin kullanımın toplum ya da halk adına kullanılması özgürlük ve demokrasi kavramları ile dengelerin kurulması önemlidir. Ulus devletler süreci yerini uluslar üstü şirketlerin gücünün artması nedeniyle küresel devletlere bıraktı. Küreselleşme sürecinde devletler değişimlerini demokrasi kavramı üzerinden gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Küresel sürecin beraberinde getirdiği yeni demokrasi anlayışı devletlerin egemen eşitliğine saygıyı, tehdit ve kuvvete başvurmadan,

uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümünü, temel özgürlüklere saygıyı ve devletlerarası iş birliği esas almaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ö. (2000). **Küreselleşme Ulus-Devlet ve Kamu yönetimi**, Ankara, TODAİE Yayınları.
- Behr, H. (2008), "Deterritorialisation and the Transformation of Statehood: The Paradox of Globalisation", **Geopolitics**, 13 (2) (April), 359-382, 2008.
- Erdoğan, İ. (1997). **İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Giddens, A. (1985). **The Nation-State and Violence**, vol. 2 of **A Contemporary Critique of Historical Materialism**. Cambridge, Polity Press.
- Jameson, F., "Küreselleşme ve Politik Strateji", **Birikim**, 139 (Kasım), 39-50.
- Mann, M. (1993). **The Sources of Social Power, The Rise of Classes and Nation-States, 1760-1914**, Cambridge, Cambridge University Press.
- Özdemir, E., (2019). Küreselleşme, Ulus Devlet ve Yeni Medya, **Siyasal İletişimde Güncel Yaklaşımlar** Editör: Emine Kılıçaslan, Paradigma Akademi, Çanakkale.
- Öztuğ, F., (2004), **Yönetici Siyasal İletişim**, MediaCat Yayınları, İstanbul.
- Payne, R.K. (2003). **A Framework for Understanding Poverty**.
- SCHMITT, C. (2002). **Siyasi İlahiyat**, çev. Emre Zeybekoğlu, Dost Kitabevi, Ankara.
- Tilly, C., (1985). "War Making and State Making as Organized Crime", in: Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer and Theda Skocpol (Ed.) **Bringing the State Back**, UK: Cambridge University Press.
- Topuz, H., (1991). **Siyasal Reklamcılık: Dünyadan Ve Türkiye'den Örneklerle**, İstanbul.
- Walby, S., (2003). "The Myth of the Nation-State: Theorizing Society and Politics in a Global Era", **Sociology**, Vol. 37, No. 3.

AKADEMİK BİLGİNİN YAYILMASI VE YAYILMA KANALLARI

ACADEMIC KNOWLEDGE SPILLOVERS AND ITS DISSEMINATION CHANNELS

Burhan ASLAN

*Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, S.B.E., İktisat Anabilim Dalı,
burhanaslan@mu.edu.tr
(Sorumlu Yazar)*

Ummuhan GÖKOVALI

*Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
ummuhan@mu.edu.tr*

ÖZET

Bilgi yaratımı ve bu bilginin yaratmış olduğu yayılım içsel büyüme teorilerinin temel odak noktalarından bir tanesidir. Bilgi yaratımının ve dolayısıyla yayılımının merkezinde ise üniversiteler ve bu üniversitelerde faaliyet gösteren akademik personel yer almaktadır. Uluslararası yazına bakıldığında üniversite akademik personelin bilgi yayılımının ölçümü için sadece atıflar kullanılarak diğer faktörlerin ihmal edildiği görülmektedir. Ulusal yazında ise atıfların daha çok akademik verimliliğin hesaplanmasında dikkate alındığı ve bilgi yayılımının ölçümü için ulaşabildiğimiz kadarıyla neredeyse hiç bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu çalışma bu anlamda literatürdeki bu boşluğu doldurmak üzere sanayi sektöründeki bilgi yayılmalarında kullanılan kanalları ve ölçütleri dikkate alarak akademik bilgi yayılımı için bir analogi önerisinde bulunmaktadır. Analogi sonucu üniversiteden bilgi yayılımının üniversiteden üniversiteye ve üniversiteden sanayi sektörüne olmak üzere açık veya örtük olarak gerçekleşebildiği ortaya çıkmıştır. Üniversiteden diğer üniversitelere olan açık bilgi yayılım kanalları yayımlar, atıflar, patentler, ortak yazarlı çalışmalar olarak tespit edilirken, örtük bilgi yayılım kanalları olarak konferanslar, yetiştirilen yüksek lisans ve doktora öğrencileri, akademik personelin ulusal ve uluslararası hareketliliği ve projeler öngörülmüştür. Üniversitelerden sanayi sektörüne de bilgi yayılımı açık ve örtük olarak gerçekleşmektedir. Açık bilgi yayılımı özel sektörün kullandığı yayımlar ve patentler yolu ile gerçekleşirken, üniversitelerin özel sektöre danışmanlık hizmeti vermesi, özel sektör için tasarlanmış konferanslar, seminerler ve çalıştaylar ile üniversite mezunlarının özel sektörde işe girmesi ve üniversite sanayi iş birlikleri bilginin örtük yayılım mekanizmalarıdır.

Anahtar Kelimeler: Akademik Bilgi Yayılımı, Bilgi Yayılım Kanalları

ABSTRACT

Knowledge creation and its spillovers are one of the essential factors in endogenous growth theories. Universities and their academic staffs are at the center of this knowledge creation and thus knowledge spillovers. In the existing international research, to measure academic knowledge spillovers, only citations are used and other factors are neglected. On the other hand, it is seen that citations are mostly used for the measurement of academic productivity in the national studies and as far as we know there is almost no study for the measurement of knowledge spillovers at the national level. In order to fill this gap in the literature, this study proposes an analogy for the academic knowledge spillovers by taking into account the channels and criteria used in knowledge spillovers in the industrial sector. As a result of the analogy, it has been revealed that the knowledge spillovers from the university to the university and from the university to the industrial sector can occur explicitly or implicitly. Explicit knowledge spillover channels from the university to other universities are identified as publications, citations, patents, co-authored studies, while implicit knowledge diffusion is envisaged as conferences, graduated master and doctoral students, national and international mobility of academic staffs and projects. Knowledge spillovers from universities to the industrial sector also takes place both explicitly and implicitly. While explicit knowledge spillovers takes place through publications and patents used by the private sector, implicit knowledge diffusion mechanisms include the provision of consultancy services by universities to the private sector, conferences, seminars and workshops designed for the private sector, the employment of university graduates in the private sector and university-industry collaborations.

Keywords: Academic Knowledge Spillovers, Dissemination Channels of Knowledge

G-4 ÜLKELERİNDE EKONOMİK KARMAŞIKLIK VE BÜYÜME İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP OF ECONOMIC COMPLEXITY AND GROWTH IN G-4 COUNTRIES

Fatih Volkan AYYILDIZ

*Öğr. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü,
fatihvolkanayyildiz@ardahan.edu.tr, Orcid id:0000-0001-5991-3574*

ÖZET

Hidalgo ve Hausmann(2009) tarafından geliştirilen ekonomik karmaşıklık endeksi(ECI) ekonomilerin üretim kapasitelerini bütüncül bir yaklaşımla ölçmektedir. Dolayısıyla ECI ülkelerdeki ekonomik faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için gerekli olan bilgi ve becerileri içermektedir. ECI ülkelerin ihraç ettiği ürünlerin çeşitliliği ve ülkelerdeki ürün yelpazesi hakkında bilgiler verdiğinden ECI-iktisadi büyüme ilişkisinin sorgulaması önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı G-4 (Almanya, Japonya, Hindistan ve Brezilya) ülkelerinde 1990-2021 döneminde ECI ile iktisadi büyüme arasında bir nedensellik olup olmadığını ve eğer bir nedensellik varsa bunun yönünü tespit etmektir. Amaç doğrultusunda yatay kesit bağımlılığı testi, birim kök testleri, eğim katsayısının homojen olup olmadığına delta testi, panel eşbütünleşme ve panel nedensellik ekonometrik analizleri gerçekleştirilmiştir. Yatay kesit bağımlılığı sınamaları sonucu birimler arası korelasyon olduğu bulgusuna ulaşılmış ve ikinci nesil birim kök testlerinden olan CIPS testleri uygulanmıştır. Değişkenlerin birinci farklarında durağan olduğunun tespit edilmesinden sonra değişkenlerin eğim katsayılarına ait Delta homojenlik testi yapılmıştır. Değişkenlerin eğim katsayılarının homojen olduğu bulgusuna ulaşılmış ve ECI ile iktisadi büyüme değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisini sorgulamak için Dumitrescu-Hurlin (2012) panel nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonucuna göre G-4 ülkelerinde 1990-2021 döneminde ECI'dan iktisadi büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar konuyla ilgili literatür araştırmalarıyla genel olarak uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Karmaşıklık Endeksi, İktisadi Büyüme,G-4 Ülkeleri, Panel Nedensellik Testi

ABSTRACT

The economic complexity index (ECI) developed by Hidalgo and Hausmann(2009) measures the production capacities of economies with a holistic approach. Therefore, ECI includes the knowledge and skills necessary for the realization of economic activities in countries. It is important to question the relationship between ECI and economic growth, as ECI gives information about the diversity of products exported by countries and the product range in countries. The aim of this study is to determine whether there is a causality between ECI and economic growth in the G-4 (Germany, Japan, India and Brazil) countries in the 1990-2021 period, and if there is a causality, its direction. For the purpose, cross-section dependency test, unit root tests, delta test whether the slope coefficient is homogeneous, panel cointegration and panel causality econometric analyzes were performed. CIPS tests, which is one of the second generation unit root tests, were applied to the variables due to the finding of correlation between units as a result of cross-section dependency tests. After it was determined that the variables were stationary in the first headlights, the Delta homogeneity test of the slope coefficients of the variables was performed. With the finding that the slope coefficients of the variables are homogeneous, Kao (1999) and Pedroni (1999, 2004) first generation panel cointegration tests were conducted and it was found that there is a cointegration relationship between ECI and economic growth variables. Dumitrescu-Hurlin (2012) panel causality test was applied to question the causality relationship between the variables. According to the test results, it was found that there is a unidirectional causality from ECI to economic growth in the G-4 countries in the 1990-2021 period. The results obtained from the study are generally compatible with the literature research on the subject.

Keywords: Economic Complexity Index, Economic Growth, G-4 Countries, Panel Causality Test.

1. GİRİŞ

İktisadi büyümeyi sağlayan unsurların neler olduğu hakkındaki tartışmalar günümüzde halen devam etmektedir. Toplumların gelişmişlik düzeyi, küresel rekabet gücü, üretim faktörlerinin bileşenleri vb. faktörler iktisadi büyümeye destek olmaktadır. Bu faktörlerle birlikte verimlilik, beşerî sermaye gibi unsurlarında iktisadi büyümeyi ivmelendirdiği belirtilmektedir. Bütün bu unsurlar dikkate alındığında iktisadi büyümeye kayda değer katkının teknolojik gelişmeler olduğunu ifade etmek gerekir (Parkin vd., 2005: 684).

Adam Smith, işbölümü ve zenginleşmeyi ulusların zenginliğinin ölçütü olarak ifade etmiştir. İş bölümü günümüzde halen önemli zenginleşmenin temel bir unsuru olarak kabul görmektedir. Bireysel olarak edinilemeyecek bilgi, iş bölümü sayesinde ileri bir boyuta taşınmaktadır. Fakat, bireylerin bilgi düzeyinin yüksek olması tek başına bir anlam ifade etmez. Esas olan, bilginin karmaşık etkileşim süreciyle bireyler tarafından toplanması, uygulanması ve öğretilmesidir. Bu noktadan hareket edildiğinde ülkelerin gelişmiş ve gelişmekte olarak tasnif edilmesinin altında yatan neden gelişmiş ülkelerin küçük bir bilgiyi dahi bütüncül olarak değerlendirebilme yetisidir (Hausmann vd., 2013: 15).

Hidalgo ve Hausmann (2009) tarafından geliştirilen ekonomik karmaşıklık endeksi sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmada endeks bazında farkındalığın oluşmasına zemin oluşturmuştur. Hidalgo ve Hausmann (2009) mevcut iktisadi veriler ışığında ülkelerin ve ürünlerin karmaşıklık düzeyini ekonomik karmaşıklık endeksini (ECI) kullanarak ölçmüşlerdir. Ekonomik karmaşıklık endeksi genellikle şehirler, bölgeler veya ülkeler olmak üzere büyük ekonomik yapıların üretim kapasitelerinin bütünsel bir ölçütüdür. ECI özellikle bir şehir, ülke veya bölgede mevcut olan ekonomik faaliyetlerde ifade edilen bilgiyi açıklamaya çalışır. Bu amaca ulaşmak için ECI, bir yerde mevcut olan bilgiyi, orada bulunan faaliyetlerin ortalama bilgisi olarak ve bir faaliyetin bilgisini ise o ekonomik faaliyetin yürütüldüğü yerlerin ortalama bilgisi olarak tanımlar. Ekonomik karmaşıklık endeksinin ürün eşdeğeri, ürün karmaşıklık endeksi veya PCI'dir (Wikipedia,2023). Hidalgo ve Hausmann (2009: 10575) tarafından geliştirilen ECI;

- İktisadi büyüme ve ECI arasında bir ilişki olduğunu belirtir.
- Ürün bazında ve ülke bazında karmaşıklık endeksi ile ilgili sayısal veriler sunar.
- Karmaşıklık verilerinden hareketle gelecekteki büyüme oranı ile ilgili tahminler sağlar.

2. LİTERATÜR

Çalışmanın bu kısmında ekonomik karmaşıklık-büyüme ilişkisini içeren ulusal ve uluslararası literatürdeki eserler tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1. Ulusal ve Uluslararası Literatür

Yazar/Yazarlar(Yıl)	Ülke/Ülke Grubu	Dönem	Yöntem	Sonuç
Hidalgo ve Hausmann(2009)	150 Ülke	1985-2005	Yansıma Yöntemi	Ekonomik kompleksitenin iktisadi büyümenin itici bir gücü olduğuna dair hipotez öne sürülmektedir.
Ferrarini ve Scaramozzino (2016)	1990- 2009	89 Ülke	Statik Panel	Çalışmada beşeri sermaye birikimini temel alan bir içsel büyüme modeli geliştirilmiş ve kompleksitenin iktisadi büyümeyi beşeri sermaye birikimini artırarak pozitif etkilediğini; ancak büyüme üzerindeki etkisinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Gala vd. (2018)	1979 - 2011	147 ülke	Panel Veri Analizi	Panel veri analizi sonuçlarına göre gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettiği ürünlerin benzer karmaşıklık göstermesi bu ülkelerin gelir

				bakımından yakınsamasına sebep olmaktadır.
Doyar ve Yaman (2020)	Türkiye	1989-2017	VAR Modeli	Etki-tepki analizi sonuçlarına göre karmaşıklık ve yüksek teknoloji ihracatını belirleyen temel değişken gelir; gelir değişkenini ise etkileyen temel değişken ekonomik karmaşıklığıdır. Varyans ayrıştırma sonuçları ise etki-tepki analiziyle örtüşmektedir.
Udeogu vd. (2021)	31 OECD Ülkeleri	1982-2017	Panel GMM/VAR Modeli	ECI'ya yönelik şoklar, iktisadi büyümeyi kısa ve uzun dönemde artırmaktadır. Etki-tepki fonksiyonlarına göre uzun dönemdeki etki kısa dönemden daha fazladır.
Bayar(2022)	CIVETS Ülkeleri	1995-2019	Panel eşbütünleşme ve panel nedensellik	İktisadi büyüme ve ECI arasında eşbütünleşme ve nedensellik

				olduğu sonucuna ulaşmıştır. Mısır için nedensellik çift yönlü; Türkiye, Kolombiya ve Vietnam için nedensellik yönü büyümeden ECI'ya; Endonezya için ECI'dan büyümeye; Güney Afrika için ise değişkenler arasında nedensellik olmadığı sonuçlarına ulaşmıştır.
--	--	--	--	---

3. ANALİZ VE BULGULAR

Bu çalışmanın amacı G-4 (Almanya, Japonya, Hindistan ve Brezilya) ülkelerinde 1990-2021 döneminde ECI ile iktisadi büyüme arasında bir nedensellik olup olmadığını ve eğer bir nedensellik varsa bunun yönünü tespit etmektir. ECI'ya ait veriler OEC (The Observatory of Economic Complexity) resmi sitesinden, büyümeye ait veriler ise UNCTAD Stat resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Büyüme ait verilerde kişi başına düşen milli gelir kullanılmıştır. Amaç doğrultusunda yatay kesit bağımlılığı testi, birim kök testleri, eğim katsayısının homojen olup olmadığına dair delta testi, panel eşbütünlük ve panel nedensellik ekonometrik analizleri gerçekleştirilmiştir. Öncelikli olarak yatay kesit bağımlılığı testi yapılmıştır Yatay kesit bağımlılığı sınamaları aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Test sonuçları

Test	Statistic	p-value
LM	99.84	0.0000
LM adj	60.39	0.0000
LM _{CD}	9.265	0.0000

$N=4$, $T=31$ olduğundan LM_{cd} testi sonuçlarına baktığımızda %5 anlamlılık düzeyinde H_0 hipotezi (yatay kesit bağımlılığı yoktur) reddedilmektedir. Değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu için ikinci nesil birim kök testlerinden olan CIPS testi değişkenlere uygulanmıştır. Değişkenler düzeyde durağan olmadıkları için birinci farkları alınmıştır. CIPS testi hem $N < T$ hem de $T < N$ durumda uygulanabilmektedir. CIPS testi sonuçları aşağıda Tablo 3’de verilmiştir

Tablo 3. CIPS Birim Kök Testi Sonuçları(Farkı Alınmış Seriler)

Değişken (CIPS değeri)	%1	%5	%10
dLnpercap (- 2.770)	-2.21	-2.33	-2.57
dECI (- 2.756)	-2.21	-2.33	-2.55

CIPS değeri, ilgili kritik değerın sayı doğrusuna göre sağında ise seri birim köklüdür; CIPS değeri, ilgili kritik değerın sayı doğrusuna göre solunda ise seri durağandır kararı verilmektedir. İktisadi büyüme değişkeni için CIPS değeri (-2.777) %1,%5 ve %10 düzeyindeki kritik değerlerin tamamı dikkate alındığında sayı doğrusunun solunda kaldığı için seri durağandır. Aynı şekilde ECI değişkeni için CIPS değeri (-2.756) %1,%5 ve %10 düzeyindeki kritik değerlerin tamamı dikkate alındığında sayı doğrusunun solunda kaldığı için seri durağandır bulgusuna ulaşılmıştır.

Birim kök testlerinin ardından eğim katsayılarının homojenliğin sınanması için Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen Delta testi uygulanmıştır. Tablo 4’de delta testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 4. Homojenlik Testi Sonuçları

Delta	p-value
1.903	0.057
adj. 2.035	0.042

Eğim katsayıları homojen olduğunu ifade eden p value değerlerine baktığımızda (%1 ve %5 anlamlılık düzeyine göre) genel olarak H_0 hipotezinin reddedilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında eğim katsayılarını homojenliği ve yatay kesit

bağımlılığın kabul eden panel eşbütünleşme testleri uygulanmıştır. Bu doğrultuda Kao(1999) eşbütünleşme sınaması yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kao Eşbütünleşme Test Sonuçları

	Statistic	p-value
Modified Dickey-Fuller t	-7.6335	0.0000
Dickey-Fuller t	-5.6393	0.0000
Augmented Dickey-Fuller t	-4.1434	0.0000
Unadjusted modified Dickey-Fuller t	-8.7792	0.0000
Unadjusted modified Dickey-Fuller t	-5.7711	0.0000

*Lags: 1.25 (Newey-West) Augmented lags: 1 (AIC), Kernel: Bartlett

Kao(1999) eşbütünleşme testine göre 5 test istatistiğinin olasılık değerleri olan p-value %5 anlamlılık seviyesi dikkate alındığında bütün p-value değerlerinin 0.05 küçük olmasından ötürü eşbütünleşme ilişkisinin olduğuna karar verilmiştir.

Pedroni(1999,2004) eşbütünleşme testiyle panel tekrar eşbütünleşme testiyle sınanmıştır. Pedroni eşbütünleşme testi sonucunda panel ve grup olmak üzere iki farklı istatistik sınıfı yer almaktadır. Panel sütununda 4 (v, rho, t, adf) ve grup sütununda ise 3 (rho, t, adf) adet istatistik değeri hesaplanmaktadır. Standart normal dağılıma göre %5 kritik değer t istatistiği baz alındığında 1.96’dır. “Eşbütünleşme vardır” kararı verebilmek için en az 5 istatistiğin anlamlı (yani 1,96’dan büyük) olması gerekir. Pedroni eşbütünleşme testine göre rho, adf ve t için hem panel .hem de grup istatistik değerleri (-4,999,-3,719; -5.417,5.754; -4.733,-3.766) 1,96’dan mutlak değerce büyüktür. Dolayısıyla 6 adet istatistik değeri anlamlıdır. Bu nedenle eşbütünleşme vardır kararı verilmektedir. Tablo 6’da Pedroni(1999,2004) eşbütünleşme testi sınaması sonuçları verilmiştir.

Tablo 6. Pedroni Eşbütünleşme Test Sonuçları

Test Stats.	Panel	Group
v	1.737	-
rho	-4.999	-3.719
t	-5.417	-5.754
adf	-4.733	-3.766

Hem Kao hem de Pedroni eşbütünleşme testlerine göre değişkenler arasında eşbütünleşmenin olduğunu neticesine ulaşıldıktan sonra değişkenler arasındaki nedensellik bağının test edilmesi için Dumitrescu & Hurlin (2012) panel nedensellik testi uygulanmıştır. Tablo 7'ye göre G-4 ülkelerinde 1990-2021 döneminde ekonomik karmaşıklıkta iktisadi büyümeye doğru nedensellik varken iktisadi büyümeden ekonomik karmaşıklığa doğru nedensellik olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır

Tablo 7. Panel Nedensellik Test Sonuçları

ECI→Lnpercap		
W-bar	Z-bar (p-value)	Z-bar tilde (p-value)
3.6036	3.6820 (p-value = 0.0002)	2.9112 (p-value = 0.0036)
Lnpercap →ECI		
W-bar	Z-bar (p-value)	Z-bar tilde (p-value)
1.0791	0.1118 (p-value = 0.9110)	0.0374 (p-value = 0.9701)

4. SONUÇ

Ekonomik karmaşıklık, bir ülkenin ürettiği üretim yapısı ve söz konusu ülkenin gelişmişliğine dair bilgi vermektedir. Ekonomik karmaşıklık düzeyinin ölçüsü bir ülkenin nicel anlamda sayıca çok miktarda ticari mal üretmesi değildir. Teknoloji düzeyi ve katma değeri yüksek ürünler üretmek, ekonomik karmaşıklık düzeyi ile doğru orantılı bir çerçevede sunar. Bu bağlamda bu çalışmada G-4 ülkeleri örneğinde 1990-2021 döneminde ekonomik karmaşıklık büyüme ilişkisi panel eşbütünleşme ve panel nedensellik testleri yapılarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda G-4 ülkelerinde ilgili dönemde ekonomik karmaşıklıktan büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ekonomik karmaşıklık büyümeyi için bir katalizatör durumundadır.

Çalışmada ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde ülkelerin sürdürülebilir büyümelerini desteklemeleri için ekonomik karmaşıklığı artırıcı katma değeri yüksek ürün grubundaki ürünlerin üretimine ve çeşitliliğine önem vermeleri gerekmektedir. Dolayısıyla politika yapıcıların ya da karar birimlerinin Ar-ge faaliyetleri için daha fazla muafiyet, istisna ya da vergi indirimleri uygulamaları, bu tür sektörleri gözeterek sektörel teşvik sağlamaları önerilmektedir. Böylece bu tür uygulamalarla ülkeler sürdürülebilir büyümelerini destekleyecek ayrıca rekabet gücünü elinde bulunduracaktır.

KAYNAKÇA

- Bayar, İ. (2022). Ekonomik karmaşıklık indeksi ve ekonomik büyüme: CIVETS ülkelerinden ampirik kanıtlar. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (36), 237-251.
- Doyar, B. V., & Yaman, H. (2020). Ekonomik karmaşıklık Endeksi, gelir ve yüksek teknoloji ihracatı arasındaki karşılıklı ilişkilerin analizi: Türkiye örneği. *Pearson Journal*, 5(8), 41-52.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Ferrarini, B., & Scaramozzino, P. (2016). Production complexity, adaptability and economic growth. *Structural change and economic dynamics*, 37, 52-61.
- Gala, P., Rocha, I., & Magacho, G. (2018). The structuralist revenge: economic complexity as an important dimension to evaluate growth and development. *Brazilian journal of political economy*, 38, 219-236.
- Hausmann, R., Hidalgo, C. A., Bustos, S., Coscia, M., Simoes, A., & Yıldırım, M. A. (2013). The atlas of economic complexity-mapping paths to prosperity. The MIT Press
- Hidalgo, C. A., & Hausmann, R. (2009). *The building blocks of economic complexity*. PNAS, 106(26), 10570-10575.
- Kao, C. (1999). Spurious regression and residual-based tests for cointegration in panel data. *Journal of econometrics*, 90(1), 1-44.
- OECD [The Observatory of Economic Complexity] (2023). Economic Complexity Legacy Rankings (ECI) <https://oec.world/en/rankings/country/eci/> (Accessed on 13.04.2023)
- Parkin, M., Powell, M., & Matthews, K. (2005). *Economics* (6th ed.). London: Addison-Wesley.
- Pedroni, P. (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 653-670.
- Pedroni, P. (2004). Panel cointegration: asymptotic and finite sample properties of pooled time series tests with an application to the PPP hypothesis. *Econometric theory*, 20(3), 597-625.
- Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of econometrics*, 142(1), 50-93.
- Udeogu, E., Roy-Mukherjee, S., & Amakom, U. (2021). Does Increasing Product Complexity and Diversity Cause Economic Growth in the Long-Run? A GMM Panel VAR Evidence. *Sage Journals Open*, 11(3), 1-16.
- UNCTAD [United Nations Conference on Trade and Development] (2023). Real gross domestic product: Total and per capita, growth rates, annual (Accessed on 20.04.2023)
- Wikipedia(2023) Economic Complexity Index https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Complexity_Index (Erişim Tarihi 01.05.2023)

1938 CEMİYETLER KANUNU VE DÖNEMİN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE
ETKİLERİ: SOSYOLOJİK BİR ANALİZ
1938 LAW ON ASSOCIATIONS AND ITS EFFECTS ON LABOUR RELATIONS
OF THE PERIOD: A SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Serter ORAN

*Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, serter.oran@beun.edu.tr*

ÖZET

1938 yılında kabul edilen Cemiyetler Kanunu, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en tartışmalı ve eleştirilen yasalarından biridir. Kanun, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini düzenleyen ve denetleyen bir düzenleme olarak kabul edilmiştir. Ancak, kanunun gerçek amacının sivil toplum örgütlerinin kontrol altına alınması ve toplumsal muhalefetin bastırılması olduğu düşünülmektedir. Kanun, sivil toplum örgütlerinin kuruluş, faaliyet, ve üyelik işlemlerini devletin denetimine tabi kılmıştır. Böylece, sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri, devletin iznine bağlı hale gelmiştir. Bu durum, özgür bir sivil toplumun gelişmesinin önündeki engellerden biridir. Sivil toplum örgütleri, baskıcı rejimlerin karşıtları olarak mücadele ederken, Cemiyetler Kanunu sayesinde önce pasifize edilmiş sonrasında da başta sendikalar olmak üzere sivil toplum örgütlerinin her türlü faaliyet yasaklanmıştır. Bu durum, demokrasi ve özgürlükler açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Tek Parti dönemindeki en baskıcı ve anti-demokratik kanunlardan biri olarak Cemiyetler Kanununun gerek kendi dönemi gerekse kendisinden sonra gelen dönem üzerine etkilerinin sosyolojik bir yaklaşımla ele alındığı bu çalışmada Erken Cumhuriyet Dönemi çalışma ilişkileri irdelenerek dönemin hukuki gelişmeleri çerçevesinde bir dönem değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cemiyetler Kanunu, Sendikacılık, Tek Parti Dönemi

ABSTRACT

The 1938 Law on Societies is one of the most controversial and criticised laws in the history of the Republic of Turkey. The law was accepted as a regulation regulating and supervising the activities of civil society organisations. However, it is believed that the real purpose of the law was to control civil society organisations and suppress social opposition. The law subjects the establishment, activities and membership procedures of civil society organisations to state control. Thus, the activities of civil society organisations have become dependent on the permission of the state. This is one of the obstacles to the development of a free civil society. While civil society organisations were struggling as opponents of oppressive regimes, the Law on Societies first pacified and then banned all activities of civil society organisations, especially trade unions. This situation had negative consequences for democracy and freedoms. In this study, in which the effects of the Law on Societies, one of the most oppressive and anti-democratic laws of the Single Party period, on both its own period and the period that followed it are discussed with a sociological approach, labour relations in the Early Republican Period are examined and a period evaluation is made within the framework of the legal developments of the period.

Key Words: Law on Societies, Trade Unionism, Single Party Period

1. GİRİŞ

Emek tarihçiliği, işçi sınıfının ve çalışma ilişkilerinin geçmişini anlamlandırmaya ve incelemeye yönelik disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Türkiye'de emek tarihçiliği, işçi sınıfının mücadele tarihini, sosyal, ekonomik ve siyasi bağlarıyla birlikte ele alan zengin bir araştırma alanıdır. Ancak ne var ki gerek tarihsel gerekse sosyolojik olarak emek tarihçiliğine duyulan ilgi ulusal literatürde oldukça azdır. Nitekim Çelik'in aktardığı üzere (2010: 42-43), “sosyal politika, çalışma ilişkileri ve emek tarihi çalışmaları içinde siyaset, siyasal parti ve devlet ilişkilerinin daha sınırlı bir yer tuttuğu görülmektedir. Türkiye’de işçi ve sendikacılık hareketinin görece geç ortaya çıkışı bu alandaki çalışmaların sınırlılığının bir nedeni olsa da sınıf, emek ve siyaset ilişkilerinin netameli temalar olması bu konudaki akademik ilginin azlığının bir başka nedeni olarak kabul edilebilir”. Bu sebeplerden ötürü bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklar araştırmanın yöntemini oluşturmaktadır. Emek tarihi üzerine yapılan çalışmaların son derece sınırlı olması, erişilebilir kaynakların da yetersiz oluşu bir yöntem sorunu yaratmaktadır. Ancak konuya dair yapılmış olan her türlü akademik çalışma ve bazı gazete haberleriyle sendikaların tutanaklarının arşiv taraması araştırma yöntemi olarak tercih edilmiştir.

Cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin ekonomik koşulları ve çalışma yaşamına dair durumunu inceleyebilmek ve anlayabilmek adına öncelikle Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan mirasın neler olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü her bir dönem kendisinden önce izlenen politikaların izlerini taşıdığı gibi kendisinden sonra gelen döneme de etki edebilmektedir. Tek Parti Dönemi, yeni rejimin inşasında ve sonraki yıllar için bir geçiş dönemi olarak kabul edilir.

Osmanlı İmparatorluğu Cumhuriyet Türkiye’sine, uzun yıllar değişmekte zorlanacağı bir yapı bırakmıştır. Örneğin imparatorluğun son dönemlerinde okur yazarlık oranı %5’i geçmezken Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu yapı varlığını koruyordu. 1927 yılında 6 ve daha yukarı yaştaki nüfus içinde okuma yazma bilenlerin oranı sadece %10’dur. Örf, adet, yaşam tarzı ve bunun içerisinde yer alan alışkanlıklar itibarıyla da Osmanlı nüfusu Cumhuriyet Türkiye’sine devredilmiştir (Makal, 1999:37-38). Başka bir nokta Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet Türkiye’sine son derece küçük ilkel bir sanayi yapısının devredildiğidir. Devralınan tarım ve sanayi yapısı gibi iktisadi mirasın yanı sıra çok yüksek miktarlarda dış borç, az sayıda eğitilmiş işgücü, kapitülasyonlar ve sermaye yetersizliği gibi unsurlar da erken cumhuriyet dönemi Türkiye’sinin ekonomi politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Kahraman ve Şişmanoğlu, 2019, s. 50). İmparatorlukta, çalışma ilişkilerini düzenleyen hukuki mevzuat sınırlı ve dolaylı niteliklere sahiptir. Var olan düzenlemeler imparatorluğun otoriter niteliğini yansıtan karakterdeki düz

enlemeler olmakla birlikte çalışanların korunması gibi bir gaye de taşımamaktadır. Çalışma hayatını düzenleyen kanunların varlığından söz etmek henüz mümkün değilken, İkinci Meşrutiyet’ten sonra işçi hareketleri açısından görece özgürlükçü bir ortam

yaratılmıştır. Bu ortam beraberinde çeşitli yasal düzenlemelere zemin hazırlamıştır (Güler, 2019: 510). 1909 Tatil-i Eşgal Kanunu'na kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda kapsamlı bir yasal düzenlemeye rastlanmazken o zaman kadar var olan düzenlemeler genel olarak asayiş sağlama üzerine kuruludur (Özbay, 2003: 90). Osmanlı İmparatorluğu'nda sınırlı ve dar kapsamlı bir çalışma mevzuatı olduğundan söz etmek mümkündür. İmparatorlukta çalışma ilişkileri alanına yönelik düzenlemelerin bazıları Erken Cumhuriyet Döneminde de varlığını sürdürmüştür. Söz konusu yasaların otoriter bir yapıya sahip olması, 1961 Anayasasına kadar geçecek olan süreçte işçi hareketleri ve örgütlülüğüne etki etmiştir. Özellikle Takrir-i Sükun Yasası ve sonrasında gelen hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması takip eden yıllarda çalışma ilişkilerinin nasıl dizayn edileceğinin de bir anlamda habercisi olmuştur.

2. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE HUKUKİ YAPI

Erken Cumhuriyet Dönemi, Türkiye'de çalışma ilişkileri tarihinin önemli gelişmelere tanıklık eden ve gelecek üzerinde önemli etkileri olan bir dönemdir. Kendi içinde homojen bir karakter göstermeyen dönemde kolektif hak ve özgürlükler alanında olumsuz gelişmeler yaşanmaktadır; toplu iş ilişkilerinin sendikal haklara ilişkin kurumları, fiili ya da hukuki yasaklamalar sonucunda varlık kazanmamaktadır. Bu gelişmelerin altında ise sınıfları ve sınıf mücadelelerini reddeden halkçılık ilkesi ve onun sosyal temelini teşkil eden dayanışmacılık ideolojisi yatmaktadır (Çelik, 2010: 66).

Çelik (2010) bu dönemi “vesayetçi” dönem olarak nitelemektedir. Buna göre, “dönemin sendikal ve siyasal söyleminde bu çerçevede vasilik ve vesayet kavramları sıklıkla yer almaktadır. Sendikalara grev ve siyaset hakkının tanınmadığı ve uluslararası kuruluşlara üyeliğin hükümet iznine bağlandığı dönem bir vesayet dönemidir. Çünkü sendikalara üyelerinin çıkarlarının savunmaları için olmazsa olmaz haklar ve araçlar verilmemiştir. İşçilerin hakları, sendikalar aracılığıyla kazanılan haklar değil, hükümetlerin sendikaları devre dışı bırakarak sağladığı olanaklardır”.

1930'ların ikinci yarısına girildiğinde işçi haklarına yönelik sınırlamaların ve yasakların katlanarak arttığı dikkati çekmektedir. 1930'lu yıllardan sonraki dönemde uygulanan çalışma ilişkileri politikası milli birliğin güçlenerek, milliyetçilik kavramının yaygınlaştırılması üzerine kuruludur. Bu politikanın birinci adımı da Cumhuriyet tarihinin ilk İş Kanunu olan 3008 sayılı İş Kanununun kabul edilmesidir (Akkaya, 2002: 152).

Dönemin siyasal, ekonomik ve sosyal yapılarının izlerini bütünüyle yansıtan, tek parti döneminin çalışma ilişkileri anlamında dönüm noktası sayılan ve çalışma hayatının ilk kapsamlı yasası sayılan İş Kanunu, grev ve lokavt gibi konulara kesin bir ifadeyle yasak getirirken sendikal hak ve özgürlükler üzerinde herhangi bir düzenlemede bulunmamakla beraber toplu iş uyuşmazlıklarının çözümü konusunda ise tahkim yöntemlerini öngörmüştür (Makal, 2007: 104). Her ne kadar zamanla ücretli işçilerin sayısında artış olsa da bunların içerisinde İş Kanunu kapsamında yer alan ve örgütlenme

hakkından faydalanabilecek olan işçilerin oranı oldukça düşüktür. Kanun kapsamına dâhil edilen işçiler, sendikal örgütlenmeye getirilen kısıtlama ve yasaklar doğrultusunda 1946 yılına kadar sendika kurma hakkına sahip olamamıştır (Akkaya, 2002: 146). Ne var ki Kanun, ülkenin ilk defa her yerinde geçerli olmak üzere iş ve çalışma ilişkilerini düzenliyor olması açısından yerellikten ulusallığa doğru da bir geçişi temsil etmektedir.

3. CEMİYETLER KANUNU

1930'ların ikinci yarısından sonra çıkarılan yasalar doğrudan toplu iş hukuku, sendikalaşma ve sınıf esasına dayalı siyaset yapmaya ilişkindir. 1936 İş Kanunu bireysel iş ilişkileri söz konusu olduğunda koruyucu özelliklere sahipken toplu iş hukuku açısından son derece otoriterdir. İşçi sınıfının bu dönemde kayda değer bir bilinç göstergesi olmadığı da unutulmamalıdır. 1938 Cemiyetler Kanunu da tam olarak 1930'lu yıllarda kabul edilen yasaları hem destekleyici hem de tamamlayıcı bir geleneğin ürünüdür. Cemiyetler Kanunu Türkiye'de sosyal politika tarihi açısından yıkıcı anlamda bir etkiye sahip olmasından ötürü önemlidir. Bu kanun, içerik itibarıyla sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını yasakladığından sendikalaşma konusunda fiili engellere bir de hukuki engel eklenmiştir. Kanun aynı zamanda, kamu çalışanlarının cemiyet kurmalarına da yasak getirmiştir (Koç, 2019: 180).

Cemiyetler Kanununun cemiyet kurma hakkına ağır sınırlamalar getirmesi bir anlamda İş Kanununun toplu iş ilişkilerine yönelik otoriter düzenlemeleriyle Cemiyetler Kanununun sınıf esasına dayalı sendika ve siyasi parti kurulmasını yasaklaması her ne kadar 1924 Anayasası'na aykırı olsa da dönemin çalışma ilişkilerine yönelik totaliter yapılanma sağlamlaştırılmış oldu. Farklı bir anlatımla, Böylece sınıf esasına dayanan dernekler olarak sendikaların kurulması, dönemin fiili koşullarından kaynaklanan nedenler dışında, hukuksal açıdan da olanaksız hale geliyor; Cemiyetler Kanunu, İş Kanunu'nu tamamlayarak, onun tanıma ya da yasaklama biçiminde de olsa düzenleme konusu yapmadığı sendikal örgütlenmeyi, "yasaklama" biçiminde düzenlemiş oluyordu (Makal, 1999; 2007). Bu yasak, Cemiyetler Kanunu'nda 1946 yılında yapılan değişiklikle kaldırılmıştır. Ancak yine de Türkiye'de cemiyet/sendika, dernek ve siyasi parti kurma 1938 yılına kadar hukuki olarak serbest ancak fiili olarak izne tabi olurken 1938-1946 yılları arasında ise tam izin sistemi geçerli olmuştur.

Cemiyetler Kanununun 9.maddesi belirli tür cemiyetlerin kurulması açık biçimde yasaklanmaktadır. Buna göre¹, devletin mülki bütünlüğünü bozmaya çalışan, Teşkilat-ı Esasiye kanununun 2.maddesinde yer alan devlet rejimine aykırı amaç güden, emniyet ve asayişe ve ahlaka ve gayesi uymayan, siyasal ve ulusal birliği bozan, din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan, yerlilik ve yabancılık gibi yurttaşlar arasında ayrılık uyandıran, her ne şekilde ve nam altında olursa olsun bölgesel amaç güden veya unvan taşıyan, aile, cemaat, ırk, cins ve sınıf esasına dayalı, gizli tutulan ve gayesini saklayan cemiyetlerin kurulumu yasaktır. Tek parti yönetimi açısından dikkati çeken nokta 9.maddesinin b fıkrasında yer alan Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 2.maddesinde yazılı devlet rejimine aykırı maksat ve gaye güden cemiyetlerin de yasaklanmış olmasıdır. Bu

yasak tam olarak ne anlama gelmektedir? Tanör'e göre (1996:245)¹, Anayasada 1937de yapılan değişiklik ile CHP'nin altı ilkesi, devletin de ilkeleri haline getirilmiş olduğundan böylece bu altı ilkeye aykırı örgütlenme de yasaklanmış olmaktadır. Bunun son derece geniş ve sınırları belirsiz bir yasaklama olduğu söylenmelidir (Makal, 1999: 183).

Cemiyetler Kanununu sınıf esasına dayalı cemiyet/sendika kurulmasını yasaklarken bunu tam anlamıyla mutlak sınırsızlık şeklinde hayata geçirmektedir. Farklı bir anlatımla kanunun ilgili maddeleri sınırsız niteliğe sahip olduğundan ikinci bir aykırı düzenleme gelene kadar Türkiye'de her türlü sınıf esasına dayalı cemiyet/sendika kurulması yasaklanmıştır. Kanunun getirileri de tek başına değerlendirdiğinde yanlış anlaşılmalara sebebiyet verebilir. Cemiyetler Kanunu kendisinden önce yürürlüğe giren diğer kanunların hem devamı hem de söz konusu kanunları tamamlar nitelikte olduğundan özellikle 1930'lu yıllardan sonraki çalışma mevzuatını bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir.

Cemiyetler Kanunu, Tek Parti Döneminin temel dinamiklerini bünyesinde barındıran bir kanun olarak Çok Partili Döneme geçişin ilk yıllarına kadar yürürlükte kalmıştır. 1924 Anayasasıyla neredeyse taban tabana zıt özelliklere sahip ve son derece otoriter olmasına rağmen gerek meclis görüşmelerinde gerekse uygulanma esnasında kanuna karşı herhangi bir muhalif duruş sergilenmemiştir.

4. SONUÇ

Marksist literatürde işçi sınıfı için bir okul olarak kabul edilen sendikalar sınıf bilincinin kazanılacağı yegane kurum olarak işaret edilmiştir. 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra özellikle Kıta Avrupa'sında birer aktör olan sendikalar zamanla elde ettikleri güçle işçi hareketlerine öncülük ettiği gibi endüstri ilişkilerinin işçi açısından en önemli aracı haline gelmiştir. Ne var ki Türkiye sosyal politika tarihi düşünüldüğünde sendikaların gelişimi Kıta Avrupa'sından çok sonra gerçekleşirken, gerek Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan miras gerekse Erken Cumhuriyet Dönemindeki politik tercihler çalışma mevzuatının otoriterliği geleneksel anlamda sendikal örgütlülüğü ve işçi hareketlerini geciktirmiştir. Bu duruma kuşkusuz yine Batılı anlamda nitelik ve nicelik olarak işçi sınıfının var olmayışı da etkilidir.

Erken Cumhuriyet Döneminde her ne kadar zayıf da olsa işçi hareketlerine rastlansa da bireysel anlamda işçi haklarının koruma altına alınması kısa bir süre sonra rejimin korunması amacını doğurmuştur. 1930'lu yılların hemen başlarında başta İş Kanunu olmak üzere yürürlüğe konan yasalar ve içerikleri bu amacın en belirgin sonucudur. 1960'lı yıllara kadar devam edecek sendika özgürlüğü başta olmak üzere, örgütlenme ve sınıf esasına dayalı sendika kurma yasağını perçinleyen Cemiyetler Kanunu dönemin en önemli sac ayaklarından biridir. Her ne kadar Çok Partili Döneme geçildiğinde gerek CHP gerekse DP tarafından yasanın esnetilmesi buna paralel olarak grev, toplu sözleşme gibi endüstri ilişkilerinin diğer iki sac ayağının tanınması hem söylem olarak hem de parti programlarında yer alsın da 1961 Anayasasının kabulü ve sonrasında değişen

çalışma mevzuatına kadar mümkün olmamıştır. Son olarak şunu eklemek gerekir; Batıda işçi sınıfı her türlü hakkı için mücadele vermiş ve sonrasında o hakları elde etmiştir, Türkiye emek tarihinde ise önce haklar verilmiş sonra o haklar geri alındığında ya da geri alınma süreçlerinde mücadele edilmiştir. Bu durum en azından Cumhuriyetin ilanından itibaren yaklaşık elli yıllık bir dönemin çıktısıdır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Y. (2002). "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-1", *Praksis*, S.5, 131-176.
- Çelik, A. (2010). *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık (1946-1967)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güler, M. A. (2019). "Zonguldak Havzasında İşçi Hareketleri ve 1990-1991 Büyük Madenci Grevi", *Çalışma ve Toplum*, S.1, C.60, 509-530.
- Kahraman, S., & Şişmanoğlu G. (2019). "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Devralınan İktisadi Yapı", *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, S.1, C.2, 40-52.
- Koç, Y. (2019). *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*. Ankara: Tekgıda-İş Sendikası
- Makal, A. (1999). *Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946*, Ankara: İmge Yayınları.
- Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye/ Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, R. D. (2003). *19. Yüzyılda Osmanlı'da Devletin Emek İstihdamı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanör, B. (1996). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Alfa Yayınları.

**KANIT BAZLI KARAR VERMEDE BÜYÜK VERİNİN ETKİSİ VE VERİNİN
GÜVENLİĞİ**

THE EFFECT OF BIG DATA ON EVIDENCE-BASED DECISION MAKING AND
DATA SECURITY

Hakan DALKILIÇ

Öğretim Görevlisi Dr., Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, hakan.dalkilic@yasar.edu.tr

Şevkinaz GÜMÜŞOĞLU

Prof. Dr., Yaşar Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, sevkinaz.gumusoglu@yasar.edu.tr

ÖZET

Günlük yaşantımızda sürekli olarak karar vermemizi gerektiren eylemler ile karşı karşıya kalmaktayız. Bu eylemler ile ilgili karşımıza çıkan seçenekler arasından bir veya birkaçını seçmemiz gerekmektedir. Karar verme, bir problemi çözüme ulaştırmak için atılan önemli adımlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karar verme, yapılması planlanan bir eylemin alternatifleri arasından bir süreç içerisinde belirlenen seçimin gerçekleştirilmesidir. Bu sürecin sonunda verilen karar uygulanarak sonuca ulaşılmış olur. Bazı durumlarda istemsiz olarak karar verilebilmektedir. Bazı karar verme süreçleri kolay olurken bazı karar verme süreçleri ise karmaşık olarak değerlendirilebilir.

Verilen kararların, karar vericilerin tecrübe ve sezgilerine dayalı olarak gerçekleşmesi her zaman yüksek verimli olarak sonuçlanmayabilir. Gerçek bilimsel kanıt ile yönetici kararlarının oluşumu incelendiğinde, yönetici kararlarının oluşumu sırasında, kanıt bazlı karar vermenin etkili bir yönetim şeklini ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Karar verici konumundaki kurum yöneticileri özellikle kanıt bazlı karar verme stratejilerini kullanarak kurumun verimliliğini artırma yönünde kararlar alabilmektedir. Son yıllarda birçok alanda kullanılan büyük veri kavramı kanıt bazlı karar verme stratejilerinde de etkisini göstermektedir. Kurum yöneticilerinin kanıt bazlı karar verme stratejileri, büyük veri etkileşimi ile daha hızlı, doğru ve verimli hale gelmektedir. Kanıt bazlı karar verme stratejilerinde kullanılacak büyük verinin aynı zamanda veri güvenliği de düşünülmelidir. İlgili verilere erişim için yetkilendirme tanımlamaları yapılarak, sadece erişim yetkisi bulunan kişiler tarafından erişim sağlanmalıdır. Böylelikle verinin gizliliği sağlanarak veri üzerinde yetkisiz kişiler tarafından silme ve değişiklik işlemlerinin yapılmasının da önüne geçilmiş olacaktır. Bu çalışmada, kanıt bazlı karar verme stratejilerinde büyük verinin etkinliği araştırılarak, bilgi teknolojileri altyapısı kullanımını gerektiren büyük verinin güvenliği de ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karar Verme, Büyük Veri, Veri Güvenliği, ChatGPT

ABSTRACT

In our daily life, we are constantly faced with actions that require us to make decisions. We need to choose one or more of the options that appear regarding these actions. Decision making is one of the important steps taken to solve a problem. Decision-making is the realization of the selection determined in a process among the alternatives of a planned action. At the end of this process, the decision is implemented, and the result is reached. In some cases, the decision may be made involuntarily. While some decision-making processes are easy, some decision-making processes can be considered complex.

The realization of the decisions made based on the experience and intuition of the decision makers may not always result in high efficiency. When the formation of managerial decisions is examined with real scientific evidence, we can say that during the formation of managerial decisions, evidence-based decision-making reveals an effective management style. Corporate managers, who are in the position of decision makers, can make decisions to increase the efficiency of the institution, especially by using evidence-based decision-making strategies. The concept of big data, which has been used in many fields in recent years, also shows its effect in evidence-based decision-making strategies. Evidence-based decision-making strategies of corporate managers are becoming faster, more accurate and efficient with big data interaction. Data security of big data to be used in evidence-based decision-making strategies should also be considered. Authorization definitions should be made for access to the relevant data, and access should be provided only by persons with access authorization. In this way, the confidentiality of the data will be ensured and the deletion and modification of the data by unauthorized persons will be prevented. In this study, the effectiveness of big data in evidence-based decision-making strategies is investigated and the security of big data, which requires the use of information technology infrastructure, is also discussed.

Keywords: Decision Making, Big Data, Data Security, ChatGPT

1. GİRİŞ

Karar verme, insanların günlük yaşamında birçok kez karşılaştığı, bir eylem veya olayla ilgili farklı seçenekler arasından bir veya birkaçını seçmesidir. Karar verme işlemi bir süreci kapsamaktadır ve verilen karar ile sonuca ulaşılmaktadır. Verilen kararın sonuç üzerindeki etkisi, belirsizlik ve karmaşıklığı da içinde barındıran karar verme sürecinin yönetilme şekline de bağlıdır. Yönetim biliminin temel unsurlarından olan karar verme, yönetsel süreçler açısından bir öneme sahiptir ve bilimsel çalışmalar farklı karar verme yaklaşımları ortaya koymaktadır.

Kanıt bazlı karar verme, gerçek bilimsel kanıtın yönetsel karar verme alanlarında kullanılmasını ifade etmektedir. Günümüzde işletmelerin karlılıklarının sürdürülebilir olması için orta ve üst düzey yöneticilerinin hızlı ve doğru karar verme stratejilerine yönelmeleri gerekmektedir. Yönetici konumundaki karar vericilerin, kanıt bazlı karar verme yöntemi ile daha etkili bir yönetim şeklini ortaya çıkardığı görülmektedir [1]. Kurum yöneticilerinin aldıkları kararlar doğrultusunda farklı departmanların işledikleri verilerin yönetim bilişim sistemi tarafından merkezi bir yapıda toplanması sağlanmakta ve toplanan bu veriler ile yöneticilerin anlamlandırılabilir sonuçlar elde etmesi amaçlanmaktadır. Veri merkezlerinde depolanan bu veriler, boyutlarının yüksek olması ve karmaşıklıkları nedeniyle büyük veri olarak adlandırılmaktadır.

Son yıllarda veri toplama çeşitliliğinin ve miktarının artmasıyla birlikte büyük veri kavramının önemi artmaktadır. Sensörler, sosyal medya, mobil ve akıllı cihazlar kullanılarak birçok farklı ortamdan veri toplanarak merkezi bir yapıda biriktirilmektedir. Bu merkezi yapı çoğunlukla herkesin rahat bir şekilde ulaşabileceği bulut teknolojileri olarak seçilmektedir. Kanıt bazlı karar vermede büyük veri kullanımı, problem çözümünde daha etkin bir yol izlenerek verilen kararın yönetsel performansını arttırmasını hedeflemektedir.

Yapılan literatür araştırmasında, büyük verinin karar verme stratejilerindeki önemine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır.

Duan ve diğerlerinin yaptığı çalışmada, karar verme için yapay zeka tabanlı sistemlerin kullanımı ve etkisi ile ilgili zorlukları incelemişler [2]. Büyük verinin etkisi ile birlikte yapay zekanın popülerliğinin arttığını ve yapay zekanın insanların karar verme süreçlerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Thirathon ve diğerleri, yönetsel karar vermenin büyük veriden nasıl etkilendiğini araştırmışlardır [3]. Yaptıkları araştırma sonucunda büyük veri analitiğinin yönetsel karar davranışı üzerinde etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Acharya ve diğerleri tarafından moda endüstrisinde büyük veri ve karar verme üzerine yapılan çalışmada, büyük verilerin kuruluşların bilgiyi birlikte oluşturmasına yardımcı olduğunu ve bunun sonucu olarak ta kanıta dayalı karar vermeyi etkilediğini belirtmişlerdir [4].

Bu çalışmada kanıt bazlı karar vermede büyük verinin etkisi incelenmekte ve veri güvenliği ele alınmaktadır. Bu amaçla, ikinci bölümde kanıt bazlı karar verme ve yapay zeka ile olan ilişkisi, üçüncü bölümde büyük veri ve depolandıkları yer olan veri merkezleri, dördüncü bölümde veri güvenliği ile ilgili olarak veri merkezlerine gerçekleştirilen siber saldırılar ve bunlar için alınması gereken önlemler, beşinci bölümde yapılan çalışmanın amacı ve önemi anlatılmaktadır. Sonuç bölümünde ise kanıt bazlı karar vermede büyük verinin etkisi ve veri güvenliği tartışılmaktadır.

2. KANIT BAZLI KARAR VERME VE YAPAY ZEKA İLİŞKİSİ

Kanıt bazlı karar verme, karar vericilerin gerçek bilimsel kanıtı kullanmasıyla gerçekleşmektedir. Yönetim kalitesinin yükseltilmesinde, karar vericilerin kanıtlara dayalı doğru kararlar verebilmesi önem taşır. Kanıt bazlı kararlarda farklı teknolojik kaynaklardan elde edilen büyük verilerin analizi karar vericilere yardımcı olmaktadır.

Günümüzde elde edilen büyük veriler makine öğrenimi algoritmaları aracılığıyla farklı alanlarda kullanılabilir [5]. Akıllı uygulamalar yürüten yapay zekanın alt dalı olan ve çeşitli istatistikî ve optimizasyon tekniklerini barındıran makine öğrenimi karmaşık veri setleri içerisindeki desenleri hızlı bir şekilde tespit edebilmektedir. Makine öğrenmesi ve yapay zeka uygulamaları lojistik, sosyal bilimler araştırmaları, dijital pazarlama, dijital sağlık, siber güvenlik ve otonom araçlar gibi alanlarda kullanılmaktadır [6-11]. Yapay zeka uygulamaları, veri çeşitliliği arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılmasında fayda sağlamaktadır.

Yüksek miktarda veri işleme gerektiren makine öğrenimi algoritmalarının, yüksek güç ve kapasite gibi kaynak ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu kaynak ihtiyaçları çok işlemcili ve yüksek bellek gücüne sahip bilgisayarlar ile karşılanabilir. Günümüz bilgisayarları ile makine öğrenimi algoritmaları çalıştırılabilir olmasına karşın, makine öğrenimi algoritmalarının kuantum bilgisayarlar ile daha iyi performans gösterebileceği tartışılmaktadır [12]. Kuantum teorisinin temel prensipleri üzerine geliştirilen bir bilgisayar teknolojisi olan kuantum bilgisayarlar, klasik bilgisayarların gerçekleştiremediği yüksek kapasitedeki işlemleri kolayca gerçekleştirebilmektedir [13]. Kuantum bilgisayarlar gibi cihazların olduğu bir ortamda veri alışverişini sağlayan gelecek nesil internet teknolojileri kuantum internet olarak tanımlanmaktadır. Kuantum internet'in ultra güvenli iletişimi sağlayabileceği literatürde belirtilmiştir [14]. Geliştirilen yapay zeka uygulamalarının karar verme süreçlerinde stratejik önem taşıdığı tartışılmaktadır [15]. Büyük verilerin desteğiyle öğrenim sağlayan yapay zeka uygulamaları, tahmine dayalı analitik yaklaşımlar geliştirerek karar vericilerin karar süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Yapay zeka uygulamaları ile daha akıllı operasyonel kararlar alınarak kurumların verilerdeki kalıpları keşfetmeleri sağlanmaktadır.

OpenAI isimli yapay zeka araştırma ve dağıtım şirketi tarafından ChatGPT isimli sohbet robotu geliştirilmiştir. Geliştirilen bu sohbet robotu, kullanıcı isteklerini anlayıp yorumlamak için kapsamlı veri depoları kullanmakta ve sonucunda insan diline yakın seviyede cevaplar üretmektedir [16]. Yakın bir zamanda online olarak çalışmaya başlayan ChatGPT, yapay zeka alanında önemli bir yenilik olarak sunulmaktadır. Karar verme sürecinin kişinin tecrübelerinden yararlanılarak gerçekleşen bir süreç olması nedeniyle yapay zeka teknolojilerinin bu sürece katılımı tartışılmaktadır [17]. Dolayısıyla, ChatGPT tarafından sağlanan bilgilerin doğruluğunun yöneticilere kanıt olarak sunulmadan önce kontrol edilmesi, güvenilirliği ve benzeri konular araştırılıp incelenmeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla verinin hem güvenliği hem de güvenilirliği kurumlar için önemli olmuştur.

ChatGPT ye soru sormak için sağlanan girdiler prompt olarak adlandırılmaktadır. Prompt mühendisliği, ChatGPT gibi büyük dil modellerinin promptlar aracılığıyla programlanması olarak tanımlanmaktadır [18]. Yapay zeka girdilerinin doğru tanımlanarak istenilen doğru sonucun elde edilmesi, prompt mühendisliği tarafından sağlanabilmektedir. Prompt mühendisliği çalışma alanının, karar verme sürecinde yapay zeka uygulamalarından edinilen bilgilerin doğruluğunun sağlanmasında önemli rol oynayacağı düşünülmektedir.

3. BÜYÜK VERİ

Günümüzde birçok farklı platformlar aracılığıyla sensörler, kullanıcı verileri ve benzeri yöntemler ile veriler toplanmaktadır. Toplanan bu veriler genellikle merkezi bir yapı üzerinde biriktirilmekte ve sürekli ulaşılabilir olması sağlanmaktadır. Ulaşılabilirliğinin sağlanabilmesi için bulut bilişim teknolojileri kullanılarak zaman ve mekan sınırı olmadan her zaman her yerden erişim sağlanabilmektedir. Toplanan verilerin miktarının fazla olması ve karmaşıklığının artması nedeniyle büyük veri kavramı ortaya çıkmaktadır. Büyük veri kavramı hacim, çeşitlilik ve hız gibi bileşenleri içermektedir [19]. Hacim, büyük verinin içerdiği yüklü miktardaki veri setlerini ifade etmektedir. Hızlı bir şekilde toplanan veriler çok kısa bir sürede büyük bir hacme ulaşabilmektedir. Çeşitlilik, büyük veri setleri içerisindeki ses, resim, video, metin ve benzeri verilerin bulunduğunu ifade etmektedir. Hız ise verilerin çok kısa zaman içerisinde depolanıp kullanılabilmesini tanımlamakta ve günümüz teknolojilerinde büyük veriye ulaşan kullanıcı sayısına bağlı olarak hızın önemi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla gelişmiş analiz araçları ve teknikleri ile işlenmesi gereken veriler hacim, çeşitlilik ve hız ile karakterize edilmektedir.

Günümüzde büyük verilerin beş elementi önem kazanmıştır;

- Hacim olarak düşükten yükseğe gruplandırılmış büyüklük,
- Çeşitlilik açısından yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış veriler,

- Hız açısından doğrulayıcı ve koruyucu uygulamalar ve diğer global verilerin kurum tarafından toplanması,
- Şeffaflık açısından düşükten yükseğe gruplandırılmış veriler,
- Doğruluk açısından düşükten yükseğe gruplandırılmış veriler.

Karar vericilerin karar süreçlerinde kullandıkları büyük verinin önemli bir rolü vardır. Çeşitli uygulamalar aracılığıyla analiz edilen büyük verilerin güvenli ve verimli bir şekilde depolanması gerekmektedir.

3.1 Veri Merkezleri

Veri merkezleri, veri depolanması amacıyla kurulan bilişim sistemlerini içermektedir. İçerdiği çeşitli bilgisayar donanımları ile verilerin depolanmasını ve diğer sistemlere bağlanmasını sağlamaktadır. Günümüzde bulut bilişim sistemleri, veri merkezleri olarak kullanılmaktadır. Veri merkezleri, içerdikleri verilerin kullanıcılar ile iletişiminin sağlanabilmesi için sürekli olarak ulaşılabilir olmalıdır. Ulaşılabilirliğinin sağlanması için gerekli enerji ve internet altyapılarının yeterli olması gerekmektedir. Enerji kesintilerinin olması, veri merkezlerinde bulunan verilerin zarar görmesine de neden olabilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi amacıyla enerji kesintilerini önleyici sistemler kullanılması gerekebilir. Aynı şekilde internet altyapılarının da olası problemlere karşı, yedekleme yapılarının ve verimli çalışmayı sağlayacak kapasitesinin sağlanması gerekmektedir.

4. VERİ GÜVENLİĞİ

Büyük verilerin analiz edilerek karar verme süreçlerinde kullanılmasının yanında verilen kararın verimliliği için veri güvenliği de büyük önem taşımaktadır. Bulut bilişim üzerinde biriktirilen veriler her an her yerden ulaşılabilir olması nedeniyle yetkisiz kişilerin erişimlerine maruz kalarak risk altında olabilmektedir. Verilerin yetkisiz erişimler aracılığıyla değiştirilmesi veya silinmesi ile veri kaybı veya hatalı veriler oluşabilmektedir. Akıllı saatler veya mobil cihazlar gibi kişisel kullanıma sahip donanımlardan toplanan verilerin bulut bilişimde saklanması ve bu verilerin yetkisiz kişiler tarafından ulaşılması sonucunda ise kişisel verilerin güvenliği ile ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

4.1 Veri Merkezlerine Yapılan Siber Saldırıları

Veri merkezlerinde bulunan donanım ve yazılımlara yönelik saldırılar olabilmektedir. Bu saldırılar fiziksel veya yazılımsal olarak gerçekleşebilir. Fiziksel ve yazılımsal olarak gerçekleşen siber saldırılar bu bölümde ayrı ayrı ele alınmaktadır.

4.1.1 Fiziksel Saldırıları

Veri sunucularına karşı fiziksel saldırılar, yetkisiz kişilerin sunucu donanımlarına fiziksel olarak erişimleri ile mümkün olmaktadır. Fiziksel saldırı, sistem odalarında bulunması gereken sunucuların erişilebilir olması durumunda sunucu üzerinde verilerin biriktirildiği dahili veya harici hard disklere ulaşarak bu donanımlara müdahale edilmesi sonucu gerçekleşebilmektedir.

Yetkisiz kişiler tarafından erişilen sunucu donanımları, değiştirilerek veya hasar verilerek kullanılmaz hale gelebilir veya bilgiler üzerinde değişiklikler yapılabilir. Ayrıca sunucuların internete veya çevre donanımlara bağlanmasını sağlayan switch ve benzeri donanımlara da fiziksel olarak müdahale edilmesi sonucunda sunucu hizmetlerinde aksaklıklar meydana gelebilmektedir.

Günümüz teknolojileri kullanılarak sunucuların her an ihtiyaç halinde istekte bulunan kişilere sundukları hizmetin yavaşlaması veya durdurulması sonucunda birçok teknolojik servis sağlanamaz olacaktır. Bu durum, teknoloji altyapısına bağlı birçok hizmeti engellediği için hizmet alan kişileri zor durumda bırakabilecektir.

4.1.2 Yazılımsal Saldırıları

Veri merkezlerinde bulunan sunuculara yazılımsal olarak saldırılar gerçekleşmekte ve bu saldırılar sonucunda sunucu içerisinde bulunan verilerde değişiklikler veya kayıplar olabilmektedir. Yazılımsal saldırılar direk olarak sunucu üzerine olabildiği gibi sunucuya bağlanmak isteyen kişilerin kullandığı yazılımlar aracılığıyla da olabilmektedir. Kötü niyetli saldırgan, kullanıcı cihazına yüklediği yazılımlar aracılığıyla kullanıcının sunucuya bağlanması sırasındaki veri iletişimini kullanarak verileri elde edebilir veya değiştirebilir. Benzer şekilde sürekli olarak internete bağlı olan sunucuya uzaktan erişerek gerçekleştirilen yazılımsal saldırılar da mevcuttur. Örnek olarak sunucunun hizmet vermesini engellemeye yönelik hizmet reddi saldırısı bunlardan birisidir [20]. Bu saldırıyı yapan kötü niyetli saldırgan sürekli olarak sunucu ile iletişim isteğinde bulunarak sunucuyu gereksiz yere meşgul etmekte ve sunucunun hizmet vermesini engellemeyi amaçlamaktadır [21].

4.2 Veri Güvenliğini Sağlayıcı Tedbirler

Veri güvenliğinin öneminin arttığı günümüzde, verilerin korunması ve sadece yetkili erişimlerin sağlanması için gerekli önlemler alınmalıdır [22]. Önlemlerin alınmadığı durumlarda internete sürekli olarak bağlı bulunan sunucular siber saldırılara karşı savunmasız durumda bulunacaklardır. Bununla birlikte sunucunun hizmet vermesi engellenebilecek veya yavaşlayabilecektir.

Veri merkezi sunucularına yapılan saldırıları engellemek için alınması gereken bazı tedbirler bulunmaktadır. Alınan tedbirler ile sunucu güvenliği artırılarak siber saldırılara karşı daha dirençli bir yapı meydana gelmesi sağlanabilir. Dolayısıyla veri merkezinde

bulunan verilerin güvenliği artırılmış olmaktadır. Sunucu güvenliğini artırıcı önlemler, aşağıda maddeler halinde belirtilmiştir;

- Sunucu tarafına yapılan bağlantılarda yüksek güvenliqli şifreler tercih edilmeli. Bu koşul, şifre içeriğinin özel karakterler içermesi ve şifre uzunluğunun belirlenen miktardan az olmamasıyla sağlanabilir.
- Sunucuya yapılan bağlantı kayıtlarının tutularak, gerektiği durumlarda incelenbilmesi önem arz etmektedir.
- Sunucunun internet bağlantısının sağlanması sırasında güvenlik duvarı kullanılarak, sunucu tarafına veri giriş/çıkışlarının kontrol altına alınması güvenliği arttırmaktadır.
- Sunucu üzerindeki verilere erişilmesi için yetkilendirilme yapılması, dolayısıyla sadece yetkili olan kişilerin erişim izni olan bölümlere erişebilmelerinin sağlanması ile veriler daha güvenli bir ortamda saklanabilmektedir.

Yukarıda dört madde halinde belirtilen önlemler ile sunucuların daha güvenli bir şekilde hizmet sağlayacağı düşünülmektedir.

5. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günümüzde sensörler, mobil cihazlar ve internet aracılığıyla birçok veri toplanmakta ve toplanan bu veriler bulut bilişim teknolojileri ile veri merkezlerinde depolanmaktadır. Veri merkezlerinde depolanan ve miktarının fazlalığı ve karmaşıklığı nedeniyle büyük veri olarak adlandırılan bu veriler yapay zeka uygulamaları aracılığıyla analiz edilebilmektedir.

Karar vericilerin kanıt bazlı karar verme süreçlerinde büyük veri ile çalışmaları durumunda büyük verinin verilen kararın verimliliğine katkısı olduğu ve yapılan çalışma ile büyük verilerin karar vermede kullanılırken sağlıklı bir şekilde analiz edilmesinin yapay zeka teknolojileri ile mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca büyük verilerin bulut teknolojilerinde toplanması, depolanması ve kullanımı sırasında oluşabilecek güvenlik sorunları öngörüldüğü için meydana gelebilecek güvenlik problemleri incelenmiştir. Güvenlik eksiklikleri sonucunda ortaya çıkabilecek güvenlik riskleri sunulmuştur. Gerekli güvenlik tedbirlerinin alınması durumunda, içerisinde kişisel verileri de barındıran veri merkezlerinin daha güvenilir bir yapıya kavuşacağı düşünülmektedir.

Karar vericilerin verdiği kararların performansının, kullanılan büyük verilerin güvenilirliğine bağlı olması çalışmanın önemini belirlemektedir.

6. SONUÇ

Yönetim kalitesinin artırılmasında karar vericilerin kanıtlara dayalı doğru kararlar verebilmesi önem taşımaktadır. Çağımızda, kanıtlara dayalı kararlarda farklı teknolojik kaynaklardan elde edilen büyük verilerin analizi karar vericilere yardımcı olmaktadır. Büyük veri analizlerinin, yapay zeka uygulamaları kullanılarak daha hızlı ve daha verimli yapılabilmesi sağlanmaktadır. Büyük veri analizlerinin günümüz bilgisayarları ile yapılabilmesine karşın, ileriki zamanlarda kuantum bilgisayarların gelişmesi ile çok daha büyük verilerin kısa zamanda analiz edilebilmesi beklenmektedir.

Kurumlara aynı anda birden fazla kaynaktan eşzamanlı ve çok miktarda veri akışı olmakta ve bu veriler hızla karar süreçlerinde kullanılmak üzere bilişim teknolojileri aracılığıyla analiz edilmektedir. Dolayısıyla verilen kararın performansı kurum içi ve dışından gelen verilerin büyüklüğüne ve güvenilir olmasına da bağlıdır. Bu nedenle dijital teknolojiler aracılığı ile elde edilen verilerin güvenilirliğinin sağlanması önemlidir. Yapılan çalışmada, kanıt bazlı karar vermenin büyük veri ile ilişkisi incelenmiş ve bulut bilişim teknolojilerinde depolanan verilerde oluşabilecek güvenlik sorunları ele alınarak, sağlanması gereken tedbirler ortaya konmuştur.

KAYNAKLAR

- Özyılmaz, A., & Eser, S. (2014). Yönetim kalitesini arttırmada kanıt temelli yönetim katkı sağlayabilir mi?. Duan, Y., Edwards, J. S., & Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data—evolution, challenges and research agenda. *International journal of information management*, 48, 63-71. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.021>
- Thirathon, U., Wieder, B., Matolcsy, Z., & Ossimitz, M. L. (2017). Big data, analytic culture and analytic-based decision making evidence from Australia. *Procedia computer science*, 121, 775-783. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.100>
- Acharya, A., Singh, S. K., Pereira, V., & Singh, P. (2018). Big data, knowledge co-creation and decision making in fashion industry. *International Journal of Information Management*, 42, 90-101. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2018.06.008>
- Akay, E. Ç. (2018). Ekonometride yeni bir ufuk: Büyük veri ve makine öğrenmesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(2), 41-53.
- Aylak, B. L., Oral, O., & Yazıcı, K. (2021). Yapay zeka ve makine öğrenmesi tekniklerinin lojistik sektöründe kullanımı. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8(1), 74-93. <https://doi.org/10.31202/ecjse.776314>
- Mete, M. H. (2023). Sosyal Bilimlerde Büyük Veri Analitiği, Yapay Zeka ve Makine Öğreniminin Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 99-120.
- Okay, S. (2023). Dijital Pazarlamada Yapay Zeka ve Makine Öğrenimi Kullanımı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(85), 135-142. <https://doi.org/10.17755/esosder.115771>
- Büyükgöze, S., & Dereli, E. (2019). Dijital sağlık uygulamalarında yapay zeka. VI. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Fen ve Sağlık, 7(10).
- Efe, A. (2021). Yapay Zeka Odaklı Siber Risk ve Güvenlik Yönetimi. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi*, 5(2), 144-165. <https://doi.org/10.33461/uybisbbd.972206>
- Ortataş, F. N., & Çetin E. (2021). Elektrikli ve Otonom Araçlarda Makine Öğrenmesi Kullanarak Trafik Levhaları Tanıma ve Simülasyon Uygulaması. *El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8 (3), 1081-1092. <https://doi.org/10.31202/ecjse.867733>
- Biamonte, J., Wittek, P., Pancotti, N., Rebentrost, P., Wiebe, N., & Lloyd, S. (2017). Quantum machine learning. *Nature*, 549(7671), 195-202. <https://doi.org/10.1038/nature23474>
- Genç, H. H., Aydın, S., & Erdal, H. (2020). Yüksek Hassasiyetli Kayan Nokta Sayı Hesaplamalarında Bulut Temelli Kuantum Bilgisayar Programlama Platformlarının Kullanımı. *International Marmara Sciences Congress (Spring)*.
- Illiano, J., Caleffi, M., Manzalini, A., & Cacciapuoti, A. S. (2022). Quantum internet protocol stack: A comprehensive survey. *Computer Networks*, 213. <https://doi.org/10.1016/j.comnet.2022.109092>
- İnce, H., İmamoğlu, S.E. & İmamoğlu, S.Z. (2021). Yapay zeka uygulamalarının karar verme üzerine etkileri: Kavramsal bir çalışma. *International Review of Economics and Management*, 9(1), 50-63. <https://doi.org/10.18825/iremjournal.866432>
- Lund, B. D., & Wang, T. (2023). Chatting about ChatGPT: how may AI and GPT impact academia and libraries?. *Library Hi Tech News*, 40(3), 26-29. <https://doi.org/10.1108/LHTN-01-2023-0009>
- Zhu, J. J., Jiang, J., Yang, M., & Ren, Z. J. (2023). ChatGPT and environmental research. *Environmental Science & Technology*. <https://doi.org/10.1021/acs.est.3c01818>
- White, J., Fu, Q., Hays, S., Sandborn, M., Olea, C., Gilbert, H., et al. (2023). A prompt pattern catalog to enhance prompt engineering with ChatGPT. *arXiv preprint arXiv:2302.11382*. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2302.11382>
- Fathi, M., Kashani, M. H., Jameii, S.M., & Mahdipour, E. (2022). Big Data Analytics in Weather Forecasting: A Systematic Review. *Archives of Computational Methods in Engineering*, 29, 1247-1275. <https://doi.org/10.1007/s11831-021-09616-4>
- Aksakallı, İ. K. (2019). Bulut bilişimde güvenlik zafiyetleri, tehditleri ve bu tehditlere yönelik güvenlik önerileri. *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi*, 5(1), 8-34.
- Masdari, M., & Jalali, M. (2016). A survey and taxonomy of DoS attacks in cloud computing. *Security and Communication Networks*, 9(16), 3724-3751. <https://doi.org/10.1002/sec.1539>

Kaja, D. V. S., Fatima, Y., & Mailewa, A. B. (2022). Data integrity attacks in cloud computing: A review of identifying and protecting techniques. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 3(2), 713-720. <https://doi.org/10.55248/gengpi.2022.3.2.8>

PAZARLAMA İLETİŞİMİN GELECEĞİ: YAPAY ZEKÂNIN MÜŞTERİ DENEYİMİ ÜZERİNE ETKİSİ**THE FUTURE OF MARKETING COMMUNICATIONS: THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON CUSTOMER EXPERIENCE****Simge AKSU**

Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, simge.aksu@yobu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1818-0455

ÖZET

Teknolojinin hızla gelişmesi, iletişim teknolojilerini son derece etkilemiştir. Bu gelişmeler, iletişim teknolojilerinin daha hızlı, daha kolay ve daha etkili hale gelmesini sağlamıştır. Özellikle internet teknolojileri, dijitalleşme süreciyle birlikte iletişim teknolojilerinde köklü değişimlere yol açmıştır. Yapay zekâ teknolojileri gün geçtikçe yaygınlaşmakta ve markaların pazarlama iletişimi süreçlerinde kullanılmaktadır. Gelecekteki bazı olası pazarlama iletişimi teknolojilerinden şu şekilde bahsedilebilir:

Yapay zekâ, müşteri deneyimini kişiselleştirmek ve hedeflemek için kullanılacak ve pazarlama kampanyalarının performansını artırmak için kullanılacaktır. Bu teknoloji, reklam kampanyalarının verimliliğini ve etkinliğini artırabilir. Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik teknolojileri, müşteri deneyimlerinin daha etkili bir şekilde sunulmasına yardımcı olacaktır. Markalar, müşterilerine ürünlerini deneyimlemeleri için sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik teknolojileri kullanacaktır. İçerik pazarlaması hala gelecekte de önemli bir pazarlama iletişimi uygulaması olmaya devam edecektir. Sosyal medya, pazarlama iletişimde önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Markalar, sosyal medya kanallarını kullanarak müşterileriyle etkileşim kuracak ve hedef kitlelerini daha iyi tanıyarak pazarlama stratejilerini oluşturabilecekler. Mobil pazarlama, gelecekte daha da önemli bir rol oynayacak. Markalar, mobil cihazlar üzerinden müşterilerine doğrudan ulaşarak kişiselleştirilmiş mesajlar ve teklifler sunabilir hale gelecektir. Veri analitiği, gelecekte pazarlama iletişimi stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Markalar, müşteri verilerini analiz ederek hedef kitlelerini daha iyi anlayacak ve pazarlama stratejilerini buna göre şekillendirecekler.

Bu noktada Chat GPT 3.5 – 4 gibi yapay zeka yazılımlarının gelecekte pazarlama iletişimi faaliyetlerinde yaratıcı kampanyalardan daha fazla rol alacağı söylenebilir. Örneğin, yapay zekâ ve Chat GPT, müşteri verilerini analiz ederek hedef kitlelerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilir ve pazarlama stratejilerini buna göre şekillendirebilir. Ayrıca, Chat GPT gibi doğal dil işleme teknolojileri, markaların müşterileriyle daha interaktif bir şekilde etkileşim kurmalarına olanak tanımaktadır. Bu teknolojiler, markaların müşteri taleplerine daha hızlı ve etkili bir şekilde yanıt vermesine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, yapay zekâ ve Chat GPT gibi teknolojiler, markaların

müşterileriyle daha iyi bir şekilde etkileşim kurmasına, müşteri verilerini analiz ederek pazarlama stratejilerini şekillendirmesine ve müşteri deneyimini kişiselleştirerek müşteri bağlılığını artırmasına yardımcı olacaktır. Bu teknolojiler, gelecekte pazarlama iletişimde daha da önemli bir rol oynamaya devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: *Bütünleşik Pazarlama İletişimi (BPI), Yapay Zekâ, Veri Analizi, BPI Geleceği, Müşteri Deneyimi*

ABSTRACT

The rapid development of technology has had a significant impact on communication technologies. These developments have made communication technologies faster, easier, and more effective. In particular, internet technologies have led to significant changes in communication technologies with the digitalization process. Artificial intelligence technologies are becoming more widespread and are being used in brands' marketing communication processes. Some possible future marketing communication technologies can be mentioned as follows:

Artificial intelligence will be used to personalize and target the customer experience and will be used to improve the performance of marketing campaigns. This technology can increase the efficiency and effectiveness of advertising campaigns. Virtual reality and augmented reality technologies will help present customer experiences more effectively. Brands will use virtual reality and augmented reality technologies to allow customers to experience their products. Content marketing will continue to be an important marketing communication practice in the future. Social media will continue to play an important role in marketing communication. Brands will interact with their customers through social media channels and create marketing strategies by getting to know their target audience better. Mobile marketing will play an even more important role in the future. Brands will be able to reach their customers directly through mobile devices by offering personalized messages and offers. Data analytics will play an important role in determining future marketing communication strategies. Brands will better understand their target audience by analyzing customer data and shape their marketing strategies accordingly.

At this point, it can be said that artificial intelligence software such as Chat GPT 3.5-4 will play a more significant role in marketing communication activities in the future. For example, artificial intelligence and Chat GPT can better understand the needs of target audiences by analyzing customer data and shape marketing strategies accordingly. In addition, natural language processing technologies such as Chat GPT allow brands to interact with their customers more interactively. These technologies can help brands respond more quickly and effectively to customer requests. In conclusion, technologies such as artificial intelligence and Chat GPT will help brands interact with their customers more effectively, shape their marketing strategies by analyzing customer data, and increase customer loyalty by personalizing the customer experience. These technologies will continue to play an even more important role in marketing communication in the future.

Keywords: *Integrated Marketing Communications (IMC), Artificial Intelligence, Data Analysis, Future of IMC, Customer Experience*

ANALYSIS OF TIME-VARYING PARAMETERS IN AN EMERGING ECONOMY: FINDINGS FROM A FOUR FACTOR MODEL**İŞİL CANDEMİR***ORCID. 0000-0003-1526-7042 Dr. Boğaziçi University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Management, isil.candemir@boun.edu.tr***ABSTRACT**

The aim of our research is two-fold: firstly, to test whether alpha (the unexplained portion of returns by the risk factors) and betas (asset sensitivities to the risk factors) exhibit time-varying patterns, and secondly, to investigate whether the risk factors can explain the variations in time-varying risk premia. To test the parameters, we utilized Ferson and Harvey's (1999) conditional asset pricing model and computed risk premia using Fama-MacBeth two-pass technique. We have compiled all available stocks in the Turkish market from July 1989 to May 2021. Our risk factors consist of market, size, value and momentum factors. Additionally, our conditional information set includes the lagged values of market dividend yield, the change in the USDTRY exchange rate, the change in the consumer price index, the change in the industrial production index, the term spread between the ten-year and two-year US Treasury bond yields, and the change in Brent price.

Our research makes two contributions to the literature. First, we evaluated the variables in local currencies instead of US dollars. Second, we examined the time-varying parameters in the Turkish market, a prominent emerging economy. Our analysis revealed that betas exhibit time variation, while there is no evidence to reject time-invariance of alpha. Moreover, we observed that the time-varying risk premia for all risk factors are not significantly different from zero, meaning that the four-factor model is inadequate in explaining the premia. It was also observed that the method used to form the portfolios has an impact on the outcomes obtained.

**KOMPLEKSİTE İKTİSADI VE BÜYÜK VERİ: İKTİSATTA YENİ
YAKLAŞIMLAR**

COMPLEXITY ECONOMICS AND BIG DATA: NEW APPROACHES TO
ECONOMICS

Selim ŞANLISOY

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, selim.sanlisoy@deu.edu.tr

Tuğberk ÇİLOĞLU

*Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD,
utugberk@gmail.com*

ÖZET

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber ağlarda üretilen verinin miktarı ve hızı da artmıştır. Bu durum etkisini ekonomik, politik, kültürel ve sosyal verilerde de göstermiştir. Söz konusu artış sonucunda bu verilerden elde edilen enformasyonun kalitesi ve yapılan veri analizlerinin derinliği ve doğruluğu da giderek artmıştır. Tüm bu süreçler “büyük veri” adı verilen yeni bir kavramın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Geçmişte sınırlı miktardaki verilere bağlı olarak yapılan ekonomi politikası dizaynı ve uygulamaları ise büyük verinin gelişimi ile beraber çok daha fazla ve kaliteli veri ile yapılmaya başlanmıştır. Teknolojinin ilerlemesi ile beraber ekonomi politikalarında büyük verinin kullanımının giderek artması beklenmektedir. Bunun en büyük nedeni ise büyük veri teknolojilerinin önünü açtığı kompleks sistemleri baz alan Kompleksite İktisadı gibi yeni yöntemlerin daha doğru ve gerçekçi sonuçlar üretmesidir. Bu sayede ekonomi politikası dizayn eden kurumlar çok daha etkin sonuçlar alabileceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Veri, Ekonomi Politikası, Kompleksite İktisadı

ABSTRACT

As information and communication technologies have developed, the amount and speed of data generated in networks has also increased. This has also had an impact on economic, political, cultural, and social data. As a result of this increase, the quality of the information obtained from this data and the depth and accuracy of the data analysis has also increased. All these processes have led to the emergence of a new concept named "big data". Previously, economic policy design and implementation were based on a limited amount of data, but with the development of big data, it is now possible to design and implement economic policies with much more and better quality data. It is expected that the use of big data in economic policies will increase with the advancement of technology. The biggest reason for this is that new methods such as Complexity Economics, based on complex systems paved by big data technologies, produce more accurate and realistic results. In this way, institutions that design economic policy will be able to get much more effective results.

Keywords: Big Data, Economic Policy, Complexity Economics

1. GİRİŞ

Bilim dünyası 1980’li yıllardan itibaren kompleksite olgusunu ve beraberinde kompleks sistemleri giderek yaygın bir şekilde, analiz etmeye ve kullanmaya başlamıştır. Benzer bir gelişme, iktisat alanında da yaşanmış Kompleksite iktisadı gündeme gelmiştir. Özellikle 2008 Krizi’ne geleneksel iktisadın ve onun politika reçetelerinin yeterince cevap verememesi kompleksite iktisadının ve ardından “Ajan Tabanlı Kompütasyonel İktisat”ın gelişiminde etkili olmuştur. Kompleks sistemler arasında etkileşim ilişkilerinin daha iyi bir şekilde analiz edilmesini olanak veren Ajan Tabanlı Kompütasyonel İktisat, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerden yararlanarak bu analizlerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu bağlamda büyük veri de çağımızı şekillendiren önemli gelişmelerden biridir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki büyük ilerlemeler, dünya çapında verilerin de çok daha hızlı toplanmasına ve işlenmesine olanak sağlamıştır. Tüm bu yöntem ve olanaklar, büyük veri kavramını ortaya çıkarmıştır. Büyük veri teknik ve yöntemlerinin özellikle iktisat biliminde Kompleksite İktisadı çerçevesinde kullanımı, geleneksel teoriye göre çok daha doğru ve gerçekçi tahminlere ulaşılmasını sağlamıştır. Yaşanan süreç ise ekonomi politikası dizaynında ve uygulanmasında büyük veriyi baz alan söz konusu yeni iktisadi yöntemlerin kullanımının önünü açmıştır. Bu durum günümüzde ve gelecekte ekonomi politikalarının çok daha etkin sonuçlar alabilmesine olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, büyük veriyi baz alan Kompleksite İktisadı gibi yeni yöntemlerin ekonomi politikalarını nasıl şekillendirebileceği konusunda çeşitli tahminlerde bulunmaktır. Bu amaçla çalışmada ilk olarak büyük veri, ardından Kompleksite İktisadı ve Ajan Bazlı Kompütasyonel İktisat açıklanarak kavramsal çerçeve ortaya konulmuştur. Daha sonra ise günümüzde ve gelecekte büyük verinin ve büyük veriyi baz alan yeni iktisadi yöntemlerin özellikle de Kompleksite İktisadı ve Ajan Bazlı Kompütasyonel İktisadın ekonomi politikaları üzerindeki etkileri analiz edilmiş ve yeni yaklaşımlara değinilmiştir. Son bölümde ise sonuç ve politika önerilerine yer verilmiştir.

2. BÜYÜK VERİ

Gerek küresel gerekse de ulusal ekonomide, ekonomi politikalarının doğru kurgulanması ve uygulanması iktisadi faaliyetin sağlıklı bir şekilde işlenmesinde ve ekonomik refah artışında oldukça önemli bir paya sahiptir. Geçmişten günümüze ekonomi politikalarının dizayn edilmesinde ve uygulanmasında ekonomik ve sosyal verilerden faydalanılmıştır. Bu süreçte nicel olarak veri sayısı, nitel olarak ise veri kalitesi arttıkça daha sağlıklı

ekonomik teşhisler konulabilmiş ve buna bağlı olarak daha sağlıklı ekonomi politikaları oluşturulabilmiştir.

Bilgi ve iletişim (bilişim) teknolojileri geliştikçe ve yaygınlaştıkça her türlü iktisadi ve sosyal davranışın nitelikli olarak ölçümü ve sınıflandırılması mümkün olmuştur. Bu nitelikli ölçüm ve sınıflandırmaların hacmi arttıkça giderek büyük veri demetleri ortaya çıkmış, büyük veri demetlerinden doğru enformasyon ve bilgiyi çekecek olan analiz metotları da bilişim teknolojilerinin desteği ile giderek gelişmiştir. Tüm bunlar doğal olarak ekonomi politikası dizaynının da daha doğru veri ve bilgilere dayalı olmasını sağlamıştır. Bir başka deyişle, büyük verinin ve analiz metotlarının gelişimi, daha verimli ve etkin ekonomi politikası dizayn etme ve uygulama imkânı sunmuştur.

Büyük veri kavramından önce, “veri” kavramını tanımlamak gerekmektedir. Veri, olaylara ilişkin nesnel gerçeklerin birbiriyle ilişkilendirilmemiş, yapılandırılmamış olarak kaydedilmesi halidir. Veri; biçimlenmemiş ve yorumlanmamış gözlemlere dayandığından, çoğu kez anlamı olmayan gerçekler bütünü olarak tanımlanmaktadır (Barutçugil, 2002: 57). Şeker (2013) ise veriyi herhangi bir işleme tabi tutulmadan, gözlem veya ölçüm yöntemleri ile ortamdan elde edilen her türlü değerdir şeklinde tanımlamış, aynı zamanda verinin değer boyutuna vurgu yapmıştır.

Büyük veri kavramı dünya genelinde kayıtlara geçmiş olarak ilk kez 1997 yılında düzenlenen 8. IEEE Görüntüleme Konferansı’nda (Proceedings of the 8th Conference on Visualization) Michael Cox ve David Ellsworth tarafından “Application Controlled Demand Paging for Out-of-core Visualization” isimli makalede kullanılmıştır. Aynı makalede veri setlerinin çok büyük olduğu ve verilerin bilgisayarların belleklerini, disklerini ve harici disklerini doldurduğu vurgulanmış ve bu probleme “Büyük Veri Problemi” adını vermişlerdir (Cox ve Ellsworth, 1997).

Büyük veri kavramının tanımı konusunda farklı yorumlar vardır. Monino ve Sedkaoui (2016) büyük veriyi “büyük veri terimi, organizasyon için kullanılan verinin hacmi kritik seviyeye ulaştığında ve bunun için yeni teknolojik depolama, işlem ve kullanım yöntemleri yaklaşımları gerektiğinde kullanılmaktadır” şeklinde açıklamaktadır McKinsey Global Institute tarafından hazırlanan bir raporda büyük veri kavramını tipik ve geleneksel olan veri tabanı yazılımlarının yapamayacağı şekilde ve bu yazılımların yeteneklerinin ötesinde veri kümelerini alan, saklayan, yöneten, erişime sunan ve analiz eden araçları tanımlamak için kullanmıştır (Manyika vd., 2011). Büyük veri kavramının çeşitli tanımları olsa da üstlendiği işlev çok daha nettir. Büyük veri teknolojileri eskiden

işlenemeyen ve analiz edilemeyen çok daha fazla sayıda detay ve mikro verileri işlenebilir ve analiz edilebilir kılmıştır.

Gartner (2023) “büyük veri, gelişmiş içgörü, karar verme ve süreç otomasyonu sağlayan uygun maliyetli, yenilikçi bilgi işleme biçimleri talep eden yüksek hacimli, yüksek hızlı ve/veya çok çeşitli bilgi varlıklarıdır” şeklinde tanımlamaktadır. Tanım aynı zamanda genel kabul gören üç büyük veri özelliği olan hacim, hız ve çeşitliliği de kapsamaktadır. Büyük verinin bu özellikleri ilk başta veri hacmi (volume), veri hızı (velocity) ve veri çeşitliliği (variety) olarak 3V ile ifade edilmiş ardından bu özelliklere doğruluk (verification) ile değer (value) özelliklerinin de eklenmesi ile 5V olarak gösterilmeye başlanmıştır. ABD teknoloji şirketi SAS Enstitüsü ise değişkenlik ve karmaşıklık olmak üzere iki değişken daha eklemiştir (Erkek, 2020). Nitekim değişkenler şu şekilde açıklanabilir:

Hacim: Verinin büyüklüğü ve boyutunu ifade etmekte olup geleneksel veri tabanı teknolojisiyle analiz edilemeyecek boyuttaki ve sürekli büyüyen veri miktarını ifade etmektedir.

Hız: Verinin üretilme, iletilme ve işleme süresini ifade etmektedir.

Çeşitlilik: Verilerin çok farklı kaynaklardan elde edilmesine bağlı olarak metin, görüntü, ses, sosyal medya verileri gibi veri çeşitliliğini ifade etmekte olup organize edilme durumuna göre yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış verilere ayrılmaktadır.

Doğruluk: Bilgi yığınlarından elde edilen verilerin güvenilirliğine ilişkin bir takım sorunlar söz konusu olabilir. Söz konusu verilerin doğrulanması ile değer oluşur.

Değer: Veri yığınlarından elde edilen verilerin analiz edilmesi ile ortaya çıkana katma değeri ifade etmektedir.

Değişkenlik: Veri yığınlarının belli olaylar ve zaman dilimleri olarak nasıl izole edilebileceğini göstermektedir.

Karmaşıklık: Kompleks bağlamları işleme kapasitesini ve verileri farklı sistemler karşısında dönüştürürken aynı zamanda bağlantıları da görmeyi ifade etmektedir (Lokke, 2018: 60-61). Büyük verinin bu özelliğinin kompleksite iktisadı ile ilişkili olduğunu ifade edebiliriz.

Büyük veri toplumsal yaşam için yeni fırsatlar ve riskleri de içerisinde barındırmaktadır (Özcan, 2021). Fırsatlar şu şekilde belirtilebilir:

- Büyük veri analizleri ile geçmiş dönük analizlerin yanı sıra geleceğe ilişkin tahminlerin yapılmasında fırsatlar sunmaktadır.
- Kararların daha hızlı, etkin ve doğru alınmasında etkilidir.
- Yeni istihdam alanları yaratma potansiyeli vardır.
- Ekonomide verimlilik artışı sağlamaktadır.
- Toplumun arzu ve isteklerini daha doğru bir şekilde belirleme olanağı sağlar.
- Yüksek katma değer yaratmakta bu da refahı artırıcı etki ortaya çıkarmaktadır. Bilgi toplumunun ve ekonomisinin petrolü olarak nitelendirilmektedir (Mayer-Schonberger & Cukier vd. 2013)

Buna karşın riskler ise şunlardır:

- Bilgi güvenliği ve bireysel mahremiyetin korunmasına ilişkin sorunlar,
- Verilerin gizlilik ve güvenliği endişesi,
- Verilere ulaşabilen kişiler ile ulaşamayanlar arasında oluşacak fark nedeniyle yaşanacak sayısal uçurum,
- Personel yetersizliği sorunu,
- Büyük yatırımlar gerektirmesine bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin sürece uyum sağlayamaması,
- Hukuki alt yapıda yaşanan yetersizlikler,
- Karar alma süreçlerinde giderek daha fazla büyük veri analitiğine yer vermeye bağlı olarak bağımlılık ve insanların yaptıkları işe yabancılaşma sorunu gibi tehdit ve riskleri de barındırmaktadır.

İktisat teorisi ekonomik modellerin oluşturulmasında kavramsal bir çerçeve ortaya koymaktadır. Böylece karmaşık yapılara sahip büyük veri setlerinin analizinde önemli bir rol oynamaktadır. Daha iyi veriler mevcut modellerin daha güvenilir testlerine ve daha önce değerlendirilmesi zor olan teorilerin testlerine olanak tanır. Hatta bu yeni veri biçimlerinin anketlerden, ulusal hesaplardan ve idari verilerden elde edilen daha geleneksel verilerin yerini alması bile söz konusu olabilecektir (Krishanmurthy, 2020). Büyük verinin işlenmesi karmaşıklık biliminin ve kompleks-karmaşık sistemlerin çözümünde önemli gelişmelerin yaşanmasının beraberinde getirmiştir. bu süreç kendisini iktisat alanında da göstermiş kompleksite iktisadı ve ardından ajan tabanlı kompütasyonel iktisadın gelişiminde etkili olmuştur.

3. KOMPLEKSİTE İKTİSADI VE ARDINDAN AJAN TABANLI KOMPÜTASYONEL İKTİSAT

Büyük verideki söz konusu gelişmeler, büyük veri sistemlerine dayanan yeni iktisadi yöntemlerin de hızlı bir şekilde gelişmesine neden olmuştur. İktisat biliminde kullanılan iktisadi ve sosyal verilere eskisinden çok daha fazla ve detaylı ulaşılabiliyor olması, ekonomik bir birim olarak insanın sadece iktisadi değil, iktisadi yönüne etki eden sosyal yönlerinin de verileştirilebilmesi “Kompleksite İktisadı” yönteminin gelişmesinin önünü açmıştır.

Kompleksite iktisadı, geleneksel iktisattan birçok açıdan farklılaşmıştır. Kompleksite İktisadının özelliklerinden ilki, iktisattaki denge kavramına farklı bir şekilde yaklaşmasıdır. Geleneksel teori, ekonominin daima dengede olduğunu öne sürerken Kompleksite İktisadına göre ekonomi hiçbir zaman dengede olmaz. Bunun yanı sıra Kompleksite İktisadı, homoeconomicus varsayımı çerçevesinde bireyleri homojen kabul eden geleneksel teorinin aksine bireyleri heterojen kabul eder. Bu bağlamda bireylerin bilgi düzeyleri eşit değildir ve çoğu zaman eksik bilgi ve buna bağlı olarak sınırlı rasyonalite vardır.

Kompleksite İktisadı, iktisadi dünyayı toplumdan ve kurumlardan soyutlayan geleneksel teorinin aksine iktisadi işleyişin doğrudan toplumsal süreçler ve kurumlar ile etkileşim içinde olduğunu kabul eder. Bu durum kompleks sistemlerin ortaya çıkmasında araştırma konusu olarak belirlenmesinde en önemli durumu oluşturur. Bu noktada Komplike ile Kompleks kavramları arasındaki farka da değinmek yerinde olacaktır. Komplike sistemler parçalara ayrılarak anlaşılabilen sistemler iken kompleks sistemler parçaların bütünlüğüne işaret ederler. Bir başka deyişle Kompleks sistemler ancak bir “bütün” olarak analiz edilebilir ve anlaşılabilirler (Örün, 2020: 50-51).

Kompleks bir sistemin genel özellikleri ise şu şekilde belirtilebilir (Eren ve Kırer, 2017: 109; Martin ve Sunley, 2007: 577; Şahin vd., 2017: 33-35; akt. Örün, 2020: 50):

- **Kendiliğinden organizasyon ve belirim:** Sistemin kendi içindeki parçaları arasındaki etkileşimlerin doğası ve biçimi zaman içerisinde kendi kendine yeniden yapılır. Bu özellik, kompleks sistemlerin başlıca özelliğidir.
- **Adaptasyon:** Kompleks sistemler dışarıdaki değişimlere ayak uydurmak amacıyla kendi parçaları arasındaki etkileşimlerini değiştirebilirler. Bu sırada parçalar arasında çeşitli reaksiyonlar oluşmaktadır.
- **Doğrusal olmama:** Kompleks sistemin kendi parçaları arasındaki etkileşim sonucunda geri dönülemez bir değişim ortaya çıkmaktadır. Bu durum ilişkilerin doğrusal olarak ele alınmamasını da beraberinde getirmiştir.

- **Sınırlı fonksiyonel bozulabilme:** Sistemi oluşturan parçalar arasındaki yüksek iletkenlik, yüksek bağlantı ve sistemin yapısının dinamik olmasından dolayı sistemdeki parçaları durağan olarak ayırıştırıp analiz etmek oldukça zor ve sınırlıdır.
- **Açıklık:** Kompleks bir sistemin sınırlarının belirlenmesi oldukça zordur. Sınırın kendisi analizin amacına bağlıdır.
- **Dağıtılmış bir doğa ve gösteriminin olması:** Kompleks yapı ve sistemler yapı özelliği olarak multiskalar yapılardır.
- **Belirli ve çözülebilir olmama:** Kompleks sistemler deterministik değildir. Bir başka deyişle Kompleks bir sistemde parçaların fonksiyonları hakkında tam bir bilgiye sahip olunsa bile davranışlarda kesinlik beklenemez.

Ajan Tabanlı Kompütasyonel İktisat (AKİ) Kompleksite İktisadının uygulama boyutu olarak düşünülebilir. Zaman içerisinde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler kompleksite biliminin gelişimine kompleks sistemlerin çözüm ve anlaşılması boyutuyla destek sağlamıştır. Bu çerçevede kompleksite iktisadının gelişiminde de ortaya çıkan alan Ajan Bazlı Kompütasyonel İktisat olmuştur. Ajan bazlı kompütasyonel iktisat büyük ölçüde bilgisayar bilimlerinden faydalanmaktadır. İktisadi modellemelerde kullanılan söz konusu bilgisayar bilimi araçları kompleks adaptif sistemlerin gerçeklere uygun şekilde modellenmesine olanak sağlamaktadır. AKİ, basit olarak piyasa ekonomisinin kompleks yapısını analiz için kullanılan bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (Çilingiroğlu, 2017: 187).

4. BÜYÜK VERİNİN KOMPLEKSİTE İKTİSADI VE AJAN TABANLI KOMPÜTASYONEL İKTİSAT ÜZERİNE ETKİSİ

AKİ, modelleme içerisinde ajanlar arasındaki etkileşim dinamiklerine odaklanmaktadır. Bu noktada iktisadi sistemin kompütasyonel olarak çalışması iktisadi sürecin etkileşen ajanların dinamik bir sistemi olarak modellenbilmesine yol açmaktadır (Tsfatsion, 2002b; Tsfatsion, 2006; Tubaro, 2009; akt. Ören, 2020: 54). Büyük Veri 'nin ortaya çıkışı, Kompleksite İktisatı ve Kompleksite İktisadı çerçevesinde AKİ'nin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler ise ekonomi politikası dizaynında ve uygulanmasında yeni ve etkin yöntemlerin ortaya çıkmasına da olanak vermiştir. Bu noktada, ekonomi politikasını kavramını kısaca analiz etmek gerekmektedir. Ekonomi politikası; belirlenmiş sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için; ekonomik düzen, ekonomik yapı ve ekonomik süreci belli karar birimlerinin, seçilmiş uygun araçlar kullanarak, bilinçli ve sistematik bir şekilde etkileme, yönlendirme, şekillendirme ve denetimini konu alan bir bilim dalıdır'' (Erkan, 2022: 3).

Büyük verinin yeni yöntemler ile ekonomi politikalarını nasıl dönüştüreceği konusu da önemli konulardan birisidir. Büyük verinin kullanımı tanımında geçen sosyo-ekonomik amaçların belirlenmesi noktasından başlayarak ekonomi politikasının hemen her noktasında etkili olacaktır. Arslan'a (2017) göre, büyük verinin giderek yaygınlaşması kompütasyonel iktisat yöntemlerinin daha fazla kullanılmasını sağlayacak ve bu durumda Post-Keynesyen teori ile daha uyumlu olan yeni iktisat politikalarının oluşmasına yol açacaktır (Arslan, 2017).

Keleş ve Eren'e (2014) göre de özellikle 2008 Krizi, ajan temelli kompütasyonel iktisat çerçevesinde yeni iktisat politikalarının uygulanma noktasında oldukça önemlidir. Bir başka deyişle söz konusu kriz, geleneksel yöntemlere dayanan ekonomi politikalarının ve şirketlerin ekonomik planlarının sorgulanmasına yol açmış, ajan temelli kompütasyonel iktisat çerçevesinde yeni ekonomi politikalarının bir seçenek olarak ön plana çıkmasında etkili olmuştur (Keleş ve Eren, 2014).

Polyakova vd. (2019) da büyük veriye dayalı olarak network- ağ bilimi uygulama ve araçlarının ekonomi politikası dizaynında kullanılması durumunda çok daha etkin ekonomi politikası sonuçları alınabileceğini belirtmektedir (Polyakova vd, 2019: 138). Bu yaklaşım bir başka deyişle, büyük veri endeksli çeşitli araçların ekonomi politikası uygulamasında ne kadar etkin olabileceğinin bir işaretidir.

5. YENİ YAKLAŞIMLAR

Ekonomik düşünce tarihinin gelişimine baktığımızda, çeşitli kırılma noktaları görülmektedir. Söz konusu kırılma noktalarından iktisat biliminde yöntem konusunda çok önemli bir yeni başlangıç yapan nokta ise "Marjinal Devrim" olarak adlandırılan iktisatta matematiği yoğun kullanma yöntemidir. Söz konusu yöntem öncesinde iktisat ağırlıklı olarak "politik iktisat" olarak anılmaktaydı ve gerek toplumsal süreçlerle, gerekse de sosyal ve siyasi kurumlarla iç içe geçmiş bir iktisadi dünyayı analiz ediyordu. Söz konusu analizin en büyük avantajı iktisadi gelişmeleri açıklarken çok daha gerçekçi analiz araçların kullanılıp iktisadın sosyal ve siyasi yanının ihmal edilmemesi idi. Fakat söz konusu yöntem, matematiksel ve istatistiksel analizleri yeteri kadar kullanmadığı için nicel tahminlemeler yapmaktan uzaktı. Marjinal devrim ile beraber iktisat metodolojisi bu açığı kapatmak için yoğun bir şekilde kantitatif araçları kullanmaya başlamıştır. Bu sayede eskiden yapılamayan nicel analizler ve tahminlemeler rahatlıkla yapılabilir duruma gelmiştir. Fakat iktisattaki bu matematik açılımı ile birlikte iktisadi dünyayı toplumsal yaşamdan ve etkileşimlerden soyutlayan, gerçekçi olmayan tam rekabet piyasası- tam rasyonel insan- tam bilgi gibi varsayımlara dayanan bir yaklaşım

ortaya çıkmıştır. Söz konusu yaklaşım bu nedenle giderek toplumsal gerçeklerden uzaklaşmış, nicel analiz içeriği yoğun fakat “gerçekçi iktisadi bilgi” içeriği eksik sonuçlara varmaya başlamıştır.

Tarih boyunca bakıldığında ekonomi politikası araçları ve yöntemleri dizayn edilirken dönemin ağır basan iktisadi yöntemleri kullanılmıştır. Sanayi devrimi ile beraber giderek karmaşıklaşan iktisadi dünya, ekonomi politikası araçlarını uygularken giderek daha fazla matematiksel iktisattan faydalanmış, iktisadi dünyadan toplumu ve tarihi soyutlayan ekonometrik modellerin sonuçlarını doğru kabul ederek ekonomi politikası icra etmiştir.

Dünya iktisat tarihine baktığımızda, söz konusu ekonomi politikası tercihlerinin sonucunda büyük ekonomik ve finansal krizler çıktığı veya mevcut krizlerin giderek derinleştiği iddia edilmektedir. Örneğin, 1929 Büyük Buhranı sonrasında uzun bir süre Amerikan Merkez Bankası (FED) geleneksel teorilere bağlı kalarak para arzını artırmamıştır. Bunun sonucunda söz konusu ekonomik kriz çok daha fazla dünya toplumuna zarar vermiş, ağır hasarlar bırakmış, çözüm gecikmiştir.

Sadece devletlerin değil, özel sektörün ve stratejik büyüklükteki şirketlerin de iktisadi plan ve uygulamalarında söz konusu geleneksel iktisadi yöntemleri kullanmaları sonucunda bölgesel ve küresel ciddi ekonomik krizler ile karşılaşmıştır. Örneğin, ABD merkezli bir hedge fon şirketi olan Long Term Capital Management (LTCM) 1998 yılında eski tarihi verileri soyutlayan bir opsiyon fiyatlama modeli ile hareket edince Rusya devlet tahvillerini baz alan opsiyon sözleşmelerinde yaptığı açığa satışın ardından Rusya’da aniden çıkan ekonomik kriz sonucunda artan tahvil fiyatı volatilitésinden etkilenip yükselen opsiyon sözleşme fiyatları sebebiyle iflas etmiştir. Söz konusu iflas, ABD finansal piyasalarında önemli bir paniğe yol açmış ve finansal piyasalara olan güveni sarsmıştır (Ferguson, 2011).

Söz konusu geleneksel teorilere bağlı kalan büyük ABD finans kuruluşları sonraki yıllarda da mortgage piyasasında soyut ekonometrik modeller kullanarak mortgage endeksli türev ürünlerde aşırı yüksek değerlemeler yapmışlar, bu da tüm dünyayı etkisi altına alan 2008 Krizi’ni tetiklemiştir. Etki alanı büyük veya küçük söz konusu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Büyük verinin giderek daha fazla erişilebilir ve analiz edilebilir hale gelmesi sonucunda ekonomi politikası araçları da çok daha fazla gerçekçi ve mikro verilerle hareket edebilir hale gelmiştir.

Büyük verinin gelişimi ile beraber sektör ve bölge bazlı veriler çok daha hızlı ve etkin bir şekilde kullanılabilir hale gelmiştir. Bu yenilik, ekonomi politikası uygularken büyük

bir kolaylık sağlamaktadır. Örneğin, Türkiye’de enflasyonun yükseldiği ve TCMB’nin ekonomide fazla bir işsizlik artışı olmadan daraltıcı para politikası izlemek istediği bir senaryoda mikro ve sektör bazlı verilerin önemi büyük olacaktır. Büyük verinin kullanılmadığı geleneksel bir para politikası uygulaması sonucunda istenilen dezenflasyonist süreç yüksek bir işsizlik artışı ile beraber gelebilir. Fakat büyük veri teknolojilerinin kullanıldığı yöntemler ile işgücü talebinin diğer sektör ve bölgelere oranla çok daha yüksek olduğu sektör ve bölgelerde selektif daraltıcı para politikaları uygulanarak aynı dezenflasyonist süreç çok daha az bir işsizlik artışı ile başarılabılır.

Tüm bunların yanı sıra büyük verinin gelişimi iktisat bilminde Kompleksite İktisadi bağlamında geliştirilen yöntemlerin çok daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu ise, Marjinal Devrim ile beraber gelen iktisatı toplumdan soyutlayıcı yaklaşımların terk edilip iktisadi dünyayı toplum, kurumlar ve sosyal veriler ile beraber analiz eden yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Büyük verinin önünü açtığı Kompleksite iktisadi, iktisadi verilerin yanında sosyal ve siyasi verileri de işleyerek sınırlı rasyonel “ekonomik ajan” ı baz alarak hem matematik içerikli hem de toplumsal yönü olan çok daha gerçekçi iktisadi modeller oluşturabilir hale gelmiştir. Bir başka deyişle, büyük verinin gelişimini sağladığı Kompleksite İktisadi, yoğun kantitatif analizleri gerçekçi varsayımlarla birlikte kullanarak gerçek iktisadi dünyaya en yakın modellemeleri ve tahminleri yapabilir konumdadır. Büyük veri teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve daha ileri büyük veri tekniklerinin geliştirilmesi ile beraber Kompleksite İktisadi çok daha fazla gerçekçi analizler yapabilecektir.

Söz konusu süreç geliştikçe ekonomi politikası dizayn edicileri ve uygulayıcıları da daha fazla oranda Kompleksite İktisadından faydalanacaklardır. Bu ise hem küresel hem de ulusal bazda devletlerin ve şirketlerin çok daha doğru iktisadi modeller ile eskiye oranla daha doğru tahminler yaparak küresel ve ulusal ekonomik kalkınma sürecine çok daha fazla katkı sunabilecekleri bir ortam yaratacaktır.

6. SONUÇ

Tarih boyunca organizasyonlar, kurumlar ve devletler ekonomi politikası yapımında o an için ulaşılabilir olan veri kaynaklarını kullanmışlardır. Verilere sınırlı miktar ve oranlarda ulaşılabildiği dönemlerde devletler söz konusu veriler ile ekonomi politikaları dizayn etmişler, çoğunlukla da veri azlığına bağlı olarak tam olarak istenilen sonuçları elde edememişlerdir. Buna ek olarak, verilerin sınırlı olduğu dönemde hâkim olan geleneksel iktisadi düşüncelerden de etkilenen ekonomi politikası uygulayıcıları, iktisadi

toplumdan soyutlayan düşünce kalıpları ile hareket etmiş ve bu da ek toplumsal zararlar doğurmuştur.

Büyük verinin gelişimi ile iki önemli değişiklik gerçekleşmiştir. İlk olarak, ekonomi politikası yapımında eskiye göre çok daha fazla ve kaliteli veri ile hareket etme imkânı doğmuştur. Bu durum, ekonomi politikalarının çok daha etkin sonuçlar almasına yol açmıştır ve gelecekte veri miktarının ve analiz yöntemlerinin gelişmesi ile birlikte daha etkin sonuçlara yol açacaktır. İkinci önemli değişiklik ise büyük verinin getirdiği zihniyet değişimidir. Büyük veri öncesinde toplumdan soyutlanmış ekonometrik modelleri baz alan ekonomi politikası uygulayıcıları, büyük veri ile birlikte yine büyük verinin önünü açtığı iktisadî toplumdan soyutlamayan, sınırlı rasyonelliği göz önüne alan daha doğru ve gerçekçi varsayımlarla hareket eden Kompleksite İktisadî yöntem ve araçlarını uygulamaya başlamışlardır. Böylece ekonomi politikalarının içerdiği düşünce yapısı iktisadî toplum ile beraber değerlendirilen bir noktaya doğru evrilmiştir. Büyük verinin ve büyük veri tekniklerinin gelişmesi ile beraber gelecekte hem kantitatif açıdan etkin hem de kalitatif açıdan doğru ve gerçekçi varsayımlarla hareket eden ekonomi politikaları küresel toplumsal kalkınma süreçlerine büyük katkılarda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslan, M. O. (2017). Linking agent-based computational economics to post keynesian economics. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(1), 1-17.
- Barutçugil, İ. (2002). *Bilgi Yönetimi*, İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Cox, M., & Ellsworth, D. (1997). Application-controlled demand paging for out-of-core visualization. In *Proceedings. Visualization'97. Cat. No. 97CB36155. IEEE. 235-244*
- Çilingiroğlu, H. K. (2017). Ajan-bazlı kompüsyonel iktisat. E. Eren, & S. Şahin (Ed.). *Kompleksite ve İktisat*. Ankara: Efil Yayınevi.184-204.
- Erkan, H. (2022). *Ekonomi Politikasının Temelleri*. İzmir: Akademi Derneği.
- Erkek, S. (2020). Kanıttan politikalara: Etkin kamu politikası tasarımında büyük veri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 6(22), 146-159.
- Ferguson, N. (2011). *Paranın Yükselişi: Dünyanın Finansal Tarihi*. Çev. B. Pala. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gartner (2023). *Gartner Glossary: Big Data*, <https://www.gartner.com/it-glossary/big-data>, (Erişim Tarihi:10.04.2023).
- Keleş, E., & Ercan, E. (2014). Ajan tabanlı modelleme ve hesaplamalı iktisat-Agent-based modelling and computational economics. *Öneri Dergisi*, 11(42), 197-219.
- Krishanmurthy, R. (2020). *Big Data in Economics and Policy*, Analytics Steps, <https://www.analyticssteps.com/blogs/big-data-economics-and-policy> (Erişim Tarihi: 07.05.2023)
- Lokke, E. (2018). *Mahremiyet: Dijital Toplumda Özel Hayat*. Çev. Başak, D. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Manyika, J., Chui, M., Brown, B., Bughin, J., Dobbs, R., Roxburgh, C. & Byers, A. H. (2011). *Big Data: The Next Frontier for Innovation, Competition and Productivity*. McKinsey Global Institute http://www.mckinsey.com/Insights/MGI/Research/Technology_and_Innovation/Big_data_The_next_frontier_for_innovation. (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- Mayer-Schonberger, V. & Cukier, K. (2013). *Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work and Think*, Boston: Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt.
- Monino, J. L. & Sedkaoui, S. (2016). *Big Data, Open Data and Data Development*. 3. London: ISTE Ltd, 2016.
- Örün, E. (2020). Kompleksite iktisadı ve ajan bazlı kompüsyonel iktisat. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(19), 48-62.
- Özcan, A. (2021). Büyük veri: Fırsatlar ve tehditler . *TRT Akademi*, 6(11), 10-31.
- Polyakova, A., Loginov, M., Serebrennikova, A. & Thalassinou, E. (2019). Design of a socio-economic processes monitoring system based on network analysis and big data. *International Journal of Economics and Business Administration*. 7(1). 130-139.
- Şeker, Ş. E. (2013). *İş Zekâsı ve Veri Madenciliği*. İstanbul: Cinius.

**CUMHURİYET’İN 100. YILINDA TÜRKİYE İŞGÜCÜ PİYASASININ GENEL
GÖRÜNÜMÜ VE YAPISAL SORUNLARI**

GENERAL VIEW AND STRUCTURAL PROBLEMS OF TURKISH LABOR
MARKET IN THE 100TH ANNIVERSARY OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Mehmet Atilla GÜLER

*Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, maguler@adu.edu.tr*

ÖZET

Yapısal sorunlar kavramı ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlerin bir araya gelmesi sonucunda oluşan engelleri ifade eder. İşgücü piyasaları söz konusu olduğunda, yapısal sorunların bu piyasaların etkin ve verimli şekilde işleyişini engellediği kabul edilir. Bu anlamda yapısal sorunlar, işgücü piyasalarının verimliliği ve sürdürülebilirliği açısından olumsuz etkilere neden olur. Bunun yanı sıra yapısal sorunlar, ekonomik büyümenin ve istihdamın artırılmasını, yoksullukla mücadele edilmesini ve gelir dağılımında adaletin sağlanmasını engelleyici bir nitelik taşır. Sosyal politika öğretisinde yapısal sorunların toplumsal bakımdan gereksinmesi bulunan kesimlerin ekonomik, sosyal ve siyasi katılımlarını engellediği ve eşitsizlikleri artırdığı belirtilir. İşgücü piyasaları, yapısal sorunların etkilerinin belirginleştiği alanların başında gelir. Yapısal sorunların işgücü piyasaları üzerindeki yansımaları eğitim, istihdam, işsizlik ve ücretler başta olmak üzere çeşitli konularda gerçekleşebilir.

Türkiye üzerine bir inceleme yapıldığında, işgücü piyasasında gözlemlenen yapısal sorunların uzun süredir aşılamadığı ve bu sorunların kronik hale geldiği görülmektedir. Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunları genel olarak; düşük istihdam ve işgücüne katılma oranı, yüksek işsizlik, işsizlik ve istihdam alanında dezavantajlı gruplar aleyhinde gözlemlenen eşitsizlikler, düşük ücretler, işgücünün vasıf ve niteliğine dair sorunlar, kayıt dışı istihdam, işsizlik sigortası uygulamasına dair tartışmalar, düşük sendikal örgütlenme ve gelir dağılımında adaletsizlik biçiminde sıralanması mümkündür. Türkiye, sıralanan göstergelerin tümünde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında olumsuz görünüme sahip ülkeler arasında yer almaktadır. Bu sorunların aşılabilmesi ancak eğitim, sağlık, sosyal koruma ve işgücü piyasası alanlarında yapılacak kapsamlı düzenlemelerle mümkündür.

Çalışmada, Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunlarının Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) başta olmak üzere, resmî kurumlar tarafından yayınlanan istatistikler üzerinden somutlaştırılması planlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: İşgücü piyasaları, Türkiye işgücü piyasası, yapısal sorunlar, istihdam ve işsizlik

ABSTRACT

The concept of structural problems refers to the barriers that arise as a result of the combination of economic, social and political factors. When it comes to labor markets, it is accepted that structural problems prevent these markets from functioning effectively and efficiently. In this sense, structural problems cause negative effects in terms of productivity and sustainability of labor markets. In addition, structural problems restrain economic growth and employment, fight against poverty and ensure justice in income distribution. In the social policy doctrine, it is stated that structural problems hinder the economic, social and political participation of the segments in social need and increase inequalities. Labor markets are one of the areas where the effects of structural problems become evident. Reflections of structural problems on labor markets may occur on various issues, especially education, employment, unemployment and wages.

When an examination is made on Turkey, it is seen that the structural problems observed in the labor market have not been overcome for a long time and these problems have become chronic. Structural problems of the Turkish labor market in general can be listed as low employment and labor force participation rate, high unemployment, inequalities observed against disadvantaged groups in the field of unemployment and employment, low wages, problems regarding the qualification and quality of the workforce, unregistered employment, debates on unemployment insurance, low union organization and injustice in income distribution. Turkey is among the countries with a negative outlook among the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) countries in all of the listed indicators. Overcoming these problems is only possible with comprehensive regulations to be made in the fields of education, health, social protection and labor market.

In the study, it is planned to embody the structural problems of the Turkish labor market in the centennial of the Republic through statistics published by official institutions, especially the Turkish Statistical Institute (TUIK) and the Turkish Employment Agency (ISKUR).

Keywords: Labor markets, Turkish labor market, structural problems, employment and unemployment

1. GİRİŞ

Yapısal sorunlar, genel olarak ekonomik sistemin genel görünümüyle ilişkilendirilmekle birlikte, iktisat ve sosyal politika disiplinleri bağlamında birbirinden farklı biçimlerde değerlendirilebilmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmanın kavramsal bölümünde ilk olarak yapısal sorunlar kavramının iktisat bilimi ile sosyal politika disiplini açısından taşıdığı farklı anlamlara odaklanılmıştır. Bunun ardından, Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunlarını işaret eden kavramlar değerlendirilmiştir. Belirtilen eksende; işgücüne katılma, istihdam, işsizlik, eksik istihdam, kayıt dışı istihdam, açık iş, işe yerleştirme, işsizlik sigortası, kişisel gelir dağılımı, görelî ve sürekli yoksulluk, sendikalaşma oranı ve sendika yoğunluğu kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar açıklanırken, ulusal ve uluslararası kurumların tanımlama biçimleri eksen alınmıştır. Ardından, sıralanan kavramların Türkiye işgücü piyasasındaki gelişimi ve genel eğilimler, çeşitli kamu kurumlarından elde edilen veriler doğrultusunda incelenmiş ve Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunları ortaya konulmuştur.

2. KAVRAMLAR

Yapısal sorunlar, ekonomik sistemin temel unsurlarında ortaya çıkan uzun vadeli bozulmaları işaret eder. Yapısal sorunlar, süreklilik ve sistematiklik unsurlarıyla konjonktürel sorunlardan ayrılır. İktisat bilimi açısından yapısal sorunlar; piyasa başarısızlıklarıyla, gelir eşitsizlikleriyle, yetersiz istihdamla, düşük verimlilikle, sermaye birikimine dair dengesizliklerle vb. kendisini gösterebilir. Bu sorunların büyüme, istihdam ve refah açısından olumsuz etkiler yaratması muhtemeldir. Sıralanan etkiler, yapısal sorunların sosyal politika disiplininde yansımalar doğurmasına neden olur. Sosyal politika disiplini açısından yapısal sorunlar, toplumsal refahın artırılmasını ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesini engelleyen eğilimler ekseninde ele alınır. Belirtilen çerçevede işsizlik, yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal refah hizmetlerine erişim eksikliği gibi konular, sosyal politika açısından öne çıkan yapısal sorunları oluşturur.

Sosyal politika uygulamaları söz konusu olduğunda yapısal sorunların belirginleştiği alanların başında işgücü piyasaları gelir. Türkiye işgücü piyasasına yönelik olarak yürütülen çalışmalarda, yapısal sorunların genellikle bir bütünlük çerçevesinde ele alınmadığı, bu sorunların kapsamına giren alanlardan birine veya birkaçına odaklanıldığını görülmektedir. Bununla birlikte, genel eğilimden farklı iki çalışmadan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilkinde Şahin (2007), 1993-2007 dönemine ilişkin göstergelerden hareketle Türkiye işgücü piyasasının yapısal özelliklerini somutlaştırmış,

bu ekseninde işsizlik sorununu farklı boyutlarıyla incelemiştir. Bir başka çalışmada Sapancalı (2008), Türkiye işgücü piyasasındaki çok sayıda eğilimi 2000-2006 yıllarına ait göstergelerle incelemiştir. Bu çalışmada, öğretilerdeki diğer iki çalışmadan farklı olarak, daha geniş bir döneme yayılmış göstergeler kullanılmıştır. Ayrıca diğer iki çalışma TÜİK göstergeleriyle sınırlıyken, bu çalışmada TÜİK'in yanı sıra İŞKUR ve ÇSGB kanallarından elde edilen veriler de kullanılmıştır.

Çeşitli göstergelere ilişkin gözlemlenen eğilimler doğrultusunda Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunları; işgücüne katılma, istihdam, işsizlik, eksik istihdam, kayıt dışı istihdam, işe yerleştirme, açık işler, işsizlik sigortası, kişisel gelir dağılımı, görece yoksulluk, sürekli yoksulluk, sendikalaşma oranı ve sendika yoğunluğu konularında belirginleşmiştir. Sıralanan bu kavramlar, veri setlerinin elde edildiği kurumların yaptıkları tanımlamalar doğrultusunda açıklanmıştır.

İşgücüne katılma oranı TÜİK tarafından “işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içerisindeki oranı” biçiminde tanımlanır. Öte yandan işgücü ise, Birleşmiş Milletler Ulusal Hesap Sistemi uyarınca, “ilgili referans döneminde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan veya bulunmak isteyen çalışma çağındaki nüfus” şeklinde açıklanmıştır.¹

Yine TÜİK tanımları doğrultusunda istihdam oranı, istihdamın kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı” olarak incelenmektedir. İstihdam edilenlerin sınıflandırılmasında hem işbaşında olanlar hem de bir gerekçeyle işbaşında olmasa da istihdam ile bağları devam edenler dikkate alınır.¹

TÜİK'e göre işsizlik oranı, işsiz nüfusun işgücüne bölünmesiyle elde edilir. İşsizlerin hesaplanmasında ise Uluslararası Çalışma Örgütü'nün yaklaşımı doğrultusunda “referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki kişiler” tanımlaması kullanılmaktadır (TÜİK, 2021a: 6).

Eksik istihdam, işgücü piyasalarına ilişkin olarak yapılan çalışmalarda en çok tartışılan kavramlardan biridir. Bu çalışmanın sınırlılıkları söz konusu olduğunda, iki farklı eksik

istihdam yaklaşımından söz edilebilir. ILO, 2009 yılına kadar eksik istihdamı, bir ekonomideki işgücünün tam kapasiteyle kullanılmaması durumu ile ilişkilendirmiş ve işgücü piyasalarının istihdam edebileceği işgücü kapasitesinin daha azını kapsamaya durumuna atıf yapmıştır. Bununla birlikte, 16. Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansında yapılan bir çalışma ile, açıklanan tanımlamanın sorunu tam anlamıyla karşılamaktan uzak kaldığı belirtilmiş, eksik istihdamın tek bir tanımlamayla değil, zamana bağlı eksik istihdam ile yetersiz istihdam olmak üzere iki başlık altında incelenmesi gerektiği belirtilmiştir (TÜİK, 2021a: 7).

Zamana bağlı eksik istihdam kavramının üç unsuru bulunmaktadır. Bunlar; referans haftasında istihdamda olma, esas işinde ve diğer işinde/işlerinde fiili olarak 40 saatten daha az süre çalışmış olma ve daha fazla süreyle çalışmak isteyip mümkün olduğu takdirde buna başlama biçiminde sıralanır. Öte yandan, yetersiz istihdamda ise, zamana bağlı eksik istihdamın dışında kalmakla birlikte, referans haftasında istihdamda olma, son dört hafta içinde mevcut işini değiştirmek veya buna ek olarak şekilde bir iş arama ve böyle bir iş bulunduğu takdirde iki hafta içinde çalışmaya başlama unsurları dikkate alınır (TÜİK, 2021a: 7-8).

TÜİK'in kayıt dışı istihdam tanımlaması, buraya kadar sıralananlardan farklı olarak, ILO normları ile uyumlu değildir. Gerçekten ILO, kayıt dışı istihdamı tanımlarken, enformel ekonomi kavramına ve bu alanda istihdam edilenlere atıf yaparken¹, TÜİK'in kayıt dışılık tanımlaması salt sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmakla ilgilidir. Bu bağlamda, TÜİK "referans haftasında yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmayanlar", kayıt dışı istihdam çerçevesinde değerlendirilir.¹

İşe yerleştirme, iş arayanların mesleklerinin ve niteliklerinin dikkate alınması suretiyle, işverenlerin işgücü talepleri doğrultusunda aradıkları koşullara en uygun kişilerin seçilmesi yoluyla gerçekleştirilen, bir başka ifadeyle uygun iş ile uygun işçiyi buluşturan ve kamu istihdam kurumlarının asli faaliyetleri arasında yer alan bir hizmettir (Öksüz, 2007).

İŞKUR, açık iş kavramını tanımlarken, işverenler tarafından işgücü talebinin bulunduğu ancak doldurulamayan alanları öne çıkartır. Bu anlamda, "henüz ortaya çıkmış ve doldurulmamış ya da açık olmak üzere olan, işverenin işletmesi dışından uygun bir aday bulmak amacıyla aktif adımlar atmakta olduğu ve daha fazla adım atmaya hazırlandığı,

işveren tarafından hemen ya da belirli bir dönem içerisinde doldurulmak istenen ücretli işler”, açık işleri işaret eder (İŞKUR, 2023: 2).

İşsizlik sigortası, ILO tarafından yapılan sınıflandırma doğrultusunda, işsizliğin tazmin edilmesi konusunda dünya genelinde en çok kullanılan programların başında gelir. İşsizlik sigortası programları, kendi isteği dışında işsiz kalan, çalışma isteğine ve yeteneğine sahip bağımlı çalışanların uğradıkları gelir kayıplarının bir bölümünü belirli bir süre için telafi eden katkıya dayalı düzenlemeler biçiminde tanımlanır (Kapar, 2005: 445). Bu programlar kaynağını, Örgütün 1952 tarihli ve 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Standartları Sözleşmesinden alır.¹ Türkiye, belirtilen Sözleşmeyi 1971 yılında onaylamış, belge ülkemizde 1974 yılında yürürlüğe girmiş, ancak burada esas alınan işsizlik sigortasına yönelik bir yasal düzenlemenin yapılması ancak 1999 yılında 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun kabul edilmesiyle mümkün olabilmıştır.

Kişisel gelir dağılımı, gelirin bir ülkedeki veya bir toplumdaki bireyler arasında nasıl dağıtıldığını ifade eden bir kavramdır. Kişisel gelir dağılımının hesaplanmasında, bireylerin gelirlerinin sıralanması ve bu sıralamaya dayalı olarak gelir gruplarının oluşturulması yöntemi esas alınır. Bu anlamda, nüfusun yüzdelik dilimlerinin kullanılması suretiyle farklı gelir düzeylerindeki nüfus gruplarının gelir oranları değerlendirilir (Gençler, 2017: 26).

TÜİK tarafından yürütülen Gelir ve Yoksulluk Araştırmaları kapsamında, fertlerin ya da hanelerin gelirlerinin büyüklüğüne göre gelir eşitsizliklerinin belirlenmesi temel alınır. Bunun yanı sıra, ihtiyaç duyulması halinde, gelirin sosyo-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere ve eğitim durumuna göre sınıflandırılması da yapılır (TÜİK, 2021b: 6).

Görelî yoksulluk, bireylere ve toplumlara göre değişebilen dinamik bir kavramdır. Temel ihtiyaçlarını giderebilen, ancak bireysel kaynakların yetersizliği nedeniyle refahı toplumun ortalamasının altında kalanlar görelî yoksulluk kategorisinde sınıflandırılır. TÜİK tarafından yürütülen araştırmalarda görelî yoksullar, toplumun medyan (ortalama) gelirinin %50'sinin altında gelir elde edenleri ifade etmektedir (TÜİK, 2021b: 7).

TÜİK tarafından hesaplanan bir başka eşitsizlik göstergesi olan sürekli yoksulluk, dört yıllık panel verilerin kullanılması suretiyle, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ı uyarınca, son yılda ve aynı zamanda ondan önceki üç yılın en az ikisinde yoksul olan bireyleri kapsayan bir kavramdır (TÜİK, 2021b: 7-8).

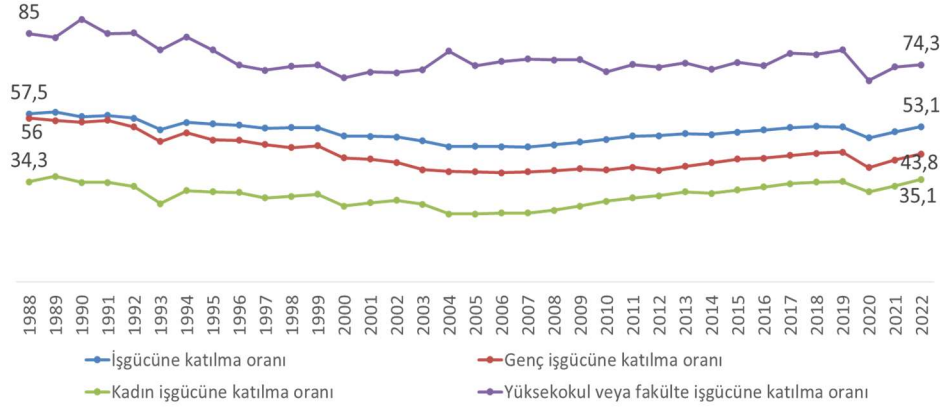
Bir ülkedeki veya sektördeki çalışanların sendikalara üyelik oranı, sendikalaşma oranı olarak ifade edilir. Sendikalaşma oranı ile sendikalara üye olma ve sendika üyeliğinin yaygınlığı gibi konulardaki eğilimlerin gözlemlenmesi hedeflenir. OECD'nin Anahtar Ekonomik Göstergeleri arasında yer alan sendika yoğunluğu, sendikalaşma oranından farklı biçimde hesaplanmaktadır. Buna göre, OECD İşgücü İstatistikleri içerisinde yer alan ücretli ve maaşlı çalışanlar içerisindeki toplam sendikalı sayısının ücretli ve maaşlıların toplamına bölünmesiyle sendika yoğunluğuna ilişkin sonuçlar elde edilir. Sendika yoğunluğu hesaplanırken anket yöntemi ile yönetsel-idari veriler birlikte kullanılır (Güler ve Özdemir Güler, 2017: 14-15). Türkiye özelinde bir inceleme yapıldığında, sendikalaşma oranının 6356 sayılı Toplu İş İlişkileri Kanununun kapsamına giren işçileri, sendika yoğunluğu verilerinin ise buna ek olarak kamu çalışanlarını da kapsadığı söylenebilir.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Çalışmada, Cumhuriyet'in yüzüncü yılında Türkiye işgücü piyasasının yapısal sorunları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) başta olmak üzere, resmî kurumlar tarafından yayınlanan istatistikler üzerinden somutlaştırılmıştır. Yapılan değerlendirme betimsel bir analize dayanmaktadır. Kullanılan veriler, TÜİK, İŞKUR VE ÇSGB'nin veritabanları ile istatistik yıllıkları uyarınca dönemsel açıdan belirli sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıklar şu şekildedir:

- İşgücüne katılma, istihdam ve işsizlik, 1988-2022 (TÜİK)
- İşsizlik sigortası ve işsizlik kayıtları, 2003-2021 (İŞKUR)
- Gelir dağılımı ve yoksulluk, 2006-2022 (TÜİK)
- Sendikal örgütlenme, 1985-2023 (ÇSGB)

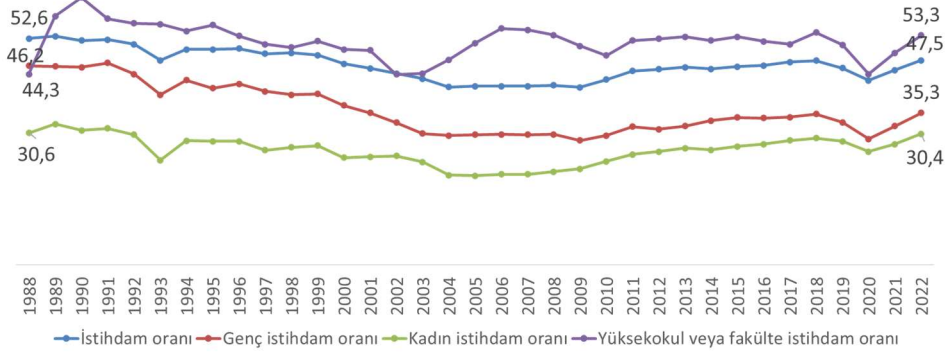
Şekil 3.1. Türkiye’de İşgücüne Katılma, 1988-2022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri Veritabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

İncelenen dönemde Türkiye’de işgücüne katılma oranı, incelenen nüfus katmanlarından kadınlar dışında kalan grupların tümünde gerilemiştir. Kadınların işgücüne katılma oranı çok küçük bir düzeyde artış göstermiştir. Bu alanda, yapısal bir dönüşümden çok konjonktürel bir gelişmeden söz edilebilir. Özellikle genç nüfusta görülen yaklaşık %13 düzeyindeki gerileme, yalnızca bu nüfus katmanı içerisindekilerin eğitimde olmasıyla açıklanabilecek bir durum değildir.

Şekil 3.2. Türkiye’de İstihdam, 1988-2022

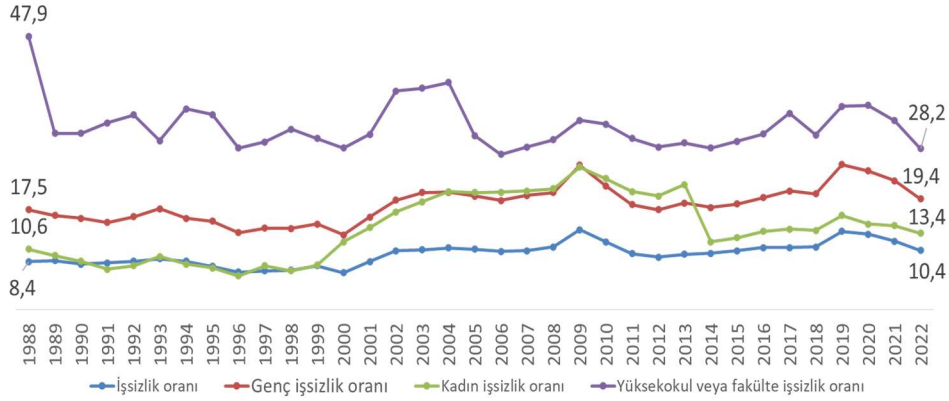
Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri Veritabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Sonuçlar incelendiğinde, yüksekokul veya fakülte mezunu gençlerin işgücüne katılma oranı, ortalamasının %20 üzerinde olmasına rağmen bu grubun istihdam oranının giderek gerilediği görülmektedir. Ayrıca Türkiye, istihdam oranının %50’nin altında

gerçekleşmesiyle, OECD ülkelerinde bu açıdan en kötü durumda buluna ülke konumundadır. Genç istihdam oranı keskin bir şekilde azalırken kadın istihdamında da bir iyileşmeden söz edilememektedir.

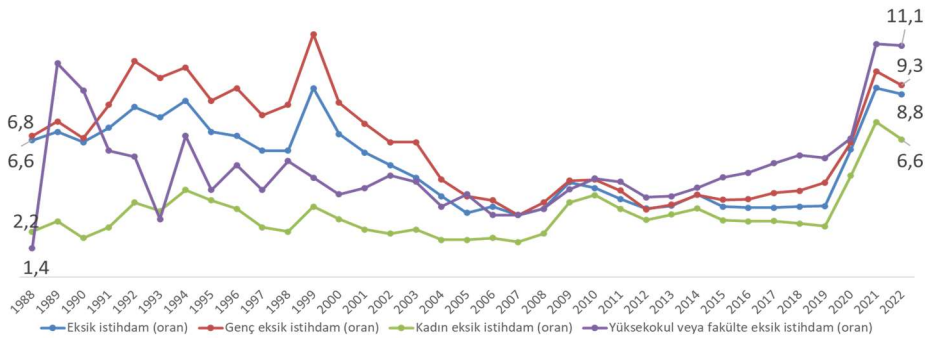
Şekil 3.3. Türkiye’de İşsizlik, 1988-2022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri Veritabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Türkiye işgücü piyasasında yapısal bir işsizlik sorununun varlığından söz edilebilir. İlk olarak, her 10 yüksekokul mezunundan neredeyse 3’ü işsizdir. İkincisi, genç işsizliği 2019 yılında zirve yaptıktan sonra düşüş eğilimine girmiştir. Üçüncüsü, kadınlarda işsizlik oranı %13’ün üzerindedir. Dördüncüsü, Türkiye’de işsizlik oranı, hangi önlem alınır alınsın %10’un altına indirilememektedir. Bu niteliğiyle Türkiye’de işsizlik, egemen iktisadi anlayışın işaret ettiği doğal işsizlik düzeyinin dahi çok üzerindedir.

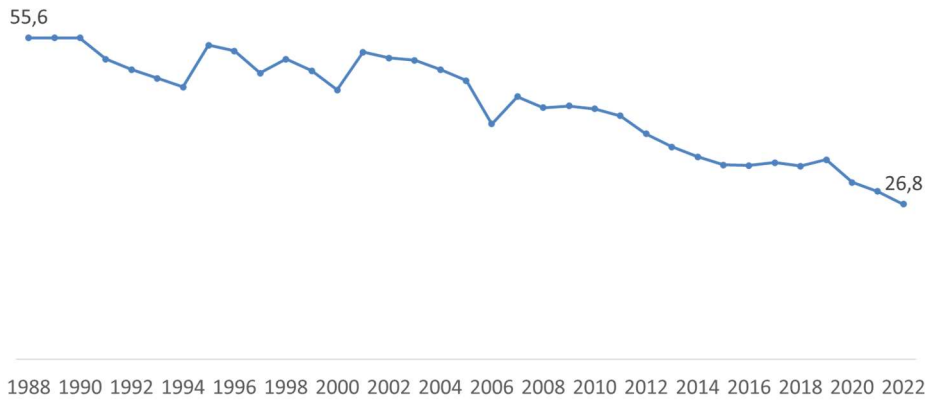
Şekil 3.4. Türkiye’de Eksik İstihdam, 1988-2022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri Veritabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Türkiye’de eksik istihdamın genel görünümü incelendiğinde, 2018-2019 dönemine kadar görece dengede görünen eksik istihdam oranının, pandemi ile birlikte hızla artmış olup bu durum kontrol altına alınamadığı görülmektedir. Yüksekokul veya fakülte mezunlarında eksik istihdam oranı %10’un üzerindedir. Gençlerde bu oran %10’a yaklaşmaktadır. İlginç şekilde, kadınlarda eksik istihdam oranı ortalamamın altındadır.

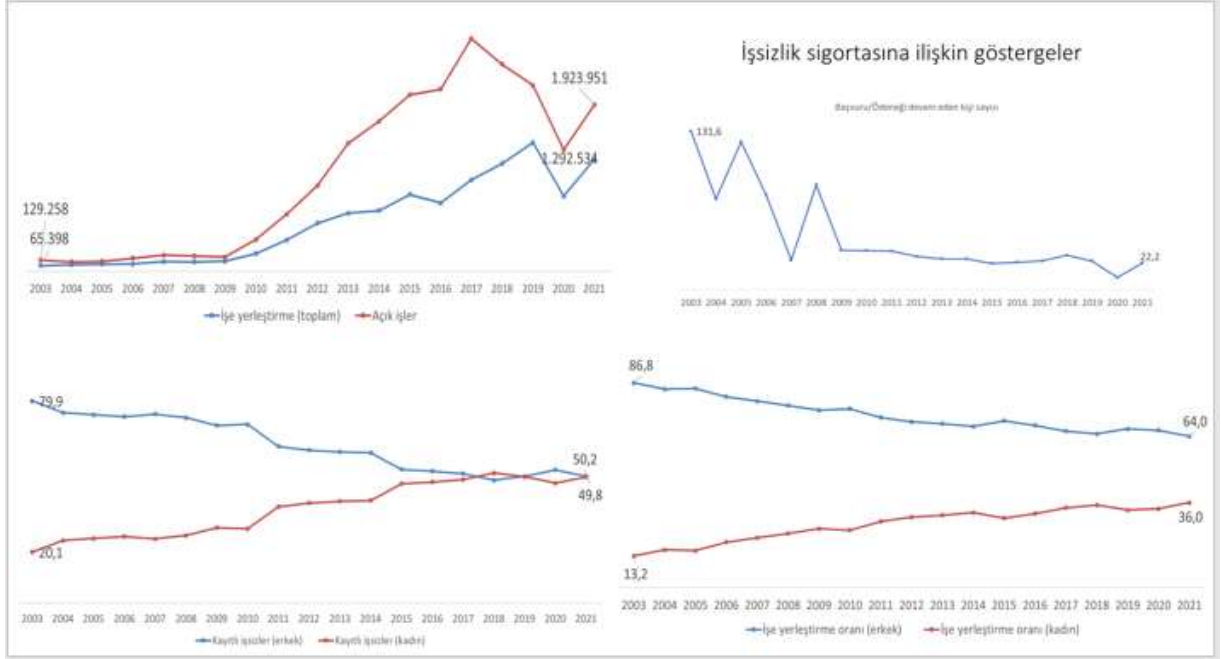
Şekil 3.5. Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdam, 1988-2022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu İşgücü İstatistikleri Veritabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

Özellikle 2007 yılından itibaren kayıt dışı istihdamda ciddi bir azalma eğiliminin söz konusu olduğu ve 1988-2022 yılları arasında Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yarı yarıya azaldığı görülmektedir. Ancak böyle bir durumda, kuramsal açıdan istihdam oranının artması beklenir. Türkiye örneğinde durum bu şekilde gelişmemiştir. Konuya eleştirel yaklaşanlar, Türkiye’nin hemen her tanıtımda ILO standartlarına uyum sağlarken, kayıt dışılıkta enformel istihdam kavramsallaştırmasını merkeze almamalarını öne çıkartmaktadır.

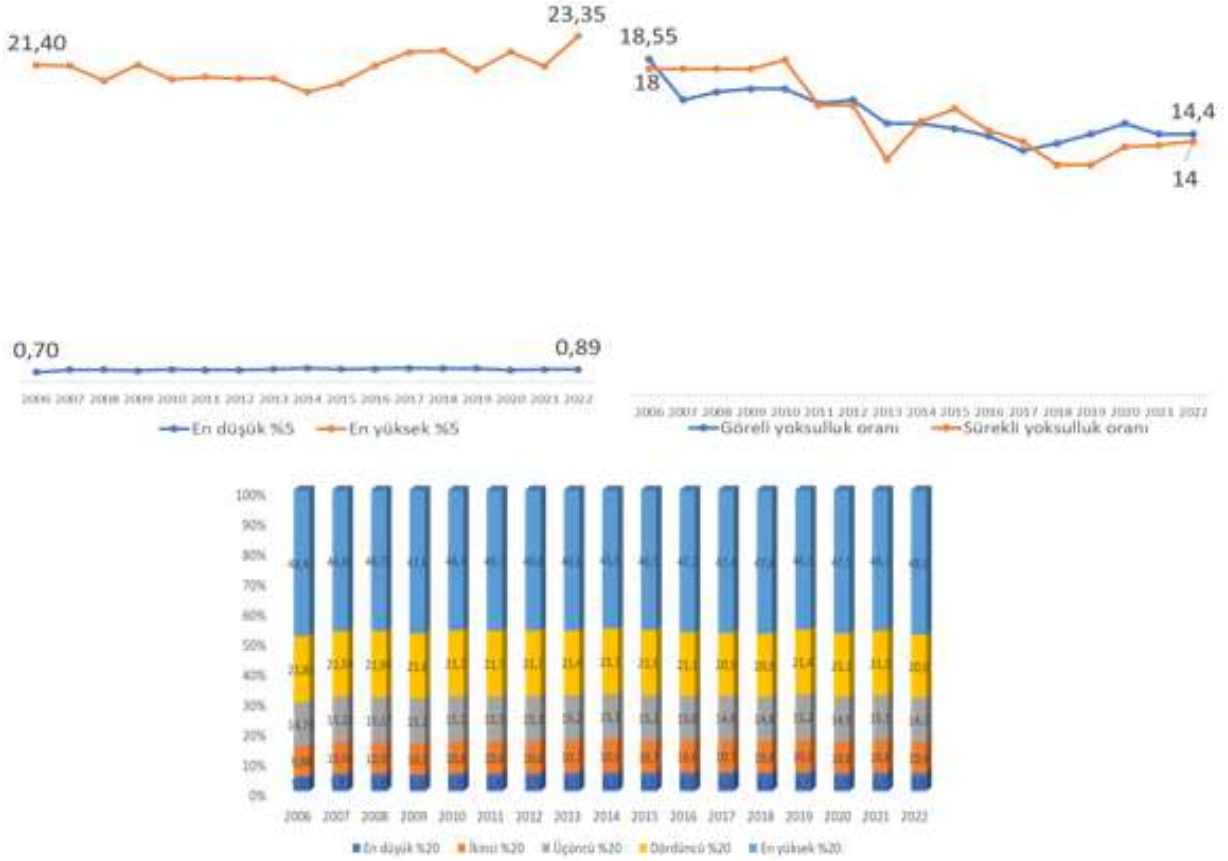
Şekil 3.6. İŞKUR Tarafından Yürütülen Faaliyetler, 2003-2021

Kaynak: Türkiye İş Kurumu İstatistik Yıllıkları, 2003-2021

İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin toplumsal cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde yıllar içerisinde neredeyse eşit bir dağılımın olduğu görülmektedir. İŞKUR tarafından yapılan işe yerleştirmelerde kadınlarla erkekler arasındaki fark giderek azalsa da son yıllarda bu konuda eşitlik eğiliminde yavaşlama söz konusudur. Açık işlerle işe yerleştirmeler arasında ise oransal açıdan kronikleşmiş bir fark bulunmaktadır. İşsizlik sigortası konusunda dönemsel dalgalanmalar ve takip sistemine ilişkin yaşanan sorunların söz konusu olduğu yıllar bir kenara bırakılırsa, %20-25 arasında değişen oranlarda bir yararlanma oranı belirginleşmektedir. Yararlanma oranının düşüklüğü, konuya ilişkin yasal koşulların ağırlığından ileri gelmektedir.

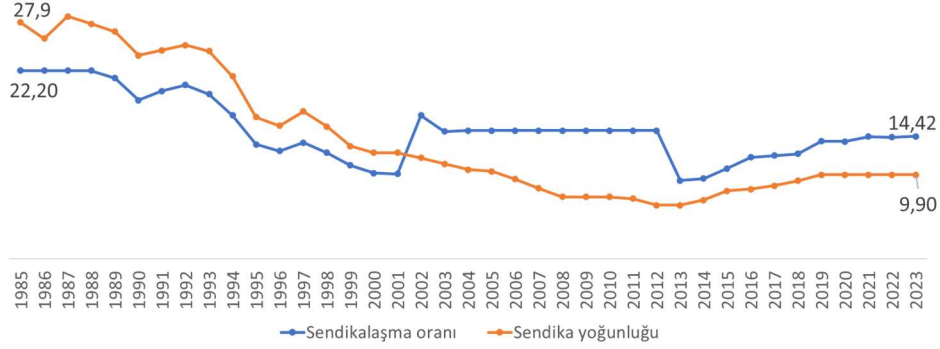
Şekil 3.7. Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, 2006-2022

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Gelir, Yaşam ve Tüketim İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107>

Türkiye’de nüfusun en zengin %40’lık kesimi gelirin yaklaşık %70’ine sahipken geri kalan %60 ise gelirin %30’unu paylaşmaktadır. Buna ek olarak, en zengin %5’in gelirden aldığı pay %23’ü aşarken, en yoksul %5’in gelirden aldığı pay ise %1’in altındadır. Ülkemizde görelî ve sürekli yoksulluk oranları genel bir düşüş eğiliminde olmakla birlikte, yapısal sorun niteliğini işaret eden %10 düzeyinin altına inmekten uzaktır.

Şekil 3.8. Türkiye’de Sendikalaşma Oranı ve Sendika Yoğunluğu, 1985-2023

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Ocak Ayı Tebliğleri ve <https://stats.oecd.org>

Sendikalaşma oranı konusunda Türkiye’de verilerden kaynaklanan bir yapısal sorun söz konusudur. Yıllar boyunca sendikalaşma oranlarının tespiti, sendikaların bildirimine tabii olduğundan, sendikaların üyelikten ayrılan veya vefat eden üyelerinin kayıtlarını yanlış veya eksik bildirmeleri nedeniyle sendikalaşma oranı, gerçekleşenin çok üzerinde hesaplanmıştır. Ancak bu oran OECD gibi uluslararası örgütler tarafından kabul edilmemiştir. Bu durumdan hareketle, Çelik ve Lordoğlu’nun 2006 yılında yaptıkları çalışmadan hareketle hesapladıkları veriler, OECD tarafından geçerli kabul edilmiştir. 2004-2013 yılları arası dönem bu nedenle sabit biçimde gösterilmiştir. 2013 yılından itibaren güncel hesaplama yöntemine (SGK kayıtlarına dayalı) geçildiği için sendikalaşma oranı gerçeği gösterir hale gelmiştir. Öte yandan, sendika yoğunluğu ise kamu çalışanlarını da kapsamı nedeniyle daha kapsamlı bir gösterge olduğundan sendikalaşma oranından daha yüksek düzeydedir. Her halükârda Türkiye, sendikalaşma oranının çok düşük olduğu bir ülke konumundadır. Buna uygulamadan kaynaklanan sorunlar da eşlik etmektedir.

4. SONUÇ

Türkiye işgücü piyasası, uzun yıllardır çok sayıda alanda gözlemlenen yapısal sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlar, çalışma kapsamında altı farklı boyutta açıklanan göstergelerle somutlaşmaktadır. Çalışmada öne çıkartılan sorunların tümü, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

İlk olarak, düşük işgücüne katılma ve istihdam oranı Türkiye işgücü piyasasının temel yapısal sorunlarından biridir. Özellikle genç nüfus ile yüksek eğitilmiş nüfus gruplarında istihdam açısından kaydedilen oranlar dikkat çekicidir.

İkincisi, Türkiye işgücü piyasasında yapılaşmış bir işsizlik ve genç işsizliği sorunu söz konusudur. İstihdam olanaklarının sınırlı olması ve yeterli düzeyde istihdam yaratılamaması bu sorunları derinleştirmektedir. Özellikle genç işsizliğinin yapılaşması, bu nüfus katmanının geleceğe ilişkin endişelerini artırmaktadır.

Üçüncüsü, pandemiye dek görece düşük düzeyde gerçekleşen eksik istihdam sorunu giderek içinden çıkılmaz bir yapısal sorun haline almaktadır. Pandemi sürecinde kapanan yahut faaliyetlerini sınırlamak zorunda kalan işletmelerin durumu, genç nüfus başta olmak üzere hemen her toplumsal katmanda eksik istihdam sorununun derinleşmesine neden olmuştur.

Dördüncüsü, İŞKUR tarafından yürütülen faaliyetlerde üç boyutlu bir yapısal sorun görünümü söz konusudur. Bu boyutlardan ilki, çalışmada açık şekilde görüldüğü üzere belirginleşen toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir. Buna ek olarak, İŞKUR'un açık işleri karşılama oranı açık şekilde düşük kalmaktadır. Ayrıca İŞKUR aracılığıyla yürütülen işsizlik sigortasından yararlanabilme konusunda da büyük sorunlar söz konusudur. İşsiz kalan bireylere maddi destek sağlamak ve geçici bir gelir kaynağı oluşturmak amaçlarıyla kurulan işsizlik sigortası, Türkiye'de temel işlevini yerine getirmekten hayli uzaktır. Bu noktada, işsizlik sigortasından yararlanma koşullarının esnekleştirilmesi yaşamsal bir öneme sahiptir.

Beşincisi, Türkiye'de gelir dağılımında açık bir adaletsizlik gözlemlenmektedir. Yüksek gelire sahip azınlıktaki kesimler ile düşük gelire sahip geniş kesimler arasında kişisel gelir dağılımı açısından ciddi ayrımlar belirginleşmektedir. Bu durum, sosyal adaleti zedeleyici bir görünüme neden olmaktadır.

Altıncısı, Türkiye'de sendikal örgütlenme düzeyi gelişmiş ekonomilerin oldukça gerisindedir. İşçilerin haklarını korumak, çalışma koşullarını iyileştirmek ve toplu pazarlık yoluyla işçi sınıfına daha iyi koşullar sağlamayı hedefleyen sendikaların işgücü

piyasasında çok düşük oranda işçiyi temsil etmesi işçi sınıfının kolektif mücadele gücünü sınırlamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye işgücü piyasasında, açık şekilde görülen yapısal sorunlar nedeniyle kapsamlı reformlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, işsizlikle mücadele araçlarının etkinleştirilmesi, istihdam yaratma potansiyeli yüksek sektörlere yatırım yapılması, sosyal güvenlik sisteminin kapsamının genişletilmesi ve destekleyici politikaların geliştirilmesi, gelir aktarımı politikalarının uygulanması ve sendikal örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılması yönünde adımların atılması gerekmektedir. Bunlar yapılmadıkça, ekonomik ve sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

5. KAYNAKÇA

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *İşçi Sayıları ve İşçi Sendikalarının Üye Sayıları Hakkında Tebliğler*, 1985-2023.
- Çelik, A. ve Lordoğlu, K. (2006). Türkiye’de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları Üzerine. *Çalışma ve Toplum*, 2(9), 11-30.
- Gençler, A. (2017). Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk (Ed: M. Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Güler, M.A. ve Özdemir Güler, Z. (2017). Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü Ülkelerinde Sendika Yoğunluğu-İşsizlik İlişkisi. *İş ve Hayat Dergisi*, 3(5), 9-29.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak-Mart,-2023-49380> Erişim: 18.05.2023.
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak-Mart,-2023-49380> Erişim: 18.05.2023.
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107> Erişim: 18.05.2023.
- <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108> Erişim: 18.05.2023.
- <https://stats.oecd.org> Erişim: 18.05.2023.
- https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm Erişim: 18.05.2023.
- <https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/informal-economy/lang--en/index.htm> Erişim: 18.05.2023.
- Kapar, R. (2005). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 55(1), 341-371.
- Öksüz, D. (2007). İŞKUR’un İşe Yerleştirme Hizmetleri, Özel Sektör Üzerindeki Etkisi ve Etkinliğinin Artırılması. Ankara: Türkiye İş Kurumu Uzmanlık Tezi.
- Sapancalı, F. (2008). Türkiye İşgücü Piyasası, Sorunlar ve Politikalar, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 21(2-3), 8-30.
- Şahin, L. (2007). Türkiye İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve İşsizlik Sorunu, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 53(1), 543-575.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021a). *Hanehalkı İşgücü Piyasası Araştırmasında Yapılan Düzenlemelere İlişkin Metodoloji Dokümanı*. Ankara: TÜİK Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021b). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama*. Ankara: TÜİK Yayınları.
- Türkiye İş Kurumu (2023). *2023 Yılı Birinci Çeyrek Açık İş İstatistikleri Araştırma Sonuçları*. Ankara: Türkiye İş Kurumu Yayınları.
- Türkiye İş Kurumu İstatistik Yıllıkları, 2003-2021

**BİR YENİLİK OLARAK METAVERSE: FIRSATLAR VE RİSKLER
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**

METAVERSE AS AN INNOVATION: AN ASSESSMENT OF OPPORTUNITIES
AND RISKS

Selim ŞANLISOY

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, selim.sanlisoy@deu.edu.tr

Tuğberk ÇİLOĞLU

*Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD,
utugberk@gmail.com*

ÖZET

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal yapıda önemli bir takım değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Yaşanan bu değişime bağlı olarak mevcut toplumsal yapının artık sanayi toplumu olarak adlandırılmayacağı farklı araştırmacılar tarafından ifade edilmiş ve enformasyon toplumu, sanayi ötesi toplum, bilgi toplumu gibi ifadelerle adlandırılmaya başlanmıştır. Literatürde “Bilgi Toplumu” ifadesi zamanla daha fazla yer bulmuştur. Bilgi toplumu birçok yeniliklerin hızlı bir şekilde yaşandığı bir toplum yapısı olma özelliği taşımaktadır. Bilgi toplumunda ortaya çıkan son yeniliklerden biri de Metaverse ekosistemidir. Metaverse’ün gelişim ve etkileşim süreci sadece teknolojik alan ile sınırlı kalmamış, sosyal ve ekonomik alanları da değiştirmeye başlamıştır. Hatta kendi ekonomik sistemi olan metanomi ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreç toplumsal bütünün alt alanlarından ekonomik alanda da birtakım fırsatları ve tehditleri de içinde barındırmaktadır. Bu bağlamda çalışmada gelecekte Metaverse ’ün ekonomik alanda yaratacağı değişikliklerden hareketle olası fırsatlar ve tehditler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Toplumu, Metaverse, Metanomi

ABSTRACT

Since the second half of the 20th century, several important changes in the social structure have begun to take place. Depending on this change, it has been stated by different researchers that the current social structure can no longer be called an industrial society, and it has started to be called with expressions such as information society, post-industrial society, and knowledge society. The term "Knowledge Society" has found more and more place in the literature over time. The knowledge society has the characteristic of being a social structure in which many innovations are experienced rapidly. One of the latest innovations that emerged in the knowledge society is the Metaverse ecosystem. The development and interaction process of the Metaverse has not only been limited to the technological field but has also started to change social and economic fields. Its own economic system, metanomics, has emerged. This process also contains some opportunities and threats in the economic field, which is one of the sub-fields of the social whole. In this context, the study evaluates the possible opportunities and threats based on the changes that the Metaverse will create in the economic field in the future.

Keywords: Knowledge Society, Metaverse, Metanomics

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 1980'lerden sonra hızlanan küreselleşme, teknolojik alanda özellikle de bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve bilim anlayışında Newtongil paradigmadan kuantum paradigmasına geçiş bilgi toplumunu ortaya çıkarmıştır. Bilgi toplumuna geçiş ile birlikte toplumsal bütünün alt alanları olan teknolojik, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlarda da önemli değişimler yaşanmış ve yaşanmaya da devam etmektedir (Şanlısoy, 2015). Bu dönüşüm sürecinde bilgi toplumunun ekonomik alanı içerisinde farklı özelliklere sahip bir ekonomik yapı ortaya çıkmış ve bilgi ekonomisi ya da yeni ekonomi olarak adlandırılmıştır. Yeni ekonomi içerisinde yaşanan ekonomik sürecin geçmiş dönemlere göre oldukça dinamik olduğu ve süreklilik kazanmış yeniliklere bağlı olarak farklı ekosistemlerin ortaya çıktığı ifade edilebilir. Bilişim teknolojilerinde henüz yeni sayılabilecek son değişimlerden biri de Metaverse ortamı ya da ekosistemi olmuştur. Henüz gelişimini tamamlamamış olan Metaverse ortamı aynı zamanda kendi ekonomik sistemini de yaratmaya başlamıştır.

Metaverse, ilk olarak oyun, iletişim ve sosyal etkileşim alanında kendini göstermiş, ardından ekonomik ve finansal alanlarda da ciddi değişimler yaratma aşamasına gelmiştir. Bu amaçla çalışmada öncelikle Metaverse ve Metaverse'ün ekonomik yapısını ifade eden metanomi (Ju, 2007) kavramsal boyutu ile ele alınacaktır. Ardından Metaverse'ün ortaya çıkaracağı fırsatlar ve tehditler ortaya konulacaktır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise fırsatlardan yararlanabilmek; tehditleri ve riskleri ise minimize edebilmek için politika önerilerinde bulunulacaktır.

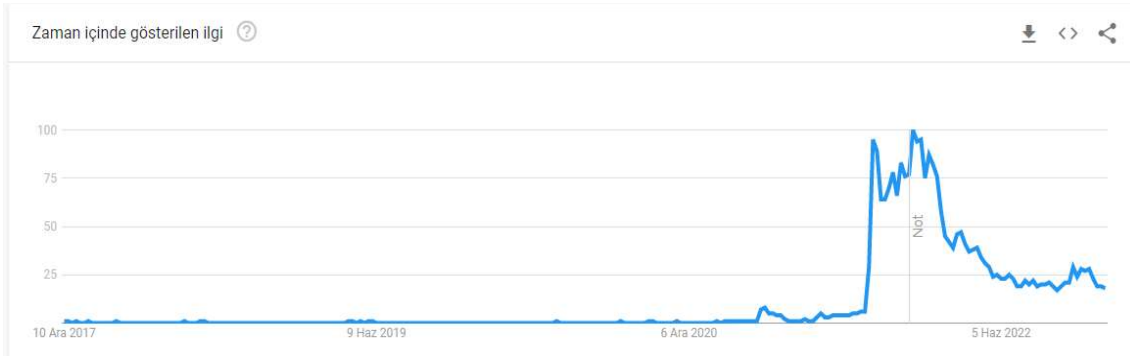
2. METAVERSE - METAVERSE EKONOMİSİ: METANOMİ (METANOMICS)

Tarihsel süreçte düşünce dünyasında, bilimde ve teknolojide meydana gelen değişimler toplumsal bütünü dolayısıyla toplumsal bütünün alt alanları olan ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanı etkileyerek her bir alanda önemli değişimlere sebep olmuştur. Günümüzün son büyük teknolojik değişimlerinden olan Metaverse de ortaya çıktığı ilk günden itibaren toplumu ilgilendiren başta ekonomi olmak üzere pek çok alanda yüksek değişim potansiyelini içinde barındırmaktadır.

Metaverse kelimesi ilk olarak 1992 yılında Neil Stephenson tarafından yazılan "Snow Crash" isimli bir bilimkurgu romanında kullanılmıştır. Yazar, yaratmış olduğu kurgusal evreni "Metaverse" olarak isimlendirmiştir. Metaverse olan ilginin artmasında önemli dönüm noktalarından biri Facebook CEO'su Mark Zuckerberg şirketinin adını Meta olarak değiştirmesiyle gerçekleşmiştir (Ağralı ve Aydın, 2021). Metaverse "yeni bir

gerçeklik, anlam dünyası ve iş birliği fırsatları sunan, kültürel, entelektüel ve ekonomik üretim için alt yapı ve etkileşim olanakları tanıyan, farklı gelişmiş teknolojilerin eş zamanlı ve entegre bir biçimde kullanıldığı siber toplumsal bir düzlem'' olarak tanımlanabilir (Kuş, 2021: 245).

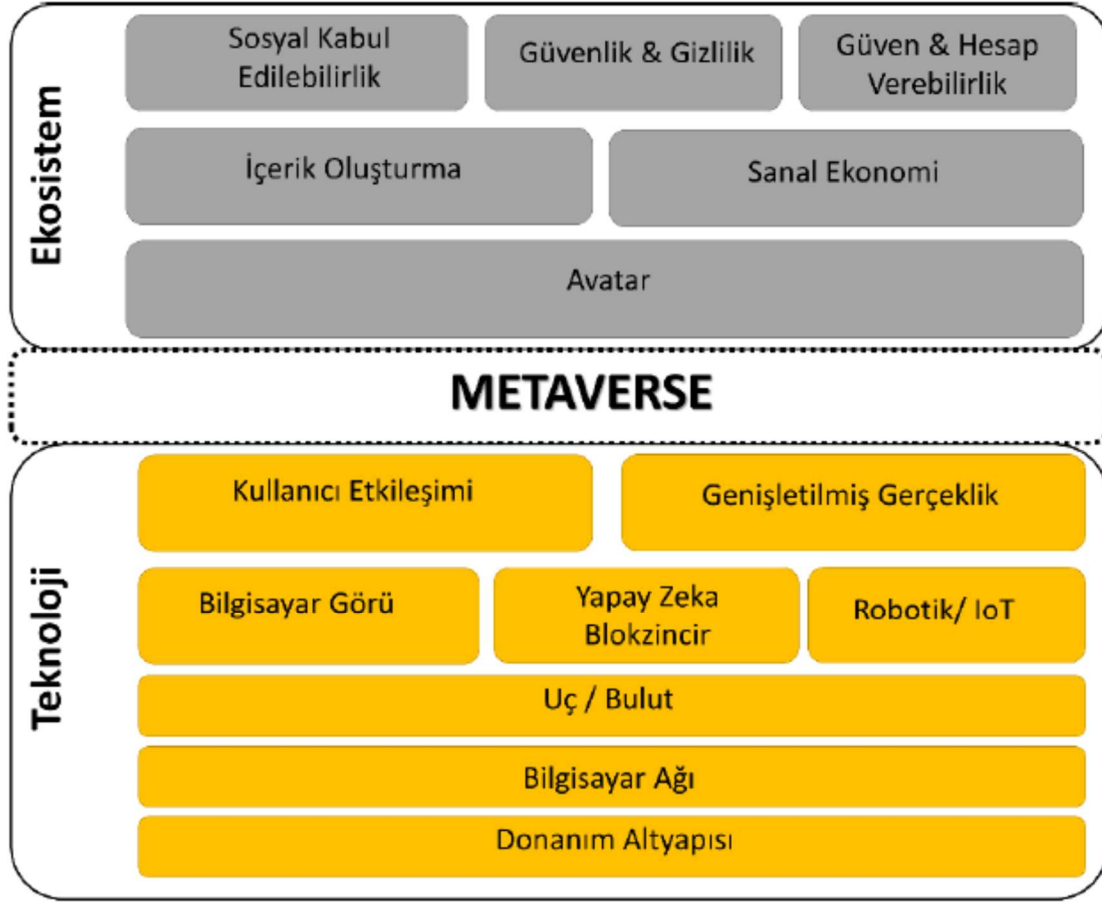
Son yıllarda Metaverse'e olan ilgi giderek artmaktadır. Şekil 1'de, Metaverse kelimesinin dünya çapında son 5 yıldaki Google arama sayısı gösterilmiştir. Aramaların Ekim 2021'de hızlı bir artış gösterdiği, Ocak 2022'de ise arama sayısının pik yaptığı görülmektedir. Son yıllarda artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik (virtual reality) teknolojisinde gerçekleşen büyük ilerlemelerin ve Covid 19 pandemisinin bunda etkili olduğu ifade edilebilir. Bununla beraber Metaverse yatırımlarının tamamlanarak sistemin işlevselliğinin kazanmasının 15-20 yıl süreceğini iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır (Damar, 2021a:7).

Kaynak: Statista (2022) (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Şekil 1: Google Trends 'Metaverse' Son 5 Yıl Arama Sayısı

Ball (2021) Metaverse'ün sekiz bileşen ile meydana geldiğini ifade etmektedir. Bunlar; Donanım, Ağ oluşturma, Bilgi işlem, Sanal Platformlar, Değişim Araçları ve Standartları, Ödemeler, Metaverse İçeriği, Hizmetleri ve Varlıkları, Kullanıcı Davranışları şeklinde sıralanabilir. Tapscott (2022) ise söz konusu teknolojilerin önemini vurgulamakla beraber özellikle merkeziyetsizlik olgusunu kazandırdığı için Metaverse'ün temel yapı taşı blokzincir olarak ifade etmektedir. Lee vd.(2021), fiziksel dünya ile Metaverse 'ün bir araya gelebilmesi için gerekli teknolojik altyapının ve ekosistemin unsurlarını ortaya koymuşlardır.

Kaynak: Lee vd (2021).

Şekil 2: Metaverse Ekosistemi ve Gerekli Teknolojiler

Teknolojinin gelişiminde blokzincir teknolojisi ile kripto paraların yer alacak olması oluşacak ekonomik yapılanmanın da bir göstergesi olarak düşünülebilir (Damar, 2021b.).

ABD merkezli yatırım bankası JP Morgan, işletmeler için Metaverse ile ilgili büyüme fırsatlarının ortaya konulduğu "Metaversedeki Fırsatlar" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. JP. Morgan (2022) raporunda Metaverse'ün ekonomik yapısını Bloomfield'tan (Ju, 2007) alıntılanarak metanomi (metanomics) olarak ifade etmiştir.

Metaverse evreninde bulunmak isteyen ekonomik birimlerin söz konusu evrende sunulan hizmetlere ulaşabilmeleri için öncelikle kripto para cüzdanı ve geçerliliği her evren için değişmekle birlikte, geçerli kripto parasının veya varlığının bulunması gerekmektedir. Bu noktada Tapscott (2022)'ün belirttiği üzere blok zinciri teknolojisi kritik öneme sahiptir. Blokzincir teknolojisi merkeziyetsiz bir şekilde birçok işlemin

güvenli ve eşzamanlı olarak gerçekleştirilmesini ve onaylanmasını ve bireylerin kripto para ve NFT gibi dijital varlıklara sahip olmalarını sağlamaktadır (Ağırman ve Barakalı, 2022; Gadekallu vd., 2022: 1). Metaverse ekosisteminde NFT'ler varlıkları temsil ederken, kripto para birimleri ise bu varlıklar için ödenecek nakdi temsil etmektedir (Hobson, 2022).

3. METANOMİ (METANOMİCS): FIRSATLAR VE TEHDİTLER

Metaverse ekosistemi gerek devletlere gerekse de özel şirketlere ve hane halkına yeni bir ekonomik alan sunmaktadır. Söz konusu ekonomik alan, büyük fırsatlarla birlikte riskleri de bünyesinde barındırmaktadır. Çalışmamızda Metanomi ile beraber ekonomik alanda yaşanacak yenilikler ve fırsatlar ile risk ve tehditlere de yer verilecektir.

3.1. Metanomi (Metanomics): Yenilikler ve Fırsatlar

Yeni gelişen ve büyük bir büyüme potansiyeline sahip Metaverse ekosisteminin ekonomiyi etkileme ve dönüştürme potansiyeli oldukça yüksektir. Günümüzde Metaverse, daha çok nihai tüketicilere, emlak sektörüne ve NFT gibi sanal varlıklar üzerinden finans sektörüne hitap ederken B2B uygulamalarının sınırlı kaldığı ifade edilebilir (Wieberneit, 2022). Metaverse'ün ekonomik etkileri sektörel ve makroekonomik boyutları ile ele alınabilir.

Birçok çalışmada Metaverse'ün, sanal toplantılar, online ticaret, oyun sektörü, emlak sektörü, finans ve kripto paralar da dahil olmak üzere birçok etkinlik ve sektör için uygun bir ortam olarak çok çeşitli fırsatlar sunduğu dile getirilmektedir.

Tapscott'a (1998) göre bilgi ekonomisinin egemen alanı diğer tüm sektörlerin refah yaratmasına giden yolu teşkil eden bilgisayar, iletişim ve eğlence sektörlerinin bir araya gelmesi ile meydana gelen yeni medya ya da sosyal medya sektörüdür. Yakın gelecekte Metaverse sosyal bir mecra olarak insanlara birçok olanak sunarak daha fazla ön plana çıkacaktır. Bu bağlamda Duan vd. (2021) Metaverse evreninde ırk, cinsiyet ve fiziksel engellilik gibi koşulların öneminin yitireceğine de dikkat çekmektedir.

Metaverse, bilgi ve iletişim teknolojileri ile yenilik alanında gerek yazılım firmalarının gerekse donanım firmalarının yoğun yatırım yapmalarını beraberinde getirmektedir. Dahası gelecek dönemlerde söz konusu Metaverse evrenlerine bağlanma noktasında 4G teknolojisinin hatta 5G teknolojisinin yetersiz kalacağı düşünülmektedir. Bu nedenle internet servis sağlayıcıları, 6G Teknolojisine yönelik yatırımlarını arttırmaya

başlamıştır. Bu atılımların etkisi gelecek dönemlerde sadece Metaverse evrenlerinde değil gerçek dünyada da görülerek verimlilik, üretim ve refah artışı ortaya çıkacaktır.

Bir başka sektör ise eğitim sektörüdür. Eğitim alanına göre çok farklı konularda mekândan bağımsız olarak Metaverse derslikleri oluşturularak öğrencilerin dersleri deneyimlemeleri ve böylece daha kalıcı bilgi edinebilmeleri sağlanabilecektir. Ayrıca öğrenciler için daha gerçekçi senaryolar oluşturabilecek ve bunlara maruz bırakabileceklerdir (Hamer, 2023). Bu öğrenme süreci doğası gereği birtakım riskler içeren örneğin yangın tatbikatı ve paraşüt eğitimi gibi alanlarda daha güvenli bir eğitim ortamını sağlayacaktır.

Metaverse ekosistemlerinde sanal mal ve hizmetlerin üretilmesi ve pazarlanması, finansman ihtiyacını ortaya çıkaracaktır. Finans sisteminin temel amacı, fon fazlası olan ekonomik birimlerle fon açığı olan ekonomik birimleri bir araya getirmektir. Bu noktada, Metaverse ortamındaki finans kuruluşları finansal sistemin derinliğini ve çeşitliliğini artıracaklardır ve bunun sonucunda reel ekonomik sistem daha etkin işleyecektir. Hızla sayıları artmakla beraber, günümüzde de sadece Metaverse ekosistemleri için tasarlanmış dijital para birimleri bulunmaktadır. Söz konusu para birimlerinin sayısı ve çeşidi giderek artarken aynı zamanda Metaverse yeni finansal araçların gelişmesinde de etkili olacaktır.

Metaverse ekosisteminin pazarlama ve reklamcılık sektöründe de etkili olacak ürün ve firma tanıtımlarını yapmak isteyen firmalar da Metaverse yatırımlarını artıracaklardır. Ayrıca sosyal statünün bir göstergesi olarak imaj değeri oluşturmak amacıyla firmalar bu evrenlerde de pazarlama ve reklam faaliyeti sürdürecektir. Bu bağlamda sosyal statü kazanabilmek için ekonomik birimler Metaverse'deki yansımaları olan avatarlarına imaj değeri yüksek olan ürünleri satın alacaklardır. Bu süreçleri önceden tahmin eden perakende firmaları hızlı bir şekilde davranarak bu alanda önemli atılımlarda bulunmaktadırlar. Örneğin Nike, logosunu da korumak için tescilli marka başvurusunda bulunmuş dahası ayakkabılarının sanal versiyonlarını satışa çıkarmıştır. İmaj değeri ile ilgili bir örnek de lüks giyim markası Gucci'nin Roblox'ta gerçeğinden daha pahalı bir dijital çanta satmasıdır.

Metaverse tıp ve sağlık alanında birtakım riskleri olsa da birçok fırsatı barındırmaktadır. Bunun farkında olan sektörün önde gelenleri tıp ve sağlık alanında da önemli Metaverse yatırımlarının yapıldığı ifade edilebilir. Metaverse tıp ve sağlık sektörlerinin farklı alanlarında kullanılabilecektir. Bu alanlar tıp eğitimi, klinik uygulamaları, hasta takibi ve izleme ve birlikte çalışma şeklinde olabilecektir (Thomason, 2021).

Turizm sektöründe de Metaverse yatırımları artacaktır. Metaverse'in neredeyse sınırsız sanal yaşam alanları, yepyeni sanal turistik alanlara da kapılarını açacaktır. Metaverse tabanlı turizm şirketleri, müşterilerine yepyeni sanal ortamlarda sanal turizm deneyimini yaşatabileceklerdir. Bireyler gitmek istedikleri, ziyaret etmek istedikleri yerleri daha düşük maliyetlerle gezme fırsatını yakalamış olacaklardır. Ayrıca bu durum özellikle tarihsel öneme sahip olan alanlarda tarihi eserlerin korunmasına katkı sağlayacaktır. Dahası çevre kirliliğinin azaltılmasına önemli etkileri olacaktır.

Emlak sektöründe de önemli yenilikler ortaya çıkacaktır. Metaverse ekosistemi sayesinde inşa edilmesi planlanan evlerin sanal planları Metaverse ortamına aktarılıp olası alıcılara dünyanın her yerinden tanıtılabilecektir.

Metaverse'ün olumlu makroekonomik etkilerinin de bulunacağı ifade edilebilir. Yukarıda bahsi geçen sektörlerde yaşanan olumlu gelişmeler ülkelerin büyüme süreçlerine olumlu katkı yapacaktır. Eğitim ve teknolojik gelişme ile beraber yaşanacak toplam faktör verimliliğindeki artışlar da büyüme sürecine hız kazandıracaktır.

Metaverse'ün istihdam yaratma kapasitesinin bulunduğunu da ifade etmek gerekir. Dahası yeni meslekler ve yeni kariyer fırsatları da yaratacaktır. Bu durum yeni neslin eğitiminde dikkate alınması gereken bir yapıyı da ortaya koyduğu gibi aynı zamanda yaşanacak değişimler dikkate alındığında mevcut çalışanların bir eğitimden geçirilmeleri gerekebileceğini de göstermektedir (Yurcan, 2022).

Metaverse sayesinde bir takım kamusal hizmetlerin çok daha düşük maliyetlerle sunulması sağlanabilecektir. Bu durum kamuda kaynak tasarrufu sağlayacağı gibi verimli alanlara, sosyal refahı artıracak faaliyetlere daha fazla kaynak aktarımına olanak verecektir. Öte yandan Metaverse'de yatırım yapan firmaların karlarını artırmasına bağlı olarak vergi hasılatında yaşanacak artış bu olanakları daha da artıracaktır.

3.2. Metaverse Riskleri

Metaverse ekosisteminin pek çok getirisi ve fırsatı olduğu gibi çeşitli tehlike ve riskleri de bulunmaktadır. Yukarıda da değinildiği merkezizsiz bir yapıya sahip olması durumunda Metaverse ekosistemi büyük bir olasılıkla devletlerin kontrol alanı dışında gelişecektir. Metaverse ekosisteminin önemli bir unsuru olan kripto para birimlerinin suç ekonomisinin finansmanı için de kullanılabilme olasılığını artırabilecektir (Şanlısoy ve Çiloğlu, 2019).

Metaverse ekosistemindeki bir diğer risk ise yüksek enflasyon riski olup aşırı kripto para arzı olursa veya Metaverse NFT fiyatları kontrolsüzce yükselirse dünya çapında

yayılabilir. Ayrıca dat.com krizinde olduğu gibi yeni bir teknoloji balonu riski de ortaya çıkabilir. Metaverse sayesinde gelirlerini artıran pek çok şirketin borsa değeri de hızlıca bu süreç içerisinde değer kazanabilecektir. Bu ise kontrolsüz bir sermaye piyasası balonuna ve ardından finansal bir krize de neden olabilecektir.

Metaverse'ün gelişimi için önemli miktarda altyapı yatırımlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Çünkü Metaverse'ün günümüzdeki mevcut hız kapasitesi ile işlevsellik kazanması mümkün değildir. Bu nedenle internet servis sağlayıcıları ve mobil operatörler 5G teknolojilerini yaygınlaştırabilmek için önemli miktarlarda yatırım yapmaktadırlar. Ancak bu teknolojik altyapının bile yeterli olacağı kuşku olup 6G'ye bile ihtiyaç duyulabilir. Kablosuz iletişim teknolojilerine ek olarak fiber optik sistemleri ile kablolu iletişim altyapılarının güçlendirilmesi ve yenilenmesi, router, switch vb. bilgisayar ağ cihazlarının yeni ihtiyaçları karşılayacak şekilde yenileri ile değiştirilmesi gerekmektedir. Metaverse evreni için bulut bilişim altyapısına AR ve VR alanına yine önemli miktarda yatırım ihtiyacı vardır. Bu alanlarda yatırımları yapabilecek güçlü mali yapıya sahip olan firma sayısının sınırlı olduğu dikkate alındığında bu alanda rekabetin kısıtlı olacağı da anlaşılmaktadır (STM, 2022). Ayrıca söz konusu teknolojileri geliştiren ve piyasaya hâkim olanların yüksek karlar elde edeceği açıktır (Wisnu Buana, 2023).

Bu durum aynı zamanda diğer eşitsizliklerin önemli bir nedeni olan bilgi iletişim teknolojilerine erişim ve kullanımında oluşan eşitsizlikleri ifade eden dijital uçurum ya da eşitsizliklerin bir nedeni olabilir (Şanlısoy, 2015). Yaşanacak böyle bir süreç gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkın artmasını da beraberinde getirecektir (Şanlısoy, 1998; Şanlısoy 2016).

4. SONUÇ

21. Yüzyılın en önemli teknolojik atılımlarından biri olan Metaverse, hızla gelişmeye devam etmektedir. Çalışmada da belirtildiği gibi, söz konusu gelişim hızlı bir şekilde sosyal, kültürel ve ekonomik alanda önemli değişimleri beraberinde getiriyor. Bu değişim sürecinde ortaya çıkan yeni ekonomik yapı, metanomi olarak adlandırılmıştır.

Metaverse ve metanomi birçok fırsat sunmaktadır. Farklı sektörlerde ticaret hacmini, verimliliği ve üretimi artırma; daha uygun koşullarda finansman ihtiyacını karşılama, maliyet düşüşü sağlama önde gelen fırsatlardır. Sektörel olumlu etkiler aynı zamanda makroekonomik olarak da etkili olacak ekonomide büyüme, istihdam ve refah artışı ortaya çıkacaktır

Bunun yanı sıra süreç çeşitli tehdit ve riskler de içermektedir. Metaverse'ün ortaya çıkaracağı tehditler gereksinim duyduğu gelişmiş dijital teknolojilere yönelik yatırımlar ve bu alanda ortaya çıkacak tekelleşme eğilimleri, psikolojik ve sosyal sorunlar, gizlilik ve güvenlik sorunları ve hukuki alt yapısının yetersizliğine ilişkindir. Bu noktada, politika yapıcılara, organizasyonlara ve hane halkına düşen söz konusu fırsatları ve riskleri önceden çok iyi tanımlamak ve Metaverse'ün faydalarını maksimize edici, risklerini ise minimize edici optimal politikalar tasarlayıp uygulamaktır.

KAYNAKÇA

- Ağırman, E. & Barakalı, O. C. (2022). Finans ve Finansal Hizmetlerin Geleceği: Metaverse. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 329-346.
- Ağralı, Ö. & Aydın, Ö. (2021). Tweet Classification and Sentiment Analysis on Metaverse Related Messages. *Journal of Metaverse*, 1(1), 25-30.
- Ball, M. (2021). *Framework for the Metaverse*. <https://www.matthewball.vc/all/forwardtothemetaverseprimer>. Erişim Tarihi: 30.10.2021.
- Damar, M. (2021a). Metaverse Shape of Your Life for Future: A Bibliometric Snapshot. *Journal of Metaverse*, 1(1), 1-8.
- Damar, M. (2021b). Metaverse ve Eğitim Teknolojisi. In Tarık Talan (eds). *Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar* İstanbul: Efe Akademi, 169-192.
- Duan H., Li, J., Fan, Lin, Z., Wu, X., & Cai, W. (2021). *Metaverse for Social Good: A University Campus Prototype*. In Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia (MM '21), October 20–24, 2021, Virtual Event, China. ACM, New York, NY, USA, 9 pages. <https://doi.org/10.1145/3474085.3479238>
- Gadekallu, T. R., Huynh-The, T., Wang, W., Yenduri, G., Ranaweera, P., Pham, Q. V., & Liyanage, M. (2022). *Blockchain for the Metaverse: A Review*. arXiv preprint arXiv:2203.09738.
- Hamer, M. (2023). *How The Introduction of the Metaverse Will Change Society*, Xpress, <https://www.pixelkicks.co.uk/xpress/how-the-introduction-of-the-metaverse-will-change-society/> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Hobson, D., (2022). How Banks Can Make Money in the Metaverse. *Future of Finance*, <https://futureoffinance.biz/how-banks-can-make-money-in-the-metaverse-transcript/> Erişim Tarihi: 19.03.2023.
- JP Morgan (2022). *Opportunities in the Metaverse*, <https://www.jpmorgan.com/content/dam/jpm/treasury-services/documents/opportunities-in-the-metaverse.pdf> Erişim Tarihi 25.04.2023.
- Ju, A. (2007) *Students Get a 'Second Life' in first 'metanomics' Course*, <https://news.cornell.edu/stories/2007/10/johnson-school-professor-uses-virtual-reality-class> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Kuş, O. (2021). Metaverse: 'Dijital Büyük Patlamada' Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia International E-journal*, 8(15), 245-266.
- Lee, B. K. (2021). The Metaverse World and Our Future. *Review of Korea Contents Association*, 19(1), 13-17.
- Statista (2022), *Leading Business Sectors Worldwide That Have Already Invested in the Metaverse as of March 2022*, <https://www.statista.com/statistics/1302091/global-business-sectors-investing-in-the-metaverse/> Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- STM ThinkTech (2022). *Metaverse: Fırsatlar ve Tehditler. Trend Analizi*, <https://thinktech.stm.com.tr/tr/metaverse-firsatlar-ve-tehditler> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2023).
- Şanlısoy, S. (1998). Bilgi Toplumunda Ortaya Çıkabilecek Sorunlar, *DEÜ İİBF Dergisi*, 14(2), 1-25.
- Şanlısoy, S. (2015). Türk Cumhuriyetlerinin Bilgi Ekonomisi Analizi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(2). 101-122.
- Şanlısoy, S. (2016). Bilgi Ekonomisinin Uluslararası Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri. *Journal of International Social Research*, 9(43), 2185-2203.
- Şanlısoy, S., Çiloğlu, T. (2019). An Investigation On the Crypto Currencies and Its Future. *International Journal of eBusiness and eGovernment Studies*, 11(1), 69-88.
- Tapscott, D. (1998). *Growing Up Digital. The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw Hill.
- Tapscott, D. (2022). *How to Build the Digital Economic System of the Metaverse?*, <https://dontapscott.com/how-to-build-the-digital-economic-system-of-the-metaverse/> (13.04.2023)
- Thomason, J. (2021). MetaHealth - How will the Metaverse Change Health Care?. *Journal of Metaverse*, 1(1), 13-16.
- Wieberneit, T. (2022). *The Almighty Metaverse – Its Rise and Fate*, CustomerThink, <https://customerthink.com/the-almighty-metaverse-its-rise-and-fate/> Erişim Tarihi: 20.04.2023.

- Wisnu Buana, I. M. (2023). Metaverse: Threat or Opportunity for Our Social World? In Understanding Metaverse on Sociological Context. *Journal of Metaverse*, 3(1), 28-33.
- Yurcan B. (2021). *Headed for the Metaverse: Banks' Use of Virtual Reality Is on the Rise*, The Financial Brand, <https://thefinancialbrand.com/124982/metaverse-banks-use-of-virtual-augmented-realityfacebook-training/> Erişim Tarihi: 20.04.2023.

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI DOĞRULTUSUNDA
11.KALKINMA PLANI HEDEFLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ****EVALUATION OF 11th DEVELOPMENT PLAN GOALS IN LINE WITH
SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS****Ayşegül GÜRİSOY**

*Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, aysegul.cimen@deu.edu.tr*

(Sorumlu Yazar)

Gökçe Sinem ERBUĞA

*Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve
Finansman Anabilim Dalı, gokce.erbuga@deu.edu.tr*

ÖZET

Türkiye, 11.Kalkınma Planı çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin uzun vadeli hedeflerini belirlemiş olup; siyasi ve ekonomik dengelerin hızla değiştiği küresel arenada istikrarlı ve kararlı bir biçimde konumunu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Gerek karşılaşılan ekonomik ve finansal risklerin artması ve çeşitlenmesi gerekse de rekabetin yoğunlaşması hazırlanan kalkınma planının önemini daha da artırmaktadır. Küresel ölçekte güçlü konumda bulunan ulusların sahip oldukları teknolojik bilgi ve becerileri yakalayabilmek adına planlı bir sürdürülebilir kalkınma süreci izlenmelidir. Bu amaçla söz konusu ülkelere teknolojik olarak yetişebilmek ve ayrıca değişken koşullara istikrarlı bir şekilde cevap verebilmek rekabet gücünün artırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Her ülkede olduğu gibi ülkemizin de sürdürülebilir kalkınma sürecini sağlıklı bir biçimde yönetebilmesi için inovasyon gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Küresel pazarlarda rekabet gücü kazanabilmek için günümüzde sadece sosyal, siyasal, coğrafi ve ekonomik yetkinlikler yeterli olmamakta; sahip olunan teknolojik bilgi ve birikimler ülkeleri serbest piyasalarda yaşanan rekabet savaşlarında ön sıralara taşımaktadır. Dolayısıyla inovasyon

yoluyla elde edilecek teknolojik avantajlar bir yandan da ülkelerin ekonomik anlamda gücünü artırmasına olanak tanımaktadır. Yapılan bu çalışmada, ülkemizin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda gerçekleştirmiş olduğu inovasyon süreçleri sektörel bazda ele alınmıştır. Sektörel karşılaştırma gerçekleştirilirken Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) belirlenmiş olan hedefler ve söz konusu bu hedeflere ulaşmada yararlanılan politikalara ne derece ulaşıldığı değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, ülkemizin gerçekleştirmiş olduğu inovasyon çalışmaları küresel ölçekte Küresel İnovasyon Endeksi (GII) yardımıyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, İnovasyon, Küresel İnovasyon Endeksi

ABSTRACT

Türkiye has determined its long-term goals for sustainable development within the framework of the 11th Development Plan; aims to develop its position in a stable and determined manner in the global arena where political and economic balances are changing rapidly. Both the increase and diversification of the economic and financial risks encountered and the intensification of competition further increase the importance of the development plan. A planned sustainable development process should be followed in order to catch up with the technological knowledge and skills of the nations that are in a strong position on a global scale. For this purpose, being able to catch up with the said countries technologically and also to be able to respond to the changing conditions in a stable manner can be achieved by increasing the competitiveness. As in every country, our country also needs to innovate in order to manage the sustainable development process vigorously. Today, only social, political, geographical and economic competencies are not enough to gain competitive power in global markets; The technological knowledge and experience possessed carry the countries to the forefront in the competition wars in free market. Therefore, the technological advantages to be obtained through innovation also allow countries to increase their economic power. In this study, the innovation processes that our country has realized in line with the sustainable development goals are discussed on a sectoral basis. While making sectoral comparisons, the targets set in the 11th Development Plan (2019-2023) prepared by the Presidency's Strategy and Budget Department and the extent to which the policies utilized in reaching these targets were achieved were evaluated. In addition, the innovation studies carried out by our country have been analyzed on a global scale with the help of the Global Innovation Index (GII).

Keywords: Sustainable Development, Innovation, Global Innovation Index

1. GİRİŞ

İktisadi açıdan bakıldığında en temel üretim faktörleri doğa, emek, sermaye ve girişimcidir. Yıllar içerisinde artan rekabet, minimum maliyetle maksimum kar elde etme hedefi gibi sebeplerle doğa tahrip edilmiştir. Doğal kaynakların tahribatında artık geri dönülemez noktaya varıldığında ise üretim, büyüme ve kalkınmanın sekteye uğrayacağı kanısına varılmıştır.

Bu çerçevede, kalkınmanın sürdürülebilir olması ve gelecek nesillere de aktarılabilmesi amacıyla ‘Sürdürülebilir Kalkınma’ kavramı ilk kez 1987 yılında tanımlanmıştır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması için en temel unsurlar çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerdir. Ancak günümüzde, bu faktörleri destekleyebilmek için teknolojinin gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

2012-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine odaklanmış olmakla birlikte; orta ve uzun vadede daha üretken alanlara yatırım yapılması açısından önemli bir rehber olma niteliği taşımaktadır. Türkiye’nin “yüksek gelir grubu içinde yer alan ülkeler” ile “insani gelişmişlik sıralamasında en yüksek seviyede yer alan ülkeler” içinde yer alması plan doğrultusunda ulaşılmak istenen hedeflerdendir. İstikrarlı ve sürdürülebilir büyüme ise ancak sürdürülebilir kalkınma ile mümkün olacaktır.

Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu teknolojik bilgi ve becerilere sahip olarak, katma değeri yüksek ürünler üretmek ve ihraç etmek yine o ülkenin ekonomik olarak da refahını artırmasıyla sonuçlanacaktır. Bu da ancak teknoloji yatırımları ve bunun temelini oluşturan inovasyon ile mümkündür.

Ülkelerin küresel inovasyon performanslarını yedi temel bileşen açısından gösteren Küresel İnovasyon Endeksi, ülkemiz açısından da bir yol haritası olma niteliğindedir. Küresel İnovasyon Endeksi aracılığıyla hem hangi bileşen açısından ne noktada bulunduğu görülmekte hem de ülkelerin güçlü ve zayıf yönleri hakkında bilgi vererek orta/uzun vadede oluşturulacak politikalara yön vermektedir.

Bütün bunların ışığında, bu çalışmanın amacı sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda 11. Kalkınma Planı hedeflerini değerlendirmektir.

2. KALKINMA PLANLARI

Kalkınma planları, ülkemizde ve dünyada birçok ülkede değişen ekonomik, politik ve sosyal çevre koşullarına uyum sağlayabilmek ve bu doğrultuda sürdürülebilir bir ekonomi yapısı oluşturmak amacıyla hazırlanmaktadır. İleride meydana gelebilecek olası ekonomik sorunları ortadan kaldırabilmek ya da en azından minimize edebilmek için hazırlanan kalkınma planları, özel sektörde faaliyette bulunan mevcut ve potansiyel yatırımcıların piyasaya duydukları güvenin zedelenmesinin önüne geçmektedir. Kalkınma planları yalnızca ekonomik anlamda geri kalmış, finansal sıkıntılar yaşayan ülkeler tarafından hazırlanmamakta; gelişmiş ekonomiler de verimlilik ve piyasa etkinliklerini artırmak amacıyla kalkınma planlamaları yapmaktadır (Özdemir, 2014:7).

Ükelere yol gösterici bir rehber olmayı amaçlayan kalkınma planları, ülkelerin ulaşmayı bekledikleri hedeflerin uzun vadede ülke politikası halini almasına olanak tanımaktadır (Kan ve Kuleyin, 2017:52). Ülkelerin mevcut değerleri doğrultusunda erişmek istediği hedeflere en makul şekilde ulaşabilmek için kaynaklarını en rasyonel ve verimli şekilde yönetebilmesi amacıyla kalkınma planlarından yararlanması ve bu süreci kalkınma planları doğrultusunda yönetmesi söz konusudur (Kutlu, 2004:247).

Kalkınma planlarının odağında gerek yerli gerekse de yabancı yatırımcıların ekonomik anlamda güvenli bir ortam yaratılarak yatırım yapmaları fikri yatmaktadır. Bu bağlamda ekonomi konusundaki sorunların çözülerek potansiyel yatırımcılar açısından istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomi hedeflenmektedir (Erdoğan, 2020:253). Kalkınma planı oluşturma süreci beş temel aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçler (Özdemir, 2014:3):

- Mevcut durumun tespiti (değerlendirilmesi) veya bilgi toplama
- Kalkınma stratejisi ile kalkınma hedeflerinin ortaya konması
- Kalkınma sürecinin ve adımlarının programlanması
- Oluşturulan kalkınma planının uygulamaya sokulması

- Uygulanan kalkınma planının sonuçlarının değerlendirilerek elde edilen başarının ölçülmesi.

Bu doğrultuda ülkemizde hazırlanan ilk kalkınma raporu İsmet İnönü önderliğinde hazırlanmış olup; 1. Kalkınma Planı olarak da anılan bu plan 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. 1961 yılında hazırlanan Anayasa'da milli ekonomi görüşüne paralel olarak planlı bir kalkınma modelinin oluşturulması gerekliliğine yer verilmiştir. İktisadi ve sosyal hayatta düzensiz ve plansız adımların yerini, tüm milletimiz açısından refah sunan planlı düzenlemelerin alması gerektiği ifadesine 1961 Anayasası'nda da net bir biçimde rastlanmaktadır (Erdoğan, 2020: 259).

Hazırlanan bu kalkınma planının temelinde plana kadar olan süreçte tarımsal üretimle ön planda olan Türkiye'nin tarımın yanı sıra ihracata da yönelmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca tarımla ihracatı harmanlayan bir anlayış doğrultusunda izlenecek kalkınma politikalarının, ülkemizde ekonomik sürekliliği ve verimlilik artışını beraberinde getireceği inancı vardır. Dolayısıyla tarım politikalarının planlanmasında yabancı pazarlara gerek ürün niceliğinin gerekse de ürün niteliğinin artırılması yoluyla açılma düşünmesi 1. Kalkınma Planı'nda hâkim olan görüşdür (Erdoğan, 2020:253). Söz konusu planda ayrıca milli gelirden artışın sağlanması, artan nüfusu karşılayacak istihdam olanaklarının oluşturulması ve en nihai hedef olarak da dışa bağımlılığın asgariye indirilmesi hedeflenmektedir (Küçük, 1985:275).

1.Kalkınma Planı'yla beraber 1963'ten itibaren ekonomide bütüncül bir yaklaşım benimsenmiş olup; kamusal ve finansal verileri göz önünde tutan planlı bir yaklaşım izlenmiştir. İlk dört kalkınma planları ele alındığında, üretim yöntemleri baz alınarak milli ekonomide hedef büyüme oranlarının tutturulması ve sanayinin lokomotif sektör olarak görülerek uzun vadeli bir büyüme stratejisine dahil edilmesi ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır (Kepenek, 2012:141).

Dünyanın özellikle son 50 yılda teknolojinin ve küreselleşmenin de hızlı etkisiyle önemli bir dönüşüm sürecine girmesiyle birlikte Türkiye de bu hızlı dönüşüme ayak uydurabilmek adına politikalar üreterek bu politikaların uygulanması konusunda çaba göstermektedir. Bu doğrultuda çok sayıda kalkınma planı hazırlanmıştır. Günümüzde 11.sinin uygulamada olduğu kalkınma planları tarihsel olarak şu şekilde sıralanabilir:

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)
- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)
- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)
- On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)

1930’lu yıllarda hazırlanmış olan kalkınma planlarında devletçilik anlayışı hakimken; 1950’li yıllara gelindiğinde kalkınma planlarının daha liberal bir anlayışla hazırlandığı görülmektedir. 60’lı yılların sonundan itibaren ise hâkim eğilimin temelini “planlı kalkınma” anlayışı oluşturmaktadır. 1962 ile 1980 arasındaki dönem planlı kalkınmanın “gelişme dönemi” olarak anılmakta olup; söz konusu bu dönemde hazırlanmış olan 4 kalkınma planı bulunmaktadır. Bu dört kalkınma planı ele alındığında bir takım ortak özellikler dikkat çekicidir. Öncelikle bu dört planın hepsinde ekonomik ve toplumsal yapı baz alınmış ve kalkınma planları bu veriler doğrultusunda hazırlanmıştır. Diğer bir ortak nokta olarak dört planda da temel belirleyici değişken olarak ekonomik büyüme ile ekonomik büyümenin yıllık artış oranı belirlenmiştir. Ayrıca bahsi geçen bu dört kalkınma planı da sanayileşmeye büyük bir önem vererek; sanayileşmeyi temel bir öncelik olarak nitelendirmiştir. Son olarak planların hepsinde uzun vadeli gelişme stratejilerinin önemine değinilmekte ve uzun vadeli planlamada söz konusu bu stratejilerden yararlanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak hazırlanan bu dört kalkınma planının uygulamada beklenen etkinlik, verimlilik ve başarıyı sağladığını söylememek mümkün olmamaktadır (Özdemir, 2014:12).

80’lerin sonlarından itibaren ise yeniden liberal anlayışın kalkınma planlarının oluşturması sürecindeki hakimiyeti söz konusudur. 1980 sonrası dönem literatürde “Planlı Kalkınmanın Değişme Dönemi” olarak yer bulmaktadır. Kalkınma planlarında da izi görülen planlama sürecindeki temel değişikliklerin 1980’li yıllardan itibaren meydana gelmesi söz konusudur. 1982 Anayasası’yla beraber, daha önceden planlamanın kültürel ve sosyal boyutlarına yapılan vurgulara ekonomik kalkınma teması da eklenmiştir. 1980 sonrası süreçte Türkiye’nin daha dışa açık bir politika izlemesiyle beraber, kalkınmada

rekabet daha dikkat çekici boyutta yaşanmıştır. Bu doğrultuda 1980 sonrasında ekonominin daha neo-liberal bir hale gelmesi ve küreselleşmenin etkisi, hazırlanan diğer planlarla kendisini net bir şekilde göstermektedir (Atakişi ve Cebeci, 2022:168).

1990'ların başından itibaren ekonomik büyümenin istihdam üzerindeki etkisi sınırlı kalmış olup; istenilen boyutlara ulaşamamıştır. 1994 Asya krizinin etkisiyle beraber gerek büyüme gerekse de istihdam oranları küresel ölçekte çok önemli boyutta düşüşler göstermiştir. 2000'li yıllara kadar olan süreçte kalkınma planları yaşanan krizin gölgesinde hazırlanmış olup; bu planlarda krizin etkileri açıkça görülmektedir. 2000'lerin başından 2008'e kadar olan süreçte ise gerçekleştirilen yapısal reformlarla beraber ekonomik büyümeye geçilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu süreçte hazırlanan kalkınma planında kısmen de olsa büyümeye ilişkin izler görülmektedir.

2008 yılında ABD'de meydana gelen ve daha sonrasında tüm dünyaya derinleşerek yayılan küresel finans krizi sonucunda hemen hemen tüm ülkelerde çok önemli boyutlarda üretim ve istihdam kayıpları meydana gelmiştir. Türkiye dünya geneline kıyasla bu süreçte iyi bir sınav vermiş olup; süreç boyunca başarılı bir performans sergilemiştir. Son yıllara bakıldığında ise ülkeler arasında ticarete yaşanan soğuk savaşlar ve pandemi etkisiyle beraber piyasalarda küresel boyutta bir durgunluk yaşanması söz konusudur (Atakişi ve Cebeci, 2022:169).

Bütün bu süreçte gerçekleşen dönüşümler, günümüzde 11. Kalkınma Planının ve bunun sonucunda Türkiye ekonomisine dair mevcut iktisadi kimliğinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur (Çelik ve Çetiner, 2019:121). Hazırlanan kalkınma planlarının başlarda kamu açısından "emredici" olmasına karşın; özel sektör için zorunluluktan bağımsız "yol gösterici" bir anlayış benimsediği görülmektedir. Kamu kesimi açısından değerlendirildiğinde kalkınma planları mümkün merteye kanunlar imkân tanıdığı sürece uygulanmaktadır. Diğer taraftan özel sektörde ise durum daha farklıdır. Kalkınma planlarına karşı özel sektör teşvik edilmekte ve özendirilmektedir. Bunun yanı sıra kamu kesiminin gerek uygulama alanının daha geniş olması gerekse de sahip olduğu yetki ve gücün daha büyük olması, kalkınma konusunda kamu kesiminin özel kesime oranla çok daha aktif olmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da kalkınma konusunda kamu kesiminin özel kesime kıyasla çok daha fazla paya sahip olduğu görülmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2004: 141).

2.1. On birinci Kalkınma Planı

Günümüzde rekabetin, teknoloji ve ticaret alanında giderek artması söz konusudur. Bunun yanı sıra küresel piyasalarda artış gösteren gerilimler ve belirsizlikler ülkelerin konumu birtakım alanlarda yeniden belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle bazı hayati teknolojik alanlarda ülkeler sahip oldukları mevcut becerilerini artırmaya yönelmektedirler. Rekabetin bu denli artması, teknoloji alanlarında ülkelerin yeniden pozisyon belirleme ihtiyaçları, zaman zaman yaşanan ekonomik ve siyasi belirsizlikler ve makro çevrede var olan diğer birçok faktörün ülkelerin gelecekleri açısından hayati sonuçlar doğurması kalkınma planlamasına duyulan ihtiyacın artmasına neden olmaktadır. Bu sebeple 11. Kalkınma Planı'nın orta ve uzun vadede ülkemizin sahip olduğu ekonomik ve sosyal kaynakların artırılması ve bu doğrultuda daha üretken olan alanlara yönlendirilebilmesi açısından önemli bir rehber olma niteliği taşımaktadır.

Kalkınma planlarından en günceli olan 11.Kalkınma Planı aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de ilk kalkınma planı olma özelliği taşımaktadır. Türkiye'nin kalkınmaya dair uzun vadeli vizyonunu detaylı bir biçimde ele alan 11.Kalkınma Planı'nın kökünde milletimize ait en temel değerleri ve beklentilerine yer verilmekte ve bunların karşılanması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin dış arenadaki yerini daha da güçlendirerek yükseltmek ve toplumumuzun refah seviyesini arttırmak 11.Kalkınma Planı dahilindeki temel amaçlardandır (11. Kalkınma Planı).

11. Kalkınma Planı iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, küresel gelişmeler ve eğilimler ile plan öncesi dönemde Türkiye'de ekonomik ve sosyal gelişmeler yer almaktadır. İkinci bölümde ise öncelikle planın vizyonu, temel amaç ve ilkeleri yer almaktadır. Sonrasında ise planın hedefleri ve politikaları belirlenen beş temel tema (istikrarlı ve güçlü ekonomi, rekabetçi üretim ve verimlilik, nitelikli insan ve güçlü toplum, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ile hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim) üzerinden değerlendirilmiştir.

11. Kalkınma Planı aslında 15 yılı kapsayan bir kalkınma sürecinin ilk adımını oluşturmaktadır. Plan çerçevesinde tüm alanlarda toplu ve sistematik bir kalkınmanın temelleri atılmaktadır. Planın kapsadığı 2019-2023 yılları arasında ve bu dönemi izleyen yıllarda, uzun vadede gerek istikrarlı gerekse de sürdürülebilir bir ekonominin

yaratılabilmesi amacıyla gereken dönüşümün sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Güçlü bir ekonomik sistem yaratmanın yanında eğitim alanında mevcut beşerî sermayemizin katlanarak artırılması ve ayrıca milli teknoloji hamlesiyle ise ülkemizin sahip olduğu teknolojik ve inovatif yeteneklerin artırılması amaçlanmaktadır.

11.Kalkınma Planı, tüm alanlarda ülkemizin rekabet gücü ve verimliliğini arttırmaya değinirken (Batuhan ve Kodaz, 2020:83); plan, “*daha fazla üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye*” anlayışına odaklanmaktadır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye'nin “*yüksek gelir grubu içinde yer alan ülkeler*” ile “*insani gelişmişlik sıralamasında en yüksek seviyede yer alan ülkeler*” içinde yer alması plan doğrultusunda ulaşılmak istenen hedeflerdendir. 11.Kalkınma Planı'nın giriş bölümünde ayrıca planın hazırlanmış olduğu mevcut makro çevreden bahsedilmektedir. Bu bağlamda uluslararası iş birliklerine değinilmiş olup; bu iş birliklerinin günümüzde oldukça çeşitli, kapsamlı ve karmaşık bir hal aldığına vurgu yapılmaktadır. Bunun yanı sıra makro çevrenin günümüzde son derece dinamik bir yapıda olduğu görülmektedir. Gerek gelişmekte olan gerekse de gelişmiş ülkelerdeki finansal ve politik dengelerin sürekli bir dönüşüm arz ettiği; dolayısıyla, yeniden dengelenme sürecinin döngüsel bir biçimde devam ettiği görülmektedir. Dış çevrenin bu denli hızlı bir dönüşüm içinde olması sonucunda hem ekonomik hem de politik odak noktaları değişime uğramakta; yeni odak merkezlerinin oluştuğu görülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye'nin her alanda güçlü, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci yürütmesini amaçlayan 11.Kalkınma Planı'nda ayrıca, hukukun üstünlüğüne ve temel hak ve hürriyetlerin demokrasiyle garanti altına alınmasına ve ilerletilebilmesine önem verilmektedir. 11.Kalkınma Planı temel olarak beş ana tema üzerinden şekillenmektedir. Söz konusu bu temalar plan kapsamında:

- İstikrarlı ve güçlü ekonomi,
- Rekabetçi üretim ve verimlilik,
- Nitelikli insan ve güçlü toplum,
- Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre ve
- Hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim başlıkları altında ele alınmaktadır.

Üretim sanayiinde belirlenmiş olan birtakım sektörler ile savunma sanayi, tarım ve turizm gibi gelişme alanları öncü olmak kaydıyla yerli üretime ağırlık verilmesi gerektiği 11. Kalkınma Planı dahilinde açık bir biçimde belirtilmektedir.

Planda her tema altında atılacak adımlar belirlenmiştir. İlk olarak “istikrarlı ve güçlü ekonomi” başlığı altında ülkemizin finansal politikaları ve mevcut politikaları güçlendirecek makroekonomik hedeflerle bağlantılı ana prensipler ele alınmaktadır. İkinci ana tema olan “rekabetçi üretim ve verimlilik” konusunda Türkiye’nin yapısal dönüşümünü sağlayacak ve toplumsal refahta artış meydana getirebilecek politikalar plan dahilinde yer verilmektedir. Planda yer alan “nitelikli insan ve güçlü toplum” eksenini, beşerî sermayenin daha güçlü bir hale getirilmesi, kapsayıcı büyüme anlayışının toplumda baskın yaklaşım olması ve toplumsal refahın tabana yayılabilmesi için izlenmesi gereken politikalar ele alınmaktadır. Ekonomik ve sosyal faydayla beraber çevresel korumanın sağlanması gerek şehirlerde gerekse de kırsal kesimlerde sağlanmalıdır. Bu bölgelerdeki yaşam kalitesinin artırılarak sürdürülmesi ve bölgesel refah farklarının giderilmesini amaçlayan adımlar “yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre” teması altında yer alan politikalarla sağlanacaktır. Devletin önemli ve ayrılmaz parçaları olan kurum ve kuruluşlarında her aşamada şeffaflık, katılımçılık ve hesap verilebilirliğin temini olan “hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim” teması çerçevesinde ise hukuk devleti olma ve demokratikleşmeye ilişkin politikalar bulunmaktadır.

11.Kalkınma Planı bünyesinde ayrıca rekabetçi üretim ve verimliliğin sağlanması amacıyla gerekli olan kaynak dağılımının en optimal şekilde ihtiyaçların önceliği prensibine göre gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu görevin yerine getirilebilmesi için gerek duyulacak mekanizmalar ve araçlara yine plan kapsamında yer verilmiştir.

11. Kalkınma Planı’nın en son bölümünde ise sürdürülebilir kalkınma amaçları yer almaktadır. Son iki sayfada değerlendirmeye alınan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin amaç, politikalar ve tedbirler yine bu bölümde bulunmaktadır (Orhan, 2019:2). 11.Kalkınma planı ele alındığında sürdürülebilirlik kavramına yoğun bir biçimde üretim ve ekonomi açısından değinildiği görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik ve finansal kalkınmanın sürdürülebilirliği planlamanın odak noktasında yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik büyümenin plan kapsamında önceliğe sahip olduğunu söylemek

mümkündür (Orhan, 2019:4). 11. Kalkınma Planı, sürdürülebilir kalkınma amaçlarının (SDA) izlenecek politikaların şekillenmesi konusunda gözetileceğini ve bu amaçlara ilişkin uygulamaların takip ve gözetimi için gerekli mekanizmaların kurulacağını belirtmektedir. Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının, kalkınma planı çerçevesinde uygulanmasına dair belirlenen politika ve tedbirler şunlardır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019):

- SKA'lar ulusal öncelikler ve koşullar doğrultusunda sektörel ve tematik politika belgelerine yansıtılacaktır.
- Kurumsal stratejik planlar ile sektörel ve tematik politika belgeleri hazırlıklarında SKA'larla uyum gözetilecektir.
- SKA'ların takip ve gözden geçirilmesi için iyi işleyen ve katılımcı bir kurumsal koordinasyon mekanizması kurulacaktır.
- SKA'ların uygulanmasının ulusal düzeyde takip ve gözden geçirilmesi ile koordinasyonunu sağlamak üzere Strateji ve Bütçe Başkanlığı başkanlığında ilgili kamu kurumlarının yanı sıra yerel yönetimler, akademi, özel sektör ve STK temsilcilerinin katılımı için esnek bir yapıda Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu kurulacaktır.
- Küresel SKA göstere setindeki gelişmelere paralel olarak ulusal göstere setinin kapsamı öncelikler doğrultusunda genişletilecektir.
- Ulusal sürdürülebilir kalkınma amaçları izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır.

OECD'ye göre, ülkelerin rekabette sürdürülebilirliği sağlamasını ve rekabet avantajı elde etmesinde etkili olan kurumlar, alt yapı, makroekonomik istikrar ve sağlık gibi birtakım faktörler söz konusudur. Bu unsurlardan en önemlilerinden biri de inovasyon olarak değerlendirilmektedir. Günümüzün son derece rekabetçi dünyasında ülkelerin inovasyon alanında gösterdikleri yetkinlik onların ekonomik gelişmişlik düzeyini de doğrudan etkilemekte; rekabet gücü açısından ülkelere avantaj sağlamaktadır (Doğan, 2023:35). Bu nedenle ekonomik gelişmişliğin ve rekabet avantajının elde edilebilmesi aşamasında ülkelerin atacağı inovasyon adımları oldukça önemli olup; ülkelerin bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla inovasyon çalışmalarını hızlandırması söz konusudur (Kijek ve Kijek, 2010: 93). Ancak diğer bir taraftan, yürütülen inovasyon faaliyetlerinin ölçülmesi, bu kapsamda gerçekleştirilen yatırımların etkinliğinin sağlanması bakımından son derece önemlidir. Bu ölçüm belirli endeksler yoluyla gerçekleştirilmekte olup; ülkelerin inovasyon konusundaki mevcut durumlarını ortaya sererek geleceğe dair tahmin ve iyileştirmelerde bulunma imkânı tanımaktadır. Bunun yanında ülkelere, diğer ülkelerle kendi mevcut durumlarını kıyaslama şansı vermektedir

(Altıntaş, 2020: 1051-1052). Ülkelerin inovasyon performanslarını karşılaştırabilmek amacıyla literatürde en yoğun biçimde kullanılan endeks “Küresel İnovasyon Endeksi”dir.

3. KÜRESEL İNOVASYON ENDEKSİ

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987 yılında Brundtland Komisyonu olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan raporda "Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" olarak tanımlanmıştır (UN Brundtland Raporu, 1987). Bu kavram dünya gündemine oturmuş ve sonrasında yapılan anlaşmalar aracılığıyla önemi daha da artmıştır Raporda, çevre ve kalkınma kavramlarının birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği belirtilirken, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel göstergesi çevresel, sosyal ve ekonomik unsurlar olarak belirlenmiştir (Borsa İstanbul, 2014).

Gelişmiş ülkelerin sahip olduğu çevresel, sosyal ve ekonomik göstergelerin yanı sıra, teknolojik gücüne de ulaşabilmek ancak sürdürülebilir kalkınmanın içselleştirilmesiyle mümkün olacaktır. Günümüz dinamik piyasa koşullarına ayak uydurabilmek, pazar payını artırıp katma değeri yüksek teknolojik ürün ve hizmetlerin ihracı rekabet gücünün artırılmasıyla gerçekleştirilebilir.

Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma sürecinde başarılı olabilmeleri inovasyona yaptıkları yatırım ile doğru orantılıdır. İnovasyon, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomileri için ekonomik ilerlemeyi ve rekabet gücünü artırma açısından oldukça önemlidir. Birçok devlet, inovasyon odaklı büyüme stratejilerini ön planda tutarken, bir yandan da teknolojik bilgi ve birikimlerini artırmayı hedeflemektedir. İnovasyon aracılığıyla, önce iç pazar daha sonra da dış pazarın beklentileri karşılanacak ve teknolojik bilgi ve birikimler rekabet üstünlüğü sağlayacaktır. Bu bağlamda, inovasyon yoluyla sağlanan teknolojik üstünlük ülkelerin hem inovasyon ekosisteminde bilinirliğine hem de ekonomik anlamda güçlenmesine sebep olacaktır.

Sanayi Devrimi'nden bu yana yaşam standardındaki artış inovasyondan kaynaklansa bile; günümüzde inovasyon rekabet gücünü ve ulusal ilerlemeyi belirlemede çok önemli bir faktördür. İklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma gibi küresel zorlukların ele alınması sürecinde de kilit bir role sahiptir (OECD, 2007).

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization- WIPO), daha iyi ve daha sürdürülebilir bir gelecek için inovasyonu ve yaratıcılığı teşvik etmek amacıyla dengeli ve etkili bir küresel fikri mülkiyet ekosisteminin geliştirilmesine öncülük eder. Bu bağlamda, Küresel İnovasyon Endeksi hesaplanmış ve ülkeler açısından inovasyon açısından yol gösterici olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Küresel İnovasyon Endeksi (Global Innovation Index-GII) projesi, Oxford Üniversitesi'ndeki Saïd Business School Dekanı Soumitra Dutta tarafından 2007 yılında INSEAD'daki görev süresi boyunca başlatıldı. WIPO ile Küresel İnovasyon Endeksi ilişkisi 2011'de başladı ve 2012'de Küresel İnovasyon Endeksi'ni ortak yayınlamaya başladılar. 2013 yılında Cornell Üniversitesi, Cornell Üniversitesi'nde Küresel İnovasyon Endeksi'ni temsil eden Profesör Dutta ve INSEAD'de Bruno Lanvin ile ortak yayıncı olarak katıldı. Küresel İnovasyon Endeksi, 2020 yılına kadar Cornell Üniversitesi, INSEAD ve WIPO tarafından ortak olarak yayımlanmaya devam etti. 2021'den bu yana ise WIPO tarafından Portulans Enstitüsü, çeşitli kurumsal ve akademik ağ ortakları ve Küresel İnovasyon Endeksi Danışma Kurulu ortaklığında WIPO tarafından yayınlanmaktadır (GII, 2022).

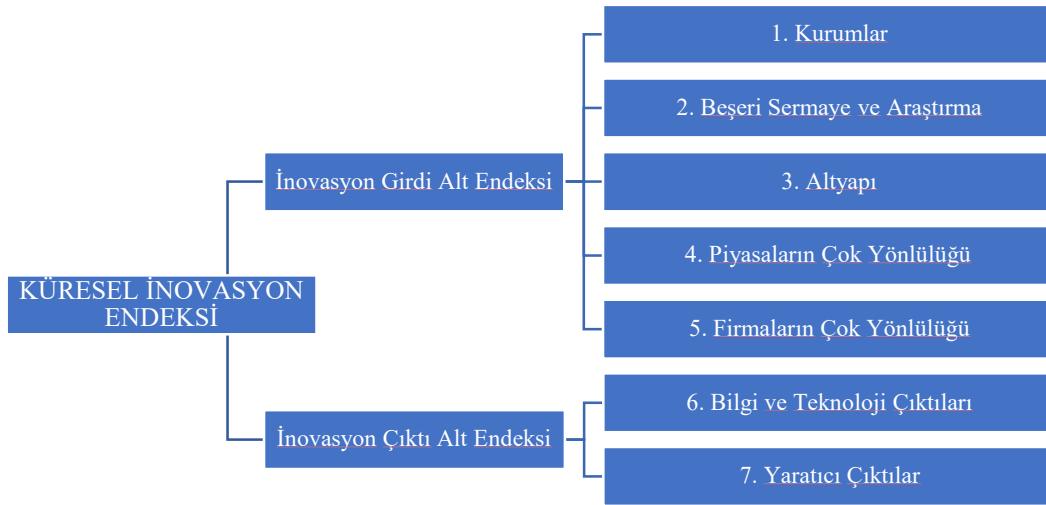
Küresel İnovasyon Endeksi, ülkelerin inovasyon performansını “Kurumlar”, “Beşeri Sermaye ve Araştırma”, “Altyapı”, “Piyasaların Çok Yönlülüğü”, “Firmaların Çok Yönlülüğü”, “Bilgi ve Teknoloji Çıktıları” ile “Yaratıcı Çıktılar” olmak üzere 7 ana başlık altına toplamaktadır. Her bir bileşen ise 3 temel alt başlığa ayrılmakta olup toplam 81 bileşen açısından inovatif performans ele alınmaktadır. Küresel İnovasyon Endeksi 2022 raporuna göre dünya nüfusunun % 94,3'ünü ve dünya GSYİH'nin % 99.0'ını temsil eden 132 ülkeyi kapsamaktadır (Dutta vd., 2022)

Küresel İnovasyon Endeksi sıralaması, hesaplamada eşit öneme sahip olan İnovasyon Girdi Alt Endeksi ve İnovasyon Çıktı Alt Endeksi'nden oluşmaktadır. Bu sebeple, üç temel endeks hesaplanır.

İnovasyon Girdi Alt Endeksi: Beş bileşenden oluşan İnovasyon Girdi Alt Endeksi, ekonominin inovatif faaliyetleri mümkün kılan ve kolaylaştıran unsurları içerir.

İnovasyon Çıktı Alt Endeksi: İnovasyon çıktıları, ekonomideki inovatif faaliyetlerin sonucu olarak karşımıza çıkar ve sadece iki temel bileşenden oluşmasına rağmen, Küresel İnovasyon Endeksi puanlarının hesaplanmasında İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile aynı ağırlığı taşımaktadır.

Küresel İnovasyon Endeksi: İnovasyon Girdi ve Çıktı Alt Endekslerinin ortalamasıdır ve ülkelerin inovasyon performans sıralamaları Küresel İnovasyon Endeksi aracılığıyla hesaplanır (GII, 2022).

Şekil 1. Küresel İnovasyon Endeksi Bileşenleri

Küresel İnovasyon Endeksi ülkelerin inovasyon performans sıralamasıyla ilgili bilgi verirken bir yandan da ülkelerin her bir bileşen bakımından güçlü ve zayıf yönlerini

göstermektedir. Bu sayede, zayıf yönlere katkıda bulunarak orta ve uzun vadede performans iyileştirilmesine imkan sunmaktadır.

Literatürde Küresel İnovasyon Endeksi'ni ele alan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Hancıoğlu (2016), çalışmasında OECD ülkelerinin 2011-2015 yılları arasında Küresel İnovasyon Endeksi'ni oluşturan inovasyon girdi ve çıktı alt endeksi arasındaki ilişkiyi kanonik korelasyon analizi yardımıyla incelemiştir. Çalışmanın bulguları, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Sohn vd. (2016) yapısal eşitlik modelini kullandıkları çalışmada 2013 yılından itibaren Küresel İnovasyon Endeksi ile yedi temel inovasyon girdi ve çıktı bileşeni arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışmanın bulguları firmaların çok yönlülüğü ve altyapının yaratıcı çıktılar üzerinden doğrudan ve dolaylı etkisi olduğunu saptamıştır.

Jankowska vd. (2017) çalışmasında gelişmekte olan ülkelerden Polonya ve Bulgaristan için yedi temel bileşen kapsamında İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile İnovasyon Çıktı Alt Endekslerinin performanslarını karşılaştırmıştır. Polonya daha yüksek bir İnovasyon Girdi Alt Endeksi performansı ile daha düşük İnovasyon Çıktı Alt Endeksi sergilerken; Bulgaristan için durum tam tersi olmuştur.

3.1 Küresel İnovasyon Endeksi Kapsamında Türkiye'nin Durumu

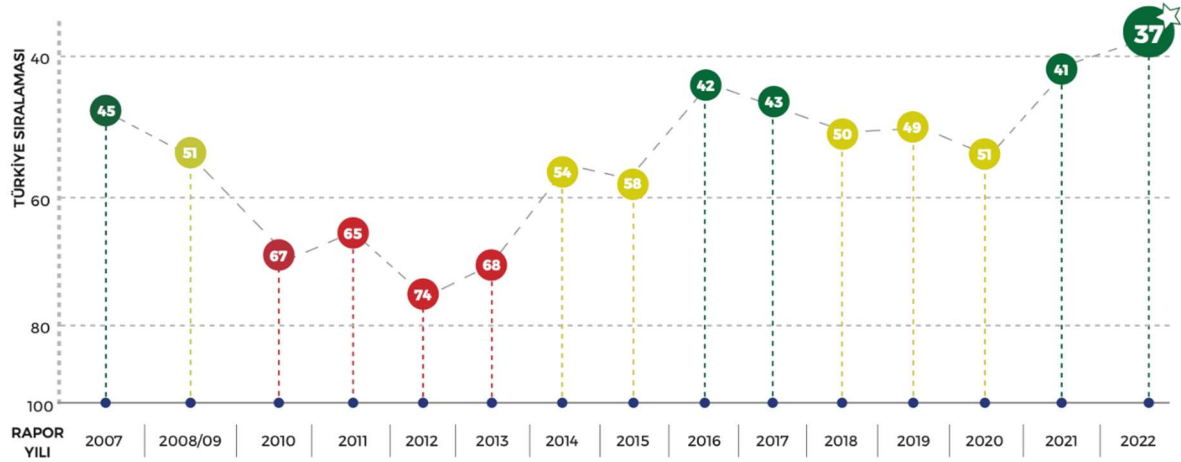
Orta-üst gelir grubunda yer alan ve gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye, Küresel İnovasyon Endeksi 2022 raporuna göre inovasyon bakımından tarihinin en yüksek seviyesine çıkmış ve 37. olmuştur.

Tablo 1. 11. Kalkınma Planı Kapsamında Türkiye'nin Sıralaması

	Küresel İnovasyon Endeksi	İnovasyon Girdi Alt Endeksi	İnovasyon Çıktı Alt Endeksi
2019	49	56	49
2020	51	52	53
2021	41	45	41
2022	37	49	33

Kaynak: Küresel İnovasyon Endeksi

Tablo 1, 11. Kalkınma Planı çerçevesinde Türkiye'nin hem Küresel İnovasyon Endeksi; hem de bu endeksin iki temel bileşeni olan İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile İnovasyon Çıktı Alt Endeksi açısından sıralamasını göstermektedir. Tabloya göre, gerek alt endeksler bakımından gerekse de Küresel İnovasyon Endeksi bakımından 2021 yılında bir kırılma meydana gelmiş ve bu hızlı yükseliş 2022 yılında da devam etmiştir.

Şekil 2. Türkiye'nin Küresel İnovasyon Endeksi Sıralaması

Şekil 2, yıllar itibariyle Türkiye'nin Küresel İnovasyon Endeksi sıralamasını göstermektedir. 2021 ve 2022 yıllarında sıralamada hızla yükselen Türkiye, 2022 yılında ilk kez ilk 40 ülke arasında yer almış ve tarihindeki en iyi sıralamaya ulaşmıştır. Yine son iki yıl içerisinde Küresel İnovasyon Endeksi sıralamasında 14 sıra birden yükselerek, gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Pandemi dönemi ve hammadde krizi gibi olumsuzlukların yaşandığı son yıllarda dahi Türkiye Ar-ge yoğun ve yüksek teknoloji ürün ihracatında ciddi bir artış yaşamıştır. Özellikle savunma sanayi, havacılık ve bilişim sektörlerinde yaşanan gelişmeler son iki yılda yaşanan anlamlı yükselişi açıklamaktadır (Türkiye İhracatçılar Meclisi, 2022).

Tablo 2. 11. Kalkınma Planı Kapsamında Küresel İnovasyon Endeksi Bileşenleri Açısından Türkiye'nin Sıralaması

		2019	2020	2021	2022
1.	KURUMLAR	85	94	93	101
1.1.	Siyasi Ortam	69	77	75	81
1.2.	Düzenleyici Ortam	102	108	109	109
1.3.	İş Ortamı	82	91	91	92
2.	BEŞERİ SERMAYE VE ARAŞTIRMA	46	42	26	41
2.1.	Eğitim	73	-		66
2.2.	Yükseköğretim	43	91	24	56
2.3.	Ar-Ge	39	40	38	36
3.	ALTYAPI	41	54	48	48
3.1.	Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT)	49	49	47	38
3.2.	Genel Altyapı	38	57	42	41
3.3.	Ekolojik sürdürülebilirlik	52	55	54	61
4.	PİYASALARIN ÇOK YÖNLÜLÜĞÜ	52	28	49	37
4.1.	Kredi	66	66	68	39
4.2.	Yatırım	87	44	105	61
4.3.	Ticaret, rekabet ve piyasa ölçeği	15	7	10	11
5.	FİRMALARIN ÇOK YÖNLÜLÜĞÜ	71	57	46	47
5.1.	Bilgi yoğun çalışanlar	72	59	49	52
5.2.	İnovasyon bağlantıları	97	91	79	75
5.3.	Bilginin özümsemesi	57	48	36	44
6.	BİLGİ VE TEKNOLOJİ ÇIKTILARI	59	57	50	47
6.1.	Bilgi yaratımı	38	40	37	37
6.2.	Bilgi etkisi	57	42	38	39
6.3.	Bilgi Yayınımı	112	96	73	67
7.	YARATICI ÇIKTILAR	40	50	35	15
7.1.	Gayri maddi varlıklar	20	31	18	4
7.2.	Yaratıcı ürünler ve hizmetler	60	60	61	72
7.3.	Online Yaratıcılık	55	69	50	48

11. Kalkınma Plan 2019-2023 yıllarını kapsamaktadır. Küresel İnovasyon Endeksi bakımından en güncel veriler 2022 yılına aittir. Tablo 2, 2019-2022 yılları arasında beş temel İnovasyon Girdi Alt Endeksi ile iki temel İnovasyon Çıktı Alt Endeksi bileşenleri çerçevesinde Türkiye'nin sıralamasını göstermektedir.

Yedi ana bileşen açısından karşılaştırdığımızda, Türkiye'nin en güçlü olduğu gösterge Yararıcı Çıktılar'dır. 11. Kalkınma Planı'nın başladığı yıl olan 2019 yılına göre 25 basamak yükselerek 15. sırada yer almıştır. Piyasaların çok yönlülüğü 15 basamak artışla 37. olurken; firmaların çok yönlülüğü ise 14 basamak yükselerek 47. sırada yer almıştır. Bilgi ve Teknoloji çıktıları, tüm alt başlıklar açısından da ilerleme kaydetmiş ve 2019-2022 yılları arasında 12 sıra yükselmiştir.

Yedi temel bileşen açısından Türkiye'nin zayıf yönleri ise Kurumlar ve Altyapı bileşenlerinden oluşmaktadır.

4. SONUÇ

Dünya nüfusunun sahip olunan kaynaklara oranla son derece hızlı bir biçimde artması sonucunda sürdürülebilir kalkınma anlayışı doğmuştur. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının temelinde kıt kaynakların en optimal şekilde kullanımı ve dağılımı yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle, mevcut doğal kaynaklar dünya nüfusu için son derece sınırlı olup; bu kaynakların en verimli şekilde kullanımı gelecek nesiller açısından zorunludur. Bu doğrultuda Birleşmiş Milletler (BM)'in küresel boyutta eyleme geçilmesi amacıyla hazırlanmış olduğu 17 sürdürülebilir kalkınma amacı (SKA) bulunmaktadır. Söz konusu bu amaçlar, tüm dünyada toplumların yüz yüze geldiği temel problemlere çözüm getirme misyonu taşımakta ve bu amaçlara 2030 yılına kadar ulaşılabilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Akyol, 2020:14).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında inovasyonun yadsınamaz bir rolü bulunmaktadır. İnovasyon, ülkelere çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği kapsayan sürdürülebilir kalkınma yolunda verimlilik ve rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için ülkeler, inovasyonu kalkınma sürecinin en temel parçalarından biri olarak görmeli ve bu alanda kendine rekabetçi

avantaj sağlayacak atılımları gerçekleştirmelidir. Dolayısıyla inovasyonu destekleyen adımların istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi ülkelerin en temel görevlerinden biri haline gelmelidir.

Küresel İnovasyon Endeksi aracılığıyla, Türkiye'nin inovasyon performansı küresel bir ölçüt ile hesaplanmış, zayıf ve güçlü yönleri belirlenmiştir. Endeksin hesaplanması ülkemize üç temel noktada fayda sağlamaktadır. Öncelikle endeksle beraber inovasyon performansımızın gerek yıllık bazda gerekse de kapsamlı bir biçimde analizi gerçekleştirilebilmiştir. İkinci olarak endeks, inovasyon ekosisteminin güçlü ve zayıf yönlerinin tespitine olanak sağlayarak; hangi alanlarda iyileştirmeler yapılması gerektiğinin tespit edilebilmesini sağlamaktadır. Üçüncü olarak ise belirlenen eksikliklere ve iyileştirme gerektiren noktalara ilişkin yapısal reformların oluşturulmasına imkân vermektedir. Bu doğrultuda Türkiye ilk olarak "Türkiye Küresel İnovasyon Endeksi Görev Gücü"nü oluşturmuştur.

11. Kalkınma planı çerçevesinde 2019 yılından 2022 yılına kadar özellikle son iki yılda yüksek teknoloji ve katma değerli ürünlerin üretilip ihraç edilmesiyle inovasyon performansında gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. İnovasyon performansındaki artışa en büyük katkı ise savunma, havacılık ve bilişim sektörlerinden olmuştur. Yüksek teknoloji üretimi baz alındığında Türkiye'nin 2022 yılı itibarıyla 15 basamak yükselerek 40. sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye, OECD ülkeleri arasında 26., üst orta gelir grubu ülkeler sıralamasında ise 6. olmuştur. 11. Kalkınma Planı dahilinde öncelikli sanayi sektörlerinde verimlilik ve teknoloji alanlarında ilerlemelerin kaydedilmesi, daha büyük bir rekabetçi gücün elde edilmesi ve üretimde katma değeri yüksek ürünlere ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra planda, yüksek teknoloji yerli üretimin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlara ulaşılması yolunda atılacak adımların ve faaliyetlerin izlenmesi, aynı zamanda küresel inovasyon endeksinde gösterdiğimiz performansın da geliştirilmesine fırsat vermektedir (TİM, 2022:68).

KAYNAKLAR

- Akyol, H. (2020). Teknolojik İnovasyon Sürdürülebilir Kalkınma Üzerinde Teşvik Edici Bir Faktör Müdür?. Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 5(2), 14-24.
- Altıntaş, F. F. (2020). “İnovasyon ve Lojistik Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Araştırma”, Business and Economics Research Journal, 11(4), 1049-1067.
- Batuhan, T., & Kodaz, İ. (2020). On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 6(12), 75-94.
- Borsa İstanbul (2014), Şirketler için Sürdürülebilirlik Rehberi, <https://www.borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/surdurulebilirlik-rehberi.pdf>, Erişim Tarihi: 5/5/2023
- Çelik, O., & Çetiner, S. (2019). Türkiye ekonomisinde kalkınma planları ve kalkınma planlarındaki söylem değişiklikleri. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2(3), 121-131.
- Doğan, H. (2023). Oecd Ülkelerinin İnovasyon Performanslarının Critic Temelli Oca Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 35-54.
- Dutta, S., Lanvin, B., Wunsch-Vincent, S., ve León, L. R. (Eds.). (2022). Global Innovation Index 2022: What is the Future of Innovation-driven Growth?
- Erdoğan, H. (2020). Birinci beş yıllık kalkınma planı ekseninde Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma politikası ve tarımsal üretim. *Journal of Universal History Studies*, 3 (Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue), 252-268.
- GII (Global Innovation Index). (2022). About the Global Innovation Index. <https://www.globalinnovationindex.org/about-gii>. Erişim tarihi: 6/5/2023.
- Jankowska, B., Matysek-Jędrych, A., ve Mroczek-Dąbrowska, K. (2017). Efficiency of national innovation systems: Poland and Bulgaria in the context of the Global Innovation Index. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 20(3), 77-94.
- Hancıoğlu, Y. (2016). Küresel İnovasyon Endeksini Oluşturan İnovasyon Girdi ve Çıktı Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi ile İncelenmesi: OECD Örneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (4).
- Kan, N., & Kuleyin, B. (2017). Kalkınma Planları Çerçevesinde Türkiye'nin Deniz Turizmi Stratejilerinin Tarihsel Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 51-64.
- Kepenek, Y. (2013). Türkiye Ekonomisi. (25. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kepenek, Y. & Yentürk, N. (2004). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Kijek, A. & Kijek, T. (2010). “The Analysis of Innovation Input-Output Relationships in EU Member States”, *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 13(3), 93-106.

Kutlu, E. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Küçük, Y. (1985). *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*. Tekin Yayınevi.

OECD (2007). *Innovation and Growth Rationale for an Innovation Strategy*. Paris: OECD Publications.

Orhan, G. (2019). 11. Kalkınma Planı ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları. *EKOIQ*, <http://ekoIQ.com/2019/10/03/11-kalkinma-planı-ve-surdurulebilir-kalkinma-amaclari/>

Özdemir, V. (2014). Türkiye’de planlı kalkınma deneyimleri. *Marmara Üniversitesi*, 23, 24.

Sohn, S. Y., Kim, D. H., & Jeon, S. Y. (2016). Re-evaluation of global innovation index based on a structural equation model. *Technology Analysis & Strategic Management*, 28(4), 492-505.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). On birinci kalkınma planı 2019- 2023. http://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf

TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi). (2022). Küresel İnovasyon Endeksi Türkiye Eylem Planı ve Stratejisi 2021-2023,

<https://tim.org.tr/files/downloads/Raporlar/Küresel%20İnovasyon%20Endeksi%20Türkiye%20Eylem%20Planı%20ve%20Stratejisi%202021-2023.pdf>, Erişim Tarihi: 12/05/2023

UN Brundtland Commission Report (1987), <https://digitallibrary.un.org/record/13981>, Erişim Tarihi: 18/05/2023)

**PREKARİTE ÇERÇEVESİNDE YEREL HALK VE SURİYELİ
MÜLTECİLERİN EKONOMİK DURUMA YÖNELİK ALGI FARKLILIKLARI
DEĞERLENDİRMESİ**

**EVALUATION OF THE DIFFERENCES OF PERCEPTION OF LOCAL PEOPLE
AND SYRIAN REFUGEES REGARDING THE ECONOMIC STATUS IN THE
FRAMEWORK OF PREKARITY**

Canan ÇETİN

*Öğr. Gör. Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir
Osmangazi Üniversitesi, cetinc@ogu.edu.tr*

Ayşenur AYDINBAKAR (Sorumlu yazar)

*Öğr. Gör. Dr., Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonomi Bölümü, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
aysenur.aydinbakar@asbu.edu.tr*

ÖZET

"Prekarite" terimi, düşük maaşlı işlerde çalışan ve çok az sosyal haklara sahip olan ve istikrarsız bir mali durumda olan kişilere atıfta bulunmak için kullanılır. En geniş perspektifte prekarite bireyin sahip olamadığı veya yoksunluğunu çektiği durumların tasviri için kullanılmaktadır. Genellikle düzenli bir gelir kaynağı olmayan, sigorta primi ödemeyen ve iş güvencesinden yoksun kişileri ifade eder. Bu ifade, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla kullanılmaktadır. Genel olarak, prekarite terimi, ev işleri, yemek servisi ve teslimat gibi düşük ücretli mesleklerde bulunan kişileri ifade etmekle birlikte; göçmenler ve sığınmacılar gibi dezavantajlı grupların istihdam ve çalışma koşullarıyla da gündeme gelmektedir. Teorik olarak yerel halk göçmenlere sunduğu her bir imkanı lütuf olarak görür ve kısıtlı kaynakları özellikle paylaşmama eğilimindedir. Bu sebeple de göçmenlerin bu "lütuf" ile yetinmeleri gerektiğine olan inanç oldukça yüksektir. Diğer bir deyimle Suriyeli göçmenlerin prekaritesi onlara göre normal bir hayattır ve bu kadarının onlar için yeterli olması beklenmektedir. En temel araştırma sorumuz olan mültecilerin ait olduğu konum mültecilerin gözünde ve yerellerin gözünde farklı algılanmakta mıdır?

sorusunu cevaplamak için İstanbul, Hatay, Gaziantep, Kilis ve diğer şehirlerden toplanan veriler kullanılarak hem Suriyeli göçmenler hem de yerel halk için oluşturulan ekonometrik model test edilmiştir. Yaş, eğitim, gelir düzeyi gibi bağımsız değişkenlerin ekonomik haklar üzerindeki algılarına etkileri test edilmiştir. Ekonomik haklara dair sorular iş ve meslek/egitim uyumu, iş başvurusunda ayrımcılık, Suriyeli olmanın iş bulmaya etkisi, ekonomik olarak rahatlık, yerel halkın istemediği işlerde çalışma, yerel halkın da yaptığı aynı işlere düşük ücret ödenmesi algısını içermektedir. Sıralı Probit modelinin sonuçlarına göre tüm yaş gruplarındaki Suriyeliler yeteneklerine uygun olmayan işlerde çalıştıklarını belirtmektedirler. Ayrımcılığa uğrama konusunda ise 45-65 arasının iş başvurusunda ayrımcılığa uğradığı saptanmıştır. 25-45 yaş arası Suriyeliler, Suriyeli oldukları için iş bulmakta zorlandıkları algısı bulunmuştur. Suriyelilerin yerel halkın çalışmak istemedikleri işlerde çalıştıkları algısına sahip oldukları saptanmıştır. Kadınlar Suriyeli oldukları için iş başvurusunda ayrımcılığa uğradıklarını fakat yerel halka kıyasla düşük ücret almadıklarını ve onların istemedikleri işlerde çalışmadıklarını belirtmektedir. Evlilerin iş başvurusunda ayrımcılık yapıldığına katılmadıkları, Suriyeli oldukları için işe alımda zorlanmadıkları ve yerel halka göre daha düşük ücretlere çalışmadıkları tespit edilmiştir. 2500-4500 TL ve 4500-7000 TL gruplarındaki Suriyelilerin yeteneklerine uygun işlerde çalıştıkları ve Suriyeli olmanın iş bulmaya engel olmadığı yönünde sonuçlar bulunmuştur. Lise diplomasına sahip Suriyelilerin yeteneklerine uygun işlerde çalışmadıkları, lise ve üstü eğitime sahip olanların iş bulurken ayrımcılığa uğradıkları ancak düşük ücretlerle çalışmadıklarını düşündükleri tespit edilmiştir. Bununla beraber lise mezunu kadınların, yeteneklerine uygun işlerde çalıştıkları, iş bulma konusunda Suriyeli oldukları için sıkıntı yaşamadıkları, ayrımcılığa uğramadıkları ve yerel halkın yapmak istemedikleri işlerde çalışmadıklarını düşündüğü saptanmıştır. Üniversite mezunu kadınlar Suriyeli oldukları için iş bulma konusunda ayrımcılığa maruz kalmadıklarını belirtmektedir.

Yerel halkın sonuçları ise Suriyelilerle yerel halkın pek çok noktada farklı algılara sahip olduklarını göstermiştir. 45 yaş üzerindeki yerel grup Suriyelilerin yeteneklerine uygun işlerde çalıştıklarını ve Suriyeli oldukları için iş başvurularında ayrımcılığa maruz kalmadıklarını düşünüyorlar. 25-45 ve 45-65 yaş arasındaki yereller Suriyelilerin yerel halka göre düşük ücretle çalıştıklarına inanmıyorlar. Yerel halktaki kadınlar Suriyelilerin ekonomik olarak rahat olduğunu düşünüyorlar ve Suriyelilerin yerel halka göre düşük ücret aldığını düşünmüyorlar. Gelir düzeyi 2500-4500 TL arası olanlar Suriyelilerin düşük ücretler almadığını, yerel halkın istemedikleri işleri yapmadıklarını düşünüyorlar. 7000 TL ve üzeri gelir seviyesine sahip olanlar ise Suriyelilerin ekonomik olarak iyi bir

durumda olmadıklarını ve yerel halktan daha düşük ücretlere çalıştıklarını düşünmektedirler. Lise ve üstü eğitime sahip yerel halktaki kadınlar ise Suriyelilerin ekonomik durumlarının iyi olmadığını ve yerel halktan daha az kazandıklarını düşünmektedirler. Genel olarak bakıldığında sonuçlar Suriyelilerin iddia ettiği konunun yoksunluk veya yüksek prekarite olduğunu desteklerken yerel halk Suriyelileri toplumsal olarak böyle bir konuma ait görmediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Prekarite, Suriyeli, mülteci, yerel, ekonometrik model

ABSTRACT

The term "precarity" is used to refer to people who work in low-paying jobs, receive few benefits, and are in an insecure financial situation. In the broadest sense, precarity is used to describe the situations that individuals do not have or cannot have. It generally refers to people who do not have a regular source of income, do not pay insurance premiums, and do not have job security. This term is commonly used, especially in developing countries. In general, the term precarity refers to people in low-paying jobs such as domestic work, catering, and delivery; it also comes to the fore in the employment and working conditions of disadvantaged groups such as immigrants and asylum seekers. In theory, locals see every opportunity presented to immigrants as a blessing and tend not to share limited resources selectively. For this reason, the belief that immigrants should be content with this "grace" is quite strong. In other words, the precarity of Syrian immigrants is a normal life for them, and it is expected that this will be enough for them. Is the situation of refugees, our most basic research question, perceived differently in the eyes of refugees and locals? To answer this question, the econometric model was tested for both Syrian immigrants and locals using data collected in Istanbul, Hatay, Gaziantep, Kilis and other cities. The effects of independent variables such as age, education, and income level on perceptions of economic rights were tested. Economic rights questions include job and occupation/education compatibility, discrimination in job applications, the effect of being Syrian on finding a job, economic comfort, working in jobs that local people do not want, and low wages for the same work that local people do. According to the results of the ordered probit model, Syrians of all ages report working in jobs that do not match their skills. In terms of discrimination, it was found that people between 45-65 years old are discriminated in job applications. It was found that Syrians aged 25-45 have difficulty finding jobs because they are Syrian. It was noted that Syrians feel that they are working in jobs that the locals do not want to work in. Women state that they are discriminated against when they apply for jobs because they are Syrian, but they do not receive low wages compared to locals and they do not work in jobs they do not want. It was found that married people do not feel that they are discriminated against when applying for jobs, they do not face difficulties in getting hired because they are Syrians, and they do not work for lower wages than the locals. It has been found that the Syrians in the 2500-4500 TL and 4500-7000 TL groups work in jobs suitable for their abilities and that being a Syrian does not prevent them from finding a job. It has been determined that Syrians with a high school diploma do not work in jobs suitable for their abilities, and those with a high school or higher education think that they are discriminated against

while finding a job, but they do not work for low wages. However, it was found that women with high school degrees work in jobs that match their skills, they do not have difficulty finding a job because they are Syrian, they are not discriminated against, and they do not work in jobs that the locals do not want to do. Women with university degrees say that they are not discriminated against in finding jobs because they are Syrian.

The findings of the locals show that the Syrians and the locals have different views on many issues. Locals over the age of 45 believe that Syrians work in jobs that match their skills and that they are not discriminated against in job applications because they are Syrian. Locals aged 25-45 and 45-65 do not believe that Syrians work for low wages compared to locals. Local women believe that Syrians are doing well economically and they do not believe that Syrians are paid low wages compared to locals. Those with incomes between 2500 and 4500 TL believe that Syrians do not receive low wages and that locals do not do jobs they do not want. Those with incomes of 7000 TL and above believe that Syrians are not doing well economically and that they work for lower wages than locals. Local women with high school degrees and more believe that the economic situation of Syrians is not good and they earn less than the locals. In general, the results show that while Syrians claim that it is a deprived or highly precarious situation, locals do not see Syrians as socially disadvantaged.

Keywords: Precarity, Syrian, refugees, local, econometric model

İŞLETMELERDE FİNANSAL PERFORMANS İLE ENTELEKTÜEL
SERMAYE ETKİNLİĞİNİN BİRLİKTE DEĞERLENDİRİLMESİ: ARAS
YÖNTEMİ İLE BİR UYGULAMA

EVALUATING FINANCIAL PERFORMANCE AND INTELLECTUAL CAPITAL
EFFICIENCY IN BUSSINESSES: AN APPLICATION WITH ARAS METHOD

Neilan SOYLU

Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi Girişimcilik Bölümü,

ORCID No: 0000-0002-1258-2701

neilansoylu@karabuk.edu.tr

ÖZET

Bilgi ve yenilik odaklı yeni ekonomi düzeninde değer yaratma olgusu, fiziksel ve finansal sermayenin yanında entelektüel sermayenin de en etkin şekilde yönetilmesini gerektiren, kompleks bir süreç haline gelmiştir. Bu süreç, bir yandan işletmelerde finansal performansın en üst düzeyde sürdürülmesini gerektirirken, diğer yandan da insan sermayesi, yapısal sermaye gibi rekabet üstünlüğü sağlayan ve değer oluşturan entelektüel unsurlara yatırım yapılmasını ve bu unsurların etkin yönetilmesini de zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, işletmelerin finansal performans göstergelerinin yanında entelektüel sermaye etkinliğini ortaya koyan ölçütlerle birlikte ele alınması, işletmelerde değer yaratma potansiyelinin değerlendirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da kote olan Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Basım sektörü işletmelerinin finansal performansları ile entelektüel sermaye etkinlikleri birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma kapsamına alınan işletmelerin 2021 ve 2022 yıllarına ait finansal tablo verileri kullanılarak ilk önce finansal oranlar ile Ante Pulic (1998; 2004)'in geliştirdiği yöntemle göre entelektüel sermaye etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Daha sonra, finansal ve entelektüel sermayeye dayalı ölçütler performans kriterleri olarak ARAS yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda çalışma kapsamına alınan işletmelerin performans sıralaması yapılmış ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Finansal Performans, Entelektüel Sermaye, Entelektüel Katma Değer Katsayısı (EKDK), ARAS Yöntemi

ABSTRACT

In the knowledge and innovation-oriented new economy, the phenomenon of value creation has become a complex process that requires the most effective management of intellectual capital as well as physical and financial capital. While this process requires maintaining the highest level of financial performance in businesses, it also necessitates investing in and managing intellectual elements such as human capital and structural capital that provide competitive advantage and create value. In this framework, in order to properly evaluate the value creation potential of the businesses, it is of great importance to consider both their financial performance indicators and criteria that reveal the intellectual capital efficiency.

In this study, it is aimed to evaluate the performance of the Paper and Paper Products, Printing sector companies listed in Borsa Istanbul based on both financial performance metrics and their intellectual capital efficiencies. For this purpose, firstly financial ratios and intellectual capital efficiency coefficients of the companies included in the study were calculated according to the method developed by Ante Pulic (1998; 2004) by using the financial statements data for the years 2021 and 2022. Afterwards, performance criteria based on financial and intellectual capital were analyzed by ARAS method. Finally, the companies included in the study have been ranked according to their performances and the findings were interpreted.

Keywords: Financial Performance, Intellectual Capital, Value Added Intellectual Coefficient (VAIC), ARAS Method

1. GİRİŞ

Bilgi ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmeler günümüz ekonomilerinde köklü değişikliklere yol açmış ve yeni bir düzenin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yeni ekonomik düzende bilgi ve bilgiye dayalı varlıklar, değer yaratan stratejik faktörler olarak ağırlık kazanmış (Erkuş, 2004, s. 305), firma değeri ve performansı üzerinde giderek daha fazla etkiye sahip unsurlar haline gelmiştir. Bu nedenle, günümüzde işletmeler çalışanlar, araştırma-geliştirme faaliyetleri, müşterilerle ilişkiler gibi maddi olmayan varlıklarına giderek daha fazla yatırım yapmakta ve katma değer yaratma potansiyellerinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi yoluyla performanslarını artırmak ve rekabet avantajı sağlamaya çalışmaktadırlar. İnsan sermayesi, yapısal sermaye gibi entelektüel unsurlara yapılan yatırımların etkin yönetilmesi, bir yandan işletmenin finansal performansının artmasına veya sürdürülmesine katkıda bulunmakta (Akgün & Günay, 2021; Gürol, 2021; Sakur & Güngör, 2023; Sardo vd., 2018), diğer yandan da işletmenin yaratıcılık ve yenilik yapma potansiyelini artırarak geleceğini de güvence altına almaktadır (Fijałkowska, 2014, s.129).

Yeni ekonominin getirdiği yenilikler ile entelektüel sermayenin işletme başarısında üstlendiği rolün artmasına paralel olarak işletmelerde performans kavramı da finansal performansın ötesine geçmiş, yeni boyutlar kazanmıştır. Performans ölçümü, genel olarak, işletmelerin amaç ve hedeflerine ulaşma derecesinin belirlenmesine; belirli bir çıktının üretilmesi veya faaliyetin gerçekleştirilmesi sürecinde etkinlik, verimlilik, etkililik, kalite gibi pek çok boyutun değerlendirilmesine imkan sağlayan bir araç olarak ifade edilmektedir (Elitaş & Ağca, 2006, s.347). Finansal performans ölçümü ise işletmenin mali yapısı, borç ödeme gücü, yapılan yatırımların ve faaliyetlerin verimliliği, işletmenin riski ile ilgili bilgileri ortaya koyarak (Uygurtürk & Korkmaz, 2012, s. 96), performans ölçüm sürecinin en önemli boyutlarından birini oluşturmaktadır (Shaverdi vd., 2016). Bununla birlikte, karlılık, mali yapı, likidite gibi geleneksel performans göstergeleri işletmelerde temel başarı koşulu olmakla beraber, bu ölçütler değer odaklı yeni ekonomi düzeninde yeterli görülmemektedir (Ertuğrul, 2009). Geleneksel finansal performans göstergelerinin yanında, finansal olmayan ancak işletmelerin değer yaratma kabiliyetlerini ortaya koyabilecek ölçütler de yatırımcılar ve diğer piyasa katılımcılarının ilgi ile takip ettiği ve karar verme süreçlerinde giderek daha fazla önemsendiği unsurlar haline gelmiştir (Zeghal & Maaloul, 2010, s.39).

Entelektüel sermaye ve unsurlarının yatırımcıların karar verme süreçlerinde önemli bir faktör haline gelmesi (Yalama & Coşkun, 2007), performans ölçümünde bu stratejik

kaynağın işletme başarısına katkısını yansıtacak yeni yöntem ve yaklaşım arayışlarının yoğunluk kazanmasına neden olmuştur (Akgün & Günay, 2021; Fijałkowska, 2014). Bu yöntemler arasında, Ante Pulic (1998, 2004) tarafından literatüre kazandırılan Entelektüel Katma Değer Katsayısı Yöntemi (Value Added Intellectual Coefficient-VAİC) işletmelerin sahip oldukları fiziki sermaye ile entelektüel kaynaklarını katma değere dönüştürme kabiliyetlerini gözler önüne seren bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşletmenin maddi ve maddi olmayan kaynaklarının etkinliği ve bu kaynakların değer yaratmada katkısı konusunda bilgi sağlayan VAIC yönteminin (Gürkan vd., 2015; Tan vd., 2007) literatürde yaygın kullanıldığı görülmektedir. Ampirik çalışmalar yüksek VAIC değerleri olan firmaların daha etkin olduklarını (Ting vd., 2021), değer yaratma potansiyellerini daha iyi yönetebildiklerini (Zeghal & Maaloul, 2010), daha yüksek karlılığa ulaştıklarını (Ayhan & Alabay, 2011; Can & Bardi, 2020; Dönmez & Erol, 2016; Makki & Lodhi, 2008) ve finansal başarısızlık risklerinin daha düşük olduğunu göstermektedir (Gürol, 2021). Literatür bulguları, entelektüel sermaye etkinliğinin işletmelerin mevcut performanslarının değerlendirilmesi için iyi bir gösterge olduğunu, aynı zamanda gelecek yıllardaki finansal performanslarına ilişkin bir sinyal fonksiyonu taşıdığını ortaya koymaktadır (Chen, Cheng, & Hwang, 2005; Gülcemal & Çıtak, 2017).

Kağıt ve kağıt ürünleri, eğitim, sağlık, temizlik faaliyetleri başta olmak üzere neredeyse her alanda kullanılan ve her endüstrinin girdi oluşturma sürecinde yer alan önemli bir sanayi ürünüdür (Sandalcılar, 2012). Diğer yandan, kağıt sanayinin hammadde bakımından orman ürünlerine bağımlılığı, üretimde kullanılan su ve enerji tüketimi açısından bakıldığında, sektörün ekonomik öneminin yanında çevreye etkileri bakımından da stratejik bir rol taşıdığı anlaşılmaktadır (Atik & Ok, 2017). Bu nedenle, bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin karlılık, verimlilik, finansal performans gibi ekonomik amaçlarını gerçekleştirirken sürdürülebilirlik anlayışıyla hareket etmeleri beklenmektedir. Bu bakımdan, kağıt sanayi işletmelerinin değer yaratabilmeleri, rekabette ayakta kalabilmeleri ve başarılarını sürdürebilmeleri, bir yandan fiziksel ve finansal sermayenin en verimli şekilde kullanılmasını, diğer yandan da insan sermayesi ve yapısal sermaye gibi unsurların da etkin yönetilmesini gerektirmektedir.

Bu çalışmada Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Basım sektörü işletmelerinin karlılık, kaldıraç, likidite gibi geleneksel finansal performans boyutlarının entelektüel sermaye etkinlikleri ile birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışma kapsamına alınan işletmelerin 2021 ve 2022 yıllarına ait finansal tablo verilerine dayanarak finansal oranlar ile Ante Pulic (1998; 2004)'in geliştirdiği yönteme göre entelektüel sermaye

etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Daha sonra, finansal ve entelektüel sermayeye dayalı ölçütler performans kriterleri olarak ARAS yöntemi ile analize tabi tutulmuş ve işletmelerin performans sıralamaları elde edilmiştir.

2. LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde önce Türkiye’de ARAS yöntemi ile gerçekleştirilen finansal performans çalışmalarına yer verilmiş, daha sonra kağıt sektörü işletmelerine yönelik finansal performans analizi yapılan çalışmalar açıklanmıştır. Ayrıca, finansal performansın entelektüel sermaye ile birlikte ele alındığı çalışmalara yer verilmiştir.

Literatürde ARAS yönteminin finansal performans ölçümünde yaygın kullanıldığı görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar incelendiğinde ARAS yönteminin; bilişim sektörü (Özdemir, 2022), elektrik, gaz, buhar sektörü (Arsu, 2021), portföy yönetim şirketleri (Kılıçarslan & Sucu, 2021), bankacılık sektörü (Akbulut, 2020; Akgül, 2019), perakende ticaret, otel ve lokanta sektörü (Konar & Atmaca, 2020; Demirkol & İkvan, 2019), gıda ve içecek sektörü (Uygurtürk & Yılkan, 2020), inşaat sektörü (Şahin & Karacan, 2020; Gümüş, Öziç & Sezer, 2019), BİST 30 ve BİST 50 endeksi (Aytekin ve Erol, 2018) işletmelerinin finansal oranlar aracılığıyla finansal performanslarının analiz edilmesinde kullanıldığı görülmüştür.

Kağıt sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının incelenmesine yönelik birçok çalışmanın gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmalarda finansal performansın oran analizi ve farklı ÇKKV yöntemleri ile ele alındığı görülmektedir. Kendirli ve Diker (2016), kağıt sektörü işletmelerinin entelektüel sermayelerinin finansal performanslarına etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada entelektüel sermayenin finansal performansı olumlu etkilediği sonucuna varılmıştır. Yıldız ve Erdoğan (2020), 10 adet oran kullanarak sektörde faaliyette bulunan 13 işletmenin finansal performanslarını TOPSİS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Sel ve Zengin (2020), Üçüncü vd. (2018) çalışmalarında finansal performans değerlendirmesinde TOPSİS yöntemini kullanmışlardır. Apan ve Öztel (2020), 15 işletmenin 2011-2018 yıllarına ilişkin nakit akım oranlarını kullanarak Entropi temelli EDAS yöntemini kullanmışlardır. Akyüz vd. (2019) çalışmasında ise finansal performans analizi Gri İlişkisel Analiz yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Kurt vd. (2021), finansal oranları kullanarak pandemi öncesi ve pandemi sonrası dönemini Entropi temelli Promethee yöntemi ile ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda kağıt sektörü işletmelerinin pandemiden fazla etkilenmediği sonucuna varılmıştır. Karadeniz vd. (2021), 23 finansal oran kullanarak kağıt sektörü

işletmelerinin 2009-2019 dönemi için finansal performansları ile başarısızlık risklerini değerlendirmişlerdir.

Finansal performansın entelektüel sermaye/katma değer göstergeleri ile birlikte değerlendirildiği çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Babic, Belak ve Tomic-Plazibat (1999) Hırvatistan da faaliyet gösteren bankalarının 1997 yılı verilerini kullanarak finansal performanslarını 6 kritere göre değerlendirmişlerdir. Çalışmada farklı finansal oranlar ile EVA ve VAİC performans göstergeleri birlikte ele alınmıştır. Datta (2014), çalışmasında Bombay Borsasında işlem gören 50 işletmenin 2001-2010 dönemine ilişkin entelektüel sermaye performansı ile finansal performansı birlikte ele almıştır. Çalışmada VAİC yöntemi ile hesaplanan entelektüel sermaye göstergeleri ile hisse başına kar değişkenleri kriter olarak kullanılmıştır. Analiz yöntemi olarak Gri İlişkisel Analiz ile Malmquist Verimlilik Endeksi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda işletmelerin performanslarının değerlendirilmesinde entelektüel sermaye perspektifinin önemli bir rol aldığı vurgulanmıştır. Baktash vd. (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Tahran Borsasında faaliyet gösteren petrokimya işletmelerinin etkinlik değerlendirmesi yapılmıştır. Etkinlik analizinde girdiler; entelektüel sermaye endeksi (VAİC yöntemi ile hesaplanan), maliyetler ve kısa vadeli borçlar; çıktılar ise, hisse başına kazanç ve getiri şeklinde belirlenmiştir. Veri Zarflama Analizi yöntemi ile gerçekleştirilen çalışmada alternatiflerin değerlendirilmesinde entelektüel sermayenin önemli bir rol taşıdığı sonucuna varılmıştır. Ban vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada Bükreş Borsasında kote imalat sektörü işletmelerinin performansları geleneksel göstergeler, katma değer göstergeleri ve finansal olmayan göstergeler temel olarak FAHP- TOPSIS yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Akgün ve Günay (2021) tarafından BİST'e kote sağlık işletmeleri üzerinde gerçekleştirildiği çalışmada işletmelerin entelektüel sermayelerinin işletme performans ölçütleriyle ilişkisi ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada 5 farklı ÇKKV yöntemi kullanılarak yapılan analizlerde karlılık ve verimlilik gibi ölçütler ile beraber VAİC yöntemi ile ölçülen entelektüel sermaye performans unsurları birlikte ele alınmıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. Çalışmanın Kapsamı ve Veriler

Çalışma kapsamına Borsa İstanbul'da Kağıt ve Kağıt Ürünleri Basım sektöründe faaliyet gösteren ve analiz için ihtiyaç duyulan verilerine eksiksiz ulaşılabilen 10 işletme dahil edilmiştir. Analiz dönemine ilişkin finansal tablolarında negatif özsermaye veya negatif

yapısal sermaye/insan sermayesi değerlerine sahip işletmeler çalışma kapsamına alınmamıştır (Chu vd., 2011; Zeghal & Maaloul, 2010). Araştırmaya dahil edilen işletmeler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Kapsamına Alınan İşletmeler

1	ALKA	ALKİM KAĞIT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
2	BAKAB	BAK AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
3	DURDO	DURAN DOĞAN BASIM VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
4	TEZOL	EUROPAP TEZOL KAĞIT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
5	KAPLM	KAPLAMİN AMBALAJ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
6	KARTN	KARTONSAN KARTON SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
7	KONKA	KONYA KAĞIT SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
8	MNDTR	MONDİ TURKEY OLUKLU MUKAVVA KAĞIT VE AMBALAJ SANAYİ A.Ş.
9	PRZMA	PRİZMA PRES MATBAACILIK YAYINCILIK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
10	SAMAT	SARAY MATBAACILIK KAĞITÇILIK KIRTASIYECİLİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Çalışma kapsamına alınan işletmelerin finansal verileri Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) aracılığıyla işletmelerin 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin yıllık finansal tablolarından elde edilmiştir. Entelektüel sermaye etkinlik katsayıları Ante Pulic (1998; 2000) tarafından geliştirilen yöntemle göre hesaplanmıştır. Finansal performans göstergeleri ise literatürde sıklıkla kullanılan finansal oranlar baz alınarak belirlenmiştir. Çalışmada performans değerlendirmesinde kriter olarak kullanılan oranlar ve kriterlerin yönü Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırmada Kullanılan Kriterler (Oranlar)

Kod	Oran	Hesaplama Yöntemi	Kriter yönü
CR1	Kullanılan Sermaye Etkinliği (CEE)	VA / CEE	Maks
CR2	Yapısal Sermaye Etkinliği (SCE)	SC / VA	Maks
CR3	İnsan Sermayesi Etkinliği (HCE)	VA / HC	Maks
CR4	Cari Oran	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yab. Kaynaklar	Maks
CR5	Kaldıraç Oranı	Toplam Borç / Aktif Toplamı	Min
CR6	Aktif Devir Hızı	Net Satışlar / Toplam Aktif	Maks
CR7	Aktif Karlılığı	Net Kar / Toplam Varlıklar	Maks
CR8	Özsermaye Karlılığı	Net Kar / Özsermaye	Maks
CR9	Net Kar Marjı	Net Kar / Net Satışlar	Maks

Çalışma kapsamında yer alan 10 işletmenin 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin entelektüel sermaye performansı ile finansal performansları ARAS yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.2. VAIC (Value Added Intellectual Coefficient) Yöntemi

İşletmelerin sahip oldukları fiziki sermayeleri ile entelektüel kaynaklarını katma değere dönüştürme kabiliyetlerini ölçen VAIC yöntemi Ante Pulic (1998, 2004) tarafından literatüre kazandırılmıştır. VAIC yöntemine göre entelektüel sermaye etkinliği birkaç adımda hesaplanabilmektedir (Pulic, 1998; 2004);

Birinci adımda, yaratılan toplam katma değer (VA-Value Added), çıktı toplamı ile girdiler toplamı arasındaki fark olarak ifade edilmekte ve faaliyet karı (OP), çalışan maliyetleri (EC), tükenme ve itfa tutarları (D) ve amortisman tutarlarının toplamı olarak ($VA = OP + EC + D + A$) hesaplanabilmektedir. Daha sonraki adımlarda, firmanın entelektüel sermayesinin bileşenleri katma değer ile ilişkilendirilerek etkinlikleri hesaplanmaktadır. Bu bileşenlerden ilki, insan sermayesi etkinliğidir (HCE). Bu katsayı,

daha önce hesaplanan katma değer (VA) insan sermayesine bölünerek (VA/HC) elde edilmektedir. İkinci bileşen, yapısal sermaye etkinliği (SCE) ise $SCE=SC/VA$ şeklinde ifade edilmektedir. Bu eşitliklerde, HC personel giderlerini, SC ise yapısal sermayeyi (VA-HC) göstermektedir. Üçüncü bileşen, kullanılan sermaye etkinliğidir (CEE). Bu bileşen, finansal ve fiziksel sermayenin katkısını yansıtmakta ve katma değer kullanılarak kullanılan sermaye tutarına bölünmesi ile elde edilir (VA/CE). Son aşamada, HCE, SCE ve CEE toplanarak VAIC katsayısı elde edilmektedir (Pulic, 2004).

3.3. ARAS Yöntemi

ARAS (Additive Ratio ASsessment) yöntemi Zavadskas ve Turskis (2010) tarafından literatüre kazandırılmıştır. ARAS yönteminin diğer ÇKKV yöntemlerinden temel farkı, alternatiflerin belirlenen kriterlere göre fayda fonksiyonu değerlerini esas alarak sıralama gerçekleştirilmesidir. Bu yaklaşımda, alternatiflerin (karar seçeneklerinin) fayda fonksiyonu değerleri optimal alternatifin fayda fonksiyonu değeri ile karşılaştırılması yapılmaktadır (Yıldırım, 2015; Özbek, 2019).

ARAS yöntemi ile problemlerin çözümünde izlenen adımlar aşağıda özetlenmektedir (Zavadskas ve Turskis, 2010; Yıldırım, 2015).

Birinci adımda karar matrisi oluşturulmaktadır. Diğer ÇKKV yöntemlerinde olduğu gibi, bu adımda alternatifler ve değerlendirme kriterleri belirlenir. Daha sonra, alternatiflerin kriterlere ait değerlerinin yer aldığı X karar matrisi Eşitlik (1)'de gösterildiği gibi oluşturulur. Bu matriste, her bir değerlendirme kriterine ilişkin en uygun (optimum) değerleri gösteren bir satır eklenir.

$$X = \begin{bmatrix} x_{01} & \cdots & x_{0j} & \cdots & x_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{i1} & \cdots & x_{ij} & \cdots & x_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & \cdots & x_{mj} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0, 1, \dots, m \quad j = 1, \dots, n \quad (1)$$

Bu matriste m- alternatif sayısı, n-alternatife ait kriter sayısını, x_{ij} i. alternatifin j. kriterine göre aldığı değeri, x_{0j} ise j. kriterin en uygun (optimum) değerini göstermektedir. j kriterinin en uygun (optimum) değeri bilinmediği durumlarda, kriterin fayda ya da maliyet özelliğine göre optimum değer Eşitlik (2) ya da Eşitlik (3) kullanılarak hesaplanabilmektedir (Zavadskas & Turskis, 2010; Yıldırım, 2015).

$$\text{Fayda durumunda: } x_{0j} = \max_i x_{ij} \quad (2)$$

$$\text{Maliyet durumunda: } x_{0j} = \min_i x_{ij} \quad (3)$$

İkinci adımda karar matrisi normalize edilir. Normalizasyon işlemi yapılarak, veriler birbirleriyle karşılaştırılabilir hale getirilmektedir. Normalizasyon işlemi kriterlerin fayda ve maliyet özellikleri göz önünde bulundurularak Eşitlik (4), Eşitlik (5) ve Eşitlik (5) yardımıyla hesaplanabilmektedir:

$$\text{Fayda durumu: } \bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=0}^m x_{ij}} \quad (4)$$

Maliyet durumunda normalizasyon işlemi iki aşamalı olarak gerçekleştirilir:

$$x_{ij}^* = \frac{1}{x_{ij}} \quad (5)$$

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}^*}{\sum_{i=0}^m x_{ij}^*} \quad (6)$$

Verilere normalizasyon işlemi yapıldıktan sonra normalize edilmiş matris oluşturulur:

$$\bar{X} = \begin{bmatrix} \bar{x}_{01} & \cdots & \bar{x}_{0j} & \cdots & \bar{x}_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \bar{x}_{i1} & \cdots & \bar{x}_{ij} & \cdots & \bar{x}_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \bar{x}_{m1} & \cdots & \bar{x}_{mj} & \cdots & \bar{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i = 0, 1, \dots, m \quad j = 1, \dots, n \quad (7)$$

Üçüncü adımda adımda değerlendirme kriterlerine ilişkin ağırlıklar (önem katsayıları) (w_j) kullanılarak normalize ağırlıklı matris \hat{X} elde edilir. Bu aşamada kriterlere atanan önem katsayıları sonucu etkileyeceğinden bu katsayıların doğru belirlenmesi önem taşımaktadır (Özbek, 2019; Zavadskas & Turskis, 2010). Belirlenen kriter önem katsayıları $0 < w_j < 1$ ve $\sum_{j=1}^n w_j = 1$ koşulunu sağlamalı. Ağırlıklı normalize değerler aşağıdaki formül kullanılarak elde edilir.

$$\hat{x}_{ij} = \bar{x}_{ij} * w_j \quad i = 0, 1, \dots, m \quad (8)$$

Eşitlik (8) aracılığıyla matris elemanları kriterin ağırlığıyla çarpılması sonucu \hat{X} normalize ağırlıklı normalize matris oluşturur.

$$\hat{X} = \begin{bmatrix} \hat{x}_{01} & \cdots & \hat{x}_{0j} & \cdots & \hat{x}_{0n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \hat{x}_{i1} & \cdots & \hat{x}_{ij} & \cdots & \hat{x}_{in} \\ \vdots & \ddots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \hat{x}_{m1} & \cdots & \hat{x}_{mj} & \cdots & \hat{x}_{mn} \end{bmatrix} \quad i=0,1,\dots,m \quad j=1,\dots,n$$

(9)

ARAS yönteminin dördüncü adımında Eşitlik (10) yardımıyla her karar seçeneği için optimallik fonksiyon değeri hesaplanır ve değerlendirme yapılır. i . karar seçeneğine ait optimallik fonksiyon değeri S_i aşağıda gösterildiği gibi hesaplanmaktadır:

$$S_i = \sum_{j=1}^n \hat{x}_{ij} \quad i = 0, 1, \dots, m$$

(10)

Eşitlik (10) yardımıyla hesaplanan S_i değerinin daha yüksek olması alternatifin daha etkili olduğunu gösterir. Son olarak, Eşitlik (11) gösterildiği gibi S_i değerlerinin S_0 optimal fonksiyon değerine bölünmesi sonucunda fayda derecesi K_i elde edilir.

$$K_i = \frac{S_i}{S_0} \quad i = 0, 1, \dots, m$$

(11)

Eşitlik (11) kullanılarak hesaplanan K_i değerleri $[0, 1]$ aralığında yer alır. Bu değerler büyükten küçüğe doğru sıralanır ve alternatiflerin değerlendirmesi yapılır.

4. BULGULAR

Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle çalışma kapsamına alınan 10 işletmenin 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin finansal oranları ve entelektüel sermaye etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Daha sonra ARAS yöntemi adımları uygulanarak performans sıralamaları elde edilmiştir. 2022 yılına ilişkin analiz adımları tablolar aracılığıyla ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Birinci adımda Eşitlik (1)'e göre karar matrisi oluşturulmaktadır. Tablo 3'te Eşitlik (1)'e göre düzenlenen karar matrisi yer almaktadır. Bu matriste satırlarda performans değerlendirilmesi yapılan alternatifler (10 işletme), sütunlarda ise değerlendirme kriterleri (3 entelektüel sermaye bileşeni ve 6 finansal oran) ve kriterlerin yönü gösterilmektedir.

Tablo 3. Karar Matrisi (2022 Yılı)

	CR1	CR2	CR3	CR4	CR5	CR6	CR7	CR8	CR9
	MAK S	MAK S	MAK S	MAK S	MİN	MAK S	MAK S	MAK S	MAK S
Optimal Değer (X_o)	0,890 9	0,950 7	20,30 26	7,487 6	0,113 2	2,040 3	0,490 7	0,655 9	0,517 4
ALKA	0,890 9	0,900 0	9,998 9	3,790 2	0,252 0	1,898 3	0,490 7	0,655 9	0,258 5
BAKAB	0,375 7	0,576 9	2,363 6	1,541 4	0,671 8	1,009 4	0,084 0	0,255 8	0,083 2
DURDO	0,884 3	0,767 6	4,302 4	1,200 5	0,562 6	1,140 0	0,247 3	0,565 3	0,216 9
TEZOL	0,445 6	0,829 2	5,854 0	3,069 4	0,333 7	1,171 2	0,356 0	0,534 2	0,303 9
KAPLM	0,427 8	0,665 8	2,992 3	1,106 4	0,548 0	1,156 5	0,088 5	0,195 8	0,076 5
KARTN	0,613 7	0,874 4	7,960 3	3,765 5	0,217 5	1,869 4	0,391 7	0,500 6	0,209 6
KONKA	0,244 0	0,874 3	7,954 8	7,487 6	0,113 2	0,638 1	0,330 1	0,372 3	0,517 4
MNDTR	0,667 8	0,662 3	2,961 4	1,340 1	0,591 2	1,661 4	0,177 2	0,433 3	0,106 6
PRZMA	0,021 8	0,561 6	2,281 3	1,265 7	0,354 1	0,310 9	0,101 6	0,157 3	0,326 8
SAMAT	0,636 4	0,950 7	20,30 26	0,876 2	0,744 2	2,040 3	0,080 1	0,313 1	0,039 3

İkinci adımda kriterlerin fayda ya da maliyet özellikleri dikkate alınarak normalizasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Fayda durumunda Eşitlik (4), maliyet durumunda ise Eşitlik (5) ve Eşitlik (6) kullanılarak Tablo 4 oluşturulmuştur.

Tablo 4. Normalize Karar Matrisi (2022 Yılı)

	CR1	CR2	CR3	CR4	CR5	CR6	CR7	CR8	CR9
Optimal Değer	0,146 1	0,110 4	0,232 6	0,227 4	0,219 8	0,136 6	0,172 9	0,141 4	0,194 8
ALKA	0,146 1	0,104 5	0,114 6	0,115 1	0,098 8	0,127 1	0,172 9	0,141 4	0,097 3
BAKAB	0,061 6	0,067 0	0,027 1	0,046 8	0,037 0	0,067 6	0,029 6	0,055 1	0,031 3
DURDO	0,145 0	0,089 1	0,049 3	0,036 5	0,044 2	0,076 3	0,087 1	0,121 8	0,081 7
TEZOL	0,073 1	0,096 3	0,067 1	0,093 2	0,074 6	0,078 4	0,125 4	0,115 1	0,114 4
KAPLM	0,070 1	0,077 3	0,034 3	0,033 6	0,045 4	0,077 4	0,031 2	0,042 2	0,028 8
KARTN	0,100 6	0,101 5	0,091 2	0,114 3	0,114 4	0,125 2	0,138 0	0,107 9	0,078 9
KONKA	0,040 0	0,101 5	0,091 1	0,227 4	0,219 8	0,042 7	0,116 3	0,080 2	0,194 8
MNDTR	0,109 5	0,076 9	0,033 9	0,040 7	0,042 1	0,111 2	0,062 4	0,093 4	0,040 1
PRZMA	0,003 6	0,065 2	0,026 1	0,038 4	0,070 3	0,020 8	0,035 8	0,033 9	0,123 0
SAMAT	0,104 4	0,110 4	0,232 6	0,026 6	0,033 4	0,136 6	0,028 2	0,067 5	0,014 8

Sonraki adımda normalize karar matrisi elemanları kriterlerin ağırlık katsayıları ile çarpılarak \hat{X} matrisi elde edilmiştir. Bu çalışmada, tüm değerlendirme kriterlerinin eşit öneme sahip oldukları varsayılarak kriter ağırlığı $1/9=0,1111$ olarak belirlenmiştir. Ağırlıklandırma işlemi sonucunda oluşturulan matris Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ağırlıklı Normalize Karar Matrisi (2022 Yılı)

	CR1	CR2	CR3	CR4	CR5	CR6	CR7	CR8	CR9
Optimal Değer	0,016 2	0,012 3	0,025 8	0,0253	0,024 4	0,015 2	0,019 2	0,015 7	0,021 6
ALKA	0,016 2	0,011 6	0,012 7	0,0128	0,011 0	0,014 1	0,019 2	0,015 7	0,010 8
BAKAB	0,006 8	0,007 4	0,003 0	0,0052	0,004 1	0,007 5	0,003 3	0,006 1	0,003 5
DURDO	0,016 1	0,009 9	0,005 5	0,0041	0,004 9	0,008 5	0,009 7	0,013 5	0,009 1
TEZOL	0,008 1	0,010 7	0,007 5	0,0104	0,008 3	0,008 7	0,013 9	0,012 8	0,012 7
KAPLM	0,007 8	0,008 6	0,003 8	0,0037	0,005 0	0,008 6	0,003 5	0,004 7	0,003 2
KARTN	0,011 2	0,011 3	0,010 1	0,0127	0,012 7	0,013 9	0,015 3	0,012 0	0,008 8
KONKA	0,004 4	0,011 3	0,010 1	0,0253	0,024 4	0,004 7	0,012 9	0,008 9	0,021 6
MNDTR	0,012 2	0,008 5	0,003 8	0,0045	0,004 7	0,012 4	0,006 9	0,010 4	0,004 5
PRZMA	0,000 4	0,007 2	0,002 9	0,0043	0,007 8	0,002 3	0,004 0	0,003 8	0,013 7
SAMAT	0,011 6	0,012 3	0,025 8	0,0030	0,003 7	0,015 2	0,003 1	0,007 5	0,001 6

Son aşamada Eşitlik (10) ve Eşitlik (11) kullanılarak Si optimallik fonksiyon değerleri ve Ki fayda dereceleri hesaplanmış ve alternatiflerin sıralaması yapılmıştır. Hesaplanan Si ve Ki değerleri Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Optimallik Fonksiyon Değerleri, Fayda Dereceleri ve Sıralama (2022 yılı)

	Optimallik Değeri	Fonksiyon	Fayda derecesi	SIRA
Optimal Değer	0,1758		1,0000	
ALKA	0,1242		0,7065	1
BAKAB	0,0470		0,2675	9
DURDO	0,0812		0,4621	6
TEZOL	0,0931		0,5295	4
KAPLM	0,0489		0,2784	8
KARTN	0,1080		0,6145	3
KONKA	0,1238		0,7042	2
MNDTR	0,0678		0,3858	7
PRZMA	0,0464		0,2637	10
SAMAT	0,0838		0,4769	5

Tablo 6'daki ARAS yöntemi uygulama sonuçlarına göre 2022 yılında işletmelerin performans sıralamasında ALKA işletmesi birinci sırada yer almıştır. ALKA işletmesini sırasıyla KONKA ve KARTN işletmeleri takip etmiştir. KAPLM, BAKAB ve PRZMA işletmeleri ise performans sıralamasında 8., 9. ve 10. sırada yer almışlardır.

ARAS yöntemi adımları 2021 yılı verilerine uygulanmış ve analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar karşılaştırmalı olarak Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Optimallik Fonksiyon Değerleri, Fayda Dereceleri ve Sıralama (2021-2022)

	2021			2022		
	Optimallik Fonksiyon Değeri	Fayda derecesi	SIRA	Optimallik Fonksiyon Değeri	Fayda derecesi	SIRA
Optimal Değer	0,1613	1,0000		0,1758	1,0000	
ALKA	0,1285	0,7969	2	0,1242	0,7065	1
BAKAB	0,0574	0,3557	7	0,0470	0,2675	9
DURDO	0,0543	0,3369	9	0,0812	0,4621	6
TEZOL	0,0934	0,5789	4	0,0931	0,5295	4
KAPLM	0,0817	0,5063	6	0,0489	0,2784	8
KARTN	0,1293	0,8016	1	0,1080	0,6145	3
KONKA	0,1224	0,7588	3	0,1238	0,7042	2
MNDTR	0,0828	0,5135	5	0,0678	0,3858	7
PRZMA	0,0573	0,3550	8	0,0464	0,2637	10
SAMAT	0,0316	0,1957	10	0,0838	0,4769	5

Tablo 7’de çalışma kapsamına alınan 10 işletmenin 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin performans değerleri yer almaktadır. 2021 yılında KARTN işletmesi performans sıralamasında birinci sırada yer almıştır. ALKA ve KONKA işletmeleri ise sırasıyla 2. ve 3. sıraya yerleşmiştir. Aynı yıl, PRZMA, DURDO ve SAMAT işletmeleri 8., 9. ve 10. sırada yer almıştır. Analiz döneminde performans artışı sergileyen işletmelerin ALKA, DURDO, KONKA ve SAMAT olduğu tespit edilmiştir. BAKAB, KAPLM, KARTN, MNDTR ve PRZMA işletmeleri 2022 yılında 2021 yılına göre performans sıralamasında düşüş kaydetmişlerdir. TEZOL işletmesi ise hem 2021 yılında hem 2022 yılında da performans sıralamasında 4. olmuştur. Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, ALKA, KONKA ve KARTN işletmelerinin performans sıralamaları değişmiş olsa da her iki yılda ilk üçte yer aldıkları görülmüştür.

5. SONUÇ

Bilgi, inovasyon, sürdürülebilirlik gibi kavramlarla sürekli yenilenen günümüz rekabet koşullarında, entelektüel sermaye, giderek önemi artan, stratejik bir faktör haline gelmiştir. İnsan sermayesini büyütebilen, ar-ge faaliyetlerine yoğunlaşan, müşteri ilişkilerine yatırım yapan işletmeler değer yaratma potansiyellerini artırmakta ve rekabetçi kalabilmektedirler. Entelektüel sermayelerini etkin bir şekilde yöneten işletmeler finansal ve fiziksel kaynaklarını daha verimli kullanabilmekte, bu sayede performanslarını daha uzun süre devam ettirebilmektedirler. Bu bağlamda, performans ölçümünde finansal performansın yanında işletmelerin değer yaratma potansiyellerinin ortaya çıkaracak ölçütler de giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da kote Kağıt ve Kağıt Ürünleri, Basım sektörü işletmelerinin finansal performansları ile entelektüel sermaye etkinlikleri birlikte ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla, çalışma kapsamına alınan işletmelerin 2021 ve 2022 yıllarına ilişkin finansal tablo verileri kullanılarak likidite, mali yapı, verimlilik ve karlılık gibi geleneksel finansal performans ölçütlerinin yanı sıra Ante Pulic (1998; 2000)'in geliştirdiği yöntemle göre entelektüel sermaye etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Daha sonra, finansal ve entelektüel sermayeye dayalı ölçütler performans kriterleri olarak ARAS yöntemi ile analize tabi tutulmuştur.

ARAS yöntemi ile yapılan analiz sonuçlarına göre 2022 yılında ALKA işletmesi performans sıralamasında birinci sırada yer almıştır. ALKA işletmesini KONKA ve KARTN işletmeleri takip etmiştir. 2021 yılı performans sıralamasında ise KARTN işletmesi birinci, ALKA işletmesi ikinci, KONKA işletmesi üçüncü olmuştur. Çalışmanın bulguları, üç işletmenin (ALKA, KARTN ve KONKA) her iki yılda da ilk üçte yer aldığını göstermiştir. Analiz yapılan dönemde dört işletme (ALKA, DURDO, KONKA ve SAMAT) performans artışı kaydetmiş, TEZOL işletmesi ise hem 2021 yılında hem 2022 yılında 4. sırada yer almıştır.

Bu çalışmada işletmelerin finansal performansı ile entelektüel sermaye etkinliği birlikte değerlendirilmiştir. Bu yönüyle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, yatırımcılara, işletme yöneticilerine ve diğer paydaşlara önemli bilgiler sağlayacaktır. Bununla birlikte, çalışmanın bulguları değerlendirilirken, aynı işletmeler için farklı finansal performans ve entelektüel sermaye değerlendirme ölçütlerinin kullanılması durumunda farklı sonuçlar elde edileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Çalışmanın 10 işletme ve 2021 ve 2022 olmak üzere pandemi sonrası iki yıllık bir analiz dönemi ile sınırlı olması önemli bir kısıtını oluşturmaktadır.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, daha geniş bir zaman aralığı incelenerek işletmelerin uzun dönem performansları değerlendirilebilir, pandemi öncesi ve pandemi sonrası performansları karşılaştırılabilir. Bunun yanında farklı çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak aynı kriterler veya kriterler yeniden belirlenerek analiz gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, O. Y. (2020). Gri Entropi temelli PSI ve ARAS ÇKKV yöntemleriyle Türk mevduat bankalarının performans analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 171-187.
- Akgül, Y. (2019). Çok kriterli karar verme yöntemleriyle Türk bankacılık sisteminin 2010-2018 yılları arasındaki performansının analizi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 567-582.
- Akgün, A. İ., & Günay, B. (2021). Entelektüel sermaye etkinliğinin önceliklendirilmesinde çok kriterli karar verme modellerinin kullanılması: Bir sağlık hizmetleri sektörü örneği. *Sosyoekonomi*, 29(47), 337-365. DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2021.01.17
- Akyüz, K. C., Akyüz, İ., Yıldırım, İ., & Ersen, N. (2019). Borsa İstanbul'da basım-yayın sanayi grubunda yer alan şirketlerin performanslarının Gri İlişkisel Analiz yöntemi ile değerlendirilmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 141-152.
- Apan, M., & Öztel, A. (2020). Bütünleşik Entropi-Edas yöntemi ile nakit akım odaklı finansal performans analizi: BİST Orman, Kağıt, Basım Endeksi'nde işlem gören firmaların 2011-2018 dönem verisinden kanıtlar. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 22(1), 170-184.
- Arsu, T. (2021). Finansal performansın Entropi tabanlı Aras yöntemi ile değerlendirilmesi: BİST elektrik, gaz ve buhar sektöründeki işletmeler üzerine bir uygulama. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(1), 15-32.
- Atik, C., & Ok, K. (2017). Türkiye'de kağıt üretimi ve sürdürülebilir kalkınma. Teknik Rapor, 1, 28. DOI:10.13140/RG.2.2.32294.93761
- Ayhan, O., & Alabay, M. (2011). KOBİ'lerde entelektüel sermayenin firma performansı üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 249-268.
- Aytekin, S., & Erol, A. F. (2018). Finansal performans kurumsal sürdürülebilirlik performansının temel belirleyicisi midir? BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde ARAS yöntemi ile bir uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. ÜİK Özel Sayısı, 869-886.
- Babic, Z., Belak, V., & Tomic, P. N. (1999). Ranking of Croatian banks according to business efficiency. In Proceedings of the 5th International Symposium on Operational Research, Preddvor, Slovenia.
- Baktash, E., Amoushahi, B., & Behdad, M. M. (2014). Ranking organizations on the basis of intellectual capital indices by applying DEA: a case study of petrochemical companies listed on Tehran Stock Exchange. *Journal of Applied Research on Industrial Engineering*, 1(2), 59-73.
- Ban, A. I., Ban, O. I., Bogdan, V., Popa, D. C. S., & Tuse, D. (2020). Performance evaluation model of Romanian manufacturing listed companies by fuzzy AHP and TOPSIS. *Technological and Economic Development of Economy*, 26(4), 808-836.
- Can, A. V., & Bardi, Ş. (2020). Entelektüel sermaye ile firma performansı arasındaki ilişki: BİST Kobi Sanayi Endeksi'nde yer alan firmalar üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 13(3), 709-738.
- Chen, M. C., Cheng, S. J., & Hwang, Y. (2005). An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms' market value and financial performance. *Journal of Intellectual Capital*, 6 (2), 159-176.
- Chu, S.K.W, S., Hang Chan, K., & Wu, W. W. (2011). Charting intellectual capital performance of the gateway to China. *Journal of Intellectual Capital*, 12(2), 249-276.
- Datta, B. (2014). Performance of intellectual capital management of Indian public sector enterprises-using GRA and MPI. *Indian Journal of Commerce and Management Studies*, 5(1), 98.
- Demirkol, Ö. F., & İkvân, A. (2019). Finansal oran analizlerinin Aras yöntemi kapsamında değerlendirilmesi: BİST toptan ve perakende ticaret, otel ve lokanta sektöründe uygulama. *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, 5(17), 145-157.
- Dönmez, A., & Erol, İ. (2016). Entelektüel sermayenin ölçülmesi: VAIC™ yöntemi yardımıyla BİST-Sürdürülebilirlik Endeksi işletmeleri üzerine bir uygulama. *Mali Çözüm Dergisi*, Kasım-Aralık, 27-56.
- Elitaş, C., & Ağca, V. (2006). Firmalarda çok boyutlu performans değerlendirme yaklaşımları: Kavramsal bir çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 343-370.

- Erkuş, H. (2004). Geleneksel raporlama yöntemlerinin yeni ekonomi karşısındaki durumunun irdelenmesi ve entelektüel sermayenin raporlanması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 303-324.
- Ertuğrul, M. (2009). Finansal Performans Ölçümünde Dönüşümlerin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 19-46.
- Fijałkowska, J. (2014). Value Added Intellectual Coefficient (VAICTM) as a tool of performance measurement. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie (Entrepreneurship and Management)*, 15(1), 129-140.
- Gülcemal, T., & Çıtak, L. (2017). Entelektüel katma değer katsayısı yöntemi ile ölçülen entelektüel sermayenin firma performansı üzerindeki etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), 35-55.
- Gümüş, U. T., Öziç, H. C., & Sezer, D. (2019). BİST'te inşaat ve bayındırlık sektöründe işlem gören işletmelerin SWARA ve ARAS yöntemleriyle finansal performanslarının değerlendirilmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 835-858.
- Gürkan, S., Gökbulut, R. İ., & Çolak, N. (2015). Entelektüel katma değer katsayısı bileşenlerinin işletmelerin finansal performansı üzerindeki etkisi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 45-64.
- Gürol, B. (2021). Entelektüel sermaye ile finansal başarısızlık ilişkisi: Borsa İstanbul Mali Kuruluşlar Endeksi Örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 5(9), 31-44.
- Karadeniz, E., İskenderoğlu, Ö., & Öcek, C. (2021). Kağıt ve kağıt ürünleri imalat sektörünün finansal performansının ölçek temelinde analizi: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası sektör bilançolarında bir araştırma. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(1), 160-171.
- Kendirli, S., & Diker, F. (2016). Kâğıt ve ambalaj sanayi işletmelerinde entelektüel sermayenin finansal performansa etkisi. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 9(1), 45-58.
- Kılıçarslan, A., & Sucu, M. Ç. (2021). Çok ölçütlü karar verme yöntemleri ile finansal performans sıralamaları portföy yönetim şirketleri üzerine bir uygulama. *Erciyes Akademi*, 35(4), 1451-1480.
- Konar, H. G., & Atmaca, M. (2020). Finansal rasyolar yöntemi ile işletmelerde performans ölçümlemesine yönelik sektörel uygulamalar. *Journal of Applied and Theoretical Social Sciences*, 2(3), 49-71.
- Kurt, R., İmren, E., & Karayılmazlar, S. (2021). Türkiye orman endüstri sektörü altında faaliyet gösteren kağıt, orman ve mobilya firmalarının finansal performanslarının Entropi temelli PROMETHEE yöntemiyle analizi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(2), 545-554.
- Makki, M. A. M., & Lodhi, S. A. (2008). Impact of intellectual capital efficiency on profitability (a case study of LSE25 companies). *The Lahore Journal of Economics*, 13(2), 81-98.
- Özbek, A. (2019). *Çok kriterli karar verme yöntemleri ve Excel ile problem çözümü*, Ankara: Seçkin Yayıncılık. 2. Baskı
- Özdemir, Ö. (2022). Measuring the financial performances of IT sector companies transacting on Borsa. *Journal of Business Administration and Social Studies*, 6(2), 36-45.
- Pulic, A. (1998, January). Measuring the performance of intellectual potential in knowledge economy. In 2nd McMaster word congress on measuring and managing intellectual capital by the Austrian team for intellectual potential (pp. 1-20).
- Pulic, A. (2004). Intellectual capital—does it create or destroy value? *Measuring Business Excellence*, 8(1), 62-68.
- Sakur, R., & Güngör, B. (2023). Entelektüel sermaye firma finansal performans ilişkisi: BIST Sınai Endeksi firmaları üzerine bir ekonometrik analiz. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 25(1), 70-97.
- Sandalcılar, A. R. (2012). Türkiye'de kâğıt tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Eşbütünleşme ve nedensellik analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(2), 1-15.
- Sardo, F., Serrasqueiro, Z., & Alves, H. (2018). On the relationship between intellectual capital and financial performance: A panel data analysis on SME hotels. *International Journal of Hospitality Management*, 75, 67-74.
- Sel, A., & Zengin, N. (2020). BİST'te işlem gören kağıt sektöründeki firmaların finansal performanslarının incelenmesi: 2014-2018. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(49), 90-101.

- Shaverdi, M., Ramezani, I., Tahmasebi, R., & Rostamy, A. A. A. (2016). Combining fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS with financial ratios to design a novel performance evaluation model. *International Journal of Fuzzy Systems*, 18(2), 248-262.
- Şahin, İ. E., & Karacan, K. B. (2020). Entropi temelli Copras ve Aras yöntemleri ile Borsa İstanbul İnşaat Endeksi XINSA firmalarının finansal performans analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 171-183.
- Tan, H. P., Plowman, D., & Hancock, P. (2007). Intellectual capital and financial returns of companies. *Journal of Intellectual Capital*, 8(1), 76-95.
- Ting, I. W. K., Lu, W. M., Kweh, Q. L., & Ren, C. (2021). Value-added intellectual capital and productive efficiencies: evidence from Taiwan listed electronics companies. *International Journal of Emerging Markets*.
- Uygurtürk, H., & Korkmaz, T. (2012). Finansal performansın TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemi ile belirlenmesi: Ana metal sanayi işletmeleri üzerine bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 95-115.
- Uygurtürk, H., & Yılkan, E. (2020). BİST gıda ve içecek sektöründe nakit akım odaklı finansal performansın TOPSIS ve ARAS yöntemleri ile karşılaştırmalı ölçümü. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(3), 587-609.
- Üçüncü, T., Akyüz, K. C., Akyüz, İ., Bayram, B. Ç., & Ersen, N. (2018). Evaluation of financial performance of paper companies traded at BIST with TOPSIS method. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 18(1), 92-98.
- Yalama, A., & Coskun, M. (2007). Intellectual capital performance of quoted banks on the Istanbul stock exchange market. *Journal of Intellectual Capital*, 8(2), 256-271.
- Yıldırım, B. F. (2015). Çok kriterli karar verme problemlerinde ARAS yöntemi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 285-296.
- Yıldız, B., & Erdoğan, M. (2020). Orman, kâğıt ve basım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal performanslarının ölçülmesi: Borsa İstanbul'da bir TOPSIS uygulaması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 938-954.
- Zavadskas, E. K., & Turskis, Z. (2010). A new additive ratio assessment (ARAS) method in multicriteria decision-making. *Technological and Economic Development of Economy*, 16(2), 159-172.
- Zeghal, D., & Maaloul, A. (2010). Analysing value added as an indicator of intellectual capital and its consequences on company performance. *Journal of Intellectual Capital*, 11(1), 39-60.

SCHWARZ DEĞER KURAMINA GÖRE KİŞİLERİN DEĞER TİPLERİ E-TİCARET TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINI ETKİLEMEKTE MİDİR?

ACCORDING TO SCHWARZ'S VALUE THEORY, DOES THE TYPE OF VALUES OF INDIVIDUALS AFFECT THEIR E-COMMERCE CONSUMER BEHAVIOR?

Merve GÜLAÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Orcid No: 0000-0002-2030-3485

ÖZET

Bu çalışmada tüketici davranışını etkileyen psikolojik etmenlerden değer kuramının e-ticaret tüketim davranışını nasıl etkilediği incelenmektedir. Tüketicinin satın alma davranışının etkileyen çok sayıda faktör bulunmakta olup, bu çalışma kişilik kavramı üzerinden Schwartz değer kuramı ile tüketicileri on altı sınıfa ayırarak alışveriş yapma sıklığı ve alışveriş yapma tutarları ile ilişkisini incelemektedir. Toplanan verilerin değerlendirilmesinde korelasyon ve regresyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma verileri; X, Y ve Z kuşaklarına basit rastgele örnekleme yöntemi ile anket uygulanarak elde edilmiştir. Ankette demografik ve bağımlı değişkenlerle birlikte kişilerin değer tiplerinin belirlenmesi için Portre Değerler Anketi kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında 294 katılımcıya ulaşılmış olup, katılımcılardan 8 tanesi e-ticaret uygulamalarını tercih etmediği için analize dahil edilmemiştir ve analizlere 286 katılımcı üzerinden devam edilmiştir. Çalışmanın temel hipotezi kişilerin değer tiplerinin e-ticaret satın alma davranışları üzerinde etkisi olmadığı şeklindedir. Örneklemin ağırlıklı olarak Y kuşağından oluşan, ayda birkaç kez e-ticaret uygulamalarını kullanan ve 1.000 TL ile 4.000 TL arasında aylık ortalama harcama alışkanlıklarına sahip kişilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bağımlı değişkenler olarak oluşturulan alışveriş sıklığı ve alışveriş tutarı değişkenlerinin güç, geleneksellik ve özyönelim değer tipleri ile anlamlı korelasyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çok değişkenli regresyon analizi sonuçlarına göre güç ve geleneksellik değişkenleri alışveriş sıklığı ve tutarı değişkenleri üzerinde açıklayıcılık gücüne sahiptir. Analiz sonuçlarına göre güç değerinin alışveriş tutarı üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı şekilde alışveriş sıklığı değişkeni ile de güç ve geleneksellik değişkenleri pozitif yönlü bir ilişki içerisindedir. Bu durum güç değerine sahip kişilerin sosyal statüsü, insanlar ve kaynaklar üzerinde baskınlık kurma istekleri ile ilişkilendirilmiştir. Geleneksellik değişkenine sahip kişilerin; kültürel normlara uyma, saygı ve bağlılıkları kişilerin yeni tüketim davranışına uyum içerisindeki tutumlarıyla bağımlı değişken olan alışveriş sıklığında pozitif yönde ilişki ile ilişkilendirilmiştir. Araştırma sonucunda kişilerin değer tiplerinin e-ticaret tüketici davranışları üzerinde sınırlı ölçüde etkide bulunduğu kanısına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Schwartz Değer Kuramı, E-Ticaret, Tüketim Davranışı, X, Y ve Z Kuşakları

ABSTRACT

This study examines how the value theory, one of the psychological factors affecting consumer behavior, affects e-commerce consumption behavior. There are many factors that influence consumer's purchasing behavior, and this study examines the relationship between shopping frequency and shopping amount of consumers by dividing them into ten subgroups using the Schwartz value theory based on the concept of personality. Correlation and regression analysis methods were used in the evaluation of the collected data. Research data was obtained by applying a simple random sampling method to X,Y and Z generations. The Portrait Values Questionnaire was used in the survey to determine the individuals' value types, along with demographic and dependent variables. In the data collection phase, 294 participants were reached, but 8 of them did not prefer e-commerce applications and were not included in the analysis, so the analyses continued with 286 participants. The primary hypothesis of the study is that individuals' value types do not affect their e-commerce purchase behavior. It was observed that the sample mostly consisted of the Y generation, who use e-commerce applications a few times a month, and have monthly spending habits between 1,000 TL and 4,000 TL. It is figured out that the variables created as dependent variables have a significant correlation with the power, tradition, and self-direction value types. According to the results of the multiple regression analysis, the power and tradition variables have explanatory power over the shopping frequency and amount variables. The analysis results indicate that there is a positive significant relationship between the power value and the shopping amount. Similarly, the power and tradition variables are positively related to the shopping frequency variable. This situation is associated with the desire of individuals with power values to establish dominance over social status and people and resources. Individuals with tradition values are associated with cultural norms, respect and loyalty ; and their attitude towards adapting to new consumption behavior;which is the dependent variable of shopping frequency. As a result of the research, it was concluded that individuals' value types have limited influence on e-commerce consumer behavior

Keywords: Schwartz Value Theory, E-Commerce, Consumer Behavior, X, Y, and Z Generations.

MODELING TOURIST ARRIVALS TO TURKEY:

AN OUT-OF-SAMPLE PREDICTION ANALYSIS

TÜRKİYE'YE GELEN TURİST SAYILARININ MODELLENMESİ:

ÖRNEKLEM DIŞI ÖNGÖRÜ ANALİZİ

Erhan ULUCEVİZ

*Dr. Öğr. Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi İktisat Bölümü,
erhan@uluceviz.com*

ABSTRACT

In 2019, before Covid-19 pandemic, share of tourism industry in the global GDP was as high as 11% amounting to about USD9.6 trillion; while for Turkey, tourism had a share of 4.5% in the Turkish GDP. Post-pandemic; industry is recovering, domestically and globally, although figures are still relatively far from 2019 values.

For planning required number of beds and infrastructure investments, modeling tourist arrivals is of utmost importance. In this project, we model monthly tourist arrivals to Turkey and investigate whether standard time series models such as ARIMA could help model predict future arrivals out of sample.

To that end, using monthly data for 1990 Jan – 2021 Dec we, first, estimate a standard ARIMA model and see if the model passes diagnostic tests. To improve performance of the model we start with, we switch to a seasonal model and investigate its performance. Our results suggest that, in terms of statistical properties of model residuals and out of sample prediction success, employed model performs well out-of-the-box, especially, for the period prior to failed coup attempt of Jul 2016.

As a last step, we introduce a dummy variable for the post failed coup attempt of Jul 2016 and Covid-19 pandemic periods and rerun our models. As a result, we find that a seasonal ARIMA model with an exogenous dummy variable, i.e. a SARIMA(X) model, performs very well in predicting out of sample, for 2022 Jan-Dec. As a result, we conclude that this type of a model could be instrumental in data-driven decision making for policymakers and the tourism industry.

Keywords: *tourist arrivals, time-series models, out-of-sample forecasting, Turkey.*

ÖZET

Covid-19 salgını öncesinde 2019 yılında turizm sektörünün küresel GSYH içindeki payı yaklaşık 9,6 trilyon ABD Doları ile %11 gibi yüksek bir seviyedeysen, Türkiye'de turizmin GSYH içindeki payı %4,5 idi. Pandemi sonrasında, bu sayılar hala 2019 değerlerinden uzak olsa da, sektör yurt içinde ve küresel olarak toparlanmaktadır.

Gerekli yatak sayısı ve altyapı yatırımlarının planlanması için turist sayılarının modellenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, ARIMA gibi standart zaman serisi modellerinin Türkiye'ye gelen aylık turist sayılarını modellemede ve bunların örneklem dışı tahmininde yardımcı olup olamayacağını araştırıyoruz.

Bu amaçla, Ocak 1990 – Aralık 2021 arasındaki aylık turist sayısı verilerini kullanarak öncelikle standart bir ARIMA modeli kullanıyor ve modelin teşhis testlerini geçip geçmediğine bakıyoruz. Analize başladığımız modelin performansını iyileştirmek için mevsimsel bir modele geçiyor ve onun performansını araştırıyoruz. Sonuçlarımız; kullanılan modelin kalıntılarının istatistiksel özellikleri ve örneklem dışı öngörü başarısı açısından özellikle Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişiminden önceki dönem için gayet iyi performans gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Son adım olarak, Temmuz 2016 başarısız darbe girişimi sonrası ve Covid-19 pandemi dönemleri için bir kukla değişken kullandık ve modelimizi yeniden tahmin ettik. Sonuç olarak, bağımsız kukla değişkenli bir mevsimsel ARIMA modelinin, yani bir SARIMA(X) modelinin, Ocak – Aralık 2022 dönemi için örneklem dışı tahminlerde çok iyi performans gösterdiğini bulduk. Bu tür bir modelin politika yapıcılar ve turizm endüstrisi için veriye dayalı karar vermede oldukça yararlı olabileceği sonucuna vardık.

Anahtar kelimeler: turist sayıları, zaman serisi modelleri, örneklem dışı öngörü, Türkiye.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN ETKİLERİ: ÇEVRE VE ADALET

BOYUTUNDA İNCELENMESİ

EFFECTS OF CLIMATE CHANGE: EXAMINING THE ENVIRONMENT
AND JUSTICE DIMENSION**Sabiha OLTULULAR**

*Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fındıklı Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
soltulular@gmail.com*

ÖZET

Bilim insanları, sera gazlarının emisyonu sonucu dünyanın yüzey ısısında yaşanan artışın 2 °C derecede hatta 1.5 °C tutulması gerektiğini, aksi takdirde gezegenin geri dönülemez biçimde tahribata uğrayacağını ifade etmektedirler. Gezegen ısısını bu seviyede tutabilmek için sera gazı emisyonlarını ve özellikle CO₂ emisyonunun sınırlandırılması gerekmektedir. Sorunun çözümüne ilişkin adımlar, kuşkusuz, sadece CO₂ emisyonuna kısıtlamalar getirmekten ibaret olmadığı; iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin adaletli (hakkaniyetli) biçimde dağıtılması için bugünün sanayileşmiş ülkelerinin, geriden gelen tüm ülkelere, borçlu oldukları aşikârdır. İklim değişikliğinin getirdiği külfetlerin adalet ilkelerine uygun bir biçimde paylaşılması/bölüşülmesi/dağıtılması gerekmektedir.

İklim adaletinin en temel önermesi, iklim değişikliğinden en az sorumlu olanların, etkilerine en geç ve en hafif bir şekilde maruz kalması olarak özetlenebilmektedir. İklim adaleti söyleminin farklı türden eşitsizlik ve adaletsizliklere değindiği söylenebilir. İklim adaletinin, dağıtıcı adalet, prosedürel adalet, telafi edici/düzeltilici adalet ve cezalandırıcı adalet gibi farklı adalet türleri bulunmaktadır.

Bu çalışmada, iklim değişikliği; çevre ve adalet boyutunda incelenmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte iklim değişikliği ile mücadele ve özellikle iklim adaleti ile uluslararası düzeyde gerçekleştirilen toplantılar ve anlaşmalar çerçevesinde incelenecektir.

İnsan ve ekosistemin devamını tehdit eden bir meseleye, sınırlı ulusal çıkarlar bağlamında ekonomik büyüme perspektifinden yaklaşmak, risk ve fayda-maliyet analizleri üzerinden çözüm üretmek iklim değişikliğine çözüm bulma konusunda sınırlı olacaktır. İklim adaletine ilişkin kaygıları dikkate alma konusunda uluslararası anlaşmalar önemli bir yol kat ettiği söylenemez. Bu anlaşmalar sorun çözücü ve bağlayıcı düzenlemeler yerine, gönüllülüğü temel alan düzenlemeler olduğu görülmektedir. Önemli olan nokta hem iklim değişikliği sorununa kalıcı çözümler bulabilmek hem de iklim adaleti konusunda

etkin olabilmektedir. Bu nedenle iklim değişikliğini aynı zamanda adalet çerçevesinde bir sorun olarak ele almak ve tartışmak önemli bir adımdır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, İklim Adaleti, Kırılganlık

ABSTRACT

Scientists state that the increase in the earth's surface temperature as a result of the emission of greenhouse gases should be kept at 2 °C or even 1.5 °C, otherwise the planet will be irreversibly destroyed. In order to keep the planetary temperature at this level, greenhouse gas emissions and especially CO₂ emissions need to be limited. The steps to solve the problem, of course, do not only consist of imposing restrictions on CO₂ emissions; It is obvious that today's industrialized countries are indebted to all lagging countries for the equitable distribution of the negative effects of climate change. The burdens brought by climate change need to be shared/divided/distributed in accordance with the principles of justice.

The most basic premise of climate justice can be summarized as that those who are least responsible for climate change should be exposed to its effects in the latest and mildest way. It can be said that the climate justice discourse addresses different kinds of inequalities and injustices. Climate justice has different types of justice, such as distributive justice, procedural justice, compensatory/corrective justice, and retributive justice.

In this study, climate change; It is aimed to examine in terms of environment and justice. In addition, the fight against climate change and especially climate justice will be examined within the framework of meetings and agreements held at the international level.

Approaching an issue that threatens the continuation of humans and the ecosystem from the perspective of economic growth in the context of limited national interests and finding solutions through risk and benefit-cost analyzes will be limited in finding a solution to climate change. It cannot be said that international agreements have come a long way in addressing climate justice concerns. It is seen that these agreements are based on voluntariness rather than problem-solving and binding regulations. The important point is both to find permanent solutions to the problem of climate change and to be active in climate justice. Therefore, it is an important step to consider and discuss climate change as a problem within the framework of justice.

Keywords: Climate Change, Climate Injustice, Vulnerability,

**OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA TARIMSAL BİRER İŞLETME OLARAK
ÇİFTLİKLERİN İSTANBUL'DAKİ DAĞILIMI VE BİR DEĞERLENDİRME**

DISTRIBUTION OF ÇİFTLİKS (BIG FARMS) IN ISTANBUL AS AN
AGRICULTURAL ENTERPRISE IN THE OTTOMAN EMPIRE AND AN
ASSESSMENT

Ertuğrul ÇAM

*Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, ertugrul.cam@bilecik.edu.tr
(Sorumlu Yazar)*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftlikler, Timar sistemi çerçevesinde bir çiftçi aileye yatabilecek düzeyde yani “bir çift öküzle sürülebilecek büyüklükteki” toprak miktarını ifade etmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu öncesi devirlerde de yine çiftçinin temel toprak ölçü birimi iken zamanla büyük zirai işletmeler ve malikaneleri de ifade etmeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik yapının temelini tarım sektörü oluştururken İstanbul, İmparatorluğun en büyük şehri ve aynı zamanda başkenti olması nedeniyle ekonomik açıdan önemli bir merkezdi. Provizyonizm (İaşecilik) ilkesi gereği tarımsal üretim ile birlikte Timar sistemi dahilinde elde edilen ürünler olabildiğince bol, kaliteli ve mümkün olan en ucuz şekilde tüketiciyle buluşturulması hedeflenirken, bireylerin ihtiyaç fazlası tarımsal ürünlerinin başkent ve payitaht İstanbul'un ihtiyaçlarının giderilmesi için gönderilmesi zorunluluğu mevcuttu. Söz konusu başken ve payitaht İstanbul'un ihtiyacı karşılanmadan ve devletin izni alınmadan tarımsal ürünlerin ihracatı mümkün değildi. Bu açıdan İstanbul'un tarımsal üretimden doğan ihtiyacı İstanbul dahilinden veya İmparatorluğun diğer bölgelerinden sağlanması ve bu tedarikçinin lojistik imkanları ayrıca önem arz etmekteydi. Bu bağlamda, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul'da tarımsal işletmeler olarak faaliyet gösteren çiftliklerin dağılımını ve bu çiftliklerin tarım sektörüne olan etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, arşiv kaynakları taranarak İstanbul'daki çiftliklerin listesi oluşturulmuştur. Listenin oluşturulmasında en zengin arşiv kaynaklarını ise genel itibarı

ile Hazine Hassa Defterleri ile Temettuat Defterleri oluşturur iken kira geliri elde eden Vakıfların muhasebe kayıtları vasıtası ile de söz konusu çiftliklerin kayıtlarına ulaşılabilir. Ayrıca, çiftliklerin sahipleri, işletme yönetimi ve üretim teknikleri de araştırılmıştır. Bu bilgiler, tarım sektöründeki yapısal ve yönetsel değişimlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, İstanbul'daki tarımsal işletmelerin dağılımı ve tarım sektöründeki etkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısı ve tarım sektöründeki gelişimi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışma, tarihsel bir perspektiften tarım sektörüne ve işletmeciliğine bakmaya çalışırken İktisat Tarihi disiplinine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çiftlik, İstanbul, Timar.

ABSTRACT

Çiftlik (Big Farms) in the Ottoman Empire, within the framework of the Timar system, meant the amount of land that could be enough for a farming family, that is, "big enough to be plowed with a couple of oxen". While it was the basic unit of soil measurement of the farmer in the pre-Ottoman Empire periods, it started to express large agricultural enterprises and Malikane over time. While the agricultural sector formed the basis of the economic structure in the Ottoman Empire, Istanbul was an economically important center as it was the largest city and also the capital of the Empire. In accordance with the principle of provisionism, while it was aimed to bring the products obtained within the Timar system, together with agricultural production, to the consumer in the most abundant, high quality and cheapest way possible, there was an obligation to send the surplus agricultural products of the individuals to meet the needs of the capital and capital Istanbul. It was not possible to export agricultural products without meeting the needs of the said capital and capital Istanbul and obtaining the permission of the state. In this respect, it was also important to meet the needs of Istanbul arising from agricultural production from within Istanbul or other regions of the Empire, and the logistics of this supply. In this context, it aims to evaluate the distribution of farms operating as agricultural enterprises in Istanbul during the Ottoman Empire and the effects of these farms on the agricultural sector. For this purpose, a list of farms in Istanbul was created by scanning archive sources. While the richest archival sources in the creation of the list are the Treasury Precision Books and the Temettuat Books in general, the records of the said farms can be accessed through the accounting records of the Foundations that earn rental income. In addition, the owners of the farms, business management and production techniques were also investigated. This information contributes to the understanding of structural and managerial changes in the agricultural sector. As a result, it provides important information about the distribution of agricultural holdings in Istanbul and their effects in the agricultural sector, the economic structure of the Ottoman Empire and its development in the agricultural sector. This study aims to contribute to the Economic

History discipline while trying to look at the agricultural sector and management from a historical perspective.

Keywords: Çiftliks (Big Farms), İstanbul, Timar

**INEQUALITY AT THE TOP: MULTIDIMENSIONAL AFFLUENCE IN
TURKEY**

Sine KONTBAY BUSUN

University of Bonn, skontbay@uni-bonn.de, Orcid ID: 0000-0003-4974-453X

Gonca KONYALIA

Dokuz Eylül University, gonca.konyali@deu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2461-3170

ABSTRACT

The affluence at the top is in the interest of the recent literature to better understand the social inequality. The main shortcoming of this literature is its approach to affluence as one dimensional. There are only a few studies that define affluence as a multidimensional phenomenon and they focus mostly on developed countries. In this study we analyze the joint distribution of income and wealth at the top quintile for Turkey. We apply Peichl and Pestel's (2013a) dual cut-off method to TURKSTAT's Income and Living Condition Survey of 2006, 2010, 2016 and 2017. In order to assess the multidimensional affluence in Turkey, we use broad income, securities income, property tax and imputed rent as our income and wealth dimensions. We calculate headcount ratio, dimension adjusted headcount ratio and average affluence share. We found that around 40 per cent of the households in Turkey are rich in at least one dimension, that is, more than half of the population are not at the top twenty percent of the distribution in any of the affluence dimensions. Our findings show that 3 per cent of the population are affluent in all dimensions and they receive approximately 13 per cent of total household disposable income. Securities income has a substantial role in rising inequality among affluent households. Considering the joint distribution of income and wealth, the polarization increases over time among Turkish households.

Keywords: Multidimensional affluence, inequality, income, wealth

1. INTRODUCTION

This paper investigates the joint distribution of income and wealth in Turkey for the top 20 percentile by applying Peichl and Pestel's (2013a) multidimensional richness indicators. Using household level data of 2006, 2010, 2016 and 2017 Income and Living Conditions Surveys (SILC), we measure headcount ratio, average affluence share and dimension adjusted headcount ratio. We use two income and two wealth categories to define multidimensional affluence. These categories are property tax, imputed rent, securities income and broad income, that is, disposable income net of securities income. Since Turkish SILC does not provide household wealth data, we proxy wealth with property tax and imputed rent.

The affluence at the top is in the interest of the recent inequality debate. Atkinson (2005), Atkinson and Piketty (2007), Jenkins ve Jäntti (2005), Kopczuk and Saez (2004), Piketty (2005), Piketty and Saez (2006), Roine and Waldenström (2008,2011), Roine, Vlachos and Waldenström (2009), Saez (2005) are the leading studies of the literature. These studies define richness as one dimensional. Studies that define richness as multidimensional phenomena are limited and they focus on developed countries (Decancq and Ooghe (2010), Decancq and Lugo (2012, 2013), Peichl and Pestel (2013a, 2013b), Kontbay-Busun and Peichl (2014)). In that regard, this study fills the gap in the literature by providing evidence for a developing country.

Our findings show that less than half of Turkish households (42%) are rich in at least one dimension and 3% are rich in all four dimensions. That is, more than half of the households is not affluent at all. The average income share of households who are rich in all four dimensions has risen during the 2010s. In 2017, households who are rich in all dimensions make 3 per cent of the population and they receive approximately 13 per cent of total household disposable income. Property ownership and income from securities are the main source of inequality.

The rest of the paper is designed as follows: In the second section, descriptive statistics of our data is presented and Peichl and Pestel's (2013a) dual cut-off method is introduced. In the third section we presented the results. Together with the headcount ratio, average affluence share and dimension adjusted headcount ratio measures, average income shares of affluent households are presented for selected years. We conclude our paper in the fourth section.

2. DATA AND METHODOLOGY

We apply a dual cut-off method proposed by Peichl and Pestel (2003) in the calculation of following multidimensional indicators. The first cut-off is used to define the top 20 percent of income and wealth distribution, whereas the second cut-off is used to set a minimum number of dimensions a household must satisfy to be considered as rich. More clearly, the second cut-off is about setting a number for k , within the set of $d \geq 2$ dimensions. For example, if k is set to 3 ($k = 3$), a household must be well off in 3 of the d affluence dimensions to be considered as rich.

The first affluence indicator we measure is the headcount ratio, $HR(k)$. It is a simple indicator that measures the fraction of affluent households in total number of households:

$$HR(k) = \frac{s(k)}{n}$$

Here, $s(k)$ denotes the number of *affluent* households.

The second indicator we employ is the dimension-adjusted headcount ratio, $DHR(k)$:

$$DHR = \frac{c(k)}{n.d}$$

where $c(k)$ denotes the total number of dimensions in which a household is well-off. Unlike $HR(k)$, a dimension-adjusted headcount ratio is sensitive to the increases or decreases in households' affluence counts. That is, when a multidimensionally affluent

household becomes (or is no longer) affluent in any given dimension, the dimension-adjusted headcount ratio changes accordingly.

The third indicator we measure is the average affluence share, $AAS(k)$. It is the affluence counts divided by the *maximum* number of affluence counts that would be observed if all affluent households were affluent in all dimensions:

$$AAS(k) = \frac{c(k)}{s(k).d}$$

All the micro-level data we use in this study comes from Income and Living Conditions Survey (SILC) of Turkey. TURKSTAT applies this panel survey annually since 2006 to the random sample of households, with the coverage of all settlements in Turkey. We use 2006, 2010, 2016 and 2017 waves of SILC with information around 10920, 12106, 22441 and 22869 households, respectively.

In this study, we measure multidimensional affluence. We define four affluence dimensions, i.e., two income and two wealth categories. Since our unit of observation is household, all the information on income and wealth categories are at household level. The two income variables we select as affluent dimensions are securities income and broad income. Securities income, as an out of activity income, refers to the total of interest earned on bank accounts, bonds and dividends, etc. We defined broad income as total disposable income net of securities income. That is, we produced broad income by deducting securities income from total disposable income of the household. As defined in SILC, total disposable income includes income from production activities, such as wages and profit plus income from out of activities and also transfer payments.

Since the Turkish SILC does not contain information on wealth, we select two categories among the SILC variables to proxy wealth: imputed rent and property tax. Imputed rent is an estimate of a value that reflects the economic benefits assumed to flow to those living in owner-occupied houses. Property tax is the sum of motor vehicles tax, real estate tax and other regularly paid taxes.

Table 1. Descriptive Statistics

	Variable	Obs.	Mean	Mean/Median	Min.	Max.
2006	Total Disposable Income	10,920	33116.17	1.33	904.5	551505.43
	Broad Income	10,920	31343.95	1.32	-62474.78	479341.59
	Imputed Rent	8584	4422.20	1.47	340.38	71356.32
	Property Tax	9,124	252.50	5.29	0	45167.79
	Securities Income	4,984	3882.93	1.95	23.85	158519.43
2010	Total Disposable Income	12,106	36132.58	1.29	229.37	1098916.75
	Broad Income	12,106	34583.39	1.28	-770.24	646182.37
	Imputed Rent	9,363	5323.41	1.26	664.14	20144.14
	Property Tax	10,158	303.81	3.94	0	28327.99
	Securities Income	4,548	4123.68	2.29	85.58	452734.37
2016	Total Disposable Income	22,441	41872.26	1.31	86.16	760406.25
	Broad Income	22,441	40963.48	1.30	-195.28	529192.5
	Imputed Rent	17,009	4776.39	1.20	863.28	32816.0
	Property Tax	19,166	393.64	2.41	0	36250.04
	Securities Income	7,134	2858.68	3.18	24.96	271332.65
2017	Total Disposable Income	22,869	42,813.87	1.30	400	1,050,719.63

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

Broad Income	22,869	41,698.13	1.29	-23,241.36	932,899.38
Imputed Rent	17,315	4119.40	1.02	823.11	27,791.08
Property Tax	19,530	406.92	2.54	0	107,020
Securities Income	7,637	3341.10	2.91	10	7,682,266.94

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

All information provided by SILC regarding monetary categories are in nominal terms. The nominal values are deflated into real terms using yearly CPI of TURKSTAT (2003=100). Reference year of all the monetary categories in SILC is the previous calendar year. To establish the consistency between the CPI and monetary variables provided in SILC, we used the previous year's price indices while deflating nominal terms.

We summarize the descriptive statistics of our data in Table 1. As seen in Table 1, the trend of the averages of the variables moves in mixed directions: The mean of imputed rent and securities income fluctuates over time whereas the mean of property tax and broad income increases steadily. Table 1 also presents mean-median ratios. The mean-to-median ratio is a rough indicator of skewness and thus a “distribution-aware” measure” (Birdsall and Meyer, 2014). The higher mean value of a variable relative to the median value shows that outcomes concentrated above the median are larger in number and value. Property tax and securities income have the highest mean-median ratios. This implies that the inequality in the distribution of household income and wealth becomes more noticeable when we consider property tax and securities income dimensions specifically. As for the securities income, the mean-median ratio increases over time. It indicates that the role of securities income in the determination of inequality among affluent households becomes more substantial during the period.

Table 2. Cut off Values for the top 20% (First Cut-off Values)

Year	Percentile	Total Disposable Income	Imputed Rent	Property Tax	Broad Income	Securities Income
2006	80%	49185.69	7541.68	462.72	46861.95	5624.18
2010	80%	50356.04	8670.45	513.49	48377.91	5262.7
2016	80%	59670.25	7193.36	705.46	58391.27	3817.37
2017	80%	60,620.75	5246.87	723	59308.86	2991.41

Note: All monetary values are in Turkish Lira.

Table 2 presents the cut-off values of the income and wealth categories (dimensions) for the top 20 percent of the distribution. These cut-off values mark the lower limit of income or wealth category above which a household must satisfy to fall into the top quintile. For the year 2006, the households earning yearly real disposable income more than 49185 TL fall into the top 20% of the distribution. Similarly, for a household to be considered in the top 20% of securities income earners, the household would need a yearly income of 2991.41 TL in 2017. The threshold for the households to be at the top 20% securities income distribution decreases over time. This result, together with the evolution of the maximum value of securities income in Table 1, is noteworthy: The maximum value of securities income triples from 2006 to 2010, and then, it increases by almost 30 times from 2016 to 2017. Together with the trends of mean-median ratios from Table 1, this result suggests that securities income appears as the main source of inequality at the top quintile.

3. RESULTS

Table 3 lists the headcount ratios of households that are affluent in required number of dimensions ($k = 2, \dots, 4$), and also the share of one-dimensional affluent households ($k = 1$). $k \geq 2$ dimensions represent the second threshold (second cut-offs) for the households

to be considered as multidimensionally affluent. Our findings show that in 2017, 42% of Turkish households is rich in at least one dimension. That is, more than half of the families in Turkey is not affluent, even at one dimension. In 2006, this ratio was 3 percentage points higher than its value of 2017, showing that a larger population became non-affluent in nearly a decade. It is because, the share of households who are affluent in one ($k = 1$) and two ($k = 2$) dimensions decreases over time by 4.4 points whereas households that are affluent in three ($k = 3$) and four ($k = 4$) dimensions have increased nearly 1.6 percentage points.

It is important to note that 2010 is the first year that we observe the impact of 2007-2008 financial crisis. Our findings show that in the immediate years following 2007-2008 financial crisis, the share of households who are affluent in three ($k = 3$) and four ($k = 4$) dimensions decreased while the share of households with lower affluent dimensions ($k = 1$ and $k = 2$) increased. That is, higher degree multidimensional affluence deteriorates following a crisis period.

Table 3. Ratio of Affluent Households to Total Number of Households (Headcount Ratio)

Year	Affluent in	Affluent in	Affluent in	Total	
	one dimension ($k = 1$)	two dimensions ($k = 2$)	three dimensions ($k = 3$)		four dimensions ($k = 4$)
2006	24.28	11.72	6.89	2.37	45.28
2010	25.79	13.06	6.07	1.97	46.90
2016	21.34	11.60	7.31	2.66	42.92
2017	21.46	10.14	7.53	3.17	42.32

Table 4: Multidimensional Affluence Measures

Second Threshold	Headcount Ratio (A)				Dimension Adjusted Headcount Ratio (B)				Average Affluence Share (C)			
	<u>2006</u>	<u>2010</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>	<u>2006</u>	<u>2010</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>	<u>2006</u>	<u>2010</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>
$k \geq 1$	45.28	46.90	42.92	42.32	19.48	19.51	19.28	19.26	43.02	41.59	44.93	45.51
$k \geq 2$	20.99	21.11	21.58	20.85	13.41	13.06	13.95	13.89	63.86	61.86	64.63	66.64
$k \geq 3$	9.27	8.04	9.97	10.70	7.54	6.52	8.14	8.82	81.41	81.13	81.66	82.41
$k \geq 4$	2.37	1.97	2.66	3.17	2.37	1.97	2.66	3.17	100	100	100	100

Panel A in Table 4 gives the headcount ratios for different second cut-off (k) values. For values of $k \geq 1, 2, 3$ and 4 the ratio of households in the top quintile are 42.32, 20.85, 10.7 and 3.17; respectively. Panel B displays the dimension adjusted headcount ratios. A dimension-adjusted headcount ratio (DHR) is more responsive to the changes in households' affluence counts. For instance, let us assume the second cut off value is set to two. Consider a household who was affluent in three dimensions in 2016. The following year, this household becomes affluent only in two dimensions. This household is considered in headcount ratios in both 2016 and 2017. However, because the household's total number of affluence dimensions decreases in the second year, the dimension adjusted headcount ratio falls. As seen in panel B, the dimension adjusted headcount ratio remains stable over the years for the lower values of k . For higher k values this ratio increases over time, with the exception of 2010. For $k \geq 3$, the percentage of affluent dimensions among the multidimensionally rich compared to the maximum number of affluent dimensions increases from %7.54 in year 2006 to %8.82 in year 2017.

Table 5. Income Shares of Affluent Households

Households Affluent in				
	Second Cut-off	k Dimension (A)	Income Shares (B)	Average Income Shares (C=B/A)
2006	$k \geq 1$	45.28	67.37	1.48
	$k = 1$	24.28	23.89	0.98
	$k = 2$	11.72	18.55	1.58
	$k = 3$	6.89	16.98	2.46
	$k = 4$	2.37	7.93	3.34
2010	$k \geq 1$	46.90	68.35	1.45
	$k = 1$	25.79	24.79	0.96
	$k = 2$	13.06	21.64	1.65
	$k = 3$	6.07	14.42	2.37
	$k = 4$	1.97	7.49	3.80
2016	$k \geq 1$	42.92	67.55	1.57
	$k = 1$	21.34	20.20	0.94
	$k = 2$	11.6	19.19	1.65
	$k = 3$	7.31	18.25	2.49
	$k = 4$	2.66	9.90	3.72
2017	$k \geq 1$	42.32	68.23	1.61
	$k = 1$	21.46	19.27	0.89
	$k = 2$	10.14	16.72	1.64
	$k = 3$	7.53	19.07	2.53
	$k = 4$	3.17	13.15	4.14

Panel C presents the average affluence shares (AAS). Because the number of dimensions in our study equals to four, AAS takes values between 0.25 and 1. It is observed that this ratio increases over time for all k values. This shows that regardless of the value of second

cut-off, total number of dimensions that affluent households are affluent increases over time.

Table 5 shows income shares and average income shares for different k values. The average income shares presented in column C of Table 5 represent disposable income held by per one percent of the households at the top quintile. There are several important findings that we can highlight: First, the households who are affluent in at least one dimension at the top quintile have approximately 68% of the total disposable income. This striking result tells us that around 30% of the total disposable income is shared by the bottom 80% of the income and wealth distribution. Second, in all years, higher k values are associated with higher average income shares. Households that are affluent only in one (four) dimension have the lowest (highest) average income share. Third, the average income share hold by four dimensionally affluent households increases from 3.14% in 2006 to 4.14% in 2017. During this period, the average income share of two and three dimensionally affluent households is stable whereas one dimensionally rich households' average income share decreases from 0.98% to 0.89%.

4. CONCLUSIONS

In this study, we looked at the multidimensional affluence in Turkey for the top 20% of the joint distribution of income and wealth. We used 2006, 2010, 2016 and 2017 waves of SILC. Our wealth dimensions are property tax and imputed rent, our income dimensions are securities income and disposable income net of securities (broad income). We found that the joint distribution of wealth and income is improved in favor of higher degree affluent households. Securities income is the main source of this outcome. In Turkey, the income and wealth polarization among households has increased. Our analysis brings tax on income from securities as an ideal candidate for policies targeting inequality reduction.

REFERENCES

- Atkinson, A. B. (2005) "Comparing the Distribution of Top Incomes Across Countries," *Journal of the European Economic Association*, MIT Press, vol. 3(2-3), 393-401, 04/05.
- Atkinson, A. B. and Piketty, T. (2007): *Top incomes over the twentieth century*. Oxford University Press, Oxford.
- Birdsall N. and Meyer J.C. (2014) "The Median Is the Message: A Good Enough Measure of Material Well-Being and Shared Development Progress", Working Paper 351, Center for Global Development
- Decancq, K. and E. Ooghe (2010). Has the World Moved Forward? A Robust Multidimensional Evaluation. *Economics Letters* 107 (2), 266-269.
- Decancq, K. and M. A. Lugo (2012). Inequality of Well-Being: A Multidimensional Approach. *Economica* 79 (316), 721-746.
- Decancq, K. and M. A. Lugo (2013). Weights in Multidimensional Well-Being: An Overview. *Econometric Reviews*, 32 (1), 7-34.
- Jenkins S.P., Jäntti M. (2005) "Methods for summarizing and comparing wealth distributions" *ISER Working Paper* 2005-05, Institute for Social and Economic Research, University of Essex, Colchester, UK.
- Kontbay-Busun, Sine and Peichl, Andreas, Multidimensional Affluence in Income and Wealth in the Eurozone - A Cross Country Comparison Using the HFCS (December 22, 2014). ZEW - Centre for European Economic Research Discussion Paper No. 14-124
- Kopczuk, W. & Saez, E. (2004) "Top Wealth Shares in the United States, 1916-2000: Evidence from Estate Tax Returns," *National Tax Journal*, National Tax Association, vol. 57(2), 445-87.
- Peichl, A. and Pestel, N. (2013a) "Multidimensional affluence: theory and applications to Germany and the US", *Applied Economics*, 45:32, 4591-4601.
- Peichl, A. and Pestel, N. (2013b) Multidimensional well-being at the top: Evidence for Germany, *Fiscal Studies*, vol.34:3, pp.355-371.
- Piketty T., (2005) "Top Income Shares in the Long Run: An Overview," *Journal of the European Economic Association*, MIT Press, vol. 3(2-3), pages 382-392, 04/05.
- Piketty T. & Saez, E. (2006) "The Evolution of Top Incomes: A Historical and International Perspective," *American Economic Review*, American Economic Association, vol. 96(2), 200-205.
- Roine, J. & Waldenstrom, D. (2008) "The evolution of top incomes in an egalitarian society: Sweden, 1903-2004," *Journal of Public Economics*, Elsevier, vol. 92(1-2), 366-387.
- Roine J. & Waldenström D., (2011) "Common Trends and Shocks to Top Incomes: A Structural Breaks Approach," *The Review of Economics and Statistics*, MIT Press, vol. 93(3), 832-846.
- Roine, Jesper & Vlachos, Jonas & Waldenström, Daniel, 2009. "The long-run determinants of inequality: What can we learn from top income data?," *Journal of Public Economics*, Elsevier, vol. 93(7-8), pages 974-988.
- Saez E., (2005) "Top Incomes in the United States and Canada Over the Twentieth Century," *Journal of the European Economic Association*, MIT Press, vol. 3(2-3), pages 402-411, 04/05.

APPENDIX:

We begin with an $n \times d$ achievements matrix, Z , with elements 1s and 0s only. Here, n denotes the total number of households, and $d \geq 2$ stands for the number of affluence dimensions. An element in matrix Z takes value 1 if a household falls into a top percentile with respect to some richness dimension and 0 otherwise.

$$Z = [z_{ij}]$$

A hypothetical Z matrix augmented with affluence scores of households is presented in Table A.1; where, k , the number of affluence dimensions a household must satisfy to be considered as multidimensionally rich, is set to 2.

Table A.1: A hypothetical Z matrix

Household	Income	Wealth1	Wealth2	Affluence counts*	Affluent score if $k = 2$	Affluence counts for $k = 2$
1	1	0	0	1	0	0
2	1	1	1	3	1	3
3	0	1	1	2	1	2
4	0	0	0	0	0	0
5	1	0	1	2	1	2
6	0	1	0	1	0	0
					$s(k) = 3$	$c(k) = 7$

**TÜRKİYE'DE İÇ GÖÇ VE EKONOMİK KARMAŞIKLIK: EĞİTİMLİ
GÖÇMENLER ÖNEMLİ Mİ?****INTERNAL MIGRATION AND ECONOMIC COMPLEXITY IN TURKEY: DOES
EDUCATED MIGRANTS MATTER?****İlhan KORKMAZ**

*Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü, ilhan.korkmaz@dpu.edu.tr
(Sorumlu Yazar)*

İbrahim Tuğrul ÇINAR

Araş. Gör. Dr. Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, itcinar@anadolu.edu.tr

ÖZET

Ekonomik karmaşıklık kavramı bir bölgenin üretim kabiliyetlerini yansıtan önemli bir kalkınma göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bir bölgenin karmaşıklık seviyesini etkileyen çeşitli faktörler vardır ve beşeri sermaye de bunlardan biridir. Beşeri sermaye ise bir yerde zaman içerisinde sabit olmayıp iç ve dış göçler neticesinde sürekli yeniden şekillenen dinamik bir olgudur. Bir bölgenin yerleşikleri, yetenekleri ve ağları ile ekonomik karmaşıklık üzerinde çok önemli bir rol oynayabilir. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye son yıllarda ekonomik karmaşıklık düzeyini artırmaktadır. Ancak bu gelişme ülkenin her yerinde aynı oranda gerçekleşmemektedir. Diğer taraftan bölgesel eşitsizlikler nedeniyle iller arası göç sorunu ise hala önemini korumaktadır. Bu tespitler doğrultusunda bu çalışma temelde, Türkiye’de iller arası iç göç ve ekonomik karmaşıklık arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Buna ek olarak, göçün karmaşıklık üzerine etkisi net göçten ziyade eğitim düzeyine göre analiz edilmiştir. Çalışma 2010-2019 arasını kapsamakta olup Türkiye’nin 81 ili için eğitim düzeyine göre iç göç verisi TÜİK’ten elde edilmiştir. Ekonomik Karmaşıklık Endeksi ise yine TÜİK’ten elde edilen iller düzeyinde ihracat verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Değişkenler arası ilişkiler ise Sistem GMM tahmin metodolojisi kullanılarak analiz edilmiştir. İlk bulgular, toplam net göç ve ekonomik karmaşıklık ilişkisinin Türkiye için istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermektedir. Ancak göçmenlerin eğitim düzeyi kontrol edildiğinde, yüksek eğitilmiş göçün ekonomik karmaşıklığı arttırdığı, düşük eğitilmiş göçün ise azalttığını gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, Türkiye gibi kronik bölgesel eşitsizlik sorunu yaşayan bir ülke için önemli öngörüler sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Ekonomik Karmaşıklık, Eğitim, Bölgesel Farklılıklar, Türkiye.

ABSTRACT

The concept of economic complexity is accepted as a significant development indicator that reflects a region's productive capabilities. There are various factors that effect a region's complexity level and human capital is one of them. Human capital, on the other hand, is not fixed in one place over time, but is a dynamic phenomenon that is constantly reshaped as a result of internal and external migrations. Inhabitants of a region may play pivotal role on economic complexity with their abilities and networks. As a developing country, Turkey has been increasing its level of economic complexity in recent years. However, this development does not occur at the same rate in all parts of the country. On the other hand, the problem of inter-provincial migration due to regional inequalities still maintains its importance. In line with these statements, this study basically aims to examine the relationship between inter-provincial migration and economic complexity in Turkey. In addition, the impact of migration on complexity is analyzed by education level rather than net migration. The study covers the period between 2010-2019 and internal migration data for 81 provinces of Turkey according to education level were obtained from TURKSTAT. The Economic Complexity Index, on the other hand, is created by utilizing the provincial level export data obtained from TURKSTAT. The relations between the variables are analyzed using the System GMM estimation methodology. Preliminary findings show that total net migration and economic complexity relationship is statistically insignificant for Turkey. However, when it is controlled for education level of migrants, it is observed that high educated migration increases economic complexity while low educated migration decreases it. These results may provide considerable insights for a country like Turkey with a chronic regional inequality problem.

Key words: Migration, Economic Complexity, Education, Regional Disparities, Turkey.

**TEMEL GIDA FİYATLARINDAKİ DEĞİŞİMİN ALIM GÜCÜ AÇISINDAN
İNCELENMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

ANALYSIS OF THE CHANGE IN BASIC FOOD PRICES IN TERMS OF
PURCHASING POWER: THE CASE OF TÜRKİYE

Aslı ÇETİNKAYA

*Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu,
asligezen@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4001-9852.*

Yağmur RENÇBER

*Arş. Gör., Doğu Üniversitesi İktisat bölümü,
Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü,
yrencber@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7533-553X.*

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı asgari ücretin temel gıda fiyatları üzerindeki satın alma gücünü istatistiksel verilerin teorik temellerle yorumlanması esasına dayanarak incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tarafından 7 kategoriye ayrılmış olarak ilan edilen temel gıda sınıflandırması göz önünde bulundurularak her kategoriden bir ürün seçilerek oluşturulan ürün sepeti çalışmaya konu edilmiştir. Söz konusu ürün sepeti için Aralık 2012-Aralık 2022 dönemleri fiyatları kullanılmış, incelenen her dönem için bir önceki yılın Aralık ayına göre fiyat değişimi üzerinde durulmuştur. Ayrıca asgari ücretin analize dahil edilen her yıl için seçilmiş 7 ürünün alım gücü tespit edilmiştir. Son olarak her bir ürünün alım gücü ve enflasyon ilişkisi incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ücret-fiyat sarmalı teorisini destekler nitelikte fiyatlar arttıkça asgari ücretlerin artış gösterdiğini beraberinde ücretler arttıkça da enflasyonun aynı yönde artış sağladığını doğrulamıştır. Türkiye’de ürünlerin alım gücü sosyal medyada dahi sürekli gündeme getirilen bir konudur ancak FAO temel

gıda kategorileri ile ürün sepeti oluşturularak 10 yıllık bir dönem için alım gücünün ortaya koyulduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile asgari ücretler ve enflasyon arasındaki etkinin Türkiye perspektifinde yorumlanması ile literatüre katkı sağlanırken çalışma sonuçlarının ortaya koyduğu bulgulardan hem akademik hem de hane halkı alım gücü kapsamında makro iktisadi politika kararlarına fayda sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Asgari Ücret, Enflasyon, Temel Gıda Fiyatları, Ücret Fiyat Sarmalı, Kaitz Endeksi.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the purchasing power of the minimum wage on basic food prices based on the interpretation of statistical data with theoretical foundations. For this purpose, the product basket created by choosing one product from each category, considering the basic food classification announced by the United Nations Food and Agriculture Organization (FAO) as divided into 7 categories, has been the subject of the study. For the product basket in question, the prices of the December 2012-December 2022 periods were used, and the price change compared to December of the previous year was emphasized for each period examined. In addition, the purchasing power of 7 selected products for each year included in the analysis of the minimum wage was determined. Finally, the relationship between purchasing power and inflation of each product was examined. The findings obtained in the study support the wage-price spiral theory, confirming that as prices increase, minimum wages increase, and inflation increases in the same direction as wages increase. Purchasing power of products in Turkey is an issue that is constantly brought to the agenda even on social media, but no study has been found in which the purchasing power of products for a 10-year period has been revealed by creating a product basket with FAO basic food categories. While this study contributes to the literature by interpreting the effect between minimum wages and inflation in the perspective of Turkey, it is thought that the findings of the study will benefit macroeconomic policy decisions within the scope of both academic and household purchasing power.

Keywords: Minimum Wage, Inflation, Basic Food Prices, Wage-Price Spiral, Kaitz Index.

EURO BÖLGESİ ENFLASYONU İLE HAM PETROL FİYATLARI İLİŞKİSİ THE RELATIONSHIP BETWEEN EUROZONE INFLATION AND CRUDE OIL PRICES

Yağmur Tokathoğlu

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ekonometri Bölümü
yagmur.tokatlioglu@hbv.edu.tr*

ÖZET

Petrol, hem bir enerji kaynağı hem de birçok endüstride hammadde olarak kullanılması sebebiyle ülkeler için oldukça önemli bir girdi niteliğindedir. Petrol fiyatları sadece petrol ihracatçısı ülkelerin ekonomilerini değil aynı zamanda diğer ülkelerin büyüme, dış ticaret açığı, endüstriyel çıktı, maliyet, verimlilik, ulaşım, üretim gibi kalemleri etkilediği için küresel ekonomi üzerinde çok önemli bir role sahiptir. Bu nedendir ki hem üretici hem de tüketiciyi doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen petrol fiyatlarındaki değişimler, politika yapıcılar ve uygulayıcılar tarafından yakından takip edilmektedir. Özellikle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalarının sebebi, etkilerini bulmaya yönelik tahminler, farklı yöntemler içeren çalışmalara sıklıkla konu olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ham petrol fiyatları ile Euro bölgesi enflasyonu arasındaki ilişkinin literatürde yeni bir yöntem olan Uzun Dönemli Ortak Değişkenlik ile ortaya konulmasıdır. Müller ve Watson (2018)'nin geliştirildiği bu yöntemde, verilerin düşük frekanslı dönüşümleri ile iki zaman serisi arasındaki uzun dönemli ortak değişkenlik ortaya çıkarılmaktadır. Bu yöntemde uzun dönemli ilişki alt örneklemeler yardımıyla hesaplanmakta ve küçük örneklem sorununu ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmada aylık WTI, Brent, Dated Brent, Oman, Iranian Light ve DUB-1M ham petrol fiyatları kullanılmış ve serilerin logaritması alınmıştır. Ham petrol fiyatlarının arasındaki uzun dönemli ortak değişkenlik üç farklı döneme ayrılarak incelenmiş ve her dönemde de beklendiği üzere, istatistiki olarak anlamlı ve yüksek bir ortak değişkenlik tespit edilmiştir. Daha sonra çalışmada Euro bölgesinin enflasyon oranı ile bahsi geçen petrol fiyatları arasındaki uzun dönemli ortak değişkenlik incelenmiştir. Euro bölgesi enflasyonu ile en yüksek ortak değişkenliğe sahip petrol fiyatının Dated Brent olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Dated Brent fiyatının Euro bölgesi enflasyonu üzerindeki eğim katsayısı da pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. En büyük petrol ithalatçılarından biri olan Euro bölgesinin en çok ithal ettiği petrol türlerinden biri Dated Brent'dir. Elde edilen bulgular, en önemli girdilerden biri olan petrolün fiyatının Euro bölgesi enflasyonu üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Petrol Fiyatları, Enflasyon, Uzun Dönemli Ortak Değişkenlik, Euro Bölgesi

ABSTRACT

Oil is a significant input for countries as it is an energy source and a raw material in many industries. Oil prices have a significant role in the global economy as they affect the economies of oil-exporting countries and other countries in terms of growth, trade deficits, industrial output, costs, efficiency, transportation, and production. This is why oil price changes, which affect producers and consumers directly and indirectly, are closely monitored by policymakers and implementers. The causes of fluctuations in oil prices and predictions of their effects are frequently the subject of studies using different methods.

The aim of this study is to investigate the relationship between crude oil prices and Eurozone inflation using a new method in the literature called Long-Run Covariability, which reveals the long-run relationship between two-time series through low-frequency transformations. This method, developed by Müller and Watson (2018), calculates long-run relationships using subsamples and eliminates the small sample size problem.

Monthly WTI, Brent, Dated Brent, Oman, Iranian Light, and DUB-1M crude oil prices were used in the study, and the logarithms of the series were taken. The long-run covariabilities of these crude oil prices were analyzed over three different periods. As expected, statistically significant and high covariabilities between prices were found in each period. The long-run covariabilities between the Eurozone inflation and the mentioned oil prices have been examined in the study. It has been found that among the considered oil prices, Dated Brent has the highest covariability with the Eurozone inflation. The slope coefficient of the Dated Brent price on the Eurozone inflation is estimated also positive and statistically significant. Dated Brent is one of the most imported oil types by the Eurozone, which is one of the world's largest oil importers. The findings support that the price of oil, one of the most critical inputs, significantly impacts Eurozone inflation.

Keywords: Oil Prices, Inflation, Long-Run Covariability, Eurozone

TÜRK SAVUNMA SANAYİİNİN MAKROEKONOMİK ETKİLERİ
MACROECONOMIC EFFECTS OF THE TURKISH DEFENSE INDUSTRY

Bilal ÖZDEN

*Öğretim Görevlisi, Milli Savunma Üniversitesi, Savunma Araştırmaları Bölümü,
bilalozdenbu@gmail.com*

Ecem BÖREKÇİ DİLSİZLER

*Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
Anabilim Dalı, ecem-borekci@hotmail.com*

(Sorumlu Yazar)

ÖZET

Savunma sanayii, askeri teknoloji ve silah üretimi ve satışından sorumlu olan sanayi bölümüdür. Ulusal savunma alanında ihtiyaç duyulan araç ve gereçlerin üretimini sağlayan sektör savunma sanayiidir. Diğer adı silah endüstrisidir.

Sınırlarını tayin etmiş bütün ülkeler, süreklilik sağlayabilmek için , kendi sınırlarını korumakla görevlidir. Söz konusu sınırları koruyabilmek için ülkelerin insan gücünden meydana gelen orduya sahip olması ve bu durumları gerçekleştirebilecek gerekli araç gereçleri elde etmesi gerekir.

Dünyadaki gelişmiş ülkeler incelendiğinde, gelişmişliği sağlayan en ana unsur sanayileşmedir. Endüstriyel geçmiş açısından gelişmiş ülkeler incelendiğinde ise gelişmişliğin büyük bir bölümünü savunma sanayi oluşturmaktadır. Teknolojik buluşların pek çoğu, öncelikle askeri gereksinimlerden ötürü geliştirilmiştir. Bu açıdan savunma sanayii teknolojik gelişmenin önemli bir gücüdür.

Savunma harcamalarının kısa ve uzun dönemde ekonomi üzerinde etkileri bulunmaktadır. Kısa bir zaman diliminde savunma sanayii alanında yapılacak yatırım ve harcamalar her ne kadar ekonomik daralmaya neden olacak gibi görünse de, uzun dönem açısından olumlu ekonomik açılımları sağlamaktadır. Bu çalışmada Türk savunma sanayiinin makro ekonomik açıdan yarattığı etkilere değinilmektedir.

Türkiye’ de savunma alanında önemli düzeyde harcama yapmaktadır. Bu harcamaların büyüme, dış ticaret, Ar-Ge ve istihdam gibi birçok yönden makroekonomik etkileri olmaktadır. Savunma harcamalarının çarpan ve dışsallık etkisiyle ekonomik büyüme ve kalkınma açısından pozitif etkisinin olduğu ileri sürülür. Ayrıca ileri teknoloji kullanması sebebiyle savunma sanayii içinde faaliyette bulunan firmalar çoğunlukla sermaye yoğun üretim yapmakta ve nitelikli işgücü istihdam etmektedir. Bu bağlamda savunma sanayii varlığı ve gelişimi makroekonomik göstergeler üzerinde genel olarak olumlu yansıdığı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Savunma Sanayii, Dış Ticaret, Ekonomik Büyüme, Arge, İstihdam

ABSTRACT

The defense industry is the industrial division responsible for the production and sale of military technology and weapons. The sector that provides the production of tools and equipment needed in the field of national defense is the defense industry. Its other name is the arms industry.

All countries that have determined their borders are responsible for protecting their borders in order to ensure continuity. In order to protect the borders in question, countries must have an army consisting of manpower and obtain the necessary tools to realize these situations.

When the developed countries in the world are examined, the main factor that provides development is industrialization. When the developed countries are examined in terms of industrial past, the defense industry constitutes a large part of the development. Many of the technological inventions were developed primarily for military needs. In this respect, the defense industry is an important force of technological development.

Defense expenditures have short- and long-term effects on the economy. Although investments and expenditures to be made in the field of defense industry in a short period of time seem to cause economic contraction, they provide positive economic expansions in the long term. In this study, the macroeconomic effects of the Turkish defense industry are discussed.

Turkey also spends a significant amount in the field of defense. These expenditures have macroeconomic effects in many ways such as growth, foreign trade, Research-Development and employment. It is claimed that defense expenditures have a positive effect in terms of economic growth and development with the effect of multiplier and externality. In addition, due to the use of advanced technology, companies operating in the defense industry make capital-intensive production and it seems quite natural that the workforce they employ is qualified workforce. In this context, the presence and development of the defense industry is considered to have a positive impact on macroeconomic indicators.

Keywords: Defense Industry, Foreign Trade, Economic Growth, Research & Development, Employment

1. GİRİŞ

Tarih boyunca güvenlik, bütün ülkelerin ana ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir. Çünkü ülkeler açısından iç ve dış güvenlik sağlanamadığında, kamusal açıdan belirli bir düzen oluşmamakta ve dolayısıyla o ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmadan söz edilememektedir. Bu kapsamda savunma hizmetleri, ülkeye yapılması muhtemel saldırıların caydırılması veya bu saldırıların meydana gelmesi durumunda, saldırılara karşı konulmasını hedeflemektedir. Bu amaçların sağlanabilmesi için de askeri eğitim, araç ve malzemelerden oluşan savunma harcamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplam kamu harcamaları içinde savunma harcamaları birçok ülkede önemli bir paya sahiptir. Hatta eğitim ve sağlık harcamalarına göre göreceli olarak daha çok pay taşımaktadır. Ülkeler olası saldırıya karşı kendini koruma altına almak ya da düşmanı caydırmak için silahlandırılmaktadır. Bu açıdan önemli olan ülkenin kendini savunabilmesi için ne kadar savunma harcamasına gerek duyulduğunun tespit edilmesidir (Saunders, 1993:4).

Savunma harcamaları gelişmekte olan ülkelerde ekonomik bir amaç taşımak yerine daha çok stratejik öğeler ile gerçekleştirilmektedir. Güvenlik gereksinimi askeri bütçenin belirlenmesinde temel kabul edilmekte ve harcamalar çoğunlukla silah satın alma yönünde gerçekleştirilmektedir (Canbay, 2010: 86).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Sümer (2005) çalışmasında, gelişmiş ülkeler için savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Gelişmiş ülkeler açısından savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Başar ve Künü (2012) çalışmalarında, seçili ülkelerin savunma harcamalarını yapma nedenlerini ve bu harcamalarının ekonomik kalkınmaya olan etkisini incelemiştir. Savunma harcamalarının kamu harcamaları içerisindeki önemini de ele almışlardır.

Temiz (2012) çalışmasında, Türk savunma sanayiinin ekonomideki yeri ve önemi hakkında bilgiler vermektedir. Çalışmada sanayiinin sektörel anlamda istenilen seviyeye erişememesinin sebeplerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Canbay ve Mercan (2017) çalışmalarında, 1986-2016 yılları arasında Türk savunma harcamaları ile cari işlemler dengesi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Vektör Hata Düzeltme Modeli'nden yararlanarak analiz etmiştir. Analiz kısa dönem bakımından incelendiğinde, sanayi üretim endeksindeki büyümenin cari açığı pozitif yönde etkilediği, uzun dönemde ise savunma harcamalarının ve sanayi üretim endeksindeki büyümenin cari açık üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir.

Şit (2018) çalışmasında, Granger ve Toda-Yamamoto nedensellik testlerinden yararlanarak Türkiye'de 1980-2016 yılları için savunma harcamalarının ekonomik büyüme, enflasyon, cari işlemler dengesi, ithalat ve istihdam gibi makro büyüklükler üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma ve analiz sonucunda, enflasyon, cari işlemler dengesi ve ithalat üzerinde savunma harcamalarının etkili olduğu görülmüştür.

Baran (2018) çalışmasında, Türk savunma sanayii sektörüne ayrıntılı bir biçimde yer vermiş, sektörde meydana gelen değişikliklere, araştırma geliştirme çalışmalarına ve savunma harcamalarına çalışmasında değinmiştir.

Korkmaz ve Topçu (2019) çalışmalarında, savunma alımlarının ülke kalkınmasına olan etkilerinden söz ederek, birtakım önerilerde bulunmaktadır.

Taçyıldız ve Çukur (2022) çalışmalarında, 2000-2020 yılları arasında, Türkiye'de savunma harcamaları ile önemli makroekonomik göstergeleri incelemiştir. Bu kapsamda çalışmalarında SIPRI veri seti ve bütçe verilerinden hazırlanan veri setinden yararlanılmış, Granger Nedensellik Analizi ile değişkenler test edilmiştir. SIPRI veri setinden yararlanılarak yapılan analizde, Türkiye'de savunma harcamaları ve ekonomik büyüme açısından çift yönlü ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bütçe verilerinden oluşturulan veri setinden faydalanılarak yapılan analiz sonuçlarına göre ise, söz konusu değişkenler arasında tek yönlü ilişki olduğu görülmüştür. Bütçe savunma harcamaları ile gayri safi yurt içi tasarruflar arasında tek yönlü ilişki olduğu sonucuna varılmış, savunma harcamaları ile işsizlik ve dış ticaret dengesi arasında ise herhangi bir ilişki gözlenememiştir.

Yılmaz, Atik ve Melekoğlu (2022) çalışmalarında, Türkiye'de savunma harcamalarının durumunu ve ekonomik büyümeye olan katkısını incelemiştir. Ayrıca Türk savunma sanayii kapsamında yer alan şirketlerin durumunu ele almışlardır. Araştırma kapsamında, ekonomik büyümeye etki etme açısından savunma sanayiinin önemli olduğu ve artan bir etki yarattığı sonucuna varılmıştır.

Küçüköğlü (2023) çalışmasında, 2000 yılı sonrasında Türk savunma sanayiinin yapısını, gelişimini ve dünyadaki durumunu incelemiş, ekonomik gelişmeye olan etkilerine yer vermiştir.

3- SAVUNMA HARCAMALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bir ülkenin iç ve dış tehditlere karşı korunması amacıyla milli hasıladan yapılan silah, ekipman, personel, bakım ve Ar-Ge gibi harcamalar savunma harcamaları olarak adlandırılır (Canbay, 2010: 87).

Bazı kesimlerce savunma harcamaları gereksiz olarak düşünülmüş olsa bile ilk çağlardan beri insanoğlu güvenlik ihtiyacını en ön planda tutmuş; savunma hizmeti devletin varlığının temeli olmuştur. Bu temel itibarıyla, ülkelerin milli hasıladan ayırdıkları savunma harcamaları, egemenliğin ve ulusal varlığın devamı için vazgeçilmez bir unsurdur. Devletler uygulamaya koydukları politikalarda genellikle ekonomik refah, siyasi istikrar ve askeri güvenliğin sağlanmasını ilk hedef olarak görmektedir. Bununla birlikte savunma gücünün, kalkınma ve ekonomik güç arasında çok sıkı bağları olduğu da kaçınılmaz bir gerçek olarak yapılmış tüm çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır (Canbay ve Mercan, 2017:87-88). Bu bağlamda savunma kavramı en geniş tabiriyle; devletin içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı kendini koruması, güvenliğini sağlaması olarak kabul edilmekte, bu alanda yapılacak harcamalarda ülkenin jeopolitik, jeostratejik, coğrafik durumuna ve ülkenin sahip olduğu ekonomik ve sosyal yapıya, siyasi istikrarsızlık durumuna bağlı olarak değişmektedir (Küçüköğlü, 2023: 16). Ancak bazı durumlarda savunma harcamalarının boyutu değişebilmektedir. Örneğin jeopolitik konum sebebiyle devletler savunma alanında daha az yatırım yapabilir veya tam tersi sürekli bir savunma harcaması içerisinde bulunabilirler. Örneğin günümüzde Suriye’de yaşandığı gibi Ortadoğu’daki savaşların pek çoğu jeopolitik nedenlerden oluşmaktadır. Tehdit olgusunun sık olduğu bölgelerde savunma harcama ve yatırımlarına daha fazla önem verilmektedir. Jeopolitik açıdan önemli olan yerlerde savunma bütçeleri de artış göstermektedir. Güvenlik algısı da son dönemlerde büyük ölçüde değişmektedir. Ülke ekonomilerinde meydana gelen değişimlere bağlı olarak artmaktadır. (İşcan, 2004: 47-49).

4. TÜRKİYE’DE SAVUNMA SANAYİNE GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye çatışma alanları riski açısından incelendiğinde; Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu’nun tam ortasında bulunması ve otuz yıldan beri bölücü terör olaylarıyla mücadele etmesi, ülkenin harcama açısından savunmaya ayırdığı bütçeyi arttırmaktadır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kalkınma planları savunma sanayi alanında da önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ancak Soğuk Savaşın etkisi ile iki kutuplu dünya düzeni içerisinde batı bloku ülkelerine yaklaşması ve ABD'den aldığı Marshall yardımları ile başlayan dış askeri yardımlar Türkiye'nin savunma sanayiine olumsuz yansımıştır. İlerleyen dönemlerde yaşanan Kıbrıs Barış Harekatı ve maruz kalınan ambargo Türkiye'nin yeniden savunma sanayii sektörüne yönelmesine ve yeniden yatırım yapmaya yöneltmiştir. Bu zorunluluk hali ile birlikte ülkemizde savunma sanayii alanında önemli atılımlar yapılmış, TSK'nın gereksinimlerinin yurtiçinden karşılanması için savunma sanayii alt yapısı geliştirilmeye önem verilmiştir. Bu çalışmalarla önemli ve stratejik savunma sanayii kuruluşları faaliyete geçirilmiştir (Canbay ve Mercan, 2017: 88-89).

Türkiye'nin çalışmaları doğrultusunda hazırlanan stratejik planlar, ülke savunmasında ve güvenlik teknolojilerinde gücünü arttırmış, bu üstünlüğün sürdürülebilmesi için sanayileşme politikalarına, teknolojik altyapıya ve tedarik programlarına da ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda hazırlanmış programları uygulamaya konularak, ithalata olan bağımlılığı da azaltılmaya çalışılmaktadır (AYAM, 2021).

Savunma harcamaları için bütçeden ne kadar pay ayrılması gerektiği uzun süre tartışma konusu olmuş mevzulardan biridir. Savunma harcamalarına her ülkenin ayırdığı bütçe, ülkelerin siyasi ve ekonomik şartlarına, jeopolitik, jeostratejik konumlarına göre farklılık göstermektedir. Türkiye'nin zengin doğal kaynaklara sahip olması, Asya ve Avrupa gibi iki kıtanın kesişme noktasında olan Boğazlara sahip olması, bunların yanı sıra Ortadoğu'daki zengin petrol yataklarına yakın olması, Balkanlar ve Kafkasya gibi bölgelere olan yakınlığından dolayı jeopolitik ve jeostratejik önemini artmaktadır. Bu açıdan diğer devletlere göre daha çok savunma harcaması yapma gereksinimi oluşmaktadır (Saygılı, 2022:2).

Bir diğer taraftan Türkiye yarım asırdır milliyetçi örgütlerden, dini ana unsur haline getiren örgütlere, sağ ve sol görüşlü ideolojik temelli örgütlere, teröre destek veren ülkeler tarafından gereksinimleri karşılanan pek çok terör yapılanmalarına maruz kalmıştır. Bu nedenle de ülkede yaşanan terör olayları ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklara, üretimin önünde engeller oluşturarak yatırımların yapılamamasına ve bütçenin büyük bir kısmının terör olaylarının önlenmesi için kullanılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yatırımların azalması, üretimin düşmesi gibi ekonomik olumsuzluklar, ülkeyi büyüme ve kalkınma açısından olumsuz etkilemiştir.

Savunma Sanayi açısından Türkiye küresel aktörlerle rekabet edebilecek düzeye ulaşmıştır. Son dönemlere kadar birçok olumsuzlukla, ambargoyla karşılaşan Türk savunma sanayii, ayrıcalıklı bir düzeye gelmiştir. Türkiye'nin bağımsızlığının sigortası olan ve büyük ölçüde yerli üretime dayanan savunma sanayii, teknoloji üretebilme ve birçok sektöre teknoloji transfer etme kapasitesiyle ülke ekonomisiyle bütünleşmiş bir yapıya sahiptir. Yaşanılan bütünleşme iç dinamiklerden ve dış olaylarla kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin son elli yılda yaşadığı güvenlik sorunlarını çözme ve bağımsızlığını güçlendirme istek ve iradesi savunma sanayiinin gelişimi bakımından en önemli iki faktörü oluşturmaktadır (Seta, 2022:7).

Savunma sanayisinin ülke sanayisine yaptığı diğer önemli olumlu etkileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

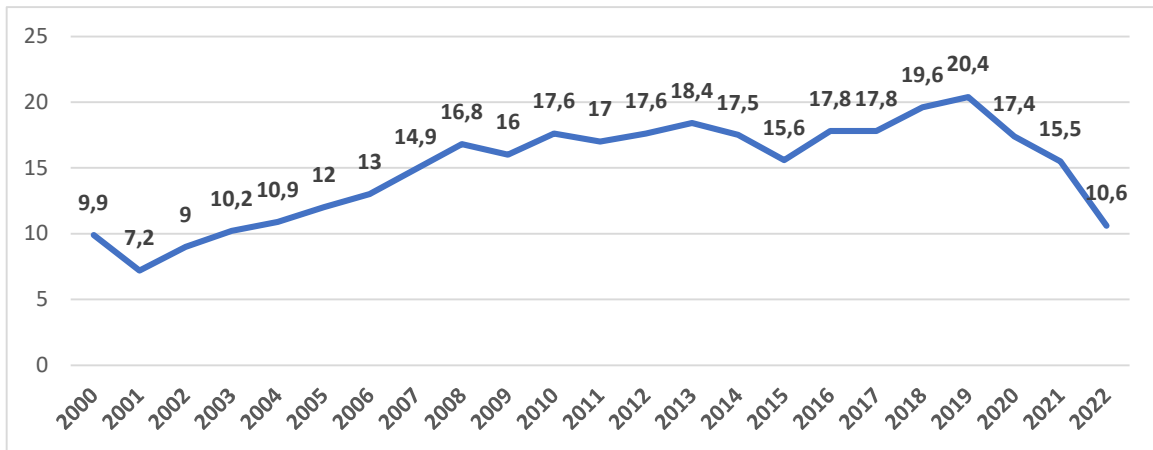
- İmalat sanayii alanında yapılan ara mal ile yatırım malları sanayileşme alanında gelişim sağlar.
- Yeni sanayi dallarının oluşturulmasının yanı sıra yan sanayilerin de gelişimini sağlar.
- Pek çok parça ve alt sistemden oluşan yeni ürünün yaratılması, söz konusu parçaları üreten firmalara gereksinimi arttırarak, öteki sanayi kollarının oluşmasını teşvik edecektir. Bu durum da genel olarak ülkenin sanayileşme seviyesini arttıracaktır.
- Öteki sanayi firmalarıyla iş birliklerinin yapılması, girdilere olan talepleri arttırarak, atıl kapasitede üretim yapılması gibi sorunları çözecek ve böylece ölçek ekonomilerinden de faydalanılmış olunacaktır.
- Savunma sanayii alanında kaliteye çok önem verildiği için diğer yan sanayi kollarına da teknoloji transferi sonucu kalite ve standardizasyonun olumlu yansımaları görülecektir (Yakıcı Öksüz ve Öztürk, 2019:67).

4.1. TÜRK SAVUNMA SANAYİSİ ve MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERE ETKİSİ

Asker sayısı açısından ülkemiz değerlendirildiğinde; Avrupa'nın en büyük ülkesi, NATO'ya üye olan ülkeler açısından ise ABD'den sonra gelen ikinci en büyük orduya sahiptir. Savunma harcamaları açısından Türkiye komşu ülkeleri ile kıyaslandığında ise ülkemizde savunma harcamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Saygılı, 2022:111).

Savunma harcamaları toplam talebi arttırarak, satın alma gücünü olumlu düzeyde etkilemekte ve pozitif dışsallık oluşturmaktadır. Satın alma gücünün artması, daha fazla talep sağlamakta, böylece toplam talep ve istihdam artmaktadır. Dolayısıyla savunma harcamaları ekonomik büyümeye etki etmektedir. Ağır sanayi kapsamında silah teknolojisinin geliştirilmesi savunma hizmetlerinin artmasında etkili olmakta ve savunma sanayi açısından çok daha fazla yatırım yapılmasını gerekli kılmaktadır. Teknolojinin yaygın hale gelmesi, özel sektörün Ar-ge faaliyetlerinden daha çok yararlanmasını sağlamaktadır. Örneğin, önceden savaş gemileri için geliştirilmiş olan ama daha sonraki dönemlerde askeri amaç için kullanılmayan bir radar cihazının, hastanelerde kalp atışlarını yakından izlemek amacıyla uyarlanması, bu cihazın daha yararlı işlerde kullanılmasını sağlamıştır. Ayrıca, savunma harcamaları ile beşeri sermayenin artması gibi birçok olumlu dışsallık oluşmaktadır. Ordu, eğitimi destekleyerek daha sonra özel sektör alanında kullanılabilecek mesleki ve teknik eğitimin de gelişimine katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Hava Kuvvetleri pilotları belirli bir süre çalışıp, emekli olduktan sonra sivil havacılık alanındaki firmalarda çalışabilmektedirler. Ayrıca, güçlü bir ordu, güvenli bir ekonomik ortamı oluşturmasının yanı sıra öteki ülkelerle ekonomik ya da güvenlik alanlarında yapılacak anlaşmalarda ulusal liderliğin daha sağlam temellere dayanmasını da sağlayacaktır (Koçbulut ve Altıntaş,2021:534).

Grafik 1: Türkiye’de Savunma Harcamaları (2003-2023)

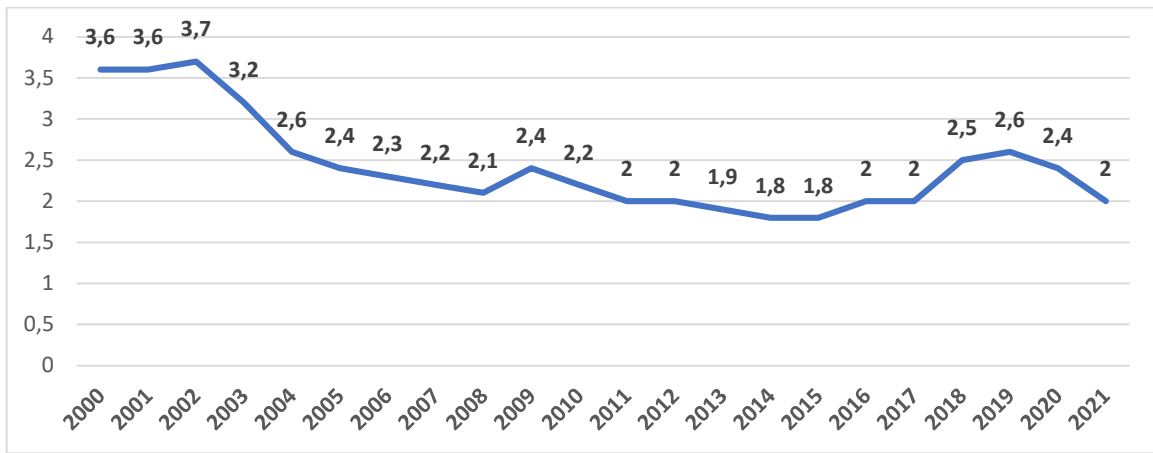

Kaynak: SIPRI (URL 1)

Grafik 1, 2000-2022 yılları arasında Türkiye’de savunma harcamalarını göstermektedir. Türkiye’nin askeri harcamaları 2000 yılında 9,9 milyar dolar iken, 2001 yılında ekonomik krizinin etkisiyle 7,2 milyar dolar seviyesine düşmüş, 2002 yılından 2008 yılına kadar

harcamalar sürekli artış eğiliminde olmuş, 2008 yılında 16,8 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2008 yılından sonra Türk savunma harcamalarında azalış ve artış yönünde dalgalanmalar görülse de 20,4 milyar dolar ile en yüksek savunma harcamalarının 2019 yılında yapıldığı görülmüştür. 2019 yılından sonra harcamalar azalma eğilimine geçmiş, 2022 yılında 10,6 milyar dolara gerilemiştir. 2022 yılındaki bu düşüşte ülke genelinde yaşanan ekonomik krizin, dış ticaret açığının ve yüksek enflasyonun etkili olduğu söylenilebilir.

Grafik 2: Savunma Harcamalarının GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Worldbank (URL 2)

Grafik 2, Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak 2000-2021 yılları arasında Türkiye'nin savunma harcamalarının milli gelire oranını göstermektedir. Elde edilen verilere göre Türkiye'de 2000-2001 yılları arasında savunma harcamalarının GSYH içindeki payı %3,6 iken, 2002 yılından itibaren azalma eğiliminde olmuş, 2008 yılında %2,1 seviyelerine kadar gerilemiştir. 2009 yılında %2,4 seviyesine yükselse de , 2014 yılına kadar geçen süreçte %1,8 oranlarına kadar gerilemiştir. 2019 yılında %2,6 seviyelerine yükselen savunma harcamalarının GSYH içindeki payı , bu yıldan itibaren azalma eğilimine geçerek, 2021 yılında %2 seviyesine düşmüştür.

Son zamanlarda Türk savunma sanayiinin dışa bağımlılığı büyük ölçüde azaltılmıştır. Savunma sanayii ürünlerindeki yerlilik oranı 2002 yılında yaklaşık %15 düzeyindeyken, 2022 yılında bu oran %70'lere ulaşmıştır. Yurt dışı bağımlılığının azaltılmasında Altay Tankı, MİLGEM Korveti, Anka ve Bayraktar İnsansız Hava Araçları, Atak Taarruz Helikopteri, Göktürk-1 Gözetleme uydusu, Hürkuş Eğitim Uçağı, Süratli Müdahale Botları, Yeni Tip Karakol Botları, Milli Piyade Tüfeğı, Hava Savunma ve Füze Sistemleri Mayına Karşı Korunmalı Araçlar etkili olmuştur. Türkiye'nin başkanlık sistemine geçmeyi

onaylamasıyla Savunma Sanayi Başkanlığı (SSB), ülke içindeki sosyal, siyasal, endüstriyel ve askeri alanlarda meydana gelen dönüşümlerin öncülerinden olmuştur. Ayrıca Savunma Sanayi Başkanlığı sivil sektörler ile beraber Türk savunma stratejilerinin meydana getirilmesi, teknoloji geliştirilmesi gibi konularda da ülkenin ana kurumlarından biri haline gelmiştir (Küçükoğlu, 2023:27).

Türk savunma sanayiinin, istihdam, ödemeler dengesi, kaynak dağılımı, Ar-Ge harcamaları gibi pek çok makroekonomik faktörlere etkileri bulunmaktadır.

4.1.1. İSTİHDAMA ETKİSİ

Türk savunma sanayinin gelişim göstermesi, nitelikli işgücü artışına sebep olmaktadır. Günümüzde savunma sektörü açısından Türkiye’de varolan pek çok kuruluş ve firma modern teknoloji ile çalışmaktadır. Savunma sanayi kapsamında çalışmalarını sürdüren firmaların son zamanlardaki sayısındaki artış ile birlikte bu sektörde nitelikli eleman istihdamı da hızlı şekilde artış göstermiştir. Kurulumunu yeni tamamlayan ve kurulmakta olan savunma sanayii firmaları yeni iş fırsatları yaratmaya devam etmektedir (Canbay, 2010:143). İleri teknoloji kullanımının yaygınlaşması savunma sanayiinin en önemli özelliklerinden biridir. Bu alanda faaliyet gösteren firmaların çoğunluğu sermaye yoğun üretim ile ilgilenen firmalar olmakla beraber, istihdam ettikleri işgücünün de nitelikli olması doğaldır. Ayrıca karmaşık nitelikteki ve ileri teknoloji gerektiren savunma sanayii faaliyet kolları kısmen de olsa emek yoğun üretim sürecine gereksinim duyabilmektedir. Dolayısıyla, savunma sanayinin gelişmesiyle ortaya çıkacak istihdam imkânları, aynı zamanda üretilecek silahların türleri bakımından da değişiklik gösterebilmektedir. (Başar ve Künü,2012:7-8)

SASAD (2022) verilerine göre bir önceki yıl 75.660 olan istihdam % 7,23 artarak 81.132 seviyesine yükselmiştir. Bu istihdamın, %29’ u mühendis, %11’i üniversite mezunu, %44’ü teknisyen/operatör profili ile nitelikli bir kadro ile çalıştığının göstergesidir. Ayrıca; yönetici kadrosu ile diğer çalışanların göreceli olarak düşük tutulması üretkenlik ve verimliliğe verilen önemi işaretlemektedir.

4.1.2. ÖDEMELER DENGESİNE ETKİSİ

Türk savunma sanayii yüksek teknolojili üretimin altyapısının gelişmesine ve imalat sanayiindeki ihracatın artmasını sağlamaktadır. Bütün ülkeler açısından yerli savunma sanayiiyle yatırım yapılması pek çok yönden fayda sağlamakla birlikte, uzun dönemde yüksek getiri elde edilmesine yardımcı olan ve stratejik bakımdan önemli ve politika açıdan vazgeçilmez bir zorunluluktur (SETA, 2022:11-14).

Türk savunma harcamalarına bakıldığında, modernizasyon programı dahilinde yapılan silah donanımı yenilemelerinin bir kısmı yurt içinden, daha büyük bir kısmı ise yurt dışından karşılanmaktadır. Bunların yanı sıra yurt içi üretimin girdileri de büyük ölçüde yurt dışından sağlanmaktadır. Fakat yurtdışına yapılan askeri teçhizat ihracatı daha düşük düzeylerde yapıldığı için dış ticaret ve cari işlemler açığı artmaktadır (Canbay, 2010:144).

2002 yılı itibariyle savunma ve havacılık alanındaki ihracat 248 milyon \$ seviyesinde iken, 2021 yılı itibariyle yaklaşık 13 kat büyüyerek, 3,224 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır (Küçükoğlu, 2023: 33).

4.1.3. KAYNAK DAĞILIMI ÜZERİNE ETKİSİ

Gelişmekte olan ülkelerde savunma harcamalarının büyük bir kısmını silah alım ve üretim faaliyetleri oluşturmakta, bu faaliyetlerin kaynak dağılımı üzerindeki en olumlu etkisi yeni yatırımların oluşturulması ve atıl kaynakların kullanımının sağlanmasıdır (Canbay, 2010:148). Kaynakların iyi şekilde kullanılması yeni teknolojilerin hayata geçirilmesini sağlayarak, ekonomik gelişmeye de katkı sağlamaktadır.

Türk savunma sanayiye yapılan yatırımların da kaynak kullanımına olumlu etkileri vardır. Şu ana kadar var olup da kullanılmayan bilgi, beceri ve bazı sistemlerin alt yapıları en elverişli düzeyde kullanılmaktadır. Ayrıca bu alanda uzmanların yetiştirilmesine de katkı sağlanmıştır. Projelere ortalama olarak %50, bazı projelere ise %80 yurt içi katılım sağlanmıştır (Keskin, 2007:63).

4.1.4. ARAŞTIRMA-GELİŞTİRME (AR-GE) ve TEKNOLOJİK GELİŞMEYE ETKİLERİ

Teknolojik gelişme ve Arge harcamaları ekonomik kalkınmanın en önemli göstergelerinden biridir. En gelişmiş silah sistemlerine savunma sanayii kapsamında sahip olursa bile, bu sistemler birkaç yıl sonra kullanım dışı olabilmektedir. Dolayısıyla geleceğin silahlı kuvvetleri için Ar-Ge harcamaları bir zorunluluk haline gelmektedir (Canbay, 2010: 150).

Yerli ve milli biçimde meydana gelen savunma sanayiinin başarılı olabilmesi için üniversiteler, şirketler, üst kurullar tarafından yürütülen projeler ile Ar-Ge ve inovasyon süreçlerini hızlandıracak yeni yaklaşımlara gereksinim vardır. Ayrıca ürün talep eden tedarikçilerin de yerli ve milli şekilde yapılan üretime güvenmelerinin ve alanını genişletmelerine büyük gereksinim vardır. Bu işbirlikleri vasıtasıyla ülkemiz kendi bünyesinde yerli, milli ve özgün platform ve sistemlere sahip olduğu gibi, bazı alanlarda

dünyada ve kendi bölgesinde oyun değiştirecek konuma gelmiş, son zamanlarda bu duruma oldukça şahit olunmuştur. Günümüzde Türk İHA ve SİHA'ların başarısı, Suriye'den Ermenistan'a , İspanya'dan Ukrayna'ya kadar bütün dünya ülkelerinde konuşulmakta, bu başarı söz konusu sistematik yaklaşım ile meydana gelmiştir (STM, 2021:125).

4.1.5. SANAYİLEŞMEYE ETKİSİ

Savunma sanayii yatırımları daha çok sermayeden oluşan yatırımlar olduğu için, girişimciler çoğu zaman söz konusu yatırımlardan korkmaktadır. Ancak savunma sanayii sektöründe büyük yatırım kapsamında başarılı sonuçlara sahip olabilmek için öteki sektörlerin de büyük yatırımlara girmeleri ve risk almaları gerekmektedir. Türkiye'nin sektörel anlamda savunma sanayiine ağırlık vermesinin sebebi askeri stratejilerdir. Ayrıca savunma sanayii sektörünün lokomotif olabilme özelliğinden faydalanabilmek ve bu amacı gerçekleştirebilmek için de Türkiye savunma sanayiine ağırlık vermektedir. Bu çaba ile önemli başarılar elde edilmiştir. Örneğin, TSK modernizasyonu kapsamında ülkemiz, FNSS ve OTOKAR firmalarının öncülüğünde zırh teknolojisi kazanmış, bunun yanı sıra firmalar ihracat yapabilme potansiyelini elde etmişlerdir. (Canbay, 2010:154)

4.1.6. EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ

Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran ve bu kapsamda ilk kez görüşler sunan Benoit, 44 gelişmekte olan ülke üzerinde araştırma yapmış, yüksek savunma harcamalarına sahip ülkelerin hızlı büyüme; düşük savunma harcamalarına sahip ülkelerin ise yavaş büyüme oranlarına sahip olduklarını tespit etmiştir (Benoit, 1978: 271).

Savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi arttırması görüşünün temeli toplam talebin atıl durumdaki kaynakları harekete geçirmesi ve üretim süreci ile milli gelirin artmasıdır. Böylece çarpan etkisi oluşturarak diğer sektörleri canlandıracak ve mili gelire olumlu yansıtacaktır.

Günümüzde ekonomik büyümenin en önemli unsurları sermaye birikimi ve teknolojik gelişimdir. Bu bağlamda savunma sanayiinin yarattığı yüksek katma değer, tedarik yoluyla teknoloji transferi ve Ar-Ge faaliyetleri ile üretilen teknoloji büyüme yolunda ülkelerin itici gücüdür. Özellikle gelişmiş savunma sanayiine sahip ülkeler savunma ihracatı ile döviz kazancı elde etmekte ve ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadırlar.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Savunma sanayii dünyada ve Türkiye’de üzerinde önemle durulan sektörlerden biridir. Genelde tek alıcısı olan, yüksek teknoloji ürünler sunan dolayısıyla maliyetlerin yüksek olduğu bir sanayii dalıdır. Bu bağlamda savunma ürünlerine dair araştırmaların arttığı dolayısıyla savunma harcamalarına ayrılan kaynakların da artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

Söz konusu harcamaların ekonomik olarak birçok faktöre doğrudan ve dolaylı etkisi olmaktadır. Bu bağlamda istihdam açısından değerlendirildiğinde savunma sanayii firmaların sayısındaki artış savunma alanında yaratılan istihdam sayısını da artırmaktadır. Ayrıca nitelikli işgücü talebi, yüksek beşeri sermaye ihtiyacını doğurmaktadır.

Ödemeler dengesine etkileri açısından değerlendirildiğinde yerli üretim ve imalat sanayiindeki gelişmelerin doğrudan etkileri görülür. Yerli üretim ve yüksek teknoloji ile hem dışa bağımlılık azalır, hem de üretilen silah ve ekipmanların ihraç yoluyla dış satımı gerçekleştirilebilir. Bu sayede döviz girdisi sağlayarak ödemeler dengesi üzerinde olumlu etkileri olduğu söylenebilir. Son yıllar göz önüne alındığında; 2002 yılı itibariyle 248 milyon dolar seviyesinde olan savunma ve havacılık alanındaki ihracat, 2021 yılı itibariyle yaklaşık olarak 13 kat büyümüş ve 3,224 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

Kaynak dağılımı ve sanayileşmeye etkileri bakımından incelendiğinde, savunma sanayiinin atıl durumdaki kaynakların kullanılması ve diğer üretim sektörleri ile doğrudan ve dolaylı etkileşim kurması sebebiyle karşılıklı olumlu dışsallıklar oluşturmuştur.

Bu faktörlerin yanında ayrıca yenilik ve bilgi üretilmesi amacıyla yapılan Ar-Ge harcamaları da üretim teknolojisini artırmaktadır. Nitelikli işgücü, kaynak dağılımındaki etkinlik, yüksek teknolojik ürünler, diğer sektörlerle yaptığı pozitif dışsallıklar ve ödemeler dengesindeki olumlu katkılar değerlendirildiğinde ekonomik büyüme sürecinde de itici güç olduğu ifade edilebilir.

KAYNAKLAR

1. Baran, T. (2018), “Türkiye’de Savunma Sanayi Sektörünün İncelenmesi ve Savunma Sanayi Sektörü Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2):58-81.
2. Başar, S., Künü, S. (2012), “Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10: 1-30.
3. Benoit, E. (1978), “Growth and Defense in Developing Countries”, Economic Development and Cultural Change, 26(2): 271-280.
4. Canbay, Ş., Mercan, D. (2017), “Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesine Etkisi: Türkiye Örneği”, Journal of Emerging Economies and Policy, 2(2):86-104.
5. Canbay, Ş. (2010), “Savunma Harcamalarının ve Savunma Sanayinin Makro Ekonomik Etkileri ve Türkiye Örneği” , Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
6. İşcan, İ. H. (2004), “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, 1(2):47-79.
7. Keskin, Y. (2007), “Savunma Sanayinin Ulusal Ekonomi Ve Bağımsızlığa Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
8. Koçbulut, Ö. , Altıntaş, H. (2021), “Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Eşik Değer Analizi”,28(2):533-555.
9. Korkmaz, G., Topçu, M. K. (2019), “Savunma Alımlarının Ülke Kalkınmasına Etkisi ve Rolü”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, 8(2):309-327.
10. Küçükoglu, M. (2023), “Türk Savunma Sanayisindeki Ekonomiye Etkileri (2000-2023)”, Sakarya İktisat Dergisi, 12(1):15-41.
11. Saunders, P. (1993), “Recent Trends in the Size and Growth of Government in OECD Countries”, The Growth of the Public Sector” Norman Gemmill (Ed.), England: Edward Edgar Publishing Limited.
12. Saygılı, Z. (2022), “Savunma Sanayi ve Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği (2002-2019)”, Doktora Tezi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul.
13. SETA (2022), “Türk Savunma Sanayii Modeli ve Teknolojik Dönüşüm”, SETA Yayınları 197, Ankara.
14. STM (2021), “Türk Savunma Sanayinin Yükselişi ve Ambargolar: Kritik Teknoloji, Bileşen ve Alt Sistemlerde Yerleşme ve Millileşme Hamlesi”, STM Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş., Optimist Yayın Grubu, İstanbul.
15. Sümer, K.K. (2005), “Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisinin İncelenmesi”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 1(1):81-91.
16. Şit, M. (2018), “Türkiye’de Savunma Harcamalarının Makro Ekonomik Etkileri”, Savunma Bilimleri Dergisi, 17(2):93-114.

17. Taçyıldız, M.O. , Çukur, A. (2022), ‘‘Türkiye’de 2000-2020 Döneminde Savunma Harcamalarının Makroekonomik Göstergeler Üzerine Etkisi’’, Güvenlik Çalışmaları Dergisi, 24(1): 50-74.
18. Temiz, D. (2012), ‘‘Ekonominin Önemli Bir Parçası: Savunma Sanayii’’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33:1-18.
19. Yakıcı Öksüz, D., Öztürk, Z. (2019), ‘‘Türkiye’de Savunma Sanayinin Sanayi Sektörünün Gelişim Sürecindeki Rolü’’, Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları II, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.
20. Yılmaz, B., Atik, M., Melekoğlu, G. (2022), ‘‘Savunma Harcamalarının Ekonomiye Etkisi ve Harcama Kalemlerinin Ağırlıklarının Belirlenmesi’’, Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, 32(2):273-304.
21. URL 1. <https://www.sipri.org/databases>
22. URL 2. <https://data.worldbank.org/>
23. URL 3 <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyede-son-5-yilda-yasanan-gelismeler-savunma-sanayi-2015-2020>
24. URL 4 <https://www.sasad.org.tr/>

**KAHRAMANMARAŞ MERKEZLİ DEPREMDEN ETKİLENEN İLLERDEKİ
HAYVANSAL VE BİTKİSEL ÜRETİMİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ YERİ**

Ayşe Nur ÇIRAK¹

*Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim
Dalı*

aysenurcirakk8@gmail.com

ÖZET

Bir bölgede mal ve hizmetlerin üretimi, üretilen mal ve hizmetlerin tedariki, değişimi, bölüşümü o bölgenin kalkınması için önem arz etmektedir. Bölgesel kalkınma sadece o bölgenin ekonomisi ve refahı için değil aynı zamanda bulunduğu ülkenin ekonomisi içinde önem arz etmektedir. Bu konu kapsamında çalışmada 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremden etkilenen illerin (Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Malatya, Adıyaman, Kilis, Osmaniye, Elâzığ, Adana, Diyarbakır) bölgesel ekonomik durumu ve Türkiye ekonomisindeki yeri araştırılmak amaçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en fazla ölümün ve yıkımın olduğu deprem, binlerce insanı derinden etkilemenin yanı sıra yüksek enflasyonla boğuşan Türkiye ekonomisine de ağır maliyetler bırakmıştır. Bu çalışmada hem Türkiye'nin mevcut ekonomik durumu hem de Kahramanmaraş merkezli depremden etkilenen 11 ilin ekonomik yapıları ele alınacak daha sonra ise bu illerdeki hayvansal ve bitkisel üretimin Türkiye ekonomisindeki yerine değinilecektir. Çalışma Türkiye'nin mevcut ekonomik durumuna ve güncel ekonomi literatürüne katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Deprem, Bölgesel Ekonomi

ABSTRACT

The production of goods and services in a region, the supply, exchange and distribution of produced goods and services are important for the development of that region. Regional development is important not only for the economy and welfare of that region, but also for the economy of the country in which it is located. Within the scope of this subject, it is aimed to investigate the regional economic situation of the provinces (Kahramanmaraş, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Malatya, Adıyaman, Kilis, Osmaniye, Elâzığ, Adana, Diyarbakır) affected by the Kahramanmaraş-centered earthquake. The earthquake, which had the most death and destruction in the history of the Republic of Turkey, not only affected thousands of people deeply, but also left heavy costs to the Turkish economy, which was struggling with high inflation. In this study, both the current economic situation of Turkey and the economic structures of 11 provinces affected by the Kahramanmaraş-centered earthquake will be discussed, and then the place of animal and plant production in these provinces in the Turkish economy will be investigated by using time series analysis. The study will contribute to Turkey's current economic situation and current economic literature.

Key Words: Turkish Economy, Earthquake, Regional Economy

GİRİŞ

Kalkınma, yıllardır üzerinde tartışılan ve birçok görüş tarafından farklı yönlerde ele alınan bir kavramdır. İktisadi anlamda bakıldığında Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. İktisat yazınında birçok farklı anlamda kullanılmasına karşın; ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma ve ekonomik gelişme terimlerinin çoğu kez birbirinin yerine kullanılmaktadır (Aras, 2000: 94). Sen (1988), kalkınmayı ekonomik büyümeyle ilişkilendirerek kalkınmanın olması için önce zenginleşmenin yani gayri safi yurt içi hasılanın (GSYH) büyümesi gerektiğini vurgulamıştır. Nelson (2008) ise ekonomik kalkınmayı hükümet politikalarının adaletli ve iyi işlemesine bağlamıştır. Lin ve Nugent (1995), ise kalkınmayı kurumların işleyişine göre şekillendirmişlerdir. Acemoğlu ve Robinson (2018), bu görüşü destekleyerek ekonomik kalkınmanın ve zenginleşmenin koşulunu devlet kurumlarının güçlü, adaletli, şeffaf ve iyi işlemesine bağlamıştır. Bu argümanlarını Kuzey ve Güney Kore'nin uydu fotoğraflarını karşılaştırarak "*Ulusların Düşüşü*" isimli kitapta görselleştirmişlerdir. Kalkınma en geniş tanımıyla, GSYH'de meydana gelen artışın yanı sıra sosyoekonomik yapının gelişmesi (okuma yazma oranının artması, istihdamda kadın işgücünün çoğalması vb.), adil gelir dağılımının olması, eğitim ve kültür seviyesinin artması, üretim girdilerinin etkin şekilde kullanılması ve şeffaflığın sağlanması vb. gelişmelerin sağlandığı toplumdur (Ay, 1997: 7).

Kalkınmanın çevre ile ilgili olan kısmı ele alındığında karşımıza sürdürülebilir kalkınma kavramı çıkmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ise Brundtland Komisyonunun 1987 tarihinde "*Ortak geleceğimiz*" raporunda "*bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılamak*" olarak tanımlanmıştır (Newman, Waldron, Dale ve Carriere, 2008: 130). Günümüzde Birleşmiş Milletlerin (BM) 2030 yılına kadar yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması ve refahın adil bölüşümü hedefleri başta olmak üzere 17 tane sürdürülebilir kalkınma hedefi vardır. Bu hedefler; "*Yoksulluğa son, Açlığa son, Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam, Nitelikli Eğitim, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Temiz Su ve Sanitasyon, Erişilebilir ve Temiz Enerji, İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, Eşitsizliklerin Azaltılması, Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Sorumlu Üretim ve Tüketim, İklim Eylemi, Sudaki Yaşam, Karasal Yaşam, Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar, Amaçlar için Ortaklıklar*" şeklinde olup hem gezegenimizin için hem de gezegenimizdeki tüm canlılar için daha yaşanılabilir ve sürdürülebilir hedefler olduğu görülmektedir (BM, 2023).

BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde yer alan sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, alt yapı, sağlıklı ve kaliteli yaşam başta olmak üzere birçok hedefi, doğal afetlerde önemini daha da artırmaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası kalkınma politikalarının hedefi yoksulluk ve açlığın sona ermesi, eşitsizliklerin azaltılması, büyüme ve refahın adil bölüşülmesindeki olumsuz etkileri kaldırmak olduğu için doğal afetler bir kalkınma sorunu olarak iktisat literatüründe yer alır (Keyifli, 2021: 305).

Afetler, insan kaynaklı (yangın, terör vb.) olurken doğa kaynaklı da (deprem, sel heyelan, vb.) şekilde karşımıza çıkmaktadır (Altun, 2018: 1). Afetler birçok can ve mal kaybının yaşanmasına sebep olurken aynı zamanda sosyoekonomik enkazlar da yaratmaktadır.

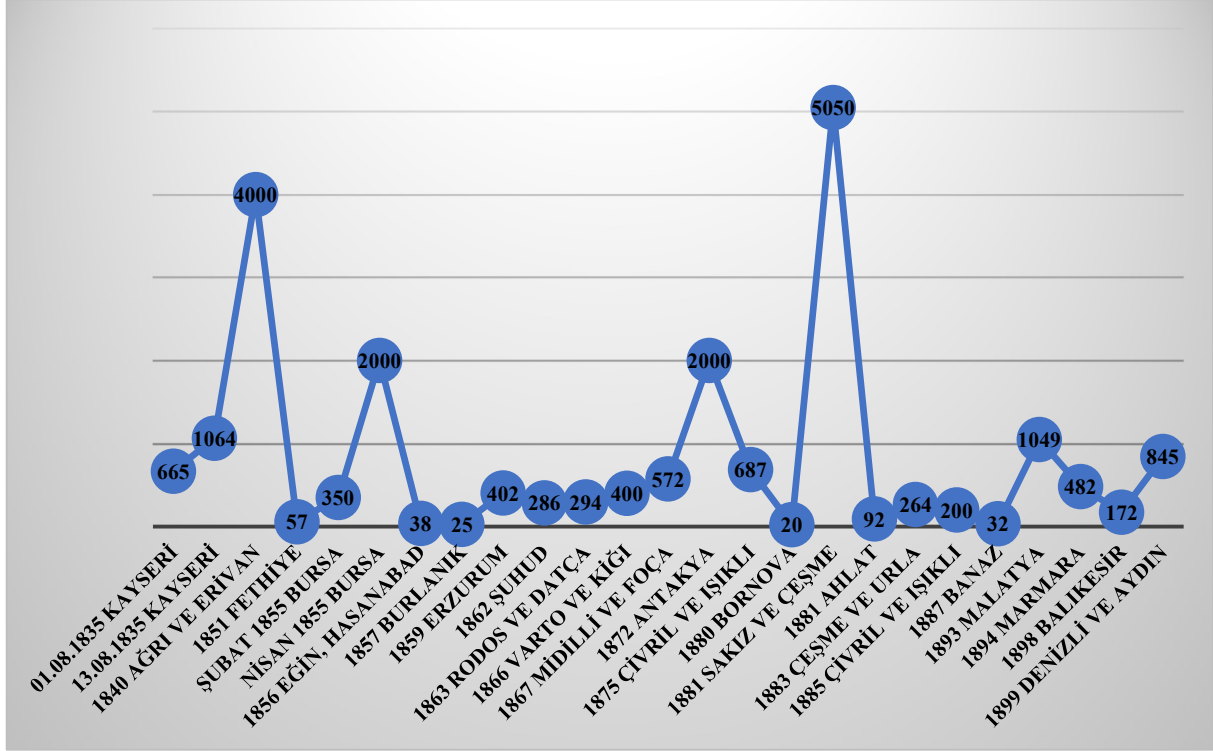
Yakınıni kaybeden birçok insanı gerek psikolojik gerek fizyolojik anlamda olumsuz etkilemektedir. Afet zamanında barınma ihtiyacı başta olmak üzere temiz su, gıda, ısınma vb. birçok ihtiyaç acil ihtiyaç statüsündedir. Afet sonrası ise bölge insanının ihtiyaçlarını gidermek, o bölgeyi tekrar kalkındırmak ve afetzedelere sağlık başta olmak üzere sosyal devlet gereği birçok hizmeti ücretsiz sunmak, kamu harcamalarını artırarak bütçe açıklarına yol açmasına ve büyümenin yavaşlamasına yol açmaktadır. Bu etkiler ise afetlerin makroekonomik etkileridir. Çalışma, doğal afetler içerisinde deprem temel alınarak hazırlanmıştır. Depremin meydana getirdiği beşerî ve ekonomik kayıplar ve bu kayıpların önlenmesi için alınan mali önlemler kamu bütçesindeki dengesizlikleri artırmaktadır. Gıda yetersizliği, ulaşım, temiz suya erişim, eğitim sağlık, konut ve barınma ihtiyacı gibi temel ihtiyaçlardaki aksamalar depremin sebep olduğu ilk etkilerdir. Bu etkilere, depremin ilk günlerinden sonra gelir kaybı, işsizlik, enflasyon, üretim hacminin küçülmesi, sanayinin aksaması gibi negatif ekonomik etkiler de eklenmektedir (Keyifli, 2021: 304). Özellikle depremin olduğu bölgede insanların zor durumlarından faydalanmak isteyen ve bu yüzden ürünlerin fiyatlarını olması gerekenden çok daha yüksek seviyede tutan etik ve ahlak dışı durumlarla da karşılaşmaktadır.

Türkiye'nin güneyinde kuzey ve kuzey batıya doğru hareket eden Afrika ve Arabistan levhaları yer alırken; kuzeyinde ise Avrasya levhası bulunmaktadır. Bu levha hareketlerine bağlı olarak Türkiye aktif fay hatları üzerinde bulunmaktadır. Bu faylar; Kuzey Anadolu Fay Hattı, Doğu Anadolu Fay Hattı, Güney Doğu Anadolu Bindirmesi ve Ege Graben Sistemidir (TARAP, 2022: 16). Bu yüzden tarih boyunca Anadolu yarımadasında depremler yaşanmış ve hala yaşanmaya devam etmektedir. Çalışma, Türkiye özelinde olmakla birlikte 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin sosyoekonomik etkileri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Araştırma, depremin etkilemiş olduğu 11 ilin kırsal kesiminin (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elâzığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa) tarımsal ve hayvansal üretiminin Türkiye ekonomisindeki yerine değinilerek depremin yaratmış olduğu etki ekonomik açıdan değerlendirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın yöntemi nitel araştırma yöntemi olup çalışma, tablo ve grafiklerle analiz edilmiştir.

1. TARİH BOYUNCA YAŞANILAN DEPREMLER VE SOSYOEKONOMİK ETKİLERİ

Türkiye'nin bulunduğu coğrafya aktif hattı üzerinde olmasından dolayı Anadolu'da tarih boyunca depremler yaşanmış ve günümüzde hala yaşanmaya devam etmektedir. Osmanlı arşiv belgeleri, yıllıklar, seyahatnameleri hatıratlar gibi birincil kaynaklar incelendiğinde 19. yüzyılın başından 19. yüzyılın sonuna kadar olan süreçte Anadolu'da 918 tane yıkıcı deprem yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nde afetlerin yaratmış olduğu olumsuz hadiseleri minimum düzeye indirmek için afet yönetimi, merkezi hükümet ve mahalli hükümetler arasında büyük koordinasyonla yürütülmekteydi. 100-200 evin hasar aldığı, çok büyük yıkım olarak adlandırılmayan depremlerde afet yönetimi vilayet valileri ve liva mutasarrıflarının sorumluluğundaydı. Daha az şiddetli depremlerde ise, vilayet ve sancak merkezlerinden depremin bulunduğu bölgeye hasar ve ihtiyaçların temini ve tespiti için memurlar ve doktorlara görev verilir. Osmanlı padişahları ise büyük bir depremin

yaşandığını haber alır almaz, dönemin başkenti İstanbul'dan deprem bölgesine üst düzey memurlardan oluşan bir heyet görevlendirirdi. Padişahlar, görevlendirdikleri üst düzey memurları vasıtasıyla kendi hazinelerinden (hazine-i hassa ve ceyb-i hümayun) depremzedelere dağıtılmak üzere bir miktar para gönderirlerdi. Üst düzey memurlar afetzedeleri yerinde ziyaret ederek bölgenin durumunu, hasarın maliyetini, ihtiyaç listelerini raporlayarak İstanbul'a iletirlerdi (Satılmış, 2016).

Şekil 1. 19. yüzyılda Anadolu'da gerçekleşen yıkıcı depremlerdeki ölü ve yaralı sayıları (Toplam)

Kaynak: (Satılmış, 2016: 512).

Şekil 1'de 1800'lü yıllarda gerçekleşen depremlerde yaşamını kaybeden ve yaralı olarak kurtulan insanların sayıları yer almaktadır. Türkiye'de 1900 yılı sonrasında depremlerin şiddetini ölçmek için sismograf adı verilen cihazlar kullanılmıştır. Dolayısıyla 1900 yılından önceki depremlerin şiddeti sayısal olarak bilinmemektedir. Arşivlerden elde edilen bilgilere göre, deprem sırasında bölgedeki halkın "*dehşetli*", "*korkunç*", "*müthiş*", "*on beş top birden patlarmışçasına*", "*hafif*", "*şiddetli*", "*epey şiddetlice*" ifadelerine göre şiddeti dönemin gazete başlıklarına yansımıştır (Satılmış, 2016: 517). Şekil 1'den anlaşılacağı üzere en çok can kaybının yaşandığı depremler sırasıyla; 1881 yılında yaşanan Sakız ve Çeşme depremi, 1840 yılında yaşanan Ağrı ve Erivan depremi, 1855 yılının Nisan ayında gerçekleşen Bursa depremi; 1872 yılındaki Antakya depremi, 1893 yılındaki Malatya depremi, 13 Ağustos 1835 Kayseri depremi şeklindedir.

Tablo 1. 19. Yüzyıldaki depremlerin yaşattığı hasar

19. YÜZYILDAKİ DEPREMLERİ	TAMAMEN YIKILAN BİNA SAYISI
1840 Ağrı ve Erivan	10.000
1849 Karacabey	285
1851 Fethiye	984
1856 Eğin	62
1859 Erzurum	3500
1862 Şuhud	229
1863 Rodos ve Datça	1700
1867 Midilli	4740
1872 Antakya	8000
1874 Elâzığ	200
1875 Çivril ve Işıklı	565
1881 Sakız ve Çeşme	8700
1883 Çeşme ve Urla	3400
1885 Çivril ve Işıklı	300
1886 Dursunbey	119
1887 Banaz	1458
1887 Suruç	40
1890 Kuşadası	80
1893 Malatya	5654
1894 Marmara	1881
1895 Aydın	152
1898 Balıkesir	3120
1899 Denizli ve Aydın	4000

Kaynak: (Satılmış, 2016: 512).

Tablo 1.'de 1800'lü yıllarda yaşanan depremlerin yaratmış olduğu maddi hasarlar içerisinde yer alan, yıkılan bina sayıları yer almaktadır. Belirtilen dönemde deprem ölçüm teknolojisi henüz ilerlemediği için depremlerin şiddeti depremzedelerin yorumlarına binaen subjektif şekilde yapılmıştır. En çok yıkımın olduğu depremler sırasıyla; 1840

Ağrı ve Erivan Depremi, 1881 Sakız ve Çeşme Depremi, 1872 Antakya Depremi, 1893 Malatya Depremi, 1867 Midilli Depremi, 1859 Erzurum Depremi ve 1883 Çeşme ve Urla depremi izlemektedir. Şekil 1. ve Tablo 1. karşılaştırıldığında 1840 yılında yaşanan Ağrı ve Erivan depreminde 10.000 bina yıkılırken; depremden doğrudan etkilenen kişi sayısı 4000'dir. 1881 yılındaki Sakız Adası ve Çeşme depreminde 8700 bina tamamen yıkılırken; 5050 kişi depremden doğrudan etkilenmiştir. 1893 yılındaki Malatya depreminde ise 5654 bina yıkılırken 1893 kişi depremden etkilenmiştir. Bu bilgiler ışığında değişmeyen tek gerçek depremin değil binaların insanların yaşamını etkilediğidir.

Tablo 2. Güncel veriler ışığında Türkiye’de 7.0 ve üzeri şiddetinde gerçekleşen depremler

Tarih	Saat	Yer	Şiddet (Ms)	Can Kaybı	Hasarlı Bina
09.08.1912	03:29	Mürefte (Tekirdağ)	7.3	216	5540
07.05.1930	00:34	TÜRK-İRAN SINIRI	7.2	2514	-
27.12.1939	01:57	Erzincan	7.9	32968	116720
20.12.1942	16:03	Erbaa (Tokat)	7	3000	32000
27.11.1943	00:20	Ladik (Samsun)	7.2	4000	40000
01.02.1944	05:22	Gerede-Çerkeş (Bolu)	7.2	3959	20865
18.03.1953	21:06	Yenice (Çanakkale)	7.2	265	6750
25.04.1957	04:25	Fethiye (Muğla)	7.1	67	3200
26.05.1957	08:33	Abant (Bolu)	7.1	52	5200
28.03.1970	23:02	Gediz (Kütahya)	7.2	1086	19291
24.11.1976	14:22	Muradiye (Van)	7.5	3840	9232
17.08.1999	03:01	Gölcük (Kocaeli)	7.8	17480	73342
12.11.1999	18:57	Düzce	7.5	763	35519
23.10.2011	13:41	Van	7.2	644	17005

Kaynak: Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2023

Tablo 2.’de 1900’lü yıllardan sonra gerçekleşen ve Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsünün ölçümlendiği depremler yer almaktadır. 1900’lü yıllardan günümüze kadar 6.0 ve üzeri çok şiddetli depremler yaşanmış ve yaşanmaktadır. Tablo 2.’de ise 7.0 ve üzeri şiddetteki depremlere ve yaratmış olduğu can kayıpları ile bıraktığı enkazlara yer verilmiştir. 27 Aralık 1939 yılında yaşanan 7.9 şiddetindeki Erzincan

depremi tabloda en fazla can ve mal kaybının yaşandığı depremdir. Daha sonra ise 17 Ağustos 1999 Kocaeli Gölcük depremi tablodaki en fazla can ve mal kaybının yaşandığı ikinci büyük deprem olarak kayıtlara geçmiştir. Sırayı 1943 Samsun Ladik depremi, 1944 Bolu Gerede-Çankırı Çerkeş depremi, 1942 Tokat Erbaa depremi takip etmektedir. Belirtmek gerekir ki bu veriler resmi verilerdir ve resmi olmayan verilerle bu sayıların çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Türkiye gelişmekte olan bir ülke olmasından dolayı deprem gibi doğal afetlerde büyüme, kamu maliyesi, ödemeler dengesi, beşerî sermaye, finans sektörü ciddi anlamda etkilenmektedir. Özellikle herhangi bir afet planı ve afet bütçesi gibi kalemlere sahip değilse veyahut bu kalemler olmasına rağmen etkin değilse birçok kalkınma hedefinin de ertelenmesine sebep olmaktadır. Örneğin; 1999 Gölcük depreminin yaşandığı bölge Türkiye'nin gayri safi milli hasılasının (GSMH) %34,7'sini oluştururken aynı zamanda bu bölge Türkiye'nin sanayi katma değeri içindeki payının da %46,7'sini karşılamaktaydı. Ancak Gölcük ve Düzce depremleri nedeniyle Türkiye'nin GSYH'sinin %6,1 azalmıştır. Akabinde 2000 yılında yeniden yapılaşmalar başlamış ve bu durum harcamaları artırmıştır. Artan harcamalar aynı yıl fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine sebep olmuştur (Akar, 2013: 199). Ayrıca Marmara depremleri, devlet gelirlerinin %15'ine karşılık gelen kısmının tahsil edildiği bölgeyi etkilemesinden dolayı bütçede bir gelir kaybı yaşanmıştır. Yaşanılan gelir kaybının telafisi için 1999 yılında uygulanmaya başlayan deprem vergileri uygulanmıştır (Hayrulloğlu, 2022: 105).

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı'nın (AFAD) 2011 yılında gerçekleşen Van Depremi raporunda; depremin yarattığı maliyetin 4.824.185.024 TL olduğu belirtilmiştir (AFAD, 2023). 2012 yılında T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca *6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun* çıkartılmıştır. Bu kanun ile afet riski alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde sağlıklı ve güvenli yaşama standartlarına uygun iyileştirme, yenileme ve tasfiyeye uygun usul ve esaslar yer almaktadır (CSB, 2023). Ayrıca 17.07.2019 tarihli ve 30834 sayılı "Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği Kapsamında Yapılacak Binalarla İlgili Uygulama Esaslarına Dair Tebliğ" in 4. Maddesi'nde belirtildiği üzere, yapı kullanım izin belgesi almış ve Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği kapsamında tanımlı, ruhsata tabi olan tadilat başvurularının Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği (2018) esaslarına göre değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (TMMOB, 2020: 20).

Tablo 2.'da yer almayan ancak etkileri hala süren 24 Ocak 2020 tarihli Elâzığ Sivrice depreminde 41 can kaybı yaşanırken 3527 tane binanın ağır hasar aldığı tespit edilmiştir. Bu sayı Elâzığ ilindeki toplam bina sayısının yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır (Şıkoğlu ve Güney, 2020: 283). 30 Ekim 2020 İzmir Depreminde ise 116 insan yaşamını yitirmiştir (Çalışkan ve Kaya, 2021: 1054).

2.1. Kahramanmaraş Merkezli Depremin Etkilendiği Bölgenin Ekonomik ve Sosyal Değerlendirilmesi

Çalışmada 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli olan ve şiddetleri 7.7 ve 7.6 olmak üzere iki büyük depremin ekonomik etkilerine değinilmiştir. Kandilli Rasathanesi

ve Deprem Araştırma Enstitüsü'nün 6 Şubat 2023 Gaziantep-Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri ön değerlendirme raporuna göre; depremler sığ odaklı olup Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerini kapsayan geniş bir alanda hissedilmiş ve yerleşim yerlerinde ağır hasara sebep olmuştur. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yetkililerinin incelemelerine göre, bölgedeki 202 bin bina acil yıkılacak, ağır hasarlı veya yıkık durumdadır. 14 Mart 2023 tarihli AFAD açıklamasına göre depremde ölen kişi sayısı 48.448'dir (06 Şubat 2023 Gaziantep-Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri Ön Değerlendirme Raporu, 2023).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna göre; sahadan gelen güncel veriler ışığında bina, konut, işyeri, fabrika, makine ve teçhizat vb. maddi hasarların toplamı 1,6 milyon Türk lirasıdır. Deprem bölgesine yapılan acil destek ve harcamalar, enkaz kaldırma faaliyetleri, sigorta ödemeleri, gelir kaybı ödemeleri, diğer tüm destek ve harcamalar nedeniyle toplamda 351,4 milyar Türk lirası bir kayıp oluşmuştur. 6 Şubat 2023 tarihli depremlerin toplam maliyeti yaklaşık 2 trilyon Türk lirası (103,6 milyar dolar) şeklinde hesaplanmıştır. Bu maliyet 1999 depreminin maliyetinin 6 katından daha fazla olmasının yanı sıra 2023 Milli Gelir beklentisinin %9'una karşılık gelmektedir (HMB, 2023).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporuna göre; depremin beşerî sermaye, işgücü ve sermaye stoku üzerinde oluşturduğu yıkım ülkenin potansiyel çıktı düzeyini olumsuz etkileyeceği beklenmektedir. Depremin kısa vadeli etkileri bağlamında hasıla, dış ticaret, enflasyon, istihdam ve kamu maliyesi üzerinde belirgin olumsuz etkileri beklenmektedir. İş gücü ve sermaye kayıpları, ticaretin aksaması, toplam talebin daralması gibi etkiler bunlardan birkaçıdır. Orta ve uzun dönemli etkilerde ise kayıpların telafi edilmesi amacıyla yenileme maliyetleri makroekonomik göstergelere yansıtacağı belirtilmiştir. Depremin etkilediği 11 ildeki altyapı tahribatının giderilme hızı, ilgili illerdeki üretim, ihracat ve turizm faaliyetlerinin yeniden başlama süresini belirlemesi yönünden genel ekonomiyi etkileme potansiyeline de sahiptir. Bu yüzden depremin potansiyel çıktı üzerindeki etkilerini değerlendirmek üzere üretim fonksiyonu yaklaşımıyla çeşitli senaryo analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu senaryolara göre; depremin 2023 yılı büyümesi üzerinde %1,0 ile %1,4 oranında negatif etkisi olacağı, sermaye stoğunda ortalama olarak %1,3 azalma, kapasite kullanım oranında %1'lik düşüş, istihdamda %0,9'luk bir azalma, sanayi katma değerinde yıl boyunca azalma, hizmetler sektöründe yıllık katma değerinde %0,4'lük sapma olacağı beklenmektedir. Aynı zamanda deprem bölgesinin gelişmesinde turizm sektörü önemli bir yere sahip olduğu için 2023 yılı cari işlemler dengesinde yaklaşık 5 milyar dolarlık bir kayıp olacağı tahmin edilmektedir (SBB, 2023: 121-122).

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu deprem bölgesinde sanayinin hasar durumu raporuna göre; deprem bölgesinde bulunan 37 Organize Sanayi Bölgesinin (OSB) 7'sinde kısmi altyapı hasarları tespit edilirken; ağır ve orta hasarlı 5 bin 600 tesis bulunmaktadır. İlgili illerde 33 bin tesiste üretim başlamasına rağmen depremin sanayi üzerindeki maliyeti yaklaşık 170 milyar Türk lirasıdır (Sanayi.gov, 2023).

Depremın sosyal etkileri ele alındığında BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini boyunca elde edilen kazanımlar sekteye uğramıştır. Yoksullar, güvencesiz çalışanlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar ve kadınlar bu süreçten en çok etkilenen kesimdir. Deprem bölgesindeki halkın diğer illere göç etmesi ve çevresel uyum zorlukları, göç edilen illerdeki sorunlar, eğitim, sağlık, istihdam, barınma, sosyal uyum vb. zorluklar karşımıza çıkmaktadır (SBB, 2023: 125).

2.2.Kahramanmaraş Merkezli Depremın Etkilendiği Bölgenin Bitkisel ve Hayvansal Üretim Verimliliği

Bu başlık altında 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremin etkilemiş olduğu 11 ilin tarımsal ve hayvansal üretiminin Türkiye ekonomisindeki yeri ve depremin etkilemiş olduğu kırsal verimliliğin önemine değinilecektir. Tablo 3.'te 11 ile ait 1997 yılından 2020 yılına kadar olan bitkisel üretim değerleri yer almaktadır. Tablo incelendiğinde tüm illerin günümüze kadar bitkisel üretiminin arttığı görülmektedir.

Tablo 3. 11 İlin Yıllara Göre Bitkisel Üretimi (Bin TL)

Yıllar	Adana	Adıyaman	Diyarbakır	Elazığ	Gaziantep	Hatay	K.Maras	Kilis	Malatya	Osmaniye	S.Urfa
1997	105.753	38.770	95.056	17.643	42.176	115.678	56.579	8.987	34.415	26.899	115.711
1998	250.851	72.126	173.239	32.974	64.806	217.838	110.793	14.554	88.344	44.659	228.325
1999	309.290	89.236	181.348	53.877	106.372	263.447	151.971	17.830	95.778	65.654	280.767
2000	466.526	115.904	287.397	84.350	219.700	461.135	235.374	67.887	184.173	95.871	424.958
2001	746.066	176.064	492.191	108.012	274.943	579.300	318.654	101.609	231.696	154.660	751.973
2002	1.267.826	242.373	685.727	166.479	440.625	932.109	469.121	179.222	282.480	257.083	1.046.780
2003	1.598.029	298.750	960.199	222.650	795.585	1.231.061	738.950	231.804	487.853	322.663	1.488.356
2004	1.698.603	284.462	1.156.383	274.632	501.084	1.471.821	828.996	141.645	382.773	339.723	1.621.344
2005	1.935.083	348.408	1.048.146	311.628	710.837	1.684.764	1.000.481	215.085	876.057	393.308	1.732.669
2006	2.076.476	341.707	1.113.486	362.822	983.577	1.886.447	712.485	196.814	521.132	395.215	1.947.909
2007	2.349.666	396.525	1.189.339	387.878	961.292	1.983.799	935.120	231.425	568.139	494.929	1.942.574
2008	2.463.418	415.371	833.624	436.525	889.712	2.180.537	1.199.526	172.693	710.425	632.936	2.136.883
2009	2.587.225	421.896	1.264.772	396.184	919.368	2.091.296	1.283.127	257.910	701.161	571.576	2.421.657
2010	3.137.061	577.093	1.484.288	438.421	1.247.068	2.263.009	1.209.399	338.162	681.068	922.938	3.189.759
2011	3.248.646	759.640	1.910.202	493.883	1.198.431	2.592.312	1.354.136	180.454	964.422	893.403	4.062.158

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

2012	2.998.811	658.667	1.745.998	492.142	1.348.680	2.271.737	1.248.897	193.542	926.882	836.724	3.679.138
2013	3.434.464	760.529	2.039.304	504.059	1.185.534	2.084.216	1.597.799	391.866	847.041	754.655	3.832.909
2014	3.661.380	890.375	2.080.473	470.638	1.160.076	2.259.373	1.415.293	347.656	352.629	813.451	3.838.376
2015	4.152.159	1.034.722	2.203.342	634.090	2.440.349	2.641.873	2.201.687	612.993	1.528.997	907.750	4.626.032
2016	4.544.696	1.181.221	2.623.776	763.340	2.215.832	2.567.770	1.733.957	425.749	1.321.658	985.149	4.557.958
2017	5.290.437	1.321.056	2.905.858	841.866	1.698.984	2.994.182	1.887.462	422.135	1.733.142	1.031.743	5.582.692
2018	6.755.182	2.057.911	3.216.571	997.385	4.368.596	3.216.779	2.303.134	589.496	1.567.189	1.234.169	7.964.193
2019	8.008.703	1.437.140	3.877.481	1.136.048	2.247.322	4.026.208	2.880.099	614.702	1.950.957	1.564.507	6.811.726
2020	9.415.790	2.717.861	5.235.723	1.614.748	6.056.120	4.259.332	3.706.658	673.033	2.575.754	2.261.131	13.304.842

Kaynak: TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 3. İncelendiğinde 1997’den 2020 ye kadar 11 ilde de bitkisel üretimin sürekli arttığı gözlemlenmektedir. En fazla bitkisel üretimin sırasıyla Şanlıurfa, Adana, Gaziantep, Diyarbakır, Hatay ve Kahramanmaraş olduğu görülmektedir. Bu illerde en çok buğday, pamuk, arpa, mercimek, biber, zeytin, domates, şeker pancarı, üzüm, ceviz, kayısı yetiştirilmektedir. Ayrıca Türk Patent ve Marka Kurumu’nun 1 Şubat 2022 tarihli, 118 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni’nde yayımlanan tescillerle Türkiye’de tescil ile koruma altına alınan coğrafi işaret ve geleneksel ürün adı sayısı 1000’ne ulaşmıştır. 11 ilde ait coğrafi işaret sayısına bakıldığında Adana’da 20, Adıyaman’da 9, Diyarbakır’da 48, Elazığ’da 9, Gaziantep’te 101, Hatay’da 22, Kahramanmaraş’ta 24, Malatya’da 38, Kilis’te 9, Osmaniye’de 5, Şanlıurfa’da 44 olmak üzere 329 coğrafi işaretli ürün üretilmektedir (Türk Patent, 2022).

Tablo 4. 11 ilin tarımsal üretiminin Türkiye'nin toplam tarımsal üretimindeki yeri (Bin TL)

Yıllar	Toplam (11 il)	Türkiye	Yüzde
1997	657.667	3.553.871	18,50565
1998	1.298.509	7.265.715	17,87173
1999	1.615.570	9.652.440	16,73743
2000	2.643.275	14.920.080	17,71623
2001	3.935.168	20.017.457	19,65868
2002	5.969.825	32.264.200	18,50294
2003	8.375.900	40.569.390	20,64586
2004	8.701.466	45.680.438	19,04856
2005	10.256.466	50.939.687	20,13453
2006	10.538.070	54.515.463	19,33042
2007	11.440.686	56.787.424	20,14651
2008	12.071.650	66.010.114	18,28758
2009	12.916.172	68.267.486	18,91995
2010	15.488.266	80.038.126	19,35111
2011	17.657.687	88.979.273	19,84472
2012	16.401.218	87.946.988	18,64898
2013	17.432.376	92.452.530	18,85549
2014	17.289.720	98.123.089	17,62044
2015	22.983.994	120.152.079	19,12909
2016	22.921.106	119.237.661	19,22304
2017	25.709.557	135.885.136	18,92007
2018	34.270.605	159.142.178	21,53458
2019	34.554.893	197.455.884	17,50006
2020	51.820.992	246.016.799	21,06401

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 4.'te depremde etkilenen 11 ilin bitkisel üretiminin (toplam) Türkiye'nin toplam bitkisel üretimindeki yeri gösterilmektedir. 1997 yılından 2020 yılına kadar hem 11 ilin bitkisel üretiminin toplamı hem de Türkiye genelinde üretilen bitkisel üretimin toplamının arttığı gözlemlenmektedir. Toplam 11 ilin bitkisel üretiminin Türkiye genelindeki bitkisel üretimdeki yeri yüzdesel olarak hesaplanmıştır. 1997 yılında 11 ildeki bitkisel üretim Türkiye'nin bitkisel üretiminin yaklaşık % 18,6'sını oluşturmaktadır. 2020 yılında ise bu oran yaklaşık %21,1'e kadar yükselmiştir. 6 Şubat depremde Türkiye'nin %21,1'lik tarımsal verimliliği zarar görmüştür.

Tablo 5. 11 İlin Yıllara Göre Hayvansal Üretimi (Bin TL)

Yıllar	Adana	Adıyaman	Diyarbakır	Elâzığ	Gaziantep	Hatay	K.Maras	Kilis	Malatya	Osmaniye	S.Urfa
1997	29.253	6.927	14.417	12.106	13.740	12.467	15.415	1.589	14.759	4.832	13.841
1998	53.195	14.190	27.678	31.609	36.493	23.946	33.420	3.274	37.209	12.569	22.763
1999	73.360	22.377	53.387	55.247	48.130	33.526	47.567	4.112	46.459	18.728	37.702
2000	78.595	34.334	58.254	57.103	54.086	57.297	65.125	7.268	69.387	27.313	52.893
2001	119.781	44.256	82.150	64.000	56.426	58.818	98.674	7.668	99.081	35.707	68.456
2002	173.126	52.336	147.405	70.727	104.104	84.522	124.618	12.587	133.365	42.648	117.614
2003	157.888	72.143	219.485	103.507	131.137	101.601	129.030	13.568	144.307	54.167	136.420
2004	167.574	97.079	236.081	136.506	174.466	136.863	165.145	15.729	161.775	65.807	175.692
2005	214.909	95.724	254.722	180.758	164.411	143.342	171.884	14.795	191.145	67.330	157.020
2006	263.017	95.370	385.449	290.881	174.007	171.348	191.906	15.641	208.016	77.678	167.331
2007	322.255	84.398	449.777	301.431	129.559	203.826	213.078	19.499	232.898	92.152	195.365
2008	367.898	90.237	438.555	284.094	187.362	216.975	247.725	18.460	256.131	111.622	177.972
2009	450.755	102.158	332.063	344.236	142.588	182.559	211.627	17.626	321.261	114.966	343.142
2010	968.552	151.491	536.944	306.353	251.380	304.757	277.581	16.851	344.404	186.521	533.615
2011	327.883	69.035	294.924	139.127	115.862	154.600	158.428	17.655	205.411	109.832	229.804

2012	401.393	94.604	332.332	193.176	160.333	180.375	178.674	24.449	174.795	127.281	254.589
2013	399.666	107.307	388.144	180.816	186.675	167.120	194.943	23.611	199.174	121.943	345.270
2014	452.032	130.367	500.691	229.478	355.037	180.593	275.954	40.345	200.104	109.460	403.591
2015	496.952	155.121	580.274	241.711	282.742	210.139	317.805	36.956	254.916	124.729	430.457
2016	549.609	185.631	651.136	260.273	307.679	196.385	368.045	36.668	279.461	112.526	453.325
2017	659.928	295.724	1.065.969	311.668	356.645	242.964	524.833	32.682	357.991	128.727	540.460
2018	702.837	316.310	1.284.464	451.777	415.419	304.067	523.042	51.262	376.798	164.490	627.061
2019	850.505	424.009	1.934.886	454.358	505.249	364.954	696.695	63.498	437.204	184.883	774.628
2020	983.312	579.741	2.097.689	601.448	540.994	488.074	742.456	77.679	529.918	282.330	1.015.842

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 5.'te 11 ilin 1997'den 2020'ye kadar olan süreçte hayvansal üretimi yer almaktadır ve tabloda 11 ilde gerçekleşen hayvansal üretimin yıllara göre arttığı gösterilmiştir. En fazla hayvansal üretim sırasıyla Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana ve Kahramanmaraş illerinde yapıldığı görülmektedir. Şanlıurfa'da çoğunlukla büyükbaş hayvancılık (en fazla sığır) yapılırken; Diyarbakır (özellikle kıl keçisi), Adana ve Kahramanmaraş'ta daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Tablo 6. 11 ilin hayvansal üretiminin Türkiye'nin toplam hayvansal üretimindeki yeri

Yıllar	Toplam (11 il)	Türkiye	Yüzde
1997	139.346	1.207.204	11,54287
1998	296.346	2.472.218	11,98705
1999	440.595	3.662.181	12,03095
2000	561.655	5.152.206	10,90125
2001	735.017	6.069.068	12,11087
2002	1.063.052	9.399.981	11,30909
2003	1.263.253	13.443.323	9,396881
2004	1.532.717	15.573.596	9,841767
2005	1.656.040	16.506.022	10,03294
2006	2.040.644	18.897.671	10,79839
2007	2.244.238	22.921.524	9,790963
2008	2.397.031	23.816.982	10,06438
2009	2.562.981	26.610.721	9,631385
2010	3.878.449	38.128.120	10,17215
2011	1.822.561	42.571.782	4,281148
2012	2.122.001	49.321.861	4,302354
2013	2.314.669	40.459.321	5,720978
2014	2.877.652	44.332.506	6,491065
2015	3.131.802	55.670.771	5,625577
2016	3.400.738	62.166.678	5,470355
2017	4.517.591	69.926.449	6,46049
2018	5.217.527	79.150.212	6,591931
2019	6.690.869	93.917.545	7,124195
2020	7.939.483	108.598.173	7,310881

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 6.'da yıllara göre depremin etkilediği 11 ildeki toplam hayvansal üretim ile Türkiye genelindeki toplam hayvansal üretim yer almaktadır. 11 ilde üretilen hayvansal üretimin Türkiye ekonomisindeki yeri yüzdesel olarak yer almıştır. Ancak tabloda hem 11 ildeki hem de Türkiye genelindeki hayvansal üretim

artmasına rağmen 11 ilin toplam içindeki payı gittikçe azalmaktadır. 1997 yılında yaklaşık %11,6 olan hayvansal üretim 2020 yılında %7,3'e gerilemiştir. Bu durumda 23 yılda 11 ilde üretilen hayvansal üretimin Türkiye'deki yeri yaklaşık %4,3 azalmıştır. Bu azalmanın yanı sıra Türkiye'nin hayvansal üretiminin %7,3'ü deprem nedeniyle zarar görmüştür.

Tablo 7. 2022 Yılına Ait 11 İlin İhracat Miktarı

İller	Toplam İhracat (2022) (dolar cinsinden)
Adana-3	3.116.888
Adıyaman	97.263
Elazığ	366.888
Diyarbakır	421.919
Gaziantep-1	11.194.985
Hatay-2	4.066.974
Malatya	456.177
Kahramanmaraş-4	1.411.665
Şanlıurfa	313.138
Kilis	122.270
Osmaniye	375.065
11 il Toplam	21.943.232
Türkiye Toplam	254.191.555
Yüzde	%8,6325

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 7'de 2022 yılına ait 11 ilin ihracat miktarları gösterilmektedir. En fazla ihracat yapan iller sırasıyla Gaziantep, Hatay, Adana ve Kahramanmaraş olmaktadır. Ayrıca tablonun sonunda Türkiye'nin 2022 yılındaki toplam ihracat miktarı ye alırken yüzde kısmı ise 11 ilin toplam ihracat miktarının Türkiye'nin ihracatı içindeki payını göstermektedir. Depremin etkilemiş olduğu 11 ilin toplam ihracat içindeki payı yaklaşık %8,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 8. 2023 Yılına Ait (Ocak-Şubat-Mart) 11 İlin İhracat Miktarları

İller	Toplam İhracat (2023)
Adana-2	718.133
Adıyaman	15.181
Elazığ	68.060
Diyarbakır	89.907
Gaziantep-1	2.284.848
Hatay-3	608.223
Malatya	84.678
Kahramanmaraş-4	217.253
Şanlıurfa	71.456
Kilis	35.782
Osmaniye	47.668
11 il Toplam	4.241.189
Türkiye Toplam	61.558.113
Yüzde	%6,889

Kaynak: TÜİK Merkezi Dağıtım Merkezi, 2023

Tablo 8.'de 2023 yılının sadece ocak, şubat ve mart aylarına ait 11 ilin ihracat miktarları yer almaktadır. Tablonun en sonunda ise 2023 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen Türkiye'nin toplam ihracat miktarı ile 11 ilin, 2023 Türkiye ihracatı içerisindeki payı yer almaktadır. Deprem 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşmesinden dolayı sadece 2 aylık bir süreçte, 11 ilin toplam ihracat miktarındaki payı %8,6'dan %6,9'a gerilemiştir. Bu durum ödemeler bilançosunu olumsuz etkileyecektir. Ayrıca 11 il içerisinde en fazla ihracat yapan illerden olan Hatay, depremden en fazla negatif yönde etkilenen il olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih boyunca yaşanmış, günümüzde yaşadığımız ve gelecekte de yaşayacak olacağımız afetler Türkiye gibi genç coğrafi oluşum özellikleri taşıyan ülkeler için hayatın bir gerçeğidir. Afetler genel olarak incelendiğinde insan faktörlü ve doğal faktörlü olarak ayrılmaktadır. Çalışmada doğal faktörlü afetlerden biri olan depremler ele alınmıştır. Depremler, yoksulluğu, açlığı, eğitimi, sağlığı, ekonomiyi, beşerî sermayeyi kısaca insana dair her şeyi doğrudan etkilediği için kalkınma sorunu olarak ele alınmaktadır. BM'nin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerindeki birçok hedef, aslında depremin yaratmış olduğu

sosyal, ekonomik ve sağlık enkazını kaldırmaya yöneliktir. Bu yüzden depremlere karşı alınacak önlemler kalkınma kavramı içerisinde ele alınmaktadır.

Çalışmada Türkiye'nin 19. Yüzyıldan günümüze kadar yaşadığı yıkıcı depremler ve bu depremlerin yaratmış olduğu sosyoekonomik etkiler ele alınmıştır. Türkiye, doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine kadar neredeyse tüm şehirleri içerisine alan aktif fay hatlarının üzerine kurulmuş bir ülkedir. Aynı zamanda gelişmekte olan bir ülke olduğu için depremin yarattığı etki, doğrudan makroekonomik göstergeleri negatif yönde etkilemektedir. Genel olarak geçmişten günümüze depremler incelendiğinde en yıkıcı depremin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin olduğu görülmektedir. Depremlerin şiddetinin yüksek olması, sığ olması ve geniş bir alana yayılması bir etken olabilir ancak asıl büyük etken afet yönetimi hazırlığının olmamasıdır. Aynı zamanda tarih boyunca yıkıcı depremler yaşamış ve günümüzde hala yaşayan bir ülke olarak deprem bilincinin olmaması çok büyük eksikliklerdir.

Depremin etkilediği sosyoekonomik etkiler incelendiğinde deprem sanayiden, tarıma, turizmden ödemeler dengesine, kamu maliyesinden finans sektörüne kadar sadece fiziki değil aynı zamanda maddi enkazlar bırakmıştır. Çalışmada özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinin tarımsal ve hayvansal üretimini olumsuz yönde etkilediği TÜİK verilerince kanıtlanmıştır. Depremin etkilediği 11 ilde üretilen tarım ürünü Türkiye'nin tarımsal üretiminin %21,1'ni oluştururken ve üretilen hayvansal ürün ise Türkiye'nin hayvansal üretiminin %7,3'ünü oluşturmaktadır. Kısaca deprem tarım ve hayvancılık sektörünü hasara uğramıştır. Bunun yanı sıra sadece iki aylık süreçte Türkiye'nin toplam ihracat payının %1,7 azalmasına yol açarak ödemeler bilançosunu negatif etkilemiştir.

Depremler doğanın bir kanunudur. Bu yüzden öngörülemez ve engellenemez doğa olaylarıdır. Türkiye ise bir deprem ülkesidir ve depremlerin normal doğa olayı olduğunu kabullenerek tüm toplumda deprem bilincinin oluşması sağlanmalıdır. Deprem bilinci eğitimle, bilimle ve afet yönetim planlanmasıyla sağlanır. Denetim mekanizması şeffaf ve adil bir şekilde işlemeli, insan yaşamı öncelik haline getirilmelidir. Deprem yönetmeliğine uygun yapılar yapılmalı ve yönetmeliğe uymayan herkese caydırıcı cezalar verilmelidir. Son olarak inşaat sektörüne yapılan yatırım, beşerî sermayeye yapılan yatırımdan fazla olmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2018). *Ulusların düşüşü güç, zenginlik ve yoksulluğun nedenleri*, 34. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul
- AFAD, (2023). *T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı*, <https://www.afad.gov.tr/odenekler-harcamalar-kampanyalar> Erişim Tarihi: 25.05.2023
- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
- Akar, S. (2013). Doğal afetlerin kamu maliyesine ve makro ekonomiye etkileri: Türkiye değerlendirmesi. *Journal of Management and Economics Research*, 11(21), 185-206.
- Aras, O. N. (2000). *Türkiye'nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları*. https://mpr.ub.uni-muenchen.de/81952/1/MPPA_paper_81952.pdf Erişim Tarihi: 24.05.2023.
- Ay, H. M. (1997). *Ekonomik kalkınmanın finansmanında sermaye piyasasının rolü ve Türkiye örneği*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Aydınbaş, G. (2023). Sosyoekonomik Boyutuyla Türkiye'de Depremler Üzerine Bir İnceleme: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Sosyal Bilimlere Çok Yönlü Yaklaşımlar: Tarih, Turizm, Eğitim, Ekonomi, Siyaset ve İletişim*, 177.
- BM, (2023). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları*, <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> Erişim Tarihi: 24.05.2023.
- CSB, (2023). *Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı*, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/altyapi/icerikler/1.5.6306-20220802090040.pdf> Erişim Tarihi: 25.05.2023
- Çalışkan, A., & Kaya, G. (2021). Deprem Sonrasındaki Toplumsal Dayanışma Pratiklerinin Sosyolojik Görünümü: İzmir Depremi Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1052-1077.
- Hayrulloğlu, B. (2022). Türkiye'de deprem harcamalarının finansmanı amacıyla yürürlüğe konulan vergilerin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 102-120.
- HMB, (2023). *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*, <https://www.hmb.gov.tr/haberler/2023-kahramanmaraş-ve-hatay-depremleri-raporu> Erişim Tarihi: 17.05.2023
- Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, (2023). <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> Erişim Tarihi: 17.05.2023
- Keyifli, N. (2021). OECD ülkelerinde doğal afetlerin bütçe açıkları üzerine etkisi: dinamik panel veri analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 303-318.
- Nelson, R. R. (2008). Economic development from the perspective of evolutionary economic theory. *Oxford development studies*, 36(1), 9-21.
- Newman, L., Waldron, L., Dale, A., & Carriere, K. (2008). Sustainable urban community development from the grassroots: challenges and opportunities in a pedestrian street initiative. *Local Environment*, 13(2), 129-139.
- Sanayi.gov, (2023). *T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı* <https://www.sanayi.gov.tr/medya/haber/deprem-bolgesinde-sanayinin-hasar-durumu> Erişim Tarihi: 17.05.2023
- Satılmış, S. (2016). *XIX. yüzyıl Türkiye deprem tarihi ve sosyo-ekonomik etkileri*. <http://acikerisim.aksaray.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12451/1786/satilmis%20c5%9f-selahattin-2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim Tarihi: 25.05.2023
- SBB, (2023). *T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu*, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 25.05.2023
- Sen, A. (1988). The concept of development. *Handbook of development economics*, 1, 9-26.
- Şıkoğlu, E., & Güney, Y. (2020). 24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Depremi'nin kent merkezindeki yansımaları üzerine coğrafi bir değerlendirme. *Resilience*, 4(2), 275-292.
- TARAP, (2022). *Türkiye Afet Risk Azaltma Planı*, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/28032022-TARAP-kitap_V6.pdf Erişim Tarihi: 24.05.2022
- TMMOB, (2020). *30 Ekim 2020 tarihinde meydana gelen İzmir Depremi Raporu* https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/deprem_raporu_yayinlandi.pdf Erişim Tarihi: 25.05.2023
- TÜİK MERKEZİ DAĞITIM MERKEZİ, (2023). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> Erişim Tarihi: 14.05.2023
- Türk Patent, (2022). *Türk Patent ve Marka Kurumu* <https://ci.turkpatent.gov.tr/> Erişim Tarihi: 17.05.2023

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

06 Şubat 2023 Gaziantep-Kahramanmaraş ve 20 Şubat 2023 Hatay Depremleri Ön Değerlendirme Raporu, (2023).
<http://koeri.boun.edu.tr/new/sites/default/files/KRDAE-2023-Deprem-On-Degerlendirme-Raporu.pdf> Erişim Tarihi:
17.05.2023

**KURULUŞTAN BÜYÜK SAVAŞA TÜRKİYE’NİN POLİTİK SERÜVENİ: DÖVİZ KURLARI
ÜZERİNDEN BİR OKUMA**

POLITICAL HISTORY of TÜRKİYE FROM FOUNDATION TO THE GREAT WAR:

A READING BY FOREIGN EXCHANGE TRADING

Gizel Busem SAYIL

Dr., Bağımsız Araştırmacı, İletişim: busemsayil@outlook.com.

ORCID ID: 0000-0002-8828-978X_(Sorumlu Yazar)

İsmail ALTAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,

İletişim: ismail.altay@erdogan.edu.tr.

ORCID ID: 0000-0002-6304-8218

Avni Önder HANEDAR

Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Esentepe Kampüsü,

İletişim: onderhanedar@sakarya.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-4475-8473

ÖZET

Çalışma, 1923 itibariyle kuruluşu gerçekleşen Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’nın birimi sürecine kadar yaşadığı iktisat politikası ve politik dönüşüm sürecini döviz kurları üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Bu dönem hakkında değerlendirme yapmak gerekirse, 1929 yılına kadar Lozan Antlaşması hükümleri gibi nedenler ile devletin müdahaleci olamadığı görülmektedir. Ancak Türkiye’nin politik sorunlarının bittiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Öyle ki, bu dönemde iç politik kargaşa Menemen ile başlayan ve rejime karşı bir isyan dalgası meydana getiren politik dalgalanmalarda bulunmaktadır. 1929 ekonomik buhranı sonrası, Türkiye’de devletçilik ve korumacılık politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, gümrük vergilerinin yükselmesi ve yerli üretim sürecinin desteklenmesi gibi dönüşümlerin varlığı açıktır. 1938 yılı sonrasında İkinci Dünya Savaşı başlamış, Türkiye, savaşa girmemesine rağmen ciddi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, ithalata bağımlılık ve üretim sorunları gibi nedenler ile kur baskılanmış ve bunun sonucunda enflasyon yüksek düzeyde seyretmiştir. Bu eksende çalışma 1924-1946 yılları arasında, İstanbul borsasında işlem gören Dolar ve Sterlinin Lira karşısındaki günlük değerlerini ve elde edilebilir olan Altın fiyatlarını kullanmaktadır. Günlük fiyat verileri Akşam ve *Borsa (La Bourse)* gazetesinden derlenmiş ve yapısal kırılma testlerinden Bai-Perron testi kullanılarak yüksek değişimin olduğu kırılma noktaları belirlenmiştir. Elde edilen öncül bulgular ile, 1929 ekonomik buhranı ve İkinci Dünya Savaşı’nın başlangıç sürecinin Lira’nın değerinde yansımaları bulunduğunu ve Türkiye’nin politik serüveninde önem sahibi olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: 1929 Buhranı, İkinci Dünya Savaşı, Yapısal Kırılma Testi, Döviz Kurları, Tarihsel Politik Ekonomi

Jel Kodları: E31, N14, N44

ABSTRACT

This study examines the transformation in the economic policy and political system of Türkiye, which was founded in 1923, until the beginning of the Second World War, through looking at exchange rate trading. Until 1929, the state did not use interventionist policies due to the Treaty of Lausanne. During this period, there were also political problems such as Menemen uprisings creating danger for the regime. After the 1929 economic depression, statism and protectionism policies were implemented. In this context, there were transformations, such as an increase in customs duties and the support of national producers. After 1938, the Second World War began, and Turkey faced serious problems despite not entering the war. For example, due to import dependency and production shortages, the exchange rate was suppressed and, as a result, inflation became high. In this regard, our study uses the daily values of the Dolar and Sterlin against the Lira and the available gold prices traded on the Istanbul Stock Exchange between 1924 and 1946. Daily price data were obtained from the Akşam and Borsa (La Bourse) newspapers, and breakpoints were identified using the Bai-Perron test. Our preliminary findings show that the economic depression of 1929 and the onset of the Second World War were reflected in the value of the Lira and played an important role in Turkey's political life.

Keywords: 1929 Depression, Second World War, Structural Break Test, Exchange Rates, Historical Political Economy

ANAYİ TOPLUMUNDAN BİLGİ TOPLUMUNA GEÇİŞİN İLKELERİNİ İZMİR İKTİSAT KONGRESİ KARARLARI IŞIĞINDA OLUŞTURMAK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

THOUGHTS ON ESTABLISHING THE PRINCIPLES OF TRANSITION FROM INDUSTRIAL SOCIETY TO INFORMATION SOCIETY IN THE LIGHT OF THE DECISIONS OF IZMIR ECONOMICS CONGRESS

Sevda BORA ÇINAR

Arş. Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku ABD, av.sevdabora@gmail.com

ÖZET

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin toplum üzerindeki dönüştürücü etkisi yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu alanlardaki her bir ilerleme, topluma dair pek çok alanı da doğrudan etkilemekte, dönüştürmekte ve geliştirmektedir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin hem iyileştirici hem yıkıcı etkilerini deneyimlemiş toplumlar açısından, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin de benzer olumlu ve olumsuz etkileri olacağını tahmin etmek mümkündür. Nitekim bu toplumlar, küreselleşen ekonomilerde toplum dinamiklerini etkileme potansiyeli yüksek dönüşümlerin, eleştirilebilir, görmezden gelinemez, gerisinde kalınabilir olmakla birlikte, sosyal ve ekonomik gerçeklik halini aldıkları aşamada artık karşısında durulamaz olduklarını da deneyimlemiştir.

Toplum dinamiklerini değiştiren ve dönüştüren ilerlemeler, genellikle beklenmedik yenilikler barındırmaktadır. Dijital dönüşüm, tarım toplumu için sanayileşme ne kadar beklenmedikse, sanayi toplumu alışkanlıkları açısından da o kadar yeni ve tahmin edilemez bir sosyal ağ ile birlikte gelmiştir. Ancak değişim ve dönüşümün her ne kadar içeriği ve etkisi değişmiş olsa da sürecin yol haritasının belirlenmesinde akıl ve sağduyuyla hareket edilmesi, eskiden olduğu gibi şimdi de önemini korumaktadır. Büyük veriler, dijitalleşme, yapay zeka, kripto varlıklar, sosyal süreçlerin hızla dijital platformlara aktarılması gibi tüm bu alışılmadık ve beklenmedik değişim ve dönüşümün yol haritasının da yine beklenmedik ve alışılmadık yol ve yöntemlerle belirlenmesi gerektiği yanılığısına düşülmemelidir. Köklü bir tarihi, mücadele ve emekle örülmüş pek çok deneyimi içinde barındıran zenginlikte sosyal ve kültürel birikimi olan toplumlar için toprağın yerini hammaddenin, hammaddenin yerini de verinin aldığı toplumsal dönüşüm süreçlerini geçmiş tecrübeler ışığında okumak ve analiz etmek imkanı bulunmaktadır. İşte bu bilinçle, yıllar öncesinde tarım ağırlıklı üretimini sanayi devrimiyle uyumlaştırma hedefinde çarpıcı bir yol haritası niteliğinde olan İzmir İktisat kongresinde alınan kararların, çağın ihtiyaçlarına uyarlanarak yeniden ele alınmasının, şimdinin belirsizlikleri ve riskleriyle başa çıkmak açısından doğru bir başlangıç noktası olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmamızda, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar, dijital dönüşümün ihtiyaçları ve bilgi toplumunun dinamikleri göz önüne alınarak, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin temel ilkelerinin çerçevesinin çizilmesi hedefiyle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, Sanayi Toplumu, Bilgi Toplumu, İzmir İktisat Kongresi, Bilişim ve Teknoloji.

ABSTRACT

The transformative impact of developments in science and technology on society is an undeniable reality. Each progress in these fields directly affects, transforms and develops many areas of society. For societies that have experienced both the positive and destructive effects of the transition from agricultural society to industrial society, it is possible to predict that the transition from industrial society to information society will have similar positive and negative effects. As a matter of fact, these societies have also experienced that transformations that have a high potential to affect the dynamics of society in globalising economies, although they can be criticised, ignored, and left behind, are unstoppable at the stage when they become a social and economic reality.

Advances that change and transform the dynamics of society often contain unexpected innovations. Digital transformation has come with a social network that is as new and unpredictable in terms of the habits of industrial society as industrialisation was unexpected for the agricultural society. However, although the content and impact of change and transformation have changed, acting with reason and common sense in determining the road map of the process remains as important now as it was in the past. There is a misconception that the road map of all these unusual and unexpected changes and transformations such as big data, digitalisation, artificial intelligence, crypto-assets, rapid transfer of social processes to digital platforms should also be determined by unexpected and unusual ways and methods. For societies with a deep-rooted history and a rich social and cultural accumulation that includes many experiences woven with struggle and labour, it is possible to read and analyse the social transformation processes in which raw materials replace the soil and data replace the raw materials with past experiences. With this awareness, it is thought that reconsidering the decisions taken in the Izmir Economic Congress, which was a striking road map in the goal of harmonising agriculture-oriented production with the industrial revolution years ago, by adapting them to today's needs, may be the right starting point in terms of dealing with the uncertainties and risks of the present. In this study, the decisions taken at the Izmir Economic Congress are adapted to today's needs with the aim of drawing the framework of the basic principles of transition from industrial society to information society, taking into account the needs of digital transformation and the dynamics of the information society.

Keywords: Digital Transformation, Industrial Society, Information Society, Izmir Economic Congress, Informatics and Technology.

1. GİRİŞ

Bilişim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, tarihin her döneminde bireyi, toplumu ve kültürü etkilemiş, toplumsal dönüşüm ekonomik, siyasi ve ticari dönüşümle iç içe geçmiştir. Maden işleme bilgi düzeylerinin taş devri, tunç devri gibi çağlara adını vermesi gibi iş, çalışma, ticaret ve ekonominin odağındaki faaliyet ve bilgi birikimleri de avcı toplumu, tarım toplumu, sanayi toplumu gibi toplumsal dönüşümlere adını verebilmiştir. İnsanlığın bilgi birikiminin vardığı son nokta ise şu an için bilgi çağı ve toplumsal dönüşüm olarak da bilgi toplumdur (Toffler, 1996; Güner, 2007). Bilgi toplumu ise bilgi teknolojilerini araştırıp geliştiren, yeni teknolojiler üreten ve inovasyon ortaya çıkaran, ürettiği teknolojileri gündelik yaşamın her alanına aktaran toplumları ifade etmektedir (Ceyhun ve Çağlayan, 1997). Yenilik, ilerleme ve gelişme bir sürece dayandığından, geçmişteki bilgi köklerinin sağlam olması ve sürekli üzerine yeni bilgiler eklenerek kültürel, toplumsal, tarihsel ve deneyimsel bilgi hazinesinin, başka bir deyişle toplum hafızasının canlı tutulması gerekmektedir. Bu sebeple bilgi toplumunun ve bilgi çağının ihtiyaçlarının isabetli bir şekilde tespiti ve çağın gerisinde kalınmaması adına oluşturulması gereken teknoloji stratejisinin ana hatlarının belirlenmesi için Türkiye'nin ilham alabileceği yegane tecrübe kanaatimizce 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde alınan temel kararlardır. Üzerinden bir asır geçen, 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihinde gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'ni ve bu kongrede alınan kararları isabetli bir şekilde değerlendirebilmek için dönemin koşulları çerçevesinde ele alınması (Afetinan, 1982) ve sonrasında çağın ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekmektedir.

1900lü yıllar Türkiye'sinde, haklın ihtiyaç ve isteklerinden habersiz ve etrafını saran bir grubun çıkarları doğrultusunda hareket eden, halkı her bakımdan yoksulluk ve adaletsizlik içerisindeyken, yabancı devlet ve vatandaşlarına karşı bağımsızlığını ve adaletle hükmetme yeteneğini yitiren bir Osmanlı'dan sonra halk kendi kaderini kendi yazmış, tüm imkansızlıklara rağmen bağımsızlık mücadelesinde hem saraya hem de dünyaya karşı başarılı olmuştur. Ancak meydanlardaki savaş, anlaşma masalarına taşınmış, öyle ki ülkeyi işgal eden devletlerin ülkeye verdikleri zararların değil de tam aksine ilgili işgal birliklerinin masraflarının savaş tazminatı olarak talep edildiği sulh görüşmeleri, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığı mücadelesinin henüz sonlanmadığını göstermiştir (Meray, 1969-1973; Afetinan, 1982). Bunun yanında dönemin İstanbul Ticaret Odasında Türklerin pek yer almaması neticesinde, Türkiye'ye karşı kullanılan silahların finansmanının dahi yine Türkiye'den temini gibi ekonomik döngüler bulunmakta (Ölçün, 1997), yerli iş insanları ulaşım ağının zayıflığı sebebiyle yabancı hakimiyetindeki ticari faaliyetlerde yurt dışındaki meslektaşları kadar yerli üretici ve yatırımcıları tanımamaktaydı (Ölçün, 1997). Elbette bunda Türkiye'de iktisadi faaliyette bulunmak için yabancıların iktisat eğitimi yanında Paris, Roma, Oxford, Bolonya gibi şehirlerde el sine-i şarkıye (doğu dilleri) dersleriyle kendilerini uzmanlaştırmalarına karşın, Türkiye'de memuriyete yönelik eğitimlerin benimsenmesi ve iktisadi girişimlerin bilgisiz ve hatta okuma yazma dahi bilmeyenlerce yapılması etkili olmuş, bu durum da bu alanda Türklerin başarılı olamamasına ve piyasaya yabancı katılımcıların hakim olmasına sebebiyet vermiştir (Ölçün, 1997). Dolayısıyla iktisadi alanda varlık gösteren az sayıda yerli kişi, kurum ve kuruluşların ürün ve hizmetleriyle birlikte kendilerinin de tanıtılması yanında, yurt içindeki ticari gelirlerin ülkeye karşı savaş finansmanında kullanılmaması ve yabancı sermayenin de ancak Türkiye'nin bağımsızlığı ve halkının refahı açısından kabul edilebilir olacağı, bir bakıma ucuz iş gücü, ucuz ham madde gibi ülkenin insan ve maden kaynağını sömürme niteliğindeki yabancı yatırım ve sermaye girişine de izin verilmeyeceği sözleri hem mecliste hem kongrede alkışlarla desteklenmiştir (Afetinan, 1982; Ölçün, 1997).

İzmir İktisat Kongresi, Lozan Konferansına ara verildiği süreçte 1135 delegenin katılımıyla gerçekleştirilerek, yeni Türkiye'nin savaştan çıkar çıkmaz ivedilikle gündemine aldığı ilk konunun ekonomik bağımsızlık olduğunu göstermiştir (Afetinan, 1982; Ölçün, 1997). Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün, kongrenin açılış konuşmasında vurguladığı üzere “*Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferle tetviç edilemezse semere-i netice payidar olamaz.*” Ayrıca kongrenin toplanma sürecindeki hazırlıklar, çiftçi, iş insanı, sanayici, işçi ve iktisatla ilgili pek çok kişi, şirket, borsa ve benzeri kurum ve kuruluşların bir araya getirilme arzusu, konuya bütünsel yaklaşıldığını ve tüm paydaşların katkı ve görüşüne açık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Ökçün, 1997). Özellikle kongre çalışmalarına katılan yaklaşık 500 kadın, her ne kadar savaş sebebiyle erkek nüfusu azaldığı için kadın temsiline zorunlu hale gelmesinin etkisi olduğu düşünülse de (Ölçün, 1997) cinsiyet eşitliği ve kadının toplumdaki yerine dair güçlü ve eşitlikçi bir resim sunması bakımından kanaatimizce oldukça kıymetlidir. Aynı zamanda iktisat sergisinin de yapıldığı kongrede çeşitli maden numunelerinden, sabun ve kolonyalara, fabrika ürünlerinden tarım alet ve makinelerine kadar 81 farklı kalemde listelenen, yüzlerce ürün sergilenmiş ve ziyaretçilerin incelemesine sunulmuştur (Ölçün, 1997). Bu sebeple iktisat kongresini ekonomik ve tarihi gayeleri bakımından ele almak, dönemin koşulları ve ihtiyaçlarına göre çağının ilerisinde bir misyonu üstlendiğini kabul etmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu kongrenin ilke kararlarının, dijital dönüşümün yol haritasının belirlenmesinde de faydalı bir rehber olacağı düşünülmektedir.

2. İKTİSADİ ANLAŞMANIN TEMEL ESASLARININ GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

İktisadi anlaşmanın, bir sonraki bölümde detaylı olarak üzerinde durulacak 12 maddelik temel esasları genel olarak incelendiğinde, iktisattan çok ahlak üzerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Her ne kadar kongre sonunda ilan edilen bu temel esaslar, yeterince ilmi ve iktisadi bulunmadığından eleştirilere uğramış olsa da (Ölçün, 1997) iktisat bütünsel bir yaklaşımla ele alındığında “dürüst ticaret” iktisadi gayelere ulaşılması için en önemli ön koşul olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu ön koşul, sürdürülebilirlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik gibi kurumsallığın sağlanması yanında, küresel kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için de kanaatimizce zamansız ve her dönemin ihtiyacı olan bir gerçekliktir. Nitekim mevcut toplumsal yapıyı, eksiklikleri ve dikkat edilmesi gereken noktaları samimiyetle ele almış bir kongre olduğu izlenimini veren İzmir İktisat Kongresi'ndeki bu ahlaka yönelik vurgu ve ısrarı, döneminde de destekleyenler hatta ahlak sorununun yeterince vurgulanmadığını düşününler de olmuştur (Ölçün, 1997). Sonuç olarak iktisadi faaliyetlerin ahlak kapsamı dışında tutulması mümkün olmadığı gibi aksi bir yaklaşım hem toplumun hem iktisadi faaliyetlerin yozlaşması ve çözülmesine sebebiyet verebilmektedir (Güner, 2007).

Her ne kadar İzmir İktisat Kongresi denilince akla 12 maddelik temel esaslar gelse de iktisadın anayasası şeklinde düşünülmesi mümkün bu ilkelerin gerisinde onlarca ilke daha bulunmaktadır. Örneğin çiftçi grubunun, enerji meselesinde 2, tarım ve eğitim meselesinde 9, güvenlik meselesinde 14, vergi meselesinde 2, ziraat bankası ve tarımsal itibar meselelerinde 6, ulaşım meselesinde 9, orman meselesinde 9, tarımda hayvancılık meselesinde 18, çiftçilikle ilgili bazı maddelerde 18 ve tarımda makine meselesinde 8 olmak üzere kabul ettiği toplamda 108 esas bulunmaktadır. Benzer şekilde tüccar grubunun, sanayi grubunun ve işçi grubunun da pek çok konuda kabul ettiği onlarca esas bulunmaktadır. Nitekim açılış ve kapanış nutuklarıyla birlikte yaklaşık 90 sayfayı bulan İzmir İktisat Kongresinde kabul edilen esasların öne çıkarılan 12 maddelik temel esası, diğer esaslarla birlikte önemli bir dönüşümün yol haritasını

belirlemektedir. Çalışmamızda diğer esaslara da yeri geldiğince değinilmekle birlikte çalışmanın kapsamının sınırlanması zarureti sebebiyle odak noktasını 12 maddelik temel esaslar oluşturmaktadır. Bu esaslar, kabul edildiği dönemdeki amaç ve hedefleri bağlamında açıklanarak bilgi toplumuna geçişin ve dijital dönüşümün ilkeleri olarak da faydalı olup olmayacağı üzerinde durulacaktır.

3. İKTİSADİ ANLAŞMANIN TEMEL ESASLARININ BİLGİ TOPLUMU ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Madde 1: “*Türkiye, Millî sınırları içinde lekesiz bir istiklâl ile dünyanın barış ve yükselme unsurlarından biridir.*”

İlke, dönemin koşulları bakımından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Osmanlı'nın devamı olarak görülmesi ve dolayısıyla Osmanlı aleyhine yapılmış pek çok sömürü içeren anlaşma ve hakların da sürdürülmesini isteyen kişilere yönelik bir mesaj taşımaktadır. Nitekim kurulan devletin yeni bir devlet olduğunu vurgulamak için kullanılan “lekesiz” ifadesiyle, geçmişi değil geleceği miras almış bir devlet olduğu ortaya koyulmaktadır. Gelecekte ise savaşın yerini barış, yoksulluğun yerini refah alacak hem içte hem dışta barışın temsilcisi ve koruyucusu olarak yatırım bakımından yükselen bir değer oluşturulacaktı. Bu ilke, bu haliyle bilgi toplumuna geçişin de ilk maddesi olmaya layıktır. Nitekim bilgi toplumunda da bilginin özgür ve bağımsız olarak paylaşılması ve çoğaltılması için barış ve huzur ortamına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bir insanın öğrenme sürecinde olduğu gibi bir devletin de tüm mekanizmalarıyla öğrenen organizasyon yapısına dönüşebilmesi için şeffaf olması hem iç hem dış ilişkilerde kapsayıcı ve kucaklayıcı bir dil oluşturarak sınırlarını vatandaşları için güvenlik ve aidiyet hissini ana çerçevesi haline getirmesi, bu sınırlar dışında kalan kişi ve kurumlar için de her bakımdan saygın ve güvenilir bir imaj oluşturması gerekmektedir. Bir bakıma 1923 yılında iktisat esaslarının ilk maddesi, bu ihtiyacın zamansız ve olmazsa olmaz bir ön şart olduğunu isabetli bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim güvenlik kaygısı, kendini ifade etme ve düşüncelerini paylaşmada tereddüt oluşturulan baskıcı bir atmosfer ve en önemlisi hem iç hem dışta çatışma ve savaş dilinin hakim olduğu bir ekosistemde üretilecek çıktılar bilgi değil daha çok korku, kaygı, mutsuzluk ve endişe olacaktır. Bir sınıf ortamında dahi sessizlik, yeterli aydınlatma, temiz hava, alanında uzman bir eğitimci, besinden dinlenmeye kadar her türlü fizyolojik ihtiyaçları karşılanmış ve öğrenmeye hazır bir öğrenci topluluğu yoksa orada bilginin üretilmesi de paylaşılması da ve içselleştirilerek üzerine yenilerinin katılması da mümkün olmayacaktır. Mikro düzeyde durum böyleyken makro açıdan konuya yaklaşıldığında da güvenlik ve istikrar noktasında şüphe uyandıran ve bu sebeple manipülasyona açık piyasaların hakim olduğu devletler, yabancı yatırımcı çekemedikleri gibi sınırları içerisindeki yerli yatırımcıları da dolaylı olarak yurt dışına yönlendirmekte, ayrıca bilgi toplumunun ana unsuru olan kalifiye bilgi işçilerinin de beyin göçü neticesinde uzaklaşmasına ve insan zenginliği bakımından da ülkenin fakirleşmesine sebebiyet verebilmektedir (Castells, 2013). Oysa ki bilgi toplumun asıl dayanağını ve bu alandaki rekabette asıl güç kaynağını bilgiyi üreten “bilgi işçileri” oluşturmaktadır (Drucker, 1994). Dolayısıyla bu ekonomik ve toplumsal sınıfın huzur ve güvenliği, tüm toplumun refah ve huzurunun teminatını oluşturmaktadır. Gelişmenin ve dönüşmenin ana anahtarı bu sebeple Mustafa Kemal'in de yıllar öncesinde işaret ettiği gibi “*Yurtta barış, dünyada barış*”tır. Bunun önemi ve hayatiğini göstermesi bakımından, güvenlik ve asayişin sağlanması, sulh ortamının korunması, halkın

her türlü hırsızlık, yağma, tehditlere karşı korunması gibi gereklilikler 1923'teki kongrede de oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Tarım toplumunda verimli topraklar ve sanayi toplumunda da hammadde bakımından zengin yer altı kaynakları, üretimi ve toplumu yerelleştiren temel gerçekliklerdir. Ancak bilgi toplumunda kural olarak belli bir konumda bulunmanın doğal zorunlulukları olmadığından, dağıtılmış, esnek ve değişken çalışma mimarileri kolaylıkla ortaya çıkabilmektedir (Castells, 2013, Bozkurt, 1997 ve Bora Çınar, 2022). Bu hareketlilik ve özellikle insan kaynağına teknik gereklilikleri karşılamak şartıyla her yerden erişilebilir olması, çalışma ortamı bakımından cazip olan ülkelerin dolaylı olarak teknoloji merkezi haline gelmesini sağlayabilmektedir. Nitekim Rusya-Ukrayna savaşı neticesinde pek çok bilgi işçisi Antalya'ya yerleşerek ülkelerindeki çalışmaya elverişsiz ortamı terk etmek durumunda kalmıştır (Cinokur, 2022). Bu örnek sınır içinde huzur ve güvenliğin, bilginin üretimi ve geliştirilmesi için olmazsa olmaz bir ön şart olduğunu ortaya koyan yakın tarihli bir tecrübedir. Dolayısıyla güvenliğin sağlanamadığı, yaşam standartlarının düşük olduğu ve kişilerin kendilerini geliştirme ve yetiştirme bakımından yetersiz olarak değerlendirdikleri ve yeterli destekleri de dolayısıyla alamadıkları ülkeler, dünyanın barış ve yükselme merkezleri olarak kabul gören ülkelere doğru gerçekleşen beyin göçüne engel olamayacaktır. Buna engel olmanın yegane yolu, ilkede işaret edildiği gibi dünyanın barış ve yükselme merkezlerinden biri haline gelmektir.

Madde 2: *“Türkiye halkı milli hakimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, onu hiçbir şeye feda etmez ve milli hâkimiyete dayalı olan Meclis ve Hükümetinin koruyucusudur.”*

Özgürlük ve bağımsızlık için bedel ödemiş toplumlar, bu değerlerin dünya üzerindeki hiçbir zenginlikle takas edilemeyeceğini bilirler. Bu sebeple bireysel hak ve özgürlüklerin güvencesi olan kazanımların tezahürü olan millet iradesinin yansıtıldığı meclis ve yine bu seçilmişlerin arasından oluşturulan hükümet, hak ve özgürlüklerin, demokrasinin ve kendi kendini yönetme hakkının nişanesi olarak korunmaya değerdir. Bu bağlamda demokrasinin korunması ve güçlendirilmesi, bir arada yaşamayı mümkün kıldığı gibi toplumun gelişmesi ve ilerlemesi için de olmazsa olmazdır. Nitekim demokrasinin sembolik hale getirildiği, hukuk devleti çerçevesinin yasa devleti olmaya doğru evrildiği devletler ne kendi halkı ne de komşu halklar için ne insani ne iktisadi anlamda bir gelecek sunamamaktadır. Bu sebeple ödün verilemeyecek yegane değerler, hak ve özgürlükler ve dolayısıyla bunları güvence altına almak ve korumak için dizayn edilmiş kurum, kuruluş ve kişi birlikleridir. Toplumsal güven ve huzur ortamıyla da yakından ilgili olan bu değerlerin zarar görmemesi adına, karşılığında vadedilen ister ekonomik istikrar ister daha fazla özgürlük veya her türlü dünyevi zenginlik olsun, halkın iradesi, bağımsızlığı ve özgürlüğünü temin üzere oluşturulmuş kurum ve kuruluşları sembolik hale getirecek, çoğulculuğu ortadan kaldıracak, halkı bir takım kişi ve kurumların tahakkümü altında bırakarak ayrıştırarak, her türlü demokrasiyi aşındıracak ve zarar verecek oluşumların karşısında durmak gerekmektedir.

İnsanlık tarihi incelendiğinde, özellikle özgürlük ve eşitlik mücadelesinde, kanaatimizce doğrusal ilerlemeyen döngüsel süreçler sıklıkla yaşanmaktadır. Gerçekten de canı pahasına bu değerleri elde eden toplumlar için vazgeçilmez olan bu kazanımlar, zaten bu kazanımların içine doğan nesiller için eski önem ve değerini yitirebilmektedir. Michael Hopf bu döngüyü şu şekilde özetlemektedir: *“Zor zamanlar güçlü insanlar yaratır, güçlü insanlar iyi zamanlar getirir; İyi zamanlar zayıf insanlar yaratır, zayıf insanlar zor zamanlar getirir..”* Yüz yıl önce savaşlar sebebiyle bir mezardan dahi yoksun olan insanların bugün

deprem sebebiyle yine isimsiz mezarlarda gömülebildiği, yine yüz yıl öncesinde vergiler ve yoksullukla ezilen halka nazaran yabancıların ülkenin her türlü zenginlik ve kaynağından istifade edebilmesine benzer şekilde günümüzde de bir asgari ücretlinin, gelirini yurtdışından elde eden bir yabancıya nazaran ömrü boyunca emeğini biriktirmesi halinde dahi mülk edinemeyeceği gibi kira giderlerini bile karşılamakta güçlük çektiği bilinen gerçeklerdir. Bunda elbette ki Türk Lirasındaki değer kaybının etkisi büyük olup bu süreci önlemeye yönelik rasyonel bir ekonomi politikası yürütülüp yürütülmediği meselesi de tartışmaya açıktır. Çalışmamızı yazdığımız an itibarıyla, 23.05.2023 günü saat 15:30'da belirlenen gösterge niteliğindeki Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası döviz alış kurlarına göre 1 ABD Doları 19,8270 Türk Lirası, 1 Euro 21.3946 Türk Lirası ve 1 İngiliz Sterlini 24.5462 Türk Lirası'na karşılık gelmektedir. Bu veriler ışığında emeğin, sermayenin, toprağın, hammaddenin değerinin korunması ve dahi gelecek nesillere sürdürülebilir bir ekonomik sistem miras bırakılmasının bile gittikçe zorlaştığı söylemek gerekmektedir. Güçlü ekonomi her anlamda özgür ve bağımsız bir toplumun olmazsa olmazı olduğu için bağımsızlığa dair ilgili tüm değerler de milli para birimindeki değerle doğru orantılı olarak diğer ülkelerle rekabet halindedir.

Madde 3: “Türkiye halkı, yakıp yıkmaz, onarır. Bütün çalışması ülkesini ekonomik yönden kalkındırmak içindir.”

Bilgi toplumunda birey hiç olmadığı kadar değerli ve etkilidir. İletişimin kolaylaşması bir bakıma manipülasyonu da kolaylaştırdığı için devasa bir bütünün içerisindeki tek bir kötü niyetli katılımcının dahi tüm bilgi ekosistemine zarar vermesi mümkün olduğu gibi tek bir kişinin sistem içerisine sızması, verilerle oynaması, deformasyon yapması ya da buna benzer şekilde, topluluğun değil kişisel çıkarının gereklerine göre hareket ederek bilişim sistemlerine zarar vermesi neticesinde, devasa zarar ve kayıpların yaşanması mümkündür. Bu sebeple toplum olarak yaşamın sürdürülebilirliği, eskisine nazaran çok daha güçlü bir şekilde dürüstlük ve ahlak düzeyinde ortak değerler etrafında birleşen “güvene dayalı” toplumsal bir bağ zorunlu kılmaktadır. Özellikle dijital sistemlerin birer yardımcı olarak inşa edilip günün sonunda insan akli ve emeğine alternatif olan güçlü birer rakibe dönüşmesi riski göz önüne alındığında, insan iletişiminin IoT iletişiminden daha verimli ve şeffaf olmasının sağlanması üzerine düşünmek gerekmektedir. Nitekim konu insan dahi olsa iktisat alanında daha verimli, işlevsel ve ekonomik olan öne çıkacak, serbest rekabet ortamında duygusal kaygılar bir noktadan sonra dikkate alınmayacaktır. Dolayısıyla yakıp yıkan, zarar veren, ortak menfaatler etrafında birleşemeyen insanların, geleceğin bilgi ekosisteminde yeri olmayacağı gibi etkisi de olmayacak, bu tür insanları topluluğunda barındıran birlikler, hangi alanda faaliyet gösterirlerse gösterebilirler, dijital rakiplerinin, alanlarındaki yükselişine mani olamayacaktır.

Yakıp yıkmak kavramının hem mecaz hem gerçek anlamının her türlü olasılığının deneyimlendiği 2023 Şubat ayındaki depremler de göstermektedir ki bir eksikliği gidermeyen, henüz küçük bir kıvılcımken zamanında o ateşi söndürmeyen, zayıf ve riskli yapıları gerekli uzmanlık ve bilgisiyle isabetli bir şekilde analiz edip en ekonomik çözümleri sunmayan, basit çözümler gerektirenleri bile bir takım çıkar ilişkileri sebebiyle olduğundan büyük yatırımlar, harcamalar ve kaynaklar gerektirdiği şeklinde çarpıtarak en yüksek fiyattan satarken en ucuz malzemeleri kullanan, işinin ehli olmayan kişileri yetkilendirip ülkenin geleceği olan çocuklara huzur içinde başlarını yastığa koyup uyuyacakları sağlam bir çatı inşa etme ahlakından dahi yoksun olan kişiler, iktisadi kalkınmanın ahlak ve dürüstlük olmaksızın kolaylıkla yerle bir edilebileceğinin en güçlü ispatlarıdır. Afetler “doğal” ancak kayıplar ise ne yazık ki bilim, uzmanlık, liyakat ve dürüst iktisadi ilkelerinden her geçen gün biraz daha uzaklaşılması neticesinde “olağanüstü

”dür. Her yıkımın gerisinden gelen hukuk yıkımı da birtakım kişilerin ülkenin değil kişisel çıkarlarının gerektirdiği doğrultuda ekonomik bakımdan kalkınma çabası içerisinde olduklarını düşündürmektedir. Oysa ki Mustafa Kemal Atatürk’ün vurguladığı şekliyle “*Vatanını en çok seven, görevini en iyi yapandır.*”

Ülkesinin iktisadi kalkınmasını içten dileyerek emeğini ortaya koymayan, onarmak ve inşa etmek yerine zarar veren ve yıkan insanlar, yalnızca kendilerinin değil faaliyet gösterdikleri alanı da sürdürülebilirliğine engel olduklarından, bu tür insanlara göz yuman, direnmeyen, aralarından çıkarmayı başaramayan her faaliyet alanı, dijital rakiplerinin karşısında o kadar geriye düşecektir. Nitekim bilgi toplumunda tek bir bireyin verdiği zarar, tarım ve sanayi toplumundaki birey zararlarına kıyasla çok daha dağınık, küresel ve devasa boyutlara ulaşma potansiyeli taşımaktadır. Bu risk de dijital sistemlerin mümkün olduğunca otonom olarak faaliyet göstermesi yönünde kanaatleri güçlendirmekte, insan egemen her sürecin mümkün olduğunca “insansız” hale getirilmesine gayret gösterilmektedir. Bu dönüşümü insan lehine çevirmenin yolu ise gerçekten yakıp yıkmayan, onaran, toplumun iyiliği için gönülden çalışan insanlar yetiştirmek, bu insan zenginliğini korumak ve aksine hareket eden kişilere fırsat vermemektir. Bilgi toplumunda, bu toplumun güven, huzur ve iyi niyetine zarar veren her türlü kişinin engellenmesi, siber güvenlik sistemlerinden verilerin denetimine kadar her alanda şeffaflık, takip edilebilirlik, gerçek, tarafsız, bağımsız ve güçlü bir yargı mekanizmasının, özetle “hukukun üstünlüğü” ilkesinin hayata geçirilmesi ve hukukun bir arada olmanın yegane garantörü olduğunun daima akılda tutulması gerekmektedir.

Madde 4: “*Türkiye halkı, tükettiği eşyayı olduğunca kendi üretir. Çok çalışır. Vakitte, servette ve ithalâta israftan kaçır, Millî üretimi temin için icabında geceli gündüzlü çalışır.*”

Kendi kendine yeten bir toplum olmak, iktisadi kalkınma hedefleri bakımından zamansız ilkelerden bir diğeridir. Tarım toplumunda, sanayi toplumunda ve elbette ki bilgi toplumunda da tüketilen ihtiyaçların bizzat üretilebilir oluşu, sürdürülebilirliğin ve iktisadi bağımsızlığın temel anahtarıdır. Her ne kadar tarımın verimli topraklara, sanayinin ham maddeye ihtiyacı doğal kısıtlar olarak, çalışmanın ve üretmenin yetersiz kalabileceği riskler içerse de -ki Türkiye hem toprak hem hammadde bakımından zengin bir ülkedir- bilgi toplumunda zenginliğin ve kalkınmanın temeli, insan zekâsı ve yaratıcılığına dayanmaktadır (Solinger, Ehlert ve Rothkrantz, 2004; Gün, 2018). Yaratıcılık ve çalışma neticesinde, imkanları en kısıtlı ülkelerde bile tüm dünyayı etkileyen sistemler üretilebileceği gibi dünyanın her noktasından da dijital pazarlara dahil olunması mümkündür (Gibson, 2008; Thurow, 2008). Bu sebeple bu alanda rekabet edilebilirliğin temeli, kaliteli bir eğitimle yaratıcı ve yetenekli bireyler yetiştirebilmektir. Bilişim ve teknoloji alanı, büyük yatırımlar gerektiren projeler içermekle birlikte, en büyük bütçeli operasyon bile özünde insan emeği ve yaratıcılığı üzerine inşa edilmekte, yetenekli insanlar kolaylıkla projelerini destekleyecek yatırımcılara ulaşabilmekte ve desteklenebilmektedir. Bu sebeple bilgi üretimini desteklemek ve devlet politikası çerçevesinde bilgi işçilerini bir araya getirecek ve geliştirecek, eğitimden mali yardımlara kadar geniş bir yelpazede gerekli destek ve imkanları eşitlikçi bir şekilde her bireye sunmak gerekmektedir.

Bilginin çıktısı olan ürün ve hizmetler, içinde var oldukları bilgi ekosistemiyle etkinlik kazanmaktadır (Koçel, 2020). Dolayısıyla tarımda makineleşme hedefinin, sanayi toplumunda tarla ile traktörün buluşturulmasıyla çözülebilecek bir hedef olmadığı gerçeği gibi akıllı tarım hedefi için de ilgili donanım ve yazılımların lisanslarının edinilmesi gerçek bir çözüm olamamaktadır (Güner, 2007). En basit

anlamıyla tarımda traktör kullanımının kabulü, beraberinde bu araçların bakım ve onarımı için kalifiye tamircileri, çalıştırılması için gerekli fosil yakıtları, makine kullanılan toprağın verimi ve ürün kalitesinin artırılması için yenilikçi zirai know-how bilgisini gerektirmekte, bu ekosistemin bir ayağındaki eksiklik tüm dönüşüm yatırımını anlamsız kılabilmektedir. 1923 yılı itibariyle dünyadaki sanayileşme trendinin gerisinde kalmış ve bütünsel olarak ülkeye aktaracak kaynak ve bilgiye sahip olamayan Türkiye için aradaki uçurumu kapatmak adına gerekirse geceli gündüzlü emek vererek üreten topluma dönüşmek için çok çalışmak gerektiği, belki de bu sebeple temel esaslar arasına girmiştir. Benzer bir gereklilik, dünyadaki dijital dönüşüm trendini yakalamak için de söz konusudur. Nitekim Türkiye'nin sanayileşme çabalarını içeren dönemler, sanayileşmiş ülkelerin dijitalleşme çalışmalarına başladığı dönemlere işaret etmektedir. Yapay zeka teknolojilerinin kavramsal olarak ele alındığı ilk tarihin 1955 olması (McCarthy, Minsky, Rochester and Shannon, 1955), aslında dijitalleşmenin de çok uzun zaman öncesinde başladığını ve onlarca yıldır bu alana yönelmiş devletler göz önüne alındığında aradaki uçurumun kapanması için yine çok çalışmak gerektiğini göstermektedir.

Dijital dönüşüm, zamandan ve kaynaktan tasarruf edilmesini sağlayan pek çok avantajlar sunmaktadır. Nitekim teknoloji yardımıyla eskiden yıllar alan süreçler dakikalara düştüğünden, bu alanda öne çıkmak ve rakiplerin önüne geçmek dahi tarım ve sanayi toplumlarına nazaran çok daha kolaydır (McAfee ve Brynjolfsson, 2012). Bilgiye erişimin hızlanması, araştırma ve geliştirme de dünya ölçeğinde demokratikleşmesini sağlamış, bu alandaki araştırmacıların bireysel ya da milli çıkarlardan ziyade bizatihi teknoloji ve inovasyon alanının gelişmesi ve ilerlemesi için açık kaynak çalışma esasının kabulü, bu alana her ülkeden insan katkısı sunulmasını mümkün kılmıştır. Bu gelişme, devletlerden, topraktan ve konumdan bağımsız olarak doğrudan ve sadece insan etkileşimi ve bilginin birleştirici gücünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Dijitalin kısa zamanda kendi dilini, parasını, hedeflerini ve topluluğunu oluşturması, sanayileşmenin getirdiği ürün ve hizmetlerin küreselleşmesi kavramının günümüzde emeğin de küreselleşmesine evrildiğini düşündürmektedir. Ancak bunun yanında, dünyayı saran ağ (World Wide Web) anlamına gelen WEB'in esasında dünyayı sarmaması, elektriğin dahi ulaştırılmadığı bölgeler oluşu, dijital sistemlerin çeviri programıyla desteklenen arayüzlerinde her ne kadar her dilden kullanıcıya imkan tanınsa bile her dilden üretime fırsat vermemesi, benzer kısıt ve engellerin sadece şekil ve zaman değiştirerek sürdürüldüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu engellerin bireysel çabalarla üstesinden gelinmesi mümkün olmadığından, bu çağın gerekleri olan temel ihtiyaçların da yine devlet programına alınarak hızla çözülmesi şarttır.

Sanayileşmenin temel gerekliliği, ürün ve hizmetleri ulaştıracak ulaşım ve haberleşme ağlarıken, bilişim devriminin temel gerekliliği ise siber ağlar ve iletişimdir (Castells, 2013; Yılmaz, 2004). Örneğin dönemin başbakanı İsmet İnönü, sanayi toplumunun ulaşım ağına verilen hassasiyeti vurgulamak için hükümet programına da girecek şekilde “*Memleketi demir ağlarla öreceğiz.*” sözünü sıklıkla dile getirmiştir (Afetinan, 1982). Bilgi toplumunun ulaşım ağlarını da siber ağlar oluşturduğundan, bilgi çağının ulaşım stratejisi de “*Memleketi siber ağlarla öreceğiz.*” şeklinde ortaya koyulmalı, gerekli alt yapı çalışmaları ivedilikle özel şirketlere bırakılmadan hükümet programına alınarak ciddiyet ve hassasiyetle yürütülmelidir. Nitekim bu ağlar, gelişmenin anahtarı olduğu gibi güvenliğin de anahtarıdır. Gerekli alt yapı yanında bakım ve onarım hizmeti de özel şirketlerin kar odaklı hareket eden yapısına emanet edilmeyecek kadar hayattır. Benzer şekilde elektrik ağları da bu ağın dolaylı zaruri destekleyicisidir. Enerji ihtiyacını karşılayan alanların özelleştirilmesinde, faturalandırma ve tahsil sürecindeki hassasiyetin, bakım ve onarım çalışmalarında gösterilmemesi, özellikle gerekli koruyucu ve önleyici

teknik gerekliliklerin karşılanmasından imtina edilmesi neticesinde, yangın başta olmak üzere pek çok tehlikeye davetiye çıkarılması, bu alanların ne kadar hassas ve sürekli takip edilmesi gereken alanlar olduğunu ortaya koymaktadır.

Madde 5: *“Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğunu bilir. Ormanlarını evladı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi millî üretimi için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır.”*

Türkiye, insan toplumunun gelişim ve dönüşümüne dair her dönem için gerekli her türlü zenginliği içerisinde taşıyan zengin bir coğrafyaya sahiptir. Nitekim bu sebeple insanlık tarihinin kökenine dair pek çok izler taşıdığı gibi köklü bir kültür ve medeniyet mirasına da sahiptir. Verimli topraklar ve yer altı zenginlikleri yanında pek çok kültür ve medeniyetin tarihi ve birikimiyle yoğrulmuş güçlü bir insan zenginliği de bulunmaktadır. Çeşitliliğin en büyük zenginlik olması, yaratıcılık ve inovasyonda farklı bakış açılarının fark yarattığı alanların hızla yükselmesiyle doğru orantılıdır. Türkiye verimli arazileri sebebiyle zengin bir tarım ülkesidir. Bu zenginliği, İzmir İktisat kongresinin açılışı yaparken Mustafa Kemal Atatürk de vurgulamış ve öncelikle tarımda sanayileşme yoluna gidilmesiyle, bu alandaki rekabette lider ülke konumuna gelinebileceğine işaret etmiştir (Ölçün, 1997). Benzer şekilde dijital dönüşümde de Türkiye'nin odak noktasını tarımda dijitalleşme, akıllı tarım sistemleri, akıllı seralar, ekimden dağıtıma kadar her süreçte kullanılacak otomasyon sistemlerinin oluşturması mümkündür. Benzer şekilde yer altı kaynaklarının da dijital dönüşümün ihtiyaç duyduğu maden kaynakları bakımından gözden geçirilmesi, tüketici olmak yerine üreten bir ülke olmak adına teknolojinin bütünsel olarak her aşamasında kendi kendine yeten bir toplum olmak adına gerekli hassasiyetin gösterilmesi bakımından faydalı olacaktır.

Bilgi toplumu, insan yararına ve sırf insanın menfaatine hizmet eden insan odaklı yönetim ve yaşam kültürü yerine, çevre odaklı ve yaşamın bir bütün olarak varlık gösterilen çevreyle uyumlu olması ölçüsünde anlamlı olacağından hareket etmektedir. Bu sebeple betonun yerine toprağın, neon ışıkları yerine ağaçların, yapay olan her türlü ürün ve hizmetlerin yerine doğal olanın değerli ve önemli olduğunu iktisadi bir farkındalık yükselişe geçmektedir. Doğayı anlamak, dere yataklarına şehirler inşa etmemekten, verimli tarım arazilerine beton bloklar inşa ederek balkonunda domates yetiştirmeye çalışmamaya kadar pek çok farklı ölçek ve etkide çevresel duyarlılık ve farkındalık geliştirmeyi gerektirmektedir. Farkındalık ve bilinç, ancak içinde bulunulan çevreye yönelik bilgi ve deneyimlerle geliştirilebileceğinden, üç tarafı denizlerle çevrili Türkiye’de yaşayıp da bir kez olsun denize girmemiş vatandaşlar gerçeği üzerinde dikkatle durulması gerekmektedir. Örneğin Antalya doğal güzellikleri ve her bakımdan zenginlikleriyle pek çok ülkeden ziyaretçi akınına uğramaktayken, vatandaşı olduğu ülkenin güzelliklerini göremeyen, bütün yıl çalışarak ancak birkaç haftalığına ziyaret edebilirse kendini şanslı sayan milyonlarca vatandaş bulunmaktadır. Ciddi bir fırsat eşitsizliğini gözler önüne seren bu gerçek, ülkenin tanıtımı, gezilmesi ve dört bir yanıyla sahiplenilmesi için bireysel imkanlarla değil devlet desteği ve programlarıyla, gerekirse eğitimin bir parçası olarak müfredata dahil edilecek gezilerle, görülmemiş, imkanlarından faydalanılmamış tek bir yer bırakılmadan ülkenin her bakımdan tanıtılmasını gerektiğini göstermektedir. Her bireyin ülkesini, her türlü zenginliği yanında eksikliğiyle de tanımasının sağlanması, zenginlikleri korumak yanında eksikliklerin giderilmesi gerektiği bilincinin oluşturulması bakımından önemlidir. Bu bağlamda bir kez olsun Çanakkale’yi gezmemiş bir vatandaşa savaşın acı yıkımını ve barışın değerini öğretmek tam anlamıyla mümkün olmadığı gibi deprem ülkesi olan bir ülkede sembolik olarak bir yıkım

alanının olduğu haliyle bırakılması ve bu yıkımı önleyebilecek her bir meslek erbabının işini layıkıyla yapmamasının sonucunu göreyerek göreve başlatılmasının sağlanması gerekmektedir. Benzer şekilde doğa sevgisi aşılammış çocukların büyüdüklerinde ormanları kontrollü bir şekilde yakarak orman vasfından çıkartılan alanlara beton bloklar inşa etmemesi için yine en büyük görev eğitim alanına düşmektedir. Nitekim yetişmiş bir ağaç yere serildiğinde, yapılmış bir bina yıkıldığında, tahrip ve dahi israf edilen zaman, emek, kaynak, insan-hayvan ve yeşiliyle bir bütün olarak zarar gören doğa farkındalığını oluşturamayan kişilerin, insani hedefler gibi iktisadi hedefleri de gerçekleştirilmesi mümkün olamamaktadır (Ölçün, 1997).

Madde 6: *“Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımızdır. Dine, bağnazlıktan uzak bir anlayışla bağlılık esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı kutsal topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman, fesat propagandalardan nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyi bir vazife bilir.”*

Mülkiyet hakkına saygılı, dürüst, samimi ve çalışkan olmak ilkesini benimsemek yerine, hırsızlık, yalancılık, riya ve tembelliği düşman ilan etmek tercihi üzerinde durmak gerekmektedir. Nitekim kongrenin yapıldığı dönemde İzmir’deki otel ve lokanta fiyatları yükselmiş, pek çok ürün ve hizmet zamlanmış, bu ürün ve hizmetleri çaresizce almak zorunda olan yüzlerce, binlerce kongre davetlisi bu durumdan şikayetçi olmuştur (Ölçün, 1997). Günümüzde “fırsatçılık” kavramı etrafında birleşen dürüst olmayan ticaretin bir görünümü olan bu olumsuz deneyim, iş ahlakı noktasında her dönem pek tatmin edici sonuçlar alınamayabileceğini göstermektedir. Ancak bilgi toplumu, birbirine güven esası üzerinde şekillenen şeffaf, hesap verebilir, adil ve eşitlikçi bir yapıyı zorunlu kılmaktadır. Yüz yıl önce olduğu gibi bugün de toplumun hırsızlık, yalancılık, riya ve tembelliği en büyük düşmanı olarak görmesi gerekmektedir. Toplumı zayıflatan, bölen, ayrıştıran, geleceğine zarar veren ve potansiyel gücünü göstermesi önüne setler çeken esasen yine toplumun içinde olan bu düşman belirlenen huylara sahip kişi ve gruplardır. Kendi toplumu içindekilerin başarısıyla mutlu olan, destekleyen, bilgi ekosistemini besleyen ve birbirinden öğrenerek motive eden topluluklar sürdürülebilir olan yapılardır. Ancak toplumu oluşturan her bir birey, ortak menfaat, dürüstlük ve azim etrafında samimiyetle birleşilirse, toplumun bilgi üretmesi ve bilimsel birikimle parlak bir gelecek inşa etmesi mümkün olabilir.

Bilim ve teknoloji alanında fark yaratan beyinlerin, genellikle aynı dönemlerde ve birbirine yakın bölgelerde ortaya çıkması, bilimin ilerlemesinde bilgi ekosisteminin gücü ve önemini ortaya koymaktadır. Gerçekten de Mevlana, Hacı Bektaş’ı Veli, Yunus Emre, Nasreddin Hoca, El-Cezeri gibi pek çok alim birbirine yakın bölgelerde ve yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Steve Jobs, Bill Gates, Elon Musk, Mark Zuckerberg gibi teknoloji alanında öne çıkan kişiler de yine aynı bölgeler ve dönemlerde başarılı olmuştur. Örneklerin çoğaltılması ve her alanda gözlenmesi mümkün olup bu örnekler bilgi ekosistemini ve bir bakıma başarı ekosistemini ortaya koymaktadır. Ancak birbiriyle etkileşimli ve teşvik edici bir bilgi ekosistemi içerisinde bulunmak, kişisel potansiyelin en yükseğe ulaşmasını sağlamakta, aksi halde kişisel çaba ve iradeye bırakıldığında, başarıya ulaşma ve bunu sürdürülebilir kılma giderek zorlaşmaktadır. Nitekim yenilik, bilgi ve dönüşüm bunu taktir edecek, anlayacak, yayacak ve geliştirecek bir çevreyi de gerektirmekte, yalnız kalan alim bu ekosistemden mahrum kaldığında çalışmalarını ve bilgisi de kendi ömrüyle sınırlanmakta ve kaybolmaktadır. Bu sebeple üretilen bilgiyi yaymak, başka yerde var olan bilgi ve yeniliği de takip edip almak, ilerlemenin temelidir. Nitekim bu sebeple sanayi alanında uzman işgücü için yurt dışına hukuk, edebiyat gibi alanlardan ziyade sanayiye dair alanlarda talebe

gönderilmesi, kongre zamanında da vurgulanmıştır (Ölçün, 1997). Benzer bir süreci bilgi teknolojileri, bilişim sistemleri, yapay zeka mühendisleri gibi bilgi çağına kalifiye bilgi işçileri bakımından da gözlemlemek mümkündür. YÖK'ün işaret ettiği öncelikli alanlar, bu ihtiyacın yüksek öğretime yansıyan yüzüdür. Bunun haricinde burs, destek ve araştırma projelerinde de benzer bir yönelimin artarak sürdürüleceği tahmin edilmektedir.

Tarım toplumunda “toprak”, sanayi toplumunda “hammadde” ne kadar değerli ise bilgi toplumunda da “veri” ona karşılık gelmektedir (Öğüt, 2003; Castells, 2013, Harari, 2018; Bozkurt, 1997; Koçel, 2020). Bu sebeple toprağın kirletilmesi kadar veri kirliliği de ihtiyaç duyulan bilgiye erişimi ve kullanımı imkansız hale getirdiğinden, bilgi toplumunun en temel düşmanıdır (Güner, 2007). Bu alandaki en önemli hırsızlık da dolayısıyla verilerin hukuka aykırı yollarla edinilmesi, kişisel verilen bu verileri ticari amaçla kullanacak kişi veya kurumlara satılması, dijital her türlü verinin tehdit, şantaj veya baskı unsuru olarak kullanılması, dijital iletişimin sunduğu imkanlarla itibar suikastlarının hız kazanması oluşturmaktadır. Bu noktada teknoloji okur yazarlığı, verilerin kötüye kullanılabilirliği noktasında gerekli aydınlatma ve bilgilendirmenin yapılması, en basit uygulamalar için bile her türlü verinin işlenmesi ve satılmasına onay vermek şekilde okunmadan onaylanan rıza metinlerindeki ciddi risklerin farkında olunmasının sağlanması gerekmektedir. Dijital deformasyon ve manipülasyonla başa çıkılması için her bireyin bilinçli ve sağduyulu şekilde iletişim ağında yer alması, doğruluğundan emin olduğu ve bilgi kaynağının güvenilirliğini teyit ederek elde ettiği bilgiyi yayması ve gerçek bilgi olup olmadığı noktasında gerekli öz denetimi sürekli yapması gerekmektedir. Bireysel çabalar kişisel aldatmacaların önüne geçerse de toplumun ciddi bir çoğunluğu yaş küçüklüğü, teknolojiden uzaklık gibi sebeplerle deepfake gibi dijital ses ve görüntü taklidinde uzman sistemlerin çıktılarının sahteliğini algılayamayacaklarından, bilgi güvenliği ve iletişimde gerçekliğin garanti edilmesi için yine devlete büyük sorumluluklar düşmektedir. Hukuki müktesebat yanında dijital iletişim alanlarındaki suç, ihlal ve deformasyonun önüne geçilmesi için de tarafsız ve güvenilir teyit sistemlerinin kurulması, üzerinde oynanmış verilerin tespitinde uzmanlaşmış sistemlerin ilgili verilerin daha yüklenme aşamasında devreye sokulması sağlanarak daha en başından deformasyonun önüne geçilmesi gerekmektedir. Hakikatin yitimi riski taşıyan taraflı, oynanmış, eksik, sahte veri yığınlarının kontrolsüz ve denetimsiz yayılması, seçim propagandalarından ülkeler için hayati olan çeşitli referandum kararlarına kadar pek çok kritik karar aşamasını manipüle edebilmektedir. Bunun yanında ticari anlamda da potansiyel müşterilerini hukuka aykırı elde edilmiş veriler yoluyla izleyen, manipüle edebilen şirketler, rekabette haksız avantajlar elde etmekte, kişilerin her hareketini izleyen pek çok sistem özgür insan iradesi kavramını her geçen gün daha da sorgulanır hale getirmektedir (Bora Çınar, 2022).

Madde 7: “*Türkler, irfan ve marifet âşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir, Maarife verdiği kutsallık dolayısı ile kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak kutlar.*”

İnsanlar karanlıktan değil görememekten daha doğrusu karanlıkta ne olduğunu bilememekten ötürü korkarlar. Bilmemek ürkütücü ve tedirgin edicidir. İnsanın yönelimi bu sebeple bilmeye, anlamaya ve bunu mümkün kılacak yegane imkan olan eğitime doğrudur. Eğitim, karanlığı aydınlatan ışık, eğitimi layıkıyla alan ve öğrendiklerini bilmeyenle paylaşmayı ilke edinen de bu sebeple aydındır. Bilim ve eğitime yönelimi aşkla ifade etmek, bu temel ihtiyacın kuvveti ve değerini vurgulamak içindir. Bu eğitim, kültür ve değerleri içerecek şekilde köklü bir yerel birikim yanında evrensel değerleri ve geniş bir dünya görüşünü de içermek zorundadır. Nitekim alınan eğitimin uluslararası yeterlilikte olması, alandaki her

yeni gelişme ve değişimi içermesi yanında dünyanın her yerinde geçerli ve değerli olması, dolayısıyla yalnızca memlekete değil dünyaya faydalı bireyler yetiştirilmesine imkan sağlaması gerekmektedir.

Bilgi ilkesel olarak her bakımdan üstün, kutsal ve değerli olandır. Öyle ki dini dayanağı olan kandil günleri gibi kutlamaları dahi özünde indirilmiş bir kitabın, dolayısıyla kitabın içerdiği bilgilerin kutsallığı çerçevesinde kitap bayramı olarak adlandırmak mümkün olabilmektedir. Aslında bu farkındalık bir bakıma bilginin taşıyıcısı olan kişi ya da materyallerin değil özü itibarıyla bilginin kutsal olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bilgi tarihsel gelişim bakımından tabletlere, kil bloklara, mağaralara, papirüslere, kağıtlara, disklere, flash belleklere, dijital kodlamalarla dijital sistemlere işlenmiş, taşındığı, kullanıldığı alan ve toplumlar değişse de özündeki değeri ve geçerliliğini hiç yitirmemiştir. Bilgiyi korumak, yaymak, üzerine yenisini katmak, sonraki nesillere aktarmak bu sebeple oldukça önemli ve inanılan en kutsal değer her ne ise onunla eş değer kıymette bir faaliyettir. Bunun yanında toplumun dini hassasiyetleri ve inancına gerekli saygının gösterilmesi, toplumun birliği, huzuru, güvenliği ve dolayısıyla iktisadi geleceği için önemli bir gerekliliktir. Nitekim kongrenin düzenlendiği tarih aralığında Regaip Kandili'nin denk gelmesi münasebetiyle, kongre programına mevlid-i şerif okutulması da dahil edilmiş, şehitlerin ruhuna hediye edilmek üzere okutulan mevlid-i şerif yayın organlarıyla da ülkenin dört yanına duyurulmuştur (Ölçün, 1997). Dini öncül kabul eden kitleleri yenilik ve dönüşümle buluşturmanın ve bunu benimsemelerini sağlamanın olmazsa olmazı kendilerinden bir şeyler de katmak, ortak bir zeminde akıl ve kalbi buluşturabilmektir. Bilimle başlayıp kutsal kitapla devam eden ve temel esasların arasına giren 7. maddeyi bu yaklaşımla ele almak gerektiği kanaatindeyiz. Sadece Türkiye açısından değil esasında tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde kutsallık atfedilen kitaplar, inançlar, gelenek ve görenekler toplumu, çevreyi, siyaseti, ticareti ve ekonomiye etkilemiş, haftanın hangi gününün tatil olacağından hangi yılda olduğuna kadar normalleştirilmiş pek çok kabul dayanağını dinden almıştır. Dinin bu denli etkili ve güçlü olmasının da bilginin kaynağı olarak görülmesi olduğu daima akılda tutulmalıdır. Bilgi bu sebeple güçtür, bilginin kaynağı her nerede olursa olsun ona yönelmek, onu elde etmek ve onun peşinden gitmek gerektiği bir önceki ilkede de vurgulanmıştır. Peşinden gidilen bilgi ise ihtiyaç duyulan ve bir bakıma hayatta tutan, toplumu sürdürülebilir kılan bilgidir. 1923 İzmir İktisat Kongresinde okuma yazması dahi olmayan çiftçilikle hayvancılıkla uğraşan köylünün kabul ettiği ve devletten talep ettiği esas, bu sebeple cami inşası değil ziraat okulları, din alimi değil ziraat mühendisi, veteriner gibi meslek alanlarının uzmanları ve bu doğrultuda köye gerekli bilgiyi verecek kişilerdir. Makine ve teçhizattan ziyade know-how bilgisinin kalıcı, katma değeri yüksek ve ön gereklilik olduğunu bilen çiftçiler, o dönemlerde neden köylünün milletin efendisi olarak işaret edildiğini de gözler önüne sermektedir.

Sanayileşmenin beraberinde getirdiği eğitim sistemi, verilen görevi zamanında yapmayı sağlamaya hizmet eden ödevlerle desteklenmiş, görev ve hizmetler tıpkı sanayi üretim bandındaki makineler gibi bölümlere ayrılmış, tek tipleştirilmiş alan ve uzmanlıklarda dağıtan ve özünde sanayinin makineleşmesiyle uyumlu makineleşmiş işçi yetiştiren bir sistem benimsenmiştir. Doğaya yakınlık ve uyum, yaratıcılığı ve inovasyonu da desteklediği için insanın zaten doğasında olan ancak sanayileşmenin kitleleştiği ve standartlaştırdığı pek çok kabulün sorgulanması neticesinde her alanda bireyselleşme gittikçe yükselişe geçmektedir (Yılmaz, 2004). Dijitalleşmenin beraberinde getireceği eğitim sistemi, çevreyle uyum odaklı, evrensel değerleri merkezine alan, ahlaklı ve çevreye hassas, doğayı seven ve koruyan bireyler yetiştirmeyi öncül kabul eden bütünsel bir eğitim modelidir. Bilim (Science), Teknoloji (Technology), Mühendislik (Engineering) ve Matematik (Mathematics) alanlarını kapsayan ve kısaca STEM olarak adlandırılan bütünsel eğitim modeli benimsenerek, her bakımdan bilinçli, yetenekli, hassas ve çevreyle

uyumlu bireyler yetiştirilmesi gerekmektedir. Bilgi toplumunda her bireyin azami fayda sunabileceği gibi azami zarar verme potansiyeli de göz önünde tutularak, olabildiğince verimliliği garanti altına alan, kişiselleştirilmiş ve her öğrencinin kişisel öğrenme yatkınlığı, ilgi ve dikkatine göre esnek hale getirilebilen bir model üzerinde düşünülmelidir. Eğitimin dijitalleşmesi bu gereklilikleri sağlayacak potansiyelde olduğundan, dijitalleşmenin ihtiyaç duyduğu bilgi işçilerini yine dijital sistemlerin desteğiyle eğitmek mümkün olabilecektir.

Madde 8: *“Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatimizin, hayatımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedenî terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.”*

İnsan nüfusunun varlık gösterdiği çevreyle uyumlu olması, insan sağlığının ve ömrünün uzatılması yönünde temiz çevre, verimli kaynaklar, hava, toprak, su ve besin döngüsündeki denge her zaman önemini korumuştur. Uzunca bir süre var olandan onlarca kat fazla insan topluluğuna da yeteceği istatistiksel olarak ortaya koyulabilen coğrafyalarda, kaynakların paylaşılması noktasında anlaşamayan komşu ülkeler doğal bir nüfus dengeleme politikası haline gelen savaşlarla sayılarını dolaylı ya da doğrudan yollarla azaltmış, belli bir noktada insanların toplanmasının hatalı olarak teşviki neticesinde de pek çok salgın hastalıklar kirlilikten dolayı yine insan popülasyonunun azalmasına yol açmıştır. 1923 yılında bu nüfus azalımı savaştan kaynaklanmışken, yine Türkiye için yüz yıl sonrasında nüfusu ciddi bir şekilde etkileyense covid-19 pandemisi ve sonrasında yaşanan sel, deprem gibi felaketlerdir. Genç yaşlı pek çok vatandaşın ve dahi ülkeye sığınmış pek çok mültecinin hayatını kaybettiği bu toplu kayıplar, nüfusun değeri ve korunması bakımından yine kapsayıcı bir politika gerekip gerekmediğini düşündürmektedir. Nitekim 1923 yılında kongrenin kapanışını yapan Kazım Karabekir ithalat ve ihracat arasındaki açıkla doğum ve ölüm oranlarındaki farkın benzer olduğunu vurgulamış, iktisattaki cehalet ve siyasetteki sersemliğin milleti sürekli olarak kemirdiğinin altını çizmiştir (Afetinan, 1982; Ölçün, 1997). Günümüze gelindiğinde ise TÜİK verilerindeki genel ticaret sistemine göre ihracat 2022 yılı Ocak-Aralık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %12,9 artarak 254 milyar 172 milyon dolar, ithalat %34,0 artarak 363 milyar 711 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Doğum oranlarına bakıldığında ortalama anne yaşının sistematik olarak artmaya, doğum oranlarının düşmeye, kanser, beslenmeye bağlı sindirim hastalıkları gibi hastalıklardan ölüm oranlarının artması yanında intihar oranlarında da bir artış olduğu gözlemlenmektedir. İktisadi verilerin görüldüğü üzere insana dair pek çok alanda uyumlu istatistiksel etkileri olabilmektedir.

Sanayi toplumunun kontrolsüz, bağlamdan gittikçe uzaklaşan ve avantaj olarak vadettiği pek çok iyileşmenin karşılığında çok daha büyük ve onarılmaz yıkımlara yol açtığını tüm dünya tecrübe etmiş, gerekli önlemleri aldığı ölçüde ülkeler çevre ve vatandaşlarının sağlığını korumayı başarmıştır. Nitekim çevreye toprağı, havayı ve suyu kirleterek derin zararlar veren üretim tesislerinin ucuz işgücü çerçevesinde insan sağlığı ve çevre haklarının hiçe sayıldığı coğrafyalara kaydırılması, bölge insanların birkaç nesil sonrasına dahi miras bırakacağı genetik hasarlarla çevrenin bir parçası olan insan popülasyonunda da onarılmaz yaralar açmış, kar odaklı sanayileşmenin tehlike ve zararları fakir ülkelerin sınırlarına, ürünler dünyaya, karlar ise üreticiler çerçevesinde güçlü ülkelere ve sermayedarlara pay edilmiştir. Ne pahasına olursa olsun iktisadi kalkınmanın rasyonel olanı, çevreye zarar vermeyen, doğayla uyumlu ve

sürdürülebilir üretim modelleri olmak zorundadır. Nitekim günün sonunda bu gerçeklik kalkınma hedeflerinin genel çerçevesini oluşturmuş, yalnızca kendi ülkeleri için değil dünyanın bir bütün olarak herhangi bir bölgesinde tahrip edilen doğanın tüm ekosisteme uzun vadede zararlı geri dönüşleri olacağı geç de olsa idrak edilmiştir. Yeşil ekonomi şeklinde de ifade edilebilecek iktisat ve çevrenin bir bütün olarak ve uyumlu etkileşimine dayanan kapsayıcı bakış açısı yeni ekonomi anlayışının temelini oluşturmaktadır (Koçel, 2020). Bu farkındalığı savaştan henüz çıkmış Türkiye, iktisadi kalkınma stratejisinin temel esaslarına yansıtarak, bir bakıma çağının ilerisinde bir duruş sergilemiştir.

Teknolojinin gelişimiyle birlikte sağlıklı insan bedeni algısı gün geçtikçe değişime uğramakta, teknoloji ve tıp etkileşimiyle birlikte uzun ömrü garanti altına alarak yaşlanmayı geciktirici, dokuları iyileştirici ilaçlar ve tedavi yöntemleri geliştirilmekte, işlevini yerine getirmeyen organlar yapay organlarla yer değiştirebilmekte, biyonik uzuvlar, duyu organları pek çok engel ve hastalığı üstesinden gelenebilir seviyeye indirgemektedir. Ancak başka bir yönüyle de tıp alanı ölüme çareyi bulmuş, ticaret alanıyla etkileşime girerek şişeleyip satmak yönünde ticari bir yapıya bürünmüştür. İlaç patentlerinde insan vicdanı ve onuruna uymayacak şekilde özellikle bebeklerin tedavilerinde kesin tedavi imkanı sunan tek doz ilaçların olağanüstü yüksek rakamlarla pazara sunulması, sağlığın satın alınabilir ekonomik bir değere dönüşmesi sürecini hızlandırmaktadır. Bu bağlamda sporun yerini estetik operasyonlar aldığı gibi temiz hava, güneş ve temizliğin yerini dar, karanlık, kirli alanlarda ekrana bağımlı çalışma ve yaşama kültürü almaya başlamıştır. Çevreden kopan, doğayla iç içe büyüme imkanından yoksun, dijital bir materyali vücudunun bir aparatına dönüştüren özellikle genç nesil için hareketsizlik ciddi sağlık sorunlarına davetiye çıkardığı gibi doğallıktan uzaklaşan insan bedeninin yapay besinler, hobiler, sporlar ve alışkanlıklar neticesinde doğal metabolizması yıpranan bedeninin tamiri de yine yapay yöntemlere başvurulmaktadır. Bu bakımdan sentetik maddeleri bedenine enjekte etmede rekabete giren, değişen ve dönüşen estetik algılar ve kaygılar neticesinde, zayıf ve sürdürülemez olduğu iddia edilen bedeninin varlığını ileriye taşıyabilmesi için bir noktada makineyle bütünleşmesinin kaçınılmaz olduğunu dahi iddia edilebilmektedir (Moravec, 1988).

Madde 9: “Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve kurumlarına düşman olmayan milletlerle daima dosttur; Yabancı sermayesine karşı değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan kurumlarla ilişkide bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nereden olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü ilişkide fazla aracı istemez.”

Siyasi sınırlar tabiatı itibariyle yapay ayrımlardır ve bu sebeple milletler vatandaşlık bağlarından bağımsız olarak birey olarak değerli ve eşittir. Dolayısıyla birbirinin değerlerine saygılı olan, zarar vermeyen ve kişinin gelişimine faydalı olan her kişi dostça karşılanmalıdır. Bu ilke, bir bakıma insan dolaşımının serbestliğini daha o dönem ortaya koymuş, etkileşimin sınır ve esaslarını tespit etmiştir. Yabancı sermaye de ancak yerel değer ve hukuk yapısına saygılı ise kabul görecektir. Nitekim kongre boyunca yabancı sermayeye peşinen karşı olunmadığını ispatlamak amaçlı sürekli Chester projesine vurgu yapılmış ve bu yatırıma engel olunmamasının yabancı yatırımlara açık olduğunu gösterdiği belirtilmiştir. İlim ve sanat yeniliklerinde ise nereden olursa olsun doğrudan doğruya alınması gerekliliği, bilgi etkileşimine tamamen açık olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim bazı teknolojilerde, üretmenin maliyeti, geliştirilmenin alacağı zaman ve kullanım ihtiyacının yoğunluğu göz önüne alınarak en hayati alanlarda dahi yabancı teknolojilerin kullanılması mümkündür. Örneğin küresel salgın neticesinde, bu toplumsal kırılmaya hazırlıksız olan eğitim alanında yabancı yazılım ve programlar üzerinden eğitim verilmesinden

sınavlar yapılmasına kadar eğitim teknolojilerinde yabancı ağırlıklı tüketim bunun bir göstergesidir. Benzer ihtiyaç yargı alanında da doğduğundan, yerel teknolojinin yeterli ve çoğu devlete göre hazır ve etkin olması da önemli bir avantaj yaratmıştır. Dolayısıyla bir ülkenin her alanda ve her koşulda teknolojiyi etkin geliştirmesi, her bir alanın etkinliği göz önüne alındığında bu alanda yerel, bağımsız ve kendi ihtiyaçlarına uyarlanmış bir arayüze sahip olması oldukça önemlidir (Güner, 2007). Nitekim sistemin bakım, onarım, kontrol ve denetiminde de kaynağın yabancı olması, sürecin de yabancı desteği ve kontrolüne, dolayısıyla tüketimin de süreklilik kazanmasına neden olmaktadır. Özellikle tarım alanında makine desteğinin bu makinelerin getirilmesiyle bitmeyip, arızalandığında onaracak insan kaynağının olmaması, makineleri üretme bilgisi olmadığından bunun yan ürünü olan bakım ve onarma bilgisinin de olamaması, dolayısıyla sürekli bir üretim yerine bağımlılığı, sürekli bir dışa akan masraf ve kaynakları beraberinde getirmektedir. Bunun yanında tüketimde maliyetleri artıran önemli bir etken olan aracılık faaliyetlerinde aracı arttıkça komisyon, komisyon arttıkça da tüketim maliyeti artmaktadır. Aracının olmaması, üretici ve tüketicinin ya da alıcı ve satıcının iletişim sürecinin minimum masraf gerektirmesi anlamına gelmektedir. Bu da dolayısıyla özellikle ithalat ve sürekli ticarete ciddi bir tasarruf ve milli servetin korunması anlamına gelmektedir. Aksi halde süreç dürüstlüğü zedelenmesi, emekçinin işin tamamlanması sürecinde en az geliri elde etmesi, emek göstermeyenlerin sürekli bir diğerine aktarılan iletişim ağı ile haksız kazanç elde etmesi, ürün ve hizmetlerin tüketici ve üretici açısından rasyonel olmayan fiyatlandırmalarla dalgalanmasına ve sonuçta bu iktisadi faaliyetin sürekli yeni araçların iştahını çekmesi neticesinde maliyeti dahi karşılamaktan uzak yapay ve tehlikeli bir döngüye sürüklenmesine yol açmaktadır.

Madde 10: *“Türk açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde tekelcilik istemez.”*

Bireysel hak ve özgürlüklerin kağıt üzerinde göstermelik olarak yer aldığı sanayi toplumları, bir şekilde varlık göstermiş ve bir ölçüde sürümden kazanarak toplumsal ilerleme kaydedebilmişse de benzer bir ortalama ilerlemenin bilgi toplumunda yaşanması çok güçtür. Nitekim köleleştirilmiş bir işçi sınıfıyla madenlerden kömür çıkartmak, yüzlerce işçinin öldüğü bu güvencesiz ve denetimsiz iş alanlarında kısa sürede yine aynı çaresiz bırakılmış insan kaynağını oluşturarak çalışmayı sürdürmek mümkün olsa da çalışma koşulları ve düzeninden memnun olmayan, işinde mutlu olmayan ve değer verildiğini hissetmeyen bilgi işçilerinin bilgi üretmeyi sürdürmesi mümkün olmadığı gibi işten ayrılması ya da ölümü halinde aynı işi yapabilecek kalifiye bir çalışanın kolaylıkla bulunması da söz konusu değildir. Bunun yanında yaratıcılık ve inovasyon gerektiren bilişim faaliyetlerinde, hedeflenen ürün ve hizmetin ortaya çıkışı kesin mesai saatleri ve talimatlarla çizilemeyecek kadar kişisel motivasyona ve ilhama bağlı olabilmektedir. Dolayısıyla her ne kadar belirli bir süreç takvimi olsa da bu sürecin çalışma sistematığı, zamanı, mekanı ve yöntemleri konusunda bilgi işçisinin özgür bırakılması verimliliği ve yaratıcılığı olumlu etkilemektedir. Çalışanın onuru, isteği, yaşamı ve yaratıcılık zamanlarına saygılı iş kültürü gerçekten de açık alın ve serbestçe çalışma şeklinde ifade edilmeye uygundur.

İzmir İktisat Kongresi amele ifadesi yerine işçi ifadesinin kullanılmasının oybirliğiyle kabul edildiği ve dolayısıyla işçi kavramında ilk kez uzlaşıldığı yerdir. Dolayısıyla çalışanların isimlendirilmesinin ilgili mevzuatlarına kadar korunması ve desteklenmesi her dönem üzerinde uzlaşılması ve hiçbir şekilde ödün verilmemesi gereken temel ilkedir. Dolayısıyla bilgi toplumunun selameti açısından da adlandırılmasından başlamak üzere bilgi işçilerinin sosyal ve ekonomik haklarının zenginleştirilmesi üzerinde düşünmek gerekmektedir. Yaratıcılık, maddi ve manevi olarak tüm ihtiyaçların giderilmesi

olasılığında daha verimli neticelerle ortaya çıktığı için ekonomik anlamda belki de CEO'lardan çok bilgi mühendislerin yüksek ücretlendirilmesi gerekebilecektir. Bu yaklaşım maliyetli olarak değerlendirilebilse de bilgi işçisinin kaybı, işçiyle birlikte bilginin de kaybedilmesi anlamına geldiğinden, bilginin sürece ve işin kendisine aktarımı sağlanıp uzun vadede süreç otomasyonu ile bilgi işçisinin yaratıcılığı ve katkısından maksimum verim elde edilebilmesi mümkündür (McAfee ve Brynjolfsson, 2012). Bu durum ise bilginin otomasyona aktarımı sonrasında işsiz kalacak bilgi işçileri bakımından yeni iş alanların açılıp açılmayacağı üzerinde düşünülmesini gerektirmektedir. Nitekim işçilerin bilgilerinin otomasyona aktarımı tamamlandığında pek çok teknoloji şirketi, çalışanları için yeni departmanlar yaratamamış ve binlerce kalifiye bilgi işçisini işten çıkarmıştır. Dijital dönüşümün gelecekteki temel tartışma konusunun işsizlikten ziyade işsizlik olacağı tahmin edilmektedir.

Faaliyet alanların tekelleşmesi konusuna gelindiğinde, tekelleşme, faaliyet alanında emek veren çalışanların alternatifsiz kalmasına yol açtığından, çalışanların hak ve özgürlükleri bakımından doğal bir risk oluşturmaktadır. Örneğin nükleer enerji alanında eğitim almış bir kişi için bir ülkede sadece bir tane nükleer enerji santrali varsa bu alanda çalışma koşullarından, ücrete kadar pek çok düzenlemede dolaylı bir tekelleşme söz konusu olacak, bu tekelleşmenin kötüye kullanılması halinde ise çalışanlar ya yaratıcılık ve motivasyonlarını yitirerek çalışacak ya yurt dışına gidecek ya da asıl uzmanlık alanını öteleyerek farklı iş alanlarına yönelecektir. Bu sebeple bilişim ve teknoloji alanında tekelleşme, rekabetin olmaması sebebiyle ilerlemenin durması, alternatifi olmayan çalışanların istismar edilmesi, başarı ve gelişmenin göstergesi olabilecek verilerin edinilememesi gibi pek çok farklı yönüyle oldukça risklidir.

Madde 11: *“Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek, zümre itibariyle el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar.”*

Bilgi toplumu olabildiğince bireyi odağına almakla birlikte, bireylerin de olabildiğince örgütlenmesi ve verimli topluluklar oluşmasını teşvik eden bir yapıyı gerektirmektedir. Bu konuda henüz bu ilkenin kabul edildiği kongrenin kendisi bile samimi bir adım ve hedef olarak bu ilkeyi benimsemekle birlikte, organizasyonun yapılması, duyurulması, davetlilerin toplanması, kongre programının oluşturulması, davetlilerin kendilerini ifade etmesine imkan tanınması noktasında pek çok yetersizlikler yaşandığı, kongrenin başlangıç zamanının ötelenmesi, bir hafta olarak planlanan kongrenin iki haftada ve yine de alel acele sonuçlandırılmaya çalışılmasıyla da gözlemlenebilmektedir (Ölçün, 1997). Ayrıca bir diğer eksiklik de katılımcılar arasına hukukçuların dahil edilmemesidir ki iktisadi pek çok konu hukuken düzenlenmesi ve denetlenmesi gereken pek çok konu içerdiğinden düzenlemelerdeki eksiklik ve uygulamadaki ihtiyaçların tespiti için büyük bir fırsat kaçırılmış olmuştur (Ölçün, 1997). Ancak yine de hangi meslek grubundan olursa olsun davete icabet etmek için kendi aralarında para toplayan, zorlu kış şartlarında İzmir'e ulaşmaya çalışan, bir şekilde kendini ifade etmek için kimi zaman İzmir sokaklarına kadar dolup taşan kongre, tüm katılımcıların candan katıldığını, aşkla bu kongreye katkı sunmak için yanıp tutuştuğunu göstermesi bakımından ilkenin vücut bulmuş hali olarak karşımızda durmaktadır.

Bilgi, etkileşim, aktarma, tartışma, eleştirme, yeniden ele alma, farklı bakış açısı sunma, bütünsel yaklaşma, parçalara ayırma, eleştiren düşünme gibi süreçler, ne kadar çok kişi katkısıyla üretilirse o kadar etkili bir çıktı haline gelebilmektedir. Bilgi, tabiatı itibariyle yararlı, insan ömründen bağımsız, sürekliliği olan, gözlemlenebilen ve aktarılabilen her şeyi kapsamı içerisine alabilmektedir. Bilgiyi biriktirmek için

ilgili olduğu alanda faaliyet gösteren tüm katılımcıların deneyim ve araştırmalarıyla derlenmesi, katılımcıların birbirlerini geliştirmeleri yanında faaliyet alanının da geliştirilmesi için şarttır. Bu şekilde ne kadar çok etkileşimli ve çok katılımlı mesleki birlikler, dernekler ve topluluklar oluşturulursa bilginin sistematik hale gelmesi de o kadar hızlanmakta ve dolayısıyla yeni ve daha faydalı bilgilerin üretimi hız kazanmaktadır. Eskiden insanların birbiriyle etkileşimde bulunması için çeşitli toplantılar, seyahatler ya da etkinlikler düzenlenmesi gerekmektedir şu an dünyanın her yerinden araştırmacıların zaman ve mekanı aşarak zihinlerini bir araya getirmeleri mümkün olduğu gibi bire bir olarak birbirini görmeyen ve tanımayan pek çok kişinin anlık olarak duygu ve düşüncelerini çeşitli dijital platformlarda tartışma ve etkileşime açmaları mümkün olmaktadır. Bir bakıma interneti günümüzün interneti haline getiren kırılma noktası da açık kaynak ilkesi etrafında dijital bilgi havuzunu herkese açmak, herkesin katkısını sunmasına imkan tanımak oluşturmuştur. Açık topluluklar, platformlar, proje ve çalışmalar, bilgi toplumunun doğal sonuçları, sosyal gelişim ve dönüşümün anahtarı olarak eskiden olduğu gibi bugün de ne kadar bireysel zenginlikler önemli olsa da birlik ve topluluk oluşturmanın gücünü sürdürdüğünü göstermektedir. Ne kadar çok katılımcı olursa o kadar bütünsel, o kadar etkili ve o kadar zeki olan dijital platformlar, zihinsel etkileşimlerin yoğunluğuna göre değer kazanmakta ve değer üretmektedir.

Madde 12: *“Türk kadını ve kocası, çocukları İktisadî Misaka göre yetiştirir.”*

Bilgi toplumunda önemli olan bilgi birikiminin artırılması ve toplumun her anlamda hem bireysel hem toplumsal olarak gelişmesi ve ilerlemesi olduğundan, cinsiyet eşitsizliklerinin sürdürüldüğü toplumlarda bilgi toplumuna geçiş zorlaşmaktadır. Küresel kalkınma hedefleri arasında da yer verilen toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele, öğrenen bir toplum yapısına dönüşmenin ön şartıdır. Bu noktada temel iktisat esaslarında aile gibi gruplaştıran bir ifade yerine bireysellikten yola çıkılarak ve özellikle kadın kimliğinin öne alınıp, erkek kimliğinin ise kadının eşi olarak kullanımı oldukça dikkat çekicidir. Kutsal kitaplarda bazen adının bile yer almadığı ve erkeğin eşi olarak atıf yapılan kadın imgesi göz önüne alındığında, pozitif ayrımcılık ve kadının toplumdaki yeri ve önemini ortaya koymak adına son esasın kelime kullanım tercihlerindeki incelik taktire şayandır. Kadın ve erkeği toplumsal cinsiyet rollerinden kurtarmak ve birey olarak ele alarak, bilişim alanında her cinsiyetten katkı, düşünce, eleştiri, tasarım ve inovasyona imkan sağlanması gerekmektedir. Yalnızca cinsiyet eşitliği olarak değil ayrıca etnik, dini, kültürel, tarihi, düşünsel ve kişisel farklılık ve değerlerin de olabildiğince kucaklanması ve toplumsal çeşitlilik ve sürdürülebilirliğin teminat altına alınması gerekmektedir (Yılmaz, 2004; Güner, 2007). Bunun anahtarını ise düşünce ve ifade özgürlüğünün etkin kullanımı, demokratik toplum mimarisi, bağımsız ve tarafsız bir yargı mekanizması oluşturmaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi'nden yüz yıl sonra, yine aynı adlı 7. İzmir İktisat Kongresi'nde sunduğumuz bu çalışma, üzerinden bir asır geçse de iktisadi temel esasların önemini koruduğunu, dijital dönüşümde de bu ilkelerin rehberliğinden faydalanılabileceğimi ortaya koymak amacını taşımaktadır. Tarım toplumu için toprak, sanayi toplumu için hammadde, bilgi toplumu için ise veri paha biçilemez değer ve önemdedir. Dolayısıyla verilerin dijitalleştirilmesi, gizliliği ve güvenliğinin sağlanması, buna ilişkin kontrol ve denetim mekanizmalarının kurulması, ulusal veri stratejisiyle dış veri ihtiyacının ve dışa veri aktarımının minimize edilmesi oldukça önemlidir. Bunun yanında dijitalleşmenin öncülüğünü yapmak bağlamında otomasyona uygun kamusal faaliyet ve hizmet alanlarının tespit edilerek hızla dijitalleştirilmesi bilişim ve teknoloji alanının desteklenmesi açısından faydalı bir adım olacaktır.

Bilgi toplumunun devlet mekanizmasından beklentisi, teknolojinin güvenli, verimli ve bilinçli bir şekilde ilerletilmesi ve kullanılması için bu sistemlerin hukuki, siyasi ve politik mekanizmalarının kurulması, teknoloji şirketlerinin yetersiz kaldığı noktalarda inisiyatif olarak eksiklikleri giderici politikalar oluşturmasıdır. Bunun yanında yapay zeka sistemleri gibi öncü ve etkili sistemlere özgü risk sigortası oluşturulması ya da buna özgülenmiş bir yatırım fonu oluşturularak girişimcilerin desteklenmesi de yatırıma yönelik tereddütleri giderici bir etki gösterecektir.

Kendi kendine yeten bir topluma dönüşme hedefinin, bilgi toplumundaki yansıması, dijitalleşmenin, donanım, yazılım, veri işleme ve benzeri her alanında kapsayıcı teknolojik ilerlemelerin sağlanmasını ve dolayısıyla bilişim sistemlerinin bütünsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Dijital dönüşümün herhangi bir adımında dışa bağımlılığı ve özellikle tekelleşmiş hizmet sunumunu gerektirmeyecek şekilde yaygın uzmanlaşmayı sağlamak için eğitim sisteminin köklü bir reforma ihtiyacı bulunmaktadır.

Bilişim ve teknoloji alanında özel sektörün teşviki ve desteklenmesi için politikalar oluşturulması, devletin dijitalleşmede öncü olarak kendi yapısını da dijitalleştirmek yönünde inisiyatif alması gerekmektedir. Bunun en önemli ayağı ise bilgi teknolojilerinin otoyolları gibi olan internet ağ yapısını güçlendirmek ve vatandaşın teknolojiye erişimini kolaylaştırıcı yatırımlar yapılmasını sağlamaktır. Bunun yanında bilgi işçisinin yetiştirilmesi ve dahi çalıştırılmasındaki hayati önemi ve kıymetini kavramak, hak ettiği değeri vererek çalışma koşullarının iyileştirilmesini sağlamak gerekmektedir. Ayrıca çalışanlar arasındaki bilgi paylaşımını artıracak ve alandaki hukuki, teknik, ticari gelişimleri takip edebilecekleri platformlar kurmak ve bu tür organizasyonları teşvik etmek de bilginin birikimi ve üretimini güçlendirerek bilgi ekosisteminin oluşmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Afetinan, A. (1982), İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat- 4 Mart 1923, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Bora Çınar, S. (2022), Şirketler Hukukunun Geleceği Üzerine Bir İnceleme: Şirket Yönetiminde Yapay Zeka, Seçkin, Ankara.
- Bozkurt, V. (1997), Enformasyon Toplumu ve Türkiye, 2. Basım, Sistem Yayıncılık.
- Castells, M. (2013), Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceyhun, Y., Çağlayan U. (1997), Bilgi Teknolojileri Türkiye için Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Cinokur, F. (2022), “Rus ve Ukraynalı yazılım firmaları Antalya Teknokent’te yer almak istiyor”, turizmdays.com, 24.10.2022.
- Drucker, P. F. (1994), Kapitalist Ötesi Toplum, Çev: Belkis Çorakçı, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Gibson, R. (2008), “Ticareti Yeniden Düşünme”, Geleceği Yönetmek, haz: Rowan Gibson, Çev: Anaca Ergül ve Arıcan Uysal, Yakamoz yayınları, 15-28.
- Gün, B. (2018), Kalite, Mükemmellik ve EFQM Mükemmellik Modeli, KalDer- Türkiye Kalite Derneği.
- Güner, E. (2007), Bilgi Toplumuna Geçiş: Sosyolojik Bir Yaklaşım, Başkent Klişe ve Matbaacılık, Ankara.
- Harari, Y. N. (2018), 21. Yüzyıl İçin 21 Ders, Çev. Selin Sıral, Kolektif Kitap.
- Koçel, T. (2020), Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna İşletme Yöneticiliği, 18. Baskı, Beta, İstanbul.
- McAfee, A., Brynjolfsson, E. (2012), “Rekabetçi Fark Yaratan BT’ye Yatırım Yapmak”, Teknolojiyi Stratejilerle Bağdaştırmak, MESS Yayınları, 149-174, İstanbul.
- McCarthy, J., Minsky, M., Rochester, N., Shannon, C. (1955), A Proposal for the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence.
- Meray, S. (1969-1973), Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler, I. Takım 4 Cilt, II. Takım 2 Cilt, Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Moravec, H. (1988), MIND Children: The Future of Robot and Human Intelligen-ce, Harvard University Press.
- Öğüt, A. (2003), Bilgi Çağında Yönetim, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım.
- Ölçün, A. G. (1997), Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar, 4. Baskı, Sermaye Piyasası Kurulu, Ankara.
- Solinger, D., Ehlert, P. And Rothkrantz, L. (2004), “Creating a dogfight agent”, Technical Report DKS05-01/ICE 10.
- Thurow, L. (2008), “Kapitalizmin Özünü Değiştirmek”, Geleceği Yönetmek, Haz: Rowan Gibson, Çev: Anaca Ergül ve Arıcan Uysal, Yakamoz yayınları, 240-261.
- Toffler, A. (1996), Üçüncü Dalga, 3. Baskı, Çev: Ali Seden, Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, A. (2004), İkinci Küreselleşme Dalgası-Kavram Süreç ve Sorunlar, Vadi Yayınları, Ankara.

PUBLIC EXPENDITURES AND THEIR IMPACT ON THE ECONOMY - THE CASE OF KOSOVO

Prof.ass.dr. Agim BERISHA

College of Business, Faculty of Economics, Kosovo, agim.berisha74@hotmail.com

ABSTRACT

The budget represents the main instrument of public financing. The budget is one of the most important economic instruments available to the Government of Kosovo. In the framework of government policies, the issue of government spending is considered quite important. In order to maintain fiscal stability, attention should be paid to how much the expenses burden the budget and where their spending is directed. In this aspect, the way of spending budget funds and the orientation of government spending for productive purposes and investment projects remains important. Also, within the budget, in recent years, there has been an excess of public expenditures over public revenues, namely the budget deficit. Through this study, we aim for the given conclusions and recommendations to be taken into consideration and serve the actors in the field of public finance.

Key words: Public expenditure, budget, budget deficit.

**FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN NIGERIA; HOW EFFECTIVE IS THE
IMPLEMENTATION?**

Samuel Akpadiagha ETUK

B.A. (Hons), LLB (Hons), BL, LLM, Paralegal Studies Department, Akwa Ibom State Polytechnic

Ikot OSURUA

ABSTRACT

The world has become a global village with people from diverse cultural background living and working together, carrying on international commercial transactions and commerce. Foreign Direct Investment (FDI) is one aspect of commercial expansion in Nigeria that has given lot of concerns to both the indigenous and foreign investors. It is often seen by governments of developing countries of the world as a vehicle of financial liberalization targeted at developing a more prosperous economy. The policies tend to encourage foreign investors to invest in the economy of these developing countries and Nigeria through constitutional and other legislation have tried to encourage foreign direct investment in its economy. This paper looks at the impact of foreign direct investment on the economic growth of Nigeria as a country, the mechanism adopted by government to encourage foreign investment in the country and the effectiveness of such policies. While government policies are targeted towards a production based economy, study shows the application, rather than promoting production and boost export growth, it is used to supplement consumption, substitute for saving and devoted to the importation of consumer goods and services at the expense of investments and exports. The policies are sometimes used to control the activities of multinational corporations, attract foreign investors and encourage industrialization in Nigeria.

Keywords: foreign direct investment, legislation, economic growth, transaction, commercial

THE GENDER PAY GAP IN THE ITALIAN LABOR MARKET

Lorena SALIAJ

PhD(c), Università degli studi “G. D’Annunzio”, Italy

lorena.saliaj@unich.it

ABSTRACT

This paper regards an econometric analysis of the gender pay gap for the Italian labor market, in terms of discrimination and inequalities that most women face in the labor market. In recent years, the number of women who have started doing jobs once considered purely masculine has increased rapidly. This growth was mainly accompanied by an increase in the education levels of young women. This situation, in recent decades, has led to a wage difference related to numerous factors of a legal, social and economic nature, going beyond the principle of equal payment for equal work. The achievement of equality between men and women in the labor market is important, not only for equity towards women but also for a more efficient economic system. The contribution of women's work is, in fact, essential for the improvement of social cohesion and objectives. But for the creation of job opportunities for women, therefore simulation of their integration and permanence in the labor market, it is essential to reduce the discrimination in terms of payments when comparing to men. Thus, equal treatment in general and equal retribution in particular is essential for overcoming these problems. This paper aims to explore the pay gap between men and women in the Italian labor market, evidencing the main reasons and factors that cause the gap, considering the survey conducted by the Bank of Italy.

Keywords: Gender pay gap, Inequalities, Labor market, Wage

**ECONOMIC DEVELOPMENT AND SELF SUFFICIENCY: AN EMPIRICAL ASSESSMENT
OF SALIENT ISSUES**

Ekpo Ekefre ABAKASANGA

*Department of Accountancy, School of Business and Management Akwa Ibom State Polytechnic, Ikot Osurua, Ikot
Ekpene, Nigeria.*

ABSTRACT

One of the issues that has taken the centre stage in the macroeconomic discourse of nations, is the quest to attain economic self-sufficiency. But whether or not self-sufficiency can be achieved without tackling the issues of economic development, remains an empirical dilemma. Thus, this study is undertaken in an attempt to ascertain the relationship between economic development and self-sufficiency. It examines the extent to which per capita income, literacy rate, employment rate, and other factors, affect self-sufficiency. The study utilized data from 2000 to 2020, obtained from the World Bank and other National sources, which were analysed using the multiple regression analytical technique. The results indicated that such issues as per capita income and employment have strong influences on self-sufficiency. Thus, the realization of self-sufficiency remains a mirage if the government is not committed to improving the developmental indices of the country. It therefore recommends, among others, that government should pay more attention to driving industrialization, especially by promoting entrepreneurship and enhancing the productive capacity of the non-oil sector, so as to significantly increase per capita income.

Key words: Economic Development, Self Sufficiency, Sustainable development, Good Governance, Government

**AN OVERVIEW OF INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS AND INDIAN
ACCOUNTING STANDARDS**

Palak DEVNATH

Hindustan Institute of Technology and Science (Deemed to be University),

Bachelor of Commerce(B.Com) Student, Department of Commerce, Chennai, India.

21346001@student.hindustanuniv.ac.in,

Mr. JAYASHANKAR.J

Hindustan Institute of Technology and Science (Deemed to be University),

Assistant Professor, Department of Commerce, Chennai, India.

jayapoliceshankar@gmail.com, . ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-6274-9672>

ABSTRACT

International Accounting Standards means a set of principles and procedures relating to the way companies present their financial statements. The world bank is making its loans conditional on companies adhering to international accounting standards. It helps in the process of accounting harmonization. Indian Accounting Standards were developed to harmonize standards related to international accounting and reporting. Accounting standards standardize the whole accounting procedure of the economy. All companies after adopting these accounting standards follow the same manner of recording transactions. It is an attempt to help everyone in the business sector to easily understand the whole accounting system. In India, Institute of Chartered Accountants formulate & issue accounting standards. These standards are followed by accountants of all the companies registered in India. This paper analyses how International Accounting Standards and Indian Accounting Standards had influenced the accounting system in India. In addition, this paper will make you aware of the important International accounting standards as well as Indian Accounting Standards

Keywords: Indian Accounting Standards, International Accounting Standards, GAAP, Cash Flow Statement, Inventories, Accounting Policies

**FACTORS THAT ENCOURAGE COMPANIES MANAGEMENT TO CARRY OUT CORPORATE
SOCIAL RESPONSIBILITY:
A QUALITATIVE STUDY OF CSR IN TANGSEL CITY**

Putri Noor RAMAYANTI

putri@stieganessa.ac.id

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Fisy AMALIA

fisyamalia67@gmail.com

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Ahmad FADLI

afadli2769@gmail.com

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Adhy FIRDAUS

(Corresponding Author)

adhyfirdaus.thelecturer@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-2664-6796

Senior Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia

ABSTRACT

This research objective is to study what hinders a company that it is difficult to carry out its corporate social responsibility, even though all national and international regulations have emphasized that companies carry out their business ethics by carrying out corporate social responsibility. Based on the knowledge of barrier factors, this research will reveal what are the main factors that strongly encourage companies in carrying out their corporate social responsibility.

Since this is a management and social science matter, qualitative research methods should be appropriate to carry out this research. Furthermore, the Qualitative Phenomenology approach will be suitable for this research. The research setting took place in the City of Tangsel, Banten Province, Indonesia. Tangsel City is located in the southern part of the Capitol City of Jakarta, It has so many small and medium-sized industries – manufactures, and services Industries. Data collection was done by Observations and Interviews with informants.

Observations were conducted in many areas, including industrial areas – manufacturing areas. When making observation researcher equips himself with voice and video recording devices such as the android hand-phone and tab. Five Informants were selected from 25 potential candidates with the qualification of being mature, knowledgeable, undergraduate degree holders and having a position in corporate management. An in-depth interview with the informant was conducted with open-ended questions to delve deeper into matters related to the research topic and research focus. Interviews were done Three times for each informant. Interview transcription was made each time interview was completed. Data validity was done by member checking, peer debriefing, and triangulations. Data analyses using Content analysis and theme analysis techniques.

From the data analysis, the researcher found four research findings. Those findings are corporate prosperity, caring management, corporate organizational culture, and good relations with the societies around the corporate. These findings answer the research questions of factors that encourage companies to conduct corporate social responsibility lightly. This research gave the vision of the model of a company that conducting the implementation of corporate social responsibility.

Keywords: *Corporate prosperity, caring management, encourage, implementation, organizational culture,*

INTRODUCTION

Corporate social responsibility can be seen as a public relations effort. Corporate social responsibility (CSR) refers to strategies that companies put into action as part of corporate governance that are designed to ensure the company's operations are ethical and beneficial for society. Generally, corporate social responsibility initiatives are categorized as follows: Environmental responsibility initiatives aim to reduce pollution and environmental damages.

The business benefits of corporate social responsibility include the following: Stronger brand image, recognition, and reputation. Increased customer loyalty and sales. Operational cost savings. Retaining key and talented employees.

In Indonesia, there are a number of laws and regulations governing CSR. Here are some laws on CSR in Indonesia. Also read: Government Asks Companies to Set Aside CSR for Stunting Handling One of the rules regarding CSR in Indonesia is Law Number 40 of 2007 concerning Private Companies (PT).

In addition to CSR regulations in Article 74 of Law No. 40 of 2007 concerning Limited Liability Companies, also several other laws and regulations regulate CSR in certain sectoral laws with different languages and terms to regulations in the form of ministerial regulations. Another law that regulates CSR is Law Number 21 of 2014 concerning Geothermal (Radjab, 2020).

Currently, CSR implementation has been widely applied in various fields. In Indonesia, there are already many companies that implement a Corporate social responsibility directly or coordinated by the government, both local and national. CSR in the form of entrustment funds from entrepreneurs is channeled to build shutter and public infrastructure and not a few are used to improve educational facilities.

Corporate Social Responsibility is an implementation of a company's Business Ethics (Firdaus A. S., 2019). Ethical entrepreneurs and/or companies will care about the surrounding environment, the environment that supports it to exist. The environment where the business unit is located. By practicing business ethics in the form of corporate social responsibility, the company will gain public sympathy, both consumers and policy makers.

However, today there are still many entrepreneurs and companies who are still hesitant to implement business ethics and practice Corporate social responsibility even though the rules and ethical norms are very clear about regulating it.

This research objective is to study what hinders a company that it is difficult to carry out its corporate social responsibility, even though all national and international regulations have emphasized that companies carry out their business ethics by carrying out corporate social responsibility.

RESEARCH METHODS

Since this is a management and social science matter, qualitative research methods should be appropriate to carry out this research. Furthermore, the Qualitative Phenomenology approach will be suitable for this research (Firdaus A. , 2020) (Creswell, 2003) (Fatchan, 2011).

The qualitative research setting took place in natural setting, there is no special or specific preparation in the setting area. The research setting of this research took place in the City of Tangsel, Banten Province, Indonesia. Tangsel City is located in the southern part of the Capitol City of Jakarta, It has so many small and medium-sized industries – manufactures, and services Industries.

Research data collection was done by Observation procedure and Interviews with informants. Where in this case the researcher conducts participatory active Observations. Observations were conducted in many areas, including industrial areas – manufacturing areas. When making observation researcher equips himself with voice and video recording devices such as the android hand-phone and tab. Researchers visited industrial areas and small industrial locations several times for observation, to industrial areas researchers visited three times in different areas. When making observations, researchers collect information from workers in passing and observe the condition and understanding of the community's environment of Corporate Social Responsibility to get an impression of the absorption of CSR implementation in the area around the industrial area. When carrying out observations, researchers equip themselves with a sound, photo and video recording device, namely an android mobile phone complete with a camera. With this tool researchers can take photos, record videos, and make observational notes about common and unusual things that are related to the research topic such as the attitude and attitude of the leader toward surrounding environments as well as the attitude of subordinates towards their superiors or leaders to reveal the type of leadership that applies which connected to the Corporate social responsibility of their management.

Five Informants were selected from 25 potential candidates with the qualification of being mature, knowledgeable, minimum of high school graduate and having a position in corporate management.

Table of Informants Demography data

No.	Code	Sex	Age	Education	Occupation	Remarks
1	Inf-1	M	30	Bachelor Degree Holder (S1)	Employee Supervision	
2	Inf-2	F	27	Bachelor Degree Holder (S1)	Administration Manager	
3	Inf-3	M	32	Master degree holder (S2)	Factory Manager	
4	Inf-4	F	32	Master Degree Holder (S2)	Public Relation Manager	
5	Inf-5	M	40	Master Degree Holder (S2)	Operational Manager	

Data Research.

An in-depth interview with the informants was conducted one-on-one with open-ended questions to delve deeper into matters related to the research topic and research focus. Interviews were done Three times for each informant. The first interview intends to reveal in general about the research topic and receive the right to use the results of the interview to be used for research from informants. The second interview was intended to dig deeper into the informant's experience, knowledge, and experience, about CSR which was the topic of research. The third interview complemented the data that was still considered lacking by the researcher and refined the data from the informants so that it was sufficient for the data needed by the researcher to conduct the analysis.

Interview recording interview notes, and some pictures were taken during interviews. Interview transcription was made each time interview was completed. In order to ensure the openness and credibility of the research, transcription is carried out by the third party, namely other teams besides the researcher. The involvement of third parties to ensure the objectivity of researchers towards the problem under study and prevent researchers from being too subjective.

Data validity was done by member checking, peer debriefing, and triangulations procedures. The member checking procedure is carried out by inviting the informant back to check the results of the transcription of the interview he conducted, adding information if he considers it lacking or subtracting it if there is something that is not or less relevant. After agreeing with the transcription results, the informant put his signature on the transcription sheet. Peer Debriefing is carried out by inviting several colleagues to discuss the research and data obtained so that researchers avoid being too subjective and remain objective in this study. Triangulation is done by comparing the data obtained with other on-site data and other similar research or with data results from secondary data sources.

Data analyses using Content analysis and theme analysis techniques. Data is first collected and grouped by its data source. Then sorted based on the content / content contained therein and included into the codes

that have been prepared. After that, the interview recording is listened to carefully along with reading the interview transcription and interview notes. This is to get a significant sentence. From significant sentences are drawn the themes contained therein. From these themes, it is narrowed down to the main theme arising from research data. Based on the main theme, it is analyzed to be used as research findings. Thus, the procedure of the analysis content and the theme of the analysis carried out in order to achieve the research findings.

Finally, from the data analysis the researcher found four research findings. Those findings are corporate prosperity, caring management, corporate organizational culture, and good relations with the societies around the corporate.

Theme Data Analysis:

No.	Significant sentences	Theme	Main Theme
1	<p>Inf-1: At the time when it was still struggling to survive, the company had not thought about implementing CSR.</p> <p>Inf-2: After having enough income, we began to think about setting aside funds for zakat and alms.</p> <p>Inf-3: With increasing revenue, many surrounding communities are being helped.</p> <p>Inf-4: Once the income is sufficient for the company's main needs, we begin to think about giving back to the community that has helped us survive and progress.</p> <p>Inf-5: With the conditions advanced, we are no longer worried about income and can do more for the community.</p>	<p>after enough income began to think CSR</p> <p>increasing revenue, communities are being helped.</p> <p>income is sufficient, begin to think about giving</p> <p>no longer worried abo</p> <p>conditions advanced, can do more for the community</p>	Corporate prosperity,

2	<p>Inf-1: It all depends on management, if management cares we will do it.</p> <p>Inf-2: In reality, caring management will implement CSR</p> <p>Inf-3: CSR is a social obligation; management must be aware of it.</p> <p>Inf-4: We benefit a lot from management's concern for the community.</p> <p>Inf-5: The company has implemented environmental concern since the beginning.</p>	<p>management cares we will do it.</p> <p>caring management will implement CSR.</p> <p>management must be aware of it.</p> <p>benefit a lot from management's concern.</p> <p>has implemented environmental concern.</p>	<p>Caring management,</p>
3	<p>Inf-1: Our organizational culture emphasizes concern for the environment.</p> <p>Inf-2: Employee behavior has indeed led to implementing CSR.</p> <p>Inf-3: The company affirms good relations with the community.</p> <p>Inf-4: Our organizational culture is togetherness, and together with the surrounding community we take care of the environment.</p> <p>Inf-5: Protecting the environment is our duty also in the company and it is embodied in the behavior we implement.</p>	<p>Our organizational culture emphasizes concern.</p> <p>behavior has indeed led to implementing CSR.</p> <p>affirms good relations.</p> <p>we take care of the environment.</p> <p>Protecting the environment is our duty</p>	<p>Corporate organizational culture,</p>
4	<p>Inf-1: Our relationship with the community is very good, so that socially our obligations are fulfilled.</p> <p>Inf-2: Good relations with the community are always established</p>	<p>relationship with the community is very good.</p> <p>we are also part of the community.</p>	<p>Good relations with the societies around the corporate</p>

CONCLUSIONS

These findings answer the research questions of factors that encourage companies to conduct corporate social responsibility lightly. Factors that encourage companies to carry out Corporate Social Responsibility easily and lightly are:

1. Corporate Prosperity,
2. Caring Management Teams,
3. Good Corporate Organizational Culture,
4. and Good Relations with the Societies around the corporate

This research gave the vision of the model of a company that conducting the implementation of corporate social responsibility.

Bibliografi

- Creswell, J. W. (2003). *RESEARCH DESIGN Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods* (2 ed.). (C. D. Laughton, Penyunt.) Thousand Oaks, California, USA: SAGE Publications, Inc.
- Fatchan, H. A. (2011). *METODE PENELITIAN KUALITATIF Beserta Contoh Proposal Skripsi, Tesis, dan Disertasi*. Surabaya, Jawa Timur, Indonesia: Jenggala Pustaka Utama.
- Firdaus, A. (2020). *Metode Penelitian Kualitatif: Phenomenologi dan Grounded Teori - Research Qualitative Methods*. Bekasi: PT. Firyant Pratama .
- Firdaus, A. S. (2019). *Etika Bisnis*. (S. N. Ramadhani, Penyunt.) Bekasi, Jawa Barat, Indonesia: PT. Firyant Pratama.
- Radjab, S. (2020). *Pengaturan CSR dalam UU hingga Permen*. Universitas Islam Negeri Alauddin. Dipetik 05 02, 2023, dari https://www.researchgate.net/publication/341832783_Pengaturan_CSR_dalam_UU_hingga_Permen
- Weber, R. P. (1990). *BASIC CONTENT ANALYSIS* (2 ed.). Newbury Park, California, USA: SAGE Publications, Inc.

**THE INFLUENCE OF ENERGY CONSUMPTION ON ECONOMIC GROWTH IN
INDONESIA:
A QUALITATIVE STUDY ON STAKEHOLDER PERCEPTIONS AND ATTITUDES**

Aep SAEFULLAH

aep@stieganasha.ac.id

Lecturer at STIE Ganesha College of Economic, Jakarta, Indonesia

Fahri

fahriarthawinata1965@gmail.com

Lecturer at STIE Ganesha College of Economic, Jakarta, Indonesia

Tohiroh

tohhiroh8@gmail.com

Lecturer at STIE Ganesha College of Economic, Jakarta, Indonesia

Adhy FIRDAUS

adhy@stieganasha.ac.id

Lecturer at STIE Ganesha College of Economic, Jakarta, Indonesia

ABSTRACT

This study aims to determine the effect of energy consumption on economic growth in Indonesia and to explore stakeholder perceptions and attitudes towards energy consumption and its impact on economic growth. The research method used is a descriptive qualitative approach through literature, observation, and media studies with stakeholders consisting of representatives of government officials, experts, academics, and the public. The results of the study show first, that high activity of domestic energy consumption can increase economic growth. Increasing energy consumption encourages the growth of domestic economic industries for the better. Second, stakeholders have different perceptions and attitudes toward energy consumption and its impact on economic growth. Some stakeholders believe that energy consumption is necessary to support economic growth, while others argue that excessive energy consumption can negatively impact the environment and economic sustainability. The need for collaboration with all parties in encouraging energy consumption and for Indonesia's economic growth to increase. Research is limited to stakeholder perceptions in addressing energy consumption that impacts economic growth. The study recommends further research on energy consumption in enhancing economic growth broadly and comprehensively. This research also contributes to providing perspectives and real pictures of stakeholders on the condition of energy consumption and economic growth.

Keywords: Energy Consumption, Economic Growth, Stakeholder, Sustainable Energy

Introduction

Economic growth in Indonesia shows a stable trend while energy consumption growth shows a declining trend. Fuel oil, gas, and biomass consumption, as well as average years of education, have a

positive and significant effect, while road infrastructure and life expectancy do not affect economic growth in Indonesia during 1990-2019. The things that need to be considered include energy reserves should be increased by increasing the number of energy sources and developing more infrastructure to support and increase energy supply, and the quality of education should be improved by providing scholarships and increasing educators and physical infrastructure (Purnomo et al., 2023).

Today's economy consists of energy conversion flows that direct energy to the production of goods and services. A focus on energy yields a range of insights, it generates a new taxonomy of the economy and economic activity, a better understanding of the tasks performed by labor and capital; improves prospects for examining growth as an accelerating engine, and identifies greater energy use as an important source of growth (Alam, 2006).

According to (Primayesa & Putra, 2017) one of the main issues in the energy sector today is energy efficiency associated with rising energy prices and the drive to reduce greenhouse gas emissions. Economic growth does not favor energy consumption and vice versa. This implies that the government can take conservation and economic growth policies simultaneously (Dat et al., 2020) stated that economic growth and energy consumption are related to each other. With existing historical data, energy consumption can predict economic growth in Indonesia.

All economic activities require energy and are natural energy sources that can be utilized as much as possible by the community for prosperity and sustainable development. The potential for renewable/sustainable energy in Indonesia is huge and its utilization has not been maximized. Sustainable energy consumption according to current data is still very low, because it is still dominated by fossil energy. Economic growth against population growth does not show a large influence on sustainable energy consumption in Indonesia for three years, fossil fuel energy consumption shows a positive and significant influence on sustainable energy consumption in Indonesia (Pasaribu et al., 2023).

Energy is essential in carrying out economic activities. As a natural resource, energy must be utilized as much as possible for the prosperity of society and its management must be approved by the principle of sustainable development. The potential of renewable energy in Indonesia is very large, but it has not been maximally utilized. Renewable energy consumption in Indonesia for the period 1990-2018 is still very low and the increase is not very significant because energy consumption in Indonesia is still dominated by fossil energy consumption (Afriyanti et al., 2020).

In the last decade, the energy sector has become important in shaping a country's economy. Renewable energy consumption harms Indonesia's economic growth. This is because the production of renewable energy is still limited, but the level of consumption continues to increase. Non-renewable energy consumption has a positive effect on Indonesia's economic growth. Dependence on fossil energy is still high amidst renewable energy production that continues to be promoted by the government. In general, energy consumption has a positive effect on Indonesia's economic growth. When both are combined, they make a positive contribution to the national economy (Aswadi et al., 2023).

Ecological and biophysical economists and economic historians consider that the availability of energy inputs has played an important role in promoting economic growth in both industrialized and developing countries. However, because it is highly sensitive to structural characteristics or stages of economic development, the strength of this relationship differs across countries (Pablo-Romero & Sánchez-Braza, 2015).

Source : (<https://jakselkota.bps.go.id>, 2021)

Previous research related to energy consumption and which affects energy growth has been widely done such as a study conducted by (Srihardianti et al., 2016) in forecasting energy consumption in Indonesia using the panel data regression method for forecasting Indonesia's energy consumption in 2015-2016. The study results show that energy consumption in Indonesia in 2015 and 2016 will increase in the household and transportation sectors. Meanwhile, the industrial, commercial, and other sectors will experience a decrease in 2015 and then an increase in 2016.

(Farhani & Rejeb, 2012) studied energy consumption, economic growth, and CO2 emissions of 15 countries in the MENA region. The findings of this study indicate that there is no causal relationship between GDP and EC; and between CO2 emissions and EC in the short term. However, in the long term, there is a unidirectional causality relationship between GDP and CO2 emissions to EC. In addition, to overcome country heterogeneity and endogeneity bias in regressors, FMOLS and DOLS approaches are used to estimate the long-term relationship between the three factors.

Furthermore, (Stern, 2011) examined the role of energy in economic growth. Analysis of his findings showed that energy and GDP are cointegrated, and energy use Granger causes GDP when capital and other production inputs are included in the vector autoregression model.

The literature review on the development of Indonesia's national energy and new and renewable energy policies was conducted by (Arsita et al., 2021). The findings show that Law No. 30 of 2007 concerning energy is the basis for developing regulations related to the design of new and renewable energy. In maximizing the mix of new and renewable energy, the government builds renewable energy power plants mainly to overcome the electrification ratio problem, supports renewable energy regulations, maximizes the National Energy Council and other institutions, sets specific targets, and holds bilateral forms of cooperation at the international level.

The fulfillment of energy needs must be balanced with the availability of energy in an appropriate, integrated, and sustainable manner to facilitate activities in all energy-using sectors. The balance between energy supply and energy demand needs to be analyzed to provide an overview of the types of energy sources available and needed. The energy economy is a top priority in today's modern era that must be considered by all energy stakeholders.

This research is important to do, to answer how energy consumption affects economic growth in Indonesia. In addition, this study is to see and explore how stakeholders' perceptions and attitudes toward energy consumption impact economic growth. This study limits the perception of stakeholders who respond to energy consumption in increasing economic growth. So it is expected that there will be further research on energy consumption in increasing economic growth. The contribution of the research is to provide a real picture of stakeholders regarding the condition of energy consumption and energy growth

Method

The research uses a descriptive qualitative approach, namely through procedures for approaching relevant problems, used to achieve targets and objectives, scope and stages of research activities. In addition, to obtain research instruments, the flow will be carried out (Sugiyono, 2020).

Researchers want to know how energy consumption affects economic growth in Indonesia and the perceptions and attitudes of stakeholders towards energy consumption that have an impact on economic growth. The research was conducted in April 2023. Respondent data are 10 stakeholders consisting of central government officials, observers, business practitioners in the energy sector, academics, and energy user consumer communities

Data collection techniques are in the form of library studies, observations, and media studies. The data is analyzed to obtain accurate information (Abdussamad, 2021). The collected data was carefully analyzed with a triangulation pattern as verified data validity (Gunawan, 2013).

The steps used in this research are as follows:

1. Literature Study
The literature study took from internationally (Scopus) and nationally (Sinta) accredited books and articles and the websites and social media accounts of the stakeholders.
2. Media Study
This study was conducted directly by analyzing social media and websites on stakeholder responses and comments This was done to obtain information on current conditions, constraints faced in energy consumption, and economic growth
3. Observation
Observation is done to obtain information about the condition of energy consumption and economic growth in Indonesia through the behavior, and speech of stakeholders from various information media.

Results and Discussion

Under the mandate of Law No. 30 of 2007 concerning Energy, Energy Management is based on the principles of expediency, rationality, equitable efficiency, increased added value, sustainability, community welfare, preservation of environmental functions, national resilience, and integration by prioritizing national capabilities. To strive for this, energy management activities in energy utilization are carried out by implementing energy management as stipulated in Government Regulation No. 70 of 2009 concerning energy conservation (Manajemen Energi, 2023).

(Suharyati et al., 2022) noted that national energy consumption can be seen from three areas, as recorded in Table 1 below:

Table 1. National Energy Consumption in 2021

National Energy Consumption in 2021			
Final Energy Consumption per-Sector	Transportation	Industry	Household
	44,2%	33,5 %	16,3%
Final Energy Consumption per-Type	BBM	BBN (Biogasoil dan Biogas)	Electricity and LPG
	(26,8%)	(22,1%)	23,6 juta TOE dan 10,2 juta
Final Energy Consumption per-Region	Java-Bali (1)	Sumatera (2)	Kalimantan (3)
	52,7%	22 juta TOE (18,0%)	17 juta TOE (13,9%)
	Sulawesi (4)	Nusmapa (5)	
	12 juta TOE (9,9%)	7 juta TOE (5,5%)	

First, final energy consumption per sector in 2021 began to increase after falling in 2020 due to the Covid-19 pandemic. In 2021, final energy consumption reached 123 million TOE, an increase of about 1.6% due to economic recovery efforts throughout 2021. In terms of usage, the transportation sector holds the largest share with 44.2%. Energy consumption for transportation rose by about 6.7%. The increase occurred due to the increase in mobility of people with the level of social restrictions and the number of Covid-19 pandemic cases falling. The industrial sector, which is the second largest consumer, has a share in the final energy consumption of about 33.5%. Compared to the previous year, energy use in the industrial sector decreased by 5.8%. This shows that industrial activity has not yet recovered. Then, the household sector is the third largest with a percentage of 16.3%.

Second, final energy consumption by type. By energy type, fuel dominated energy consumption by reaching 33 million TOE (26.8%). This is due to increased community mobilization and the continued increase in the number of motor vehicles. The substitution of fuel for gasoline and electric vehicles has not been optimally implemented due to the limited number of SPBGs and the regulation of electric vehicles that were only issued in August 2019. The use of biofuel (biogas oil and biogas) occupied the second position with a level of around 27 million TOE (22.1%). The government's efforts in encouraging

the use of biofuel through the mandatory B30 program also succeeded in encouraging the use of biofuel. Meanwhile, electricity and LPG consumption reached 23.6 million TOE and 10.2 million TOE, respectively.

Third, per-region final energy consumption is still centered in the Java-Bali region, reaching 52.7% of Indonesia's total final energy consumption. Then the Sumatra region at 22 million TOE (18.0%), Kalimantan at 17 million TOE (13.9%), Sulawesi at 12 million TOE (9.9%), and the Nusmapa region at the last rank with 7 million TOE (5.5%). This figure is in line with the distribution of Indonesia's population, which is 58% domiciled in the Java-Balalidan region and 22% in the Sumatra region.

Researchers examined the perceptions and attitudes of stakeholders, such as Mukhtasor, Professor of the Sepuluh Nopember Institute of Technology (ITS) highlighting that rooftop solar power plants do not make local industries profitable. According to him, referring to Government Regulation No. 14/2015 on the National Industrial Development Master Plan 2015-2035, of the six mainstay industries in national industrial development is the energy generation industry. The solar cell itself is a prima donna because it remains prioritized at all stages of the 2015-2035 industrial development plan (*Pakar Energi Soroti PLTS Atap Tak Bikin Cuan Industri Lokal*, 2021). encouraged the government to formulate policies to strengthen the national industry of solar panel producers, and asked the government to cancel the revision of ESDM Ministerial Regulation Number 49/2018 concerning the Use of Rooftop Solar Power Plant Systems by Consumers of PT Perusahaan Listrik Negara.

Member of the National Energy Council (DEN), Rinaldy Damili Satya Widya Yudha criticized Indonesia for only being a market for the domestic solar cell industry. He considered that it should be encouraged to develop independently and be able to bear the need for solar energy in the future. The world trend in the future leads to the development of markets for renewable energy, one of which is solar. Indonesia is very capable of developing the solar cell industry, it needs the role of the government to encourage the industry to be able to produce solar energy at an affordable cost. Satya Widya Yudha said that support from all parties is needed for the energy transformation program from fossil energy to renewable energy. Indonesia, he said, has enormous potential for new renewable energy and has not been fully utilized. There needs to be an acceleration of EBT development. EBT transformation must also receive full support and agreement from the local government.

Director of the Tropical Renewable Energy Center (TREC), Faculty of Engineering, University of Indonesia, Eko Adhi Setiawan, said that the enthusiasm of the public to install solar panels or rooftop solar power plants is increasing. He asked that considering that the domestic production capacity has only reached 200 MW-300 MW/year, there is a big gap between supply and demand. Eko noted that additional solar panel assembly plants are needed in Indonesia to boost production capacity. The strategy can be done by collaboration between the solar panel assembly industry in Indonesia and large Chinese or Taiwanese manufacturers, considering that 70 percent of the world's device production is currently held by China.

Arman Hakim Nasution, Head of the Center for Business and Industrial Public Policy Studies (PKKPBI) at the Sepuluh November Institute of Technology, said that energy is still a determinant of a country's economic performance, including Indonesia, and energy has a big role for growth because industrial absorption is up to 50 percent (*Pakar Ungkap Peran Energi Bagi Pertumbuhan Ekonomi Indonesia*, 2022). Economic growth is very important because energy consumption in the industrial structure is at a cumulative level of 50-60 percent. According to Arman, for the energy supply to remain stable and not experience shortages, there must be a transformation of fossil energy towards New Renewable Energy (EBT). He assessed that it is necessary to map sectors that allow switching to EBT in

total or a combination of fossil energy use and EBT Teguh Dartanto, Dean of the Faculty of Economics and Business at the University of Indonesia, gives his opinion on fuel prices, social protection, and energy transition (Dartanto, 2022). A fuel price hike is only a matter of time because the energy subsidy allocation in the state budget is unable to cover the difference between the domestic selling price of fuel and the cost of supplying fuel that must be imported from abroad. The 2022 State Budget allocates Rp502.4 trillion in energy subsidies and compensation, consisting of Rp208.9 trillion in energy subsidies and Rp239.5 trillion in energy compensation. Fuel price adjustments result in an increase in inflation over the next 3-4 months so inflation due to fuel price adjustments will directly reduce the purchasing power of the lower middle class. History has always shown that many opportunities for improvement are created when fuel price adjustments occur in Indonesia, one of which is the development of a social protection system.

The central government, through Airlangga Hartarto, Coordinating Minister for Economic Affairs, has expressed optimism that the Indonesian economy will grow by 5.3 percent throughout 2023. This situation is driven by economic indicators that are also still growing. Indonesia's economic performance continues to experience an upward trend. For six consecutive quarters, Indonesia's economy has been above five percent. The economic outlook will remain strong supported by several positive economic indicators, such as the consumer confidence index still above 100. External sector current account surplus and foreign exchange reserves continue to rise to USD 145.2 billion. Bond yields are sloping and the rupiah exchange rate and the composite stock price index continue to strengthen and the ratio of debt to gross domestic product is at a safe level. To achieve the growth target of 5.3 percent in 2023, in the short term the government is revising to keep export proceeds in the country (Tahun Politik, Airlangga Optimis Ekonomi Indonesia Tumbuh Di Atas Lima Persen, 2023).

In line with Airlangga, Area Manager of Communication, Relations & CSR of Pertamina Patra Niaga Jatimbalinus, Deden Mochammad Idhani believes that energy consumption is likely to increase again in 2023. After the Covid 19 pandemic, community activities and large and small industries have begun to move normally. With the collaboration of all elements, it can increase economic growth to face the challenges of 2023. The government will take strategic steps so that energy can be provided according to the needs in 2023. Pertamina will certainly strive to fulfill energy needs following its duties and functions. Fuel Price, Social Protection, and Energy Transition.

Experts from INDEF suggested that to boost investment as a prerequisite for increasing economic growth, deregulation of environmental policies is an option. The market sees that environmental regulations are one of the aspects that need to be reduced or even eliminated because they hinder investment creation (INDEF, 2021). A policy brief on fiscal capacity in the face of the dynamics of energy subsidies and compensation, (INDEF, 2023) noted that an increase in total energy consumption will lead to an increase in economic growth in the short term, albeit insignificantly, and in the short period, while in the long term total energy consumption causes a decrease in economic growth in Indonesia. Economic growth in Indonesia is affected by total energy consumption. This shows that an increase in total energy consumption will cause an increase in economic growth in the short term although not large and in a short time, while in the long term total energy consumption causes a decrease in economic growth in Indonesia.

Mohammad Fariz, a student from Brawijaya University, confirmed that energy consumption affects economic growth in Indonesia (Fariz, 2015). He noted that increasing domestic consumption activity can increase the nation's economic growth. An increase in national consumption will indirectly make the domestic economic industry grow well. Public/household consumption expenditure is one of the macroeconomic variables. Public consumption can affect economic growth because an increase in consumption means that the demand for goods and services also increases. This increase in demand for

goods and services forces the economy to increase the production of goods and services. Increased production of goods and services will lead to an increase in the economy.

In terms of the environment, the National Executive Director of Walhi, Zenzi Suhadi offered a resolution to become a common agenda, which is the 2023 environmental review, namely: First, improving the legislative system in favor of environmental recovery, upholding human rights and democracy. Second, law enforcement in the environmental sector and natural resources (SDA). Third, Nusantara Economy is a way to restore the environment, restore people's rights, and minimize inequality in access to welfare. Fourth, creating the Archipelago Economic Ecosystem. Archipelago Economic Ecosystem. Fifth, the Ecology Academy is philosophically built to continue the traditions and wealth of local knowledge that exist in the archipelago (Status Lingkungan Hidup Indonesia 2022, 2023). According to Zenzi, the Sustainability Development Goals (SDGs) that are currently being promoted by the government cannot be expected to be the way of the Indonesian economy and cannot answer the two main crises facing the country.

Zainal Arifin, a lecturer in the Graduate Study Program at PLN Institute of Technology and a board member of the Indonesia Strategic Management Society, sees energy access as one of the SDG (Sustainable Development Goal) indicators in Indonesia. There are two schools of thought on energy development in Indonesia: cheap energy and clean energy. The first prioritizes an economic approach to building energy infrastructure to keep prices low to create social equity and support the competitiveness of national industries. The second is more concerned with sustainability and takes into account the carrying capacity of the environment (Arifin, 2022).

Conclusion

From the above research, it can be concluded that increasing domestic energy consumption activities can increase economic growth. Increased energy consumption will encourage the growth of the domestic economic industry to be better. Indonesia's economy grew by 5.3 percent throughout 2023, marked by economic indicators that are still growing.

Stakeholders have different opinions in addressing energy consumption towards economic improvement. Stakeholders provide positive views, reviews, and suggestions for economic improvement in terms of energy consumption. The need for collaboration with all parties in encouraging energy consumption and for Indonesia's economic growth to increase.

This research is limited to stakeholders' perceptions in addressing energy consumption that impacts economic growth. So it is hoped that there will be further research on energy consumption in totally increasing economic growth. This research contributes to providing stakeholders' perspectives and a real picture of the condition of energy consumption and economic growth

BIBLIOGRAPHY

- Abdussamad, Z. (2021). *Metode Penelitian Kualitatif* (P. Rapanna (Ed.); 1st ed.). Syakir Media Press. https://books.google.co.id/books?hl=en&lr=&id=JtKREAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR5&dq=metode+penelitian+kualitatif&ots=vCJsCTZ2S4&sig=MR8AtZOoQ9AMsYwljn2_BgcCQ-E&redir_esc=y#v=onepage&q=metode+penelitian+kualitatif&f=false
- Afriyanti, Y., Sasana, H., & Jalunggono, G. (2020). Analisis Faktor-faktor yang Mempengaruhi Konsumsi Energi Terbarukan di Indonesia. *Dinamic*, 2(3), 865–884. <https://doi.org/10.31002/DINAMIC.V2I3.1428>
- Alam, M. S. (2006). *Economic Growth with Energy*.
- Arsita, S. A., Saputro, G. E., & Susanto, S. (2021). Perkembangan Kebijakan Energi Nasional dan Energi Baru Terbarukan Indonesia. *Jurnal Syntax Transformation*, 2(12), 1779–1788. <https://doi.org/10.46799/JST.V2I12.473>
- Aswadi, K., Jamal, A., Syahnur, S., & Nasir, M. (2023). Renewable and Non-renewable Energy Consumption in Indonesia: Does it Matter for Economic Growth? *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(2), 107–116. <https://doi.org/10.32479/ijeep.13900>
- Dartanto, T. (2022). *Harga BBM, Perlindungan Sosial, dan Transisi Energi*. <https://mediaindonesia.com/kolom-pakar>. <https://mediaindonesia.com/kolom-pakar/520045/harga-bbm-perlindungan-sosial-dan-transisi-energi>
- Dat, N. D., Hoang, N., Huyen, M. T., Huy, D. T. N., & Lan, L. M. (2020). Energy Consumption and Economic Growth in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(5), 601–607. <https://doi.org/10.32479/ijeep.10243>
- Farhani, S., & Rejeb, J.-E. Ben. (2012). *Energy Consumption, Economic Growth and CO2 Emissions: Evidence from Panel Data for MENA Region*.
- Fariz, M. (2015). *Pengaruh Konsumsi Energi Terhadap Pertumbuhan Ekonomi Di Indonesia Periode 1980-2012*.
- Gunawan, I. (2013). *Metode Penelitian Kualitatif Teori Dan Praktik* (Suryani (Ed.); 1st ed.). Bumi Aksara. https://books.google.co.id/books?hl=en&lr=&id=AqSAEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=metode+penelitian+kualitatif&ots=m10ouo6RrQ&sig=SET9mX9u-7rA0RXpHxSQ4GDIL0E&redir_esc=y#v=onepage&q=metode+penelitian+kualitatif&f=false
- <https://jakselkota.bps.go.id>. (2021, November 5). *Pertumbuhan Ekonomi Indonesia Triwulan III tahun 2021*. <https://jakselkota.bps.go.id>. <https://jakselkota.bps.go.id/backend/images/PERTUMBUHAN-EKONOMI-INDONESIA-TRIWULAN-III-2021-ind.jpg>
- INDEF. (2021). *Keluar dari Ekonomi Ekstraktif, Menuju Hijau dan Konstruktif*. <https://indef.or.id>. <https://indef.or.id/publikasi/keluar-dari-ekonomi-ekstraktif-menuju-hijau-dan-konstruktif/>
- INDEF. (2023). *Kapasitas Fiskal dalam Menghadapi Dinamika Subsidi dan Kompensasi Energi*. <https://indef.or.id>. <https://indef.or.id/publikasi/kapasitas-fiskal-dalam-menghadapi-dinamika-subsidi-dan-kompensasi-energi/>
- Manajemen Energi*. (2023). https://simebtke.esdm.go.id/sinerji/program_konservasi_energi/detail/4/manajemen-energi
- Pablo-Romero, M. del P., & Sánchez-Braza, A. (2015). Productive Energy Use and Economic Growth: Energy, Physical and Human Capital Relationships. *Energy Economics*, 49, 420–429. <https://doi.org/10.1016/J.ENECO.2015.03.010>
- Pakar Energi Soroti PLTS Atap Tak Bikin Cuan Industri Lokal*. (2021). <https://www.cnnindonesia.com/>. <https://www.cnnindonesia.com/ekonomi/20210824192233-90-684811/pakar-energi-soroti-plts-atap-tak-bikin-cuan-industri-lokal>
- Pakar Ungkap Peran Energi Bagi Pertumbuhan Ekonomi Indonesia*. (2022). Republika Online. <https://ekonomi.republika.co.id/berita/rlhsjs349/pakar-ungkap-peran-energi-bagi-pertumbuhan-ekonomi-indonesia>
- Pasaribu, F. I., Cahyadi, C. I., Mujiono, R., & Suwarno, S. (2023). Analysis of the Effect of Economic, Population, and Energy Growth, as well as the Influence on Sustainable Energy Development in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(1), 510–517. <https://doi.org/10.32479/ijeep.13859>
- Primayesa, E., & Putra, F. (2017). Energy Consumption and Economic Growth in Indonesia: Co-Integration and Causality Analysis. *Journal of Computational and Theoretical Nanoscience*, 23(8), 7127–7130. <https://doi.org/10.1166/asl.2017.9307>
- Purnomo, S. D., Wani, N., Suharno, S., Arintoko, A., Sambodo, H., & Badriah, L. S. (2023). The Effect of Energy Consumption and Renewable Energy on Economic Growth in Indonesia. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 13(1), 22–30. <https://doi.org/10.32479/ijeep.13684>
- Srihardianti, M., Mustafid, M., & Prahutama, A. (2016). Metode Regresi Data Panel Untuk Peramalan Konsumsi Energi Di Indonesia. *Jurnal Gaussian*, 5(3), 475–485. <https://doi.org/10.14710/J.GAUSS.5.3.475-485>

- Status Lingkungan Hidup Indonesia 2022*. (2023). Kementrian Lingkungan Hidup Dan Kehutanan RI.
- Stern, D. I. (2011). The Role of Energy in Economic Growth. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1219(1), 26–51. <https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2010.05921.x>
- Sugiyono. (2020). *Metode Penelitian Kualitatif; Untuk Penelitian Yang Bersifat Eksploratif, Enterpretif, Interaktif dan Konstruktif* (S. Y. Suryandari (Ed.); 3rd ed.). CV Alfabeta. www.cvalfabeta.com
- Suharyati, Pratiwi, N. I., Pambudi, S. H., Wibowo, J. L., Arifin, F. D., Sauqi, A., Damanik, J. T., Pangaribuan, D. B. T., & Kristanto, N. (2022). *Outlook Energi Indonesia 2022*. Biro Fasilitasi Kebijakan Energi Dan Persidangan Sekretariat Jenderal Dewan Energi Nasional. https://den.go.id/index.php/publikasi/documentread?doc=Buku_Energi_Outlook_2022_Versi_Bhs_Indonesia.pdf
- Tahun Politik, Airlangga Optimis Ekonomi Indonesia Tumbuh di Atas Lima Persen*. (2023). Republika Online. <https://ekonomi.republika.co.id/berita/ru6vaf502/tahun-politik-airlangga-optimis-ekonomi-indonesia-tumbuh-di-atas-lima-persen>

**FACTORS AFFECTING FINANCIAL DISTRESS IN MSME:
A QUALITATIVE STUDY ON MSME CULINARY SECTOR
IN JAKARTA AND ITS VICINITY**

Hendra CANDRA

candra@stieganasha.ac.id

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Fuad Gagarin SIREGAR

fuadsiregaruno@gmail.com

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Moh. TAHANG

Aang.ganasha@gmail.com

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Adhy FIRDAUS

(Corresponding Author)

adhyfirdaus.thelecturer@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-2664-6796

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia

ABSTRACT

Financial is one of the crucial things in every business. Businesses need financial support, when it goes the business will collapse, bankrupt, and their employees will be fired and unemployed. This research aims to uncover the cause of financial distress in MSMEs' Culinary sector in Jakarta and its vicinity area. The research focuses then to identify factors that affect the need for finance in MSMEs and how they manage the money cash flow.

Since this is a social science and humanities study then Qualitative research methods with a case study approach were used for this study. Data gathering was using Observatory and In-depth Interviews technique with open-ended questions. Informants of this research are 4 (Four) business owners of the MSMEs culinary sector in Jakarta and its vicinity area, and 1 (one) business accounting consultant who has many MSME clients in his line of business. Interviews recording were transcribed by another party, this is to maintain the credibility of the data. Data validity in qualitative research is basically using the trustworthiness principle. In the trustworthiness principle, there are credibility, confirmability, and repeatability. In this research, the trustworthiness is done by member checking, peer debriefing, and triangulation. Content analysis and theme analysis were used to analyze the gathered data.

From the data analysis, the researcher found five research findings. Those findings are Raw material needs, accounts payable, lack of profits, bad cash flow, and unclear business management.

This research provides an overview of the causes of financial difficulties faced by MSMEs so that in the future it can provide input and models for MSMEs to be more advanced in business and get adequate profits so that their business becomes stable and develops.

Keywords: *Account payable, Financial distress, profit, stable, Trustworthiness, unemployed*

INTRODUCTION

Financial is one of the crucial things in every business. Businesses need financial support, when it goes the business will collapse, bankrupt, and their employees will be fired and unemployed. So important is this financial problem in a business or company that matters related to finance must be the main pillar that ensures the continuity of a business. Good financial management will help to manage finances optimally and be more adept at managing finances in business.

Therefore, in a business feasibility study or business planning study, the financial aspect occupies the main position in the analysis because the financial aspect in a business feasibility study includes all company profits and also determines the company's economy. Therefore, this aspect is very important and requires accuracy in testing its feasibility in business. The financial aspect is related to how to determine the need for the amount of funds and allocate them and find the source of funds concerned efficiently, so as to provide a promising level of profit for investors. The financial aspect is a projection of future gross revenue and expenditure budgets each year. In the assessment of financial aspects, the amount of funds needed to build and or operate business activities is taken into account. The purpose of this financial analysis is to determine the investment plan through the calculation of expected costs and benefits, by comparing expenses and revenues within a predetermined period of time and assessing that a project will be able to develop so that it can financially stand alone (Gittinger, 2013).

MSME businesses in Indonesia are sprouting every day. Among the shoots, some developed but many died. The slow or death of MSME business development can be caused by financial problems that cannot be anticipated early. This financial obstacle can lead to a risk that is quite fatal to the business if not immediately overcome, namely bankruptcy.

This research aims to uncover the cause of financial distress in MSMEs' Culinary sector in Jakarta and its vicinity area. The research focuses then to identify factors that affect the need for finance in MSMEs and how they manage the money cash flow.

RESEARCH METHODS

Because the problem of factors that affect the financial difficulties of a business in MSMEs is a study in social sciences and humanities, this research is a social science and humanities study then Qualitative research methods with a case study approach were used for this study (Creswell, 2003) (Fatchan, 2011) (Firdaus, 2020). A case study is a research approach that is used to generate an in-depth, multi-faceted understanding of a complex issue in its real-life context. It is an established research design that is used extensively in a wide variety of disciplines, particularly in the social sciences (Crowe, et al., 2011). This research focuses on cases of financial difficulties and their causes faced by MSME entrepreneurs in the culinary sector in Jakarta.

Data gathering was using Direct participatory observation, and In-depth Interviews technique with one-on-one and open-ended questions. The qualitative observation is a data gathering technique for Qualitative research methods where the characteristics or qualities of a phenomenon are described without using any quantitative measurements or statistical data. Rather, the observation is based on the observer’s subjective interpretations of what they see, hear, smells, taste, or feels. Participant observation is in some ways both the most natural and the most challenging of qualitative data collection methods. It connects the researcher to the most basic of human experiences, discovering through immersions and participations the how’s and why’s of human behaviors in a particular context.

The setting in qualitative research is a natural and un-engineered place. (Creswell, 2003) (Fatchan, 2011) (Firdaus, 2020). This research took place in Jakarta and surrounding areas. Jakarta is a Metropolitan City, the Capital of the Great State of the Republic of Indonesia. In Jakarta and its surroundings area, there are many Micro, small and medium enterprises that strive for their survival and strive to survive and succeed.

Informants of this research are 5 (Five) business owners of the MSMEs culinary sector in Jakarta and its vicinity area, and 1 (one) business accounting consultant who has many MSME clients in his line of business. Five informants were selected from as many as 50 candidates who had met the criteria of researchers, namely owners of MSME companies in the culinary sector, had at least high school education, were adults, mastered the research topic and were able to explain the business they were involved in, and were willing to volunteer in this study without any reward. Selected informants are given an explanation of the purpose and purpose of the research until they understand and then asked for their signatures on a written statement that gives the researcher the right to use recordings and interviews with informants for research purposes.

Demographic data table of informants

No.	Code	Sex	Age	Education	Occupation / Position
1	Inf-1:	F	20 years	High School Grad	Owner Of K-5 Coffee Shop
2	Inf-2:	M	26 years	Bachelor degree	Burger shop owner
3	Inf-3:	F	31 years	Bachelor Degree holder	Padang Restaurant Owner
4	Inf-4:	M	37 yearr	Magister Degree Holder	Franchise Restaurant Owner
5	Inf-5:	F	40 yr	Magister degree	Hawker Center Manager

Observation Carried out directly with participatory observation procedures where researchers plunge directly into the observation setting. At the time of observation researchers bring equipment in the form of sound recording devices, photo cameras and video cameras as well as observation records. Researchers visited the setting three times to take detailed and thorough observational data. Try not to miss anything important. Researchers observe things that happen and usually happen as well as things that do not happen and usually do not happen and/or things that should happen but do not happen (Firdaus, 2020).

An In-depth Interviews technique with one-on-one and open-ended questions procedure were used to conduct interviews to the informants. Interviews were taken in the place of informant's business. The interview was conducted during the informant's free time when not busy serving his customers. With open-ended type questions, the interviewer digs deeply into the information as the primary research data needed for research. During the interview, the researcher recorded the voice with a voice recording device, and made photos of the interview scene as well as interview notes that recorded the body language of the informant who was monitored during the interview. Interviews recording were transcribed by another party, this is to maintain the credibility of the data.

Data validity in qualitative research is basically using the trustworthiness principle (Firdaus, 2020) (Fatchan, 2011) (Creswell, 2003). Qualitative research experts argue that the right word to describe the quality of qualitative research is "trustworthiness" during studies. Qualitative researchers must ensure rationally and accountably about research data conducted during the research process, processing and appropriate data analysis methods and interpret data with clear descriptions. In the trustworthiness principle, there are credibility, confirmability, and repeatability. In this research, the trustworthiness is done by member checking, peer debriefing, and triangulation. Member checking or also known as informant validation or respondent validation is a technique to maintain the credibility of the results. Data or results are returned to participants to check for accuracy and resonance with their experiences Data or interview transcriptions are returned to the informant for truth, accuracy, and conformity with the informant's experience and opinion. In this study, informants were invited back to check the transcription results of the interview and then put signatures as a sign of approval.

Data analysis in this research was using common procedures such as grouping data, sorting relevant data, coding data, then analyzing data using content analysis and theme analysis to obtain research findings. To analyzed data further, the Content analysis and theme analysis were used to analyze the gathered data of this research. The brief theme analysis procedure as follows.

Table Theme analysis process.

No.	Significant Sentences	Theme	Main Theme
1	<p>Inf-1: Customers often vary, so it is difficult for us to find raw materials.</p> <p>Inf-2: We need special materials, and that's sometimes a bit hard to come by</p> <p>Inf-3: The necessary seasoning ingredients are difficult to obtain in the surrounding area, must be brought from the area of origin.</p> <p>Inf-4: Special ingredient must be imported from outside, and the procedure is rather difficult.</p> <p>Inf-5: we see the difficulty of traders to obtain raw materials.</p>		Difficulty of raw material requirements
2	<p>Inf-1: For the continuity of trade, we ask suppliers for a delay in payment, as a result of which debts accumulate.</p> <p>Inf-2: sometimes sales are quiet, so merchandise does not sell, but bills pile up.</p> <p>Inf-3: so many bills to complete.</p> <p>Inf-4: Even if sales are proceeding normally, we must still share with the owner and head office.</p> <p>Inf-5: the bills that traders have to pay are quite a lot.</p>	<p>debts accumulate.</p> <p>but bills pile up.</p> <p>so many bills to complete</p> <p>share with the owner and head office.</p> <p>Bill to pay are quite a lot</p>	Accumulated debt,

3	<p>Inf-1: This kind of trading cannot make big profits</p> <p>Inf-2: our Consumer are lower middle class, fortunately small.</p> <p>Inf-3: As the price of goods and transportation increases, our profits are depleted.</p> <p>Inf-4: Many surrounding community rules and participations must be served so that the profits are also sucked in.</p> <p>Inf-5: very little profit.</p>	<p>cannot make big profits</p> <p>Consumer are lower middle class</p> <p>our profits are depleted</p> <p>profits are also sucked in.</p> <p>very little profit</p>	<p>Minimal profit. lack of profits,</p>
4	<p>Inf-1: Our cash flow is uncertain</p> <p>Inf-2: finances are unpredictable, making them difficult to anticipate</p> <p>Inf-3: unbalanced income and expenditure.</p> <p>Inf-4: We must be able to manage financial flows in such a way that cash flows do not complicate it.</p> <p>Inf-5: cash flow difficulties often experienced by land tenants.</p>	<p>cash flow is uncertain</p> <p>difficult to anticipate</p> <p>unbalanced.</p> <p>cash flows do not complicate</p> <p>cash flow difficulties</p>	<p>bad cash flow</p>
5	<p>Inf-1: This kind of business does not need management do they?.</p> <p>Inf-2: Management rules are usual, only sometimes not firm, and resulting in violations.</p>	<p>No management system.</p> <p>Violations of management rules.</p>	<p>unclear business management</p>

Inf-3: our management is simple, but for rather complex problems we have difficulties	Simple management.	
Inf-4: Because it's a franchise, so we didn't have any management difficulties.	Good Management.	
Inf-5: they are simple people so they do not implement a good and planned management system.	do not implement a good and planned management system	

FINDINGS AND DISCUSSIONS

From the data analysis, the researcher found five research findings. Those findings are Raw material needs, accounts payable, lack of profits, bad cash flow, and unclear business management.

Discussion

Let us discuss the findings a little bit.

1. Difficulty of raw material requirements
The need for raw materials is very important for culinary businesses, however, the difficulty of obtaining them can cause financial difficulties because to get difficult materials certainly requires a rather high cost. Meanwhile, consumers still ask for prices that do not change.
2. Accumulated debt,
Debt can arise from supply that has not been or not paid on time, this can occur when sales are declining. Accumulated debt will cause serious financial difficulties.
3. Minimal profit. lack of profits,
Sales that are not managed properly will lead to reduced profits which in turn will also create problems in the financial sector. The lack of profit should be anticipated with proper and profitable production management and pricing strategies but not drive customers away.
4. bad cash flow.

1. Finances and cash flow must be well planned. Poor cash flow will cause bottlenecks in available cash, and ultimately cause serious financial difficulties
5. unclear business management.
A business must have planned, orderly and good management. Without good management a business will find it difficult to manage its finances, manage its production and plan its profits and sales.

CONCLUSSIONS

This research provides an overview of the causes of financial difficulties faced by MSMEs so that in the future it can provide input and models for MSMEs to be more advanced in business and get adequate profits so that their business becomes stable and develops.

From this research, a good model can be made to overcome the financial difficulties of MSME entrepreneurs from the point of view of the causative factors. With the results of this study, entrepreneurs or related parties can identify the causes of financial difficulties experienced by MSME entrepreneurs in the culinary sector, especially in Jakarta and its surroundings.

BIBLIOGRAFI

- Creswell, J. W. (2003). *RESEARCH DESIGN Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods* (2 ed.). (C. D. Laughton, Penyunt.) Thousand Oaks, California, USA: SAGE Publications, Inc.
- Crowe, S., Creswell, C., Robertson, A., Huby, G., Avery, A., & Sheikh, A. (2011, June 27). The case study approach. *BMC Medical Research Methodology volume* (11), 100. doi:<https://doi.org/10.1186/1471-2288-11-100>
- Fatchan, H. A. (2011). *METODE PENELITIAN KUALITATIF Beserta Contoh Proposal Skripsi, Tesis, dan Disertasi*. Surabaya, Jawa Timur, Indonesia: Jenggala Pustaka Utama.
- Firdaus, A. (2020). *Metode Penelitian Kualitatif: Phenomenologi dan Grounded Teori - Research Qualitative Methods*. Bekasi: PT. Firyant Pratama .
- Gittinger, J. P. (2013). . . *Analisis Ekonomi Proyek Pertanian. Edisi Kedua*. . . Jakarta: Universitas Indonesia Press.
- Weber, R. P. (1990). *BASIC CONTENT ANALYSIS* (2 ed.). Newbury Park, California, USA: SAGE Publications, Inc.

**LEADERSHIP STYLE
WHICH DRIVES THE JOB SATISFACTION IN THE WORKSPACE:
A QUALITATIVE STUDY OF CONSTRUCTION SERVICES COMPANY
IN BEKASI, INDONESIA**

Adhy FIRDAUS

(Corresponding Author)

adhyfirdaus.thelecturer@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-2664-6796

Lecturer at STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Siti FATIMAH

almukarramahfatimah@gmail.com

Graduate Student of STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Paulus SUNARJO

Paulus.sunarjo@gmail.com

Graduate Student of STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

Noorwindy ZELANDIANA

windyzea@gmail.com

Graduate Student of STIE GANESHA College of Economics, Jakarta, Indonesia.

ABSTRACT

Various leadership styles are known today, but those that are more specific and lead to useful practices still cannot be said to be sufficient. This research aims to reveal a leadership style that drives job satisfaction among employees and/or management levels in the workplace. Because this research concerns humanity and social sciences, the right method to conduct research is to use qualitative research methods with a phenomenology approach. Data collection is done by observation techniques and in-depth interviews with key persons and other informants.

The selected informants have qualifications as workers and management in the company. Of the 25 potential informant candidates, 5 people were selected with the criteria of having at least 5 years of work experience, having at least a high school education, adult, understanding of the research topic. The

interview was not conducted in a special place, but in a place that was convenient for the informant and at the time chosen by the informant. This is intended so that the informant becomes relaxed and can provide the data needed as widely and lightly as possible.

To maintain the validity of research data, researchers use Member Checking procedures, ask resource persons to re-examine the transcription of interviews, Peer Debriefing by asking peers to correct the subjectivity of researchers to remain objective, and Triangulation through comparing data with similar data elsewhere.

Data analysis was carried out since the research began and at the final stage using content analysis and theme analysis procedures. From the data analysis, research findings were obtained that the interviewees emphasized that they get satisfaction at work because of leaders who care, protect, guide, respect, are open, and are patient.

From this study, researchers concluded that the workplace atmosphere under the leader as above criteria satisfies workers and increases their performance.

Keywords: Job satisfaction, Leadership style, Performance, Workplace atmosphere

INTRODUCTION

Various leadership styles are known today, but those that are more specific and lead to useful practices still cannot be said to be sufficient. Berbagai gaya kepemimpinan dikenal saat ini, tetapi yang lebih spesifik dan mengarah pada praktik yang bermanfaat masih belum dapat dikatakan cukup. Most leadership styles revolve around autocratic, democratic, fatherly, and open leadership styles. Not many expert writers or researchers have researched leadership styles specifically encouraging work discipline or anything else (Brawn, 2019).

Leadership styles refer to the behavioral approach employed by leaders to influence, motivate, and direct their followers. A leadership style determines how leaders implement plans and strategies to accomplish given objectives while accounting for stakeholder expectations and the wellbeing and soundness of their team. A leadership style adopted by any leader is usually a combination of their personality, life experiences, level of emotional intelligence, family dynamics, and way of thinking (Kendra, 2022) (Fischer & Sitkin, 2023).

Most research only differentiates whether there is an influence of a leadership style on something related to the characteristics of workers or subordinates. On the other hand, there are also studies that compare one style with another. More specific research on a leadership style will be more useful and more relevant to be the basis for the formation of a more focused leadership model.

This research aims to reveal a leadership style that drives job satisfaction among employees and/or management levels in the workplace. It is important to build a model that can improve the performance, discipline, and welfare of workers who certainly get job satisfaction. It is expected that with the increase in job satisfaction will increase also loyalty to the company which in turn will increase company income which is useful for building employee welfare.

Job satisfaction is an employee's attitude towards work related to work situations, cooperation between employees, benefits received at work, and matters concerning physical and psychological factors. Every working person expects satisfaction from where he works, and job satisfaction will affect productivity that is highly expected. Therefore, it is very important to know the factors that encourage job satisfaction in a workplace, especially those related to the leadership style of the leaders there. When determining job satisfaction, it is key to remember that human factors such as motivation, excitement, satisfaction, and dissatisfaction must be considered.

RESEARCH METHODS

Because this research concerns humanity and social sciences, the right research method for conducting this research is by using qualitative research methods with a phenomenology approach (Firdaus, 2020). This research phenomenon is that in a world that has become so complex we are still looking for leadership models that can satisfy the needs and bright minds to build organizations.

Data collection is done by observation and in-depth interviews with key persons and other informants.

In Qualitative research setting is in the natural place (Firdaus, 2020) (Creswell, 2003). In this study, the setting is Bekasi, a city at the east gate of the Capital of Jakarta. Bekasi is the largest industrial city in Indonesia. With a population of 3,000,000 people in 2020, the development of Bekasi city is quite advanced and many construction service entrepreneurs and other companies are successful in this city.

Of the 25 potential informant candidates, Researcher select 5 people with the criteria of having at least 5 years of work experience, having at least a high school education, adult, understanding of the research topic, and willingness to participate in research voluntarily. The selected informants have qualifications as workers and management in the Services construction company. In qualitative research there are no rules regarding the number of participants or informants. The researcher determines for himself the number of informants he needs, the most important thing is that the informants provide sufficient and adequate data for the research they do (Creswell, 2003) (Fatchan, 2011).

Informants' demographic data

No.	Code	Sex	Age (yr)	Education	Occupation	Remarks
1	Inf-1	M	20	High school Grad	Employee	
2	Inf-2	M	26	Undergraduate Grad	Field Supervisor	
3	Inf-3	F	30	Bachelor Degree	Staff Management	
4	Inf-4	M	35	BSc Degree	Manager	
5	Inf-5	M	40	Master Degree	Field Management	

Researcher made observation by visiting construction sites and gather some information needed for observations. Researcher visit setting area three times to make sure that data collected is sufficient. The interviews were not conducted in a special place, but in a place that was convenient for the informant and at the time chosen by the informant. This is intended so that the informant becomes relaxed and can provide the data needed as widely and lightly as possible. Interviews were taken three time for each informant, First interview was to collect general data of research topic and getting closer to the informant. Second interview was dig deeper on the research topic to search something special or specific about the research topic. The third interview to completed data that left behind and to perfect data. Before interviews

were conducted, the interviewer explains everything about the research to the informant, so that informants understand about the need of research interviews and how the interviews result will be used.

To maintain the validity of research data, researchers use Member Checking procedures, ask resource persons to re-examine the transcription of interviews, when they did not have any objection concerning the transcription then interviewer ask informant to put his/her signature on the transcription paper. Peer Debriefing was conducted by asking peers to correct the subjectivity of researchers to remain objective, and Triangulation was performed through comparing data with similar data elsewhere.

Data analysis was carried out since the research began and at the final stage using content analysis and theme analysis procedures. Every time data is obtained, the data is sorted and grouped into similar data. After being grouped and then included in the coding classification. The next analysis is to listen back to the interview recording while reading the transcript and interview notes. At that time searched for sentences, significant sentences and themes revealed from the interview. The significant sentences and main words revealed from the interview were recorded and grouped in coding (Weber, 1990).

With tables, significant sentences and main words are analyzed so that the main themes that reflect the core of the research results are obtained. This core sentence or core theme will be processed into research findings after being compared and interpreted about its meaning and virtues.

Data Analysis: Theme Analysis.

No.	Significant Sentences	Theme	Main Theme
1	Inf-1: I love and encourage work when leaders care about us.	Caring encourage work Satisfied because of caring leader	Care

	<p>Inf-2: He is a kind and caring person, so we are satisfied under his leadership.</p> <p>Inf-3: If the leader doesn't care about his subordinates, there is no need to excel.</p> <p>Inf-4: We always prioritize caring so that they are happy and serene.</p> <p>Inf-5: The leader is very attentive to his Subordinates, it makes them satisfied and happy to work</p> <p>Inf-6: The relationship between leaders and subordinates is very familiar and caring</p>	<p>No need to excel if leader doesn't care of employee</p> <p>Caring is Priority</p> <p>The leader is very attentive</p> <p>leaders and subordinates is very familiar and caring</p>	
2	<p>Inf-1: Leaders take care of their employees so they feel safe.</p> <p>Inf-2: He guards and protects us from the hardships of work.</p> <p>Inf-3: Leaders provide genuine protection to us so that we feel safe.</p> <p>Inf-4: We are always protected during work.</p> <p>Inf-5: The safety of employees and their security are always protected</p> <p>Inf-6: Protection makes employees feel more satisfied at work</p>	<p>they feel safe</p> <p>guards and protects</p> <p>provide genuine protection to us</p> <p>always protected during work</p> <p>always protected</p>	Protect

		Protection makes employees feel more satisfied	
3	<p>Inf-1: A leader who is obeyed is a leader who gives guidance</p> <p>Inf-2: guidance from the leadership to prevent problems</p> <p>Inf-3: Our leaders give clear instructions so that we understand and avoid mistakes.</p> <p>Inf-4: Not dictating but directing with good directions.</p> <p>Inf-5: Clear clues are favored by subordinates.</p> <p>Inf-6: how to give its instructions humanizes us.</p>	<p>gives guidance</p> <p>guidance from the leadership to prevent problems</p> <p>clear instructions</p> <p>directing with good directions</p> <p>Clear clues are favored</p> <p>instructions humanizes us</p>	Guide
4	<p>Inf-1: He respected us, so we respected him very much.</p> <p>Inf-2: The respect comes because the leadership also respects us.</p> <p>Inf-3: mutual respect from leaders that makes us satisfied at work</p> <p>Inf-4: It doesn't feel good to argue against leaders who respect our rights.</p> <p>Inf-5: Respect is something that must be in the workplace.</p>	<p>He respected us</p> <p>because the leadership also respects us</p> <p>mutual respect</p> <p>feel good to argue</p> <p>Respect is something that must be in the workplace</p> <p>He is respectful</p>	Respect

	Inf-6: He is respectful, we are even more respectful.		
5	<p>Inf-1: His advantage is that he is very open with us, as if there is no distance between us.</p> <p>Inf-2: He's open on work issues, and that makes us happy.</p> <p>Inf-3: we will be open because the leadership is open with us.</p> <p>Inf-4: openness is always sought for work comfort</p> <p>Inf-5: Open each other erases distance</p> <p>Inf-6: very well open</p>	<p>he is very open with us</p> <p>He's open on work issues</p> <p>the leadership is open with us</p> <p>openness is always sought</p> <p>Open each other erases distance</p> <p>well open</p>	Be Open
6	<p>Inf-1: He is patient with us. So we are ashamed to be lazy.</p> <p>Inf-2: patience is a leader trait we like.</p> <p>Inf-3: His patience has been tested, so we like him.</p> <p>Inf-4: very patient and painstaking with us.</p> <p>Inf-5: patience must be possessed by a leader</p> <p>Inf-6: patience is fun.</p>	<p>He is patient</p> <p>patience is a leader trait we like</p> <p>: His patience has been tested</p> <p>very patient and painstaking</p> <p>patience must be possessed</p>	Patient

		patience is fun	
--	--	-----------------	--

From Interview Transcriptions.

From the data analysis, research findings were obtained that the interviewees emphasized that they get satisfaction at work because of leaders who care, protect, guide, respect, are open, and are patient.

DISCUSSION

Based on the processing of research data taken from the results of observations and interviews of informants using theme analysis and content analysis, the main theme results were obtained, namely:

1. Leaders who care. This means that the leader is very concerned about the condition of his subordinates and prioritizes the needs of his subordinates and employees. This leader sincerely cares for those for whom he is responsible. This leadership style makes subordinates love their leaders and strive so that the targets to be achieved by the leader are achieved properly and on time.
2. A protective leader. This attitude or style is liked by employees and subordinates because they feel that there is someone to rely on and protect them if they are experiencing problems. This protective leader makes the worker or subordinate confident to do the job with the best results for their benefit and satisfaction and management. Such a leader will not blame subordinates who are ill-advised too much for making an unintentional mistake.
3. Guiding leaders. Guidance to achieve the performance targets requested by the organization is very necessary, especially from a leader, because this will increase employee confidence and will prevent them from making small mistakes let alone big mistakes. In addition, the guiding leader will become closer and more familiar with subordinates so as to make subordinates comfortable working and have good performance and have steady job satisfaction.
4. Respectful leaders, if we want to be respected by others then we must respect others first. Leaders who respect their employees or subordinates will make subordinates respect them more. Furthermore, with such conditions, it will increase the comfort of workers in working and this will increase job satisfaction at work.
5. An open leader. Openness is necessary in establishing cooperation. Cooperation between leaders and subordinates to achieve organizational targets is very necessary openness so that there are not too many

secrets and there is no jealousy and / or prejudice against the leadership. In the end, creating work comfort for employees and increasing employee satisfaction at work. The openness of a leader will open up opportunities to solve all problems together in the organization and further push the organization forward to achieve the targets that have been set.

6. Patient leader. Patience is one of the keys to success, a patient leader does not rush to impose punishment or sanctions on subordinates who make mistakes. Patient leaders can understand the difficulties and problems of their subordinates so that they can help their subordinates or workers solve all the problems faced, so that in the end achieve the targets that have been set and improve employee performance and increase the degree of employee satisfaction at work.

CONCLUSSIONS

From this study, researchers concluded that the workplace atmosphere under the leader as above criteria of care, protect, guide, respect, are open, and are patient satisfies workers and increases their performance. The job satisfaction of the workers increased. With the increase in job satisfaction, performance will also increase and in turn will increase the income of companies and organizations and increase public confidence in the company's products which will certainly increase company revenue.

BIBLIOGRAFI

- Brawn, B. (2019). *Dare to Lead: Brave Work. Tough Conversations. Whole Hearts*. USA: Random House.
- Creswell, J. W. (2003). *RESEARCH DESIGN Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods* (2 ed.). (C. D. Laughton, Penyunt.) Thousand Oaks, California, USA: SAGE Publications, Inc.
- Fatchan, H. A. (2011). *METODE PENELITIAN KUALITATIF Beserta Contoh Proposal Skripsi, Tesis, dan Disertasi*. Surabaya, Jawa Timur, Indonesia: Jenggala Pustaka Utama.
- Firdaus, A. (2020). *Metode Penelitian Kualitatif: Phenomenologi dan Grounded Teori - Research Qualitative Methods*. Bekasi: PT. Firyant Pratama .
- Fischer , T., & Sitkin, S. B. (2023, Jan 04). Leadership Styles: A Comprehensive Assessment and Way Forward. *Academy of Management Annals*(Vol. 17, No. 1). doi:<https://doi.org/10.5465/annals.2020.0340>
- Kendra, C. (2022). *How to Lead: 6 Leadership Styles and Frameworks*. *Verywell Mind*. Boise, Idaho, USA: Dotdash Media, Inc.
- Weber, R. P. (1990). *BASIC CONTENT ANALYSIS* (2 ed.). Newbury Park, California, USA: SAGE Publications, Inc.

**KİT'ler YENİDEN KURULMALI MI?
SHOULD SOEs BE REESTABLISHED?**

Hasan Fehmi ATASAĞUN

*Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü,
hfehmi.atasagun@karatay.edu.tr*

Hamide SELÇUK

*Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü (İng), hamide.selcuk@karatay.edu.tr*

(Sorumlu Yazar)

Ahmet AKAR

*Araştırma Görevlisi, KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü,
ahmet.akar@karatay.edu.tr*

ÖZET

Ulusların ekonomik büyümesi ve gelişmesi için stratejik varlıklar olarak hizmet eden Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), devletler tarafından sanayileşmeyi hızlandırmak, özel sektörün bilgi ve sermayesinin yeterli olmadığı sektörleri desteklemek, bölgelerarası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak amacıyla kurulmuş ve geniş kitlelerin yararlandığı enerji, haberleşme, ulaştırma başta olmak üzere birçok sektörde faaliyet göstermişlerdir. KİT'ler bazı durumlarda verimsizlikleri ve rekabet güçlerinden yoksun olmaları nedeniyle eleştirilseler de bu çalışmanın amacı devlet mülkiyetinin belirli bağlamlarda neden gerekli olduğunu ortaya koymaktır. KİT'ler sadece ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı değil, milli egemenlik ve bağımsızlık gibi nedenlerden dolayı siyasi sistem tercihi olarak kurulmuş ve piyasaları düzenleme aracı olarak ön plana çıkmışlardır. Devletlerin ekonomiye kurdukları teşebbüsler ile müdahalede bulunması ile ilgili görüşler; Dünyadaki birçok ülkeyi etkisi altına alan 1929 Ekonomik Krizinde devlet girişimciliği lehine iken, 1970'li yıllarda genelde petrol şoklarının etkisiyle oluşan ekonomik krizde devletin ekonomideki doğrudan varlığının azaltılması ve sadece düzenleyici bir rol alması gerektiği yönünde şekillenmiştir. Tarihsel yaklaşıma göre özellikle kriz dönemlerinde devletin piyasalara gerek yeni kuruluş gerekse millileştirme politikalarıyla KİT'ler ile müdahale ettiği net bir şekilde görülmektedir. Krizlerin olmadığı dönemlerde liberal bir piyasa anlayışı söz konusu iken kriz dönemlerinde piyasa aktörleri devletin müdahalesinin gerekli olduğu temel yaklaşımını benimsemektedir.

Tüm Dünya'yı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi bütün ülkelerde ekonomik krizlerin baş göstermesine neden olmuştur. Lojistik sektöründe yaşanan sorunlar, mal ve hizmet teminine erişim

sorunu, döviz sorunu, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve uluslararası piyasalarda yaşanan zorluklar yaşanan ekonomik sorunların temelini oluşturmuşlardır (Loayza & Pennings, 2020). Pandemi etkisiyle yatırımlar ve üretim azalmış, özellikle enflasyonun yüksek oranlarda olduğu ülkelerde maliyet enflasyonu ortaya çıkmıştır (Han et al., 2022). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özellikle enerji fiyatlarındaki yükselişler tüm piyasalarda aşırı fiyat artışlarına ve genel olarak enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Hükümetlerin enflasyonu düşürmek için başvurduğu en önemli araç Merkez Bankalarıdır. Ortodoks anlayış çerçevesinde ülkeler; faizleri arttırma yolunu enflasyona çare olarak görmektedirler. Ancak hem FED’in hem de Avrupa Merkez Bankası’nın yaklaşık bir yıldan fazla süredir faizleri sürekli arttırıyor olmasına rağmen, enflasyonu düşürmek konusunda beklenen başarıyı tam olarak gösteremedikleri görülmektedir. Ayrıca enflasyonun artma eğilimi gelecek hakkındaki belirsizliği de arttırmakta bu durum da özel sektörün yatırım yapmakta çekimser davranmasına ve kolay para kazanabileceği alanlara yönelmesine sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalar devlet tarafından özel sektöre verilen avantajlı kredilerin yatırıma dönüşmediğini göstermektedir. Bu durum arzı etkileyerek enflasyonu tetikleyen bir başka faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durumu ortadan kaldırmak için devletin ihtiyacı duyulan üretim ve lojistik gibi sektörler için KİT’ler ile müdahil olmasıdır. Tarihsel yaklaşım çerçevesinde ele alındığında KİT’ler her ne kadar haklı nedenlerle özelleştirilseler de bugün de haklı nedenlerle varlıklarının ortaya çıkması gerekmektedir. KİT’lerin varlığının gereksinimi konjonktürel bir durumdur. Özet olarak mevcut krizin etkilerini azaltmak veya ortadan kaldırmak, piyasadaki aşırı hareket ve artışları engellemek için KİT’lerin varlığına kesin bir ihtiyaç olduğu görülmekle birlikte KİT’lerin siyasal amaçlı müdahalelere aracı olmaması gerektiğinin de ifade edilmesi elzemdir.

Anahtar Kelimeler: KİT’ler, Kriz yönetimi

ABSTRACT

Public Economic Enterprises (SOEs), which serve as strategic assets for the economic growth and development of nations, were established by the states to accelerate industrialization, to support sectors where the knowledge and capital of the private sector are not sufficient, to eliminate the interregional development gap, and they operated in many sectors, especially energy, communication and transportation, which benefited by large masses. Although SOEs are sometimes criticized for their inefficiency and lack of competitiveness, the aim of this study is to reveal why state ownership is necessary in specific contexts. SOEs were established as a political system preference not only for economic and social reasons, but also for reasons such as national sovereignty and independence, and came to the fore as a means of regulating the markets. Opinions about states' intervention in the economy with their enterprises were in favor of state entrepreneurship in the economic crisis of 1929, which affected many countries in the world. In the 1970s, in the economic crisis, which was generally caused by the oil shocks, these views were shaped in the direction that the direct presence of the state in the economy should be reduced and the state should only play a regulatory role. According to the historical approach, it is clearly seen that the state intervenes in the markets with SOEs, especially in times of crisis, with both new establishment and nationalization policies. While there is a liberal understanding of the market in the absence of crises, market actors adopt the basic approach that state intervention is necessary during crisis periods.

The COVID-19 pandemic, which has affected the whole world, has caused economic crises in all countries. Problems in the logistics sector, the problem of access to goods and services, the foreign exchange problem, fluctuations in commodity prices and the difficulties experienced in the international markets formed the basis of the economic problems (Loayza & Pennings, 2020). Investments and production have decreased due to the effect of the pandemic, and cost inflation has emerged, especially in countries with high inflation rates (Han et al., 2022). The rise in energy prices, in particular, led to excessive price increases in all markets and an increase in inflation in general in Turkey, as in the rest of the world. The most important tool used by governments to reduce inflation is Central Banks. Within the framework of Orthodox understanding, countries see the way to increase interest rates as a solution to inflation. However, despite the fact that both the FED and the European Central Bank have been continuously increasing interest rates for more than a year, it is seen that they have not been able to achieve the expected success in reducing inflation. In addition, the rising trend of inflation also increases the uncertainty about the future, which causes the private sector to abstain from investing and to turn to areas where it can earn easy money. Studies show that advantageous loans given to the private sector by the state do not turn into investments. This situation emerges as another factor triggering inflation by affecting supply. Therefore, the radical solution to eliminating this situation is the government's involvement in sectors such as production and logistics, with SOEs. Considered within the framework of the historical approach, although SOEs have been privatized for justified reasons, their existence must still be revealed for justified reasons. The requirement for the existence of SOEs is a conjunctural situation. In summary, although there is a definite need for the existence of SOEs in order to reduce or eliminate the effects of the current crisis and to prevent excessive movements and increases in the market, it is also essential to state that SOEs should not be intermediaries for political interventions.

Keywords: SOEs, Crisis management

GİRİŞ

Devletler; tarih boyunca büyük ekonomik durgunlukların üstesinden gelebilmek, ekonomileri açısından stratejik öneme sahip alanlarda büyük sermaye gerektiren tesisler kurmak, özel kesimin bilgi ve sermaye bakımından yeterli olmadığı sektörleri geliştirmek, bazı sosyal hedeflere ulaşabilmek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak üzere Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) kurarak ekonomiye müdahale etmek durumunda kalmışlardır. KİT'ler ekonomideki ağırlıkları ile paralel bir şekilde piyasa belirleyicileri rolü üstlenmişlerdir. Devletlerin ekonomiye kurdukları teşebbüsler ile müdahalede bulunması ile ilgili görüşler; dünya üzerindeki birçok ülkeyi etkisi altına alan 1929 yılında gerçekleşen ve Büyük Buhran olarak adlandırılan ekonomik krizde devlet girişimciliği lehine iken, 1970'li yıllarda genelde petrol şoklarının etkisiyle oluşan ekonomik krizde devletin ekonomideki doğrudan varlığının azaltılması ve sadece düzenleyici bir rol alması gerektiği yönünde şekillenmiştir (Kilci, 1994). 1929 Büyük Buhran ile birlikte işsizlik artmış, gelir düşmüş ve parasal değişim mekanizmaları işlememeye başlamıştır. Bu durum ile birlikte liberalizmin temel ilkelerine ters olsa da devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiği düşüncesi benimsenmiştir. Yeni kurulmuş bir ülke olarak Türkiye de bu krizden etkilenmiş Türk lirası önemli ölçüde değer kaybetmiş ve mal ve hizmet talebi önemli ölçüde düşmüştür. Liberal politikaların benimsendiği yeni Türkiye'de yerli malı kullanımını özendirici tedbirler alınmış ve yerli paranın değerini korumak için düzenlemeler yapılarak devletçiliğe dayalı ekonomi politikaları hızla uygulanmıştır (Çevik, 2023). Ancak 1990'lu yıllar ile birlikte hemen hemen tüm sanayi faaliyetlerinin KİT'ler tarafından gerçekleştirildiği merkezi planlamayı benimsemiş ekonomilerde başarısızlıklar görülmüş ve kamuya ait işletmelerin yabancı sermayeye satılma ve çalışanlara ya da halka devir çabaları gözlemlenmiştir. Serbest piyasa ekonomisinin benimsenmeye başlandığı 1980'li yıllarda Türkiye'de de KİT'lerin özelleştirilmesi gerektiği sürekli vurgulanmıştır (Kilci, 1994). Geçmişten günümüze tarihsel gelişmelere bakıldığında KİT'lerin mevcudiyetinin gerekliliğinin de konjoktüre göre değiştiği görülmektedir. Krizlerin varlığı KİT'lere yönelik talebi etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesidir. Dünya çapında birçok ülkeyi etkisi altına alan COVID-19 pandemisi; özellikle lojistik ağlarını etkileyerek mal ve hizmete erişimi sınırlandırmış bu da likidite sorunu, fiyatlarda artış ve uluslararası piyasalarda zorluklara neden olmuştur (Loayza & Pennings, 2020). Bu çalışmada KİT'ler hakkında genel bilgiler verilerek neden kurulduğu ve neden özelleştirildiği hususuna değinilmiş, COVID-19 ile tetiklenen kriz ile birlikte KİT'lerin yeniden kurulmasına ihtiyaç olduğuna yönelik gerekçeler tartışılmıştır.

KİT NEDİR?

Başlıca görevi bireylerin refahını sağlamak olan devletler, idari ve siyasi alanlarda aktif olarak görüldüğü halde, ekonomik açıdan faaliyet alanlarını kişilere bırakmış, sadece kamu düzeninin korunması görevini üstlenmiştir. Fakat 18. yy.da ortaya çıkan ve 19. yy.da ise belirgin hale gelen sosyal akımların etkisiyle, devletin ekonomik alanda aktif bir şekilde rol alması gerektiği öne sürülmüştür. Bireylerin, kamu ihtiyaçlarına yönelik çabaları kamuya yararlı olacak düzeyde yeterli olmadığı ve bu yüzden devletin iktisadi hayatta aktif bir şekilde rol alması gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre devlet gücünü kamu için en yararlı olacak şekilde kullanmalı ve özellikle girişim fonksiyonlarını iktisadi ve sosyal koşulların akışı ve gelişimi doğrultusunda devam ettirmelidir. Bunun sağlanabilmesi için kamu iktisadi teşebbüsleri ortaya çıkmıştır (Aray, 1973).

Türkiye'de 13 Şubat- 4 Mart 1923 tarihinde yapılan iktisat kongresi ile dönemin yöneticileri tarafından kredi, vergi muafiyetleri ve gümrük himayeleri gibi teşvik edici yasalar çıkarılmış, özel sermaye gücünün

yetersiz kaldığı ya da başarısız olduğu ya da korunmaya gereksinim duyulan ekonomik alanlardaki işlerin devletin görev ve sorumlulukları içerisine alınması kararı alınmıştır. Bu bağlamda 1925 yılında devletçilik politikası kapsamında “Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası” kurulmuştur. Beklenen başarıyı gösteremeyen kuruluşun elindeki fabrikaların idaresi 1932 yılında Devlet Sanayi Ofisi’ne, aynı yıl içerisinde bankacılık görevleri ise Türkiye Sanayi Kredi Bankasına verilmiştir. Serbest piyasada kamunun ağırlığının hissedilmesi II. Dünya Savaşı’ndan sonra hızla artmıştır. Karma ekonomik sistemin modern kapitalizmin bir parçası olduğunu varsayılması ile millileştirme hareketi hız kazanmıştır. Devletin ekonomiye müdahalesi 1930’lardan 1970’lere kadar artarak devam etmiştir. Fakat daha sonrasında tekrar serbest piyasa ekonomisine geçiş başlamıştır (APTB, 1994).

Özel sektörün bu alanlardaki yatırımlar konusunda isteksiz olması nedeniyle 1933 yılında devlet elindeki fabrikaların ve iştiraklerin yönetimi, yeni kurum ve iştiraklerin kurulması, sınaî kredinin tedariki, yurtiçinde ve yurtdışında her türlü personelin yetiştirilmesi ve her türlü bankacılık işlemlerinin yapılması gibi görevleri ifa etmek üzere Sümerbank kurulmuştur (DPT, 1977). Bu girişim ile birlikte devlet; yasal yönden birçok yenilik getirmiş ve modern işletmeciliğin ilk temellerini atmıştır. Sanayi, bankacılık ve madencilik sektöründe faaliyet gösteren devlet iştiraklerinin kısa sürede olumlu sonuçlar alması ile iktisadi devletçilik hızla gelişmeye başlamış ve idari ve hukuki işleyişleri ile ilgili 1938 yılında yasa düzenlenerek bu kurumlar “İktisadi Devlet Teşekkülü” haline getirilmiştir (DPT, 1977).

Kamu İktisadi Teşebbüslerinin net bir tanımının yapılması kolay değildir. Çünkü bu kuruluşlar zaman içerisinde gelişim ve değişim göstermiş ayrıca çeşitli zaman dilimlerinde farklı şekillerde ele alınmıştır. Ülkemizde kamu iktisadi teşebbüsleri, “iktisadi devlet teşekkülü, kamu iktisadi kuruluşu” şeklinde farklı tanımlamalar yapılmıştır. Kamu iktisadi teşebbüsleri, en yaygın şekliyle, “tüzel kişiliğe sahip olan, endüstriyel ve ticari nitelik taşıyan, sermayenin tamamı veya çoğunluğu kamuya ait olan kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma meydana getiren üç unsur sırasıyla şöyledir; tüzel kişiliğe sahip olmak, endüstriyel ve ticari nitelik taşımak, sermaye yapısında, kamunun hisselerinin tamamına veya çoğunluğuna sahip olması şeklindedir (Atasoy, 1993). Kısaca KİT’ler, ekonomik bir görevin yerine getirilmesi amacıyla tahsis edilmiş kamu mülkiyetleridir. Kamu İktisadi Teşekküllerinin öncelikli amacı kar elde etmek değildir. Çünkü devlet bu teşebbüslere yatırım hacmi ve mamullerin fiyatının belirlenmesi gibi kamu yararına bazı görevler verebilmektedir. KİT’ler üzerinde özel hukukun geleneksel ölçüleri tam olarak uygulanamaz çünkü kamu yararı ve kamu mülkiyeti vardır. Ayrıca mevcut ekonomik görev ve sorumlulukları nedeniyle KİT’ler kamu idarelerinin klasik zihniyeti ile yönetilmemelidir (Sağlam, 1967).

KİT’LER NEDEN KURULDU? BÜYÜDÜ VE GELİŞTİ?

KİT’lerin ortaya çıkışı ülkeden ülkeye hatta sektörden sektöre büyük farklılıklar göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmenin hızlıca gerçekleşmesi, belirsizlik, risk ya da kâr marjının düşük olması gibi nedenlerle bazı sektörlerde özel girişimcilerin yatırım yapma hususunda çekingen davranması veya gereken kaynakların büyüklüğü nedeniyle yatırım yapmasının mümkün görünmemesi, bölgeler arası gelişmişlik farkının kapanması, gelir dağılımının düzenlenmesi gibi ekonomik nedenlerden dolayı KİT’ler kurulmuşlardır. Bununla birlikte geniş kitlelerin yararlandığı ulaştırma, elektrik üretimi, haberleşme gibi faaliyetlerin sağlanması ve gelişmemiş bölgeleri kalkındırmak gibi sosyo-ekonomik nedenler ve stratejik öneme sahip kurumların devlet himayesinde olması gereksinimi KİT’lerin ortaya çıkmasını sağlayan diğer nedenlerdendir (Murat, 2012).

Sermaye, yetişkin iş gücü ve girişimcinin yok denecek kadar az olduğu cumhuriyetin ilk yıllarında halkın %80'i tarım ile uğraşmaktaydı. I. Dünya Savaşı'ndan çıkan ülkelerde üretim neredeyse durma noktasına gelmişti. Kurtuluş Savaşı'ndan çıkan Türkiye'de ise devlet; ticaret, okul, hastane, yol, baraj, köprü gibi birçok husus ile ilgilenmekteydi. Diğer taraftan okur-yazar oranının çok düşük olması, sanayileşmek için yeterli alt yapı ve bilgi birikiminin olmaması ve bu yatırımların ancak devlet tarafından yapılabileceği düşüncesinin hâkim olması sonucunda KİT'ler kurulmaya başlanmıştır. Yani KİT kavramı Türkiye'de bir ideoloji değil o dönemin konjonktürel gereksinimleri sonucu doğmuştur (APTB, 1994). Devletin, KİT'leri kurmasının en önemli sebebi, gelişen ekonomilerde özel sektörün sermaye yapısının güçsüz olmasıdır. Kuralları belli olmayan ve oturmamış güçsüz bir sermaye yapısı özelleştirmeyi de zorlaştırmıştır. Birçok durumda KİT'lerin ortaya çıkışı ekonomik model arayışından kaynaklanmıştır. Piyasa ekonomisinin ülkenin kalkınabilmesinde yeterli olmayacağı, elverişli bir sosyal denge sağlayamayacağı ve başarı sağlayamayacağı düşünceleri devletin ekonomi de etkin rol olmasına neden olmuştur. Ayrıca tüketicilerin refah seviyesinin artırılması, bir devlet görevi ya da hükümetlerin başarısı için önemli olarak görülmesi de KİT'lerin doğmasında önemli bir yere sahip olmuştur (APTB, 1994).

KİT'ler ülkenin doğal kaynaklarının işletilmesi, temel mal ve hizmetler ile ağır ve savunma endüstrisi ürünlerinin üretilmesinde sağladığı katkı, yarattığı istihdam gücü, ülkenin farklı bölgeleri arasında sağladığı denge ile önemli bir unsurdur (Aray, 1973).

KİT'ler kamu tarafından kurulan, pazarlanabilen kişisel mal veya hizmet üreten, mülkiyetin ya da denetimin devlet elinde olması sebebiyle yönetim kurulu üyelerinin devlet tarafından atandığı teşebbüslerdir. Devlet, bu teşebbüslere sosyal faydanın maksimizasyonu için kaynak sağlamaktadır. KİT'lerin amaç fonksiyonu net sosyal faydanın maksimum olması ile özel teşebbüslerden ayrılmaktadır (Akalm, 1990).

Rees (1984)'e göre KİT'lerin ortaya çıkış nedeni; “piyasa mekanizmasının başarısızlığı (yetersizliğini) düzenlemek, ekonomideki çıkar dağılımının yapısını değiştirmek, ekonominin uzun dönemli ekonomik planlamasını kolaylaştırmak ve ekonominin niteliğini kapitalizmden, sosyalizme çevirmektir”. Curwen (1986)'a göre ise bu nedenler; “Rasyonalizasyon, monopol gücün kötüye kullanılması, refahın iyileştirilmesi, etkinlik, stratejik faktörler, yapısal yeniden düzenleme, ekonomik planlama ve gelir-servet dağılımının yeniden sağlanmasıdır.” Türkiye açısından bakıldığında ise bu sebepler; kapitülasyonların kaldırılması, sermayenin yetersiz olması, şirketlerin azlığı, savunma ihtiyaçlarının giderilmesi ve bazı iflasların önlenmesi şeklinde ifade edilebilmektedir. Ayrıca kapalı ekonomi modeli ile oluşan kalkınma sorunu ve dinamik ve statik piyasa başarısızlıklarının üstesinden gelmek için devletçilik ve KİT'ler ön plana çıkmışlardır (Akalm, 1990).

Devletleştirme-millileştirme uygulamalarında ve KİT sisteminin oluşturulmasında kısmen veya bir bütün olarak, ideoloji ve siyasal konjonktür, iktisadi sorunlara pratik çözüm arayışı veya pragmatizm, tarihsel ve rastlantısal nedenler, Fordist sermaye birikimi modeli ve tekelci regülasyon tarzı, bu bağlamda kaynak dağılımı istikrar ve ekonomik büyüme motifleri belirleyici olmuştur (Boratav & Türkcan, 1993).

KİT'LER NEDEN ÖZELLEŞTİRİLDİ?

Özelleştirme, bir kamu kuruluşunun veya hizmetinin mülkiyetinin veya kontrolünün devletten özel mülkiyete devredilmesi anlamına gelmektedir. Özelleştirmeler çeşitli nedenlerle yapılmaktadırlar. Özelleştirmenin nedenlerinden bazıları verimliliği artırmak, rekabeti ve üretkenliği artırmak, devlet

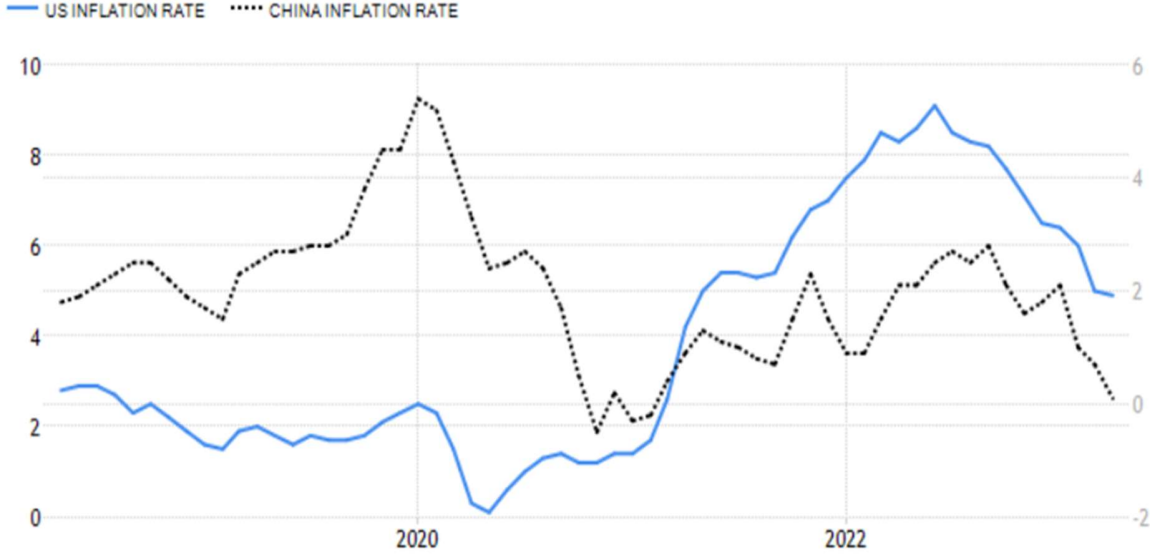
harcamalarını ve açıklarını azaltmak, yeniliği teşvik etmek, girişimciliği ve özel sektör yatırımlarını teşvik etmek ve kamu hizmetlerinin sağlanmasında siyasi müdahaleyi ve yolsuzluğu azaltmaktır. Ayrıca özelleştirme, daha önce hükümet tarafından kontrol edilen altyapı ve endüstrileri modernize etmek için bir araç olarak da kullanılmıştır (Phukon & Gakhar, 2022).

KİT'ler tarafından sosyal faydanın sağlanması için kârın ihmal edilmesi, onları yumuşak bütçe sınırlı işletmeler haline getirirken, KİT'lerin ve dolayısıyla ekonomisinin etkinlik düzeyleri azalarak üretim veya refah sınırına ulaşamamasına yol açtığı iddia edilmiştir. Tüm dünyada bu iddialar güçlü bir hale gelmeye başladığında ise özelleştirmeler gündeme gelmiştir (Akalin, 1990).

Özelleştirme, ülkenin önemli ekonomik reformlar geçirdiği 1980'lerden bu yana Türkiye'de çok tartışılan bir konu olmuştur (Övgün, 2009). Çalışma alanlarının genişlemesine ve çok büyük teşebbüsler haline gelmesine karşın, modern işletmecilik tekniklerine uygun, kârlı ve verimli olarak çalışan teşebbüsler haline gelme olanaklarına kavuşamamış olan, gerek dış etkiler gerekse bunların neden olduğu iç nedenlerle ve bilhassa ihtiyaçtan daha fazla sayıda çalışan istihdam etmeleri nedeni ile maliyetlerinin yüksek olması KİT'leri genellikle ekonominin yükünü çeken, bazen de mevcut koşullar karşısında ekonomiye yük olan kuruluşlar topluluğu haline gelmişlerdir (DPT, 1977). Aynı zamanda siyasi baskılar ve esnek olamamaları nedeniyle ürettikleri mal ve hizmet fiyatlarının olması gerekenin altında kalması da kuruluşların büyük finansal sıkıntılar yaşamasında önemli etkenler oluşturmuştur (DPT, 1977). Ayrıca 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Türkiye'nin mali durumu, ulusal ekonominin gidişatı, yüksek enflasyon oranları, devalüasyonlar, düşük döviz rezervleri ve artan dış borç gibi faktörler nedeniyle kötü performans göstermişlerdir (Övgün, 2009). Bu kötü gidişat Türkiye'nin aşırı yük altındaki kamu sektörünün kamu yatırımlarını yeterince finanse etmesini zorlaştırmış ve ek gelir akışları yaratma ihtiyacına neden olmuştur. Bu nedenle 1980'lerde ve 1990'larda bir dizi özelleştirme ile başlayan süreç 2000'lerde de devam etmiştir (Eren & Şimşek, 2022). Bürokratik kırtasiyecilikle karakterize edilen verimsiz kamu iktisadi teşebbüslerinin, özel sektördeki emsallerinden daha düşük üretim verimliliğine yol açan eski teknoloji sistemlerine sahip olması, örgüt yapılarının görevlere uygun olmaması, uzun vadeli hedef ve planlamalarının yapılamaması, işgücü fazlalığı varken vasıflı iş gücünün bulunamaması ve ihaleye fesat karıştırma gibi ihale sürecinin çeşitli aşamalarında yolsuzluğa kadar uzanan zayıf yönetim yapılarının var olması özelleştirmeyi teşvik eden diğer nedenler arasında gösterilmektedir (Atasağun & Kavak, 1989; Övgün, 2009). Genel itibari ile mevcut hükümetler, KİT'lerin ekonomiye katılımını azaltarak rekabeti artıracığına ve ekonomik büyümeyi teşvik edeceğine inanmış, ayrıca özelleştirme, kamuya ait varlıkların satışı yoluyla gelir elde ederek devlet borcunu ve bütçe açıklarını azaltmanın bir yolu olarak görülmüştür.

ŞU AN KİT'LERE İHTİYAÇ VAR MI?

Tarihsel yaklaşım farklı tarihsel koşulları ele alarak bir gruptandırma yapmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda KİT'lerin oluştuğu ve geliştiği tarihsel koşullar saptanmaya çalışılmıştır. Tarihsel yaklaşım çerçevesinde kriz döneminde ya da krizi izleyen yıllarda birçok ülkede devletleştirme-millileştirme sonucunda KİT'lerin oluşturulduğu gözlemlenmiştir.

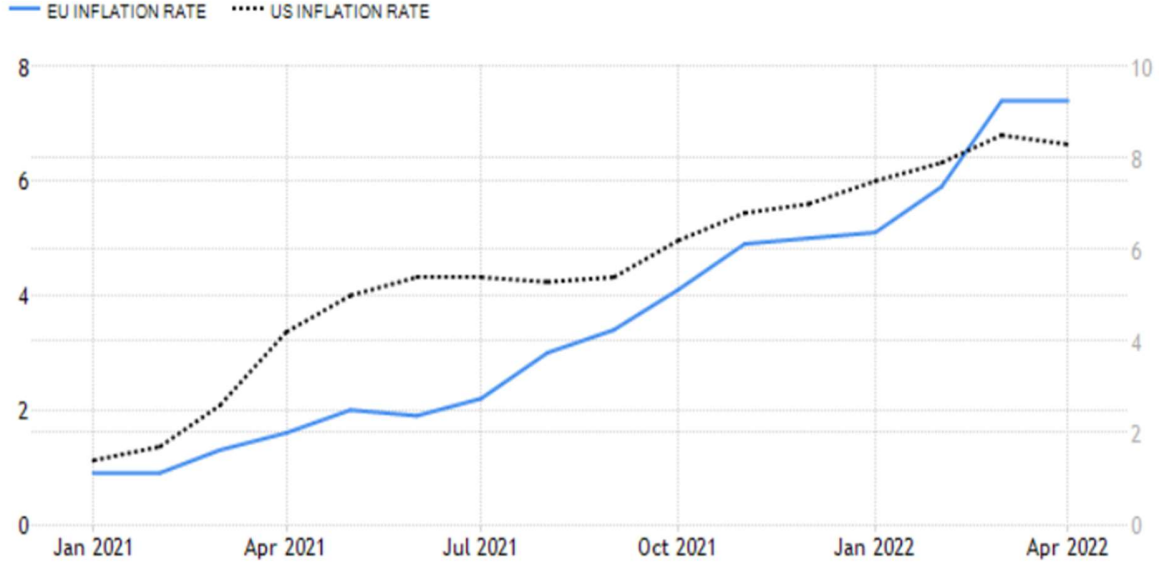
ABD Enflasyon Oranları Karşılaştırması

Şekil 1 Çin-

Kaynak: tradingeconomics.com

Buna ek olarak gerçekleşen savaşlar sonrasında tahrip olmuş ulusal üretim potansiyelinin yeniden canlandırılması için KİT'lerin kurulduğu görülmektedir. Bu durum KİT'lerin mevcudiyetinin gerekliliğinin konjoktüre göre değiştiğini göstermektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi birçok ülkede ekonomik krizler yaşanmasına sebep olmuştur. Salgınının en önemli etkilerinden biri, dünya çapındaki işletmeler üzerindeki etkisidir. Birçok şirket, dünya çapında farklı hükümetler tarafından uygulanan karantina düzenlemeleri nedeniyle faaliyetlerini durdurmak veya azaltmak zorunda kalmışlardır. Küresel çapta getirilen seyahat kısıtlamaları nedeniyle tedarik zincirleri de kesintiye uğramışlardır. Bunun sonucunda küresel endüstriler önemli ekonomik kayıplara uğramışlardır. Hu and Kee (2021)'e göre, COVID-19'un dünya çapındaki işletmeler üzerinde önemli bir olumsuz etkisi olmuştur. Haleem et al. (2020), COVID-19 ile bağlantılı ekonomik yavaşlamanın zayıf nakit akışına hem ulusal hem de uluslararası alanda kayıplara ve temel malların üretiminde azalmaya yol açtığını belirtmiştir. Park vd. (2020)'e göre küresel GSYH'de tahmini %0,1 ila %0,4'lük bir azalma ile COVID-19'un küresel ekonomi üzerindeki etkisi şaşırtıcı olmuştur. Pandemi etkisiyle azalan yatırımlar ve üretim, özellikle enflasyonun yüksek oranlarda olduğu ülkelerde maliyet enflasyonuna neden olmuştur (Han et al., 2022). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle tedarik zincirindeki kesintiler ve enerji fiyatlarındaki yükselişler tüm piyasalarda aşırı fiyat artışlarına ve genel olarak enflasyonun yükselmesine neden olmuştur (Bkz. Şekil 1 ve Şekil 2). Şekil 1.de pandemi döneminde Amerika ve Çin'de yaşanan enflasyon grafiği yer almakta, Şekil 2.de ise Euro bölgesi ve ABD enerji enflasyonu karşılaştırması görülmektedir.

Şekil 1.de pandeminin ilk zamanlarında Çin enflasyonunun hızlı bir şekilde yükseldiği ama Çin'in bu durumu kısa sürede kontrol altına aldığı görülmektedir.

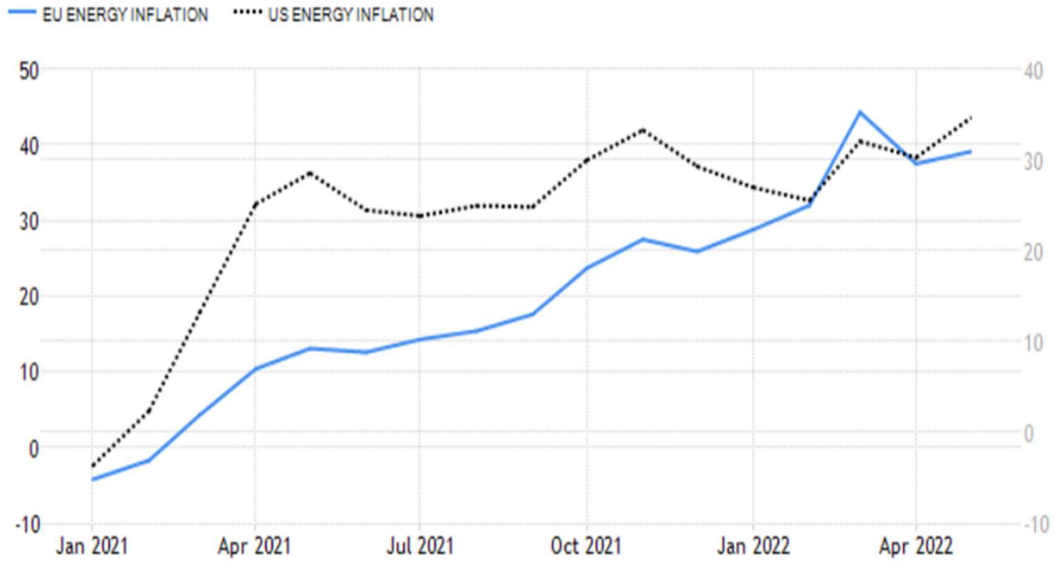

2: Euro Bölgesi ve ABD Enflasyon Oranı Karşılaştırması

Kaynak: tradingeconomics.com

Şekil

Şekil 2.de yine pandemi döneminde Euro Bölgesi enflasyon oranı ile ABD enflasyon oranı karşılaştırması ve enflasyonun hızlı yükselişi görülmektedir.

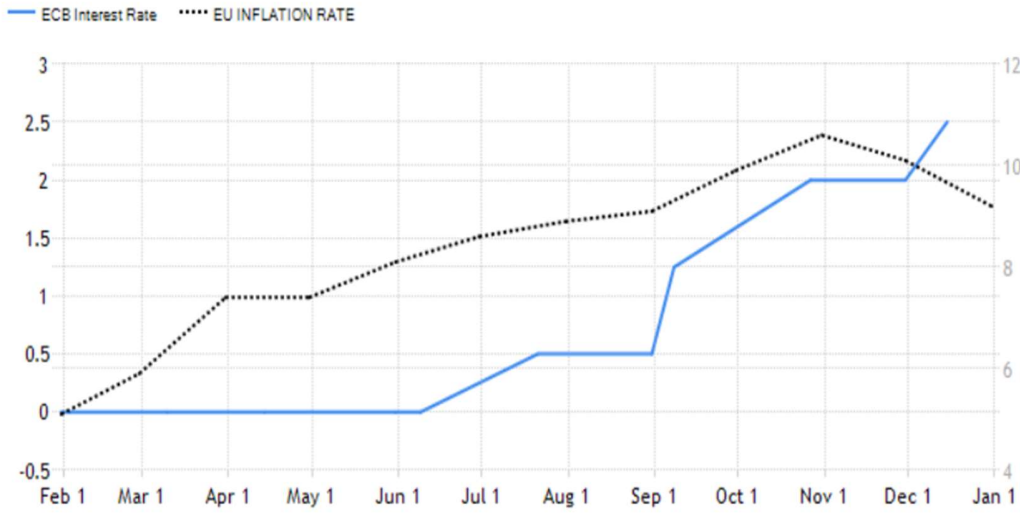
Şekil 3 Euro Bölgesi ve ABD Enerji Enflasyonu Karşılaştırması

Kaynak: tradingeconomics.com

Şekil 3.de ise ABD ve Euro bölgesinde yaşanan enerji enflasyonunun hızlı yükselişi görülmektedir.

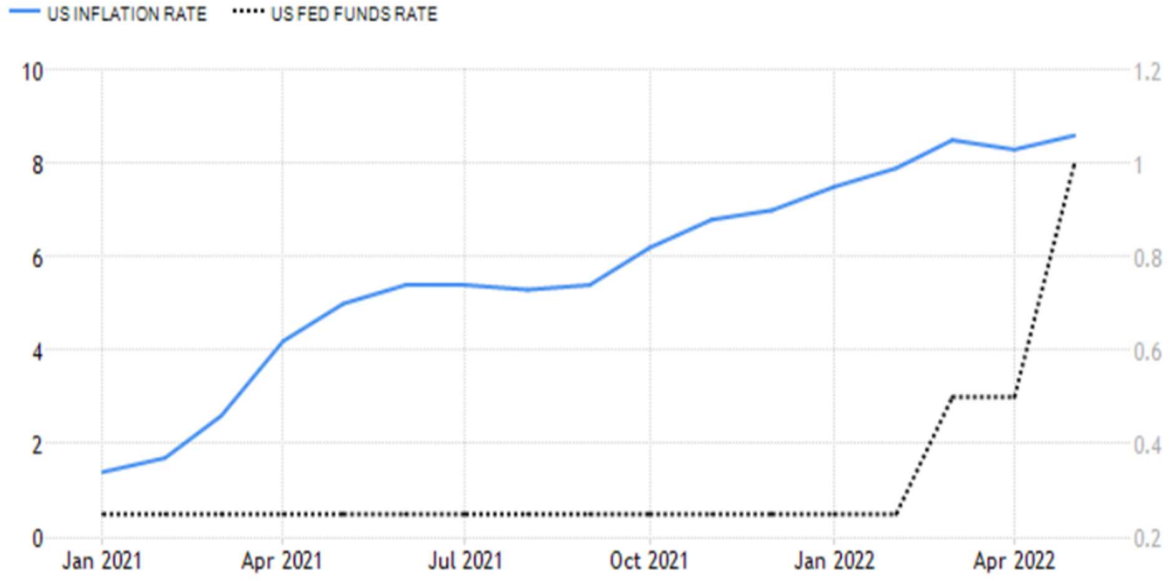
Ortodoks anlayış çerçevesinde hükümetler; enflasyonu düşürmek için Merkez Bankaları aracılığıyla faizleri arttırma yolunu çare olarak görmekteyler. Ancak Şekil 4. ve Şekil 5.de görüldüğü üzere hem FED 'in hem de Avrupa Merkez Bankası'nın yaklaşık bir yıldan fazla süredir faizleri sürekli arttırıyor olmasına rağmen, enflasyonu düşürmek konusunda beklenen başarıyı tam olarak gösteremedikleri görülmektedir. Ancak Şekil 6. da Çin Merkez Bankasının faizleri düşürmesine rağmen enflasyonu hızlı bir şekilde kontrol altına aldığı görülmektedir.

Şekil 4. Euro Bölgesi Faiz Oranı ve Enflasyon Oranı Değişimi

Kaynak: tradingeconomics.com

Şekil 4.de görüldüğü üzere enflasyonun artışı faiz oranının arttırılmasına rağmen yükselmeye devam etmiştir.

Şekil 5. ABD Enflasyon Oranı ve Faiz Oranı Değişimi

Kaynak: tradingeconomics.com

Şekil 5.de görüldüğü üzere enflasyonun artışı faiz oranının arttırılmasına rağmen yükselmeye devam

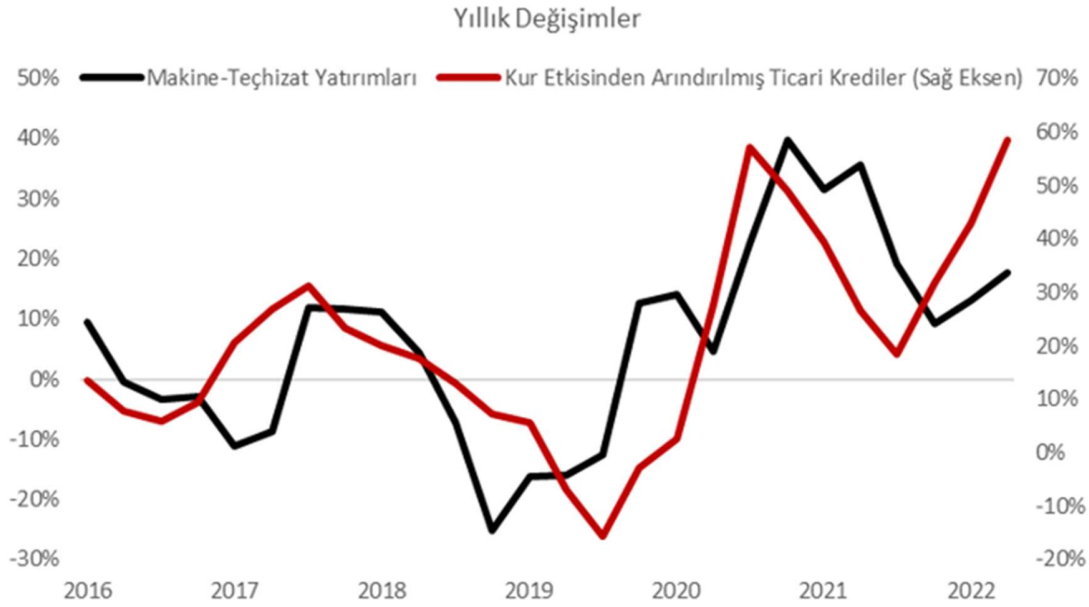
etmiştir.

Şekil 6. Çin Enflasyon Oranı ve Faiz Oranı Değişimi

Kaynak: tradingeconomics.com

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) raporuna göre Çin’de 51000 adet KİT bulunmakta olup, Dünya’da en fazla KİT’i bünyesinde barındıran ülkedir. Sadece Çin’de merkezi hükümetin tam veya çoğunluğa sahip olduğu KİT’ler 29.2 trilyon dolar değerinde olup, 20.2 milyon kişiye istihdam sağlarken; bu rakam kalan OECD ülkelerinde 2.4 trilyon dolardır. Bu ülkelerde yaklaşık 2467 adet KİT, 9.2 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır (OECD, 2017). KİT küresel bir fenomen olsa da Çin benzersizdir. Çin KİT’leri, Rusya, Sırbistan, Vietnam ve Hindistan KİT’lerinin toplam payının yüzde 1’in altında olduğu 2019’da küresel GSYH’nin yüzde 4,5’ini oluşturuyordu. Tam veriler mevcut olmamakla birlikte, diğer ülkelerin KİT’lerinin paylarının daha da düşük olması muhtemeldir. Böyle bir konum, dünya ticaret sistemindeki KİT meydan okumasını neredeyse bir “Çin meydan okuması” haline getirmektedir. Buna ek olarak, çoğu gelişmiş ekonomi ve bazı geçiş ekonomileri, devlet sermayesinin tahsisinde kamu hizmeti sunumuna öncelik verirken, Çinli KİT’ler ekonomideki hemen hemen her sektörde faaliyet göstermekte ve kilit sektörlerde mutlak hâkimiyet ile sıkı kontrolü elinde tutmaktadır (Zhang, 2023).

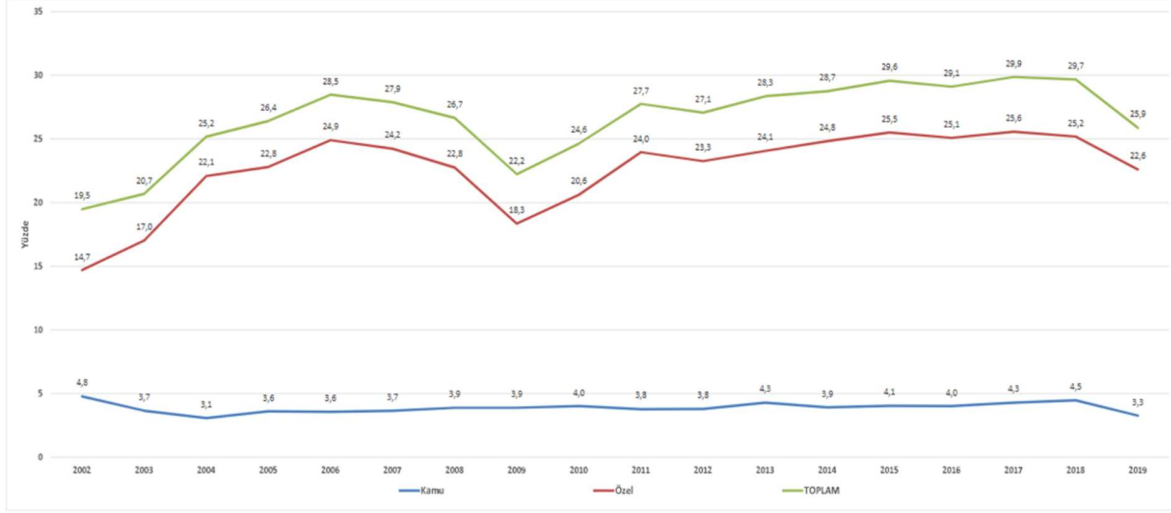
Şekil 6.da faiz oranının düşürülmesine rağmen enflasyon oranının da düştüğü görülmüştür. Bu durumun Çin’deki KİT’lerin her sektördeki varlığından ve sayısından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Türkiye’de Özel Sektöre Sağlanan Krediler ve Makine-Teçhizat Yatırımları

Kaynak: www.tskb.com.tr

Şekil 7.

Şekil 8. Yatırımların GSYH İçindeki Payı

Kaynak: www.sbb.gov.tr

Yaşanılan krizin küresel ekonomik etkileri ve devletlerin mücadele ettiği enflasyon gelecek hakkındaki belirsizliği arttırmakta, bu durum ise özel sektörün yatırım yapmakta çekimser davranmasına ve kolay para kazanabileceği alanlara yönelmesine sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalar devlet tarafından özel sektöre verilen avantajlı kredilerin yatırıma dönüşmediğini göstermektedir. Şekil 7.de yer alan Türkiye’de özel sektöre sağlanan krediler ve makine-teçhizat yatırımları karşılaştırmasına göre kullanılan kredilerin yatırımlara aynı oranda dönüşmediği görülmektedir. Bu durum arzı etkileyerek enflasyonu tetikleyen bir başka faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için devletin ihtiyaç duyulan üretim, enerji ve lojistik gibi önemli sektörlerle KİT’ler ile müdahil olması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü Türkiye’de GSYH’de KİT’lerin payı özel sektöre göre oldukça düşük olup (Bkz. Şekil 8) ülke ekonomisini önemli ölçüde etkileyen yatırımlarda özel sektörün belirleyici olmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak; KİT’lerin ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu Çin, hızlı bir şekilde enflasyonu kontrol altına almış, COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmasına rağmen krizin etkilerini en az düzeye indirmeyi başarmıştır. Bu durumun KİT’lerin piyasa düzenleyici rolü sayesinde başarıldığı düşünülmektedir.

Lojistik sektöründe yaşanan sorunlar, mal ve hizmet teminine erişim sorunu, döviz sorunu, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ve uluslararası piyasalarda yaşanan zorluklar küresel krizin Türkiye’de de derin bir şekilde hissedilmesine neden olmuştur. Özellikle yükselen enflasyonun kontrol altına alınması için kamu yararına olacak şekilde devletin piyasayı KİT’ler aracılığıyla dengelemesi gerektiği düşünülmektedir. Buna ek olarak ekonomik krizin sebep olduğu belirsizlik ortamı etkisiyle Türkiye’de özel sektörün sunulan avantajlı ticari kredileri kullanmış olmasına rağmen yatırım yapma hususunda isteksiz davrandığı gözlemlenmiştir. Yatırımların düşük oranda olması arzın da düşmesine neden olarak bu durum da fiyat artışını tetiklemektedir. Tüm bu konjonktürel nedenler göz önünde bulundurulduğunda KİT’lerin tekrar yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akalın, G. (1990). *KİT Ekonomisi KİT'ler Reformları, Alternatifleri ve Özelleştirilmeleri*. Yeniçağ.
- APTB. (1994). *Devletin Küçülmesi ve Özelleştirme* (Vol. 23). Anavatan Partisi Teknik Büro.
- Aray, S. (1973). *Verimlilik Açısından Kamu İktisadi Teşebbüslerin Yeniden Düzenlenmesi ve Geliştirilmesi Semineri*. Milli Produktivite Merkezi Yayınları.
- Atasağun, H. F., & Kavak, B. (1989). Kitlerin Personel Sorunları Ve Kitler İçin Öngörülen İş ve Başarı Değerlemesi Üzerine Düşünceler. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1-2).
- Atasoy, V. (1993). *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu*. Nuru Matbaacılık.
- Boratav, K., & Türkcan, E. (1993). *Türkiye'de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT'ler*.
- Curwen, P. J. (1986). *Public Enterprise: a Modern Approach*. Wheatsheaf Books.
- Çevik, A. (2023). Türkiye'de Devletçi Ekonomiye Geçiş Ve Büyük Burhan'ının Etkileri. *Sosyal Bilimlerde Toplumsal Sorunlara Bakış: Teorik Çalışmalar*, 139.
- DPT. (1977). *Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Yönetimi Geliştirme ve İşletmeleri İyileştirme*. Devlet Planlama Teşkilatı.
- Eren, A. A., & Şimşek, O. (2022). Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ve Özelleştirmenin Ekonomi-Politikleri: Türkiye Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(1), 337-361.
- Haleem, A., Javaid, M., & Vaishya, R. (2020). Effects of COVID-19 pandemic in daily life. *Current medicine research and practice*, 10(2), 78.
- Han, A., Pehlivan, C., & Konat, G. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Ampirik Analizi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 32-49.
- Hu, M. K., & Kee, D. M. H. (2021). Strategic Measures and Tactical Interventions for COVID-19 Impact Relief on SMEs. In *Handbook of research on strategies and interventions to mitigate COVID-19 impact on SMEs* (pp. 522-541). IGI Global.
- Kilci, M. (1994). KİT'lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması. *DPT Yayınları, Ankara*.
- Loayza, N., & Pennings, S. M. (2020). Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19: A Primer for Developing Countries. *World Bank Research and Policy Briefs*(147291).
- Murat, S. (2012). İstihdam Açısından KİT'ler ve Özelleştirilmeleri. *Journal of Social Policy Conferences*.
- OECD. (2017). *The Size and Sectoral Distribution of State-Owned Enterprises*. OECD Publishing.
- Övgün, B. (2009). *Türkiye'de Kamu İktisadi Teşebbüsü Olgusu*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı.
- Phukon, A., & Gakhar, D. V. (2022). Perils of Public Sector Enterprises in India: Is Privatization of Central Public Sector Enterprises a Sustainable Strategy? *PSU Research Review*, 6(1), 59-73.
- Rees, R. (1984). *Public Enterprise Economics* (London School of Economic Handbooks in Economic Analysis).
- Sağlam, D. (1967). *Türkiyede Kamu İktisadi Teşebbüsleri*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- URL: <https://tradingeconomics.com/>
URL: www.sbb.gov.tr
URL: <https://www.tskb.com.tr/blog/turkiye-ekonomisi/yatirimlarda-ayrisma-ve-direncli-kalan-makine-techizat-yatirimlari>
- Zhang, C. (2023). The Size and Sectorial Distribution of State-Owned Enterprises: Towards a Global View of the Landscape. *Available at SSRN 4334043*.

ENFLASYON GELİR EŞİTSİZLİĞİNE NEDEN OLUR MU? OECD ÜLKELERİNDEN KANITLAR

DOES INFLATION CAUSE INCOME INEQUALITY? EVIDENCE FROM OECD COUNTRIES

Veysel KARAGÖL

Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, İktisat Bölümü, veyselkaragol@gmail.com

ÖZET

İklim değişikliği ve küresel ısınmanın artan etkilerine ek olarak yaşanan Covid-19 salgının ortaya çıkışıyla birlikte, tüm dünyada fiyatlarda oynaklıklar yaşanmaya başlamıştır. Enflasyon oranlarının artması, yaşam maliyetlerini artırarak birçok farklı alanda problemlere neden olmaktadır. Bu alanlardan biri de gelir dağılımıdır. Bu çalışmanın amacı, enflasyon oranlarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini araştırmaktır. Bu amaçla, 22 OECD ülkesine ait enflasyon oranları ve Gini katsayıları 1980-2020 dönemi için analiz edilmiştir. Panel veri yöntemlerinin kullanıldığı bu analizde, iki değişken arasındaki ilişki Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testiyle sınanmıştır. Testin bulguları, iki yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Ancak istatistiksel anlamlılık düzeyleri dikkate alındığında, enflasyon oranlarından gelir eşitsizliğine doğru nispeten daha anlamlı ve daha güçlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir. Ayrıca grafiksel analiz, değişkenler arasında pozitif bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiler, gelirin yeniden dağıtımında fiyat istikrarının önemi ortaya koymaktadır. Politika yapıcılar, gelir eşitsizliğini azaltmak adına fiyat istikrarı hedefini benimsemelidir.

Anahtar Kelimeler: Enflasyon Oranları, Gelir Eşitsizliği, Panel Nedensellik Testi.

Jel Kodları: E31, O15.

ABSTRACT

In addition to the increasing effects of climate change and global warming, with the emergence of the Covid-19 pandemic, price volatility has begun to occur worldwide. Increasing inflation rates increase living costs and cause problems in many different areas. One of these areas is income distribution. This study aims to investigate the effect of inflation rates on income inequality. For this purpose, inflation rates and Gini coefficients of 22 OECD countries are analyzed from 1980 to 2020. In this analysis using panel data methods, the relationship between the two variables is tested with the Dumitrescu and Hurlin (2012) panel causality test. The findings of the test indicate the existence of a bidirectional causality relationship. However, considering the statistical significance levels, it can be said that there is a relatively more significant and stronger causality relationship from inflation rates to income inequality. Besides, graphical analysis shows that there is a positive correlation between the variables. These relationships reveal the importance of price stability in the redistribution of income. Policymakers should adopt the price stability target in order to reduce income inequality.

Keywords: Inflation Rates, Income Inequality, Panel Causality Test.

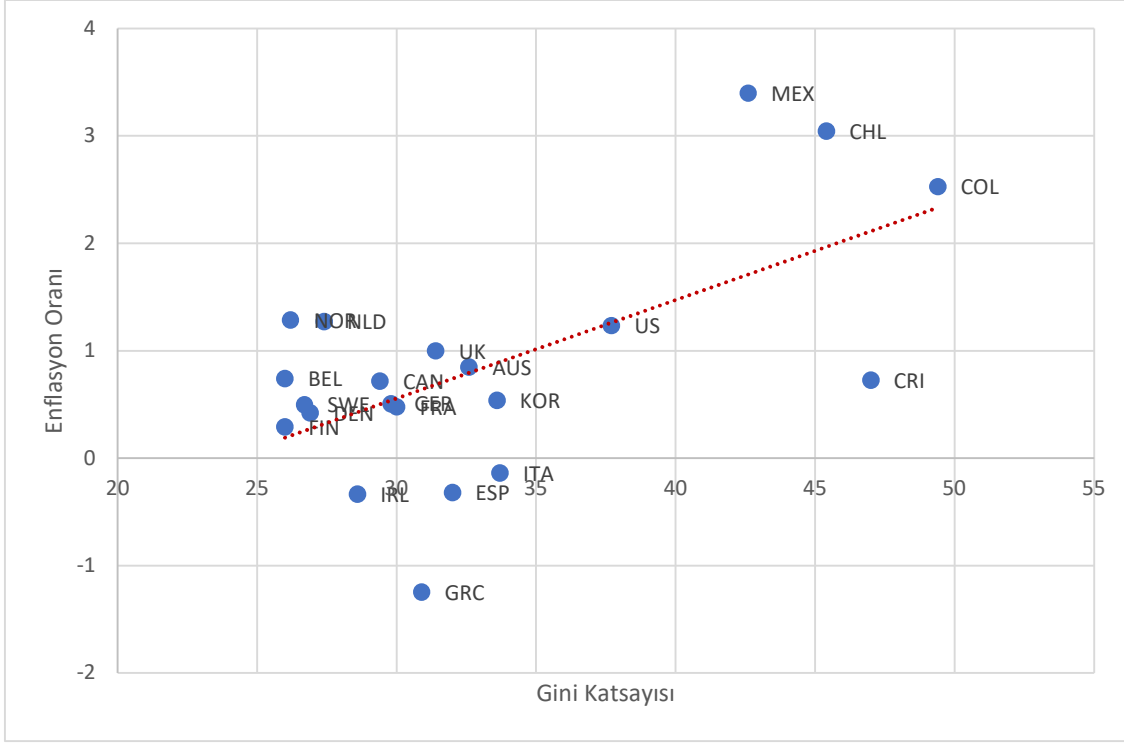
Jel Codes: E31, O15.

1. GİRİŞ

Kuznets (1955), bir ülkedeki gelir dağılımının ekonomik büyümeye bağlı olarak, zamanla ve doğrusal olmayan bir şekilde değiştiğini söyler. Kuznets'in bu hipotezine göre, bir ülkenin ekonomik büyümesi ilk aşamalarda gelir eşitsizliğini artıracak, ancak zaman içerisinde ekonomik büyüme gelir eşitsizliğinin azalmasını sağlayacaktır. Ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasında ters-U olarak da anılan bu ilişkide ekonomik büyümenin ilk aşamalarında, tasarruf sahibi olan zenginlerin kazançlarının yoksullara göre daha da artacağı ve bu durumun gelir eşitsizliğini artıracığı varsayılır. Ancak ilerleyen aşamalarda başta sermaye gibi kıt kaynakların bollaşmasıyla yoksul kesim de tasarruf yapabilecek, kazançlarını artıracak ve dolayısıyla gelir eşitsizliği azalacaktır. Ayrıca, ekonomik büyümenin ilk aşamalarında, ülkedeki tarım sektörünün ağırlığının azalması ve artan nüfus oranları da gelir dağılımını olumsuz etkiler. Ancak daha ileriki aşamalarda yaşanması beklenen teknolojik ilerlemelerle, gelir el değiştirecek ve gelir eşitsizliği azalacaktır. Gelir dağılımındaki bu iyileşme, yoksul kesime yönelik olarak uygulanan ekonomi politikalarıyla da sağlanabilmektedir (Kuznets, 1955).

Gelir eşitsizliği, başta ekonomik büyüme ve kalkınma olmak üzere, küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler gibi birçok olgu tarafından yönlendirilir. Ancak enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar tarafından hafife alınmaktadır (Buliř, 1998; Sieroń, 2017). Gelir eşitsizliği ile enflasyon arasındaki bağlantı, genellikle faiz kazancı sağlayan finansal araçlara sınırlı erişime sahip olan yoksulların gelirlerinin daha yüksek bir oranını enflasyon vergisi olarak ödediği iddia edilerek kurulur (Cysne vd., 2005). Ancak gelirin enflasyonist olarak yeniden dağılımı; kurumsal faktörler, paraya erişim, tüketim sepetlerindeki farklılıklar ve ekonomideki varlık ve yükümlülüklerinin yapısı gibi birçok faktöre bağlıdır. Bu durum, gelir eşitsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkiyi daha karmaşık hale getirmektedir (Sieroń, 2017).

Grafik 1. OECD Ülkelerinde Enflasyon Oranı ve Gini Katsayısı

Albanesi (2007), geniş bir ülke örnekleminde elde edilen gözlemlerinde ortalama enflasyon oranları ile gelir eşitsizliği arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu ilişki, Grafik 1’de açıkça görülmektedir. Grafik 1’de, bazı İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ülkelerinin 2020 yılı enflasyon oranlarına ve Gini katsayılarına yer verilmiştir. Gelir eşitsizliğinin düşük olduğu ülkelerde (çoğunlukla Avrupa ülkeleri) enflasyon oranının da düşük olması, aksine, gelir eşitsizliğinin yüksek olduğu ülkelerde (çoğunlukla Latin Amerika ülkeleri) enflasyon oranının da yüksek olması dikkat çekicidir.

Grafik 1, iki değişken arasında pozitif yönlü korelasyonun önemli bir kanıtını temsil etmektedir. Ancak gelir eşitsizliği ile enflasyon oranları arasındaki ilişki bundan daha fazla kanıtı muhtaçtır. Hali hazırda bu iki değişken arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar mevcuttur. Ancak son yıllarda tüm dünyada çeşitli nedenlerle artan enflasyon oranlarıyla birlikte bu konunun yeniden gündeme alınması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü artan enflasyon oranlarının, gelir eşitsizliğini önemli ölçülerde artıracığı tahmin edilmektedir. Yoksul kesimin aleyhine olan bu duruma yeniden dikkat çekilmesi, bu çalışmanın başlıca motivasyon kaynağıdır. Bu doğrultuda, çalışmanın amacı enflasyon oranlarının gelir eşitsizliğine neden olup olmadığını araştırmaktır. Bu amaçla, OECD ülkelerini ele alan panel nedensellik analizi yapılmıştır. Çalışmanın geri kalanında, öncelikle gelir eşitsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkileri inceleyen ampirik

literatüre yer verilmiştir. Ardından çalışmada kullanılacak veriler ve metodoloji tanıtılmıştır. Devamında, ampirik bulgular açıklanmıştır. Son olarak, çalışma sonuç bölümüyle sonlandırılmıştır.

2. LİTERATÜR

Gelir eşitsizliği ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışmaların bulguları karmaşıktır. Bu çalışmaların bazıları (Thaslassinos vd., 2012, Narob, 2015; Ünal ve Doğan, 2022) doğrudan enflasyonun gelir eşitsizliğini artırdığına işaret eden bulgulara ulaşmışlardır. Bunun aksine, iki değişken arasındaki ilişkinin yönünün negatif olduğunu tespit eden çalışmalar da (Monnin, 2014; Gülmez ve Altıntaş, 2015; Emek ve Yerdelen Tatoğlu, 2020) mevcuttur. İki değişken arasındaki pozitif ilişki, temelde satın alma gücünün etkisiyle açıklanmaktadır. Fiyatlardaki artış, hanehalkının satın alma gücünü düşürerek gelir eşitsizliğini arttırmaktadır. İki değişken arasındaki ters yönlü ilişki ise borçlu/alacaklı yaklaşımıyla açıklanmaktadır. Basitçe, yüksek enflasyon oranları, hali hazırda borçlu olan alt ve orta gelir grubunun borçlarının reel değerinin düşmesine neden olacaktır. Alacaklı konumda bulunan üst gelir grubundakilerin ise tahsil edecekleri reel gelirleri azalmış olacaktır. Böylece enflasyonun, gelir dağılımının alt ve orta gelir grubundaki borçluların lehine değişmesine neden olacağı belirtilmektedir.

Galli ve Hoeven (2001), Monnin (2014), Narob (2015) ve Siami-Namini ve Hudson (2019) gibi çalışmalar gelir eşitsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığını vurgulamışlardır. Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemde U biçiminde bir ilişki vardır. Yüksek enflasyon oranlarından düşük enflasyon oranlarına doğru hareket edildikçe gelir eşitsizliği azalmaktadır. Enflasyon nispeten düşük iken daha da azalmaya eğilimine girdiğinde ise bu durum gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır (Galli ve Hoeven, 2001). Monnin (2014) ise bu U biçimindeki ilişkiyi tam tersi biçimde açıklamıştır. Buna göre, düşük enflasyon oranları daha büyük bir gelir eşitsizliğiyle, yüksek enflasyon oranları ise daha küçük bir gelir eşitsizliğiyle ilişkilidir. Balcılar vd. (2018) ve Aktaş ve Dokuzoğlu (2022) ise bu ilişkiyi eşik değer tahminleriyle modellemişlerdir. Bu çalışmaların bulgularına göre, enflasyon oranları belirli bir eşik değer altındayken enflasyondaki artışlar gelir eşitsizliğini azaltmakta, eşik değer üzerindeyken ise enflasyondaki artışlar gelir eşitsizliğini artırmaktadır.

Gülmez ve Altıntaş (2015) enflasyon oranından gelir eşitsizliğine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz etmişlerdir. Siami-Namini ve Hudson (2019) ise bu ilişkinin iki yönlü olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, gelir eşitsizliği de enflasyonun bir nedenidir. Literatürde ilişkinin bu ikinci yönünü araştıran çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Al-Marhubi (1997), yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkelerin daha yüksek enflasyon oranlarına sahip olduklarını ifade etmiştir. Desai vd. (2003) de aynı doğrultuda, düşük gelir eşitsizliğinin düşük enflasyon oranlarıyla, yüksek gelir eşitsizliğinin yüksek enflasyon oranlarıyla ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışma	Ülke/Ülke Grubu	Dönem	Yöntem	Bulgular
Al-Marhubi (1997)	Çeşitli ülkeler	1973-1990	Panel Regresyon	Daha yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkeler, daha yüksek ortalama enflasyona da sahiplerdir.
Galli ve Hoeven (2001)	15 OECD ülkesi	1966-1999	Dinamik Panel Regresyon	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli U biçiminde bir ilişki vardır. Enflasyon yüksek oranlardan düşük oranlara doğru hareket ettikçe eşitsizlik azalmakta, enflasyon düşük oranlardan daha düşük oranlara doğru hareket ettikçe eşitsizlik artmaktadır.
Desai vd. (2003)	100 ülke	1960-1999	Dinamik Panel Regresyon	Düşük gelir eşitsizliği daha düşük enflasyonla, yüksek gelir eşitsizliği ise daha yüksek enflasyonla ilişkilidir.
Thaslassinos vd. (2012)	13 Avrupa Birliği ülkesi	2000-2009	Panel Regresyon	Enflasyon oranı gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.
Monnin (2014)	OECD ülkeleri	1971-2010	Panel Regresyon	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında uzun dönemli U biçiminde bir ilişki vardır. Düşük enflasyon oranları, daha yüksek gelir eşitsizliği ile ilişkilidir. Enflasyon yükseldikçe gelir eşitsizliği azalır.
Gülmez ve Altıntaş (2015)	Türkiye	1981-2011	Johansen Eş-bütünleşme Testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli	Hem kısa hem de uzun dönemde enflasyondan gelir eşitsizliğine doğru bir ilişki tespit edilmiştir. Enflasyonun gelir eşitsizliği üzerinde azaltıcı etkisi söz konusudur.
Narob (2015)	46 gelişmekte olan ülke	2000-2012	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında doğrusal olmayan bir ilişki söz konusudur. Daha yüksek enflasyon daha yüksek gelir eşitsizliği ile ilişkilidir.

Balcılar vd. (2018)	Amerika Birleşik Devletleri	1976-2007	Yarı parametrik Araç Değişken Tahmini	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişki enflasyon oranının düzeyine bağlıdır. Enflasyon oranı eşik değeri aştığında gelir eşitsizliğiyle aynı yönde ilişkilidir. Eşik değerin altındaki enflasyon oranları ise gelir eşitsizliğini azaltır.
Siami-Namini ve Hudson (2019)	24 gelişmiş ve 66 gelişmekte olan ülke	1990-2014	Toda ve Yamamoto Nedensellik Testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde uzun dönemde iki yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. İki değişken arasındaki ilişki doğrusal değildir ve U biçimindedir.
Emek ve Yerdelen Tatoğlu (2020)	27 gelişmiş ve 31 gelişmekte olan ülke	1991-2018	Panel Veri Analizleri	Gelir eşitsizliği ile enflasyon ilişkisi gelişmekte olan ülkelerde negatif ve anlamlıdır. Gelişmiş ülkelerde ise anlamlı bir model elde edilememiştir.
Emek (2020)	17 gelişmiş ve 18 gelişmekte olan ülke	1960-2017	Panel Veri Analizleri	Gelir eşitsizliği ile enflasyon arasında negatif bir ilişki vardır.
Aktaş ve Dokuzoğlu (2022)	40 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke	1993-2019	Panel Eşik Değer Analizi	Enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin yönü, eşik enflasyon seviyesinin altında ters yönlü, üstünde ise aynı yönlüdür.
Berisha vd. (2022)	Amerika Birleşik Devletleri	1990-2017	Kantil Regresyon	Enflasyonun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi başlangıçta ters yönlüdür. Ancak üç çeyrek sonra enflasyon gelir eşitsizliğini aynı yönde etkiler.
Ünal ve Doğan (2022)	Türkiye	2005-2018	Mikro Tabanlı Analiz	Enflasyon, gelir eşitsizliği üzerinde belirgin bir etkiye sahip olup yüksek ve düşük gelirli hane halkları arasındaki gelir makasının kapanmasına engel olmaktadır.

Gelir eşitsizliği ile enflasyon oranları arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların ülke/ülke grubu, dönem, yöntem ve bulgularına ilişkin özet bilgilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

3. VERİ VE YÖNTEM

Gelir eşitsizliği ile enflasyon oranları arasındaki ilişki, 22 OECD ülkesine ait 1980-2020 dönemi verileriyle incelenmiştir. Gelir eşitsizliği (GINI) için çalışmalarda sıklıkla kullanılan ve geniş kabul gören Gini katsayısı kullanılmıştır. Gini katsayısı, Frederick Solt’un Standardize Edilmiş Dünya Gelir Eşitsizliği veri tabanından (SWIID) temin edilmiştir. Ünelere ait enflasyon oranları (INF) ise OECD veri tabanından temin edilmiştir. Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler:	GINI	INF
Ortalama	31.08018	5.958078
Medyan	31.00000	2.811520
Maksimum	53.20000	131.8274
Minimum	1.030000	-4.478103
Standart sapma	10.14651	10.28700
Çarpıklık	-0.429696	6.303314
Basıklık	4.618817	59.74348
Jarque-Bera	126.2471	126984.7
Olasılık	0.000000	0.000000
Gözlem	902	902

Enflasyonun gelir eşitsizliğine neden olup olmadığını araştırmak için panel veri analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Söz konusu ilişkinin incelenmesi amacıyla çalışmada Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi kullanılmıştır. Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testinin temelinde, ilk kez Granger (1969) tarafından önerilen Granger nedensellik testi yer almaktadır. Bu testin uygulanabilmesi için öncelikli koşul değişkenlerin durağan olmasıdır. Bu test, ayrıca yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliğin olduğu durumlarda modeli tahmin etmek için oldukça faydalı ve işlevseldir

(You vd., 2021). Buna göre, T döneminde ve N ülke için gözlemlenen durağan iki değişkenin yer aldığı doğrusal model aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$y_{i,t} = \alpha_{i,t} + \sum_{k=1}^k \varphi_i^{(k)} y_{i,t-k} + \sum_{k=1}^k \beta_i^{(k)} x_{i,t-k} + \varepsilon_{i,t}$$

Burada y , nedensellik ilişkisi araştırılan bağımlı değişkeni ifade ederken; x , açıklayıcı değişkeni gösterir. Ayrıca k optimum gecikme uzunluğunu, α_i sabit terimi, φ_i bağımlı değişkenin gecikmelerine ait katsayıları, β_i ise açıklayıcı değişkenin gecikmelerine ait katsayıları göstermektedir. Testin hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N \text{ (Nedensellik ilişkisi yoktur)}$$

$$H_1 = \beta_i = 0 \quad \forall i = 1, \dots, N_1 \text{ (En az bir yatay kesitte nedensellik ilişkisi vardır)}$$

$$\beta_i \neq 0 \quad \forall i = N_1 + 1, N_1 + 2, \dots, N$$

Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik sınaması için ortalama Wald istatistiği önerir. Daha sonra Wald istatistiği kullanılarak standartlaştırılmış Z istatistiği hesaplanır. Hesaplanan test istatistikleri kritik değerlerden büyükse veya test istatistiklerine ait olasılık değerleri öngörülen anlamlılık düzeylerinin altında ise sıfır hipotezi reddedilir. Böylece en az bir yatay kesitte nedensellik olduğu sonucuna ulaşılır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin uygulanabilmesi için yukarıda değinilen bazı prosedürlerin yerine getirilmesi gerekmekte, bu nedenle bazı önsel testlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için ilk aşamada değişkenlerin yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı Breusch-Pagan LM, Pesaran-scaled LM, Bias-corrected LM ve Pesaran CD yatay kesit bağımlılığı testleriyle test edilmiştir. İkinci aşamada, yatay kesit bağımlılığını dikkate alan ikinci nesil birim kök testi olan yatay kesitler bakımından genişletilmiş Im, Pesaran and Shin (CIPS) testi ile değişkenlerin durağanlıkları sınanmıştır. Üçüncü aşamada, kullanılan panel verilerin homojenliklerinin araştırılması adına Hsiao testi kullanılmıştır. Bütün bu önsel testlerin ardından son aşamada ise Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi ile değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri sınanmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmada öncelikle her iki değişkene de yatay kesit bağımlılığı testleri uygulanmıştır. Yatay kesit bağımlılığına ilişkin bulgulara Tablo 3'te yer verilmiştir. Tüm yatay kesit bağımlılığı testlerinin sonuçlarına göre, hesaplanan test istatistiklerinin anlamlı olması değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olduğuna işaret etmektedir. Bu durumda devam eden analizlerin yatay kesit bağımlılığının varlığını dikkate alması gerekmektedir.

Tablo 3. Yatay Kesit Bağımlılığına İlişkin Bulgular

Değişkenler:	GINI		INF	
	Test İstatistiği	Olasılık	Test İstatistiği	Olasılık
Breusch-Pagan LM	3513.200*	0.0000	5158.996*	0.0000
Pesaran scaled LM	152.7017*	0.0000	229.2711*	0.0000
Bias-corrected scaled LM	152.4267*	0.0000	228.9961*	0.0000
Pesaran CD	13.62156*	0.0000	69.80530*	0.0000

*%5 anlamlılık düzeyinde yatay kesit bağımlılığını ifade eder.

Değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı olması ikinci nesil birim kök testlerinin kullanımını gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda kullanılan CIPS testinden elde edilen bulgulara göre değişkenlerin birim kök içermedikleri, yani düzeyde durağan oldukları görülmektedir (Tablo 4). Bu nedenle, analizde kullanılacak değişkenler düzey değerlerinde kullanılabilirler.

Tablo 4. Birim Kök Testi Bulguları

Değişkenler	Düzye	CIPS Test İstatistiği	Olasılık	Bulgu
GINI	Sabitli	-2.30921*	<0.05	I(0)
	Sabitli ve Trendli	-3.07082*	<0.01	I(0)
INF	Sabitli	-3.54542*	<0.01	I(0)

	Sabitli ve Trendli	-3.70564*	<0.01	I(0)
--	--------------------	-----------	-------	------

*%5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade eder.

Nedensellik analizinin yapılabilmesi için bir diğer ön koşul da parametre katsayılarının her bir ülke için farklı olması, yani modellerin heterojen olmasıdır. Bunu test etmek için uygulanan Hsiao (2003) homojenlik testi bulguları, bağımlı değişkenin hem GINI olduğu durumda hem de INF olduğu durumda parametre katsayılarının homojen olmadıklarını göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Homojenlik Testi Bulguları

Hipotezler	GINI: Bağımlı – INF: Açıklayıcı		INF: Bağımlı – GINI: Açıklayıcı	
	F-İstatistiği	Olasılık	F-İstatistiği	Olasılık
H1	1010.763*	0.000000	9.251302*	0.000000
H2	18.13378*	0.000000	6.208632*	0.000000
H3	1421.512*	0.000000	10.93343*	0.000000

* %5 anlamlılık düzeyinde heterojenliği ifade eder.

Önsel testlerin bulguları, Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin uygulanabilmesi adına optimal sonuçlar üretmiştir. Böylece Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testi bulgularına Tablo 6’da yer verilmiştir. Bulgular, iki yönlü nedensellik ilişkisinin varlığına işaret etmektedir. Ancak INF’ten GINI’ye doğru nedensellik ilişkisi %5 düzeyinde anlamlıyken, GINI’den INF’e doğru nedensellik ilişkisi ise %10 düzeyinde anlamlıdır. Burada INF’ten GINI’ye doğru nispeten daha güçlü bir nedensellik ilişkisinin varlığından söz edilebilir.

Tablo 6. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Nedensellik Testi Bulguları

H ₀ Hipotezi	W-İstatistiği	Zbar İstatistiği	Olasılık
INF → GINI	4.91668*	5.78815	0.0000
GINI → INF	2.96327**	1.73803	0.0822

* ve ** sırasıyla %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde nedenselliği ifade eder.

Analizden elde edilen bulgular, Gülmez ve Altıntaş (2015) ile Siami-Namini ve Hudson (2019) çalışmalarında ulaşılan sonuçlarla benzer çizgidedir. Enflasyon oranlarıyla gelir eşitsizliği arasında bir bağlantı olduğu doğrulanmıştır. Özellikle enflasyonun gelir eşitsizliğinin önemli bir nedeni olduğunu söylemek mümkündür.

5. SONUÇ

Bu çalışma, enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki nedensellik ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, 22 OECD ülkesine ait 1980-2020 dönemi verileriyle Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi kullanılmıştır. Bu testin bulguları yalnızca, panel verinin tamamı için bir nedenselliğin var olup olmadığına ve eğer bir nedensellik ilişkisi varsa bu ilişkinin yönüne dair kanıtlar sunar. Testin bulguları, değişkenler arasında iki yönlü nedensellik ilişkisinin olduğuna işaret etmektedir. Ancak istatistiksel anlamlılık düzeyleri dikkate alındığında enflasyondan gelir eşitsizliğine doğru bir nedensellik ilişkisinin, gelir eşitsizliğinden enflasyona doğru bir nedensellik ilişkisine kıyasla daha güçlü ve anlamlı olduğu söylenebilir. Ayrıca, bu test iki değişken arasındaki ilişkinin yönüne ilişkin herhangi bir bilgi içermemesine karşın grafiksel analiz, iki değişken arasında pozitif yönlü bir korelasyon resmetmektedir. Bu bilgiler ışığında, enflasyon oranlarındaki artışın gelir eşitsizliğinin artmasına neden olduğu çıkarımı yapılabilir. Enflasyondaki artış, alt gelir grubundan üst gelir grubuna doğru yeniden dağıtım yoluyla bir gelir transferi sağlamaktadır. Dolayısıyla adil bir gelir dağılımının sağlanması adına atılacak önemli adımlardan biri fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Gelirin yeniden dağılımında maliye politikalarının belirleyici olması beklense de bu sonuç, para politikalarının da fiyat istikrarını sağlayarak gelir eşitsizliğini etkileyebileceğinin bir kanıtıdır. Dolayısıyla gelir eşitsizliğiyle mücadele etmek isteyen politika yapıcılar, fiyat istikrarını sağlamayı önemli bir politika hedefi olarak gündemlerine almalıdırlar.

Enflasyonun gelir dağılımını etkilediği çalışmanın temel bulgusu olsa da bu etkinin hangi kanallar aracılığıyla ve nasıl gerçekleştiğine ilişkin daha fazla ampirik kanıtı ihtiyaç vardır. Bunun yanında, gelir dağılımının enflasyon dışında başka birçok faktörden etkilenmesi olasıdır. Dolayısıyla gelir dağılımının bir belirleyicisi olarak enflasyonun net etkisinin ayrıştırılması ve açıkça ortaya konması da önemli bir adım olacaktır. Gelecek çalışmalar, enflasyondan gelir dağılımına geçiş mekanizmasının ayrıntılarına ve gelir eşitsizliğine neden olan her bir faktörün ortak etkilerinin ayrıştırılmasına ilişkin güncel ilişkileri analiz edebilirler. Ayrıca, hanehalklarına ait mikro bazda verilerle ülke ve sektör spesifik çalışmalar, her bir ülke bazında ve daha etkin politika önerilerinin ortaya konmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. E., & Dokuzoğlu, S. (2022). Enflasyon-gelir eşitsizliği ilişkisi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için panel eşik değer analizi. *Sosyoekonomi*, 30(51), 449-470.
- Albanesi, S. (2007). Inflation and inequality. *Journal of monetary Economics*, 54(4), 1088-1114.
- Al-Marhubi, F. (1997). A note on the link between income inequality and inflation. *Economics Letters*, 55(3), 317-319.
- Balcilar, M., Chang, S., Gupta, R., & Miller, S. M. (2018). The relationship between the inflation rate and inequality across US states: a semiparametric approach. *Quality & Quantity*, 52, 2413-2425.
- Berisha, E., Sewak Dubey, R., & Gharehgozli, O. (2022). Inflation and income inequality: does the level of income inequality matter?. *Applied Economics*, 1-12.
- Bulır, A. (1998). Income inequality: does inflation matter?. *IMF Staff papers*, 48(1), 139-159.
- Cysne, R. P., Maldonado, W. L., & Monteiro, P. K. (2005). Inflation and income inequality: A shopping-time approach. *Journal of Development Economics*, 78(2), 516-528.
- Desai, R. M., Olofsgård, A., & Yousef, T. M. (2003). Democracy, inequality, and inflation. *American Political Science Review*, 97(3), 391-406.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Emek, Ö. F. (2020). Gelir eşitsizliği ile enflasyon ilişkisinin incelenmesi: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerine bir panel veri analizi. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 7(16), 141-148.
- Emek, Ö. F., & Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). Gelir eşitsizliği ile enflasyon ilişkisinin gelişmişlik düzeyine göre heterojen panel veri modelleri ile analizi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 301-312.
- Frederick Solt Standardized World Income Inequality (SWIID) Veritabanı.
- Galli, R., & van Der Hoeven, R. (2001). Is inflation bad for income inequality? *The Importance of the Initial Rate of Inflation. Employment Paper 2001/29*. International Labour Organization.
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Gülmez, A., & Altıntaş, N. (2015). Türkiye’de ticari açıklık ve enflasyonun gelir dağılımına etkisi: ekonometrik bir analiz. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 31-43.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Monnin, P. (2014). Inflation and income inequality in developed economies. *CEP Working Paper Series*. 2014/1.
- Narob, N. (2015). Income inequality and inflation in developing countries: An empirical investigation. *Economics Bulletin*, 35(4), 2888-2902.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) Veritabanı.
- Siami-Namini, S., & Hudson, D. (2019). Inflation and income inequality in developed and developing countries. *Journal of Economic Studies*. Vol. 46 No. 3, pp. 611-632.
- Sieroń, A. (2017). Inflation and income inequality. *Prague Economic Papers*, 26(6), 633-645.

- Thalassinos, E., Ugurlu, E., & Muratoglu, Y. (2012). Income inequality and inflation in the EU. *European Research Studies, XV*, Issue (1), 127-140.
- Ünal, İ. B., & Doğan, M. K. (2021). Türkiye’de enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisinin mikro düzeyde analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 77(2)*, 309-332.
- You, W., Zhang, Y., & Lee, C. C. (2021). Climate risk, economic stability, and tourism: a cross-sectionally dependent heterogeneous panel causality analysis. *Energy RESEARCH LETTERS, 2(2)*, 1-5.

YOKSULLUK VE MENTAL SAĞLIĞIN SOSYO EKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ

SOCIO ECONOMIC DETERMINANTS OF POVERTY AND MENTAL HEALTH

Kübra COŞAR

*Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü,
kubra.cosar@hbv.edu.tr*

ÖZET

Mental sağlığın bozulması sağlık sistemi üzerinde bir yük oluştururken, toplum ve ekonomi üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Mental sağlığı iyi olan bireyler hayatın zorlu koşulları içerisinde veya çeşitli nedenlerle ortaya çıkan stres baskısı altında dahi verimli çalışmakta ve üretken olmaktadır. Dolayısıyla işgücünün etkin kullanılması açısından mental sağlık önemlidir. Sağlıklı toplumlar ve güçlü ekonomiler sağlıklı bireylerle inşa edilebilir düşüncesinden hareketle mental sağlık son zamanlarda ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda politika yapıcılarının ve araştırmacılarının dikkatini çeken bir konu olmuştur. Mental sağlığın korunması ve iyi olma halinin desteklenmesi yönünde uygulanacak politikaların oluşturulmasında mental sağlığı etkileyen faktörlerin belirlenmesi yol gösterici olacaktır. Mental sağlık, bireyin biyolojik yapısı, geçirdiği erken çocukluk dönemi, çevresinden aldığı sosyal destek, içinde yaşadığı toplum ve ekonomik şartlar gibi birçok unsuru barındıran kompleks bir yapıya sahiptir. Ampirik bulgular mental sağlık ile gelir arasında pozitif yönlü ve içsel bir ilişkinin varlığını göstermektedir. Düşük gelirli bireyler daha zorlu koşullar altında yaşamaktadır. Bu zorluklar bireylerin mental sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Diğer taraftan mental zorluklar yaşayan kişilerin üretkenliği ve çalışma etkinliği düşük olduğu için daha az gelire sahip olmaları daha muhtemeldir. Bu çalışmada bu ilişki göz önüne alınarak gelir ve mental sağlığa etki eden ortak sosyoekonomik faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. 2019 yılında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından Türkiye Sağlık Araştırması Mikro Veri Seti Bivariate Probit Model kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma durumu gibi sosyoekonomik değişkenlerin mental sağlık ve geliri etkilediğini göstermektedir. Bu bulgular mental sağlığın geliştirilmesi açısından sosyoekonomik eşitsizliklerin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mental Sağlık, Yoksulluk, Gelir, Bivariate Probit Modeli

ABSTRACT

Mental health problems not only burden the healthcare system, but also has negative effects on society and the economy. Individuals with good mental health are able to work efficiently and be productive even under difficult circumstances or stress. Therefore, mental health is important for effective use of the workforce. Mental health has recently drawn the attention of policymakers and researchers in line with countries' sustainable development goals, with the idea that healthy societies and strong economies can be built with healthy individuals. Identifying the factors that affect mental health will guide the creation of policies for protecting mental health and promoting well-being. Mental health is a complex structure that encompasses many factors such as an individual's biology, early childhood experiences, social support from their environment, and the society and economic conditions they live in. Empirical evidence shows that there is a positive and endogenous relationship between mental health and income. Individuals with lower incomes face more difficult living conditions, which negatively affects their mental health. On the other hand, individuals experiencing mental health difficulties tend to have lower productivity and work efficiency, making it more likely for them to have less income. In the light of this relationship, this study aims to identify the common socioeconomic factors that affect income and mental health. 2019 Turkey Health Survey Microdata Set was analyzed using the Bivariate Probit Model. The results show that socioeconomic variables such as gender, age, education, and employment status affect significantly both mental health and income. These findings highlight the importance of socioeconomic inequalities for improving mental health.

Keywords: Mental Health, Poverty, Income, Bivariate Probit Model

POSSIBLE EFFECTS OF AUTONOMOUS VEHICLES ON THE BUSINESS WORLD

Samet YAVUZ

Öğr. Gör., Türk Hava Kurumu Üniversitesi İzmir Havacılık MYO, syavuz@thk.edu.tr

Banu SARIBAY

Dr. Öğr. Üyesi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi İzmir Havacılık MYO, bsaribay@thk.edu.tr

ÖZET

Otonom sistemleri beklenmedik ve dinamik olarak değişen durumlar karşısında insan müdahalesini en aza indirgeyen veya hiçbir müdahale gerektirmeyen akıllı fiziksel sistemler olarak tanımlayabiliriz. Otonom araçlar da otonom sistemlerin özel alanlarından bir tanesidir ve insan müdahalesi olmadan çalışan sürücüsüz taşıtları içermektedir. Temel olarak otonom araçlar sensörleri vasıtasıyla çevresini algılar, işlemcisi vasıtasıyla kararını verir ve donatılmış olduğu çeşitli motorlar vasıtasıyla kararını uygular. Endüstri 4.0 ve gelişen yapay zeka teknolojileri ile birlikte otonom araçlar da iş dünyasında köklü değişiklikler yapacaktır. Bu değişikliklerin başında lojistik ve ulaşım sektörü gelmektedir. İnsan hatasının olmadığı bir senaryoda mal ve hizmetler daha hızlı ve güvenli bir şekilde zaman kısıtı olmadan tanışabilecektir. Yine otonom araçların maaş, sigorta, mola ve insani fiziksel ihtiyaçları bulunmadığı için insan operatör çalıştırmaya nazaran oldukça düşük maliyetler söz konusu olacaktır. Bununla birlikte trafik kazalarının %90 oranında insan kaynaklı olduğu bilinmektedir. İnsan faktörünü ortadan kaldıran otonom araçlar sayesinde yol güvenliği artacak ve zorlu iklim şartlarında dahi ulaşım mümkün olacaktır. Bu da beraberinde maliyet tasarrufu ve risk azaltımı getirecektir. Otonom araç sektörünün gelişiminin beraberinde bu araçların geliştirilmesi, üretilmesi, bakımının yapılması ve yönetilmesi gibi konularda yeni iş alanlarının doğması da beklenen gelişmeler arasındadır. Otonom araçların getireceği bir başka yenilik ise toplu taşıma, şehir planlaması ve trafik akışı üzerinde olacaktır. Özellikle sürücüsüz araçlar daha güvenli toplu taşıma seçenekleri sunmakla beraber bu araçlardan faydalanan kişilerin bilet maliyetini de düşürecektir. Yine otonom araçların gerçek zamanlı olarak GPS sistemleri ile iletişim halinde olması sıkışık trafiği algılamasına ve alternatif yolları kullanarak zaman kazancı sağlamasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca gelecekte otonom araçların şehir trafik ışıkları ile eş zamanlı çalışma beklenmektedir. Bu da özellikle iş giriş ve çıkış saatlerinde akıcı bir trafik sağlayarak zaman ve kaynak tasarrufu sağlayacaktır. Yukarıda sıralanan olası etkiler göz önünde bulundurulduğunda otonom araçların gelecekte iş dünyasında daha hızlı, güvenli, ucuz ve verimli bir ulaşım sistemi oluşturması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otonom Araçlar, Otonom Araçların Gelecek Etkileri, İş Dünyası

ABSTRACT

Autonomous systems can be defined as intelligent physical systems that minimize human intervention or require no intervention in the face of unexpected and dynamically changing situations. Autonomous vehicles are one of the special areas of autonomous systems that operate without human intervention. Basically, autonomous vehicles sense their environment through their sensors, make their decisions through their processors, and implement their decisions through the various engines they are equipped with. With Industry 4.0 and developing artificial intelligence technologies, autonomous vehicles will also make radical changes in the business world. Logistics and transportation sector came first at the beginning of these changes. In a scenario where there is no human error, goods and services will be able to meet faster and more securely without time constraints. Again, since autonomous vehicles do not need any human needs such as salary, insurance, breaks, there will be very low costs compared to employing human operators. However, it is known that 90% of traffic accidents are caused by humans. Thanks to autonomous vehicles that eliminate the human factor, road safety will increase and transportation will be possible even in harsh climatic conditions. This will bring cost savings and risk reduction. Along with the development of the autonomous vehicle sector, new business areas such as the development, production, maintenance and management of these vehicles are among the expected developments. Another innovation that autonomous vehicles will bring will be on public transportation, city planning and traffic flow. In particular, driverless vehicles offer safer public transportation options, and they will also reduce the ticket cost of those who use these vehicles. Again, the fact that autonomous vehicles are in real-time communication with GPS systems will allow them to detect congested traffic and save time by using alternative routes. In addition, it is expected that autonomous vehicles will work simultaneously with city traffic lights in the future. This will save time and resources by providing fluent traffic, especially during rush hours. Considering the possible effects listed above, autonomous vehicles are expected to create a faster, safer, cheaper and more efficient transportation system in the business world.

Keywords: Autonomous Vehicles, Possible Future Effects of Autonomous Vehicles, Business World

TEK PARTİ DÖNEMİ DOĞU'DA İKTİSADİ ANALİZLER VE UYGULAMALAR
ECONOMIC ANALYSIS AND APPLICATIONS IN THE EAST IN THE SINGLE PARTY

Volkan TUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı, volkantunc@yyu.edu.tr

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti, XIX ve XX. yüzyıllarda bitmek tükenmek bilmeyen savaşlar neticesinde hemen hemen her alanda harap bir hale gelen ve sonrasında tarihe karışan Osmanlı Devleti'nin mirasını devralmıştı. İktisadi olarak ağır sanayinin yer almadığı bu miras içerisinde makineli tarımın yok denecek kadar az olduğu ve çoğunluğu insan gücüne dayanan ancak bununda savaşlar, vergiler, eşkıyalık...vb olaylar sonrasında bitkin ve perişan olan halkın sırtına yüklenmiş zirai (tarım ve hayvancılık) faaliyetlere dayanmaktaydı. Ancak tam bağımsızlığın olmazsa olmazı olan iktisadi bağımsızlığın sağlanması doğrultusunda ilk olarak ana hatların belirlenerek yol haritasının çizilmesi için İzmir İktisadi Kongresi ve sonrasında da ülke genelinde ekonomik kalkınma hamleleri ve politikaları yürütülmeye başlanmıştır. Bu minvalde başta aşar vergisinin kaldırılması, tohum ve hayvan ıslahı ile bunların dağıtımı, makineli tarıma geçiş, zirai mektepler ile toprak mahsulleri ofislerinin kuruluşu, sulama kanallarının yapımı ve tamiri, toprak reformu, ticari hayata yönelik faaliyetler ile devletçilik ilkesi gibi birçok uygulama ve politika hayata geçirilmiş veya geçirilmeye çalışılmıştır. Tüm bu çalışma ve uygulamalara ülkenin %15'ini oluşturan Doğu'nun da katkı sunması top yükün kalkınma hamlesi açısından bir o denli önem arz etmektedir. Bu dönemde makineli tarımdan hem ekonomik sebeplerden hem de bölgenin coğrafi yapısından dolayı çok fazla istifade edilemese de başta çoğunluğu insan gücüne dayalı tarım, hayvancılık, madencilik ve belli oranda ticari faaliyetlerle elde edilen/edilmeye çalışılan gelir ile hem bölgeye hem de ülkeye ekonomik olarak katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Bu çalışma, 1923-1950 dönemleri arasında başta dönemin Başbakanı olmak üzere TBMM Başkanı, İktisat Vekili, Umum Müfettişleri ve Milletvekillerinin Doğu'da gerçekleştirdikleri tetkikler neticesindeki analizleri ve bu analizler sonrasında ortaya koymuş oldukları raporlar doğrultusunda mevcut hükümetin bölgenin kalkınması doğrultusundaki politikalarını ve uygulamalarını kapsamaktadır. Bu çalışmamızda Tek partinin uyguladığı genel ekonomik politikaların Doğu'da nasıl bir yansımalarının olduğunu, uyguladığı ekonomik pratiklerin nasıl bir karşılık bulduğunu irdelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İktisat, Tek Parti, Tarım, Hayvancılık, Ticaret, Sanayi

ABSTRACT

Republic of Turkey, XIX and XX, inherited the legacy of the Ottoman Empire, which was devastated in almost every area as a result of the endless wars in the centuries and later became history. It was based on agricultural (agricultural and animal husbandry) activities that were burdened on the backs of the people who were exhausted and devastated after the events such as wars, taxes, banditry, etc. However, in order to establish the economic independence, which is the sine qua non of full independence, first the main lines were determined and the roadmap was drawn, and then the economic development moves and policies throughout the country were started to be carried out. In this respect, many practices and policies such as the abolition of tithe, seed and animal breeding and their distribution, the transition to mechanized agriculture, the establishment of agricultural schools and land crop offices, the construction and repair of irrigation canals, land reform, activities for commercial life, and the principle of statism have been implemented. or was attempted. The contribution of the East, which constitutes 15% of the country, to all these studies and practices is equally important in terms of the development move of the heavy load.

This study covers the policies and practices of the current government in the direction of the development of the region, in line with the analyzes of the Prime Minister of the period, the Speaker of the Grand National Assembly, the Deputy Minister of Economy, the General Inspectors and the Deputies, as a result of the examinations they carried out in the East, and the reports they produced after these analyzes between 1923-1950. In this study, it is aimed to examine the reflection of the general economic policies implemented by the single party in the East, and how the economic practices implemented.

Keywords: Economics, One Party, Agriculture, Livestock, Trade, Industry

YENİ KURUMSAL İKTİSATTA FİRMA TEORİSİ: ASİMETRİK BİLGİ, EKSİK SÖZLEŞMELER VE OYUN TEORİSİ

THE THEORY OF THE FIRM IN NEW INSTITUTIONAL ECONOMICS: ASYMMETRIC INFORMATION, INCOMPLETE CONTRACTS, AND GAME THEORY

Erkan GÜRPINAR

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ekonomi Bölümü, erkan.gurpinar@asbu.edu.tr

ÖZET

Yeni kurumsal iktisat; işlem maliyetleri, mülkiyet hakları ve yeni mülkiyet hakları gibi çeşitli yaklaşımları içinde barındıran bir iktisat okuludur. Yeni kurumsal iktisat içerisindeki bu farklı yaklaşımların belki de en önemli ortak noktası iktisadi bireyin rasyonelliğinin sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla bu yaklaşımda, sınırlı rasyonelliğe sahip bireyler arasındaki stratejik ilişkiler, asimetrik bilgi ve eksik sözleşme varsayımları altında ele alınmaktadır. Bilindiği gibi bu varsayımlar iktisadi bireylerin stratejik olarak etkileştiği birçok durumda (Pareto) etkin olmayan sonuçlara yol açmaktadır.

Firma teorisi bunlardan biridir. Anaakım mikroiktisatta firma bir üretim fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. Ancak yeni kurumsal iktisat, firmanın bir üretim fonksiyonuna indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Firma, işçi ve işverenin çıkarlarının çatıştığı bir organizasyondur. Başka bir deyişle işçi ve işveren arasında stratejik bir etkileşimden söz edebiliriz. Bu etkileşim, işçi ve işverenin firmanın işleyişine ilişkin farklı bilgiye sahip olmasıyla ilişkilidir. Asimetrik bilginin hâkim olduğu böyle bir ilişkide, üretim sonucu ortaya çıkan kârın nasıl bölüştürüleceği ve üretimin nasıl organize edileceği (iş) sözleşmesi aracılığı ile tam olarak belirlenememektedir.

Ancak asimetrik bilgi ve eksik sözleşmelerin firma teorisinde bağlamında nasıl ele alınması gerektiği yeni kurumsal iktisadın farklı okulları tarafından üzerinde uzlaşmış bir konu değildir. İşlem maliyetleri yaklaşımı daha genel bir çerçeve sunmakta ve firmanın bir organizasyon olarak ortaya çıkmasını sınırlı rasyonellikle açıklamaktadır. Ancak mülkiyet hakları okulu aynı teorik çerçeveyi firma içi hiyerarşik organizasyon yapısının ortaya çıkışını açıklamak için kullanmaktadır. Yine farklı bir bakış açısı yeni mülkiyet hakları okulunda mevcuttur. Bu okul sınırlı rasyonellik varsayımını sadece mahkemelere taşınan firma işi çatışmaların incelenmesiyle sınırlamaktadır. Bu çalışmada yeni kurumsal iktisadın farklı okullarının firma teorisi bağlamında sınırlı rasyonellik kavramını nasıl ele aldığına ilişkin oyun teorisi temelli bir çerçeve geliştirilmektedir. Geliştirilen bu analitik çerçeve yardımıyla bu farklı yaklaşımlara ilişkin oyun teorisi temelli karşılaştırmalı bir analiz yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni kurumsal iktisat, firma teorisi, sınırlı rasyonellik, asimetrik bilgi, eksik sözleşmeler, oyun teorisi

ABSTRACT

New institutional economics consists of several approaches such as transaction costs economics, property rights school and new property rights school. Perhaps the most important common denominator of these different approaches is that new institutional economics limits the rationality of the economic agent. Therefore, in this approach, strategic interactions between individuals with bounded rationality are studied under the assumptions of asymmetric information and incomplete contracts. As it is known, these assumptions lead to (Pareto) inefficient outcomes in many situations, in which agents interact strategically. The theory of the firm is one of them.

In mainstream microeconomics, the firm is treated as a production function. However, the new institutional economics argues that the firm cannot be reduced to a production function. It is an organization where the interests of the employee and employer are in conflict. In other words, we can talk about a strategic interaction between the employee and the employer. This interaction is related to the fact that the employee and the employer have different knowledge about the operation of the firm. In such a relationship dominated by asymmetric information, it is not possible to determine exactly how the profit resulting from production is divided, and how the production is organized through the (employment) contract.

However, how asymmetric information and incomplete contracts should be handled in the context of the theory of the firm is not an issue agreed upon by different schools of new institutional economics. The transaction costs approach provides a more general framework and explains the emergence of the firm with bounded rationality. On the other hand, the property rights school uses the same theoretical framework to explain the emergence of hierarchical organizational structure within the firm. An alternative perspective is present in the new property rights school. This school limits the assumption of bounded rationality to the study of intrafirm conflicts brought to the courts only. In this study, a game theoretic framework is developed to study how different schools of new institutional economics deal with the concept of bounded rationality in the context of firm theory. With the help of this analytical framework, the paper provides a game theoretic comparative analysis of these different approaches.

Keywords: New Institutional Economics, the theory of the firm, bounded rationality, asymmetric information, incomplete contracts, game theory

**NUMUNE ALINAN PETROLLE KİRLENMİŞ TOPRAKLARIN BAZI GÖSTERGELERE
GÖRE ÖZELLİKLERİ**

**CHARACTERISTICS OF SAMPLED OIL-CONTAMINATED SOILS ACCORDING TO SOME
INDICATORS**

Kumru Vasif kızı BALAKHANOVA

(öğretmen), AKU, Ekoloji (bilim alanlarına göre) bölümü

Bakü, Azerbaycan, 19_bq_91@mail.ru ORCID: 0000-0002-1709-1442

ÖZET

Sunulan çalışmada, Abşeron Yarımadası'ndaki Buzovna yerleşimindeki petrol kuyularından alınan petrolle kirlenmiş toprakların temizlenmesi teknolojisine ilişkin bilgiler yansıtıldı. Araştırma için uzun yıllardır petrol ürünleri ve atıklarla kirlenen Buzovna yerleşimindeki petrol kuyularının çevresinden toprak örnekleri alındı. Buzovna yerleşiminde petrol ürünleri ile kirlenmiş arazi alanlarının görsel olarak gözlemlenmesi, petrol kirliliğinin bölgenin her noktasına eşit şekilde dağılmadığını göstermiştir. Bu durum göz önünde bulundurularak bilimsel araştırma çalışması yapmak üzere kirlenmiş toprak alanının farklı kirlilik seviyelerine sahip noktalarından 6 adet toprak örneği alınmıştır. Tüm petrolle kirlenmiş toprak alanındaki petrol ürünleri ve suyun ortalama dağılımını bulmak için, hafif ve çok kirlenmiş toprak örnekleri karıştırılır. Bir günlük depolamanın ardından, yağ ürünleri ve içlerindeki su miktarları deneysel olarak belirlenmiştir. Kirlenmiş toprak temizleme işleminin ilk aşamasında yağla kirlenmiş toprak, t=800C sıcaklıktaki sıcak su ile mekanik olarak karıştırılarak yıkanır. Kirlenmiş toprağın yıkanarak temizlenmesi sırasında alınan reaktiflerin etkisi ve alınan toprak ve su oranının bir sonucu olarak toprak yıkamanın daha etkili sonuç verdiği laboratuvar koşullarında deneysel olarak kontrol edilmiştir. Bu amaçla farklı oranlardaki toprak, su ve reaktif karışımının tam olarak karışmasını sağlamak için t=800C sıcaklıkta (0.5-2) saat ısıtılır ve mekanik olarak karıştırılır. Elde edilen sonuçlardan petrol ürünleri ile kirlenmiş toprak örneğinin deniz suyu ile yıkandığında daha iyi temizlendiği görülmüştür. %50 deniz suyu + %50 kirlili toprak içeren kirlili toprak numunesinin t=800C sıcaklıkta 0,5 saat ısıtıldığı ve mekanik olarak karıştırıldığı belirlenmiştir. Görsel gözlem, petrol ürünleri ile kirlenmiş toprağın iyi temizlendiğini göstermektedir. Ayrılan su berraktır, sulu kil koloidi oluşmaz. Petrol ürünleri ile kirlenmiş bir toprak örneği deniz suyu ile yıkandığında daha iyi temizlenir. İşlenmiş topraktaki artık yağ miktarı sadece %0,56 idi.

Anahtar kelimeler: yağla kirlenmiş toprak, reaktif, kromatogram, su, Buzovna, yağ, görsel gözlem.

ABSTRACT:

In the presented work, information on the technology of cleaning the oil-contaminated soils taken from the oil wells of the Buzovna settlement, Absheron Peninsula, was reflected. For research, soil samples were taken from the vicinity of oil wells in Buzovna settlement, which have been polluted by oil products and waste for many years. Visual observation of the land areas contaminated with oil products in Buzovna settlement showed that the oil pollution was not evenly distributed in all points of the area. Taking this into account, 6 soil samples were taken from the points of the contaminated soil area with different levels of contamination to conduct scientific research work. In order to find the average distribution of oil products and water in the entire oil-contaminated soil area, samples of lightly and heavily contaminated soil are mixed together. After one day of storage, the amount of oil products and water in them was experimentally determined. At the initial stage of the contaminated soil cleaning process, oil-contaminated soil is washed by mechanical mixing with hot water at a temperature of $t=800C$. It was experimentally checked in laboratory conditions that soil washing gives a more effective result as a result of the effect of reagents and the ratio of soil and water taken during cleaning of contaminated soil by washing. For this purpose, in order to ensure complete mixing of soil, water and reagent mixture in different proportions, they are heated at a temperature of $t=800C$ for (0.5-2) hours and mechanically mixed. From the obtained results, it was clear that the soil sample contaminated with petroleum products is better cleaned when washed with sea water. It was determined that a sample of polluted soil containing 50% sea water + 50% polluted soil is heated at a temperature of $t=800C$ for 0.5 hours and mechanically mixed. Visual observation shows that soil contaminated with petroleum products is well cleaned. The separated water is clear, no aqueous clay colloid is formed. A soil sample contaminated with petroleum products is better cleaned when washed with sea water. The amount of residual oil in the treated soil was only 0.56%.

Key words: soil contaminated with oil, reagent, chromatogram, water, Buzovna, oil, visual observation.

**KAHRAMANMARAŞ DEPREMİNİN EKONOMİK ETKİLERİ VE JAPONYA'DAN
ALINACAK DERSLER**

**ECONOMIC EFFECTS OF THE KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKE AND LESSONS TO
BE LEARNED FROM JAPAN**

Pınar EGELİ

Öğr. Gör. İzmir Meslek Yüksekokulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, pinar.egeli@deu.edu.tr

ÖZET

Türkiye jeopolitik konumu gereği birçok afete maruz kalmaktadır. Türkiye de en kötü etki bırakan afet depremlerdir. Deprem can ve mal kaybına sebep olmakta ve ülke ekonomisini etkilemektedir. Bu afet deneyimlerinden Kahramanmaraş merkezli Pazarcık ilçesi ile Elbistan ilçesinde yaşanan iki büyük depremin ekonomik etkileri değerlendirilecektir. Depremin üretim, istihdam, büyüme, kur, enflasyon, cari açık ve kamu borç stoku gibi makroekonomik göstergeler üzerinde kısa ve orta vadede negatif etkileri olmuştur. Yaşanan bu afet ülke ekonomisinin ürettiği değer yaklaşık yüzde onunu temsil eden on bir ilini etkilemiştir. Depremden etkilenen kentlerin ekonomilerini ayağa kaldırmak için yeni üretim stratejisine ihtiyaç vardır. Son on yılda Dünya Bankası, düşük olasılıklı yüksek etkili afetlerde nasıl daha iyi hazırlanılacağını ve kurtulacağını öğrenmek için Büyük Doğu Japonya depremi mega afet deneyimlerinden yararlanmaktadır. Japonya depreminden öğrenilen bilgi ve dersleri, geçmiş afet deneyimleriyle toplamaya çalışarak yeni nesil kalkınma yatırımları oluşturulmalıdır. Bu oluşum, kamu ve özel sektör dâhil olmak üzere bölgeler, sektörler ve kuruluşlar arasında işbirliğine yönelik yenilikçi ortaklıklar yoluyla da yapılmalıdır. Sosyo-ekonomik toparlanma ve bölgenin yeni inşasına odaklanılmalıdır. Afet sonrası bölgesel kalkınmanın sağlanması için öneriler sunulmalıdır. Önerileri belirlerken Japonya depreminin deneyimlerini ve ekonomik yapısının incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada bu deneyimlerden yararlanarak, deprem sonrası alınması gereken ekonomik çözümler paylaşılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Üretim, Büyüme, Bölgesel Kalkınma

ABSTRACT

Due to its geopolitical position, Turkey is exposed to many disasters. Earthquakes are the worst-affected disasters in Turkey. The earthquake causes loss of life and property and affects the country's economy.

From these disaster experiences, the economic effects of two major earthquakes will be evaluated in the Pazarcık district of Kahramanmaraş and the district of Elbistan. The earthquake had negative effects on macroeconomic indicators such as production, employment, growth, exchange rate, inflation, current account deficit and public debt stock in the short and medium term. This disaster has affected eleven provinces, representing about ten percent of the value produced by the country's economy. A new production strategy is needed to revive the economies of the cities affected by the earthquake. Over the past decade, the World Bank has been drawing on the experience of the Great East Japan earthquake mega disaster to learn how to better prepare for and recover from high-impact disasters with low probability. A new generation of development investments should be created by gathering the knowledge and lessons learned from the Japan earthquake with past disaster experiences. This should also be done through innovative partnerships for collaboration between regions, sectors and organizations, including the public and private sectors. The focus should be on socio-economic recovery and the reconstruction of the region. Proposals should be submitted to ensure regional development after disasters. While determining the recommendations, examining the experiences and economic structure of the Japan earthquake is essential. In this study, we will benefit from these experiences and share the economic solutions that should be taken after the earthquake.

Keywords: Earthquake, Production, Growth, Regional Development

**FEASIBILITY STUDY OF ANAK HEBAT (AHE) TUTORING BUSINESS TEGALSURUH
BRANCH, PEKALONGAN REGENCY**

DINDA HASANATUL JAMILA

*Faculty of Islamic Business Economics, State Islamic University K.H.
Abdurrahman Wahid Pekalongan
ORCID: 0009-0004-7158-264*

MUHAMMAD TAUFIQ ABADI

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia
ORCID: 0000-0001-9705-7756*

MUHAMMAD SULTAN MUBAROK

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia
ORCID : 0000-0002-6168-0439*

HAPPY SISTA DEVY

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia
ORCID: 0000-0002-2966-6389*

ABSTRACT

The tutoring institution that is now quite well-known in the community is Anak Terbat. Students who study in this tutoring are preschool children, namely children from the age of 4.5 – 7 years. In general, students in this training are children who are still in playgroup, kindergarten group A and group B kindergarten. Non-financial methods include technical aspects, market aspects and marketing aspects, organizational and juridical aspects, management aspects and economic aspects. The method used in this research is qualitative method. The approach in this study used field research by directly observing the object under study and through interviews with teachers. In addition, this study also uses secondary data with literature articles on Anak HebatTutoring (AHE). Feasibility Analysis on Market and Marketing Aspects and human resource feasibility analysis on Anak HebatTutoring shows that the prospects for the development of the Anak HebatTutoring business are very good. This can be seen from the number of units which reach more than 3,000 units and are spread in almost all provinces in Indonesia. In addition, Anak HebatTutoring also applies different learning classes, namely private classes and reading classes which are the advantages of this tutoring. In the human resource aspect, Anak Hebat Tutoring also pays attention to the quality of the teacher's performance.

Keywords: Business Feasibility Study, Bimbel Anak Hebat, Education business, marketing.

EFFECT OF EQUILIBRIUM REAL EXCHANGE RATE ON COCOA EXPORT IN NIGERIA

Ridwan MUKAILA

Department of Agricultural Economics, University of Nigeria, Nsukka, 410001, Nigeria

E-mail: ridwan.mukaila@unn.edu.ng

ABSTRACT

The exchange rate is a key determinant of agricultural trade globally, and any change in it may influence the volume of agricultural exports. While several studies have shown the influence of exchange rate volatility on agricultural exports, the extent to which maintaining the exchange rate at equilibrium affects agricultural exports, especially cocoa, receives less attention. Based on this, this study examined whether maintaining the exchange rate at the equilibrium value, that is, the equilibrium real exchange rate, will improve cocoa exports. The study further examined the effects of trade openness, capital inflows, terms of trade, real effective exchange rate misalignment, and government expenditure on cocoa export. Autoregressive distributed lag, an error correction model, and Granger causality were used to analyse the data. The study found that the equilibrium real exchange rate had a positive effect on cocoa exports. However, exchange rate misalignments lower the volume and worsen the performance of cocoa exports. Thus, maintaining the exchange rate at equilibrium increased cocoa export volume, which, in turn, enhanced its performance. Furthermore, increases in trade openness, capital inflows, and terms of trade enhanced cocoa exports. These call for monitoring the exchange rate at equilibrium values and improving terms of trade and trade openness to enhance cocoa export.

Keywords: Cocoa export, Trade openness, Term of trade, Equilibrium real exchange rate, Capital inflows

**IMPACT OF AGE ON THE WILLINGNESS TO PAY FOR ORGANIC FOOD IN THE
FUTURE: TURKISH'S AND ALGERIANS EXPERIENCE**

Chems Eddine BOUKHEDIMI

University of Tizi Ouzou, Department of commerce. Management Marketing. Algeria

Ph.D. degree, <https://www.izmiriktisatkongresi.org/english>, ORCID ID: 0000-0003-1728-1809,

chemsrko@gmail.com

ABSTRACT

This study has an aim to check the impact of age of respondents on the willingness to pay additional price for organic food consumption's in the future. This type of products are presented on natural milk and natural oil generated from olive.

The method explored in this research is an online survey between January-November 2022 among 81 respondents from Turkiye and Algeria. Then, the results were analysed through SPSS software V26 in order to use the Chi-square test.

The results indicate that the independency between the willingness to pay in the future in order to consume organic food and the age of respondents is ensured. It means that all ages category are agreeing to pay extra price in this case.

Keywords: Consumer behaviour- Green marketing- Organics food- Chi square test- Age-Turkiye- Algeria.

**ANALYSIS OF MARKETING ASPECTS OF MASDA BARBERSHOPS IN MEDONO
PEKALONGAN CITY**

Muhammad Irzyad ARKAN

0009-0007-1259-196X, Faculty of Islamic Economics and Business, UIN K.H. Abdurrahman Wahid, Pekalongan

E-mail : arkanirzyad00@gmail.com

Muhammad Taufiq ABADI

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia*

ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan MUBAROK

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia*

ORCID : 0000-0002-6168-0439

Wilda Yulia RUSYIDA

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia*

ORCID: 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

In writing this article, we will discuss the MasDa barbershop business which is located on Jalan Dharma Bhakti, Medono Village, West Pekalongan District. This study aims to identify and analyze the marketing aspects of MasDa Barbershop. Data collection used the interview method by interviewing the founder and owner of MasDa Barbershop. The results of the study state that MasDa Barbershop uses a marketing mix which includes products in the form of services, prices and promotions. It's just that the use of this marketing mix is not optimal because business owners do not really know about marketing and the business opportunities they are involved in.

Keywords : Strategy, Marketing, Marketing Strategy, Feasibility study

INTRODUCTION

It cannot be denied that appearance is the first thing that is seen when someone interacts with other people, therefore it is not surprising that every individual pays great attention to his appearance, especially external appearance in carrying out his daily activities.

This is what underlies barbershop or barbershop services to be increasingly in demand, because according to data contained in the Central Bureau of Statistics for the City of Pekalongan, population growth is increasing from year to year. Which means the demand for barbershop services is also increasing.

The Barbershop object that was examined was MasDa Barbershop which is a home-based barbering business and is located on Jalan Dharma Bhakti Medono, West Pekalongan. Huda, who is familiarly called MasDa, has started this business for almost 10 years.

This study used a type of qualitative research with interviews with entrepreneurs or owners of MasDa Barbershop, by observing the condition of the location and also interviewing consumers who came as a source of further information about the business.

Interviews are one of the techniques in data collection, where this technique is used by researchers when they want to carry out a preliminary study to find the main issues that must be studied besides that it is also used by researchers to find out things from respondents that are more in-depth and in a small number of respondents/ small.

RESEARCH METHODS

Method is a procedure or way to find out something that has systematic steps. While the research method is a way of researchers in obtaining data to know the truth scientifically.

This research is a field research (field research), namely research conducted in the arena or place where the symptoms that are studied. The intended area or place is MasDa Barbershop Medono.

In this study, researchers used qualitative research methods. And one of the criteria for the validity of the data technique used in a qualitative research is the criterion of certainty with an object that is real and can be trusted, factual, and can be ascertained. Subjective means the word is not real or cannot be trusted for its existence. Legitimacy can be achieved by methods of data collection and concentration of data in a real, clear and precise manner. The use of various theories to ensure that the data that is aggregated or collected meets the requirements.

RESULTS AND DISCUSSION

1. Research Results

The marketing strategy carried out by MasDa Barbershop on Jalan Dharma Bhakti, Medono Village, West Pekalongan District

Medono is one of the villages or sub-districts in Pekalongan City which is quite densely populated, thus any type of business certainly has considerable potential. Not to mention the business of barbershop services or barbershop. Many barbershop outlets have sprung up in Medono Village, both those that are well-known and those that are just developing.

According to Private Basu and Irawan, in a company there must be a strategy to run the company, because basically the company's goal is to provide satisfaction to buyers and the surrounding community in exchange for getting some profit or a profitable ratio between income and costs.

The success of these barbershop entrepreneurs is inseparable from the existence of a strategy in marketing their products. One of the entrepreneurs, namely the MasDa barbershop who was interviewed, said that in every process of running a business, the role of the market is very important to determine the success or failure of a business in the long term and whether or not it is able to face the existing competition, for this it is necessary a strategy in marketing.

2. Discussion

Marketing is a system of interconnected activities aimed at planning, pricing, promoting and distributing goods and services to buyers. Marketing can also be interpreted as a social and management

process in which individuals or groups get what they need and want by creating, offering and exchanging products of value with other parties. Because the product produced is a service, the quality of service and good communication to customers is the best marketing that can be done. Of course, all this cannot be separated from the strategy, which is an effort to make products/services attractive to consumers (Huda, interview, 4 March 2023)

The types of marketing strategies can be classified as follows

a Elements of marketing strategy

1. Market segmentation, namely the act of identifying and forming separate groups of buyers or consumers. Each consumer is differentiated according to the characteristics of the product needs and its own marketing mix.
2. Targeting, namely the act of selecting one or more market segments to be entered. In this targeting the segments that need to be evaluated are:
 - Segment size and growth, companies need to evacuate data regarding market demand levels, market growth rates, and expected profit levels from each segment.
 - Segment attractiveness, after knowing the size and growth of the segment, the company needs to consider the factors that affect the long-term attractiveness of each segment.
 - Company goals and resources, if each segment has the right segment size and growth, then the company needs to determine the company's goals and resources. A large and attractive segment may not have the right resources to compete in this segment.
3. Positioning is determining the market position, the goal is to build and communicate the competitive advantages of existing products in the market to consumers. The market positioning strategy consists of: on the basis of attributes (low price or high price), according to user class, according to product class.

b Elements of competitive tactics

1. Differentiation is related to how to build a marketing strategy in various aspects of the company. The activity of building a marketing strategy is what distinguishes the differentiation made by a company from other companies.
2. Marketing mix regarding products, prices, promotions, and places which are better known as the 4Ps, namely product, price, promotion, and place.

c. Elements of marketing value

A brand is a name, sign, symbol, design, or a combination of all that is intended to identify the goods or services of a seller or a group of sellers and differentiate them from competitors (Rangkuti, 1997: 48-49). For this brand itself, MasDa Barbershop makes its own brand because this has an influence on the production costs that will be incurred.

The marketing strategy according to Fandy Tjiptono consists of five interrelated elements, namely (2008: 6-7):

1. Market selection, namely choosing the market to be served. Market selection begins with market segmentation and then selects the target market that is most likely to be served by the company.
2. Product planning, including the specific products to be sold, the establishment of product lines, and the design of individual offers for each line. The product offers benefits, which include the product itself, product brand name, product availability, warranties or guarantees, repair services and technical assistance provided by the seller, as well as the personal relationship formed between the buyer and the seller.
3. Pricing, namely determining prices that can reflect the quantitative value of the product to customers.
4. The production system, namely the wholesale and retail trade channels through which the product reaches the final consumer who buys and uses it.
5. Marketing communication (promotion), which includes advertising, personal selling, sales promotion, direct marketing, and public relations

Steiner and Miler argue that strategy is the determination of the company's mission, setting organizational goals by increasing external and internal strength, formulating policies and implementing

them appropriately so that the main goals and objectives of the organization will be achieved (in Siagaan, 2008: 17).

Strategy can be interpreted in 5P which has the same meaning as strategy, namely:

- a Strategy is planning (plan). The marketing concept is inseparable from aspects of planning, direction or reference for the company's steps to achieve a goal in the future. However, strategy is not always planning for the future that has not been implemented. Strategy also concerns everything that has been done in the past, for example patterns of business behavior that have been done in the past.
- b Strategy is a pattern (pattern). Strategies that have not been implemented and are future oriented or intended strategies and are called realized strategies because they have been carried out by the company.
- c Strategy is a position (position). Positioning is the company's efforts to implant products and brands in the minds of consumers. In the Legacy era, every successful product, brand and/or company is known for its strong and unique position in the minds of consumers (Kotler, et al, 2017: 103)
- d Strategy is a perspective (perspective). In this strategy, the perspective is more inward looking, that is, to the organization.
- e Strategy is a game (play). The marketing strategy here is meant as a tactic or a game that will be carried out by convection entrepreneurs in terms of facing competition from similar business opponents.

As for the marketing strategy that they have directly carried out in a business, then when analyzed using the marketing mix which includes:

1. Products

Products are anything that has value in the target market and benefits and satisfaction in the form of things and services. In terms of MasDa Barbershop products, it is customer satisfaction. Customers who are satisfied with the haircut results and the services provided in the form of facilities and employee responsiveness, it means that the marketing carried out by MasDa Barbershop has been successful. Customer satisfaction is the most important thing, especially for service providers like MasDa Barbershop.

2. Price

Price is one aspect of the marketing mix that provides income for the company, price is a unit of measurement for the quality of a product and price is an element of the flexible marketing mix, meaning

it can change quickly. Price is very influential on business development, because most of the targeted market segments are middle to lower consumers and some are middle to upper class. Cheap and affordable prices are one of the strengths in an effort to continue to stand up and get customers. Prices for haircuts at MasDa Barbershop range from Rp. 20,000

3. Promotions

Marketing needs to be more than product development, pricing and making the products offered accessible to consumers. Provision of information about the products or services offered through promotional activities. There are various promotional activities that are usually carried out by MasDa Barbershop, usually by way of promotion through social media to keep up with current developments, this is considered effective in attracting buyers.

4. Place

Place is a strategy that is closely related to distributing goods/services. The distribution channel for MasDa Barbershop is in the form of an outlet on the lip of the Dharma Bhakti road, which has a lot of vehicle traffic, which is a strategic place.

CONCLUSION

The results of this study indicate that indirectly, MasDa Barbershop's marketing has used a marketing strategy. Although not optimal. MasDa Barbershop uses a marketing mix strategy which includes products in the form of services, prices and promotions.

SUGGESTION

1. Expanding the market by opening several branches
2. Improving service quality, in the form of upgrading employee skills and improving existing facilities
3. Increase customer loyalty

REFERENCE

- Huda, Wawancara Pribadi, di Jalan Dharma Bhakti Medono, Sabtu, 4 Maret 2023, jam 19.30 wib.
- Fauzia, Ika Yunia. 2013. *Etika Bisnis dalam Islam*. Jakarta: Kencana Pramedia Group.
- Kismono, Gugup. 2011. *Bisnis Pengantar*. Yogyakarta: BPF
- Kotler, Philip dkk. 2017. *Marketing for Competitiveness. Terjemahan oleh Indradya*. Yogyakarta: PT Bentang Pustaka.
- Nangoi, Ronald .1988. *Menentukan Strategi Pemasaran dalam Menghadapi Persaingan*. Jakarta: CV Rajawali.
- Rangkuti, Fredy. 1997. *Analisis SWOT Teknik Membedah Kasus Bisnis*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Siagian, Sondang P. 2008. *Manajemen Stratejik*. Jakarta : Bumi Aksara.
- Tjiptono, Fandy. 2008. *Strategi Pemasaran*. Yogyakarta: Andi.
- Wahjono, Sentot Imam. 2010. *Bisnis Modern*. Yogyakarta: Graha Ilmu.

STUDIES APPROPRIATENESS BUSINESS ON BUSINESS BATIK

(CASE STUDY IN TARY BATIK TEGAL BUSINESS)

Anisa Septiana MUJAHIDAH

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia*

ORCID: 0009-0001-9633-523x

Muhammad Taufiq ABADI

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia*

ORCID: 0000-0001-9705-7756

Muhammad Sultan MUBAROK

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan
Indonesia*

ORCID : 0000-0002-6168-0439

Wilda Yulia RUSYIDA

*Faculty of Economics and Islamic Business, State Islamic University K.H Abdurrahman Wahid Pekalongan,
Indonesia*

ORCID: 0000-0001-9756-2197

ABSTRACT

The batik craft business located on Jl. Puter, Gg 04, RT 01/RW 03, Randugunting, South Tegal, Tegal Kota is one of the UMKM businesses that makes various kinds of batik crafts. For consumers who want to buy batik cloth, they can directly visit the owner's house or go to Griya Batik Tegal Regency, because the owner also leaves his products there to be marketed. And the existence of this batik craft was welcomed with good enthusiasm by the people in the area because batik itself is a native Indonesian culture. This is evidenced by the many organizations and institutions wearing batik uniforms. And the owner of this batik

craft business himself always tries to improve and maintain it by providing friendly service and guaranteed quality batik products.

The method in this study uses interviews conducted with Tary Batik business owners and their customers. The data presented according to the results of the interviews include marketing methods and the results obtained from sales in the business. The result of this research is that this business is feasible to run.

Keywords : Batik, SMEs, Feasibility Study, Marketing

INTRODUCTION

Business Feasibility Study or commonly abbreviated as SKB is a planned activity whose purpose is a more in-depth study of the company or companies being managed. This business will ultimately draw conclusions about whether or not a business project is feasible. The operating profit report is very important because it is in the interest of the company's survival in the future and no party feels disadvantaged in implementing the business project. Some of the objectives achieved by conducting a Business Feasibility Study (SKB) are detailed below.

First, avoid losses. The purpose of the analysis carried out with a business feasibility study is to estimate the possible profits and losses of the company in the future. If the analysis shows that the company tends to experience more losses, the entrepreneur should think about the type of business he chooses.

Second, facilitating the implementation of work. The availability of analysis helps business people to implement company programs. Business people can choose policies that are considered beneficial or detrimental.

Third, to facilitate business planning. Good analysis helps business people plan everything related to business operations. What steps and programs to design are easier with the help of a business feasibility study.

Fourth, facilitate supervision. Large enterprise operations require

process control by an authorized body, such as the state. The existence of a company profit review analysis report serves as a guideline for those authorized to supervise.

Fifth, facilitating the monitoring process. Monitoring and controlling the activities of large companies must be carried out continuously. The wrong process of both has a negative impact on environmental health and other social problems. Having a business feasibility study makes it easier for companies to monitor and control authorities.

MSME businesses are now one of the main pillars of the Indonesian economy. Optimist with the increasing role of MSMEs and the real potential of the Indonesian people, it is necessary to formulate and develop clear strategies and programs to achieve them. This requires support from the government and other stakeholders such as Bank Indonesia, banks, non-bank financial institutions and the business world. Many small and medium businesses in Indonesia are now starting to develop very rapidly, one of which is the creative product business in the MSME sector. When the Indonesian economy was facing a multidimensional crisis, small and medium industries (SMEs) survived and were able to fulfill their duties in the production of goods and services in conditions where large companies could not continue their existence. This makes sense considering that micro and medium enterprises (MSMEs) have development prospects because they are different from large businesses in terms of business volume, number of workers and production capacity, so they have resilience and sustainability. maintain business continuity.

In general, SMEs themselves have two main problems, namely financial and non-financial (organizational management). According to Urata Pramiyanti, A. (2008). SME profitability studies. Jakarta: Gramedia. Financial problems are as follows:

- Inadequate funds available to SMEs
- There is no systematic approach to MSME financing
- The high transaction costs are due to the relatively complicated credit procedures that take a lot of time for small credit amounts.
- Formal financial sources are not available due to a lack of banks in rural areas and a lack of adequate information.
- Interest rates on loans for investment and working capital are quite high. Many SMEs are still not bankable due to a lack of transparency in financial management or administrative and financial capabilities.

While organizational management issues (non-financial) include:

- Lack of knowledge about production technology and quality control due to a lack of ability to control technological developments, as well as a lack of education and training.
- Lack of marketing knowledge, which is caused by the limited access of SMEs to market information and the limited opportunities for SMEs to offer products/services that match market demands.
- Limited human resources (HR) and lack of resources for human resource development
- Lack of understanding of finance and accounting.

Business Name and Address

Business Name : Tary Batik

Address : Jl. Puter, Gg 04, RT 01/RW 03, Randugunting, Tegal Selatan, Tegal Kota

Phone Number : 082220330568

Business fields

The line of business that is being carried out is MSME in the Creative Industry Business Sector, which is engaged in the arts which makes batik cloth with various motifs. The main ingredients for making batik

can come from a variety of materials such as: cloth, dyes, buckets, wax/wax, canting, pans, stoves, filters, and gauze. This business also serves requests for fabrics, motifs, and colors that will be made into batik by customers. Business owners always try to maximize their work for the pleasure and satisfaction of customers. By continuing to think creatively and innovatively, this batik business is growing every day.

Form of Business

This form of business is a sole proprietorship. A sole proprietor is an entrepreneur who has his own limited company. Everyone can create individual business entities, which are created without permission and without special procedures. In addition, almost everyone also has the freedom to develop their business without having to be forced by limited capital to start a business. At the same time, each property is usually owned by only one owner. The owner's liability is unlimited. However, Tary Batik's business already has its own business license. The characteristics of a sole proprietorship are:

- Companies owned by individuals
- The form of management is very simple
- Capital issued is relatively small
- The continuity of business activities depends on the owner's own value and the added value generated from sales is relatively smaller

CHAPTER II

BUSINESS PROFILE

Business Overview

There are many business fields in MSMEs in Indonesia, one that is loved by many entrepreneurs today is the MSMEs in the Creative Product Business sector, one of which will be discussed is the batik business at Tary Batik which is located in Tegal City. The beginning of the establishment of this business started from the pleasure and ability that the owner had since childhood, because the owner himself came from the City of Batik, namely the City of Pekalongan. So starting around 2018/2019, the owner joined the membership of the batik craft at Griya Batik, Tegal Regency. The owner who originally made batik according to the needs of orders at Griya Batik has now started to produce his own batik with his own brand and design in quite large quantities, which are then entrusted to Griya Batik Tegal Regency to be marketed. Not infrequently Tary Batik also gets orders through personal communication.

Due to the increasing demand, the owner continues to innovate in marketing his products. This is a challenge for MSME actors in the Creative Product Business sector because they have to continue to innovate to maintain the existence of their products. Main aspects and summary of findings:

1. Aspects of legality / law

The legality aspect concerns the completeness and legitimacy of company documents, starting from the form of business entity to the permits owned. Tary Batik himself now has a business license (SIU). If a business already has legality from the local government, this will make it easier for them to establish cooperation or investment with outsiders.

2. Market and marketing aspects

To be able to assess whether the company that is investing from the market and marketing point of view has the desired market opportunity or not. In other words, how big is the market potential of the product being offered and how big is the market share being managed.

STP (segmenting, targeting, positioning)

- Segmenting

The market segmentation of this batik product is consumers from all backgrounds, ages and genders who want to use batik as clothing or uniforms for their organizations or institutions. Tary Batik has a focus on market segmentation of its products, namely the upper middle class.

- Targeting

The target consumers of Tary Batik are people who need batik cloth for personal or uniform use. That's why Tary Batik provides various types and motifs of batik, such as stamped batik, hand-written batik with their own designs, as well as eco-printed batik made from flowers and leaves.

- Positions

In every type of batik offered by Tary Batik, of course, the quality is guaranteed. Raw materials are processed through careful processing which makes batik products according to consumer orders and of course the color of the batik products does not fade quickly, even though it takes quite a long time in the manufacturing process. For Tary Batik's current competitors, they are not too worried, because from the superior quality of their products they are sure that their products can compete in the market and so far the number of competitors in the Tulungagung area is still relatively small.

Aspect finance/ financial

The costs incurred when starting a business are personal funds owned by the owner, this limited fund makes the owner Tay Batik with the income he gets when he orders batik at Griya Batik, Tegal Regency. From this income, the owner of Tary Batik began to buy equipment and tools for batik in stages. Approximately for almost 6 months, the owner managed to return the capital business Which in invest it moment beginning open this venture Because owner choose For often makes orders for batik at Griya Batik Tegal Regency.

Moment This Tari Batik Which start known by local communities start produce a sizable profit every month because almost every day there is always customers who order batik and also the owner often becomes a mentor when there is a batik training held at Griya Batik Tegal Regency . Profit Which obtained until reach 2-3 million clean every the year.

The calculation below uses a large bouquet of fresh flowers as benchmark.

Profit per units = price sell – cost production per units

= Rp 300,000 - Rp 230,000

= Rp 70,000

BEP in units = fixed cost/ (price per units – variable costs per units)

= Rp 210,000/ (300,000- Rp 230,000)

= 3 batiks / month

1. deep BEP form eye Money = Price Sell per Unit x BEP per Unit

= IDR 300,000 x 3 = IDR 900,000

Return Capital

In One year, batik Which sold average as much 39 cloth sheet with price IDR 300,000. The average profit in one month is IDR 900,000 . with initial capital of IDR 3,800,000

Payback period = capital beginning/ profit per month

= IDR 3,800,000 / IDR 900,000

= 4 month 2 Sunday

Aspect technical/ operation

This business, which is engaged in the creative industry, is located on Jl. Puter, Gg 04, RT 01/RW 03, Randugunting, South Tegal, Tegal City. The location Enough easy to reach because is at in middle city Which crowded by resident And near with center shopping so that easy very found. This business is run at the owner's house, and some of the finished batik can be purchased directly at home or at Griya Batik, Tegal Regency. Even though it is located at the owner's house, product arrangement does not interfere with the good comfort of the owner's family nor the buyer will buy.

Aspect management And organization

This business is an individual, so all capital, ownership, profit sharing, marketing, management is only done directly by the owner. Owners are responsible take full responsibility for this undertaking. Counted since more or less 2018/2019 this business stand, all matter Still done in a manner independent by owner. Start from material selection raw, look for reference for the batik design and also the processing of the batik to the final stage.

Aspect social economy

For almost 4/5 years of existence, Tary Batik has made an impact considerable economic influence on the owner's family economy.

From the results of the analysis obtained, Tary Batik is a business that has been established since 4 /5 years ago. This business has a very large opportunity in the market. In this business the initial opening of the business is determined at the very right time influential in continuity business. With thereby can pulled conclusion that business which is executed really felt profit and satisfaction with own results sale annual \pm 10.8 IDR million. Business This worthy For run Because have NPV positive.

CHAPTER III

CRITICISM AND SUGGESTIONS

Critics

Business ventures in the Creative Industry sector are increasingly developing and are in great demand and have quite affordable capital. I really hope that Tary Batik continues to grow, because the products sold have high creative value and good quality. The owner is also always able to provide the best results for his costumers.

Suggestion

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

There is good Business MSMEs Field Creative sort of Tari Batik this continues develop And innovate, For That needed receptacle Which can accommodate idea- Fresh ideas keep coming. Local government should conduct training training special for perpetrator business.

EVALUATION OF ECONOMIC GLOBALIZATION AND SOCIAL SECURITY

Ananda MAJUMDAR

(0000-0003-3045-0056) - ORCID | Connecting Research and Researchers

University of Alberta - Academia.edu

ABSTRACT

Economic Globalization is an international system through which various processes, opportunities, and problems exist to expand economic forums and activities through many developments and redevelopments that have been recognized as the gentrification of economics in the global arena. From the latter 19th century to World War 1st, after World War 2nd, and the late 1960s to early 1970s and to the present, economic reformations have continuously occurred globally. Major trends such as capitalism (Pyle,2001) have been extended globally. Most nations have increased their reliance on markets from the industrialized countries to the developing countries, socialist countries like China with over one-fifth of the world population. Many developing countries approached an open and expansive export-oriented economy based on their production for foreign trade and investment and their import from other countries. The real change has been shown by export from developing countries to each other, to developed countries, and to the least developing countries. It was a significant economic change for structural financial strength. Structural adjustment policies had been focused on the formation of economic Globalization, mandated by the International Monetary Fund for loans; because of those economic redevelopments and the involvement of global leaders in its implementation, true economic Globalization was further promoted. Economic powerhouse has been shifted into international institutions like the MNCs, the IMF, WTO, and the World Bank, and many national governments' power has been battered. Many non-profit organizations, such as NGOs, have been created and then increased to advocate for the rights of the group of citizens (Pyle, 2001). Economic Globalization has also structured social market economies in the world economy. The social market economy has been indicated about labour standards and the social security system.

In this scenario, countries under European Union have given importance to social and economic security for overall standard from the society to the market for a fair image on investment. Therefore, the social security system in the global economy is also a system through which labour standard, the standard social

setting, has been prioritized for foreign direct investment in any country. It has also been indicated throughout the efficiency gain from the market allocation with the concern on fairness and solidarity. The paper aims to discuss Globalization in the context of its economy and the righteousness of society through social security and its enlargement through various redevelopments. The methodology has been conducted through documentary analysis and a qualitative approach. The outcome of the article is to know about the clearances and redevelopment of the global economy through formations. The feature question is, does economic Globalization a theme or a promise for the betterment of the world?

Keywords: Social Security, Global Economy, Reformation of Economy, Globalization, Economic Institutionalization, Social Economy, Indian-Open-Door-Economy, Capitalism, Socialism, China, South-East Asia, Eastern Europe, Foreign Direct Investment, Gradual Property Rights, Silk Route, Exchange, and Goodwill, Columbian Exchanges, Sea Routes, Europe Defines Globalization, NAFTA, Outsourcing Business, Effectiveness of Labour Cost, Social Globalization, Global Policies, Global Citizenship, International Monetary Fund (IMF), Wordiness of Governmental Policy, People Communication, Data on Trade, Investment Portfolio, World Bank, UNCTAD Statistics, KOF Index, Informational Flows, Personal Contacts, Cultural Proximity, Telecom, Tourism, UNESCO, Online Communication, Media, Social Media, Skilled Worker Mobility, Neoliberalism, Energy Security, Polarization of World Economic Group, Shanghai Cooperative Organization (SCO) versus European Union (E.U.), Distribution policy, Social Security.

Introduction: The world has developed tremendously in the last decade through industrialization¹ among developed countries. The impact has affected the name of capitalism. Economic development and capitalism have a connection. Developed countries have accepted an ideology called capitalism which is the opposite of socialism¹. The benefits of capitalism have been seen through various concepts such as Commonwealth, NAFTA, WTO, G-20, SCO, and many other forums organized by developed and developing countries. ¹In Asia, many countries have taken capitalism, followed by Western developed countries, and thus become economically strong. India's open-door policy in 1991 made the country ¹the top 5 economies in the world at present.

India was always following a democratic social economy, resulting in a deep crisis during the decade of the 90s. India's bold decision survived it into a default country in the economy. Therefore, the concept of

a free-market system¹ helped develop South Asia economically and socially. ¹In East Asia, Singapore, Hongkong, Taiwan, and South Korea are now global economic leaders who were once upon a time poor in the economy. ¹In Latin America, only two countries have followed capitalist economic ideology. Mexico and Brazil have seen waves of economic development through privatization¹. The doctrine of capitalism can change. Therefore, many socialist countries have taken capitalist economies, such as Eastern European countries would take capitalist economy after their separation from the former Soviet Union. In the context of the capitalist wave, China changed its property rights through a policy reformation and gradually recognized property rights, which is one of the fundamental human rights in developed countries. This is how Chinese policy is now partially capitalist even though its announced economic policy is socialist. As a socialist country, ¹the former Chinese President said China should follow capitalism. The positive ways of capitalism have changed the world socially, economically, and politically. Capitalism has brought social and economic benefits. Many poor countries have accepted capitalism due to obtaining social and economic benefits.

Countries like India and the Philippines have received the American concept of capitalism. India has brought foreign companies and investors to India due to its commerce, manufacturing, and real estate capabilities. India is expensing billions of dollars to reconstruct Indian roads and highways for easy connection with New Delhi's capital and a faster foreign direct investment. The benefit of capitalism is a part of positive Globalization. Due to its positive influences, raw materials have been easier to explore from any part of the world to use by exporting. It has helped to put lower labour costs in developing countries. ¹Due to Globalization, outsourcing business in information and technology has increased, and it has been outsourced to India from the United States of America.

United States relocated its automobile companies to Mexico under the American Free Trade Agreement (NAFTA). Due to the expansion of business and commerce in many countries, jobs have been created for people where it needs. Therefore, the positive impact of Globalization has been motivated. Manufacturing cost has been decreased due to Globalization through the exploration of cheaper raw materials worldwide, resulting in companies offering the average price of goods to consumers. Consumers' living standards have increased due to access to a wider variety of goods, such as they have been able to use a more varied and healthier diet. Globalization thus connected the world through exchanges of ideas and cultures and

contributed global views to others. The term global citizenship, institutional citizenship, has been invested throughout the fruitfulness of Globalization. Globalization has been shaped into many streams, from economic to social and cultural and has reshaped the world based on its demands in time.

Literature Review: In economics, ¹Globalization is a process of business, organizations, and countries' orientation that operates globally. It has been used in terms of economy, and through the use of Globalization, it has been conducted politically and culturally. Developing countries used the ideology of Globalization to become standard in the economy and other portfolios, but many emerging economy-based countries have fallen into its negative impacts. The sense of Globalization has changed due to environmental changes, but the term globalization is not new. It has been used throughout many civilizations in the past for cooperation between neighbouring countries and neighbouring regions, such as ¹the ancient silk route as an example of the old term of Globalization China built relations between Europe, Africa, and Asia through business, exchanging goods with other countries, and by travelling between countries etc. in European term, Globalization¹ has been modernized through the invention of the sea route to discover Asia, Africa, North America and South America. According to the European definition, the concept of the new world is the widespread transfer of plants, animals, goods, cultures, etc., and Globalization has been introduced as ¹Columbian exchanges. Globalization is exchanging enslaved Africans for the Americas, goods from Africa and Asia for Europe, raw materials such as gold, tea, spices and minerals from Asia and Africa to Europe, etc., through sea routes. Therefore, discoveries of sea routes to discover other continents besides Europe are an example of Globalization. Europe feels that the concept of Globalization they made by findings of the world and its wonders and through its connection with Europe. The growth of Globalization has been spread globally due to ¹the development of communication, opportunities for investment etc. The innovation of information technology¹ is a narrative behind the role of increasing Globalization, and it has been conducted through the rapid transfer of communication and financial assets worldwide. Globalization has been shaped through a stable political and economic environment within Western countries and central Asian countries, such as through the expansion of business and economy by emerging countries India, China, Brazil, South Africa, Russia etc. ¹However, it has downsized as well. It has not been beneficial for many countries, corporations in developing countries, or fruitful for many communities. Due to rapid economic changes in many developing countries, Globalization was their worst dream. ¹Bangladesh's garments industry is their most profitable industry,

but the employees of the garments industry earn less in a month than an American worker in a day. Child labour has increased in developing countries, and its negative impact has fallen on poor developing countries due to poverty and lack of proper systems in human development. Inequalities increase due to constant reliability over the market as of economic Globalization and changes in the global powerhouse.

Methodology: The paper has been assumed through subordinate sources of data. Subordinate sources of data include academic articles, websites etc. The description of sources has taken the method of writing the essay, reading, gathering in-depth insights on topics, exploring ideas, summarizing, interpreting, and mainly expressing in words (documentary analysis through qualitative approach). The article has focused on economic, political, and social Globalization and its combination in the context of global scenarios. It has discussed interdependence between countries and two antagonized superpower countries, China and the United States, in supply and energy and trade and investment. The article has focused on the social economy through which a distribution model has been concentrated among the communities for a better livelihood. Globalization in the context of capitalism urges individualism and neoliberalism. Still, in the context of the distribution model under social security, it argues for pluralism and mass development instead of individuality. Therefore, the entire discussion has different narratives for understanding Globalization, especially its economic portion, through a collaborative approach.

Discussion: Besides economic Globalization, ¹the term Globalization has been shaped into social and political Globalization. ¹According to the KOF index, Globalization has been idealized as a global integration through a process of integration of boundaries across the border, integration of international culture and economy, technologies, governance, and a complex relation of mutual understanding which is inter-reliant. ¹Economic Globalization shares a market exchange of capital, goods, services, and information. Political Globalization defines the wordiness of governmental policies, and ¹social Globalization defines community, people, their ideas, and communicational exchanges. ¹Economic Globalization focuses on economic flows globally through global financial bodies like IMF, UNCTAD etc. Economic flows decide through data on trade and investment portfolios. World Bank generally provides data on trade, and UNCTAD statistics provide foreign direct investment stocks. Portfolio investment is provided by International Monetary Fund (IMF). Portfolio investment, data on trade, and investment stocks are examples of economic Globalization used by every country, and global financial

institutions provide lists of wealthy nations in the economy. ¹Social Globalization mainly depends on personal contacts, informational flows, and cultural proximity. ¹Personal contacts establish through direct relationships among people from different countries. The relations and communication among people establish through telecom and tourism. ¹Informational flows of social Globalization define through the exchange of people's ideas, the share of households, internet communication, newspapers etc., through which people know about other countries. In this context, ¹International Telecommunication Union and the UNCTAD are global bodies of social Globalization. Cultural proximity of social Globalization defines through film exchanges, watching Bollywood or Hollywood movies globally, and thus interacting with other nations and knowing about the nation's culture. Political¹ Globalization defines embassies and diplomats of countries in other countries through which diplomatic relations exist between countries. ¹Economic Globalization consists of trade and capitalization and its mobility globally. Therefore, economic mobilization is important for global economic cities. Economic Globalization involves the mobility of skilled labour for those driven economic countries like the United States, Japan, Canada, and the European Union. Economic Globalization thus works through the immigration of skilled workers worldwide. It has, therefore, a connection with the ancient slave trade from Africa to America and Europe as ancient Economic Globalization. Corporate taxation is another economic Globalization narrative connected with foreign direct investment (FDI). ¹It has been said that highly industrialized countries such as the United States, France, Japan, Germany, and the United Kingdom are the biggest sources of foreign direct investment, and they, therefore, control corporate taxation as a part of the globalization agenda. ¹Economic Globalization has been defined as 'neoliberalism' (Pyle, 2001) due to its total mercantile phase, less than government. It is something openness throughout investment policies, goods and services, capital, and other liberal economies of the world, such as India's open economy and middle-class market. In this scenario, the cooperation of multinational, national corporations, and each other has been important in the global corporate market for its successful operation. It has also been a concern that MNCs cooperate among developed economies, not cooperate among developing economies. The impact of this double standard cooperation has been reflected throughout the polarization of economic groups such as the Shanghai Corporate Organization (SCO), where all developing countries are members and economies are exchanged. There is no developed country in the SCO organization led by China, Russia, India, South Africa, and Brazil due to cross-cultural differences, and it has also been observed in international activities.

¹Economic Globalization and energy security are interdependent. The exchanges of energy security among the countries make them energy-independent (Pyle, 2021). Energy supplies have been improved than before due to cooperation by all countries. Though much regional cooperation has been diminished due to many political conflicts and the energy market has been unstable, globally, it has been improved. Many examples have predicted that the sufficiency of energy power is important for continuous industrialization. In this context, China and the United States (Pyle, 2021) are two big countries with similar energy requirements for their development, and they both are interdependent in supplying energy. If China faces energy shortages, it will impact the growth of the United States, as well as will impact on the global economy. ¹Economic Globalization under a social market economy describes differently than its usual mercantile economy. It discusses income distribution and social policies that mention unemployment insurance, pension payments, health insurance etc. Distribution policies¹ have been seen in France, Bulgaria, and Cyprus at a higher rate, while Germany, Finland, Denmark, and Sweden were lower rates. Thus, the Social Security policy was implemented due to the high poverty prediction in Greece, Bulgaria, Spain, Poland, Italy, and Eastern Europe. ¹In economic Globalization, social security is crucial to surviving community from any uncertainty, especially job loss. ¹In the system of the European Union estimated 95% of the population has been covered by health insurance. In contrast, an estimated 85% of the United States is due to then-President Barak Obama. Before the Obama administration, it was estimated to be less than 70%. The feature question is, does economic Globalization a theme or a promise for the betterment of the world? It has both positive and negative impacts. The betterment of Globalization depends on countries' policymakers and their expertise. Without the realization of economic and social scenarios, the implementation of Globalization may be a disaster. Therefore, it needs the expertise to read precisely for a perfect scenario for acceptance and follow.

Conclusion: Economic Globalization contributed to creating sustained global growth, along with inequality. Economic inequality has been seen between skilled and unskilled workers throughout wages in many OECD countries. Therefore, Globalization as a promise for the construction of a better world has arguments from scholars. In 1800 only a few countries achieved economic growth (Ospina, 2017), and the rest were still poor in the economy and societal bonds. In the following century, many countries achieved sustainable growth in the economy and the living standard of their citizens. But with sustainable development, global income inequalities have grown as well. Even in the United States (Ospina, 2017),

the creator of the liberal theory has imbalances. In this context, public policies should be considered for those workers who are suffering due to Globalization. Job loss is a significant factor, and regarding this issue, developed countries have unemployment insurance for the survival of unemployed workers. But in many developing countries, unemployment insurance is not available. Therefore, permissible Globalization should be implemented to reduce uncertainty and thus survive unemployment.

REFERENCES

- Myers, J. (2020, February 19). *India is now the world's 5th largest economy*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/india-gdp-economy-growth-uk-france/>
- National Geographic Society. (2023, March 27). *Effects of Economic Globalization* | National Geographic Society. Education.nationalgeographic.org. <https://education.nationalgeographic.org/resource/effects-economic-globalization/>
- Ortiz-Ospina, E. (2017, August 1). *Is Globalization an engine of economic development?* Our World in Data. <https://ourworldindata.org/is-globalization-an-engine-of-economic-development>
- Plye, J. L. (2001). Economic Globalization and Gender. *Www.sciencedirect.com*, 4089–4093. <https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/03937-1>
- Positive Effects of Capitalism in Developing Countries* | *Blablawriting.com*. (2017, April 28). Bla Bla Writing. <https://blablawriting.net/positive-effects-of-capitalism-in-developing-countries-essay>
- Pyle, J. L. (2001). *Economic Globalization - an overview* | *ScienceDirect Topics*. *Www.sciencedirect.com*. <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/economic-globalization>
- Welfens, P. J. J. (2013). *Social Security and Economic Globalization*. Springer Link. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-40880-9>

**A CONTEMPORARY SURVEY ON THE ECONOMIC COSTS OF BOKO-HARAM
INSURGENCY IN NORTHERN NIGERIA**

Ezeodo Calista CHINWE

M.Ed., Department of Social Science Education,, University of Nigeria, Nsukka, calista.ezeodo@unn.edu.ng

ABSTRACT

The issue of insecurity in Nigeria, occasioned by the activities of the Boko-Haram sect has greatly affected the nations' economic stability. The focus of the study was investigating the economic costs of Boko-Haram insurgency in the northern Nigeria. Descriptive survey design was adopted. A population of 79 university lecturers from Kano University of Science and Technology, Wudil and University of Nigeria, Nsukka was occasionally selected to constitute the sample. Three research questions guided the study. Descriptive statistics was used to answer the three research questions raised in the study. The study revealed among others that socioeconomic background, ignorance, bad governance, frustration, peer pressure, and extreme indoctrination as the causes of Boko-Haram insurgencies; and that **the economic costs of Boko-Haram insurgencies in northern Nigeria includes decreased foreign investment, food insecurity, increase devaluation of Naira, problematic supply chain, decline in tourism, increase in unemployment problems, and stagnated economic activities among others. The possible strategies for curbing the economic costs of Boko-Haram insurgencies identified in the study include the provision of agricultural loan to farmers, addressing unemployment problems, subsidizing transportation costs for agricultural produce, availing poverty alleviation programs for internally-displaced persons, and creating awareness that would address socioeconomic problems in northern Nigeria.** The study recommended among others that the governments of states affected by Boko-Haram ought to provide agricultural loan to farmers, create **employment opportunities.**

Keywords: Insurgency, economic cost, insecurity, Boko-Haram, Boko-Haram insurgencies, terrorism.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND TRADE OPENNESS'S INFLUENCE ON EXPORT PERFORMANCE IN NIGERIA

Ridwan MUKAILA*

Department of Agricultural Economics, University of Nigeria, Nsukka, 410001, Nigeria

**Corresponding author E-mail: ridwan.mukaila@unn.edu.ng*

Ibrahim Isaac UMARU

Department of Agricultural Economics, University of Nigeria, Nsukka, 410001, Nigeria

E-mail: ibrahim.umaru@unn.edu.ng

Festus EluwandeDurojaye AWOYELU

Department of Agricultural Economics, University of Nigeria, Nsukka, 410001, Nigeria

festus.awoyelu@unn.edu.ng

ABSTRACT

Foreign direct investment plays a crucial role in economic development globally, especially in developing countries. However, its impact on exports from developing nations in conjunction with other factors such as inflation, trade openness, and the exchange rate has received less attention among researchers. Therefore, this study examined the effect of foreign direct investment, exchange rate, inflation, and trade openness on export performance in Nigeria. This study used annual time-series data (covering 1970 to 2021) sourced from the World Bank and the Food and Agriculture Organisation. The Augmented Dickey-Fuller test and an auto-regressive distributed lag model were used to analyse the data. The study found that there exists a long-run relationship among exports, foreign direct investment, exchange rates, inflation, and trade openness. Furthermore, foreign direct investment and trade openness positively influenced exports in Nigeria; thus, they improved export performance. On the other hand, exchange rate volatility negatively influenced exports in Nigeria, which indicates that changes in the exchange rate distort export performance in the country. Thus, there is a need for an increase in foreign direct investment inflow into the Nigerian economy and trade openness to enhance export performance in Nigeria. In addition, a stable exchange rate system is required to increase the export volume.

Keywords: Foreign direct investment, export performance, exchange rate, inflation, trade openness

DROUGHT FORECASTING USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS AND TIME SERIES OF DROUGHT INDEX FOR THE STATION OF ELKANTARA.

LADOUALI Sabrina,

Laboratory of sustainable water resources, department of Geology, Faculty of earth sciences, Badji Mokhtar Annaba University, 23000, Algeria

SAKAA Bachir

Laboratory of sustainable water resources, department of Geology, Faculty of earth sciences, Badji Mokhtar Annaba University, 23000, Algeria

CHAFFAI Hicham

Laboratory of sustainable water resources, department of Geology, Faculty of earth sciences, Badji Mokhtar Annaba University, 23000, Algeria

Email : ladouasabrina149@gmail.com

ABSTRACT

Droughts can adversely affect different communities and occur in a variety of climates, highlighting the need to study drought and its severity. This study focused on building a model to predict the Standardized Precipitation Index (SPI), which is the most widely used measure of drought. The researchers used climate data from the Elkantara station to calculate the SPI for two time scales (SPI6 and SPI12) between 1981 and 2020. They performed feature selection analysis to identify the optimal combination of data for the model, then applied the ANN model, dividing the input data into 80% training and 20% test sets. The performance criteria shows that the best model for Elkantara were for SPI12 with $R^2= 0,87$ and $RMSE= 0,35$ for training and $R^2= 0,85$ and $RMSE= 0,37$, while the performance criteria for ANN model of SPI6 were : the $R^2= 0,76$ and $RMSE= 0,48$ for training and $R^2= 0,75$ and $RMSE= 0,47$ for testing. The results improve the ability of the application of the model ANN to predict the drought for the station of Elkantara.

Key words : Drought index prediction, SPI, ANN, Elkantara station.

ANALYSIS OF CONSUMER DEMAND FOR WOMEN'S OVERALLS

¹ Elizaveta VASILENKO

(student)

¹FGBOU VO RSU named after A.N. Kosygin, (Technology. Design. Art), Moscow

¹ORCID № 0000-0003-4627-3533

¹e-mail: rizana2002@yandex.ru

²Maria KOPYLOVA

(academic advisor)

²FGBOU VO RSU named after A.N. Kosygin, (Technology. Design. Art), Moscow

²ORCID № 0000-0003-0394-2119

²e-mail: mdkopylova@mail.ru

ABSTRACT

Today there is a problem of mutual understanding between the consumer and the manufacturer regarding the production of clothing. The wardrobe plays a big role in everyday life, choosing the right clothes allows you to feel confident, and also helps others understand who you are: a businessman or a simple worker. Women are often very meticulous about their wardrobe and are willing to spend their time and money on shopping trips or online orders. Nowadays, there is a demand among consumers for convenience and comfort in clothing, while everyone wants something new and in line with the fashion trend. In order to better understand the consumer, a survey was conducted on the operation of women's overalls. The survey involved 50 people, most of them between the ages of 18 and 30 and living in cities. More than half of the respondents (58%) have overalls in their wardrobe. More often, people choose the spring period for exploitation, but the autumn and summer periods go almost on a par with it. Consumers in everyday life more often choose business and classic styles, but for overalls, military style is the leading fashion trend. Since consumers prefer the military style, faux leather is more preferable to fully convey this fashion trend, it was chosen by 32% of respondents. Also, this material is more suitable for the selected period for the operation of overalls. For more comfortable wear, there will be certain requirements for the lining, the main factor of which is the composition - from natural fibers. Consumers prefer the fastener in the center of the front, and use zippers, buttons and buckles as accessories. Consumers appreciate the versatility of clothing, more than 90% prefer functional items in overalls and agree that this solves the problem of a small wardrobe. Respondents choose the ability to change the length of the product and sleeves, as well as the ability to remove or change sleeves and various details. For less expensive production, a variety of models can be obtained by changing the fittings, the type of clasp and the ability to remove or change parts. The consumer will have the opportunity, by purchasing one thing, to get different looks, which will cause demand for this garment and will be profitable for the manufacturer.

Keywords: overalls, demand, consumers, style

INTRODUCTION

Today there is a problem of mutual understanding between the consumer and the manufacturer regarding the production of clothing. The wardrobe plays a big role in everyday life, choosing the right clothes allows you to feel confident, and also helps others understand who you are: a businessman or a simple worker. Women are often very meticulous about their wardrobe and are willing to spend their time and money on shopping trips or online orders.

According to Rosstat, for the first half of 2021, people living in Russia increased their spending on clothing and footwear by 2.5-3 times [1,2]. This was due to the fact that fashion is changing rapidly and the Russians had the financial opportunity to do so.

In 2022, half of Russians have reduced their spending on clothing. This was influenced by the departure of some brands from Russia and rising prices [3,4]. In this regard, there is now a need for clothes of Russian brands with elements of transformation.

Consumer demand analysis

Nowadays, there is a demand among consumers for convenience and comfort in clothing, while everyone wants something new and in line with the fashion trend. In order to better understand the consumer, a survey was conducted on the operation of women's overalls.

The survey involved 50 people, most of them between the ages of 18 and 30 and living in cities.

More than half of the respondents (58%) have overalls in their wardrobe. More often, people choose the spring period for exploitation, but the autumn and summer periods go almost on a par with it (Figure 1). This allows us to conclude that the overalls should be designed for more than one season, and also to be able to be combined with other items of clothing.

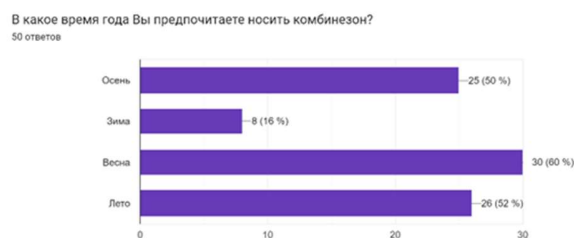

Figure 1. Summary of answers about the preference of time years for the operation of overalls.

In everyday life, consumers often choose business and classic styles, but for overalls, the leading fashion trend is the military style (Figure 2 a, b). This suggests that there is also a need for consumers to transform styles, and that overalls need to be comfortable and free to move in order to provide a sense of comfort.

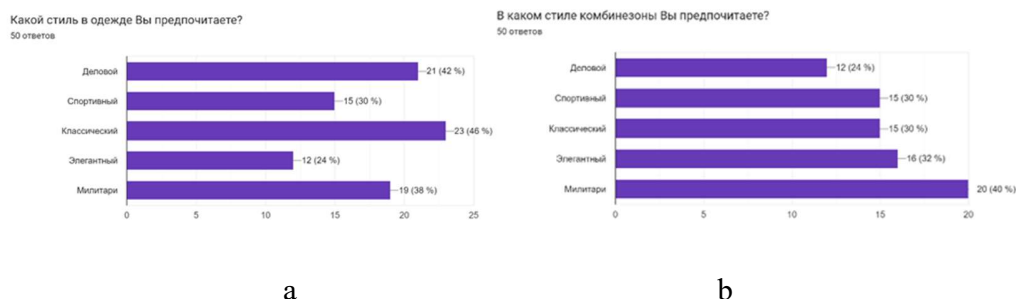

Figure 2. Summary of answers about style preference: a) in clothes, b) when choosing overalls.

In terms of materials, the majority of those surveyed opted for plain suit fabrics (48%) in pastel shades, while 92% favor combinations of materials or colors in overalls. Since consumers prefer the military style, faux leather is more preferable to fully convey this fashion trend, it was chosen by 32% of respondents. Also, this material is more suitable for the selected period for the operation of overalls. For more comfortable wear, there will be certain requirements for the lining, the main factor of which is the composition - from natural fibers.

Consumers prefer the fastener in the center of the front (Figure 3a), and use zippers, buttons and buckles as accessories. Ease of use is very important, so overalls with patch pockets (50%) and side pockets (60%) are more popular.

Exactly half of the respondents prefer sufficiently voluminous overalls for comfortable wear, but at the same time gathered at the waist (Figure 3b). This is due to the fact that even though overalls were once only a men's garment, now they are becoming more feminine and soft. Do not depart from the convenience and sleeves. Respondents choose long sleeves with a dropped shoulder (shirt cut), straight (54%) or voluminous (38%).

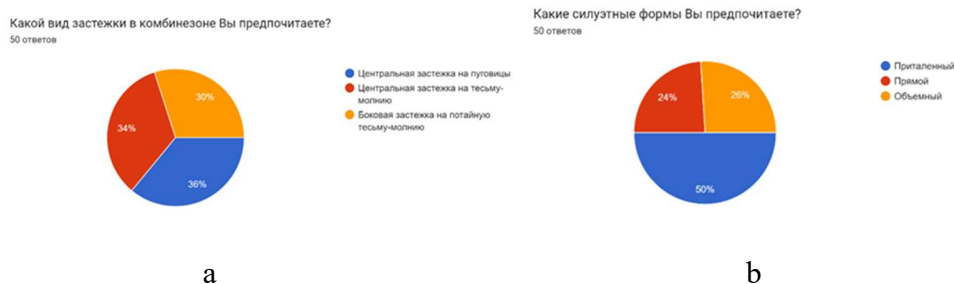

Figure 3. Summary of answers about preference: a) type of fastener; b) silhouette of overalls.

Conclusion

Consumers appreciate the versatility of clothing, more than 90% prefer functional items in overalls and agree that this solves the problem of a small wardrobe. Respondents choose the ability to change the length of the product and sleeves, as well as the ability to remove or change sleeves and various details. 50% of respondents are ready to purchase overalls with elements of transformation for 6000-9000 rubles.

For less expensive production, a variety of models can be obtained by changing the fittings, the type of clasp and the ability to remove or change parts. Thus, it will be beneficial for both the producer and the consumer. The consumer will have the opportunity, by purchasing one thing, to get different looks, which will cause demand for this garment and will be profitable for the manufacturer.

RESOURCES:

- Fashion market trends in 2021. – URL: <https://www.retail.ru/articles/trendy-fashion-rynka-v-2021-godu/> (date of access: 23.11.2022)
- Kopylova, M. D. Prospects for the development of clothing production in the context of customization // Modern tasks of engineering sciences: Collection of poster presentations of young scientists and students: International Kosygin Forum, Moscow, October 29–30, 2019. - Moscow: Federal State Budgetary Educational Institution of Higher Education "Russian State University named after A.N. Kosygin (Technology. Design. Art)", 2019. - P. 84-87.
- V. V. Getmantseva, M. D. Kopylova / Analysis of consumer demand for products of the collection in the familylook style // III International Scientific and Educational Forum "Heilongjiang-Amur Region": collection of materials of the International Scientific Conference, Birobidzhan, October 03, 2019. - Birobidzhan: Amur State University named after Sholom Aleichem, 2019. - P. 685-690.
- In 2022, almost half of Russians plan to cut spending on clothing. – URL: https://new-retail.ru/novosti/retail/v_2022_godu_pochti_polovina_rossiyan_planiruyut_sokratit_traty_na_odezhdu6338/ (date of access: 23.11.2022)

**APPLICATIONS OF CERAMICS WASTE MATERIALS IN THE CONCRETE BY
REPLACEMENT OF CEMENT FOR BETTER CONSTRUCTION PRACTICES**

Subhashish DEY

*Department of Civil Engineering, Gudlavalleru Engineering College, Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India
Email id: subhasdey633@gmail.com*

ABSTRACT

The global production of Ceramic Waste Powder (CWP), which is produced during the final polishing process of ceramic tiles, exceeds 22 billion tons. The disposal of CWP in landfills will cause significant environmental problems (i.e., soil, air, and groundwater pollution). CWP is characterized by its chemical composition that is mainly composed of silica (SiO_2) and alumina (Al_2O_3). Both minerals represent more than 80% of the CWP composition. CWP has potentials to be used as an ingredient to partially or entirely replacing cement to make eco-friendly concrete. The objective of this project is to study and evaluate of the effects of ceramic waste powder (CWP) as replacement for conventional material on the properties of concrete. In this study the effect of replacement of conventional material with ceramic waste on the properties of concrete such as Compressive strength, Flexural Strength and Split-Tensile Strength. Concrete cubes, Beams and cylinders for M₃₀ grade are prepared initially by replacing the cement with Ceramic Waste powder by increasing proportions as 5%, 10%, 15%, 20% and so on until an optimum is obtained.

Keywords: *Ceramic Waste Powder, Silica, Alumina, Workability, Compressive Strength, Split tensile Strength, Flexural strength*

**CONCEPTION OF NEW COUMARIN COMPOUND BY COMPUTATIONAL STUDY,DFT
AND QSAR STUDY**

Prof.Dr. Salah BELAIDI

Mohamed Khaidhar University, Biskra

s.belaidi@univ-biskra.dz

Dr.Yassmine CHENNAI

Mohamed Khaidhar University, Biskra

hind.chenie@univ-biskra.dz/0659416036

ABSTRACT

Drug discovery and design are inextricably linked to various branches of chemistry, particularly organic chemistry. Many aspects of chemistry must be involved in order to translate knowledge of the molecular, genetic, and cellular bases of cancer into effective therapies. Thus, the goal of this research is to identify promising active compounds for coumarin as CK2 protein kinase inhibitors using a QSAR model and drug similarity analysis. CK2 is a ubiquitous Ser/Thr-specific protein kinase that is required for cell cycle viability and progression. CK2 levels are particularly high in proliferating, normal, or transformed tissues, and transgenic mice expressing its catalytic subunit are responsible for lymphomas. The work began with the optimization of the equilibrium structures of the basic coumarin in order to select the most reliable forecasting approach compared to experimentation and at the lowest computational cost. Following our research, we conduct a multiple linear regression (MLR) analysis to generate QSAR models. An external validation research was done because the results show that the QSAR model of CK2 inhibitory activity is robust and has extremely strong prediction capacity, as indicated by R² values of 0.951 and 0.927, respectively, following linear regression analysis. The investigation using QSAR models is successful in screening 34 candidate chemicals. Following that, the compounds under consideration were evaluated for drug-likeness and reactivity (ADME, golden triangle, lipophylicity indices). The results reveal that when supplied orally, the majority of the substances have no bioavailability issues.

The data also aid in determining which chemicals do not have clearance issues, as well as which are the most stable and reactive among those examined. The anticipated findings of this study may aid in the development of novel coumarins with significant CK2 inhibitor activity.

Keywords: coumarine, CK2, QSAR.

**ON FIGHTING AGAINST SEXUAL HARASSMENT OF WOMEN IN AFGHANISTAN
FROM THE PERSPECTIVE OF INTERNATIONAL LAW**

Miss Hadia AZİZİ

Law School, Nottingham Trent University

hadia.azizi2022@my.ntu.ac.uk, ORCID NO: 0000-0003-2246-1572

ABSTRACT

Although the issue of violence and sexual harassment of women in Afghanistan is not new and has its roots in history, but it has gained more attention because the problem has remained unsolved due to the lack of a comprehensive set of regulations in the country. There is a huge gap in the legal aspect of the subject which requires thorough research to provide some feasible recommendations to the policymakers for establishing better regulations and tackling the essence of the problem. Therefore, this research covers several important and key legal issues of violence and sexual harassment of women in Afghanistan coherently in one study.

This paper focuses on the legal aspect of the sexual harassment of women in Afghanistan's domestic law and has critically analyzed and compared the domestic legal framework with the international legal framework related to sexual harassment of women in order to draw viable solutions for the following problems: first, to analyze the current situation of sexual harassment of women in Afghanistan, second, to discover the role and contribution of the legislation and judicial system in the increase of sexual harassment of women in Afghanistan, third: to find out the reasons for Afghanistan's failure to prevent sexual harassment of women, and lastly to answer to the question that 'How can Afghanistan prevent sexual harassment of women within a reformed legal framework by drawing viable solutions from international framework?'

The research highlights existing legal problems in Afghanistan and their adverse consequences on the realization of women's human rights. This research is a part of the growing body of research on the violation of women's rights but with a new and international perspective, using large, and updated sources. The paper contributes to further research on the topic of women's rights as it is a controversial topic in Afghanistan and women have less courage and awareness to discuss it.

ULUSLARARASI İZMİR İKTİSAT KONGRESİ / 17-18 Mayıs 2023

INTERNATIONAL IZMIR ECONOMICS CONGRESS / May 17-18, 2023

Keywords:“Sexual harassment of women”, “Women’s right”, “Afghan law”, “International law”.

**UNDERSTANDING MONGOLIA'S LANDLOCKED SITUATION IN THE
EVOLUTION OF ITS FOREIGN POLICY**

Dr Vaishali KRISHNA

Centre for Russian and Central Asian studies

Jawaharlal Nehru university

New Delhi , India

ABSTRACT

The geography of a country influences its foreign policy and it plays an important role in determining the country's politics, foreign relations and its self sufficiency in various areas .In geographic parlance, a landlocked country is one that does not have open access to the sea. Geographers like Debris and Steck (2011) are of the opinion that the impact of being landlocked is relative. Throughout history, a centrally located or landlocked country was viewed as having an advantage whereby several decades later, it has been considered a disadvantage of being landlocked. It can be argued that the economic development of a landlocked country is constrained by the presence of several factors like remoteness from major markets, poor infrastructure and border causing difficulties, which imply high transportation costs. Landlocked countries, therefore, not only face the challenge of distance but also the challenges that result from a dependence on passage through a sovereign transit country. Due to their landlockedness they also depend on strong political relations with transit countries or neighbours and if their transit neighbours are in conflict, either militarily or diplomatically, borders can easily be blocked by the warring transit neighbours. Even when there is no direct conflict, landlocked countries are extremely vulnerable to the political whims of their neighbours. Thus, the landlocked countries are commonly seen as victims of geography, though they can convert it into an opportunity by adopting such a foreign policy which could ensure both sovereignty as well as development. This is true in the case of Mongolia.

Keywords - landlocked , foreign policy, geography.

DR FAISAL DESIGN AND DEVELOPMENT OF THE IT INFRASTRUCTURE IN MINISTRY OF HUMAN RIGHTS PAKISTAN: A HEALTHY REVIEW

Dr. Muhammad FAISAL

dr.faisalshabbir88@gmail.com

Director (HRIMS), Ministry of Human Rights Commission, Pakistan.

www.mohr.gov.pk , ORCID: 0000-0002-5797-766X

ABSTRACT

It is important to note that the specific IT support requirements for the Ministry of Human Rights in Pakistan may vary, and it would be necessary to assess their specific needs and tailor IT solutions accordingly. IT department can fully support the Ministry of Human Rights In order to design and implement an efficient IT support system that meets their needs and assists them in achieving their goals, the Ministry may need to work with qualified IT professionals, such as Dr. Muhammad Faisal. The protection and advancement of human rights in Pakistan are the responsibilities of the Ministry of Human Rights, a government department. Data innovation backing can be pivotal in empowering the service to complete its capabilities and obligations actually. The Ministry of Human Rights' IT infrastructure can be set up by Director HRIMS (Human Rights Information Management System). To support the ministry's operations, this might entail setting up a dependable network, servers, storage systems, and other hardware and software. the turn of events and execution of data frameworks to proficiently deal with the service's information and data. This may entail creating databases, web portals, and other software applications tailored to the Ministry of Human Rights' requirements. By addressing hardware, software, networking, and other IT-related issues, Dr. Muhammad Faisal and the IT team can offer the ministry's staff technical support. In order to guarantee that operations run smoothly, this might entail regular updates, maintenance, and troubleshooting of IT systems. Implementing robust cybersecurity measures to safeguard the ministry's sensitive data and information is another aspect of IT support that may be included. This could entail setting up firewalls, antivirus software, and other security protocols to guard against cyber threats. It could also entail giving the ministry's staff regular training on how to be safe online. It can also create IT policies and governance frameworks for the Ministry of Human Rights, ensuring that IT operations are in line with the ministry's objectives. Policies, procedures, and guidelines for IT may be developed as part of this, as may monitoring and evaluating IT operations for compliance. Dr Faisal can lead preparing projects to fabricate the limit of the service's staff in utilizing IT frameworks actually. This might remember preparing for programming applications, information the board, network protection mindfulness, and other significant IT abilities.

Keywords: achieving, responsibilities, entail, guarantee, compliance, mindfulness.

RISK MANAGEMENT IN ROAD PROJECT SUSTAINABILITY: A SYRIAN CASE STUDY

Dema Munef AHMAD

*Department of Civil Engineering
Széchenyi István University, Egyetem tér 1, H-9026 Győr, HUNGARY.
E-mail: ahmad.dema@hallgato.sze.hu*

László GÁSPÁR

*Department of Transport Construction and Water Management
Széchenyi István University, Egyetem tér 1, H-9026 Győr, HUNGARY.
KTI Hungarian Institute for Transport Sciences and Logistics Non-Profit Ltd. Than Károly u. 3-5, H-1119 Budapest, HUNGARY.
E-mail: gaspar@kti.hu*

Zsolt BENCZE

*Department of Civil Engineering
KTI Hungarian Institute for Transport Sciences and Logistics Non-Profit Ltd. Than Károly u. 3-5, H-1119 Budapest, HUNGARY.
E-mail: bencze.zsolt@kti.hu*

Ali SALEH

*Department of Civil Engineering
Széchenyi István University, Egyetem tér 1, H-9026 Győr, HUNGARY.
E-mail: ali.b.saleh.090@gmail.com*

ABSTRACT

In considering the significance of road projects and the range of their advantages and disadvantages, using appropriate risk management methods ensures the project's success and sustainability when all stakeholders are fully aware of the relevance of the process and its role in saving costs, reducing reworks, and extending the operation and investment phases.

The purpose of this study is to use a risk management approach to identify and assess risks in a case study of a road project through designing a questionnaire containing 40 risk factors related to road construction that were obtained from previous studies and projects in this area. Based on their experience, road project specialists in Syria returned 34 responses to this questionnaire. It was assessed using the risk matrix to determine the most severe and probable risks that could occur and endanger the success and sustainability of road projects in general, and based on that, determine the risks that led to the collapse in the case study presented.

The three most severe and probable risks are the unforeseen climatic conditions, the nature of the construction region, and supplier material supply delays, which must be addressed by implementing proper risk management procedures. These findings are consistent with the case study, in which the collapse occurred because of unexpectedly heavy rainstorms, culminating in the discovery of previously unknown subsurface water springs.

Keywords: road project, risk management, risk assessment, project success, sustainability.

1.Introdction

Cities must ensure a thriving economy, a well-balanced social life, and an environment that provides all the necessities for a healthy life considering the growing urbanization and global sustainable development that the world is experiencing. The transportation sector is one of the most crucial pillars that ensure these parameters are met in any city. Roads of all types that serve society, the economy, and the environment, are one of its most essential components that play a key role in the transportation of passengers and goods and in the development of trade and various industries, also, it has a substantial impact on the economy and on public safety (*Ivanova & Masarova, 2013; Okate & Kakad, 2019; Rivera et al., 2020; Vitkunas et al., 2021; Xiaofeng et al., 2021; Sánchez et al., 2022*). It is estimated that 25 million kilometres of new paved roads would be constructed worldwide by 2050, enough to circumnavigate the globe more than 600 times. Approximately 90% of new roads will be constructed in developing countries, typically in tropical and subtropical regions with high ecological and biological importance (*Alamgir et al., 2017*). However, simultaneously, infrastructure network projects with all their components, especially the roads, are among the most significant causes of environmental pollution, which has become a serious worldwide concern due to the production of greenhouse gas emissions and their significant impact on generating an imbalance in the planet's surface temperature. Furthermore, besides consuming large quantities of available resources, the expansion of road projects will result in the massive fragmentation of natural areas that support wildlife (*Marzouk et al., 2017; Metham et al., 2019; Sánchez et al., 2022*). Despite this, contractors and owners of these projects tend to disregard the aspects that contribute to reducing their negative effects on the environment because of the increased cost, which is undesirable in any project so as not to affect the return on investment, especially because road projects are costly and heavily influenced by uncertainties such as climate and type of soil, as well as other site and environmental factors (*Kassem et al., 2013; Metham et al., 2019*).

Roads built to serve mountainous regions are characterized by having different requirements than roads in urban regions due to their geographical location and the nature of the terrain, as well as their irregular and complicated sections and constructions (*El-Sayegh & Mansour, 2015; Xu et al., 2021*). At the same time, it faces several challenges that make achieving sustainability for these roads difficult, such as earthquakes and slides, steep topography, heavy rains, floods, dynamic geology, as well as erosion and sediment that pose considerable threats. Therefore, if it is constructed in an inaccurate manner, according to the required form in terms of planning, design, and construction, it will constitute a real source of problems. The most significant of these is the possibility of delays in project completion, which is especially common about road construction in the worldwide due to changing circumstances (*Johansen et al., 2014; El-Sayegh & Mansour, 2015; Srinivas, 2019; Rivera et al., 2020; Regmi et al., 2021*).

Thus, based on the variety of advantages and disadvantages of these projects, as well as their critical role in the evolution of economy and society, it is vital to investigate and evaluate the risks associated with these projects so that a clear management plan can be developed to effectively address them (*Ivanova & Masarova, 2013*). A road construction project contains multiple task phases, property deliverables, and responsibility splits vary between the phases, and businesses frequently separate the phases based on their own needs (*Sorel, 2004*). Therefore, the involvement of numerous parties in this type of project, such as designers, consultants, suppliers, contractors, and subcontractors, necessitates a clear and organized plan of action to facilitate communication and exchange the necessary information to ensure that the project is properly analysed and the risks associated with it are accurately identified (*Vishwakarwa et al., 2016; Okate & Kakad, 2019*).

Today's emphasis is on risk management, which is becoming an increasingly difficult activity. It is critical for any project since it is a vital pillar of its success, as the launch of any new project is a bet on an uncertain future (*Bhoola et al., 2014; Azevedo et al., 2016; Safaeian et al., 2022*). Therefore, it is essential to raise top management's awareness of risk management procedures as well as diverse strategies employed for road construction projects, especially that road project managers may help ensure that projects are completed safely, quickly, and with minimal negative effects on the environment and people by utilizing risk management as a tool for recognizing and reducing potential risks. This can eventually contribute to attaining sustainability (*Masár et al., 2019; Tserng et al., 2021*).

Even though it is one of the most expensive things, the cost of risk is something that many construction companies have never thought about, particularly in developing countries which have been slow to adopt this approach due to a lack of appropriate decision-making procedures and tools. Besides not being aware of that, risk management assists key project participants: the client, contractor or developer, consultant, and supplier in meeting their commitments and minimizing negative impacts on their project performance in terms of cost, schedule, and quality goals (*Banaitiena, 2012; Masár et al., 2019; Safaeian et al., 2022*).

Based on the fact that effective risk management is critical to the success and sustainability of these projects in various aspects, the purpose of this paper is to identify the various risk factors related to road construction projects, analyse and evaluate these factors that could contribute to the project's partial failure and prevent it from achieving all of its goals, and help overcome them by taking the necessary actions while studying the project from the beginning.

2. The concept of risk management

Risk assessment and management are not new concepts; rather, they have been used since ancient times by ancient civilizations that concentrated on analysing risks before making decisions. Yet, due to its importance in any project, the focus on it has increased in the modern era, and there have been many studies and research projects that explore this subject. The Project Management Institute promotes risk management as one of ten knowledge areas. Furthermore, risk management in the context of construction project management is a thorough and systematic approach to recognizing, analysing, and responding to risks to meet project objectives (*Banaitiena, 2012; Aven, 2016; PMI, 2021*).

Risk was defined as "an event with known uncertainty that is measured in terms of its probability of occurring", also, "a combination of the probability of occurrence of harm and the severity of that harm", it is the possibility that events will have an unexpected and significant impact on results, also it is viewed from the perspective of expected utility because how it is perceived individually and collectively determines its experience and subsequent effects and depending on the type and extent of the risk, it might have negative or positive impact on the project's goals, including cost, time, and scope (*Hwang & Chen, 2015; Renault et al., 2016; ISO 31000:2018; Okate & Kakad, 2019; Srinivas, 2019; Hayash et al., 2019; Lemos, 2020; Iten et al., 2021; PMI, 2021; Hemant et al., 2022*). Even though risk and uncertainty are critical components of the sustainability challenge, they are usually ignored in the discussion on sustainability, particularly in economic analyses of sustainable development (*Krysiak, 2009*).

Researchers have classified risks into internal and external risks, both national and international risks, as well as environmental, economic, and social risks connected with the three main pillars of the sustainability process, in addition to financial risks, market risks, safety risks, and so on. These classifications vary depending on the size, type, and scope of the project. Because of their effects on projects in various fields, significant steps had to be taken to deal with all these risks and try to mitigate their effects as much as possible by dealing with them through a clear process known as risk management, which is now recognized as a keyway to ensure that time, cost, quality, safety, and environmental sustainability goals are met (*Jaber, 2015; Renault et al., 2016; Srinivas, 2019; PMI, 2021; Hemant et al., 2022*).

Risk management is an organized and planned process that helps the project team make the right decision at the right time by identifying, classifying, and quantifying risks before managing and controlling them. It is a project management strategy that entails recognizing the risks in a project, determining the effects on the project, and deciding the steps that can be taken after the appropriate arrangements have been made, while taking uncertainties into consideration, and its goal is to ensure that the project gets the most value in terms of cost, time, and quality by balancing the input to manage risks with the benefits of such an act. It's simply a cost-benefit analysis (*Bahamid & DOH, 2017; Srinivas, 2019; Bayraktar, 2020*), and it is essential to deal with it as a part of management

and decision-making, as well as the structure, operations, and activities of the organization. It is applicable at the strategic, operational, program, and project levels (*ISO 31000:2018*). This process entails applying rules, procedures, and practices in a systematic manner to the activities of communicating and consulting, defining the context, and assessing, treating, monitoring, reviewing, recording, and reporting risk, as shown in Figure 1.

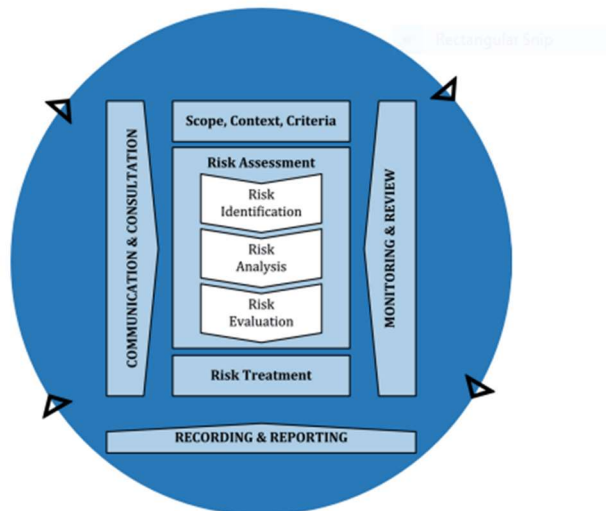

Figure 1 Risk management process (ISO 31000:2018)

2.1 Risk Assessment

After the organization has defined the scope, context, and criteria, which are critical to the success of the risk management process, the first main phase to start with, according to the ISO 31000 standard, is risk assessment, which is followed by three partial phases: risk identification, analysis, and evaluation (*ISO 31000, 2018; Hemant et al., 2022*).

It is critical to identify project risks during the planning phase. Knowing the risks that project managers face allows them to manage projects more effectively and employ mitigation to avoid project failure and achieve their goals (*Masár et al., 2019*). Therefore, the professional project management team must focus on identifying these risks early in the project life cycle and determining the level of impact on various work activities as well as the project's results (*Hemant et al., 2022*).

Understanding the multiple risks associated with the project allows the project's stakeholders to take the necessary steps to limit their negative impact on the desired goals. Nonetheless, it is impossible to forecast all the risks that may arise during a project. So, once the risks of a project have been identified, it is important to focus on figuring out which risks will have the highest effect. This is done by analysing and evaluating these

risks, through risk analysis, each risk will be assigned a value based on its potential impact and likelihood of occurrence. The interaction of these two elements determines the severity of the risk, which might be positive or negative (*El-Sayegh & Mansour, 2015; Australian government report, 2020; Hemant et al., 2022*).

The risk assessment phase is the most accurate within the risk management methodology since it relies on analysing the risks based on the probability of the risk occurring and, if it occurs, the magnitude of the impact it will have on the project. As a result, it is critical to completely focus on the available data during this process and evaluate it as needed to achieve a clear and accurate evaluation that is to the greatest advantage of all project stakeholders (*El-Sayegh & Mansour, 2015; Aven, 2016; ISO 31000, 2018*).

2.2 Risk Treatment

The idea of "risk treatment," which is the second key phase in the risk management process, relates to deciding on a risk response or strategy for risk management. It is a decision-making process that helps an organization choose the best risk-management approach based on set criteria and estimated costs (*Hayash et al., 2019*), and the primary purpose of it is to choose and implement appropriate risk management strategies. It includes a series of steps that are repeated continuously with the goal of improvement: defining and selecting risk treatment options; planning and implementing risk treatment; evaluating the effectiveness of that treatment; deciding whether the remaining risk is acceptable; and, if not, pursuing additional treatment, all of which are necessary steps for continuous improvement (*ISO 31000, 2018; Hayash et al., 2019*).

This process is most effective when it is customized to the needs and possibilities of the entity and can include strategies such as: avoiding the risk entirely by not doing the related activity; removing the source or cause of the risk; discussing the risk with other stakeholders; reducing risk through informed decision-making; taking more risk to achieve certain goals or create new possibilities; changing the probability and/or result of the risk by changing the controls in place (*ISO 31000, 2018; Hayash et al., 2019; Australian government report, 2020; ENISA, 2023*). Based on this process, risk management plan procedures are designed, which must be implemented beginning with the project's planning stage (*Bahamid & Doh, 2017; Szymański, 2017*), because once the project risks have been identified, analysed, and evaluated it is required to implement suitable risk mitigation actions. These risk-mitigation steps are mostly focused on the nature and probable implications of the risk. The basic goal is to raise the level of risk control, lower the negative impact of the risk, and eliminate as much of the potential

damage as is feasible. When one mitigation measure has more control over one risk, the measure becomes more effective. The reaction chosen must match the importance of the risk; it must be financially cost-effective and practical in terms of project timing; and it must also be accepted by other parties *involved* (Bahamid & Doh, 2017; Szymański, 2017; ENISA, 2023).

3. The relation between risk management and sustainability

To make the necessary change to a sustainable society, the leadership of manufacturing companies and how products are made are very important. Product development involves coming up with and making new business models, technologies, and products that influence society as well as on ecological and social systems. The move to a sustainable state is full of uncertainty because it requires huge changes in all parts of society (Schulte & Knuts, 2022). Risk management is a rapidly expanding field of study that is continually evolving due to the development of new and advanced technology and processes, as well as today's growing concern for sustainability (Shrestha & Thaheem, 2022). So, to develop a service or product from a strategic sustainability perspective, decision-makers must be able to link socio-ecological sustainability characteristics to practical short- and long-term business impacts (Schulte & Knuts, 2022).

As one of the biggest industries in the world, construction is a key part of achieving national and international social and economic goals for sustainable development. On a social level, it strives to construct projects and infrastructure facilities that suit the needs of the community while also meeting or exceeding the goals of customers and end-users on time, within budget, and as specified. At the economic level, it increases countries' gross domestic product (GDP), creates job opportunities, and encourages the development of other industries (Othman & Abdelwahab, 2018). So, it can be said the construction and transportation sectors are critical pillars in the transition into the desired sustainable society, the planning and management of construction projects of all types are crucial to achieving success in this sector. Because of their size, the objects, and the different processes such as initiating, planning, and executing, as well as the stakeholders and the changing environment, construction activities are extremely unsafe. To do so, risk management approaches must consider sustainability (Tamošaitienė, 2021).

One of the current developments in management science considers it necessary to address sustainability in all its aspects as part of the risk management process, because the inability to achieve sustainability in the required manner for any project is considered a risk, and the necessary methodology and procedures must be developed to deal with it (Giannakis & Papadopoulos, 2016). On the other hand, risk management can be used as a sustainability tool by analyzing the risks and opportunities associated with sustainable

practices. A risk management methodology can also promote strategic proactivity by highlighting the potential consequences of sustainability-related decisions (*Krysiak, 2009; Schulte & Knuts, 2022*), which means it is essential to deal with the economic, environmental, and social risks to any project because the sustainability focuses on balancing current generations' consumption of all available natural resources without compromising the requirement for future generations and the Sustainable development now is one of the most modern development approaches that the globe is focusing on significantly as it considers its future and where it will be in the approaching stages (*Alsaas & Rizk, 2022; Ahmad et al., 2023*).

4. The existing situation of risk management in road projects

The project life cycle comprises several stages, and there are different risks involved in each stage of the construction project, from the feasibility assessment to the operational stage (Tserng et al., 2021), and eliminating risks in any type of construction project in general and road projects in particular is impossible, but the construction industry employs risk management to reduce overruns in both time and cost, and what is currently being done through risk management is relying on previous experiences and data and analysing current data to make appropriate decisions (Hwang & Chen, 2015; *Hemant et al., 2022*), and because road projects often involve major investments and have a considerable influence on the communities they serve, risk management is an essential part of project management. Effective risk management can assist in identifying potential risk and developing suitable mitigation or avoidance measures, lowering the overall chance of project failure, it is performed to avoid negative effects during the design or planning stages, to prioritize dangers and control measures, to maintain project cost and quality, and to ensure project completion on schedule (*Vishwakarwa et al., 2016; Tserng et al., 2021; Hemant et al., 2022*). But unfortunately, one of the most significant barriers to successfully applying risk management to projects is a lack of funds (Hwang & Chen, 2015).

However, the interesting scenario of risk management in road projects differs depending on geography (mountainous or urban terrain), project complexity, and project management strategy, making the project face numerous sorts of risk such as project size, geotechnical studies, climate change, disasters, etc. but to ensure successful project outcomes, the current risk management situation in road projects necessitates greater attention to risk identification and management approaches (*Alsaadi & Zakuan, 2021; Alkhawja & Varouqa, 2023*). In general, some of the most typical difficulties in risk management in road construction are as follows (*Obonadhuze et al, 2021; Suleiman, 2022; Obondi, 2022; ENISA, 2023; Alkhawja & Varouqa, 2023*):

- **Inadequate risk identification:** The first stage in risk management is risk identification. Many road projects, however, fail to identify all the potential risks that might threaten the project. This can result in poor mitigation plans or unforeseen costs.
- **Ineffective risk assessment:** Risk analysis is critical in establishing the probability and magnitude of recognized risks. As a result, in certain cases, risk analysis is performed insufficiently, leading in incorrect risk assessments and ineffective mitigation strategies.
- **Poor communication and stakeholder involvement:** Effective risk management in road construction requires good communication and stakeholder involvement. In some cases, project stakeholders are not sufficiently involved, and communication routes are not established. This can lead to project delays, higher costs, and increased risks.
- **Insufficient contingency planning:** Contingency planning is crucial for handling unexpected risks that may arise despite mitigation measures. However, some road projects do not include adequate contingency planning, resulting in greater costs and project delays.
- **Appropriate risk monitoring and management:** Risk management doesn't stop when risks are identified, and mitigation strategies are implemented. Effective risk monitoring and management are required to ensure that risk-reduction measures succeed and that novel risks are identified and addressed as soon as possible. Risk monitoring and management are insufficient in other cases, resulting in project delays and cost overruns.

Based on what has been mentioned, it is feasible to conclude that, while risk management is vital in road construction, the current state of risk management in road projects is inadequate, and risk management methods need to be improved. Effective risk management necessitates a comprehensive risk management approach that involves accurate risk identification, analysis, communication, stakeholder participation, contingency planning, and risk monitoring and control. To achieve the required goals for these projects, project managers must prioritize risk management, incorporate risk management principles into project management procedures, and build thorough risk management strategies.

5. The Methodology

5.1 Description of the case study

Al-Haffah diversion project is in Syria's Latakia Governorate, in a mountainous region. It is one of the most important Syrian projects aimed at ensuring the passage of cars to summer vacation destinations without entering the city of Al-Haffah. For this project, geotechnical, structural, and climatic assessments of all road elements, including bridges and retaining walls, were carried out. A favourable influence on reducing traffic loads within the city should be highlighted, as shown in Figure 2.

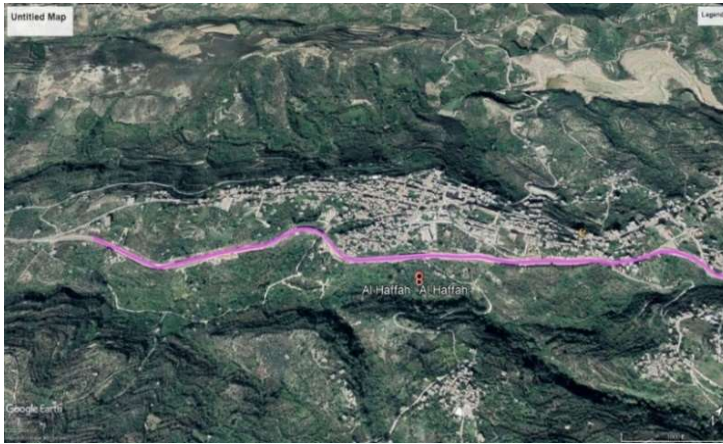

Figure. 2 Al-Haffah diversion

The project includes three bridges that are a total of 300 m long, seven retaining walls built to keep the 4 km road pavement structure stable in backfill areas and keep potholes from forming on the shoulders, especially in residential areas close by, and three water ferries, and work was done on executing the project in the following stages:

- 1- **Earthworks**: This phase included site disclaimer, scraping process, settlement operations, drilling, backfilling, compaction of the layers, as well as building sub-base layer.
- 2- **Bitumen works**: This phase includes paving asphalt layers with prime coats and tack coats.
- 3- **Bridge works**: This phase includes various concrete works mainly connected with the construction of bridges.
- 4- **Operation stage**: This stage is related to the completion of every work phase, in addition to complete road delivery.

A partial collapse of the project occurred a few months after its completion in 2016, as shown in Figure.3, following a series of heavy rainstorms and the sudden appearance of underground water springs that did not exist previously, according to the team who evaluated the project.

Figure. 3 The Collapse in Al-Haffah diversion

This collapse resulted in the waste of materials utilized in the construction process as well as the usage of fresh resources while reworking, in addition to the labor and costs incurred. The fall also increased the damage to the mountainous area and delayed travel for a time before construction could be finished. As a result, the collapse had a detrimental impact on the environment, the economy, and society, i.e., on the three pillars of sustainability.

5.2 Questionnaire design

To achieve the purpose of this paper and identify the risks that led to the case study's collapse, in a sudden way, and assess them based on the risk management approach, it is necessary to begin by studying the risks that road projects may be exposed to in general and identifying the most important ones from the perspective of the parties involved in the project. This will be accomplished by developing a questionnaire that contains 40 risk factors for road projects by reviewing road project-specific literature.

These factors will be investigated from two perspectives according to the risk matrix in Figure 4, the risk matrix's objective is to simplify the assessment process by providing and aligning impacts across multiple important risk categories, which are:

- 1- The probability of a risk category occurring in the project.
- 2- The severity of the risk if it occurs.

The five-point Likert scale are used to assess the severity of the risk impact from the respondents' perspective according to the last two points:

For the first one: 1-Very Unlikely; 2- Unlikely; 3- Possible; 4- Likely; 5- Very Likely.

For the second one: 1-Negligible; 2- Minor; 3- Moderate; 4- Significant; 5- Severe.

45 questionnaire forms have been distributed to road engineers, technicians and contractors working on the studied road project, and 34 complete questionnaires were

acquired, which were considered appropriate for the analysis to assess the causes of the significant road failure.

		Severity →				
		Negligible	Minor	Moderate	Significant	Severe
Probability ↑	Very Likely	Low Med	Medium	Med Hi	High	High
	Likely	Low	Low Med	Medium	Med Hi	High
	Possible	Low	Low Med	Medium	Med Hi	Med Hi
	Unlikely	Low	Low Med	Low Med	Medium	Med Hi
	Very Unlikely	Low	Low	Low Med	Medium	Medium

Figure .4 Example of Risk Matrix

5.3 Analysis of questionnaire results

For calculating the significance degree for each risk in both categories (probability of occurrence and severity) from the 34 responses obtained on the questionnaire, the following equation was applied:

Significance ratio = (The number of responses for each scale / Total responses number (34)) * 100)

For example, the significance ratio for the first factor (Unforeseen climatic conditions) in the first category (probability of occurrence) = $(28/34) \times 100 = 82.35$.

6. Results and discussion

By applying the previous equation to the questionnaire results for all of the studied risks, it was found that the risks that are very likely to occur, based on the study sample, are: Unforeseen climatic conditions (Very Likely), Nature of construction region (Very Likely) and Material supply delay by suppliers (Very Likely), As shown in Table 1, which includes the risk factors are arranged according to the results from most to least likely to occur.

Table 1 The probability of occurrence of risk factors

Risk Factors	The probability of occurrence (%)				
	1	2	3	4	5
Unforeseen climatic conditions					82.35
Nature of construction region					79.41
Delay of material supply by suppliers					66.65
Insufficient data collection and survey before the design				84.35	
Project manager's lack of effective monitoring and feedback				80.66	
Delay in handing over the site to contractor				79.35	
Fuel: availability, price				76.41	
Contractor's poor site management and/or supervision			85.30		
Frequent change of subcontractors/vendors			82.35		
Labour disputes and strikes			76.47		
Delay due to journey time for machinery			73.52		
Using primitive/obsolete design technology			73.52		
Natural obstruction: hills, rivers, trees			70.59		
Uncertain land acquisition cost			55.88		
Owner's bankruptcy		91.18			
Inefficient planning		88.23			
Delay due to weather condition or other causes		85.29			
Inadequate safety measures		85.29			
Unforeseen climatic conditions		82.37			

Changing in road analysis results		79.41			
Contractor productivity		79.41			
Unexpected accidents		76.47			
Inadequate construction quality		73.53			
Poor Coordination		73.53			
Theft		70.58			
Water		55.88			
Utilities not relocated in time		52.94			
Lack of leadership quality of project manager	87.17				
Designer leaving the project midway	85.29				
Conflicts in contract documents	85.29				
Improper construction methods/ quality control	82.35				
Lack of coordinating ability and rapport of project manager with other site contractors	82.35				
Unforeseen soil conditions	79.40				
Inadequate and/or unclear details in drawings	76.47				
Heritage issues	70.58				
Change in policies	61.76				
Emotional issues	58.82				
Other political or external issues	58.82				
Criminal acts	55.88				
Electricity	52.94				

Also, the most severe risks for road projects were identified by repeating the technique employed in the first step, and these risks are, as shown in Table 2, unforeseen climatic conditions, insufficient data collection and survey before the design, unforeseen soil conditions, project manager's lack of effective monitoring and feedback, and delay of material supply by suppliers.

Table 2 The severity of studied risks

The severity of risk factors				
Negligible	Minor	Moderate	Significant	Severe
Lack of coordinating ability and rapport of project manager with other site contractors	Owner's bankruptcy	Frequent change of subcontractors/vendors	Nature of construction region	Unforeseen climatic conditions
Conflicts in contract documents	Inefficient planning	Labour disputes and strikes	Fuel: availability, price	Insufficient data collection and survey before the design
Designer leaving the project midway	Unexpected underground utilities	Delay due to journey time for machinery	Contractor's poor site management and supervision	Unforeseen soil conditions
Inadequate and/or unclear details in drawings	Inadequate safety measures	Natural obstruction: hills, rivers, trees	Delay in handing over the site to contractor	Project manager's lack of effective monitoring and feedback
Heritage issues	Delay due to weather condition or other causes	Use of primitive/obsolete design technology	Improper construction methods/quality control	Delay of material supply by suppliers

Change in policies	Changing in road analysis results	Lack of leadership quality of project manager	Poor Coordination	
Emotional issues	Contractor productivity	Uncertain land acquisition cost		
Other political or external issues	Water	Electricity		
Criminal acts	Unexpected accidents	Inadequate construction quality		
	Theft			
	Utilities not relocated on time			

The risks that impact road projects the most can be identified using the results reported in Tables 1 and 2 as well as the risk matrix, as shown in Table 3.

Table 3 The most impactful risks to road project

Risk Factors	Probability of occurrence	Severity	Degree of impact
Unforeseen climatic conditions	Very Likely	Severe	High
Nature of construction region	Very Likely	Significant	High
Delay of material supply by suppliers	Very Likely	Severe	High
Insufficient data collection and survey before the design	Likely	Severe	High
Project manager's lack of effective monitoring and feedback	Likely	Severe	High

In attempting to determine whether the risks identified by the study and listed in Table 3 are responsible for the collapse in the case study after a few months of finishing, it is discovered that:

- 1- **Unforeseen climatic conditions:** This is proven by the area's persistent and unprecedented high rainfall, which resulted in the unexpected appearance of springs,

causing the soil to become saturated with water. It was also the cause of a landslide and collapse in the road project.

- 2- ***Nature of the construction region:*** The project location is regarded one of Syria's mountainous regions with tough topography.
- 3- ***Insufficient data collection and survey before the design:*** The geotechnical specialists determined in their study that this factor contributed to the partial collapse of the road pavement structure evaluated, as follows: “During the operation process, the unprecedented continuous torrential rains, led to the emergence of springs suddenly in the area, thus saturated the soil with water. Its consequence was the sliding of the soil adjacent to the road to a depth of five meters at the foot of the mountain, which caused the displacement of a section of about 75 meters of the road pavement structure, which collapsed as shown in Figure 3”.

It can be said that these findings highlight the need of having a risk management plan in place during the early stages of a project to avoid any damages or disasters that could harm the environment or community. The project team can identify the most important risks and find appropriate solutions to mitigate them by carefully studying and analysing data related to climate, soil, and other factors, which aligns with the principles of sustainability, which aim to create a balance between economic, social, and environmental considerations to ensure the long-term well-being of society and the planet. Projects can reduce their environmental impact, waste, and resource consumption, and promote sustainable development by employing effective risk management strategies.

7. Conclusions and recommendations

Risk management is one of the current management strategies that contribute to project success and is an essential tool in achieving sustainability in all its elements, whether environmental, economic, or social. However, its investment in road projects remains limited, as evidenced by the study's findings, which show that the most impactful risks affecting road project construction are represented by unforeseen climatic conditions, nature of construction region, delay of material supply by suppliers, insufficient data collection and survey before the design, and project manager's lack of effective monitoring and feedback. According to the case analysis, these are the same risks that led to the study case's collapse, which should have been addressed and dealt with effectively by formulating a risk management plan in the early stages of the study and focusing on collecting and evaluating data accurately to take all necessary measures to deal with these risks. In addition to arranging regular meetings between the various parties participating in the project during its execution stages to evaluate the occurring and potential risks, and to document all that is achieved to profit from it in future similar projects.

It is critical to conduct additional studies that identify a clear mechanism to ensure that risk management is incorporated into all phases of road projects, from planning to final implementation, and to develop a comprehensive risk management plan that identifies

potential risks and outlines mitigation strategies. Besides conducting thorough research and gathering accurate data to inform risk management decisions, it is important to foster a risk management culture by encouraging open communication and collaboration among project stakeholders.

REFERENCES

- Ahmad, D. M., Gáspár, L., Bencze, Zs. (2023). BIM and LCSA applications for managing bridge projects to achieve sustainability: a literature review. *Proceedings of Congress of Finance and Tax, March 10-11, 2023, Konya, Türkiye*, ISBN: 978-625-367-023-8, pp. 389-405.
- Alamgir, M., Campbell, M. J., Sloan, S., Goosem, M., Clements, G. R., Mahmoud, M. I., & Laurance, W. F. (2017). Economic, Socio-Political and Environmental Risks of Road Development in the Tropics. *Current Biology*, vol.27(20), R1130 R1140. Retrieved March 13, 2023, from <https://doi.org/10.1016/j.cub.2017.08.067>
- Alkhwaja, A., & Varouqa, I. F. (2023). Risks management of infrastructure line services and their impact on the financial costs of road projects in Jordan. *Measurement: Sensors*, 25, 100647. , <https://doi.org/10.1016/j.measen.2022.100647>
- ALsaad, A. F., Rizk, E, S. I. (2022). The Effectiveness of Risk Management in Achieving Sustainability of the University of Hail, *International Journal of Biology and Biomedical Engineering*, Vol. 16, pp. 279-289. Retrieved April 5, 2023, from <https://doi.org/10.46300/91011.2022.16.35>
- Alsaadi, N., Zakuan, N. (2021). The Impact of Risk Management Practices on the Performance of Construction Projects. *Estudios de Economía Aplicada: Special Issue: Managing Economic Growth in Post COVID Era: Obstacles and Prospects*, Vol. 39(4). Retrieved April 7, 2023, from <http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i4.4164>
- Australian Government Report - Department of Finance. (2020). An overview of Risk Management Process, Comcover information sheet, pp. 1-7. From <https://www.finance.gov.au/sites/default/files/2020-12/Information-Sheet-Overview-Risk-Management-Process.pdf>
- Aven, T. (2016). Risk assessment and risk management: Review of recent advances on their foundation. *European Journal of Operational Research*, Vol. 253(1), pp. 1-13. Retrieved April 1, 2023, from <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2015.12.023>
- Azevedo, R.C., Ensslin, L. and Jungles, A.E. (2014) A Review of Risk Management in Construction: Opportunities for Improvement. *Scientific Research, Modern Economy*, Vol. 5(4), pp. 367-383. Retrieved April 3, 2023, from <https://dx.doi.org/10.4236/me.2014.54036>
- Bahamid, R.A., Doh, S.I. (2017) A Review of Risk Management Process in Construction Projects of Developing Countries. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 271, <https://doi.org/10.1088/1757-899X/271/1/012042>
- Bahoola , V., Hiremath, S. B., Mallik, D. (2014). An assessment of risk response strategies practiced in software projects. *Australasian Journal of Information Systems*, Vol. 18(3). Retrieved April 4, 2023, from <https://doi.org/10.3127/ajis.v18i3.923>

- Banaitiene, N. (Ed.). (2012). Risk Management - Current Issues and Challenges, *Risk Management in Construction Projects*. InTech. Lithuania. <https://doi.org/10.5772/51460>
- Bayraktar, O. (2020). Risk Management in Construction Sector. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, Vol. 8(2), pp. 237-243. Retrieved March 24, 2023, from <https://doi.org/10.30574/wjarr.2020.8.2.0433>
- El-Sayegh, S.; Mansour, M. (2015). Risk Assessment and Allocation in Highway Construction Projects in the UAE. *Journal of Management in Engineering*, Vol. 31(6), 04015004. Retrieved March 23, 2023, from [https://doi.org/10.1061/\(asce\)me.1943-5479.0000365](https://doi.org/10.1061/(asce)me.1943-5479.0000365)
- Enisa. (2023). Interoperable EU Risk Management Toolbox. *European Union Agency for Cybersecurity*. From <https://www.enisa.europa.eu/publications/interoperable-eu-risk-management-toolbox?v2=1>
- Giannakis, M., Papadopoulos, T. (2016). Supply chain sustainability: A risk management approach. *International Journal of Production Economics*, Vol. 171, pp. 455-470. Retrieved April 5, 2023, from <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2015.06.032>
- Hayashi, Y., Kamei, K. (2019). Risk Management. In: Abe, S., Ozawa, M., Kawata, Y. (eds) *Science of Societal Safety*. Trust, Vol 2. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-2775-9_11
- Hemant, G., Mishra A, K., Aithal P. S. (2022). Risk Management Practice Adopted in Road Construction Project. *International Journal of Management, Technology, and Social Sciences (IJMTS)*, Vol. 7(1), pp. 21-36. <https://doi.org/10.5281/zenodo.5885986>
- Hwang, B., Chen, M. (2015). Sustainable risk management in the construction industry: lessons learned from the IT industry. *Technological And Economic Development of Economy*, Vol. 21(2), pp. 216–231. Retrieved April 5, 2023, from <https://doi.org/10.3846/20294913.2014.979455>
- ISO 31000:2018, International Standard: Risk management – Guidelines, *The International Organization for Standardization*, second edition.
- Iten, R., Wagner, J., Röschmann, A. Z. (2021). On the Identification, Evaluation and Treatment of Risks in Smart Homes: A Systematic Literature Review. *Risks*, Vol. 9(6), 113. Retrieved April 4, 2023, from <https://doi.org/10.3390/risks9060113>
- Ivanová, E., Masarova, J. (2013). Importance of road infrastructure in the economic development and competitiveness. *Economics and Management : Competitiveness of Nations in Global Economy*, Vol. 18(2). Retrieved March 13, 2023, from <https://doi.org/10.5755/j01.em.18.2.4253>
- Jaber, F, K. (2015). Establishing risk management factors for construction projects in Iraq. *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology (IJARET)*, Vol. 6(1), pp. 36-50.
- Johansen, A., Sandvin, B., Torp, O., Økland, A. (2014). Uncertainty Analysis – 5 Challenges with Today’s Practice. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 119 (November), pp.591–600. Retrieved March 15, 2023, from <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.066>
- Kassem, M., Chavada, R., Dawood, N., Benghi, C., Sanches, R. (2013). Road

- construction projects: an integrated and interactive visual tool for planning earthwork operations. *Proceedings of the 13th International Conference on Construction Applications of Virtual Reality, 30-31 October 2013, London, UK.*
- Krysiak, F. (2009). Risk Management as a Tool for Sustainability. *Journal of Business Ethics* Vol. 85(3), pp. 483–492. Retrieved March 24, 2023, from <https://doi.org/10.1007/s10551-009-0217-7>
- Marzouk, M., Abdelkader, E. M., El-zayat, M., Aboushady, A. (2017). Assessing Environmental Impact Indicators in Road Construction Projects in Developing Countries. *Sustainability*, 9(5), 843. MDPI AG. Retrieved March 13, 2023, from <http://dx.doi.org/10.3390/su9050843>
- Masár, M., Hudáková, M., Šimák, L., Brezina, D. (2019). The current state of project risk management in the transport sector. *13th International Scientific Conference on Sustainable, Modern and Safe Transport (TRANSCOM 2019)*, Slovak Republic, 40, pp.1119-1126. Retrieved March 27, 2023, from <https://doi.org/10.1016/j.trpro.2019.07.156>
- Metham, M., Benjaoran, V., Sedthamanop, A. (2019). An evaluation of Green Road Incentive Procurement in road construction projects by using the AHP. *International Journal of Construction Management*, Vol. 22(3), pp. 501-513. Retrieved March 13, 2023, from <https://doi.org/10.1080/15623599.2019.1635757>
- Tamošaitienė, J (a.n.d.). Sustainability. *mdpi.com*. Retrieved April 5, 2023, from https://www.mdpi.com/journal/sustainability/special_issues/Sustainable_Risk_Assessment_Construction
- Tserng, H., Cho, I., Chen, C., Liu, Y. (2021). Developing a Risk Management Process for Infrastructure Projects Using IDEF0. *Sustainability*, Vol. 13(12), 6958. Retrieved April 7, 2023, from <https://doi.org/10.3390/su13126958>
- Lemos, F. (2020). On the definition of risk. *Journal of Risk Management in Financial Institutions*, Vol. 13(3), pp. 266-278.
- Obonadhuze, B, I., Eze, E.C., Siunoje, L, U., Sofolahan, O. (2021). Causes and Effects of Ineffective Communication on Construction Projects. *Borneo Journal of Sciences & Technology*, Vol. 3 (1), pp. 77-92. <http://doi.org/10.3570/bjost.2021.3.1-11>
- Obondi, K. (2022). The utilization of project risk monitoring and control practices and their relationship with project success in construction projects. *Journal of Project Management*, Vol. 7(1), pp. 35-52. <https://doi.org/10.5267/j.jpm.2021.7.002>
- Okate, A., Kakade, V. (2019). Risk Management in Road Construction Projects: High Volume Roads. *Proceedings of Sustainable Infrastructure Development & Management (SIDM) 2019*, 4 pages. Retrieved March 22, 2023, from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3375904>
- Othman, A, A., Abdelwahab, N, M. (2018). Achieving sustainability through integrating risk management into the architectural design process, *Journal of Engineering, Design and Technology*, Vol. 16(1), pp. 25-43, <https://doi.org/10.1108/JEDT-09-2017-0087>

- PMI: Project Management Institute. (2021). Guide to Project Management Body of Knowledge. 7th ed. USA: PMI; 2021.
- Regmi, S., Awasthi, K., Joshi, B. (2021). An Evaluation of Challenges of Rural Road Construction Management in Budhinanda Municipality, Nepal. *Journal of Advanced Research in Construction and Urban Architecture*, Vol. 6(1), pp. 1-11. Retrieved March 22, 2023, from <https://doi.org/10.24321/2456.9925.202101>.
- Renault, B. Y., Agumba, J. N., Ansary, N. (2016). A Theoretical Review of Risk Identification: Perspective of Construction Industry. *Proceedings 5th Applied Research Conference in Africa. (ARCA) Conference, 25-27 August 2016, Cape Coast, Ghana*, pp. 773-782.
- Rivera, L., Baguec, H., Yeom, C. (2020). A Study on Causes of Delay in Road Construction Projects across 25 Developing Countries. *Infrastructures*, Vol. 5(10), 84. MDPI AG. Retrieved March 22, 2023, from <http://dx.doi.org/10.3390/infrastructures5100084>
- Safaeian, M., M., A., Kabirifar, K., Yazdani, M., Shapouri, M. (2022). Selecting Appropriate Risk Response Strategies Considering Utility Function and Budget Constraints: A Case Study of a Construction Company in Iran. *Buildings*, Vol. 12(2), 98. Retrieved April 4, 2023, from <https://doi.org/10.3390/buildings12020098>
- Sánchez-Fernández, M.; Barrigón Morillas, J.M.; Montes González, D.; de Sanjosé Blasco, J.J. (2022). Impact of Roads on Environmental Protected Areas: Analysis and Comparison of Metrics for Assessing Habitat Fragmentation. *Land* 2022, Vol. 11, 1843. Retrieved March 13, 2023, from <https://doi.org/10.3390/land11101843>.
- Schulte, J., Knuts, S. (2022). Sustainability impact and effects analysis - A risk management tool for sustainable product development. *Sustainable Production and Consumption*, 30, pp. 737-751. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2022.01.004>.
- Shrestha, A., Thaheem, M. J. (2022). Risk Management as a Tool for Sustainability. *Sustainability*, Vol. 14(7), 4331. MDPI AG. Retrieved April 5, 2023, from <http://dx.doi.org/10.3390/su14074331>
- Sorel, T. (2004). The Life Cycle Continuum. *United States Department of Transportation, Federal Highway Administration (FHWA), Public Road Journal*, Vol. 68(1). Retrieved March 17, 2023, from <https://highways.dot.gov/public-roads/julyaugust-2004/life-cycle-continuum>
- Srinives, K. (2019). Process of Risk Management, Perspectives on Risk, Assessment and Management Paradigms. Retrieved March 25, 2023, from <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.80804>.
- Suleiman, A, S. (2022). Causes and effects of poor communication in the construction industry in the MENA region. *Journal of Civil Engineering and Management*, Vol. 28(5), pp. 365–376. <https://doi.org/10.3846/jcem.2022.16728>
- Szymański, P. (2017). Risk management in construction projects. *2nd International Joint Conference on Innovative Solutions in Construction Engineering and Management*, 24 May, Poznan-Puszczykowo, Poland. 208 pp. 174–182. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.11.036>

- Vishwakarma, A., Thakur, A., Singh, S., Salunkhe, A. (2016). Risk Assessment in Construction of Highway Project. *International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT)*, Vol. 5(2), pp. 637-641.
- Vitkūnas, R., Činčikaitė, R., Meidute-Kavaliauskiene, I. (2021). Assessment of the Impact of Road Transport Change on the Security of the Urban Social Environment. *Sustainability*, 13(22), 12630. MDPI AG. Retrieved March 13, 2023, from <http://dx.doi.org/10.3390/su132212630>
- Xiaofeng, L., Siwei, L., Yuan, Y. (2021). Analysis of The Impact of Highway Construction Related to Social and Environment. *E3S Web of Conferences: 2020 2nd International Academic Exchange Conference on Science and Technology Innovation (IAECST 2020)*. Vol. 233. 01113. 4 pages. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202123301113>
- Xu, Z.; Shen, Z.; Li, Y.; Xia, L.; Wang, H.; Li, S.; Jiao, S.; Lei, Y. Road Extraction in Mountainous Regions from High-Resolution Images Based on DSDNet and Terrain Optimization. *Remote Sensing 2021*, Vol. 13 (90). 18 pages. Retrieved March 22, 2023, from <https://doi.org/10.3390/rs13010090>.

**BIOECOLOGICAL STUDY OF THE MEDITERRANEAN FRUIT FLY,
CERATITIS CAPITATA (WEIDEMANN, 1824)(DIPTERA, TEPHRETIDAE) IN
A FRUIT GROWING REGION (WILAYA OF BATNA).**

Amina HAMMADI

*Institute of Veterinary and Agronomic Sciences Agronomic Sciences, University of Batna1-
Algeria*

lamomira@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of this work is to study the bio-ecology of the fruit fly *Ceratitis capitata* (Diptera, Tephretidae) in a region with arboricultural vocation in the mountainous areas of Batna, particularly in Oued El Biod.

The rearing of some fruits allowed to notice that apricots of the Rosi variety are the most attacked with 132 larvae collected from 1 kg of fruits. It was noticed that the average number of maggots per kg of apples of the Golden delicious variety was 5 larvae per 1 kg of fruit. This number was lower for the apple variety Royal Gala, reaching the value of 2 larvae per kg of fruit.

The emergence rate of the pupae obtained in the rearing cage on apricots of the Rosi variety, 132 larvae were obtained or all these larvae were able to emerge, that is to say an emergence rate of 100%, the same rate of emergence was recorded for the apple tree of the Royal gala variety, on the apple tree of the Golden delicious variety, that is to say an emergence rate of 80%.

Keywords: *Ceratitis capitata*, fruit infestation, number of larvae /kg, emergence rate, Batna.

STUDY OF THE BIODIVERSITY AND DISTRIBUTION OF CEREAL WEEDS IN THE CENTRAL AND NORTHERN REGION OF SETIF HIGH PLAINS (ALGERIA)

Amina HAMMADI

*Institute of Veterinary and Agronomic Sciences Agronomic Sciences, University of Batna1-
Algeria*

lamomira@gmail.com

Amar ROUABHI

Department of Agronomic Sciences, University Ferhat ABBAS Sétif1 – Algeria

¹Rouabhiamar@univ-setif.dz

ABSTRACT

Cereal weeds are studied for two reasons. She draws attention to the floral diversity of cultivated fields and contributes to the understanding of how this floral diversity affects the technical management of the crops. The study concentrated on the weed dynamics in the two Setifian high plains regions (center and north). This work was carried out during the autumn period of the 2021/2022 crop year. The surveys were geographically distributed over the whole study area in order to take into account the variability of agro-ecological factors. . The analysis of 51 surveys carried out in plots, allowed us to identify 89 weed species divided into 68 genera and 12 botanical families. The most represented families are respectively Asteraceae (37,07%, 33 species), Fabaceae (13,48%, 12 species), Amaranthaceae (7,86%, 7 species), Brassicaceae (6,74%, 6 species), Poaceae (5,61%, 5 species), Geraniaceae (4,49%, 4 species), Boraginaceae (4,49%, 4 species). Dicotyledons are dominant with 83 species (93,25%), Monocotyledons include 6 species (6,74%). The biological type shows that annuals dominate and form 61,53% (56 species), perennials 18,68% (17 species) and biennials 19,78% (16 species).

J*P-CLOSED SETS IN TOPOLOGICAL SPACES

R.MALINI

*PG Student, Department of Mathematics, Avinashilingam Institute for Home Science and
Higher Education for Women Coimbatore-641004, Tamilnadu,India.*

Dr. PL.MEENAKSHI

Assistant Professor

*Department of Mathematics, Avinashilingam Institute for Home Science and Higher Education
for Women Coimbatore-641004, Tamilnadu,India.*

J. DEVAYANI

PG Student

*Department of Mathematics, Avinashilingam Institute for Home Science and Higher Education
for Women Coimbatore-641004, Tamilnadu,India.*

ABSTRACT

In this paper, a new class of sets J*P-closed sets is initiated in topological spaces. The properties and relationships with other g-closed sets are analyzed. Some important characterizations are obtained. The study of J-closed sets has been done by the following methods:

- Analytical method of comparing J-closed sets with other existing closed sets.

- Obtaining counter examples wherever necessary to substantiate the result.
- Interpreting the results as diagrams.
- Analysis of preservation of topological properties by J-closed sets.

In 1937, Stone introduced regular open sets and used it to define the semi-regularization of a topological space. In 1968, Velicko proposed δ -open sets which are stronger than open sets. Levine has brought generalized closed sets in 1970. Dunham has established a generalized closure using Levine's generalized closed sets as Cl^* . In 2016, Annalakshmi has instituted regular*-open sets using Cl^* . In 2018, Meenakshi.P.L have introduced a class of new sets namely η^* -open sets which is placed between the classes of δ -Open set and open set. Later Meenakshi.PL, have introduced new sets namely J, J^*, J^{**} -closed sets. Here, J^*P -closed sets are introduced using η^* -open sets and their features are studied.

In this paper, a new class of generalized closed sets, called J^*P -closed sets are introduced. The relations between J^*P -closed sets and various existing closed sets are analysed.

Keywords: J^*P -closed sets, J-closed sets, g-closed sets, η^* -open sets, δ -open sets and pre open.

FORM OF SOCIAL INTERACTION FOR RESIDENTS OF LINGGOASRI
VILLAGE, KAJEN DISTRICT, PEKALONGAN REGENCY

M. Arzaqi NASSANI

K.H. State Islamic University Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

arzaqimuhammad3@gmail.com

Amarul HAKIM

K.H. State Islamic University Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia

amarulhakim224@gmail.com

ABSTRACT

Social interaction is a communication process carried out by humans as social beings. Forms of social interaction are divided into two, namely associative and dissociative. With social interaction, humans can coexist and understand each other. The purpose of this study was to determine the forms of social interaction and harmony in the people of Linggoasri Village. This research is interesting because it was conducted in a village whose population consists of several adherents of different religions. This type of research is field research. The method used is a qualitative method with a case study approach. Data collection methods used in the form of observation, interviews, and documentation. The results of this study reveal that the form of social interaction that occurs in Linggoasri Village is a form of associative social interaction which includes cooperation in social activities, accommodation, and tolerance. Meanwhile, forms of social interaction that are dissociative in nature, such as conflicts or conflicts in social interactions between religious communities, almost never occur.

Keywords: Form, Social Interaction, Residents

HOW SOCIAL INDICATORS MODIFY THE LIFESTYLE OF THE POPULATION? THE CASE OF POLISH WOMEN

Monika LOPUSZANSKA-DAWID

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland, Faculty of Physical Education, Department of Human Biology, monika.lopuszanska@awf.edu.pl;

ORCID NO: [0000-0002-3533-5754](https://orcid.org/0000-0002-3533-5754)

ABSTRACT

The social position of women in a community can be indicative of a country's level of social development. Poland still remains a country with uneven social development of individual population groups, a particular example of which are social differences based on gender. The aim was to analyse the strength and direction of the relationship between selected lifestyle elements and social indicators.

Information on basic lifestyle factors: drinking alcohol, smoking, coffee drinking, and physical activity, and education level (as an economic status) of 5 806 women in the fifth decade of life were analysed. In addition, in order to assess the social and economic status of women, which well describes the situation of women on the labor market and in the economy in Poland in specific years, objective and key indicators characterizing the position of women in Polish society at a specific time were included in the analysis. The main social indicators included were e.g.: Gender Inequality Index, women total employment (in %), employed women being in managerial positions (in %), women among scientists (in %). Logistic regression and Chi-squared test were used.

The situation of women on the labour market and in Polish social life has improved slightly in recent years. The most important socio-economic predictor of women's life style was the women total employment rate in managerial positions. As the frequency of women being in managerial positions increases, the frequency of unhealthy health behaviours increases. The Gender Inequality Index and, further down, the Gini coefficient, and women total employment also reach significance.

The social situation of women, especially in the context of their gender equality, turns out to be of fundamental importance in modifying their lifestyles. In order to design targeted prevention programmes targeting women, this must be preceded by a comprehensive analysis of social indicators in the country.

Keywords: level of education, physical activity, smoking cigarettes, alcohol, coffee, GII, Gini coefficient.

**THE ROLE OF SOCIAL INSTITUTIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE
LINGGOASRI VILLAGE COMMUNITY**

Mirna YUNITA

*Hadith Study Program, Faculty of Ushuluddin Adab and Da'wah, State Islamic University K.H.
Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*

Ananda Aprilia Aulia SYAHNA

*Hadith Study Program, Faculty of Ushuluddin Adab and Da'wah, State Islamic University K.H.
Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*

ABSTRACT

Social institutions are special units of norms and values that organize a series of patterned actions for human needs in people's lives. With the existence of social institutions, it is expected to be able to maintain norms and values that are considered important and be able to become a forum and tool in fighting for certain interests in society. The purpose of this study is to explore the role of social institutions in Linggoasri Village in the community development process. This research uses a qualitative descriptive approach, conducted in Linggo and Rejosari Hamlets, Linggoasri Village, Kajen District, Pekalongan Regency. The subjects of the study are Social Institutions which include Family Institutions, Educational Institutions, Religious Institutions, and Government Institutions. The informants in this study consisted of government institutions, empowerment activists from social institutions, and the surrounding community. Data collection using interviews, documentation and observation. The results showed the role of social institutions in empowering the Linggo community. In the field of family, the community is empowered through programs to form a good family. In religious institutions, society is empowered through conscious religious harmony and moderation. In the field of education, the community is empowered through educational institutions that are built. In the government sector, the community is empowered by the presence of RT, RW, Village Head and other government institutions.

Keywords: institutions establishment, Roles, Social Institutions

RELATIONSHIP OF SOCIOECONOMIC FACTORS AND BASIC BIOLOGICAL VARIABLES. RESULTS FROM THE POLISH POPULATION**Monika LOPUSZANSKA-DAWID**

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland, Faculty of Physical Education, Department of Human Biology, monika.lopuszanska@awf.edu.pl;

ORCID NO: [0000-0002-3533-5754](https://orcid.org/0000-0002-3533-5754)

Anna KOPICZKO

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland, Faculty of Physical Education, Department of Human Biology; anna.kopiczko@awf.edu.pl

ORCID NO: [0000-0002-1222-113X](https://orcid.org/0000-0002-1222-113X)

Edyta SIENKIEWICZ-DIANZENZA

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Poland, Faculty of Physical Education, Department of Human Biology; edyta.sienkiewicz@awf.edu.pl

ORCID NO: [0000-0001-5823-9864](https://orcid.org/0000-0001-5823-9864)

Alicja SZKLARSKA

Polish Academy of Sciences, Palace of Culture and Science, Defilad Square 1, Warsaw, Poland; aeszkarska@gmail.com

ORCID NO: [0000-0003-1698-158X](https://orcid.org/0000-0003-1698-158X)

ABSTRACT

Researches indicates that changes in the economic well-being can affect changes in the various biological parameters of the population. For example, secular changes in the growth and pace of development mostly reflect the standard of living, improvement of medical and social care, or, in general, in the progress of modern civilization. Studies have also demonstrated that many biological features of the body are highly dependent on the position of the individual on the scale of social prestige, e.g. educational level or social position.

The aim was to identify associations of socio-economic factors with selected basic somatic characteristics: height and body weight and assessing the change in this relationship over time.

Anthropometric data of 5042 women aged 40-50 years old, healthy and professionally active residents of Wrocław (Poland), were analysed. During the 1986-2006 period, four

birth cohorts of women were examined in 1986, 1991, 1996 and 2006. The socio-economic information were evaluated by means of a questionnaire.

During the study period there were observed favourable trends in body structure changes. There were found regular social gradients of almost all measures of biological condition. Usually the relationship is one-way: the lower the position of individuals on the educational scale, the worse the broadly defined biological condition. The social distance for certain measures of biological status decreased during the study period. It resulted from better secular trends in less educated women. The main socio-economic factor that influenced the biological status of the surveyed women was their level of education.

Studies of the Polish population have shown that people with lower education, have less favorable biological parameters, body height and weight. The results are consistent with other studies of biological variables in the Polish population, lower education is associated with, for example, faster ageing and higher mortality rates. The obtained information, apart from individual meaning, should have a significant impact on the national health policy and construction of appropriate educational models promoting healthy lifestyle.

Keywords: level of education, secular trends, body height, body weight, Poland

**GENDER DYNAMICS OF LIVELIHOOD DIVERSIFICATION STRATEGIES
AMONG RURAL HOUSEHOLDS
OF NIGER STATE, NIGERIA**

ABDULLAHI, A

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

SALIHU, I.T.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

MUHAMMAD, H.U.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

JIBRIN, S.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

AHMED, I.I.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

MOHAMMED, H. A.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

ABSTRACT

This study focused on gender dynamics of livelihood diversification strategies among rural households in Niger State, Nigeria. Primary data were collected from 70 and 62 male and female headed households respectively using semi structured questionnaire. The statistical tools used for data analysis were descriptive statistics and Tobit regression analysis. The result of the socioeconomic analysis shows that average age of male and female headed households was 42 and 39 years with an average household size of 13 and 7 persons respectively. Majority of the male and female respondents had no formal education (58.6% and 74.2% respectively), no access to credit (55.7% and 85.5% respectively) and no extension services (38.6% and 46.8% respectively) with an average farm size of 1 hectare per household respectively. The extent of livelihood diversification was relatively high among male headed households (72.9%) than female households (64.5%) with rate of participation mostly in farming, off farm and Non-farm activities.

The Tobit regression analysis shows that R^2 value was 0.5274 and 0.4423 while LR Chi² was 51.49 and 40.47 at 1% level of probability for male and female households respectively. Marital status, credit, household size, extension services and farm size had positive significance on level of livelihood diversification. While age, education, household assets and savings had negative influence on the extent of diversification among male and female headed rural households. Thus it was recommended that financial institutions in collaboration with rural development agencies should make credit facilities and extension services more available for the rural people so as to sustain and enhance livelihood diversification among households.

Key words: Gender, livelihood and Diversification

INTRODUCTION

The demand for food and livelihood security is a pressing concern for development planners and researchers as world's population continues to grow geometrically and its forecasted to reach 9.7 billion in 2050 by Food and Agricultural Organization (Abeje *et.al.*, 2015). This situation is more peculiar in Sub-Saharan African countries, where the livelihood of more than three-fourths of the population is dependent on rain-fed agriculture. The assets, activities and opportunities that jointly determines the living standard of an individual or household is known as Livelihood (Adesoji *et.al.*, 2014). Livelihood is sustainable when it copes with and recovers from shocks and uncertainties. Livelihood diversification is the involvement of an individual in more than one economic activity. Livelihood diversification leads to an increase in the number of income sources. It's an adaptive process whereby households add new activities, and also maintaining existing one in order to increase the number of income sources (Sallawu *et.al.*, 2016). Hence, rural household diversify their livelihood to include on-farm, off-farm or market activities and non-market activities. however, the role of women in rural economy development has long been undermined. Even though Women often manage complex households' chores and pursue multiple livelihood strategies such as livestock tending, crop production, collecting fuel, trading and lots more but many of these activities are not seen as economically active employment thus enjoys less production resources and opportunities to compete productively. Aside the gender gap in resource allocation, they also exist a significant gap between the two genders in terms of occupational sequestration into low technology occupations which limit their ability to develop new skills. To this end, this study seeks to examine gender dynamics of livelihood diversification strategies among rural households of Niger state, Nigeria.

METHODOLOGY

This study was conducted in the rural areas of Niger State, Nigeria. The State was created out of the former North Western State and became a fully autonomous State on 3rd February, 1976, with headquarter at Minna. Niger State is in the North-central part of Nigeria and lies between longitude 3° 30¹ and 7° 20¹ East of the Greenwich Meridian and latitude 8° 20¹ and 11° 30¹ North of the equator. The State had a total inhabitant of over 3,954,772 people during the 2006 population census. However, going by the annual population growth rate of 3.5 percent, the population of Niger State was projected to be 6,556,200 people in the year 2022 covering a land mass area of about 76,363km² at a density of 72.76/ km² (National population census of Nigeria (NPCN), 2022). In this study a Multistage sampling technique was adopted to select 70 males and 62 female respondents from the study area. Data were collected using semi-structured questionnaire and analysis was conducted using descriptive statistics and Tobit regression analysis to examine respondents' socioeconomic characteristics and factors influencing diversification respectively.

RESULTS AND DISCUSSION

Socio-economic characteristics of the respondents

Age of the respondents: The results in Table 1 revealed that the average age of the respondents for male was 42 years while that of the female was 39 years. This implies

that livelihood diversification is common among the households with young individuals who are more energetic and could afford to take the risks associated with livelihood diversification. This agrees with the findings of Kassie *et.al.* (2017) who pointed out that majority of the households that are engaged in non-farm income are still in their productive years.

Marital Status: Marital status as indicated in Table 1 shows that majority of the male (94.3%) and female (75.4%) were married. This will increase the number of family labour since majority of them engage in farming as their primary occupation. This result agrees with Sallawu *et.al.* (2016) who reported that high proportion of married people were involved in livelihood diversification.

Household Size: The result also shows mean of the family size 13 and 7 persons for male and female households respectively. This depicts a fairly large family size in the study area with a relatively more individuals in male headed households. This result corroborates with Abeje *et.al.* (2015). who noted that a fairly large household size is dominant in rural Nigeria.

Educational Status: which refers to the position individuals have attained in acquiring knowledge, skill, and experience through teaching and learning process. The result in Table 1 shows that 41.4% and 25.8% male and female respondents respectively had formal education. This implies that male respondents are more educated than female respondents therefore, can diversify more. Education contributes to livelihood diversification of the respondents in the study area in such a way that the more the education the more their level of diversification.

Income: The results also revealed that the average income size of male and female households was #310,687 and #142,985 respectively. This implies that male respondents have more economic opportunities and thus makes more money than females in the rural areas. This result agrees with the work of Adesoji *et.al.* (2014) who reported that male farmers engaged most in rural economic activities hence earns and save more for family expenditure.

Table 1: Socio-economic Characteristics of the Respondents

Variables	Male		Mean	Female		Mean
	Frequen cy	Percentage (%)		Frequen cy	Percentage (%)	
Age(years)						
30years and below	6	8.6		8	12.9	
31-40years	27	38.6	42	14	22.6	39
41-50years	32	45.7		21	33.9	
51years and above	5	7.1		19	30.6	
Marital status						
Married	66	94.3		47	75.8	
Single	2	2.9		3	4.8	
Divorce	1	1.4		3	4.8	
Widow	1	1.4		9	14.6	
Household size						
5 and below	7	10		26	41.9	
6-10people	29	41.4	13	32	51.6	7
12people and above	34	48.6		4	6.5	
Formal education						
Yes	29	41.4	9	16	25.8	7
No	41	58.6		46	74.2	
Annual income (Naira #)						
1 – 100,000	13	18.6	310,687	25	40.3	142,985
100,001-200,000	26	37.1		20	32.3	
200,001-300,000	13	18.6		15	24.2	
Above 300,000	18	25.7		2	3.2	

Source: Field Survey, 2022

Extent Livelihood Diversification

Simpson index was used to determine the extent of livelihood diversification of households in the study area. The value of Simpson index ranges between 0 and 1. An index 0 implies not diversify, while a coefficient of 1 means perfect diversification. The closer the value is to unity, the greater the degree of diversification.

The results in Table 2 presents’ the different livelihood activities in the study area. The participation was calculated by dividing the number of respondents that are engaged in a particular livelihood activity with the total number of respondents, and then multiply by 100. The results revealed that all rural households diversify their means of livelihood as they depend on more than a single source of income. From the Table, male headed households (72.9%) enjoys high extent of livelihood diversification strategies than female headed households (64.5%). This is in line with findings of Sallawu *et.al.* (2016) who noted that rural households do not rely only on farm incomes to sustain their livelihoods,

but they also diversify their income sources into the nonfarm sector driven by various motives.

Table 2: Extent of Livelihood diversification

Livelihoods category	Livelihood activities	Frequency		Percentage(%)	
		Male	Female	Male	Female
On Farm	Arable farming	67	50	95.7**	80.6**
	Livestock farming	55	23	78.6**	37.1
	Tree cropping	44	30	62.9	48.4
	Ornamental farming	23	17	32.9	27.4
	Fish farming	35	19	50.0	30.6
	Poultry	37	45	52.9	72.6**
Off-farm	Hunting	45	10	64.3**	16.1
	processing	23	54	32.9	87.1**
	Seed collection	42	40	60.0	64.5
	Farming labour	62	23	88.6**	37.1
	Marketing farm produce	34	59	48.6	95.2*
Non-farm	Brickmaking/laying	37	0	52.9	0
	Carpentry	44	0	62.9	0
	Soap making/selling	33	45	47.1	72.6
	Shoe making	43	6	61.4	9.7
	Teaching	30	37	42.8	59.7
	Hair plaiting	0	45	0	72.6
	Blacksmith	9	0	12.9	0
	Tailoring	19	54	27.1	87.1**
	Transportation	59	0	84.3**	0
	Trading	62	59	88.6**	95.2**

Extent	SID	Frequency		Percentage	
		Male	Female	Male	Female
Very Low	0.01-0.25	7	12	10	19.4
Low	0.26-0.50	12	10	17.1	16.1
High	0.50-0.75	30	26	42.9**	41.9**
Very High	0.75-1.00	21	14	30.0**	22.6**

Source: Field Survey, 2022,

Note: ** = High Diversification

Determinants of Livelihood diversification

The Tobit regression analysis presented in Table 3 shows an estimated R² of 0.5274 and 0.4423 for male and female headed households respectively. implying that 53% and 44% percent variation in the dependent variable was accounted for by the explanatory variables included in both models. The LR Chi² was significant at 1% level of probability while Marital status, credit, household size, extension services and farm size had positive significance on level of livelihood diversification implying that increase in any of these factors results to probability increase in households’ extent of livelihood diversification. On the contrary, age, education, household assets and savings had negative influence on the extent of diversification among male and female headed rural households. This result corroborates with the findings of Adesoji *et.al*, (2014) and Sallawu *et.al*. (2016) who reported that socioeconomic attributes of the rural people influences their level of livelihood diversification.

Table 3: Tobit regression analysis of determinant of livelihood diversification

Explanatory value	Coefficient	p> t	Coefficient	p> t
	Male		Female	
Age	-.0169029	0.0028**	.0465909	0.003**
Marital status	.3360324	0.053**	.0766397	0.000***
Household size	.0257879	0.023***	.0246522	0.069***
Years in school	-.0192619	0.060***	-.867527	0.006**
Extension service	.0976062	0.0000***	-.4770486	2.76
Household assets	-.2664157	0.014***	-.153852	0.001***
Credit access(amount)	4.22e-07	0.001***	2.12e-07	0.135***
Farm size	-.2600419	0.0000***	2.83e-06	1.79
farm income	2.67e-07	0.006***	0.0901485	0.21
Saving	-3.05e-07	0.005***	2.67e-07	0.016**
Constant	.7523032	0.027	.5513007	0.186
LR Chi2	51.49***		40.47***	
Pseudo R2	0.5274		0.4423	
Sigma	.2920448		.182100	
Log likelihood	-23.07		86.03	

Note: *** Significant at 1% level; ** Significant at 5% level; *Significant at 10% level

CONCLUSION AND RECOMMENDATION

From the finding, it can be concluded that households’ level of livelihood diversification in Niger state was relatively higher among male headed households than female households. And extent of diversification is majorly influenced by socioeconomic factors such as age, educational status, marital status, household size and access to credit. Hence, government and concerned organizations should effectively link rural populace to available financial institutions for the provision of on-lending, short and long term credit facilities. These financial institutions can also provide advisory role to the farmers to ensure prudent management of such facilities.

REFERENCES

- Abeje M. T., Atsushi T., Enyew A., Nigussie H., Nigussie, Z., Zemen, A., Asres E., Dessalegn M. & Daregot B. (2019). Exploring Drivers of Livelihood Diversification and Its Effect on Adoption of Sustainable Land Management Practices in the Upper Blue Nile Basin, Ethiopia.
- Adesoji S. A., Olanrewaju K. O. & Kolawole O. F. (2014). Livelihood Diversification Sources of Female Household Heads in Rural Communities of Osun State. *Journal of Agricultural Extension*, 8 (2), 10-20.
- Kassie, G. W., Kim, S., Fellizar, J. & Francisco P. (2017). Determinant factors of livelihood diversification: Evidence from Ethiopia. *Cogent Social Sciences*, 3:1369490
- National Population Commission of Nigeria (NPCN) (2022). Available online: Retrieved from <https://www.citypopulation.de/php/nigeria-admin.php?adm1id=NGA027>: 21 March 2022.
- Sallawu H., Tanko L., A. A. A. Coker & M. S. Sadiq. (2016). Livelihood and Income Diversification Strategies among Rural Farm Households in Niger State, Nigeria. *Asian Journal of Agricultural Extension, Economics & Sociology*, 11(4), 1-11.

ASSESSMENT OF FARMERS' ADAPTATION STRATEGIES TO FLOOD RELATED LOSSES IN ZONE ONE AREA OF EKITI STATE, NIGERIA.**SHUAIBU, U.**

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

ABDULLAHI, A

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

SALIHU, I.T.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

MUHAMMAD, H.U.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

JIBRIN, S.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

AHMED, I.I.

*Department of Agricultural Extension and Rural Development
Federal University of Technology Minna,
Niger State, Nigeria*

ABSTRACT

This study assesses farmers' adaptation strategies to flood related losses in zone one area of Ekiti State, Nigeria. The specific objectives were to; describe the socio economic characteristics of farmers in the study area, examine the perceived effects of flood on the production of farmers, examine the adaptation strategies to flood related losses by farmers, analyze the determinants of the adaptation strategies to flood related losses in the area and to examine the constraints associated with the adaptation strategies to flood in the study area. A multistage sampling technique was adopted in the selection of 147 crop farmers. Data obtained were analyzed by the use of descriptive statistics and inferential statistics tool used was the Poisson regression model. The results indicated that crop farmers in the study area have the average age of 43years, dominated by males and

were married. Majority about 79.7% of the crop farmers were educated in formal institutions of learning and have a mean household size of 5 people. Also the respondents had the mean of 18 years of farming experience and 59.9% owned their land with the mean of 1.4 hectares of land. The study revealed that respondents strongly perceived flood effects of loss in farm produce, loss in quality of yield, loss of farm infrastructure, causes soil degradation, pest challenges. The study findings show that common adaptation strategies adopted by the crop farmers include change in planting date, crop rotation, mixed cropping, planting of cover crops and mulching. Furthermore, the Poisson regression result of the determinants of adaptation strategies to flood showed that age, level of education, farming experience, extension visit, credit, compatibility and cost of practice were statistically significant in making decisions. However the major severe constraints perceived by the respondents include: poor access to adaptation strategies information, high cost of improved crop varieties, lack of access to weather forecast technology by crop farmers and government irresponsiveness to risk management. Therefore, it was recommended that Extension agencies should provide adequate information on various adaptation strategies to farmers, which was one of the major constraints they face, relevant stakeholders and concerned organization should provide farmers with weather forecast technology, financial institutions should make access to credit facilities to farmers to enable them adopt adaptation strategies.

TERCÜMAN VE DİLİ
INTERPRETING AND LANGUAGE

Dilshoda MUBARAKOVA

Doç. Dr., Taşkent Devlet Şarkşunaslık Üniversitesi, Şark Filolojisi Fakültesi, Tercüme Bölümü, Taşkent Şehri, Özbekistan, ORCID ID 0000-0001-6433-3937

ÖZET

Metafor, halkların kültürüyle yakından ilişkili ve medeniyet mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelen en önemli dil fenomenlerinden biridir. Bu bildiride metaforu çevirmenin özelliklerini, çevirmenin metaforu iki dil arasında çevirirken karşılaştığı zorlukları ve metafor çevirmenin en önemli sorumluluklarını açıklamaktadır. Biçim ve içerik bütünlüğünü, güzelliği sağlayan tüm unsurları koruyarak, ikinci dil araçları temelinde başka bir dilde yaratılmış bir sanat eserinin yeniden yaratılmasıdır. Edebi çeviri ise ulusal edebiyatın gelişmesine, halklar arasındaki dostluk ve kardeşliğin çıkarlarına ve kültürel ve edebi bağların kurulmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.

Metafor, ulusların kültürüyle yakından bağlantılı olan ve medeniyet mirasının ayrılmaz bir parçası haline gelen en önemli dil fenomenlerinden biridir. Metafor hem dilsel hem de edebi bir kavramdır. Bu nedenle, dilbilimsel metafor ve edebi metafor gibi türlere ayrılmıştır. Her iki durumda da metafor, benzerlik ilkesine göre bir nesnenin özelliklerinin diğerine aktarılmasını ifade eder. Bununla birlikte, dilbilimsel bir bakış açısından, bir metafor, hazır bir konuşma unsurudur ve edebi bir bakış açısından, bir metafor bir mecazdır, yani bir kelimenin mecazi anlamda kullanımına dayanan bir imge. Bu durumda, metaforun dilbilimsel bir birim olarak anlamı, onu mecazi olarak bir nesne, olay, işaret olarak adlandırmaktır - konuşmanın duygusal ifadesini geliştirmek. Metaforik çeviri, bir dizi dilbilimsel, edebi, kültürel, felsefi ve hatta psikolojik konuları kapsar. Metaforik çeviri çalışmasına doğru yaklaşım, okuyucuya yeterli metaforik bilgi sağlarken, çeviri sürecinde orijinal kaynak metnin biçimsel etkisinin geri yüklenmesinin önemini gösterir.

Anahtar sözcükler: metafor kavramı, çeviri, dil, metafor çevirinin zorlukları.

ABSTRACT

Metaphor is one of the most important linguistic phenomena that is closely related to the culture of peoples and is an integral part of the cultural heritage. This statement explains the features of metaphor translation, the difficulties encountered when translating metaphors between two languages, and the most important responsibilities of metaphor translation. It is the re-creation of a work of art created in another language on the basis of second language tools, while preserving all the elements that maintain the integrity of form and content. Literary translation contributes to the development of national literature, friendship and brotherhood between peoples, and the establishment and development of cultural and literary ties.

Metaphor is one of the most important linguistic phenomena, which is closely connected with the culture of nations and has become an integral part of the cultural heritage. Metaphor is both a linguistic and a literary concept. For this reason, it is divided into types such as linguistic metaphor and literary metaphor. In both cases, the metaphor represents the transfer of the properties of an object to another according to the principle of similarity. However, from a linguistic point of view, a metaphor is an element of ready speech, and from a literary point of view, a metaphor is a metaphor, that is, an image based on the use of a word in a metaphorical sense. In this case, the meaning of the metaphor as a linguistic unit is to call it a metaphor, an object, an event, a sign - to develop the emotional expression of speech. Metaphorical translation, a series of linguistic, literary, cultural, philosophical and even psychological topics. Approaching the work of metaphorical translation, while providing the reader with sufficient metaphorical knowledge, shows the importance of reloading the formative influence of the original source text during the translation process.

Keywords: metaphor concept, translation, language, metaphor translation difficulties.

NANOMATERIALS AS ANALYTICAL TOOLS FOR GENOSENSORS

SRİRAM*B. Pharm Student***R. DEVI***Associate Professor***DR.R. SRİNIVASAN***Dean and Professor***PARTHASARATHI. V***B. Pharm Student***S. KALAIVANAN***Assistant Professor***MOHAMED ASHIK ALI. M***B. Pharm Student***ABSTRACT**

Biomolecule immobilization, signal amplification, mediators, electroactive species, and detection nanoprobe using nanomaterials. Materials that have at least one exterior dimension or internal structure that is 100 nm or less. In analytical chemistry, there are generally two major uses for nanotechnology. Analysing materials at the nanoscale is the first step, and using nanotechnology for analysis and spectroscopic imaging is the second. They provide fantastic opportunities for bridging biological recognition events with electronic signal transduction and for creating a new breed of bioelectronic devices with innovative functionality. In particular, nanomaterials such as noble metal nanoparticles (Au, Pt), carbon nanotubes (CNTs), magnetic nanoparticles, quantum dots, and metal oxide nanoparticles have been actively investigated for their applications in DNA

biosensors. The application of colloidal nanoparticle synthesis allows for the preparation of tailored model systems for surface science studies and catalysis research.

Keywords: Nanomaterials, Analysing Materials, Applications, Nanoparticle Synthesis

STABILITY STUDIES OF NANOFUIDS -A SHORT REVIEW

R. DEVI

Associate Professor

PARTHASARATHI. V

B. Pharm Student

DR.R. SRINIVASAN

Dean and Professor

SRİ RAM

B. Pharm Student

S. KALAIVANAN

*Assistant Professor***ABSTRACT**

Nanofluids are prepared by dispersing nanosized particles (less than 100 nm) into a base liquid creating nanofluids. Due to their excellent thermophysical and rheological characteristics, they are anticipated to be utilized extensively in heat transfer. Nanofluid stability, which is a requirement for studying nanofluids, is a major roadblock to the development of nanofluids for heat transfer. Poor colloidal stability causes particle aggregations and even precipitation, which causes pressure decreases, flow channel clogging, and component corrosion. Therefore, in order to successfully use nanofluids in industry, it is necessary to create long-term stable and reusable nanofluids. This chapter thoroughly examines a variety of factors that may enhance nanofluid stability. In many heat transfer applications, nanofluids might be thought of as the heat transfer fluids of the future. Due to the dispersed nanoparticles' high thermal conductivity, they are anticipated to perform better thermally than ordinary fluids. Numerous recent studies have shown that nanofluids have improved thermal conductivity and a higher rate of heat transfer. Numerous researchers have reported a significant improvement in the rate of heat transfer when using different nanofluids in different applications as opposed to conventional fluids. It is crucial to comprehend the characteristics of nanofluids, including their thermal conductivity, viscosity, and specific heat.

Keywords: Nanofluids, nanoparticles, fluids, Nano-sized particles, Stability.

NEW HORIZONS IN PSORIASIS MANAGEMENT: WHAT YOU NEED TO KNOW**Major Gheorghe GIURGIU***Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine, Bucharest, Romania**deniplant@gmail.com;**<https://orcid.org/0000-0002-5449-2712>***Prof Dr Med Manole COJOCARU**

SciRes I, EuSpLM

*Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania**cojocarumanole@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-6871-577X>***ABSTRACT**

Background A growing body of evidence highlights that intestinal dysbiosis is associated with the development of psoriasis. The gut-skin axis is the novel concept of the interaction between skin diseases and microbiome through inflammatory mediators, metabolites and the intestinal barrier. The gut microbiome affects skin homeostasis through its influence on the signaling pathways that coordinate epidermal differentiation.

The objective of this study was to synthesize current data on the Deniplant natural modulator of the gut microbiome in patients with psoriasis.

Materials and methods All studies confirmed the association of psoriasis and gut microbiota dysbiosis. We describe the recent advances regarding the interplay between gut microbiota and the skin. Thus, the microbiome can be considered an effective therapeutic target for treating this disorder.

Results This presentation provides a detailed and comprehensive systematic study regarding gut microbiome in patients with psoriasis. These results are supported by clinical observations based on a case serie showing improvement in psoriatic skin lesions after Deniplant natural modulator. It is still not clear whether psoriasis is an effect or a cause of the observed disbalance between beneficial and pathogenic microbes. In this context, the study provides very interesting results, showing significantly greater changes in the gut microbiome of patients with psoriasis treated Deniplant natural modulator

Conclusion There is a significant association between alterations in gut microbial composition and psoriasis. Intestinal dysbiosis is a state of imbalanced gut microbiome that eventually has a negative impact on skin function and integrity. Deniplant natural modulator is a potential therapeutic strategy in patients with psoriasis

Keywords: dysbiosis, microbiome, psoriasis, gut-skin axis, gut barrier, Deniplant natural modulator

LINEAR FRACTIONS IN ECONOMIC MODELLING: AN EXAMINATION OF SEQUENCES AND FUNCTIONS**Árpád BÁNHALMI PhD**

*Senior lecturer at Budapest Business School, University of Applied Sciences, Faculty of International Management and Business, Department of Methodology for Social Studies, Hungary, banhalmi.arpad@uni-bge.hu
ORCID: 0009-0006-9280-4461*

Éva Réka KERESZTES PhD

*College associate professor at Budapest Business School, University of Applied Sciences, Faculty of International Management and Business, Department of Methodology for Social Studies, Hungary,
Centre of Excellence for Future Value Chains, keresztes.eva@uni-bge.hu
ORCID: 0000-0001-8532-5063*

ABSTRACT

Linear fractions play a fundamental role in modelling economic phenomena and situations. The examination of linear fractions in economic modelling offers various alternative methods that can be used to improve the accuracy of economic models. This research aims to explore sequences and functions given by linear fractions, with special focus on their limit value, threshold limit, monotonicity and boundedness. Additionally, it is important to acknowledge the limitations of linear fractions in economic modeling, such as the lack of consideration for resource scarcity and demand functions. As we move beyond linear functions and towards more complex economic models, such as non-linear fractions, hyperbolic tasks arise. Convex separable programming is a potential solution when the demand function is included, as convex functions can be approximated linearly with strings. The role of differential equations in hyperbolic programming tasks cannot be overstated, as it has become a central topic in the field of operational research. Overall, the examination of sequences and functions given by linear fractions is just one aspect of economic modeling. While it offers important insights, it is crucial to continue exploring more complex models to better understand the dynamics of our economy.

Keywords: linear fractions, limit, monotonicity, boundedness.

1. Introduction

Linear fractions frequently appear in modelling economic situations. A common economic model involves dividing total costs into fixed and variable components. By definition, the fixed cost remains constant regardless of the number of units produced, while the variable cost changes depending on the quantity produced. A simple approach to modeling variable costs involves dividing them into two parts, where the variable cost is equal to the product of the average variable cost and the quantity of units produced (Samuelson and Nordhaus, 2010). It is also worth noting that alternative units of measurement can be used instead of the piece count to represent the quantity produced. This linear fraction model is widely used in economics to help businesses and organizations make informed decisions and manage their resources efficiently.

In a simple economic model, the production value is the product of the average variable cost and quantity produced, assuming that all production is sold. The cost function and revenue function are both linear, as they are the product of unit price and quantity. Profit is the difference between revenue and cost, which is also linear. Economic efficiency can be measured as the ratio of income to cost, which is a linear fraction. To analyze this fraction, we can consider its monotonicity, boundedness, and convergence. If the unit price exceeds the average variable cost, the fraction will be strictly monotonic. Since the denominator cannot be zero, the fraction will either strictly increase or strictly decrease. It is desirable for the fraction to be strictly increasing, but it will have a limit value. Even if we increase the fraction beyond all limits, it will not exceed a certain value. The ratio of the unit price and the average variable cost will converge to the quotient of the main coefficients (Samuelson and Nordhaus, 2010).

It can be noted that obviously production is not usually increased beyond all limits, as the model does not include demand, for example, how demand varies with price. If we take this into account, we can set a limit to production, that is, optimal production. However, if we include the demand function, linearity can change. Therefore, it is not certain that profit will be linear, or that efficiency expressed by the efficiency function will be a linear fraction. We can observe that it is strictly monotonic; better if it increases, and we can see that if we produce more, we can expect higher efficiency under certain conditions (Samuelson and Nordhaus, 2010).

It is obvious that it is bounded below; the efficiency indicator cannot go below zero, and neither revenue nor cost can be negative. In extreme cases, revenue can be zero, so zero is the lower bound, and it always remains so. The upper bound, in the case of strictly

monotonic growth, is the limit value, which is the unit price per average variable cost. Understanding this boundedness is important to avoid the naive misconception that if a performance indicator, such as economic efficiency, increases strictly monotonically, then it will definitely continue to increase beyond all limits. That statement is erroneous; it increases to a lesser extent if it does increase. From this perspective, constraints are a very important concept for economists, as they prevent unlimited growth, so it does not make sense to produce excessive quantities. Additionally, we have not even considered that resources have limited capacity, so even the availability of air is not infinite (Samuelson and Nordhaus, 2010).

What makes the limit value and the calculation of the threshold index intriguing? Because it allows us to quantify how, during this theoretical, strictly monotonically increasing process, we can approach this certain theoretical smallest upper bound (supremum) in terms of the quantity of products produced in a prescribed manner, which is also the limit value. This way, sequence analysis can be incorporated into economic analysis, for example, with the help of this simple model. This occurs when the sequence, the linear fraction, strictly monotonically increases. This can assist in planning production; if we produce a certain quantity, we can estimate how closely we approach this theoretical upper bound, the smallest upper bound, which is also the limit value (Samuelson and Nordhaus, 2010).

If we also consider the demand function, the model is modified. The simplest demand function is linear. Naturally, a higher price corresponds to a smaller quantity that can be sold, a smaller demand, represented by a line with a negative slope. In this case, revenue becomes a second-degree function with a negative main coefficient, and the efficiency function becomes second-degree/first-degree, so it is no longer a linear fraction (Samuelson and Nordhaus, 2010).

Constraints must be set for quantity; there is a limit that it cannot go below zero, and this must be taken into account. The other constraint is that the price cannot decrease below any value. It is reasonable not to reduce the unit price below the average variable cost, but it is also possible to set other lower and interestingly, upper limits for the unit price, as this would eliminate demand for the product (Samuelson and Nordhaus, 2010).

If demand for the product ceases, then the price should not be increased further. This applies to demand functions with a negative slope. Most demand functions are like this,

but not exclusively. There can be demand functions where with an increase in price, a higher demand is associated. This can happen, for example, with stocks; if the price of a stock rises, attention focuses on it, and demand for it increases for a while. There is a fluctuation in that case, but in the short term, during an upward phase, there can be a positively sloped demand function. It can also occur in other cases; for example, if the price increases due to inflation, but the prices of other substitute products increase less in comparison, there can still be an increase in demand despite rising prices. The price of bread goes up, but the demand increases because the price of pastries increases even more. Or, for example, the prices of prestige products or flagship mobile phones have increased beyond the level of inflation, yet they are becoming increasingly popular, with continuous demand for them (Samuelson and Nordhaus, 2010).

In the cost function, we assumed that the average variable cost does not depend on the quantity, but it can vary due to factors such as increased machine wear, increased defect rate, worker fatigue, and other relevant factors. The average variable cost may not remain constant (Samuelson and Nordhaus, 2010).

The division of one linear fraction by another expresses the ratio of the function in the numerator to the function in the denominator per unit of the latter. This is known as economic efficiency, which is one of the many existing efficiency indicators. The ratio of revenue/cost expresses the amount of revenue obtained per unit of cost. The higher the revenue obtained per unit of cost, the better the efficiency. Another factor of interest to economists and managers is the ratio of profit/cost, which is another type of efficiency indicator. It represents the amount of profit obtained per unit of cost. This is a basic approach when considering the time factor, where we take into account how much profit is obtained per unit of cost over a given time period. From this point on, with the inclusion of the time parameter in the model, the result depends on multiple variables. Stochastic processes, Markov chains, and martingales can be analysed. The larger these efficiency indicators, the greater the economic efficiency. There is also an efficiency indicator that represents its reciprocal, which needs to be interpreted in the opposite manner (Samuelson and Nordhaus, 2010; Bhattacharya and Waymire, 2021).

2. Characteristics of LINEAR functions and sequences

Given a sequence in the form of a linear fraction:

$$a_n = \frac{an + b}{cn + d}$$

For this to be a proper linear fraction, c must not be equal to zero ($c \neq 0$). Additionally, the condition $ad - bc \neq 0$ must hold to ensure that the fraction is not constant.

We consider $n = 1, 2, 3, \dots$, as positive integers ($n \in \mathbb{Z}^+$).

Now, we proceed to analyze the properties of monotonicity, boundedness, and threshold index (convergence) for sequences in this particular form. To examine monotonicity, we extend the domain of definition by introducing the function $f(x)$:

$$f(x) = \frac{ax + b}{cx + d}$$

Here, c must not be equal to zero ($c \neq 0$), and $ad - bc$ must not be equal to zero:

$$ad - bc \neq 0.$$

The domain of definition is the set of real numbers ($x \in \mathbb{R}$), excluding the value $-d/c$.

$$x \neq -\frac{d}{c}$$

2.1. Limit

We have extended the domain of the sequence to the widest subset of real numbers. The graph of this function forms a hyperbola. This hyperbola has two asymptotes, one of which is parallel to the x -axis, known as the horizontal asymptote (given by the equation $y = a/c$), that is the limit of $f(x)$ at positive infinity and also negative infinity. The vertical asymptote is parallel to the y -axis, and it is located at the zero of the denominator of the function. The equation of the vertical asymptote is $x = -d/c$.

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{ax + b}{cx + d} = \lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{a + \frac{b}{x}}{c + \frac{d}{x}} = \frac{a}{c}$$

↖ 0
↘ 0

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{ax + b}{cx + d} = \lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{a + \frac{b}{x}}{c + \frac{d}{x}} = \frac{a}{c}$$

↖ 0
↘ 0

The positions of the hyperbola curves are symmetric with respect to the center. Conjugate hyperbolas are those that have the same set of asymptotes.

Two cases occur. The first case occurs when the determinant ($\Delta = ad - bc$) is negative, meaning the determinant of the coefficient matrix is negative (Figure 2.1).

Case I. $\det \begin{vmatrix} a & b \\ c & d \end{vmatrix} = ad - bc = \Delta < 0$

The second case occurs when the determinant ($\Delta = ad - bc$) is positive.

Case II. $\det \begin{vmatrix} a & b \\ c & d \end{vmatrix} = ad - bc = \Delta > 0$

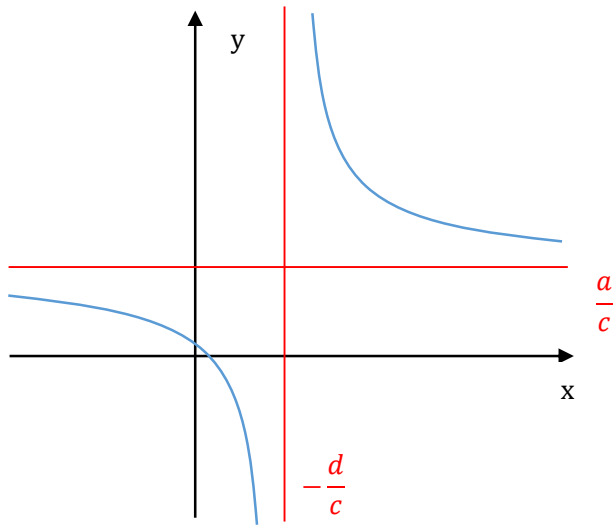

Figure 2.1. The case of a hyperbola with a negative determinant of the coefficient matrix

2.2. Monotonicity

Returning to the sequence, the curves of the hyperbola encompass those isolated points that represent the elements of the sequence on a graph. Let us discuss Case I of the previous section. Therefore, it is possible for a scenario where the vertical asymptote is less than 1 (excluding equality) and within the positive range. The vertical asymptote is given by $-d/c$, while the horizontal asymptote can be in either the positive or negative range. Since we interpret the sequences within the set of positive integers, the isolated points (sequence of points) illustrate the sequence of numbers.

2.2.1. Case 1

Only one branch of the hyperbola needs to be considered, as the other branch lies in the negative range. Furthermore, since the vertical asymptote is less than 1, it is not possible for the sequence to intersect this curve. In this case, we say that the sequence is strictly decreasing, and only one branch of the hyperbola needs to be observed (Figure 2.2).

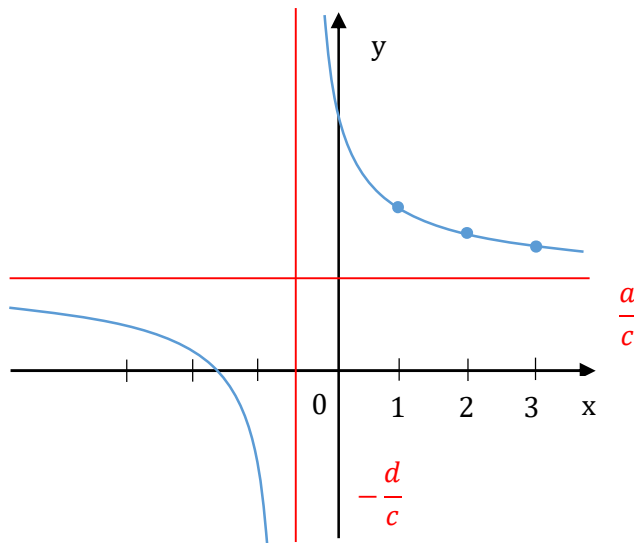

Figure 2.2. The case of a hyperbola with a vertical asymptote less than 1

2.2.2. Case 2

If the vertical asymptote ($-d/c$) is greater than 1, the curves of the hyperbola are situated between the asymptotes. The discrete points lie on the hyperbola curves at integer values. There will be a strictly decreasing branch, followed by an increasing branch, and then another decreasing branch. We transitioned from one branch of the hyperbola to the other, and the change in monotonicity occurs precisely at that point. It splits into two strictly decreasing branches. For such a sequence, we say it is not monotonic because the monotonicity could be defined for the entire domain of interpretation (Figure 2.3).

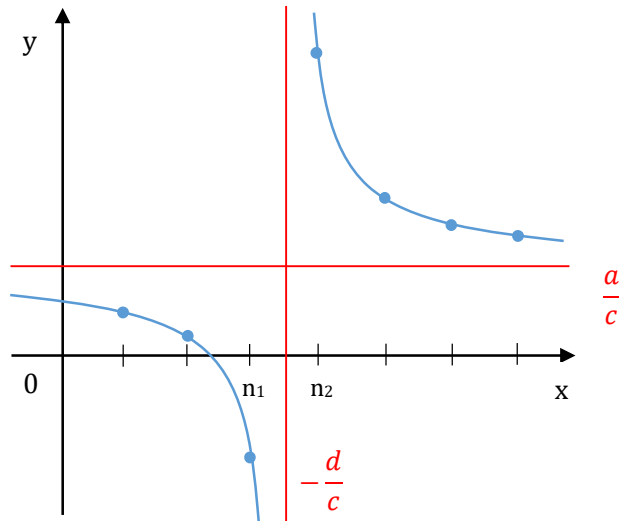

Figure 2.3. The case of a hyperbola with a vertical asymptote more than 1

Addendum: It can be stated that starting from a specific term, the sequence is strictly decreasing. It decreases until the lower integer part of $-d/c$, which is the minimum of the sequence. The other main case can be handled in the same way, with the hyperbola branches reversed.

2.3. Boundedness

Here we have exactly the same two cases. If the vertical asymptote is positioned to the left of 1, indicating that the denominator's root is less than 1, then in the first case, in the strictly decreasing scenario, the sequence has its smallest upper bound, and in fact, the maximum is the first term of the sequence, as it strictly decreases. The greater lower bound (infimum) is a/c , the ratio of the main coefficients.

If the denominator's root is greater than 1, indicating that the vertical asymptote intersects the x -axis in the positive range, then the bounds are not the first term and the limit, but rather the first value to the left of the vertical asymptote and the other value to the right of it. These provide the best lower/upper bounds, where the left value becomes the minimum and the right value becomes the maximum.

The denominator is:

$$cx + d = 0$$

$$x = -\frac{d}{c}$$

Which is the value of n for obtaining the minimum and maximum?

- n_1 is the largest positive integer that is smaller than $-d/c$.
- n_2 is the smallest positive integer that is greater than $-d/c$.
- The minimum value of the sequence: $\min a_n = a_{n_1}$
- The maximum value of the sequence: $\max a_n = a_{n_2}$
- The location of the minimum in the sequence is at n_1 .
- The location of the maximum in the sequence is at n_2 .

If $-d/c$ is not an integer, then these are consecutive terms. The $-d/c$ -th term should be excluded from the sequence, and the adjacent terms will become the second next neighbour terms.

If $(-d/c)$ is not positive, then n_1 is the floor of $(-d/c)$ and n_2 is the ceil of $(-d/c)$.

$$\text{If } \left(-\frac{d}{c}\right) \notin \mathbb{Z}^+, \text{ then } n_1 = \left\lfloor -\frac{d}{c} \right\rfloor$$

$$\text{and } n_2 = \left\lceil -\frac{d}{c} \right\rceil$$

If we substitute these values into the formula of the sequence, we obtain the minimum and maximum values.

2.4. Threshold index analysis

Regardless of the position of the vertical asymptote, the limit value as n approaches infinity is a/c . When is the absolute value of $(a_n - A)$ less than epsilon satisfied?

$$|a_n - A| < \varepsilon$$

$$\left| \frac{an + b}{cn + d} - \frac{a}{c} \right| < \varepsilon$$

$$\left| \frac{(acn + bc) - (acn + ad)}{c^2n + cd} - \frac{a}{c} \right| < \varepsilon$$

$$\Delta$$

$$\left| \frac{-(ad - bc)}{c^2n + cd} \right| < \varepsilon$$

Since n obtains positive coefficients, c^2 , eventually the denominator will be positive for n beyond the denominator's zero point ($-d/c$):

$$c^2n + cd > 0, \text{ if } n > -\frac{d}{c}$$

The numerator is the determinant multiplied by -1:

$$\frac{|\Delta|}{c^2n + cd} < \varepsilon \quad n > -\frac{d}{c}$$

$$\frac{|\Delta|}{\varepsilon} - cd < n$$

Therefore, n_0 is the floor of this expression (lower integer part) when it is greater than $-d/c$:

$$n_0 = \left\lfloor \frac{|\Delta|}{\varepsilon} - cd \right\rfloor$$

This expresses that for any ε , there exists a threshold index, therefore the sequence is convergent.

3. CONCLUSION

In addition to traditional methods such as monotonicity, boundedness, limit and threshold analysis, there exist alternative approaches for investigating sequences described by linear fractions. However, the decision to employ these methods should take into account the cost implications associated with the allocation of resources needed to potentially achieve marginal improvements. One limitation of the linear fraction model is its disregard for resource scarcity and demand functions. As we strive to address these factors, the utilization of non-linear fractions and hyperbolic programming becomes pertinent (Renegar, 2019). Among these methods is convex separable programming, which approximates convex functions through linear string representations (Chang et al. 2019). Hyperbolic programming tasks, involving differential equations, play a central role in this field and are propelling the advancement of novel operational research techniques (Ashyralyev and Emharab, 2019).

REFERENCES

- Ashyralyev, A. & Emharab, F. 2019. Source identification problems for hyperbolic differential and difference equations. *Journal of Inverse and Ill-posed Problems*, 27(3), 301-315. <https://doi.org/10.1515/jiip-2018-0020>
- Bhattacharya, R. & Waymire, E. C. 2021. Random Walk, Brownian Motion, and Martingales, Springer Cham, Springer Nature Switzerland AG <https://doi.org/10.1007/978-3-030-78939-8>
- Chang, X., Liu, S. Zhao, P., & Song, D. 2019. A generalization of linearized alternating direction method of multipliers for solving two-block separable convex programming, *Journal of Computational and Applied Mathematics*, 357, 251-272, ISSN 0377-0427, <https://doi.org/10.1016/j.cam.2019.02.028>.
- Renegar, J. 2019. Accelerated first-order methods for hyperbolic programming. *Math. Program.* 173, 1–35 <https://doi.org/10.1007/s10107-017-1203-y>
- Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. 2010. Economics, McGraw-Hill Companies

STUDENTS ASSESSMENT OF ONLINE EDUCATION DURING THE COVID-19 EPIDEMIC

Zohaib Hassan SAIN

zohaib3746@gmail.com

ABSTRACT

The purpose of this study was to assess the online instruction given to students during the COVID-19 epidemic. At the four universities of Lahore city that were the center of the study, 650 students pursuing undergraduate, graduate, and doctoral degrees participated. A mixed method was used to design the research using both qualitative and quantitative components. An online survey was employed during the quantitative phase. Online in-depth interviews using a semi-structured interview form were carried out during the qualitative phase. Local Lahore, Pakistan, inhabitants were among the responses. The content analysis led to the identification of 21 categories and three major themes. The following themes were accomplished: "It could have been better!" for their suggestions, "Face-to-face education is better!" for the bad parts of the student's experiences, and "Better than nothing!" for the positive aspects of their experiences. It has been decided that a technology approach should be employed to further expand the distance education curriculum in the four universities that have been selected.

Keywords: Covid-19, Distance Education, Online Education, University Students.

**BLENDED LEARNING: A NEW CHALLENGE FOR PAKISTANI
UNIVERSITY STUDENTS**

Zohaib Hassan SAIN

zohaib3746@gmail.com

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the standpoints of BS 4 years program (BSCS) students in Pakistani universities regarding the issues and challenges they face. The study utilized a descriptive survey method with a quantitative approach to quantify and measure students' perceptions and issues related to blended learning in education. The study collected data from 320 students out of 450 enrolled in the BS 4 years program (BSCS) at three public universities in Pakistan in the 2022 academic year. A questionnaire with a three point Likert scale was used to gather data, which was then analyzed using frequencies, percentages, and diagrams. The findings showed that most students had a positive view of blended learning, but they also encountered various issues, such as lack of time, insufficient skills and support for proper use, lack of training, and unavailability of Learning Management Software (LMS) for technological learning tools. The study suggests the need for the development of institutional policies for the effective use of blended learning in universities and the implementation of training and skill development programs for teachers to integrate technology in their teaching.

Keywords: Blended Learning, Challenges, Standpoints, Teacher Education.

**THE EFFICACY OF INFORMATION BACKUP AND RETRIEVAL SYSTEMS:
AN INSIGHT FOR BUSINESS ORGANIZATION**

Moses Adeolu AGOI

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.

agoi4moses@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0002-8910-2876

Oluwakemi Racheal OSHINOWO

Lagos State University of Education, Lagos Nigeria.

oshinowooluwakemi9@gmail.com,

ORCID ID: 0000-0003-0568-6446

ABSTRACT

The development and introduction of internet technology in modern era has hugely contributed to the growth of a lot business organization. Today, the internet is present in almost every business transaction. Information storage and retrieval systems is often designed store information gathered from different sources in such a way that it can be retrieved easily and effectively when needed. According to Nakpodia (2010), an information system is seen as a system of people, data records and the activities involved in the processing of data and information in an organization. This paper discussion is focused on information backup and retrieval systems. The paper evaluates the importance of information backup practices in business organizations. Some of the role of information retrieval tools was highlighted in the paper discussion. In order to gather important information that could be useful for the write-up of this paper, online Google form questionnaire instrument was used to collect information from respondents which were subjected to reliability analysis. Conclusively, recommendations were made.

Keywords: Internet, Information Backup, Retrieval Systems, Business Organization.

INTRODUCTION

The development in internet technology and the increased in the amount of data and information in digital forms have resulted to the recent concerns and techniques in information storage and retrieval system. Information storage and retrieval systems is primarily designed to store information gathered in various forms from different sources to help ease the way and manner of its retrieval when need be. Information storage is not just crucial for the survival of business organizations but is a quintessential requirement for business law. There are innumerable sensitive business information in the form of records, documents or files that need to be protected always at all cost. Imagine a business without the backed-up copy of crucial information; such business is potentially at risk of disaster. A loss of sensitive information due to malicious attack or human error could result to disruption in the business operations and invariably irrecoverable damage of the business brand. Thus, business organizations have crucial need to effectively make provision for the storage and safe retrieval of important information.

RELATED LITERATURE

According to Novellino (1996), information Organization is aimed at adequately representing, storing and retrieving vital information. Barreto (2002), state that the main objective of information organization is to facilitate easy storage and access to information. According to Ferneda (2003), information retrieval is considered as an important operation in information retrieval system (IRS). Saracevic (1999), opine that information retrieval is the intellectual aspects of search specification and information description as well as the techniques, systems and equipment involved in the process execution. Baeza-Yates and Ribeiro-Neto (2011) emphasize that information retrieval deals with the representation, organization, storage and access to information items including documents, structured and semi-structured records, web pages, multimedia objects and online catalogs. Lancaster (1993), denote that information retrieval is the process involved in searching a collection of documents in order to identify the texts related to a particular subject. Rowley (1994), explain that the process of locating documents and items of information that have been the subject of storage can be referred to as information retrieval. According to Lancaster (1986), every information retrieval system is composed information input and information output which is seen in the form of a cycle composing of three stages: representation, storage, and retrieval which is in turn characterized as continuous and feedback processes. Soergel (1985) inferred that an Information Storage and Retrieval System is a subsystem of an information system.

Importance of information backup practices in business organizations

Information is crucial to any business organization. However, evoking technologies are changing the way business organizations are managing their vital business information as this determine the sustainability of such businesses. Below are the major importance of good information storage and retrieval Systems. Viz:-

1. Improve Working Environment

A well-organized information storage and retrieval system creates good perception of the business to customers thereby improving the notion that the business is well organized as aisles, file cabinets and workstations are clear and neatly arranged.

2. Efficiency and Productivity

A good information storage and retrieval system is characterized with a high speed of storage and retrieval of information. Thus, the resulting time-saving advantage increases the efficiency and productivity while stress and anxiety is decreased.

3. Regulatory Compliance

A well organized information storage and retrieval system can significantly increase the confidence of the business owner's when the business is fully complying with business laws and regulations.

Roles of information retrieval tools

According to Chowdhury (2010), the under listed are some of the roles of information retrieval system.

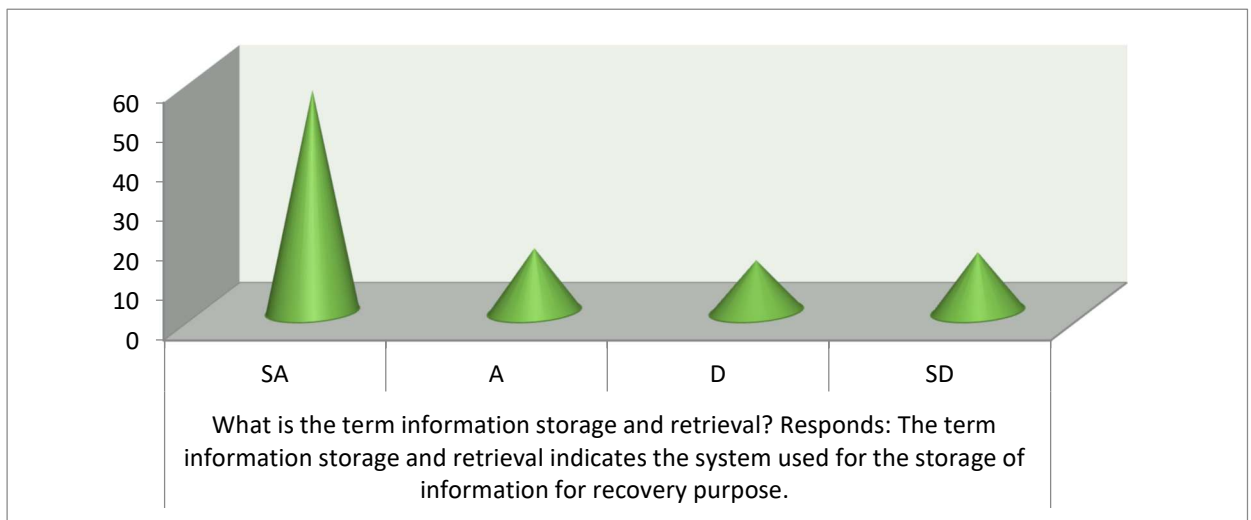
- It examines information source (documents) contents. This is increasingly becoming challenging as the volume, variety and size of information sources are rapidly increasing rapidly.
- It identifies the information sources relevant to the potential users' areas of interest.
- It examines users' queries and represents them in suitable form that matches the database. This is done in numerous ways including the use of predefined set of search statements, automatic spell checkers, etc.
- It represents the analyzed sources contents in such a way that matches users' queries. This is done by creating one or more index files automatically.
- It retrieves relevant information. So many tools and techniques are used for the determinacy of the relevance and ranking of retrieved items.

MATERIALS AND METHODS

This paper is a descriptive survey on information backup and retrieval systems. The paper evaluates the importance of information backup practices in business organizations. Some of the role of information retrieval tools was highlighted in the paper discussion. In order to gather important information that could be useful for the write-up of this paper, online Google form questionnaire instrument was used to collect information from respondents which were subjected to reliability analysis. The result of 0.83 gave a good reliability index of the instrument. The entire exercise took place within two weeks before completion.

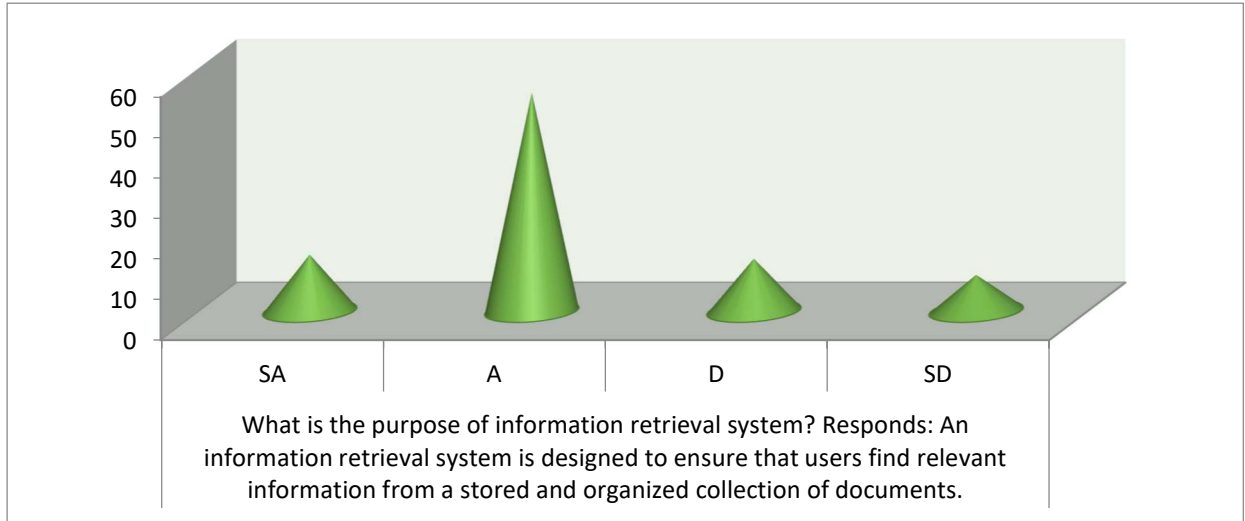
RESULT AND DISCUSSION

Fig.1: Chat Analysis

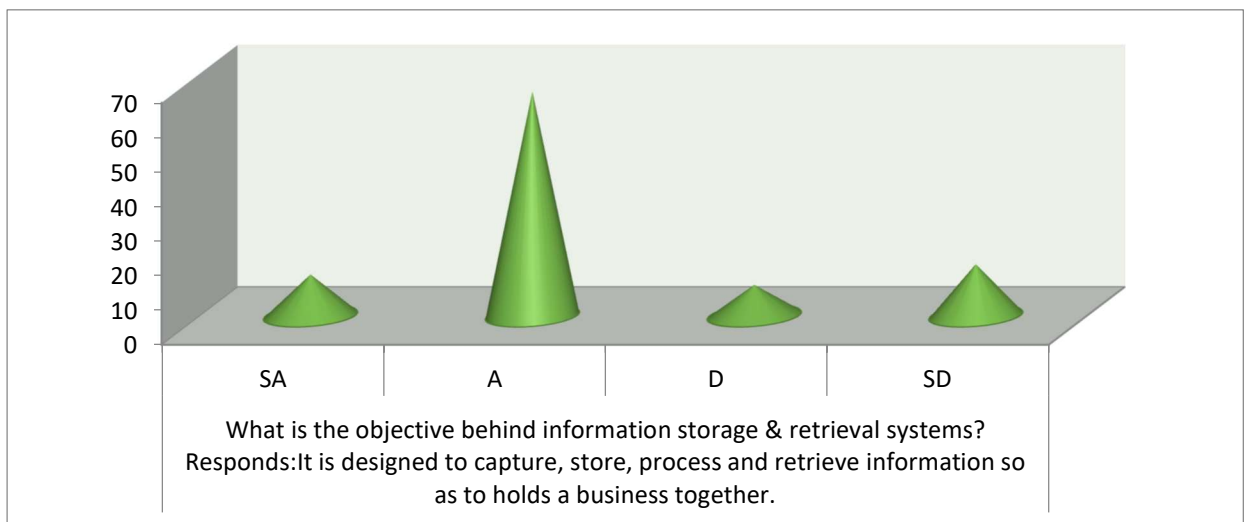
The graph plotted in figure 1 above shows that a higher number of respondents have fore knowledge of the concept of information system. The respondents stated that the term information storage and retrieval is the process of recovering specific piece of information from stored data. According to the respondents, the term indicates the system used for the storage of information for recovery purpose. The respondents opined that information retrieval involves the task of organizing the list of specific documents in response to a query.

Fig.2: Chat Analysis

The graph seen in figure 2 above depicts that a greater number of the respondents agree with the statement that an information retrieval system is designed to enable users to find relevant information from a stored and organized collection of documents. The respondents further explain that the processes involved in information storage is enhanced with the use of evoking technology specifically developed to ensure that important records or documents a well kept and accessible for future usability.

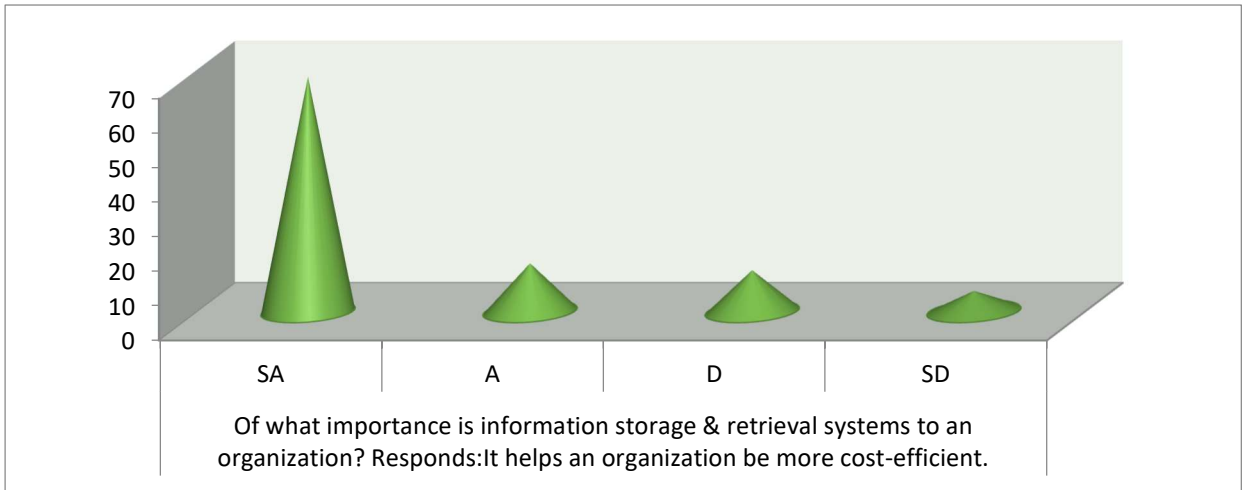
Fig.3: Chat Analysis

The chat analysis seen in figure 3 above denote that a significant number of respondents asserts that information storage and retrieval system is designed to capture, process, store and retrieve information in such a manner to sustain an organization. According

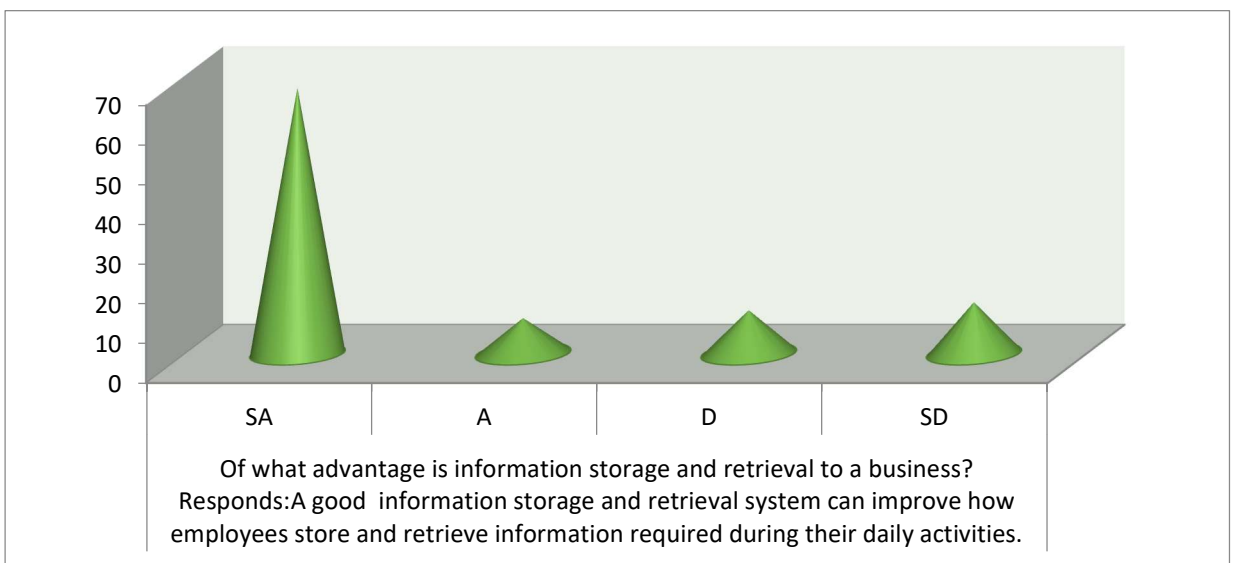
to the respondents, information storage and retrieval techniques ensure effective information or record management.

Fig.4: Chat Analysis

The graph plotted in figure 4 above clearly shows that a greater number of the respondents concur that information storage and retrieval system is of a great importance to business organizations. According to the respondents, It helps an organization to be more cost-efficient as unnecessary duplication of information are efficiently managed. The respondents further state that accessibility to accurate information is relatively ensured to help employees fulfill their job requirements and also provide customer service satisfaction.

Fig.5: Chat Analysis

The graph plotted in figure 5 above shows that a bigger number of the respondents are of the opinion that information retrieval system is significantly beneficial to business organizations. He respondents explain that a good information storage and retrieval system can help improve the employee's technique of information storage and retrieval system on daily bases.

CONCLUSION

This paper discussion is based on information storage and retrieval systems. The paper systematically evaluated the importance of information backup practices in business organizations. The paper also highlighted some of the roles of information retrieval tools. The paper affirmed that many information retrieval systems deal with multimedia information resources which comprise of not just documents but images, audio and video.

RECOMMENDATION

The following suggestions were made based on the position of this paper. Viz;

- i. Efforts should be made by business managers for incorporating updates on modern information storage and retrieval system as this will help to enhance improved record keeping and retrieval system initiatives.
- ii. Business managers need to continuously improve on their tasks and business assessment measures, in order to ensure and incorporate the evoking real- time initiatives and information needs.

REFERENCES

- Baeza-Yates & Ribeiro-Neto, B. (2011). *Modern Information Retrieval*. New York: Addison Wesley.
- Barreto, A. A. (2002). *A Condição Da Informação. São Paulo em Perspectiva*. Vol. 16 (3). Pp. 67-74.
- Chowdhury, G. G. (2010). *Introduction to Modern Information Retrieval*. 3rd Edition. London, UK: Facet Publishing.
- Ferneda, E. (2003). *Recuperação Da Informação: Análise Sobre a Contribuição Da Ciência Da Computação Para a Ciência Da Informação*. Pp. 147.
- Lancaster, F. W. (1993). *Indexação e Resumos: Teoria e Prática*. Brasília: Briquet de Lemos.
- Lancaster, F. W. (1986). *Vocabulary control for information retrieval*. 2nd Ed. Arlington: Information Resources Press. Pp. 270.
- Nakpodia, E. D. (2010). *An Information System in Nigerian Education: A Study of Data Storage*. *International Journal of Library and Information Science*. Vol. 2(6). Pp. 102-107.
- Rowley, J.(1994). *Informática Para Bibliotecas*. Brasília: Briquet de Lemos.
- Saracevic, T. (1999). *Information Science*. *Journal of the American Society for Information Science*. Vol. 50(12). Pp. 1051-1063.
- Soergel, D. (1985). *Organizing Information: Principles of Data Base and Retrieval Systems*. California: Academic Press, 1985.

MANAGEMENT OF STAKEHOLDERS IN THE PREPARATION OF THE
PROJECT OF THE MASTER PLAN FOR THE MUNICIPALITIES OF THE
SOUTHWEST OF PARANÁ
GERENCIAMENTO DOS STAKEHOLDERS NA ELABORAÇÃO DO PROJETO
DO PLANO DIRETOR DOS MUNICÍPIOS DO SUDOESTE DO PARANÁ

Andréa Cristina Silva FALCÃO

*Master in Accounting and Administration from the Community University of the Chapecó
Region (Unochapecó), andrea.s.falcao@gmail.com*

Jefferson Danguí da SILVA

*Master in Accounting and Administration from the Community University of the Chapecó
Region (Unochapecó), ctb@danguí.com.br*

Cleunice ZANELLA

*Dra. Member Professor of the Community University of the Region of Chapecó (Unochapecó),
Graduate Program in Accounting and Administration (PPGCCA),
cleunice@unochapeco.edu.br*

Anderson CONTE

*Master in Accounting and Administration from the Community University of the Chapecó
Region (Unochapecó), anderson.conte@unochapeco.edu.br*

Emanuele Deloni dos Santos FELIX

*Master Student, Graduate Program in Accounting and Administration (PPGCCA), Community
University of the Chapecó Region (Unochapecó), emanuelefelix@unochapeco.edu.br*

ABSTRACT

The Municipal Master Plan is a political instrument used as a regularizing tool to achieve social justice, promoting equality between regions, and thereby improving social, political, cultural, environmental and territorial conditions. This study aims to analyze the influence of stakeholders in the preparation of the Master Plan of municipalities in the southwest region of Paraná. In order to meet the objective of the research, it was necessary to verify who the stakeholders involved in the Master Plan are, to identify the interests of the stakeholders in the elaboration of the Master Plan, as well as to identify how the management of the stakeholders that exert the greatest influence in the elaboration of the Master Plan is carried out. The research sample region encompasses the municipalities in the southwest region of the state of Paraná, Brazil, which are required by law to prepare the master plan for having more than 20,000 inhabitants. This research is characterized in terms of procedures as a study of multiple cases. As for the approach to the problem, there is a qualitative research. Still, regarding the objective, the study is characterized as descriptive. For data collection, the research instrument adopted was a questionnaire composed of questions related to the general characteristics of the Master Plan and the stakeholders.

In general, the results indicate that the municipalities elaborate the plan by imposing the Federal Legislation, State Legislation or because there are facilities in obtaining state and federal resources for the municipalities that have a Master Plan in execution. As for the stakeholders involved in the elaboration of the Master Plan, each municipality identified its interested parties: Executive Branch (100%), Legislative Branch and State Government (75%), Citizens and Business Associations (50%). Also, the degree of influence of stakeholders in the elaboration of the Master Plan in the surveyed municipalities was analyzed. The Executive Power stands out as the greatest influence, in second, the Municipal Legislative Power, in third Municipalities and State Government, followed by Business Associations and Federal Government.

As a limitation of the study, the perception of only 4 municipalities is indicated, which could be expanded if all 6 municipalities in the southwest of Paraná with more than 20,000 inhabitants participated. For future research, the importance of analyzing the Master Plan in other regions of the state and even applying the study at a national level is highlighted.

Keywords: Master Plan, Stakeholders, Municipal strategic planning, Public management.

RESUMO

O Plano Diretor Municipal é um instrumento político utilizado como uma ferramenta regularizadora para se realizar a justiça social, promovendo a igualdade entre as regiões, e com isso melhorar as condições sociais, políticas, culturais, ambientais e territoriais. Este estudo tem como objetivo analisar a influência dos stakeholders na elaboração do Plano Diretor dos municípios da região sudoeste do Paraná. Para atender ao objetivo da pesquisa, foi necessário verificar quem são os stakeholders envolvidos no Plano Diretor, identificar quais os interesses dos stakeholders na elaboração do Plano Diretor, bem como identificar como é realizado o gerenciamento dos stakeholders que exercem maior influência na elaboração do Plano Diretor. A região da amostra da pesquisa engloba os municípios da região sudoeste do estado do Paraná, Brasil, as quais são obrigadas por lei a elaborar o plano diretor por possuírem mais de 20.000 habitantes. Esta pesquisa caracteriza-se quanto aos procedimentos como um estudo de múltiplos casos. Quanto à abordagem do problema tem-se uma pesquisa qualitativa. Ainda, quanto ao objetivo, o estudo caracteriza-se como descritivo. Para a coleta de dados, o instrumento de pesquisa adotado foi um questionário composto de questões relacionadas às características gerais do Plano Diretor e dos stakeholders.

De forma geral, os resultados apontam que os municípios elaboram o plano por imposição da Legislação Federal, Legislação Estadual ou por haver facilidades na obtenção de recursos estaduais e federais para os municípios que possuem Plano Diretor em execução. Quanto aos stakeholders envolvidos na elaboração do Plano Diretor, cada município identificou suas partes interessadas, sendo: Poder Executivo (100%), Poder Legislativo e Governo Estadual (75%), Municípios e Associações Empresariais (50%). Ainda, foi analisado o grau de influência dos stakeholders na elaboração do Plano Diretor nos municípios pesquisados. Destaca-se o Poder Executivo como a maior influência, em segundo, o Poder Legislativo Municipal, em terceiro Municípios e Governo Estadual, seguido pelas Associações Empresariais e Governo Federal.

Como limitação do estudo, indica-se a percepção de apenas 4 municípios, que poderia ser ampliada se houvesse a participação de todos os 6 municípios do sudoeste do Paraná com mais de 20 mil habitantes. Para futuras pesquisas, destaca-se a importância de análise do Plano Diretor em outras regiões do estado e até mesmo uma aplicação do estudo a nível nacional.

Palavras-chave: Plano Diretor, Stakeholders, Planejamento estratégico municipal, Gestão pública.

**EVENT TOURISM IN HOI AN, VIETNAM: UNRAVELING THE IMPACTS ON
LOCAL ECONOMIC GROWTH AND COMMUNITY ENGAGEMENT**

Thi-Hoang-Anh TRAN

*Lecturer-Researcher, Can-Tho University, School of Social Sciences and Humanities,
Department of History - Geography - Tourism, Can-Tho City, Vietnam*

ORCID number: <https://orcid.org/0000-0002-8264-8585>

ABSTRACT

Event tourism (ET) has emerged as an important driver of local economic development and community engagement worldwide. This study aims to assess the impact of ET on local economic growth and community engagement in Hoi An, a UNESCO World Heritage site in Vietnam. The city is renowned for its vibrant cultural events, such as the Hoi An Lantern Festival and the Hoi An International Food Festival. The purpose of this research is to provide insights into the direct and indirect benefits and challenges associated with ET in Hoi An. A mixed-methods approach was employed, combining quantitative data from secondary sources, such as tourism statistics and government reports, with qualitative data obtained through semi-structured interviews with key stakeholders, including policymakers, local businesses, and community members. The data were analyzed using descriptive and inferential statistics, content analysis, and thematic analysis to identify patterns and relationships among various factors influencing the impact of ET. The results reveal that ET has contributed significantly to Hoi An's economic growth, generating revenue, creating jobs, and stimulating investment in infrastructure and related sectors. Furthermore, ET fosters community engagement by involving residents in event organization, cultural preservation, and social cohesion. However, the study findings also uncover potential challenges, such as overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits. Finally, given the outcomes of the study, numerous recommendations were proposed for improving the sustainability and efficiency of ET at this destination. Overall, this research offers valuable insights into the complex interplay between ET, local economic growth, and community engagement in Hoi An. The findings as well as proposed practical implications have important implications for policymakers, businesses, and local communities in developing strategies to maximize the positive effects of ET while mitigating potential negative impacts.

Keywords: event tourism, local economic growth, community engagement, Hoi An, cultural events, sustainable development

INTRODUCTION

Event tourism (ET) has become an increasingly significant aspect of the global tourism industry, contributing substantially to local economic growth and community engagement (Getz, 2008). As defined by this scholar, ET refers to the systematic planning, development, and marketing of events as tourist attractions. As a key component of the experience economy, ET plays a crucial role in promoting cultural exchange, enhancing destination image, and stimulating socio-economic development (Kennell, 2012). According to the World Travel and Tourism Council (2021), the global ET sector generated approximately \$1.4 trillion in direct GDP in 2019, accounting for 10.4% of the total travel and tourism industry.

Hoi An, a UNESCO World Heritage site in Vietnam, has gained international recognition for its well-preserved ancient town, unique architecture, and vibrant cultural events (UNESCO, 2009; UNESCO, 2021). With a history dating back more than 2,000 years, Hoi An has evolved into a major cultural tourism destination, attracting millions of visitors annually (Tourist Information Center, Vietnam National Administration of Tourism [TIC-VNAT], 2023a; [TIC-VNAT], 2023b; [TIC-VNAT], 2023c; [TIC-VNAT], 2023d; [TIC-VNAT], 2023e). Among the city's most prominent events are the Hoi An Lantern Festival and the Hoi An International Food Festival, which showcase the region's rich cultural heritage and foster connections among residents, visitors, and businesses (Hoi An People's Committee, 2021).

Despite the growing interest in ET, few studies have systematically examined its impact on local economic growth and community engagement in Hoi An. This research seeks to fill this gap by providing a comprehensive analysis of the direct and indirect benefits and challenges associated with ET in the city. As ET has the potential to transform local economies and communities, understanding its impact is essential for policymakers, businesses, and local communities to develop strategies that maximize its positive effects while mitigating potential negative consequences (Gursoy et al., 2004). To better understand the complex relationship between ET, local economic growth, and community engagement in Hoi An, this study sought to address the following research questions:

Research question 1 (RQ1): What are the direct and indirect contributions of ET to local economic growth in Hoi An, including revenue generation, job creation, and infrastructure investment?

Research question 2 (RQ2): How does ET in Hoi An influence community engagement, particularly in terms of residents' involvement in event organization, cultural preservation, and social cohesion?

Research question 3 (RQ3): What are the potential challenges associated with ET in Hoi An, such as overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits?

Research question 4 (RQ4): What strategies can policymakers, businesses, and local communities implement to maximize the positive impacts of ET while mitigating potential negative consequences in Hoi An?

By addressing these research questions, this study aims to provide valuable insights and practical recommendations for enhancing the sustainability and effectiveness of ET in Hoi An and similar destinations.

This paper is organized as follows: The next section, "Literature Review," provides an overview of the existing literature on ET, local economic growth, and community engagement. The "Methods" section outlines the mixed-methods approach employed in this study, including the collection and analysis of quantitative and qualitative data. The "Results and Discussion" section presents the findings of the research, revealing the extent to which ET contributes to Hoi An's economic growth and community engagement, as well as the challenges it poses; and interprets the results in the context of the broader literature on ET. The paper concludes with a summary of the key findings and their implications for ET in Hoi An, offering suggestions for policy implications and future research.

LITERATURE REVIEW

In this section, the following key themes and topics were discussed to provide a comprehensive understanding of ET, local economic growth, and community engagement in the context of Hoi An.

The Concept and Significance of ET

Event tourism, as defined by Getz (2008), refers to the systematic planning, development, and marketing of events as tourist attractions. These events can be categorized into various types, such as cultural, sports, and business events, each offering unique experiences and attracting different target markets (Richards, 2015). Over the past few decades, ET has emerged as a crucial component of the global tourism industry, contributing significantly to destination attractiveness and competitiveness (Yeoman et al., 2004). Firstly, cultural events, such as festivals, exhibitions, and performances, play a vital role in promoting cultural exchange, enhancing destination image, and fostering a

sense of place and identity among local communities (Kennell, 2012). These events showcase the unique cultural heritage of a destination and can attract tourists interested in authentic experiences and cultural immersion (Smith, 2016). For instance, the Hoi An Lantern Festival and the Hoi An International Food Festival are examples of cultural events that have garnered international attention and drawn millions of visitors to the city annually (The Center for Culture, Sports, Radio & Television of Hoi An City [CCSRT], 2023). Secondly, sports events, including international competitions, local tournaments, and outdoor recreational activities, can also contribute significantly to destination attractiveness and competitiveness (Weed & Bull, 2012). Sports events often generate substantial media coverage and attract large numbers of spectators and participants, thereby boosting tourism demand and revenues (Higham, 2007). Moreover, such events can foster a sense of community pride and engagement while promoting a healthy lifestyle among residents and visitors (Misener & Mason, 2006; Huong, 2015; Adongo et al., 2017). Thirdly, business events, such as conferences, trade shows, and exhibitions, can attract a diverse range of participants, including professionals, academics, and industry leaders, driving demand for accommodation, transportation, and other tourism-related services (Rogers, 2008). Business events can also enhance a destination's reputation as a hub for innovation, knowledge exchange, and networking opportunities (Davidson & Beulah, 2003). In short, ET has become an increasingly important aspect of the global tourism industry, with various types of events, such as cultural, sports, and business events, playing a crucial role in destination attractiveness and competitiveness. By understanding the concept and significance of event tourism, this study seeks to examine its impact on local economic growth and community engagement in Hoi An, Vietnam.

ET and Local Economic Growth

A considerable body of literature has examined the direct and indirect contributions of ET to local economic growth, including revenue generation, job creation, and infrastructure investment (Dwyer et al., 2000; Jeong et al., 2019). Events can attract large numbers of tourists, resulting in increased spending on accommodation, food, transportation, and other tourism-related services, thus generating substantial revenues for the host destination (Zhang et al. 2018). In addition to revenue generation, ET has been found to create employment opportunities in various sectors, such as hospitality, transportation, and retail (Chalip & Leyns, 2002). The influx of tourists and the subsequent demand for goods and services stimulate job creation, both directly related to the event and indirectly through the supply chain and other supporting industries (Li et al., 2011). Furthermore, infrastructure investment is another critical aspect of event tourism's contribution to local economic growth. Hosting events often necessitates the development of new facilities and the improvement of existing infrastructure, such as

accommodations, transportation networks, and public spaces (Preuss, 2007). These investments not only support the successful organization of the event but also benefit the local community and enhance the overall attractiveness of the destination (Matheson, 2006; Huong, 2015; Adongo et al., 2017). The literature also highlights the multiplier effects of event tourism, which refers to the additional economic activities generated as a result of the initial influx of tourists and their spending (Dwyer et al., 2000). Multiplier effects can be observed in various forms, including income, employment, and output multipliers, as the initial tourism expenditure circulates within the local economy (Archer et al., 2012). These multipliers emphasize the role of ET in stimulating growth in related sectors, such as hospitality, transportation, and retail, thereby contributing to overall local economic development (Li et al., 2011). In conclusion, ET has been demonstrated to contribute significantly to local economic growth through revenue generation, job creation, and infrastructure investment. Additionally, the multiplier effects of ET underscore its role in stimulating growth in related sectors, further emphasizing the importance of ET in local economic development.

ET and Community Engagement

The relationship between ET and community engagement has been widely explored in the literature, highlighting the potential benefits and challenges associated with residents' involvement in event organization, cultural preservation, and social cohesion (Gursoy et al., 2004; Nunkoo & Ramkissoon, 2011). Community engagement is considered a critical factor for the success of event tourism, as it ensures that the local population supports and participates in the events, leading to a more authentic and meaningful experience for visitors (Fredline, 2005). One of the key aspects of community engagement in ET is the active involvement of residents in the planning, organization, and implementation of events (Gursoy et al., 2004). When residents are engaged in these processes, they are more likely to develop a sense of ownership and pride in the events, which can enhance the overall quality of the event experience and contribute to destination competitiveness (Nunkoo & Ramkissoon, 2012). ET has also been found to play a significant role in promoting cultural exchange and enhancing destination image (Kennell, 2012). By showcasing local traditions, customs, and heritage, events can attract tourists who are interested in experiencing the unique cultural aspects of a destination (Smith, 2015). This cultural exchange not only enriches the tourist experience but also encourages local communities to preserve and promote their cultural assets (Richards, 2011). Furthermore, ET can foster a sense of place and identity among local communities by reinforcing local culture, traditions, and values (Quinn, 2005). Events that are deeply rooted in local culture and history can contribute to social cohesion and a shared sense of identity among residents, enhancing the overall quality of life in the community (Sharpley, 2014; Huong,

2015; Adongo et al., 2017). In conclusion, the literature highlights the important role of ET in fostering community engagement through residents' involvement in event organization, cultural preservation, and social cohesion. ET can also contribute to promoting cultural exchange, enhancing destination image, and fostering a sense of place and identity among local communities.

Challenges and Potential Negative Impacts of ET

While ET offers numerous benefits, it is also important to consider the potential challenges and negative consequences associated with it. Among the most common issues are overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits (Koens et al., 2018; Adams, 2019; Phong & Van, 2021). First of all, overcrowding is a prevalent issue in event tourism, as a large influx of visitors may strain local infrastructure and resources, leading to negative experiences for both tourists and residents (Deery, Jago, & Fredline, 2012). Overcrowding can also contribute to the degradation of cultural and natural heritage sites, causing long-term damage to the very assets that attract tourists in the first place (Mason, 2020). Secondly, environmental degradation is another concern, as ET can lead to increased consumption of resources, pollution, and waste generation (Adams, 2019; Phong & Van, 2021). This can negatively impact the local environment and biodiversity, diminishing the destination's attractiveness and potentially affecting the well-being of local communities (Caust & Vecco, 2017). Thirdly, the unequal distribution of benefits is another challenge associated with event tourism. While some businesses and stakeholders may reap significant economic gains, others, especially small and local enterprises, may not receive an equitable share of the benefits (Bramwell & Sharman, 1999). This can exacerbate social inequality and create tensions within the community (Moscardo, 2007; Huong, 2015; Adongo et al., 2017). Therefore, the concept of carrying capacity is central to understanding the potential trade-offs between tourism development and the preservation of cultural and environmental resources (Putri & Ansari, 2021). Carrying capacity refers to the maximum number of visitors a destination can accommodate without causing irreversible damage to its natural and cultural assets or diminishing the quality of the visitor experience (Putri & Ansari, 2021). By considering the carrying capacity, policymakers and tourism stakeholders can make informed decisions about the sustainable development of event tourism, balancing economic growth with the preservation of cultural and environmental resources (Farrell & Twining-Ward, 2004). In conclusion, the literature highlights the need to address the challenges and potential negative impacts of event tourism, including overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits. By considering the carrying capacity and engaging in sustainable tourism practices, it is possible to achieve a balance between tourism development and the preservation of cultural and environmental resources.

Strategies for Sustainable ET Development

It is essential to discuss strategies for sustainable ET development that can maximize the positive impacts while mitigating potential negative consequences. Public-private partnerships, sustainable event management practices, and community-based tourism initiatives have been identified as effective strategies to achieve this balance (Hall, 2011; Getz, 2012). First of all, public-private partnerships (PPPs) are found to be instrumental in promoting sustainable ET development by fostering cooperation between various stakeholders, including policymakers, businesses, and local communities (Bramwell & Lane, 2011). PPPs can facilitate coordinated decision-making, resource allocation, and effective implementation of sustainable tourism strategies (Bramwell & Lane, 2011; Laing & Frost, 2010). Secondly, sustainable event management practices play a crucial role in minimizing the negative impacts of event tourism, such as environmental degradation, overcrowding, and unequal distribution of benefits (Adams, 2019; Phong & Van, 2021). These practices involve implementing measures to reduce waste, conserve energy, and promote responsible resource consumption (Mair & Laing, 2013; Adams, 2019; Phong & Van, 2021). Furthermore, sustainable event management emphasizes the importance of engaging local communities in event planning and organization, thus promoting social cohesion and cultural preservation (Mair & Laing, 2013). Thirdly, community-based tourism initiatives, which prioritize the involvement of local communities in tourism development and decision-making, have been recognized as an essential strategy for sustainable ET (Giampiccoli & Kalis, 2012). These initiatives ensure that tourism benefits are equitably distributed among community members and promote cultural exchange, destination image enhancement, and a sense of place and identity among local communities (Scheyvens, 1999; Giampiccoli & Kalis, 2012). Overall, policymakers, businesses, and local communities all play a vital role in promoting sustainable ET development and addressing potential challenges (Moscardo, 2007; Huong, 2015; Adongo et al., 2017). By working together, these stakeholders can ensure that ET strategies are sustainable and contribute to the long-term well-being of the destination and its residents (Moscardo, 2007).

In short, this section provides a solid foundation for understanding the complex interplay between event tourism, local economic growth, and community engagement, informing the subsequent research design and analysis in this study.

METHODOLOGY

Research Hypotheses

After a thorough review of the relevant literature, this investigation has developed the following research propositions to delve into the effects of ET in Hoi An, Vietnam on the destination's local economic development and community engagement:

Hypothesis 1 (H1): ET in Hoi An has a significant positive impact on local economic growth, including revenue generation, job creation, and infrastructure investment.

Hypothesis 2 (H2): ET in Hoi An fosters community engagement by promoting residents' involvement in event organization, cultural preservation, and social cohesion.

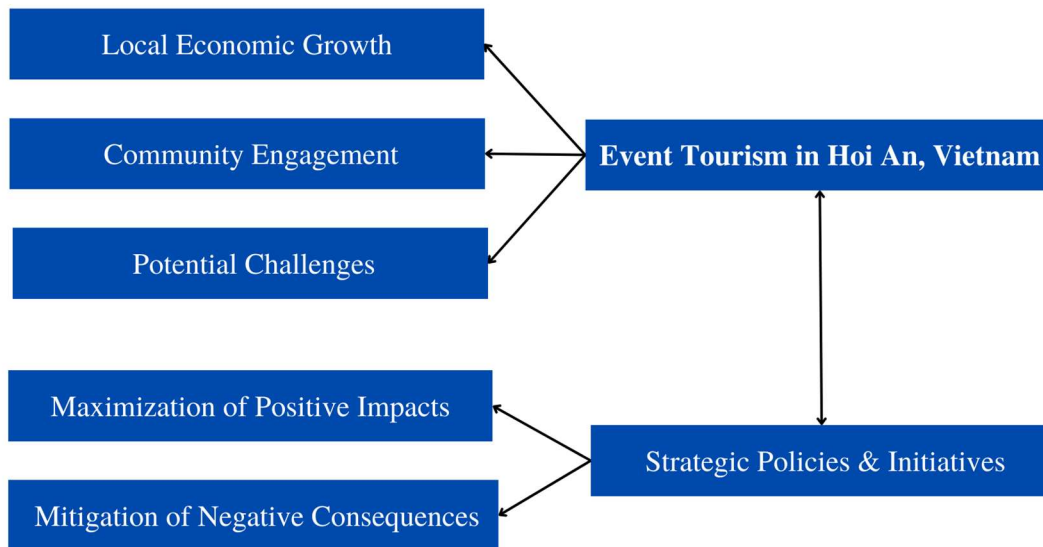
Hypothesis 3 (H3): ET in Hoi An is associated with potential challenges such as overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits.

Hypothesis 4 (H4): The implementation of strategic policies and initiatives by policymakers, businesses, and local communities can effectively maximize the positive impacts of ET while mitigating potential negative consequences in Hoi An.

Research Model

Considering the aforementioned hypotheses, the researcher has developed the subsequent investigative structure for this study:

Figure 1. Research Model

Source: The author (2023)

Mixed-Methods Approach

This study employed a comprehensive mixed-methods approach to investigate the impact of ET in Hoi An, Vietnam. By combining quantitative data from secondary sources, such as tourism statistics and government reports, with qualitative data gathered through semi-structured interviews, a more in-depth understanding of the research topic was achieved. The *quantitative data* was collected from reliable sources, including official government reports and tourism agencies, providing insights into the revenue generated, job creation, and infrastructure investments related to event tourism. Descriptive and inferential statistical analyses were conducted to examine patterns, trends, and relationships among the various factors influencing the impact of ET on local economic growth and community engagement. Additionally, to complement the quantitative data, *qualitative information* was obtained through semi-structured interviews with key stakeholders (n=26), such as policymakers, local businesses, and community members. These interviews provided a nuanced understanding of the perspectives and experiences of those directly involved in event tourism. Content analysis and thematic analysis techniques were applied to the interview data to identify recurring themes, patterns, and insights that emerged from the participants' responses. The research was conducted over six months (from August 2022 to February 2023), which allowed for a comprehensive data collection

process and thorough analysis. This timeframe was chosen to ensure that the study captured two events such as the Hoi An Lantern Festival and the Hoi An International Food Festival, as well as seasonal variations in tourism patterns, providing a more accurate representation of the overall impact of ET in Hoi An. Additionally, this time frame enabled the researcher to establish rapport with the interviewees and obtain in-depth, genuine responses from the participants, thereby enhancing the credibility and validity of the study's findings. By employing this mixed-methods approach and conducting the research over the chosen time frame, this study provides a holistic understanding of the impacts of ET in Hoi An, ultimately offering valuable insights and practical recommendations for enhancing the sustainability and effectiveness of ET in the destination.

FINDINGS AND DISCUSSION

Quantitative Findings

The meticulous collection and examination of quantitative data in this study offered a more detailed insight into the overall impact of ET in Hoi An, Vietnam. The analysis was rooted in tourism statistics that tracked the consistent rise in visitor arrivals, with notable peaks observed during significant events, namely the Hoi An Lantern Festival and the Hoi An International Food Festival in 2022. First of all, a closer look at the data from the VNAT (2022) revealed a striking 15% surge in tourist arrivals during these peak event seasons in contrast to non-event periods. This uptick underpins the substantial role of ET in drawing visitors to the city, particularly for major cultural and culinary events such as the Lantern Festival and the International Food Festival. Secondly, delving deeper into the realm of economic contribution, ET in Hoi An exhibited a substantial impact on the local economy. As per the data released by the CCSRT of Hoi An City (2022), ET constituted approximately 25% of the city's total tourism revenue. This signifies its integral role in propelling the economic growth of the region.

Furthermore, examining the influence on employment, the study brought into focus the positive repercussions of ET on job creation. Analyzing data from VNAT (2022), it was evident that ET was the catalyst for approximately 3,000 direct and indirect employment opportunities for residents. This constituted around 10% of total employment in Hoi An's burgeoning tourism industry, underscoring the potential of ET in enhancing the economic well-being of residents. Additionally, the extent of infrastructure investment tied to ET in Hoi An was another focal point of the study. As documented by the Hoi An People's Committee (2022), there were significant investments in transport, accommodation, and event facilities. These investments not only augmented Hoi An's capacity to host grand-

scale events but also enriched the overall tourist experience, making the city an increasingly attractive destination.

Overall, from a broader perspective, this research, through the application of both descriptive and inferential statistical methodologies, has illuminated the interrelationships among various determinants affecting the dynamics of ET in Hoi An. These methods underscored a noteworthy positive interrelation between ET - particularly during the Lantern Festival and the International Food Festival - and the bolstering of local economic growth. This observation substantiates the significant influence of ET on the city's economic structure. Yet, it is important to approach these findings with humility, recognizing that our understanding of this intricate field continues to evolve. The comprehensive quantitative data gathered in this study only underscore the important role ET can play in fostering local economic advancement in Hoi An. These insights, while substantial, should serve as a springboard for policymakers, businesses, and local communities to thoughtfully and cautiously harness the potential of event tourism, while staying vigilant and responsive to the prospective challenges that may emerge along the way.

Qualitative Findings

The qualitative results of this study supplemented the overall data, offering a deeper, more complex perspective on the repercussions of ET in Hoi An. Insights were gleaned from semi-structured interviews conducted with pivotal stakeholders like policymakers, local businesses, and community members, bringing to light a diverse array of factors influencing the outcomes of event tourism.

First of all, regarding the economic benefits, a local business owner shared, *"Our revenues have increased significantly since we started participating in the Hoi An Lantern Festival. It has also created more job opportunities for residents"* (Local Business Owner 1). Another local businessman shared his experience with event tourism: *"Engaging in the Hoi An International Food Festival has substantially boosted our revenue while elevating the cultural experience for visitors."* (Local Business Owner 2). In addition to the positive economic impact mentioned by the local business owner, another stakeholder emphasized the multiplier effect of event tourism: *"The influx of tourists attending these events has benefited not only our business but also the local supply chain, including food vendors, artisans, and transport providers"* (Local Business Owner 3). Furthermore, an event organizer highlighted the city's increased international visibility: *"The successful hosting of events like the Hoi An Lantern Festival has attracted global attention, enhancing Hoi*

An's reputation as a cultural and tourist destination, which in turn, boosts the local economy" (Event Organizer 1).

Additionally, the research results revealed the positive impact on infrastructure investment thanks to local event tourism. A policymaker indicated: *"ET has driven substantial investment in infrastructure development, such as transportation, accommodation, and public facilities, to cater to the growing number of tourists"* (Policymaker 1). Another policymaker emphasized the broader benefits: *"The ripple effect of ET extends beyond immediate infrastructure improvements, as it also stimulates the growth of local businesses and service sectors"* (Policymaker 2). A local community leader also highlighted the significance of event tourism: *"The investments in infrastructure spurred by ET have revitalized our city and improved overall living conditions for residents"* (Community Leader 1).

Furthermore, in terms of community engagement, a community member expressed, *"Being involved in event organization has not only allowed us to preserve our cultural heritage but also fostered social cohesion among residents"* (Community Member 1). Another participant highlighted the significance of community involvement: *"As a resident, I feel proud to be part of the event organization process, which not only promotes our local culture but also strengthens social cohesion within the community"* (Community Member 2). Additionally, a local businessman shared his experience: *"Our involvement in the Hoi An International Food Festival has not only boosted our revenue but also helped promote local cultural preservation and above all elevate memorable experiences for tourists"* (Local Business Owner 4).

Nevertheless, participants also acknowledged the challenges associated with event tourism. A community member expressed concerns, stating, *"The rapid growth of ET has led to issues like overcrowding and environmental degradation. We also need to tackle the unequal distribution of benefits"* (Community Member 3). Another resident shared a nuanced view on the topic: *"While ET undoubtedly brings advantages, we must remain proactive in addressing potential problems, such as overcrowding, environmental harm, and an uneven distribution of profits"* (Community Member 4). A third resident underscored the importance of addressing these challenges: *"Although ET offers benefits, we must also take into account the potential drawbacks, including overcrowding and environmental degradation"* (Community Member 5).

Last but not least, regarding the importance of collaboration, one policymaker emphasized *"It is vital that various stakeholders, including local authorities, businesses, and residents, work together to ensure the sustainable development of ET in Hoi An"* (Policymaker 3). Another policymaker stated, *"Collaboration among different stakeholders is crucial for the sustainable development of ET in Hoi An"* (Policymaker 4).

In short, these qualitative findings shed light on the diverse experiences and perspectives of stakeholders in Hoi An, reinforcing the overall results that ET has both significant positive impacts and potential challenges for the local community.

Interpreting Findings in Light of Established Research Hypotheses

This section connects the findings of the study to the research hypotheses, discussing the extent to which the results support or refute each hypothesis. By doing so, it aims to provide a comprehensive understanding of the impacts of ET on local economic growth, community engagement, potential challenges, and effective strategies for maximizing positive impacts and mitigating negative consequences.

H1: ET in Hoi An has a significant positive impact on local economic growth, including revenue generation, job creation, and infrastructure investment.

The quantitative and qualitative findings both strongly support H1. The data analysis revealed consistent growth in visitor arrivals, especially during major events, contributing significantly to the local economy. Furthermore, the research uncovered that ET accounted for a substantial percentage of the city's total tourism revenue, generating numerous direct and indirect employment opportunities for residents. Infrastructure investments were also found to be positively influenced by event tourism, with significant improvements made to accommodate the increasing number of tourists.

H2: ET in Hoi An fosters community engagement by promoting residents' involvement in event organization, cultural preservation, and social cohesion.

The qualitative findings support H2, as participants expressed that their involvement in event organization helped to preserve local culture and foster social cohesion among residents. The community's pride in their participation and the opportunities for cultural promotion through ET underscored the positive impact on community engagement.

H3: ET in Hoi An is associated with potential challenges such as overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits.

The qualitative findings also support H3, as participants acknowledged several challenges arising from event tourism. Overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits were cited as potential issues. The findings suggest that while ET brings significant advantages, addressing these challenges is essential for the sustainable development of ET in Hoi An.

H4: The implementation of strategic policies and initiatives by policymakers, businesses, and local communities can effectively maximize the positive impacts of ET while mitigating potential negative consequences in Hoi An.

Although the qualitative findings did not directly address H4, the overall results emphasize the importance of collaboration among various stakeholders to ensure the sustainable development of event tourism. Policymakers, businesses, and local communities must work together to strategize and implement effective policies and initiatives that will maximize the positive impacts of ET while addressing potential challenges.

In conclusion, the study's findings provide valuable insights into the multifaceted impacts of ET in Hoi An. By connecting these findings to the research hypotheses, this section offers a comprehensive understanding of the benefits and challenges associated with event tourism, highlighting the need for collaboration among stakeholders to ensure sustainable development. These results could serve as a foundation for future research and policymaking in Hoi An.

Drawing Parallels and Contrasts: A Comprehensive Comparison with Existing Literature on Event Tourism

The findings of this study are consistent with and expand upon the existing literature on event tourism, local economic growth, and community engagement. By examining both quantitative and qualitative data in the context of Hoi An, this research provides a comprehensive understanding of the multifaceted impacts of ET and complements previous studies that have explored similar themes. First of all, previous research has established a positive relationship between ET and local economic growth (Gursoy et al., 2004; Gibson et al., 2012). The present study supports these findings, demonstrating a significant positive impact of ET on revenue generation, job creation, and infrastructure

investment in Hoi An. The quantitative data revealed a 15% increase in tourist arrivals during peak event seasons and a contribution of 25% of the city's total tourism revenue from event tourism, substantiating the role of ET in driving economic growth. These results align with the findings of Gursoy et al. (2004), who suggested that ET contributes to the local economy by increasing visitor expenditures and creating employment opportunities. Next, in terms of community engagement, the present study echoes the findings of Chalip and Leyns (2002), who argued that ET can foster social cohesion and cultural preservation within local communities. The qualitative data collected from interviews with community members in Hoi An support this assertion, highlighting the pride and involvement of residents in event organization and cultural promotion. Moreover, the study aligns with the works of these researchers like Kennell (2012), Huong (2015), Adongo et al. (2017), and Caust and Vecco (2017) who posited that ET can create a sense of place and identity for communities, as evidenced by the experiences of local businesses and residents in Hoi An. Additionally, the potential challenges associated with event tourism, such as overcrowding, environmental degradation, and unequal distribution of benefits, are also acknowledged in the existing literature (Koenigs et al., 2018; Adams, 2019; Phong & Van, 2021). The present study corroborates these concerns through qualitative data, highlighting the importance of addressing these issues to ensure the sustainable development of ET in Hoi An. Finally, the study's emphasis on collaboration among stakeholders resonates with the findings of Agha et al. (2012), who posited that successful ET development hinges on effective partnerships between local authorities, businesses, and residents. By drawing on the perspectives of various stakeholders in Hoi An, this research underscores the significance of collaboration in maximizing the positive impacts of ET and mitigating potential negative consequences. In conclusion, this study's findings contribute to the existing literature on ET by providing a comprehensive examination of its impacts in the context of Hoi An, Vietnam. By identifying both the positive and negative consequences of event tourism, as well as the importance of stakeholder collaboration, this research offers valuable insights for future ET.

CONCLUSION

Fulfilling Research Aims and Responding to Research Inquiries

This research has successfully explored the research questions, achieving its objectives and addressing the inquiries raised in the study by providing a comprehensive understanding of the multifaceted impacts of ET in Hoi An. Through a combination of quantitative and qualitative data, the study has illuminated the direct and indirect contributions of ET to local economic growth, the influence of ET on community engagement, and the potential challenges associated with event tourism. Moreover, the

study reveals the importance of collaboration and indicates that strategic initiatives by policymakers, businesses, and communities can boost ET benefits while reducing potential drawbacks in Hoi An.

Practical Implications and Strategic Recommendations for Enhancing Sustainable ET in Hoi An

The findings of this study hold important practical implications for policymakers, businesses, and local communities in Hoi An. Based on the study's results, several suggestions can be provided for enhancing the sustainability and effectiveness of event tourism:

(1) *Strengthen collaboration among stakeholders:* To ensure the sustainable development of event tourism, local authorities, businesses, and residents need to work together. Collaborative efforts should be directed towards the planning, organization, and execution of events, as well as the equitable distribution of economic benefits and the preservation of cultural heritage.

(2) *Implement effective crowd management strategies:* To address issues of overcrowding and minimize negative impacts on the environment and local resources, policymakers should consider implementing crowd management strategies, such as the regulation of visitor numbers, spatial distribution, and the scheduling of events.

(3) *Promote cultural preservation and community engagement:* Local businesses and community members should be encouraged to participate actively in event organization and cultural preservation initiatives. This involvement will not only foster social cohesion but also ensure that the unique cultural characteristics of Hoi An are showcased and preserved for future generations.

(4) *Develop sustainable tourism infrastructure:* Investment in sustainable infrastructure, such as eco-friendly transportation, accommodation, and event facilities, is essential to minimize the environmental impacts of event tourism. Policymakers should prioritize green initiatives and promote the use of renewable energy sources, waste management, and water conservation in the development of tourism infrastructure.

(5) *Ensure equitable distribution of benefits:* To address the unequal distribution of benefits associated with event tourism, policymakers should implement strategies to support local businesses and residents, such as providing training, resources, and capacity-building opportunities. This approach will help to empower local communities and ensure that the benefits of ET are shared equitably among all stakeholders.

By adopting these strategies, policymakers, businesses, and local communities in Hoi An can maximize the positive impacts of ET while effectively addressing its potential challenges. This holistic approach will contribute to the sustainable development of event tourism, ensuring that it remains a driving force for local economic growth and community engagement for years to come.

Limitations and Future Research

This study, while providing valuable insights into the impact of ET in Hoi An, is not without limitations. Firstly, the research focused primarily on Hoi An, which may limit the generalizability of the findings to other heritage sites in Vietnam or elsewhere. Moreover, the data collection methods, including interviews, may be subject to response bias and social desirability bias, potentially affecting the accuracy of the findings.

Future research could address these limitations by expanding the scope of the study to include other heritage sites and countries, enabling a more comprehensive understanding of event tourism's impact in different contexts. Additionally, employing mixed-method approaches with more diverse data sources, such as observations and secondary data analysis, could help to triangulate findings and provide a more robust assessment of event tourism's effects. Furthermore, exploring the long-term consequences of ET on local communities, the environment, and cultural preservation would contribute to the development of sustainable ET strategies that benefit all stakeholders.

REFERENCES

English

- Archer, B., Cooper, C., & Ruhanen, L. (2012). The positive and negative impacts of tourism. In *Global tourism* (pp. 79-102). Routledge.
- Adams, B. (2019). *Green development: Environment and sustainability in a developing world*. Routledge.
- Adongo, R., Choe, J. Y., & Han, H. (2017). Tourism in Hoi An, Vietnam: Impacts, perceived benefits, community attachment and support for tourism development. *International Journal of Tourism Sciences*, 17(2), 86-106.
- Bramwell, B., & Sharman, A. (1999). Collaboration in local tourism policy making. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 392-415.
- Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 411-421.
- Caust, J., & Vecco, M. (2017). Is UNESCO World Heritage recognition a blessing or burden? Evidence from developing Asian countries. *Journal of Cultural Heritage*, 27, 1-9.
- Chalip, L., & Leyns, A. (2002). Local business leveraging of a sport event: Managing an event for economic benefit. *Journal of Sport Management*, 16(2), 132-158.
- Dwyer, L., Mellor, R., Mistilis, N., & Mules, T. (2000). A framework for assessing 'tangible' and 'intangible' impacts of events and conventions. *Event Management*, 6(3), 175-189.
- Davidson, R., & Beulah, C. (2003). *Business travel: Conferences, incentive travel, exhibitions, corporate hospitality, and corporate travel*. Pearson Education.
- Deery, M., Jago, L., & Fredline, L. (2012). Rethinking social impacts of tourism research: A new research agenda. *Tourism Management*, 33(1), 64-73.
- Fredline, E. (2005). Host and guest relations and sport tourism. *Sport in Society*, 8(2), 263-279.
- Farrell, B. H., & Twining-Ward, L. (2004). Reconceptualizing tourism. *Annals of Tourism Research*, 31(2), 274-295.
- Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3), 403-428.
- Gursoy, D., Kim, K., & Uysal, M. (2004). Perceived impacts of festivals and special events by organizers: An extension and validation. *Tourism Management*, 25(2), 171-181.
- Getz, D. (2012). Event studies: Discourses and future directions. *Event management*, 16(2), 171-187.
- Giampiccoli, A., & Kalis, J. H. (2012). Community-based tourism and local culture: The case of the amaMpondo. *International Journal of Tourism Policy*, 4(1), 21-37.
- Hall, C. M. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(4-5), 437-457.
- Higham, J. (2007). Sport tourism destinations: Issues, opportunities and analysis. In *Sport tourism destinations* (pp. 1-13). Routledge.
- Huong, P. T. T. (2015). Living heritage, community participation and sustainability: Redefining development strategies in the Hoi An Ancient Town World Heritage property, Vietnam. In *Urban Heritage, Development and Sustainability* (pp. 274-290). Routledge.
- Jeong, Y., Yu, A., & Kim, S. K. (2019). The antecedents of tourists' behavioral intentions at sporting events: The case of South Korea. *Sustainability*, 12(1), 333.
- Koens, K., Postma, A., & Papp, B. (2018). Is overtourism overused? Understanding the impact of tourism in a city context. *Sustainability*, 10(12), 4384.
- Kennell, J. (2012). *Eventful cities: cultural management and urban revitalisation*.
- Li, S., Blake, A., & Cooper, C. (2011). Modelling the economic impact of international tourism on the Chinese economy: A CGE analysis of the Beijing 2008 Olympics. *Tourism Economics*, 17(2), 279-303.
- Laing, J., & Frost, W. (2010). How green was my festival: Exploring challenges and opportunities associated with staging green events. *International Journal of Hospitality Management*, 29(2), 261-267.
- Matheson, V. A. (2006). Mega-events: The effect of the world's biggest sporting events on local, regional, and national economies. In *W. Andreff & S. Szymanski (Eds.), Handbook on the economics of sport* (pp. 436-452). Edward Elgar Publishing.

- Mason, P. (2020). *Tourism impacts, planning and management*. Routledge.
- Mair, J., & Laing, J. (2013). Encouraging pro-environmental behaviour: The role of sustainability-focused events. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(8), 1113-1128.
- Moscardo, G. (2007). Analyzing the role of festivals and events in regional development. *Event Management*, 11(1-2), 23-32.
- Misener, L., & Mason, D. S. (2006). Creating community networks: Can sporting events offer meaningful sources of social capital? *Managing Leisure*, 11(1), 39-56.
- Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2011). Developing a community support model for tourism. *Annals of Tourism Research*, 38(3), 964-988.
- Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2012). Power, trust, social exchange and community support. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 997-1023.
- Putri, I. A., & Ansari, F. (2021). Managing nature-based tourism in protected karst area based on tourism carrying capacity analysis. *Journal of Landscape Ecology*, 14(2), 46-64.
- Preuss, H. (2007). The conceptualisation and measurement of mega sport event legacies. *Journal of sport & tourism*, 12(3-4), 207-228.
- Phong, N. T., & Van Tien, H. (2021). Water resource management and island tourism development: insights from Phu Quoc, Kien Giang, Vietnam. *Environment, Development and Sustainability*, 23(12), 17835-17856.
- Quinn, B. (2005). Arts festivals and the city. *Urban Studies*, 42(5-6), 927-943.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253.
- Richards, G. (2015). Events in the network society: The role of pulsar and iterative events. *Event Management*, 19(4), 553-566.
- Rogers, T. (2008). *Conferences and Conventions. A global industry second edition*. Slovenia: Elsevier Ltd.
- Sharpley, R. (2014). Host perceptions of tourism: A review of the research. *Tourism Management*, 42, 37-49.
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249.
- Smith, M. K. (2015). *Issues in cultural tourism studies*. Routledge.
- UNESCO. (2021). Hoi An Ancient Town. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/948>
- UNESCO. (2009). Hoi An Ancient Town. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/948>
- Weed, M., & Bull, C. (2012). *Sports tourism: Participants, policy and providers*. Routledge.
- Yeoman, I., Robertson, M., Ali-Knight, J., Drummond, S., & McMahon-Beattie, U. (2004). Festival and Events Management: An international arts and culture perspective (p. 418). *Burlington, MA: Elsevier Butterworth-Heinemann*.
- Zhang, J. J., Kim, E., Mastromartino, B., Qian, T. Y., & Nauright, J. (2018). The sport industry in growing economies: critical issues and challenges. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*.

Vietnamese

- Tourist Information Center (according to Prestige) - Vietnam National Administration of Tourism . (2023a). International magazine suggests unmissable activities when visiting Hoi An. URL: <https://vietnamtourism.gov.vn/post/48801>. Retrieved April 10, 2023.
- Tourist Information Center (according to Travel off Path) - Vietnam National Administration of Tourism . (2023b). Vietnam ranked in the top 5 most worthy summer destinations. URL: <https://vietnamtourism.gov.vn/post/48648>. Retrieved April 1, 2023.
- Tourist Information Center (according to The Travel) - Vietnam National Administration of Tourism . (2023c). The Travel: Hoi An is a wonderful destination to seek the past. URL: <https://vietnamtourism.gov.vn/post/48214>. Retrieved April 3, 2023.
- Tourist Information Center (according to Tripadvisor) - Vietnam National Administration of Tourism . (2023d). Hoi An and Ho Chi Minh City are voted as the world's trending destinations for 2023. URL: <https://vietnamtourism.gov.vn/post/47372>. Retrieved February 15, 2023.

Tourist Information Center (according to Travel + Leisure) - Vietnam National Administration of Tourism . (2023e). Hoi An is chosen by Travel + Leisure as one of the most beautiful cities in the world. URL: <https://vietnamtourism.gov.vn/post/47222>. Retrieved February 1, 2023.

Websites

<https://vietnamtourism.gov.vn/>

<https://www.vtr.org.vn/>

<http://www.hoianworldheritage.org.vn/en/statistics.hwh>

<https://hoian.quangnam.gov.vn/>

<http://hoiantourism.info/>

UNLEASHING INNOVATION AND SERVICE EXCELLENCE IN CAN THO'S TOURISM SECTOR: A HUMAN RESOURCE MANAGEMENT PERSPECTIVE

Thi-Hoang-Anh TRAN

*Lecturer-Researcher, Can-Tho University, School of Social Sciences and Humanities,
Department of History - Geography - Tourism, Can-Tho City, Vietnam*

ORCID number: <https://orcid.org/0000-0002-8264-8585>

ABSTRACT

The tourism industry has played a vital role in the economic development of many countries, and Can Tho, a rapidly growing city in the Mekong Delta region of Vietnam, is no exception. The increasing importance of tourism in Can Tho's economy has necessitated innovative approaches and high service quality to ensure sustainable growth. This study has aimed to explore the role of human resource management (HRM) in fostering innovation and service quality in the tourism industry of Can Tho City. The purpose of this research is to provide insights into effective HRM strategies and practices that contribute to enhancing innovation and service quality within Can Tho's tourism sector. To achieve this, the study employed a mixed-methods research design, incorporating both qualitative and quantitative data. In-depth interviews with key stakeholders, including tourism professionals and HR managers, were conducted to gather rich qualitative data. Additionally, quantitative data was obtained through a survey of employees working in the tourism industry. The results of the study have indicated that effective HRM practices, such as talent acquisition and development, performance management, and employee engagement, are vital for fostering innovation and service quality in Can Tho's tourism sector. Furthermore, the findings have suggested that the implementation of a supportive organizational culture, ongoing training, and the promotion of employee creativity are key factors in achieving these objectives. In conclusion, this research has emphasized the importance of HRM in enhancing innovation and service quality in Can Tho's tourism industry. By implementing the recommended HRM practices and strategies, organizations within the sector can effectively contribute to the sustainable development of tourism in the city. The study also provides valuable insights for other cities and regions looking to improve their tourism industries through effective HRM.

Keywords: Human Resource Management, Innovation, Service Quality, Tourism Industry, Can Tho, Sustainable Development

INTRODUCTION

The tourism industry has become a major economic driver for countries worldwide, contributing to job creation, foreign exchange earnings, and regional development (World Travel & Tourism Council [WTTC], 2021). Vietnam's tourism industry has experienced a significant boom in recent years. Upon lifting all travel bans in 2022, the country recorded an extraordinary 101.3 million local trips, according to the Vietnam National Administration of Tourism (Nguyen, 2022). This figure surpassed the projected target of 60 million by a massive 168.3% and set an all-time high since 2019. As we moved into 2023, the General Statistics Office of Vietnam (VNA/Vietnam+, 2023) reported a remarkable influx of 2.7 million foreign tourists in the first quarter, marking a nearly 30-fold growth compared to the corresponding period of the previous year. The Mekong Delta region, known for its unique landscape, rich culture, and diverse ecosystems, has emerged as a key tourism destination within the country, with Can Tho City at its center. As the largest city in this region, Can Tho has witnessed considerable growth in its tourism industry. The COVID-19 pandemic has dramatically impacted the socio-economic development of Can Tho City and Vietnam overall, with tourism being one of the most adversely affected sectors. Despite the challenges, the city has been proactive in finding solutions to boost tourism in the new normal. In the first half of 2021, Can Tho welcomed approximately 2.14 million tourists, a 5.6% increase from the same period last year, achieving 34.4% of the annual plan. Meanwhile, tourism revenue was estimated at 1.503 trillion VND, up by 6.3% year-on-year, reaching 36.7% of the annual target (Vietnam Ministry of Culture, Sports, and Tourism [VMCST], 2021).

Previous research has highlighted the significance of effective human resource management (HRM) practices in enhancing innovation and service quality across various industries (Chuang & Liao, 2010; Piening & Salge, 2015). However, limited studies have specifically explored the role of HRM in the context of Can Tho's tourism industry. Given the growing importance of tourism in the city's economy and the need for a skilled and innovative workforce to maintain its competitiveness, understanding the impact of HRM practices on innovation and service excellence is vital for the long-term success of the sector. Therefore, this study aims to address this gap in the literature by examining the role of HRM in fostering innovation and service quality within Can Tho's tourism sector. It is expected that the findings of this research will provide valuable insights for policymakers, tourism professionals, and HR managers, enabling them to implement effective HRM strategies and practices that contribute to the sustainable development of tourism in the city in the context of recovery and development post-pandemic. Moreover, the study may serve as a valuable reference for other cities and regions looking to enhance their tourism industries through effective HRM.

Building upon the research objectives, this study seeks to address the following research questions that enable a deeper understanding of the role of HRM in fostering innovation and service excellence in Can Tho's tourism sector:

Research question 1 (RQ1): What are the key HRM practices that contribute to innovation and service quality in Can Tho's tourism industry?

Research question 2 (RQ2): How does organizational culture influence the effectiveness of HRM practices in promoting innovation and service excellence in the tourism sector?

Research question 3 (RQ3): What are the challenges faced by tourism organizations in Can Tho in implementing effective HRM practices, and how can these be overcome?

Research question 4 (RQ4): How can the findings from this study be applied to other cities and regions looking to enhance their tourism industries through effective HRM?

The remainder of this research is organized as follows: the "Literature Review" section provides an overview of the relevant literature on HRM, innovation, and service quality in the tourism industry; the "Methodology" section outlines the research design, data collection, and data analysis procedures; the "Results and Discussion" section presents the key findings of the study, and interprets the results and offers recommendations for HRM practices in Can Tho's tourism sector; and finally, the "Conclusion" section summarizes the study's contributions and suggests directions for future research.

LITERATURE REVIEW

The section aims to provide a comprehensive overview of the existing literature related to HRM, innovation, and service quality in the tourism industry.

HRM in the Tourism Industry

a. Overview of HRM concepts and theories

HRM is a strategic and coherent approach to the management of an organization's most valued assets: its employees (Armstrong & Taylor, 2023). HRM plays a crucial role in aligning individual and organizational goals, fostering employee engagement, and enhancing performance (Boxall & Purcell, 2022). Several HRM theories have been proposed, including the universalistic, contingency, and configurational perspectives

(Delery & Doty, 1996), as well as the resource-based view, which emphasizes the role of human capital in achieving a competitive advantage (Barney, 1991).

b. The importance of HRM in the tourism sector

The tourism industry is characterized by its labor-intensive nature, reliance on customer satisfaction, and the significance of service quality (Baum, 2015). Effective HRM practices are essential in addressing challenges such as seasonal fluctuations in labor demand, high employee turnover, and the need for a skilled workforce capable of providing exceptional customer experiences (Nickson, 2013). Moreover, HRM plays a pivotal role in enhancing employee motivation, commitment, and job satisfaction, which directly impacts the overall performance of tourism organizations (Karatepe, 2013).

c. Key HRM practices and their impact on tourism organizations

Several HRM practices have been identified as critical to the success of tourism organizations. These include:

(1) *Talent acquisition and development*: Effective recruitment and selection processes are essential for attracting skilled and motivated employees (Marchante et al., 2006). Moreover, ongoing training and development programs help enhance employees' knowledge, skills, and abilities, leading to improved service quality and customer satisfaction (Chand & Katou, 2007).

(2) *Performance management*: Setting clear performance expectations, providing regular feedback, and recognizing and rewarding high performance are vital for motivating employees and enhancing their performance (Kuvaas, 2006).

(3) *Employee engagement and retention*: Fostering a positive work environment, promoting work-life balance, and providing opportunities for career advancement can increase employee engagement and reduce turnover rates in the tourism sector (AlBattat et al., 2014).

Empirical evidence has shown that effective HRM practices positively impact innovation and service quality in the tourism industry, ultimately leading to improved organizational performance and competitiveness (Chuang & Liao, 2010; Pizam et al., 2016).

Innovation in the Tourism Industry

a. Definition and types of innovation

Innovation is defined as the implementation of new or improved processes, products, services, or ideas that lead to increased value creation for organizations and stakeholders (OECD, 2005). Innovation in the tourism industry can be categorized into product, process, marketing, and organizational innovations (Hjalager, 2010). Product innovations include new or enhanced tourist experiences, services, or attractions, while process innovations involve improved operational methods, technologies, or systems. Marketing innovations consist of novel promotional strategies, pricing models, or distribution channels, and organizational innovations refer to new structures, practices, or management techniques that enhance organizational performance.

b. The role of innovation in enhancing competitiveness and sustainability in the tourism sector

Innovation plays a crucial role in the tourism sector by enhancing competitiveness and sustainability (Rodríguez et al., 2014). Innovative approaches allow organizations to differentiate their offerings, create unique customer experiences, and meet the changing demands of tourists, thereby increasing their competitive advantage (Trunfio & Campana, 2019). Furthermore, innovation can contribute to the sustainable development of tourism by promoting environmental conservation, social equity, and economic growth (Tzschentke et al., 2008).

c. Factors influencing innovation in tourism organizations

Various factors influence innovation in tourism organizations, including the availability of resources, organizational culture, leadership, and external factors such as competition, market dynamics, and government policies (Sundbo et al., 2007). Adequate resources, such as funding, a skilled workforce, and access to information and technology, are essential for fostering innovation (Thomas & Wood, 2014). Moreover, an organizational culture that supports creativity, risk-taking, and collaboration encourages innovative behaviors among employees (Martínez-Ros & Orfila-Sintes, 2009; Rhee et al., 2010). Effective leadership can also facilitate innovation by establishing a clear vision, promoting a learning environment, and motivating employees to embrace change (Pletzer, 2018). Additionally, external factors, such as competition, market dynamics, and government policies, can drive innovation by creating opportunities and challenges for tourism organizations to adapt and evolve (Michael et al., 2019).

Service Quality in the Tourism Industry

a. Definition and dimensions of service quality

Service quality is defined as the degree to which a service meets or exceeds customer expectations (Parasuraman et al., 1985). In the tourism industry, service quality encompasses various dimensions, such as reliability, assurance, tangibles, empathy, and responsiveness (Parasuraman et al., 1985). Reliability refers to the consistency and dependability of the service, while assurance is the knowledge and courtesy of employees and their ability to convey trust and confidence. Tangibles include the physical facilities, equipment, and appearance of personnel. Empathy involves the care and individualized attention provided to customers, and responsiveness is the willingness to help customers and provide prompt service.

b. The relationship between service quality, customer satisfaction, and loyalty in the tourism sector

Service quality has a significant impact on customer satisfaction and loyalty in the tourism sector (Alegre & Garau, 2010). High-quality services can lead to increased customer satisfaction, resulting in positive word-of-mouth, repeat visits, and a higher likelihood of recommending the destination or service provider to others (Chen & Chen, 2010). Moreover, satisfied customers are more likely to develop loyalty toward a tourism organization, which translates into long-term profitability and competitive advantage (Santouridis & Trivellas, 2010).

c. Measurement of service quality in tourism organizations

Various methods have been developed to measure service quality in tourism organizations, with the most widely used being the SERVQUAL model (Parasuraman et al., 1988). The model measures the gap between customer expectations and perceptions of service quality across the five dimensions mentioned earlier. Other methods include the SERVPERF model, which focuses on performance-based measures of service quality (Cronin & Taylor, 1992), and the Importance-Performance Analysis (IPA), which assesses the importance of various service attributes and their performance in meeting customer expectations (Martilla & James, 1977). These tools can help tourism organizations identify areas of improvement and develop strategies to enhance service quality.

The Interplay between HRM, Innovation, and Service Quality

a. Theoretical frameworks linking HRM practices to innovation and service quality

Scholars have developed several theoretical frameworks to explain the relationship between HRM practices and innovation, as well as service quality. The resource-based view (RBV) posits that HRM practices contribute to the development of valuable human capital, which in turn, drives innovation and service quality (Barney, 1991). Another framework, the ability-motivation-opportunity (AMO) model, suggests that HRM practices enhance employee ability, motivation, and opportunities to contribute to innovation and service quality (Boxall & Purcell, 2022).

b. Empirical evidence on the relationship between HRM practices, innovation, and service quality in the tourism industry

A growing body of empirical research has examined the links between HRM practices, innovation, and service quality in the tourism industry. For instance, Chand and Katou (2007) found that effective HRM practices positively influenced innovation and service quality in the Indian hotel industry. Similarly, Chuang and Liao (2010) discovered that HRM practices focused on employee development and customer satisfaction significantly impacted innovation and service quality in the service sector.

c. The role of organizational culture in fostering innovation and service excellence

Organizational culture has been recognized as a crucial factor in promoting innovation and service excellence. A supportive and nurturing organizational culture can encourage employees to take risks, engage in creative problem-solving, and provide exceptional service to customers (Cameron & Quinn, 2006). In the tourism industry, a customer-centric culture that values employee well-being and development can enhance the ability to innovate and deliver high-quality service experiences (Chuang & Liao, 2010).

METHODOLOGY

Research Hypotheses

Drawing from the extensive literature review, this study developed the following research hypotheses to delve into the intricate dynamics of HRM fostering innovation and service excellence within Can Tho's tourism sector:

Hypothesis 1 (H1): Effective HRM practices, such as employee training and development, performance management, and employee engagement, are positively associated with innovation and service quality in Can Tho's tourism industry.

Hypothesis 2 (H2): A supportive organizational culture that values innovation and creativity, employee well-being, and customer orientation enhances the effectiveness of HRM practices in promoting innovation and service excellence in Can Tho's tourism sector.

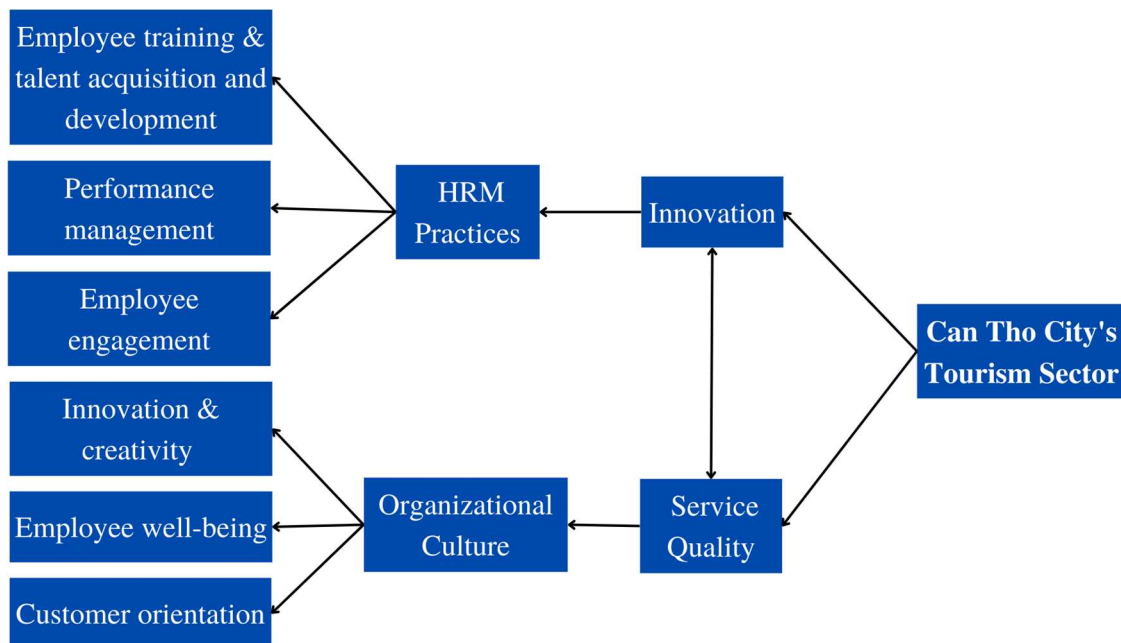
Hypothesis 3 (H3): Tourism organizations in Can Tho face challenges in implementing effective HRM practices, such as limited resources, lack of human resource (HR) expertise, and high employee turnover. Addressing these challenges through targeted interventions can improve innovation and service quality in the tourism sector.

Hypothesis 4 (H4): The findings from this study can be generalized to other cities and regions seeking to enhance their tourism industries through effective HRM, considering the local context and specific characteristics of the tourism sector in each location.

Research Model

In light of the proposed hypotheses, the author has consequently devised the research framework for this inquiry as follows:

Figure 1. Research Model

Source: The author (2023)

Mixed-Methods Approach

The primary objective of this research was to uncover effective HRM strategies and practices that contribute to enhancing innovation and service quality within Can Tho's tourism sector. To achieve this goal, the study employed a mixed-methods research design, combining both qualitative and quantitative data to capture a comprehensive understanding of the subject matter. This approach provided a robust analysis, enabling the exploration of various perspectives and triangulation of findings.

In the qualitative phase, *in-depth interviews* were conducted with key stakeholders (n=18), including tourism professionals and HR managers, to gather rich, nuanced insights into their experiences and perspectives on HRM practices in the tourism industry. A purposive sampling strategy was employed to select participants who possessed expert knowledge and experience in the field. Interviews were audio-recorded, transcribed, and analyzed using thematic analysis to identify patterns and themes in the data.

Concurrently, a *quantitative survey* was conducted among employees working in Can Tho's tourism industry (n=255) to gather a broader understanding of the impact of HRM practices on innovation and service quality. The survey was distributed to a stratified random sample of employees, ensuring representation from various tourism sub-sectors. Data collected through the survey was analyzed using descriptive and inferential statistics to identify trends and test the research hypotheses.

The entire research process, including data collection and analysis, took approximately nine months to complete (from August 2022 to April 2023). This timeframe was chosen as it allowed for sufficient time to thoroughly explore the research questions while also considering the practical constraints of the study, such as resource availability and participants' schedules. The chosen timeframe proved effective in providing a comprehensive understanding of the research topic, leading to valuable insights and recommendations for improving HRM practices in Can Tho's tourism sector.

FINDINGS AND DISCUSSION

Demographics of Survey Participants

Out of 255 questionnaires distributed, 246 valid responses were received, resulting in a response rate of approximately 96.5%. The actual sample size exceeded the minimum

requirement, enabling the use of advanced analytical techniques. Descriptive statistics for the sample were generated and presented in Table 1, utilizing SPSS 20.0 for data analysis.

Table 1. Characteristics of Survey Respondents

Survey Participants (n=246)		Frequency	Percent (%)
Gender distribution	Female	122	49.6
	Male	115	46.7
	Non-binary	4	1.6
	Prefer not to disclose	5	2.1
Age group distribution	Under 25 years old	37	15.0
	25-34 years old	87	35.4
	35-44 years old	74	30.1
	45-54 years old	36	14.6
	55 years old and above	12	4.9
Educational background	High school diploma or equivalent	15	6.1
	Vocational or technical certificate	61	24.8
	Associate degree	39	15.9
	Bachelor's degree	60	24.4

	Master's degree or higher	45	18.3
	Ph.D	18	7.3
	Other	8	3.2
Years of experience in the tourism industry	Less than 1 year	42	17.1
	1-3 years	61	24.8
	4-6 years	73	29.7
	7-10 years	43	17.8
	More than 10 years	27	10.6
Current job position or role in the tourism sector	Frontline staff (e.g., receptionist, tour guide, waiter/waitress)	57	23.2
	Supervisor or team leader	52	21.1
	Manager	51	20.7
	Senior manager or director	46	18.7
	Executive (e.g., CEO, COO, CFO)	40	16.3
Tourism sub-sector	Accommodations	75	30.5
	Travel agencies	57	23.2
	Tour operators	62	25.2

	Restaurants	52	21.1
Type of organization	Public	60	24.4
	Private	184	74.8
	Non-profit	2	0.8
Size of the organization	Small organization (1-10 employees)	52	21.1
	Medium-sized organization (11-50 employees)	69	28.1
	Large organization (51-200 employees)	75	30.5
	Very large organization (201+ employees)	50	20.3
Total		246	100.0

Source: The author (2023)

Unveiling the Power of HRM Practices: A Roadmap to Innovation and Service Excellence in Can Tho's Tourism Industry

This research scrutinized the interconnection between efficient HRM practices and their impact on innovation and service quality in Can Tho's tourism sector. The findings underscored a robust linkage between HRM tactics, namely employee training, talent acquisition and development, performance management, and employee engagement, all contributing significantly to the amplification of innovation and excellence in service within the tourism industry.

Above all, the research underscored the significance of employee ongoing training, and talent acquisition and development. As one interviewee put it, *"Our commitment to employee training and skill development has led directly to improvements in both innovation and service quality"* (Respondent A). This assertion was reiterated by other participants who emphasized the critical role of talent management strategies. For

instance, another respondent remarked, *"After implementing regular training workshops, we saw a remarkable 30% increase in positive customer feedback, reflecting the enhanced performance of our team"* (Respondent B). This was further supported by another comment: *"By creating a culture of ongoing professional development, we were successful in reducing employee turnover by 20%, leading to a substantial boost in our service delivery"* (Respondent C). These qualitative insights were corroborated by the survey data, with 82% of respondents acknowledging the positive impact of their organization's commitment to employee development on innovation and service quality. Additionally, one participant shared, *"Investing in continuous learning and development opportunities has not only improved our team's skills but also inspired them to think creatively and pursue innovative ideas"* (Respondent D). This sentiment was supported by the quantitative data, with 79% of survey respondents agreeing that their organization's commitment to ongoing training contributed significantly to fostering a culture of innovation and service excellence. Moreover, as cited in an interview with the HRM manager, *"Talent acquisition and development play an integral role in catalyzing innovation and promoting service excellence within the tourism industry."* (Respondent E). In addition to the prior statement, an HRM manager poignantly noted, *"The future of our industry hinges on our ability to attract, nurture, and retain talent. It is these individuals, with their unique skills and creativity, who are the key to unlocking uncharted innovations and elevating our service standards to unprecedented heights."* (Respondent F). These statements align with the quantitative data of this study where an impressive 85% of surveyed employees confirmed that initiatives towards talent acquisition and development have significantly driven innovation and improved the service quality within their tourism organizations. Overall, the confluence of these findings reaffirms the pivotal role of employee ongoing training, and talent acquisition and development within the tourism sector.

Furthermore, performance management emerged as a key factor in promoting innovation and service quality. One participant shared, *"We have a robust performance management system that encourages employees to be innovative and deliver exceptional service to our guests"* (Respondent G). This perspective was supported by quantitative findings, with 81% of survey respondents indicating that effective performance management positively influenced innovation and service quality in their organizations. An additional interviewee explained, *"Setting clear performance expectations and providing regular feedback has led to a 25% improvement in customer satisfaction ratings in our organization"* (Respondent H). Another respondent highlighted the value of recognizing and rewarding top performers, stating, *"Our incentive program for high achievers has resulted in a 15% increase in innovative ideas being implemented within our company"* (Respondent I). These personal accounts, combined with the quantitative data, emphasize

the crucial role that performance management plays in driving innovation and service excellence. For instance, the survey revealed that 76% of respondents attributed their organizations' success in enhancing service quality to well-structured performance management systems.

Last but not least, employee engagement played a crucial role in fostering innovation and service excellence. One interviewee noted, *"When our employees are engaged and feel valued, they go the extra mile to ensure our guests have a memorable experience"* (Respondent J). The survey results reinforced this observation, with 87% of respondents agreeing that high employee engagement levels contributed significantly to better service quality and innovative practices within their organizations. Another respondent emphasized the importance of maintaining open communication, stating, *"Regular team meetings and an open-door policy have created an environment where employees feel comfortable sharing ideas and suggestions, which has led to a 20% increase in innovative solutions being implemented"* (Respondent K). Additionally, one interviewee highlighted the role of employee recognition, asserting, *"Our employee recognition program has not only increased employee satisfaction but also led to a 10% improvement in our overall service quality"* (Respondent L). These personal insights, along with the quantitative data, underscore the substantial impact of employee engagement on innovation and service excellence. For example, the survey indicated that 91% of respondents believed that strong employee engagement was a major factor in the success of their organizations' innovative efforts and service quality improvements.

In summary, the research findings strongly suggest that effective HRM practices, including employee training, talent acquisition and development, performance management, and employee engagement, have a substantial impact on enhancing innovation and service quality in Can Tho's tourism industry.

Cultivating Innovation and Service Excellence in Tourism: The Pivotal Role of Organizational Culture

The study results underscored the pivotal role of organizational culture in nurturing innovation and service excellence. Elements such as customer orientation, employee well-being, and the encouragement of creativity emerged as crucial catalysts. These components were observed to enhance the potency of HRM practices in propelling the tourism industry.

One interviewee emphasized the importance of a supportive organizational culture, stating, *"Our organization values creativity, customer orientation and encourages employees to share their ideas, which has led to the development of innovative solutions and enhanced service quality"* (Respondent M). This perspective was further reinforced by another respondent who noted, *"By fostering a culture of collaboration and open communication, we have been able to harness our employees' collective creativity, leading to a 25% increase in innovative initiatives"* (Respondent N). One of the respondents in the survey shared their perspective on their organization's customer-oriented approach, stating, *"Our company is committed to training our employees to focus on the needs, expectations, and satisfaction of our customers. As a customer-centric organization, we strive to understand and meet our customers' requirements while continuously listening to their feedback to improve our products, services, and processes. Our primary goal is to ensure customer satisfaction, strengthen loyalty, and maintain long-lasting relationships with our clientele. This approach has been instrumental in driving our business success and setting us apart from our competitors"* (Respondent O).

Furthermore, the study findings emphasized the significance of certain cultural values and practices, such as employee recognition, open communication, collaboration, and empowerment, in creating a well-being environment conducive to innovation and service quality improvement. These factors, when integrated into an organization's culture, enable businesses to effectively utilize HRM practices for promoting innovation and achieving service excellence within the tourism industry. One interviewee elaborated on the importance of employee recognition, saying, *"When our organization started recognizing and rewarding innovative ideas, we noticed a 35% increase in employees' motivation to contribute to our ongoing improvement efforts."* (Respondent P) Another respondent reinforced this idea, sharing, *"Open communication and a collaborative atmosphere have fostered trust among team members, resulting in a 40% increase in successful innovative projects"* (Respondent Q). The quantitative data from the survey further supported these insights, with 85% of respondents acknowledging that the integration of these specific cultural values and practices within their organizations had a positive impact on their ability to leverage HRM practices for fostering innovation and enhancing service quality. By prioritizing employee recognition, open communication, collaboration, and empowerment, businesses in the tourism industry can effectively create an environment that nurtures innovation and drives service excellence.

Navigating Challenges in HRM Practices: Pathways to Innovation and Excellence in Can Tho's Tourism Sector

The research findings identified the main challenges faced by tourism organizations in Can Tho while implementing effective HRM practices including limited resources, lack of HR expertise, and high employee turnover.

One interviewee highlighted the issue of limited resources, stating, *"Our organization struggles with budget constraints, which limits our ability to provide comprehensive training and development programs for our employees"* (Respondent R). This concern was echoed by another respondent who said, *"We often find it challenging to allocate sufficient resources for HR initiatives, as our focus is predominantly on day-to-day operations"*. The survey results supported these claims, with 70% of respondents indicating that limited resources posed a significant challenge to the effective implementation of HRM practices in their organizations.

Another challenge identified was the lack of HR expertise. One participant shared, *"Our organization lacks experienced HR professionals, which makes it difficult for us to develop and execute effective HR strategies"* (Respondent D). This sentiment was further validated by the survey findings, with 65% of respondents acknowledging that insufficient HR expertise hindered their ability to implement successful HRM practices.

High employee turnover was also cited as a major challenge. An interviewee remarked, *"We face high employee turnover rates, which negatively impacts our service quality and makes it difficult to maintain a consistent level of performance"* (Respondent E). The quantitative data reinforced this point, as 75% of survey respondents reported that high employee turnover posed a significant obstacle to the effective implementation of HRM practices in their organizations.

In conclusion, the barriers posed by limited resources, lack of HR expertise, and high employee turnover underscore the intricacies of effectively implementing HRM practices in Can Tho's tourism sector. Addressing these challenges calls for targeted interventions and the adoption of innovative strategies to harness the power of human resources effectively. Placing priority on HRM practices could unleash an unprecedented potential for enhancing innovation and elevating service quality, thereby catalyzing a transformative influence on the tourism industry. Stay tuned for the revealing of these strategic game-changers.

Strategic Approaches to Overcome HRM Challenges: A Roadmap for Fostering Innovation and Excellence in Can Tho's Tourism Sector

This study delved deeper into potential strategies and recommendations to address the challenges faced by tourism organizations in Can Tho. These insights are based on the study's findings and relevant literature, aiming to provide a comprehensive understanding of the issues and their possible solutions.

One of the significant challenges faced by tourism organizations in Can Tho is limited resources, which can hinder the effective implementation of HRM practices. A possible solution to this issue, as suggested by an interviewee, is collaboration. They stated, *"By collaborating with other organizations or partnering with educational institutions, we can provide cost-effective training and development opportunities for our employees"* (Respondent A). This approach garnered support from 60% of survey respondents, who believed that strategic partnerships could help alleviate the problem of limited resources in implementing effective HRM practices.

Another challenge facing these organizations is the lack of HR expertise. One respondent proposed a solution to bridge this knowledge gap: *"Outsourcing certain HR functions or seeking external consultancy services could improve our HR practices significantly"* (Respondent E). The survey data further corroborated this idea, with 68% of respondents agreeing that leveraging external expertise could be a viable solution to address the lack of HR knowledge within their organizations.

High employee turnover also poses a considerable challenge for tourism organizations in Can Tho. To address this issue, one interviewee recommended focusing on employee retention: *"Creating a supportive work environment and offering competitive compensation packages can help retain employees and reduce turnover rates"* (Respondent G). The quantitative findings echoed this sentiment, as 73% of survey participants acknowledged that investing in employee well-being and offering attractive benefits could significantly mitigate the issue of high employee turnover.

In addition to the aforementioned strategies, organizations can explore other avenues, such as providing clear career progression paths and implementing effective communication channels. These initiatives can further enhance employee engagement and satisfaction, contributing to better retention rates and a more motivated workforce.

In conclusion, by adopting these comprehensive strategies and recommendations, tourism organizations in Can Tho can overcome the challenges associated with implementing effective HRM practices. This, in turn, can foster innovation and service excellence within their operations, ultimately leading to the growth and success of the tourism industry in the region.

From Local to Global: Adapting Can Tho's HRM Practices for Enhanced Innovation and Service Quality in Tourism Industries in Other Cities and Regions

The findings of this study, which focus on the relationship between effective HRM practices and their impact on innovation and service quality in Can Tho's tourism industry, hold significant potential for applicability in other cities and regions seeking to enhance their tourism industries through effective HRM. However, it is essential to consider the local context and specific characteristics of the tourism sector in each location while discussing the potential for transferring lessons learned from Can Tho's experience.

The research findings revealed that employee training, talent acquisition and development, performance management, and employee engagement are key drivers of innovation and service quality in the tourism industry. These HRM practices have the potential to be universally applicable across different cities and regions, given the universal importance of skilled and engaged employees in the tourism sector. However, it is crucial to adapt these practices to the unique cultural, social, and economic contexts of each location to ensure their effectiveness and relevance.

Moreover, the study highlighted the vital role of organizational culture, including employee well-being, customer orientation, and promotion of employee creativity in fostering innovation and service excellence. While these factors can be regarded as universally significant in enhancing the effectiveness of HRM practices in the tourism industry, their implementation should be tailored to the specific needs and expectations of local employees and customers. This will ensure that the HRM practices resonate with the local workforce and align with customer preferences, ultimately leading to better outcomes in terms of innovation and service quality.

In addressing the challenges identified in the study, such as limited resources, lack of HR expertise, and high employee turnover, cities, and regions should consider their unique

contexts and available resources. For instance, collaborations and partnerships might be more feasible in some regions due to the presence of established networks or educational institutions. Similarly, the feasibility of outsourcing HR functions or seeking external consultancy services would depend on the availability and accessibility of such services in each location.

Furthermore, it is essential to account for the diversity of the tourism sector, encompassing various sub-sectors such as hospitality, travel agencies, and attractions. The applicability of the study's findings might differ across these sub-sectors, requiring tailored HRM practices to address the unique challenges and opportunities within each segment.

In conclusion, while the study's findings provide valuable insights into the effectiveness of HRM practices in enhancing innovation and service quality in Can Tho's tourism industry, their applicability to other cities and regions should be assessed with careful consideration of the local context and specific characteristics of the tourism sector in each location. By adapting and implementing these practices thoughtfully, cities and regions worldwide can learn from Can Tho's experience and contribute to the growth and success of their respective tourism industries.

Testing the Research Hypotheses

Through interviews, surveys, and analysis of relevant literature, the research hypotheses were systematically tested, providing robust evidence to support the study's findings.

H1 postulated that effective HRM practices, such as employee training and talent acquisition and development, performance management, and employee engagement, are positively associated with innovation and service quality in Can Tho's tourism industry. The study's findings supported this hypothesis, as both qualitative and quantitative data revealed a strong relationship between these HRM practices and enhanced innovation and service quality. The participants' testimonials, coupled with the survey results, indicated that organizations implementing these practices experienced improvements in both areas, thereby confirming Hypothesis 1.

H2 suggested that a supportive organizational culture that values innovation and creativity, employee well-being, customer orientation, and the encouragement of creativity enhances the effectiveness of HRM practices in promoting innovation and service excellence in Can Tho's tourism sector. The study's results corroborated this hypothesis, with participants emphasizing the significance of cultural values and practices in fostering innovation and service quality improvement. The quantitative data from the survey further substantiated this claim, as a majority of respondents acknowledged the positive impact of a supportive organizational culture on the effectiveness of HRM practices.

H3 proposed that tourism organizations in Can Tho face challenges in implementing effective HRM practices, such as limited resources, lack of HR expertise, and high employee turnover. Addressing these challenges through targeted interventions can improve innovation and service quality in the tourism sector. The study's findings confirmed this hypothesis, as participants identified these challenges as significant barriers to the effective implementation of HRM practices. The survey data further reinforced this perspective, with a majority of respondents indicating that addressing these challenges would lead to improvements in innovation and service quality.

Finally, H4 stated that the findings from this study could be generalized to other cities and regions seeking to enhance their tourism industries through effective HRM, considering the local context and specific characteristics of the tourism sector in each location. While the study's findings demonstrated the effectiveness of HRM practices in Can Tho's tourism industry, the generalizability of these results to other contexts should be assessed with caution. As discussed in the above section, the applicability of these insights to other cities and regions depends on the unique cultural, social, and economic contexts of each location. Thus, H4 is partially supported, as the study's findings can be potentially generalized, provided that they are adapted to the specific context of other cities and regions.

In summary, the research hypotheses were systematically tested using a mixed-methods approach, providing compelling evidence to support the study's findings. The study's results highlighted the importance of effective HRM practices, supportive organizational culture, and targeted interventions in addressing challenges to foster innovation and service excellence within Can Tho's tourism sector. With careful consideration of the local context and specific characteristics of the tourism sector, these insights may be

applied to other cities and regions seeking to enhance their tourism industries through effective HRM.

Decoding Research Insights

Analyzing the results of this study in light of the extensive body of literature, various theories, and empirical studies enriches our understanding of the intricate interplay between HRM practices, innovation, and service quality in the tourism sector. Firstly, these findings affirm the essence of HRM theories, such as the resource-based view (Barney, 1991), which highlights the role of human capital in achieving a competitive advantage. Consistent with the assertions of Armstrong & Taylor (2023) and Boxall & Purcell (2022), the present study found that effective HRM practices contributed to aligning individual and organizational goals, fostering employee engagement, and enhancing performance, ultimately enhancing innovation and service quality in Can Tho's tourism industry. This corroborates with the findings of Chand & Katou (2007) and Chuang & Liao (2010) who also reported a positive impact of effective HRM practices on innovation and service quality in different tourism contexts. Next, specific HRM practices like talent acquisition and development, performance management, and employee engagement and retention, as emphasized by Marchante et al. (2006), Kuvaas (2006), and AlBattat et al. (2014), respectively, emerged as significant in our study. Not only did these practices lead to improved service quality and customer satisfaction, but they also promoted a vibrant culture of innovation within tourism organizations. These results thus support Nickson's (2013) assertions regarding the pivotal role of HRM in addressing sector-specific challenges and enhancing the overall performance of tourism organizations.

Further, the relevance of an innovation-supportive organizational culture and leadership, as advocated by Martínez-Ros & Orfila-Sintes (2009), Rhee et al. (2010), and Pletzer (2018), was validated in this study. Innovative approaches fostered by effective HRM practices indeed enabled organizations to differentiate their offerings and enhance competitiveness, in line with the ideas proposed by Trunfio and Campana (2019). Additionally, in terms of service quality, this study corroborated the observations made by Parasuraman, Zeithaml, & Berry (1985) about the critical dimensions of service quality. The study findings found that enhanced service quality led to increased customer satisfaction and loyalty, echoing the findings of Alegre & Garau (2010) and Chen & Chen (2010). In summary, these findings align closely with the existing literature and empirical studies, reinforcing the role of HRM practices in driving innovation and enhancing service quality in the tourism industry. However, as this study is situated within the

unique context of Can Tho, it expands the discourse by adding insights into the particularities of managing human resources in a developing, culturally distinct tourism context.

CONCLUSION

Fulfilling Research Aims and Responding to Inquiry Propositions

This research has successfully attained its research goals and tackled the inquiry queries by identifying the key HRM practices that contribute to innovation and service quality in Can Tho's tourism industry, examining the influence of organizational culture on the effectiveness of these practices, uncovering the challenges faced by tourism organizations in implementing effective HRM practices, and exploring the potential applicability of the findings to other cities and regions. The study's results provide valuable insights into the critical role of HRM practices in fostering innovation and service excellence in the tourism sector, highlighting the importance of effective HRM practices in driving business success, such as employee training and development, performance management, and employee engagement, are positively associated with innovation and service quality in Can Tho's tourism industry. Furthermore, an organization's culture that fosters creativity and innovation, prioritizes employee welfare and emphasizes customer orientation significantly augments the potency of HRM practices in driving innovation and exceptional service in the tourism industry. The study findings also suggest the potential applicability of these study's findings to other tourism-rich regions, considering their unique context. However, direct generalization warrants caution, as cultural, social, and economic nuances of each location may affect the implementation and success of these HRM practices.

Translating Theoretical Insights into Practical Strategies

The findings of this study contribute to the existing body of literature on HRM, innovation, and service quality in the tourism industry by offering empirical evidence supporting the positive impact of effective HRM practices on innovation and service excellence. This research also sheds light on the role of organizational culture such as customer orientation, employee well-being, and the encouragement of creativity in enhancing the effectiveness of HRM practices and emphasizes the importance of addressing challenges, such as limited resources, lack of HR expertise, and high employee turnover, for the successful implementation of these practices. From a practical standpoint, the study offers valuable insights for policymakers, tourism professionals, and HR managers. Policymakers can use these findings to develop targeted interventions and support programs aimed at strengthening the HRM capabilities of tourism organizations.

Tourism professionals and HR managers can benefit from this research by implementing the identified best practices in HRM to enhance their organizations' innovation and service quality. By focusing on employee training, talent acquisition and development, performance management, and employee engagement, tourism organizations can foster a culture of continuous improvement and ensure the sustainable development of the tourism sector. In conclusion, this study underscores the importance of effective HRM practices in driving innovation and service excellence within the tourism industry. By leveraging these insights, policymakers, tourism professionals, and HR managers can work together to create a thriving, sustainable tourism sector that benefits not only their organizations but also the broader community and economy.

Limitations and Future Research

Despite its valuable contributions, this study has some limitations that should be acknowledged. Firstly, the research was conducted in the context of Can Tho's tourism industry, which might limit the generalizability of the findings to other cities, regions, or tourism sub-sectors. Future research should aim to replicate the study in different contexts to enhance the generalizability and robustness of the results. Secondly, the study primarily relied on self-reported data from survey participants and interviewees, which may be subject to social desirability bias and other reporting inaccuracies. Future research could incorporate additional data sources, such as objective performance indicators, to validate the findings and minimize potential biases. Thirdly, the cross-sectional nature of the study does not allow for the examination of causal relationships between the variables. Longitudinal research designs could provide deeper insights into the causal links between HRM practices, organizational culture, and innovation and service quality in the tourism sector. Finally, this study focused on a limited set of HRM practices and organizational culture dimensions. Future research could explore other HRM practices and cultural aspects that might play a critical role in fostering innovation and service excellence in the tourism industry. By addressing these limitations and exploring new research directions, future studies can continue to build on this work and further advance our understanding of the complex interplay between HRM practices, organizational culture, and performance in the tourism sector.

REFERENCES

English

- AlBattat, A. R., Som, A. P. M., & Helalat, A. S. (2014). Higher dissatisfaction, higher turnover in the hospitality industry. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(2), 45.
- Armstrong, M., & Taylor, S. (2023). *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice: A Guide to the Theory and Practice of People Management*. Kogan Page Publishers.
- Alegre, J., & Garau, J. (2010). Tourist satisfaction and dissatisfaction. *Annals of Tourism Research*, 37(1), 52-73. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.07.001>
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Baum, T. (2015). Human resources in tourism: Still waiting for change? - A 2015 reprise. *Tourism Management*, 50, 204-212. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.02.001>
- Boxall, P., & Purcell, J. (2022). *Strategy and human resource management*. Bloomsbury Publishing.
- Chen, C. F., & Chen, F. S. (2010). Experience quality, perceived value, satisfaction and behavioral intentions for heritage tourists. *Tourism Management*, 31(1), 29-35. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.02.008>
- Cronin, J. J., & Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: A reexamination and extension. *Journal of Marketing*, 56(3), 55-68.
- Chuang, C. H., & Liao, H. (2010). Strategic human resource management in service context: Taking care of business by taking care of employees and customers. *Personnel Psychology*, 63(1), 153-196. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2009.01165.x>
- Chand, M., & Katou, A. A. (2007). The impact of HRM practices on organisational performance in the Indian hotel industry. *Employee Relations*, 29(6), 576-594.
- Delery, J. E., & Doty, D. H. (1996). Modes of theorizing in strategic human resource management: Tests of universalistic, contingency, and configurational performance predictions. *Academy of Management Journal*, 39(4), 802-835. <https://doi.org/10.5465/256713>
- Hjalager, A. M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism Management*, 31(1), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.08.012>
- Karatepe, O. M. (2013). The effects of work overload and work-family conflict on job embeddedness and job performance: The mediation of emotional exhaustion. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(4), 614-634.
- Kuvaas, B. (2006). Performance appraisal satisfaction and employee outcomes: Mediating and moderating roles of work motivation. *The International Journal of Human Resource Management*, 17(3), 504-522. <https://doi.org/10.1080/09585190500521581>
- Martínez-Ros, E., & Orfila-Sintes, F. (2009). Innovation activity in the hotel industry. *Technovation*, 29(9), 632-641.
- Marchante, A. J., Ortega, B., & Pagán, R. (2006). Determinants of skills shortages and hard-to-fill vacancies in the hospitality sector. *Tourism Management*, 27(5), 791-802.
- Michael, N., Reisinger, Y., & Hayes, J. P. (2019). The UAE's tourism competitiveness: A business perspective. *Tourism Management Perspectives*, 30, 53-64.
- Martilla, J. A., & James, J. C. (1977). Importance-performance analysis. *Journal of Marketing*, 41(1), 77-79. <https://doi.org/10.1177/002224297704100112>
- Nickson, D. (2013). *Human Resource Management for Hospitality, Tourism, and Events*. Routledge.
- OECD. (2005). *Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data (3rd ed.)*. OECD Publishing.
- Piening, E. P., & Salge, T. O. (2015). Understanding the antecedents, contingencies, and performance implications of process innovation: A dynamic capabilities perspective. *Journal of Product Innovation Management*, 32(1), 80-97.
- Pizam, A., Shapoval, V., & Ellis, T. (2016). Customer satisfaction and its measurement in hospitality enterprises: A revisit and update. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 28(1), 2-35. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-04-2015-0167>

- Pletzer, T. (2018). A Bibliometric Analysis of the last 30 Years of Research on Entrepreneurship in Tourism and Hospitality (Doctoral dissertation, The University of Innsbruck).
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49(4), 41-50.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: A multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1), 12-40.
- Rhee, J., Park, T., & Lee, D. H. (2010). Drivers of innovativeness and performance for innovative SMEs in South Korea: Mediation of learning orientation. *Technovation*, 30(1), 65-75. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2009.04.008>
- Rodríguez, I., Williams, A. M., & Hall, C. M. (2014). Tourism innovation policy: Implementation and outcomes. *Annals of Tourism Research*, 49, 76-93.
- Sundbo, J., Orfila-Sintes, F., & Sørensen, F. (2007). The innovative behaviour of tourism firms—Comparative studies of Denmark and Spain. *Research Policy*, 36(1), 88-106. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2006.08.004>
- Trunfio, M., & Campana, S. (2019). Drivers and emerging innovations in knowledge-based destinations: Towards a research agenda. *Journal of Destination Marketing & Management*, 14, 100370.
- Thomas, R., & Wood, E. (2014). Innovation in tourism: Re-conceptualising and measuring the absorptive capacity of the hotel sector. *Tourism Management*, 45, 39-48.
- Tzschentke, N., Kirk, D., & Lynch, P. A. (2008). Going green: Decisional factors in small hospitality operations. *International Journal of Hospitality Management*, 27(1), 126-133.
- World Travel & Tourism Council. (2021). Economic impact reports. Retrieved from <https://wttc.org/Research/Economic-Impact>

Vietnamese

- Nguyen, N. (2022). 2022 - the boom year of domestic tourism. Retrieved from <https://vnexpress.net/2022-nam-bung-no-cua-du-lich-noi-dia-4551918.html> on March 1, 2023.
- VNA/Vietnam+. (2023). International visitors to Vietnam increased 29.7 times in the first quarter of 2023. Retrieved from <https://www.vietnamplus.vn/khach-quoc-te-den-viet-nam-tang-297-lan-trong-qui-i-nam-2023/854567.vnp> on April 1, 2023.
- Vietnam Ministry of Culture, Sports, and Tourism. (2021). Can Tho City strives to find solutions for tourism development in the new context. Retrieved from <https://bvhttdl.gov.vn/can-tho-no-luc-tim-giai-phap-phat-trien-du-lich-trong-tinh-hinh-moi-20210708143427865.htm> on April 1, 2023.

Websites

- <http://www.canthotourism.gov.vn>
- <http://www.vietnamtourism.gov.vn>

**INVESTMENT IN EQUITY STOCKS AND GOLD DURING RECESSION: AN
EMPIRICAL STUDY CONDUCTED IN INDIA****Sai Deepesh J**sai_deepesh22@cms.ac.in*Student, CMS B School, Jain Deemed to be University***Abhinaya U**abhinaya_u22@cms.ac.in*Student, CMS B School, Jain Deemed to be University***Bhaskar B**bhaskar_mba22@cms.ac.in*Student, CMS B School, Jain Deemed to be University***Dr. Shalini R**dr.shalinir@cms.ac.in*Associate Professor, CMS B School,**Jain Deemed to be University, Bangalore-560078, INDIA***ABSTRACT**

During recession investors often seek safe investments that can provide some protection against market volatility. With the ever-changing investment scenario at the domestic and global markets, every investor would want to maximize their return with minimum risk. Investment during a recession can be very challenging due to economic uncertainty which leads to market volatility and increased risk. But it also throws some opportunities for the investors to buy assets at a discount and make huge profits when the market rebounds. Though several investment alternatives are available, only two kinds of assets are chosen in this research i.e., equity stock and gold. Hence, this paper attempts to explore and analyze the investment strategies investors use to invest in either equity stocks or gold during the recession. Data is collected from primary and secondary sources. The collected data is analyzed using statistical tools. The findings of the study indicate that investors invest in equity stocks and also in gold. Investors tend to invest in defensive stocks like health care and consumer goods to maintain their earnings and dividends. Apart from this, investors also invest in dividend stocks and index funds. Investors prefer

to own physical gold and Gold ETFs (Exchange Traded Funds) during a recession as a hedge against inflation.

Keywords: Recession, Investment, Equity, Gold, Hedging

JEL Code: E22, G11

INTRODUCTION

A recession is a time when the economy is in decline and is frequently characterized by a drop in the GDP, an increase in unemployment, and a general slowdown in economic activity. The stock market often declines during a recession as investors become more risk-averse and businesses may find it difficult to sustain profitability. Lower stock prices and decreased investor confidence may follow from this. As investors look for safe-haven assets to shield their portfolios during recessions, gold, on the other hand, frequently sees a gain in value.

Because it is unrelated to any one currency or economy and because its value is less susceptible to changes in the economy, gold is sometimes seen as a safe-haven asset. Historically, gold has held its worth through inflation, political unrest, and turbulence in the economy. Due to the fact that it is a physical asset, it does not have the same dangers as other financial assets like stocks and bonds.

The demand for gold often rises during a recession as investors become more risk-averse and look for safe-haven assets. Due to increased competition to buy valuable metal, this may cause gold prices to increase. The stock market and gold prices can be affected by a wide range of variables, and there is not always an obvious correlation between the two. The performance of these markets can be influenced by a variety of factors, including monetary policy choices, geopolitical developments, and economic data.

LITERATURE REVIEW

Investors frequently look for strategies to safeguard their capital and maximize earnings amidst market instability during economic downturns. Gold and the stock market are two well-liked investment choices at such times. During economic downturns, gold is seen as a safe-haven asset that typically performs well, but the stock market offers chances for long-term development. This review of the literature attempts to highlight various techniques and their efficacy while analyzing the current research on gold and stock market investing strategies during recessions.

Lucey, B.M., and Baur, D.G. (2010) explain in their study the importance of gold as a safe-haven asset is investigated by analyzing its correlation with equities and bonds. The findings of this research show that gold works as a refuge amid stock market dips, making it a desirable investment during recessions.

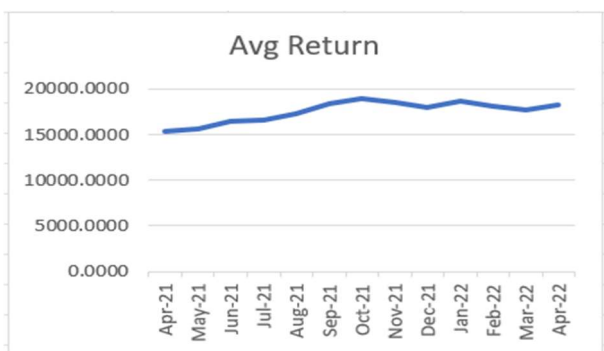
Baur, D.G., McDermott (2022) in this study examines how Bitcoin behaved as a safe haven during the COVID-19 epidemic, while not being specifically focused on gold. The study sheds light on the potential value of other safe havens.

Neely, C.J., and Weller, P.A (2011) looks at a variety of financial data as potential recession indicators. Investors may adapt their stock market tactics, such as taking a more defensive attitude or diversifying their portfolios, by having a better understanding of these indicators.

Lee, C.M.C., and Swaminathan, B. (2008) compare online versus non-online equities trading during recessionary periods in terms of trading behavior and performance. It offers information on how investor actions affect stock market returns and the possible benefits of online trading platforms.

Tang, D.Y., Yan, & Zhou (2019) examines the performance of Chinese mutual funds with a particular emphasis on how diversification tactics fare during market downturns. To reduce risks during recessions, the study emphasizes the value of diversifying assets across several asset types.

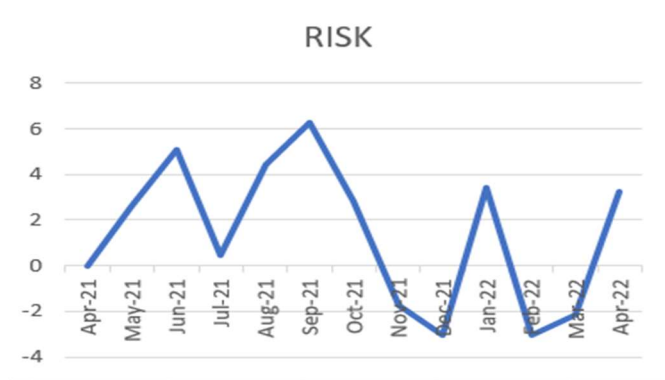
S. Ghosh, K. Kanagaretnam, and others (2019) look at how adding commodities futures to a portfolio of investments during recessions might increase diversity. It clarifies how including commodities, like as gold, may improve portfolio performance and lower overall risk.

The literature research offers useful insights into stock market and gold investing techniques during recessions. In general, gold is viewed as a safe-haven asset that often performs well during recessions. Investors should, however, also take into account diversification plans that involve additional assets like equities and commodities. Making the best investing choices in difficult market conditions also requires taking into account online trading platforms and understanding recessionary leading indications. In general, a balanced strategy combining gold and equity will be safe and secure.

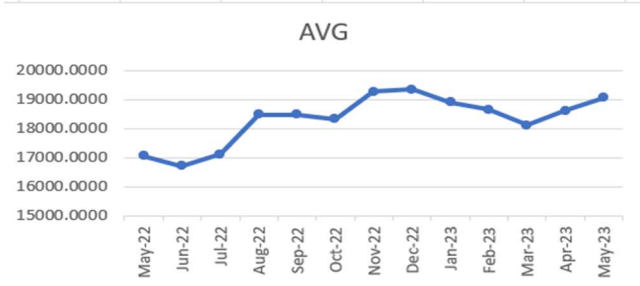
ANALYSIS

PRE-2021-22 – Equity Market

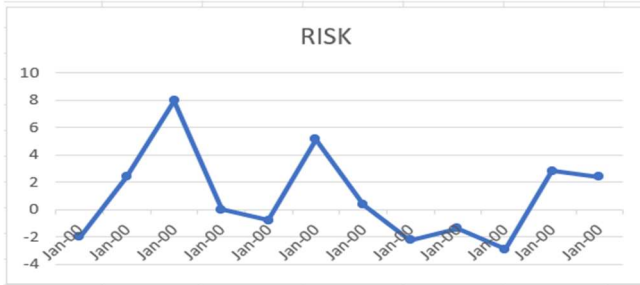
DATE	AVG	RISK
Apr-21	15296.2268	0
May-21	15690.7135	2.5790
Jun-21	16484.1513	5.0567
Jul-21	16556.7980	0.4407
Aug-21	17289.1233	4.4231
Sep-21	18371.9604	6.2631
Oct-21	18887.6775	2.8071
Nov-21	18564.5715	-1.7107
Dec-21	18004.6886	-3.0159
Jan-22	18624.6605	3.4434
Feb-22	18053.6609	-3.0658
Mar-22	17664.6195	-2.1549
Apr-22	18232.9915	3.2176

Interpretation- In equity market during 2021-22, Even though the risk is little Volatile the overall performance of the market is constant.

DURING 2022-23

EQUITY

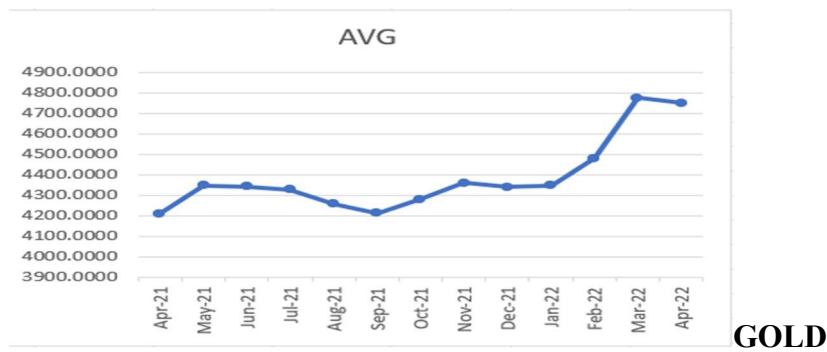
DAT E	AVG	RISK
May- 22	17060.0129	0
Jun- 22	16715.7622	-2.0179
Jul- 22	17113.4714	2.3792
Aug- 22	18478.836	7.9783
Sep- 22	18476.3859	-0.0132
Oct- 22	18334.2542	-0.7692
Nov- 22	19276.9857	5.1419
Dec- 22	19346.7336	0.3618

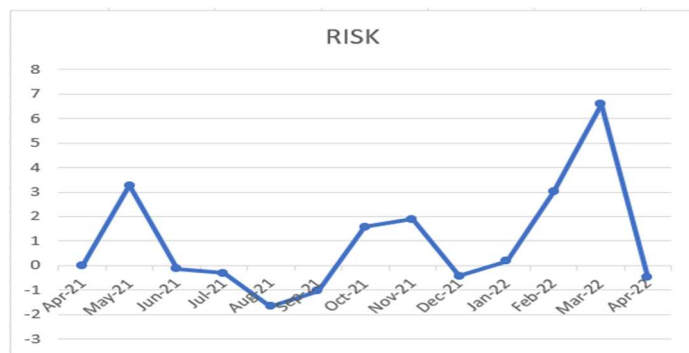
Jan-23	18912.3604	-2.2452
Feb-23	18655.624	-1.3575
Mar-23	18110.8157	-2.9203
Apr-23	18619.5052	2.8087
May-23	19065.9175	2.3975

Interpretation- In equity market during 2022-23 the risk is high when compare to 2021, The overall performance of the market is not stable.

PRE 2021-22

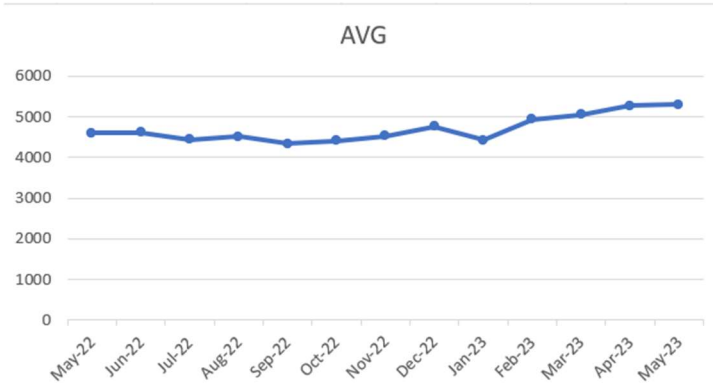
GOLD

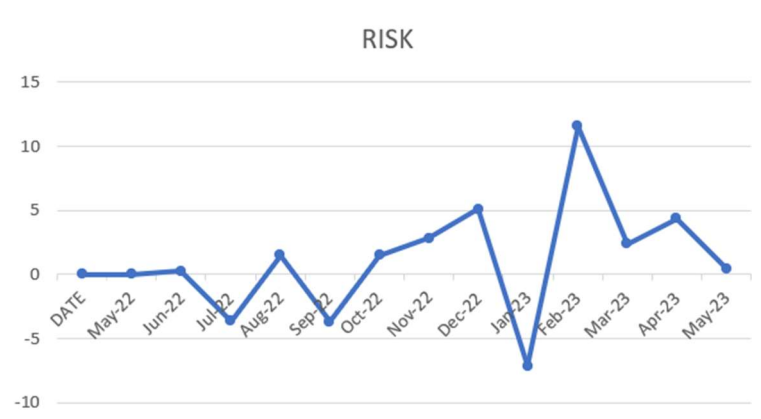
DAT E	AVG	RISK
Apr- 21	4210.024 5	0
May- 21	4347.921 0	3.2754
Jun- 21	4342.193 2	- 0.1317
Jul- 21	4328.274 5	- 0.3205
Aug- 21	4256.397 7	- 1.6606
Sep- 21	4212.333 2	- 1.0353
Oct- 21	4278.642 9	1.5742
Nov- 21	4359.480 0	1.8893
Dec- 21	4340.707 8	- 0.4306
Jan- 22	4348.191 9	0.1724
Feb- 22	4479.309 5	3.0155
Mar- 22	4774.626 5	6.5929
Apr- 22	4751.014 3	- 0.4945

Interpretation- In gold market during 2021-22, even though the risk is volatile the overall performance of the market turns out to be positive.

DURING 2022-23

GOLD

DATE	AVG	RISK
May-22	4601.0486	0
Jun-22	4613.6890	0.2747
Jul-22	4445.0323	-3.6555
Aug-22	4511.0034	1.4841
Sep-22	4343.9154	-3.7040
Oct-22	4408.6042	1.4891
Nov-22	4532.9595	2.8207
Dec-22	4763.6559	5.0893
Jan-23	4422.8701	-7.1538
Feb-23	4934.3135	11.5636
Mar-23	5052.6617	2.3984

Apr-23	5272.9725	4.3602
May-23	5296.5601	0.4473

Interpretation- In gold market during 2022-23 even though risk is volatile the overall performance of the market turns out to be positive.

CONCLUSION

To sum up, the study indicates that the equities market is displaying greater volatility, which is risky during a recession, but gold's performance has stayed stable throughout the same period. Whereas before the recession period, equity market performance is constant & incase of gold fluctuations can be observed. As a result, gold is a wise investment during a recession.

SCOPE FOR FURTHER RESEARCH

The present study focuses on investment in only equity and gold. There are other investments that have not been included in this study. Again, the study focuses on only one recent recession. The Global economy has witnessed several such recessions in the past. Hence a study can be taken up in these lines and the findings could be different from the present study.

REFERENCES

- Lucey, B.M., and Baur, D.G. (2010) One safe haven asset is gold. Is gold a safe haven or a hedge? A review of gold, bonds, and stocks. 217–219 in *Financial Review*, 45(2).
- Baur, D.G., McDermott T.K (2022). A perilous hazard or a secure haven? During the Covid-19 bear market, bitcoin. 35, 101607; *Finance Research Letters*.
- Neely, C.J., and Weller, P.A. (2011) Stock Market Approaches Throughout Recessions: Financial indicators as leading indicators for recession forecasting. 490–504 in *International Journal of Forecasting*, 27(2).
- Tang, D.Y., Yan, & Zhou (2019) Strategies for diversification: Performance and diversification: Evidence from the Chinese mutual fund market. 91–106 in *International Review of Financial Analysis*, Vol.
- S. Ghosh, K. Kanagaretnam, and others (2019). Benefits of commodities futures for diversification during recessions. 39(2), 219-234, *Journal of Futures Markets*.
- India, N. (2023, May 15). *NSE - National Stock Exchange of India Ltd: Live Share/Stock Market News & Updates, Quotes- Nseindia.com*. NSE India. <https://www.nseindia.com/>
- Price of Gold in Indian Rupees for 2021*. (2021, January 1). Price of Gold in Indian Rupees for 2021. <https://www.rupeerates.in/Gold/2021>
- M. (n.d.). *Business News Today: Stock and Share Market News, Economy and Finance News, Sensex, Nifty, Global Market, NSE, BSE Live IPO News*. Business News Today: Stock and Share Market News, Economy and Finance News, Sensex, Nifty, Global Market, NSE, BSE Live IPO News. <https://www.moneycontrol.com/>
- Home. (n.d.). Home. <https://www.mcxindia.com>
- Share Market Tips, BSE/NSE India, Gold Rate, Mutual Funds, Finance & Currency News - Oneindia Money*. (n.d.). Goodreturns. <https://www.goodreturns.in/>
- Google Scholar. (n.d.). Google Scholar. https://scholar.google.com/scholar?as_ylo=2019&q=gold+price+analysis+&hl=en&as_sdt=0,5#d=gs_qabs&t=1684142610656&u=%23p%3D92oD2FhFQIsJ
- Google Scholar. (n.d.). Google Scholar. https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&as_ylo=2019&q=investment+in+equity+market+during+recessions+&btnG=#d=gs_qabs&t=1684142881158&u=%23p%3Dh6-KtZD0XIMJ

**SHOULD GOVERNMENTS PROVIDE CONDITIONAL CASH TRANSFERS
(CCTS) AS A MEANS TO ALLEVIATE POVERTY AND REDUCE INCOME
INEQUALITY IN DEVELOPING COUNTRIES?**

Teuta STAROVA

University of Tirana, Faculty of Social Sciences

Mirela P. BOGDANI

University of Tirana, Faculty of Law

ABSTRACT

Conditional cash transfers (CCTs) have been increasingly used as a tool to alleviate poverty and reduce income inequality in developing countries. CCTs are cash payments provided to poor households, but they are conditional on certain behaviors or actions, such as enrolling children in school or attending health check-ups. The idea is that by providing cash transfers, governments can address immediate poverty needs, while also incentivizing behaviors that will lead to long-term poverty reduction.

There is evidence to suggest that CCTs can be effective in achieving their intended goals. A study by the World Bank found that CCTs in Brazil led to increased school enrollment and reduced child labor, among other positive outcomes. Similarly, a study in Mexico found that CCTs led to improved health outcomes and reduced poverty. One of the advantages of CCTs is that they can be targeted to specific populations, such as poor households or households with children. This can help ensure that the most vulnerable populations receive the support they need. Additionally, by targeting certain behaviors, CCTs can help address specific issues, such as low school enrollment rates or poor health outcomes.

However, there are also some potential drawbacks to CCTs. One concern is that they may create a dependency on government assistance, rather than encouraging self-sufficiency. Additionally, CCTs can be expensive to administer, and there is a risk that they may be subject to corruption or fraud.

Despite these concerns, many experts argue that the benefits of CCTs outweigh the risks.

For example, a study by the International Labor Organization found that CCTs can have positive spillover effects on the local economy, as households are able to increase their consumption and invest in their businesses. Additionally, by addressing poverty and inequality, CCTs can help promote social stability and reduce the risk of conflict.

Ultimately, whether or not governments should provide CCTs as a means to alleviate poverty and reduce income inequality in developing countries will depend on a variety of factors, including the specific context and the availability of resources. However, there is evidence to suggest that CCTs can be an effective tool for poverty reduction, particularly when they are targeted to specific populations and behaviors. As such, governments should consider implementing CCTs as part of a broader poverty reduction strategy, while also taking steps to address any potential drawbacks.

Key Words: conditional cash transfers, poverty, income inequality, developing countries

THE ECONOMY DURING THE KHULAFARRASYIDIN ERA

FIFI MAULANI ELIZATUNNISA*UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-6660-5854>**Hendri Hermawan ADINUGRAHA***UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8394-5776>**HAPPY SISTA DEVY***UIN K.H. Abdurrahman Wahid Pekalongan, Indonesia*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2966-6389>**ABSTRACT**

The purpose of this research is to find out the economy during the Khulafaurrayidin era. The source of this writing comes from books related to the economy during the Khulafaurrasyidin era. The results obtained from this literature review are to find out how the development of economy during the Khulafaurrasyidin era during the times of Abu Bakar, Umar Bin Khatahtab, Utsman Bin Affan, and Ali Bin Abi Thalib. During Abu Bakar's era, the economic policies he carried out included fighting those who didn't want to pay zakat, appointing amil zakat, developing and appointing people in charge of Baitul Maal and implementing the concept of a balanced budget policy at Baitul Maal. During the time of Umar Bin Khathathab, his economic policy was called the three basic leadership, establishment of the Baitul Maal institution, establishing al-Divan, land ownership, zakat, ushr, alms, coins and classification of state income. During the time of Uthman bin Affan the economic policies carried out were the development of irrigation, the formation of a police organization, the construction of a courthouse and the policy of dividing large tracts of land belonging to the king of Persia. Finally, during the time of Ali Bin Abi Thalib, with his economic policy, namely distributing all income in Baitul Maal, eliminating naval spending, there was a policy of tightening the budget, and printing its own currency.

Keywords: Baitul Maal, Abu Bakar, Umar Bin Khathathab, Utsman bin Affan, Ali bin Abi Thalib.

ASSESSMENT OF CONTRACTUAL REMEDIES FOR PRODUCT NON-
CONFORMITY ACCORDING TO CONSUMERS' LEGITIMATE
EXPECTATIONS

Assist. Prof. Dr. Juanita GOICOVICI

University Babes-Bolyai of Cluj-Napoca, Romania

juanita.goicovici@law.ubbcluj.ro

ORCID: ID/0000-0002-0050-4511

ABSTRACT

The study approaches the problematics of the assessment of contractual remedies for product non-conformity according to consumers' legitimate expectations. Assessing the conformity of the products delivered according to the subjective compliance criteria described in the text of art. 6 of Directive 2019/771 refers to the implicit clauses of the B2C contract, including the possibility of the parties to enter concrete specifications regarding atypical purposes in the contractual field agreed between the consumer and the professional, as well as the clauses which are addressing the personalization of the product by referring to accepted consumer's preferences. In the content of art. 6, 2nd para of Directive 2019/771, "subjective compliance criteria" refers to the criteria derived from the specific contractual clauses, which take precedence over the objective characteristics or over the typical purposes that products in the same range / category would fulfill. Accordingly, the delivered products are considered in accordance with the expressed B2C contractual specifications, which deviates by the will of the parties from the typical, common characteristics or from typical usage of the products in the respective category of assessment. Primarily, it must be noticed that the provisions of Directive 2019/771 do not postulate in an ostensible manner the preeminence of the subjective criteria for assessing the conformity of the products in the contextual perimeter of objective assessment criteria, approaching the deficiencies of conformity through the lens of the subjective criteria mentioned in art. 6 or through the objective criteria as stated in the text of art. 7 of Directive 2019/771, rendering the remedies for non-compliance to become incidental. Secondly, while objective compliance criteria focus on correspondence (perfect or imperfect superposition) between the characteristics of the delivered product and those of the product configured by the contractual clauses, related to the typical use of the products from the same range or to the typical characteristics of products in the same category from which the delivered product has been selected, the parties engaging in the possibility to derogate from the features or purposes of the typical use of the respective product; expressed B2C contractual clauses would address atypical purposes in connection with which the consumer has obtained the explicit consent of the seller; the

implicit B2C contractual provisions generate for the seller the obligation of compliance to the same extent as typical purposes of the product.

Key-words: remedial assessment, B2C contracts, product non-conformity, consumers, legitimate expectations.

**MONITORING OF MANAGEMENT RESULTS AFTER INTRODUCING A
REALLY APPLICABLE FORM OF INTERNAL CONTROL MECHANISMS IN
THE OPERATIONS OF COMPANIES IN TRANSITION ECONOMIES**

Associate Professor, Biljana Bjelica

*High School for Service Business East Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara, 71350 Sokolac, Bosnia
& Herzegovina,*

biljana@vub.edu.ba, <https://orcid.org/0009-0007-7285-9630>

Associate Professor, Ognjen Bakmaz

*High School of Service Business East Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara, 71350, Sokolac, Bosnia
& Herzegovina,*

ognjen@vub.edu.ba

<https://orcid.org/0000-0002-3676-5553>

Associate Professor, Slobodan Popović

*Faculty of Economics and Engineering Management, Cvecarska 2,
Novi Sad, Serbia, Phone: +381 64 0483 563,*

***Corresponding author:** slobodan.popovic49@gmail.com,*

(<https://orcid.org/0000-0002-6321-8141>)

ABSTRACT

The monitoring of business results after the introduction of internal control mechanisms in the real business processes of numerous companies in transition economies is extremely important. The very introduction of internal control mechanisms, such as: internal control, internal audit, financial management and control in the real business processes of numerous companies creates conditions for improving the overall business in numerous legal entities. This is of particular importance for companies operating in transitional conditions, such as have existed for decades in numerous countries, such as the Republic of Serbia. The formation of total revenues and total costs fundamentally affects the practical operations of a large number of transition companies, especially in countries that are small, underdeveloped and that are subject to the influence of regional associations such as EU countries or some other associations at the state level. The actual improvement of business decision-making can be connected with the introduced form of internal control mechanism, because the effects of the introduction of control are visible in the short term in terms of increasing business results. Large and medium-sized companies are essentially interested in these improvements in the short term, they can achieve numerous benefits in the short term and it is possible to introduce controls in business at all levels in them in an easier way.

Key words: management, creation of income, expenditure, introduction of control.

1. INTRODUCTION

Monitoring the results of management after the introduction of a really applicable form of internal control mechanisms in the business operations of companies in transition economies is one of the important questions that management structures must respond to in real time, which was the subject of numerous studies in papers [1-5].

With the work and functioning of internal control, it is possible to improve overall business decision-making, which is carried out at all levels by the top management of the company [5-8] and which is in accordance with the adopted strategies found in the highest acts of the company.

Reports on the management of the top management are submitted to the management bodies of the company, but also to state bodies, banks, owners, etc. In such realistic reporting, reports of internal controls are increasingly important [9-11].

In this way, internal control can fundamentally raise the overall quality of business decision-making by that management, especially in a way to improve the security of business decision-making, and at the same time, in this way, it is possible to prevent speculative business in heterogeneous companies, regardless of their size, activity and other [12-17].

As a special observation, it can be pointed out that the internal control introduced by the top management of the company is seen as a real business mechanism in the function of improving the overall process of making valid business decisions, and in general, it can improve the functioning of the economy as a whole only if these principles are adopted by the majority of companies in the country.

2. OBSERVATION OF INTERNAL CONTROL MECHANISMS IN THE FUNCTIONING OF THE ECONOMY ON THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF SERBIA

The observation of internal control mechanisms in the functioning of the economy on the example of the Republic of Serbia can be seen in Figure 1, where a possible application model is given that corresponds to a large number of heterogeneous companies.

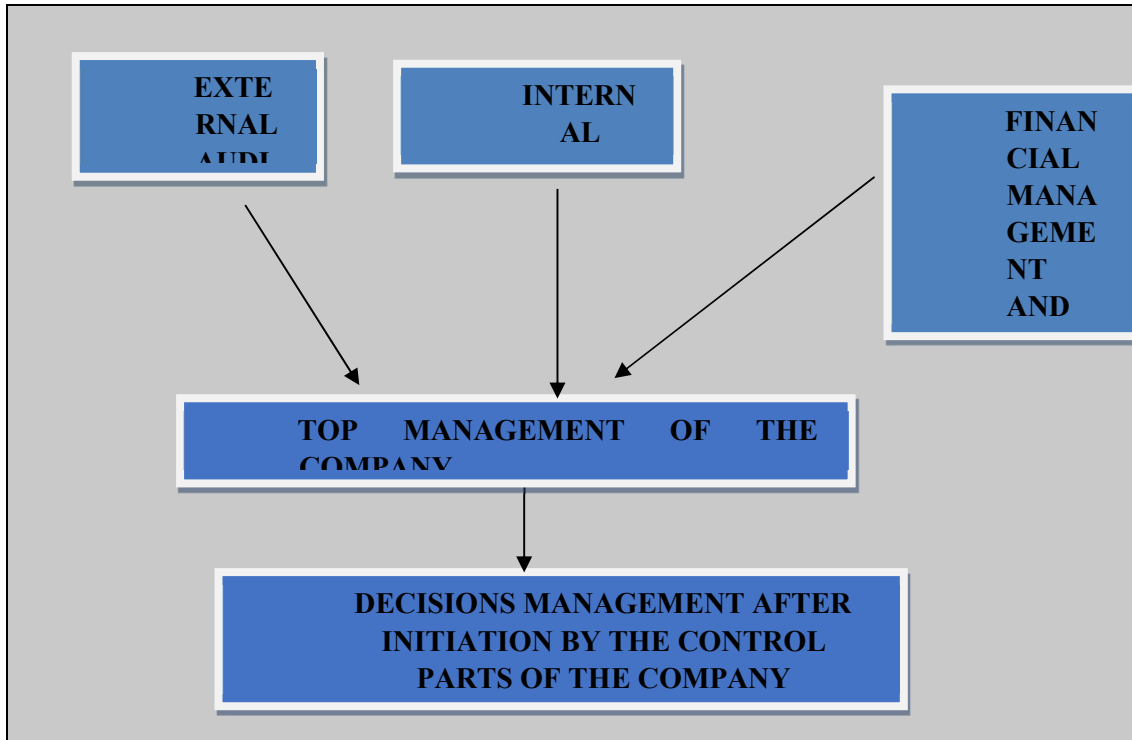

Figure 1: Presentation of established control in companies.

3. THE IMPORTANCE OF INTERNAL CONTROL IN THE BUSINESS OF HETEROGENEOUS COMPANIES

Internal control is conducted in all parts of the economy. It is a business principle that applies to all economic activities.

The goal of introducing internal control is to improve the total management decisions of the highest management.

This can only be achieved by obtaining valid information from all parts of the company, which can increase the overall reliability of the obtained business reports. They must be realistic, timely, susceptible to control, should previously undergo an audit opinion and another.

The most common reports used by internal control in their business are:

- Balance sheet
- Profit and loss
- Reports on capital changes
- Cash flow reports and notes in addition to financial statements.

In Table 1, they represent the presentation of possible methods of application primarily directed to display internal control within the overall reporting of the company.

Table 1. Presentation of possible methods of applying the internal control presentation within the process of overall reporting to the top management companies.

The method of application and presentation of the internal control within the reporting of enterprise management	Advantages	Disadvantages	Rating of top management in the rating interval
Presentation	Interactive Flexible Easier acceptance Assist in the review of serious issues and solutions Increase the chance of implementing measures Contributes to focus on priority issues	You can not present all of the evidence It can lead to difficulty in presenting complex data, which can lead to misunderstandings Needed are presentation skills and active participation of two persons Thorough preparation The possibility of domination by one person or a certain problem The user may continue to require reports	1-5

4. INTERNAL CONTROL SETTING IN THE CONTEXT OF COMPANY BUSINESS

The company's internal control setting is not unique and cannot be copied already depends on the company, its sizes, activities, the desires of managing structures, improve business, introduce innovation in business, execute a greater degree of control in business and others.

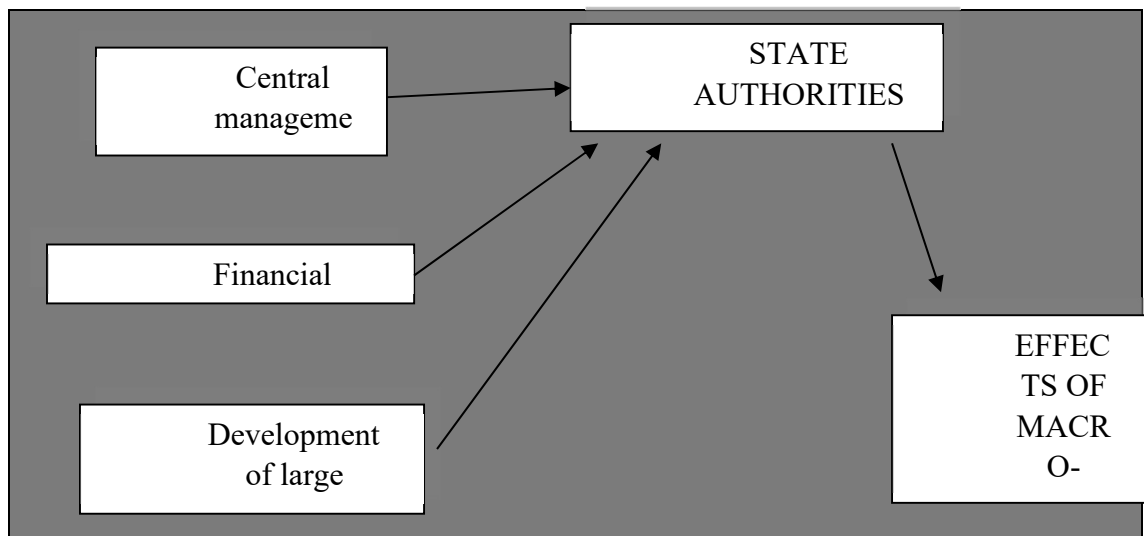

Figure 1: Presentation of the traditional functioning of state bodies.

CONCLUSION

The authors in the study have emphasized the importance of monitoring the results of the management of management after the introduction of a really applicable form of internal control mechanisms in business operations. That question is of special importance for business in transition economies. It is one of the essential issues to which management structures must respond in real time of the total action of top management depends on the work and functioning of internal control as a control mechanism in the total business. Its work is possible to improve the total business decision-making that conducts the highest management of the company at all levels, which is in line with the strategies in the highest acts of the company. At the same time, the authors have also pointed out the practical significance of reporting for the management of the Top management as reports and in

particular financial statements are submitted to bodies of management in the company, but also to state bodies, banks, owners, etc. In such realistic reporting, the reports of internal controls have increasing significance. Accordingly, the introduction of internal control has itself importance and is especially important for the functioning of transitional economies such as the Republic of Serbia.

REFERENCES

- [1] Vunjak, N., Radaković, M. & Bakmaz, O. (2019). Determinante korporativnog upravljanja u odabranim zemljama u tranziciji, Zbornik radova EkonBiz, Str. 77-90, ISBN: 978-99955-45-29-1, UDK: 330.34:005.21.
- [2] Bakmaz, O., Milošević, M. & Marković, N. (2020). Poslovna Ekonomija, Business Economics, Regionalno planiranje-pojam, teorije i modeli, 2: 75-86, doi: 10.5937/poseko18-30482.
- [3] Vitomir, J., Laban, B., Bakmaz, O., Nikolić, N., Čolović, M. (2019). Audit as a possible way to improve corporate governance with an overview of possible models of determining the risk interval and some of the basic impact factors identified by top management. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2019, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.
- [4] Bakmaz, O., Bjelica, B., Ivić, Lj., Volf, D. & Majstorović, A. (2017). The significance of the audit profession in the financial analysis of agricultural enterprises of the Republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, pp. 117-123, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L1844–7007.
- [5] Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S. (2019). Management of joint stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of IMT 533 Tractor, Economics of Agriculture, 1: 35-50.
- [6] Popović S, (2015). Implementacija heterogenih rizika u radu interne revizije, Revizor 69/2015.
- [7] Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A. (2017). Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1):1850–1864.
- [8] Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S. & Katić, A. (2015). The importance of continuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 241-246.
- [9] Radović, M., Vitomir, J. & Popović, S. (2021). Impact of internal control in enterprises founded by local self government units: the case of Republic of Serbia, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 32(1): 82–90.
- [10] Popović, S, Eremić-Đorđić J, Mijić R. (2014). Interna kontrola u funkciji menadžmenta, Ekonomija-teorija i praksa br.2, Fimek, Novi Sad, 2014.
- [11] Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V. (2017). The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, 3/2017, 207-213, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 –7007.

- [12] Ugrenović, V., Popović, V., Ugrinović, M., Filipović, V., Mačkić, K., Ljubičić, N., Popović, S. & Lakić, Ž. (2021). Black Oat (*Avena strigosa* Schreb.) Ontogenesis and Agronomic Performance in Organic Cropping System and Pannonian Environments, *Agriculture* 2021, 11(1): 55.
- [13] Arnautović, I., Davidov, T., Nastić, S. & Popović, S. (2022). Značaj donošenja racionalne poslovne odluke top menadžmenta u poljoprivrednim preduzećima u Republici Srbiji, *Poljoprivredna tehnika*, 1-8.
- [14] Terzić, D., Popović, V., Malić, N., Ikanović, J., Rajičić, V., Popović, S., Lončar, M. & Lončarević, V. (2019). Effects of long-term fertilization on yield of siderates and organic matter content of soil in the process of recultivation, *The Journal of Anim. Plant Sciences*. 29 (3): 790-795.
- [15] Vunjak, N., Radaković, M. & Bakmaz, O. (2019). Determinante korporativnog upravljanja u odabranim zemljama u tranziciji, *Zbornik radova EkonBiz*, Str. 77-90, ISBN: 978-99955-45-29-1, UDK: 330.34:005.21.
- [16] Popović, S. (2016). Začaj interne revizije u fer vrednovanju Javnih preduzeća Republike Srbije, *Revizor* br. 74, 71-81, 2016.
- [17] Arnautović, I., Davidov, T., Nastić, S. & Popović, S. (2022). Značaj poslovnog odlučivanja top menadžmenta u poljoprivrednom preduzeću koja koriste praktičnu primenu novih pristupa softverskih rešenja It sektora u Republici Srbiji, *Poljoprivredna tehnika*, 51-57.

**INTERNAL AUDIT AS A FRAMEWORK FOR MAKING IMPORTANT
BUSINESS DECISIONS IN ACCORDANCE WITH TOP MANAGEMENT
FORECAST**

Associate Professor, Ognjen Bakmaz

*High School of Service Business East Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara, 71350, Sokolac, Bosnia
& Herzegovina,, ognjen@vub.edu.ba, <https://orcid.org/0000-0002-3676-5553>*

Associate Professor, Biljana Bjelica

*High School for Service Business East Sarajevo - Sokolac, Cara Lazara, 71350 Sokolac, Bosnia
& Herzegovina,
biljana@vub.edu.ba, <https://orcid.org/0009-0007-7285-9630>*

Associate Professor, Slobodan Popović

*Faculty of Economics and Engineering Management, Cvecarska 2,
Novi Sad, Serbia, Phone: +381 64 0483 563,
Corresponding author: slobodan.popovic49@gmail.com,
(<https://orcid.org/0000-0002-6321-8141>)*

ABSTRACT

One of the important management decisions of the top management in the functioning of heterogeneous companies is the introduction of internal audit into regular operations. That's why this issue is essentially viewed as one of the solutions, the application of which will improve business decision-making at the level of work and operations of the entire company. By the very introduction of business decisions that have a certain degree of prescribed control in the processes, it has validity, security and, in a word, it has weight. Observing this process in this way is the key to making valid business decisions, that is, decisions that will have far-reaching consequences in business in the coming years. That is why the process of establishing control mechanisms is important to be established and regularly used by all company employees, by company management bodies, by state control bodies, banks that control the use of loan funds, company owners, shareholders and others. It should be emphasized that the process of making a decision on the implementation of an internal audit is an essential step towards the establishment of better management decisions of all participants in the company and in the short term it can mean a substantial improvement of business operations in companies.

Keywords: audit, business advantages, financial and top management.

1. INTRODUCTION

The process of introducing internal audit in business companies with introduced one of the forms of internally control mechanisms as a postulate related to the adoption of valid business decisions is of particular importance for the field of numerous companies [1-5].

The process of introducing internal audit depends on the desire, funds intended for this process, the decisions and will of top management of the company to implement a system of internally control management in regular operations [6-10].

Implementation of the internal audit system is a debt process and should be seen as a lasting process of introducing all operations and parts in the company. His practical application should conduct motivated and professional staff who are maximally determined to use the achievements of already established controls, procedures, measures and others [11-15].

All this is implemented by international accounting standards, financial reporting and external and internal standards of audit as a basis, to further upgrade acts in the very advance, which regulate individual obligations of participants, time in which internal audit, funds will be carried out, deadlines and more.

2. INTRODUCTION OF INTERNAL CONTROL MECHANISMS IN THE BUSINESS OF HETEROGENEOUS COMPANIES IN TRANSITION ECONOMIES

Introduction of internally control mechanisms in the business of heterogeneous companies in transition economies, the authors present in Figure 1.

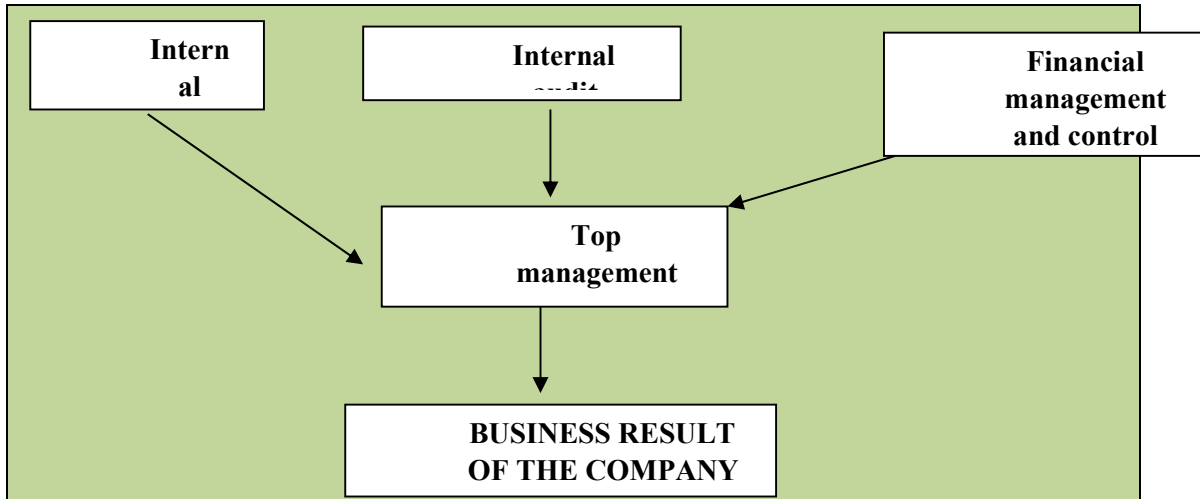

Figure 1. A model that applies the work of internal control mechanisms in the decision-making process of top management in companies.

The display of standards that can be used in the operation of internal audit of transition countries are presented in Figure 2.

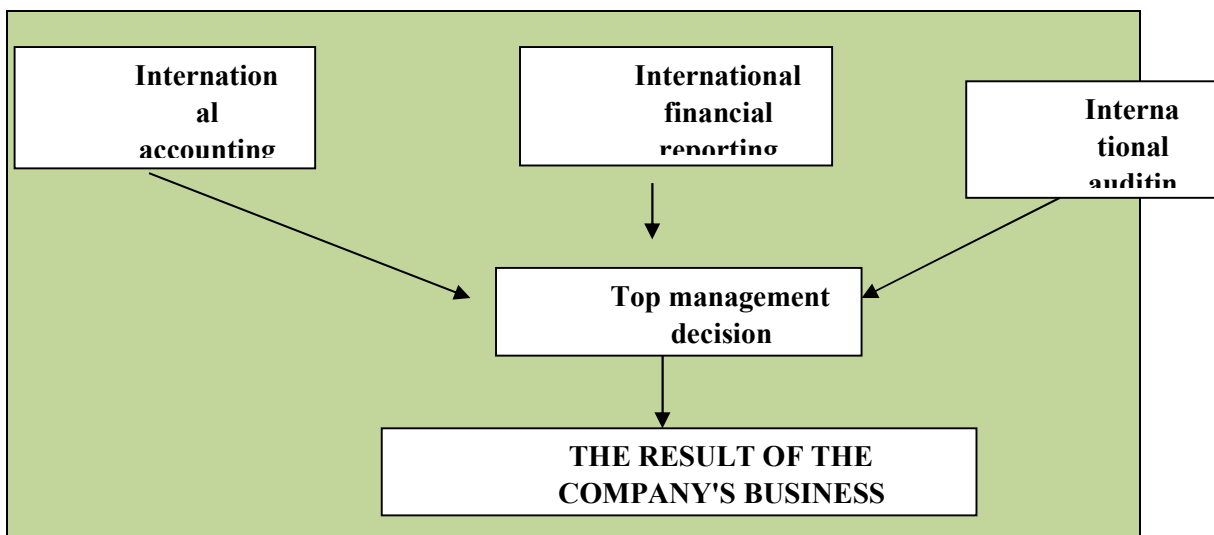

Figure 2. A model based on top management with the use of standards in the management of companies.

3. REVIEW OF THE INTENSIVE AUDIT IN THE ENTIRE COURSE OF INFLUENCE ON THE BUSINESS DECISION OF HETEROGENEOUS COMPANIES OF TRANSITION ECONOMIES

Review of the intensive audit in the entire course of influence on the business decision of heterogeneous companies of transition economies, the authors showed in Figure 3.

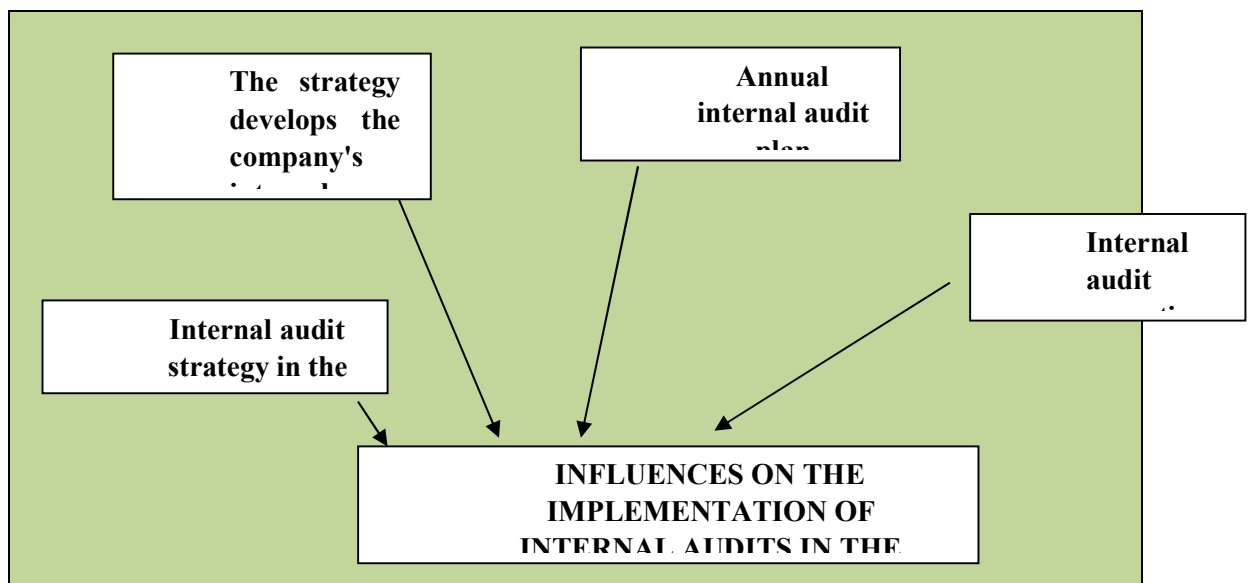

Figure 3. Model based on respecting the influence of external and internal factors on the decision-making process of internal audits in the management of companies.

CONCLUSIONS

The paper presents the process of introducing an internal audit in the business operations of companies operating with the introduction of one of the forms of internal control mechanisms as a postulate related to making valid business decisions is of particular importance for the operation of numerous companies, especially transition economies like the Republic of Serbia. There is no possible single applicable model of behavior regarding the introduction of internal audit into the regular business processes of many companies. The process of introducing an internal audit depends on the desire, financial resources intended for this process, the decision made and the will of the top management of the company to implement the system of internal control management in regular operations.

The implementation of the internal audit system is a long process and should be seen as a permanent process of introducing control over all operations and parts of the company. This is shown in the author's work in the form of possibly applicable representations in Figures 1-3. Internal audit has a practical application, it should be carried out by motivated and professional staff who are maximally determined to use the achievements of already established controls, procedures, measures and that in a longer period of business in the future. All this is carried out with the application of international accounting standards, financial reporting standards and external and internal audit standards as a basis, in order to further build on it with acts in the company itself, which regulate individual obligations of the participants, the time during which the internal audit will be carried out, funds , deadlines and more.

REFERENCES

- [1] Vunjak, N., Radaković, M. & Bakmaz, O. (2019). Determinante korporativnog upravljanja u odabranim zemljama u tranziciji, Zbornik radova EkonBiz, Str. 77-90, ISBN: 978-99955-45-29-1, UDK: 330.34:005.21.
- [2] Bakmaz, O., Milošević, M. & Marković, N. (2020). Poslovna Ekonomija, Business Economics, Regionalno planiranje-pojam, teorije i modeli, 2: 75-86, doi: 10.5937/poseko18-30482.
- [3] Vitomir, J., Laban, B., Bakmaz, O., Nikolić, N., Čolović, M. (2019). Audit as a possible way to improve corporate governance with an overview of possible models of determining the risk interval and some of the basic impact factors identified by top management. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2019, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.
- [4] Bakmaz, O., Bjelica, B., Ivić, Lj., Volf, D. & Majstorović, A. (2017). The significance of the audit profession in the financial analysis of agricultural enterprises of the Republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, pp. 117-123, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L1844–7007.
- [5] Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S. (2019). Management of joint stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of IMT 533 Tractor, Economics of Agriculture, 1: 35-50.
- [6] Majstorović, A., Popović, S., Volf, D. (2015). Theory and politics of balance, second amended and supplemented edition, Novi Sad: Feljton.
- [7] Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A. (2017). Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1):1850–1864.
- [8] Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S. & Katić, A. (2015). The importance of continuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 241-246.
- [9] Radović, M., Vitomir, J. & Popović, S. (2021). Impact of internal control in enterprises founded by local self-government units: the case of Republic of Serbia, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 32(1): 82–90.
- [10] Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V. (2017). The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, 3/2017, 207-213, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 –7007.
- [11] Arnautović, I., Davidov, T., Nastić, S. & Popović, S. (2022). Značaj donošenja racionalne poslovne odluke top menadžmenta u poljoprivrednim preduzećima u Republici Srbiji, Poljoprivredna tehnika, 1-8.
- [12] Williams, C. (2010): Principi menadžmenta, Data Status, Beograd.
- [13] Wyatt A, (2004): Accounting professionalism: they just don't get it! Accounting Horizons, 18: 45–53.
- [14] Wu, X., Yang, Y.L. & Chen, X.X. (2016): Is the Market Response of “Non-Clean” Internal Control Audit Opinions Sufficient?, Auditing Research, 1: 60-67.
- [15] Rodriguez, M., Miguel, Sanchez, L., Cejudo, E. and Antonio, C. (2019): Variety in local development strategies and employment: LEADER programme in Andalusia. Agric. Econ. Czech, 65: 43-50.

ENVIRONMENTAL PROTECTION, AS THE ESSENCE OF NATURE MANAGEMENT

Assoc. Prof. Michail Michailov,

PhD – South-West University, Blagoevgrad, Bulgaria

INTRODUCTION

It is known that to evaluate the meaning of an activity, its usefulness must be established. Unfortunately, the widespread perception of clean nature and healthier living conditions, as arguments for environmental protection, are not sufficient to justify the need for such activities.

There are various interpretations, through which (first) justifications for certain actions or justifications for mistakes made in this direction are sought. It is imperative to create a definition for the meaning of this type of activity from the standpoint of nature management - considering the specific conditions of the environment and the complex interactions between organisms, i.e., as an essential part of the cycle of substances and energy in modern times. In this connection, it is appropriate to reflect on some questions about the cycle of substances and energy.

This topic has occupied researchers since ancient times. Over the years, experience, knowledge, grounds for evaluations are accumulated. Based on them, a justification should be made for the place of environmental protection activities, as an integral part of the cycle of substances and energy. The main thing in this case is the awareness of the place and role of this type of activities in the production and consumption of goods and products (within the cycle of substances and energy in nature use [*Hristov Hr. – 2005*]).

Keywords: environmental protection, environmental protection activityities, anthropogenic impact, economic development

RESEARCH AND FINDING

From the position of the science "Ecology" and a number of publications on "biosphere", "noosphere", etc. "environmental protection" [] should be interpreted as a commitment of modern society to overcome the negative results and consequences of its development.

Thus, a more popular explanation of the opinion about the "noosphere" and trends in the development of the World can be given. By thinking more seriously about this production, we are given the opportunity to understand the meaning of [Kostov R. I.-2013, Sofia]'s statement, namely:

"For Vernadsky, the noosphere is a stage of the geological development of the planet Earth. This is a higher stage of the biosphere, whose prospects are directed towards outer space. The noosphere relates to certain energy functions, on which he bases his biogeochemical ideas. For its understanding, one can use his now classic formulations about "scientific thought as a planetary phenomenon" and about "cultural biochemical energy".

The correct understanding of the noosphere "according to Vernadsky" is impossible without familiarity with the geochemical and general geological problems and topics that were to be solved before the scientist. The main goal, according to him, is "aimed at clarifying the geological activity of mankind."

"Studying... at first within the framework of genetic mineralogy and geochemistry, and later biogeochemistry, various geochemical processes taking place on our planet, he ... with consistency and depth, turns to clarifying the geochemical role of man in these processes" (after Janshin, 1981, 199)." [Kostov R. I.-2013, Sofia].

On this basis, the continued neglect of the exposed nature of environmental protection is puzzling. Its identification as a supplement to the science "ecology" needs a more serious consideration.

The unifying unit is "Nature", but there are also differences that require additional analyzes and explanations - regarding the study of interactions between organisms and the environment in which they develop (on the one hand) and the specific features of environmental protection activities (on the other side).

Questions about "environmentalism" or "ecoterrorism" are discussed, introducing new concepts (for example, "political ecology" [Dimov N.- 2023]), but essential differences with "environmental protection activities" are missed.

The underestimation of these features is the main reason for the unfavorable consequences of the implementation of such type of activities related to the development of the Society, i.e., its anthropogenic impact.

In this connection, it is appropriate to reflect on some questions about the **cycle of substances and energy**.

This topic has occupied researchers since ancient times. Over the years, experience, knowledge, grounds for evaluations are accumulated.

Based on them, a justification should be made for the place of environmental protection activities, as an integral part of the **cycle of substances and energy**.

The main thing in this case is the awareness of the place and role of this type of activities in the production and consumption of goods and products (within the cycle of substances and energy in nature use - (Hristov Hr. – 2005).

Against the background of quite diverse interpretations and judgments about the meaning and scope of the "noosphere", we can recommend a more serious look at the periods presented in fig. 1, in which it will be possible to talk about anthropogenic factors, about "reasonable human activity" or about activities that are carried out under the pretext that they are related to "human needs" but have a marked corporate focus.

That is why it is imperative to emphasize the essence of the presented degrees in the **cycle of matter and energy**, i.e., the "biosphere cycle", (through which the interaction between the different parts of the earth's shell (atmosphere, hydrosphere, lithosphere, and pedosphere) and the impact of living organisms takes place), the "geotectonic cycle" and the "space cycle" (fig. 1) (Hristov Hr.- 2005).

Through the structure of the *cycle of matter and energy* presented in Fig. 1, the role of man in the process can be clearly distinguished, i.e., the person and the Society are related (and can influence) to the first phase of this cycle - resp. the *cycle of matter and energy* in nature use (Hristov Hr.- 2005).

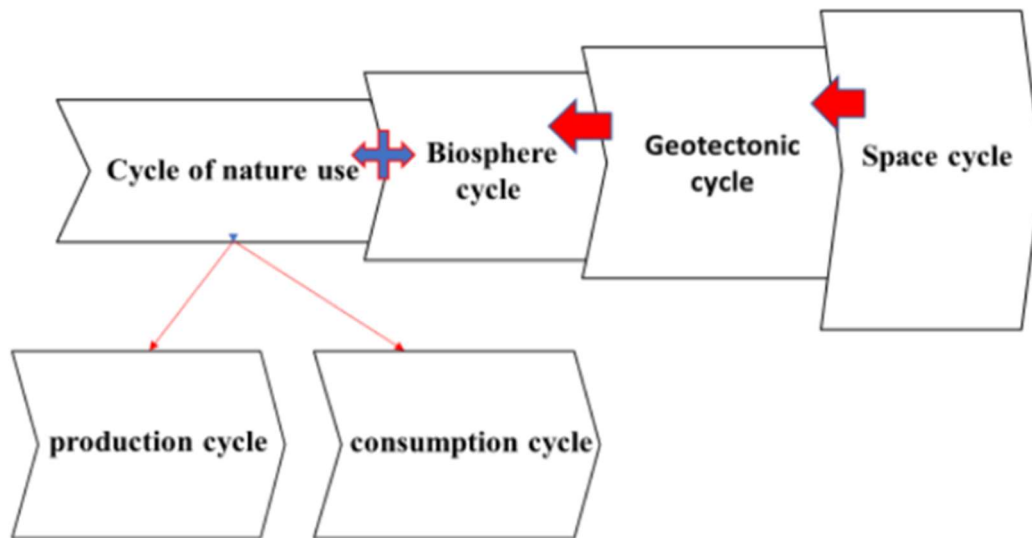

Fig.1 Structure of the cycle of matter and energy

To justify the need for these activities, the relevant definition is proposed:

A set of actions (activities) of man and Society to limit the role and influence of anthropogenic impact and the consequences of unreasonable (or insufficiently assessed) decisions in previous stages of development.

Based on what has been stated above about the meaning and scope of the *cycle of matter and energy*, a new general definition of the essence of the various environmental protection activities is formulated above.

The adopted position of environmentalists is inaccurate and incomplete since it does not consider (adequately enough) the consequences of human activity.

There is a need for awareness and perception of environmental protection activities as a necessity and implementation of usual (daily) procedures in connection with the implementation of the *cycle of matter and energy* on Earth, which at the modern stage takes place in a situation of significant impact by people.

By using this definition, one can express their expediency, summarize the benefit, and justify the meaning of their implementation, which (in practice) depends on the motivation of the Society.

For comparison, we can offer data on a popular indicator (population density - habitant/km²) in different parts of Europe - according to this indicator, a population density of 20,308 hab./km² (2019) is reported for the city of Paris, while for a municipality Treklyano (Bulgaria) the same indicator is 0,0031 hab./km² (2017) i.e. there is a huge difference in the anthropogenic impact in different parts of the continent.

Such comparisons should not be taken as an argument for neglecting environmental protection activities, but on the contrary - to substantiate arguments for popularizing environmental protection activities in order to prevent excessive anthropogenization of the territories, i.e. anthropogenic impact on them to be within tolerable limits. The above is a prerequisite for paying more attention to the topic of environmental protection.

In a few scientific publications and more popular editions, the standard explanations for the environment and the conditions for the existence of the various organisms are replicated, including and the person, as well as the individualization of the so-called environmental factors, generally classified as abiotic, biotic, and anthropogenic.

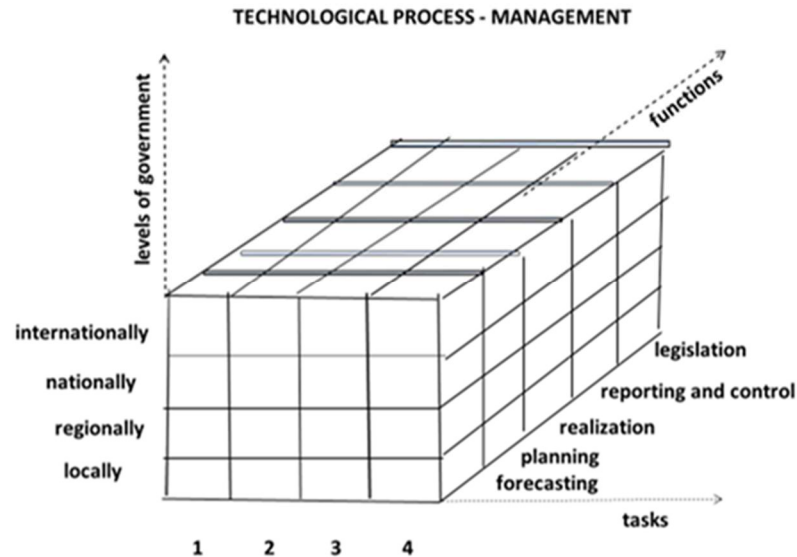

Fig 2. Essence of technological process management

Such an approach can only be accepted as good if it is specified that after the second half of the twentieth century the influence of anthropogenic factors became dominant even in relation to the widely explained other two factors - abiotic and biotic. Such a clarification is of great importance for clarifying the past and present actions of the Society in relation to the environment, including and its preservation; in relation to the use of all types of resources; in relation to management activities; in terms of environmental requirements and the regulation of the relevant normative documents and norms for their compliance.

In connection with the above, it is quite interesting to analyze the attached graph of the growth of the population of the Earth (Fig. 3).

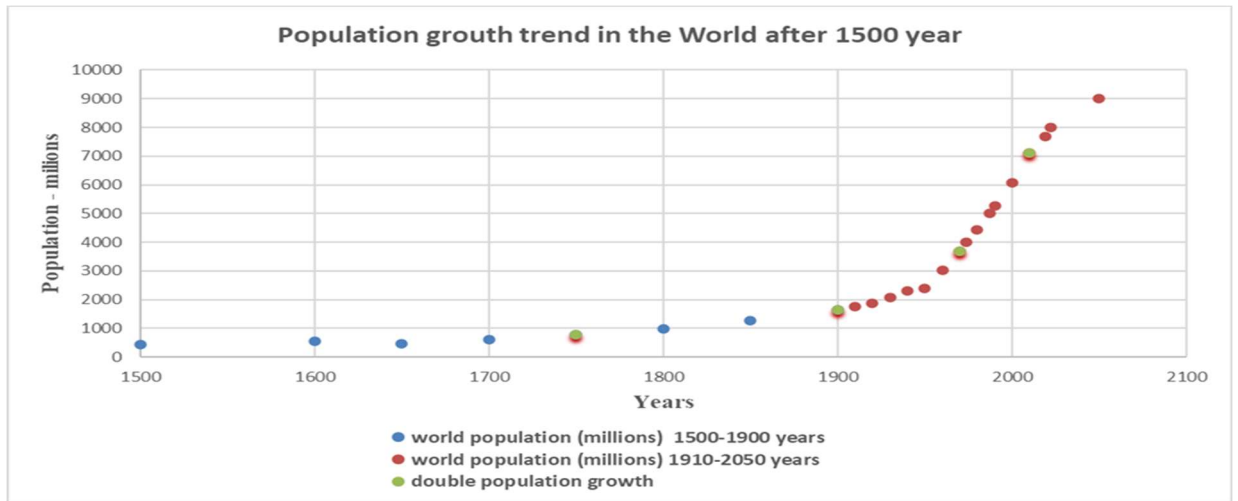

Fig.3 Population growth trend in World after 1500 year

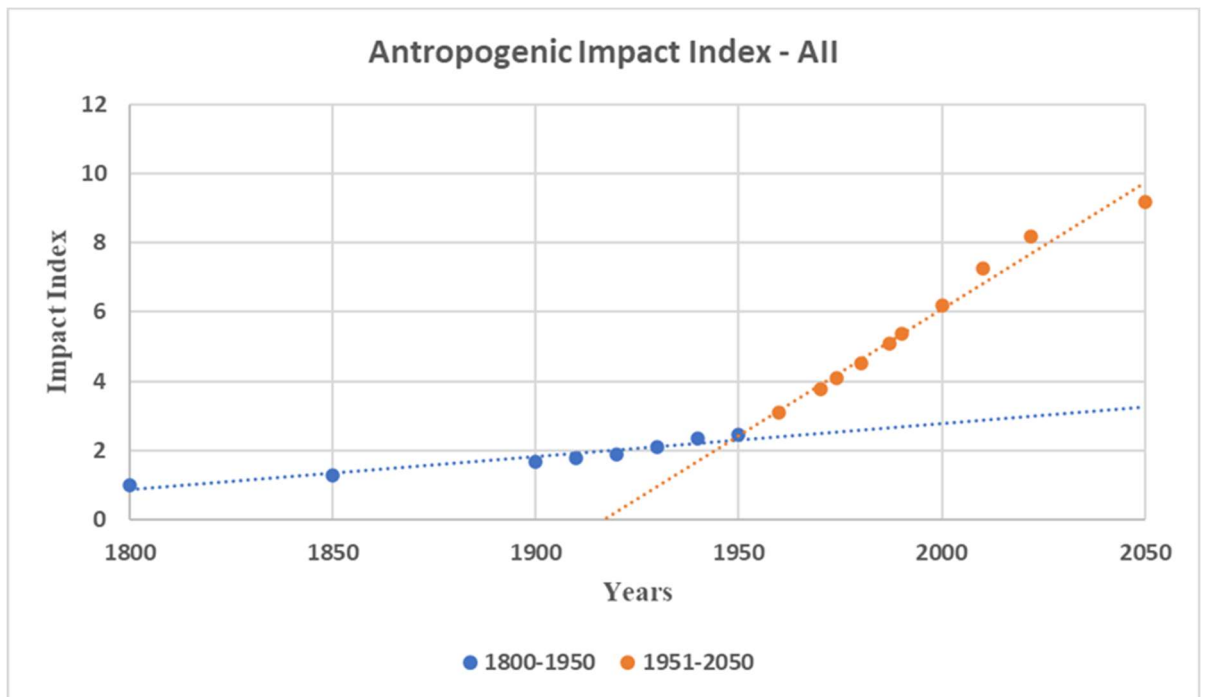

Fig. 4 Antropogenic Impact Index - All

Three periods clearly stand out - one from the beginning of the Great Geographical Discoveries (around the beginning of the 15th century) to around the beginning of the 20th century, the second - from the beginning of the 20th century to the middle of it

(around 1950) and the third - from the middle of the 20th century until now (20 years after the beginning of the XXI century (fig. 4).

In such a situation and such trends, one should hardly seek an explanation for the role and importance of anthropogenic factors. The role of environmental factors is usually argued with Liebig's and Shelford's laws. They have their importance, but we must not overlook the time of their justification. And it is related to the indicated first period (fig. 4) - around 1840 and 1913, respectively.

Unfortunately, the mentioned third period is tied to one (yet undefined argument) - the interest of the people. On this occasion, anthropogenic factors cannot be placed on the same plane with other (abiotic and biotic) factors, therefore anthropogenic factors can have an impact on both.

Due to the above, the unification of these three groups of environmental factors (at this stage of the world's development) is fundamentally untenable.

That is why it is much more important to provoke answers to questions about the meaning and expediency of anthropogenic factors ie. can the dynamics of this group of factors be substantiated by scientific arguments.

Given the arguments presented, a specific classification of anthropogenic factors is proposed, through which a methodology can be sought to justify their implementation:

1. Anthropogenic factors satisfying the ecological requirements of most organisms inhabiting the given territory.
2. And anthropogenic factors that do not satisfy the ecological requirements of most organisms inhabiting the given territory, i.e., satisfying certain lobbying or corporate interests. Through such a classification, many questions about the negative results of anthropogenic impact on water bodies can be more definitively answered.

After the era of the "Great Geographical Discoveries", it can be quite categorically stated that a period of gradual and tangible anthropogenic impact in the World is coming.

Therefore, it is proposed to use the attitude as an -

$$A_{ii} = \frac{N_{year}}{N_{18}} \quad (1)$$

where the following symbols are used:

- **A_{ii}** – anthropogenic impact index,

- **Nyear** - environmental impact (through population) in the relevant year,
- **N1800** – the number of the population in the World in the year 1800 (conditionally accepted as initial period for reporting anthropogenic impact).

According to the information from fig. 4, it is easy to identify two periods that are quite different in their essence - the first (from 1800 to 1950) and the second (from 1950 to 2050).

The difference between them is significant, which gives reason to pay more attention to the anthropogenic impact - while in the first (longer) period we can see a twofold increase in this index (Aii), in the second period - the increase is fourfold.

In new preface of his book [*Leading change – Kotter, 2012*] Kotter notes: “*Speed of change is the driving force. Leading change competently is the only answer.*”

It is necessary to add that by under modern conditions it is not enough that “Environmental change demands organizational change” [*Kotter, 2012*] and it is to correct "the leading change" to include and a more seriously (described above) environmental activities.

In connection with the above, it is worth commenting on the position of Schwab [Klaus Sch. 2016] in the "*Fourth Industrial Revolution" for the future - "as an opportunity ... to extend the life cycle of resources and ... simultaneously reduce harmful emissions and the burden on resources"*, and further "*... to achieve this, governments will need to engage citizens more efficiently...*".

CONCLUSION

With the help of this index, the information on the dynamics of the world's population (for the period 1800 - 2022, with a forecast until 2050) was processed [fig. 4], paying attention to the features and specific trends in the emergence, development and overcoming of environmental problems and the negative consequences of environmental pollution.

Two (different in nature) periods stand out - one from 1800 to 1950 and the other - after 1951 to 2050.

During the first period, an anthropogenic impact is established about 1-2 times more intensively, then during the second period this impact is several times more intense (up to 8-9 times).

And while in the first period this intensity took place for 3 centuries, in the second - in a twice shorter period, an increase in the anthropogenic impact was found 3-4 times.

This fact alone shows that there is a need for a discussion on the issue of environmental protection activities.

Through the mentioned quotations, the relevance of the stated (above) statement about environmental protection activities is confirmed, moving from wishes (programs and plans [*European Green Deal - europa.eu*]) to specific commitments of the relevant municipal and state bodies, i.e., to commitments of the relevant bodies for the implementation of the necessary activities - scientific research, organizational (executive, methodical), monitoring, control, legislative.

BIBLIOGRAPHY

- Dimov N. - Green terror and the conservative alternative. Editor. Siela (Dimov N. - Zeleniat terror i konservativnata alternativa. Siela – Bul.) ISBN 978-954-28-4146-3. Sofia. 2023.
- Environmental legislation and ethics (Ecologichno zakonodatelstvo I ethica – bul.) ECO-Center. 2014-1-BG01-KA204-001645.
- Hristov Hr.– Management of environmental protection activities. (Upravljenie na deinostite po opazvane na okolnata sreda) SU „Kliment Ohridski“. Sofia, 1980.
- Hristov. Hr. “Sustainable processes in ecosystems and in the universe”. (*Ustoichivi procesi v ekosistemite i v vselenata.* – „*Екология и индустрия – том 5*“ bul.), “Ecologia i industria” №1-3. Sofia. 2003.
- Hristov Hr. - Environmentally friendly nature use. (Ekologosaoobrazno prirodopolzvanе.) Sofia. 2005
- Jung, Carl G. 1985. *Modern Man in Search of a Soul*. London: Routledge. ISBN 9780415255448.
- Klaus Sch. – The Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum. Switzerland. 2016.
- Kotter John P. – Leading change. Harvard business review press. ISBN 978-1-4221-8643-5. (1996). 2012
- Kostov R. I. - The Planetary Humanism of Vladimir I. Vernadsky ... in the idea of the noosphere. (Vernadsky and the XXI century: geosphere, biosphere, noosphere and symmetry). Edit. “St. Ivan Rilski “, 71-77 p. 2013. Sofia. (bul.)
- Vernadsky V. - Biosphere and noosphere. 2013. ISBN: 978-5-8112-5006-6.
<https://www.livelib.ru/author/220449/top-vladimir-vernadskij>
- <https://www.robeco.com/en/key-strengths/sustainable-investing/glossary/esg-definition.html>
- <https://business.dir.bg/>
- <https://esgnews.bg/>
- https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

ORGANIZATIONAL CULTURE AND MANAGING CHANGE

Tamar BARBAKADZE

Tbilisi State University, Economic and Business, Business Administration, Tbilisi, Georgia.

ORCID ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-6563-9070>

tamarbarbakadze14@gmail.com,

ABSTRACT

The daily activities of a modern, successful company involve many changes. New products are introduced, the business model changes, the structure and processes are adjusted, the scale increases, etc. Any type of development is change, and successful implementation of change requires proper management. According to studies, 60%-70% of change projects fail (Harvard Business Review), which is caused by mismanagement. The rate of development of companies is increasing day by day, therefore, in order to achieve success and maintain a competitive advantage, the correct management of changes becomes even more important.

The activity of a successful company is unimaginable without corporate culture, which is a very relevant topic in today's business reality. The impact and effect of organizational culture on business success is, at first glance, difficult to measure or evaluate. However, no one disputes that corporate culture, mission and values uniquely make a business successful or unsuccessful.

Keywords: Organizational Culture; Managing Change; Corporate Culture; Institutional Change.

INTRODUCTION

The impact of corporate culture on international companies is a constant debate among scholars and researchers. They basically agree that corporate culture is a corporate culture, which is a set of principles, attitudes, norms and values that belong to all organizations. Corporate culture consists of a combination of regulations and other products developed through leaders and managers, as well as the values established by the personnel working in the company. The essence of corporate culture in the organization of formation of common social and psychological environment of education. Like all living things, a company has its structure, mind, thinking, behaviors, characteristics and goals. Therefore, everyone, everything that this company includes, is part of the corporate culture and defines its "persona". It includes virtually every part of the body, from the established work environment to ethics, goals, expectations, and personal relationships among employees.

Today in the world we will meet many varieties of corporate culture. Some introduce the principle of teamwork, in which barriers are removed for employees and they can influence at all levels. Some choose traditional methods and favor a hierarchical structure, while others choose a direct culture that involves fewer rules and regulations. Ultimately, however, corporate culture is key to the success of any company and its employees.

A culture is perceived as healthy when company members see themselves as a team, and there is great satisfaction when this unity succeeds. A culture where employees perform their duties individually and focus only on their own success is perceived as unhealthy. At this time, the employee mainly concentrates on the salary and does the minimum, while he does what he is required to do and does not burden himself with extra responsibility.

Organizational culture is shaped by many factors in the internal environment. Important components of organizational culture are: ethics, politics, atmosphere that exists in the company, etc. The beliefs and practices that have evolved into an organizational culture originate from a variety of sources. These are: employees who have gained authority, formal and informal groups.

Main text

Organizational culture has different effects in different companies. Companies with a strong organizational culture have clearly established norms and principles of behavior that have been instilled for a long time. Its formation is caused by the following factors:

- Having a strong leader who instills values that are acceptable to all employees.
- Protection of existing traditions, which play an important role in decision-making.
- Caring for employees.
- Good organizational structure.
- Heredity, etc.

The main signs of a weak corporate culture are:

- The presence of many subcultures,
- Common traditions,
- Absence of rituals and norms,
- Low level of cohesion and weak connection between subunits.

In this case, by cooperation, the organizational culture is perceived as part of the job, recognized only for the sake of the job, and not accepted internally. The culture is not supported by the head, and therefore, a weak organizational culture ultimately hurts the company.

Japanese corporate culture, in my opinion, is the best and a role model. Consider the example of Toyota's successful corporate culture, which is driven by six distinctive features of Japanese enterprise management:

Sign I: Japanese managers pay a lot of attention to the fact that no matter what the cost, even in the conditions of economic crisis, employees will not be fired. According to the Japanese high echelon management, the stability of the workforce improves all indicators of the company's performance, strengthens the sense of corporate unity, helps to build trust and good relations between managers and employees. For staff, stability and job security is a topic of primary importance. This gives them more motivation for personal development and career advancement. Against the background of such unity, the company can receive more information from ordinary employees.

Sign II: The management personnel are constantly and directly in the production area next to the workers. Even new university graduates who start work in Japanese foreign branches start working not in offices, but in the workplace of employees, to better understand all the real difficulties of staff work.

Sign III: Disclosure of information in the company and respect for moral values. In foreign branches of Japanese companies, there is a tradition that the head of the company himself directly and personally informs his subordinates of all the news related to the company's policies and activities. At the general meetings, not only the nuances related to the release of new products are discussed, but also the news and problems in the company.

Sign IV: Management based on the rapid exchange of information. Timely and thorough collection of all data for perfecting production processes is of great importance. Information is processed, analyzed, and systematized. The second important factor in the data collection system is the monthly accounting report. About production volume, quality, and income. Such early accounting reporting is necessary to detect problems in advance and to analyze whether the primary data corresponds to the planned data.

Sign V: Quality-oriented management. The focus is on collecting all the data about the product that is related to the quality.

Sign VI: Perfect cleanliness and order in the enterprise. Strict discipline is a guarantee that the quality of the products will be high.

Japanese methods of management in isolation are not unusual innovations, but their methodical, planned, purposeful application and operational rotation by good managers produce the results that make Japanese enterprise so successful.

Today's rapidly changing business environment demands constant changes and adaptation to the changed conditions from organizations. Rapidly changing environment is the most difficult problem for organizations. Changing the existing structures or strategies in the company is not easy, but adaptation is not only about them, but it is also important to change the organizational culture according to the environment.

It is also necessary for the company to introduce constant development and innovation into the corporate culture, so as not to provide an outdated option to employees, which will not be based on modern standards. It is very well known to us that today's world is developing very fast and setting new standards and introducing constant innovations. Accordingly, it is necessary to prepare for the changes and create the corresponding structure, so that time and culture do not get confused and the problem of adjustment with the employees does not arise. It is not necessary for the change to be something grand or to relate to big finances.

Conclusion

For change to be successful, a plan must be developed for how we deal with the people who will be affected by the change in one way or another. The team responsible for the change must develop a strategy that will enable employees to:

- To receive information in such a way that the participants of the process perceive themselves as a valuable co-participant of the process / the achieved result and strive to achieve this goal.
- Become direct participants in the changes and take part in strengthening their organization and achieving the "measurable goals" mentioned above.
- To reveal their abilities and raise their qualifications / competence in accordance with the new goal.

Have constant, positive communication with management that allows them to think of themselves as a "team member" rather than a "they want to get rid of us/bring in relatives – team member." Being a "team member" will motivate them to endure painful changes and help management along the way, regardless of personal, material and/or career losses.

PROSCI (The Global Leader in Change Management Solutions), which is one of the leading companies in the field of change management and cooperates with large companies and governments in this direction, writes: "Change management is a discipline that should guide us in implementing changes. It enables us to train and equip employees with the necessary skills to accept and successfully implement organizational and institutional change."

REFERENCES

- Smircich, L. (1995). Critical perspectives on organization and management. New-York: Dartmouth Pub Co. (23-26)
- T. E., & Kennedy, A. A. (1982). Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life. Harmondsworth: Addison-Wesley. (45-48)
- Hatch, M. J., & Cunliffe, A. L. (2006). Organization theory: modern, symbolic, and postmodern perspectives. Oxford: Oxford University Press (65-67)
- Hayes 1981: www.maaw.info
- <https://www.toyota-europe.com/world-of-toyota/this-is-toyota/the-toyota-way>
- <https://www.prosci.com/>

**SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND RURAL AREAS – A TOPIC OF
INTEREST FOR OVER THREE DECADES**

OPREA Mihaela-Georgiana

*Centre for Demographic Research, National Institute for Economic Research "Costin C. Kirişescu" (NIER); School of Advanced Studies of the Romanian Academy (SCOSAAR),
Bucharest, Romania*

VLĂDESCU Mihaela-Irma

*Centre for Demographic Research, National Institute for Economic Research "Costin C. Kirişescu" (NIER); School of Advanced Studies of the Romanian Academy (SCOSAAR),
Bucharest, Romania*

ABSTRACT

Sustainability and sustainable development are objectives of the rural space all over the world. As a result, numerous researchers have addressed this topic over time. This paper aims to carry out a quantitative analysis of the evolution of the number of publications from the Lens platform on the topic of sustainable development and rural areas. In this sense, we did a bibliometric analysis, with the help of the VOSviewer software, of sustainable development and rural areas over a period of thirty-three years, from 1990 to 2022, an interval for which a number of over 10.000 works resulted. A query based on keywords highlighted the dynamics of published publications on the topic of sustainable development and rural areas. Following the analysis, the interest in the analyzed field is influenced by the regulations in the field at the level of 2001, 2006 and 2015, but we cannot omit to specify the effect produced by the Covid-19 pandemic which probably contributed to the decrease in the number of publications on the analyzed topic, in first of all by attracting the attention of specialists, but also by the amount of funds allocated to prevent the spread of the virus and to reduce the effects produced.

Keywords: bibliometric analysis, sustainable development, rural environment, specialists, studies.

Introduction

The topic of sustainable development and rural areas is one of great importance these days, given global issues such as climate change, biodiversity loss and economic and social inequalities.

The process of transition from a centralized economy to a market economy has generated multiple unknowns of an economic, social and, last but not least, demographic nature, in the rural development of some countries, including Romania. That is why it is essential that the concerns regarding the identification of solutions and methods to solve them mobilize more and more specialists in the field. In this context, a significant number of specialists have over time dealt with issues related to the rural environment and sustainable development.

Given that progress in any field is based on research , we chose to develop a bibliometric analysis to complete the picture of the concerns of specialists in the field of sustainable development of rural areas.

Through bibliometric analysis, trends in a certain field can be identified, collaborations and interactions between researchers can be discovered, and last but not least, the most important publications and authors in a field can be identified. This information can be used to develop research strategies and identify opportunities for research collaboration.

In general, bibliometric analysis is useful for synthesizing and presenting data in an accessible and understandable way. However, it is important to also consider the limitations of this method, as not all publications are equal and there are a variety of factors that can influence the performance of a publication or a researcher, such as accessibility to resources.

The approach to this topic aims to identify the number of annual publications, as well as the type of publication, the country, the authors with the most articles published, the size expressed by the number of pages (the most frequent number) of the articles on this topic and the most frequent words in title.

This bibliometric analysis refers to the evolution of the number of works in the field that were published on Lens between 1990 and 2022, exhibited through a map with the help of the Software VOSviewer.

Methodology

The research methods used start from a documentary analysis of the specialized literature in the field of sustainable development of rural areas. The novelty element of this study consists in the way of approach and interpretation of the researches published in the period 1990-2022.

Bibliometric analysis is a quantitative method of analyzing studies from a certain field or research topic (Diaconeasa et al., 2019). This type of analysis involves using bibliographic data to assess the attention given by specialists to a particular topic. These data include, among others, the number of articles published, the type of study, the number of citations received and the year of publications. The statistical data on sustainable development and rural area comes from Lens, where a total of 10.241 papers were extracted and analyzed using the key terms. Their scientific content was analyzed using VOSviewer software, where figures containing circle-shaped labels of different sizes indicate the importance of the topic according to the size of the circle.

Results and discussions

The following search selection was used to identify works from the Lens database: "sustainable development" and "rural areas".

As a result, the outcomes show that out of a total of 10,241 papers published during the analyzed period, the minimum value was recorded in the first analyzed year (only one paper), while at the end of the analyzed period a number of over 590 papers were registered.

The first research related to the field of sustainable development and rural areas was published in January 1990 (Philippines - Philippine strategy for sustainable

development : a conceptual framework), and the interest given to this topic has led to a rapid increase in publications, especially in the period 2014-2019.

In the period 1990-1999, only 49 publications related to sustainable development and rural areas were registered, which represents less than 0.5% of the total number of works. This could be because the notion of sustainable development emerged in 1987 (United Nations, 1987), being introduced in the Brundtland Commission Report, and therefore research on the topic has not yet been fully developed. In addition, the question of the association of the two terms was not raised.

In 2001, the European Union adopted a strategy in favor of sustainable development, being revised later, in 2006, under the name "EU Strategy for Sustainable Development". This strategy is based on a long-term vision that promotes economic development, social cohesion and environmental protection as interdependent elements that support each other and must be integrated into all EU policies. The aim of this strategy is to ensure a balance between economic growth, environmental protection and social cohesion, to improve the quality of life for all EU citizens and to create a more sustainable world for future generations.

The importance of the theme given by the regulations in the field can be seen in the evolution of the number of publications. Although in the year 2000, the number of publications decreased compared to the previous year, the year 2001 is marked by an increase of over 50% in the number of publications. Starting from 2006, a significant increase in the number of articles compared to previous years can be observed, which reveals the interest in this topic.

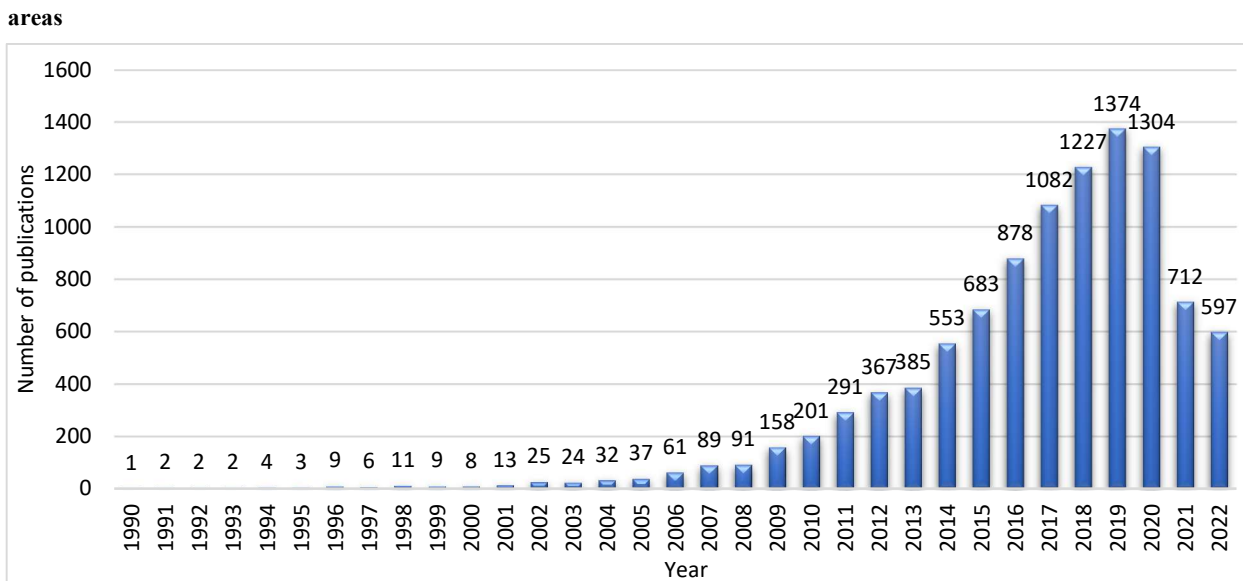
Ten years later, the 2030 Agenda for Sustainable Development was adopted at the UN Summit. This agenda is a global plan to end poverty, protect the planet and ensure prosperity for all people by 2030. The 2030 Agenda comprises 17 Sustainable Development Goals (SDGs) and 169 specific targets covering a wide range of issues, including ending extreme poverty, increasing economic prosperity, improving health and education, protecting the environment and combating climate change. These goals and targets are applicable to all countries, regardless of their level of development.

The number of articles on this topic increased until 2019, after which there was an obvious decrease in publications. The increasing increase in the number of publications can be explained by the fact that, in the case of any country, the economic growth of rural areas is closely related to the diversification of rural opportunities through the adoption of new economic policies that promote sustainable business models, the expansion and modernization of production in the countryside, with the possibility of employing the inhabitants of the villages and the development of educational programs in non-agricultural fields. On the other hand, the EU's common policies aim, among other things, at agriculture and regional development, which it supports by implementing some reform packages for the development of the villages of the future. In this context, e-discussion platforms and webinars related to rural development have been developed for researchers.

Since 2019, the trend has declined, falling particularly sharply from 2020 to 2021. The evolution can be attributed to the COVID-19 pandemic, when funds were redirected to other areas, but also to the continued increase in the degree of urbanization, since 2016 (MIJARC Europe, 2003).

As can be seen in Figure 1, the number of publications focusing on sustainable development and rural areas globally has gradually increased in general, with some small fluctuations in the first part of the analyzed period, reaching the highest point in 2019 .

Figure 1. The annual evolution of the number of publications on sustainable development and rural areas

Source: Author's own research based on Lens in Excel program.

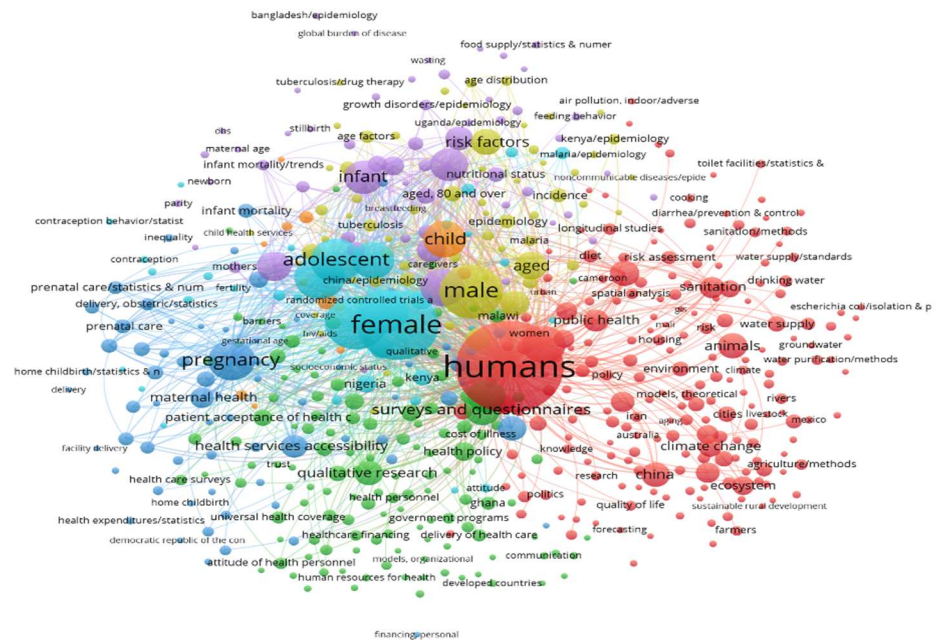
It is very possible that the Covid-19 pandemic has had a significant impact on the number of publications and on the interest in the analyzed field. Many institutions and researchers have been affected by the restrictions imposed following the pandemic, which has led to a reduction in their research and publication activity. Research priorities have also changed following the pandemic, and some areas of research have been deemed more important than others in the context of the pandemic.

It is also important to consider the impact of the 2001, 2006, and 2015 regulations on interest in the field under review, as they may be an important factor in determining research and publication trends in the field.

In total, there are 6377 subtopics of sustainable development and rural areas. Since it's difficult for VOSviewer to track the most relevant subtopics when there are too many (exceeding the 1000 threshold), the search had to be filtered to the subtopics that appeared in at least five publications. VOSviewer determined that 574 of 6377 subtopics occur at least five times. On the map, this means that 574 items have at least five links.

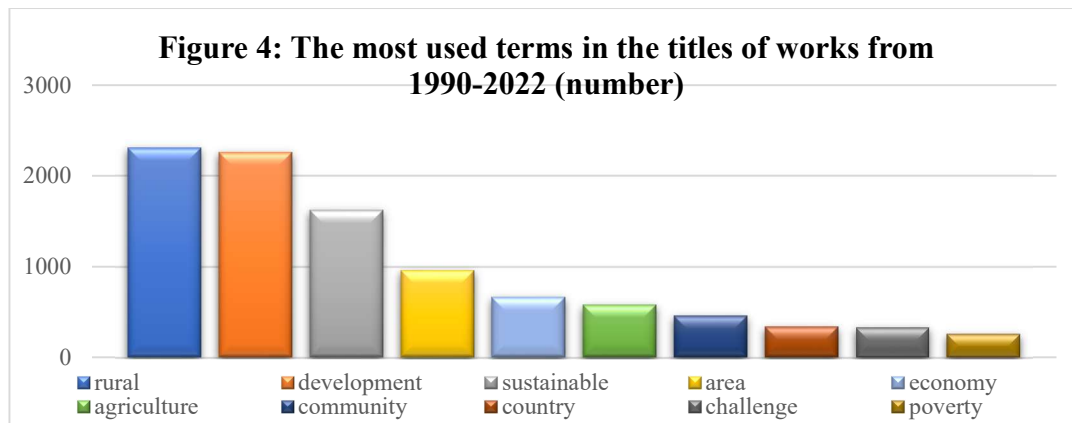
As can be seen in Figure 2, the most central keyword is "humans", which belongs in the red cluster. This means that, of the 574 most reoccurring subtopics, the most relevant ones belong in the red cluster.

Figure 2. Network map of 574 most reoccurring subtopics of sustainable development and rural areas, sorted by clusters

Source: Author's own research based on Lens in VOSviewer.

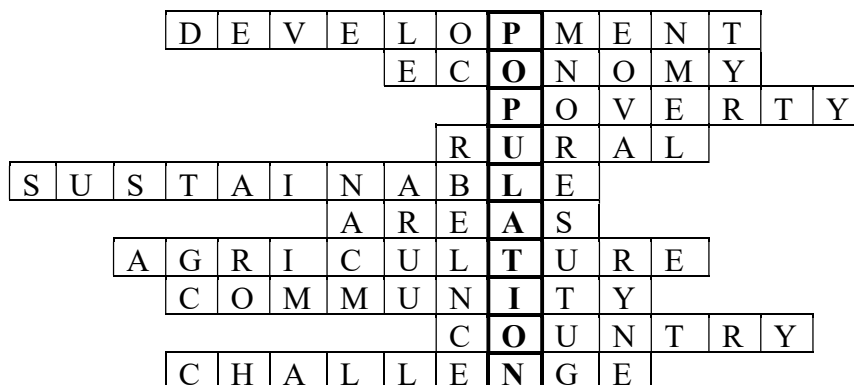
As can be seen in Figure 3, of the 574 most reoccurring subtopics, the most relevant ones appear in the publications released in 2019, while the least relevant appear in the publications released in 2016.

Source: Author's own research based on Lens data.

Using the above terms, we obtained a puzzle (Figure 5) whose key (the population) can be found in numerous titles of the analyzed articles. The population is also at the center of concerns for sustainable development and, at the same time, population behavior influences the achievement of sustainable development objectives.

Figure 5: Most used words in the title

Source: Author's own research based on Lens data.

Among the key topics that were debated on this topic, we specify:

- improving access to renewable energy and transport infrastructure in rural areas to support sustainable economic development and reduce greenhouse gas emissions.
- promoting sustainable agriculture and natural resource management practices to ensure food security and reduce environmental impact.
- increasing access to social services such as education and healthcare in rural areas to improve social inclusion and reduce inequalities.

- promoting rural entrepreneurship and the circular economy to create jobs and support sustainable economic development.
- supporting the development of rural tourism and the economic diversification of rural areas.

Generally, a sustainable development of rural areas is not possible without agriculture, which is the main occupation of the inhabitants.

On the other hand, tourism activities in rural areas can have several positive impacts, including the creation of jobs and alternative income sources, as well as enhancing the overall attractiveness of rural spaces (Sima, 2018).

Establishing efficient and sustainable development in rural areas requires a holistic approach that encompasses various elements, including infrastructure, clean seeds, guidance in crops and livestock production, credit and cooperatives, education, marketing facilities, farm machinery, water supplies, and other economic activities (Zolfani & Zavadskas, 2013).

Regarding source countries, among the most important from a quantitative point of view, we mention the United Kingdom, United States, Switzerland, Germany, Canada, Indonesia and the Netherlands.

A significant number of works were written by authors from Europe, predominantly countries such as the United Kingdom, Germany, the Netherlands, Switzerland, Spain and Italy.

Although most of the works were written in English, we also find works written in Chinese, Korean, French, Italian, Spanish, Portuguese, Slovenian, Indonesian, Russian, Lithuanian, Thai and Ukrainian.

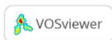
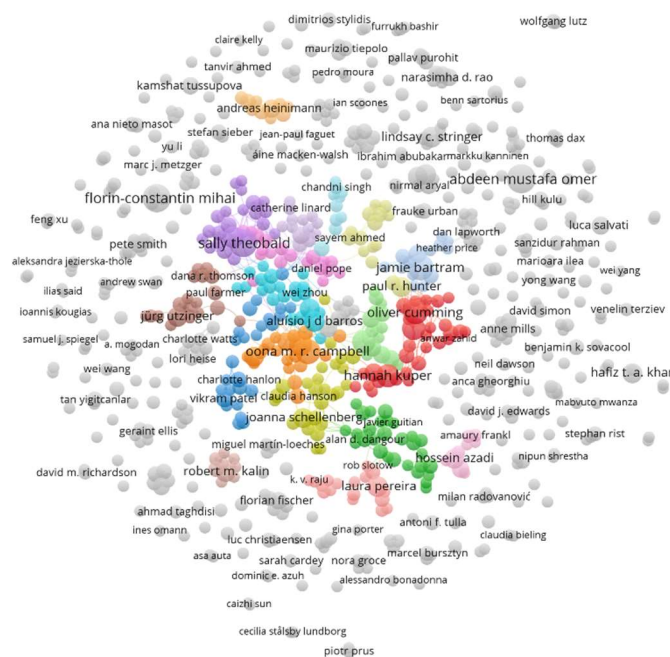
Publications are book, book chapter, conference proceedings article, dissertation, journal article, clinical trial and report. More than half of the publications are journal articles. Both in 2010 and in 2022, over 70% of studies were published as journal articles.

Over time, the number of publishing houses increased and some of those present in the 1990s disappeared. Among the most preferred publishing houses, with a high

number of studies published during the analyzed period, we mention: Springer Science and Business Media LLC, Informa UK Limited, Wiley-Blackwell, Richtmann Publishing, InTech, Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, MDPI AG, Emerald, University of Northern British Columbia and IOP Publishing.

In the period 1990-2022 we identified a number of 813 authors with at least 5 works. Among them, 777 authors have at least one citation with or without links (Figure 6; Figure 7).

Figure 6. Network map of the 777 authors with at least 5 published papers and at least one citation - no links

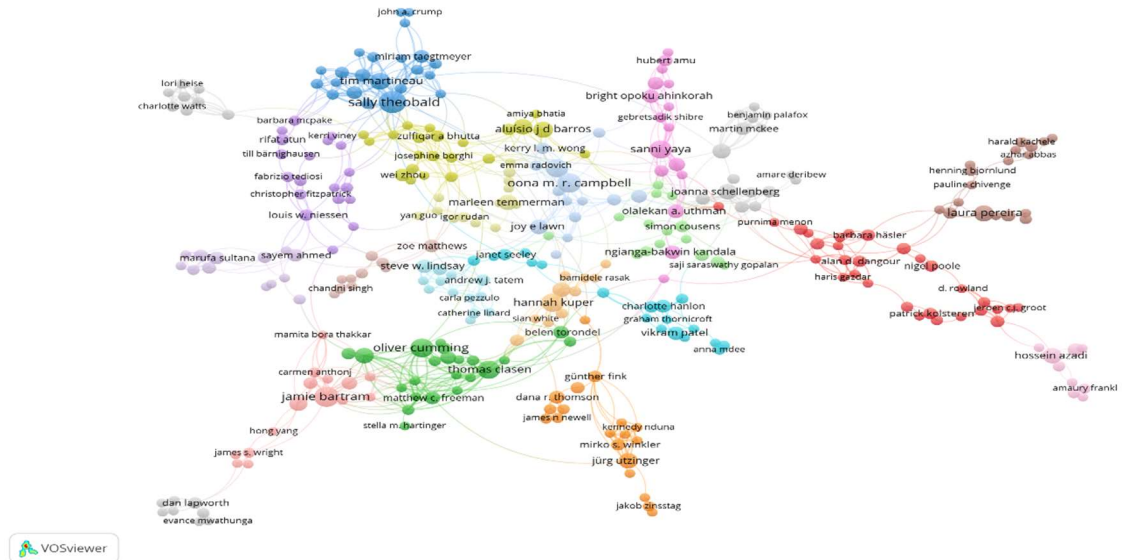

Source: Author's own research based on Lens data.

Unlike the initial number of authors, a much smaller number have bibliographic links.

Figure 7. Network map of the authors with at least 5 published papers and at least one citation - with

links

Source: Author's own research based on Lens data.

Of the more than 29,000 authors, approximately 990 had at least 136 citations during the analyzed period. Although Jamie Bartman is the most cited author with around 1600 citations across 16 papers, author Sally Theobald has the most papers (18) with only 500 citations.

Among the authors with the most citations we specify Thomas Clasen with 1260 citations and Oliver Cumming 1130 citations. For the two authors we find 13 works each in the Lens database.

Conclusion

The obtained results highlight the fact that there is a worldwide interest related to sustainable development and rural areas. The association of the two terms demonstrates that this concept is becoming multi- and interdisciplinary and attracts researchers from other fields of activity (economics, macro- and microeconomics, marketing, demographics, etc.) because the concept of sustainable development related to rural areas is increasingly more complex worldwide.

It would be important to state that the data extracted from Lens is incomplete, missing in some places information about the source country, start page, end page and others.

References

- Alvarado, J., Siqueiros-García, JM, Ramos-Fernández, G., García-Meneses, PM, & Mazari-Hiriart, M. (2022). Barriers and bridges on water management in rural Mexico: from water-quality monitoring to water management at the community level. *Environmental Monitoring and Assessment*, 194(12), 912.
- Diaconeasa, MC, Popescu, G., & Boboc, D. (2019). Sustainable food consumption in the Web of Science abstracts. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, 53(1).
- Mahmood, N., Durr-e-Nayab, & Mujahid-Mukhtar, E. (1998). Gender Dimensions of Demographic Change in Pakistan [with Comments]. *The Pakistan Development Review*, 705-725.
- MIJARC Europe (2003) The future of rural youth, https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1251/FutureOfRuralYouth_MIJARC.pdf
- Sima, E (2018). Sustainable rural development through tourism activities in Romania. *Agricultural Economics and Rural Development*, 15(2), 219-224.
- United Nations (1987) Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html>
- Zolfani, SH, & Zavadskas, EK (2013). Sustainable development of rural areas' building structures based on local climate. *Engineering Proceedings*, 57, 1295-1301.

WHY ISLAMIC BANKING FAILED IN TÜRKİYE?**A QUALITATIVE STUDY AT AN ISLAMIC BANK****Gökmen DURMUŞ**

*Lecturer Dr. School of Economics, Department of Management,
gokmendurmus@gantep.edu.tr, ORCHID No: 0000-0001-5809-8459*

ABSTRACT

This research explores the causes of the underdevelopment of Islamic banking in Türkiye (Turkey). It attempts to unveil the reasons for the immaturity the Turkish Islamic banking sector in the whole banking sector of Türkiye. As the research leans to an interpretivist approach, it is based on a case study methodology and investigated the Islamic banking phenomenon from the eyes of Islamic banking professionals. With this aim, the researcher took fieldwork in Türkiye, spent six months in several cities, and conducted in-depth interviews with bank staff. Thirty-one Islamic banking professionals volunteered to participate in semi-structured interviews in 2017. Observation and documental analysis were also deployed in the study. Research material has consisted of interview transcriptions, fieldnotes, observational data, and related documents such as; banking bulletins, booklets, legislations etc. All the collected research material was analyzed through thematic analysis. Major themes that emerged from the data was; legitimacy and trust problem, lack of laws and standards, lack of products and services, narrow branch network, and cost & income issues. The study highlighted that Islamic banks in Türkiye suffer from legitimacy problems and this leads to a trust problem. This legitimacy issue possibly stemmed from several factors including; lack of Islamic banking laws, lack of standardisations, lack of consensus on the interest issues, and finally cost and income issues. The majority of the participants assumed that the market share of the Islamic banking sector won't be able to reach from five to fifteen percent in ten years unless

structural problems are eliminated. This study contributes to the business and economics literature with an explanation of the market dynamics of the Islamic banking sector in Türkiye.

Keywords: Islamic Banking, Market Dynamics, Türkiye, Banking Professionals, , Qualitative Study

Jel Codes: A14, G21, M10, N35, Z12

**RELIGIOUS CONSTRAINTS OF ISLAMIC BANKING IN TÜRKİYE: AN
INSTITUTIONAL APPROACH TO UNDERSTAND MARKET DYNAMICS****Gökmen DURMUŞ**

*Lecturer Dr. School of Economics, Department of Management,
gokmendurmus@gantep.edu.tr, ORCHID No: 0000-0001-5809-8459*

ABSTRACT

“What is your difference?” has been a commonly asked question to Islamic banks and an existential challenge for the Islamic banking phenomenon in Türkiye (Turkey). This study aims to explore the Islamic banking sector in Türkiye from the perspective of Islamic banking professionals with the help of new institutional theory. It attempts to address how a banking sector based on Islamic principles is constrained again by religious values paradoxically. This research depends on an interpretivist approach and adopts an exploratory case study methodology. In order to benefit from methodological triangulation, the study drew on interview, observation, and document analysis methods. The researcher did fieldwork in Türkiye in 2017; conducted thirty-one semi-structured in-depth interviews with Islamic banking professionals in different cities. All the research material made up of interview transcriptions, observational notes, field notes, banking legislations, bulletins, magazines, leaflets, Ramadan timetable (imsakiye) etc. analyzed with thematic analysis. The study illustrates that religious values coming from interest groups for instance customers, sharia boards, Islamic scholars, and executive management boards hindered Islamic banking. Some ultra-religious customers haven't accepted Islamic banking. Hence there was no difference in their eyes between conventional and Islamic banks. Again, some religious communities abstained from public Islamic banks and opted to do business with private Islamic banks due to their interest sensitivities. Some other religious orders and communities only preferred state-owned Islamic banks because of their Islamic understanding. Secondly, every single

Islamic bank had a different sharia-board and this led to a lack of unity in the Islamic banking application so the lack of standardisation fostered legitimacy problems in the sector. Finally, the interpretation of Islamic contemporary issues such as; interest (riba or faiz), banking, health insurance, credit card, and employment of women are differently interpreted in Islamic jurisprudence (fiqh) by different Islamic schools and scholars. Therefore, this issue brings a lack of consensus on Islamic subjects and this in turn causes distrust in Islamic banking.

Keywords: Islamic Banking, Market Dynamics, New Institutional Theory, Banking Professionals, Qualitative Study, Religion

Jel Codes: A14, B52, G21, M10, N35, Z12

**THE INFORMATION SYSTEM: IMPACT ON INDIVIDUAL AND
ORGANIZATIONAL PERFORMANCE OF MEDICAL ANALYSIS
LABORATORIES THROUGH PROCESSES.**

M.OMARI

*PhD in Economics and Management, Faculty of Legal, Economic and Social Sciences of
Mohammedia, Hassan II University, Casablanca, Morocco*

H. NIA

*Professor, Faculty of Legal, Economic and Social Sciences of Souissi, Mohamed V University,
Rabat, Morocco*

ABSTRACT

To meet the needs of patients, who are increasingly demanding in terms of total quality, healthcare organizations, and particularly medical analysis laboratories, must be efficient at all levels.

The information system is today one of the vital elements of organizations, representing an essential component of their management, and the subject of its evaluation is approached from different angles by mobilizing various theoretical frameworks.

This diversity testifies to the conceptual richness and topicality of the subject. The objective of this paper is to evaluate the contribution of the information system to individual and organizational performance through processes in medical analysis laboratories in the public and private sectors in Morocco.

This paper is based on a positivist epistemological posture, adopting a hypothetical-deductive approach. Indeed, based on a literature review listing the different approaches, theories and models, we have designed a conceptual framework based on the one hand, on the theory of resources in a processual perspective and on the other hand, on the behavioral approach using as a framework of analysis the success model of the information system of Delone and McLean. Once the conceptual framework was

established, we began with a contextualization step to adapt our model and reading grid to the reality of Moroccan laboratories. We then conducted an exploratory study of 33 medical analysis laboratories using a principal component analysis (PCA) to verify the reliability and validity of the items and constructs of our model. Finally, we conducted a confirmatory analysis on a sample of 100 laboratories using the structural equations method with the PLS approach, which allowed us to confirm five hypotheses and to invalidate two, and to demonstrate the contribution of IS to the individual and organizational performance of these laboratories.

Key words: Information system – Performance – Individual performance – Organizational performance – Medical analysis laboratories (LAM).

THE USE OF LEAN MANAGEMENT TOOLS IN PROCESS IMPROVEMENT

Dr. Mohamed OMARI

PhD in Economics and Management

*Faculty of Legal, Economic and Social Sciences of Mohammedia, Hassan II University,
Casablanca, Morocco*

ABSTRACT

Similar to large companies, entrepreneurs would exploit modern management methods to improve their processes, performance and competitiveness.

Lean Six Sigma is a management approach dedicated to production organizations. It takes into account their specificity and seems to be appropriate to achieve the assigned objectives.

Medical laboratories have complex production processes, and Lean Six Sigma could improve them by using the DMAIC approach. The DMAIC approach is divided into five steps: define measure, analyze, innovate, and control; besides it is used to organize the sample handling production processes in medical laboratories.

The application of the DMAIC of Lean Six Sigma in our case has allowed us to identify problems, define the actions to eliminate failures and to monitor the effectiveness of these actions to measure the performance of our action plan.

We have improved the management of samples in the laboratory by prioritizing urgent samples in order to reduce their turnaround time, by directing them into the emergency track. This action has brought a significant reduction in the time between receiving simple to validation step of the results, with a clear improvement in turnover and the number of requests and analyses in the laboratory over the last two years.

Key words: Lean Six Sigma, Medical Analysis Laboratory, Continuous improvement, performance improvement.

**STUDY ON FINANCIAL BEHAVIOR AMONG SELF-EMPLOYED IN
MALAYSIA DURING COVID 19 PANDEMIC****DR.RASHEEDUL HAQUE***orcid.org/0000-0001-8170-5413**Associate Professor, Faculty of Business, Hospitality, Accounting and Finance (FBHAF)**MAHSA University, Malaysia**Correspondence Email Id: rasheedul@mahsa.edu.my***EKUA OYANA DEOGRACIAS NDONG***Student, Faculty of Business, Hospitality, Accounting and Finance (FBHAF)**MAHSA University, Malaysia**Email Id: bac20086177@mahsa.edu.my***ABSTRACT**

The purpose of this study was to investigate the factors that impact financial behaviour among Malaysian employees. The study's findings can be utilized to better understand the linkages between demographic characteristics, financial knowledge, financial attitude, and financial self-efficacy, as well as how they relate to financial behavior. A multi-stage sampling technique was utilized to choose samples from Malaysian employees, and 300 completed questionnaires were examined using route analysis to discover both direct and indirect influences on financial behavior. Income, gender, marital status, property ownership, and education all had a direct or indirect influence on financial behavior, according to the research. Significant influences included financial self-efficacy and financial attitude. Surprisingly, age and ethnicity had little effect on financial contentment. Financial self-efficacy is a person's confidence in their own ability to complete financial tasks successfully. According to the results of this study, financial self-efficacy has a favorable influence on Malaysian employees' financial behavior. Workers with higher levels of financial self-efficacy may be more driven to develop long-term financial strategies and make sound financial judgments. A person's financial attitude relates to their feelings and attitudes concerning money and finances. According to the findings of this study, financial attitude has a beneficial influence on financial conduct. Workers with a more positive outlook on money and finances may be more ready to establish financial plans and make safe financial judgments. Overall, this study gives useful insights into the factors that influence Malaysian employees' financial behavior. These findings can be used by employers and organizations to establish financial education programs and promote good financial behavior among their employees. People can also utilize this knowledge to improve their own financial behavior and make better financial decisions.

Keywords: Financial behavior, financial knowledge, self-efficacy, financial attitude.

THE ECONOMY IN THE PROVINCE OF CORRIENTES.
DURING THE GOVERNMENT OF GENERAL FILOMENO VELAZCO

Carolina Margarita Pérez GAMÓN

<https://orcid.org/0000-0002-4600-1039>

perezgamoncarolina@gmail.com

Universidad Nacional del Nordeste. Facultad de Humanidades UNNE

Argentina

ABSTRACT

This work on the economy in the province of Corrientes during the government of General Filomeno Velazco, through the newspaper "La Mañana" from March 13 to December 22, 1949 is a contribution to understand some little studied and analyzed economic aspects. Until now. The economy of Corrientes is a relevant topic for the construction of our recent history since it allows us to know the conditions of existence and development of the people of Corrientes in their economic activities. The present investigation is determined by the knowledge of an activity within the area of communications little explored until now, thus conforming an unprecedented study in the region. We propose to clarify if during the first year of Filomeno Velazco's government the Corrientes press reflects the reality of the economic situation. We seek to know what was published in economic matters during this stage in the provincial territory. The first findings that we obtained have to do with the temporal delimitation that coincided with the development and rise of the justicialist government of Juan Domingo Perón. In conclusion, through these journalistic articles we were able to know and point out everything that was published in economic matters during this government administration. In order to achieve these objectives, the recording and documentary observation of the newspaper library will be used as a methodological technique. The sources consulted in the General Archive of the Province constitute the basis of the investigation.

Keywords: Press, State, Economy, Society.

INTRODUCTION.

The Economy in the province of Corrientes is a relevant topic for the construction of our recent history since it allows us to know the conditions of existence and development of the people of Corrientes in their economic activities.

Through the newspaper, "La Mañana" we carried out the investigation during the government of General Filomeno Velazco from March 13 to December 22, 1949; It is a contribution to understand some economic aspects of the provincial past little studied and analyzed until now. With this work we propose to clarify if during the first year of the government of Filomeno Velazco the Corrientes press reflects the reality of the economic situation. We seek to know what was published in economic matters during this stage in the provincial territory.

The sources consulted in the General Archive of the Province constitute the basis of the investigation allowing it to be viable to carry out the work, in addition, general and specific biography will also be used to give theoretical support to this production.

The present investigation is based on and has as its main source the publications of the year 1949, of the newspaper LA Mañana, which began its activities on February 2, 1930. The address and administration of said newspaper is on Buenos Aires street at 408 of the city of Corrientes; It is distributed throughout the country with representatives in Buenos Aires, Jorge Oscar Linari C.I.A, (Florida 229-8 Piso u.). On March 24, 1949, the format of the newspaper changed "after 19 years of existence in the country's newspapers with the manual format and synthetic style, we are forced to change it. From this issue we took the large format. We seek to defend ourselves since times are hard and to gain entry into the advertising media of the federal capital... this newspaper with the largest circulation in the province reaches the most remote corner"⁵⁶

⁵⁶ La Mañana Year XIX Corrientes May 24, 1949 p. 3, col. 1 and 2 middle part.

INVESTIGATION.

Brief biography of General Juan Filomeno Velzco, was born on July 5, 1892 in the city of Esquina, Corrientes province, son of Eustaquio Velazco and Marcelina Martínez. He entered the military school of the Nation in 1909 and in 1913 graduated sub. Lieutenant. In 1930, being assigned to Concepción del Uruguay, the revolution of September 6 of the Corrientes year took place and the de facto president José Félix Uriburu appointed him to occupy the Interior Secretary of the Presidency of the Republic. Subsequently, he served in the Headquarters of the Security Guard of the Buenos Aires City Police and then Chief of the Arsenales Battalion. Being Chief of the 15th regiment of the city of La Rioja, the revolution of June 4, 1943 took place and the Government that emerged from it named him Interim Federal Comptroller until the appointment of the head. The President of the Republic, General Edelmiro J. Farrell, later named him Police Chief of the Federal Capital.

Due to the political events that occurred in the city on October 9, 1945, which culminated in the resignation of General Perón from the positions he held, he resigned from the Federal Headquarters, but 9 days later he returned to the post⁵⁷.

Corrientes is one of the four provinces where Perón lost the presidential elections of 1946, the Senate of the Nation sanctions the law of Federal Intervention in Corrientes. In the session of September 4, 1947, the National Senate considers the dispatch of the constitutional business commission that advised, the sanction of the Federal Intervention Law as it had been approved in the Chamber of Deputies. The Ministry of the Interior handed over to the Senate several files containing electoral and legal documentation and complaints from organizations and citizens against the Corrientes government⁵⁸

Regarding the intervention, Félix Luna says *"it is an unjustifiable abuse that adds one more stain to the history of the Perón government in relation to the stability of the institutions and respect for Federalism"*⁵⁹. In October 1948, Velazco resigned from office

⁵⁷ CASTELO Antonio Emilio (1996) Illustrated History of the province of Corrientes, Moglia Ediciones, Corrientes Argentina p.459.

⁵⁸ AGUIRRE Orlando Raúl (2001) First Congress of the Province of Corrientes The Interior and its History, Editorial Moglia, Corrientes Argentina, p.34-35

⁵⁹ LUNA Félix (1984) Perón and his time 1946-1949, Editorial Sudamericana Buenos Aires Argentina, p.81

for having accepted the candidacy for governor for the elections that would institutionally normalize the province as a candidate of the Peronist party with the formula Juan Filomeno Velazco Governor and Fernando Irastorza for vice governor. He prevailed in the 1948 elections and took office on March 12, 1949, until June 4, 1952.

During his administration, the reform of the Provincial Constitution was carried out with the purpose of adapting it to the National Constitution, which had been reformed in March 1949. On September 14, 1949, Law No. 1 was sanctioned: 394 approving the plan of public works and roads of the province. In the Capital, suburban neighborhoods were built for the most modest classes, the first housing plan for workers was executed, the Costanera avenue was widened, the Port was urbanized and the accesses to the city were paved. The buildings of the Palace of Justice, the Ministry of Finance and the Bank of the Nation were built. In the city of Esquina I carry out the following works: the Municipal Palace, the Municipal Slaughterhouse, the San Roque Hospital and the Post Office. The Investor Institute of the Province of Corrientes was created, as an autonomous entity forming part of the Ministry of Finance, Public Works and Economy: with the objective of promoting forestry, agricultural and livestock development, establishment of industries, places of tourism, urban planning, constructions thus tending the improvement of the different zones of the provinces. The Tipoití spinning factory is installed by law No. 1501 exempting all provincial and municipal taxes. At the end of his term as governor in 1952, he served as National Senator of the province of Corrientes, until his death in the city of Córdoba on December 29, 1956⁶⁰.

In the different publications of the newspaper La Mañana we find announcements about the workers' demands in terms of wages and working conditions that they made to the industrial sector. They also refer to unemployment in rural areas, most of the laborers in the province went to the Federal Capital and the Chaco, attracted by the good wages, these claims show that the economic means available to the workers are insufficient to cover

⁶⁰ CASTELO Antonio Emilio (1996) Illustrated History of the province of Corrientes, cit.p.462.

their basic needs⁶¹. In the words of the press "...Worker unrest is an undeniable reality, strikes take place in different areas of the country for the same cause: improved wage demands..."⁶²

Other articles in the newspaper mention the difficulties that are created in production: on the one hand there are resolutions from the agencies in charge of trade control intended to govern these activities and what they generate are inconvenient, for this sector and the producers make their claims to the state, and it responds with the following measure "...the Bank will grant special loans with or without real guarantee, to the producers who directly exploit the soil, whether they are farmers or ranchers. small producers engaged in mixed exploitation (...) the granting of these loans, which must be subject to special regulations, will have the purpose of providing resources to producers for tilling the fields, harvesting crops, purchasing fertilizers and seeds ..."63. We can mention, among other laws issued by the government, Law No. 1484 "...authorizes the creation in the city of Mercedes of a school-factory for professional orientation for the industrialization of stone.."64.

⁶¹ DIARIO La MAÑANA, year XIX, Corrientes March 13, 1949 No. 50108; Currents March 15, 1949 No. 50109; Currents March 18, 1949 No. 5011; Currents April 24, 1949 No. 50140; Currents June 30, 1949 No. 5191; Currents July 28, 1949 No. 5213

⁶² DIARIO LA MAÑANA Corrientes March 13 cit.p.3, column 1,2 and 3 part above.

⁶³ OFFICIAL GAZETTE OF THE PROVINCE of CORRIENTES Year XXX VIII-number 10,870 1950, Law number 1501 chapter V. p.2, Agricultural and livestock credit.

⁶⁴ COMPLETE COLLECTION OF THE PROVINCIAL LAWS sanctioned by the Honorable Legislature 1910-1949, compiled and ordered by the library of the Legislature, volume 3 1939-1949, Corrientes Argentina.

Copy of the newspaper La Mañana September 29, 1949.

FINDINGS.

The first findings that we obtained have to do with the temporal delimitation that coincided with the development and rise of the justicialist government of Juan Domingo Perón. During this administration, the opposition newspaper La Mañana, directed by Elías Abad, was not subject to censorship or closure; but as in the rest of the country, the opposition sectors did not have access to the oral communication media.

CONCLUSION.

After the foregoing, we can say that the Correntina Press, in this case the newspaper La Mañana, reflects the economic situation that the province is going through, which is no stranger to the changes that are taking place in the national order. Through these articles we can know and point out everything that was published in economic matters during this government administration of General Filomelo Velazco in 1949. The shortage of products and the increase in prices are exposed in these notices, most of them are food of first necessity, being the public, the consumer, in which they affect when acquiring it, the

conflicts that occur in production, together with worker unrest, also have their place in these publications.

His government management marks a stage in which public works multiplied in the Capital and in the Departments of the province of Corrientes.

REFERENCES.

AGUIRRE, Orlando Raúl (2001) Primer Congreso de la Provincia de Corrientes. Moglia Ediciones, Corrientes Argentina, p.3

CASTELLO, Antonio Emilio (1996) *Historia ilustrada de la Provincia de Corrientes* Primera edición. Corrientes Argentina, p.459

LUNA, Félix (1984) *Perón y su tiempo 1946-1949*, Editorial Sudamericana, Buenos Aires Argentina, p.100-134

Official documents.

BOLETIN OFICIAL DE LA PROVINCIA DE CORRIENTES Año XXX VIII-numero 10.870 1950, Ley numero 1501 capítulo V. p.2, Crédito agrícola y ganadero.

COLECCION COMPLETA DE LEYES PROVINCIALES sancionadas por la Honorable Legislatura durante los años 1910-1949 recopiladas y ordenadas por la biblioteca de la legislatura tomo 3 1939-1949 Corrientes 1952 Archivo General de la Provincia de Corrientes. Hemeroteca Periódico La Mañana desde el 13 de marzo al 22 de diciembre de 1949.

DIARIO LA MAÑANA, Archivo General de la Provincia de Corrientes, Hemeroteca desde el 13 de marzo al 22 de diciembre de 1949.

**IMPACT OF COVID-19 ON THE INDIAN ECONOMY IN THE 21ST CENTURY
INCLUSIVE SOCIETY**

Fr. Baiju THOMAS

Research Scholar, Ramakrishna Mission Vivekananda Educational and Research Institute,, Faculty of Disability Management and Special Education,, Vidyalaya Campus, SRKV Post, Coimbatore – 20, rtobaiju@gmail.com,

ABSTRACT

The impact on India's economy from the ongoing pandemic has been disastrous. The continued spread of COVID-19 could cause tourists to reevaluate their trips. Several sectors will feel the effects of reduced consumer spending due to unemployment or decreased pay. In the current fiscal year, India's Gross Domestic Product plummeted to its lowest level in almost six years. The pandemic, also known as Covid-19, brought attention to deficiencies in global health care. While unwell and confined to the house, we have actively participated in several online crisis discussion boards. The fast spread of the Coronavirus has severely damaged India's economy. The current COVID outbreak might cut 4% off of India's GDP. The government of India expects a 1.9 percent expansion of the economy in the 21st century inclusive society. COVID-19's rapid spread has significantly impacted numerous sectors. The airline and telecommunications industries and the automobile and shipping sectors have sustained heavy losses. Many people have lost their jobs due to the widespread closure of enterprises. Various governments' assistance with worker compensation payments is significant. By using a wide range of suitable factual instruments and processes for inquiry and completion, investigating the effects of COVID-19 in diverse locations considers additional information. The first coronavirus outbreak had been discovered a little over a year prior. The most vital infrastructure in all economies should be protected before, during, and after COVID-19. The shutdown opened a rip in the fabric of American life. The company has a dismal outlook for growth in the coming year. Future quarters should continue the company's stable profitability and prosperity. In practical terms, this has several applications. This will severely impact the overall economy. COVID-19 was a conference where experts analysed multiple datasets to generate insights about the inclusive society

of the 21st century. The impact of COVID-19 on the economy is highlighted, and potential future challenges for the Indian economy are addressed. The general effect on markets and the economy, implications for companies, and the outcome of the Covid-19 pandemic are addressed. Institutions, journals, newspapers, and trustworthy websites were used to compile the information. The broad impact that the Covid-19 outbreak has had on the Indian economy has been highlighted in the 21st-century inclusive society.

Keywords: Impact, Covid-19, Indian Economy, 21st Century, and Inclusive Society

Introduction

Since the Covid-19 issue first arose in January 2020, many people worldwide have lived in perpetual panic. In only a few short weeks, everyone on Earth was infected with a virus that may have originated in China. Covid-19 has infected over 80 million people, contributing to roughly 17 lakh deaths. The numbers are scary, and while we might guess what's behind its rapid growth, the awful truth is that the world and its people will have to adjust—a significant negative development with far-reaching effects. Economic and social life were severely disrupted by the widespread closures caused by the COVID-19 outbreak. People everywhere are panicking as they try to understand what to do in the face of an unmatched crisis in the 21st century inclusive society. The worldwide recession has been devastating for many companies. If a global pandemic were to break out in 2019, the WHO has said it would be uncontrollable. COVID-19 has now been confirmed in 203 countries after being first found in China in December 2019. Over 1.5 million people have contracted COVID-19, and around 80,000 have died. There has never been a day like today. It is anticipated that Covid-19 will continue to expand throughout India. The 21-day national quarantine in India has been extended because of an abnormal spike in reported cases. When it ever started, COVID-19 was already significantly affecting India's economy. In the current fiscal year's third quarter, they had economic growth of 4.7%, the lowest amount in six years. The pandemic has harmed Indian enterprises and introduced fresh challenges for the Indian economy.

After a national tragedy of this extent, authorities have fled. Covid-19 would impact the transportation, manufacturing, retail, and service sectors. The severity and duration of this pandemic correspond directly to the possibility of damage. The government and other regulatory agencies have identified several steps to aid enterprises and individuals during the closure (Haider, S. A., Gul, A., Anwar, B., Tehseen, S., & Iqbal, 2021). The Indian economy's response to COVID-19 helped lessen its immediate and long-term effects. Organizations in both the public and commercial sectors have contributed to the economic rebound following the Great Recession. Projects in the Indian economy that push for more robust and equitable monetary policy can help spur long-term economic revival. The for-

profit sector can benefit from the social economy's experience, distinguishing traits, and guiding principles in the inclusive society of the twenty-first century, as well as the social economy's models of social innovation and commitment to the common good in the Indian economy.

The Impact of COVID-19 on Indian Society

The paper assesses the impacts and studies the connections as the shutdown continues or the infection spreads to new locations. We first discover the potential effects of different sanitation strategies on the situation during the lockdown. Then we investigate the wide range of factors that could influence the accessibility of clean water. Water and sanitation could be vital in preventing the spread of COVID-19 if the quarantine period is too long. The rapid spread of the pandemic has culminated in several unforeseen socioeconomic challenges. Both wealthy and poor nations contribute much to the search for a vaccine against this fatal disease. Despite having the second-largest population, India's response to the pandemic fear and its efforts to manage the COVID-19 virus have been praised. The community needed to be given more notice to make alternative plans in case of problems caused by the shutdown. If everyone had been given a week's notice, they could have prepared for a lockdown undoubtedly; that time was spent preparing for the shutdown and looking at methods to lessen its impact on Indian society. Those waiting in their driveways or front yards may finally enter their homes. The idea of civilization was developed to define the rising understanding of the global health problems' medical, financial, and impact on (Pai society, M., 2020). Later in 2019, a new COVID-19 strain appeared, extremely dangerous to human health. This change has been challenging for millions of people all across the world. This study examines how the COVID-19 outbreak and the next government shutdown affected India's water and sanitation facilities and the country's behavioural norms and crime rates. As personal cleanliness becomes increasingly essential in the fight against the COVID-19 pandemic, so does clean, safe water availability. Assessing how necessities like food and medicine are being distributed during the lockdown is essential. Numerous studies have examined the effects of the first major worldwide crisis of the society of the 21st century on health and the economy

(Sohrabi C, Alsafi Z, O'Neill N, et al., 2020). Finally, the current COVID-19 outbreak significantly affects the character of crime due to the federal government's shutdown. It is even more essential to monitor crime rates and make efforts to lower them when law enforcement resources are restricted. We have therefore created a list of the factors that would affect each of these facets of society in the event of a pandemic and shutdown. When feasible, we have provided supporting evidence. Authorities must consider this to lessen the societal damage caused by the pandemic and ensuing shutdown. Even before it officially began, it was clear that COVID-19 was having a significant impact on the Indian economy. The current fiscal year's third-quarter GDP growth of 4.7% was the worst in six years. Several enterprises are trying to make it in today's challenging economy. They must make tough choices to stay in the industry, such as reducing compensation. Government attempts to lessen the blow to the economy during the past few months would have an effect for years (Haider, S. A., Gul, A., Anwar, B., Tehseen, S., & Iqbal, 2021).

Indian Economy in Pre-COVID-19 Period

The global economy has slowed as a result of supply and demand disruptions. The state of India's economy before COVID-19 indicates a more systemic and pervasive problem than was previously believed. COVID-19 was first found in India during a time of economic downturn. However, the government can only do so much in light of the current economic and financial climate. When the Global Financial Crisis (GFC) occurred in 2008, the Indian economy was in better health than it would have been without the credit bubble and rapid expansion in the years leading up to 2008. The government can use either monetary or fiscal techniques to stimulate the economy. Similar tameness pervaded the financial sector (Dev, S. M., & Sengupta, R. 2020). As an outcome of a deadlock, the business has suspended all activities. However, the government has ensured that all citizens have constant access to sufficient supplies of food and medicine. Supply and demand problems may persist even after the lockout ends. Some folks might still want to be alone even if the economy improves.

As an outcome, an increase in demand, especially for high-end items, is quite improbable. Consumption, investment, and exports are predicted to advance at glacial speeds for a very long period. All social and economic life has ground to a halt since the COVID-19 pandemic as an outcome of the Coronavirus; sales in India will likely rise during the next two quarters. The once-thriving Indian economy crumbled as the government suddenly banned all corporate activities. India's economy has proven to be remarkably robust recently. A global economic downturn would severely impact the Indian economy. India's international trade and economy will suffer as an outcome of this. Foreign investors have begun withdrawing their funds from the Indian stock market since it collapsed. It needs to be discovered how much money India may or may not spend after the pandemic. The duration and severity of the imminent economic calamity have grabbed centre stage in the initial cost estimates. Most economic statistics suggest that the situation in India is getting better. The future of India's economy seems promising, according to several economic indices. Continuous impacts from the COVID-19 Pandemic on the economy will be modest. The economic slump continued for a short time. There is renewed momentum in the economy. The paper examines the turnaround in the Indian economy after it was shut down after the devastating COVID-19 pandemic in the 21st century inclusive society.

Covid-19 & Its Impact on Indian Economy

There is always a waiting period and uncertainty before any success can be declared. The Indian population is especially susceptible to the coronavirus type 2 (COV-2) pandemic expected to sweep the globe in 2019. On January 30, 2020, India confirmed the first outbreak of COVID-19 outside of China. The coronavirus infection rate is significantly rising globally. All economies attempt to keep their doors open, and operations run efficiently throughout COVID-19. The nationwide shutdown has had an impact on several economic sectors. Companies should record small company growth. The company's financial performance will remain below average in the upcoming quarters. This is advantageous for many sectors. However, some industries do experience significant losses. This study aims to evaluate how various industries performed during

COVID-19. Several sources were employed to compile the extra data used in this study (Ali, I, 2021). We examine the current and potential future impacts of COVID-19 on the Indian economy. What, if any, effect might COVID-19 have on the present and future state of the Indian economy? That is why we've decided to look into it more. Decision trees were used to make the predictions.

The monetary impact of the potential outcomes has been calculated. It is recommended that these "what if" scenarios be ranked as "best," "average," and "worst" according to the established protocol (Hyndman & Athanasopoulos, 2018). Foresight exercises frequently include scenario frameworks allowing various outcomes, including a strong, moderate, or weak economic recovery. The COVID-19 pandemic has been having a devastating effect on India's economy. Before COVID-19 arrived, the economy was already weak. The lockout, the worldwide economic crisis, and the disruption of demand and supply networks are all predicted to hurt the state's economy. Several factors, such as how long the health emergency endures, how long the lockdown lasts, and what happens after that, will combine to determine the full scope of the economic effects, provide context for the Indian economy before the COVID-19 earthquake, evaluate the actions done by the Indian government and the Reserve Bank of India to date, and propose several sector-specific policy reforms (Dev, S. M., & Sengupta, 2020). The present COVID-19 pandemic has had devastating effects on economies and inclusive societies around the world. The economic downturn of 2008 caused an unprecedented economic downturn across the globe. Workers in India's major cities must travel great distances to see their new homes in the countryside and smaller towns, and it is one of the saddest sights our generation has ever seen. There are not any available positions at this moment in time in the 21st-century inclusive society.

Impact on GDP Growth Rate

The nationwide expansion of COVID-19 had both harmful and positive consequences on the economy. Notably, India could soon replace China as the world's top investment destination. With GDP growth picking up during the following two quarters, the economy

will recover by the end of the next fiscal year. Possessing the skill to adjust to a world constantly in motion could be helpful under these conditions. The government's investment in healthcare facilities may grow substantially in the following years. The Indian economy flourished after it gained independence, but its expansion rate has since slowed. This research aims to determine if foreign investors have a negative impression of India due to its sluggish economic growth over the past decade. After economic liberalization in India, GDP growth proved to be an unreliable indicator of incoming FDI. While everyone may agree that technological advancements have raised living standards, there has been growing dissatisfaction with traditional economic development measures in recent decades. Statisticians and economists have taken a renewed interest in studying how better to organize statistics after years of struggle with measurement. This fresh interest is promising, but it should be kept in mind that economists and others who are contributing to this discussion do so from a wide range of theoretical vantage points. Disputes develop when parties interpret the topic differently, its scope, or the approach taken to obtain the essential facts. This study will investigate the economics behind GDP to see if it can be used as an accurate measure of a country's prosperity. A lot of information can be gleaned from the GDP concept and the GDP components made public through national accounts that are directly or indirectly related to well-being (Dyanan, K., & Sheiner, 2018).

However, GDP does not fully capture either social or economic prosperity. The general approach of comparing actual outcomes with a portrayed ideal has various drawbacks. National accounts are anticipated to understate nominal GDP as the internet and multinational firms expand. Prices could be understated if defoliators weren't factored into nominal and actual GDP estimations. This study shows that typical deflate methods can be safely used on non-depreciating assets. However, standard approaches may need to be revised to reliably gather customer excess when working with novel things or commodities and services whose quality is subject to shifts. It's essential to try to enhance pricing measurement to analyze consumer experience, better understand the current economic situation, and make educated decisions. The article does not address the gap

between welfare spending and GDP sufficiently. GDP ignores problems like racial inequality and violent crime. GDP fails to capture the full extent of the damage caused by income inequality (Piketty, Saez, & Zucman, 2016).

Furthermore, GDP does not consider environmental concerns such as worldwide warming and the depletion of natural resources. It has been underlined that GDP and total economic well-being are not interchangeable concepts. With the help of existing series in national income reports, however, we may construct a metric that, conceptually speaking, should be linked to the great majority of commodities and services that affect economic well-being. We also show that this metric, namely the total of private and public consumption, is substantially correlated with GDP over long periods, implying that shifts in GDP may be, at least in theory, a trustworthy indicator of aggregate economic well-being.

Post COVID-19 on Economy in the 21st Century Inclusive Society.

As an outcome of the worldwide COVID-19 pandemic, considerable societal changes have occurred. The Impact of COVID-19 on the World's Economies, Schools, Cities, Ecosystems, and the Spread of Globalization Are Examined. The effects of the COVID-19 pandemic on universities are the focus of this study. Tools and strategies can enhance the quality of interactions between teachers and their students. The most vulnerable groups were hit most by the COVID-19 epidemic. Commercial, agricultural, recreational, tourism, and service sectors were all impacted by COVID-19. Recommendations are made regarding how the tourism industry can recover from the global effects of COVID-19. Experts are looking into increased travel restrictions in connection with globalization.

Economic, social, and health effects and the impact on ecosystems are investigated due to lockdowns. The pollution levels in the air, ground, and water decreased as people were quarantined inside their homes. The results of this study (Kumar, V., Alshazly, H., Idris, S. A., & Bourouis, 2021) suggest that researchers should pay more attention to understudied areas while investigating the effects of the COVID-19 pandemic in the future. Population growth, economic development, technological progress, environmental concerns, and armed wars all play significant roles in shaping the world as

we know it today. Some social groups will take longer than others to adapt to COVID-19 after its release, a phenomenon known as cultural lag. Due to the Indian government's shutdown, many economic issues remain unaddressed. With immediate additional financing, a relief fund will be able to address the requirements of the country's huge population. Many people worry continually about just barely scraping by. Learn more about the recent coronavirus epidemic in India with the help of this report. The study looks at the effects post-COVID-19 on the Indian economy and culture. Several social and economic relief initiatives were established and fine-tuned in the days and weeks succeeding the COVID-19 outbreak. The economy will take some time to recover from the current crisis and grow again. Stopping the spread of COVID-19 is essential to provide those communities with sustainable development opportunities. This is especially true for the most marginalized segments of society. They need to work together for economic management to be effective. Multiple government departments evaluate and adjust their "whatever it takes" mentality on an ongoing basis in the 21st-century inclusive society.

Conclusion

The sudden spread of COVID-19 has had unanticipated consequences. While recessions are common, several signs suggest this one will be different. Better home and commercial infrastructure need to be prepared for even before the full extent of the pandemic is understood. The government still has to make tough financial decisions even though the economy has suffered considerably. The government gives top priority to citizens' happiness and prosperity. After checking in with each individual, operations can resume. The industry as a whole would benefit from mandatory health and safety regulations. The government's role is to establish laws and make structural changes to the economy, while the private sector, civil society, and communities are responsible for maintaining order. When COVID-19 first appeared, it wreaked havoc in India and elsewhere. The spread of the Coronavirus has wreaked havoc on India's economy. This would be catastrophic for the Indian economy. The World Health Organisation has declared a worldwide health emergency due to the rapid spread of this disease. India's real GDP fell to its lowest level in over six years in the third quarter of 2019-2020 following the introduction of COVID-

19. We should all stay inside for the time being, where we can take extra precautions like frequent hand washing and even mask use. Due to the intertwined nature of economics and human conduct, more than government intervention is needed to safeguard the economy. The massive economic closure necessary to manage COVID-19 raises the possibility of a global recession in 2020 or 2021. COVID-19 is one of a kind because of simultaneous supply shocks, demand shocks, and market shocks. Government intervention and market/sector responses to falling consumer demand are urgently needed to kickstart the economy. People living on the streets, people who are constantly relocated, and those who make a living in the shadows all need assistance. The crisis has created new openings but has also introduced new difficulties. The widespread damage from COVID-19 highlights the urgency of India enacting strong, self-sufficient, and egalitarian economic policies in the 21st century inclusive society.

REFERENCES

- Abani, O., Abbas, A., Abbas, F., Abbas, M., Abbasi, S., Abbass, H., ... & Ali, M. (2021). Tocilizumab in patients admitted to hospital with COVID-19 (RECOVERY): a randomised, controlled, open-label, platform trial. *The Lancet*, 397(10285), 1637-1645.
- Al-Jabir, A., Kerwan, A., Nicola, M., Alsafi, Z., Khan, M., Sohrabi, C., ... & Agha, R. (2020). Impact of the Coronavirus (COVID-19) pandemic on surgical practice-Part 2 (surgical prioritisation). *International journal of surgery*, 79, 233-248.
- Alvaredo, F., Atkinson, A., Chancel, L., Piketty, T., Saez, E., & Zucman, G. (2016). Distributional National Accounts (DINA) guidelines: Concepts and methods used in WID. world.
- Dev, S. M., & Sengupta, R. (2020). Covid-19: Impact on the Indian economy. *Indira Gandhi Institute of Development Research, Mumbai April*.
- Dynan, K., & Sheiner, L. (2018). *GDP as a measure of economic well-being* (Vol. 43, p. 53). Hutchins Center Working Paper.
- Haider, S. A., Gul, A., Anwar, B., Tehseen, S., & Iqbal, S. (2021). The impacts of the COVID-19 outbreak on the education sector: Evidence from Pakistan. In *Impact of infodemic on organizational performance* (pp. 311-328). IGI Global.
- Hyndman, R. J., & Athanasopoulos, G. (2018). *Forecasting: principles and practice*. OTexts.
- Kumar, V., Alshazly, H., Idris, S. A., & Bourouis, S. (2021). Evaluating the impact of covid-19 on society, environment, economy, and education. *Sustainability*, 13(24), 13642.
- Rybak, M. J., Le, J., Lodise, T. P., Levine, D. P., Bradley, J. S., Liu, C., ... & Lomaestro, B. M. (2020). Therapeutic monitoring of vancomycin for serious methicillin-resistant *Staphylococcus aureus* infections: a revised consensus guideline and review by the American Society of Health-System Pharmacists, the Infectious Diseases Society of America, the Pediatric Infectious Diseases Society, and the Society of Infectious Diseases Pharmacists. *American Journal of Health-System Pharmacy*, 77(11), 835-864.

EXPLORING THE KEY PILLARS OF DIGITAL TRANSFORMATION: IOT, CLOUD COMPUTING, AI, CYBERSECURITY, AND BLOCKCHAIN**Alfredo Guatemala MARIANO**

Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Económico Administrativas, Villahermosa, México, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-5148>

German Martínez PRATS

Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Económico Administrativas, Villahermosa, México., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6371-448X>

Fabiola Mapén-Franco

Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Sociales y Humanidades, México., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8436-4615>

:

ABSTRACT

Digital transformation is a process of change that involves the adoption of new technologies and strategies to enhance business efficiency and innovation. This systematic literature review aims to provide an overview of the current state of the art on the subject. The review focuses on five key pillars of digital transformation, including the Internet of Things (IoT), cloud computing, artificial intelligence (AI), cybersecurity, and blockchain. The IoT enables companies to collect real-time data about the performance of their products and services through interconnected devices. Cloud computing provides on-demand access to computing resources, allowing companies to quickly scale their infrastructure. AI allows machines to learn and perform tasks that previously required human intervention, leading to process automation and informed decision-making. Cybersecurity protects a company's systems and data from cyber threats. Blockchain is a distributed ledger technology that enables secure and decentralized storage and sharing of information. The review highlights that companies must develop technological capabilities and digital platforms to take advantage of these pillars of digital transformation. This involves investing in technology, infrastructure, staff training, and strategic partnerships and collaborations with other actors in the digital ecosystem.

Keywords: digital transformation, technological capabilities, digital platforms

**TECHNOLOGICAL AND DIGITAL CAPABILITIES FOR SUSTAINABLE
COMPETITIVE ADVANTAGE IN DIGITAL PLATFORM CREATION: A
RESOURCE-BASED VIEW ANALYSIS****Alfredo Guatemala MARIANO**

*Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Económico
Administrativas, Villahermosa, México, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9513-5148>*

German Martínez PRATS

*Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Económico
Administrativas, Villahermosa, México., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6371-448X>*

Fabiola Mapén-Franco

*Universidad Juárez Autónoma de Tabasco, División Académica de Ciencias Sociales y
Humanidades, México., ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8436-4615>*

:

:

ABSTRACT

According to the Resource-Based View (RBV) theory, possessing valuable, rare, costly to imitate, and non-substitutable resources can provide a sustainable competitive advantage to a company. In the realm of digital platform creation, this means that companies must possess unique and valuable technological and digital capabilities that allow them to create platforms that are difficult for competitors to replicate. The purpose of this literature review is to conduct an analysis and synthesis of current trends, approaches, and methodologies used in this field, and provide a comprehensive overview of existing knowledge. The review finds that technological and digital capabilities, such as artificial intelligence, data analysis, software development, and user experience design, enable companies to develop digital platforms that are more efficient, effective, and appealing to users, giving them a competitive edge. Additionally, the RBV theory suggests that companies must integrate and coordinate their resources and capabilities effectively to create value for users of the digital platform. This requires a clear and well-defined strategy for platform creation and effective management and coordination of teams and departments to achieve their goals.

Keywords: resource-based view, technological capabilities, digital capabilities, sustainable competitive advantage

**BENEFITS OF USING HOLOGRAMS IN MARKETING COMMUNICATION
SUMMARY****Prof. Radoslav BALTEZAREVIĆ, PhD***Megatrend University, Faculty of Business Studies, Belgrade, Serbia**e-mail: r.baltezarevic@gmail.com**ORCID NO: 0000-0001-7162-3510***Asst. Prof. Ivana BALTEZAREVIĆ, PhD***Megatrend University, Faculty of Law, Belgrade, Serbia**e-mail: ivana.baltezarevic@gmail.com**ORCID NO: 0000-0003-4605-1420***ABSTRACT**

In marketing communication, 3D holograms, as a three-dimensional image that creates deception with the help of laser waves, are increasingly used to provide consumers with unforgettable experiences. Whether hologram images are projected on billboards, virtual catalogs, or are used during promotional events, diffraction of light and the production of a three-dimensional image of a product—which is currently of extremely high quality—cause a factor of surprise. The employment of holographic technologies in marketing can help the business not only connect with the younger generation, which uses digital technology the most, but also establish the brand as unique and forward-thinking. The hologram market is expected to grow by 30% in the next five years due to the recent rapid advancement of these technologies. It is already possible to generate holographic representations of goods that let customers touch them, and even feel their textures and temperature, this is achieved by using air jets to imitate resistance of the hologram projection, artificially stimulating the consumer's senses in that way. When consumers interact with hologram projections, this type of (digital) sensory stimulation can help them imagine themselves as future users of actual products, which ultimately has a beneficial impact on their purchase decision. Holographic displays that offer 360-degree viewing angles to customers have particularly grown in popularity since they produce very good video quality and appear almost exactly like real objects. The consumer's encounter with a holographic presentation, which is enriched with effective graphic elements and fast movements, is awe-inspiring, pleasant to look at and creates positive associations with the product presented with this technology. Such items will be seen by customers as novel and exciting in the marketplace, which can create strong emotional bonds between customers and the brand.

Keywords: 3D Holograms, Marketing Communication, Consumers

INTRODUCTION

3D movies, mobile devices and digital games are the main drivers of the development of holographic and volumetric display technology. However, this technology is increasingly being implemented in the medical industry, training, marketing and advertising (Monnai et al., 2014). Neuroscience and newer methods of human brain research show how the sensations we experience with our senses, from everything we see and feel in our lives, are shaped in our brain as electrical impulses that form our perceptions. Our experience of the world is actually just an interpretation of certain stimuli that are created in our mind (Jovanović et al., 2015). Modern technologies enable the creation of virtual worlds that are very similar to the real environment. New technological achievements are finally very close to the revolution in marketing, which in a virtual environment, almost as well as in real life, will be able to influence the sensory experiences of its consumers.

Hologram marketing is increasingly becoming a standard marketing method, which already enables incredible consumer experiences when they encounter virtual objects. The sense of sight is certainly the most dominant human sense, and marketing experts are aware of this fact when they design marketing programs. If visual communication is established with consumers, it can cause their positive reaction and lead to the strengthening of emotional connection and loyalty (Baltezarević & Baltezarević, 2022a). But what about the stimulation of other consumer senses? The good news is that this technology is developing in just that direction. Such holographic devices already exist (some of them are still in the experimental phase), which will allow consumers to smell, but also to feel the textures or the heat of the virtual objects. The consumer will definitely not be immune to such an encounter with a virtual product, and it is very likely that he will share his unique experience with other consumers in the digital environment. If such messages in the digital environment become viral, it is very difficult to stop their exponential growth (Baltezarević & Baltezarević, 2022b), which will further contribute to the image of the brand being talked about. Predictions show that semi-transparent/electro holographic displays will hold the largest market share in the coming years. The hologram display market is expected to grow by more than 30% by 2029 (Databridgemarketresearch, 2022), and will reach a value of over US\$253 billion by 2026 (Statista, 2022)

LITERATURE REVIEW

The term "hologram" (as a three-dimensional image that creates a deception by means of laser waves) consists of two Greek terms, "Holos" (meaning - universal vision) and "Gram" (meaning - written) (Ghuloum, 2010). More precisely, in the production of 3D hologram images, the laser beam is split by a splitter into two separate ones, a reference beam and an objective beam. The first (reference) beam is reflected on the mirrors to the diffusing lens, and then to the same film of the hologram, this leads to the overlap of the two beams, which at the moment of meeting create a film. This film, through the process of photocopying, forms a 3D (holographic) virtual object in space

(Chaudhari et al., 2015). In order to present objects or people in real time as a hologram illusion, computing and optical resources are needed to determine the depth perception (using sensors) to effectively display live videos (Kim et al., 2010).

New media in the current digital age are increasingly changing traditional advertising approaches. With the development of technology, consumers are also evolving, becoming more and more immune to the effects of traditional advertising (Ramlie et al., 2016). Hologram, as an optical technology that enables the visualization of 3D shapes on different displays, has significantly improved the field of marketing. This technology has been used for some time to share information with consumers in a cost-effective, attractive and modern way (Irfan, 2016). Advertisers have fantasized about 3D hologram video for years. The applications for this technology are virtually limitless as it is the only system capable of displaying suspended holograms that can be seen from 360 degrees and in any illuminated environment (Tohana, 2021). Such holographic displays with a viewing angle of 360 degrees are in high demand, because the design of this device achieves the projection of rather large pixels with consequently low diffraction angles and good video quality (Onural, 2017).

Recently this technology has been evolving, and a good example is drawing voxels (with a femtosecond laser) on microbubbles with the help of a glycerine screen. In this way, a high-resolution hologram image can be produced (Kumagai & Hayasaki, 2016). Another technique involves the use of fog or water vapor as a medium for displaying a hologram image. The screen created by the fog can be adjusted (the density of the fog) to reduce the transparency. Such screens are essentially two-dimensional screens, which project a pseudo three-dimensional image (Zeng, 2015). It is even possible, instead of using fog as a screen, to use volumetric displays with plasma. Its system uses laser-induced plasma to emit light and scan with a Galvano mirror to project holographic images (Ochiai, 2015). Another method used to project a holographic image is the light field projection technique. This can be achieved with the help of a dihedral angle reflector that converges light from a point light source to the location where a three-dimensional image is to be projected (Maeda et al., 2015). It is possible to use a screen with several projectors, or one projector with a moving screen that scatters light and thus creates a light field (Lee et al., 2016). Among the commercially available volumetric and holographic displays, Voxon's Voxiebox stands out. It uses a moving screen laser and can project over 500 million moving image voxels (per second) into a volumetric display area (Xia et al., 2013).

A device called Webex Hologram, which supports photorealistic real-time holograms, enhance virtual collaboration between people (Park, 2022). The Webex Hologram features an array of 12 cameras that can capture an image of a user in three-dimensional form and then transmit it to another user wearing an AR/VR headset at a remote location. Unlike others, this technology succeeded in achieving photorealism and, thanks to the power of light fields, enables a real, personal user experience. Because we as humans value personal connection. In this way, it encourages trust, understanding and can influence the building of interpersonal relationships (Jennings, 2022). When implementing technologies in marketing and sales, a perfect balance must be found. The results of a recent study show that the decisive factor in the successful application of sales

technologies can be how consumers will relate to such technology in relation to sellers, especially if they already had a certain experience with them. So, in the successful promotion and application of technology, managers must be careful, and not completely renounce the human presence (Papakonstantinidis et al., 2021). With this technology, the process of communication with consumers with the help of hologram technology would be given a human touch, which would be an ideal solution for those consumers who prefer face-to-face communication with sellers.

Based on previous practical experience related to the use of hologram technologies in marketing, a lot of advantages can be distinguished (both for companies and consumers). The first impression that consumers have when encountering hologram images and videos has a very positive effect on them and in some way awe-inspiring. The consumer's encounter with the hologram presentation of the product will definitely create positive associations towards that product in the real life. These positive associations can be related to the idea of the product as new, refreshing and as those that certainly attract attention in an intriguing way. This kind of experience will create a deep emotional connection between consumers and the brand. Holographic content is created to be pleasant to watch (rich in dynamic elements and fast movements) and the main focal point is always fixed on the product. With this approach, consumers' attention will definitely be drawn, because the human brain is designed to learn, and if it is offered new and different content (that does not fit into the standard and worn-out advertising patterns) in the immediate environment, it will pay attention (due to the need to learn new things). This type of advertising in some way causes excitement among consumers, especially among those who have not experienced this kind of technology before. At the first encounter, the three-dimensional hologram image has an almost paralyzing (in a positive sense) effect on the consumer. This kind of experience will leave a strong positive impression on consumers, which will contribute to the brand remaining immersed in their subconscious. Such an unforgettable experience can expand the base of loyal customers for companies (Realfiction, 2023).

Another innovation in this area that will especially appeal to marketing experts is a hologram system that uses jets of air known as "aerohaptics", developed by scientists at the University of Glasgow, which was created with the intention of replicating the sensation of touch. Air jets can allow hologram projections to be touched and felt. This aerohaptic system does not require additional devices (such as a hand controller or smart gloves) to produce a sense of touch to users. The nozzle, which reacts to hand movements, blows out air with the appropriate amount of force, providing resistance that stimulates the sense of touch (Tran, 2021). This innovation truly represents a revolution both for companies and consumers. For a long time, we have been waiting for the possibility of sensory marketing methods getting their role in the digital environment as well. Now, consumers can haptically interact with virtual products, feel their textures and, in the process, imagine themselves as future users of the real version of that item. Soon it will be possible to control the temperature of the air flow so that users can feel the heat (or cold) of the surface of the hologram object. There is also a real possibility of adding scent to the air flow, after which users will be able to smell the hologram objects (Dahiya, 2021). In this way, the sensory experience of interacting with virtual products would be

very close to the real-life experience, and therefore has the ability to evoke consumer emotions. For a long time, marketers have known that if they want to connect with their consumers, they must appeal to their emotions, not just their intellect (Baltezarević & Milić, 2021). Additionally, holograms have the ability to create a personalized environment for the consumer. A good example is the 3D catalog offered to consumers by the company Walmart (in cooperation with Hypervsn), which enabled them to flip through the pages with the movements of their fingers and familiarize themselves with the hologram products in three dimensions (Tohana, 2021).

The Metaverse represents the vision of the Internet as a universal, unique and immersive virtual world based on augmented reality (AR), Virtual Reality (VR), Mixed Reality (MR) and Extended Reality (XR). The metaverse with the help of AR/VR headsets provides users with an immersive experience, and metaverse experiences based on holographic displays are gaining more and more importance. All variants of digital reality, AR (low immersion), MR (medium immersion), VR (high immersion), XR (hybrid immersion), fall under the umbrella of augmented reality, which has recently been expanded to include holographic augmented reality HXR (full immersion). Holographic images, if properly implemented, can significantly improve the capabilities of XR, because they create a more realistic environment by projecting 3D objects that provide the viewer with depth perception as they navigate through virtual space. The use of CMOS technology is one of the basic prerequisites needed to create a holographic experience. CMOS technology, unlike others, has the ability to deliver gigapixels instead of megapixels. The most famous technology companies have invested huge resources in the development of the metaverse (this includes development of software, chipsets, platforms, wearable devices, metaverse applications, and holographic displays). HXR technology will certainly play an important role in the metaverse, because it will change the way users communicate, share information and experience the virtual world (Marescaux, 2022).

CONCLUSION

New technologies are increasingly improving the marketing efforts of companies to draw attention to themselves in a highly competitive market, and to position themselves as innovative, creative and above all different. Hologram marketing is the application of the science of hologram technology to high-resolution three-dimensional advertising. This way of advertising attracts people's attention and promotes the sale of products in real life. Retailers can greatly benefit from the implementation of holographic technology, which can project images of products to consumers several times larger than their natural size. This possibility will replace the problem of physical lack of space for retail establishments.

On the other hand, more advanced technological hologram devices are also being developed, which will or are already able to stimulate consumers' senses. Consumers will be able to interact with holographically designed products to have an interaction that will allow them to experience them with all their senses. Such a digital sensory sensation will have a lot of positive influence on consumers on a subconscious level, and will influence

their emotions, and therefore their purchasing decisions, increased loyalty and brand image building. This technology is slowly being implemented in Metaverse, and will offer consumers an even more realistic experience when viewing virtual products from 360 degrees, from all possible angles. Such performances for consumers will further influence them, and they will want to share their experience with as many people as possible in the digital environment. Such electronic word of mouth contributes to companies and brands, which is just another benefit of implementing a hologram marketing strategy.

REFERENCES

- Baltezarević, R. & Milić, M. (2021). Uloga nostalgije u emocionalnom povezivanju potrošača sa brendovima. *Baština*, Vol. 31 sv. 54, pp. 137-148 doi: 10.5937/bastina31-32572
- Baltezarević, I. & Baltezarević, R. (2022a). The impact of visual brand communication on social networks on consumer behavior during the crisis. In B. Đorđević (Eds.), *THEMATIC PROCEEDINGS The impact of the covid 19 pandemic on economy, resources and sustainable development* (pp.141 – 150). Faculty of Management Zaječar, Megatrend university Belgrade ISBN 978-86-7747-644-1; UDK 616.98:578.834]:659; COBISS.SR-ID 57384201
- Baltezarević, R. & Baltezarević, V. (2022b). The influence of digital political communication supported by neuromarketing methods on consumer perception towards a tourist destination. *Megatrend revija*, Vol. 19, No 2, 2022: 13-34 DOI: 10.5937/MegRev2202013B
- Chaudhari, A., K. Lakhani. & K. Deulkar. (2015). Transforming the World using Holograms. *International Journal of Computer Applications* 130, no. 1, 1-2.
- Dahiya, R. (2021). We created holograms you can touch – you could soon shake a virtual colleague’s hand. <https://theconversation.com/we-created-holograms-you-can-touch-you-could-soon-shake-a-virtual-colleagues-hand-167478> (Accessed: 04.03.2023).
- Databridgemarketresearch (2022). Global Holographic Display Market - Industry Trends and Forecast to 2029. <https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-holographic-display-market> (Accessed: 05.03.2023)
- Ghuloum, H. (2010). 3D hologram technology in learning environment. *Proceedings of informing science & IT education conference (InSITE)*, UK: 693-704.
- Irfan, M. (2016). A Study of the Attitudes of Customers towards E-Hologram as an Effective Tool for Advertisement. *International Journal of Managerial Studies and Research*. Volume 4, Issue 4, PP 10-14. ISSN 2349-0330
- Jennings, C. (2022). Behind the Innovation of Webex Hologram. <https://blog.webex.com/engineering/behind-webex-hologram/> (Accessed: 06.03.2023).
- Jovanović, D., Baltezarević, V. & Baltezarević, R. (2015). Doubts in business communication - can we transform perception into message? *International Review*, No 3-4, pp. 60-66. Belgrade: Faculty of Business Economics and Entrepreneurship & Pianoro BO Italy: Medimond S.r.l. International Proceedings Division ISSN 2217-9739; COBISS.SR-ID 192516620JEL: A12 .UDC: 005.57. 659.23:007:004.
- Kim S.Y., Koschan, A., Abidi, M.A. & Ho, Y.S. (2010). High quality visual experience. In: Mrak M, Grgic M, Kunt M, editors. *High-quality visual experience: creation, processing and interactivity of high-resolution and high-dimensional video signals*. New York (NY): Springer. p. 348–369.
- Kumagai, K. & Hayasaki, Y. (2016). Bubble display: volumetric graphics in high-viscosity liquid rendered by holographic femtosecond laser-induced bubbles. In: *Imaging and applied optics*. Lakeland (TN): Optical Society of America (OSA) Technical Digest. Paper No.: TW1A.2.
- Lee, S., Jang, C., Moon, S., Cho, J. & Lee, B. (2016). Additive light field displays: realization of augmented reality with holographic optical elements. *ACM Trans Graph*. 35:4.
- Maeda, Y., Miyazaki, D. & Maekawa, S. (2015). Volumetric aerial three-dimensional display based on heterogeneous imaging and image plane scanning. *Appl Optics*. 54(13):4109–4115.
- Marescaux, T. (2022). Holography Will Bring the Metaverse to Life. <https://www.eetimes.eu/holography-will-bring-the-metaverse-to-life/> (Accessed: 05.03.2023).
- Monnai, Y., Hasegawa, K., Fujiwara, M., Yoshino, K., Inoue, S. & Shinoda, H. (2014). HaptoMime: mid-air haptic interaction with a floating virtual screen. *Proceedings of ACM Conference on Interactive Tabletops and Surfaces*. New York (NY): Association of Computing Machinery. p. 663–667.
- Ochiai, Y., Kumagai, K., Hoshi, T., Rekimoto, J., Hasegawa, S. & Hayasaki, Y. (2015). Fairy lights in femtoseconds: aerial and volumetric graphics rendered by focused femtosecond laser combined with computational holographic fields. *ACM SIGGRAPH; Emerging Technologies Article* 10.

- Onural, L. (2017). Design of a 360-degree holographic 3D video display using commonly available display panels and a paraboloid mirror, Proc. SPIE 10126, *Advances in Display Technologies VII*, 101260I; doi: 10.1117/12.2267337
- Papakonstantinidis, S., Kwiatek, P. & Baltezarević, R. (2021). “The impact of relationship quality and self-service technology on company performance“. *Polish Journal of Management Studies 2021*; 23 (1): 315-326
- Park, L. (2022). Engage Your Users with a Visually Immersive Content Experience. <https://tendocom.com/blog/engage-your-users-with-a-visually-immersive-content-experience/> (Accessed: 05.03.2023).
- Ramlie, M.K., Azahari, A. R., Mazia, U. & Shuib, A.S. (2016). The effectiveness of 3D hologram as a new advertising medium in Klang Valley. *Journal of social sciences and humanities*. Vol. 11, No. 1, 259-267, ISSN: 1823-884x
- Realfiction (2023). Five Reasons why Holographic Marketing is taking over the world. <https://blog.realfiction.com/five-reasons-why-holographic-marketing-is-taking-over-the-world/> (Accessed: 04.03.2023).
- Statista (2022). 3D display market revenue worldwide in 2017 and 2026. <https://www.statista.com/statistics/1038663/worldwide-3d-display-market-size/> (Accessed: 05.03.2023).
- Tohana, L. (2021). Advantages of Holograms and What It Means for the Future of Marketing. <https://futureofmarketinginstitute.com/advantages-of-holograms-and-what-it-means-for-the-future-of-marketing/>(Accessed: 04.03.2023).
- Tran, T. H. (2021). Scientists Create Holograms That You Can Touch. <https://futurism.com/the-byte/scientists-holograms-touch> (Accessed: 04.03.2023).
- Xia, X., Liu, X., Li, H., Zheng, Z., Wang, H., Peng, Y. & Shen, W. (2013). A 360-degree floating 3D display based on light field regeneration. *Opt Express*. 21:9.
- Zeng, Z., Zheng, H., Lu, X., Gao, H. & Yu, Y. (2015). Dynamic holographic three-dimensional projection based on liquid crystal spatial light modulator and cylindrical fog screen. *Opt Rev*. 22:853–861.

**MAXIMIZING BUSINESS RETURNS TO CORPORATE SOCIAL
RESPONSIBILITY (CSR): THE ROLE OF CSR COMMUNICATION**

Gajender KAUSHIK

Research Scholar, Gujarat University, India

Email: Gajenderkaushik87@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5041-504X

ABSTRACT

By engaging in corporate social responsibility (CSR) activities, companies can not only generate favorable stakeholder attitudes and better support behaviors (e.g. purchase, seeking employment, investing in the company), but also, over the long run, build corporate image, strengthen stakeholder–company relationships, and enhance stakeholders' advocacy behaviors. However, stakeholders' low awareness of and unfavorable attributions towards companies' CSR activities remain critical impediments in companies' attempts to maximize business benefits from their CSR activities, highlighting a need for companies to communicate CSR more effectively to stakeholders. In light of these challenges, a conceptual framework of CSR communication is presented and its different aspects are analyzed, from message content and communication channels to company- and stakeholder-specific factors that influence the effectiveness of CSR communication.

Keywords: Corporate social responsibility, Governance, philanthropy

Introduction

Defined broadly as ‘a commitment to improve [societal] well-being through discretionary business practices and contributions of corporate resources’ (adapted from Kotler and Lee 2005), corporate social responsibility (CSR) occupies a prominent place on the global corporate agenda in today’s socially conscious market environment. More than ever, companies are devoting substantial resources to various social initiatives, ranging from community outreach and environmental protection, to socially responsible business practices. To give but two examples: Target contributed 5% of its income, amounting to more than \$150 million in 2007, to programs which inspire education, increase access to the arts, and promote community safety (Target 2008); and similarly, as part of its Healthymagination initiative, General Electric is investing billions of dollars in healthcare technologies to reduce medical errors and improve patients’ lives (General Electric 2009).

These unprecedented CSR efforts are driven not just by ideological thinking that corporations can be a powerful and positive force for social change, but more by the multifaceted business returns that corporations can potentially reap from their CSR endeavors. Indeed, findings from both marketplace polls and academic research suggest that key stakeholders such as consumers, employees and investors are increasingly likely to take actions to reward good corporate citizens and punish bad ones. According to a Cone research study (2007), 87% of American consumers are likely to switch from one brand to another (price and quality being equal) if the other brand is associated with a good cause, an increase from 66% since 1993; conversely, 85% will consider switching to another company’s products or services because of a company’s negative corporate responsibility practices, and 66% will boycott such a company’s products or services.

Consistent with these findings, a growing body of academic research attests to the wide range of business benefits that a company can reap from its engagement in CSR (e.g. Du et al. 2007; Fombrun et al. 2000; Lichtenstein et al. 2004; Sen and Bhattacharya 2001; Sen et al. 2006; Turban and Greening 1997). For example, companies can reap substantial business benefits of CSR from one stakeholder group, consumers. By being a good corporate citizen, a company can foster consumer loyalty and turn consumers into company/brand ambassadors and champions who engage in advocacy behaviors (e.g. positive word-of-mouth, willingness to pay a price premium and resilience to negative company news; Du et al. 2007). Of course, the business rewards of CSR are rarely confined to the consumer domain. Taking a stakeholder-driven perspective on the returns to CSR, Sen et al. (2006) show that individuals react to a company’s CSR activities in multiple ways, by not just buying more products, but by enacting other stakeholder behaviors, such as seeking employment with the company and investing in the company.

As we discuss later, such coveted, multi-faceted business returns derive from the unique ability of CSR to build and strengthen stakeholder relationships.

Needless to say, the business returns to CSR are contingent on stakeholders' awareness of a company's CSR activities. Much of the academic research to date, in its pursuit of insights into the psychological mechanisms and outcomes of CSR-driven stakeholder behaviors, has largely presumed or mandated (e.g. in laboratory studies) CSR awareness on the part of the relevant test populations. However, recent studies with real stakeholders revealed that awareness of a company's CSR activities among its external stakeholders (e.g. consumers) or even among its internal stakeholder (e.g. employees) is typically low, hence constituting a key stumbling block in the company's quest to reap strategic benefits from its CSR activities (Bhattacharya et al. 2008; Du et al. 2007; Sen et al. 2006). Consistent with these findings, of the 20 attributes

measured in the annual Harris Interactive corporate reputation study published by the Wall Street Journal, people are most in the dark about corporate responsibility; questions about whether companies are socially and environmentally responsible consistently elicit the most 'don't know' responses (Alsop 2005).

Beyond awareness, the next key challenge of CSR communication is how to minimize stakeholder skepticism. While stakeholders claim they want to know about the good deeds of the companies they buy from or invest in, they also quickly become leery of the CSR motives when companies aggressively promote their CSR efforts. In general, stakeholders' attribution of a company's CSR motives may be of two kinds: extrinsic, in which the company is seen as attempting to increase its profits; or intrinsic, in which it is viewed as acting out of a genuine concern for the focal issue. While stronger attributions of intrinsic motives lead stakeholders to make positive inferences about the company's underlying character, and thus react more positively towards the company, perceptions of predominantly extrinsic motives lead to less favorable stakeholder attitudes and behaviors toward the company (Forehand and Grier 2003; Yoon et al. 2006).

Since creating stakeholder awareness of and managing stakeholder attributions towards a company's CSR activities are key prerequisites for reaping CSR's strategic benefits, it is imperative for managers to have a deeper understanding of key issues related to CSR communication. These include questions surrounding what to communicate (i.e. message content), where to communicate (i.e. message channel), as well as an understanding of the company- and stakeholder-specific factors that impact the effectiveness of CSR communication. Please note that our assumption in this paper is that a company has already decided on its CSR strategy, such as what social issues to address; we are primarily concerned with the implementation aspects of CSR communication. Our major

objective is to review and synthesize the existing literature on CSR communication to provide insights into how companies can communicate their CSR activities more effectively. Below, we first discuss the challenge of overcoming stakeholder skepticism and thus generating favorable CSR attributions. Then we review relevant literature that sheds light on the implementation of CSR communication (e.g. what and where to communicate). We end with a discussion on future research.

A key challenge of CSR communication: generating favorable CSR attributions

Unlike corporate ability-related information such as product superiority and new innovations, a company's CSR information reveals aspects of its corporate identity that are not only fundamental and enduring, but also often more distinctive by virtue of their disparate and idiosyncratic bases (e.g. egalitarian employment policies, sponsorship of social causes, environmental initiatives). The identity-revealing characteristics of CSR information imply that stakeholders' attributions of the motives underlying a company's CSR activities are crucial: stakeholders are likely to refrain from making positive inferences about the corporate identity when they suspect ulterior, self-serving motives (Fein and Hilton 1994). Accordingly, as mentioned in the introduction, communicating CSR is a very delicate matter, and a key challenge of CSR communication is how to minimize stakeholder skepticism and to convey intrinsic motives in a company's CSR activities.

Recent research on CSR attributions suggest that, rather than simplistically attributing a company's CSR activities to either intrinsic or extrinsic motives, stakeholders often engage in more sophisticated attribution processes, and are capable of perceiving and reconciling mixed CSR motives. Using an open-ended survey to discover the range of motives that consumers attribute to CSR activities, Ellen et al. (2006) found that a majority of respondents gave mixed attributions and, interestingly, when CSR attributions were mixed, respondents' reactions to CSR were actually more positive than when attributions were purely intrinsic or extrinsic. Ellen et al.'s (2006) finding are also consistent with other research showing that stakeholders are often tolerant of extrinsic motives as long as CSR initiatives are attributed to intrinsic motives as well (Sen et al. 2006). This growing tolerance of extrinsic motives indicates that, as consumers learn more about CSR and companies' motivations, they are increasingly willing to adopt a

‘win–win’ perspective, believing that CSR initiatives can and should serve both the needs of society and the bottom lines of business.

Forehand and Grier (2003) argue that stakeholders do not respond negatively to extrinsic CSR motives per se, but rather respond negatively to any marketing strategies that seem manipulative or deceptive.

Following this explanation, any discrepancies between stakeholders’ perceived CSR motives and a company’s publicly stated motives will trigger stakeholders’ skepticism and feelings of being deceived, which in turn will drive negative reactions to its CSR activities. Forehand and Grier (2003) show that, by acknowledging both intrinsic and extrinsic motives in its CSR communication, a firm can inhibit stakeholder skepticism, enhance the credibility of its CSR message, and generate goodwill.

In sum, a key challenge in designing effective CSR communication strategy is how to reduce stakeholder skepticism and to convey favorable corporate motives in a company’s CSR activities. Next, we draw upon prior literature to discuss different aspects of CSR communication in light of addressing this challenge. Figure 1 presents a conceptual framework of CSR communication.

What to communicate: message content

A company’s CSR message can pertain largely to a social cause itself or to a company’s specific involvement in a social cause. To give a hypothetical example (from the realm of CSR advertising), Johnson & Johnson can focus on the dangers of extinction of certain wildlife species and try to persuade consumers to support the World Wildlife Fund’s efforts to save those endangered species, and merely identify the company logo as the sponsor in an understated manner. Alternatively, the company can feature its baby shampoo predominantly and promise a 10-cent donation to the World Wildlife Fund for every purchase (Menon and Kahn 2003).

When the CSR message is predominantly about a social issue (rather than about the company or its products), consumers are more likely to be suspicious of ulterior motives, because such advertising does not fit their ‘schemer schema’ (Friestad and Wright 1994). Accordingly, the company should emphasize the importance of the social issue and communicate a lack of vested self-interest by choosing issues that are not logically related to the company’s businesses, to allay consumers’ concern about ulterior motives and to enhance the credibility of the advertising (Menon and Kahn 2003).

However, most CSR communication typically focuses on a company's involvement in various social causes, rather than on the social causes themselves. In this context, there are several factors that the

CSR COMMUNICATION CONTINGENCY FACTORS COMMUNICATION
OUTCOMES

Figure 1. A framework of CSR communication

company can emphasize in its CSR communication, such as its commitment to a cause, the impact it has on the cause, why it engages in a particular social initiative (i.e. CSR motives), and the congruity between the cause and the company's business (i.e. CSR fit). We discuss these next.

CSR commitment

A company can focus on its commitment to a social cause in various ways, including donating funds, in-kind contributions or providing other corporate resources such as marketing expertise, human capital (e.g. employee volunteering), and R&D capability dedicated to a cause. There are several aspects of commitment: the amount of input, the durability of the association and the consistency of input (Dwyer et al. 1987). A company can choose to focus on one or several aspects of its commitment to a social cause. For example, in its 2007 corporate responsibility report (Target 2008), Target talked about its signature Take Charge of Education (ECOE) program: 'Target . . . donates a percentage of purchases made on Target credit cards to K-12 schools that cardholders designate. Since we launched the program in 1997, we've donated more than \$246 million to schools.' Here the company emphasized all

three aspects of its commitment: the substantial amount of input (i.e. \$246 million) as well as the durability (i.e. since 1997) and consistency of support (i.e. one percentage of purchase made on Target credit cards).

CSR impact

Instead of focusing on the input side of its involvement in a social cause, a company can focus on the output side of its CSR endeavor, that is, the societal impact, or the actual benefits that have accrued (or will accrue) to the target audience of a social cause. For example, in a press release by the National Institute of Child Health and Human Development (1999) on various corporate partners' support for 'Back to Sleep' campaign in the fight against Sudden Infant Death Syndrome, it estimated that the lives of about 3500 American babies were saved by 2002 thanks to corporate support. Similarly, in partnership with the United Nations Children's Fund (i.e. UNICEF), Pampers has launched a social initiative, '1 Pack = 1 Vaccine' to give tetanus vaccines to expectant women in developing countries, and this saves their newborns from a disease called newborn tetanus. The title of this program clearly communicates the societal impact of the program and the impact of

consumer's purchase of the Pampers' products designated for the social program.

Emphasizing a company's CSR commitment or the social impact of its CSR endeavor is an effective communication strategy because, as suggested by prior research, CSR communication should be factual and avoid the impression of 'bragging' (Sen et al. 2009). Furthermore, a company's CSR commitment and its social impact also serve as diagnostic cues with regard to its underlying CSR motives. Webb and Mohr (1998) found that the durability of support for a cause was used as a cue for judging a firm's motives: longer-term commitments were more likely to be seen as driven by a genuine concern for increasing societal/community welfare, while shorter-term campaigns were more likely to be viewed as a way of exploiting the cause for the sake of profit. Similarly, Du et al. (2009) documented positive associations between the perceived societal impact of a company's CSR initiative and consumers' intrinsic attributions, and consequently, consumers' advocacy behaviors toward the company.

CSR motives

In addition to CSR commitment and CSR impact, CSR communication can also focus on CSR motives. As we have stated earlier, one key challenge in CSR communication is to reduce stakeholder skepticism. In light of this, should companies only emphasize altruistic, intrinsic motives, denying business-related motives in their CSR communication? Or should they be honest and acknowledge the business motives underlying their CSR initiatives? A study of businesses' CSR communication at their websites (Maignan and Ralston 2002) finds that companies vary as to the types of CSR motives they communicate to stakeholders. Some stress the intrinsic motives for their CSR activities. For example, PNC states at the company website, 'Giving back is a bedrock value at PNC'. Alternatively, other companies stress the business case for engagement in CSR. For example, Carrefour explains the rationale for its environmental initiative as follows: 'Consumers are increasingly attentive to everything that has to do with safety and environmental health. Safeguarding the environment is a criterion they will increasingly consider.' Research on CSR attributions shows that consumers often perceive multiple motives, and they understand that companies often seek to achieve certain business goals through their CSR initiatives (Ellen et al. 2006). According to Forehand and Grier

(2003), acknowledgement of extrinsic, firm-serving motives in its CSR message will actually enhance the credibility of a company's CSR communication and inhibit stakeholder skepticism, which underlies the potential boomerang effect of CSR communication. Therefore, a company should emphasize the convergence of social and business interests, and frankly acknowledge that its CSR endeavors are beneficial to both society and itself (Porter and Kramer 2006).

CSR fit

Another important factor to communicate is CSR fit, or the perceived congruence between a social issue and the company's business. Stakeholders often expect companies to sponsor only those social issues that have a good fit, or a logical association, with their core corporate activities (Cone 2007; Haley 1996). Corporate social responsibility fit may result from common associations that a brand shares with the cause, such as product dimensions (e.g. a herbal products brand sponsors the protection of rain forests), affinity with specific target segments (e.g. Avon fights breast cancer), or corporate image associations created by the brand's past conduct in a specific social domain (e.g. Ben & Jerry's and the Body Shop's activities in environment protection; Menon and Kahn 2003).

Corporate social responsibility fit is important because it affects stakeholders' CSR attributions (Menon and Kahn 2003; Simmons and Becker-Olsen 2006). According to the two-stage model of attributions (Gilbert 1989), consumers will first attribute CSR activities to dispositional motives (i.e. intrinsic motives), and then 'correct' this inference, if they allocate sufficient processing capabilities and engage in more effortful elaboration by considering alternative, contextual factors (e.g. competitive pressure, financial motivations). Low CSR fit, owing to the lack of logical connection between a social issue and a company's business, is likely to increase cognitive elaboration and make extrinsic motives more salient, thereby reducing stakeholders' positive reactions to a company's CSR activities. Therefore, a company should highlight the CSR fit of its social initiative if there is congruence between the social issue and its business. When a company does not have a good natural fit with the social cause it supports, it should elaborate on the rationale for its social initiative to increase perceived fit. For example, DenTek Oral Care, a sponsor of the American Diabetes Association, includes in its

sponsorship communications the information that diabetes can lead to tooth decay, bad breath, dry mouth and gum disease (Simmons and Becker-Olsen 2006). Because many people may not know about diabetes-related dental problems, the sponsorship might otherwise seem to be a bad fit. By elucidating the underlying link between the sponsorship and its core business, the company is able to create a high perceived fit and hence enjoy greater business returns to its CSR activities.

Interestingly, however, research by Bloom et al. (2006; see also Menon and Kahn 2003) indicates that, under certain circumstances, communication of low fit may actually lead to more favorable stakeholder reactions; aligning with a low-fit cause might differentiate a company as being more sincere in its motive and thus increase the effectiveness of its CSR communication.

Where to communicate: message channels

There are a variety of communication channels through which information about a company's CSR activities or record can be disseminated. A company can communicate its CSR activities through official documents, such as an annual corporate responsibility report or press releases, and dedicate a section of its official corporate website to CSR; it can also use TV commercials, magazine or billboard advertisements, and product packaging to communicate its CSR initiatives. Corporate responsibility reporting has

gone mainstream: nearly 80% of the largest 250 companies worldwide issued corporate responsibility reports, up from about 50% in 2005 (KPMG International Survey of Corporate Responsibility Reporting 2008). In addition to corporate responsibility reporting and dedicating a section of corporate websites to CSR, companies also use traditional advertising channels to communicate their CSR activities. For example, Diet Coke has been running TV commercials on its CSR initiative to help raise women's awareness about heart disease, and the brand has also set up a website, <http://www.dietcoke.com/reddress>, to communicate the brand's involvement in the cause and various ways for consumers to get involved. Companies can also use product packaging to communicate its CSR initiatives. For example, Stonyfield Farm prints messages on the lids of its 6-oz cup yogurt to communicate the company's involvement in a wide

variety of health and environmental initiatives to stakeholders.

A counterpoint to such company-controlled CSR communication channels is the large and increasing number of external communicators of CSR (e.g. media, customers, monitoring groups, consumer forums/blogs) that are not entirely controlled by the company. A company can control the content of CSR communication through its own corporate communication channels (e.g. Wal-Mart is a good steward for the environment), but usually has little control over how its CSR record is communicated in the media (e.g. Wal-Mart provides insufficient healthcare for its employees). Similarly, a company can exert greater control over the content of CSR communication by members of its value chain (e.g. employees, channel members) than by those who are not part of the value chain (e.g. monitoring group, customers). In summary, there are many communication channels of CSR which are likely to vary in the extent to which they are controllable by the company.

Moreover, there is likely to be a trade-off between the controllability and credibility of CSR communication; the less controllable the communicator is, the more credible it is, and vice versa. Stakeholders will probably perceive the company as more self-interested than other non-corporate sources in CSR communication. Since individuals are often more critical of messages from sources they perceive to be biased or self-interested (Wiener et al. 1990), CSR communication via corporate sources will trigger more skepticism and have less credibility than non-corporate sources. For example, Szykman et al. (2004) found that consumers who viewed an anti-drinking and driving message sponsored by a beer company (as opposed to a non-profit organization) inferred more self-serving motives of the sponsor. Similarly, Yoon et al. (2006; see also Simmons and Becker-Olsen 2006) showed that consumers reacted more positively to a company's CSR activities when they learned about its CSR activities from a neutral source (e.g. an

independent organization that provides unbiased evaluations of corporate activities) than from a corporate source.

Therefore, although getting media co-operation is often difficult, companies should try hard to get positive media coverage from independent, unbiased sources, such as editorial coverage on television or in the press. It would greatly enhance a company's CSR associations if it were reported positively by specialty publications such as Business Ethics, or if it

received a good CSR rating by independent organizations such as Fortune magazine.

Also importantly, companies should try to encourage informal yet credible communication channels such as word-of-mouth by stakeholders. For example, Dawkins (2004) emphasized that companies should not underestimate the power and reach of employees as CSR communicators. Dawkins' research (2004) on employee advocacy showed that about a third of employees have advised someone to use their company because it had acted responsibly. Since employees typically have a wide reach among other stakeholder groups through their social ties, and are often considered a source of credible information, companies should 'tune up' their internal CSR communication strategy and find ways to engage employees and convert them into companies' CSR advocates.

Another powerful stakeholder group, consumers, can also serve as an informal yet highly credible CSR communication channel. In particular, the power of consumer word-of-mouth has been greatly magnified given the popularity and vast reach of Internet communication media such as blogs, chat rooms and social media sites (e.g. Facebook). Companies such as Stonyfield Farm and Ben & Jerry's have been benefiting from consumer ambassadors who raved, in the virtual world, about their social responsibility endeavors. For example, one consumer wrote enthusiastically about Ben & Jerry's butter pecan ice cream and its support for an educational foundation, 'besides the great flavor that the Ben & Jerry's Butter Pecan Ice Cream offers you, a portion of the proceeds go to the Tom Joyner Foundation . . . [that] provides financial support to students attending historically black colleges and universities' (Associated Content 2008). Companies can be proactive in using social media to engage consumers to be their CSR advocates. Timberland, a company that is known for its environmental stewardship, launched the Earth-keeper campaign in 2008 to recruit one million people to become part of an online network designed to inspire real environmental behavior change. As part of the

Earthkeeper program, Timberland launched an innovative global network of online social networking tools, including a strong Facebook presence, a YouTube Earthkeeper Brand Channel and a richly populated Earthkeeper blog, as well as an Earthkeeper product collection which serves as the pinnacle expression of the company's environmental commitment (CSRWire 2008). Through this campaign, Timberland not only effectively communi-

cates its sustainability initiative, but also engages consumers to spread the word about this initiative and, importantly, the company's involvement in this initiative.

Having discussed the challenges related to message content and message challenge, we now highlight a set of context-specific factors pertaining to both the stakeholder and the company, which either amplify or dampen the effectiveness of a company's CSR communication efforts.

Moderators of communication effectiveness: company-specific factors

By revealing the character of the information sender, some company-specific factors will probably influence the effectiveness of CSR communication. We talk about two factors that have been discussed in the CSR literature, corporate reputation and CSR positioning. We expect the influence of these factors on the effectiveness of CSR communication to be greater for company-controlled communication than for third-party communication, because company-controlled message channels are more likely to trigger these company-specific knowledge structures.

Corporate reputation

Conceptualized as 'a collective representation of a firm's past actions and results that describes the firm's ability to deliver valued outcomes to multiple stakeholders' (Gardberg and Fombrun 2002), corporate reputation encompasses different dimensions, such as product quality, innovation, investment value, people management and CSR. Reputation will moderate the effectiveness of CSR communication because it often serves as a pre-existing schema upon which stakeholders rely to interpret ambiguous information about the company (Fombrun and Shanley 1990), including its CSR activities. Companies with good reputations, perceived to have high source credibility, will probably find the positive effects of their CSR communications to be amplified, whereas the effects of CSR communication in the case of companies with poor reputations will be dampened or even backfire (Yoon et al. 2006). Interestingly, research has also shown

that, because of positive disconfirmation, companies with a neutral ethical reputation are likely to reap greater business benefits from CSR communication than companies with a positive ethical reputation (Strahilevitz 2003).

One aspect of corporate reputation, a company's existing or prior CSR record, will be perceived as a particularly diagnostic cue in stakeholders' evaluation of its CSR communication. For example, amid a series of negative media coverage regarding its low pay and insufficient support for employee welfare, Wal-Mart announced that it would invest \$500 million a year in energy efficiency in an effort to become a 'good steward for the environment'. Not surprisingly, stakeholders were skeptical and considered this environmental initiative a publicity stunt (Guardian 2006).

In addition to corporate reputation, the industry in which a company operates will also moderate the effectiveness of CSR communication. For instance, stakeholders are often suspicious of companies in certain industries (e.g. tobacco, oil) which can pose a significant challenge in their CSR communication (Bhattacharya and Sen 2004; Yoon et al. 2006).

CSR positioning

Another company-specific factor, CSR positioning, is also likely to influence the effectiveness of CSR communication. Corporate social responsibility positioning refers to 'the extent to which a company relies on its CSR activities to position itself, relative to the competition, in the minds of consumers' (adapted from Du et al. 2007). While many companies affiliate themselves with causes, some, such as Timberland, Ben & Jerry's and the Whole Foods Market, go beyond just engaging in CSR to position themselves wholly in terms of CSR, becoming known as the socially responsible brand in a category. In the US supermarket category, for example, the Whole Foods Market, positioned on CSR, espouses the core value of 'caring about our communities and our environment'. Moreover, this value pervades virtually every aspect of its business, from organic and sustainable sourcing to environmentally sensitive retailing, from devoting at least 5% of its annual profits to a variety of causes to encouraging community service among its employees on company time. A company's CSR positioning is likely to amplify the effectiveness of CSR communication because, given that the company has taken the relatively uncommon and perhaps risky stance of positioning itself on CSR rather than

superficially engaging in such activities, stakeholders are likely not only to pay more attention to its CSR message, but also to believe in the authenticity of its CSR

endeavors, resulting in greater persuasion in favor of the company (Du et al. 2007).

Moderators of communication effectiveness: stakeholder-specific factors

Some characteristics of stakeholders, the recipients of CSR communication, will also moderate the effectiveness of CSR communication. In this section, we discuss several stakeholder-specific factors: stakeholder type, issue support and social value orientation.

Stakeholder type

One unique characteristic of CSR communication is that it often has many potential audiences, ranging from legislators, business press, investors and non-governmental organizations (NGOs) to local communities, consumers and employees (Dawkins 2004). Furthermore, these different audiences vary in terms of their expectations of businesses, and in information needs, and may thus respond differently to the various communication channels of CSR. Accordingly, it is imperative for a company to tailor its CSR communication to the specific needs of different stakeholder groups.

Dawkins (2004) classified various stakeholders into two types – (1) opinion-leader audiences such as business press, investors (both mainstream institutional investors and the socially responsible investment (SRI) community) and NGOs; and (2) the general public, such as consumers and local communities – and discussed the implications of the differences of these stakeholders groups for CSR communication. Opinion-leader audiences are more likely to proactively seek out CSR information about a company, and to use the company's CSR report to get a comprehensive picture of its CSR record. Among the opinion-leader audiences, corporate responsibility 'experts' such as think-tanks, commentators and SRI analysts are predominantly looking for hard evidence of the social impact of a company's CSR programs, and want to see detailed indicators, benchmarks, targets and trends in its CSR report. Therefore, to increase the credibility of its CSR report, a company should adhere to leading reporting standards such as the Global Reporting Initiative and AccountAbility's reporting standard, AA1000.

In contrast, however, another type of opinion-leader audience, mainstream investors, are more concerned with shareholder value maximization and hence the business case of CSR. Accordingly, when communicating CSR to this stakeholder group, companies should explicitly discuss the business impact of their CSR activities, and how their social initiatives are linked to key business metrics such as customer equity, employee retention, corporate governance and risk management.

The general public such as consumers or the local communities often do not proactively seek CSR information about a company, even with regard to issues they consider to be particularly important (Dawkins 2004). The general public often become aware of a company's CSR activities through independent channels, such as editorial coverage on TV and in the press, stakeholder word-of-mouth or corporate communication channels, such as high-profile cause marketing campaigns, advertising or point of purchase communication (e.g. printing CSR information on the product/label itself). To reach the general public effectively, companies should use a variety of communication channels or, alternatively, focus on one or two highly relevant channels.

Issue support

In general, stakeholders' motivation to process CSR information impacts communication effectiveness (MacInnis et al. 1991). Referring to the extent to which stakeholders support the focal issue of a company's CSR initiative, issue support will affect the effectiveness of CSR communication because it is related to stakeholders' motivation to process CSR information. Research has shown that information perceived as self-relevant (vs non-relevant) elicits voluntary attention (Petty et al. 1981). Since issue support reflects stakeholders' personal needs and values, all else equal, CSR information on initiatives that stakeholders deem important or personally relevant (i.e. strong support) is more likely to break the media clutter and be more effective. Individuals' awareness and knowledge of a social issue will often lead to greater support for that particular issue (Bhattacharya and Sen 2004). Therefore, companies need to explain and communicate the importance of the focal issues of their social initiatives so as to increase stakeholders' issue support.

Another way to increase issue support is to actively engage stakeholders in the social initiative, soliciting stakeholders' input in selecting which

social issue or which non-profit organization to support. For example, in a recent cause promotion by Gap, an American clothing company, for a limited time, the company not

only offered 30% off each individual consumer's purchase, but also donated 5% of each consumer's spending to one of six non-profit organizations that the consumer picked from a list. The six non-profit organizations support a wide range of social issues, from domestic issues such as education (Teach for America) and child hunger (Feeding America) in the US, to global issues such as the environment (World Wildlife Fund) and diseases, including AIDS, TB and malaria in Africa (the Global Fund). By allowing stakeholders to choose which issue and which non-profit organization to donate to, Gap is able to enjoy greater issue support from its consumers and thereby enhance the effectiveness of its CSR communication.

Also importantly, before launching its social initiatives, a company should engage in some marketing research to gauge stakeholders' support for various social issues, and undertake social initiatives that matter to its key stakeholders. Stakeholders' views of which social issues are the most important for companies to address have been shifting. For example, in the early 1990s, Americans ranked crime/violence prevention, the environment and homelessness as priority issues; in 2004, education, health and disease, and the environment were considered paramount (Cone 2007, 2008). Furthermore, regarding health and disease, the top priority issues are, to list a few, fighting heart disease, breast cancer, children's diseases, and obesity and nutrition (Cone 2007). Companies should always monitor what are considered the priority issues by its key stakeholders. However, a cautionary note is that companies should always balance selecting a 'hot' issue with consideration of CSR fit, as stakeholders expect companies to address issues that are relevant to their core business and where they can have the most impact.

Social value orientation

Defined as an individual's 'stable preferences for certain patterns of outcomes for oneself and others' (Van Lange et al. 1997), social value orientation will also affect the effectiveness of CSR communication because it is related to stakeholders' motivation to process CSR information. There is a three-category typology of social value orientation: prosocial, individualistic and competitive. Prosocials tend to maximize outcomes for both themselves and others,

and minimize differences between outcomes for themselves and others (i.e. equality). Individualists tend to maximize their own outcomes with little or no regard for others'

outcomes; and competitors tend to maximize their own outcomes relative to others' outcomes, seeking relative advantage over others. These three social value orientation types have been shown to predict a range of social behaviors. For example, relative to individualists and competitors, prosocials are more likely to help others (McClintock and Allison 1989) and to use public transport rather than driving their own cars (Van Vugt et al. 1995). We expect prosocials to have greater support for companies' social initiatives in general, owing to their social value orientation, and therefore to be more motivated to process companies' CSR communication.

Relatedly, CSR research has identified a segment of individuals named 'CSR activists', who are more likely to purchase on ethical criteria, be more aware of companies' CSR activities, and more likely to investigate companies' CSR behavior (Dawkins 2004). Specifically, research by Cone Inc. has shown that there is a spectrum of consumers who vary in their support of and receptivity to companies' engagement in CSR, with disbelievers who believe businesses' sole purpose is to maximize shareholder returns, and advocates and activists who believe businesses should support and advocate changes in larger social and environmental issues (Cone 2008). We expect that, all else equal, companies' CSR communication will be more effective among segments of stakeholders who are prosocials or CSR advocates or activists, and less effective among stakeholders who are individualists, competitors or disbelievers.

Conclusion

The business case of CSR has been amply documented by a large body of multidisciplinary academic research. Owing to the identity-revealing nature of CSR activities, by investing in social initiatives, a company will be able not only to generate favorable stakeholder attitudes and behaviors (e.g. purchase, seeking employment, investing in the company), but also, over the long run, to build corporate/brand image, strengthen stakeholder– company relationships, and enhance stakeholders' advocacy behaviors for the company (e.g. word-of-mouth, employee organizational commitment and citizenship behavior). However, stakeholders' low

awareness of and skepticism towards companies' CSR activities are critical impediments in companies' attempts to maximize business benefits from their CSR investment, pointing to an urgent need for both academicians and practitioners to get a deeper understanding of how to communicate CSR more effectively to stakeholders.

Corporate social responsibility communication is a very delicate matter. While stakeholders claim they want to know about the good deeds of the companies they interact

with, they can easily become leery of extrinsic motives when companies promote their CSR efforts. Corporate social responsibility communication can have a backlash effect if stakeholders become suspicious and perceive predominantly extrinsic motives in companies' social initiatives. Hence a key challenge of CSR communication is to overcome stakeholder skepticism and to generate favorable CSR attributions. This paper has reviewed and synthesized relevant literatures on CSR and communication in general to present a conceptual framework of CSR communication. Different aspects of CSR communication have been analyzed, from message content and communication channels to company- and stakeholder-specific factors that influence the effectiveness of CSR communication. The discussion of the key aspects of CSR communication also open up several avenues for future research.

One important avenue for future research would be to explore the mediating mechanisms that account for the effectiveness (or ineffectiveness) of CSR communication. Research on traditional advertising shows that a variety of cognitive and affective responses underlie consumers' acceptance of, and hence the effectiveness of, advertising (Batra and Ray 1986). For example, cognitive responses such as support arguments and source bolstering, and affective responses such as happy and warm feelings contribute to the effectiveness of advertising. Building on this, future research can explore cognitive (e.g. trustworthiness, CSR attributions) and affective (e.g. pride, empathy) responses that are unique to CSR communication. Such research can deepen understanding of the psychological mechanisms underlying the effectiveness of CSR communication and therefore have rich implications for CSR communication strategy.

Finally, individuals sometimes have multiple stakeholder relationships with a particular company (e.g. being an employee, consumer and investor). Since different stakeholder groups have different

expectations of businesses and different information needs, future research could investigate how a company can best communicate its CSR initiatives to respective target audiences.

REFERENCES

- Alsop, R.J. (2005). Communicating corporate citizenship. *Leading Perspectives*, Summer, pp. 4–5.
- Associated Content (2008). Ben & Jerry's butter pecan ice cream. Available at: http://www.associatedcontent.com/article/1227799/ben_and_jerrys_butter_pecan_ice_cream.html?cat=22 (accessed March 2009).
- Batra, R. and Ray, M.L. (1986). Affective responses mediating acceptance of advertising. *Journal of Consumer Research*, 13, pp. 234–249.
- Bhattacharya, C.B. and Sen, S. (2004). Doing better at doing good: when, why, and how consumers respond to corporate social initiatives. *California Management Review*, 47, pp. 9–24.
- Bhattacharya, C.B., Sen, S. and Korschun, D. (2008). Using corporate social responsibility to win the war for talent. *Sloan Management Review*, 49, pp. 37–44.
- Bloom, P.N., Hoefler, S., Keller, K.L. and Meza, C. (2006). How social-cause marketing affects consumer perceptions. *MIT Sloan Management Review*, 47, pp. 49–55.
- Cone (2007). Cause evolution survey. Available from: <http://www.coneinc.com/content1091>, (accessed 19 May 2008).
- Cone (2008). Past. Present. Future. 25th anniversary of cause marketing. Available at: <http://www.coneinc.com/content1187> (accessed 10 April 2009).
- CSRWire (2008). Call all Earthkeepers: Timberland Earthkeeper network inspires consumers to take real eco-action. Available at: <http://www.csrwire.com/News/12339.html> (accessed March 2009).
- Dawkins, J. (2004). Corporate responsibility: the communication challenge. *Journal of Communication Challenge*, 9, pp. 108–119.
- Du, S., Bhattacharya, C.B. and Sen, S. (2009). Strengthening consumer relationships through corporate social responsibility. Working paper, Simmons College School of Management.
- Du, S., Bhattacharya, C.B. and Sen, S. (2007). Reaping relationship rewards from corporate social responsibility: the role of competitive positioning. *International Journal of Research in Marketing*, 24, pp. 224–241.
- Dwyer, F.R., Schurr, P.H. and Oh, S. (1987). Developing buyer–seller relationships. *Journal of Marketing*, 51, pp. 11–27.
- Ellen, P.S., Webb, D.J. and Mohr, L.A. (2006). Building corporate associations: consumer attributions for corporate socially responsible program. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 34, pp. 147–157.
- Fein, S. and Hilton, J.L. (1994). Judging others in the shadow of suspicion. *Motivation and Emotion*, 18, pp. 167–198.
- Fombrun, C., Gardberg, N.A. and Barnett, M.L. (2000). Opportunity platforms and safety nets: corporate citizenship and reputational risk. *Business and Society Review*, 105, pp. 85–106.
- Fombrun, C. and Shanley, M. (1990). What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *Academy of Management Journal*, 33, pp. 233–258.
- Forehand, M.R. and Grier, S. (2003). When is honesty the best policy? The effect of stated company intent on consumer skepticism. *Journal of Consumer Psychology*, 13, pp. 349–356.
- Friestad, M. and Wright, P. (1994). The persuasion knowledge model: how people cope with persuasion attempts. *Journal of Consumer Research*, 21, p. 1031.
- Gardberg, N.A. and Fombrun, C.J. (2002). The global reputation quotient project, first steps towards a cross-nationally valid measure of corporate reputation. *Corporate Reputation Review*, 4, pp. 303–308.
- General Electric (2009). GE launches 'Healthymagination'; will commit \$6 billion to enable better health focusing on cost, access and quality. Available at: <http://www.genewcenter.com/content/detail.aspx?releaseid=6760&newsareaid=2&menusearchcategoryid> (accessed 7 May 2009).

- Gilbert, D.T. (1989). Thinking lightly about others, automatic components of the social inference process. In Uleman, J.S. and Bargh, J.A. (eds), *Unintended Thought*. New York: Guilford Press, pp. 189–211.
- Guardian (2006). Is Wal-Mart really going green? Available at: <http://www.guardian.co.uk/environment/2006/nov/06/energy.supermarkets> (accessed June 2008).
- Haley, E. (1996). Exploring the construct of organization as source: consumers' understanding of organizational sponsorship of advocacy advertising. *Journal of Advertising*, 25, pp. 19–36.
- Kotler, P. and Lee, N. (2005). *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause*. Hoboken, NJ: John Wiley.
- KPMG International Survey of Corporate Responsibility Reporting (2008). Available at: http://www.kpmg.com/SiteCollectionDocuments/International-corporate-responsibility-survey-2008_v2.pdf (accessed 8 May 2009).
- Lichtenstein, D.R., Drumwright, M.E. and Braig, B.M. (2004). The effects of corporate social responsibility on customer donations to corporate-supported nonprofits. *Journal of Marketing*, 68, pp. 16–32.
- MacInnis, D.J., Moorman, C. and Jaworski, B.J. (1991). Enhancing and measuring consumers' motivation, opportunity, and ability to process brand information from ads. *Journal of Marketing*, 55, pp. 32–53.
- Maignan, I. and Ralston, D.A. (2002). Corporate social responsibility in Europe and the U.S.: insights from businesses' self-presentation. *Journal of International Business Studies*, 33, pp. 497–514.
- McClintock, C.G. and Allison, S. (1989). Social value orientation and helping behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 19, pp. 353–362.
- Menon, S. and Kahn, B.E. (2003). Corporate sponsorships of philanthropic activities: when do they impact perception of sponsor brand? *Journal of Consumer Psychology*, 13, pp. 316–327.
- National Institute of Child Health and Human Development (1999). Pampers will print the back to sleep logo across the diaper fastening strips of its newborn diapers. Available at: <http://www.nichd.nih.gov/sids/pampers.cfm> (accessed 11 March 2009).
- Petty, R.E., Cacioppo, J.T. and Goldman, R. (1981). Personal involvement as a determinant of argument based persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, pp. 847–855.
- Porter, M.E. and Kramer, M.R. (2006). Strategy & society: the link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, 84, pp. 78–92.
- Sen, S. and Bhattacharya, C.B. (2001). Does doing good always lead to doing better? Consumer reactions to corporate social responsibility. *Journal of Marketing Research*, 38, pp. 43–62.
- Sen, S., Bhattacharya, C.B. and Korschun, D. (2006). The role of corporate social responsibility in strengthening multiple stakeholder relationships: a field experiment. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 34, pp. 158–166.
- Sen, S., Du, S. and Bhattacharya, C.B. (2009). Building relationships through corporate social responsibility. In MacInnis, D.J., Park, C.W. and Priester, J.R. (eds), *Handbook of Brand Relationships*. Armonk, NY: M.E. Sharpe, pp. 195–211.
- Simmons, C.J. and Becker-Olsen, K.L. (2006). Achieving marketing objectives through social sponsorships. *Journal of Marketing*, 70, pp. 154–169.
- Strahilevitz, M. (2003). The effects of prior impressions of a firm's ethics on the success of a cause-related marketing campaign: do the good look better while the bad look worse? *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 11, pp. 77–92.
- Szykman, L.R., Bloom, P.N. and Blazing, J. (2004). Does corporate sponsorship of a socially-oriented message make a difference? An investigation of the effects of sponsorship identity on responses to an anti-drinking and driving message. *Journal of Consumer Psychology*, 14, pp. 13–20.

- Target (2008). 2007 Corporate responsibility report. Available at: <http://sites.target.com/site/en/company/page.jsp?contentId=WCMP04-031084> (accessed 7 May 2009).
- Turban, D.B. and Greening, D.W. (1997). Corporate social performance and organizational attractiveness to prospective employees. *Academy of Management Journal*, 40, pp. 658–672.
- Van Lange, P.A.M., Otten, W., De Bruin, E.M.N. and Joireman, J.A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: theory and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, pp. 733–746.
- Van Vugt, M., Meertens, R. and Van Lange, P.A.M. (1995). Cars versus public transportation? The role of social value orientations in a real-life social dilemma. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, pp. 258–278.
- Webb, D.J. and Mohr, L.A. (1998). A typology of consumer responses to cause-related marketing: from skeptics to socially concerned. *Journal of Public Policy and Marketing*, 17, pp. 226–238.
- Wiener, J.L., LaForge, R.W. and Goolsby, J.R. (1990). Personal communication in marketing: an examination of self-interest contingency relationships. *Journal of Marketing Research*, 27, pp. 227–231.
- Yoon, Y., Gurhan-Canli, Z. and Schwarz, N. (2006). The effect of corporate social responsibility (CSR) activities on companies with bad reputations. *Journal of Consumer Psychology*, 16, pp. 377–390.

**DEVELOPMENT SPENDING AND POVERTY ERADICATION: LESSONS
FROM NIGERIA****Ekpo Ekefre ABAKASANGA**

*Department of Accountancy, School of Business and Management Akwa Ibom State Polytechnic,
Ikot Osurua, Ikot Ekpene, Nigeria. fiddlegreene@gmail.com*

ABSTRACT

The eradication of poverty occupies the first spot on the sustainable development goals agenda and the enhanced delivery of development finance is seen as a possible stimulant to its realization. This study therefore investigates development spending and the extent of its effects on poverty alleviation; with particular focus on the Nigerian scenario. It specifically assesses the effects of federal government capital expenditures on agriculture, education, health and infrastructure (works, roads and housing) on per capita income in Nigeria. Annual time series data from 1990 to 2021, obtained from the World Bank as well as the Central Bank of Nigeria Databases were utilized for the study, which were analysed using the Auto Regressive Distributed Lag (ARDL) estimation technique. The results reveal that capital expenditure on agriculture, health and infrastructure have insignificant, mainly positive, effects on per capita income while that on education has a significant negative effect on per capita income. Thus, development spending has not impacted strongly on poverty eradication in Nigeria. It is therefore recommended that the federal government should be more consistent in its capital spending on primary welfare while particularly reviewing its educational spending, especially with regards to the NEEDS assessment of educational institutions.

Keywords: Development Spending, Poverty Eradication, Agriculture, Education, Health, Infrastructure

Introduction

The overriding importance of human wellbeing informs the placement of poverty eradication as the most priority goal in the sustainable development goals (SDGs) of the United Nations. As enshrined in the 2030 Action Agenda, the complete eradication of all dimensions of poverty is critical to unlocking so much of the human potential, as thousands of people continue to lose their lives as a result of lack of access to good food and clean water (www.globalgoals.org). It is widely believed that the achievement of a more-productive and fulfilling life will be more realizable if most people across the globe can access basic needs and have greater capacity to tackle sicknesses and diseases.

Poverty, which describes those who are unable to afford up to \$1.25 for their upkeep per day, is a phenomenon that has continued to plague the human race; and no meaningful socio-economic growth can be achieved without addressing the issue of poverty. Ghali (1996), cited in Ososuakpor (2012) reiterated that the thrust of development should be on the improvement of humans and enhancing their wellbeing. Consequently, this understanding has stimulated a new consensus to save the world from the clutches of poverty.

In Nigeria, several initiative and interventions have been introduced, at one time or the other, to tackle the issue of poverty, although most of them has hardly ever been successful (Aibieyi, & Dirisu, 2010). Some of these include the “Better Life for Rural Women” – pioneered by Maryam Babangida in 1987, “Poverty Alleviation Programme” (PAP) and “National Poverty Eradication Programme” (NAPEP) – instituted under the

Obasanjo's civil administration in 1999 and 2001, respectively; to mention a few. The essence of these programmes was to significantly reduce the level of poverty through the delivery of microcredit and the institution of skills development programmes.

Over the years the government has continued to channel its revenue to tackle critical sectors in a bid to achieved desired growth and development in the country. These development arise under two major categories: economic and social services. While those of economic services are mainly targeted at agriculture, roads and construction as well as transport and communication, expenditures on social services are mainly directed at education and health. Although these economic and social spending have gradually increased in the past decades, it is not quite clear the extent of its effect on poverty eradication. This is mainly because the impact of such development spending have rarely been weighed against poverty level in Nigeria.

Although, there has been quite a handful of empirical literature on government expenditure and poverty eradication in Nigeria, but almost all of these studies have examined government expenditure generally. This study deviates from the previous studies by examining purely development spending of the government and the extent to which they have contributed to poverty eradication in Nigeria.

Literature Review

The word "poverty" is expressed to mean a situation in which cannot afford the minimal level of basic needs, necessary for sustenance and wellbeing. It refers to a condition in which a person is unable to acquire the basic human needs. As noted by David (1981) "a

poverty-stricken person is poor in comparison with a majority of others in his society but his level of living usually does not constitute an immediate threat to life and or health”. “Poverty is seen as an essential condition in which an individual lacks the skills and the techno-material where with all to produce to sustain a living above poverty” (Guardian, 1999). Thus, most interventions, such as the NAPEP, are specifically driven towards providing the necessary assistance that enables most of the poor people to be able to live a better life in which they can at least afford basic necessities. It is therefore, desired that the multi-prong approach to the epidemic is appropriate. The issue of poverty is simply viewed by Hornby, (2001) as “a state of being poor or a state of social, economic and political inferiority”. In the same vein, Miller (1977) defines poverty in terms of individual or family insufficiency of assets, income and public service. He went further to state that “poverty is also lack of certain capabilities, such as being able to participate with dignity in society”. The capabilities are absolute, but the commodities needed are relative. Mencher, (1977) says that “poverty is a condition of having an income incompatible with a society’s national objectives”.

Development Spending

Developing spending is a term that that can be used interchangeably as development expenditure, and it is any form of expenditure that is expended to improve development, be it social, mental or economic. In Nigeria, development spending is situate under two categories of expenditure: social and economic expenditure. Social expenditure refers to expenditures that are targeted at education, health and other social and community

services; whereas agriculture, roads and construction as well as transport and communication fall under the economic expenditure.

Theoretical Framework

Wagner's Law

The "law of increasing expansion of public and particularly state activities", popularly referred to as "Wagner's law", is one of the earlier theories which tried to explain the rationale behind government spending, was put together by Adolph Wagner in 1876. The theory precipitates on the fact that the level of economic growth determine the level of government spending. According to Wagner, "social progress has led to increasing state activity with resultant increase in public expenditure". One of the underlying propositions of the theory was that government proportion of spending will increase by the proportion which per capita income increases.

By virtue of Wagner's law, government spending is geared towards the improvement of the social and economic welfare, which can be captured by the per capita income, which incidentally is a metric for assessing poverty level. An increase in per capita income suggests an improvement in the welfare of the citizenry, which translates into greater social and economic development. Given this scenario, it is expected that the thrust of government spending in Nigeria should be to enhance human welfare, which accentuates the many programmes and interventions of the government in its bid to reduce or possibly eliminate it. By targeting agriculture, education, health and infrastructure, it is believed

that government sets the stage for enhanced and sustained growth and development, socially and economically.

Empirical Review

Osundina, Ebere, and Osundina (2014) assessed the impact of government disaggregated infrastructural spending and the extent to which they have reduced the level of poverty in Nigeria. They examined the effects of government spending on building and construction, transportation, education and health on per capita income (PCI) in Nigeria from 1970 to 2012. Applying the Vector Autoregressive Model, they found significant positive and negative effects of building and construction as well as transportation on PCI, respectively. On the other hand, educational and health spending had insignificant negative and positive effects on PCI, respectively.

Sunkanmi, and Abayomi (2014) examined the extent of the effect of government expenditure on the alleviation of poverty in Nigeria between 1975 and 2010. The result of the regression analysis, powered by the Fully Modified Ordinary Least Square (FMOLS) analytical technique, revealed that educational, targeted poverty alleviating, power and roads expenditures are significant in alleviating poverty in Nigeria.

Ozoana (2013) also examined the extent of government agricultural, educational, health, and other spending on poverty level in Nigeria. The study, which covered the period from 1980 to 2011, employed the multiple regression technique and found that only public spending on agriculture significantly influenced poverty level in Nigeria, though directly

while spending on education and health had indirect but insignificant effect on poverty level.

Enyim (2013) investigated the government spending-poverty alleviation nexus in Nigeria. The study set out to ascertain the extent of government spending on agriculture and agricultural guarantee on Nigeria's poverty level between 1980 and 2009. Using the least square regression estimation model, the study showed that government agriculture spending has strong but none-alleviating influences on poverty level in Nigeria.

Omodero (2019) explored the link between government expenditure and the quest for alleviating poverty in Nigeria within the 18-year period from 2000 to 2017. The result of the OLS estimation revealed that government spending, particularly on agriculture, education, and health does not significantly affect poverty level in Nigeria.

Memon, Panhwar, and Rohrra (2014) examined development expenditure and economic development in Pakistan. This study was conducted in the light of fiscal plan of Pakistan and secondary data was used from State Bank of Pakistan and Ministry of Finance for year 2000-01 to 2009-10 and linear regression was applied for checking the above said impact, and concluded that the value of R-square which states that all six independent variables of economic development are rightly predicting the development expenditure while using general approach but when we used the stepwise regression method which clearly escaping or leaving three of them and only using remaining three variables namely Health & Nutrition, Exports, and Imports are rightly predicting the development expenditure (Dependent Variable) and states that Health & Nutrition Expenditure is

negatively related with development expenditure which is purely policy matter, and Exports, Imports are positively related with development expenditure it is right in the case of exports only but needs serious attention by the policymakers in the case of Imports.

Methodology

This study employs time series data, obtained from the CBN and World Bank databases from the period of 1990 to 2021, which were analysed using the Auto Regressive Distributed Lag (ARDL) model. The model for the study is specified as:

$$PCI = f(CEAGR, CEEDU, CEHLT, CEWHR) \quad (1)$$

This is further expressed econometrically as:

$$PCI = \beta_0 + \beta_1 CEAGR + \beta_2 CEEDU + \beta_3 CEHLT + \beta_4 CEWHR + \mu \quad (2)$$

Where PCI = Per capita income (measured as annual percentage change),

CEAGR = capital expenditure on agriculture = (measured as percentage of CEAGR to TGCE = Total government capital expenditure)

CEEDU = capital expenditure on education = (measured as percentage of CEEDU to TGCE) CEHLT = capital expenditure on health = (measured as percentage of CEHLT to TGCE)

CEWHR = capital expenditure on works, housing and roads = (measured as percentage of CEWHR to TGCE)

β_0 = Intercept, β_1, β_2 = Slope of the regression, and μ = Error term. Also by a priori, $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4 > 0$.

Results and Discussion

Table 1 Descriptive Statistics

	CEAGR	CEEDU	CEHLT	CEWHR	PCI
Mean	5.086250	16.72724	9.734171	8.400946	21.97209
Median	3.255000	14.29878	8.638537	6.264651	18.22397
Maximum	30.39000	43.85783	23.46789	40.21681	66.85944
Minimum	-29.41000	2.753867	1.817160	1.641266	0.098703
Std. Dev.	13.16918	10.46806	5.784375	7.970003	16.19066
Skewness	-0.359803	0.821441	0.625076	2.690414	0.952907
Kurtosis	3.044961	3.002161	2.447679	10.42107	3.565241
Jarque-Bera	0.693139	3.598750	2.490582	112.0341	5.268832
Probability	0.707110	0.165402	0.287857	0.000000	0.071761
Sum	162.7600	535.2716	311.4935	268.8303	703.1069
Sum Sq. Dev.	5376.250	3396.990	1037.229	1969.149	8126.262
Observations	32	32	32	32	32

Source: Author's Computation using Eviews 10

Table 2: ADF Unit Root Test

Variables		t-statistic	Critical value (0.05)	Prob.	Order of Integration
CEAGR	Level	-3.212347	-2.960411	0.0288	$I(0)$
CEEDU	Level	-3.366138	-2.960411	0.0202	$I(0)$
CEHLT	Level	-2.625223	-2.960411	0.0988	$I(1)$
	1 st Difference	-5.144868	-2.963972	0.0002	
CEWHR	Level	-2.129969	-2.960411	0.2349	$I(1)$
	1 st Difference	-7.051734	-2.963972	0.0000	
PCI	Level	-2.542699	-2.960411	0.1156	$I(1)$
	1 st Difference	-6.312823	-2.971853	0.0000	

Source: Researcher's Computation using E-views 10

Table 3: VIF Test

Variable	Coefficient Variance	Uncentered VIF	Centered VIF
CEAGR	0.092884	8.017544	2.205197
CEEDU	0.216406	6.154691	1.568754
CEHLT	0.190029	5.614652	2.615230
CEWHR	0.030989	5.105842	1.759976
C	23.85312	5.334660	NA

Source: Researcher's Computation using E-views 10

Table 4: ARDL Bounds Test

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
CEAGR1	0.431351	1.051405	0.410262	0.6854
CEEDU1	0.257429	1.865604	0.137987	0.8915
CEHLT1	-0.264485	1.519570	-0.174052	0.8633
CEWHR1	-0.109644	0.587231	-0.186714	0.8535

$$EC = PCI - (0.4314*CEAGR + 0.2574*CEEDU - 0.2645*CEHLT - 0.1096*CEWHR)$$

F-Bounds Test				
Null Hypothesis: No levels relationship				
Test Statistic	Value	Signif.	I(0)	I(1)
F-statistic	1.374708	10%	2.696	3.898
K	4	5%	3.276	4.63
Actual Sample Size	31	1%	4.59	6.368

Source: Author's Computation using Eviews 10

Table 5: ARDL Short run Test

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.*
PCI(-1)	0.657331	0.166308	3.952492	0.0006
CEAGR	0.147811	0.368261	0.401375	0.6918
CEEDU	-0.985392	0.424135	-2.323300	0.0294
CEEDU(-1)	1.073605	0.581862	1.845118	0.0779
CEHLT	0.643076	0.400762	1.604634	0.1222
CEHLT1(-1)	-0.733706	0.379039	-1.935702	0.0653
CEWHR	-0.037572	0.207003	-0.181504	0.8576
C	0.250400	5.342460	0.046870	0.9630
R-squared	0.591669	Mean dependent var	5.191613	
Adjusted R-squared	0.467395	S.D. dependent var	13.37315	
S.E. of regression	9.759702	Akaike info criterion	7.612037	
Sum squared resid	2190.791	Schwarz criterion	7.982098	
Log likelihood	-109.9866	Hannan-Quinn criter.	7.732668	
F-statistic	4.760985	Durbin-Watson stat	2.027129	
Prob(F-statistic)	0.001994			

Source: Author's Computation using Eviews 10

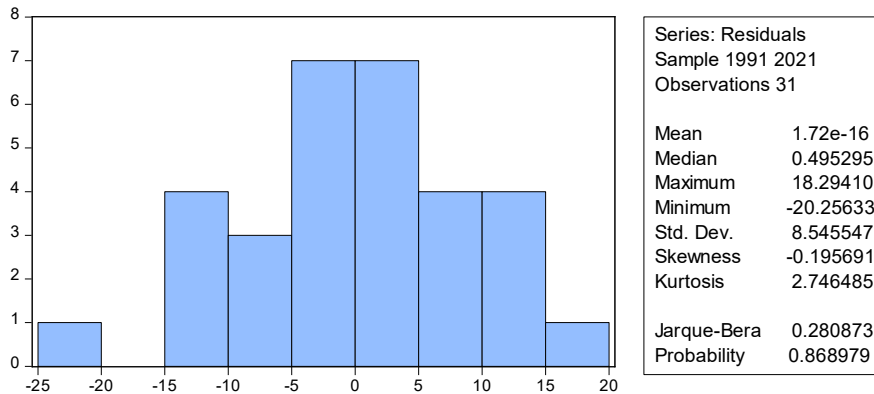

Figure 1: Histogram Normality Test

Source: Author's Computation using Eviews 10

Table 6: Serial Correlation Test

F-statistic	0.125959	Prob. F(2,21)	0.8823
Obs*R-squared	0.367470	Prob. Chi-Square(2)	0.8322

Source: Author's Computation using Eviews 10

Table 7: Heteroskedasticity Test

F-statistic	0.697842	Prob. F(7,23)	0.6735
Obs*R-squared	5.430597	Prob. Chi-Square(7)	0.6076
Scaled explained SS	2.610446	Prob. Chi-Square(7)	0.9186

Source: Author's Computation using Eviews 10

Table 8: Granger Causality Test

Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
CEAGR does not Granger Cause PCI	30	0.11205	0.8944
PCI does not Granger Cause CEAGR		0.31696	0.7312
CEEDU does not Granger Cause PCI	30	0.82801	0.4485
PCI does not Granger Cause CEEDU		0.01205	0.9880
CEHLT does not Granger Cause PCI	30	0.02204	0.9782
PCI does not Granger Cause CEHLT		1.22218	0.3116
CEWHR does not Granger Cause PCI	30	0.21132	0.8109
PCI does not Granger Cause CEWHR		0.80454	0.4585

Source: Author's Computation using Eviews 10

The descriptive statistics in Table 1 show that about 5.1%, 16.7%, 9.7%, and 8.4% of total capital expenditure, on the average, are spent annually on agriculture, education, health, as well as Works, housing and roads construction, respectively; while PCI changes annually by an average of about 22%. The high standard deviation statistics also suggests that these spending are largely inconsistent over the period while the Jarque-Bera statistics reveal that all the variables are normally distributed, except CEWHR. In Table 2, the VIF loadings for the variables are all less than 3.0, which indicate that there is absence of multi co-linearity in the variables modelled. The unit root test in Table 3 reveal

that CEAGR and CEEDU are integrated at level ($I/0$) whereas CEHLT, CEWHR and PCI are integrated at their first differences. Furthermore, the Bounds test in Table 4 shows an F-statistic of 1.375, which is lower than the 5% critical value of 4.63, suggesting unlikelihood of cointegration among the variables. On the other hand, the ARDL short run results in Table 5 indicate that 46.7% of the variations in PCI are absolutely explained by the independent variables while the F-statistic and probability value of 4.76 and 0.002 reveal a good fit of the model. In addition, only CEEDU significantly influences PCI at 5% level. The validity of the result in Table 5 were upheld by the normality, serial correlation and heteroskedasticity tests in Figure 1 and Tables 6 and 7. Lastly the Granger causality test in Table 8 showed that there were no causal relations between the variables in the research model.

Discussion of Findings

From the results in Table 5, PCI (-1) is positive and significant at 5% level, implying that previous levels of can significantly enhance future level. More so, CEAGR has insignificant positive effect on PCI, which is consistent with the a priori expectation. This buttresses Omodero (2019) and implies that an increase in the capital allocation to agriculture can reduce poverty. This is because the agricultural sector still provides meaningful employment to most persons in the country, thus, government spending on the sector has the capability to improve welfare, though not significantly. Contrastingly, CEEDU exerted a significant negative effect on PCI, which is inconsistent with the a priori expectation, implying that government spending on education has not contributed positively to poverty eradication in Nigeria. The result is similar to Osundina, et al (2014)

as well as Ozoana (2013), who found an insignificant negative effect of health on poverty in Nigeria. This could probably be as a result of the continuing conflict between the Federal Government and labour unions of educational institutions (such as ASUU and ASUP) over lack of implementation of various agreements between the duo; including that of NEEDS assessment. However, CCEDU was also found to be positive but weakly significant in its one-period lag, which also indicates that such spending can stimulate improvement in welfare.

In the case of health expenditure, an insignificant positive influence on PCI was observed, though the one-period lag exerted an insignificant negative effect on PCI. Osundina, et al (2014) also found an insignificant positive effect of health on poverty while Omodero (2019) established that health expenditure does not significantly affect poverty level in Nigeria. This implies that government spending on the health sector has not impacted strongly on per capita income. This may probably be due to the low capital investment on the sector as well as due to inconsistencies in such allocations over the years. Lastly, infrastructure spending (expenditure on works, housing and roads) has insignificant negative effect on PCI. This differs from Osundina, et al (2014) who found a significant positive effect of building and construction on poverty. The lack of sustainability in government spending as well as the insufficiency of such spending may largely be responsible for such negative contribution.

Osundina, Ebere, and Osundina (2014) assessed the impact of government disaggregated infrastructural spending and the extent to which they have reduced the level of poverty in Nigeria. Applying the Vector Autoregressive Model, they found significant positive and

negative effects of building and construction as well as transportation on PCI, respectively. On the other hand, educational and health spending had insignificant negative and positive effects on PCI, respectively.

Conclusions and Recommendations

This study concludes that government development spending has not had the desired impact on poverty eradication in Nigeria. While government spending on agriculture and health have exerted positive influences on per capital income (proxy for poverty level), those of education and infrastructure (works, housing, and roads) have contributed negatively but only that of education has strong, howbeit negative effect on per capita income. Thus, the study recommends a more consistent capital allocation strategy or pattern for key primary welfare sectors (as captured in this study). That is government should allocate a fixed proportion of its capital budget on each of these sectors. More so, the Federal Government should review its agreements with the likes of ASUU and ASUP, so as to create the needed goodwill that can enhance the sector's contribution to poverty eradication in the country.

REFERENCES

- Aibieyi, S., & Dirisu, E. O. (2010). National Poverty Eradication Programmes in Nigeria: Problems and Prospects. *Lwati A Journal of Contemporary Research* 7(2). doi:10.4314/lwati.v7i2.57550
- David, L. S. (1981). *International encyclopedia of social sciences*, New York: Macmillan Company.
- Enyim, O. B. (2013). Government spendings and poverty reduction in Nigerian's economic growth. *International Journal of Social Sciences and Humanities Reviews*, 4(1), 103-115.
- Hornby, A.S. (2001). *Oxford advanced learner's dictionary of current english*. London: Oxford University Press.
- Mancher, S. (1977). "Poverty" in a dictionary of the social sciences (ed.) by H.E Reading, London: Routledge and Kegan Paul.
- Miller, H. (1977) "Poverty" in a dictionary of the social sciences (ed.) by H. E Reading, London: Routledge and Kegan Paul.
- Omodero, C. O. (2019). Government sectoral expenditure and poverty alleviation in Nigeria. *Research in World Economy*, 10(1), 80-90. doi:10.5430/rwe.v10n1p80.
- Osundina, C. K., Ebere, C., & Osundina, O. A. (2014). Disaggregated Government Spending on Infrastructure and Poverty Reduction in Nigeria. *Global Journal of Human-Social Science: E Economics*, 14(5), 1-7.
- Victor, O. O. & Ososuakpor, J. (2012). "The impact of micro-finance on economic development of women in Edo State, Nigeria". Retrieved from <http://caassmsr.blogspot.com/2012/01/impact-of-micro-finance-on-economic.html>
- Ozoana, I. C. (2013). The impact of public spending on poverty reduction in Nigeria (1980-2011). BSc Research Project. Caritas University, Amorji-Nike Emene. Enugu State, Nigeria.
- Sunkanmi, O. A., & Abayomi, O. O. (2014). Testing Public Expenditure and Poverty Reduction Nexus in Nigeria. *Developing Country Studies*, 4(6), 116-123.
- Aibieyi, S. & Dirisu, E. O. (2010). National poverty eradication programmes in Nigeria: Problems and prospects. *LWATI: A Journal of Contemporary Research*, 7(2), 236-248.
- Memon, M. S., Panhwar, M. A. P., & Rohrra, C. L. (2014). Impact of development expenditure on economic development of Pakistan. *International Journal of Management & Information Technology*, 10(2), 1850-1856.
- www.globalgoals.org. Sustainable development goals.

**INVESTIGATING THE STATUS OF HOUSING DEVELOPMENTS IN IRAN
DURING THE LAST 5 YEARS - ARDABIL CASE STUDY****Kazem GHOLIZADEH***Department of Architecture and Urban Planning, Technical and Vocational University (TVU),
Tehran, Iran**k-gholizadeh@tvu.ac.ir***ABSTRACT**

Studies on the economy of different countries indicate the existence of a strong relationship between macroeconomic variables and housing sector variables. Nearly 120 fields of activity are related to this sector and provide materials and services and support after its production, so the boom or recession of the housing market has an important impact on the entire economy and related industries. Investment in the housing sector and The number of buildings under construction is one of the most important leading indicators for economic growth; The increase in construction activities leads to relative economic growth and prosperity. The sharp increase in housing prices and rents in the last 5 years of Iran, along with the inflationary stagnation caused by the financial sanctions of the United States and the devaluation of the rial, has led to an increase in the class gap in the society and the prosperity of marginalization in the cities. In this article, by comparing the supply and demand in the last 5 years in Ardabil city, it is predicted that the price of housing and land will increase sharply again, and housing will be placed as a capital commodity next to dollars and gold in order to protect people's assets. In this regard, the government is trying to deal with the crisis of housing shortage by providing loans for tenants and imposing taxes, and by enlarging the scope of the preferential scheme by changing land use outside the urban area and providing free land.

Key word : Housing market, housing price, inflation, Ardabil

**MANAGEMENT IN THE MARITIME INDUSTRY: IMPROVING
PERFORMANCE THROUGH PROFESSIONAL TRAINING AND
EDUCATION**

Askar DUISENBIYEV

Kazakh-British Technical University, Kazakhstan Maritime Academy, Deck
Department, Almaty, Kazakhstan.

ORCID ID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0005-9591-9400>

ABSTRACT

This article discusses the maritime industry and effective strategies for competitiveness management, it outlines main strategies for competitiveness management in the maritime industry. The paper provides specific analysis of the maritime industry in Kazakhstan and discusses the importance of management in the industry. Although the maritime industry in Kazakhstan is not large, it is a vital part of the country's economy, with a primary focus on the Caspian Sea. Despite facing challenges such as geopolitical tensions and difficult navigation conditions, Kazakhstan has made significant investments in developing its maritime infrastructure to ensure continued growth in the industry. Professional training and education are critical for developing the skills and knowledge needed to succeed in the industry.

During the research process, various methods were employed, including literature analysis, statistical analysis, and expert interviews within the maritime industry. The study aims to determine the significance of professional development and maritime education for the maritime industry of Kazakhstan, with a focus on the Caspian region's growing importance for global supply chains. The research seeks to shed light on the role of these factors in improving the competitiveness of the sector and driving its continued growth.

The article examines instances of effective implementation of new approaches to the professional development of seafarers in the maritime industry of Kazakhstan. It is especially relevant to management professionals, government officials, and industry experts interested in enhancing management practices in the maritime industry, as well as those looking to implement advanced competitiveness strategies in other industries.

In conclusion, to achieve sustained growth and maintain their position in the market, companies in the maritime industry must continually strive to improve their competitiveness management strategies. Maritime companies can reduce costs, improve efficiency, and maintain their competitiveness in the industry by investing in:

- investing in employee training and development;
- digital technologies in training;
- staying up-to-date with industry trends and regulations;
- focusing on operational efficiency;

Keywords: Management, competitiveness, new technologies, employee training.

**ORGANIZATION OF FINANCIAL MANAGEMENT AND CONTROL
OBSERVED THROUGH THE INTRODUCTION OF MARKETING
ACTIVITIES IN HETEROGENEOUS COMPANIES**

Associate Professor, Jelena LUTOVAC

Megatrend University, Bulevar Mihajla Pupina 117, 11070 Novi Belgrade, Republic of Serbia

jelena.vitomir1@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6995-3297>

Associate Professor, Mladen Milić

Megatrend University, Bulevar Mihajla Pupina 117, 11070 Novi Belgrade, Republic of Serbia,

mladen.milc@fondpiors.org

<https://orcid.org/0009-0002-2285-1714>

ABSTRACT

The organization of financial management and control observed through the introduction of marketing activities in heterogeneous companies includes the introduction of one of the instruments of internal control or internal audit in regular management processes. The introduction of internal control mechanisms viewed in this way should increasingly be viewed through the establishment of marketing activities undertaken by top management in order to increase business results. Apart from marketing, another important segment of activities undertaken by top management is the introduction of financial management in companies, all with the aim of increasing the security of management in all parts of the company. Thus, the observation of the organization of the company requires the introduction of new forms of control. External control should be distinguished from the introduction of internal control in regular business processes. Internal control is introduced with the aim of establishing general business security of all parts of the business in the company. The starting point for the introduction of these control measures is the normative regulation of the operations of numerous companies. The focus of the research in this paper was on the operations of heterogeneous companies in the Republic of Serbia. Financial management in modern conditions represents the introduction of a safe mechanism, with the help of which it is possible to substantially improve the process of making business decisions by top management.

Keywords: introduction of financial management, marketing, operations of companies.

1. INTRODUCTION

Marketing and the organization of financial management and control can in symbiosis provide the realization of numerous benefits for users, i.e. companies that have introduced marketing activities as well as some forms of control in business [1-5].

Marketing essentially presupposes the introduction of market observation and implementation of activities in companies that essentially want to achieve better business results.

Marketing can be presented through a process of four stages of marketing introduction itself. It is characteristic of the first phase that it begins with the analysis and definition of the basis of what or to whom it is intended (potential users or customers) [6-9], all with the aim of improving business results.

This is followed by the stage of readiness for action by the participants (purchases), where the existence of numerous heterogeneous control factors [10-12] in the operations of various companies can be observed. In the third phase, potential users are systematically influenced to accept existing concepts or offers, which were created on the basis of marketing activities of heterogeneous companies.

The fourth phase leads to the transition of potential customers to the purchase of products or services, which was created as a product of marketing [13-15], which can be seen in numerous activities of both top management and company employees.

2. THE PROCESS OF FORMING A DIAGRAM OF ACTIVITIES IN THE PROCESSES OF INTRODUCING MARKETING AND CONTROL IN THE COMPANY'S OPERATIONS

A general diagram of internal audit in the company's in Figure 1.

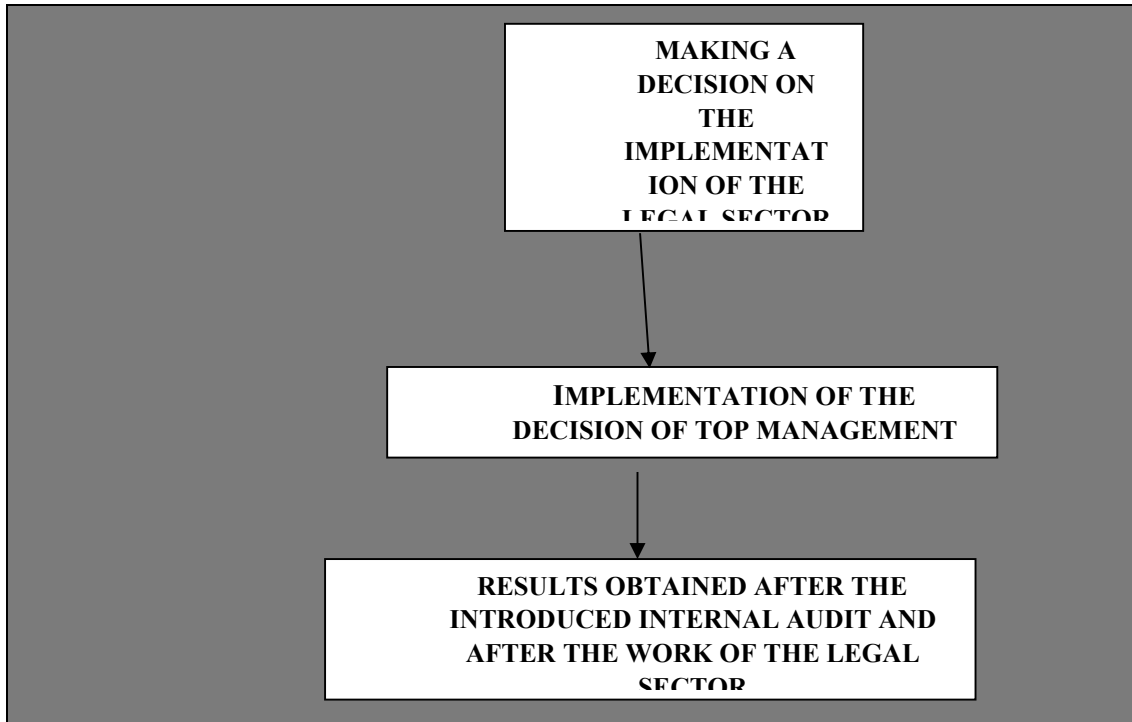

Figure 1: Presentation of what is necessary for the work of internal audit in companies.

3. ACTIVITIES OF MARKETING AND TOTAL ECONOMY IN BUSINESS OF HETEROGENEOUS COMPANIES

The description of the activity is given by the author in the view of Figure 2.

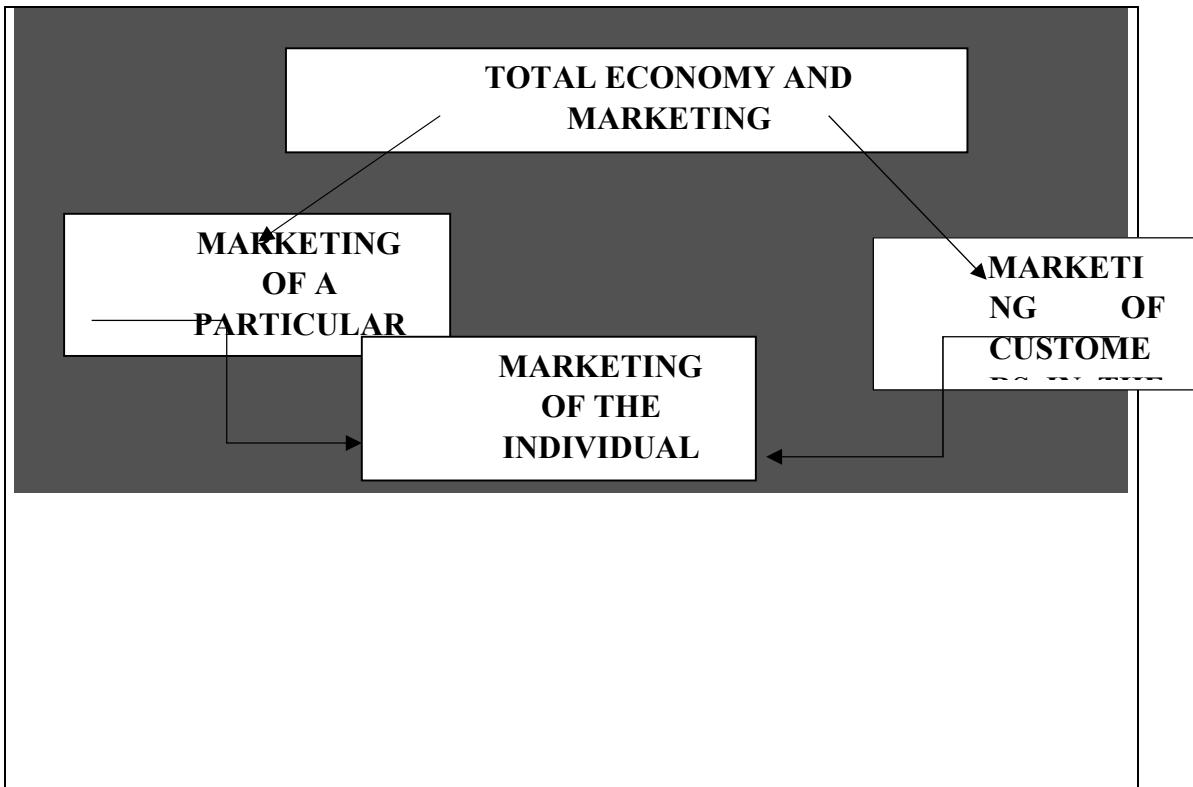

Figure 2: Presentation of marketing in business operations.

4. BASIC INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN THE COMPANY

The most common activities in the work of internal audit that are entrusted to the internal auditor within the scope of work of internal audit are:

1. careful planning of each audit,
2. determine where activities are directed,
3. consider the risks and their significance,
4. take care that each audit is adjusted to the circumstances of the company's operations,
5. view each element of the audit as part of the company's operations,
6. adopt a constructive and positive approach to auditing,
7. encourage changes in the work of the audited entity,

8. perform a careful audit review,
9. provide an independent opinion of the internal auditor and
10. fulfillment of professional and legal obligations based on the audit of the company.

5. CONCLUSION

The paper draws attention to the importance of implementing marketing by following 4 phases, namely: the first phase is characterized by the analysis and definition of the basis of the company's activities, the second phase represents readiness for action on the part of the participants, the third phase systematically influences potential users to accept existing concepts and the fourth phase represents the transition of potential customers to the action of purchasing products or services. In all these phases, it is possible to essentially introduce, first of all, internal control mechanisms, with the help of which it will be possible to improve the business results of the company that undertook those actions. Apart from marketing, another important segment of activities undertaken by top management is the introduction of financial management in companies, all with the aim of increasing the security of management in all parts of the company. Thus, the observation of the organization of the company requires the introduction of other and new forms of control. The focus of the research in this paper was on the operations of heterogeneous companies in the Republic of Serbia. Financial management in modern conditions represents the introduction of a safe mechanism, with the help of which it is possible to substantially improve the process of making business decisions by top management.

REFERENCES

- [1] Popović, S., (2014) Socio-ekonomski faktori ograničenja razvoja agrara, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, monografija, ISBN 978-86-87619-555
- [2] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of software solutions in companies that strive to achieve increased financial stability in their regular business, Temel-IJ, Vol.7.Iss.1. (Mar.2023) 13 - 20 <https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1013b>
- [3] Bakmaz, O., Milošević, M. & Marković, N. (2020). Poslovna Ekonomija, Business Economics, Regionalno planiranje-pojam, teorije i modeli, 2: 75-86, doi: 10.5937/poseko18-30482.
- [4] Bakmaz, O., Bjelica, B., Ivić, Lj., Volf, D. & Majstorović, A. (2017). The significance of the audit profession in the financial analysis of agricultural enterprises of the Republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, pp. 117-123, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L1844–7007.
- [5] Radović, M., Vitomir, J., Laban, B., Jovin, S., Nastić, S., Popović, V. & Popović S. (2019). Management of joint stock companies and farms by using fair value of agricultural equipment in financial statements on the example of IMT 533 Tractor, Economics of Agriculture, 1: 35-50.
- [6] Popović S. (2015). Implementacija heterogenih rizika u radu interne revizije, Revizor 69/2015.
- [7] Popović, S., Novaković, S., Đuranović, D., Mijić, R., Grublješić, Ž, Aničić, J. & Majstorović, A. (2017). Application of international accounting standard-16 in a public company with predominantly agricultural activities, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 30(1):1850–1864.
- [8] Popović, S., Tošković, J., Majstorović, A., Brkanlić, S. & Katić, A. (2015). The importance of continuous audit of financial statements of the company of countries joining the EU, Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Special Issue, 241-246.
- [9] Radović, M., Vitomir, J. & Popović, S. (2021). Impact of internal control in enterprises founded by local self government units: the case of Republic of Serbia, Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics, 32(1): 82–90.
- [10] Vitomir, J., Laban, B., Bakmaz, O., Nikolić, N., Čolović, M. (2019). Audit as a possible way to improve corporate governance with an overview of possible models of determining the risk interval and some of the basic impact factors identified by top management. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 2/2019, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 – 7007.
- [11] Bjelica, B., Bakmaz, O., Mijić, R., Popović, S. & Popović, V. (2017). The implementation of heterogeneous risk to the company's operations and transition countries respecting the behavior of agricultural enterprises in the republic of Serbia. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, 3/2017, 207-213, ISSN 2344 – 3685/ISSN-L 1844 –7007.
- [12] Bakmaz, O., Bjelica, B. & Vitomir, J. (2023). Application of internal audit in processes of reducing corruption in a transitional economy like the Republic of Serbia, Temel-IJ, Vol.7.Iss.1. (Mar.2023) 36 - 42 <https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1036b>
- [13] Bojović, R., Popović, V., Ikanović, J., Živanović, Lj., Rakašćan, N., Popović, S., Ugrinović, V. & Simić, D. (2019). Morphological characterization of sweet sorghum genotypes across environments, The Journal of Anim.Plant Sciences, 29 (3): 721-729.
- [14] Bjelica, B., Bakmaz, O. & Vitomir, J. (2023). The importance of accounting policy in the context of strengthening financial stability in a company that previously implemented internal audit as a mechanism of regular business decision-making, Temel-IJ, Vol.7.Iss.1. (Mar.2023) 57 - 63 <https://doi.org/10.52576/TEMEL237.1057b>
- [15] Ugrinović, V., Popović, V., Ugrinović, M., Filipović, V., Mačkić, K., Ljubičić, N., Popović, S. & Lakić, Ž. (2021). Black Oat (*Avena strigosa* Schreb.) Ontogenesis and Agronomic Performance in Organic Cropping System and Pannonian Environments, Agriculture 2021, 11(1): 55.

CONSUMERISM AND THE FIGHT AGAINST SUBSTANDARD DRUGS IN ANAMBRA STATE, NIGERIA.**Dr. Cosmas Anayochukwu Nwankwo***⁴Department of Marketing, Faculty of Management Sciences, Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu University, Anambra State, Nigeria.***Eze Solomon Uchechukwu***²Department of Business Administration, Faculty of Management Sciences, Nnamdi Azikiwe University, Anambra State, Nigeria***Dr. Emmanuel Chidozie Ndubuisi***⁴Department of Marketing, Faculty of Management Sciences, Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu University, Anambra State, Nigeria.***Dr. Nkoli Augustina Chendo***⁴Department of Marketing, Faculty of Management Sciences, Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu University, Anambra State, Nigeria.***ABSTRACT**

This research examined the “the effect of consumerism and the fight against substandard drugs in Anambra State”. The study seeks to evaluate consumer’s response against substandard drugs in Anambra state. The study is aimed at examining the prospects and level of consumer protection movement in Nigeria; bringing out measures/tools that will help to support encourage/increase the intensity of the movement; enlightening the public more on their “Rights” against fake drug marketing; and highlighting the impact of fake drug proliferation on consumers and economy at large. Conceptual framework, theoretical and empirical review was reviewed. The study was anchored on theory of consumer law . The study adopted descriptive survey design. The population of the study comprises of all the registered drug dealers and some consumers in Anambra State. Data were collected from primary and secondary sources. The main instrument used in collecting the primary data was questionnaire. A pilot survey was used to determine the reliability of the instrument. Data were presented in tables as frequency distribution while Pearson Product Moment Correlation were employed in testing the hypothesis with the aid of Statistics Packaged for Social Science (SPSS) version 20. The result of the findings reveals that the level of consumer protection movement in Nigeria is low. Also the entrenching of consumer protection laws will encourage/increase the intensity of the consumer protection movement in Nigeria. And fake drug proliferation has a negative impact on consumers and economy at large. In regard to the findings, the study recommends that due to the complexity of the drug production and distribution system, there is no single technique that can eliminate the public health threat posed by fake pharmaceuticals. As such, a layered strategy is fundamental, involving a wide array of inter-agency actors from within and outside the government; enhanced cooperation

between international bodies and improved partnership with legitimate private supply chain to help reduce the prevalence of fake drugs in Nigeria. Immediate action would include: Increased awareness on the counterfeiting of drugs to the public; reduction in the importation of drugs and increased local production of drugs which would make drugs cheaper and readily available.

Keyword: Consumerism, Substandard, Drugs Fight, Anambra State

**METHODOLOGICAL ASPECTS REGARDING THE PERFORMANCE AUDIT
AND RISK ANALYSIS IN THE ACTIVITY OF COMMERCIAL BANKS**

Assoc. Pr. Dr. Victoria POSTOLACHE

Alecu Russo Balti State University, Faculty for Exact, Economic and Natural Science,

Department of economic sciences, Balti, Republic of Moldova

ORCID: 0000-0003-4023-9705

ABSTRACT

Currently, various forms of management auditing are increasingly widespread, especially performance auditing, which focuses on evaluating the effectiveness, efficiency and profitability of the audited system. The audit activity as such is generated by the market economy and is an integral part of the mechanism of this economy. In today's business environment, the variability of the competitive environment, the complexity of business processes, the increase in the size of organizations, limited resources, banks need competitive advantages more than ever. The composition, content and quality of information that is involved in the audit and analysis in evaluating the effectiveness of commercial banks, play a decisive role in the results of the activities. The article deals with methodological aspects of performance audit and risk management of commercial banks. Despite the urgent need to develop these issues, the national practice of performance auditing and risk management has not received a comprehensive solution.

Keywords: performance audit, banking risks, integrated risk management system, audit methodology, risk-based control, risk management.

**FINANCIAL EFFICIENCY OF DIFFERENT RICE PRODUCTION MODELS
IN THE FLOODPLAINS OF THE VIETNAMESE MEKONG DELTA****Nguyen Thanh Binh***Mekong Delta Development Research Institute, Can Tho University, Vietnam***Ho Thi Thu Nga***Mekong Delta Development Research Institute, Can Tho University, Vietnam***Le Van Thuy Tien***Mekong Delta Development Research Institute, Can Tho University, Vietnam***Nguyen Hoang Khai***Mekong Delta Development Research Institute, Can Tho University, Vietnam***ABSTRACT**

Rice production in the floodplains of the Vietnamese Mekong Delta is divided into two ecological zones including semi-dike and full-dike systems. The semi-dike system is characterized by the model of two rice crops per year (2C1Y) while the full-dike system is occupied by the model of three rice crops per year (3C1Y). A comparison of financial efficiency between the 2C1Y and 3C1Y models was carried out in An Giang province through a household survey of 60 rice farmers (30 in the semi-dike zone and 30 in the full-dike zone) in March 2022. Research results show that the profit of the 2C1Y model is VND⁶⁵ 46.9 million compared to the 3C1Y model of VND 61.0 million. However, the financial efficiency of the 2C1Y model is higher (1.20 compared to 0.99) because the production cost of the 3C1Y model is very high (VND 63.1 million versus VND 39.6 million). We can conclude that the more intensive rice cultivation, the higher the cost and the lower the financial efficiency. In addition, a high level of intensification also causes damage to the ecological systems. This result contributes to the orientation of agricultural transformation towards more sustainability in the future in countries with rice-based farming systems such as Vietnam.

Keywords: dike systems, farmer, financial efficiency, Mekong delta, rice

⁶⁵ Viet Nam Dong (1 USD = 23,500 VND)

1. Introduction

Vietnam is a country located in Southeast Asia with a total area of 331,334 km². The population in 2021 was 98.5 million inhabitants; of which 37% live in urban areas and 63% live in rural areas. Gross Domestic Product (GDP) per capita at current prices was estimated at about USD 3,552 USD. The current GDP structure includes agriculture, forestry, and fishing 12.6%; industry and construction 37.4%; services 41.2%; and products taxes less subsidies on products 8.8% (GSO, 2022). Thus, Vietnam is still a low-middle-income country; most of the population lives in rural areas and relies on the agricultural sector.

The Vietnamese Mekong Delta (VMD) is one of the two great deltas of Vietnam that plays an important role in agricultural production, not only for national food security but also for export. Indeed, accounting for only 12% of the country's land area and 21% of the national population, but the VMD contributes over 50% of rice production and 70% of aquaculture production annually (GSO, 2022; Binh *et al.*, 2023). In 2022, Vietnam exported 6.8 million tons of rice, of which about 90% of rice exports were contributed by the VMD. This helps Vietnam become one of the world's leading rice exporters nowadays; for example, ranking as the third in 2022, just after India and Thailand (Binh *et al.*, 2021; FAO Statistics).

An Giang is a province situated in the upper part of the VMD. Due to its location, the large of province areas are flooded every year from August to November because of overwater flow from the Mekong River. In order to cope with floods, the government and local people have invested in many embankment works, especially after the historic flood in 2000 (Luu *et al.*, 2022a; Binh *et al.*, 2022). Thanks to this system of dikes, the cultivated area and rice output in An Giang increased continuously over the years. According to Binh *et al.* (2022), rice planted areas in An Giang increased 2.9 times, from 218 thousand ha in 1975 to 637 thousand ha in 2020 while rice production grew at a higher level (8.0 times) from 0.5 million tons to 4.0 million tons in the same period. Depending on the height of the dike and water management regime, the rice production system in An Giang is divided into two main areas: the semi-dike zone with low-elevation is suitable for two rice crops per year (2C1Y) model and the full-dike area is suitable for three crop production (3C1Y) model (Luu *et al.*, 2022a).

The question is whether the level of intensive farming in production increases but the efficiency increases accordingly, especially in the context of food price fluctuations, climate change impacts and over-exploitation of water resources from upper countries in the Mekong River Basin? This study was conducted in An Giang to compare the financial efficiency of two different rice production models in two typical ecological zones of the VMD.

2. Methodology

2.1. Description of research site

The study was carried out in An Giang province. An Giang was selected because it is located in the floodplains of the VMD (Figure 1). Many irrigation systems have been invested in flood control and rice development (Luu *et al.*, 2022a; Binh *et al.*, 2022). It is one of the biggest rice production areas in Vietnam (GSO, 2022). The province also is being affected by climate change impacts and hydropower dam development in upper Mekong River Basin (Luu *et al.*, 2022b; Tran *et al.*, 2019). In addition, An Giang has two typical rice production systems (2C1Y and 3C1Y) so it is suitable to compare financial performance (Binh *et al.*, 2022).

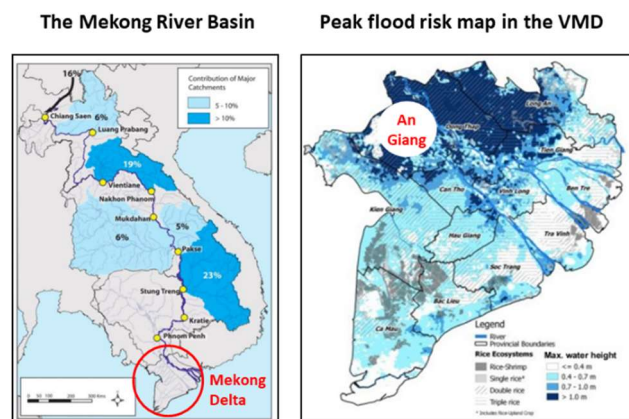

Figure 1: Map showing the research site (Based on Binh *et al.*, 2022)

An Giang land area, population, rice planted areas and production are presented in Table 1. The total land area is about 353,683 ha; of which, agricultural land is accounted for 83.9%; non-agricultural land 15.8%; and unused land 0.3%. The total population is 1.9 million people; of which 33.8% living in urban areas and 66.2% living in rural areas. Regarding rice production, the total planted areas in 2021 were 624,959 ha. Rice production reached 4.1 million tons. According to GSO (2022), An Giang is the province with the second largest rice area and production in Vietnam, just after Kien Giang province.

Table 1: Land, population, and rice data in An Giang province

Items	Unit	Data as 2021
Total land areas	Ha	353,683
Agricultural land	Percentage	83.9
Non-agricultural land	Percentage	15.8
Unused land	Percentage	0.3
Total population	People	1,909,506
Urban	Percentage	33.8
Rural	Percentage	66.2
Planted rice areas	Ha	624,959
Winter-Spring crop	Ha	230,392
Summer-Autumn crop	Ha	228,939
Autumn-Winter crop	Ha	161,098
Traditional crop	Ha	4,531
Rice production	Tons	4,143,032
Winter-Spring crop	Tons	1,771,761
Summer-Autumn crop	Tons	1,404,145
Autumn-Winter crop	Tons	946,638
Traditional crop	Tons	20,488

(Source: AGSO, 2022)

2.2. Data collection and analysis

A household survey was conducted in March 2022 in An Phu district, An Giang province. A total of 60 rice farmers participated in this survey; of which 30 households belong to the semi-dike zone characterized by 2 rice crops per year and 30 households in the full-dike zone with 3 rice crops per year. The questionnaires consisted of three main parts: (1) Household livelihood capitals; (2) Seasonal calendar and rice cultivation practices; and (3) Production costs, revenues and profits. Financial efficiency was calculated step-by-step as follows (Cam and Binh, 2022):

- **Total costs (A)** = f(land preparation, seeds, fertilizers, pesticides, irrigation, harvest, and other costs)
- **Total revenues (B)** = Production x Price

- *Profits (C)* = Total revenues (B) – Total costs (A)
- *Financial efficiency (D)* = Profits over total costs (C/A)

An independent-sample T-test technique was applied to compare the analytical parameters between two rice farming models at a 5% significance level (Trong and Ngoc, 2008). Excel and SPSS software were used to manage and analyze the collected data. In this paper, the results of the household survey are structured and presented into three main parts including household livelihood capitals, seasonal calendar, and financial efficiency.

3. Results and discussion

3.1. Household livelihood capitals

A comparison of key household livelihood capitals between the two rice production models is depicted in Table 2. Research results show that farmers have experience in rice cultivation from 22 to 24 years and there is no difference between the two models via T-test at 5% significance level. On average, each household has 1.43 laborers in the 2C1Y model and 1.33 laborers in the 3C1Y model. The average age of rice farmers in the 2C1Y and 3C1Y models is 48.6 and 52.9 years old, respectively. In terms of education, farmers who practice the 2C1Y model have 7.1 years of schooling while farmers in the 3C1Y model are only 5.0 years of schooling. The average land area per household of the 2C1Y model is 2.54 hectares and the 3C1Y model is 1.58 hectares. In general, the indicators of household resources do not differ between the two models with the exception of years of schooling.

Table 2: Comparison of household livelihood capitals between two farming models

Items	Unit	Farming models		P-value (T-test)
		Two crops	Three crops	
Experience in rice farming	Year	24.0	22.2	0.529
Labors	Person	1.43	1.33	0.434
Age of farmers	Year	48.6	52.9	0.168
Years of schooling	Year	7.1	5.0	0.032
Household land areas	Ha	2.45	1.58	0.054

(Source: Household survey, 2022)

3.2. Seasonal calendar

The seasonal calendar of the two models is shown in Figure 2. The cropping patterns depend on the water level in the Mekong River and the local dike system situation. On average of 20 years of hydrological data, the water level at Tan Chau

station (one of Mekong River branches in An Giang province) gradually increased from June and peaked in October. Traditionally, there was no dike and farmers only cultivated one rice crop per year (floating rice). When the government invested in dikes, people started to increase crops. In the closed-dike area with full control of water, farmers grow three rice crops per year. The Winter-Spring (WS) crop begins in November and ends in mid-January. Next, it is the Summer-Autumn (SA) crop from March to mid-June and the Autumn-Winter (AW) crop from July to October. In the semi-dike area, farmers can only grow two crops of WS and SA. From August to October, flood water overflows the fields, bringing alluvium and natural aquatic resources to local people.

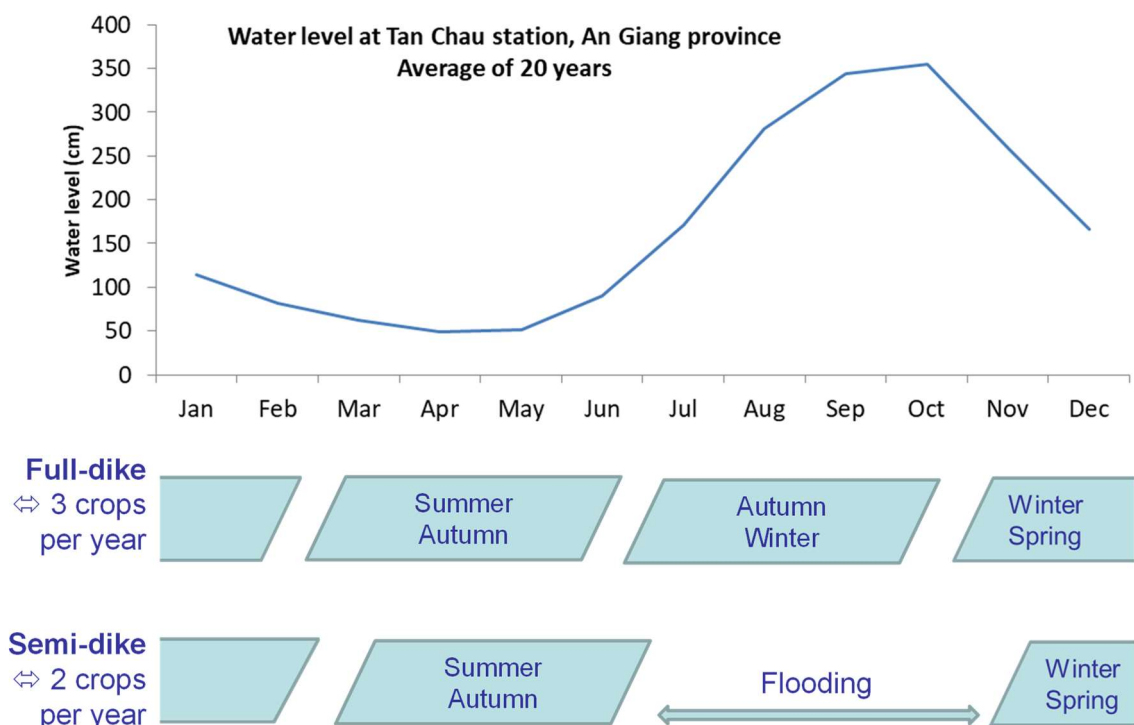

Figure 2: Seasonal calendar for different rice production models

3.3. Financial efficiency

3.3.1. Winter-Spring crop

Analysis of financial efficiency in WS crop is presented in Table 3. Research results show that there was no difference in total costs between the two models through T-test at a 5% significance level. In the 2C1Y model, the total costs were VND 22.3 million per ha compared to VND 23.2 million per ha in the 3C1Y model. Fertilizers and pesticides account for a high proportion of total costs. In the 2C1Y model, the cost of fertilizers was VND 9.4 million per ha (accounting for 42% of the total costs) and the cost of pesticides was VND 3.8 million per ha (equal to 17% of

the total costs). Similarly, the costs of fertilizers and pesticides in the 3C1Y model accounted for 47% and 17% of the total costs in the WS crop, respectively.

Although the total costs did not differ between the two models, the total revenues did ($P < 0.01$). The 2C1Y model had higher total revenues than the 3C1Y model (VND 47.4 million per ha versus VND 43.9 million per ha). The main reason is productivity. Indeed, the rice yield of the SW crop in the 2C1Y model reached 8.0 tons per ha while that in the 3C1Y model was only 7.2 tons per ha ($P < 0.01$). As a result, the profits of the 2Y1C model were higher than that of the 3C1Y model. The profits of the 2C1Y model were VND 25.1 million per ha while they were only VND 20.7 million per ha in the 3C1Y ($P < 0.01$). Finally, the financial efficiency of the 2C1Y gained 1.15, higher than that of the 3C1Y, only 0.92 ($P < 0.01$).

Table 3: Comparison of financial efficiency between two farming models in WS crop

Items	Farming models		P-value (T-test)
	Two crops	Three crops	
<i>A. Total costs (mil VND/ha/crop)</i>	<i>22.3</i>	<i>23.2</i>	<i>0.157</i>
Land preparation	1.7	1.6	0.008
Seeds	2.2	2.3	0.633
Fertilizers	9.4	11.0	0.004
Pesticides	3.8	4.0	0.452
Irrigation	1.5	1.4	0.300
Harvest	2.6	2.6	0.791
Other costs	1.1	0.4	0.003
<i>B. Total revenues (mil VND/ha/crop)</i>	<i>47.4</i>	<i>43.9</i>	<i>0.001</i>
Yield (tons/ha/crop)	8.0	7.2	0.000
Market price (VND/kg)	5,933	6,056	0.001
<i>C. Profits (B-A)</i>	<i>25.1</i>	<i>20.7</i>	<i>0.001</i>
<i>D. Financial efficiency (C/A)</i>	<i>1.15</i>	<i>0.92</i>	<i>0.004</i>

(Source: Household survey, 2022)

3.3.2. Summer-Autumn crop

Table 4 presents the comparison of financial efficiency between two farming models in the SA crop. Unlike the WS season, all parameters of total costs, total

revenues, profits, rice yield, and financial efficiency of the SA crop in the two models were not different through the T-test at a 5% significance level. Total costs, total revenues, and profits of the 2C1Y model were VND 17.4 million; 39.1 million; and 21.8 million per ha. Those parameters in the 3C1Y model were VND 18.3 million; 38.7 million; and 20.4 million per ha respectively. The SA rice yield of the 2C1Y was 6.6 tons per ha and the 3C1Y was 6.4 tons/ha. Finally, the financial efficiency of the two models was 1.27 and 1.15, respectively ($P>0.05$).

Table 4: Comparison of financial efficiency between two farming models in SA crop

Items	Farming models		P-value (T-test)
	Two crops	Three crops	
A. Total costs (mil VND/ha/crop)	17.4	18.3	0.112
Land preparation	1.6	1.6	0.640
Seeds	2.0	2.2	0.097
Fertilizers	5.2	6.3	0.023
Pesticides	3.2	3.8	0.209
Irrigation	1.5	1.6	0.643
Harvest	2.5	2.6	0.481
Other costs	1.2	0.4	0.008
B. Total revenues (mil VND/ha/crop)	39.1	38.7	0.714
Yield (tons/ha/crop)	6.6	6.4	0.146
Market price (VND/kg)	5,890	6,006	0.217
C. Profits (B-A)	21.8	20.4	0.266
D. Financial efficiency (C/A)	1.27	1.15	0.132

(Source: Household survey, 2022)

3.3.3. Whole year financial efficiency

There were differences in total costs, total revenues, profits, and financial efficiency between the two models in one year ($P<0.01$). The 2C1Y model had total costs of VND 39.6 million per year while the 3C1Y was VND 63.1 million per ha. In terms of total revenues, the 2C1Y model reached VND 86.5 million per year compared to VND 124.1 million per year in the 3C1Y model. The profits of the 3C1Y model were also higher than that of the 2C1Y (VND 61.0 million versus VND 46.9 million per year). However, the financial efficiency of the 2C1Y model was better; 1.20 versus 0.99. The financial efficiency of the 2C1Y model performed well thanks to the higher rice yield; for example, the rice yield reached 7.3 tons/ha/crop in 2C1Y compared to 6.8 tons/ha/crop in 3C1Y (Table 5).

Table 5: Comparison of financial efficiency between two farming models

Items	Farming models		P-value (T-test)
	Two crops	Three crops	
A. Total costs (mil VND/ha/year)	39.6	63.1	0.000
B. Total revenues (mil VND/ha/year)	86.5	124.1	0.000
Yield (tons/ha/crop)	7.3	6.8	0.000
C. Profits (B-A)	46.9	61.0	0.000
D. Financial efficiency (C/A)	1.20	0.99	0.001

(Source: Household survey, 2022)

Previous studies showed that financial efficiency of intensive rice production in the VMD ranged from 0.65 to 1.40 (Cam and Binh, 2022; Thoa, 2019; Linh et al., 2017). The results of this study are similar to them. However, our study found that the financial efficiency of the 2C1Y model is better than the 3C1Y model. It is important to convince farmers and government to transform to less input production systems in the future.

4. Conclusion

Research results show that the higher the level of intensification, the higher the investment costs, and the more fertilizers and pesticides are used, leading to environmental pollution, ecological degradation, and community health problem. However, rice yield and financial performance did not differ between the two models. This result is similar to the study of Binh *et al.* (2022) that the ecological resilience of the 3C1Y model was lower than that of the 2C1Y model. Thus, one can conclude that the 2C1Y model is more suitable. However, the real situation shows that farmers still want to do the 3C1Y model because there are no other livelihood activities in the flood season. Therefore, reducing the level of rice intensification and finding alternative livelihoods are necessary for sustainable agricultural development in the future.

REFERENCES

- AGSO (An Giang Statistics Office), 2022. Statistical yearbook 2021. Long Xuyen city, An Giang province, Vietnam.
- Binh N.T., Tien L.V.T., Minh N.A., Minh N.N., and Trung N.H., 2021. Drivers of agricultural transformation in the coastal areas of the Vietnamese Mekong Delta. *Environmental Science and Policy* 122 (2021): 49-58.
- Binh N.T., Tien L.V.T., Tang L.T., Tu N.M., Dung T.D., Quan N.H., 2022. Resilience of various innovative water management practices: the case of rice production in the Vietnamese Mekong Delta floodplains. *Agricultural Water Management* 270 (2022) 107739.
- Binh N.T., Sinh B.T., and Tien L.V.T., 2023. Transformational policies and strategies framework accelerating green transition – The case of agriculture in Vietnam. *Environmental Progress & Sustainable Energy* (2023) e14108.
- Cam T.T., and Binh N.T., 2022. Comparison of financial efficiency of rice farming by different land scales in Vung Liem district, Vinh Long province. *Scientific Journal of Can Tho University* 58(2022): 267-273.
- GSO (General Statistics Office), 2022. Statistical yearbook 2021. Statistical Publishing House, Ha Noi, Vietnam.
- Luu T., Verhallen M., Dung D.T., William B.S., Binh N.T., and Quan N.H., 2022a. Statistically examining the connection between dike development and human perceptions in the floodplains' socio-hydrology system of Vietnamese Mekong Delta. *Science of the Total Environment* 810(2022) 152207.
- Linh N.T.M., Huan L.P.D., Phung H.V., Trung P.K., Be N.V., and Tri V.P.D., 2017. Assessing effectiveness of the models of large-scale rice field and traditional rice cultivation in Nga Nam district, Soc Trang province. *Scientific Journal of Can Tho University* 2017(2): 45-54.
- Luu T., Voornholt D., Minkman E., Binh N.T., Gverdtsiteli G., Linh T.C., and Quan H.N., 2022b. Mismatches between policy planning and implementation on the actively living with flood approach in the Vietnamese Mekong Delta. *Water International* 47 (2) 297-320.
- Thoa N.T.K., 2019. Analysis of economic efficiency of rice farmers with and without cooperatives in the Vietnamese Mekong Delta. Master thesis in Agricultural Economics, Can Tho University, Vietnam.
- Tran T.A., Pitlock J., and Tuan L.A., 2019. Adaptive co-management in the Vietnamese Mekong Delta: examining the interface between flood management and adaptation. *International Journal of Water Resources Development* 35 (2): 325-341.
- Trong H., and Ngoc C.N.M., 2008. Data analysis with SPSS. Hong Duc Publishing House, Ho Chi Minh City, Vietnam.

**HUMAN CAPITAL TO PROMOTE KNOWLEDGE-BASED ECONOMY IN
INDIA AND GLOBAL****M.K.GANESHAN**

*Ph.D Research Scholar in Management
ICSSR Doctoral Fellowship
Alagappa Institute of Management
School of Management
Alagappa University, Karaikudi
<https://orcid.org/0000-0003-2407-1527>*

Dr. C.VETHIRAJAN

*Professor and Head
Department of Corporate Secretaryship
School of Management
Alagappa University, Karaikudi, Tamil Nadu, India*

ABSTRACT

In support of innovation, the creation of a knowledge economy must be prioritized. This study focuses on the significance of determining how human capital contributes to inventive growth and the development of a knowledge economy. The foundation of the knowledge economy is product knowledge and high-quality education, both of which help transform intellectual capital into profitable endeavors. This study is based on knowledge of economic theories, technology, and globalization in developed economics. Human capital is the information that people have learned that boosts their productivity and elevates the worth of their contributions. It comprises the worker's social networks and relationships as well as other personal traits including loyalty, dependability, multitasking, and adaptability. Human capital expansion in fields like research, education, and management promotes innovation, social well-being, equality, higher levels of production, and higher participation rates, all of which support economic growth. The international economy has shifted towards a knowledge-based model as a result of globalization, bringing with it the best practices from each nation's economy. Additionally, knowledge-based elements foster a connected, international economy in which trade secrets and human skills are valued as significant economic resources. This research-based data is related to secondary data and a review of the literature. India has a lot of advantages as it works to transition to a knowledge-based economy, including access to trained employees and a democratic government. In a knowledge economy, intangible assets like the knowledge of workers or intellectual property may make up a sizeable portion of its value. Understanding the significant impact of research, cutting-edge technology, and innovations in the global economy is necessary for the transition to a knowledge economy. Finally, it makes it possible for resource-based nations to go from

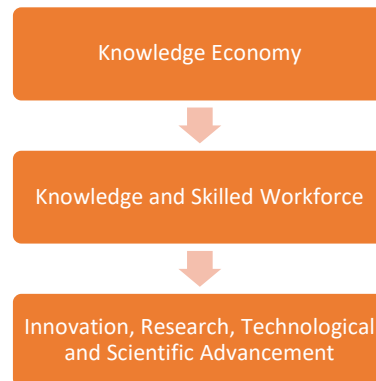
this state to one of high technology. The foundation of high-skilled development is the conversion of knowledge into a source of value and the engine of economic progress.

Keywords: Knowledge economy, human capital, information technology, globalization, innovation

Introduction

The idea of human capital was first put forth by Scottish economist Adam Smith in the 18th century. The "acquired and useful abilities of every member of the society," as he put it, was human capital. In his book "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", which examined a nation's wealth, knowledge, training, abilities, and experiences, Adam Smith made reference to the idea. He maintained that education and training may increase human capital. The institutions of society profit from this. Additionally, it helps the economy as a whole grow economically. Smith claims that makes it a win for everyone. In more recent times, the phrase labour necessary to produce manufactured things has been referred to. However, Gary Becker and Theodore Schultz, who coined the phrase in the 1960s to reflect the worth of human capacities, employed the most recent theory, which was developed by a number of different economists. According to Schultz, human capital may be used to increase the quantity and quality of output just like any other type of capital. The acceleration of scientific and technological progress, the increase in labour productivity, and the significance of information technologies, intelligence, and scientific knowledge embedded in human capital are all associated with the transition from the industrial age to the postindustrial knowledge-based economy.

The intellectual capital, innovation hubs, and technological resources of the country are displayed via the knowledge economy. The knowledge model makes use of scientific advancements and discoveries to priorities output creation most effectively. Knowledge workers, information, and innovation capability, as well as intangibles like patents, copyrights, proprietary software, and knowledge processing, are crucial elements of the knowledge-based model. Knowledge, both implicit and explicit, is crucial. Skilled personnel should hold the necessary degrees or certificates. They should also possess technical, interpersonal, and problem-solving abilities. Education and skill development, information and technology infrastructure, research, and the innovation system are the primary components of this new economy. A skilled labour force is valued by the system, and skilled individuals fill key job roles. Additionally, spending money on education and training produces knowledgeable individuals with the skills necessary to conduct research and produce scientific knowledge.

The following are the primary issues facing decision-makers in government and business: It is challenging to "go it alone." For projects to be successful, stakeholders, particularly employees and business partners, must have comparable perspectives. Alone reward and recognition systems sometimes fall short of adequately recognizing contributor contributions. They are related to traditional economic performance indicators because return on investment is calculated using conventional accounting procedures, necessitating the support of senior executives for investments in knowledge-enhancing activities.

OBJECTIVES OF THE STUDY

The objectives of the present study are:

1. To understand human capital and knowledge-based economies in India and from a global perspective
2. To study how to integrate human capital and knowledge economies in the present scenario.
3. Criticism of human capital theories and increase human capital?
4. How to avoid human capital risk in organizations
5. To suggest a knowledge-based economy

REVIEW OF LITERATURE

Natalya Guz and Margarita Kvashnina (2022), entitled "Human capital and the knowledge economy as key challenges of post-industrial society", Human capital, the foundation of both social and intellectual capital, is evolving from just being a factor in competitiveness to becoming the main source of social prosperity. The development of fundamentally altered economic and production relations against the backdrop of economic globalisation is intimately related to changes in social and labour relations, particularly in employment models. The challenges associated with the formation and growth of human capital in the modern world stem from the fact that, on the one hand, people develop the most cutting-edge systems, including technology, technological knowledge, high-tech production methods, and market opportunities, which must be effectively and thoroughly managed.

Olha Podra et al. (2020), "Innovative development and human capital as determinants of the knowledge economy", A knowledge economy can only grow if intellectual and human capital are used effectively. The development of measures for human capital's formation, accumulation, preservation, and reproduction in order to increase national competitiveness on the global market is centred on the necessity to identify human capital as a key factor in providing innovative development and ensuring the country's competitiveness.

Yaroslav Drozdovsky (2021), in the article "Innovation and Human Capital in a Knowledge Economy", The term "knowledge-based economy" was created to explain how advanced economies are more reliant on knowledge, information, and highly skilled workers, as well as how the private and public sectors have a rising demand for easy access to all of these resources. For inventive progress and to ensure the nation's competitiveness through the effective use of intellectual resources and human capital, the development of a knowledge economy is a top goal.

METHODOLOGY

Based on secondary data, the current research endeavour has followed the research techniques listed below. Design of the study: The research paper is mostly a descriptive and exploratory investigation. Based on the information that was available, secondary data was gathered from several journals and research articles from the Research Gate, Google Scholar, and Google websites.

KNOWLEDGE ECONOMY-MEANING

The knowledge economy looks at how "human capital," or education and knowledge, can be used as a productive asset or business product that can be sold and exported to generate profits for people, firms, and the economy as a whole. Any tangible asset is less significant than intellectual capital. Learn more about the recent changes in the global economy brought about by knowledge-based sectors. A population that is well educated and trained will aid in expediting positive social change and ensuring economic development, helping to expedite India's economic progress. A person's education, technical expertise, or problem-solving abilities are all considered to be part of their human capital. One of the most crucial components of human capital is education, as it frequently results in improved economic production, individual income, and family economic mobility.

A knowledge economy relies more on intellectual capital than physical inputs or natural resources to create value through information-intensive activities. A trained human resource that generates the knowledge economy's foundational activities of research, innovation, scientific advancement, and technological advancement is the key to this change.

World Bank: four pillars

The four pillars that the World Bank uses to define knowledge economies are:

1. Institutional frameworks that encourage innovation and the use of knowledge.
2. Availability of skilled labour and a strong educational system.

3. Access to infrastructure for information and communication technologies (ICT).
4. A thriving innovation ecosystem that incorporates the private sector, academia, and civil society.

Characteristics of a Knowledge Economy

Though knowledge economies may vary from one nation to the next, they all have some features in common. Expectations for a knowledge-based economy include the following:

Labour force with a high level of education: Knowledge workers are skilled workers, and these skills typically come from having a high level of education. The competitive edge increases with education. Concerns have been raised that automation fueled by artificial intelligence (AI) and highly skilled people may leave average workers behind in the economy as a whole in future industries.

Information infrastructure: extensive communication technologies are necessary to tap into the worldwide knowledge reservoirs required to power an economy of this kind. Modern information technology allows for faster global communication and more comprehensive data research than ever before.

Intangible assets: Intellectual property and human capital are the most important intangible assets in the knowledge economy. Companies obtain extensive patents to safeguard their ideas and stop the spread of IP to other countries. However, some businesses permit anyone to utilize their technology for the sake of humanity. Entrepreneurship in the information economy is, in either case, more about ideas than it is about replicating anything through a more conventional mass production method.

Systems of innovation with multiple facets: The knowledge economy relies on the global distribution of resources from the public and private sectors. Due to globalization, international firms can now collaborate with governments and academic institutions around the world to develop fresh concepts and marketable goods.

Rapid technological innovations: By every criterion imaginable, technological development is advancing more quickly than ever. Each new technological advancement provides entrepreneurs with brand-new input to boost economic activity for their companies. Many businesses use this information to guide their decision-making as they modify their present business models to account for ongoing innovation.

Understanding Human Capital in HRM

Human capital is crucial to a company because it is frequently claimed that an organization is only as good as its people, from the top down. It is often administered by the HR division of an organization, which is also in charge of hiring, managing, and maximizing the staff. The knowledge, skills, and experience of the workforce can help with this. For both employers and the economy at large, all of this has significant economic value. This investment in human capital may be easily calculated because it is based on the acquisition of skills and knowledge through education. The overall profitability, both before and after any investments, can be calculated by HR managers.

The total profits of the business are divided by the total amount invested in human capital to arrive at any return on investment (ROI).

Human capital risk: Human capital risk is the discrepancy between companies or organization's required human capital and the workforce's actual human capital. A corporation may suffer from inefficiencies, an inability to accomplish its objectives, a bad reputation, fraud, financial loss, and ultimately liquidation as a result of this gap. An organization should train, develop, and support its personnel in order to lessen and eventually eliminate human capital risk.

Human Capital Theories and an Improvement in Social Capital

Theories of human capital: The theory of human capital has drawn a lot of ire from those in the education and training fields. The theory was criticized in the 1960s partly because it justified bourgeois individualism, which was perceived as egotistical and exploitative. The middle class was seen as being part of the bourgeoisie since it was thought that they took advantage of the working class. The approach was also thought to turn employees into capitalists by blaming them for any flaws in the system.

Increase Human Capital: Strategies for doing this include getting more education, automating finances to increase efficiency, broadening one's horizons outside of the social and professional spheres, gaining more experience, taking part in a variety of activities or organizations, developing communication skills, enhancing one's health, and growing one's network.

Knowledge-Economy in India

India's Aspirations for a Knowledge Economy: Comparison to reality only until a strong industrial economy serves as the cornerstone for the Indian vision of a knowledge-based economy will be able to achieve its full potential. For the rain of IT to be genuinely beneficial, it must fall at the proper location, quantity, timing, and purpose. Over the past ten years, the Indian software industry has established an amazing track record. Now, business people, government officials, and politicians are pushing ideas for how India may use information technology to become a knowledge-based economy. Villagers using e-mail on sporadic occasions are used as an example of this change. E-governance is also seen as the future of government.

Firms in a knowledge economy look for connections to encourage inter-firm interaction and learning, as well as external partners and networks to provide supplementary resources. Through these connections, businesses can share resources for production, marketing, and distribution, access fresh research findings, and distribute the costs and risks of innovation.

Biggest knowledge economy

The United Nations Development Programme's Global Knowledge Index, which took over for the World Bank Knowledge Economy Index after 2012, measures the components of a knowledge economy. Based on "enabling factors" for the knowledge economy, including educational attainment, technical and vocational training, innovation,

and communications technology, this index assigns a score to each nation. According to a global ranking of the knowledge economy, Sweden is the best country. In Sweden, the knowledge economy index stood at 9.43 as of 2012. Finland, Denmark, the Netherlands, and Norway round out the top 5. The World Bank Institute developed it in 1995. In 2012, Russia had a value of 5.78 index points, placing it at position 55. The highest score came from Sweden (9.43 points). India's ranking in 2000 was 103 (rank) and 3.14 points. India ranked 109th in the world in 2012 with a score of 3.06 points.

Table 1. Knowledge-Economy Index by country: 2000, 2012

Rank	Country	Point	Rank	Country	Point
64	Russian Federation	5.28	55	Russian Federation	5.78
1	Sweden	9.65	1	Sweden	9.43
2	Netherlands	9.34	2	Finland	9.33
3	Denmark	9.32	3	Denmark	9.16
4	United States	9.28	4	Netherlands	9.11
5	Switzerland	9.28	5	Norway	9.11
6	Australia	9.27	6	New Zealand	8.97
7	Norway	9.25	7	Canada	8.92
8	Finland	9.22	8	Germany	8.9
9	New Zealand	9.19	9	Australia	8.88
10	Canada	9.07	10	Switzerland	8.87
145	Dominica	n/a	145	Haiti	-

CONCLUSION

As India moves towards becoming a knowledge economy, it has the potential to become a national leader in the advancement of innovation and technology. Because the information economy is always changing, successful employees must have a high level of education and training. Bharat Net, the national digital library, local language content accessibility, cheaper data and device costs, and other government programmes The state will promote economic growth, generate jobs, and advance itself by assisting entrepreneurs, upskilling the workforce, and establishing forward-thinking enabling legislation. Long-term economic growth is fueled by the knowledge economy. One of the most crucial elements in the evolution of contemporary civilization is the direct production of information and knowledge. The level of knowledge-based sectors, information and communication infrastructure, scientific foundations for growing knowledge-based economies, and emerging technologies all influence leadership around

the globe today. In order for India to respond with full involvement in the global economy, economic modernization should be a long-term strategic goal for the nation.

REFERENCES

- Drozdovsky, Yaroslav (2021) Innovation and Human Capital in a Knowledge Economy, 283-290.
- Ibrahim Al Majali, Salam Nawaf Almomani (2020), Human Capital Development in a Knowledge Economy, *Test Engineering and Management*, Volume 83, 28308 – 28314.
- Natalya Guz and Margarita Kvashnina (2023) Human capital and the knowledge economy as key challenges of post-industrial society, E3S Web of Conferences 381, 02041, Aquaculture 2022, 1-6. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202338102041>
- Krasova, E. (2021), Human Capital in Sustainable Development of the Information Economy: Euphoria and Reality. In Proceedings of the International Scientific and Practical Conference on Sustainable Development of Regional Infrastructure (ISSDRI 2021), 533-539. ISBN: 978-989-758-519-7 DOI: 10.5220/0010593505330539.
- Madalina Cristina Tocan, (2012), "Knowledge Based Economy Assessment," *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*, ScientificPapers.org, 2(5), 1-13.
- Olena Vinnychuk, Larysa Skrashchuk, Igor Vinnychuk (2014), Research h of Economic Growth in the Context of Knowledge Economy, *Intellectual Economics*, 8, 1(19),116–127.
- Olha Podra, Nataliia Litvin, Zinaida Zhyvko, Marta Kopytko, Liliia Kukharska (2020), Innovative development and human capital as determinants of knowledge economy, *Business: Theory and Practice*, 21(1): 252–260. <https://doi.org/10.3846/btp.2020.11305>
- Yigitcanlar, Tan, Carrillo, Francisco Javier, Metaxiotis, Kostas, &n Ergazakis, Kostas (2010) Editorial : knowledgebased development of cities : a myth or reality? *International Journal of Knowledge-Based Development (IJKBD)*, 1(3), 153-157.
- 9.https://digital.gov.ru/en/activity/statistic/rating/indeks-ekonomiki-znaniy/?utm_referrer=https%3a%2f%2fwww.google.com%2f#tabs|Compare:Points

ANALYSIS OF BUSINESS FEASIBILITY STUDY ON “DASUKI” PATTERN
CUTTING SERVICES

Erika Dwi Septiani¹

Faculty of Islamic Economics and Business, UIN KH Abdurrahman Wahid Pekalongan

ORCID: 0009-0003-7822-8195

E-mail: erikadwiseptiani@mhs.uingusdur.ac.id

Muhammad Taufiq Abadi²

ORCID: 0000-0001-9705-7756

Abstract

In the business world, quality can be said to be a very powerful tool in an effort to maintain a company's business. (Machfudi, Wahyudiet al. 2019) To be able to win the competition, companies need to pay close attention to aspects of customer satisfaction. Therefore the purpose of this study is to analyze the business feasibility test on the "Dasuki" pattern cutting service. The research approach used is qualitative in the form of field observations by conducting direct interviews with informants as well as information from the internet as a reference so that data can be easily processed and presented systematically. Sampling used the Purpose Sampling Technique where the researcher took the customer criteria from the "Dasuki" pattern cutting service. The results of this discussion are that the "Dasuki" material cutting service business is feasible because apart from the aspect of exploiting business opportunities that exist in Karangasari village also from market aspects, business partners or competitors, promotions,

Keywords: Business Feasibility Study, Market and Marketing Aspects

1. INTRODUCTION

In mass-producing clothing or textile products, it is necessary to support qualified human resources and technology. There are various mass cutting technologies, namely straight knife, round knife, band knife, laser cutting and so on. This machine has been widely applied in garment and professional garment companies. because the price is very expensive, so not all convection have it. For those who are starting a business, especially in textile products, but do not have enough capital to buy a sophisticated cloth cutting machine, cloth pattern cutting services are very useful.(Kezka nd)

The aspects of the business feasibility study that the researchers examined focused on market and marketing aspects where the things discussed were demand in the form of types of consumers, business partners and demand projections. Another aspect of market and marketing is the offer which discusses business development from the start of the pilot to future estimates as well as the factors that influence the offer. Then there is a price comparison with other similar competitors, their marketing strategy as well as sales and market share estimates that can be mastered by business people, especially in the "Dasuki" pattern cutting service.

Pekalongan is a city that is a center for convection and garments whose products have been distributed to many cities in Indonesia. One area that has a large number of convection production is in Karangsari Village, Bojong District, where there are more than 30 convection entrepreneurs, starting from the production of hijab, clothes and pants. The large number of convection businesses has created other business opportunities such as cloth pattern cutting services. It is not certain that there is a fabric cutting facility at each convection making cloth cutting services much sought after by these convection owners, because this service provides cutting of materials according to patterns that have been made by previous clients.

In the "Dasuki" cloth pattern cutting service, he began to work on it since 2018, seeing a possible business opportunity to open this service, Mr. Dasuki as the business owner dared to start this business. Supported by a relationship of friends who also have a confectionery, they offered Mr. Dasuki to open a cloth pattern cutting service so that they could work together later. With a loan capital of IDR 15,000,000 from a bank, the "Dasuki" pattern cutting service business still exists today, and even more convection manufacturers are using this service.

The purpose of this study is to analyze how feasible or not the business is in accordance with the criteria for the due diligence aspect. In this case the researcher focuses on market and marketing aspects which include demand, supply, price, marketing program as well as forecast sales and market share that can be mastered. By using a qualitative approach in the form of direct interviews and data collection methods in the form of primary data from informants and secondary data from internet information in the form of literature, as well as purposive sampling, researchers can conclude whether the opportunity for cloth pattern cutting services "Dasuki" is a promising business and worth it or not.

2. RESEARCH METHODS

2.1 Types and Research Methods

This research is included in field research because primary data will later be explored and obtained from sources in the field. The method used in this research is descriptive qualitative. Qualitative methods are used to gain a broader and deeper understanding of the problems studied, especially regarding business feasibility in the "Dasuki" pattern cutting service.

2.2 Research sites

This research took place in Karangsari Village, especially the owner of the "Dasuki" pattern cutting service business. Karangsari Village was chosen because this area has a lot of people who have convection businesses, so it opens up new business opportunities, one of which is cloth pattern cutting services. Then the "Dasuki" pattern cutting service business was chosen because this business has been running for quite a long time, namely about 5 years and already has quite a number of business partners and is steady. In addition, it is strategic because it is close to where the researcher lives so that it can facilitate access to research later.

2.3 Research Subjects and Sampling

The subjects of this study were Mr. Dasuki as the owner of a cloth pattern cutting service business and customers of Mr. Dasuki's services. The sampling using purposive sampling technique.

2.4 Research Data Sources

The data used are primary data and secondary data. The primary data here is obtained by means of direct interviews with informants as well as passive observation of matters related to the object under study. While secondary data obtained from literature sourced from the internet.

2.5 Data collection technique

Data analysis techniques were carried out through stages. The first stage is data collection followed by data presentation then data verification and the last is drawing conclusions. By using qualitative research methods, it will be easier to find existing problem points and the results will be described in accordance with the problems found. Researchers used many methods to collect data, including interviews, documentation, recording, and observation. However, dominantly the researchers used an interview strategy from the four data collection methods.

3. RESULTS AND DISCUSSION

3.1. Research result

The results of research conducted on the "Dasuki" pattern cutting service business use a simple marketing method that utilizes relationships, honesty, service and customer satisfaction. The capital used in the "Dasuki" pattern cutting service business is classified as not too large. With a capital of approximately Rp. 15,000,000, if you look at the results of the provision of these services, Mr. Dasuki's business is sufficient to generate income from the income received each month. Even though there are many competitors from businesses engaged in this field, the owner of a cloth pattern cutting service business can make the services of choice for convection business owners, especially around Karang Sari Village by prioritizing honesty, service and customer satisfaction.

3.2. Discussion

Feasibility Analysis of Market and Marketing Aspects

1. Market Demand

The demand for "Dasuki" fabric pattern cutting services from the beginning of its establishment until now has increased. Judging from the narrative of the business owner, at the start of the service business only had one work partner, but after running until now Mr. Dasuki as the business owner already has 4 permanent work partners. This is influenced by the factor of people's tastes who choose the services of Mr. Dasuki over the others. Business owners who prioritize honesty in the form of leftovers from scraps of cloth will later be returned to customers where this is not always applied to other cloth pattern service providers with the aim of fostering trust in customers and for service satisfaction.

2. Market Offers

The offer of "Dasuki" pattern cutting services has increased. Where at the beginning of the pioneering service for cutting cloth, Mr. Dasuki was only able to accept one customer, with a "wholesale" system. This is because it is still in the beginner stage and the technology is not yet sufficient. But now Mr. Dasuki's cloth pattern cutting service already has 4 regular customers with a wholesale system, due to the additional cutting tools used. Later, the "Dasuki" pattern cutting service is likely to experience a more significant increase due to the addition of workers who were previously only done by Mr. Dasuki himself and the improvement of increasingly sophisticated technology, of course accompanied by relations with convection entrepreneurs both from Karangasari village itself and from other areas. .

3. Competitor analysis

The "Dasuki" pattern cutting service has three business competitors in the closest area and also nine other competitors in Karangasari village who have similar businesses. However, in all competitors, there are five that are still small businesses and the rest already have a broad reach, including the business of Mr. Dasuki.

4. Market share

The market share of the "Dasuki" pattern cutting service business targets convection entrepreneurs, especially in Karang Sari village and then expands its market segmentation to the sub-districts in Pekalongan district itself.

5. Marketing Mix

a) Product

Fabric pattern cutting service "Dasuki" provides cloth pattern cutting services where the pattern of the cloth adapts to customer requests. The work, armed with prioritizing customer satisfaction, brought the services of Mr. Dasuki to the demand of local convection entrepreneurs so that the position of opportunity for Mr. Dasuki's cloth cutting services still stands in the midst of competition for similar services, especially in his environment.

b) Price

The price for the "Dasuki" cloth pattern cutting service fixes the tariff from IDR 1,000,000-1,500,000 per roll of cloth. This service business implements a "Wholesale" system in running its business because its target consumers are convection entrepreneurs who need these services a lot.

c) Distribution (Places)

The distribution of the "Dasuki" pattern cutting services is to convection entrepreneurs who need these services through Word Of Mouth (WOM) and other social media.

d) Promotion

The "Dasuki" pattern cutting service business carries out promotions through Word Of Mouth or through direct speech. Armed with the relationship from the owner of this service business to the surrounding convection entrepreneurs, it has led to Mr. Dasuki's business becoming known among the convection entrepreneurs. Apart from WOM, the owner of the "Dasuki" cloth pattern cutting service also promotes through social media such as Facebook and the WhatsApp snap. Even though in terms of social media it is still lacking, the WOM method is still quite effective until now as evidenced by the increasing number of partners since the beginning of the pilot. Market and marketing analysis shows that the business prospects for cloth cutting services, namely the "Dasuki" pattern cutting service, are quite good. This can be seen from the demand for services which is always there every year without experiencing a very significant decrease. With affordable prices and a pretty good marketing mix strategy.

4. CONCLUSION

It was concluded that the "Dasuki" pattern cutting service business is feasible to market, judging from the demand for services, which is always there every year or even month, as well as the utilization of business opportunities in the surrounding environment that has been practiced. The results of the analysis show that the "Dasuki" pattern cutting service business targets consumer satisfaction and trust by prioritizing honesty as well as promotions that adapt to the conditions of the customers being sought. It can be concluded that this business is feasible.

5. THANK-YOU NOTE

The researcher would like to thank Mr. Dasuki as the owner of the cloth pattern cutting service business who has helped in contributing to the completion of this research paper. As well as the customer from the business of Mr. Dasuki who is willing to assist researchers in obtaining empirical, objective and valid data so that it makes it easier to process in this writing and can be presented systematically

REFERENCE

- Kezka. nd "The Fastest And Cheapest Experienced Fabric Pattern Cutting Service." Retrieved March 4, 2023 (<https://www.kezkaprinting.com/jasa-gulung-pola-kain/>).
- Cases, Studies, Independent Business, Hijab Products,) Machfudi, Wahyudi Lecturer, Permanent Program, Science Studies, Business Administration, High School, and Student Administration. 2019. "PRODUCT SERVICE SUPERVISION FUNCTION IN BUSINESS IMPROVING THE QUALITY OF SERVICE IN THE CITY OF BOGOR." JISIA (SCIENTIFIC JOURNAL OF ADMINISTRATIVE SCIENCE SYNTHESIS) 4(1).

JOHN H. DUNNING'İN ULUSLARARASI İŞLETME ARAŞTIRMALARINA KATKILARI

JOHN H. DUNNING'S CONTRIBUTIONS TO INTERNATIONAL BUSINESS RESEARCH

Murat TOPALOĞLU

Öğretim Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Koordinatörlüğü

murat.topaloglu@gop.edu.tr

ÖZET

John H. Dunning işletme tarihi, işletme teorileri ve uluslararası işletme alanlarına katkıda bulunan, öncü bir düşünür ve ekonomistti. Eklektik paradigma teorisi ile uluslararası işletme alanına yeni bir bakış açısı kazandı. 1950lerden beri yaptığı çalışmalarla çok uluslu işletmelerin faaliyetleri, uluslararası üretim, doğrudan yabancı yatırım, küreselleşme, kapitalizm ve kalkınma konularında özgün fikirler öne sürdü. Bu çalışma onun uluslararası işletme alanında hazırladığı makale ve kitaplardan oluşan yayınları belli konu başlıkları altında incelemekte ve Dunning'in literatüre ne tür katkılar yaptığını ortaya koymaktadır. Bu alanda teorik ve ampirik çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılara kaynak ve içerik bakımından yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: John H. Dunning, Uluslararası İşletme, Eklektik Paradigma, Çok Uluslu Şirket

ABSTRACT

John H. Dunning was a leading scholar and economist who contributed to the fields of history of business, business theory, and international business. He brought a new perspective to international business research with his eclectic paradigm theory. He put forward original ideas on the activities of multinational enterprises, international production, foreign direct investment, globalization, capitalism and development since the 1950s. This study examines the publications including his articles and books in the field of international business under certain topics and reveals Dunning's contributions to the literature. It will guide researchers for their theoretical and empirical studies in terms of resources and content in this field.

Keywords: John H. Dunning, International Business, Eclectic Paradigm, Multinational Corporation

1. Giriş

İşletme tarihi alanında yapılan çalışmalar bu alanla ilgili teorilerin oluşumunu ve gelişimini anlattığı kadar, bu alana katkıda bulunan önemli bilim insanlarını yakından tanımamızı sağlamaktadır. Bu kişilerden biri 50 yıldan fazla bir süre boyunca uluslararası işletme alanına damga vuran çalışmalar yapan Britanyalı bilim insanı ve iktisatçı John Harry Dunning'dir. Onun uluslararası üretim, çok uluslu işletmeler, doğrudan yabancı yatırım ve küreselleşme konusunda öne sürdüğü öncü teorilere hem bu alanda çalışmalar akademisyenler hem uluslararası iş dünyasının yöneticileri hem de devletlerin ekonomi politikacıları tarafından büyük itibar gösterilmektedir. Ayrıca onun Büyük Britanya, A.B.D. ve gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası yatırım ve işletme faaliyetlerini anlama konusunda yaptığı çalışmalar, günümüzde bu konularda yapılan yeni araştırmalara rehberlik etmektedir. Özellikle uluslararası üretim faaliyetlerini açıklamak için öne sürdüğü eklektik paradigma Dunning ile özdeşleşen ve işletme literatüründe yüzlerce atıf alan bir konu haline gelmiştir. Bu çalışma John H. Dunning'in hem eklektik paradigma hem de uluslararası işletme alanındaki diğer temel konularda yaptığı önemli çalışmalarını incelemeyi ve onun bu alana yaptığı katkıları anlatmayı amaçlamaktadır.

2. Literatür Taraması

2.1. Uluslararası Üretim

John Dunning'in uluslararası işletme literatürüne katkı sağladığı ilk çalışma 1958 yılında doktora tezinden hazırladığı *American Investment in British Manufacturing Industry* isimli kitabıdır. Dunning bu kitabında Britanya'nın üretim sektöründe yatırımları olan 245 A.B.D. şirketini ele almıştır. Bu şirketlerin yapısını, faaliyetlerini, yönetim şeklini ve Britanya'ya uluslararası şirket olarak giriş yöntemlerini incelemiş, onların Britanya'daki üretime, istihdama ve ihracata ne derecede katkıda bulunduğunu ve bunun karşılığında şirketlerin hangi avantajlara sahip olduğunu göstermiştir (Dunning, 1998a). Dunning bu çalışmasıyla bir ülkedeki uluslararası yatırımcıların faaliyetlerinin incelenmesi konusunda alanında öncü ve yol gösterici bir çalışma ortaya koymuştur.

Dunning şirketlerin neden başka ülkelerde uluslararası üretimi tercih ettikleri sorusunu 1973 yılında yayınladığı *The Determinants of International Production* başlıklı çalışmasında teorik açıdan cevaplamaya çalışmıştır. Öne sürdüğü konum teorisinde, şirketlerin üretim için faktör maliyetlerinin en düşük olduğu yerlerde üretim yapmayı tercih ettiğini ve bir şirketin konumunun belirlenmesinde pazarın ve rakiplerin etkisi olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmasında ayrıca A.B.D. merkezli çok uluslu şirketlerin uluslararası üretim için daha hızlı büyüyen, ihracat odaklı ve ileri teknolojinin kullanıldığı endüstrilere yöneldiğini belirtmiştir (Dunning, 1973).

1977'de yayınladığı *Trade, Location of Economic Activity and the MNE: A Search for an Eclectic Approach* başlıklı çalışmada ise ülkelerin en kolay ve en bol miktarda üretebildiklerini ihraç ettiklerini belirten bir ekonomik teori olan Heckscher-Ohlin modelini eleştirmiştir. Onun yerine yabancı yatırımla finanse edilen üretimi ve konumun ve içselleştirmenin sağladığı avantajları uluslararası ticaret ve üretim teorileri ile ele almıştır. Çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini bu bağlamda sistematik bir şekilde açıklamaya çalışmıştır (Dunning, 1977).

Dunning'in 1980 yılında yayınladığı *Toward an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests* başlıklı çalışması 1970 yılında 7 ülkede 13 imalat endüstrisinde faaliyet gösteren

A.B.D. şirketlerinin satışlarının incelendiği bir araştırmadır. Bu satışları şirketlerin sahiplik ve konum değişkenlerinin ve onların sağladığı avantajların etkilediğini ifade etmiştir. Öne sürdüğü eklektik paradigmanın diğer adıyla OLI paradigmasının sahiplik (O) ve konum (L) faktörlerine ait değişkenlerini ortaya koymuş, içselleştirmeyi (I) ayrı bir faktör olarak belirtmemiş, ancak diğer iki faktör içinde ele almıştır. Eklektik paradigmayı ilk kez bu çalışmada ampirik olarak, verilerle test etmeye çalışmıştır (Dunning, 1980). 1981’de basılan *International Production and the Multinational Enterprise* başlıklı kitabında da uluslararası üretim teorilerinin gelişimini, çok uluslu şirketlerin uluslararası pazara ve yerel ve bölgesel kalkınmaya etkisini ve ülkelerin bu konulara yönelik politikalarını açıklamıştır (Dunning, 2013).

John H. Dunning’in uluslararası üretim faaliyetleri konusunda literatüre yaptığı en önemli katkı eklektik paradigmadır. Uluslararası üretimin kapsamını, biçimini ve modelini açıklamak için öne sürülen bu teori işletme tarihinde onun bir markası haline gelmiştir. Bu teori yabancı bir ülkede üretim düşünen firmaların bu kararı verirken sahip olduğu imkânların avantajlarını, üretim yapacağı yerin avantajlarını ve o pazardaki içselleştirme imkanlarını düşünerek hareket edeceğini belirtir. Varlık açısından zengin ve girişimci firmaların, yurtdışındaki yan kuruluşlar üzerindeki kontrolü merkezileştirmek için yerel avantajlardan yararlanabileceğini anlatmıştır (Dunning, 1988). Bu firmaların uluslararası pazara giriş kararını işlem maliyetlerinin analizine dayalı olarak rasyonel bir şekilde verdiğini ifade etmiştir. Dunning 1988 yılında yayınladığı *The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions* başlıklı makalede eklektik paradigmanın uluslararası üretimi sadece ekonomik boyutuyla açıklamadığını belirtmiştir. Bu teorinin daha geniş kapsamlı bir şekilde çokuluslu şirketleri örgütsel açıdan ve etkileri bakımından da incelediğini ifade ederek, yapılan eleştirilere karşı çıkmıştır (Dunning, 1988). Onun literatüre sunduğu özgün katkılar sayesinde Reading Uluslararası Ticaret Ekolü’nün kurucusu olarak kabul edilmiştir.

1950lerden 2000lerin başına kadar olan süre içinde, çok uluslu şirketlerdeki değişimlere paralel olarak gerçekleşen eklektik paradigmanın tarihsel gelişim evreleri onun 2001 yılında yayınladığı *The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future* başlıklı makalesinde anlatmıştır. Bu teoriye yönelik yapılan eleştirilere cevap vermekle yetinmeyip, onun doğrudan yabancı yatırım ve uluslararası üretim konusundaki en güçlü teori olmaya devam ettiğini savunmuştur (Dunning, 2001).

2003 yılında yayınlanan *Some Antecedents of Internalization Theory* başlıklı makalesinde ise içselleştirme teorisinin öncülü olan kuramlar ele alınmıştır. 1930lu yıllara kadar araştırmacıların sadece firmaların üretim yeteneğine odaklandığını, ancak son dönemlerde ilgi alanının katma değer zincirinin önemli parçaları olarak üretim öncesi ve üretim sonrası faaliyetlerine kaydığını ifade etmiştir. Bu çalışmada firmayı bir koordinasyon kontrol birimi olarak incelemiştir. Çalışmada yer verdiği tüm öncül teorileri firmanın piyasadaki değişim fonksiyonu ve yenilikçilik gibi dönüşüm fonksiyonu şeklinde, iki farklı açıdan ele almıştır (Dunning, 2003a).

2.2. Çok Uluslu Şirketler

John Dunning’in yaptığı araştırmalarda en çok odaklandığı konulardan biri çok uluslu şirketlerdir. Dunning’in 2002 yılında yayınladığı *Theories and Paradigms of International Business Activity*

başlıklı kitap ilki 1973'te yayınlanan, uluslararası işletme teorisiyle ilgili 16 makaleyi içermektedir. Dunning bu çalışmasında uluslararası üretimin belirleyicileri gibi çeşitli küresel işletme faaliyetlerine yönelik fikirlerini iletmiştir (Dunning, 2002).

Dunning ilk kez 1988'de basılan *Multinationals, Technology & Competitiveness* başlıklı kitabında teknolojinin yayılmasında çok uluslu şirketlerin önemini, yabancı yatırımla gelen inovasyon ve teknoloji transferinin etkisini, bunların ülkelere ve çeşitli sektörlere etkilerini anlatmıştır. Özellikle ABD ve Birleşik Krallık'ın bu alanlardaki rolüne değinmiştir (Dunning, 2015).

Bu bilim insanı ayrıca 1995 yılında Rajneesh Narula ile yayınladığı makalede yabancı firmaların A.B.D.'deki Ar-Ge faaliyetlerini incelemiştir. Onları bu ülkede teknoloji yatırımı yapmaya motive eden sebepleri ve elde edilen avantajları anlatmıştır. Çokuluslu şirketler için AR-GE'nin uluslararasılaşması ve diğer katma değerli faaliyetlerin uluslararasılaşması arasındaki ilişkiyi ele almıştır (Dunning & Narula, 1995).

1998 yılında yayınladığı *Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor* başlıklı makalesinde ise 1970lerde ve 1990larda çokuluslu şirketlerin katma değerli faaliyetlerinin konumunu etkileyen faktörlerin bir karşılaştırmasını yapmış ve bu iki dönem arasındaki farklılıkları ortaya koymuştur. Bu iki dönemi ayrıca doğrudan yabancı yatırımların amaçları olan kaynak arayışı, pazar arayışı, verimlilik arayışı ve stratejik varlık arayışı şeklinde dört kategoride incelemiştir. Konumun çok uluslu şirketlerin küresel rekabet gücünü etkileyen önemli bir değişken olduğuna dikkat çekerek, onun belirlenmesinde maddi varlıkların yanı sıra entelektüel sermaye gibi maddi olmayan varlıkların mevcudiyetinin de etkili olduğunu ve servet yaratma sürecinde önemli olduğunu ifade etmiştir (Dunning, 1998b). Meyer (2015) yaptığı çalışmada Dunning'i destekleyen bir bakış açısıyla, stratejik varlık arayan doğrudan yabancı yatırımın özellikle gelişen ülkeler için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bunlara ek olarak Dunning 2005 yılında R. Narula ile hazırladığı *Multinationals and Industrial Competitiveness: A New Agenda* başlıklı kitapta çok uluslu şirketlerin ekonomik kalkınmadaki rolünü incelemiştir. Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı problemleri, doğrudan yabancı yatırımların ve rekabetçiliğin etkisini araştırmıştır (Dunning & Narula, 2005).

Ayrıca 2007 yılında Fortanier ile yaptığı *Multinational enterprises and the new development paradigm: consequences for host country development* başlıklı çalışmada çok uluslu şirketlerin ve kurumların ev sahibi ülkelerdeki ekonomik büyümeye ek olarak, çevresel ve sosyal kalkınmaya öncelik veren yeni bir kalkınma paradigmasını benimsemeleri gerektiğini savunmuştur (Dunning & Fortanier, 2007).

2008 yılında yayınlanan *Institutions and the OLI Paradigm of the Multinational Enterprise* başlıklı makalesinde ise kurumsal faktörlerin çok uluslu şirketlerin karar alma sürecini ve katma değer üretimini nasıl etkilediğini anlatmıştır. Bu faktörleri ülke ve firma seviyesinde formal ve informal faktörler olarak sınıflandırıp, OLI paradigması üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Sahiplik yerine yönetim, konum yerine sosyal sermaye ve içselleştirme yerine ilişki kavramları üzerinden bu faktörleri incelemiştir (Dunning and Lundan, 2008).

Dunning'in katkıda bulunduğu 2010 yılında yayınlanan *An evolutionary approach to understanding international business activity: The co-evolution of MNEs and the institutional environment* başlıklı makalede, araştırmacılar çok uluslu şirketlerin yerel şirketlerle oluşturduğu uluslararası kurumsal ağın, kurumsal girişimciliği etkileyen temel bir faktör olduğunu belirtmiştir (Cantwell vd. 2010).

2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım

John H. Dunning'in doğrudan yabancı yatırımlar konusuna büyük bir ilgisi vardır. Bu konuda öncü fikirler öne sürmüştür. 1982 yılında yayınladığı *Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach* başlıklı kitap bölümünde 67 ülkenin 1967 ve 1978 yılları arasındaki doğrudan yatırım akışlarını, bunlar ile ülkenin ekonomik kalkınması arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bunun sonucunda bir ülkenin doğrudan yatırım pozisyonunun uluslararası üretimin eklettik teorisi ile açıklanabileceğini ifade etmiştir (Dunning, 1982).

1985 yılında yayınladığı *The Influence of Hymer's Dissertation on the Theory of Foreign Direct Investment* başlıklı makalede ise Stephen Hymer'in uluslararası işletme alanına yaptığı katkıları incelemiştir. Hymer'in doğrudan yabancı yatırım konusunu neoklasik türdeki finans ve ticaret teorilerinin bakış açısından kurtarıp, araştırmacıları çokuluslu şirket analizine yönlendirmesinin uluslararası işletme alanındaki en önemli adımlardan biri olduğunu belirtmiştir (Dunning & Rugman, 1985).

Daha sonra 1986 yılında yayınladığı *Japanese Participation in British Industry* isimli kitabında Japon şirketlerin Birleşik Krallık'taki imalat sektörüne yaptıkları uluslararası yatırımları, onların idare şeklini, performansını ve yatırımların bu ülkedeki müşteriler, rakipler ve imalat sektörü üzerindeki etkilerini incelemiştir. Onların Birleşik Krallık'a giriş nedenlerini ele almıştır. Japon şirketlerin ürün kalitesinin ve güvenilirliğinin sağladığı avantajları anlatmıştır (Dunning, 1986).

Dunning'in araştırma alanı içinde doğrudan yabancı yatırım konusuyla birlikte yabancı portföy yatırımları da yer almaktadır. Onun 1999 yılında yayınlanan *Towards a General Paradigm of Foreign Direct and Foreign Portfolio Investment* başlıklı çalışmada bu ikisinin birbirini tamamladığını ve şirketlerin uluslararası faaliyetleri arttıkça bu ikisi arasındaki çizginin giderek belirsizleştiğini belirtmiştir. Doğrudan yabancı yatırımları açıkladığı OLI paradigmasına benzer şekilde, yabancı portföy yatırımlarını açıkladığı, sahiplik, konum ve dışsallaştırma değişkenlerinden oluşan OLI paradigmasını öne sürmüş ve bu değişkenleri açıklamıştır. Ayrıca Birleşik Krallık ve A.B.D. arasındaki sermaye akışlarını ve Doğu Asya ve Latin Amerika'ya gerçekleşen yabancı sermaye girişlerini örnek göstererek doğrudan yabancı yatırımlar ve yabancı portföy yatırımları arasındaki etkileşimi anlatmaya çalışmıştır (Dunning & Dilyard, 1999).

Dunning 2000 yılında yayınladığı *The Eclectic Paradigm as an Envelope for Economic and Business Theories of MNE Activity* başlıklı makalesinde ise doğrudan yabancı yatırımları açıklayan, OLI paradigmasını oluşturan sahiplik, konum ve içselleştirme ile ilgili öne süren çeşitli teorileri derlemiştir. Tüm bunların içinde eklettik paradigmanın küreselleşen, bilgi yoğun ve ittifak temelli pazar ekonomisindeki faaliyetleri en iyi açıklayan teori olduğunu ifade etmiştir (Dunning, 2000).

2.4. Küreselleşme

John H. Dunning'in çalışmalarında üzerinde durduğu önemli konulardan bir tanesi küreselleşmedir. İlk kez 1993 yılında yayınlanan *The Globalization of Business: The Challenge of the 1990s* başlıklı kitabında 1990lı yıllarda gerçekleşen teknolojik, siyasi ve ekonomik gelişmelerin uluslararası ticarete getirdiği etkileri incelemiştir. Orta Doğu, Doğu Avrupa ve Çin'in dışa açılmasını, küreselleşmenin ulus devletlere ve hükümet politikalarına getirdiği ele almıştır. Ayrıca bu gelişmeler nedeniyle uluslararası işletme eğitiminde yapılması gereken değişikliklere dair düşüncelerini anlatmıştır (Dunning, 2016).

Dunning 1993 yılında Michael Porter'ın uluslararası rekabetçilik analizi için önerdiği elmas modelini eleştiren bir çalışma yayınlamıştır. Porter'ın üretiminin ve pazarın küreselleşmesi ile çok uluslu şirketlerin katma değerli faaliyetlerini göz ardı ettiğini belirtmiştir. Bölgesel entegrasyonun ve teknolojik gelişmelerin önemli sanayi ülkeleri arasındaki ekonomik bağımlılığı nasıl arttığını açıklamıştır (Dunning, 1993).

2000 yılında yayınladığı *Industrial Development, Globalization and Multinational Enterprises: New Realities for Developing Countries* başlıklı makalede ise küreselleşme ile birlikte yeni sanayileşmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki farkın açıldığını ve çok uluslu şirketlerin gidererek daha mobil ve bilgi yoğun faaliyetlere yöneldiğini ifade etmiştir. Bu durumun doğrudan yabancı yatırıma ihtiyaç duyan az gelişmiş ülkelerde çok uluslararası şirketlerin pazarlık gücünü artırdığını, bu ülkelerin rekabetçi yatırım ortamında kalkınmalarını sürdürmek ve yatırım çekebilmek için yeni ve benzersiz varlıklar sunmaları gerektiğini anlatmıştır (Rajneesh & Dunning, 2000).

Bu çalışmaların yanı sıra Dunning'in editörlüğünü yaptığı, 2003 yılında yayınlanan *Making Globalization Good: The Moral Challenges of Global Capitalism* başlıklı kitapta alanında önde gelen farklı yazarlar tarafından ahlak, felsefe ve dinin bakış açısından küresel kapitalizm ele alınmıştır. Yazarlar kapitalizmin getirdiği zorluklardan ve onun sosyal ve ekonomik etkilerinden bahsetmiştir. Küresel kapitalizm en verimli servet yaratan sistem olduğu belirtilse de bencil amaçların ortak iyiye üstün gelmesine izin vererek standartların altında bir seviyede işlediği anlatılmıştır. (Dunning, 2003b).

2.5. Kapitalizm

Kapitalizm John H. Dunning'in bilimsel araştırmalarında ilgi duyduğu ve vurguladığı önemli bir konudur. A. Webster ile editörlüğünü yaptığı, ilk olarak 1990'da yayınlanan *Structural Change in the World Economy* başlıklı kitapta 20. yüzyılın sonunda küresel ekonomide gerçekleşen önemli değişiklikler ele alınmıştır. Önemli kapitalist ekonomilerde yapısal değişikliklerin sebepleri, teknoloji, uluslararası rekabet, yabancı yatırımlar ve siyasetle olan ilişkisi anlatılmıştır (Webster & Dunning, 2014).

Dunning ülkeler, pazarlar ve şirketler arasındaki sınırların giderek ortadan kaybolması, ürün piyasasının birbirlerine karşılıklı bir şekilde bağımlı olması, varlık portföyünün genişlemesi ve şirketler arasındaki etkileşimin artması sonucu ittifak kapitalizmi denilen bir durumun ortaya çıktığını ifade etmiştir. Bunun çok uluslu şirket faaliyetlerinin belirleyicileri üzerinde etkisi olduğunu belirtmiş ve 1995 yılında yayınladığı *Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism* başlıklı makalesinde eklektik paradigmanın daha kapsamlı bir halinin bu durumu ve ortaya çıkan avantajları açıklayabileceğini söylemiştir (Dunning, 1995).

2001 yılında ilk baskısı yapılan, *Global Capitalism at Bay* başlıklı kitabında ise 21. yüzyılda küresel kapitalizm karşısında ayakta kalmak için çok uluslu şirketlerin, hükümetlerin ve bölgesel iş birliği kuruluşlarının nasıl bir strateji uygulaması gerektiğini anlatmıştır (Dunning, 2007).

3. Sonuç

John H. Dunning akademik çalışmalarına başladığı 1950lerden vefat ettiği 2009 yılına kadar uluslararası işletme alanında, özellikle uluslararası üretim ve uluslararası yatırım konusunda başta eklettik paradigma olmak üzere literatüre damga vuran önemli teoriler ortaya koymuş ve onlarca kitap ve makale yayınlamıştır. Firmaların neden, ne zaman ve nasıl yurt dışına çıktıklarına ve eylemlerinin - hem ticari hem de ahlaki açıdan - olası sonuçlarına ilişkin tutarlı bir model oluşturmaya çalışmıştır. Bu çalışmalar günümüzde şirketlerin uluslararasılaşması konusunu inceleyen girişimciler, akademisyenler ve politikacılar için referans noktaları olmuştur. Bu çalışmalarında sadece üretim ve yatırımı ele almak yerine, onların toplum, teknoloji, kalkınma ve felsefe ile olan ilişkisini de açıklamaya çalışmıştır. Vefatından kısa bir süre önce *Seasons of a Scholar: Some Personal Reflections of an International Business Economist* başlıklı otobiyografi niteliğinde bir kitap yayınlamıştır. Bu kitapta hem kişisel yaşamından hem de akademik hayatından bahsetmiştir. Yaptığı danışmanlıklar ve seyahatlerle ilgili deneyimleri sunmuştur. Uluslararası işletme alanına yaptığı katkıların ve bilimsel düşüncesinin arka planını oluşturan öğeleri bu alana ilgi duyan araştırmacılarla paylaşmıştır (Dunning, 2008). John H. Dunning hem bir ekonomist, hem bir akademisyen hem de bir danışman olarak sahip olduğu bilgilerini bir araya getirmesi sonucunda özgün bir bakış açısı sunmuştur. İşletme tarihine onun gibi iz bırakan diğer önemli bilim insanlarının tanıtılması ve eserlerinin incelenmesi bu konuda çalışan araştırmacılara yol gösterici olacaktır.

REFERANSLAR

- Cantwell, J., Dunning, J. H. & Lundan, S. (2010). An Evolutionary Approach to Understanding International Business Activity: The Co-evolution of MNEs and the Institutional Environment. *Journal of International Business Studies*, 41, 567-586.
- Dunning, J. H. & Dilyard, J. R. (1999). Towards a General Paradigm of Foreign Direct and Foreign Portfolio Investment, *Transnational Corporations*, 8(1), 1-47.
- Dunning, J. H. & Lundan, S.M. (2008). Institutions and the OLI Paradigm of the Multinational Enterprise. *Asia Pacific Journal of Management*, 25, 573-593.
- Dunning, J. H. & Narula, R. (1995). The R&D Activities of Foreign Firms in the United States. *International Studies of Management & Organization*, 25(1-2), 39-74.
- Dunning, J. H. & Narula, R. (2005). *Multinationals and Industrial Competitiveness: A New Agenda*. Edward Elgar.
- Dunning, J. H. & Rugman, A. M. (1985). The Influence of Hymer's Dissertation on the Theory of Foreign Direct Investment. *The American Economic Review*, 75(2), 228-232.
- Dunning, J. H. (1973). The Determinants of International Production. *Oxford Economic Papers*, 25(3), 289-336.
- Dunning, J. H. (1977). Trade, Location of Economic Activity and the MNE: A Search for an Eclectic Approach. In: Ohlin, B., Hesselborn, P.O., Wijkman, P.M. (eds) *The International Allocation of Economic Activity*. Palgrave Macmillan, London.
- Dunning, J. H. (1980). Toward an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests. *Journal of International Business Studies*, 11(1), 9-31.
- Dunning, J. H. (1986). *Japanese Participation in British Industry*. Croom Helm.
- Dunning, J. H. (1993). Internationalizing Porter's Diamond. *MIR: Management International Review*, 33, 7-15.
- Dunning, J. H. (1995). Reappraising the Eclectic Paradigm in an Age of Alliance Capitalism. *Journal of International Business Studies*, 26, 461-491.
- Dunning, J. H. (1998a). *American Investment in British Manufacturing Industry*. Routledge.
- Dunning, J. H. (1998b). Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor? *Journal of International Business Studies*, 29(1), 45-66.
- Dunning, J. H. (2000). The Eclectic Paradigm as an Envelope for Economic and Business Theories of MNE Activity. *International Business Review*, 9(2), 163-190.
- Dunning, J. H. (2001). The Eclectic (OLI) Paradigm of International Production: Past, Present and Future. *International Journal of the Economics of Business*, 8(2), 173-190.
- Dunning, J. H. (2002). *Theories and Paradigms of International Business Activity*. Edward Elgar.
- Dunning, J. H. (2003a). Some Antecedents of Internalization Theory. *Journal of International Business Studies*, 34, 108-115.
- Dunning, J. H. (2003b). *Making Globalization Good: The Moral Challenges of Global Capitalism*. Oxford University Press.
- Dunning, J. H. (2007). *Global Capitalism at Bay?* Routledge.
- Dunning, J. H. (2008). *Seasons of a Scholar: Some Personal Reflections of an International Business Economist*. Edward Elgar Publishing.
- Dunning, J. H. (2013). *International Production and the Multinational Enterprise*. Routledge.
- Dunning, J. H. (2015). *Multinationals, Technology & Competitiveness*. Routledge.
- Dunning, J. H. (2016). *The Globalization of Business: The Challenge of the 1990s*. Routledge.
- Dunning, J.H. (1982). Explaining the International Direct Investment Position of Countries: Towards a Dynamic or Developmental Approach. In: Black, J., Dunning, J.H. (eds) *International Capital Movements*. International Economics Study Group. Palgrave Macmillan, London.
- Dunning, J. H. & Fortanier, F. (2007). Multinational Enterprises and the New Development Paradigm: Consequences for Host Country Development. *Multinational Business Review*, 15(1), 25-46.
- Dunning, J. H. (1988). The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions. *Journal of International Business Studies*, 19, 1-31.
- Meyer, K.E. (2015). What is strategic asset seeking FDI? *The Multinational Business Review*, 23(1), 57-66.
- Rajneesh, N. & Dunning, J. H. (2000). Industrial Development, Globalization and Multinational Enterprises: New Realities for Developing Countries. *Oxford Development Studies*, 28(2), 141-167.
- Webster, A. & Dunning, J. H. (2014). *Structural Change in the World Economy*. Routledge.

HIGH LEVELS OF INFORMALITY IN ALBANIA DISFAVOR THE LEGALIZATION OF CANNABIS

Dr. (candidate) Ina ZELA

Lecturer in the Mediteranean University

inashehu@umsh.edu.al

Prof. Assoc. Dr. Alqi NAQELLARI

Lecturer in the Mediteranean University

alqinaqellari@umsh.edu.al

ABSTRACT

The purpose of this paper is to demonstrate that the Albanian economy has indicators that are typical for a country with high levels of informal economic activity. To achieve its main purpose, this paper analyzes monetary aggregates and macroeconomic indicators of the Albanian economy, such as money outside the bank, non-term deposits, current accounts in domestic and foreign currency, the exchange rate, exports and imports, the dynamics of growth, the inflation rate, etc. This analysis will be carried out because the legalization of cannabis would have detrimental long-term impacts on the economy and society in a country where there are signs of an informal economy. Effective government macroeconomic decisions are distorted by it, which leads to the appreciation of the domestic currency, affects the price level, encourages illegal business and unfair competition, encourages the consumption of luxury goods at the expense of investments, encourages the inefficient distribution of investments, worsens income distribution by widening the gap between individuals, promotes corruption, etc. The examination of the aforementioned variables leads to the conclusion that Albania has an economy with characteristics of an informal economy, where a portion of its production is based. In this approach, the legalization of cannabis in Albania will have more significant negative economic effects than positive ones. Analysis and synthesis techniques, description techniques, statistical techniques, etc. were applied in the analysis.

Keywords: Informal economy, legalization of cannabis, economic growth, investments, savings, monetary aggregates, prices, inflation, exchange rates, exports – imports

Introduction

After the 90s, the Albanian economy began to dissociate from the centralized socialist system. The governments that came to power intended to transform this system into a market economy system, starting with the privatization of economic enterprises. The “transfer” of state property to private ownership was accompanied by a series of negative consequences such as the destruction of the material-technical base of socialism, the departure of hundreds of thousands of young people who were part of the labor force, etc. Governments aimed to change the priorities of the economy by focusing in the services sector. In the services sector, "tourism" was evaluated as a priority. In this way, from an economy with the main direction of agriculture, extractive and processing industry, it was changed to a service economy. In 1990, the industry sector contributed 23%, the agricultural sector 47%, the service sector 15.2% while the construction sector contributed 6.8% of the Gross Domestic Product (GDP) (Statistical Year Book 1991). In 2019, agriculture contributed 21% of GDP, industry 10.4%, construction 10% and service activities over 40% (Statistical Year Book 2020). The transition to this sector and the destruction of inherited economic assets caused over 1.7 million people to leave Albania from 1990 to 2021. From Institute of Statistics (INSTAT) and various studies it is said that 84% of young Albanians want to leave the country. The lack of jobs in the cities, the fragmentation of the agricultural area, the low degree of mechanization, the lack of loans for agriculture, etc., gradually caused a part of the economy to go into informality, in the field of drugs. The detection of drugs in Albania has been done since the 90s, but at that time Albania was seen as a transition country for drugs and was not seen as a producing country. The village of Lazarat was established as a producer and trader of cannabis in 2010. From this year onwards, the cultivation of cannabis spread almost throughout the country. Since the villages, especially in the deep areas did not have many inhabitants or were empty, the cultivation of cannabis became a normal phenomenon. From these years, despite the fact that the village of Lazarat was cleared of drug cultivation, its cultivation did not decrease but increased. The “cannabisation” of Albanian agriculture increased the level of the informal economy in Albania. This situation has not led to the growth of the Albanian economy, because cannabis use and the informal economy can have a temporary positive impact on the economy, while they do not have a positive impact for long-term periods. In agriculture, cannabis makes other agricultural crops such as wheat, corn, potatoes, beans, vegetables, etc. no longer cultivated. In this way, from an economy with 40% of agriculture contribution in GDP in 1990, it turned to 21% of agriculture contribution in GDP in 2019. With the permission of its cultivation, this figure will drop drastically, turning Albania in a country that imports agricultural and livestock products. The “cannabisation” of the economy is seen in some monetary and macroeconomic indicators, such as non-sustainable economic growth, the employment rate, the inflation rate, the exchange rate, money outside the bank, demand deposits, current accounts, etc. The level and dynamics of these indicators show whether we have informality in the economy of a country. In Albania, these indicators clearly show that the Albanian economy is an economy with an important informal part. If cannabis is going to be legalized for medical purposes, it would turn all agriculture into its cultivation. This would have even more negative consequences on the sustainable growth of the Albanian economy.

1. How has been evaluated the fight against informality in the Albanian economy?

In Albania, the organization of work for the prevention and laundering of money has been started since August 2000 by the "Directorate of Coordinating the Fight against Money Laundering". Parliament approved Law 9084, dated 19.6.2003 "on some additions and changes to Law no. 8610, dated 17.5.2000 "On the prevention of money laundering". Law no. 9258, dated 15.07.2004 "on measures against the financing of terrorism" was approved. Based on the Decision of the Council of

Ministers no. 108, dated 11.02.2005, the DCFML was developed and functions as the "General Directorate for the Prevention of Money Laundering". It is modeled according the Financial Intelligence Unit (FIU). The mission of FIU is: "To work with our national and international partners to detect and attack the phenomena of money laundering and terrorist financing". This directorate collects data in order to examine money laundering, corruption, terrorist financing and other criminal activities within the territory of its country. It also collects data from other sources such as law enforcement agencies (police, prosecution), other regulatory authorities and any other unit that can be a useful source of financial information" (Statistical Yearbook of GDPML 31.12.2005). It works in coordination with banking and non-banking financial institutions in support of the laws in force. On 10.06.2014, in the premises of the Bank of Albania, the memorandum of agreement was signed between the Bank of Albania and the General Directorate for the Prevention of Money Laundering, in the framework of the fight for the prevention of money laundering and the financing of terrorism. Initially, the operation of the GDPML was based on the Regulations drafted on the basis of the experience of other countries. On May 19, 2008, Law No. 9917 "On the Prevention of Money Laundering and Financing of Terrorism" was approved. Corresponding changes and additions were made in March 2011, June 2012, April 2017 and on 17.6.2019 with Law no. 33/2019. These laws also define concepts that fit the target object. The concept of "shell bank" is given, which is a bank that has no physical presence, including the lack of management administration, and is not included in a regulated financial group. This concept is very similar to the "Neo Banks" of recent years. In point 26 of the Law of 2019 it is stated: "Provider of virtual assets services" means any physical or legal person, who performs, for or on behalf of another physical or legal person, one or more of the following activities: i) exchange between virtual assets and officially recognized currencies; ii) exchange between virtual assets and assets of any kind; iii) exchange between one or more forms of virtual assets; iv) transfer of virtual assets; v) storage and/or administration of virtual assets or instruments that enable control over virtual assets; vi) participation and provision of financial services related to the offer of an issuer and/or the sale of a virtual instrument".

What are the subjects that are affected by this law? Here we will mention only a part of the subjects to which we will do the analysis. a) banking entities, as well as any other entity that is licensed or supervised by the Bank of Albania, including, but not limited to, the entities provided for in letters "b", "c" and "ç" of this article. b) non-bank financial entities; c) exchange offices; d) savings and credit companies and their unions; e) postal services that perform payment services; f) abolished; g) stock exchanges and any other entity (agent, broker, brokerage house, etc.), which carries out activities for issuing, consulting, mediation, financing and any other service related to the trading of securities; (17.6.2019). Banks must be vigilant in many cases such as: "ii) a transaction with an amount equal to no less than 1,000,000 (one million) ALL or its equivalent in other foreign currencies, carried out in one transaction alone or in several transactions linked to each other. If the amount of the transactions is not known at the time of the action, the identification must be performed as soon as the amount is known and the above threshold is reached; c) when there are doubts about the authenticity of the previously obtained identification data;".

Table 1. Some statistical data for the year 2001-2005

	Description	2005	2001-2005
1	Sent to the police for investigation	10	41
2	Reports to the prosecutor's office	11	21
	- for money laundering	4	12
	- financing of terrorism	7	9
3	Precautions taken:		
	- freezing order	7	8
	- financing of terrorism	7	8
4	Frozen bank accounts	12	63
	- financing of terrorism	12	61

Source. *Statistical Yearbook of GDPML 31.12.2005*

Over the years experience grew, further legal improvements were made and cooperation with foreign agencies increased. As a result, the crime of money laundering intensified. Suspicious Activity Reports (SAR) from 2016 to 2020 were:

- in year 2016 there were 1,292 cases of which 619 banks,
- in year 2017 there were 1,384 cases of which 686 banks,
- in year 2018 there were 1,525 cases of which 563 banks,
- in year 2019 there were 1424 cases of which 651 banks,
- in year 2020 there were 1,409 cases of which 703 banks. (Statistical Yearbook of FIU 2020).

The cases of reporting to the Prosecutor's Office have decreased, but the cases of referrals to the Police have increased. Thus, from 411 cases that were in 2016, there were 268 cases in 2020. Of the referrals to the Prosecutor's Office and the Police for the years 2016-2020, there were 411, 401, 376, 266 and 268 cases. In these figures, the most important item is "Trafficking of narcotics" with 30, 43, 31, 28, and 35 cases. After this item is the item "Unidentified" with 302, 272, 287, 151 and 158 cases. As can be seen, although the numbers are high, they have been decreasing. The indications for the cases sent during 2020 to the GDPML and the Prosecutor were 268. The number of blocking and sequestration orders for the period 2016-2020 has decreased from 61 cases in 2016 to 7 cases in 2020. It is interesting that in 2020 the total amount blocked in euros (1.7 million euros) is as much as the amount sequestrated at a time that in 2016 was only 28%.

Table 2. Number of criminal proceedings according to Criminal Offense

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Crimes in the field of drugs	2,033	2,795	1,764	1,524	1,548	1,793
Total	32,452	31,283	31,462	31,389	30,695	27,852

Source. *INSTAT*

The number and value of administrative precautions in Lek according to the types of subjects for the period 2016-2020 was: in 2016 there were 33 cases with 30.1 million euros, in 2017 there were 26 cases with 28.6 million euros, in 2018 there were 18 cases with 14.2 million euros, in 2019 there were 10 cases with 5.7 million euros and in 2020 there were 15 cases with 7.4 million euros. As can be seen, in terms of the work done, the numbers have decreased. This is a positive indicator that shows a concrete work towards the informal economy.

The government and respective bodies remain engaged in the fight against informality and should strengthen attention to: Further improvement of the IT infrastructure, further consolidation of the supervision of the subjects of the law on the basis of the ML/FT risk and cooperation with the

supervisory authorities and licensing, continuous quality training of law subjects and GDPML employees, implementation of legal changes for further approximation of local legislation with the Acquis Communautaire in the field of ML/TF prevention. (Annual Report 2020, AFIU, GDPML).

2. Does the cultivation of drugs affect positively the economy of a country?

If the cultivation of drugs (cannabis) is allowed in a country with a non-functional democracy, income will increase, not just from their sale in the pharmaceutical sector, but will increase from trading it in the foreign market and in the domestic market. Under these conditions, macroeconomic management becomes complicated and difficult. Macroeconomic management is difficult in itself and will become even more in the conditions of a drug economy, where it becomes almost impossible. This can be seen in several directions, for example when it is required to change economic policies in the conditions of a large increase in inflation. Today in Albania it is difficult for the state to intervene in the economy, despite the fact that the real inflation is in double digits. Inflation in Albania is an imported phenomenon and is not a monetary phenomenon that the Central Bank can intervene. It depends on the amount of currency that enters the country informally, this is also seen in the exchange rate and export-import indicator, the ratio of currency inflows and outflows, etc. indicators that we will discuss below. The Albanian government cannot intervene because the Albanian economy is not a production economy but a consumption economy that depends on the prices of foreign goods. Today, the Albanian government has created a board for price review with the idea that "we are not in socialism", "in the market economy system the government does not interfere in the market". In fact, it is not a correct finding, but it is completely wrong because it is precisely in the market economy that the government intervenes and not in the socialist system. In capitalism, the government intervenes with "ceiling prices" to protect consumers for the main basket goods such as oil, bread, sugar, rice, fuel, electricity, etc.

Drug-money increases the level of corruption, especially in the field of governance. In its conditions there is misgovernance and corruption, unrealistic design and implementation of fiscal and monetary policies. This is clearly seen in the policies of the Central Bank, which claims to control inflation, in the fiscal policies, in the taxation policies, which have changed several times and are completely unstable. In today's situation, if we had a normal management of the country's economy, we would not have these consequences.

The illegal and legal drug industry has often been a catalyst for the "delegitimation" of the state. As the economic security situation for citizens worsens, the environment for productive investment becomes unattractive, the judicial system weakens, regardless of the effects of justice reform, the resolution of civil disputes becomes difficult.

Efforts to crack down drug trafficking and related violence increased police and military budgets, hindering government investment in manufacturing, infrastructure, education and health care. Cannabis has a significant impact on other risk factors such as strikes, demonstrations, increased crime, land disputes, social violence and corruption.

The most obvious explanation for the negative correlation between illicit drug production and economic development is that engagement in illicit crop cultivation has been, in many parts of the world, a response to worsening economic conditions.

- (i) Illicit drugs offer short-term benefits but huge losses over long-term periods;
- (ii) In countries with high unemployment, illegal drug production and trafficking offers significant employment opportunities, but risks one-sided development and devaluation of human capital;
- (iii) There is generally a negative correlation between illegal drug production and a country's economic growth;

(iv) Illegal drug production and related economic activities endanger long-term economic development due to their destabilizing effects on the state, economy and civil society. The main risk factors are related to: decline of economic activity; increase in cash transactions; use of virtual assets; trading based on insider information (insider trading), etc. (Guide for the Subjects of The Law on the Prevention of Money Laundering and the Financing of Terrorism, 2019)

-What are the indicators of suspicious activities?

- High investments in real estate with an unknown source of funds. In Albania, we have investments in the construction sector, which in recent years has the highest figures of all time. In 2019, it accounted for 10% of GDP.
- Investments in luxury goods by persons who do not justify the source of funds or persons with criminal records. According to INSTAT, in 2020 Albanians have increased their spending on jewelry by 21%.
- Suspicious transfers (on arrival or departure, even in attempts) involving foreign subjects/citizens and unjustified with supporting documentation;
- Sponsorship/donations/loans from/to third parties without establishing a possible connection between the parties;
- Unusual transactions compared to the financial profile of the person/entity;
- Frauds of various forms;
- Financial transactions carried out by persons with previous criminal records or persons related to those with records;
- Suspicious transfers with countries considered risky;
- Suspicious intermediates in transactions by independent professionals for partially suspected illegal benefits,
- Large value transfers (inside and abroad) between legal entities not supported by documentation; (Annual Report 2020. GDPML and Albanian Financial Intelligence Unit).

3. The negative consequences of the informal economy in the whole economy of a country?

- a) Inhibits, diverts or distorts effective macroeconomic decisions by preventing legitimate investments.
- b) It affects the price level.
- c) Promotes illegal business and unfair competition, including barriers placed on legitimate business.
- d) It encourages conspicuous consumption at the expense of long-term investments.
- e) Encourages investments in non-productive sectors.
- f) It worsens the unequal distribution of income.
- g) Encouraging corruption.
- h) The drug economy results in serious environmental damage.

4. Indicators of an informal economy. The case of Albania

4.1 Money outside the bank

Money circulating outside banks indicates the degree of informality of an economy. In developed countries, actions with the bank predominate both in sales and purchases. Consumers use Credit Cards, Debit Cards, etc. In Albania, these instruments (plastic money) are not very used. Their low usage hides the volume of transactions that businesses and individuals do. Using cash means to

avoid control, to lose the possibility of transparency, to hide illegal actions, etc. In this way, the more money circulates outside the bank, the more informality increases and the opportunity to find out where this money is created, what is its source, its owner and where it will be directed. The possibility of controlling the legality of the use of money is lost.

Table 3. Dynamics of some main macroeconomic indicators 2008-2021

Year	Money outside Banks Million /All	AVG Inflation %	GDP %	Unemployment %	AVG Exchange rate All/Eur
2008	195,832.00	3.36	7.50	12.50	122.80
2009	209,043.70	2.28	3.35	13.80	132.06
2010	195,059.00	3.56	3.71	14.20	137.79
2011	194,923.20	3.45	2.55	14.30	140.33
2012	192,705.10	2.04	1.40	13.90	139.04
2013	198,892.70	1.94	1.00	16.10	140.26
2014	217,665.60	1.63	1.80	16.20	139.97
2015	230,601.50	1.89	2.20	15.50	139.74
2016	249,415.10	1.28	3.40	15.60	137.36
2017	275,281.40	1.80	3.80	14.10	134.15
2018	275,285.30	1.80	4.00	12.80	127.59
2019	291,409.00	1.15	2.10	12.00	123.01
2020	344,560.00	1.05	-3.31	12.20	123.77
2021(11)	359,901.90	3.14	7.20	12.00	122.61

Source. Statistical Reports of the Bank of Albania 2008, 2021(11)

In Albania, this indicator for the last 12 years has increased by 184%, from 195 billion/All in 2010 to nearly 360 billion/All in 2021. Comparing the growth rate of each year in 2011 and 2012, there was a decrease in money in turnover by -0.07 and 0.14%. There were significant increases in 2014 with a 9.14% increase, in 2016 and 2017 with 8.16% and 10.37%, respectively. In 2018, there was no increase in money in circulation, while in 2019 it increased by 5.86%, in 2020 by 18.24%. The year 2020 also coincides with the year of the pandemic, in 2021 until October it had increased by 4.45%. If we would compare the correlation of MOB (Money outside the bank) with the dynamics of Inflation and GDP, we will see that there is no strong correlation.

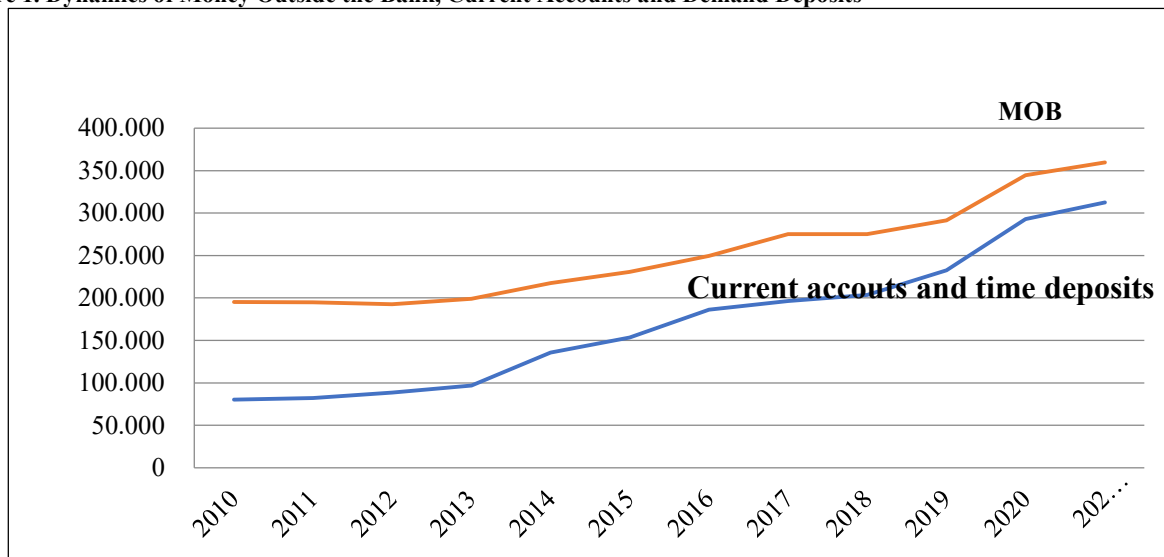
Table 4. Correlation coefficients between some macroeconomic indicators of Table 3

	Money outside Banks	AVG Inflation	GDP	Unemployment	AVG Exchange rate ALL/EUR
Money outside Banks	1				
AVG Inflation	-0.367	1			
GDP	-0.082	0.622	1		
Unemployment	-0.586	-0.126	-0.205	1	
AVG Exchange rate ALL/EUR	-0.681	0.046	-0.252	0.903	1

Calculations by the Authors

The data in the tables and the chart below show that macroeconomic indicators are unstable. GDP decreased from 7.5% in 2008 to 1% in 2013, the inflation rate has been continuously decreasing, the unemployment rate has been continuously fluctuating. If we look at the links between the MOB indicator and the other indicators, the link is negative and low enough that it is not considered at all in econometrics. Thus, we have a -0.3 relationship with inflation, which means that the more money in circulation increases, the more inflation will decrease. This is an indicator that contradicts the link between inflation and monetary aggregates. Theoretically, when the Central Bank applies expansionary monetarist policies, inflation increases and does not decrease. This indicator and other indicators show the opposite. In this way, Central Bank cannot influence the inflation indicator. The market game in the economy is made mostly by informality.

Figure 1. Dynamics of Money Outside the Bank, Current Accounts and Demand Deposits

Source. Authors

4.2 Demand deposits and current account

These two accounts are accounts of liquid funds that can be withdrawn at any time by their holders. There is no need to make a request and meet the maturity date, but everyone who has current accounts and time deposits can withdraw them when they wish. This set of monetary aggregates is another indicator that shows the degree of informality of an economy. Their increase is accompanied by a decrease in term deposits and an increase in the degree of informality. If we compare the indicators of the following table for the years 2010-2021, we see that total deposits have a lower growth compared to other indicators, 129.4% in ALL and 174.6% in foreign currency. The current account together with deposits in ALL increased by 388.9%, in foreign currency increased by 502.1%, aggregate M1 increased by 244.1%, nominal GDP increased by 138%.

Table 5. Structure and dynamics of deposits 2010-2021(11)

Year	Time Deposits (million All)					Time Deposits in foreign currency (million All)		
	Deposits amount	Current accounts and time deposits	Money outside the Banks	M ₁	Time Deposits	Total deposits	Current accounts and time deposits	Term Deposits
2010	409,458.40	80,368.40	195,059.00	275,427.30	329,090.00	375,766.60	87,471.80	288,294.80
2011	452,080.10	81,974.90	194,923.20	276,898.10	370,105.20	423,146.20	86,753.00	336,393.20
2012	476,872.00	88,541.50	192,705.10	281,246.60	388,330.50	453,830.80	89,206.60	364,624.20
2013	494,279.50	96,983.90	198,892.70	295,876.50	397,295.60	455,808.80	109,627.60	346,181.20
2014	504,691.10	135,656.10	217,665.60	353,321.70	369,035.00	472,729.60	147,856.90	324,872.70
2015	493,397.90	153,505.40	230,601.50	384,106.90	339,892.50	494,125.50	193,918.40	300,207.10
2016	487,535.30	186,023.60	249,415.10	435,438.70	301,511.70	526,512.20	250,122.00	276,389.20
2017	473,663.80	196,313.90	275,281.40	461,577.90	277,349.90	528,006.90	267,413.00	260,593.80
2018	456,216.80	203,436.20	275,285.30	478,721.50	252,780.60	532,625.30	289,232.70	243,392.60
2019	466,612.60	232,559.30	291,409.00	523,968.30	234,053.40	560,640.30	324,658.70	235,981.60
2020	517,778.30	292,757.50	344,560.00	637,317.50	225,020.90	594,654.70	369,776.50	224,878.10
2021 (11)	529,678.70	312,543.90	359,901.90	672,445.80	217,134.80	656,264.00	439,193.40	217,070.50
2021/2010	129.4	388.9	184.5	244.1	66.0	174.6	502.1	75.3

Source. INSTAT and Central Bank of Albania

Table 6. Adjustment of the indicators at Table 5.

Year	Total Deposits, milion All	% of growth of total deposits	% of growth of current account and demand deposits in total	% of growth in term deposits / total deposits	% of growth of money outside the banks	% of term deposits / total deposits (in All)	% of term deposits / total deposits foreign currency	Deposits in All/ of total deposits %	Deposits in foreign currency / of total deposits %	Current account and time deposits total/ total deposits
2010	785,225.00					80.4	76.7	52.1	47.9	21.4
2011	875,226.30	11.5	0.53	14.4	-0.07	81.9	79.5	51.7	48.3	19.3
2012	930,702.80	6.3	5.35	6.6	-1.1	81.4	80.3	51.2	48.8	19.1
2013	950,088.30	2.1	16.24	-1.3	3.21	80.4	75.9	52.0	48.0	21.7
2014	977,420.70	2.9	37.22	-6.7	9.44	73.1	68.7	51.6	48.4	29.0
2015	987,523.40	1.0	22.54	-7.8	5.94	68.9	60.8	50.0	50.0	35.2
2016	1,014,047.50	2.7	25.54	-9.7	8.16	61.8	52.5	48.1	51.9	43.0
2017	1,001,670.70	-1.2	6.32	-6.9	10.3	58.6	49.4	47.3	52.7	46.3
2018	988,842.10	-1.3	6.24	-7.8	0.00	55.4	45.7	46.1	53.9	49.8
2019	1,027,252.90	3.9	13.10	-5.3	5.86	50.2	42.1	45.4	54.6	54.2
2020	1,112,433.00	8.3	18.90	-4.3	18.2	43.5	37.8	46.5	53.5	59.6
2021	1,185,942.70	6.6	13.46	-3.5	4.45	41.0	33.1	44.7	55.3	63.4

Source: The authors calculations. Month of October has been included for the year 2021.

During this decade, there is a general structural change in deposits, between deposits in foreign currency and ALL as well as within each group.

- In 2010, deposits in ALL compared to total deposits accounted for 52.1% of them, those in foreign currency accounted for 47.9%, so deposits in ALL were higher than deposits in foreign currency by 4.2%. This ratio has changed in favor of foreign currency deposits, thus in 2011 (11) deposits in ALL

of the total accounted for 44.7% and deposits in foreign currency accounted for 55.3% or are 10.6% higher than deposits in ALL.

- The internal structure of each group has changed. Time deposits have decreased and demand deposits and current accounts have increased significantly. Term deposits in foreign currency in 2010 accounted for 76.7% of total deposits in foreign currency, while in 2021 they accounted only 33.1%, while the percentage of term deposits in ALL to total deposits in ALL decreased from 80.4% in 2010 to 41% in 2021.

- The current account and demand deposits in relation to the total deposits have increased 3 times. In 2010, they occupied 21.4% of the total, while in 2021 (11) they occupied 63.4%. All three of these indicators give us an overview of the change of indicators in favor of informality indicators.

4.3 Term deposits in Albanian Lek and foreign currency

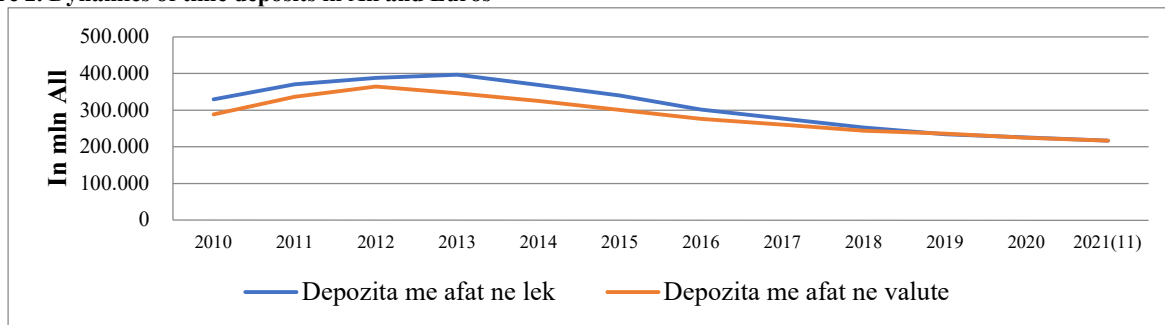
Term savings deposits are one of the main indicators of an economy because they indicate the possibility of lending to the economy. If an economy has economic growth, this is accompanied by an increase in term deposits in ALL and foreign currency. We have a connection in the same direction. But how is their connection in the Albanian economy? Their relationship is in the opposite direction. It is claimed that real GDP has increased at a time when both of these items have been declining. Then the question arises, is it true that we have economic growth in the Albanian economy, and if so, what is the cause of this growth, real internal factors or external factors unrelated to legal elements?

Figure 7. Dynamics of term deposits

Year	TD in ALL	TD in foreign currency	% of growth of TD in ALL	% of growth TD in foreign currency
2010	329,090.00	288,294.80		
2011	370,105.20	336,393.20	12.5	16.7
2012	388,330.50	364,624.20	4.9	8.4
2013	397,295.60	346,181.20	2.3	-5.1
2014	369,035.00	324,872.70	-7.1	-6.2
2015	339,892.50	300,207.10	-7.9	-7.6
2016	301,511.70	276,389.20	-11.3	-7.9
2017	277,349.90	260,593.80	-8.0	-5.7
2018	252,780.60	243,392.60	-8.9	-6.6
2019	234,053.40	235,981.60	-7.4	-3.0
2020	225,020.90	224,878.10	-3.9	-4.7
2021(11)	217,134.80	217,070.50	-3.5	-3.5
(%) 2021/2010	66.00	75.30		

Source. INSTAT. Readjustment from the authors

Figure 2. Dynamics of time deposits in All and Euros

Source. INSTAT

The data show that for the case of Albania, term deposits in ALL and in foreign currency have been decreasing since 2010. In 2021, term deposits in ALL have been as much as 66% of deposits in 2010. Foreign currency deposits in 2021 have been as much as 75.3% of deposits in 2010. The increase in deposits is directly related to the increase in loans in banks for business and for individuals. Time deposits are the first source of growth of these loans that gives direct input to the economy. Their decrease shows that businesses and individuals find other sources of non-bank financing. In this way, they use the informal money created inside the country or outside it when it comes to the use of currency.

4.4 Exchange rate

Many people think that an appreciated ALL indicates a strong economy. In fact, it is not like that, in the conditions of the Albanian economy, it is the opposite. What are some of the negative consequences of the appreciation of the ALL against the euro?

- They directly affect the competitive power of the country for productive investments. In Albania, investments are concentrated in airports, "tourism" and unnecessary infrastructure leaving aside productive investments.
- They help import lobbies to the detriment of domestic production.
- It significantly affects the companies of Albanian producers, especially the export ones, to the point of bankruptcy.
- They depreciate the savings of Albanians in euros that they secure from immigrants and refugees in other countries.

Countries with flexible exchange rates, such as Albania, find themselves faced with appreciated exchange rates, often forced to run large legal trade deficits and forced to forego the possibility of developing profitable alternative industries of export. This situation gradually increases the dependence of governments on illegal drug exports. ("Dutch disease" dictated by discoveries of fuel reserves). About this phenomenon, A. Greenspan has emphasized in the Age of Turmoil: "Dutch disease" strikes when the demand from abroad for export excessively raises the currency rate of the exporting country. This increase in the domestic currency makes other products of the exporting country less competitive." Analysts often refer to this factor to explain why countries relatively poor in energy resources, such as Hong Kong, Japan and Western Europe, have flourished economically, but not oil-rich countries such as Nigeria, etc.(298).

"Besides destroying the value of the domestic currency, natural resources often have paralyzing consequences for society. Apparently prosperity easily gained leads to a decrease in productivity. **What are the political consequences? .."a ruling clique can use part of the state revenue to lull the population and distract it from any effort against the regime"** (Pg. 298)

The unjust strengthening of the Albanian lek, overprotected by the Central Bank, has worried the exporters' association and confindustry. Here's how Alban Zusi says: "... First, the drastic and

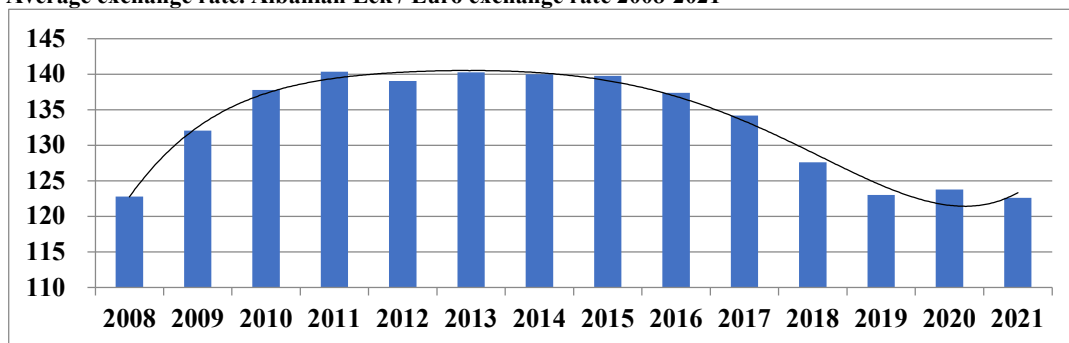
unstoppable drop in the euro-all exchange rate. The appreciation of the ALL against the euro has brought an extreme loss to all our enterprises. The company's income is in Euros and expenses are in ALL. In the conditions when the euro in relation to the ALL has depreciated by more than 9 percent since 2018, it means a similar devaluation of the invoices and income of our companies. The average profit of the exporting companies is about 15 percent, which means the drop in income to the extent of two-thirds less due to the effect of the exchange rate. Further, on 14.08.2019, the representative of the confindustry states: "The complete lack of institutional analysis of the causes and consequences in the domestic economy, the disregard and/or wrong policies of the Central Bank of Albania in the problems of the deep devaluation of the euro, in many cases violate the independence ensured by law of the institution, helping the executive government and/or certain groups of importers and market operators, contrary to the long-term public interest".

All exporters and local producers are unhappy with the overvalued *lek* because it inhibits exports, promotes imports, increases the trade deficit, and inhibits economic growth altogether with the domestic business. They have addressed the government and the Central Bank, but both are silent. This is what the EU Governor said in August 2019. "... we are at the peak of the season, the devaluation of the euro is a result of the season. BSH has an intervention program in place, we monitor the market on a daily basis to see fluctuations. The exchange rate behavior has normal behavior. There is no breach of our inflation target as a result. That's why we are not interfering. Who wins and loses from the slight appreciation of the exchange rate, that's another thing." So, the Central Bank with its thoughts and actions is against the opinions of the representatives of the exporters and confindustry. Instead of supporting them, she has come out publicly against them.

We will take in analysis the case of Bolivia, where the overvalued exchange rate resulting from the inflow of dollars generated by drug trafficking hindered the development of local leather and textile industries in the face of cheap imports from abroad.

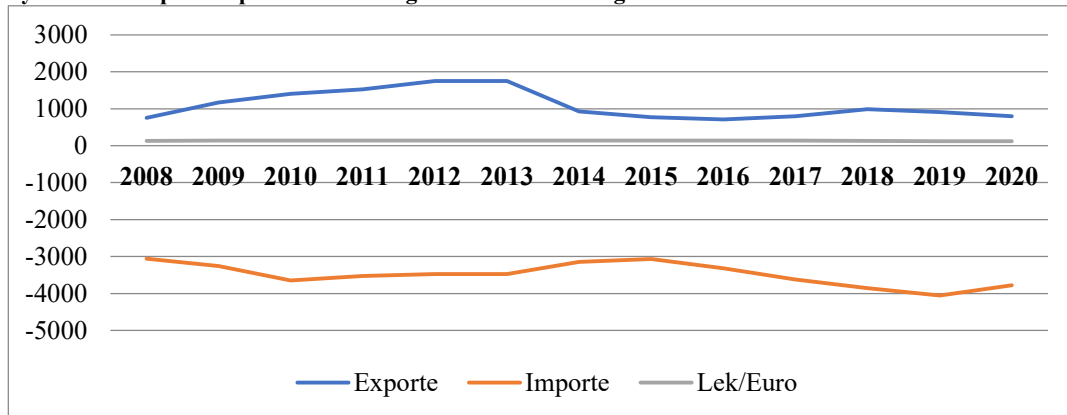
Another form of currency hoarding is the result of an overvalued exchange rate, the consequence of an influx of illegal profits into a country. Legitimate exports are systematically blocked by illegal drug exports.

Figure 3. Average exchange rate. Albanian Lek / Euro exchange rate 2008-2021

Source. INSTAT. Processed by the authors

Figure 4. Dynamics of export-import and exchange rate in absolute figures

Source. INSTAT, data processed by authors

Table 8. FDI remittances, exports and imports, in million euro

Year	Remittances	FDI	% of Remittances in FDI	Exports	Imports	Lek/Euro
2008	833.00	620.00	134.35	917.50	-3,348.90	122.80
2009	781.00	680.30	114.80	750.70	-3,054.40	132.06
2010	690.00	788.50	87.51	1,171.50	-3,254.20	137.79
2011	665.00	608.90	109.21	1,405.50	-3,647.10	140.33
2012	675.00	647.90	104.18	1,525.60	-3,524.80	139.04
2013	543.80	923.00	58.92	1,756.20	-3,475.90	140.26
2014	591.90	801.30	73.87	924.20	-3,147.80	139.97
2015	597.10	818.40	72.96	771.10	-3,070.10	139.74
2016	614.50	958.30	64.12	713.70	-3,316.50	137.36
2017	635.70	993.80	63.97	797.10	-3,621.20	134.15
2018	669.60	1,022.20	65.51	986.10	-3,857.20	127.59
2019	701.90	1,036.30	67.73	906.50	-4,050.30	123.01
2020	673.30	893.60	75.35	793.60	-3,776.10	123.77

Source. INSTAT, Central Bank

Remittances have been decreasing until 2013, while there has been a slight increase from 2014 up to 2019. FDI did not have a unique increase until 2013, whilst from 2013 to 2019 they have increased. Remittances toward FDI have decreased up to 63% in 2017. Export-imports have the same trends. The increase in imports from 2015 has been stable, while the increase in exports has been unstable.

Since 2013, the exchange rate of the ALL with the euro has come to appreciate the Albanian lek. This price increase does not coincide with the increase in exports, with the improvement of the Trade Balance, but with other factors that are mostly informal. This is shown by the differences between currency inflows and outflows. The exchange rate has a strong influence on the export-import item.

Table 9. Correlative links between the indicators of Table 8. (2008-2020)

	Remittances	FDI	% of Remittances in FDI	Exports	Imports	All/Euro
Remittances	1					
FDI	-0.461	1				
% of Remittances in FDI	0.796	-0.896	1			
Exports	-0.289	-0.272	0.076	1		
Imports	-0.019	-0.487	0.289	-0.151	1	
All/Euro	-0.648	-0.244	-0.155	0.449	0.531	1

Source. Authors

There is no correlation to note because we have many fluctuations in the years up to 2015. Imports are related to the exchange rate. From the analysis of the correlation coefficient for the years 2008-2020 shared in years 2008-2012 and 2013-2020, we have the following results:

Table 10. Correlation indicators of Table 8. Correlation coefficients for the years 2008-2012

2008-2012	Exports	Imports	All/Euro
Exports	1		
Imports	-0.825	1	
All/Euro	0.918	-0.914	1

Correlation indicators 2013-2020

2013-2020	Exports	Imports	All/Euro
Exports	1		
Imports	-0.043	1	
All/Euro	0.284	0.901	1

Source. Calculations from the authors

The data show that for the years 2008-2012 the relationship between the export indicator and the All/Euro exchange rate has been significant with 0.918, and the relationship with imports has also been significant but side by side opposite to -0.914. This means that this exchange rate has had a positive effect on the increase in exports, while it has had a negative effect on the increase in imports. For the years 2013-2020, the correlation of exports with the exchange rate has been very weak with 0.284 and minus with imports. On the contrary, imports with the exchange rate have a very strong relationship with 0.901. In this way, we can say that when the currency depreciates, imports are stimulated and not exports, hitting the economy and deepening the Trade Balance deficit. The trend of currency devaluation continued in 2021. The relationship between currency inflows and outflows is given in the Table 10.1. Foreign currency inflow includes exports, FDI and remittances.

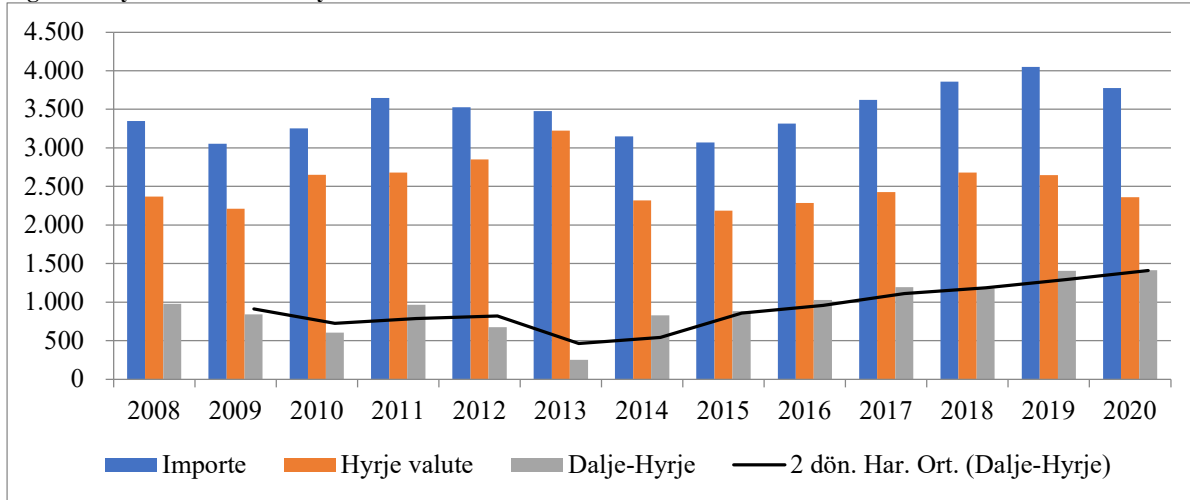
Table 10.1 Inflows and outflows of foreign currency, 2008-2020, in mln of euros

	Imports	Inflows of foreign currency	Inflows and outflows
2008	3,348.90	2,370.50	978.40
2009	3,054.40	2,212.00	842.40
2010	3,254.20	2,650.00	604.20
2011	3,647.10	2,679.40	967.70
2012	3,524.80	2,848.50	676.30
2013	3,475.90	3,223.00	252.90
2014	3,147.80	2,317.40	830.40
2015	3,070.10	2,186.60	883.50
2016	3,316.50	2,286.50	1,030.00
2017	3,621.20	2,426.60	1,194.60
2018	3,857.20	2,677.90	1,179.30
2019	4,050.30	2,644.70	1,405.60
2020	3,776.10	2,360.50	1,415.60

Source. Calculations from the authors

The data and graph show that imports up to 2015 have fluctuated, from 2011 to 2015 they have decreased and from 2015 to 2020 they have increased. Foreign exchange inflows from 2009 to 2013 have increased. From 2015 to 2020 they have increased again.

Figure 5. Dynamics of currency inflows and outflows

Source. Authors

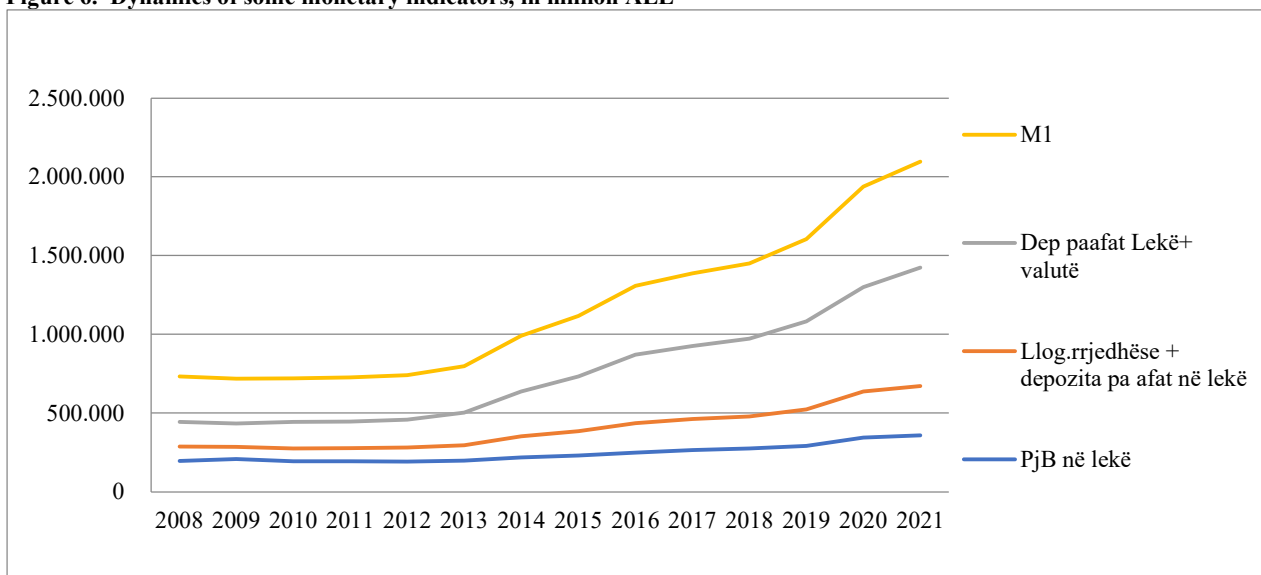
In this way, after 2015 we have the same trends but with different growth rates. The change is reflected in their difference, which has been deepening. From 2008 to 2020 it has increased by 145%, from 2013 to 2020 it has increased over 5 times. Imports from 2008 to 2020 have increased by 12.7%, while from 2015 to 2020 they have increased by 23%, from 2013 to 2020 they have increased by 8.7%. These data show that in recent years, especially after 2015, informality in the economy has deepened. In 2020, over 1.4 billion foreign currency is not justified by inflow indicators obtained from the Statistical Reports of the Central Bank. 2013 was the year with the smallest difference. This year coincides with the arrival of the Socialist Party government which started its work with the fight against cannabis, but as the data show after 2015 informal money in the economy increased by over 1 billion currency.

Table 11. Average exchange rate, MOB, current account, time deposits and M1, in mln All

Year	Avg exchange rate All/Euro	MOB	Current account + time deposits	Time deposits All and foreign currency	M1
	Y	x1	x2	x3	x4
2008	122.8	195,832.00	91,864.00	156,978	287,696.00
2009	132.06	209,043.70	75,461.80	150,884	284,505.50
2010	137.79	195,059.00	80,368.40	167,840	276,898.10
2011	140.33	194,923.20	81,974.90	168,728	281,246.50
2012	139.04	192,705.10	88,541.50	177,748	281,246.60
2013	140.26	198,892.70	96,983.90	206,612	295,876.50
2014	139.97	217,665.60	135,656.10	283,513.00	353,321.70
2015	139.74	230,601.50	153,505.40	347,423.80	384,106.90
2016	137.36	249,256.50	186,023.60	436,296.40	435,432.30
2017	134.15	265,156.00	196,313.90	463,807.30	461,550.10
2018	127.59	275,285.30	203,436.20	492,668.90	478,721.50
2019	123.01	291,409.00	232,559.30	557,218.00	523,968.30
2020	123.77	344,560.00	292,757.50	662,534.00	637,317.50
2021	122.61	359,901.90	312,543.90	751,737.30	672,445.80
21/13	-12.6	180.9	222.3	263.8	127.3

Source. INSTAT

Figure 6. Dynamics of some monetary indicators, in million ALL

Source. Authors

All the above mentioned indicators, in their size and dynamics, show the degree of growth of informality. From 2008 to 2012, these indicators were almost all decreasing. This decrease indicates a decrease in informality. The exchange rate has increased from 122.8 All/euro in 2008 to 139.04 All/euro in 2012. Starting from 2013, the dynamics of these indicators took the opposite direction. All indicators grew at alarming rates. Money outside the bank increased by 181%, current account

plus time deposits increased by 222.3%, time deposits in ALL and foreign currency increased by 263.8% and aggregate M1 increased by 127.3%. Compared to 2013, the exchange rate has decreased by 12.6%, that is, the euro has depreciated and the Albanian lek has appreciated, affecting economic growth negatively.

Table 12. The correlation between the indicators of Table 11 for the years 2008-2013

<i>2008-2013</i>	Avg. exchange rate All/Euro	MOB	Current account + time deposits	Time deposits All and foreign currency	M1
Avg. exchange rate All/Euro	1				
MOB	-0.231	1			
Current account + time deposits	-0.034	-0.442	1		
Time deposits All and foreign currency	0.626	-0.309	0.719	1	
M1	-0.136	0.272	0.723	0.569	1

Source. Authors

The correlation coefficients between the above indicators give us the conclusions drawn. The correlation between them is not strong, it is not even considered negligible. This comes from the fact that these indicators have been declining at different rates of decline. The relationship between current accounts plus time deposits deposits is related to M1 with a coefficient of 0.719. Even this indicator, which is the highest, does not give any strong correlation, but it gives a connection that you can take into consideration.

Table 13. The correlation between the indicators of Table 11 for the years 2013-2021

<i>2013-2021</i>	Avg exchange rate All/Euro	MOB	Current account + time deposits	Time deposits All and foreign currency	M1
	Y	x1	x2	x3	x4
Avg exchange rate All/Euro	1				
MOB	-0.915	1			
Current account + time deposits	-0.903	0.995	1		
Time deposits All and foreign currency	-0.914	0.989	0.995	1	
M1	-0.909	0.998	0.999	0.994	1

Source. Authors

These indicators differ significantly from the indicators of 2008-2013. They are completely opposite, because they show strong and very strong connections between them. This correlation can also be seen through the corresponding graph. These indicators and this strength of correlation also indicate the growth rate of the informal economy.

4.5 Dynamics, the size of "Net National Income" with "Final Consumption" and the Marginal Propensity to Consume (MPC)

GDP in Albania is calculated using the expenditure approach and the production approach. With the expenditure approach, it is calculated from these elements: the gross fixed capital formation (GFCF), the final consumption, which includes the consumption of households, government and Non Profit Institutions Serving Households (NPISHs) and change in trade balances, export minus import. For the year 2020, consumption expenses are 1519 billion/All, Fixed Capital 374 billion/All, Domestic demand 1893 billion/All and GDP 1644%. Net exports minus 239 billion/All, change of balances 7 billion/All and statistical discrepancy 17.6 billion ALL. Consumption in relation to GDP is 92.4%, investments 22.7% and net exports -14.5%. In China, consumption accounts for 53%, investments 44% and net export 3% of GDP. We can see what differences there are between these two economies. Can you claim economic growth in a consumption economy such as the Albanian economy? If we compare the Net National Income with consumption expenditure, it is lower at a time when it should have been higher. This indicator would be enough to reinforce the conclusion that in Albania we have a large part of expenses from the informal economy.

Table 14. Net National Income, Final Consumption and MPC

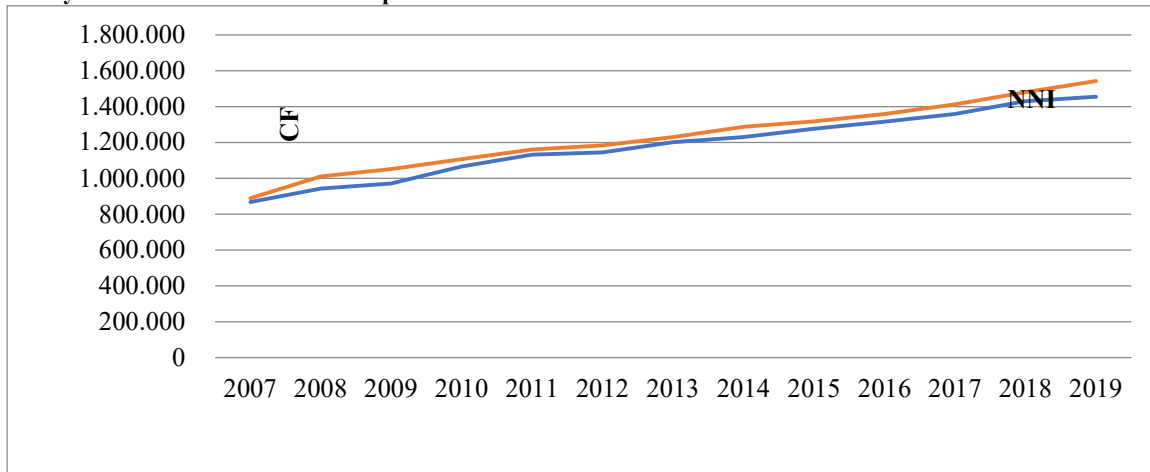
Year	Net National Income	Final Consumption	ΔTR	ΔC	MPC	M
2007	868,244.55	890,645.06	868,244.55	890,645.06	1.03	-38.76
2008	942,372.29	1,010,136.93	74,127.74	119,491.87	1.61	-1.63
2009	971,610.49	1,051,607.10	29,238.20	41,470.17	1.42	-2.39
2010	1,065,100.16	1,106,590.15	93,489.67	54,983.05	0.59	2.43
2011	1,131,457.66	1,161,113.86	66,357.50	54,523.71	0.82	5.61
2012	1,144,819.05	1,183,692.06	13,361.39	22,578.20	1.69	-1.45
2013	1,200,979.69	1,229,288.97	56,160.64	45,596.91	0.81	5.32
2014	1,230,635.33	1,287,018.49	29,655.64	57,729.52	1.95	-1.06
2015	1,276,726.13	1,316,771.21	46,090.80	29,752.72	0.65	2.82
2016	1,315,117.04	1,358,072.93	38,390.91	41,301.72	1.08	-13.19
2017	1,358,276.10	1,412,737.72	43,159.06	54,664.79	1.27	-3.75
2018	1,429,566.36	1,479,509.98	71,290.26	66,772.26	0.94	15.78
2019	1,456,680.85	1,543,610.52	27,114.49	64,100.54	2.36	-0.73

Source. INSTAT, calculations by the Authors

From INSTAT's primary data, the Marginal Propensity to Consume (MPC) was calculated. In approximately 61% of cases it is greater than 1. This means that changes in income levels lead to proportionally larger changes in consumption. Therefore, the multiplier (M), for those years where the MPC is greater than 1, is calculated to be negative. The negative multiplier effect leads to a several times larger drop in real GDP. This translates into a lack of economic growth from internal formal economic factors. The growth is caused by other non-formal internal and external factors, and in this context by the cannabization of a part of the economy. This growth is unsustainable because it turns the economy into a one-sided economy, inhibiting the cultivation of agricultural crops.

The dynamics and size of Final Consumption and Net National Income can also be seen in the graph below (Figure 7.). This graph supports the conclusions drawn from the corresponding table.

Figure 7. Dynamics of income and consumption

Source. Authors

Finally, all the indicators we exposed for the Albanian economy are indicators that show of a cannabized economy and no stability in economic growth.

Conclusions

In Albania, the fight against informality began after the 90s with law no. 8610, dated 17.05.2000, with the amendments and additions of the years 2003, 2005, 2014, 2017 and 2019. The organization of the work for the prevention and laundering of money has started since August of the year 2000 by the "Directorate of Coordinating the Fight against Money Laundering, today" General Directorate of Prevention of Money Laundering" (DPPPP).

The entities subject to these laws are: banking entities, as well as any other entity that is licensed or supervised by the Bank of Albania, non-bank financial entities; foreign exchange offices; savings and credit societies and their unions; postal services that perform payment services; etc.

The number of criminal proceedings from 2015 to 2020 was 11,457 cases. The number and value of administrative measures in Albanian Lek according to the types of subjects for the period 2016-2020 has decreased, from 33 cases with 30.1 million euros in 2016 to 15 cases with 7.4 million euros in 2020. This is a positive indicator that speaks of a concrete work towards the reduction of the informal economy.

Drug money increases the level of corruption, especially in the field of governance. In its conditions there is misgovern and corruption, unrealistic design and implementation of fiscal and monetary policies. This is clearly seen in the policies of the Central Bank, which claims to control inflation, in the fiscal policies, in the taxation policies, which are completely unstable and have changed several times. In today's situation, if we had a normal management of the country's economy, we would not have these consequences.

The illegal and legal drug industry has often been a catalyst for the "de-legitimization" of the state. As the economic security situation for citizens worsens, the environment for productive investment becomes increasingly unattractive, and as the judicial system weakens, regardless of the effects of justice reform, the resolution of civil disputes becomes increasingly difficult.

- (i) Illicit drugs offer short-term benefits but huge losses over long-term periods;
- (ii) In countries with high unemployment, illegal drug production and trafficking offers significant employment opportunities, but risks one-sided development and devaluation of human capital;
- (iii) There is generally a negative correlation between illegal drug production and a country's economic growth;

(iv) Illegal drug production and related economic activities endanger long-term economic development due to their destabilizing effects on the state, economy and civil society.

The main risk factors are related to: - Economic decline; - Increase in cash transactions; - Use of virtual assets; - Trading based on insider information (insider trading), etc.

- What are the indicators of suspicious activities?

- High investments in real estate with an unknown source of funds; In Albania, we have investments in the construction sector, which in recent years has the highest figures of all time. In 2019, it accounted for 10% of GDP.
- Investments in luxury goods by persons who do not justify the source of funds or persons with criminal records; According to INSTAT, in 2020 Albanians have increased their spending on jewelry by 21%.
- Suspicious transfers (on arrival or departure, even in attempts) involving foreign subjects/citizens and unjustified or without supporting documentation;
- Sponsorship/donations/loans from/to third parties without establishing a possible connection between the parties;
- Unusual transactions compared to the financial profile of the person/entity;
- Frauds of various forms;
- Financial transactions carried out by persons with previous criminal records or persons related to those with records;
- Suspicious transfers with countries considered risky;
- Suspicious mediation in transactions by independent professionals for partially suspected illegal benefits,
- Large value transfers (inside and abroad) between legal entities not supported by documentation;

- The negative consequences of the informal economy in the economy as a whole of a country?

- a) Inhibits, diverts or distorts effective macroeconomic decisions by preventing legitimate investments.
- b) It affects the price level.
- c) Promotes illegal business and unfair competition, including barriers placed on legitimate business.
- d) It encourages conspicuous consumption at the expense of long-term investments.
- e) Encourages investments in non-productive sectors.
- f) It worsens the unequal distribution of income.
- g) Encouraging corruption.
- h) The drug economy also results in serious environmental damage.

- Indicators of an informal economy, the case of Albania.

Money outside the bank, from 2008 to 2021(11) has increased 184%. Money outside the bank does not have any strong relationship with the inflation rate. The reduction of the NBI by the Central Bank does not have an inverse relationship with the inflation rate, but they have the same sign. GDP growth it is not stable, but it has constant fluctuations which results in increases and decreases.

Demand deposits and current account. They have been increasing, for the years 2010-2020 they have increased by 129.4% in ALL and 176.4% in foreign currency. Deposits in foreign currency have increased and deposits in ALL have decreased. The current account together with demand deposits in ALL increased by 388.9%, in foreign currency increased by 502.1%, aggregate M1 increased by 244.1%, nominal GDP increased by 138%.

Term deposits in ALL and foreign currency. The data show that savings deposits in Albania with term in ALL and foreign currency have been decreasing since 2010. In 2021, term deposits in ALL have been as much as 66% of deposits in 2010. Foreign currency deposits in 2021 have been as much as 75.3% of deposits in 2010. The increase in deposits is directly related to the increase in loans in banks for business and for individuals.

Exchange rate. The exchange rate of the lek with the euro in Albania has strengthened since 2014. What are some of the negative consequences of the strengthening of the ALL against the euro?

- They directly affect the competitive power of the country for productive investments. In Albania, investments are concentrated in airports, "tourism" and infrastructure, not necessary before productive investments.
- They help import lobbies to the detriment of domestic production.
- It significantly affects the companies of Albanian producers, especially the export ones, to the point of bankruptcy.
- They devalue the savings of Albanians in euros that they secure from immigrants and refugees in other countries.

The "Net National Income" size is smaller than the "Final Expenditure", the Marginal Propensity to Consume has been higher than one for years.

Recommendations

In order for the Albanian economy to freely breathe, it must develop the energy sector, the extraction and processing of fuels, minerals, the reorganization of agriculture and give up once and for all the so-called "tourism" that is eroding it every day. There is no sustainable economic growth based on the growth of non-tradable products.

The government has to give up the Open Balkans, which is nothing but a way to weaken and subjugate the Albanian factor in the Balkans, EU gives priority to developed countries such as Serbia and not to the Albanian economy, which has the weakest rate of mechanization in agriculture, lower subsidies and greater land parceling. The agreements with Serbia will cause the Albanian agriculture to shrink even more and the agro-industry will have Serbian products as its source.

The government has given up on allowing medical cannabis. If he allows it, then the farmers will no longer cultivate agricultural crops, but will start cultivating cannabis. This will have negative consequences, as we have listed in this paper.

Bibliography

- Bank of Albania. Statistical Report, year 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2019, 2020 and 2021 (October). INSTAT, time series.
- Annual Report of General Directorate for the Prevention of Money Laundering 31.12.2005
- Annual Report 2010, Albanian Financial Intelligence Unit, GDPML.
- Annual Report 2020. GDPML and AFIU
- GUIDELINES FOR THE SUBJECTS OF THE LAW ON THE PREVENTION OF MONEY LAUNDERING AND THE FINANCING OF TERRORISM. 2019
- THE AGE OF UNREST. Author: Alan Greenspan. ISBN: 978-99943-0-183-6.
- ECONOMIC AND SOCIAL CONSEQUENCES OF DRUG ABUSE AND ILLICIT TRAFFICKING. Number 6. https://www.unodc.org › pdf › technical_series_1.
- Statistical Yearbook of 1989. Directorate of Statistics. State Plan Commission. Tirana 1989
- Drug Abuse, Crime Costs, and the Economic Benefits - JSTOR, by AS Rajkumar 1997. <https://www.jstor.org › stable>

PARENTS PERCEIVED PERCEPTION OF THEIR ROLE IN THE CAREER DECISION

MAKING OF THEIR ADOLESCENTS: AN INDIGENOUS PERSPECTIVE

Sadia HUDA

University of Management and Technology, Lahore

Asir AJMAL

GIFT University, Gujranwala

ABSTRACT

The purpose of the present research is to explore the perceived perception regarding their role in career decision making of adolescents. To explore and understand the perspectives of parents' qualitative study was carried out. Semi structured interviews were conducted with parents of adolescents both fathers' and mothers'. Grounded theory was used for the analysis of transcripts Parents' perception of their role in career decision making of adolescents revealed categories that revolved around parents' perception of their role, parent's awareness, mutual decision making, conventional pattern of thinking, child's aptitude and role of culture and society. The study concluded that even as the times are changing the trends are very much alive and strong in our society. The parents hold the key to the decision making process which takes into account many versatile factors like social acceptability, economic welfare and independence of the children, success at the respective fields, interests and aptitude of the child in question and the family tradition. More number of parents are opening up to new ideas about career choices and they are involving their children as an equal stake holders in the process but still for all practical purposes parents hold is still very much intact The parents are so important a variable to be left out of any equation that involves career planning.

Keywords; career decision making, perception, qualitative study, grounded theory

SUITABLE LAND FOR CROPS COULD ENHANCE ECONOMIC TURNOVER: A CASE FROM BARIND TRACT OF WEST BENGAL, INDIA**Priyanka DAS***Assistant Professor, Department of Geography, Malda Women's College, Malda, West Bengal, India***ABSTRACT**

Agricultural land quality is strongly determined by the natural soil-water-atmospheric system and external treatment of soil. The cumulative effect of all determines the land suitability. This is highly required in order to agricultural planning and obtaining optimum productivity as well as profit. Considering this the present work aimed to identify the suitable land for boro paddy and wheat based on soil nutrients. Further it aimed to compute profit level at different suitable lands. Rule based decision tree (RBDT) was applied for land suitability analysis. Profit level was computed using break even analysis. The result revealed that 25-45% was found suitable for both boro paddy and wheat and profit margin was found higher in these areas. So, first land suitability evaluation and crop implementation could enhance the economic turnover and ensure food security. The study also revealed that appropriate amelioration of soil and application of quality treatment could increase the yield potential of a land.

Keywords: Land suitability, Rule based decision tree, Profit level, Economic turnover and Break even estimation

THE RELATIONSHIP BETWEEN ENTREPRENEURSHIP AND ECONOMIC DEVELOPMENT: CASE STUDY OF GEM COUNTRIES**Mohsen Mohammadi KHYAREH**

Assistant Professor of Economics, Department of Administrative and Economic Sciences, University of Gonbad-e-Kavus, Iran

ABSTRACT

Entrepreneurial activities in developing countries are different from entrepreneurial activities in developed countries. The relationship between entrepreneurial activities and economic development is associated with changes in various stages of economic development and in per capita GDP growth. In developing countries, the relationship between economic development and the level of entrepreneurship is negative. While in developed countries this is a positive relationship. Based on the data of 62 member countries of the Global Entrepreneurship Monitor (GEM) between 2007-2020, the purpose of this study is to investigate the effect of economic development on entrepreneurship. More precisely, this research seeks to analyze the relationship between economic growth and the various stages of entrepreneurial activity. To this end, we distinguish between the three stages of entrepreneurship, entrepreneurial innovation, total early-stage entrepreneurship, and established entrepreneurship. Empirical results have shown that these three different stages of entrepreneurial activity are negatively related to economic development. Also, the results indicate that as the countries move towards higher stages of economic development, the rate of entrepreneurial activity decreases, and as much entrepreneurial activity is stable, with the increase in countries development, the rate of decline in Entrepreneurial activities will be less. The more, the countries develop to the higher stages; the incentive for entrepreneurial activities will have a strong and negative relationship with economic development. While established levels of entrepreneurship will have the least reduction if economies more developed.

Key words: Entrepreneurship; Economic Growth; GEM countries

SOCIO-CULTURAL DETERMINANTS OF FEMALE ENTREPRENEURSHIP IN IRAN

Mohsen Mohammadi KHYAREH

*Assistant Professor of Economics, Department of Administrative and Economic Sciences, University of
Gonbad-e-Kavus, Iran*

ABSTRACT

The important role that entrepreneurship plays to combat unemployment should not be underestimated, especially in countries with growing unemployment rates such as Iran. Women entrepreneurs can contribute significantly to economic development in Iran, but their contribution has not been adequately studied and developed. In this article, we analyse the socio-cultural factors that influence the likelihood of women becoming an entrepreneur, using institutional economics. Multinomial Logit logistic regression has been applied as the statistical method to test the hypotheses proposed, using data for Iranian women entrepreneurship from the Global Entrepreneurship Monitor (GEM), during the period of 2011-2021. The main findings of the study reaffirm the relevance of socio-cultural factors to women entrepreneurship. Particularly, we have found that factors such as fear of failing, entrepreneurial skills and female networks are more relevant for female entrepreneurship in Iran than education and startup capital ones. The research contributes both theoretically, advancing knowledge of the socio-cultural factors that affect female entrepreneurship, and practically, recommended the development of educational programs and support policies to promote female entrepreneurial activity in Iran.

Keywords: Female entrepreneurship, necessity entrepreneurship, opportunity entrepreneurship, Iran

**THE ECONOMIC AND SOCIAL IMPACTS OF MINING AND QUARRYING
INDUSTRIES**

Faten DJEDID

Mining department, university of Badji Mokhtar, Annaba, Algeria

djedidfaten@gmail.com

PR Mohamed BOUNOUALA

Mining department, university of Badji Mokhtar, Annaba, Algeria

ABSTRACT

Mining industries have been an integral part of the global economy for centuries. They provide valuable resources such as coal, gold, and iron, ore and aggregates which are essential for the production of various goods and services

However, mining industries also have a significant impact on society and the environment. It is important to understand the economic and social implications of mining industries to ensure sustainable development. Mining industries contribute significantly to the global economy. They create jobs, generate revenue, and stimulate economic growth in many countries. For example, the mining industry in Australia accounts for 7% of the country's GDP and employs over 200,000 people. Similarly, the mining industry in South Africa contributes 8% of the country's GDP and provides employment for over 450,000 people.

Mining industries can also have a significant impact on society. They can bring prosperity to communities by providing employment opportunities and supporting local businesses, however, mining industries can also cause social problems such as displacement of indigenous communities, conflicts over land rights, and environmental degradation. It is important for mining companies to engage with local communities and address these issues to ensure that their operations are socially responsible.

Mining industries can have a significant impact on the environment. They can cause soil erosion, water pollution, deforestation, and loss of biodiversity, so to mitigate these effects, mining companies must implement sustainable practices and adhere to strict environmental regulations. This includes using environmentally friendly technologies, reducing waste and emissions, and rehabilitating mining

sites after they have been exhausted. As the world becomes more reliant on technology and renewable energy sources, the demand for certain minerals such as lithium and cobalt is expected to increase.

Mining industries will need to adapt to these changes and find new ways to extract minerals sustainably. This includes investing in research and development of new technologies, exploring alternative sources of minerals, and collaborating with other industries to promote sustainable practices. Mining industries play a crucial role in the global economy, but they also have significant economic, social, and environmental impacts. To ensure sustainable development, mining companies must prioritize social responsibility and environmental stewardship. By implementing sustainable practices, engaging with local communities, and investing in new technologies, mining industries can continue to provide valuable resources while minimizing their negative impacts.

Keywords: Industrial Engineering; Mining exploitation; Quarrying; social and environmental impacts of mining industries

INVESTMENTS IN INNOVATIONS AND MARKET FORECASTS IN THE
CULTIVATION OF THE ASCLEPIAS TUBEROSA L.

Stanislava STATEVA

*Agricultural Academy, Institute of Plant Genetic Resources, „Konstantin Malkov” Sadovo, Plovdiv,
Bulgaria*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6016-2904>

ABSTRACT

One of the most important problems in modern society is related to the management and development of the economy in the conditions of market transformations. The present study is related to establishing optimal technological parameters for micropropagation of *Asclepias tuberosa* L. in control with the possibility of returning to natural habitats and creating mass plantings of the species. The relevance of the development stems from the need to promote the creation and development of long-term partnerships in the agricultural chain aimed at ensuring added value, quality and stability of supply, improving marketing, developing markets and innovation in products, processes and technologies.

The origin of *Asclepias tuberosa* L. is from South America. In Bulgaria, it is a perennial species found in rocky forests and is known as butterfly or milkweed. It is mainly propagated by seeds. It is used in medicine as an anti-inflammatory, antispasmodic and estrogenic effect. The development of an individual controlled breeding system for the plant species is determined by the genotype requirement. When introducing *Asclepias tuberosa* L. into in vitro culture, the species realizes very good indicators of development in the nutrient medium Murashige & Skoog (1962), which is applied as a base in the present study. In the proliferation stage, the nutrient medium Murashige & Skoog (1962) was studied with the participation of the cytokinin 6-benzylaminopurine (BAP) and IBA and a control variant. Repeated subcultivation is one way to obtain new plants. In the present study, the rate of microbreeding was reported to increase with the observation period. In search of maximum production in a short period of time, the leading problem in the study is related to the lack of online commerce, limited advertising channels and staff training.

Keywords: Micropropagation, in vitro storage, proliferation, investments, innovations, agricultural sector

Introduction

The production and sale of rare products is characterized by high profitability. The exception is the cultivation of herbs. In recent years, there has been an increase in the consumption of organic products. This is one of the types of business where profits can be obtained completely without large investments (Blazheva, 2014).

The admission of Bulgaria to the European Union enabled the agricultural sector to adapt to a new model of agriculture. This concerns one of the most important problems of modern society, related to the management and development of the economy in the conditions of market changes (Peteva, 2020). There is a shrinking of irrigated areas, a significant reduction of the labor force in rural areas, which is the main reason for the shrinking of traditional industries (Doncheva, Stoyanov, 2017). A small part of the herbs exported from Bulgaria are cultivated. They are mainly collected from habitats. Thanks to the diverse climatic and soil conditions, Bulgarian herbs contain a high percentage of biologically active substances (Stanimirova, 2013).

The herb is *Asclepias tuberosa* L. It belongs to the Apocynaceae family. The species is perennial with a height of 40 cm. Flowering begins from early summer to late autumn. The inflorescences are top, umbrella-shaped, composed of numerous orange-orange flowers. *Asclepias tuberosa* is an unpretentious plant that withstands extreme drought and, once planted, does not need special care. It is propagated by seeds and top cuttings. Propagation by seeds takes place when they are sown in sandy soil at a depth of about 2-3 cm. The most suitable time for this is from the beginning of March. It is used in medicine as an anti-inflammatory, antispasmodic and estrogenic effect. Extremely useful for bee grazing (Georgiev, 1982; Kanchev, 2009; Warashina, 2009).

The maximum micropropagation of the *Asclepias tuberosa* species in controlled conditions is achieved by determining optimal conditions of the nutrient medium Murashige & Skoog (1962) with added plant hormones (Stimart, 1985, Zimmerman 1986, Wyatt 2004, Rajech 2010).

The application of hormones added to the nutrient medium helps the species to develop better in controlled growing conditions. Synthetic cytokinin-BAP added to the composition of nutrient media for in vitro cultivation slows down aging processes and at a higher concentration (over 3–4 mg/l) can stimulate the formation of adventitious shoots and suppress root formation (Skoog et. al., 1987, Holub et al., 1998).

Cultivating *Asclepias tuberosa* species under controlled conditions, Victorio (2008) found that the nutrient medium Murashige & Skoog (1962) without added hormones hindered the maximum development of the species.

The business of growing herbs in its pure form reaches 150% to 300% profitability, depending on the period. Already in the second year of growing plants, profitability increases due to the fact that there are no investments in soil cultivation, seeds. All that remains is care, monitoring of plants and their collection.

It is difficult to predict what the future of herbalism in Bulgaria will be. On the one hand, climate changes cannot but affect it, since these plants are very sensitive (Peteva, 2020). On the other hand, their cultivation is extremely labor-intensive and is most often done by hand.

The demographic crisis, the shrinking and aging population and the already alarming shortage of even unskilled labor pose many challenges to this traditional sector of the country, which, in order to overcome them, needs more than ever investments and increased productivity.

The aim of the present study is a combination of biotechnological methods with good agricultural practices as an opportunity to increase the productivity and efficiency of growing *Asclepias tuberosa* species.

Materials and methods

The study for the maximum reproduction of the species in controlled conditions was conducted in the tissue culture laboratory at the "K. Malkov" IPGR, Sadovo. In the experiments to introduce in vitro cultures, the seeds of the *Asclepias tuberosa* L species were used. They were obtained as a result of cooperation with the University of Genoa (Giardini Botanici Hanbury).

The discarded plant material was disinfected with 50% C₂H₅OH for 3 min and 20% bleach (containing 5% active chlorine) for 15 min.

When introducing *Asclepias tuberosa* into culture in vitro, the medicinal species realizes very good indicators of development in the nutrient medium Murashige & Skoog (1962), which is applied as a base in the present study. Three variants of modified nutrient media with the participation of BAP and IBA were studied (Table 1). Sucrose (30 g/l) was used as a carbohydrate source, and agar (7.0 g/l) with a medium pH of 5.6 was used as a hardener, and its adjustment was made with 1N KOH before autoclaving. Sterilization is carried out for 30 min at 120° C and a pressure of 0.9 atm.

<i>Variants of the nutrient medium</i>	<i>Composition of food media</i>
Control	Murashige & Skoog
variant 1	Murashige & Skoog + 1.0 mg/ l BAP+ 0.2 mg/ l IBA
variant 2	Murashige & Skoog + 0.5 mg/ l BAP+ 0.5 mg/ l IBA
variant 3	Murashige & Skoog + 0.2 mg/ l BAP+ 1.0 mg/ l IBA

Table 1. Effect of nutrient medium Murashige & Skoog (1962) involving BAP and IBA

Cultivation of the explants in the test stages took place in a chamber with daily temperature fluctuations: $21\pm 4^{\circ}\text{C}$ and humidity: 25-60%. Photoperiod 16 hours dark and 8 hours light with lighting 3000 lx.

After researching the best concentration for maximum development of the species in controlled conditions, adaptation of 30-day-old microplants was carried out in an adaptation chamber.

The adaptation of the obtained plants was carried out in plastic pots with a size of 6x6 cm. A substrate was used in a ratio of soil: peat: sand 1:1:1. The substrate was autoclaved for 1 hour at 120°C . High air humidity was ensured during the first 20 days by keeping the plants in a small polyethylene greenhouse. After the adaptation of the microplants, the greenhouse was opened every day for 10 min, and after the 20th day, a gradual full opening of the polyethylene was carried out to ensure hardening of the plants. After the 40th day, the plants were transferred to larger pots.

The main stages of business organization in the cultivation of medicinal herbs are the need for land, purchase of equipment, seeds of *Asclepias tuberosa* species and room for drying and processing of raw materials. Choosing land for growing plants is not difficult. For marketing purposes, identifying the area where the herbs are grown would be a plus for the business.

The region of the Upper Thracian Lowland is distinguished by very good ecological conditions, which ensure high and constant yields of cultivated crops. The soil in the area is meadow-cinnamon loam-like with pH-7.8. The meteorological characteristic of the area is an average temperature of $+12.4^{\circ}\text{C}$. The average amount of rain is 410 l/m².

The export of the *Asclepias tuberosa* species under Polish conditions started in the month of April on a previously formed area.

The planting material is arranged in the furrows at a distance of 40 cm, with a depth of 10 cm and 20 cm from each other.

Plant care during the growing season is limited to 50 kg/ha of superphosphate. Before planting, the site is fertilized with 30 kg/ha of ammonium nitrate.

To fight weeds and to keep the area in a loose state, several inter-row treatments are carried out during the growing season. Good development of the aerial mass and of the roots requires at least 2 waterings. 300 kg of dry mass is obtained from 1 decare of 2-year plantations.

For the needs of the analysis, I form a table with indicative information on the necessary costs. The costs for the construction of one acre of the plantation are given in BGN.

Results and discussion

When culturing the explants in vitro of the *Asclepias tuberosa* species, no bacterial infection was observed, which was due to the successful sterilization. During one subcultivation, very weak signs of development were observed. After this stage, the in vitro adaptation ends, the explants resume their growth and development, without signs of unwanted deviations (photo 1).

Photo 1 Obtained pure culture of *Asclepias tuberosa* L.

When considering the biometric indicators, the measurement of the height of the explants had the best values until the 20th day of the experiment (Fig. 1). Of the three studied modified nutrient media, variant 1 stood out with a low concentration of 0.2 mg/l IBA in combination with 1.0 mg/l BAP, which enables the species to achieve maximum development in controlled conditions. As the observation period increases, the growth of the explants decreases.

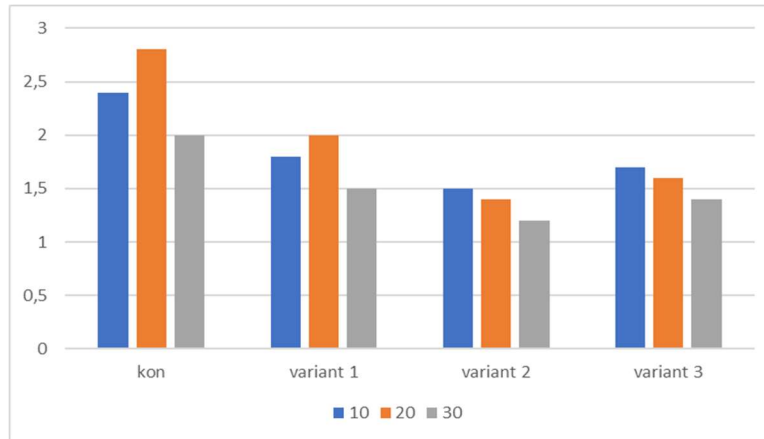

Fig. 1 Influence of the modified nutritional environments and the control variant regarding the height index in *Asclepias tuberosa* L.

Leaf formation in the initial stage of development in the *Asclepias tuberosa* species in the three variants of development in controlled conditions of the microplants has indicators exceeding the control variant. The participation of growth regulators in the basic nutrient medium has an important role in the life cycle, as far as the active proliferation of plant cells is concerned. Comparing the modified nutrients in terms of the number of leaves, option 1 stood out.

The induced primary root system is star-shaped. The value of the indicator number of roots of the three investigated variants and the control nutrient medium, recorded on the 30th day after subcultivation, varied from 3 to 5 numbers.

For adaptation, 30-day-old explants growing in nutrient medium Murashige & Skoog (1962) with added 0.2 mg/l IBA combined with 1.0 mg/l BAP were used. They are grown in a polyethylene greenhouse in order to ensure maximum adaptation of the micro-plants.

Photo 2 The species *Asclepias tuberosa* L. adapted

An advantage of adapted plants is that they can be marketed as seedlings for flower beds or directly moved to the field. Once planted in the field, *Asclepias tuberosa* require care during the first months in the field. Already adapted, the species develops very well after the first year and forms very dense rhizomes (Photo 2). Yields per plant vary widely depending on the specific soil and climate conditions and the applied technology.

Total expenses for the first year are expected to be BGN 427, and profit - BGN 540 from 1 dka (Table 2).

The herbal business is attractive because you only have to invest in it once when it is sown. The remaining time will result in net income. Free access to the necessary natural raw materials expands the possibilities of the enterprise in the form of production and packaging of unique herbal collections. The popularity of herbs is explained by the relatively low price on the pharmaceutical market, availability and universal applicability.

	Activity	first year
1.	Seedlings	87.00
2.	Autumn deep plowing	30.00
3.	Spring shallow plowing	15.00
4.	Spring cultivation	15.00
5.	Fertilization with N-P-K	70.00
6.	Transplanting by hand	100.00
7.	Hoeing with a cultivator	15.00
9.	Gravity watering	70.00
10.	Insurance	25.00

Table 2. Calculated costs for growing *Asclepias tuberosa* on an area of one hectare

Conclusion

The most appropriate balance of growth regulators (0.2 mg/l IBA and 1.0 mg/l BAP) added to the basic nutrient medium Murashige & Skoog (1962) was selected, allowing good development in controlled conditions and adaptation of the *Asclepias tuberosa* species. The application of biotechnological methods for accelerated reproduction makes it possible to provide in a short time a large number of planting material, which, on the one hand, provides biologically cleaner, healthier and safer food for the consumer, and on the other hand, contributes to environmental protection and regeneration of the beekeeping sector.

REFERENCES

- Blazheva, V., Production and realization of conventional and biological, Agricultural produce. Svishtov, 2014
- Doncheva, D., K. Stoyanov, Local consumption as a factor in the development of the production potential of Bulgarian organic beekeeping, Collection of reports from a scientific and practical conference: Agribusiness and rural areas -economy, innovation and growth. Varna: Science and Economics, Economic University - Varna, 2017, p. 146-154.
- Georgiev Georgi, Tanya Kostova, Cultivation of medicinal plants, Zemizdat 1982
- Kanchev Tsvyatko, Propagation and collection of herbs, 2009
- Murashige T., F. Skoog , A revised medium for rapid growth and bioassays with tobacco tissue cultures. *Physiol. Plant*, 15, 1962,p. 473-497
- Holub J., J. Hanus, D.E. Hanke, M. Strnad, Biological activity of cytokinins derived from ortho- and meta-hydroxybenzyladenine. *Plant Growth Regul* 26, 1998, p 109–115
- Peteva, V. , Consumer behavior in the unpredictable future dialectics and challenges, Collection of reports from the jubilee international scientific conference: Economic science, education and real economy: development and interactions in the digital age. Varna: "Science and economics", University of Economics - Varna, 2020. p. 198-210.
- Rajech Auropa, Medical plant biotechnology, 2010
- Scoog F., C. O. Miller, Chemical regulation of growth and organ formation in plant tissue cultured in vitro, *Soc.Exp.Poiol.*, 1957, p. 118-130
- Stanimirova, M., Agricultural marketing. Varna: Science and Economy, Varna University of Economics, 2013
- Stimart Denis, Commercial micropogation of florist flower crops., Tissue culture as a plant production system for horticultural crops, Conference on tissue culture a plant production system for horticultural crops., Betsville, 1985,p. 301-315
- Victorio, C. P., Sucrose on in vitro cultures of *Calendula officinalis* L. *Plant Cell Culture & Micropropagation*, v. 04, 2008, p. 34-41
- Wyatt Robert, The reproductive biology of *Asclepias tuberosa*, Factor determining fruit set, *New Phytologist*, Vol. 88, Issue 2, 2004, p 375-385
- Warashina Tsutomu, Noro Tadaka, 8,14-Secopregnane glycosides from the aerial parts of *Asclepias tuberosa* , *Phytochemistry*, Vol. 70 Issue 10, 2009, p1294-1304
- Zimmerman, R. H. et al. (eds), *Tissue Culture as a Plant Production Systemz for Horticultural Crops*. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, p. 302

**MEASURING PERFORMANCES OF FAST FOOD RESTAURANTS: A DECISION-
MAKING APPROACH**

L. Abdullah

*Management Science Research Group, Faculty of Ocean Engineering Technology and Informatics,
Universiti Malaysia Terengganu, Malaysia.*

Noor Farahani Mohd Lazim

STEM Foundation Centre, Universiti Malaysia Terengganu, Malaysia

ABSTRACT

Consumer satisfaction has attracted considerable attention from researchers owing to the fact that different consumers may have different opinions and judgments. It is evidenced that there was no precise and sharp criterion to measure the performance of fast food restaurants, particularly from the perspective of consumers. One of the possible ways to deal with imprecision is fuzzy set theory and decision theory. The imprecision and vagueness in measuring the performance may be solved by using a fuzzy multi-criteria decision-making approach. This research aims to measure the performance of three fast food restaurants in Kuala Terengganu Malaysia based on consumers' preferences within the scope of predetermined multiple criteria and fuzzy numbers. Three fast food restaurants were identified and a group of thirty consumers that had experienced visiting the restaurants were invited to rate the restaurants based on five criteria. The selected criteria are price, food quality, service quality, cleanliness, and management. Ratings were made using a five-scale of linguistic terms ranging from 'very high' to 'very low' with their respective triangular fuzzy numbers. The collected linguistic data were analyzed using a ten-step computational procedure of fuzzy weighting and priority index method. The priority index value is aimed at suggesting priority index for each fast food restaurant in which the restaurant with the highest priority index emerges as the best restaurant. From the implemented computations, it is found that the restaurant KayFCee with priority index 0.37 outperformed the other two restaurants. An implication to the fast food operators is that investment in the criteria is vital for ensuring the sustainability of their businesses.

Keywords: Consumer preference; fast food restaurant; priority index; fuzzy number; decision making

1. Introduction

Consumers satisfaction is a term that is normally used in the field of marketing. It serves as a measure to gauge how well products and services supplied by a company or restaurant meet or surpass consumer expectations. A restaurant that has good service quality and perfect consumer care, is capable of exceeding consumers satisfaction (Tien, et al., 2021). When measuring consumer satisfactions, key criteria guiding consumer behaviour typically include taste, cleanliness, convenience, and cost. These are among the important criteria to represent the true desires of consumers. However, some recent research findings have indicated a shift in consumer preferences, with an increasing emphasis on ingredients and health benefits rather than affordable food and speedy service. On the other hand, Min & Min (2011) revealed that taste of food was the most important criteria of fast food restaurants, and it has remained unchanged. However, some argue that the brand of the outlet or restaurant is equally important. For example, when purchasing a car, the product quality and brand image both influence the decision-making process (Waluya, et al., 2019). Nevertheless, more recently, According to Hobelsberger & Hobelsberger (2021), brand strength in the modern fast food paradigm is waning. According to the authors, the perceived standards of traditional fast food retailers no longer satisfy the needs and product expectations of affluent customers. These findings indicate that fast food restaurants managers should invest in these crucial criteria to provide better service to consumers, which will, in turn, would attract new customers while retaining existing ones.

Recognizing the importance of criteria in determining consumer satisfaction is crucial for sustaining a business, particularly in the fast food industry. This presents a valuable opportunity for fast food companies to establish strong footing and support brand-building in the market. To meet the changing needs of modern consumers, fast food restaurants should present an alternative strategy. As a result, the fast food sector needs to provide possibilities for both current and new food retailers to improve their brand offers and satisfy customer expectations (Richardson & Aguir, 2003). Despite numerous unpleasant critics regarding the quality of fast food, the development of fast food restaurant in Malaysia continues to experience significant growth. A study by Xiao et al. (2018) provides evidence in favour of this, showing that of the 6000 fast food establishments in Malaysia, the fast food franchising industry accounts for around 32%. Many people opt for these restaurants due to the

combination of delectably uncomplicated food, convenient take-away options, and inviting ambience that caters to families, friends, and couples. The concern lies on how consumers can identify fast food restaurants that meet their demands. Therefore, there is a pressing need to propose an evaluation or measurement from the perspectives of consumers. This measurement would assist consumers in making informed decisions regarding their purchasing intentions.

However, evaluation of consumer satisfaction is a complex process. It becomes particularly challenging when evaluations are based on natural language or frequently used words. Consumers often express their opinions using terms like “excellent”, “very good” or “unsatisfactory”. Hence, quantifying these qualitative and subjective expressions poses difficulties. Additionally, comparing two restaurants to determine superiority based on linguistic evaluations is arduous due to certain expressions that are nearly impossible to quantify. Amidst the challenges faced in the intricate task of performance evaluation using linguistic descriptions, fuzzy set theory offers a potential solution. Fuzzy set theory serves as an alternative to conventional set theory by allowing membership to be expressed within a range of values [0, 1]. Fuzzy sets play a unique function in the social sciences and business studies, according to Li (2013). It appears that fuzzy sets theory offers an alternate method of measuring by combining fuzzy sets into the conventional forms of qualitative research in the social sciences. In addition, it is proven from communication theory that fuzzy linguistic expressions can provide accurate measurement. Owing to these advantages, this paper provides evidence over the use of fuzzy decision-making approach in suggesting a measure that can indicate consumers preferences towards fast food restaurants. Specifically, the objective of this research is to measure the performances of three fast food restaurants based on five criteria of consumers satisfactions using a fuzzy decision-making approach. Apparently, the approach is not uncommon as many emerging research in management and business have been using it. The usage of index based on fuzzy sets for prioritization has been established in earlier literature such as Chen et al. (1993) and Sharaf (1993), who also claimed that this method produced the best results for their case studies. The fuzzy decision-making technique offers the best choice in such an unclear scenario and has been used and evaluated by several studies for rating options in a variety of circumstances. Fuzzy decision-making approaches have been applied for the case of agri-food industry (Banaeian et al., 2018), risk management (Lin et al., 2021), distribution centre (Chen 2001) and entrepreneurship (Douglas et al., 2020). These are just a few examples of past research that employed fuzzy decision-making approach as their

computational tools. This paper is arranged as follows. Section 2 recalls some definitions related to this study. Methodology of the study is presented in Section 3. Section 4 provides detailed computations and results. Conclusions are made in Section 5.

2. Preliminaries

Several definitions related to the concept of fuzzy decision making are discussed in this section. Understanding these definitions and concepts are important because these concepts are utilized in computation parts as to meet the objectives of the study. The definition of fuzzy set and their affiliated definitions are explained as below.

2.1 Fuzzy Sets

Elements in fuzzy sets have varying degrees of membership. Zadeh (1965) developed fuzzy sets as a development of the traditional idea of set. According to a bivalent condition, an element either belongs to the set or it does not in classical set theory, which evaluates membership of elements in binary terms. In contrast, fuzzy set theory allows for a progressive evaluation of an element's membership in a set. This is stated using a membership function with a value in the real unit range $[0, 1]$. Fuzzy sets generalise classical sets because the membership functions of fuzzy sets, assuming they can only take values of 0 or 1, are special instances of the indicator functions of classical sets.

Operations research, expert systems, and knowledge processing may all be used as a lens to understand the origins of fuzzy decision making. Fuzzification refers to the blurring of decision lines and avoiding "black or white" choices that frequently result in less-than-ideal solutions in practical applications. The unified representation of objectives and constraints is where fuzzy decision-making achieves mathematical beauty. In the case of consumers satisfaction, the criteria are the constraints that need to be considered in order to find the optimal solution or the best fast food restaurant.

2.2 Triangular fuzzy number (Klir and Yuan, 1995)

For such a triangular fuzzy number $\mu_{\tilde{a}}(x) = (L, M, U)$, its mathematical equation and chart, according to the foregoing definition made for a fuzzy number, are shown as Equation (1) and Figure 1.

$$\mu_{\pi}(x) = \begin{cases} (x-L)/(M-L) & L \leq x \leq M \\ (U-x)/(U-M) & M \leq x \leq U \\ 0 & \text{otherwise} \end{cases} \quad (1)$$

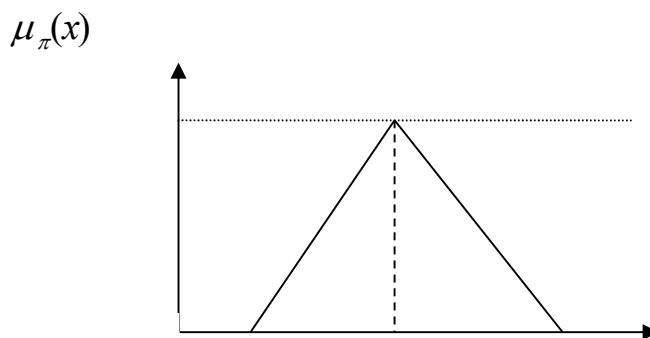

Figure 1 Triangular Fuzzy Number (L, M, U).

2.3 Linguistic variables (Zadeh, 1975)

According to Zadeh (1965), standard quantification finds it extremely challenging to accurately characterize these complicated circumstances. As a result, the idea of a fuzzy number is crucial for creating quantitative fuzzy variables. Additionally, fuzzy numbers express linguistic ideas, such as extremely tiny, small, medium, and so forth, as they are understood in a specific piece of material. The resulting construct is typically referred to as a linguistic variable. Each linguistic variable that is conveyed by linguistic words and understood as a particular set of fuzzy numbers is defined in terms of a base variable whose values are real numbers that fall within a particular range. Any physical

variable, such as temperature, pressure, speed, voltage, humidity, etc., as well as other numerical variables, are examples of base variables in the classical meaning.

3. Methodology

Data collection used in this study was conducted using a questionnaire. Thirty questionnaires were administered to the consumers who lived in Kuala Terengganu and Marang, Malaysia. They were asked to indicate their preferences against five criteria using five scales of linguistic variable 'distress'. The linguistic terms used are Very Low (VL), Low (L), Moderate (M), High (H) and Very High (VH). The criteria considered in this study are Price (P), Food Quality (F), Service Quality (S), Cleanliness (Cl) and Management (M). The fast food restaurants that become the subjects of this study are KayFCee, MacDee and PHRest. To protect privacy and confidentiality, the actual names of the restaurants are not disclosed in this writing. Respondents are teenagers and adults aged between 20 to 50 years. Fifteen of them were males and the others were females which make a total of 30 respondents. The results were analyzed by using fuzzy decision making to find out priority index and rank of fast food restaurants. Data that were collected are computed using the following computational procedures.

The work of Sandra et al., (2007) is modified to tailor with the case of consumer preferences. As a result of the modification, the ten-step computational procedures are proposed as follows.

Step 1: Data Normalization

$$\text{Normalized data} = (\text{Data Point} \times 100) / \text{total of respondent} \quad (2)$$

Step 2: Ratings of Normalized Data

These numbers are divided into 10 groups with a consistent 10-valued interval.

Step 3: Construct decision matrix

The rating matrix $(R_{ij})_{N \times M}$ in which each row represents an alternative (A_1, A_2, \dots, A_N) and each column represents a set of criteria.

Step 4: Define linguistic terms.

The linguistic variable ‘distress’ is utilized for expressing the degree of severity for criteria. TFNs are assigned for five linguistic terms and shown in Table 1.

Table 1 Triangular Fuzzy Numbers (TFNs) and their respective linguistic terms

Linguistic term	Triangular fuzzy number (TFN)
VL	(0 , 0 , 0.1)
L	(0 , 0.1 , 0.3)
M	(0.3 , 0.5 , 0.7)
H	(0.7 , 0.9 , 1)
VH	(0.9 , 1 , 1)

Step 5: Obtain fuzzy weight.

Fuzzy weight is obtained by multiplying rating matrix with TFNs.

Step 6: Obtain fuzzy evaluation value.

The rating matrix is multiplied by the weight matrix to determine the fuzzy evaluation value (P_i) , which is then computed for all stretches using Equation (3).

$$P_i = \sum_{j=1}^M R_{ij} \otimes w_j, \quad \forall i=1, 2, \dots, N \quad \text{and} \quad \forall j=1, 2, 3, \dots, M \quad (3)$$

Step 7: Find relative preferences.

The difference between all combinations of the fuzzy values has been calculated in order to determine the relative preference of all stretches. Equation (4) is a mathematical representation of this.

$$(F_{ij}) = (P_i - P_j) \quad \forall i = 1 \text{ to } N \quad \forall j = 1 \text{ to } N \quad \text{and} \quad i \neq j \quad (4)$$

It is to be noted that P_i and P_j are the Triangular Fuzzy Numbers hence $(P_i - P_j)$ is also Triangular Fuzzy Number.

Step 8: Find fuzzy preference relation, e_{ij}

To determine the level of desire for restaurant A_i over restaurant A_j , the fuzzy preference relation matrix was designed.

$$\begin{bmatrix} e_{11} & e_{12} & e_{13} \\ e_{21} & e_{22} & e_{23} \\ e_{31} & e_{32} & e_{33} \end{bmatrix}$$

where e_{ij} is the real number, which expresses the relative importance of the ith and j^{th} criterion. The difference between two fuzzy values $(P_i - P_j)$ has been determined utilising the positive (S_{ij}^+) and negative (S_{ij}^-) areas of the difference.

$$e_{ij} = \frac{S_{ij}^+}{S_{ij}^+ + |S_{ij}^-|} \quad (5)$$

where, $(S_{ij}^+ + |S_{ij}^-|) = \text{Total area of } (P_i - P_j)$

Positive and negative areas have been computed using the membership function of the $(P_i - P_j)$.

$$\text{Area of triangle} = (1/2 * \text{length} * \text{height}) \quad (6)$$

Step 9: Construct fuzzy preference relation matrix

Here $e_{ij} = 0.5$ if $i = j$ and $e_{ij} + e_{ji} = 1.0$. If $e_{ij} > 0.5$ the alternative A_i is to be given priority over restaurant A_j and vice versa.

Step 10: Find priority index

Priority Index (PI) for all criteria are computed from the fuzzy preference relation matrix using the following mathematical form

$$(PI)_i = \sum_{j=1}^n (e_{ij} - 0.5) \quad \forall i = 1 \text{ to } n \quad (7)$$

The ten-step computational procedures are then implemented to the data of consumers satisfaction.

4. Computations and Results

Computations are implemented according to the computational step given in Section 3. The detailed computations are presented as below.

Step 1: Data Normalization

Normalization to the collected data is composed using equation (2).

Normalized data are partly summarized in Table 2.

Table 2 Normalized Data

Criteria- linguistic term	Fast food restaurant		
	KayFCee	MacDee	PHRest
P-VH	10	7	7
P-H	33	17	7
P-M	40	40	33
P-L	17	30	50
P-VL	0	7	3
...
M-M	20	40	27
M-L	40	20	17
M-VL	0	0	3

Step 2: Ratings of Normalized Data

The normalized data are rated, and the values are divided into 10 groups with a uniform interval of 10. Table 3 shows ratings and their respective normalized data.

Table 3 Ratings for the Normalized Values

Normalized Value	0-10	11-20	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	71-80	81-90	91-100
Ratings	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Step 3: Construct rating matrix

Using the information in Step 2, rating matrix is constructed as below

$$[R_{ij}]_{N \times M} = \begin{bmatrix} 1 & 4 & 4 & 2 & 1 & 3 & 5 & 2 & 2 & 1 & 2 & 6 & 1 & 1 & 2 & 5 & 2 & 2 & 1 & 2 & 4 & 2 & 3 & 1 \\ 1 & 2 & 4 & 3 & 1 & 2 & 5 & 3 & 2 & 1 & 1 & 5 & 3 & 2 & 1 & 2 & 4 & 2 & 2 & 1 & 2 & 3 & 4 & 2 & 1 \\ 1 & 1 & 4 & 5 & 1 & 3 & 4 & 2 & 2 & 1 & 3 & 4 & 3 & 2 & 1 & 3 & 4 & 2 & 2 & 1 & 2 & 4 & 3 & 2 & 1 \end{bmatrix}$$

Step 4: Define triangular fuzzy numbers (TFNs)

The linguistic variable ‘distress’, five linguistic terms with their respective TFNS are defined in Table 1.

Step 5: Obtain fuzzy weight

The rating matrix is multiplying with TFN to obtain their fuzzy weight.

For example, fuzzy weight of P-H is

$$PH \quad (0.7, 0.9, 1) \quad \times \quad 4 \quad = \quad (2.8, 3.6, 4). \quad \text{Other fuzzy weights are calculated similarly.}$$

Step 6: Obtain fuzzy evaluation value.

Using equation 3, fuzzy evaluation value can be computed. Table 4 summarizes the fuzzy evaluation value for each restaurant.

Table 4 Fuzzy Evaluation Values

Restaurant	Fuzzy evaluation value
KayFCee (P ₁)	(29.4 , 38.6 , 45.9)
MacDee (P ₂)	(25.3 , 34.7 , 42.0)
PHRest (P ₃)	(26.9 , 35.6 , 43.2)

Step 7: Find relative preference values.

Relative preferences values are computed using equation 4. Table 5 presents the relative preferences values.

Table 5 Fuzzy preferences values of (P_i - P_j)

P ₁ - P ₂	(-12.6 , 3.9 , 20.6)
P ₁ - P ₃	(-13.8 , 3.0 , 19)
P ₂ - P ₁	(-20.6 , -3.9 , 12.6)
P ₂ - P ₃	(-17.9 , -0.9 , 15.1)
P ₃ - P ₁	(-19 , -3 , 13.8)
P ₃ - P ₂	(-15.1 , 0.9 , 17.9)

Step 8: Find fuzzy preference relation, e_{ij}

Using equation (5), we can obtain e_{ij} , the real number indicates the degree of preference between the respective i^{th} and j^{th} criteria. Equation (6) is utilized to obtain the area of positive and negative and total area.

For example, Figure 2 shows the shaded area which indicates positive area, while the not shaded area indicates negative area.

Figure 2 Positive and Negative Areas of e_{12}

$$\text{Positive area} = (1/2 * 16.7*1) + (1/2* 16.5*1) - 4.788$$

$$= 11.812$$

$$\text{Negative area} = (1/2*12.6*0.76)$$

$$= 4.788$$

$$\text{So, the total area} = (1/2*33.2*1)$$

$$= 16.6$$

$$e_{12} = 11.812/16.6$$

$$= 0.71$$

Similar calculations are implemented for other e_{ij}

Step 9: Construct fuzzy preference relation matrix

Computed values of e_{ij} are arranged in matrix form as follows.

$$[E_{ij}]_{N \times N} = \begin{bmatrix} 0.5 & 0.71 & 0.66 \\ 0.29 & 0.5 & 0.43 \\ 0.35 & 0.55 & 0.5 \end{bmatrix}$$

Step 10: Find priority index.

Using equation (7), priority index for each restaurant is computed.

For example, priority index of KayFCee

$$= (e_{11} - 0.5) + (e_{12} - 0.5) + (e_{13} - 0.5)$$

$$= (0.5 - 0.5) + (0.71 - 0.5) + (0.66 - 0.5)$$

$$= 0 + 0.21 + 0.16 = 0.37$$

Similar computations are implemented accordingly.

In a summary, priority index for each restaurant is given in Table 6.

Table 6 Priority Index

Restaurants	Priority Index
KayFCee	0.37

MacDee	-0.28
PHRest	-0.1

It can be seen that the restaurant KayFCee with Priority Index 0.37 is recognized as the first priority. The restaurant PHRest with Priority Index -0.1 and the restaurant MacDee with Priority Index -0.28 are identified as the second priority and the third priority respectively. These findings indicate the most preferred restaurant based on five criteria. In order to increase repeat business, managers should monitor and enhance the criteria for food and service quality (Qin & Prybutok, 2008). This is because giving consumers better service would result in increased sales.

5. Conclusions

In general, this paper has shown the application of a fuzzy decision making approach to measure the performances of three fast food restaurants. Respondents or consumers were asked to indicate their preferences based on five criteria: Price, Management, Cleanliness, Service Quality and Food Quality with respect to the three restaurants. They used linguistic terms: Very Low (VL), Low (L), Moderate (M), High (H) and Very High (VH) which were defined in triangular fuzzy numbers to rate the criteria. Fuzzy weight, rating matrix, positive and negatives areas of difference between two fuzzy values are among the computational steps engaged. Finally, a full ranking of the fast food restaurant was computed using priority index which is derived from the fuzzy preference relation matrix. It has been shown that it is feasible to provide performance indicators for fast food restaurants using the fuzzy multi-criteria decision-making technique that has been suggested and the customer data that has been collected. The fast food restaurant with the highest priority index indicates the highest consumer preferences. By including more consumers and criteria, the current work may be expanded. With the same research protocol, this type of research unlocks many opportunities to explore new research related to consumers behaviors.

References

- Banaeian, N., Mobli, H., Fahimnia, B., Nielsen, I. E., & Omid, M. (2018). Green supplier selection using fuzzy group decision making methods: A case study from the agri-food industry. *Computers & Operations Research*, 89, 337-347.
- Chen, X., Weissmann, J., Dossey, T. & Hudson, W. R. (1993). URMS: A graphical urban roadway management system at network level, *Transportation Research Record* 1397, Transportation Research Board, Washington, DC.
- Chen-Tung Chen (2001). A fuzzy approach to select the location of the distribution center, *Fuzzy Sets and Systems* 118, pp. 65-73.
- Douglas, E. J., Shepherd, D. A., & Prentice, C. (2020). Using fuzzy-set qualitative comparative analysis for a finer-grained understanding of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 35(1), 105970.
- Hobelsberger, C., & Hobelsberger, C. (2021). Supermarkets and Modern Food Retail Management. *Restructuring of Food Retail Markets in Countries of the Global South: The Case of Emerging Supermarkets in Dhaka, Bangladesh*, 31-46.
- Klir G. and Yuan B. (1995), *Fuzzy Sets and Fuzzy Logic*, 4, 1-12, New Jersey: Prentice Hall, ISBN 0-13-101171-5
- Li, Q. (2013). A novel Likert scale based on fuzzy sets theory. *Expert Systems with Applications*, 40(5), 1609-1618.
- Lin, S. S., Shen, S. L., Zhou, A., & Xu, Y. S. (2021). Risk assessment and management of excavation system based on fuzzy set theory and machine learning methods. *Automation in Construction*, 122, 103490.
- Min, H., & Min, H. (2011). Benchmarking the service quality of fast-food restaurant franchises in the USA: A longitudinal study. *Benchmarking: An International Journal*. 18(2), 282-300.
- Qin, G., & Prybutok, V. R. (2008). Determinants of customer-perceived service quality in fast food restaurants and their relationship to customer satisfaction and behavioral intentions. *Quality Management Journal*, 15(2), 35-50.
- Richardson, J., & Aguir, L. (2003). Consumer change in fast food preference. *British Food Journal*, 11(3), 77-85.
- Sandra, A. K., Rao, V. V., Raju, K. S., & Sarkar, A. K. (2007). Prioritization of pavement stretches using fuzzy MCDM approach—A case study. In *Soft Computing in Industrial Applications: Recent Trends* (pp. 265-278). Springer Berlin Heidelberg.
- Sharaf, E. (1993). Ranking versus simple optimization in setting pavement maintenance priorities: a case study from Egypt. *Transportation Research Record* 1397, Transportation Research Board, Washington DC, pp. 34-8.
- Tien, N. H., Anh, N., Dung, H., On, P., Anh, V., Dat, N., & Tam, B. (2021). Factors impacting customer satisfaction at Vietcombank in Vietnam. *Himalayan Journal of Economics and Business Management*, 2, 44-51.
- Waluya, A. I., Iqbal, M. A., & Indradewa, R. (2019). How product quality, brand image, and customer satisfaction affect the purchase decisions of Indonesian automotive customers. *International Journal of Services, Economics and Management*, 10(2), 177-193.
- Xiao, A., Yang, S., & Iqbal, Q. (2018). Factors affecting purchase intentions in generation Y: An empirical evidence from fast food industry in Malaysia. *Administrative Sciences*, 9(1), 4.
- Zadeh L. A. (1975). The concept of a linguistic variable and its application to approximate reasoning. *Information Sciences* 8, 199-249.
- Zadeh, L. A. (1965). Fuzzy sets. *Information and Control* 8, 338-353.

THE ROLE OF FINANCIAL INCLUSION IN REDUCING POVERTY IN YEMEN

Mohammed Mohammed Sulaiman EBRAHIM

*A.M.U, Management, Business of Administration, 202002 Aligarh, India.**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0159-7624>***ABSTRACT**

Inclusion in the financial system is essential to both the alleviation of poverty and the advancement of economic prosperity. This abstract investigates the role financial inclusion plays in the fight against poverty in Yemen, the obstacles it faces, and the potential it presents. Yemen is a country struggling with its economy and social conditions, including severe poverty and exclusion from the financial system. It is believed that 70 percent of the country's population does not have a bank account, which limits their access to financial services. It has been determined that mobile banking and digital financial services could be used to circumvent the usual obstacles that stand in the way of greater financial inclusion. In spite of the ongoing violence, efforts are being made in Yemen by organizations such as the United Nations Development Programme (UNDP) to increase access to a wider range of financial services. However, due to the conflict, there is currently a cash shortage, and banks have a diminished capacity to extend credit. In Yemen, many obstacles are standing in the way of achieving greater financial inclusion. Nevertheless, there is the possibility for expanded financial inclusion to lead to both economic expansion and a reduction in levels of poverty.

Keywords: financial inclusion, access to financial services, financial institutional, reducing poverty, Barriers to access Financial Inclusion.

THE OFFER OF FUNCTIONAL FOOD AS ONE OF THE WAYS OF DIVERSIFYING OF RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES

Prof. Dr. O. A. Lykholat

University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

lykholat2010@ukr.net, 380660326892

ORCID NO: 0000-0002-3722-8602

Assoc. Prof. Dr. . Y. Lykholat

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

lykholat2010@ukr.net, 380660326892

ORCID NO: 0000-0002-5076-0572

Lecturer, M. O. Kvitko

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine

kvitko.max@gmail.com, 380963530992

ORCID NO: 0000-0002-3713-7620

Prof. Dr. Y. V. Lykholat

Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, Ukraine

Lykholat2006@ukr.net, 380660326892

ORCID NO: 0000-0003-3354-8251

ABSTRACT

Diversification of production is effective market leverage. It is aimed at reducing possible risks, product growth, and increasing the sales market and company assets. In the hospitality industry, diversified services can bring great profits and success. In modern realities, the share of consumers of food products outside the home in fast food restaurants has increased, which is associated with higher consumption of caloric products with a high content of fat and low content of fiber, essential macro and microelements. But in recent years, the growing appeal of healthy eating has led to the need to hold the restaurant industry accountable for business practices to support healthy eating practices and positive public health outcomes. One of the main challenges for restaurateurs in implementing healthier food is the loss of profit that can result. Undoubtedly, restaurant food choices are influenced by socio-economic and demographic factors such as financial status and population age, which affect the nutritional quality of menu choices. For example, low-nutrient, high-energy foods are associated with lower cost and greater availability for low-income populations and youth. However, offering healthier foods and lowering the price of healthier options can influence consumers' food choices, leading to increased purchase and consumption of healthier foods in restaurants. The progressive interest in healthy habits has created a market for products commonly called "superfoods", namely food products with high levels of certain nutrients, such as antioxidants, vitamins or minerals, that have a positive effect on the health of consumers. At the same time, for many consumers, superfoods represent a luxury food product with higher average prices. In fact, a huge number of available products, which are traditionally practiced in the local national cuisine, can be called superfoods. Several factors, including availability, cost, nutritional value, and hedonic preferences, play an important role in the consumption of foods, including superfoods. The

application of communication and marketing strategies for the popularization of regional superfoods, offers of functional nutrition in the practice of the restaurant business, in our opinion, have promising economic aspects: support of the domestic producer, development of farms engaged in the cultivation of vegetable and fruit crops, as well as "niche" crops, that have biological and physiological value, providing the population with useful food products, creating short food chains that reduce the cost of products, improving the export potential of the country, progressing the hospitality industry, namely tourism, hotel and restaurant industry, restoring related local folk crafts.

Keywords: superfoods, gastronomy and omic science, functional nutrition, nutrition personalization

CONSIDERING GEOGRAPHICAL REGION FOR HOUSING MARKET EFFICIENCY IN
TÜRKİYE:
EVIDENCE FROM RALS-DF BASED UNIT ROOT TEST

Ahmet USTA

Dr. Öğr. Üyesi, Gebze Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi İktisat Bölümü, ahmetusta@gtu.edu.tr

ABSTRACT

Housing market developments significantly influence an economy in several dimensions. One dimension, among others, is that the price movements in a housing market affect macroeconomy. Following a rise in housing prices, the demand increases. To meet the demand, supply side in housing market should improve. In turn, housing prices increase at a point where the demand and supply intersect. So, an increase in consumer demand contributes gross domestic product (GDP) and causes a price appreciation in housing market.

Beyond its role as a durable consumption good, housing serves as an investment good like a financial asset. Housing offers households an accessible source of leverage. Therefore, it can also be thought as a major vehicle for wealth accumulation and cash reserve. Along with the business cycle, up and down price movements in the housing market may allow investors to get returns in the form of rent and capital. So, recent developments show that the households view housing as an alternative asset to investment relative to financial assets.

There are several factors affecting the housing market dynamics. Geography is one of the biggest factors for housing market as it may have an impact especially on prices. The importance of this study is that it allows us to see in what extent the geographical location affects investing in housing. Put differently, this study argues whether abnormal return on housing would exist depending on the region.

This study tests whether housing market in Türkiye is weakly efficient by considering monthly regional level residential property price indices over the period of 2010:M01 to 2023:M02. The source of the data is electronic data delivery system of the Central Bank of the Republic of Türkiye (EVDS-CBRT). Empirical investigation in this study relies on unit root test which relaxes the normal distribution assumption. Namely, this research conducts residual augmented least squares (RALS) based unit root test to take non-normally distributed residuals. Empirical evidence suggests that housing market especially in the eastern part of Türkiye is not weakly efficient. On the other hand, this study allows us to reveal that investors cannot get abnormal returns in investing in the housing market especially in major cities including Ankara, İstanbul, and İzmir and western part of Türkiye. Put differently, efficient market hypothesis holds for housing market in the western part of Türkiye. Overall, housing prices in less-developed regions of Türkiye do not reflect all available information and, therefore, those prices provide opportunity to yield abnormal returns to investors.

Keywords: Efficient Market Hypothesis, Housing Market, Economic Development, Türkiye